Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ

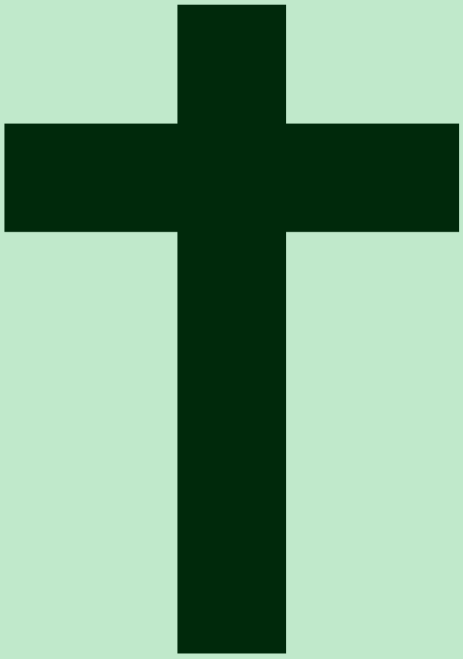

The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New Guinea

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023
c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a

Contents

FRT 1
Matyu 3
Mak 54
Luk 85
Jon 137
Aposel 174
Lom 223
1 Kolin 247
2 Kolin 267
Galesia 280
Epesus 288
Pilipai 296
Kolosi 302
1 Tesalonaika 308
2 Tesalonaika 313
1 Timoti 316
2 Timoti 322
Titi 327
Pilemon 330
Hiblu 332
Jems 348
1 Pita 354
2 Pita 360
1 Jon 364
2 Jon 370
3 Jon 371
Jut 372
Auk Loŋ Kapô 374

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ

The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Malei-Hote long Niugini

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Matheŋ
The New Testament in the Malei-Hote language of Papua New Guinea
[hot]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2010 Wycliffe Inc. and The Malê people

Print publication, 2010 by Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

http://pngscriptures.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
http:// creativecommons.org/ licenses/ by-nc-nd/3.0

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait
Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas tok klia dispela samting i kam long *http://tokplesbaibel.org.* Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**
Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.
Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**
Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode.*
Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Abô Môŋ Atu Ba Nêm Avômalô Sa

Abô Nesam Êmôŋ

Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba ŋê doho ik liliŋ hathak abô Malê. Ma avômalô atu ba enaŋ abô Malê ma hatôm 3,000 ba havôhi. Thêlô ma anêŋ Salamaua Distlik ba êmô Morobe Plovins anêŋ Papua Niugini.

Sêbôk ma Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma eto hathak abô Yabêm lôk Inglis ma Pisin, ba intu hêv malaiŋ hadêŋ avômalô Malê.

Ma lêk ma hathak abô Malê da ba tem nêm avômalô Malê sa ek nesam lo nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi esak thêlôda veŋiŋbôlêk.

Aêŋ ba nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak hêv auk mavi hadêŋ ŋê ik abô liliŋ SIL, ba êv iniŋ ŋê ku ba êlêm idum ku ik abô liliŋ sondabêŋ bêŋ anôŋ aleba kapya yaŋ lukmuk lêk halêm yaiŋ ek avômalô Malê.

Lôk nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak avômalô nômbêŋ atu ba êv ku êntêk êŋ sa. Aêŋ ba môlô atu ba ôêv unim wakma ek udum ku êntêk haviŋ, nodaŋô. Unim wakma êŋ miŋ hi oyaŋ ami. Mi. Anêm ku mavi êŋ lêk hi hayabiŋ o hamô Malak Leŋ.

Hadêŋ 1976 ma SIL êv iniŋ ŋê ku ba êyô ek nijik abô Malê liliŋ. Ma 1988 ma ik Môŋ Anôŋ liliŋ vêm ma Lut lo Jona. Ma 1992 ma Mak, Aposel, Galesia ma Pilipai. Ma lêk 2,010 ma Matyu hi hayô Auk Loŋ Kapô. Ba intu nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak anêŋ lahiki atu.

* * * * *

Ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi.
Ma ôpatu ba halaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi
ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.
Auk Loŋ Kapô 1:3

Preface

This book is a translation of the New Testament into the Malê language of Papua New Guinea. The population of the Malê language group is over 3,000. Most Malê speakers live in the Lae District of Morobe province, approximately 20 miles south of Lae extending to the coast near Salamaua (see map).

Missionaries from Germany began work among the Malê people in the 1940's. The Yabêm language from the coastal area around Finschhafen was used as a medium for both evangelism and education. In the 1960's English became the language of education in the Malê area. Yabêm and Melanesian Pidgin continued to be used in the Malê churches until the time this translation work commenced.

At the invitation of the Malê people, the translation of this New Testament began in 1976 with the assistance of SIL. Thanks to the many Malê people whose efforts have gone into the production of this translation. Thanks also to the many people from around the world who have supported this work by means of financial support, prayers and encouragement.

Above all, thanks be to God for His written word given as a means for people to come to know and believe in His Son, the living Word. Thanks to Him for faithfully sustaining and enabling each and every member of the translation team. To Him be the glory.

****

The one who reads these prophet words,
they are blessed.
And the one who hears and follows them,
they are blessed
because the day is near.

Abô Mavi atu ba Matyu hato Abô môŋ

Matyu hato kapya êntêk. Ma anêŋ athêŋ yaŋ nena Livai. Yani ma anyô Islael te. Yani hadum ku hawa takis haviŋ Lom vêm ma hatak ku êŋ ma hasopa Yisu. Yisu halam Pita lo Andulu ma Jems lo Jon vêm ma halam Matyu (Mat 4:18-22; 9:9-13). Matyu ma Yisu anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te.

Matyu hato ek injik thô êndêŋ avômalô Islael nena Yisu ma thêlô iniŋ Mesia. Mesia ma abô Hiblu ma hathak abô Glik ma Kilisi. Ma anêŋ ôdôŋ nena, 'Ôpatu ba Wapômbêŋ habi baŋ hayô hêk ek nêm anêŋ avômalô bulubiŋ.' Matyu hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba bôk eto hathak yani hêk Mose lôk plopet iniŋ kapya ba intu abô takêŋ lêk hik anôŋ hathak Kilisi. Yani hato kapya êntêk ek avômalô Islael, ma doŋtom lahaviŋ avômalô loŋ buyaŋ nesam imbiŋ.

Hato hadêŋ 60 mena 70 AD la.*

Yisu Kilisi anêŋ limi
(Luk 3:23-38)

1 *Êntêk ma Yisu Kilisi anêŋ limi. Yani ma Ablaham lo Devit iniŋ lim lukmuk.
2 Ablaham habi Aisak vê,
ma Aisak habi Jekop vê,
ma Jekop habi Juda lôk iviyaŋ vê.
3 *Ma Juda habi Peles lo Sela vê, ma thainiŋ talêbô Tama.
Ma Peles habi Heslon vê,
ma Heslon habi Lam vê.
4 Ma Lam habi Aminadap vê,
ma Aminadap habi Nason vê,
ma Nason habi Salmon vê.
5 *Ma Salmon habi Boas vê, ma Boas talêbô Lahap.
Ma Boas habi Obet vê, ma Obet talêbô Lut.
Ma Obet habi Jesi vê.
6 *Ma Jesi habi Kiŋ Devit vê.
Ma Devit habi Solomon vê, ma Solomon anêŋ talêbô ma Ulia yanavi.
7 Ma Solomon habi Lehoboam vê,
ma Lehoboam habi Abiya vê,
ma Abiya habi Asa vê.
8 Ma Asa habi Jehosapat vê,
ma Jehosapat habi Jeholam vê.
Ma Jeholam ma Usaia anêŋ lim.
9 Ma Usaia ma Jotam anêŋ bumalô,
ma Jotam habi Ahas vê,
ma Ahas habi Hesekaia vê.
10 Ma Hesekaia habi Manasa vê,
ma Manasa habi Amon vê,
ma Amon habi Josaia vê.
11 *Ma Josaia ma Jekonaia lôk iviyaŋ iniŋ bumalô. Jekonaia lôk iviyaŋ ibitak ma avômalô Babilon ik vovak ba ewa avômalô Islael i êmô Babilon.
12 *Avômalô Islael êmô Babilon denaŋ,
ma Jekonaia habi Sialtiel vê,
ma Sialtiel ma Selubabel anêŋ bumalô. Êŋ ma avômalô Islael êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.
13 Ma Selubabel ma Abiut anêŋ lim,
ma Abiut ma Elaiakim anêŋ lim,
ma Elaiakim ma Aso anêŋ lim.
14 Ma Aso ma Sadok anêŋ lim,
ma Sadok ma Akim anêŋ lim,
ma Akim ma Eliut anêŋ lim.
15 Ma Eliut ma Eleasal anêŋ lim,
ma Eleasal ma Matan anêŋ lim,
ma Matan ma Jekop anêŋ lim.
16 Ma Jekop habi Josep vê, ma Josep intu Malia yamalô. Ma Malia êŋ intu havathu Yisu. Ma Yisu êŋ atu ba elam nena "Mesia".
17 Ma avômalô takatu ba ibitak anêŋ Ablaham haveŋ aleba hayô Devit, thêlô ma hatôm ôdôŋ laumiŋ ba lahavuva. Ma avômalô takatu ba ibitak anêŋ Devit aleba hayô avômalô Islael i Babilon, thêlô ma hatôm ôdôŋ laumiŋ ba lahavuva aêŋ iyom. Ma avômalô takatu ba ibitak hadêŋ waklavôŋ atu ba avômalô Islael êmô Babilon aleba hayô Mesia ma hatôm ôdôŋ laumiŋ ba lahavuva aêŋ iyom.

* :: '60 AD' anêŋ ôdôŋ nena Yisu anêŋ talêbô havathu yani ma sondabêŋ hatôm 60 bôk hale ba hi yôv. * **1:1:** Stt 22:18; 1Sto 17:11 * **1:3:** Stt 38:29-30; Rut 4:18-22 * **1:5:** Rut 4:13-17 * **1:6:** 2Sml 12:24 * **1:11:** 2Kiŋ 24:14-16; 2Sto 36:10; Jer 27:20; 40:1; Dan 1:1-2 * **1:12:** Esr 3:2 * **1:18:** Luk 1:27,35

Malia havathu Yisu (Luk 2:1-7)

18 *Ma abô hathak Yisu Kilisi halêm pik aêntêk. Malia anêŋ avômalô bôk epesaŋ abô yôv ek nendom yani êndêŋ Josep. Thai miŋ ewa i ami denaŋ ma êyê nena yani hasabeŋ. Lovak Matheŋ da hêv amena êŋ.
19-20 Ma Josep, ôpatu ba enja Malia ma anyô thêthôŋ ba intu hadum ek êndô Malia. Ma hadô indum yani mama êndôk avômalô maleŋiŋ.

Êŋ ma habôlêm auk ek êndô avi êŋ menaŋna ba ni. Ma doŋtom hayê niaviŋ nena Wapômbêŋ anêŋ aŋela hayô ba hanaŋ, "Josep, Devit anêŋ lim lukmuk, amena êntêk ma Lovak Matheŋ hêv hadêŋ yani. Ba intu miŋ ôkô ek onja Malia ba nu anêm unyak êtôm vônim ami.

21 *Ma tem embathu okna te ek nêm anêŋ avômalô bulubiŋ ba intu ondam anêŋ athêŋ nena Yisu."

22 Ma nômkama takêntêk bôk habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,

23 "Avi te miŋ hêk haviŋ anyô ami denaŋ
ma tem esabeŋ ba embathu okna
te. Ba tem nendam anêŋ athêŋ nena
Imanuel." *Aisaia 7:14*

Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena, "Wapômbêŋ hamô haviŋ alalô."

24 Ma Josep hayê niaviŋ êŋ yôv ma haviyô. Ma hadum hatôm atu ba Wapômbêŋ anêŋ aŋela hanaŋ ba hawa Malia ba hi anêŋ unyak hatôm yanavi.

25 *Ma miŋ hêk haviŋ ami aleba havathu amena êŋ. Ma halam nena Yisu. Havathu amena êŋ vêm ka hêk haviŋ yanavi haveŋ yam.

2

Ŋê lôkauk hathak vuliŋ êlêm êyê Yisu

1 Helot hatu kiŋ ma Malia hawa Yisu hêk Betlehem anêŋ loŋ Judia. Êŋ ma ŋê lôkauk hathak vuliŋ anêŋ loŋ wak hathak êlêm Jelusalem

2 *ma enaŋ hik liŋ, "Amena lukmuk atu ba hatu avômalô Islael iniŋ kiŋ, anêŋ talêbô havathu hêk êsê? Yêlô ayê anêŋ vuliŋ habitak loŋ wak hathak ba alêm ek nanêm yeŋ êndêŋ yani."

3 Ma kiŋ Helot lôk avômalô Jelusalem sapêŋ elaŋô abô êŋ ba êkô hathak.

4 Êŋ ma Helot halam avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak doŋtom. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, "Mesia atu tem nembathu ênjêk êsê?"

5 Ma thêlô enaŋ viyaŋ nena, "Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba plopet te bôk hato nena,

6 * " 'O Betlehem atu ba hômô Juda iniŋ pik,
anyô bêŋ te tem imbitak anêŋ o ba
eyabiŋ yenaŋ avômalô Islael
êtôm boksipsip iniŋ alaŋ
ba intu o miŋ malak oyaŋ te hômô pik Juda
malêvôŋ ami. Mi anôŋ!' " *Maika 5:2*

7 Yôv ma Helot halam ŋê lôkauk eyala vuliŋ menaŋna ek endaŋô nena aŋgê intu vuliŋ êŋ habitak.

8 Ma hêv thêlô ba i Betlehem ma hanaŋ, "Môlônu nômbôlêm amena êŋ katô. Ba ôpôm ma nôlêm nonaŋ êndêŋ ya ek yana yanêm yeŋ êndêŋ yani imbiŋ."

9-10 Thêlô elaŋô kiŋ anêŋ abô yôv ma i. Ma êyê vuliŋ sêbôk ba habitak loŋ wak hathak. Êŋ ma thêlô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. Vuliŋ êŋ hamôŋ ba hi aleba hamiŋ unyak atu ba amena hêk vôv.

11 *Thêlô êyô unyak kapô ba i ma êyê amena lo talêbô Malia. Êŋ ma elek veŋiŋdôŋ lêlô ba êkôm ba êv yeŋ hadêŋ yani. Ma epesaŋ iniŋ nômkama mavi ba êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ yani. Êv gol lôk nôm ôv mavi ju atu ba epesaŋ hathak alokwaŋ thôk.

12 Ma êyê niaviŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ ini ek Helot ami. Êŋ ma elom loŋôndê yaŋ ba i iniŋ loŋ hathak loŋbô.

Josep lo Malia ma Yisu i Ijip

13 Ŋê lôkauk hathak vuliŋ etak unyak yôv, ma Josep hayê niaviŋ ba Wapômbêŋ anêŋ aŋela te hayô ba hanaŋ, "Helot tem êmbôlêm amena ek injik vônô. Aêŋ ba umbiyô onja amena lo talêbô ba ôsôv ba

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21 * **1:25:** Luk 2:21 * **2:2:** Nam 24:17 * **2:6:** Jon 7:42 * **2:11:** Sng 72:10-15; Ais 60:6

nu Ijip ma ômô endeba yanêm abô êndêŋ o am.”
14 Aêŋ ba intu Josep haviyô ma hawa
amena lo talêbô hadêŋ bôlôvôŋ ba etak
Betlehem ma êsôv ba i Ijip
15 ma hamô aleba Helot hama. Nôm
takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik
anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,
“Yahalam yenaŋ okna hêk Ijip ba halêm.”
Hosea 11:1

Kiŋ Helot hik apenena vônô

16 Ŋê lôkauk hathak vuliŋ miŋ êvôi
hathak loŋbô ami ba Kiŋ Helot hayala nena
esau yani. Ma laŋaŋa kambom anôŋ ma
lahabi thêlôniŋ abô takatu ba bôk enaŋ
hathak vuliŋ anêŋ waklavôŋ. Êŋ ma hanaŋ
ek nijik apenena takatu ba iniŋ sondabêŋ
hatôm lokwaŋju sapêŋ vônô anêŋ Betlehem
lôk anêŋ loŋ yaô nena sapêŋ.
17 Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hik anôŋ
ba hanaŋ hadêŋ plopet Jelemaia nena,
18 * “Voŋvoŋ bêŋ hêk Lama,
asêŋ malêŋ lôk malaiŋ bêŋ,
Lesel anêŋ limi lêk ema ba mi.
Aêŋ ba halaŋ ba hadô nênêm yani thêvô.”
Jelemaia 31:15

Êvôi Nasalet

19 Josep hamô Ijip denaŋ ma Helot hama.
Hayê niaviŋ ma Wapômbêŋ anêŋ aŋela te
hayô
20 ba hanaŋ nena, “Ŋê takatu ba idum ek
nijik amena vônô bôk ema yôv ma umbiyô
onja amena lo talêbô ba ômbônu pik Islael
esak loŋbô.”
21 Êŋ ma Josep haviyô ma hawa amena lo
talêbô ba êvôi pik Islael.
22 Ma halaŋô nena Akelaus hawa lambô
Helot anêŋ loŋ ba hatu avômalô Judia iniŋ
kiŋ. Ba intu hakô ek ni loŋ êŋ. Ma hayê
niaviŋ ma hasôv ba hi
23 *hamô malak nate anêŋ athêŋ nena
Nasalet ba hamô Galili kapô. Nom êŋ
habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik
anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet doho nena,
“Avômalô tem nendam yani nena anyô
Nasalet te.”

3

Jon anyô hathik ŋaŋ hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
(Mak 1:2-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 Wak êŋ ma anyô te ba elam nena “Jon
anyô hathik ŋaŋ” hayô Judia iniŋ loŋ ek
enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô.
Ôpêŋ hamô loŋ thiliv
2 *ma hanaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lôkliŋyak lêk habobo. Ba intu node
kapôlômim liliŋ.”
3 Jon êŋ ma ôpatu ba Wapômbêŋ hanaŋ
hadêŋ plopet Aisaia nena,
“Kaêk te halam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthôŋ ek
yani.’ ” *Aisaia 40:3*
4 *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epe-
saŋ hathak bok kamel vuluk ma havak
bokŋgôp epesaŋ hathak bok kupik hayôhêk
lamalim. Ma hathak hayaŋ kôm sopek lôk
hanum biyo thôk.
5 Ma avômalô anêŋ Jelusalem lôk Judia
anêŋ malak sapêŋ lôk loŋ takatu ba êmô
habobo ŋaŋ Jolodaŋ ethak i hadêŋ Jon.
6 Ma thêlô enaŋ iniŋ kambom bêŋ ma Jon
hathik i halôk ŋaŋ Jolodaŋ.
7 *Ma hayê avômalô Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ
takatu ba elam nena Palisi lôk Sadyusi ma
hanaŋ, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali
ba osoŋ nena tem yasik môlô ek nôsôv êŋjêk
Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ!
8 Nundum ku takatu ba injik thô nena lêk
ole kapôlômim liliŋ am.
9 *Ma miŋ lemimimbi auk te ba nonaŋ
êndêŋ am nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bu-
malô. Ba intu yêlô avômalô thêthôŋ.’ Mi,
yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm
enja valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham
anêŋ limi esak.
10 *Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv, ek
alokwaŋ takatu ba miŋ hik anêŋ anôŋ mavi
ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.
11 *“Yahathik môlô hathak ŋaŋ ek injik
thô nena bôk ole kapôlômim liliŋ yôv. Ma
doŋtom ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ

* **2:18:** Stt 35:19 * **2:23:** Ais 11:1; 53:2; Luk 2:39; Jon 1:45 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 * **3:4:** 2Kiŋ 1:8 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Lom 4:12 * **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Ap 1:5

lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ ba intu tem isik môlô esak Lovak Matheŋ lôk atum. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalôk ba intu miŋ hatôm yanja anêŋ va boknggôp êtôm anyô ku oyaŋ ami. Mi anôŋ.
12 Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami.”

Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ (Mak 1:9-11; Luk 3:21-22; Jon 1:31-34)

13 Yisu hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ ek Jon isik yani.
14 Ma doŋtom Jon hadum ek imiŋ yani loŋ siŋ ba hanaŋ, “Aisê ka hôlêm hadêŋ ya? Usik ya.”
15 Êŋ ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Alalô nasopa loŋôndê thêthôŋ ba intu usik ya.” Ma Jon halôk ba hathik Yisu.
16 *Ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô hêk ŋaŋ kapô. Ma leŋ hakyav ma hayê Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani.
17 *Ma abô te halêm anêŋ malak leŋ ba hanaŋ nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi hathak yani.”

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

1 *Yôv ma Lovak Matheŋ halom Yisu hi loŋ thiliv ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom.
2 *Yani hatip ek nôm ba haveŋ hatôm wak lo bôlôvôŋ 40 ba intu hama kisi.
3 Êŋ ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ hayô ek Yisu ma hanaŋ, “O Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu takêntêk imbitak êtôm polom.”
4 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak nôm iyom ami. Mi. Esopa Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô.’ ”
5 Vêm ma ŋgôk hawa Yisu ba hi Jelusalem loŋ bêŋ atu ba matheŋ ma hadô hamiŋ unyak matheŋ anêŋ vôv daim te.
6 Ma hanaŋ, “O ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena,

“ ‘Wapômbêŋ tem nêm anêŋ aŋela ek
neyabiŋ o.
Ma thêlô tem netak baheŋ
ek miŋ valu la embatho vemkapô ami.’
Kapya Yeŋ 91:11-12

Ba intu ôsôv kisi.”
7 *Ma Yisu hanaŋ, “Abô bute hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk, ‘Miŋ hatôm môlô nundum mambêŋ esak Wapômbêŋ, môlônim Anyô Bêŋ ami.’ ”
8 Vêm ma ŋgôk hawa yani hathak loŋbô ba hi dumlolê daim te. Ma hik loŋ lôk nômkama mavi lomaloma takatu ba hamô pik bêŋ êntêk lôkthô thô hadêŋ yani.
9 Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêm nôm takêntêk sapêŋ êndêŋ o. Ma doŋtom ondek vemdôŋ lêlô ba nêm yeŋ êndêŋ ya am.”
10 *Ma Yisu hanaŋ, “Sadaŋ, o vê. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ ma undum yanida anêŋ ku iyom.’ ”
11 Ba intu ŋgôk êŋ hatak yani ba hi ma aŋela êyô êv yani sa.

Yisu hadum anêŋ ku môŋ (Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Ma Yisu halaŋô nena bôk êdô Jon hamô koladôŋ. Ba intu havôhi Galili
13 ba hi hamô Kapaneam ma miŋ hamô Nasalet ami. Kapaneam êŋ hamô habobo kasukthôm te ba hamô Sebulun lo Naptali iniŋ pik.
14 Yani hamô loŋ êŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia nena,
15 “Sebulun lo Naptali iniŋ pik
atu hamô habobo kasukthôm,
lôk pik atu ba hêk ŋaŋ Jolodaŋ anêŋ
daŋ vi,
Galili, loŋ atu ba avômalô loŋ buyaŋ
êmô.
16 Avômalô takatu ba êmô momaŋiniŋ bêŋ
kapô,

* **3:16:** Jon 1:32 * **3:17:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Kis 34:28 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:7:** Lo 6:16 * **4:10:** Lo 6:13 * **4:12:** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

thêlô lêk êyê deda bêŋ te.
Ba idum ek nema,
ma doŋtom deda habi hayô hêk thêlô
ba hêv momaŋiniŋ vê." *Aisaia 9:1-2*

17 *Yisu hayô Kapaneam yôv ma hadum
anêŋ ku môŋ ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ
abô hadêŋ avômalô nena, "Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk habobo ba node
kapôlômim liliŋ."

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani (Mak 1:16-20; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

18 Yisu habup hathak kasukthôm Galili
anêŋ liŋdaŋ ma hayê anyô lo yaŋ Saimon
atu ba elam nena Pita lôk yaŋ molok An-
dulu. Thai ma ŋê ik alim ba ibi iniŋ yaksеŋ
halôk kasukthôm.
19 Ma hanaŋ hadêŋ thai, "Mamu nôlêm
nosopa ya! Tem yandum ba mamu nôbôv
avômalô êtôm ôvôv alim halôk yaksеŋ."
20 Ma kethеŋ oyaŋ ma thai êdô iniŋ yak-
sеŋ hamô ma esopa Yisu.
21 Habup hathak vauna ma hayê anyô
loyaŋ, Jems lo Jon. Thai ma Sebedi
nakaduŋ. Thêlô lôk lambô êmô yeŋ ba idu
iniŋ yaksеŋ. Ma Yisu halam thai.
22 Ma kethеŋ oyaŋ ma etak lambô lôk yeŋ
hamô ma esopa Yisu.

Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ mavi (Luk 6:17-19)

23 *Yisu hi haveŋ Galili lôbôlôbô ba
hathak habitak hayô iniŋ unyak yeŋ ba
hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hathak
anêŋ loŋ lôkliŋyak hadêŋ i. Ma hadum iniŋ
malaiŋ lôk lijiŋ lomaloma ba ibitak mavi.
24 *Ma avômalô anêŋ plovins Silia elaŋô
abô hathak Yisu anêŋ ku ma ewa iniŋ ŋê
lôk lijiŋ lomaloma sapêŋ ba i hadêŋ yani.
Ewa ŋê takatu ba ewa vovaŋ bêŋ lôk ŋê
ŋgôk hamô haviŋ i ma ŋê ema yak lôk ŋê
ivuviŋ sapêŋ i hadêŋ yani ek hêv iniŋ lijiŋ
takêŋ vê.
25 *Avômalô bêŋ anôŋ êlêm esopa yani.
Doho êlêm anêŋ Galili, ma doho êlêm anêŋ
Jelusalem, ma doho êlêm anêŋ Judia. Ma
doho êlêm anêŋ Dekapolis lôk loŋ takatu ba
hamô ŋaŋ Jolodaŋ vi.

5

Yisu hadôŋ avômalô (Luk 6:20-23)

1 Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êlêm ma
hathak dumte ba hi hamô. Ma avômalô
takatu ba esopa yani i êyô ek yani.
2 Ma hadôŋ i ba hanaŋ nena,
3 *"Ôpatu ba hayala nena yani anyô kam-
bom anôŋ, ôpêŋ lêk hamô mavi
ba tem enja Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak.
4 *Ma ôpatu ba lamalaiŋ, ôpêŋ lêk hamô
mavi ba Wapômbêŋ tem nêm yani
thêvô.
5 *Ma ôpatu ba hamô maliŋyaô, ôpêŋ lêk
hamô mavi ba tem enja pik sapêŋ.
6 *Ma ôpatu ba hama kisi lôk hathakmuniŋ
ek imbitak êtôm anyô thêthôŋ, ôpêŋ
lêk hamô mavi ba tem laviyak.
7 Ma ôpatu ba hêv kapô ek anyô yaŋ, ôpêŋ
lêk hamô mavi ba Wapômbêŋ tem
nêm kapô ek ôpêŋ aêŋ iyom.
8 Ma ôpatu ba kapô mabuŋ, ôpêŋ lêk hamô
mavi ba tem ênjê Wapômbêŋ.
9 Ma ôpatu ba hêv bulubiŋ, ôpêŋ lêk
hamô mavi ba tem nendam nena
Wapômbêŋ anêŋ nakaduŋ.
10 *Ma anyô thêthôŋ te hapôm vovaŋ,
ôpêŋ lêk hamô mavi ba tem enja
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.
11 * "Hosopa ya ba anyô te hanaŋ abôma
hathak o lôk hêv vovaŋ hadêŋ o lôk hanaŋ
abô kambom lomaloma hathak o mena
hanaŋ abôyaŋ hathak o, êŋ ma lêk hômô
mavi!
12 * "Avômalô bôk idum aêŋ hadêŋ plopet
tak sêbôk ba êmôŋ ek o. Ma Wapômbêŋ tem
nêm vuli mavi bêŋ te êndêŋ o êmô malak leŋ
ba intu lemmavi anôŋ ba ômbô o!

Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm ŋgwêk lo deda (Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 "Môlô ma pik êntêk anêŋ ŋgwêk. Ma
doŋtom ŋgwêk vabô, êŋ ma lêk habitak
hatôm siŋusik ma hatôm imbitak vasiŋ esak
loŋbô ami ba intu nômbi ni ek avômalô nêyô
nimiŋ ba nembak pesa.

---

* **4:17:** Mat 3:2 * **4:23:** Mat 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38 * **4:24:** Mak 6:55 * **4:25:** Mak 3:7-8 * **5:3:** Ais 57:15 * **5:4:** Ais 61:2-3; ALK 7:17 * **5:5:** Sng 37:11 * **5:6:** Ais 55:1-2 * **5:10:** 1Pi 3:14 * **5:11:** 1Pi 4:14 * **5:12:** 2Sto 36:16; Ap 7:52

14 * “Môlô ma pik anêŋ deda. Ma malak
atu ba hamô dum ba avômalô êtôm atum
lam sapêŋ, thêlô êthôkwêŋ ek nêm deda ma
miŋ ivuŋ ami.
15 *Ma miŋ othak ôtôm atum lam ba uvuŋ
halôk uŋ kapô ami. Othak opesaŋ lam anêŋ
deda ek imbi êyô unyak kapô lôkthô.
16 * “Ma môlônim deda imbi êyô ênjêk
avômalô lôkthô ek nêgê unim ku mavi
takatu ba udum ek nebam môlônim
lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ
athêŋ.

Yisu halêm ek embatho abô balabuŋ loŋ

17 * “Môlô miŋ nosoŋ nena yahalêm ek
yambuliŋ abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô
ami. Yahalôk ba yahalêm ek abô takêŋ injik
anôŋ ma miŋ yahalêm ek yanêm vê ami.
18 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Abô
lêlêyaŋ yaô nena sapêŋ atu ba eto hêk
kapya abô balabuŋ te tem miŋ nêm yak
ami. Mi anôŋ. Abô takêŋ tem ênjêk endeba
pik lo leŋ anêŋ daŋ. Ma nômkama takatu ba
hamô abô balabuŋ sapêŋ tem injik anôŋ.
19 *Aêŋ ba ôpatu ba hêv abô balabuŋ
yaônate vê ba hadôŋ avômalô hathak tem
êtôm okna hathek ênjêk Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lôkliŋyak. Ma doŋtom ôpatu ba hasopa
abô balabuŋ lôk hik thô hadêŋ avômalô
tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.
20 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Anêm
thêthôŋ miŋ hamôŋ ek Palisi lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ iniŋ ami, êŋ ma
tem miŋ hatôm ôyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak ami.

Notauviŋ unim lemim maniŋ (Luk 12:57-59)

21 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ
hadêŋ bumalô thêlô nena, ‘Miŋ uŋgwik
anyô vônô paliŋ ami. Ma ôpatu ba hik anyô
vônô paliŋ tem êpôm abô.’
22 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô. Anyô
te lamaniŋ hadêŋ anyô yaŋ, ôpêŋ tem êpôm
abô. Ma anyô te hanaŋ abôma hathak anyô
yaŋ, ôpêŋ tem imiŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ ek
indum abô. Ma anyô te hanaŋ hadêŋ anyô
yaŋ nena, ‘O anyô molo’, yakô ôpêŋ tem
nimbi êndôk loŋ atum lôkmala.
23 * “Aêŋ ba hômô loŋ êbôk da ek ômbôk
anêm da, ma lemhabi nena anêm abô hêk
haviŋ anyô te,
24 êŋ ma otak anêm da êmô loŋ êbôk da
ma nu êndêŋ ôpêŋ. Ma opesaŋ abô imbiŋ
yani vêmam ka nu ômbôk anêm da.
25 “Ma anyô te hadum ek idum abô ek o
ba mamu oveŋ loŋôndê hi denaŋ ek nôyô
loŋ nindum abô, ma opesaŋ abô imbiŋ
yani ketheŋ. Yakô tem etak o êndôk anyô
halaŋô abô baŋ. Êŋ ma ôpêŋ tem etak o
êndôk anêŋ ŋê ku baheŋiŋ ek nêndô o êmô
koladôŋ.
26 Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ o. Tem
ômô koladôŋ endeba nêm anêm vuli sapêŋ
atu ba anyô bêŋ hanaŋ am.

Otak auk sek walilin

27 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ
yôv nena, ‘Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ
yanavi ami.’
28 Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena
anyô te makilik hathak avi te ba hadum ek
ênjêk imbiŋ yani, êŋ ma lêk hêk haviŋ avi
êŋ yôv.
29 *Aêŋ ba malem vianôŋ hadum ba
hudum kambom, êŋ ma ômbi vê ba umbini!
Malem daluk doŋtom iyom, êŋ ma malaiŋ.
Ma doŋtom, lemvimkupik sapêŋ êndôk loŋ
atum lôkmala, êŋ ma malaiŋ bêŋ anôŋ.
30 *Ma bahem vianôŋ hadum ba hudum
kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba umbini!
Bahem doŋtom iyom, êŋ ma malaiŋ. Ma
doŋtom lemvimkupik sapêŋ êndôk loŋ
atum lôkmala, êŋ ma malaiŋ bêŋ anôŋ.

Miŋ nêm vônim vê ami (Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 *“Môlô bôk olaŋô yôv nena, ‘Anyô
hadum ek êndô avi ma eto abô êndôk kapya
ba nêm kapya êŋ êndêŋ yanavi ek nêm yani
vê. Ma miŋ hatôm nêm yanavi vê oyaŋ
ami.’

* **5:14:** Jon 8:12; 9:5 * **5:15:** Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * **5:16:** Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * **5:17:** Lom 3:31 * **5:18:** Luk 16:17; 21:33 * **5:19:** Jem 2:10 * **5:21:** Kis 20:13; Lo 5:17 * **5:22:** 1Jon 3:15 * **5:23:** Mak 11:25 * **5:27:** Kis 20:14; Lo 5:18 * **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47 * **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43 * **5:31:** Lo 24:1-4; Mak 10:4 * **5:32:** 1Ko 7:10-11

32 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô aêntêk. Anyô te hêv yanavi vê oyaŋ ma miŋ hadum sek ami ba avi êŋ hi hawa anyô yaŋ êŋ ma ôpêŋ hadum ba avi êŋ hadum sek. Ma yamalô lukmuk êŋ hadum sek aêŋ iyom.

Nonaŋ abô anôŋ iyom

33 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ hadêŋ bumalô thêlô nena, ‘Hovak balabuŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ hathak nômla, êŋ ma undum nôm êŋ anôŋ.’ Miŋ ômbôliŋ dômim ami.

34 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ ombak balabuŋ esak nômla ami lôk miŋ ombak balabuŋ esak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami ek malê nena yanida hamô malak leŋ hatôm kiŋ.

35 *Ma miŋ ombak balabuŋ esak pik ami ek malê nena pik bêŋ êntêk ma balê Wapômbêŋ da hatak vakapô hayô hamiŋ. Ma miŋ ombak balabuŋ esak Jelusalem ami ek malê nena Jelusalem ma Kiŋ Bêŋ atu anêŋ malak.

36 Ma miŋ ombak balabuŋ esak lemkadôk ami ek malê nena o miŋ hatôm onaŋ ba lemkadôk ŋauŋ imbitak thapuk mena loŋgavu la ami.

37 Ba intu môlô nonaŋ abô avanôŋ iyom. Ma miŋ nonaŋ balabuŋ lomaloma ek injik thô nena onaŋ abô avanôŋ ami. Abô takêŋ habitak anêŋ Sadaŋ anêŋ.

Môlô miŋ uŋgwik kambom liliŋ ami (Luk 6:29-30)

38 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Anyô te habi anyô yaŋ madaluk siŋ, êŋ ma nômbi ôpêŋ madaluk siŋ aêŋ iyom. Ma anyô te hik anyô yaŋ abôlêk kalalaŋ lu, ma uŋgwik ôpêŋ abôlêk kalalaŋ lu aêŋ iyom.’

39 Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ uŋgwik anyô yaŋ anêŋ kambom liliŋ ami. Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, êŋ ma nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ.

40 Ma anyô te hadum abô ek o ba anyô atu halaŋô abô hanaŋ nena nêm anêm kwêv êndêŋ ôpêŋ, êŋ ma nêm anêm kwêv thilibuŋ êndêŋ ôpêŋ imbiŋ.

41 Ma anyô vovak te hanaŋ nena onja anêŋ nômkama ba nu êtôm kilomita te, êŋ ma nu êtôm kilomita ju.

42 Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ ek nêm nômlate êndêŋ yani, êŋ ma nêm êndêŋ yani. Ma anyô te lahaviŋ enja nômlate ênjêk o vêm ka nêm viyaŋ, êŋ ma miŋ ôpôlik ami.

Lemimimbiŋ ŋê takatu ba êpôlik hathak o (Luk 6:27-36)

43 * “Môlô bôk olaŋô abô takatu ba enaŋ yôv nena, ‘Lemimbiŋ anêm avômalô ma ôpôlik esak ŋê takatu ba êpôlik hathak o.’

44-45 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena lemimimbiŋ ŋê takatu ba êpôlik hathak môlô lôk noteŋ mek esak ŋê takatu ba êv vovaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm Lemambô atu ba hamô malak leŋ anêŋ nali. Ek malê nena yanida hêv wak hadêŋ avômalô mavi lôk kambom ma hêv ôthôm ek ŋê thêthôŋ lôk ŋê lokbaŋ.

46 Ma môlô othak lemimhaviŋ ŋê takatu ba leŋiŋhaviŋ môlô iyom, êŋ ma nôm oyaŋ. Tem miŋ môlô noja nôm mavi te ami. Ŋê ewa takis ethak idum aêŋ haviŋ!

47 Ma môlô othak ôêv waklêvôŋ hadêŋ môlônim avômalô iyom, môlô osoŋ nena kobom hik môlô vônô e? Ŋê daluk idum aêŋ haviŋ!

48 *Ba intu nômô batôŋ oyaŋ êtôm Lemambô atu ba hamô batôŋ oyaŋ hamô malak leŋ.”

6

Nônêm avômalô siv sa

1 *“Môlô noyabiŋ am! Miŋ nundum ku mavi lomaloma ek avômalô nêgê ba nebam môlô ami. Yakô Wapômbêŋ atu ba hamô malak leŋ tem miŋ nêm nôm mavi la êndêŋ môlô ami.

2 “Môlô udum ek nônêm avômalô siv sa, ma miŋ nundum êtôm ŋê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô ethak êv anyô ek iyuv lavuak êmôŋ ba i unyak yeŋ. Êŋ ma thêlô êv nômlate hadêŋ avômalô siv ek avômalô nêgê ba nebam thêlô. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ŋê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba

* **5:33:** Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 * **5:35:** Sng 48:2; Ais 66:1 * **5:38:** Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * **5:43:** Wkp 19:18 * **5:44-45:** Kis 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Lom 12:14,20 * **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13 * **6:1:** Mat 23:5

embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami.
3 Ma doŋtom môlô udum ek nônêm nômlate êndêŋ avômalô siv, êŋ ma nubuŋ ba nônêm ek avômalô vi miŋ nêgê ami. Nôm atu ba bahem vianôŋ hadum ma bahem vikeŋ êsôŋ paliŋ
4 ek ku êŋ ênjêk loŋ kapô iyom. Ma Lemambô atu ba hayê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma tem nêm nôm mavi te êndêŋ o.

Okopak ba oteŋ mek (Luk 11:2-4)

5 * “Môlô udum ek noteŋ mek, ma miŋ nundum êtôm ŋê takatu ba esau avômalô ami. Thêlô leŋiŋhaviŋ neteŋ mek nimiŋ malaklêvôŋ lôk unyak yeŋ ek avômalô nêgê i. Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Ŋê takêŋ lêk ewa iniŋ mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami.
6 Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek, êŋ ma nu anêm unyak kapô ma nuŋgwik unyak abôlêk siŋ. Ma oteŋ mek êndêŋ Lemambô atu ba hamô loŋ kapô. Ma Lemambô tem ênjê ku takatu ba hudum hêk loŋ kapô ma nêm nôm mavi te êndêŋ o.
7 * “Hudum ek oteŋ mek, ma miŋ ondela abô êtôm ŋê daluk ethak idum ami. Thêlô eteŋ mek daim ek esoŋ nena Wapômbêŋ tem endaŋô iniŋ mek daim êŋ.
8 *Ma doŋtom hudum ek oteŋ mek ma Wapômbêŋ lêk hayala anêm malaiŋ yôv ba intu miŋ osopa iniŋ bôk lo loŋ ami.
9 Ma noteŋ mek aêntêk,
“ ‘Wakamik, hômô malak leŋ.
Yêlô nambô anêm athêŋ matheŋ liŋ.
10 *Anêm loŋ lôkliŋyak êlêm.
Yêlô nasopa anêm lemhaviŋ ênjêk pik êtôm thêlô esopa hêk malak leŋ.
11 Nêm nôm êndêŋ yêlô êndêŋ wak êntêk.
12 *Ma otak kapôlôm ek yêlô êtôm atu ba yêlô atak kapôlôŋiŋ ek avômalô vi atu ba idum kambom hadêŋ yêlô.
13 *Miŋ otak yêlô ek nandum kambom ami.
Ma nêm yêlô vê ênjêk kambom.’*
14 * “Ma notak kapôlômim ek avômalô vi, ma Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.
15 Ma hovaloŋ kapôlôm lôŋ ek avômalô vi, ma Lemambô tem embaloŋ kapô loŋ ek o aêŋ iyom.

Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ

16 * “Hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma miŋ malem tiyamtiyam êtôm ŋê esau avômalô ethak idum ami. Thêlô miŋ ithik i ba epesaŋ i katô ami ek avômalô neyala nena thêlô lêk itip ek nôm. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ŋê êŋ lêk ewa iniŋ nôm mavi yôv ba embeŋ yam ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm nôm mavi yaŋ êndêŋ i ami.
17 Ma doŋtom hutip ek nôm ek lemimbi Wapômbêŋ, ma otak nôm lêŋlêŋ esak lemkadôk lôk usik thonam lo malem êtôm lemmavi iyom
18 ek avômalô miŋ neyala nena lêk hutip ek nôm ami. Ma lemambô atu ba hamô loŋ kapô, yani iyom intu hayê anêm ku loŋ kapô êŋ ba tem nêm nôm mavi te êndêŋ o.

Nômbôlêm nômkama malak leŋ (Luk 12:33-34)

19 * “Pik êntêk ma didu lo da tem nimbuliŋ nômkama lôk ŋê vani tem nijik unyak vose ba neja nômkama takêŋ vani. Ba intu miŋ nômbôlêm nômkama mavi ba nôndô êmô pik êntêk ami.
20 *Mi, nusup nômkama malak leŋ mavimavi iyom. Êŋ ma miŋ hatôm da lo didu nimbuliŋ nômkama takêŋ lôk ŋê vani miŋ hatôm nijik anêm unyak vose ba neja anêm nômkama vani ami.
21 Loŋ atu ba anyô anêŋ nômkama mavi hamô intu kapôlôŋiŋ tem êmô loŋ êŋ imbiŋ.

Maleŋ ma kupik anêŋ deda (Luk 11:34-36)

---

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:7:** 1Kiŋ 18:26-29 * **6:8:** Mat 6:32 * **6:10:** Luk 22:42 * **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 * **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 * **6:13:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ lôkliŋyak lôk lôklokwaŋ ma athêŋ lôkmaŋgiŋ, êŋ ma oda anêm êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ. * **6:14:** Mak 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9 * **6:19:** Jem 5:1-3 * **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22

22 “Maleŋdaluk ma leŋviŋkupik anêŋ deda.
Aêŋ ba malemdaluk hamô mavi, êŋ ma
anêŋ deda êŋ hayabiŋ lemvimkupik sapêŋ.
23 Ma doŋtom maleŋdaluk kambom, êŋ
ma momaŋiniŋ lêk hayabiŋ leŋviŋkupik
sapêŋ. Ba deda atu ba hamô kapôlôm miŋ
hadum anêŋ ku ami, ma momaŋiniŋ tem
indumbak bêŋ.

Anyô te miŋ hatôm indum anyô ju iniŋ ku ami
(Luk 16:13)

24 “Anyô te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju
iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma
kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô
yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô
miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuse-
leŋ ami.

Miŋ lemim imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik ami
(Luk 12:22-32)

25 *“Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ.
Leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ
ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim
imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma
êtôm kwêv mena nôm lôk ŋaŋ ami.
26 *Ôŋgô menak. Thêlô miŋ ethak idum
ku lôk elav nôm ami. Ma miŋ ethak
ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ami.
Môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ
havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ
lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak.
27 Ma môlô lemhikam hathak nôm pik
takêŋ, ma tem nômô lôkmala wak te imbiŋ
e? Mi anôŋ!
28 “Aisê ka môlô othak lemimhabi bêŋ
anôŋ hathak kwêv? Môlô ôŋgô alokwaŋ
vuak takatu ba hamô mayaliv. Thêlô ibitak
aisê? Thêlô miŋ ethak idum iniŋ ku lôk idu
iniŋ kwêv ami.
29 *Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô! Solomon
hathak hik anêŋ kwêv kêkêlô. Ma anêŋ
kwêv sapêŋ ma nôm yaôna ek alokwaŋ
vuak mavi takatu.
30 Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ yaôna lôk!
Ketheŋ oyaŋ ma tem nedabêŋ kamuŋ
takatu kisi ba nêmbôk esak atum! Ma
doŋtom Wapômbêŋ hathak hêv kwêv hadêŋ
kamuŋ takêŋ. Ba intu tem eyabiŋ môlô
mavi aêŋ iyom.
31 Aêŋ ba môlô miŋ lemim injik am ba
nonaŋ, ‘Yêlô aŋgaŋ malê lôk nanum malê?’
ma ‘Yêlôaniŋ kwêv êsê?’ Dô.
32 *Ŋê daluk ethak elaŋviŋ ba esopa nôm
takêŋ. Ma doŋtom môlônim Lemambô atu
ba hamô malak leŋ hayala môlônim malaiŋ
ba tem nêm nôm takêŋ êndêŋ môlô.
33 *Ba intu ku môŋ ma lem injik o esak
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk osopa
anêŋ abô ma tem nêm nôm takêŋ sapêŋ
êndêŋ o.
34 Aêŋ ba môlô miŋ lemimmalaiŋ ek ya-
muŋ anêŋ nômkama ami. Yamuŋ anêŋ
malaiŋ ma wak êŋ da anêŋ. Ma wak te anêŋ
malaiŋ ma wak êŋ da iyom anêŋ.

7

Miŋ nutitiniŋ avômalô ami
(Luk 6:37-42)

1 * “Môlô miŋ nutitiniŋ anyô vi ami.
Wapômbêŋ tem ititiniŋ môlô aêŋ iyom!
2 *Abô takatu ba honaŋ hathak anyô vi,
êŋ ma Wapômbêŋ tem enaŋ aêŋ êndêŋ o.
Ma malêla takatu ba huik sam hadêŋ anyô
vi ma tem nêm viyaŋ aêŋ iyom êndêŋ o.
3 Ma lem hik o hathak siŋusik yaô atu
ba hamiŋ mamuyaŋ madaluk. Ma doŋtom
aseleŋ atu ba hapalaŋaniŋ hamiŋ oda
malem siŋ ma hôthôŋ paliŋ.
4 Ba honaŋ, ‘Aiyaŋ, yahadum ek yanêm
siŋusik atu ba hamô malem daluk vê.’
Nôŋgô katô, oda anêm ma aseleŋ ha-
palaŋaniŋ hamiŋ malem loŋ siŋ.
5 O anyô abôyaŋ! Nêm aseleŋ atu ba hêk
malem vê ek nôŋgô tak vêm ka miŋ nêm
siŋusik atu ba hêk mamuyaŋ madaluk vê.
6 “Ma miŋ noja nôm matheŋ ba nônêm
êndêŋ avuŋ ami. Tem nijik liliŋ ba ne-
saŋ môlô mayaliv. Ma miŋ nômbi unim
kômkôm mavi êndêŋ bok ami. Tem nembak
pesa esak veŋiŋ kapô.

Loŋôndê neteŋ mek
(Luk 11:9-13)

* **6:25:** Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 * **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * **6:29:** 1Kiŋ 10:4-7; 2Sto 9:3-6 * **6:32:** Mat 6:8 * **6:33:** 1Kiŋ 3:11-14; Sng 37:4,25; Lom 14:17 * **7:1:** Lom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * **7:2:** Mak 4:24 * **7:7-8:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24; 1Jon 3:22; 5:14-15

7-8 *“Ŋê takatu ba enaŋ hik Wapômbêŋ liŋ, ma tem neja nômkama êtôm atu ba enaŋ. Ma anyô habôlêm nômlate, êŋ ma tem êpôm. Ma ôpatu ba hapididiŋ unyak abôlêk, ma tem injik unyak abôlêk vê ek ôpêŋ. Aêŋ ba nonaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ma tem nêm môlônim lemimhaviŋ êndêŋ môlô. Ma môlô ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek môlô.

9 “Nalummalô hanaŋ hik o liŋ ek nêm polom êndêŋ yani, ma tem nêm valu te êndêŋ yani e? Mi.

10 Ma nalummalô hanaŋ hik o liŋ ek nêm alim ŋgwêk te êndêŋ yani, ma tem nêm umya kambom te êndêŋ yani e? Mi.

11 *Odaŋô! Môlô ma avômalô kambom! Ma doŋtom môlô othak ôêv nômkama mavi hadêŋ nalumi. Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ ma Wapômbêŋ mavi anôŋ ba intu tem nêm nômkama mavi êndêŋ môlô ŋê takatu ba onaŋ hik yani liŋ.

12 * “Ma malêla takatu ba môlô lemimhaviŋ avômalô vi nindum êndêŋ môlô, ma nundum aêŋ êndêŋ i. Êŋ ma abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô anêŋ ôdôŋ bêŋ.”

Unyak abôlêk yaôna (Luk 13:24)

13-14 “Loŋôndê bêŋ ma hi loŋ ŋama. Ma badêŋ abôlêk bêŋ te hamô loŋ êŋ ba avômalô bêŋ anôŋ ethak ibitak êyô. Ma doŋtom loŋôndê kamuŋ hi loŋ lôkmala. Ma badêŋ abôlêk yaônate hêk loŋ êŋ ba avômalô tomtom iyom ethak êpôm ba elom. Ba intu nôsôam ek numbitak nôyô badêŋ abôlêk yaôna êŋ ba unu.

Ŋê plopet abôyaŋ (Luk 6:43-44; 13:25-27)

15 *“Môlô noyabiŋ am êndêŋ ŋê plopet abôyaŋ. Thêlô ma hatôm avuŋ yatap ba ivuliv i siŋ hathak boksipsip kupik ba i hadêŋ boksipsip ek nimbuliŋ i.

16 *Aêŋ ba iniŋ anôŋ intu tem injik i thô. Yak lôkmaŋgiŋ mena kamuŋ lôk lilu ma avômalô ethak elav hatôm iniŋ nôm e?

17 Alokwaŋ mavi sapêŋ hathak hik anêŋ anôŋ mavi iyom. Ma alokwaŋ kambom hathak hik anêŋ anôŋ kambom aêŋ iyom.

18 Ba intu alokwaŋ mavi miŋ hatôm injik anêŋ anôŋ kambom ami. Ma alokwaŋ kambom miŋ hatôm injik anêŋ anôŋ mavi ami.

19 *Aêŋ ba alokwaŋ sapêŋ atu ba miŋ hik anêŋ anôŋ ami, ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.

20 *Ba intu plopet abôyaŋ iniŋ anôŋ tem injik thêlôda thô êndêŋ môlô.

21 * “Avômalô ethak elam ya nena, ‘Anyô Bêŋ, Anyô Bêŋ.’ Ma doŋtom thêlô sapêŋ miŋ hatôm nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami. Ma avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leŋ anêŋ abô, thêlô êŋ iyom intu tem nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.

22 Waklavôŋ yandaŋô avômalô sapêŋ iniŋ abô, ma bêŋ anôŋ tem nenaŋ êndêŋ ya ‘Anyô Bêŋ, Anyô Bêŋ, yêlô athak alam anêm athêŋ ba adum anêm ku plopet. Ma yêlô athak alam anêm athêŋ ba êv ŋgôk vê lôk adum nômbithi bêŋ anôŋ hathak.’

23 *Êŋ ma tem yanaŋ êndêŋ i, ‘Môlô nu! Môlô ŋê udum kambom ba yahathôŋ môlô paliŋ.’

Loŋôndê ju ek nedav unyak (Luk 6:46-49)

24 “Aêŋ ba ôpatu ba halaŋô yenaŋ abô sapêŋ ba hasopa hatôm anyô lôkauk mavi atu ba halav anêŋ unyak halôk valu.

25 Ma ôthôm lôk lovak bêŋ ma ŋambô hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ. Ma valu havaloŋ unyak êŋ loŋ lôklokwaŋ ba miŋ hapu ami.

26 Ma anyô halaŋô yenaŋ abô ba miŋ hasopa ami hatôm anyô auk mi ba halav anêŋ unyak halôk thathe oyaŋ.

27 Ma ôthôm malokola lôk lovak bêŋ ma ŋambô hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ ba hapu lôk diŋdiŋ bêŋ ba hi.”

28 Yisu hanaŋ abô sapêŋ yôv ma avômalô takatu ba elaŋô esoŋ kambom ba enaŋ,

29 * “Yani miŋ hadôŋ alalô ba halam kêdôŋwaga bô iniŋ abô hatôm ŋê lôkauk

* **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Lom 13:8-10 * **7:15:** Mat 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Jem 1:25 * **7:23:** Sng 6:8; 2Ti 2:19 * **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32

hathak abô balabuŋ ethak idum ami. Mi. Hadôŋ alalô hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ.”

8

Yisu hadum anyô palê lepla te mavi (Mak 1:40-45; Luk 5:12-14)

1 Yisu hatak dumlolê ba hi ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani.
2 Ma anyô palê lepla te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô ma hanaŋ, “Anyô bêŋ, odanêm lemhaviŋ ma hatôm undum ba yambitak mavi.”*
3 Ma hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ ma hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ umbitak mabuŋ mavi!” Ma ketheŋ oyaŋ ma lijiŋ êŋ hêv yak ba habitak mabuŋ mavi.
4 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Nu nuŋgwik o thô êndêŋ anyô habôk da ma nêm da êtôm sêbôk ba Mose hanaŋ ek injik thô nena anêm lijiŋ lêk hêv yak. Ma miŋ onaŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.”

Yisu hadum anyô vovak anêŋ anyô ku te mavi (Luk 7:1-10)

5 Yisu hayô malak Kapaneam, ma anyô vovak laik te anêŋ malak bêŋ Lom halêm hadêŋ yani
6 ma hanaŋ, “Anyô bêŋ, yenaŋ anyô ku hapôm lijiŋ va lo baŋ havuviŋ ba hawa vovaŋ bêŋ ba hêk unyak iyom.”
7 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Tem yasôk ek yandum ôpêŋ mavi.”
8-9 Ma doŋtom anyô vovak laik êŋ hanaŋ, “Anyô bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibiŋ, ma yenaŋ ŋê vovak êmô ya vibiŋ. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô vovak te nena, ‘Nu,’ êŋ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ êŋ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ yenaŋ anyô ku nena, ‘Undum ku êntêk,’ êŋ ma hadum. Aêŋ ba yahayala nena onaŋ iyom ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem imbitak mavi.”
10 Yisu halaŋô abô êŋ ba hasoŋ kambom ma hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba esopa yani nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Ya miŋ bôk yahapôm anyô hêvhaviŋ bêŋ te aêntêk hamô loŋ Islael ami.
11 *Yanaŋ êndêŋ môlô. Avômalô loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ tem nejaŋ ba ninum imbiŋ Ablaham lo Aisak ma Jekop nêmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.
12 *Sêbôk ma Wapômbêŋ lahaviŋ avômalô Islael nêyô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô, ma doŋtom lêk ma yani tem nêm thêlô vê ba ini loŋ momaŋiniŋ bêŋ. Loŋ êŋ ma tem thêlô nedaŋ asêŋ maleŋ ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”
13 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik êŋ, “Nu! Ma nôm atu ba lêk hôêvhaviŋ ma tem imbitak aêŋ.” Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ anêŋ anyô vovak atu habitak mavi.

Yisu hadum Pita yaŋavi mavi (Mak 1:29-31; Luk 4:38-39)

14 Ma Yisu hayô Pita anêŋ unyak kapô ma hayê Pita yaŋavi hapôm lijiŋ vovaŋ ba hêk iyom.
15 Ma Yisu havaloŋ avi êŋ baŋ ma lijiŋ êŋ hatak yani ma haviyô hapôpêk nôm ek Yisu.

Yisu hadum avômalô bêŋ anôŋ mavi (Mak 1:32-34; Luk 4:40-41)

16 Yaŋsiŋ ma ewa ŋê lôk ŋgôk habuliŋ i doho êlêm hadêŋ Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô iyom ma ŋgôk takêŋ etak avômalô takêŋ ba i. Ma hadum avômalô lôk lijiŋ sapêŋ ibitak mavi.
17 Ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba bôk hanaŋ hadêŋ plopet Aisaia hik anôŋ nena,
“Yani hapesaŋ alalôaniŋ lijiŋ mavi
ma hêv alalôaniŋ vovaŋ vê.” *Aisaia 53:4*

Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwam (Luk 9:57-62)

18 Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êmô ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.”
19 Êŋ ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ nena, “Kêdôŋwaga, loŋ nômbêŋ atu ba hu ma tem yasopa o.”
20 *Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik abyaŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô,

* **8:2:** Lijiŋ lepla ma palê hatêtô anyô liŋkupik aleba ibitak puliŋ ba avômalô êpôlik hathak i. * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14 * **8:11:** Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 * **8:20:** 2Ko 8:9

ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ loŋ ênjêk ma mi.”

21 *Ma Yisu anêŋ anyô te hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

22 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Dô! Ŋê ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma ôlêm osopa ya!”

Lovak halaŋô Yisu (Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Yôv ma Yisu hathak yeŋ ma anêŋ ŋê ku i haviŋ yani.

24 *Thêlô i êyô kasukthôm malêvôŋ ma ketheŋ oyaŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô. Ma ŋaŋ budum hik ba hadum ek êyô yeŋ vôv. Ma doŋtom Yisu hêk sôm denaŋ.

25 Ma anêŋ ŋê ku i ik yani liŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ, nêm alalô bulubiŋ! Tem alalô nama!”

26 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ŋê ôêvhaviŋ yaôna lôk! Aisê ba môlô ôkô?” Êŋ ma haviyô hathaŋ lovak lôk ŋaŋ budum ba êk maliŋyaô ba thêthê mavi.

27 Thêlô esoŋ kambom ba enaŋ, “Anyô aisête ba lovak lôk ŋaŋ budum elaŋô anêŋ abô ba esopa?”

Yisu hêv ŋgôk doho vê (Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Yôv ma Yisu hi kasukthôm vi tuvulu ba hayô avômalô Gadala iniŋ pik. Ma anyô lokwaŋju atu ba ŋgôk kambom hathak habuliŋ i êlêm anêŋ siô ba êpôm yani halôk loŋôndê. Anyô ju êŋ ethak ibuliŋ avômalô ba intu êkô ek nendom loŋôndê êŋ.

29 *Ma êyê Yisu ma elam lôklala, “Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, hôlêm ek undum malê êndêŋ yêlô? Waklavôŋ nindum abô hêk denaŋ. Ma hôlêm loŋ êntêk ek nêm vovaŋ êndêŋ yêlô e?”

30 Ma bok dum te êmô daim dokte ba eyaŋ kamuŋ êmô.

31 Ma ŋgôk takêŋ elaŋ lôklokwaŋ hadêŋ Yisu, “Nêm yêlô vê ni êndôk bok takêŋdaku kapô.”

32 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô “Môlô nu!” Êŋ ma ŋgôk takêŋ etak anyô ju êŋ ma i êlôk bok takêŋ kapô ba elaŋviŋ ketheŋ ba i hadêŋ loŋ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ema.

33 Ŋê takatu ba eyabiŋ bok êyê nôm êŋ ma êsôv ba i êyô malak bêŋ. Ma enaŋ hadêŋ avômalô hathak nôm atu ba Yisu hadum hadêŋ bok lôk anyô ju atu ba ŋgôk habuliŋ thai.

34 Êŋ ma avômalô malak lôŋ êŋ iki thô ba i hadêŋ Yisu. Thêlô êyê yani ba êkô kambom ma enaŋ nena, “Otak yêlô ba nu!”

9

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi (Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 *Yôv ma Yisu hathak yeŋ ŋgwêk te ba havôhi anêŋ loŋ.

2 Ma anyô doho evak anyô havuviŋ te hêk yêm ba êlêm hadêŋ yani. Êŋ ma Yisu hayê thêlôniŋ êvhaviŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, “Yenaŋ okna, lem êndôk biŋ. Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”

3 Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho elaŋô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i, “Ôpêŋ hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e?”

4 *Yisu hayala thêlôniŋ auk ma hanaŋ, “Aisê ka môlô owa auk kambom êŋ?

5 Abô alê intu vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô ombeŋ.’

6 *Aêŋ ba tem yaŋgik thô êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.” Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, “Umbiyô umiŋ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”

7 Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ ba hi anêŋ unyak.

8 Ma avômalô êyê nôm êŋ ba esoŋ kambom ma êbô Wapômbêŋ atu ba hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ avômalô.

Yisu halam Matyu (Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Yisu hi ma hayê anyô te ba anêŋ athêŋ nena Matyu ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya,” êŋ ma haviyô ba hi hasopa yani.

---

* **8:21:** 1Kiŋ 19:20 * **8:24:** Sng 4:8 * **8:26:** Mat 14:31; Sng 89:9 * **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:41 * **9:1:** Mat 4:13 * **9:4:** Luk 9:47; Jon 2:25 * **9:6:** Jon 17:2

10 Yisu hayaŋ nôm haviŋ Matyu hamô
anêŋ unyak. Ma ŋê ewa takis lôk ŋê idum
kambom bêŋ anôŋ êlêm eyaŋ nôm haviŋ
yani lôk anêŋ ŋê ku.
11 *Palisi êyê ma enaŋ hik anêŋ ŋê ku
liŋ, “Aisê ka môlônim kêdôŋwaga hayaŋ nôm
haviŋ ŋê ewa takis lôk ŋê idum kambom?”
12 Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Ŋê lôk
lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ŋê lijiŋ
mi ma mi.
13 *Aêŋ ba môlô lemimimbi Wapômbêŋ
anêŋ abô atu ba hêk kapya hanaŋ nena,
“ ‘Yaleŋhaviŋ môlô nônêm kapôlômim êndêŋ
avômalô.
Ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*
Ba intu yahalêm ek yandam ŋê takatu ba
idum kambom. Ma miŋ yahalêm ek yan-
dam ŋê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 *Jon anêŋ ŋê ku êlêm hadêŋ Yisu
ma enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô lôk ŋê Palisi
athak avak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi
Wapômbêŋ. Ma doŋtom anêm ŋê ku miŋ
ethak idum aêŋ ami eka?”
15 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te hawa avi luk-
muk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk
leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ
ek nôm ami. Ma doŋtom haveŋ yam, ba
ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ ŋê môlô
tem nembak balabuŋ ek nôm.”
16 “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute
ba indu sôp bô anêŋ abyaŋ siŋ esak ami.
Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô
sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ.
17 Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk
kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e?
Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok
kupik bô atu bôk thekthek ba tem ipup ba
waiŋ eŋgasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ
lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba
belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk
waiŋ miŋ eŋgasô ni ami.”

Amena ŋama lôk avi lijiŋ
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô bêŋ
te halêm halek vadôŋ lêlô hêk yani va ma
hanaŋ, “Yenaŋ avena lêk hama. Ôlêm otak
bahem êyôŋgêk yani ek imbiyô esak loŋbô.”
19 Ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku i iviŋ yani ba i.
20 Thêlô eveŋ ba i ma avi lôk lijiŋ te halêm
hadêŋ Yisu dômlokwaŋ ma havaloŋ Yisu
anêŋ kwêv anêŋ daŋ. Avi êŋ hapôm lijiŋ
thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba
lahavuju.
21 *Ma avi êŋ anêŋ auk nena, “Yambaloŋ
anêŋ kwêv iyom, ma tem ya mavi.”
22 Ma Yisu hik i liliŋ ba hayê avi êŋ ma
hanaŋ, “Yenaŋ avena, lem êndôk biŋ. Anêm
hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi.” Ma
ketheŋ oyaŋ ma avi êŋ habitak mavi.
23 Vêm ma Yisu hi hayô anyô bêŋ atu anêŋ
unyak. Ma hayê avômalô iyuv abiŋ ba elaŋ
ba idum thôthô bêŋ
24 ma hanaŋ, “Môlô vê! Avena hêk sôm
iyom ma miŋ hama ami.” Êŋ ma thêlô
emalik hathak yani.
25 Ma doŋtom êv avômalô vê ma Yisu
habitak hayô unyak kapô ba havaloŋ
avena êŋ baŋ, ma haviyô hamiŋ.
26 Ba intu abô hathak nôm êŋ haveŋ loŋ
êŋ lôkthô.

Anyô maleŋ pusip ju lôk anyô abôlêk putup te

27 *Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma haveŋ ba
hi, ma anyô maleŋ pusip ju esopa yani ba
elam kaêk nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk,
nêm kapôlôm ek yai!”
28 Yisu hayô unyak kapô ba hi ma anyô
ju atu i hadêŋ yani. Ma hanaŋ hik thai liŋ,
“Mamu ôêvhaviŋ nena ya hatôm yandum
ba mamu numbitak mavi e?”
Ma thai enaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ.”
29 Êŋ ma yani hatak baŋ hayô hêk thai
maleŋdaluk ma hanaŋ, “Mamu lêk ôêvhaviŋ
ba intu tem numbitak mavi.”
30 *Êŋ ma maleŋiŋ daluk hakyav. Ma
Yisu hêv abô lôklokwaŋ hadêŋ thai, “Miŋ
nonaŋ êndêŋ anyôla esak nôm êntêk ami.”
31 Ma doŋtom i ma enaŋ nôm atu ba Yisu
hadum hadêŋ thai haveŋ loŋ êŋ lôkthô.

* **9:11:** Luk 15:2 * **9:13:** Mat 12:7 * **9:14:** Luk 18:12
* **9:21:** Mat 14:36 * **9:27:** Mat 20:29-34 * **9:30:** Mat 8:4

32 Anyô ju êŋ etak Yisu ba i denaŋ, ma avômalô ewa anyô abôlêk putup te atu ba ŋgôk habuliŋ yani ba êlêm ek Yisu.
33 *Ma hêv ŋgôk êŋ vê ma ôpêŋ hanaŋ abô. Ma avômalô esoŋ kambom ba enaŋ, “Sêbôk ma miŋ nômlate aêŋ habitak Islael ami.”
34 *Ma doŋtom ŋê Palisi enaŋ, “Ŋgôk iniŋ anyô bêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêm ŋgôk sapêŋ vê ênjêk avômalô.”

Ŋê ku naju iyom

35 *Ma Yisu haveŋ loŋ buêŋ sapêŋ ba habitak hayô avômalô iniŋ unyak yeŋ ba hadôŋ avômalô lôk hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma hapesaŋ avômalô iniŋ malaiŋ sapêŋ lôk hêv iniŋ lijiŋ lomaloma sapêŋ vê.
36 *Yisu hayê avômalô nômbêŋ atu iniŋ auk lêk mayaliv ba êmô malaiŋ kambom hatôm boksipsip anêŋ alaŋ mi. Aêŋ ba lahiki hathak i.
37 *Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom ŋê ku ma tomtom iyom.
38 Aêŋ ba noteŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêm ŋê ku ba ini ek nindum anêŋ ku.”

10

Ŋê ku laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 *Ma Yisu halam ŋê ku laumiŋ ba lahavuju i hadêŋ yani. Ma hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nênêm ŋgôk lelaik vê ênjêk avômalô ma nindum avômalô lijiŋ lôk malaiŋ lomaloma mavi.
2 Êntêk ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ athêŋ: anyô môŋ ma Saimon, anêŋ athêŋ yaŋ nena Pita, ma yaŋ Andulu; ma Jems loyaŋ Jon, thai ma Sebedi nali;
3 ma Pilip, Batolomiu, Tomas, Matyu, anyô hawa takis; ma Jems Alpius nakaduŋ ma Tadius,
4 ma Saimon, anyô Selot te, ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

Yisu hêv ŋê ku ba i (Mak 6:7-11; Luk 9:1-5)

5 Yisu hanaŋ abô hadêŋ anyô laumiŋ ba lahavuju takêŋ yôv ma hêv i ba i ma hanaŋ, “Avômalô Samalia iniŋ loŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ma miŋ unu êndêŋ i ami.
6 *Ma doŋtom unu êndêŋ boksipsip Islael takatu ba eveŋ mayaliv.
7 *Unu luvuluvu ba nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô nena, ‘Dokte ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm.’
8 Nundum avômalô lôk lijiŋ mavi, ma uŋgwik ŋê ŋama liŋ, ma nundum ŋê lôk palê lepla mabuŋ mavi, ma nônêm ŋgôk vê ênjêk avômalô. Athêŋ bêŋ ma miŋ môlô ôêv vuli ami. Bôk yahêv oyaŋ hadêŋ môlô ba intu nundum ku takêŋ oyaŋ esak avômalô.
9-10 * “Môlô u hatôm ŋê ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ môlô ba intu nombeŋ oyaŋ. Miŋ nobek vak ami. Valuseleŋ mi. Kwêv mi. Veŋ bokŋgôp mi. Ma kôm mi.
11 Ma môlô ôyô loŋ te ma nômbôlêm anyô wapôm te ba nômô imbiŋ yani endeba no-tak loŋ êŋ ek unu buyaŋ.
12 *Ma ubitak ôyô anêŋ unyak kapô, ma nonaŋ êndêŋ yani lôk anêŋ avômalô nena, ‘Wapômbêŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô.’
13 Avômalô unyak êŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô, êŋ ma môlônim abô mavi êŋ tem êmô imbiŋ i. Ma doŋtom miŋ leŋiŋmavi ba ewa môlô thô ami, êŋ ma noja unim abô mavi êŋ vê ênjêk i ba unu.
14 *Ma avômalô loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik voŋgovaŋ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ma unu.
15 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endaŋô abô, êŋ ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa môlô thô ami, thêlôniŋ malaiŋ tem êmôŋ ek avômalô kambom anêŋ Sodom lo Gomola.

Malaiŋ lomaloma tem êpôm môlô (Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

* **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Nam 27:17; 1Kiŋ 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 * **9:37:** Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1 * **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11 * **10:9-10:** Luk 10:4,7; 1Ko 9:14 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12; Ap 13:51 * **10:15:** Mat 11:24; Jut 7 * **10:16:** Luk 10:3; Lom 16:19

16 * “Odaŋô! Yahêv môlô hatôm boksipsip
ba u ôlôk avuŋ yatap malêvôŋ. Aêŋ ba môlô
noja umya iniŋ auk mavi ba nômô mabuŋ
êtôm menak bôbô.
17 *Aêŋ ba intu môlô noyabiŋ am ek
avômalô! Thêlô tem nebaloŋ môlô ba netak
êndôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ baheŋiŋ lôk nebali
môlô êmô iniŋ unyak yeŋ.
18 Ma môlô ma yenaŋ avômalô ba intu
tem nendom môlô ba unu êndêŋ kiŋ lôk ŋê
bêŋbêŋ ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi êndêŋ i
lôk avômalô loŋ buyaŋ.
19-20 *Ma doŋtom evaloŋ môlô ma
môlônim Lemambô anêŋ Lovak Matheŋ
tem êmô imbiŋ môlô ba waklavôŋ êŋ ma
tem nêm abô êndêŋ môlô ek nonaŋ. Tem
miŋ môlôda nonaŋ unim abô ami. Ba
intu miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô nanaŋ
malê?’ mena ‘nanaŋ aisê?’ ami.
21 * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ
bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum
aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem
nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba
nenaŋ ek nijik i vônô.
22 Ma môlô ma yenaŋ avômalô. Ba intu
avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak môlô. Ma
doŋtom ŋê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba
hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêm i
bulubiŋ.
23 Aêŋ ba avômalô malak te êv vovaŋ
hadêŋ môlô, ma nôsôv ba unu malak yaŋ.
Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, tem nundum
ku êŋ embeŋ Islael denaŋ ma Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu tem êlêm.
24 * “Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ
ek iniŋ kêdôŋwaga ami. Ma ŋê ku miŋ bêŋ
ek iniŋ anyô bêŋ ami.
25 *Avômalô elam lambô nena, ‘Ŋgôk Bêŋ
Belsebul’ êŋ ma tem nindum aêŋ esak yani
anêŋ avômalô aêŋ iyom. Avômena ewa
kêdôŋwaga iniŋ malaiŋ, êŋ ma hatôm. Ma
ŋê ku ewa iniŋ anyô bêŋ anêŋ malaiŋ, êŋ
ma hatôm.

Nakô ek Wapômbêŋ iyom (Luk 12:2-7)

26 * “Aêŋ ba miŋ môlô nôkô ek ŋê takatu
ba idum kambom takêŋ ami. Nôm takatu
ba havuŋi hêk loŋ kapô, tem imbitak yaiŋ.
Ma abô takatu ba havuŋi, tem avômalô
sapêŋ neyala.
27 Aêŋ ba abô takatu ba yahanaŋ hadêŋ
môlô hadêŋ bôlôvôŋ, êŋ ma nonaŋ êndêŋ
lôkwak. Ma abô takatu ba anyô vi enaŋ
thikuthik, êŋ ma numiŋ unyak vôv ba
nodam ek avômalô nedaŋô.
28 *Miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô
hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma
dahôlômim ma thêlô miŋ hatôm nijik vônô
ami. Aêŋ ba intu nôkô ek Anyô Bêŋ iyom!
Yani hatôm imbuliŋ môlônim lemvimkupik
lôk dahôlômim êndôk loŋ atum lôkmala.
29 “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena
hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma
Lemambô lahiki hathak menak yaô takatu
ba te hama.
30 Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ bôk
hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv.
31 *Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba
intu miŋ nôkô ami.

Miŋ mama esak Yisu ami (Luk 12:8-9)

32 “Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô
nena hasopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ
Wakamik atu ba hamô malak leŋ ma nena,
‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’
33 *Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô
nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ êndêŋ
Wakamik atu ba hamô malak leŋ nena,
‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’

Yisu hadum ba avômalô evak i vose (Luk 12:49-53; 14:26-27)

34 “Yahalêm ek yanêm kôm jaŋak êndêŋ
môlô! Ba intu miŋ nosoŋ nena yahalêm
ek yandum môlô kapôlômim êndôk biŋ ami
ma milôk.
35 Yahalêm ek
“ ‘namalô êmbôliŋ dôm êndêŋ lambô,
ma nalavi êmbôliŋ dôm êndêŋ talêbô,
ma namalô yanavi êmbôliŋ dôm êndêŋ
yaŋavi.

* **10:17:** Mat 5:22; 23:34; Mak 13:9 * **10:19-20:** Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16 * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 * **10:25:** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 * **10:28:** Lom 8:31; Jem 4:12 * **10:31:** Mat 6:26 * **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

36 Anyô te lôk anêŋ thalaleŋ tem nêpôlik
esak i.' *Maika 7:6*
37 "Ma opalê atu ba lahaviŋ lambô lo
talêbô bêŋ anôŋ hamôŋ ek ya, ôpêŋ hatôm
anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami. Ma
opalê atu ba lahaviŋ nali bêŋ anôŋ hamôŋ
ek ya, ôpêŋ hatôm anyô ôv vathek ba miŋ
yenaŋ ami.
38 *Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alo-
valaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami, ôpêŋ hatôm
anyô ôv vathek ba miŋ yenaŋ ami.
39 *Ma opalê atu ba hadum ku bêŋ ek em-
batho anêŋ lôkmala loŋ, êŋ ma anêŋ lôkmala
êŋ tem nêm yak. Ma ôpatu ba hatak anêŋ
lôkmala ek hasopa ya, ôpêŋ tem embaloŋ
anêŋ lôkmala loŋ.
40 * "Ma ôpatu ba hawa môlô thô, êŋ ma
hawa ya thô haviŋ. Ma ôpatu ba hawa
ya thô, êŋ ma hawa Ôpatu ba hêv ya ba
yahalêm thô haviŋ.
41 Ma ôpatu ba hayê plopet te ba hawa
thô, êŋ ma tem enja nôm mavi êtôm atu ba
plopet êŋ hawa. Ma ôpatu ba hayê anyô
thêthôŋ te ba hawa thô, êŋ ma tem enja nôm
mavi êtôm atu ba anyô thêthôŋ êŋ hawa.
42 Ma ôpatu ba hayê anyô oyaŋ te hasopa
ya ba hêv ŋaŋ thilibuŋ hadêŋ yani, yanaŋ
avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena ôpêŋ tem enja
anêŋ vuli."

11

1 Ma Yisu hadôŋ anêŋ ŋê ku laumiŋ ba
lahavuju yôv, ma hatak loŋ êŋ ma hi hanaŋ
Wapômbêŋ anêŋ abô lôk hadôŋ avômalô
hamô Galili anêŋ malak nenanena.

Yisu hanaŋ abô hathak Jon anyô hathik ŋaŋ
(Luk 7:18-35)

2 Jon hamô koladôŋ ma halaŋô abô
hathak ku takatu ba Kilisi hadum. Êŋ ma
hêv anêŋ ŋê ku doho ba i hadêŋ yani
3 ek nenaŋ injik yani liŋ, "O ma Mesia atu
ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêm êlêm
mena yêlô nayabiŋ anyô yaŋ?"
4-5 *Êŋ ma Yisu hanaŋ viyaŋ, "Nôbônu
ma nonaŋ êndêŋ Jon esak nôm takatu ba
mamu olaŋô lo ôyê. Ŋê maleŋiŋ pusip êyê
tak, ma ŋê veŋiŋvuviŋ eveŋ, ma ŋê palê
lepla ibitak mavi, ma ŋê leŋiŋôndôŋ kôtôŋ
elaŋô abô, ma ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô,
ma avômalô siv elaŋô Wapômbêŋ anêŋ Abô
Mavi atu. Ba intu unu nonaŋ êndêŋ Jon
esak nôm takêŋ.
6 Ma ŋê takatu ba êyê ya ba evaloŋ iniŋ
êvhaviŋ loŋ, nêmô lôk leŋiŋmavi."
7 Jon anêŋ ŋê ku êvôi denaŋ, ma Yisu
hanaŋ abô hathak Jon hadêŋ avômalô
nena, "Bôk môlô u loŋ thiliv ek ôyê malê?
Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e?
8 Mi. Ma môlô u ek ôyê malê? Môlô u
ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô e? Mi. Ŋê
takatu ba ik kwêv kêkêlô, ma êmô kiŋ iniŋ
unyak ma miŋ êmô loŋ thiliv ami.
9 Môlô u loŋ thiliv ek ôyê malê? Plopet te
e? Avanôŋ! Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô
nena Jon ma bêŋ ek plopet sapêŋ.
10 *Bôk eto hathak ôpêŋ hêk Wapômbêŋ
anêŋ kapya nena,
" 'Odaŋô, tem yanêm yenaŋ anyô ku te
êmôŋ ek o,
ek enaŋ yenaŋ abô bêŋ
ek êpôpêk loŋôndê ek o.' *Malakai 3:1*
11 "Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena
Jon ma bêŋ ek avômalô pik sapêŋ. Avi te
miŋ bôk havathu anyô te aêŋ ami ma mi.
Ma doŋtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak, ôpêŋ ma bêŋ ek Jon.
12-13 * "Ma plopet sapêŋ lôk kapya bal-
abuŋ bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ
aleba lêk hayô Jon habitak haviŋ. Ma
sêbôk aleba lêk ma ôpêŋ hanaŋ abô ma
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak halêm hatôm
ŋê vovak ibi thêthô i ba i aleba ik vovak ba
lovak.
14 *Ma môlô lemimhaviŋ nodaŋô plopet
takatu iniŋ abô ba nodaŋô! Wapômbêŋ
anêŋ kapya hanaŋ nena Elia tem êlêm. Elia
êŋ ma Jon.
15 Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma
nodaŋô abô êntêk katô!
16 "Yanaŋ aisê esak avômalô bôlôŋ êntêk?
Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loŋ
ethak doŋtom halôk ma elam hi ek avômena
vi nena,

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24 * **10:39:** Luk 17:33; Jon 12:25 * **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20 * **11:4-5:** Ais 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Luk 1:76 * **11:12-13:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

17 “ ‘Yêlô abi yeŋ beleŋ ek môlô nondo yeŋ,
ma doŋtom miŋ olo yeŋ ami.
Ma yêlô alaŋ asêŋ malêŋ ek môlô nodaŋ,
ma doŋtom miŋ olaŋ ami.’
18 “Ma avômalô bôlôŋ êntêk êtôm avômena takêŋ. Jon halêm ba hathak hatip ek nôm lo waiŋ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaŋ nena ŋgôk hamô haviŋ yani.
19 *Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ma miŋ hatip ek nôm lo waiŋ ami. Ba intu avômalô êpôlik ba enaŋ, ‘Ôŋgô! Anyô êŋ hathak hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma ŋê idum kambom lôk ŋê ewa takis iniŋ anyô môlô.’ Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

Avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ (Luk 10:13-15)

20 Yisu bôk hadum nômbithi bêŋ anôŋ yôv hamô malak doho ma avômalô takêŋ miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ami. Ba intu Yisu hathaŋ i
21 *ba hanaŋ, “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Taia lo Saidon malêvôŋ, êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ.
22 Odaŋô! Yahanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endaŋô abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Taia lo Saidon iniŋ!
23 * “Ma môlô avômalô Kapaneam, tem nêmbô môlônim athêŋ esak leŋ e? Mi, môlô tem unu ŋê ŋama iniŋ loŋ! Môlô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Sodom malêvôŋ, êŋ ma tem netak iniŋ kambom ma tem nêmô denaŋ endeba lêk.
24 *Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ! Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endaŋô alalôaniŋ abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Sodom!”

Wapômbêŋ anêŋ aseleŋ ma vumvum (Luk 10:21-22)

25 *Yôv ma Yisu hanaŋ, “Wakamik, O ma pik lo leŋ anêŋ alaŋ! Lêk huvuŋ anêm auk hadêŋ ŋê lôkauk lôk ŋê bêŋbêŋ, ma huik thô hadêŋ ŋê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêŋ!
26 Wakamik, avanôŋ oda hosopa anêm lemhaviŋ ba intu hudum aêŋ.
27 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêŋ yôv. Ba anyô late miŋ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miŋ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ŋê takatu ba Nalum lahaviŋ injik O thô êndêŋ i iyom.
28 * “Môlô ŋê takatu ba udum ku bêŋ ba owa malaiŋ nôlêm êndêŋ ya ma tem yanêm lovak êndêŋ môlô.
29-30 *Yahathak yahatauviŋ ya hatôm anyô ku ba intu tem nômô mavi. Ma aseleŋ atu ba yahêv ma vumvum ek noja. Ma vak atu ba yahêv ek nôbô ma miŋ malaiŋ ami. Ba intu nôlêm êndêŋ ya ek noja yenaŋ auk.”

12

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ (Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku i eveŋ ku kapô te. Ma anêŋ ŋê ku ema kisi ba ewa wit doho hêk ku êŋ kapô ba eyaŋ.
2 *Palisi doho êyê ma enaŋ, “Ondaŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêm ŋê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”
3 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ ŋê môlô ema kisi ba idum e?
4 *Yani habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ma hayaŋ polom atu ba matheŋ anôŋ. Polom êŋ ma ŋê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ.

* **11:19:** Mat 9:14 * **11:21:** Ais 23; Ese 26:1–28:26; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** 1Jon 5:3 * **12:1:** Lo 23:25 * **12:2:** Kis 20:10 * **12:3:** 1Sml 21:1-6 * **12:4:** Wkp 24:5-9 * **12:5:** Nam 28:9-10

5 *Odaŋô abô te imbiŋ. Môlô bôk osam
abô te hamô abô balabuŋ nena Sabat sapêŋ
ma ŋê êbôk da idum ku ba êv da hadêŋ
Wapômbêŋ. Thêlô ethak ibuliŋ abô bal-
abuŋ bô êntêk hathak Sabat. Ma doŋtom
thêlô ma kambom mi.
6 *Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena nômlate
lêk hamô loŋ êntêk ma nômbêŋ lôk ek unyak
matheŋ.
7-8 *Môlô bôk osam abô êŋ yôv ba hanaŋ
nena,
“ ‘Yaleŋhaviŋ môlô nônêm kapôlômim êndêŋ
avômalô
ma yahapôlik hathak da.’ *Hosea 6:6*
“Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat
anêŋ Alaŋ. Ba intu oyala abô êŋ anêŋ ôdôŋ,
ma tem miŋ hatôm notak malaiŋ êyômô
ôpatu ba anêŋ kambom mi ami. Mi.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi
(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Yôv ma Yisu hatak buêŋ ma habitak
hayô avômalô loŋ êŋ iniŋ unyak yeŋ kapô.
Ma anyô baŋ hatyôk te hamô loŋ êŋ.
10 *Ma Palisi doho êbôlêm loŋôndê ek
nenaŋ Yisu bêŋ ba intu enaŋ hik yani liŋ,
“Kapya balabuŋ hanaŋ aisê? Hatôm alalô
nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat
mena mi e?”
11 *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ bok-
sipsip hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma
ôpêŋ tem ni edadi boksipsip êŋ imbitak
yaiŋ mena mi e?
12 Anyô ma bêŋ ek boksipsip. Ba intu
kapya balabuŋ hanaŋ nena alalô hatôm
nandum anyô mavi êndêŋ Sabat.”
13 Aêŋ ba Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Oto
bahem.” Ma hato baŋ ma baŋ vi kambom
atu habitak mavi hathak loŋbô hatôm baŋ
vi atu mavi.
14 *Êŋ ma Palisi iviyô ba i ethak doŋtom
ma ekak abô ek nêpôm loŋôndê te ek nijik
Yisu vônô.

Wapômbêŋ anêŋ anyô ku

15 Yisu hayala nôm êŋ ba intu hatak loŋ
êŋ ba hi. Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani
ba hadum iniŋ lijiŋ sapêŋ mavi.
16 *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô
nena miŋ nenaŋ yani bêŋ êndêŋ anyôla
ami.
17 Yisu hanaŋ aêŋ ek Wapômbêŋ anêŋ
abô injik anôŋ ba bôk hanaŋ hadêŋ plopet
Aisaia nena,
18 *“Ôpêntêk ma yenaŋ anyô ku atu ba bôk
yahabi yabaheŋ hayô hêk yani yôv.
Ôpêŋ ma yaleŋhaviŋ yani bêŋ anôŋ, ma
yakapôlôŋ mavi ek yani;
tem yanêm yenaŋ Lovak Matheŋ êmô
imbiŋ ôpêŋ,
ma tem enaŋ bêŋ êndêŋ avômalô nena
tem nêm i bulubiŋ.
19 Yani ma anyô bônôŋ ba miŋ hathak
hanaŋ abô lôk lôklala ami,
ma miŋ hathak hanaŋ abô hamô loŋ
ekaksa ami.
20 Ma tem miŋ edabêŋ baselak atu hapu ba
hêk pik ami,
ma miŋ imbi ayôk ŋgathiniŋ ni ami ma
mi.
Ma tem indum mavi iyom endeba etak
kambom sapêŋ nêmô ku mavi vibiŋ
am.
21 Ma avômalô pik sapêŋ tem nênêm
maleŋiŋ êndêŋ yani.” *Aisaia 42:1-4*

Yisu lôk Belsebul
(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Vêm ma ewa anyô te atu ŋgôk habuliŋ
ba êlêm hadêŋ Yisu. Ŋgôk êŋ hadum ba
ôpêŋ madaluk pusip ma abôlêk putup. Ma
Yisu hadum ba ôpêŋ madaluk lôk abôlêk
hakyav ba hayê tak lôk hanaŋ abô.
23 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba
enaŋ, “Yakô êntêk ma Devit anêŋ Lim Luk-
muk atu ba Wapômbêŋ hêv halêm ek nêm
alalô bulubiŋ la?”
24 *Ma Palisi elaŋô abô êŋ ma enaŋ,
“Ŋgôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ
hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêm ŋgôk sapêŋ
vê ênjêk avômalô.”
25 Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ,
“Loŋ bêŋ te da iniŋ avômalô evaki vose
hi ôdôŋ ju, êŋ ma loŋ bêŋ êŋ tem ênjêk
ŋgathiniŋ. Ma malak te evaki vose hi ôdôŋ
ju, êŋ ma tem nênêm yak. Ma ôdôŋ te evaki

* **12:6:** Mat 12:41-42 * **12:7-8:** Mat 9:13 * **12:10:** Luk 14:3 * **12:11:** Luk 14:5 * **12:14:** Jon 5:16 * **12:16:** Mat 8:4; Mak 3:12 * **12:18:** Mat 3:17 * **12:24:** Mat 9:34; 10:25

vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem nênêm yak aêŋ iyom.
26 Ma Sadaŋ hêv anêŋ ŋgôk vê, êŋ ma hatôm evaki vose hi ôdôŋ ju. Ba anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imiŋ majaŋ aisê? Mi.
27 Môlô onaŋ nena ŋgôk bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êŋ haviŋ! Ma opalê intu hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ba idum ku mavi êŋ? Ŋgôk Bêŋ, e? Mi! Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô onaŋ abôyaŋ.
28 *Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê hêk avômalô. Aêŋ ba oyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm yôv.
29 "Odaŋô abô yaŋ imbiŋ. Anyô te hatôm imbitak êyô anyô lôklokwaŋ yaŋ anêŋ unyak kapô ba enja anêŋ nômkama vani e? Mi anôŋ! Ôpêŋ embaloŋ anyô lôklokwaŋ êŋ ba ekak loŋ am, êŋ ma yani hatôm enja anêŋ nômkama vani.
30 *"Ôpatu ba miŋ lahaviŋ ya ami, yani êŋ intu hapôlik hathak ya. Ma ôpatu ba miŋ hasup avômalô ba ethak doŋtom ami, êŋ ma hatôm halupuniŋ i.
31 * "Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ tem nêm avômalô iniŋ kambom lomaloma lôk abôma takatu ba enaŋ hathak Wapômbêŋ vê. Ma doŋtom anyô te hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, 'Êntêk ma Ŋgôk Bêŋ anêŋ ku', êŋ ma Wapômbêŋ miŋ hatôm nêm kambom êŋ vê ênjêk ôpêŋ ami. Ma mi.
32 Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêm ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom anyôla hanaŋ abô kambom hathak Lovak Matheŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami ma ênjêk thêthô.

Alokwaŋ kambom hathak hik anêŋ anôŋ kambom (Luk 6:43-45)

33 * "Alokwaŋ mavi ma tem injik anôŋ mavi, ma alokwaŋ kambom ma tem injik anôŋ kambom aêŋ iyom. Ma anyô ethak êyê anêŋ anôŋ vêm ma eyala nena alokwaŋ mavi mena kambom.
34 *Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba kapôlômim putup hathak nôm kambom lomaloma atu ba habitak vemimbôlêk. Ba miŋ hatôm nonaŋ abô mavi ami!
35 Anyôla hapesaŋ anêŋ nômkama mavi lomaloma ba hamô yani kapô, êŋ ma tem enaŋ abô mavi iyom. Ma anyôla hapesaŋ nômkama kambom lomaloma ba hamô yani kapô, êŋ ma tem enaŋ abô kambom iyom.
36 "Odaŋô! Yanaŋ êndêŋ môlô! Wapômbêŋ tem êlêm ek endaŋô abô. Ba intu anyô tomtom tem nenaŋ iniŋ kambom takatu ba bôk enaŋ hadêŋ avômalô vi lôk ibuliŋ i bêŋ.
37 Wapômbêŋ tem endaŋô anêm abô ba enaŋ êndêŋ o nena o anyô thêthôŋ mena o anyô lokbaŋ."

Palisi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te (Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 *Vêm ma Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho enaŋ hadêŋ Yisu, "Kêdôŋwaga, yêlô leŋiŋhaviŋ undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm."
39-40 *Ma Yisu hanaŋ, "Môlô avômalô bôlôŋ êntêk ma avômalô kambom ba miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Ba intu lemimhaviŋ yandum lavôŋiŋ ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Wak lô ma Jona hamiŋ alim ŋgwêk bêŋ te kapô. Ma wak lô aêŋ iyom ma tem Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ênjêk pik kapô. Lavôŋiŋ êŋ iyom intu tem Wapômbêŋ injik thô nena bôk hêv ya ba yahalêm.
41 *Sêbôk ma Jona hanaŋ abô hadêŋ avômalô Ninive ba ele kapôlôŋiŋ liliŋ. Odaŋô! Nômlate lêk hamô loŋ êntêk ma bêŋ hamôŋ ek Jona. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ami. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma avômalô Ninive tem nenaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ.

* **12:28:** Ap 10:38; 1Jon 3:8 * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50 * **12:31:** Hib 6:4-6 * **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 * **12:39-40:** Mat 16:4; Mak 8:12; Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** 1Kiŋ 10:1-10

42 *Ma sêbôk ma Siba iniŋ kwin hatak anêŋ loŋ ma halêm anêŋ loŋ daim bomaŋ ek endaŋô Solomon anêŋ auk mavi. Odaŋô! Nômlate lêk hamô loŋ êntêk ma bêŋ ek Solomon. Ma doŋtom môlô ôdô anêŋ nodaŋô. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma tem Siba iniŋ kwin êŋ enaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ."

Ŋgôk hatup siŋ (Luk 11:24-26)

43 "Ŋgôk lelaik hatak anyô te, êŋ ma hi haveŋ loŋ thiliv ek êmbôlêm loŋ mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miŋ hapôm loŋ te ami,
44 ma tem enaŋ nena, 'Yatup siŋ yana unyak sêbôk esak loŋbô.' Ma hayô ba hayê nena unyak êŋ lêk hamô oyaŋ ma epesaŋ ba lêk habitak mabuŋ mavi.
45 *Êŋ ma tem ni êmbôlêm ŋgôk baheŋvi ba lahavuju takatu ba iniŋ lôklokwaŋ hamôŋ ek anêŋ ba enja i imbiŋ ek nimbitak nêyô unyak êŋ kapô esak loŋbô. Êŋ ma ôpêŋ tem êmô kambom anôŋ ek yaŋ sêbôk. Ba intu môlô avômalô kambom bôlôŋ êntêk tem nôpôm malaiŋ êŋ imbiŋ."

Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ (Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô denaŋ ma anêŋ talêbô lôk iviyaŋ leŋiŋhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ yani ba intu êlêm miŋ unyak viyaiŋ.
47 Ma anyô te hi hanaŋ hadêŋ Yisu, "Lemtambô lôk môlôviyaŋ miŋ yaiŋ ba thêlô leŋiŋhaviŋ nenaŋ abô imbiŋ o."
48 Ma Yisu hanaŋ, "Opalê intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô?"
49-50 *Ma habi baŋ hayô hamiŋ anêŋ ŋê ku ba hanaŋ, "Avômalô takatu ba esopa Wakamik atu ba hamô malak leŋ anêŋ lahaviŋ, intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ ma livôŋ thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô."

13

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk (Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

1 Wak êŋ iyom ma Yisu hatak unyak atu ma hi hayô kasukthôm anêŋ daŋ ma halôk hamô biŋ.
2 *Ma avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak yeŋ te ba hi hamô, ma avômalô imiŋ liŋdaŋ habup hathak.
3 Ma hadôŋ avômalô hathak abô loŋ kapô bêŋ anôŋ. Ba hanaŋ nena, "Anyô te hi hapaliv anêŋ yaŋvêk halôk anêŋ ku.
4 Yani hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyaŋ.
5 Ma doho halôk valu kikiliŋ ba intu hapup ketheŋ ek malê nena pik dokte iyom.
6 Ma doŋtom wak habi hayô hêk ma hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma bidoŋna.
7 Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv.
8 Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hik anôŋ ba vi hatôm 100 ma vi 60 ma vi 30.
9 Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk katô!"

Aisê ka Yisu hanaŋ abô loŋ kapô? (Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

10 Yisu anêŋ ŋê ku i hadêŋ yani ma enaŋ hik yani liŋ, "Aisê ba hothak honaŋ abô loŋ kapô hadêŋ avômalô?"
11 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Wapômbêŋ lêk hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ lôkliŋyak thô hadêŋ môlô. Ma miŋ hik thô hadêŋ thêlô ami.
12 *Ba anyô te hayala auk êŋ, ma tem Wapômbêŋ nêm auk doho imbiŋ ba imbitak bêŋ anôŋ. Ma doŋtom anyô te hathôŋ auk êŋ, ma anêŋ auk dokte atu ba ôpêŋ havaloŋ loŋ tem yani nêm vê.
13 *Ba intu yahanaŋ abô loŋ kapô hadêŋ thêlô ba
"Êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.
Elaŋô, ma doŋtom miŋ elaŋô katô ba eyala abô êŋ anêŋ ôdôŋ ami.
14-15 *Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hik anôŋ hatôm bôk ba Aisaia hanaŋ,
" 'Avômalô iniŋ auk bôk thekthek
ba ibi leŋôndôŋ siŋ
ma ivuliv maleŋiŋ siŋ.
Wak nômbêŋ intu ma tem nedaŋô abô,

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:49-50:** Lom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 * **13:13:** Lo 29:4; Jer 5:21 * **13:14-15:** Jon 12:40; Ap 28:26-27

ma doŋtom miŋ hatôm neyala anêŋ
ôdôŋ ami.
Ma wak nômbêŋ intu ma tem nêgê nômlate,
ma doŋtom miŋ hatôm nêpôm anêŋ
ôdôŋ ami.
Ba intu etak kambom êŋ
ma tem nêgê esak maleŋiŋ
lôk nedaŋô êndôk leŋôndôŋ
ma neja êŋjêk iniŋ auk
ma nede i liliŋ ek yandum thêlô mavi.'
Aisaia 6:9-10

16 *Ma môlô lêk ôyê ya hathak malemim
daluk lôk olaŋô ya halôk lemim ôndôŋ. Ba
intu lêk ômô mavi.
17 Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Sêbôk
ma plopet lôk ŋê thêthôŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhiki
ek nêgê nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma
doŋtom miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhiki ek
nedaŋô abô takêntêk ba lêk môlô olaŋô, ma
doŋtom miŋ elaŋô ami.

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk anêŋ ôdôŋ (Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 "Aêŋ ba tem yanaŋ abô loŋ kapô
hathak epaliv yaŋvêk anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ
môlô.
19 Anyô te halaŋô abô hathak Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak ma doŋtom miŋ hayala
anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma Sadaŋ hayô ba hawa
yaŋvêk atu ba Wapômbêŋ havatho halôk
yani kapô vê. Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba
halôk loŋôndê.
20-21 "Ma ôpatu halaŋô abô ba hêvhaviŋ
ketheŋ lôk lamavi ma doŋtom malaiŋ lôk
vovaŋ hapôm yani hathak Wapômbêŋ anêŋ
abô ma hatak anêŋ hêvhaviŋ ketheŋ oyaŋ,
êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba hêv yak halôk
valu kikiliŋ ba miŋ habi ŋgalôk ami.
22 * "Anyô te halaŋô abô ma doŋtom
lahiki bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik
êntêk lôk nômkama lomaloma lôk valuse-
leŋ. Ma auk takêŋ intu hasivuŋ Wapômbêŋ
anêŋ abô ba ôpêŋ miŋ hik anêŋ anôŋ ami.
Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba halôk yak
lôkmaŋgiŋ kapô.
23 "Ma anyô halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô
ba hayala anêŋ ôdôŋ êŋ ma tem indum ku
ba injik anôŋ mavi êtôm 100 mena 60 mena
30 la. Êŋ ma hatôm yaŋvêk atu ba halôk pik
mavi."

Abô loŋ kapô hathak kamuŋ kambom

24 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô yaŋ nena,
"Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk.
Anyô te havatho yaŋvêk mavi halôk anêŋ
ku.
25 Ma avômalô i êk sôm, ma ôpêŋ anêŋ
anyô lamaniŋ te halêm havatho kamuŋ
kambom halôk ku kapô êŋ haviŋ ma hi.
26 Vêm ma nôm anôŋ hadum ek êyôk, ma
kamuŋ kambom êŋ havuak haviŋ.
27 Ma ŋê eyabiŋ ku i hadêŋ ku alaŋ ma
enaŋ hadêŋ yani, 'Anyô bêŋ, bôk hovatho
yaŋvêk mavi halôk anêm ku iyom. Aisê ka
kamuŋ kambom habitak haviŋ?'
28 "Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, 'Anyô te
lamaniŋ hathak ya ba hadum nôm êŋ.'
"Ma ŋê ku enaŋ hik yani liŋ, 'Lemhaviŋ
yêlô nayavovoŋ ku êŋ e?'
29 "Ma doŋtom ku alaŋ hanaŋ, 'Mi. Ya-
hakô môlô noyavovoŋ ba nosapu nôm
mavi vê imbiŋ kamuŋ kambom.
30 Môlô nôndô luvi êmô endeba avômalô
nedav nôm am. Êŋ ma tem yanaŋ êndêŋ ŋê
ku takatu ba tem nedav nôm nena, "Môlô
nusup kamuŋ kambom sapêŋ ba nokak
lôkulôku ba nôndô êmô loŋ nêmbôk esak
atum. Ma nusup nôm anêŋ anôŋ ba notak
êmô unyak nôm hamô." ' "

Abô loŋ kapô hathak ava yaôna (Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

31 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena,
"Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk.
Anyô te hawa ava yaônate ba havatho
halôk anêŋ ku kapô.
32 Ava êŋ ma yaôna lôk, ma doŋtom
habitak alokwaŋ daim ba hamôŋ ek
nômkama ku kapô vi. Ma menak ethak elav
iniŋ unyak halôk anêŋ ŋauŋ."

Abô loŋ kapô hathak yis (Mak 4:33-34; Luk 13:20-21)

33 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena,
"Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk.
Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk
palawa bêŋ anôŋ kapô, ma haveŋ yam ma
palawa sapêŋ hathiŋ bêŋ."

* **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

34 Abô takêntêk ba Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô ma hanaŋ hathak abô loŋ kapô iyom ma miŋ hathak hadôŋ i hathak abô yaŋda ami
35 ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,
“Yaveŋbôlêk tem ekyav ba yanaŋ abô loŋ
kapô êndêŋ môlô.
Ma yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk loma-
loma takatu ba havuŋ hadêŋ sêbôk
ba yani hapesaŋ pik êntêk aleba lêk
bêŋ.” *Kapya Yeŋ 78:2*

Yisu hanaŋ kamuŋ kambom anêŋ ôdôŋ bêŋ

36 Yôv ma Yisu hatak avômalô ba i ma hi unyak kapô. Ma anêŋ ŋê ku i ek yani ma enaŋ, “Nuŋgwik abô loŋ kapô atu ba hathak kamuŋ kambom habitak ku kapô anêŋ ôdôŋ thô êndêŋ yêlô.”
37 Êŋ ma hanaŋ, “Ôpatu ba havatho yaŋvêk mavi, êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu.
38 Ma ku kapô ma pik êntêk, ma yaŋvêk mavi ma loŋ lôkliŋyak anêŋ avômalô, ma kamuŋ kambom ma anyô kambom anêŋ avômalô.
39 Anyô lamaniŋ atu ba havatho yaŋvêk kambom, yani ma Sadaŋ. Avômalô takatu ba elav nôm, thêlô êŋ ma hatôm aŋela. Nôm hayôk, êŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ.
40-42 * “Pik lo leŋ anêŋ daŋ hayô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem nêm anêŋ aŋela ba ini anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba hamô pik êntêk ek neja avômalô kambom takatu ba êvôv avômalô ek nindum kambom lôk avômalô sapêŋ atu ba ethak idum kambom ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ. Nôm êŋ hatôm avômalô takatu ba isup kamuŋ kambom ba êbôk hathak atum.
43 * “Ma doŋtom avômalô thêthôŋ tem nimbitak êtôm wak anêŋ deda ba nêmô Lambô anêŋ loŋ lôkliŋyak. Aêŋ ba môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk katô!”

Abô loŋ kapô hathak ivuŋ nôm mavi te

44 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ku kapo te ba ivuŋ nôm mavi te hamô. Ma anyô te hapôm nôm mavi êŋ. Ma havuŋ halôk loŋbô. Yani lamavi ba hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nênêm vuli. Ma hawa valuseleŋ ba hêv hadêŋ ku atu ba nôm mavi êŋ hamô anêŋ alaŋ ek enja ku êŋ.”

Abô loŋ kapô hathak kômkôm mavi

45 “Abô loŋ kapô te haviŋ nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô hadum ku valuseleŋ te habôlêm kômkôm kêkêlô ek nêm vuli.
46 Yani habôlêm aleba hapôm kômkôm kêkêlô anêŋ dôêŋ te ba anêŋ vuli bêŋ anôŋ. Êŋ ma hi hêv anêŋ nômkama sapêŋ ek nênêm vuli. Ma hawa valuseleŋ ba hi hêv kômkôm kêkêlô êŋ hathak.”

Abô loŋ kapô hathak yakseŋ

47 “Abô loŋ kapô te hathak loŋbô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Ŋê ibi yakseŋ halôk kasukthôm êvôv alim lomaloma aleba putup.
48 Êŋ ma êvôv yakseŋ hathak liŋdaŋ. Ma êlôk êmô ma isup alim mavi halôk vak sam doho. Ma doŋtom alim kambom ma ibi hi.
49 Ba intu waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ma Wapômbêŋ tem indum aêŋ iyom. Ba anêŋ aŋela tem nêlêm neja ŋê kambom vê ênjêk ŋê thêthôŋ malêvôŋ
50 *ba nimbi êndôk loŋ atum lôkmala. Thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.”
51 Ma Yisu hanaŋ hik anêŋ ŋê ku liŋ nena, “Môlô lêk oyala abô sapêŋ anêŋ ôdôŋ e?”
Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani, “Intu êŋ.”
52 Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô lôkauk hathak abô balabuŋ te halaŋô abô ba hawa auk hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, yani êŋ hatôm unyak te anêŋ lambô. Yani hi unyak kapô ba hawa nôm mavi lukmuk lôk bô haviŋ ba hêv hadêŋ avômalô.”

Plopet ma athêŋ mi hêk anêŋ malak ôdôŋ (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô takêŋ yôv ma yani hatak loŋ êŋ.
54 *Ma hi yanida anêŋ malak ôdôŋ. Ma hadôŋ avômalô hamô iniŋ unyak yeŋ aleba

* **13:40-42:** Mat 8:12; 24:31; 25:31; Mak 13:27; Jon 15:6 * **13:43:** Dan 12:3 * **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28
* **13:54:** Jon 7:15

esoŋ kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk hawa auk êntêk anêŋ êsê? Aisê ba yani hatôm idum nômbithi?
55 *Ôpêŋ ma anyô halav unyak te anêŋ nakaduŋ ma anêŋ talêbô ma Malia. Ma anêŋ iviyaŋ ma Jems lo Josep ma Saimon lo Judas.
56 Ma anêŋ livi êmô loŋ êntêk haviŋ. Ma aisê ka anyô êŋ hatôm idum nôm takêŋ?”
57 *Ma thêlô enaŋ aêŋ, ma êpôlik hathak yani. Ba intu Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yaŋ. Ma doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalaleŋ ma hatôm anyô athêŋ mi.”
58 Aêŋ ba intu miŋ hadum nômbithi bêŋ anôŋ hêk loŋ êŋ ami ek malê nena thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami.

14

Ik Jon anyô hathik ŋaŋ vônô (Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

1 Wak êŋ ma Anyô Bêŋ Helot Antipas halaŋô abô hathak nôm takatu ba Yisu hadum.
2 Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Ôpêŋ ma Jon anyô hathik ŋaŋ iyom intu haviyô hathak loŋbô. Ba intu yani hawa lôklokwaŋ ba hadum nômbithi takêŋ.”
3-4 *Sêbôk ma Helot hawa yaŋ Pilip anêŋ avi Helodias vani. Ba Jon hanaŋ hadêŋ Helot, “Lêk howa avi êntêk vani ba intu hubuliŋ abô balabuŋ.” Êŋ ma Helot hêv anêŋ ŋê ku ba i evaloŋ Jon ba ekak ma êdô hamô koladôŋ.
5 *Avômalô leŋiŋhabi nena Jon ma plopet te. Ba intu Helot hadum ek injik Jon vônô ma doŋtom hakô ek avômalô.
6 Anyô doho êlêm eyaŋ nôm haviŋ Helot ek leŋiŋhabi anêŋ waklavôŋ talêbô hawa yani. Ma Helodias nalavi halêm haloyeŋ haminŋ thêlô malêvôŋ. Ma Helot hayê ba lamavi anêŋ dôêŋ.
7 Êŋ ma Helot havak abô haviŋ yani nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ dake nena honaŋ hik ya liŋ hathak nômlate ek yanêm êndêŋ o, êŋ ma tem yanêm iyom.”
8 Ma talêbô hêv auk hadêŋ nalavi ek enaŋ nena, “Yaleŋhaviŋ Jon wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêŋ ya!”
9-10 Ma kiŋ halaŋô ba lamalaiŋ. Ma doŋtom bôk havak abô halôk ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ yôv ba intu hanaŋ hadêŋ ŋê ku ba i koladôŋ ma edabêŋ Jon laselo kisi hatôm atu ba avena hanaŋ.
11 Ma thêlô etak Jon wakadôk halôk belev te ba ewa êlêm êv hadêŋ avi muk atu. Ma yani hawa ba hi hêv hadêŋ talêbô.
12 Ma Jon anêŋ ŋê ku elaŋô ma êlêm ewa anêŋ liŋkupik ba i elav. Elav vêm ma i enaŋ hadêŋ Yisu.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000 (Mak 6:32-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-15)

13 Yisu halaŋô abô êŋ vêm ma hatak loŋ êŋ ma hathak yeŋ te ba hi loŋ thiliv bute. Ma avômalô bêŋ anôŋ elaŋô nena yani iyom lêk hi ba intu etak iniŋ malak ma eveŋ yani yam ba i.
14 Ma Yisu hathak liŋ ma hayê avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô yôv. Ma lahiki hathak thêlô ba hadum iniŋ ŋê lôk lijiŋ mavi.
15 Yaŋsiŋ hayô ma anêŋ ŋê ku êlêm ma enaŋ, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak takatu ba hamô habobo ek nênêm iniŋ nôm vuli.”
16 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi! Thêlô nêmô. Môlô da nobakôŋ i.”
17 Ma doŋtom thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ polom baheŋvi ma alim ju iyom.”
18 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Noja nôlêm.”
19 *Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena, “Nôndôk nômô kamuŋ takêntêk.” Ma hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek. Vêm ma haya polom lôk alim ba hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku, ma ŋê ku ewa ba ibi sam ba êv hadêŋ avômalô nômbêŋ atu.
20 Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ŋê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.
21 Anyô iyom intu hatôm 5,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaŋ nôm êŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami.

* **13:55:** Jon 6:42 * **13:57:** Jon 4:44 * **14:3-4:** Wkp 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 * **14:5:** Mat 21:26 * **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

22 Vêm ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku
nena nesak yeŋ ba nêmôŋ ba ini kasuk-
thôm vi tuvulu. Ma yanida hamô ek nêm
avômalô ba ini am.
23 *Yani hêv avômalô ba i ma hathak dum
te ba hi ek eteŋ mek. Bôlôvôŋ hayô ma yani
hamô dum êŋ denaŋ.
24 Ma yeŋ lêk hi kasuk malêvôŋ ma lovak
hayuv ba hamô yeŋ loŋ hale hi ba intu
ŋaŋ budum hik ba yeŋ êŋ halelela liliŋ
kambom.
25 Habobo tem eyaŋ ma yani haveŋ ka-
suk anêŋ dômlê ba hi hadêŋ anêŋ ŋê ku.
26 *Ma anêŋ ŋê ku êyê yani haveŋ kasuk
anêŋ dômlê ma êkô kambom ba enaŋ nena,
“Anyôla dahô!” ba elaŋ boloba.
27 Ma ketheŋ oyaŋ ma yani hanaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Môlô miŋ nôkô ami ma nômô
yaô! Ya êntêk!”
28 Êŋ ma Pita hanaŋ, “O Anyô Bêŋ Yisu,
ma onaŋ ek yambeŋ kasuk anêŋ dômlê ba
yasôk êndêŋ o.”
29 Ma Yisu hanaŋ, “Ôlêm.”
Êŋ ma Pita hatak yeŋ ma haveŋ kasuk
anêŋ dômlê ba hi.
30 Ma doŋtom hayê lovak hayuv ba hakô.
Êŋ ma hêv yak halôk kasuk kapô ma halam
nena, “Anyô Bêŋ! Nêm ya sa!”
31 *Ketheŋ oyaŋ ma Yisu havaloŋ yani.
Ma hanaŋ, “O anyô hôêvhaviŋ yaôna lôk.
Hosoŋ nena hatôm yayabiŋ o ami e?”
32 Ma thai ethak yeŋ ma lovak bêŋ êŋ
hama.
33 Aêŋ ba ŋê takatu ba êmô yeŋ elek
veŋiŋdôŋ lêlô ma êkôm ba êv yeŋ ba enaŋ,
“Avanôŋ biŋ! O ma Wapômbêŋ anêŋ
Nakaduŋ.”

Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ mavi hêk Genesalet
(Mak 6:53-56; Jon 6:22-25)

34 Thêlô ethak liŋdaŋ vi tuvulu anêŋ
Genesalet.
35 Ma avômalô loŋ êŋ êyê Yisu ba eyala
yani. Ma êv abô haveŋ malak loŋ êŋ sapêŋ.
Ma ewa iniŋ ŋê lôk lijiŋ sapêŋ ba i hadêŋ
Yisu.
36 *Ma eteŋ Yisu ba enaŋ ek ŋê lôk lijiŋ
nêsôm anêŋ kwêv anêŋ daŋ iyom. Ma sapêŋ
atu ba êsôm ma ibitak mavi.

15

Yisu hanaŋ hathak nôm takatu ba tem indum anyô lelaik
(Mak 7:1-23)

1 Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ
doho êlêm anêŋ Jelusalem ba i hadêŋ Yisu
ma enaŋ hik yani liŋ nena,
2 “Bumalô iniŋ abô majaŋ hanaŋ ek alalô
nasik baheŋiŋ vêmam ka miŋ aŋgaŋ nôm
ek indum Wapômbêŋ lamavi. Ma aisê ka
anêm ŋê ku ibuliŋ abô êŋ ba miŋ ithik
baheŋiŋ ami?”
3 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka môlô ubu-
liŋ Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ba osopa
môlôda unim abô majaŋ?
4 *Hatôm Wapômbêŋ hanaŋ nena,
‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu
ba hathaŋ lambô lo talêbô hathak abô
kambom, ma nijik ôpêŋ vônô.’
5 Ma doŋtom môlô othak onaŋ nena
anyôla hanaŋ hadêŋ lami nena, ‘Yenaŋ
nômkama takatu ba hamô ek yanêm mamu
sa, êŋ ma bôk yahanaŋ nena tem yanêm
êndêŋ Wapômbêŋ êtôm da.
6 Ba intu miŋ hatôm yanêm mamu sa
ami.’ Êŋ ma hatôm môlô ôvôliŋ dômim ek
Wapômbêŋ anêŋ abô ba osopa libumi iniŋ
bôk lo loŋ.
7 Môlô ŋê kambom! Môlô udum ba
avômalô esoŋ nena môlô ŋê wapôm. Ma
doŋtom môlô ma ŋê paloŋ anôŋ ba plopet
Aisaia anêŋ abô lêk hik anôŋ ba hanaŋ
nena,
8 “ ‘Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêŋ hathak
veŋiŋbôlêk oyaŋ.
Ma doŋtom kapôlôŋiŋ ma hêk daim bô
ek ya.
9 Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.
Ma ethak enaŋ thêlôda iniŋ abô iyom
ba esau nena,
“Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô.” ’ ”
Aisaia 29:13

---

* **14:23:** Luk 6:12; 9:28 * **14:26:** Luk 24:37 * **14:31:** Mat 8:26; Mak 4:39 * **14:36:** Mat 9:20-21 * **15:4:** Kis 20:12; 21:17; Wkp 20:9; Lo 5:16

10 Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu
ba êlêm hadêŋ yani ma hanaŋ nena, “Môlô
nodaŋô ba noyala katô.
11 *Nôm takatu ba anyô hayaŋ halôk
abôlêk miŋ hadum yani habitak lelaik ami.
Ma doŋtom nôm takatu ba anyô hanaŋ hale
abôlêk intu hadum anyô habitak lelaik.”
12 Vêm ma ŋê ku êlêm enaŋ hadêŋ Yisu
nena, “Ondaŋô. Palisi elaŋô anêm abô
êntêk ba lêk leŋiŋmaniŋ kambom hathak o.”
13 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wakamik
atu ba hamô malak leŋ tem esapu nôm lôk
ŋgalôk takatu ba miŋ yani havatho ami.
14 *Ba miŋ môlô nodaŋô ŋê takêŋ iniŋ
abô ami. Thêlô ma ŋê maleŋiŋ pusip
ba idum ek nendom avômalô vi embeŋ
loŋôndê. Ma anyô mapusip yaŋ halom
anyô mapusip yaŋ haveŋ loŋôndê, êŋ ma
tem luvi nênêm yak êndôk lôv.”
15 Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu nena,
“Nuŋgwik abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ thô
êndêŋ yêlô.”
16 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Môlô ôthôŋ haviŋ e?
17 Odaŋô katô! Nôm takatu ba halôk anyô
abôlêk ba hi hamiŋ anyô lasoam vêm ma
hale yaiŋ ba hi.
18 Ma doŋtom nôm takatu ba hamô anyô
kapô ba hanaŋ hale abôlêk, êŋ ma habitak
anêŋ anyô kapô ba intu hadum ôpêŋ
habitak lelaik.
19 Nôm takêntêk intu hamô avômalô
kapôlôŋiŋ ba hale yaiŋ: auk kambom lôk
ik anyô vônô ma idum sek haviŋ anyô yaŋ
yanavi lôk sek walíliŋ ma vani lôk enaŋ
abôyaŋ hathak anyô yaŋ ba idum abô ek
yani lôk enaŋ abô kambom hathak anyô
vi.
20 Aêŋ ba anyô hayaŋ nôm ba miŋ hathik
baŋ ami, nôm êŋ miŋ hadum ba yani
habitak lelaik ami. Mi. Kambom takêntêk
intu hadum ba ôpêŋ habitak lelaik.”

Avi Kenan te hêvhaviŋ Yisu (Mak 7:24-30)

21 Yisu hatak loŋ êŋ ma hi hamô habobo
Taia lo Saidon.
22 Ma avi Kenan te hamô loŋ êŋ ba halêm
ma halam nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ
Lim Lukmuk! Nêm kapôlôm ek ya! Ŋgôk
habuliŋ yenaŋ avena kambom anôŋ.”
23 Ma doŋtom yani bônôŋ iyom aleba ŋê
ku êlêm ma enaŋ nena, “Avi êntêk halam
kaêk haveŋ alalô yam bôsahe! Onaŋ ek yani
ni!”
24 *Êŋ ma hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ
hêv ya ba yahalêm hadêŋ avômalô Is-
lael takatu ba eveŋ mayaliv iyom hatôm
bôksipsip.”
25 Ma avi atu halêm ma halek vadôŋ lêlô
ma hanaŋ, “Anyô bêŋ, nêm ya sa!”
26 Ma hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Kam-
bom ek nakaliv avômena iniŋ nôm êndêŋ
avuŋ.”
27 Avi êŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma
avanôŋ. Ma doŋtom avuŋ ethak eyaŋ alaŋsi
iniŋ nôm mapmap.”
28 Yisu hanaŋ, “O avi hôêvhaviŋ bêŋ
anôŋ ba Wapômbêŋ tem êndôk esak anêm
lemhaviŋ.” Ma avi êŋ nalavi habitak mavi
hathak loŋbô.

Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ bêŋ anôŋ mavi

29 Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma habup hathak
kasukthôm anêŋ Galili. Vêm ma hathak
dumlolê te ba hi hamô.
30 Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm hadêŋ yani
ma ewa ŋê veŋiŋvuviŋ, lôk ŋê maleŋiŋ
pusip, lôk ŋê veŋiŋ lo baheŋiŋ thotho, lôk
ŋê veŋiŋbôlêk putup, lôk ŋê lijiŋ lomaloma
ba êdô i hêk Yisu valuvi. Ma yani hadum ba
ibitak mavi.
31 *Ma avômalô êyê ŋê veŋiŋbôlêk putup
enaŋ abô, lôk ŋê veŋiŋ lo baheŋiŋ thotho
ibitak mavi, ma ŋê veŋiŋvuviŋ eveŋ, lôk
ŋê maleŋiŋ pusip êyê tak. Ma thêlô esoŋ
kambom ba êbô Islael iniŋ Wapômbêŋ anêŋ
athêŋ.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 4,000 (Mak 8:1-10)

32 *Yisu halam anêŋ ŋê ku êlêm ma
hanaŋ hadêŋ i nena, “Yaleŋ hik ya hathak
avômalô nômbêŋ êntêk. Thêlô bôk êmô
haviŋ ya hatôm wak lô ba iniŋ nôm lêk
mi. Ma yahadô yanêm thêlô ba ini oyaŋ.
Yakô tem maleŋiŋ etaba êndôk loŋôndê ba
nênêm yak.”

* **15:11:** Mat 12:34 * **15:14:** Luk 6:39; Lom 2:19 * **15:24:** Mat 10:6 * **15:31:** Mak 7:37 * **15:32:** Mat 14:14

33 Ma anêŋ ŋê ku enaŋ nena, “Alalô amô loŋ thiliv ma avômalô bêŋ anôŋ ba intu naja nôm anêŋ êsê ba nanêm êndêŋ i?”
34 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlônim polom vithê intu hamô?”
Ma enaŋ nena, “Polom bahenŋvi ba lahavuju lôk alim yaônena tomtom.”
35 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu nena nêndôk nêmô biŋ.
36 Êŋ ma hawa polom bahenŋvi ba lahavuju atu lôk alim ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma haya polom lôk alim ba hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku. Ma ŋê ku ewa ba ibi sam hadêŋ avômalô.
37 Sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak ma ŋê ku isup nôm wata halôk vak sam bahenŋvi ba lahavuju.
38 Anyô iyom intu hatôm 4,000 ma avi lo avômena takatu ba eyaŋ nôm êŋ haviŋ miŋ ekatuŋ i ami.
39 Yôv ma Yisu hêv avômalô ba i ma hathak yeŋ ba hi Magadala.

16

Palisi lo Sadyusi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 *Palisi lo Sadyusi doho êlêm hadêŋ Yisu ek nesaê yani. Ba intu thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena mi e?”
2 Ma Yisu hanaŋ nena, “Yaŋsiŋ ma môlô othak onaŋ nena, ‘Sômuyum mavi, êŋ ma wak mavi tem ênjêk sawa daim.’
3 Ma lôkbôk ma môlô othak onaŋ, ‘Wak habi thapuk ba tem ôthôm.’ Môlô oyala leŋlêvôŋ anêŋ kobom katô. Ma doŋtom ku lomaloma takatu ba lêk habitak anêŋ ôdôŋ, ma môlô ôthôŋ paliŋ denaŋ.
4 *Môlô avômalô bôlôŋ êntêk ma avômalô kambom ba miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Môlô lemimhaviŋ yandum lavôŋiŋ ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Môlô tem nôŋgô Jona anêŋ lavôŋiŋ iyom.” Êŋ ma Yisu hatak thêlô ba hi.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis
(Mak 8:14-21)

5 Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô kasukthôm vi tuvulu. Ma anêŋ ŋê ku leŋiŋpaliŋ polom ba miŋ ewa haviŋ ami.
6 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noyabiŋ am esak Palisi lo Sadyusi iniŋ yis.”
7 Ma ŋê ku enaŋ abô hadêŋ thêlôda nena, “Alalô miŋ awa polom ami ba intu hanaŋ abô êntêk la.”
8 Ma doŋtom yani hayala iniŋ abô atu ba enaŋ ba hanaŋ, “Môlô ŋê ôêvhaviŋ yaôna lôk. Onaŋ hathak miŋ owa polom ami eka?
9 *Môlô ôthôŋ denaŋ e? Miŋ lemimhabi polom bahenŋvi atu ba avômalô 5,000 bôk eyaŋ ami e? Ma vak sam vithê intu usup nôm wata halôk?
10 *Ma polom bahenŋvi ba lahavuju ek avômalô hatôm 4,000, ma doŋtom vak sam vithê intu bôk usup nôm wata halôk ba lemimpaliŋ?
11 “Môlô ôthôŋ yenaŋ auk denaŋ ba osoŋ nena yahanaŋ abô hathak polom e? Noyabiŋ am ek Palisi lo Sadyusi iniŋ yis!”
12 Êŋ ma ŋê ku eyala Yisu anêŋ auk. Yani hanaŋ nena thêlô neyabiŋ i ek Palisi lo Sadyusi takatu ba êdôŋ avômalô hathak auk lokbaŋ. Ma miŋ hanaŋ hathak yis atu ba avômalô eŋgabôm polom hathak ami.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Yisu habitak hayô Sisalia Pilipai ma hanaŋ hik ŋê ku liŋ nena, “Avômalô iniŋ auk aisê? Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma opalê?”
14 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o Elia. Ma vi enaŋ nena o ma Jelemaia mena plopet bô te.”
15 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”
16 *Êŋ ma Saimon Pita hanaŋ nena, “O ma Mesia, Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Nakaduŋ atu ba hêv ek nêm anêŋ avômalô bulubiŋ.”

---

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **16:6:** Luk 12:1 * **16:9:** Mat 14:17-21 * **16:10:** Mat 15:34-38 * **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Gal 1:15-16

17 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Saimon, Jona anêŋ nakaduŋ, lêk hômô mavi. Ek malê nena anyô pik êntêk te miŋ hik auk êŋ thô hadêŋ o ami, ma mi. Wakamik atu ba hamô malak leŋ, yani êŋ intu hik auk êntêk thô hadêŋ o.

18 *Ma yanaŋ êndêŋ o nena o ma Pita.* Ma tem yandav yenaŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ êyô êmô valu êŋ. Ma nômlate miŋ hatôm imbuliŋ avômalô ôdôŋ êŋ ba nema ami ma mi.

19 *Tem yanêm loŋ lôkliŋyak anêŋ vovaleŋ êndêŋ o. Nôm takatu ba hubutiŋ hamô pik ma tem yambutiŋ ênjêk leŋ aêŋ iyom. Ma nôm takatu ba hopole hamô pik ma tem yapole ênjêk leŋ aêŋ iyom.”

20 Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku ek miŋ nenaŋ êndêŋ anyôla nena yani ma Mesia atu ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama (Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Pita hanaŋ nena Yisu ma Mesia vêm ma Yisu anêŋ ku yaŋ hayô nena êndôŋ anêŋ ŋê ku, “Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yana Jelusalem. Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nênêm vovaŋ êndêŋ ya. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik ya vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik ya liŋ imbiyô esak loŋbô.”

22 Ma Pita hawa yani hi daim dokte ma hathaŋ ba hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, mi anôŋ! Nôm êŋ miŋ hatôm êpôm o ami ma mi anôŋ!”

23 Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk ami. Ba intu o hatôm gwasilim te atu ba elav ek enja ya êmô.”

24 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôm êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya.

25 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ tem nêm yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.

26 * “Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêŋ Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô e? Mi anôŋ!

27 *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ aŋela ba embaloŋ Lambô anêŋ lôklokwaŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ. Êŋ ma tem yani nêm vuli êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm ku mavi lôk ku kambom takatu ba bôk thêlô idum yôv anêŋ vuli.

28 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm imbiŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ma môlô vi atu ba lêk umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ.”

17

Yisu liŋkupik habitak yaŋda (Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Wak baheŋvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita haviŋ anyô loyaŋ Jems lo Jon ba ethak dumlolê daim bêŋ te ba i. Ma thêlô iyom êmô dumlolê êŋ.

2 *Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô maleŋiŋ. Ma thohavloma hatôm wak anêŋ deda, ma anêŋ kwêv sapêŋ habitak thapuk hatôm deda.

3 Ma ketheŋ oyaŋ ma Mose lo Elia êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê.

4 Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, “Anyô Bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Lemhaviŋ ma tem yandav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia?”

5 *Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv mabuŋ anôŋ te hayô hava thêlô siŋ. Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna atu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi hathak yani. Ba nodaŋô anêŋ abô!”

* **16:18:** Jon 1:42; Ep 2:20 * **16:18:** Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena ‘valu’. * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23 * **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **16:26:** Mat 4:8-9 * **16:27:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 25:31; Lom 2:6; ALK 22:12 * **17:2:** 2Pi 1:16-18 * **17:5:** Lo 18:15; Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

6 Ŋê ku elaŋô abô êŋ ma êkô ba elaŋ boloba ba êlôk êk pik.
7 Ma Yisu halêm ma hasôm thêlô ba hanaŋ, “Numbiyô, miŋ nôkô ami.”
8 Êŋ ma thêlô esoŋ êyê ma Yisu iyom hamiŋ. Ma anyô ju atu ma mi.
9 Vêm ma etak dumlolê êŋ ba êlôk ele i ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Môlô miŋ nonaŋ nôm atu ba ôyê bêŋ êndêŋ anyôla ami endeba Wapômbêŋ injik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu liŋ imbiyô êŋjêk ŋama esak loŋbô am.”
10 *Ŋê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Aisê ka ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ nena Elia tem êmôŋ ba êlêm vêm ka Mesia?”
11 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Avanôŋ! Elia tem êlêm ba indum ku ek nômkama sapêŋ imbitak mavi esak loŋbô.
12 *Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô êthôŋ yani paliŋ ba esopa iniŋ leŋiŋhaviŋ iyom ba idum kambom lomaloma hadêŋ yani. Ma tem nênêm vovaŋ êndêŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu aêŋ iyom.”
13 *Ŋê ku elaŋô abô êŋ, ma eyala nena Yisu hanaŋ abô hathak Jon anyô hathik ŋaŋ.

Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te (Mak 9:14-29; Luk 9:37-43)

14 Yisu thêlô i êyô ma êyê avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô. Ma anyô te halêm hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô hêk yani ma,
15 ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, nêm kapôlôm ek yenaŋ okna. Yani hawa lijiŋ hama yak ba hathak hêv yak halôk ŋaŋ lôk atum. Ma vovaŋ bêŋ hathak hapôm yani.
16 Ma yahawa hi hadêŋ anêm ŋê ku, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nindum yani mavi ami.”
17 Ma Yisu hanaŋ, “Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êŋ êlêm!”
18 Ma hathaŋ ŋgôk ba ŋgôk hatak okna êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma habitak mavi.
19 *Ŋê ku i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêm ŋgôk êŋ vê ami?”
20-21 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ hatôm ami ek malê nena môlônim ôêvhaviŋ ma yaôna lôk ba mi! Ava yaôna ma bêŋ anôŋ ek môlônim ôêvhaviŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Môlônim ôêvhaviŋ hatôm ava yaônate iyom, êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, ‘Umbiyô ba nu buyaŋ’, êŋ ma tem ni. Ma môlô hatôm nundum nômbêŋ intu sapêŋ!”*

Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama (Mak 9:30-32; Luk 9:43-45)

22 *Yisu lôk anêŋ ŋê ku sapêŋ ethak doŋtom halôk Galili ma hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô baheŋiŋ.
23 Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.” Ŋê ku elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmalaiŋ kambom.

Yisu hêv da unyak matheŋ

24 *Yisu lôk anêŋ ŋê ku i êyô Kapaneam ma ŋê ewa da unyak matheŋ êlêm ma enaŋ hik Pita liŋ, “Môlônim kêdôŋwaga hathak hêv da unyak matheŋ e?”
25 Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Yani hathak hêv.”
Ma Pita habitak hayô unyak kapô ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ hamôŋ, “Saimon, lemhabi aisê? Pik sapêŋ iniŋ kiŋ ethak ewa da anêŋ opalêla? Thêlôdaniŋ nali mena avômalô vi?”
26 Ma hanaŋ, “Ewa anêŋ avômalô vi.”
Aêŋ ba Yisu hanaŋ, “Nali ma miŋ ethak êv da êŋ ami.
27 Ma doŋtom yahadô alalô nanêm malaiŋ êndêŋ ŋê takêŋ. Ba intu nu kasukthôm ma okaliv lôm. Alim môŋ atu ba hôvôv, êŋ ma onja ba okyav abôlêk. Ma tem nôŋgô valuseleŋ te hamiŋ kapô. Onja valuseleŋ êŋ ba nêm êndêŋ ŋê êŋ ek êtôm da unyak matheŋ.”

* **17:10:** Mal 4:5 * **17:12:** Mat 11:14 * **17:13:** Luk 1:17 * **17:19:** Mat 10:1 * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 * **17:20-21:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Matyu hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ovak balabuŋ ek nôm ba oteŋ mek iyom ma hatôm nêm ŋgôk lôklokwaŋ anêŋ aêŋ vê. * **17:22:** Mat 16:21 * **17:24:** Kis 30:13; 38:26

18

Opalê intu bêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô (Mak 9:33-37,42-48; Luk 9:46-48; 17:1-2)

1 *Wak êŋ ma ŋê ku êlêm hadêŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ, “Opalê te tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô?”

2 Ma Yisu halam amena te halêm ma hadô hamiŋ thêlô malêvôŋ

3 *ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena miŋ otak unim kobom ba ubitak hatôm amena êntêk ami, êŋ ma môlô tem miŋ numbitak nôyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba unu ami. Ma mi.

4 Aêŋ ba anyô te hatauviŋ i aleba yaôna hatôm amena êntêk, yani êŋ tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.

5 *Ma ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena te aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô haviŋ.

6 “Ma doŋtom anyô te hadum ba yenaŋ amena atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm embeŋ yam.

7 “Alikaknena môlô avômalô pik êntêk! Nôm lomaloma hamô pik êntêk ba hadum ba môlô udum kambom. Nôm takêŋ tem imbitak. Ma doŋtom ôpatu ba halom anyô vi ba idum kambom, yani êŋ tem êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ.

8 *Bahem lo vem hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba umbini ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Bahem lo vem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma bahem lo vem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atum hathaŋ hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.

9 Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê ba okaliv ni ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Malem daluk vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem êndôk loŋ atum lôkmala ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.

10 * “Aêŋ ba noyabiŋ am! Miŋ nosoŋ nena yenaŋ avômena ma nôm oyaŋ ami. Yanaŋ êndêŋ môlô nena iniŋ aŋela ethak êyê nôm takatu ba udum hadêŋ i ma i enaŋ hadêŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ.

11 *Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yahalêm ek yanêm avômalô takatu ba eveŋ mayaliv bulubiŋ.*

Abô loŋ kapô hathak boksipsip te mi (Luk 15:4-7)

12 “Anyô te anêŋ boksipsip hatôm 100 êmô ba te haveŋ aidoho. Lemhabi aisê? Boksipsip alaŋ tem indum malê? Tem etak 99 takatu ba nêmô dumlolê ma ni êmbôlêm ali atu ba mi.

13 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Yani hapôm ali êŋ, ma tem lamavi anêŋ dôêŋ esak ali atu ba hapôm êmôŋ ek 99 takatu ba êmô.

14 Ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ hadô anyô athêŋ mi te ni loŋ atum lôkmala aêŋ iyom.

Loŋôndê opesaŋ abô imbiŋ mamuyaŋ

15 * “Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o,* ma nu êndêŋ yani ma onaŋ anêŋ kambom bêŋ. Yani halaŋô o, êŋ ma mamu ômô hatôm anyô loyaŋ hathak loŋbô.

16 *Ma miŋ halaŋô o ami, êŋ ma onja anyô te mena ju la imbiŋ o ba unu êndêŋ yani ma nonaŋ anêŋ kambom êŋ bêŋ esak loŋbô. Anyô ju êŋ tem nimiŋ ba nedaŋô mamunim abô êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv.

17 Yani lêndôŋ kôtôŋ denaŋ, êŋ ma nu onaŋ anêŋ kambom bêŋ êndêŋ avômalô ôdôŋ êvhaviŋ. Ma doŋtom yani lêndôŋ kôtôŋ denaŋ ba hadô endaŋô avômalô ôdôŋ

* **18:1:** Luk 22:24 * **18:3:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * **18:8:** Mat 5:29-30 * **18:10:** Hib 1:14 * **18:11:** Luk 19:10 * **18:11:** Hadêŋ sêbôk ŋê doho atu ba eto Abô Mavi eto abô 11 haviŋ, ma doho miŋ eto ami. * **18:15:** Luk 17:3; Gal 6:1 * **18:15:** Ŋê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô ‘hadêŋ o’ êŋ, ma Matyu da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam. * **18:16:** Lo 19:15; Jon 8:17

êvhaviŋ iniŋ auk, êŋ ma môlô nôŋgô yani êtôm anyô daluk lôk anyô hawa takis.

18 * “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Nôm takatu ba ubutiŋ hamô pik ma tem yambutiŋ êmô malak leŋ. Ma nôm takatu ba opole hêk pik ma tem yapole ênjêk malak leŋ aêŋ iyom.

19-20 * “Odaŋô! Anyô ju mena lu la ethak doŋtom hathak yenaŋ athêŋ, êŋ ma yada tem yamô i malêvôŋ. Ba intu te mena ju la kapôlôŋiŋ doŋtom hathak nômlate ba eteŋ mek, ma yenaŋ Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum nôm êŋ anôŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô paloŋ

21 Vêm ma Pita halêm ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Anyô Bêŋ, yenaŋ aiyaŋ hadum kambom hadêŋ ya, êŋ ma yatak yakapôlôŋ bôlôŋ vithê? Bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju, e?”

22 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ o. Otak kapôlôm ek mamuyaŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma miŋ bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju ami!

23 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm kiŋ te hadum ek anêŋ ŋê ku nêlêm nêwê anêŋ valuseleŋ viyaŋ.

24 Wak êŋ hayô, ma ewa anyô ku atu halêm. Ôpêŋ bôk hayaŋ kiŋ anêŋ valuseleŋ vithê ba hathôŋ paliŋ.

25 Yani miŋ hatôm nêm viyaŋ ami ba intu kiŋ hanaŋ nena nênêm ôpêŋ lôk veŋi lôk nali ba nimbitak êtôm anyô yaŋ anêŋ ŋê ku oyaŋ ek nênêm valuseleŋ êŋ viyaŋ. Ma nênêm anêŋ nômkama sapêŋ ba anyô vi nênêm vuli ma neja valuseleŋ esak ba nêwê kiŋ anêŋ valuseleŋ êŋ viyaŋ.

26 “Êŋ ma ôpêŋ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaŋ nena, ‘Oyabiŋ vêmam! Valuseleŋ takatu ba yahawa hêk o ma tem yanêm viyaŋ.’

27 Ma kiŋ lahiki ba hanaŋ, ‘Viyaŋ dôlôk!’ Ma hatak ôpêŋ ba hi.

28 “Anyô ku êŋ hatak kiŋ anêŋ unyak ma hi hapôm anyô ku yaŋ ba thainiŋ ku hatôm doŋtom. Anyô yaŋ hawa valuseleŋ yaôna lôk hêk yani ba miŋ bôk hêv ami. Êŋ ma yani havaloŋ ôpêŋ ba hakakô laselo siŋ lôklokwaŋ ma hathaŋ ba hanaŋ, ‘Yenaŋ valuseleŋ êlêm!’

29 “Ma yaŋ êŋ hêv yak halôk hêk yani valuvi ma halaŋ nena, ‘Oyabiŋ vêmam! Tem yanêm anêm valuseleŋ êŋ viyaŋ.’

30 “Ma doŋtom ôpêŋ hapôlik hathak yaŋ êŋ anêŋ abô ba hawa ba hi hatak halôk koladôŋ endeba ôpêŋ nêm valuseleŋ êŋ viyaŋ am.

31 Ŋê ku vi êyê nôm atu ba ôpêŋ hadum ba esoŋ kambom ma leŋiŋmalaiŋ bêŋ ba i enaŋ hadêŋ kiŋ.

32 “Êŋ ma kiŋ halam ôpêŋ ba halêm ma hanaŋ, ‘O anyô kambom anôŋ! Holaŋ bêŋ hadêŋ ya aleba yahatak o ba miŋ hôwê anêm valuseleŋ viyaŋ ami.

33 Yaleŋ hik ya hathak o, ma aisê ka miŋ hudum aêŋ hadêŋ mamuyaŋ ami?’

34 *Ma kiŋ lamaniŋ ba hatak ôpêŋ halôk ŋê takatu ba eyabiŋ koladôŋ ek thêlô nênêm vovaŋ êndêŋ yani endeba nêm valuseleŋ êŋ viyaŋ am.

35 * “Aêŋ ba môlô tomtom lemimmavi ba notak unim kapôlômim kambom ek môlôviyaŋ. Yakô Wakamik atu ba hamô malak leŋ tem indum aêŋ êndêŋ o êtôm atu ba kiŋ hadum hadêŋ anêŋ anyô ku atu.”

19

Yisu hanaŋ abô hathak ŋê lôk veŋi êdô i (Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Yisu hanaŋ abô takêŋ vêm ma hatak Galili ma hi ŋaŋ Jolodaŋ vi tuvulu hêk Judia.

2 Ma hamô loŋ êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ma hadum ŋê lôk lijiŋ ba ibitak mavi.

3 Ma Palisi doho êlêm hadêŋ Yisu ma idum ek nesau yani ba enaŋ hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê esak ôdôŋ lomaloma mena mi e?”

4 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ nena, ‘Sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi.

* **18:18:** Mat 16:19; Jon 20:23 * **18:19-20:** Mak 11:24; Jon 15:7 * **18:22:** Luk 17:4 * **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 * **19:4:** Stt 1:27; 5:2 * **19:5:** Stt 2:24; Ep 5:31

5 *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena,
“Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak
doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimbitak
êtôm kupik doŋtom iyom.” ’
6 Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma
lêk ibitak doŋtom. Aêŋ ba nôm atu ba
Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom
ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”
7 *Ma Palisi enaŋ, “Ma doŋtom Mose bôk
hanaŋ nena anyô hadum ek êndô yanavi
ma eto kapya nêm yanavi vê ba nêm êndêŋ
yanavi ek nêm yani vê.”
8 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô ŋê lemimôndôŋ
kôtôŋ. Ba intu Mose hik loŋôndê êŋ thô
hadêŋ môlô. Môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ
hapesaŋ pik êntêk, ma auk êŋ miŋ hamô
haviŋ ami.
9 *Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô te yanavi
miŋ hadum sek ami, ma doŋtom yamalô
hadô yanavi ba hawa avi yaŋ. Anyô êŋ
hadum sek haviŋ avi yaŋ êŋ.”
10 Ŋê ku enaŋ hadêŋ Yisu, “Aêŋ ba anyô
muk hamô mavi ek anyô lôk avi.”
11 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô sapêŋ
miŋ hatôm nedaŋô abô êŋ ami. Ôpatu ba
Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i iyom intu
hatôm nedaŋô abô êŋ.
12 Anyô doho ma taluvi ewa i ba malaiŋ
hamô ba miŋ hatôm neja avi ami. Doho ma
êvê iniŋ thalôk vê ek neyabiŋ kiŋ iniŋ vêŋi.
Ma doho leŋiŋhaviŋ nênêm iniŋ lôklokwaŋ
lôkthô ek nindum Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak anêŋ ku ba intu miŋ ewa avi ami.
Ôpatu ba halaŋô abô êŋ ba hasopa, ma
esopa iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Avômalô doho ewa avômena yaônena
êlêm ek Yisu etak baŋ êyô ênjêk thêlô ba
nêm mek esak i. Ma doŋtom anêŋ ŋê ku
ethaŋ avômalô takêŋ.
14 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Notak avômena
yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ
thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô
takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena
takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak
ma thêlôniŋ.”
15 Êŋ ma hatak baŋ hayôhêk i vêm ma
hatak loŋ êŋ ba hi.

Anyô muk lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu (Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Anyô te halêm hadêŋ Yisu ma hanaŋ,
“Kêdôŋwaga, yandum malê mavi te ek
yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu
sapêŋ?”
17 *Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te iyom intu
mavi! Ma honaŋ hik ya liŋ hathak abô
‘mavi’ êŋ eka? Lemhaviŋ onja lôkmala atu
ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu, êŋ ma
osopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”
18 *Ma ôpêŋ hanaŋ hik yani liŋ nena,
“Yasopa abô balabuŋ alisê?”
Êŋ ma Yisu hanaŋ, “ ‘Miŋ nuŋgwik anyô
vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ
yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onaŋ
abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i
ami.
19 *Ondovak lemambô lo lemtambô.’
Ma ‘lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ
oda.’ ”
20 Ma anyô muk êŋ hanaŋ, “Abô balabuŋ
takêŋ, ma yahathak yahasopa. Yandum
malê te imbiŋ?”
21 Ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ nuŋgwik
anêm ku anêŋ daŋ siŋ, êŋ ma nu nêm
anêm nômkama sapêŋ ek avômalô nênêm
vuli. Ma onja valuseleŋ sapêŋ ba nêm
êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem
anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak
leŋ. Ma ôlêm osopa ya.”
22 Anyô muk êŋ ma anyô lôk nômkama bêŋ
anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ ma hêv malaiŋ
bêŋ hadêŋ yani ba hi lôk lamalaiŋ.
23 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku
nena, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena
ŋê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ
bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak kapô ba ini.
24 Odaŋô! Miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel
imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyaŋ ba
ni ami, ma doŋtom malaiŋ anôŋ ek anyô
lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”

* **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11 * **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Wkp 18:5; Luk 10:28
* **19:18:** Kis 20:13-16; Lo 5:17-20 * **19:19:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Wkp 19:18

25 Ŋê ku elaŋô abô êŋ ma esoŋ kambom
ba enaŋ, “Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm
anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak kapô ba ni ami e?”
26 *Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaŋ ma
hanaŋ, “Wapômbêŋ iyom hatôm indum
nômkama sapêŋ. Ma anyô te miŋ hatôm nêm
yanida bulubiŋ ami ma mi.”
27 Ma Pita hanaŋ, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ
nômkama sapêŋ ba alêm asopa o ba intu tem
naja malê?”
28 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Yanaŋ
avanôŋ êndêŋ môlô! Wak te ma Wapômbêŋ
tem epesaŋ loŋ lukmuk. Ma Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu tem êmô loŋ êŋ ba eyabiŋ
anêŋ avômalô êtôm kiŋ lôkmaŋgiŋ. Ma
môlô anyô ku laumiŋ ba lahavuju takatu
ba osopa ya, môlô tem noyabiŋ avômalô
Islael ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju êtôm kiŋ
aêŋ iyom.
29 Ma avômalô takatu ba leŋiŋhabi ya ba
etak iniŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk lami
ma taluvi lôk iniŋ nali lôk iniŋ ku, êŋ ma
tem Wapômbêŋ nêm bêŋ anôŋ êndêŋ i êtôm
100 êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ. Ma thêlô tem
neja lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ
intu sapêŋ imbiŋ.
30 *Odaŋô! Ŋê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ
tem nimbitak ŋê lôk athêŋ mi. Ma ŋê lôk
athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbitak ŋê lôk
athêŋ bêŋ.”

20

Abô loŋ kapô hathak ku anêŋ vuli

1 Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak ma hatôm aêntêk. Lôkbôk mo-
maŋiniŋ ma ku te anêŋ alaŋ hi ek êmbôlêm
ŋê ku ek nindum ku embeŋ anêŋ ku kapô.
2 Yani hapôm anyô doho ma hanaŋ hik i
liŋ ek nindum anêŋ ku êtôm wak daluk te
ma nêm i vuli esak valuseleŋ doŋtom ma
êlôk hathak anêŋ abô. Yôv ma hêv thêlô ba
i anêŋ ku kapô.
3 “Wak hathak leŋ ma hi loŋ ethak
doŋtom halôk ma hayê anyô doho atu ba
ida êmô iyom.
4 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Môlô nu nun-
dum yenaŋ ku, ma tem yanêm môlô vuli
êtôm unim ku.’
5 Êŋ ma i.
“Waklêvôŋ biŋ ma hi hadum aêŋ ma
habobo wak êndôk ma hi hadum aêŋ
hathak loŋbô.
6 Yaŋsiŋ ma hayê anyô doho ida êmô
iyom ma hanaŋ, ‘Aisê ka môlô ômô oyaŋ
wak daluk êntêk?’
7 “Ma enaŋ, ‘Anyô te miŋ hêv ku hadêŋ
yêlô ami.’
“Ma ku alaŋ hanaŋ, ‘Môlô nu nundum
yenaŋ ku imbiŋ.’
8 * “Bôlôvôŋ hayô ma ku alaŋ hanaŋ
hadêŋ anyô hayabiŋ ku, ‘Ondam ŋê takatu
ba idum ku nêlêm ek nêm i vuli. Ŋê yaŋsiŋ
êmôŋ ma ŋê wak halôk êyô ênjêk vêm ma
ŋê waklêvôŋ ma ŋê lôkbôk ma embeŋ yam
anôŋ.’
9 “Ŋê yaŋsiŋ êlêm ma hêv i valuseleŋ
doŋtom.
10 Ma ŋê lôkbôk esoŋ nena tem neja
valuseleŋ esak. Ma doŋtom mi. Ewa hatôm
doŋtom.
11 Ewa iniŋ vuli yôv, ma thêlô enaŋ abô
munuŋmunuŋ hathak ku alaŋ ba enaŋ,
12 ‘Aisê ba yêlô alêm hadêŋ lôkbôk ba
adum ku bêŋ lôk vovanik hamiŋ wak math-
alaleŋ. Ma ŋê yaŋsiŋ idum ku yaôna lôk. Ma
doŋtom ewa valuseleŋ hatôm yêlôaniŋ!’
13 “Êŋ ma ku alaŋ hanaŋ hadêŋ anyô
te nena, ‘Aiyaŋ, miŋ yahadum kambom
hadêŋ o ami. Bôk yahanaŋ ba hôlôk nena
undum ku ma tem onja valuseleŋ doŋtom
iyom.
14 Yenaŋ yaleŋhaviŋ ba yahêv ŋê takatu
ba eveŋ yam iniŋ vuli hatôm môlônim. Aêŋ
ba onja anêm ba nu!
15 Valuseleŋ êntêk ma yenaŋ ba intu
hatôm yasopa yenaŋ yaleŋhaviŋ iyom ek
yanêm. Ma môlô malemim thêlêv eka?’
16 * “Aêŋ ba ŋê êmôŋ tem nimbitak êtôm
ŋê eveŋ yam. Ma ŋê eveŋ yam tem nim-
bitak êtôm ŋê êmôŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-33)

* **19:26:** Jop 42:2 * **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; ALK 3:21 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15 * **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31

17 Yisu hi Jelusalem ma hawa anêŋ ŋê ku
laumiŋ ba lahavuju takatu. Thêlô eveŋ ba
i ma Yisu havôv thêlô i daŋ vi ma hanaŋ
nena,
18 * “Odaŋô. Alalô a daku Jelusalem. Ma
tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba
nênêm yani êndêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê
lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ
ek nijik yani vônô.
19 Tem nênêm ya êndêŋ avômalô loŋ
buyaŋ ek nenaŋ abôma lôk nebali ya ma
nijik ya vônô esak a. Ma êtôm wak lô, ma
tem injik ya liŋ ba yambiyô esak loŋbô.”

Jems lo Jon iniŋ talêbô anêŋ lahaviŋ (Mak 10:35-45)

20 Vêm ma Sebedi anêŋ nakaduŋ ju atu
iniŋ talêbô halêm hadêŋ Yisu. Ma halek
vadôŋ lêlô ma hadum ek enaŋ injik yani liŋ
esak abô te.
21 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Lemhaviŋ malê
te?”
Ma avi êŋ hanaŋ, “Tem otak yenaŋ okna
ju êntêk yaŋ sê êmô bahem vianôŋ ma
yaŋ sê êmô bahem vikeŋ ênjêk anêm loŋ
lôkliŋyak kapô?”
22 *Ma hanaŋ hadêŋ anyô loyaŋ, “Mamu
ôthôŋ nôm atu ba onaŋ hik ya liŋ paliŋ.
Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem
yanum e?”
Ma thai enaŋ, “Yai hatôm.”
23 Ma hanaŋ nena, “Avanôŋ, tase êŋ tem
nunum êndôk. Ma doŋtom nêmô yabaheŋ
vianôŋ lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami.
Mi, Wakamik da hayabiŋ ku êŋ ba bôk
hatak anyô doho yôv ek nêmô loŋ êŋ.”
24 Ŋê ku laumiŋ takêŋ elaŋô abô êŋ ba
leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon.
25 *Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak
doŋtom ma hanaŋ, “Môlô bôk oyala nena
avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i
ba ibuliŋ ŋê takatu ba êmô thêlô vibiŋ. Ma
iniŋ ŋê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô
aêŋ iyom ek nesopa iniŋ abô.
26 *Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom
êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk
athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôŋ, êŋ ma im-
bitak êtôm môlônim anyô ku ek nêm môlô
sa.
27 Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm
môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm
môlônim anyô ku oyaŋ
28 *hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba
yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yan-
dum ŋê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ
avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi
anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm
avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêm
avômalô bulubiŋ.”

Yisu hadum anyô mapusip ju mavi (Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Yisu lôk anêŋ ŋê ku etak Jeliko ba i ma
avômalô bêŋ anôŋ esopa yani.
30 Ma anyô maleŋ pusip lokwaŋju êmô
loŋôndê daŋ vi, ma thai elaŋô nena Yisu
halêm. Êŋ ma thai elam lôklokwaŋ nena,
“Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim Lukmuk! Nêm
kapôlôm ek yai!”
31 Ma avômalô ethaŋ thai ba enaŋ,
“Mamu bônôŋ!” Ma doŋtom thai elam
lôklala nena, “Anyô Bêŋ! Devit anêŋ Lim
Lukmuk! Nêm kapôlôm ek yai!”
32 Êŋ ma Yisu hamiŋ ma halam thai ba
hanaŋ, “Lemimhaviŋ yandum malê êndêŋ
mamu?”
33 Ma thai enaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yai
leŋiŋhaviŋ nagê tak!”
34 Êŋ ma Yisu lahiki hathak thai ba hatak
baŋ hayô hêk maleŋiŋ daluk. Ma ketheŋ
oyaŋ ma thai ibitak mavi ba êyê tak ma i
esopa yani.

21

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ (Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô
Betpagi, malak êŋ hêk habobo Dum Oliv.
Ma hêv anêŋ ŋê ku ju ba i
2 ma hanaŋ nena, “Mamu unu malak
entuvulu. Ma ketheŋ oyaŋ ma tem ôŋgô
bok doŋki te lôk nakaduŋ ba ekak luvi loŋ
ba imiŋ. Nopole yak vê ma nodom luvi ba
nôlêm êndêŋ ya.
3 Ma anyôla hanaŋ abôla hadêŋ mamu,
ma nonaŋ nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ indum

* **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26
* **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7

ku te esak luvi', êŋ ma tem êndôk ba etak luvi ek nêlêm ketheŋ."
4 Nôm êŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet nena,
5 "Nonaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô Saion,
'Ôŋgô. Môlônim kiŋ lêk halêm hadêŋ môlô.
Ôpêŋ anyô labali ba hayô hamô bok doŋki te.
Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm.' " *Sekalaia 9:9; Aisaia 62:11*
6 Ma ŋê ku ju atu i ma idum hatôm atu ba Yisu hanaŋ.
7 Ma ewa doŋki talêbô lôk nakaduŋ êŋ ba i ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba eŋgava hayôhêk bok doŋki dômlokwaŋ ma Yisu hayô hamô.
8 Ma avômalô lubuŋlubuŋ eŋgava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê. Ma vi ele nôkyalô ŋauŋ ba eŋgava hêk loŋôndê.
9 Ma vi êmôŋ ma vi eveŋ yam ma Yisu halôk malêvôŋ ba leŋiŋmavi anôŋ ba lôk lêlô ba elam nena,

"Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!"
"Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!" *Kapya Yeŋ 118:26*
"Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak leŋ!"

10 Yisu habitak hayô Jelusalem kapô ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô Jelusalem esoŋ kambom ba enaŋ hik liŋ mayaliv nena, "Ôpêntêk ma opalê?"
11 Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa Yisu enaŋ nena, "Yani ma Yisu, plopet atu ba halêm anêŋ malak Nasalet hêk Galili."

Yisu hêv ŋê idum ku valu vê hêk unyak matheŋ kapô (Mak 11:15-19; Luk 19:45-46)

12 Yisu habitak hayô unyak matheŋ kapô anêŋ piklêvôŋ ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênêm vuli. Êŋ ma halupuniŋ i ba hêv i vê hêk unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ ba i. Ma hale ŋê takatu ba êwê ŋê loŋ buyaŋ iniŋ valuseleŋ hathak Hiblu iniŋ valuseleŋ iniŋ balê liliŋ. Ma hadum aêŋ hadêŋ ŋê takatu ba êdô menak bôbô hamô ek avômalô vi nênêm vuli.
13 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, "Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, 'Yenaŋ unyak ma unyak neteŋ mek êndôk.' Ma môlô lêk udum ba lêk habitak hatôm ŋê vani iniŋ loŋ ekopak êmô."
14 Vêm ma ŋê maleŋiŋ pusip lôk ŋê veŋvuviŋ i êyô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma hadum ba ibitak mavi.
15 Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êyê nômbithi takatu ba Yisu hadum. Ma thêlô elaŋô avômena elam kaêk haveŋ unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ nena, "Osana ni êndêŋ Devit anêŋ Lim Lukmuk!" Êŋ ma thêlô leŋiŋmaniŋ
16 ba enaŋ hadêŋ Yisu nena, "Ondaŋô avômena iniŋ abô!"
Ma Yisu hanaŋ, "Yahalaŋô. Ma môlô bôk osam abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ba hanaŋ hathak
" 'Avômena lôk amena kasek nena Wapômbêŋ bôk hatak abô mavi halôk thêlô veŋiŋbôlêk ek nêmbô anêŋ athêŋ.' " *Kapya Yeŋ 8:2*
17 Vêm ma hatak avômalô takêŋ ma hi hêk Betani bôlôvôŋ te.

Alokwaŋ ŋauŋ hayeŋ (Mak 11:12-14,20-24)

18 Lôkbôk momaŋiniŋ ma Yisu havôhi Jelusalem hathak loŋbô ma hama kisi.
19 Yani hayê alokwaŋ sabo te haminŋ loŋôndê daŋ vi. Hi hadêŋ alokwaŋ êŋ, ma hayê nena ŋauŋ oyaŋ iyom haminŋ ma anêŋ anôŋ mi. Ma hanaŋ hadêŋ alokwaŋ êŋ, "Miŋ hatôm nuŋgwik anôŋ esak loŋbô ami!" Ma ketheŋ oyaŋ ma alokwaŋ êŋ anêŋ ŋauŋ hayeŋ ba hama.
20 Ŋê ku êyê nôm êŋ ba esoŋ kambom ba enaŋ, "Honaŋ malê hathak alokwaŋ êntêk ba lêk hama ketheŋ?"
21 *Ma Yisu hanaŋ, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô ôêvhaviŋ ba miŋ kapôlômim ju ami, êŋ ma hatôm nundum êtôm atu ba yahadum hadêŋ alokwaŋ êntêk lôk hatôm nundum nômla yaŋ imbiŋ nena nonaŋ êndêŋ dumlolê êntêk, 'Ômbi o kisi ni

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1Ko 13:2

tamu ŋgwêk.' Êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endaŋô môlônim abô.

22 *Môlô ôêvhaviŋ ba oteŋ mek, ma Wapômbêŋ tem nêm nôm takatu ba onaŋ hik yani liŋ hathak êndêŋ môlô."

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o? (Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Yisu habitak hayô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma hadôŋ avômalô hamô. Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ êlêm hadêŋ yani ma enaŋ, "Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nôm takêntêk?"

24 Ma Yisu hanaŋ, "Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya, ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môlô.

25 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?"

Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, "Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, 'Aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?'

26 *Ma doŋtom alalô anaŋ nena, 'Anyô pik te hêv ku êŋ,' êŋ ma avômalô tem leŋiŋmaniŋ êndêŋ alalô. Ek malê nena thêlô sapêŋ êvhaviŋ nena Jon ma plopet te."

27 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, "Yêlô athôŋ paliŋ."

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi."

Abô loŋ kapô hathak anyô lo yaŋ

28 "Lemimbi kukuthiŋ êntêk. Anyô te anêŋ nakaduŋ lokwaŋju êmô. Ma yani hi ek namalô yaŋ ma hanaŋ, 'Yenaŋ okna! Undum yenaŋ ku embeŋ ku yak waiŋ kapô!'

29 "Ma namalô hanaŋ viyaŋ nena, 'Yahadô.' Vêm ma hik anêŋ auk liliŋ ma hi.

30 "Lambô hi hadêŋ namalô yaŋ ma hanaŋ abô êŋ hathak loŋbô. Ma nakaduŋ hanaŋ, 'Wakamik, tem yana'. Ma miŋ hi ami.

31 "Namalô ju êŋ yaŋ sê intu hasopa lambô anêŋ abô?"

Ma thêlô enaŋ, "Namalô yaŋ môŋ."

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô. Ŋê takis lôk avi sek waliliŋ tem nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô nêmôŋ ek môlô.

32 *Jon bôk halêm ba hik loŋôndê thêthôŋ thô hadêŋ môlô. Ma doŋtom môlô miŋ ôêvhaviŋ anêŋ abô ami. Ma ŋê takis lôk avi sek waliliŋ, thêlô êvhaviŋ ba bôk môlô ôyê yôv. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami. Ba intu ŋê takêŋ tem nêmôŋ ba nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini."

Abô loŋ kapô hathak ŋê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ (Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 * "Môlô nodaŋô abô loŋ kapô yaŋ. Ku alaŋ te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma havak lôk hawê haveŋ. Ma halav lôv nêyô nimiŋ waiŋ anêŋ anôŋ pesa ek neja anêŋ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmô ek neyabiŋ ku êŋ. Vêm ma hatak ku êŋ halôk anyô doho baheŋiŋ ek neyabiŋ ek hik anôŋ ma thêlô neja anôŋ vi ma nênêm vi êndêŋ yani. Ma hatak loŋ êŋ ba hi loŋ buyaŋ.

34 "Yak waiŋ êŋ hadum ek injik anôŋ ma ku alaŋ hêv anêŋ ŋê ku ba i ek neja yak waiŋ anêŋ anôŋ.

35 Ma ŋê takatu ba eyabiŋ ku evaloŋ thêlô ba epatiŋ i ma ik doho vônô ma ik doho hathak valu.

36 Êŋ ma ku alaŋ hêv ŋê ku bêŋ anôŋ ba i ma ŋê eyabiŋ ku yak waiŋ ibuliŋ thêlô aêŋ iyom.

37 "Ma hasoŋ nena thêlô tem nedaŋô namalô anêŋ abô ba intu hêv yani iyom ba hi.

38 *Ŋê eyabiŋ ku êyê ku alaŋ nakaduŋ hayô ma enaŋ hadêŋ i nena, 'Ôpêntêk ma ku alaŋ anêŋ nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anêŋ ku. Alalô ik yani vônô, ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.'

39 *Ba intu evaloŋ yani ba ewa ele ku viyaiŋ ma ik vônô.

40 "Aêŋ ba ku alaŋ hayô ma tem indum malê êndêŋ ŋê takatu ba eyabiŋ ku êŋ?"

---

* **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19 * **21:26:** Mat 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2 * **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12

41 Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê
bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ yani nena, “Yani tem
imbuliŋ ŋê kambom takêŋ kambom anôŋ.
Ma tem enja ku yak waiŋ êŋ ba nêm êndêŋ
anyô vi. Yak waiŋ hik anôŋ, ma ŋê êŋ tem
nênêm ku alaŋ anêŋ sam.”
42 *Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô
bôk osam abô êntêk ba hêk Wapômbêŋ anêŋ
kapya nena,
“ ‘Valu atu ba ŋê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiŋ anôŋ.
Anyô Bêŋ da hadum aêŋ,
ma yêlô ayê nôm êŋ nena mavi
anêŋ dôêŋ.’ *Kapya Yeŋ*
118:22-23
43 “Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena
Wapômbêŋ tem nêm anêŋ loŋ lôkliŋyak vê
ênjêk môlô ba nêm êndêŋ ŋê ôdôŋ yaŋ. Ma
thêlô tem nijik anôŋ êtôm alokwaŋ mavi te
hathak hik anôŋ.
44 Ma ôpatu ba hêv yak hayôhêk valu
êntêk, ma tem ipup nenanena. Mena valu
êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ôpêŋ
ipulusik ba imbitak malimmalim.”*
45 Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Palisi elaŋô Yisu
anêŋ abô loŋ kapô takêŋ ma eyala nena
yani hanaŋ hathak thêlôda.
46 Êŋ ma thêlô êbôlêm loŋôndê ek nebaloŋ
yani. Ma doŋtom êkô hathak avômalô iniŋ
eyala nena Yisu ma plopet te ba intu êkô.

22

Abô loŋ kapô hathak eŋgabôm nôm ewa i
(Luk 14:16-24)

1 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô yaŋ hathak
loŋbô nena,
2-3 “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma
hatôm aêntêk. Avômalô idum ek nendom
avi te ni ek kiŋ te anêŋ nakaduŋ. Êŋ ma hêv
abô hadêŋ avômalô doho ek nêlêm nejaŋ
nôm imbiŋ thêlô. Ba haŋgabôm nôm bêŋ atu
yôv ma halam avômalô ek nêlêm nejaŋ nôm
ewa i êŋ imbiŋ thêlô. Ma doŋtom êdô.
4 “Êŋ ma hêv ŋê ku doho hathak loŋbô
ba hanaŋ hadêŋ avômalô takatu ba halam
nena, ‘Môlô nodaŋô! Lêk yahapôpêk nôm
yôv. Yahik yenaŋ bokmaŋkao doho lôk
alim dopdop doho ba yahaŋgabôm! Ba intu
nôlêm!’
5 “Ma doŋtom miŋ elaŋô ami ma i may-
aliv. Vi i iniŋ ku ma vi i idum iniŋ ku
valuseleŋ.
6 *Ma vi evaloŋ kiŋ anêŋ ŋê ku ba idum
kambom lomaloma hadêŋ i vêm ma iki
vônô.
7 Kiŋ lamaniŋ kambom ba hêv ŋê vovak i
ek nijik ŋê êŋ leŋkadôk liŋ lôk nêmbôk atum
esaŋ loŋ êŋ.
8 “Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku nena, ‘Nôm
lêk yahapôpêk yôv ba hamô. Ma doŋtom
avômalô takatu ba yahalam i, ma avômalô
kambom ba intu êdô nêlêm.
9 Aêŋ ba unu malaklêvôŋ ma nodam
avômalô takatu ba ôpôm i ba nêlêm ek nejaŋ
nôm êntêk.’
10 Ma ŋê ku i mayaliv ba eveŋ loŋôndê
sapêŋ ma enaŋ kiŋ anêŋ abô hadêŋ
avômalô takatu ba êpôm i. Êŋ ma elom
avômalô mavi lôk avômalô kambom ba êyô
aleba unyak kapô êŋ putup.
11 “Ma kiŋ habitak hayô unyak kapô ba
hi ek ênjê avômalô, ma hayê nena anyô te
miŋ hapesaŋ i mavi ami.
12 Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, ‘Aiyaŋ, miŋ
huik kwêv mavi ami eka? Ma opalê hêv
o ba hôlêm unyak kapô êntêk?’ Ma ôpêŋ
bônôŋ iyom.
13 *“Êŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena,
‘Nobaloŋ ôpêntêk ba nokak va lo baŋ lusu
ma nônêm yani vê ba ni loŋ momaŋiniŋ.
Loŋ êŋ ma tem thêlô nedaŋ kambom ba
nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.’ ”
14 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma
hanaŋ, “Wapômbêŋ halam avômalô bêŋ
anôŋ, ma doŋtom tem enja naju iyom ek
nimbitak anêŋ avômalô.”

Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô
(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 *Ma Palisi i ethak doŋtom ba ibutiŋ abô
ba iniŋ abô ma hatôm elav gwasilim. Thêlô
idum aêŋ ek Yisu hanaŋ abô kambom te
ma nebaloŋ yani.
16 Êŋ ma thêlô êv iniŋ ŋê ku doho lôk
ŋê ôdôŋ te iniŋ athêŋ nena “Helotian”

* **21:42:** Lom 9:33; 1Pi 2:6-8 * **21:44:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena, “Abô 44, ma Matyu da miŋ hato ami ma anyô yaŋ hawa abô êŋ hêk Luk ba hato.” Ma vi enaŋ nena, “Mi, Matyu da hato.” * **22:6:** Mat 21:35 * **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mak 3:6

ba i hadêŋ Yisu. Ma enaŋ, “Kêdôŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôŋ. Ma hothak huik Wapômbêŋ anêŋ abô thô hadêŋ avômalô. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu ŋê bêŋbêŋ êdô anêm abô, ma miŋ hôkô ek i ami.
17 Aêŋ ba onaŋ êndêŋ yêlô. Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuseleŋ êndêŋ Sisa mena mi? Ba lemhabi aisê?”
18 Yisu hayala iniŋ auk kambom ba intu hanaŋ, “Môlô ŋê abôyaŋ! Aisê ba môlô udum ek numbuliŋ ya?
19 Uŋgwik valuseleŋ atu ba othak ôêv hadêŋ Sisa te thô êndêŋ ya.” Ma ewa valuseleŋ êŋ ba i êv hadêŋ yani.
20 Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuseleŋ êntêk?”
21 *Ma enaŋ nena, “Sisa.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da.”

22 Thêlô elaŋô abô êŋ ba esoŋ kambom ma etak Yisu ba i.

Abô hathak ŋê ŋama tem nimbiyô aisê (Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 *Wak êŋ ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdôŋ te atu ba enaŋ nena ŋê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena,
24 *“Kêdôŋwaga, Mose bôk hanaŋ hadêŋ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.’
25 Aêŋ ba ŋê lôk iviyaŋ bahenvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi. Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa
26 ba hama ma nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ. Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom.
27 Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ.
28 Ma waklavôŋ ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba ŋê lôk iviyaŋ bahenvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?”
29 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapya katô ami. Ba intu onaŋ abô lokbaŋ êntêk.
30 Waklavôŋ ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami ma mi. Thêlô tem nêmô êtôm aŋela malak leŋ iyom.
31 “Môlô onaŋ nena ŋê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môlô bôk osam abô atu Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Mose aêntêk,
32 * ‘Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.’ Wapômbêŋ ma miŋ ŋê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma ŋê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala.”
33 Avômalô bêŋ anôŋ elaŋô Yisu anêŋ abô êŋ ba esoŋ kambom.

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi? (Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Palisi elaŋô nena Yisu hik Sadyusi iniŋ auk lokbaŋ thô aleba thêlô bônôŋ iyom. Ma thêlô ethak doŋtom ba i hadêŋ Yisu.
35 Ma iniŋ anyô lôkauk bêŋ te hathak balabuŋ hadum ek esaê Yisu ba hanaŋ,
36 “Kêdôŋwaga, abô balabuŋ alisê intu bêŋ ek abô balabuŋ vi?”
37 *Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “ ‘Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma unim auk sapêŋ.’
38 Ma balabuŋ êntêk ma bêŋ anôŋ ba hamôŋ.
39 *Ma balabuŋ yaŋ ma hatôm balabuŋ môŋ atu iyom ba hanaŋ nena, ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’
40 *Abô balabuŋ sapêŋ lôk plopet iniŋ abô ma hamô balabuŋ ju êntêk kapô.”

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk? (Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

* **22:21:** Lom 13:7 * **22:23:** Ap 23:8 * **22:24:** Lo 25:5 * **22:32:** Kis 3:6; Mat 8:11 * **22:37:** Lo 6:5 * **22:39:** Wkp 19:18; Mat 7:12 * **22:40:** Lom 13:10; Gal 5:14 * **22:42:** Jon 7:42 * **22:43-44:** Mat 26:64

41 Yôv ma Yisu hanaŋ hik Palisi takatu liŋ,
42 * “Môlô lemimhabi aisê hathak Mesia
atu? Yani ma opalê anêŋ lim lukmuk?”
Ma thêlô enaŋ, “Devit anêŋ.”
43-44 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mavi.
Ma doŋtom odaŋô Devit anêŋ abô te. Lovak
Matheŋ hêv auk hadêŋ yani ba Devit da
hanaŋ nena,
“ ‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ
yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,
“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak
ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmô
vemkapô vibiŋ am.” ’ *Kapya Yeŋ 110:1*
45 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ
Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ
lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”
46 Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ viyaŋ ami. Ba
intu hayô hamô wak êŋ ba hi, ma thêlô êkô
ba miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak
loŋbô ami.

23

Yisu hathaŋ Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ
(Mak 12:38-39; Luk 20:45-46)

1 Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô lubuŋlubuŋ
takatu lôk anêŋ ŋê ku nena,
2 “Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk
Palisi ma môlônim ŋê bêŋbêŋ êdôŋ môlô
hathak Mose anêŋ abô.
3 *Ba intu nosopa ŋê êŋ iniŋ abô sapêŋ.
Ma doŋtom thêlôda miŋ ethak esopa iniŋ
abô ami ma mi. Aêŋ ba miŋ nundum êtôm
atu ba thêlô idum ami.
4 *Thêlô êv balabuŋ anêŋ malaiŋ loma-
loma hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma
hatôm vak malaiŋ kambom. Ma doŋtom
thêlôda miŋ êv sa dokte ami.
5 *“Ŋê takêŋ ethak epesaŋ vak yaônena ek
netak Wapômbêŋ anêŋ abô êndôk ba ibutiŋ
hêk luvôŋiŋ lôk baheŋiŋ. Ma ethak ibutiŋ
yak daim hamiŋ iniŋ kwêv anêŋ daŋ hêk
veŋiŋ luvi ek injik thô nena ŋê êvhaviŋ
Wapômbêŋ. Lôk epesaŋ iniŋ vak yaô lôk
yak daim takatu ba bêŋ ek avômalô vi iniŋ
ek avômalô nêgê ba nebam i.
6 *Ma avômalô eŋgabôm nôm bêŋ, ma
leŋiŋhaviŋ nejaŋ nôm êmô ŋê bêŋbêŋ iniŋ
loŋ ethak êmô. Lôk leŋiŋhaviŋ nêmô êtôm
ŋê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô.
7 Ethak i loŋ ethak doŋtom halôk ma
leŋiŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ nena,
‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ lôk nebam i nena
‘Kêdôŋwaga’.
8 “Môlônim Anyô Bêŋ ma doŋtom iyom
ma môlô ma ŋê lôk iviyaŋ sapêŋ. Ba
intu miŋ malemimkilik ek avômalô nebam
môlô nena ŋê bêŋbêŋ ami.
9 Ma môlônim lemambô ma doŋtom iyom
hamô malak leŋ. Ba intu miŋ nodam anyô
pik te nena môlônim lemambô ami.
10 Ma môlônim kêdôŋwaga ma doŋtom
iyom. Yani ma Mesia atu. Ba intu miŋ anyô
te endam môlô nena ‘kêdôŋwaga’ ami.
11 *Ôpatu ba hadum môlônim ku ek hêv
môlô sa, yani êŋ intu tem imbitak anyô lôk
athêŋ bêŋ.
12 *Ma ôpatu ba habam yanida, yani êŋ
tem imbitak anyô athêŋ mi. Ma ôpatu ba
hatauviŋ i, yani êŋ tem nebam yani.

Yisu hathaŋ ŋê bêŋbêŋ sapêŋ
(Mak 12:40; Luk 11:39-52; 20:47)

13 “Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ! Môlô onaŋ auk mavi
ma doŋtom môlô udum kambom ba uik
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ unyak
abôlêk siŋ ek avômalô. Môlôda ôdô ek
numbitak nôyô loŋ êŋ. Ma anyô te hadum
ek imbitak êyô, êŋ ma môlô umiŋ yani loŋ
siŋ.
14 “Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ! Môlô onaŋ auk mavi
ma doŋtom môlô udum kambom. Môlô
othak owa avi tôp iniŋ unyak lôk nômkama
sapêŋ! Ma doŋtom môlô othak oteŋ mek
daim bêŋ ek avômalô nebam môlô. Ba intu
môlônim vovaŋ tem imbitak bêŋ anôŋ ek
avômalô vi iniŋ.*
15 “Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ! Môlô onaŋ auk mavi

* **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:4:** Luk 11:46 * **23:5:** Kis 13:9; Nam 15:38-39; Lo 6:8; Mat 6:1 * **23:6:** Luk 11:43 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:14:** Ŋê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 14 êŋ, ma Matyu da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam.

ma doŋtom môlô udum kambom. Môlô othak oveŋ pik lôk ŋgwêk sapêŋ ek ôdôŋ avômalô hathak môlônim auk. Ma avômalô takêŋ esopa môlônim auk ba idum kambom takêŋ ma hatôm anyô ju iniŋ kambom idum bôlôŋ ju ba tem ini loŋ atum lôkmala êtôm môlô.

16 * “Alikaknena! Môlô ma hatôm ŋê maleŋiŋ pusip ba yaŋ halom yaŋ haveŋ loŋôndê ba othak onaŋ nena, ‘Anyô te havak balabuŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ unyak, êŋ ma nôm yaôna ba yani hatôm êmbôliŋ dôm êndêŋ abô êŋ. Ma doŋtom anyô te havak balabuŋ hathak gol atu ba hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak, êŋ ma nômbêŋ ba yani indum êtôm atu ba yani hanaŋ.’

17 Môlô ŋê molo lôk malemim pusip! Wapômbêŋ anêŋ unyak ma nômbêŋ ek gol. Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ unyak hadum ba gol êŋ habitak matheŋ.

18 “Ma môlô othak onaŋ abô bute haviŋ nena, ‘Anyô te havak balabuŋ hathak loŋ êbôk da, yani êŋ hatôm êmbôliŋ dôm êndêŋ abô êŋ. Ma doŋtom anyô te hêv da ba havak balabuŋ hathak da êŋ, êŋ ma yani indum êtôm atu ba yani hanaŋ.’

19 Môlô ŋê malemim pusip! Loŋ êbôk da ma nômbêŋ ek nôm atu ba anyô hêv hatôm da. Ek malê nena loŋ êbôk da hadum ba da êŋ habitak matheŋ.

20 “Ba intu Anyô te havak balabuŋ hathak loŋ êbôk da, yani lêk havak balabuŋ hathak loŋ êbôk da lôk da atu ba hamô haviŋ.

21 Ma anyô te havak balabuŋ hathak unyak matheŋ êŋ, yani êŋ lêk havak balabuŋ hathak unyak matheŋ lôk Wapômbêŋ atu ba hamô unyak matheŋ êŋ kapô haviŋ.

22 *Ma anyô te havak balabuŋ hathak malak leŋ, êŋ ma hatôm havak balabuŋ hathak Wapômbêŋ lôk loŋ atu ba hayô hamô ek hayabiŋ nômkama sapêŋ.

23-24 *“Alikaknena môlô ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi! Môlô lôklokwaŋ ba osopa balabuŋ yaônena ma balabuŋ bêŋ ma môlô ôthôŋ paliŋ. Môlô othak usup ava nenanena atu ba hadum nôm vasiŋ ma uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Ma doŋtom môlô othak ubuliŋ avômalô ba miŋ udum thêthôŋ hadêŋ i ami lôk miŋ ôêv kapôlômim ek i ami. Ma miŋ môlô ôêvhaviŋ ba osopa Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ ami.

“Môlô othak ôêv thêmathôm vê hêk môlônim nôm, ma doŋtom bok kamel ma môlô ôtôkwêŋ paliŋ! Ba intu môlô hatôm anyô mapusip te ba halom anyô yaŋ haveŋ loŋôndê. Notak auk takêŋ ma nosopa balabuŋ bêŋbêŋ lôk balabuŋ yaônena imbiŋ.

25 *“Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô osau avômalô ba othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom. Ma doŋtom nôm takatu ba oŋgasô halôk ma bôk owa vani ba oaŋ paloŋ.

26 Ba intu môlô ŋê malemim pusip! Nusik tase lôk belev vi kapô ek viyaiŋ imbitak mabuŋ imbiŋ!

27 *“Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô osau avômalô hatôm valu atu ba hamô siô ma esaba hathak nôm thapuk ek nepesaŋ mavi anôŋ. Ma doŋtom siô kapô ma putup hathak ŋê ŋama iniŋ lokwaŋ bôk hapalê hamô.

28 *Ba intu avômalô êyê môlônim bôk lo loŋ ma thêlô esoŋ nena môlô ma ŋê thêthôŋ. Ma doŋtom môlônim kapôlômim ma putup hathak ku esau avômalô lôk auk ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô.

29 “Alikaknena môlô Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ! Môlô onaŋ nena môlô ôdô kambom te. Ma doŋtom môlôda udum kambom êntêk. Môlô othak olav unyak mavi hayô plopet bô iniŋ siô ma môlô opesaŋ kamuŋ mavi hamô ŋê thêthôŋ iniŋ siô.

30 Ma môlô othak onaŋ nena, ‘Bumalô iniŋ kambom ma bêŋ ek yêlôaniŋ. Ba intu thêlô ik plopet vônô. Ma yêlô namô imbiŋ bumalô, ma tem miŋ yêlô nadôk ek nijik plopet vônô ami.’

31 *Aêŋ ba lêk hik thô nena môlô ma ŋê takatu ba uik plopet vônô iniŋ limi ba intu môlô othak udum iniŋ kambom takêŋ haviŋ.

* **23:16:** Mat 15:14 * **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 * **23:23-24:** Wkp 27:30; Mai 6:8 * **23:25:** Mak 7:4 * **23:27:** Ap 23:3 * **23:28:** Luk 16:15 * **23:31:** Ap 7:52

32 Yôv! Môlônu nundum bumalô iniŋ
kambom takêŋ endeba êyô anêŋ daŋ!
33 *"Môlô umya kambom! Môlô nyaleŋ
kambom anêŋ nali! Wapômbêŋ indum abô
ek môlô ma tem môlônu loŋ atum lôkmala.
Ma miŋ hatôm nôsôv ba unu ami.
34 "Ba intu tem yanêm plopet lôk ŋê
lôkauk ma kêdôŋwaga doho êsôk êndêŋ môlô
ma tem uŋgwik vi vônô ma vi ma uŋgwik
esak alovalaŋaŋsiŋ. Ma vi ma tem nobali
êndôk môlônim unyak yeŋ lôk nudupuniŋ i
ba nêsôv mayaliv ba ini lomalak lomalak.
35 *Môlô othak osopa libumi takatu ba
bôk ik ŋê thêthôŋ bêŋ anôŋ vônô. Anyô
môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ
habup hathak aleba hayô Sekalaia, Belekia
nakaduŋ. Ik yani vônô hêk unyak matheŋ
lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Ba intu
Wapômbêŋ tem nêm vovaŋ bêŋ êndêŋ môlô.
36 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Avômalô
bôlôŋ êntêk tem nêpôm vovaŋ bêŋ esak limi
iniŋ kambom."

Yisu lahiki hathak Jelusalem (Luk 13:34-35; 19:41-44)

37 "Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak
uik plopet pôpônô! Ma ŋê takatu ba
Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak
valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek
yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ
hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom
môlô ôdô.
38 *Odaŋô! Môlônim malak ma tem kam-
bom ba êmô ŋgathiniŋ!
39 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô
tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba
nonaŋ nena, 'Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ
ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ
athêŋ!' am."

24

Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jelusalem (Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yisu hatak unyak matheŋ anêŋ
piklêvôŋ ba haveŋ denaŋ ma anêŋ ŋê ku
êlêm hadêŋ yani ba enaŋ nena, "Nôŋgô
unyak matheŋ lôk anêŋ unyak yaônena
mavi anôŋ takêntêk!"
2 *Ma Yisu hanaŋ, "Môlô ôyê nôm
takêntêk ba lemimmavi hathak e? Yanaŋ
avanôŋ êndêŋ môlô. Malaiŋ bêŋ tem
imbitak ba ŋê vovak tem nijik nômkama
mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ
hatôm êyômô yaŋ loŋ ami."

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak (Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Yisu hathak Dum Oliv ba hi halôk hamô
biŋ. Ma anêŋ ŋê ku iyom i hadêŋ yani ma
enaŋ hik yani liŋ nena, "Aŋgê intu nôm
takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem
imbitak ek injik thô nena tem ôlêm ek pik
lo leŋ anêŋ daŋ?"
4-5 *Ma Yisu hanaŋ nena, "Ŋê lomaloma
tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ
nena, 'Ya ma Mesia atu.' Ma tem nesau
avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ am.
6 Ma môlô tem nodaŋô abô esak vovak
lomaloma lôk vovak tem imbitak pik luvu-
luvu. Nôm takêŋ tem imbitak ma doŋtom
pik lo leŋ anêŋ daŋ ma mi denaŋ. Ba intu
miŋ nodowaliŋ ami.
7 Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak
imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ
avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. Ma
loŋ lomaloma ma tem bôm lôk duviaŋ bêŋ
imbitak.
8 Nôm takêŋ ma hatôm vovaŋ môŋ atu ba
hapôm avi lôk lasabeŋ ek embathu.
9 * "Ma tem nebaloŋ môlô ba netak êndôk
anyô vi baheŋiŋ ek nênêm vovaŋ êndêŋ
môlô lôk nijik môlô vônô. Môlô ma yenaŋ
avômalô ba intu tem avômalô sapêŋ nêpôlik
esak môlô.
10 Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ ya bêŋ
anôŋ tem netak iniŋ êvhaviŋ, ma thêlôda
tem nêpôlik esak i ba nenaŋ thêlôda bêŋ.
11 *Ma plopet abôyaŋ bêŋ anôŋ tem nim-
bitak ba nesau avômalô bêŋ anôŋ.
12 Ma avômalô takatu ba êdô nesopa
Wapômbêŋ anêŋ abô tem nimbitak bêŋ
anôŋ. Aêŋ ba avômalô iniŋ leŋiŋhaviŋ
avômalô vi tem imbitak thilibuŋ.

* **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 * **23:35:** Stt 4:8; 2Sto 24:20-21 * **23:38:** 1Kiŋ 9:7-8; Jer 22:5 * **23:39:** Sng 118:26 * **24:2:** Luk 19:44 * **24:4-5:** Mat 24:23-24; 1Jon 2:18 * **24:9:** Mat 10:22 * **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jon 4:1 * **24:13:** Mat 10:22

13 *Ma doŋtom ŋê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêm i bulubiŋ.
14 *Aêŋ ba avômalô tem nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êntêk esak anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ embeŋ pik sapêŋ ek avômalô sapêŋ nedaŋô vêm ka pik lo leŋ anêŋ daŋ tem êyô.

Nôm kambom anôŋ tem imbitak (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15-16 * "Plopet Daniel bôk hanaŋ abô te hathak nôm kambom anôŋ atu ba tem imiŋ loŋ matheŋ anôŋ. (Aêŋ ba môlô takatu ba osam abô êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô takatu ba ômô Judia ôyê nôm êŋ, ma nôsôv ketheŋ ba unu dumlolê.
17 *Ma ŋê takatu ba êmô unyak vôv, miŋ hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja iniŋ nômkama ami.
18 Ma ŋê takatu ba êmô ku kapô miŋ hatôm nendeni unyak ek neja iniŋ kwêv thilibuŋ ami.
19 Ai, kikaknena. Waklavôŋ êŋ ma tem malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lôk avi takatu ba êv sôm hadêŋ nali.
20 Noteŋ mek ek malaiŋ takêŋ miŋ imbitak êndêŋ Sabat mena beleŋ simbak la ami.
21 *Ek malê nena waklavôŋ êŋ ma tem malaiŋ bomaŋ ba êmôŋ ek malaiŋ tak sêbôk ba môŋ anôŋ aleba lêk. Ma tem miŋ imbitak aêŋ esak loŋbô ami.
22 Ma miŋ hadabêŋ waklavôŋ malaiŋ takêŋ kisi ami, êŋ ma avômalô sapêŋ tem nema. Ma doŋtom lahabi avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêŋ waklavôŋ êŋ hi bidoŋ.
23 * "Waklavôŋ êŋ ma anyôla hanaŋ hadêŋ môlô nena, 'Ôŋgô, Mesia hamô loŋ êntêk' mena 'hamô loŋ tamu,' ma miŋ nônêmimbiŋ ami.
24 *Anyô doho tem nêlêm ba nenaŋ abôyaŋ nena, 'Ya ma Mesia' mena 'Ya ma Wapômbêŋ anêŋ plopet te', ma nindum lavôŋiŋ lôk nômbithi ek nesau avômalô takatu ba bôk Wapômbêŋ halam i yôv haviŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk halam i yôv ba intu miŋ hatôm ami.
25 Odaŋô! Nôm takêntêk miŋ lêk habitak ami denaŋ ma yahanaŋ nôm takêŋ bêŋ hadêŋ môlô ek môlô noyabiŋ am.
26 * "Aêŋ ba anyô late hanaŋ hadêŋ môlô nena, 'Ôŋgô, yani hamô loŋ thiliv,' êŋ ma miŋ môlô unu ami. Mena hanaŋ, 'Ôŋgô, yani hamô unyak êntêk,' êŋ ma miŋ môlô nônêmimbiŋ ôpêŋ ami.
27 *Nodaŋô! Damak hêv ba habi deda haveŋ loŋ lôkthô ma avômalô sapêŋ êyê. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm ma avômalô sapêŋ tem nêgê yani aêŋ iyom.
28 * "Menak lambek ethak doŋtom êmô loŋ takatu ba alim palê hêk.

Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm (Mak 13:24-32; Luk 21:25-33)

29 * "Malaiŋ takêŋ hale halôk vêm ma ketheŋ oyaŋ ma
" 'wak tem imbitak momaŋiniŋ,
ma ayôŋ tem miŋ imbi deda ami,
ma vuliŋ leŋ tem nênêm yak,
ma nôm takatu ba hamô leŋ tem nedowaliŋ.' *Aisaia 13:10; 34:4*
30 *"Ma wak êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ lavôŋiŋ tem imbitak ênjêk leŋ. Ma avômalô pik tem nedaŋ boloba ba nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ.
31 *Ma lavuak tem endaŋ lôklokwaŋ bomaŋ, ma yani tem nêm anêŋ aŋela ba ini pik anêŋ daŋ sapêŋ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.
32 "Ba intu môlô noja auk esak alokwaŋ beleŋ.* Hayeŋ ba ŋauŋ lukmuk habitak, êŋ ma oyala nena tem wak mavi êyô.

* **24:14:** Mat 28:19 * **24:15-16:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **24:17:** Luk 17:31 * **24:21:** Dan 12:1 * **24:23:** Mat 24:5 * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; ALK 13:13-14 * **24:26:** Luk 17:23-24 * **24:27:** Mat 24:37-39 * **24:28:** Luk 17:37 * **24:29:** Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10; ALK 6:12-13 * **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; ALK 1:7 * **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:32:** Abô Bômbôm ma 'fik'. Ma Abô Malê ma 'sabo', ma doŋtom sabo anêŋ waklavôŋ miŋ hatôm Islael iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ ami. Ba intu ato beleŋ iyom ek nêm auk esak Islael iniŋ sabo anêŋ waklavôŋ.

33 Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nôm takêntêk habitak, êŋ ma noyala nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo ba hamiŋ unyak abôlêk.
34 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ, ma nôm takêntêk sapêŋ tem imbitak.
35 *Pik lôk leŋ tem nêm yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêm yak ami.

Anyô te miŋ hayala waklavôŋ Yisu endelêm ami (Mak 13:32-37; Luk 17:26-36)

36 * "Anyô te miŋ hayala Yisu anêŋ waklavôŋ endelêm ami. Aŋela leŋ miŋ eyala ami, ma Nakaduŋ miŋ hayala haviŋ ami. Ma Kamik iyom intu hayala.
37 *Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nindum êtôm bôk idum hadêŋ Noa anêŋ waklavôŋ.
38-39 *Êŋ ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm. Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. Ma avômalô bôlôŋ êntêk tem nêsôŋ paliŋ aêŋ iyom. Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êlêm.
40 Wak êŋ, ma anyô ju tem nêmô kulêvôŋ, ma tem enja anyô yaŋ ma yaŋ êmô.
41 Ma avi ju tem nepesaŋ nôm êmô, ma tem enja avi yaŋ ma yaŋ êmô.
42 * "Aêŋ ba môlô noyabiŋ am ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba môlônim Anyô Bêŋ endelêm ami.
43 *Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena ŋê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek ŋê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami.
44 Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nômô lêlê aêŋ iyom.

Abô loŋ kapô hathak anyô ku mavi lôk anyô ku kambom (Luk 12:42-46)

45 "Aêŋ ba môlô nundum ku êtôm anyô lôkauk mavi atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ ŋê ku ba nêm nôm êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loŋ buyaŋ.
46 Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ba hayê nena anêŋ anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ.
47 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ.
48 "Ma doŋtom ôpêŋ ma anyô kambom, êŋ ma tem laimbi ênjêk kapô nena, 'Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.'
49 Êŋ ma hik ŋê ku takatu ba idum ku haviŋ yani ma hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ haviŋ ŋê takatu ba ethak inum waiŋ ba elo molo.
50 Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ, ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom.
51 Êŋ ma unyak alaŋ tem nêm vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ ŋê takatu ba esau avômalô. Loŋ êŋ ma thêlô tem nedaŋ kambom ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.

25

Abô loŋ kapô hathak avi muk laumiŋ

1 *"Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Avi muk laumiŋ ewa iniŋ atum ba i ek nêpôm ôpatu ba tem enja avi lukmuk.
2 Avi lôkauk ma baheŋvi ma auk mi ma baheŋvi.
3 Avi auk mi ewa iniŋ atum ba i, ma miŋ ewa iniŋ alokwaŋ thôk ami.
4 Ma doŋtom avi lôkauk ewa iniŋ atum lôk alokwaŋ thôk halôk kolopak.
5 Avi takêŋ eyabiŋ anyô êŋ ek êyô aleba mi ma maleŋiŋ hayaŋ ba êk sôm.
6 "Bôlôvôŋ biŋ ma elam, 'Anyô hawa avi lêk hayô yôv ba alôana!'
7 "Êŋ ma avi muk takêŋ iviyô ma êpôpêk iniŋ atum.
8 Ma avi auk mi enaŋ hadêŋ avi lôkauk nena, 'Yêlôaniŋ atum hadum ek ema ba môlô nônêm athôk doho êlêm.'

---

* **24:34:** Mat 16:28 * **24:35:** Mat 5:18 * **24:36:** Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37:** Stt 6:5-8 * **24:38-39:** Stt 7:21-23
* **24:42:** Mat 25:13 * **24:43:** Luk 12:39-40; ALK 16:15 * **24:47:** Mat 25:21,23 * **25:1:** Luk 12:35; ALK 19:7

9 “Ma avi lôkauk enaŋ, ‘Miŋ hatôm alalô
sapêŋ ami ba dô, ma unu nonaŋ êndêŋ
avômalô doho ek nônêm vuli.’
10 “Êŋ ma thêlô i ek nênêm iniŋ vuli.
Thêlô i denaŋ ma anyô atu hayô. Ma vi
atu ba lêk êpôpêk i yôv ibitak êyô unyak
kapô haviŋ yani ek nejaŋ nôm ma ik unyak
abôlêk siŋ.
11 * “Vêm ma vi atu êyô ma enaŋ, ‘Anyô
bêŋ, anyô bêŋ! Uŋgwik unyak abôlêk vê ek
yêlô.’
12 * “Ma doŋtom ôpêŋ hanaŋ, ‘Yanaŋ
avanôŋ êndêŋ môlô nena yahathôŋ môlô
paliŋ.’ ”
13 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô
takatu ba elaŋô anêŋ abô nena, “Môlô miŋ
oyala waklavôŋ atu ba Anyô Bêŋ tem en-
delêm ami. Ba intu noyabiŋ am.”

Abô loŋ kapô hathak ŋê ku eyabiŋ valuse-leŋ

(Luk 19:11-27)

14 “Nodaŋô abô doho imbiŋ. Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm anyô te
hadum ek ni loŋ buyaŋ ba halam anêŋ
ŋê ku êlêm ek nêm nômkama êndêŋ i ek
neyabiŋ.
15 *Yani hik valuseleŋ sam hatôm
thêlôniŋ auk lôk iniŋ ku ba hêv valuseleŋ
5,000 hadêŋ anyô te, ma 2,000 hadêŋ anyô
yaŋ, ma 1,000 hadêŋ anyô te ma hi.
16 Ketheŋ oyaŋ ma ôpatu ba hawa 5,000
hi hadum ku hathak ma havôv 5,000 hayô
hamô loŋ haviŋ.
17 Ma yaŋ atu ba hawa 2,000 hi hadum
aêŋ ba havôv 2,000 hayô hamô loŋ haviŋ.
18 Ma ali atu ba hawa 1,000 hi halav lôv
ba havuŋ halôk.
19 “Wak doho hale ba hi ma ŋê êŋ iniŋ
anyô bêŋ havôhalêm. Ma halam i ek en-
daŋô iniŋ ku anêŋ lavôŋ.
20 Ma ali atu ba hawa 5,000 lôk 5,000 hayô
hamô loŋ haviŋ halêm ma hanaŋ, ‘Anyô
bêŋ, bôk hôêv 5,000 ek yayabiŋ. Nôŋgô! Lêk
yahavôv 5,000 hayô hamô loŋ haviŋ.’
21 * “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘Mavi
anôŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk
hoyabiŋ nômkama yaônena mavi ba intu
tem yanêm nômkama bêŋ anôŋ êndêŋ o ek
oyabiŋ. Ôlêm ek alai leŋiŋmavi imbiŋ i!’
22 “Ma ôpatu ba hawa 2,000 halêm ma
hanaŋ nena, ‘Anyô bêŋ, bôk hôêv ya 2,000
ek yayabiŋ. Nôŋgô! Lêk yahavôv 2,000
hayô hamô loŋ haviŋ.’
23 “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ ‘Mavi anôŋ!
O anyô katô ba hudum ku mavi. Lêk hoy-
abiŋ nômkama yaônena mavi ba intu tem
yanêm nômkama bêŋ anôŋ êndêŋ o ek oy-
abiŋ. Ôlêm ek alai leŋiŋmavi imbiŋ i!’
24 “Êŋ ma ali atu ba hawa 1,000 halêm
ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, yahayala nena o ma
anyô malem thêlêv. Hothak holav nôm hêk
ku kapô atu ba miŋ hovatho ami. Ma pik
atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma
hothak howa anêŋ anôŋ.
25 Yahakô ba yahavuŋ anêm 1,000 atu
halôk pik. Nôŋgô! Anêm valuseleŋ êntêk.’
26 “Ma anyô bêŋ hanaŋ viyaŋ, ‘O anyô
vau kambom! Hôyê yenaŋ ku aisê ba intu
honaŋ aêŋ?
27 Aisê ka miŋ hotak yenaŋ valuseleŋ
halôk unyak valuseleŋ ek êmbôv doho ami
ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak
loŋbô ma tem yanja doho êyômô loŋ imbiŋ.’
28-29 * “ ‘Ôpatu ba hadum ku mavi hathak
yenaŋ nômkama ba habitak bêŋ, êŋ ma tem
yatak doho êyômô loŋ imbiŋ ba yanêm
êndêŋ ôpêŋ ba anêŋ tem imbitak bêŋ anôŋ.
Ma ôpatu ba miŋ hadum ku hathak yenaŋ
nômkama ami, êŋ ma tem yanêm dokte atu
ba havaloŋ loŋ vê ênjêk yani. Ba intu noja
1,000 atu vê ênjêk ôpêŋ ba nônêm êndêŋ
ôpatu ba hawa 10,000.
30 *Ma nônêm ôpêŋ vê ba ni loŋ mo-
maŋiniŋ. Loŋ êŋ ma tem nedaŋ kambom
ba nesaŋ veŋiŋbôlêk ôdôŋ loŋ.’ ”

Abô loŋ kapô hathak boksipsip lôk bok-meme

31 * “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma tem
êlêm imbiŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk aŋela ma
tem êndôk êmô biŋ ek endaŋô avômalô iniŋ
abô êtôm kiŋ.

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mat 7:23 * **25:13:** Mat 24:42 * **25:15:** Lom 12:6 * **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10 * **25:28-29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28 * **25:31:** Mat 16:27; 19:28 * **25:32:** Ese 34:17; ALK 20:11-13

32 *Tem nesak doŋtom ba ini êndêŋ yani
ma embaki vose ni ôdôŋ ju êtôm boksipsip
anêŋ alaŋ hathak hik boksipsip sam ba êmô
buyaŋ ma bokmeme êmô buyaŋ.
33 Ma yani tem etak boksipsip êmô baŋ
vianôŋ ma bokmeme êmô baŋ vikeŋ.
34 “Êŋ ma tem enaŋ êndêŋ avômalô takatu
ba êmô baŋ vianôŋ nena, ‘Môlô nôlêm!
Wakamik bôk hadum mavi hadêŋ môlô.
Nôlêm noja loŋ lôkliŋyak atu ba Wapômbêŋ
lahaviŋ nêm êndêŋ môlô. Sêbôk ba yani
hapesaŋ pik lukmuk, ma hapesaŋ loŋ êŋ êk
môlô.
35 *Yahama kisi ma môlô ôêv nôm hadêŋ
ya, ma yahathakmuniŋ ma ôêv ŋaŋ hadêŋ
ya, ma ya anyô loŋ buyaŋ ma owa ya thô.
36 Ya sôp mi ma ôêv sôp hadêŋ ya, ya-
hapôm lijiŋ ma oyabiŋ ya, yahamô koladôŋ
ma ôlêm ôyê ya. Aêŋ ba nôlêm noja loŋ
lôkliŋyak atu!’
37 “Ma avômalô thêthôŋ tem nenaŋ injik
liŋ, ‘Anyô Bêŋ, aŋgê te ma yêlô ayê homa
kisi ba yêlô êv nôm hadêŋ o ma hothakmu-
niŋ ba yêlô êv ŋaŋ hadêŋ o?
38 Aŋgê te ma o anyô loŋ buyaŋ ba yêlô
awa o thô ma o sôp mi ba yêlô êv sôp hadêŋ
o?
39 Aŋgê te ma hôpôm lijiŋ ba yêlô ayabiŋ
o lôk ayê hômô koladôŋ ba yêlô athôk ayê
o?’
40 * “Ma Kiŋ tem enaŋ êndêŋ i, ‘Yanaŋ
avanôŋ êndêŋ môlô! Môlô bôk udum
nôm takêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô takatu ba
athêŋ mi, êŋ ma hatôm udum hadêŋ ya.’
41 * “Yôv ma tem enaŋ êndêŋ avômalô
takatu ba imiŋ baŋ vikeŋ nena, ‘Môlô nu!
Wapômbêŋ lêk hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba
unu loŋ atum hathaŋ wak nômbêŋ intu
sapêŋ. Bôk ebaŋ yôv ba hamô ek Sadaŋ lôk
anêŋ ŋê ku nêndôk.
42 Sêbôk ba yahama kisi ma miŋ ôêv nôm
hadêŋ ya ami, ma yahathakmuniŋ ma miŋ
ôêv ŋaŋ hadêŋ ya ami.
43 Ma ya anyô loŋ buyaŋ ma miŋ owa
ya thô ami, ma ya sôp mi ma miŋ ôêv sôp
hadêŋ ya ami. Yahapôm lijiŋ ba yahamô
koladôŋ ma miŋ oyabiŋ ya ami. Ba intu
môlô nu loŋ atum êŋ.’
44 “Ma tem nenaŋ, ‘Anyô Bêŋ, aŋgê te
ma yêlô ayê homa kisi, mena hothakmuniŋ
mena o anyô loŋ buyaŋ, mena o sôp mi,
mena hôpôm lijiŋ, mena hômô koladôŋ, ba
miŋ yêlô êv o sa ami?’
45 “Ma tem enaŋ nena, ‘Yanaŋ avanôŋ
êndêŋ môlô! Môlô miŋ bôk udum nôm takêŋ
hadêŋ yenaŋ avômalô takatu ba athêŋ mi te
ami. Êŋ ma hatôm udum nôm êŋ hadêŋ ya.’
46 * “Aêŋ ba avômalô takêŋ tem ini ek neja
vovaŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom
avômalô thêthôŋ tem ini ek neja lôkmala
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”

26

Ŋê bêŋbêŋ êbôlêm auk ek nijik Yisu vônô (Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Yisu hanaŋ abô nômbêŋ êŋ yôv ma
hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena,
2 * “Môlô oyala nena wak ju hêk denaŋ
ma waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi*
tem êyô. Waklavôŋ êŋ ma tem netak ya
Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk avômalô
doho bahenjiŋ ek nijik ya vônô esak a.”
3 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ
ŋê bêŋbêŋ ethak doŋtom halôk anyô bêŋ
habôk da Kaiapas anêŋ unyak.
4 Ma êbôlêm loŋôndê ek nesau Yisu ba
nebaloŋ ek nijik yani vônô.
5 Ma thêlô enaŋ, “Lêk ma waklavôŋ
matheŋ ba intu natak ku êŋ ênjêk vêmam.
Yakô avômalô tem leŋiŋmaniŋ ba nijik vo-
vak.”

Avi te haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk (Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6 Wak êŋ ma Yisu hamô Saimon anêŋ
unyak anêŋ Betani. Sêbôk ma ôpêŋ hapôm
palê lepla ma doŋtom bôk mi.
7 *Ma thai lôk Yisu ma anêŋ ŋê ku eyaŋ
nôm denaŋ ma avi te halêm unyak kapô.
Ma hawa kolopak valu te ba thapuk ba nôm
ôv mavi hamô kapô ba anêŋ vuli ma bêŋ

* **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Snd 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 * **25:41:** Mat 7:23 * **25:46:** Dan 12:2; Jon 5:29
* **26:2:** Kis 12:1-27; Mat 20:18 * **26:2:** Sêbôk Wapômbêŋ anêŋ aŋela hik Ijip iniŋ apenena môŋ vônô. Ma Islael ma hale ba hi ba miŋ hik te vônô ami. * **26:7:** Luk 7:37-38

anôŋ. Ma avi atu hi haŋgasô nôm ôv mavi êŋ hayô hamô Yisu wakadôk.
8 Ŋê ku êyê nôm êŋ ma leŋiŋmaniŋ ba enaŋ, “Aisê ka habuliŋ nôm ôv mavi êŋ hi oyaŋ?
9 Hatôm nêm ek anyô yaŋ nêm vuli ma naja valuseleŋ bêŋ esak ek nanêm avômalô siv sa.”
10 Yani halaŋô thêlôniŋ abô êŋ ma hanaŋ, “Aisê ka môlô ôêv malaiŋ hadêŋ avi êntêk? Yani hadum nôm mavi anôŋ hadêŋ ya.
11 *Avômalô siv tem nêmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami.
12 Avi êntêk haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ek epesaŋ yaleŋviŋkupik ek nedav ya.
13 Odaŋô! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô! Pik nômbêŋ atu ba enaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ, ma tem nenaŋ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiŋ ek avômalô leŋiŋimbi yani.”

Judas habutiŋ abô ek nêm Yisu êndêŋ ŋê bêŋbêŋ
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14 Judas Iskaliot ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ma yani hi hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da
15 *ma hanaŋ hik i liŋ, “Yanêm Yisu êndêŋ môlô, ma tem nônêm malê te êndêŋ ya?” Ma ekatuŋ valuseleŋ seleva hatôm 30 ba êv hadêŋ yani.
16 Êŋ ma Judas habôlêm loŋôndê ek nêm Yisu êndôk thêlô baheŋiŋ.

Yisu hayaŋ nôm waklavôŋ Hale ba Hi haviŋ anêŋ ŋê ku
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

17 *Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi anêŋ wak te môŋ hayô. Ma ŋê ku i hadêŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ, “Lemhaviŋ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leŋiŋimbi waklavôŋ Hale ba Hi êndôk?”
18 Ma yani hanaŋ, “Môlô unu malak bêŋ kapô ba ôpôm ôpatu ma nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Kêdôŋwaga hanaŋ nena anêŋ waklavôŋ atu ma lêk habobo. Ma yani lôk anêŋ ŋê ku tem nêlêm anêm unyak ek leŋiŋimbi waklavôŋ Hale ba Hi.’ ”
19 Ma ŋê ku idum hatôm atu ba yani hanaŋ ba thêlô i êpôpêk waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ nôm.
20 Bôlôvôŋ ma Yisu hayaŋ nôm hamô haviŋ anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu
21 ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô te tem enaŋ ya bêŋ.”
22 Ŋê ku kapôlôŋiŋ malaiŋ kambom ba thêlô tomtom enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya mi! Aêŋ e?”
23 *Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Ôpatu ba hatak baŋ halôk belev haviŋ ya intu tem enaŋ ya bêŋ.
24 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ bêŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êŋ ma mavi ek ôpêŋ!”
25 Ma Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ, hanaŋ hik liŋ nena, “Kêdôŋwaga, ya mi! Aêŋ e?” Ma Yisu hanaŋ, “Hatôm intu honaŋ aêŋ.”

Yisu hêv polom lo waiŋ leŋiŋimbi yani
(Mak 14:22-26; Luk 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

26 Thêlô eyaŋ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, “Noja ba oŋgwaŋ. Êntêk ma yenaŋ vathiap.”
27 Vêm ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Môlô sapêŋ nunum.
28 *Êntêk ma yenaŋ thalaleŋ atu ba tem eŋgasô ek embak tabô imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô pik êntêk ek nêm avômalô bêŋ anôŋ iniŋ kambom vê.
29 Odaŋô! Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ êŋ esak loŋbô ami endeba waklavôŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wakamik anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”
30 *Êv yeŋ te vêm ma ethak ba i Dum Oliv.

* **26:11:** Lo 15:11 * **26:15:** Sek 11:12; Mat 27:3 * **26:17:** Kis 12:14-20 * **26:23:** Sng 41:9 * **26:28:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ
(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

31 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku, “Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,
“ ‘Tem yaŋgik boksipsip alaŋ vônô,
ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.’
Sekalaia 13:7
Ba intu yaô bôlôvôŋ ma tem môlô ôŋgô nôm takatu ba tem êpôm ya. Ma môlô sapêŋ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu.
32 *Ma doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêm ka môlô nombeŋ ya yam.”
33 Ma Pita hanaŋ nena, “Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ.”
34 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”
35 Ma Pita hanaŋ, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma ŋê ku sapêŋ enaŋ abô êŋ iyom.

Yisu hateŋ hamô Getsemani
(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Vêm ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana saka ek yateŋ mek.”
37 Ma hawa Pita lôk Sebedi nakaduŋ luvi ba i. Ma yani kapô lêk malaiŋ bomaŋ.
38 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônêm lêlê imbiŋ ya.”
39 Ma hi daim dokte ma hêv yak ba thohavloma halôk pik. Ma hateŋ mek nena, “Yenaŋ Wakamik, loŋôndê vi hamô, êŋ ma yaleŋhaviŋ onja tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yaleŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”
40 Ma Yisu hale hi ma hayê ŋê ku takatu ma lêk êk sôm. Êŋ ma hanaŋ hik Pita liŋ, “Aisê? Môlô miŋ hatôm nônêm lêlê imbiŋ ya êtôm wakma te ami e?
41 Nômô lêlê ba noteŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”
42 Ma havôhi hathak loŋbô ma hateŋ mek nena, “Wakamik, lemhaviŋ malaiŋ bêŋ êntêk êpôm ya, êŋ ma mavi. Ma tem yandum êtôm honaŋ.”
43 Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêmô lêlê ami.
44 Ma hatak thêlô ma havôhi hateŋ mek bô atu bôlôŋ te lu hathak loŋbô.
45 Vêm ma halehi hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Odaŋô. Wakma lêk habobo ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheŋiŋ.
46 *Aêŋ ba numbiyô ek alôana! Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv!”

Evaloŋ Yisu
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:1-11)

47 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Ŋê takêŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ êv thêlô ba êlêm.
48 Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu ba nobaloŋ!”
49 Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, bôlôvôŋ mavi.” Ma haliŋu yani.
50 Ma Yisu hanaŋ, “Aiyaŋ, undum ku atu ba hôlêm hathak.” Ma ŋê takatu ba êlêm haviŋ Judas i ma evaloŋ Yisu ba ewa ba i.
51 *Ma anyô te atu ba hamiŋ haviŋ Yisu hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.
52 *Ma Yisu hanaŋ, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ loŋ esak loŋbô! Ôpatu ba hik vovak hathak biŋ, ma biŋ êŋ tem enjaŋ yani vônô.

* **26:31:** Jon 16:32 * **26:32:** Mat 28:7,16 * **26:34:** Mat 26:69-75 * **26:38:** Jon 12:27 * **26:46:** Jon 14:31
* **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Stt 9:6; ALK 13:10

53 Lemimbi! Yahalaŋ hadêŋ Wakamik
ma ketheŋ ma yani tem nêm aŋela vovak
ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju ma doho imbiŋ
ba nêlêm ek nênêm ya sa.
54 Ma doŋtom abô atu ba bôk hêk
Wapômbêŋ anêŋ kapya tem injik anôŋ aisê?
Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena nôm
takêŋ tem êpôm ya."
55 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô
nômbêŋ atu nena, "Ya ma anyô kambom
anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba
ôlêm ek nobaloŋ ya e? Aisê? Wak nômbêŋ
intu ma yahadôŋ avômalô hamô unyak
matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma miŋ ovaloŋ ya
ami eka?
56 Ma doŋtom nômkama takêntêk ba lêk
habitak ek plopet iniŋ abô takatu ba bôk
eto injik anôŋ." Êŋ ma anêŋ ŋê ku sapêŋ
etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

Yisu hadum abô
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24)

57 Ŋê takatu ba evaloŋ Yisu ewa ba i
Kaiapas anêŋ unyak, ôpêŋ ma anyô bêŋ
habôk da. Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ
lôk ŋê bêŋbêŋ ethak doŋtom ba êmô loŋ êŋ.
58 Ma Pita hasopa Yisu haveŋ yam ma
doŋtom haveŋ daim dokte. Ma habitak
hayô anyô bêŋ habôk da anêŋ badêŋ kapô.
Ma hi halôk hamô haviŋ sôp bidoŋ ek ênjê
nena malê intu tem imbitak.
59 Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin
sapêŋ* êbôlêm avômalô doho ek nenaŋ
abôyaŋ esak Yisu ek thêlô nindum abô esak
ek nijik yani vônô.
60 Anyô bêŋ anôŋ êlêm ma enaŋ abôyaŋ
hathak yani, ma doŋtom thêlô miŋ êpôm
Yisu anêŋ kambom te ek nijik yani vônô
ami. Êŋ ma anyô ju êlêm
61 *ma enaŋ, "Anyô êntêk bôk hanaŋ yôv
nena, 'Yahatôm yandiniŋ Wapômbêŋ anêŋ
unyak matheŋ ma êtôm wak lô iyom ma
tem yandav esak loŋbô.' "

62 Êŋ ma anyô bêŋ habôk da haviyô
haminŋ ma hanaŋ hik Yisu liŋ nena, "Anyô
ju êntêk lêk enaŋ o bêŋ yôv ma o bônôŋ eka?
O abô mi e?"
63 *Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom. Ma anyô
bêŋ habôk da hanaŋ hadêŋ Yisu, "Yanaŋ
êndêŋ o! Ondam Wapômbêŋ lôkmala atu
anêŋ athêŋ ba onaŋ êndêŋ yêlô nena, 'O ma
Mesia, Wapômbêŋ anêŋ nakaduŋ atu e?' "
64 *Ma Yisu hanaŋ nena, "Oda honaŋ aêŋ.
Ma yanaŋ abô te imbiŋ êndêŋ môlô sapêŋ
nena wak te am ka tem môlô ôŋgô Anyô
Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô Wapômbêŋ
Lôkliŋyak Anôŋ baŋ vianôŋ ba tem êyô êmô
buliv ba êlêm."
65 *Ma anyô bêŋ habôk da halaŋô abô
êŋ ma hakakaviŋ anêŋ kwêv ma hanaŋ,
"Lêk yôv! Ôpêntêk habuliŋ Wapômbêŋ anêŋ
athêŋ ba hanaŋ nena yanida ma hatôm
Wapômbêŋ ba môlô lêk olaŋô abô êŋ yôv!
Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho
imbiŋ?
66 *Môlônim auk aisê? Yandum malê te?"
Ma thêlô enaŋ, "Yani hanaŋ abôma hathak
Wapômbêŋ ba intu ema."
67 *Êŋ ma thêlô êsôvwapôk hathak Yisu
thohavloma ma êpêŋ yani. Ma doho epetav
yani
68 ba enaŋ, "O ma Mesia e? O plopet te ma
onaŋ êndêŋ yêlô nena opalê intu hik o?"

Pita hanaŋ nena hathôŋ Yisu paliŋ
(Mak 14:66-72; Luk 22:55-62; Jon 18:15-18,25-27)

69 Pita hamô unyak atu anêŋ badêŋ kapô
ma avi ku te halêm hadêŋ yani ma hanaŋ,
"O êntêk intu bôk hoveŋ haviŋ Yisu anêŋ
Galili."
70 Ma Pita hanaŋ, "Injo! Yahathôŋ abô
intu ba honaŋ paliŋ!" Ma avômalô sapêŋ
elaŋô anêŋ abô.
71 Pita hi badêŋ abôlêk ma avi ku yaŋ
hayê ma hanaŋ hadêŋ avômalô, "Anyô
êntêk bôk hamô haviŋ Yisu anêŋ Nasalet."
72 Ma Pita halam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ
ba hanaŋ hathak loŋbô, "Mi anôŋ! Ya-
hathôŋ ôpêntu paliŋ!"
73 Vêm ma ŋê takatu ba iminŋ badêŋ kapô
êlêm hadêŋ Pita ma enaŋ, "Môlô lemimselo
doŋtom ba intu o ma Yisu anêŋ anyô te."

* **26:55:** Luk 19:47; 21:37 * **26:59:** Elam iniŋ kaunsil nena 'Sanhedlin'. * **26:61:** Jon 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 * **26:65:** Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:66:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **26:67:** Ais 50:6; 53:5

74 Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Ya miŋ
yahanaŋ abô avanôŋ ami, êŋ ma tem
Wapômbêŋ nêm vovaŋ êndêŋ ya. Yahalam
Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba yahanaŋ nena
yahathôŋ ôpêntu paliŋ!” Ketheŋ oyaŋ ma
tale halaŋ.
75 *Ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaŋ
hadêŋ yani nena, “Tale miŋ halaŋ ami
denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena
hôthôŋ ya paliŋ.” Êŋ ma Pita hale yaiŋ ma
lahiki ba halaŋ bêŋ.

27

Ewa Yisu ba i hadêŋ Pailat (Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

1 Lôkbôk momaŋiniŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk
da sapêŋ lôk avômalô Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ
ethak doŋtom ma ibutiŋ abô ek nijik Yisu
vônô.
2 Ma ekak baŋ luvi lusu ma ewa ba i
hadêŋ Pailat, anyô Lom atu ba hayabiŋ
Judia.

Judas hama (Ap 1:18-19)

3 Judas ôpatu ba hanaŋ Yisu bêŋ halaŋô
nena lêk idum abô yôv ek nijik Yisu vônô.
Êŋ ma lahiki bêŋ ba hi hêv valuseleŋ 30
seleva takatu hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk
avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ hathak loŋbô
4 ma hanaŋ, “Lêk yahadum kambom
hathak yahanaŋ ôpatu ba kambom mi bêŋ.”

Êŋ ma thêlô enaŋ, “Oda anêm malaiŋ ma
miŋ yêlôaniŋ ami.”
5 *Ma Judas hakaliv valuseleŋ seleva
takêŋ hayô unyak matheŋ kapô ma hi
havaklôk ba hama.
6 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da isup valuseleŋ
seleva takêŋ ba enaŋ, “Valuseleŋ êntêk ma
valuseleŋ êv ek nijik anyô vônô esak. Ba
intu abô balabuŋ hanaŋ nena valuseleŋ
takêŋ ma miŋ nandô êmô imbiŋ unyak
matheŋ anêŋ valuseleŋ ami.”
7 Ma thêlô ibutiŋ abô ek nênêm anyô
hapesaŋ uŋ anêŋ pik bute vuli ek nedav
avômalô loŋ buyaŋ ênjêk.
8 Ma avômalô elam pik êŋ nena “Eŋgasô
Thalaleŋ” ek malê nena ewa valuseleŋ ek
nijik anyô yaŋ vônô esak.
9-10 *Ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô hik
anôŋ ba hanaŋ hadêŋ plopet Jelemaia
nena,

“Thêlô ewa valuseleŋ ba êv anyô hapesaŋ
uŋ anêŋ pik bute vuli hatôm atu ba
Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ya.
Valuseleŋ êŋ ma avômalô Islael elam
hatôm yani anêŋ vuli ba êv ek nijik
yani vônô.” *Sekalaia 11:12-13*

Yisu hadum abô hathak Pailat (Mak 15:2-15; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

11 Yisu hamiŋ anyô bêŋ Pailat tho-
havloma, ma Pailat hanaŋ, “O ma avômalô
Islael iniŋ kiŋ e?” Ma Yisu hanaŋ nena,
“Intu êŋ, hatôm intu honaŋ.”
12 *Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê
bêŋbêŋ ibi Yisu liŋkupik hathak abô loma-
loma.
13 Êŋ ma Pailat hanaŋ, “Aisê! Miŋ holaŋô
iniŋ abô ami ma o bônôŋ eka?”
14 Ma doŋtom yani bônôŋ iyom ma miŋ
hanaŋ iniŋ abô viyaŋ ami. Ba intu Pailat
hasoŋ kambom.
15 Waklavôŋ Hale ba Hi nômbêŋ intu, ma
avômalô ethak elam anyô koladôŋ te anêŋ
athêŋ ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak
hêv ôpêŋ vê.
16 Sondabêŋ êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ
nena Yisu Balabas hamô koladôŋ. Ma
avômalô bêŋ anôŋ eyala ôpêŋ.
17 Aêŋ ba avômalô sapêŋ ethak doŋtom
ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ, “Yatak opalê
te êndêŋ môlô, Balabas mena Yisu atu ba
elam nena Mesia?”
18 *Pailat hayala nena ŋê bêŋbêŋ êbôk da
lôk ŋê bêŋbêŋ leŋiŋdaŋ hathak Yisu ba intu
idum abô ek yani ba hanaŋ aêŋ.
19 Pailat halaŋô abô denaŋ ma yanavi
hêv abô hadêŋ yani ba hanaŋ, “Bôkam ma
yahayê niaviŋ te ba yahakô kambom. Aêŋ
ba miŋ undum nômlate êndêŋ anyô thêthôŋ
intu ami.”

---

* **26:75:** Mat 26:34 * **27:5:** Mat 26:14-15 * **27:9-10:** Jer 19:13; 32:6-9 * **27:12:** Ais 53:7 * **27:18:** Jon 11:47-48; 12:19

20 Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê
bêŋbêŋ êlôk avômalô leŋiŋ ek nendam Bal-
abas ma nenaŋ êndêŋ Pailat nena nijik Yisu
vônô.
21 Aêŋ ba Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ,
“Yatak anyô ju êntêk yaŋ sê?” Ma avômalô
elam, “Balabas.”
22 Ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ hathak
loŋbô nena, “Ma Yisu atu ba elam nena
Mesia, yandum ôpêŋ aisê?” Ma sapêŋ elam
nena, “Nijik vônô esak a!”
23 Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum
malê kambom?” Ma doŋtom thêlô elam
lôklala hathak loŋbô nena, “Nijik vônô esak
a!”
24 *Pailat halaŋô thêlôniŋ kaêk ma hayê
nena vovak bêŋ hadum ek imbitak ba anêŋ
ku êŋ tem miŋ hik anôŋ ami. Êŋ ma yani
hawa ŋaŋ ma hathik baŋ hamiŋ avômalô
maleŋiŋ ma hanaŋ nena, “Ôpêntêk hama,
ma môlôda unim malaiŋ ma miŋ yenaŋ
malaiŋ ami!”
25 *Ma avômalô sapêŋ enaŋ viyaŋ, “Yôv!
Yêlô lôk yêlôaniŋ avômena iniŋ malaiŋ!”
26 Êŋ ma Pailat hatak Balabas ba hi. Ma
hanaŋ ek nebali Yisu esak yak lôkmaŋgiŋ
vêm ma hatak halôk ŋê vovak baheŋiŋ ek
nijik vônô esak a.

Ŋê vovak enaŋ abôma hathak Yisu (Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

27 Pailat anêŋ ŋê vovak ewa Yisu ba i
Pailat anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam ŋê
vovak sapêŋ êlêm ethak doŋtom ba ekalabu
yani siŋ.
28 *Ma ibi anêŋ nômkama thô ba hamiŋ
liŋ popam. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ
daim te ma ik hathak yani.
29 Ma ewa yak lôkmaŋgiŋ atu ba epesaŋ
hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik halôk wakadôk.
Ma etak kôm halôk yani baŋ vianôŋ ba
havaloŋ hatôm kiŋ iniŋ kwandiŋ. Ma thêlô
elek veŋiŋdôŋ lêlô hadêŋ yani ma enaŋ
abôma nena, “Waklêvôŋ mavi, avômalô Is-
lael iniŋ kiŋ!”
30 *Ma vi êsôvwapôk hathak yani ma vi
ewa kwandiŋ atu ba ik wakadôk hathak.
31 Ma enaŋ abôma hathak yani vêm ma
ibi kwêv thalaleŋ atu thô ma ik yanida
anêŋ kwêv daim hathak loŋbô. Ma elom
yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

32 Ewa ba i ma êpôm anyô Sailini te ba
anêŋ athêŋ nena Saimon halôk loŋôndê.
Ma êpôviŋ ôpêŋ ek enja Yisu anêŋ alo-
valaŋaŋsiŋ.
33 Êŋ ma thêlô i êyô loŋ te anêŋ athêŋ
nena Golgota, athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena Loŋ
Leŋkadôk Lokwaŋ.
34 *Loŋ êŋ ma thêlô ewa waiŋ ba eyelaŋ
nôm maniŋ te halôk ma êv hadêŋ yani ek
inum ek miŋ vovaŋ bêŋ anôŋ ami. Yani
hanum dokte iyom ma hadô.
35 *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêm
ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem
neja anêŋ kwêv lo sôp.
36 Vêm ma êlôk êmô ma eyabiŋ iniŋ ku êŋ.
37 Yani wakadôk vuliŋ ma eto abô atu ba
idum anêŋ abô ŋama hathak ba eto nena,

ÔPÊNTÊK MA YISU, AVÔMALÔ ISLAEL INIŊ KIŊ

38 *Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwaŋju
haviŋ. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ
vianôŋ, ma yaŋ hamiŋ baŋ vikeŋ.
39 *Ma avômalô takatu ba elom loŋôndê
êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniŋ
leŋiŋkadôk
40 *ba enaŋ, “O atu ba honaŋ nena tem
undiniŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ
ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô iyom
e? Êŋ ma nêm oda bulubiŋ! O ma
Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ, e? Êŋ ma otak
alovalaŋaŋsiŋ ma ôlêm pik!”
41 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ lôk avômalô iniŋ ŋê
bêŋbêŋ, thêlô enaŋ abôma haviŋ ba enaŋ,
42 “Ôŋgô! Yani bôk hêv avômalô vi bu-
lubiŋ, ma doŋtom miŋ hatôm nêm yanida
bulubiŋ ami eka? Yani ma Islael iniŋ kiŋ
e? Êŋ ma etak alovalaŋaŋsiŋ ba êlêm pik ek
alalô nagê ba nanêmimbiŋ yani!

* **27:24:** Lo 21:6-9 * **27:25:** Ap 5:28 * **27:28:** Luk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sng 69:21 * **27:35:** Sng 22:18 * **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sng 22:7; 109:25 * **27:40:** Mat 26:61; Jon 2:19 * **27:43:** Sng 22:8

43 *Ôpêŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ba hanaŋ,
‘Ya Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ’. Yôv! Alalô
nagê! Wapômbêŋ lahaviŋ nêm yani bulu-
biŋ e?”
44 Ma anyô kambom ju atu ba imiŋ alo-
valaŋaŋsiŋ haviŋ yani enaŋ abôma haviŋ.

Yisu hama
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

45 Waklêvôŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik
sapêŋ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok.
46 *Habobo 3 kilok ma Yisu halam lôklala
nena, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô
êŋ anêŋ ôdôŋ aêntêk, “Yenaŋ Wapômbêŋ,
yenaŋ Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?”
47 Ma avômalô vi atu ba imiŋ loŋ êŋ elaŋô
abô êŋ ma enaŋ, “Yani halam Elia!”
48 *Ketheŋ oyaŋ ma ŋê êŋ te hi ma hawa
kapôk ba hasoŋ halôk waiŋ maniŋ. Ma
hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba
hêv hadêŋ yani ek inum.
49 Ma anyô vi enaŋ, “Dô! Alalô nagê
vêmam! Yakô Elia tem êlêm nêm yani bulu-
biŋ la?”
50 Ma yani halam kaêk lôklala hathak
loŋbô ma hatak dahô ba hi ma hama.
51 *Ma sôp bêŋ atu ba hamiŋ unyak
matheŋ ek hayaŋ unyak kapô kisi ma ha-
pup vose hi luvi hêk vuliŋ ba hayô vibiŋ.
Ma duviaŋ hayôkwiŋ pik ma valu hapupup
nenanena.
52-53 Ma siô abôlêk hakyav. Ma avômalô
matheŋ sêbôk atu ba ema ma Wapômbêŋ
hik i liŋ ba etak siô ma iviyô hathak
loŋbô. Ma eyabiŋ Yisu anêŋ haviyô hathak
loŋbô, êŋ ma thêlô lôkthô i unyak matheŋ
Jelusalem. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyê i.
54 Ma anyô vovak laik lôk ŋê vovak
takatu ba eyabiŋ Yisu êmô êyê duviaŋ
lôk nôm takatu ba habitak. Êŋ ma thêlô
êkô kambom ba enaŋ nena, “Avanôŋ biŋ,
ôpêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ
anôŋ!”
55-56 *Ma Malia anêŋ Magadala, ma Malia
Jems lo Josep iniŋ talêbô, ma Sebedi anêŋ
nakaduŋ luvi iniŋ talêbô, thêlô lôk avi bêŋ
anôŋ imiŋ daim dokte ba êyê. Avi takêŋ bôk
etak Galili ma eveŋ haviŋ Yisu ek êv yani
sa.

Elav Yisu
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

57-58 *Yaŋsiŋ ma anyô lôk valuseleŋ bêŋ
te anêŋ Alimatia ba anêŋ athêŋ nena Josep
halêm hayê Pailat. Yani bôk halaŋô Yisu
anêŋ abô ba hasopa ba intu hi hanaŋ hadêŋ
Pailat nena, “Hatôm yanja Yisu anêŋ kupik
e?” Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ ŋê vovak ba
êv hadêŋ Josep.
59 Ma Josep hawa Yisu liŋkupik ba
havuliv siŋ hathak sôp thapuk mabuŋ
mavi te.
60 *Ma hawa Yisu liŋkupik ba hi hadô hêk
anêŋ siô lukmuk te. Siô êŋ ma elav valu
abyaŋ ba epesaŋ ek nedav ŋê ŋama êndôk.
Yôv ma habubi valu bêŋ te ba hik siô abôlêk
siŋ hathak ma hi.
61 Ma Malia anêŋ Magadala, thai lôk
Malia yaŋ, êmô saku ma êyê siô êŋ.

Ŋê vovak eyabiŋ siô

62 Waklavôŋ êpôpêk nômkama Sabat lêk
hale ba hi yôv. Ma haviyô hayaŋ ma ŋê
bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê Palisi i ek nêgê Pailat.
63 *Ma thêlô enaŋ, “Anyô bêŋ, yêlô
leŋhabi nena anyô abôyaŋ atu hamô lôkmala
denaŋ ma hanaŋ nena êtôm wak lô, ma tem
nijik yani liŋ ba imbiyô esak loŋbô.
64 “Ba intu nêm ŋê vovak ini ek neyabiŋ
siô êtôm wak lô êŋ. Yakô yanida anêŋ ŋê ku
ini neja anêŋ kupik vani ma nesau avômalô
nena, ‘Wapômbêŋ lêk hik yani liŋ ba haviyô
hathak loŋbô.’ Abôyaŋ êŋ ma tem kambom
anôŋ ek yaŋ môŋ atu.”
65 Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô, “Mavi.
Noja ŋê vovak doho ba unu ek nepesaŋ siô
abôlêk êŋ ba majaŋ.”
66 Êŋ ma thêlô i ma ebalaŋ valu atu ba
hamô siô abôlêk siŋ. Yôv ma thêlô enaŋ
hadêŋ ŋê vovak, “Môlô nômô ek noyabiŋ
siô êntêk.”

28

Yisu haviyô hathak loŋbô
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18)

* **27:46:** Sng 22:1 * **27:48:** Sng 69:21 * **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20 * **27:55-56:** Luk 8:2-3 * **27:57-58:** Lo 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9 * **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21

1 Sabat hale ba hi. Ma sonda êŋ anêŋ wak
te môŋ hayô. Lôkbôk momaŋiniŋ ma Malia
anêŋ Magadala lôk Malia yaŋ thai i ek nêgê
siô.
2 Ma duviaŋ bêŋ hayô ek malê nena Anyô
Bêŋ anêŋ aŋela te halôk anêŋ leŋ ba halêm
ba habubi valu bêŋ atu vê ma hayô hamô
loŋ ba hamô.
3 Anêŋ thohavloma hatôm damak ma
anêŋ kwêv ma thapuk anêŋ dôêŋ.
4 Ma ŋê vovak êyê ba êkô kambom ba
elowaliŋ. Ba êv yak êlôk êk êtôm ŋê ŋama.
5 Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ avi ju êŋ, "Miŋ
nôkô ami. Yahayala nena mamu ôbôlêm
Yisu, ôpatu ba ik hathak a.
6 *Wapômbêŋ lêk hik yani liŋ yôv ba
haviyô hathak loŋbô hatôm bôk ba hanaŋ.
Yani miŋ hêk loŋ êntêk ami ma lêk hi yôv.
Ma nôlêm ek ôŋgô loŋ atu ba yani hêk.
7 Mamu ketheŋ ba unu nonaŋ êndêŋ
anêŋ ŋê ku nena, 'Wapômbêŋ lêk hik yani
liŋ hêk ŋama ba haviyô hathak loŋbô. Ma
lêk hamôŋ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loŋ
êŋ ma tem nôpôm yani.' Abô êntêk intu
yahalêm hathak."
8 Avi ju êŋ elaŋô abô êŋ ba êkô, ma
doŋtom thai leŋiŋmavi anôŋ haviŋ. Ma thai
etak siô ma elaŋviŋ ketheŋ ba i ek nenaŋ
abô êŋ êndêŋ anêŋ ŋê ku.
9 Ma Yisu hapôm thai ma hanaŋ, "Lôkbôk
mavi." Ma thai i evaloŋ vakapô ma êv yeŋ
hadêŋ yani.
10 *Êŋ ma hanaŋ, "Mamu miŋ nôkô ami
ma unu nonaŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ thêlô
nena ini Galili. Loŋ êŋ ma tem thêlô nêpôm
ya."

Ŋê vovak iniŋ abôyaŋ

11 Avi ju êŋ eveŋ denaŋ ma ŋê vovak
doho eyabiŋ siô êyô Jelusalem. Ma thêlô
i hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da ma enaŋ abô
hathak duviaŋ lôk aŋela.
12 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê bêŋbêŋ
ethak doŋtom ma epesaŋ abô ek nênêm
valuseleŋ bêŋ anôŋ êndêŋ ŋê vovak.
13 Ma thêlô enaŋ hadêŋ ŋê vovak nena,
"Môlô nonaŋ aêntêk êndêŋ avômalô, 'Yêlô ek
sôm ba athôŋ paliŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku êlêm
hadêŋ bôlôvôŋ ma ewa anêŋ kupik vani.' "
14 Ma thêlô enaŋ abô doho haviŋ hadêŋ
ŋê vovak nena, "Anyô bêŋ Pailat halaŋô
abô hathak nôm êŋ, ma yêlô tem napesaŋ
abô imbiŋ yani ek môlô miŋ nôpôm malaiŋ
ami."
15 Ma ŋê vovak ewa valuseleŋ ma idum
hatôm atu ba ŋê bêŋbêŋ enaŋ. Ma abô êŋ
intu hi haveŋ Islael iniŋ loŋ sapêŋ ba enaŋ
aêŋ aleba lêk.

Yisu hêv ku hadêŋ anêŋ ŋê ku
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

16 *Ŋê ku laumiŋ ba lahavute i Galili ma
êyô dumlolê atu ba Yisu bôk hanaŋ yôv
nena thêlô ini.
17 Thêlô êyê Yisu ma êv yeŋ hadêŋ yani.
Ma doho êthôŋ paliŋ dokte ba leŋiŋhabi
nena, "Êntêk ma Yisu mena mi e?"
18 *Êŋ ma halêm ma hanaŋ hadêŋ i,
"Wapômbêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ek
yayabiŋ leŋ lôk pik lôkthô.
19 *Aêŋ ba môlô unu êtôm pik sapêŋ ma
nundum avômalô sapêŋ ba nimbitak êtôm
yenaŋ avômalô. Ma nusik thêlô êndôk ŋaŋ
esak Wapômbêŋ lôk Nakaduŋ ma Lovak
Matheŋ iniŋ athêŋ.
20 Ma nôndôŋ thêlô ek nesopa abô
nômbêŋ atu ba bôk yahêv hadêŋ môlô yôv.
Odaŋô! Tem yamô imbiŋ môlô êtôm wak
nômbêŋ intu sapêŋ endeba pik lo leŋ anêŋ
daŋ."

* **28:6:** Mat 12:40; 16:21 * **28:10:** Mat 26:32 * **28:16:** Mat 26:32 * **28:18:** Jon 13:3; Ep 1:20-22 * **28:19:** Mak 16:15-16; Ap 1:8

Abô Mavi atu ba Mak hato Abô môŋ

Mak hato kapya êntêk. Yani anêŋ athêŋ yaŋ nena Jon Mak. Yani ma anyô Islael te. Sêbôk atu ba Yisu hadum anêŋ ku hamô pik, ma Mak ma anyô muk denaŋ ba intu miŋ hi haviŋ Yisu ami. Yani halumbak bêŋ hamô Jelusalem ba intu halaŋô abô hathak Yisu (Ap 12:12). Môŋ anôŋ ma Pol lo Banabas i luvuluvu, ma ewa Mak haviŋ (Ap 12:25; 13:5; 13:13; 15:36-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11). Haveŋ yam ma Mak hamô haviŋ Pita hamô Lom. Pita bôk hayê Yisu anêŋ ku lôkthô hathak ma, ba intu hanaŋ ba Mak hato.

Mak hik thô nena Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ba havaloŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba hadum nômbithi lomaloma hathak. Ma hato haviŋ nena Yisu halêm pik hatôm anyô ku te. Mak hayê malaiŋ lomaloma hapôm avômalô êvhaviŋ anêŋ Lom, ba intu hato kapya êntêk ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ. Mak hayê nena Yisu anêŋ lôklokwaŋ ma bêŋ anôŋ ba hamôŋ ek Sadaŋ anêŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ sondabêŋ 55 mena 65 AD la.

Jon anyô hathik ŋaŋ hapôpêk Yisu anêŋ loŋôndê
(Mat 3:1-12; Luk 3:1-17; Jon 1:19-28)

1 Abô Mavi êntêk ma hathak Wapômbêŋ nakaduŋ Yisu Kilisi.

2 Hatôm plopet Aisaia bôk hato aêntêk,
“Ondaŋô! Tem yanêm yenaŋ anyô ku te ek
enja abô êmôŋ ek o,
ôpêŋ tem êpôpêk anêm loŋôndê.
Malakai 3:1

3 *Kaêk te halam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthôŋ ek
yani.’ ” *Aisaia 40:3*

4 *Aêŋ ba Jon anyô hathik ŋaŋ habitak anêŋ loŋ thiliv ba hanaŋ ek avômalô nede kapôlôŋiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ ek Wapômbêŋ nêm iniŋ kambom vê.

5 Êŋ ma avômalô Judia lo Jelusalem sapêŋ ibi thêthô ba i hadêŋ yani ek enaŋ iniŋ kambom bêŋ. Ma Jon hathik i halôk ŋaŋ Jolodaŋ.

6 *Jon ma hathak hik kwêv atu ba epesaŋ hathak bok kamel vuluk ma havak boknggôp epesaŋ hathak bok kupik hayôhêk lamalim. Ma hathak hayaŋ kôm sopek lôk hanum biyo thôk.

7 *Ma hanaŋ nena, “Ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalôk ba intu miŋ hatôm yakôm ba yapole anêŋ vakapô boknggôp anêŋ yak vê ami.

8 Yahathik môlô hathak ŋaŋ. Ma doŋtom yani tem isik môlô esak Lovak Matheŋ.”

Jon hathik Yisu
(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; Jon 1:32-34)

9 Wak te ma Yisu hatak Nasalet anêŋ Galili ba halêm ma Jon hathik yani halôk ŋaŋ Jolodaŋ.

10 Yisu haviyô anêŋ ŋaŋ kapô ma hayê leŋ hakyav ma Lovak Matheŋ halôk ba halêm ek yani hatôm menak bôbô.

11 *Ma abô te halêm anêŋ leŋ nena, “O ma yenaŋ Okna atu ba yaleŋhaviŋ. Yaleŋmavi anôŋ hathak o.”

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom
(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Ma ketheŋ oyaŋ ma Lovak Matheŋ hêv Yisu vê hi loŋ thiliv.

13 *Yisu hamô loŋ êŋ hatôm wak 40, êŋ ma Sadaŋ hayô ba halôk yani la. Yani hamô haviŋ alim bomaŋ ma aŋela eyabiŋ yani.

Yisu anêŋ ku môŋ
(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

14 *Etak Jon halôk koladôŋ, êŋ ma Yisu hi Galili ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ nena,

15 *“Wakma lêk hayô yôv ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk habobo. Aêŋ ba node

* **1:3:** Ais 40:3 * **1:4:** Ap 13:24; 19:4 * **1:6:** 2Kiŋ 1:8; Mat 11:8 * **1:7:** Ap 13:25 * **1:11:** Sng 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 * **1:13:** Sng 91:11-13 * **1:14:** Mak 6:17 * **1:15:** Mat 3:2

kapôlômim liliŋ lôk nônêmimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi!”

Yisu halam anyô ayova ek nesopa yani (Mat 4:18-22; Luk 5:1-11; Jon 1:35-42)

16 Yisu habup hathak kasukthôm Galili anêŋ daŋ ma hayê Saimon lo yaŋ Andulu. Thai ma ŋê ik alim ba lêk ekaliv yakseŋ haveŋ.
17 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai, “Mamu nôlêm nosopa ya. Tem yandum ba mamu nôbôv avômalô êtôm ôvôv alim halôk yakseŋ.”
18 Ketheŋ oyaŋ ma thai êdô iniŋ yakseŋ hamô ma esopa yani.
19 Yisu habup hathak vauna ma hayê Jems lo Jon. Thai ma Sebedi nali ba êmô iniŋ yeŋ ma idu iniŋ yakseŋ titip.
20 Hayê thai ma halam, êŋ ma êdô lambô Sebedi hamô yeŋ haviŋ anêŋ ŋê ku, ma i esopa yani.

Yisu hêv ŋgôk vê (Luk 4:31-37)

21 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ba êmô. Ma Sabat hayô ba Yisu hi unyak yeŋ ma hadôŋ avômalô.
22 *Thêlô elaŋô anêŋ abô ba esoŋ kambom ma leŋiŋhabi nena yani miŋ hadôŋ i hatôm ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ ami. Mi, hadôŋ i hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ.
23 Ma anyô te hamô unyak yeŋ êŋ ba ŋgôk lelaik hamô haviŋ yani. Ma halam nena,
24 *“Yisu anêŋ Nasalet, hôlêm ek udum malê êndêŋ yêlô? Hôlêm ek umbuliŋ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêŋ anêŋ Anyô Matheŋ.”
25 Êŋ ma Yisu hathaŋ ŋgôk êŋ ba hanaŋ, “O bônôŋ ma otak ôpêntu!”
26 *Ma ŋgôk lelaik êŋ hayôkwiŋ ôpêŋ kambom anôŋ ba haŋgaliak ma hatak ôpêŋ ba hi.
27 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba enaŋ hadêŋ i, “Malê êntêk aêŋ am? Yani hadôŋ auk lukmuk hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ. Ma hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ ŋgôk lelaik ma elaŋô anêŋ abô ba esopa.”
28 *Ma abô hathak Yisu halaŋviŋ haveŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ.

Yisu hadum avômalô lijiŋ bêŋ anôŋ mavi (Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

29 Ma Yisu thêlô etak unyak yeŋ, ma i Saimon lo Andulu iniŋ unyak. Ma Jems lo Jon i iviŋ.
30 Êyô unyak, ma enaŋ hadêŋ Yisu nena Saimon yaŋavi hapôm lijiŋ vovaŋ ba hêk.
31 Ma Yisu hi hadêŋ avi êŋ ma havaloŋ baŋ ma hadadi haviyô. Êŋ ma lijiŋ hatak yani ma hapôpêk nôm ek thêlô.
32 Wak halôk abuk ma avômalô ewa ŋê lôk lijiŋ lôk ŋê takatu ba ŋgôk habuliŋ i ba êlêm ek Yisu.
33 Lôk avômalô malak lôŋ êŋ sapêŋ êlêm iviŋ ba êmô unyak anêŋ piklêvôŋ.
34 *Êŋ ma Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ lomaloma bêŋ anôŋ mavi. Ma hêv ŋgôk bêŋ anôŋ vê haviŋ. Ŋgôk takêŋ eyala nena yani intu opalê ba miŋ hatak i ek nenaŋ abô ami.

Yisu da hi loŋ thiliv ek eteŋ mek (Luk 4:42-44)

35 *Lôkbôk momaŋiniŋ mi ma Yisu haviyô ba hi loŋ thiliv ek eteŋ mek.
36 Ma Saimon thêlô i êbôlêm yani haveŋ.
37 Êpôm yani ma enaŋ, “Avômalô sapêŋ êbôlêm o haveŋ.”
38 Ma Yisu hanaŋ, “Alôana buyaŋ. Alôana malak lôŋ takatu ba hamô habobo ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ i imbiŋ. Hathak ôdôŋ êŋ iyom intu yahalêm.”
39 *Ma Yisu haveŋ Galili iniŋ loŋ sapêŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamô iniŋ unyak yeŋ lôk hêv ŋgôk bêŋ anôŋ vê hêk avômalô.

Yisu hadum anyô lôk palê lepla te mavi (Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

40 Ma anyô lepla te hi hayô ek Yisu ma halek vadôŋ lêlô ma habui hadêŋ Yisu ba hanaŋ, “Hathak oda anêm lemhaviŋ, ma hatôm undum ba yambitak mavi.”
41 Ma Yisu lahiki hathak ôpêŋ ba hatak baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ. Umbitak mabuŋ mavi.”
42 Êŋ ma palê lepla êŋ hayôv ma liŋkupik habitak mabuŋ mavi.

* **1:22:** Mat 7:28-29 * **1:24:** Mak 5:7 * **1:26:** Mak 9:26 * **1:28:** Mat 4:24 * **1:34:** Mak 3:10-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23; 9:35

43 Ma Yisu hêv ôpêŋ ba hi khetheŋ ma
hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ yani nena,
44 * "Miŋ onaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ avômalô
vi ami. Nu êndêŋ ŋê êbôk da ma nuŋgwik
o thô êndêŋ i iyom. Ma osopa balabuŋ atu
ba Mose bôk hato ba nêm da ek ŋê êbôk da
nêgê o nena lêk hubitak mabuŋ."
45 Ma doŋtom ôpêŋ miŋ hasopa Yisu anêŋ
abô thêthôŋ ami. Mi, hanaŋ bêŋ ba abô
êŋ hi mayaliv. Ba intu Yisu miŋ hatôm ni
lomalak nenanena ami. Mi, hi haveŋ loŋ
thiliv, ma avômalô êlêm anêŋ luvuluvu ba
êyô ek nêgê yani.

2

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi (Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

1 Wak doho hale ba hi ma Yisu hi Ka-
paneam hathak loŋbô ma avômalô elaŋô
nena Yisu lêk hayô anêŋ loŋ.
2 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm ba êmô
unyak kapô êŋ aleba putup, ma unyak
abôlêk putup aêŋ iyom. Ma Yisu hanaŋ
Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ i.
3 Ma anyô doho ewa anyô havuviŋ te ba
êlêm ma anyô ayova evak.
4 Avômalô bêŋ anôŋ ba loŋ putup ba miŋ
hatôm neja ôpêŋ ba ini unyak kapô ek Yisu
ami. Ba ethak unyak vôv ba êŋgô unyak
vôv abyaŋ ma êlêlô ôpêŋ halôk yêm aleba
habup ek Yisu.
5 Yisu hayê thêlôniŋ êvhaviŋ, ma hanaŋ
hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, "Yenaŋ
okna, lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê."
6 Ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho
êmô haviŋ ba leŋiŋhabi nena,
7 "Aisê ka ôpêntêk hanaŋ aêŋ? Ôpêŋ
hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô
late miŋ hatôm nêm kambom vê ami ma
Wapômbêŋ iyom."
8 Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ
nena, "Aisê ka môlô lemimhikam hathak
abô êntêk?
9 Abô alê intu vumvum ek yanaŋ êndêŋ
anyô havuviŋ êntêk: 'Lêk yahêv anêm kam-
bom sapêŋ vê' mena 'Umbiyô onja anêm
yêm ba ombeŋ.'
10 Aêŋ ba tem yaŋgik thô êndêŋ môlô nena
Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ athêŋ ma
bêŋ ba hatôm nêm kambom vê." Êŋ ma
hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk,
11 "Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma
onja anêm yêm ba nu anêm unyak."
12 Êŋ ma ôpêŋ haviyô anêŋ avômalô
malêvôŋ ma hawa anêŋ yêm ma hale yaiŋ
ba hi. Avômalô esoŋ kambom ba êbô
Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, "Yêlô miŋ
bôk ayê nômlate aêntêk ami!"

Yisu halam Livai (Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

13 Ma Yisu hatup hi kasukthôm anêŋ daŋ.
Ma avômalô bêŋ anôŋ êyô ma yani hadôŋ i.
14 Yani habup hathak ma hayê Livai,
Alpius nakaduŋ hamô unyak ewa takis.
Ma hanaŋ, "Ôlêm osopa ya." Êŋ ma haviyô
ba hi hasopa yani.
15 Yisu hayaŋ nôm haviŋ Livai hamô
anêŋ unyak. Ma ŋê ewa takis lôk ŋê idum
kambom bêŋ anôŋ êyô eyaŋ nôm haviŋ
yani lôk anêŋ ŋê ku ek malê nena thêlô bêŋ
anôŋ esopa Yisu.
16 *Ma Palisi doho atu ba ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ êyê ma enaŋ hik anêŋ
ŋê ku liŋ, "Yisu hayaŋ nôm haviŋ ŋê ewa
takis lôk ŋê idum kambom eka?"
17 Yisu halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ, "Ŋê
lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ŋê
lijiŋ mi ma mi. Ma aêŋ iyom yahalêm ek
yandam ŋê takatu ba idum kambom. Ma
miŋ yahalêm ek yandam ŋê thêthôŋ ami."

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm (Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

18 Wak te ma Jon anêŋ ŋê ku lôk Palisi
esopa iniŋ kobom evak balabuŋ ek nôm ek
leŋiŋhabi Wapômbêŋ. Ma avômalô doho êyô
ek Yisu ma enaŋ hik liŋ, "Jon lo Palisi iniŋ
ŋê ku evak balabuŋ ek nôm ma anêm ma
mi eka?"
19 Ma Yisu hanaŋ, "Anyô te hawa avi luk-
muk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk
leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ
ek nôm ami.
20 Ma doŋtom haveŋ yam, ba ewa yani vê
hêk thêlô, êŋ ma anêŋ ŋê môlô tem nembak
balabuŋ ek nôm.

* **1:44:** Wkp 14:1-32 * **2:16:** Mat 11:19

21 “Anyô late hatôm enja sôp lukmuk bute
ba indu sôp bô anêŋ abyaŋ siŋ esak ami.
Hadum aêŋ ma tem sôp lukmuk buêŋ êmô
sôp bô kisi. Êŋ ma tem itip bêŋ.
22 Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk
kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e?
Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok
kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup
ba waiŋ eŋgasô ni. Ba intu othak ôkê waiŋ
lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba
belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk
waiŋ miŋ eŋgasô ni ami.”

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ (Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

23 Sabat te ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku i eveŋ
ku kapô te, ma ŋê ku ewa wit doho ek
nejaŋ.
24 *Ma Palisi enaŋ hadêŋ Yisu, “On-
daŋô! Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma
miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek
naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêm ŋê ku ibuliŋ
waklavôŋ êŋ!”
25 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam
abô hathak Devit lôk anêŋ ŋê môlô ema kisi
ba idum e?
26 *Sêbôk atu ba Abiata hadum ku anyô
bêŋ habôk da, ma Devit habitak hayô
Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ma
hayaŋ polom atu ba matheŋ anôŋ. Polom
êŋ ma ŋê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu
habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom
Devit hayaŋ doho ma hêv doho hadêŋ anêŋ
ŋê takatu ba iviŋ yani ba eyaŋ.”
27 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô,
“Wapômbêŋ hapesaŋ Sabat ek nêm avômalô
sa ma miŋ hapesaŋ avômalô ek Sabat
eyabiŋ i ami.
28 Aêŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma
Sabat anêŋ Alaŋ.”

3

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi (Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

1 Ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ kapô
hathak loŋbô. Ma anyô baŋ hatyôk te hamô
unyak êŋ kapô.
2 Ma ŋê takatu ba êbôlêm loŋôndê ek ne-
naŋ Yisu bêŋ êmô ma ititiŋ yani nena tem
indum ôpêŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?
3 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpatu ba baŋ
hatyôk nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô
sapêŋ nêgê o.”
4 *Vêm ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena,
“Alalô hatôm nandum malê ek nasopa bal-
abuŋ Sabat? Hatôm alalô nandum mavi
mena nandum kambom? Hatôm alalô
nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena naŋgik
i vônô?” Ma doŋtom sapêŋ bônôŋ.
5 Ma Yisu lamaniŋ ba hatitiŋ i hawê
haveŋ lôk lamalaiŋ hathak thêlô evaloŋ
kapôlôŋiŋ loŋ. Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu,
“Oto bahem.” Ma ôpêŋ hato baŋ ma baŋ êŋ
habitak mavi hathak loŋbô.
6 *Yôv ma Palisi ethak doŋtom haviŋ
avômalô Islael vi atu ba esopa Helot. Ma
evak abô ek nêpôm loŋôndê te ek nijik Yisu
vônô.

Avômalô bêŋ anôŋ esopa Yisu (Mat 12:15-16; Luk 6:17-19)

7 Yisu lôk anêŋ ŋê ku etak loŋ êŋ ba i
kasukthôm anêŋ daŋ ma avômalô Galili bêŋ
anôŋ esopa yani.
8 Avômalô anêŋ Judia ma Jelusalem lo
Idumia ma ŋaŋ Jolodaŋ vi lôk Taia ma
Saidon, bêŋ anôŋ elaŋô nôm takatu ba Yisu
hadum ba intu êlêm ek nêgê yani.
9 Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ ba
hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena nêpôm yeŋ
te yapiŋ ek avômalô ekalabu yani siŋ ma
esak yeŋ êŋ ba ni êmô.
10 *Ek malê nena bôk hadum avômalô lôk
lijiŋ bêŋ anôŋ mavi ba avômalô takatu ba
idum lijiŋ denaŋ intu lôklokwaŋ ek nêsôm
yani.
11 *Ma ŋgôk lelaik takatu êyê yani ma êv
yak êlôk êk yani ma ba elaŋ lôklala nena, “O
ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.”
12 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ
hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ yani bêŋ êndêŋ
anyôla ami.

Yisu halam ŋê ku laumiŋ ba lahavuju (Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

* **2:24:** Lo 23:25 * **2:25:** 1Sml 21:1-6 * **2:26:** Wkp 24:5-9 * **2:27:** Lo 5:14 * **3:4:** Luk 14:3 * **3:6:** Mat 22:15-16 * **3:10:** Mat 14:36 * **3:11:** Luk 4:41 * **3:12:** Mak 1:34

13 Ma Yisu hathak dum te ba hi ma halam
ŋê takatu ba yani lahaviŋ ba i hadêŋ yani.
14 Ma habi baŋ hayô hamiŋ anyô hatôm
laumiŋ ba lahavuju ma halam i nena
aposel. Yani hatak i ek nêmô imbiŋ yani lôk
nêm i ba ini ek nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
bêŋ.
15 Ma yani lahaviŋ nêm lôklokwaŋ êndêŋ
thêlô ek nênêm ŋgôk lomaloma vê.
16 *Êntêk ma anyô laumiŋ ba lahavuju
takatu ba Yisu halam i. Saimon atu ba
halam nena Pita ma
17 *Jems lo yaŋ Jon, thai iniŋ lambô
ma Sebedi. Ma halam i nena Boanegis.
Boanegis anêŋ ôdôŋ nena Kakalu anêŋ
Nali.
18 Ma Andulu lôk Pilip ma Batolomiu lo
Matyu ma Tomas lo Jems Alpius nakaduŋ
ma Tadius lôk Saimon anyô Selot* te
19 ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ
Yisu bêŋ.

Yisu lo Belsebul
(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

20 Ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô unyak te
kapô ma avômalô bêŋ anôŋ êyô ba ekalabu
thêlô siŋ hathak loŋbô aleba miŋ hatôm
nejaŋ nôm ami.
21 Ma Yisu anêŋ avômalô elaŋô abô
hathak nôm êŋ ma êlêm ek neja yani ba ini
neyabiŋ ek malê nena avômalô enaŋ nena
anêŋ auk lêk molo.
22 *Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ anêŋ
Jelusalem êlôk ba êlêm ma enaŋ, "Belsebul*
hamô haviŋ yani! Ba intu hêv ŋgôk vê
hathak ŋgôk iniŋ anyô bêŋ Belsebul anêŋ
lôklokwaŋ."
23 Ma Yisu halam thêlô êlêm ethak
doŋtom ma hanaŋ abô loŋ kapô doho
hadêŋ i. "Sadaŋ hatôm nêm Sadaŋ vê e?
24 Mi, avômalô loŋ bêŋ te evaki vose hi
ôdôŋ ju, êŋ ma tem nênêm yak.
25 Lôk avômalô ôdôŋ te evaki vose hi ôdôŋ
ju, êŋ ma tem nênêm yak aêŋ iyom.
26 Ba intu Sadaŋ hik vovak haviŋ yanida
ba havaki vose hi ôdôŋ ju, êŋ ma tem yani
nêm yak ba tem miŋ êmô ami.
27 Odaŋô abô yaŋ imbiŋ. Anyô te hatôm
imbitak êyô anyô lôklokwaŋ yaŋ anêŋ un-
yak kapô ba enja anêŋ nômkama vani e? Mi
anôŋ! Ôpêŋ embaloŋ anyô lôklokwaŋ êŋ ba
ekak loŋ am, êŋ ma yani hatôm enja anêŋ
nômkama vani.
28 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena
Wapômbêŋ tem nêm avômalô iniŋ kambom
lomaloma lôk abôma takatu ba enaŋ vê.
29 Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matheŋ
anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, 'Êntêk ma
Ŋgôk Bêŋ anêŋ ku', êŋ ma Wapômbêŋ miŋ
hatôm nêm kambom êŋ vê ênjêk ôpêŋ ami.
Ma mi. Anêŋ kambom êŋ tem ênjêk thêthô."
30 Yisu hanaŋ abô takêŋ hathak ŋê takatu
ba enaŋ nena ŋgôk lelaik hamô haviŋ yani.

Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

31 *Ma Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ êyô
miŋ yaiŋ ma êv anyô te ba hi ek enaŋ êndêŋ
Yisu nena êlêm yaiŋ.
32 Avômalô bêŋ anôŋ lêk ekalabu yani siŋ
ba enaŋ, "Lemtambô lôk môlôviyaŋ miŋ
yaiŋ ba leŋiŋhaviŋ nêgê o."
33 Ma Yisu hanaŋ hik liŋ, "Opalê intu
yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô?"
34-35 Ma Yisu hayê avômalô nômbêŋ atu
ba ekalabu yani siŋ ma hanaŋ, "Avômalô
takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ,
intu yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ ma livôŋ
thêlô. Ba intu môlô êntêk ma yenaŋ
wakatik lôk aiyaŋ thêlô."

4

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk
(Mat 13:1-23; Luk 8:4-15)

1 *Ma Yisu hadôŋ avômalô hathak loŋbô
hamô kasukthôm anêŋ daŋ. Ma avômalô
bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ ba intu hathak
yeŋ te ba hi hamô kasuk habobo liŋdaŋ ma
avômalô miŋ liŋdaŋ habup hathak.
2 *Ma hadôŋ thêlô hathak abô loŋ kapô
bêŋ anôŋ. Ba hanaŋ nena,
3 "Odaŋô! Anyô te hi hapaliv anêŋ yaŋvêk
halôk anêŋ ku.

* **3:16:** Jon 1:42 * **3:17:** Luk 9:54 * **3:18:** Selot anêŋ ôdôŋ nena anyô atu ba hapôlik hathak Lom iniŋ gavman ek miŋ eyabiŋ avômalô Islael ami. * **3:22:** Mat 9:34; 10:25 * **3:22:** Belsebul ma Sadaŋ anêŋ athêŋ yaŋ. * **3:31:** Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14 * **4:1:** Mak 3:7-9; Luk 5:1-3 * **4:2:** Mat 13:34; Mak 4:33-34

4 Yani hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk
loŋôndê. Êŋ ma menak êpôm ba eyaŋ.
5 Ma doho halôk valu kikiliŋ ba intu ha-
pup ketheŋ ek malê nena pik dokte iyom.
6 Ma doŋtom wak habi hayô hêk ma
hakapok ek malê nena anêŋ ŋgalôk ma
bidoŋna.
7 Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba
yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv.
Ba intu miŋ yaŋvêk êŋ hik anôŋ ami.
8 Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup
ba habitak bêŋ ba hik anêŋ anôŋ. Vi hatôm
30, ma vi 60, ma vi 100."
9 Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlô
ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk
katô!"
10 Avômalô nômbêŋ atu etak Yisu ba i, êŋ
ma yani lôk anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju
ma avômalô takatu ba eveŋ haveŋ yani
iyom intu thêlô êmô. Ma thêlô enaŋ hik
yani liŋ hathak abô loŋ kapô takatu ba yani
hanaŋ anêŋ ôdôŋ.
11 Ma Yisu hanaŋ, "Wapômbêŋ lêk hêv
anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ
lôkliŋyak hadêŋ môlô. Ma doŋtom avômalô
vi atu ba êmô yaiŋ ek anêŋ loŋ lôkliŋyak,
thêlô ethak elaŋô abô êŋ hathak abô loŋ
kapô iyom.
12 *Aêŋ ba,

" 'thêlô tem nêgê bêŋ anôŋ, ma doŋtom tem
miŋ neyala ami.
Ma tem nedaŋô abô bêŋ anôŋ,
ma doŋtom tem miŋ neyala abô takêŋ
anêŋ ôdôŋ ami.
Yakô thêlô nede kapôlôŋiŋ liliŋ,
ma Wapômbêŋ nêm iniŋ kambom vê.' "

Aisaia 6:9-10

13 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlô miŋ
oyala abô loŋ kapô êntêk ami e? Aêŋ ba tem
môlô noyala abô loŋ kapô yaŋ aisê?
14 Anyô atu ba havatho yaŋvêk, êŋ ma
hatôm yani havatho Wapômbêŋ anêŋ abô.
15 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk atu
ba epaliv halôk loŋôndê. Thêlô êŋ elaŋô
Wapômbêŋ anêŋ abô. Ma doŋtom ketheŋ
oyaŋ ma Sadaŋ hayô ba hêv abô takatu ba
evatho halôk thêlô kapôlôŋiŋ vê.
16 Ma avômalô vi ma hatôm yaŋvêk epaliv
halôk valu kikiliŋ. Thêlô elaŋô Wapômbêŋ
anêŋ abô ba êvhaviŋ ketheŋ lôk leŋiŋmavi.
17 Ma doŋtom miŋ habi ŋgalôk ami ba
intu imiŋ vauna iyom. Ek malê nena
malaiŋ lôk vovaŋ hapôm thêlô hathak
Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma etak iniŋ
êvhaviŋ ketheŋ oyaŋ.
18 Ma avômalô vi êtôm yaŋvêk epaliv
halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô. Avômalô
takêŋ elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô,
19 *ma doŋtom thêlô leŋiŋhiki bêŋ anôŋ
hathak iniŋ lôkmala pik êntêk lôk valuse-
leŋ ma maleŋiŋkilik hathak nômkama loma-
loma. Auk takêŋ intu hasivuŋ Wapômbêŋ
anêŋ abô ba thêlô miŋ ik iniŋ anôŋ ami.
20 Ma avômalô vi ma êtôm yaŋvêk epaliv
halôk pik mavi. Thêlô elaŋô ba evaloŋ loŋ
hêk thêlôniŋ kapôlôŋiŋ. Doho iniŋ anôŋ atu
ba hik ma hatôm 30 ma doho 60 ma doho
hatôm 100."

Êthôkwêŋ atum hamiŋ ek nêm deda (Luk 8:16-18)

21 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena,
"Môlô othak ôtôm atum ba osoŋ halôk uŋ
kapô mena uvuŋ hamô loŋ kapô e? Mi,
môlô ôtôm ba ôthôkwêŋ liŋ hamiŋ.
22 *Nômkama nômbêŋ atu ba hamô loŋ
kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak yaiŋ.
Ma nômkama takatu ba anyô havuŋ hêk loŋ
kapô, êŋ ma vêmam ka tem imbitak deda.
23 O anyô lôk lemôndôŋ ma ondaŋô abô
êntêk."
24 *Vêm ma Yisu hanaŋ, "Lemimimbi abô
takatu ba yahanaŋ katô. Ma olaŋô mavi, êŋ
ma tem noyala katô anôŋ lôk noja auk mavi
bêŋ anôŋ imbiŋ.
25 *Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô,
ma tem Wapômbêŋ nêm auk bêŋ anôŋ
êndêŋ yani. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ
halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami, anêŋ
auk mavi atu ba bôk hamô haviŋ yani,
Wapômbêŋ tem nêm vê."

Abô loŋ kapô hathak yaŋvêk halumbak bêŋ

* **4:12:** Ap 28:26-27 * **4:19:** Mat 19:23-24 * **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **4:24:** Mat 7:2 * **4:25:** Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

26 Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aêntêk. Anyô te hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ ku kapô.
27 Ma hêk hadêŋ bôlôvôŋ ma haveŋ hadêŋ lôkwak. Ma doŋtom yaŋvêk da hapup ba habitak bêŋ, ba anyô êŋ miŋ hayala ami.
28 Pik da hadum ku ba yaŋvêk êŋ hapup ba livuk habitak ma habi ŋauŋ ba hik va hayô hamô.
29 *Ma nôm takêŋ hapôpêk i, êŋ ma anyô êŋ hawa biŋ ba hale anôŋ hathak ek malê nena waklavôŋ neja anôŋ hayô.”

Abô loŋ kapô hathak ava yaôna (Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ek nêm auk êndêŋ môlô? Lôk abô loŋ kapô alê yaŋ intu tem yanaŋ?
31 Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma hatôm ava yaônate ba havatho halôk anêŋ ku. Ava êŋ ma yaôna lôk.
32 Ma doŋtom hapup ba habitak alokwaŋ daim ba hamôŋ ek nômkama ku kapô vi. Alokwaŋ êŋ anêŋ thaŋaŋ ma bêŋ ba intu loŋ kapô mavi ek menak nedav iniŋ unyak êndôk ba nêmô.”

Yisu hanaŋ abô loŋ kapô iyom (Mat 13:34-35)

33 Ma Yisu hathak hanaŋ abô loŋ kapô bêŋ anôŋ aêŋ iyom hadêŋ avômalô. Ma hadôŋ thêlô hatôm thêlôda iniŋ auk eyala nômkama.
34 Avômalô bêŋ anôŋ êmô haviŋ yani, êŋ ma hathak hadôŋ i hathak abô loŋ kapô iyom. Ma yanida lôk anêŋ ŋê ku iyom êmô, êŋ ma hanaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ hadêŋ i.

Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama (Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ habôk ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.”
36 Êŋ ma thêlô etak avômalô nômbêŋ atu ma ethak yeŋ atu ba Yisu hamô ba i. Ma yeŋ doho i haviŋ.
37 Êŋ ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv ŋaŋ ba ŋaŋ haŋgasô halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô yeŋ sesoŋ.
38 Yisu hayô hêk kwalim te hêk yeŋ layuk ba hêk sôm. Êŋ ma anêŋ ŋê ku êyô ik liŋ ba enaŋ, “Kêdôŋwaga, ŋaŋ tem endok alalô. Ma hosoŋ nena êŋ ma nôm oyaŋ e?”
39 Êŋ ma Yisu haviyô ma hathaŋ ŋaŋ budum lôk lovak ba hanaŋ nena, “Nôŋgwêk yaô ma ômô tiŋiŋ!” Yôv ma lovak hama ma ŋaŋ hêk labalina.
40 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môlô ôkô eka? Miŋ ôêvhaviŋ ami denaŋ e?”
41 Ma ŋê êŋ elowaliŋ kambom ba enaŋ hik thêlôda liŋ, “Yani ma opalê ba intu ŋaŋ lo lovak elaŋô anêŋ abô ba esopa.”

5

Yisu hêv ŋgôk kambom vê hêk anyô te (Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Yisu lôk anêŋ ŋê ku i kasukthôm vi tuvulu ma êyô avômalô Gelasa iniŋ pik.
2 Ma yeŋ hathak liŋ ma Yisu habup pik. Êŋ ma anyô lôk ŋgôk lelaik te halêm anêŋ siô ba hi hadêŋ Yisu.
3 Yani hathak hamô siô ma miŋ hatôm anyô late embaloŋ yani loŋ ami. Ma miŋ hatôm nekak yani loŋ esak seŋ ami.
4 Bôk evaloŋ yani lôbôlôŋ ba ekak va lobaŋ lusu hathak seŋ ma doŋtom hathô seŋ êŋ kisi. Anyô late miŋ hatôm embaloŋ ôpêŋ ba êmô tiŋiŋ ami, milôk.
5 Ma wak lo bôlôvôŋ sapêŋ ma hamô ba haveŋ siô lo dum ma haŋgaliak ba haŋgothe liŋkupik hathak valu.
6 Yani hayê Yisu halêm daim denaŋ, ma halaŋviŋ ba hi hadêŋ Yisu ma halek vadôŋ lêlô hamô Yisu ma.
7-8 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Ŋgôk lelaik, otak ôpêntêk ba nu.” Ma anyô lôk ŋgôk êŋ halam lôklala bomaŋ, “Yisu, Wapômbêŋ Leŋ Anôŋ Biŋ anêŋ Nakaduŋ, hôlêm ek undum malê êndêŋ ya? Esak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ miŋ nêm vovaŋ êndêŋ ya ami!”
9 Êŋ ma Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Anêm athêŋ nena?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Yenaŋ athêŋ nena Ŋê Vovak Lubuŋlubuŋ, ek malê nena yêlô ma bêŋ anôŋ.”

* **4:29:** Jol 3:13; ALK 14:15 * **5:7-8:** Mak 1:24

10 Ma yani hateŋ Yisu lôbôlôŋ nena miŋ nêm thêlô vê ênjêk loŋ êŋ ami.
11 Bok bêŋ anôŋ eyaŋ nôm êmô dum te habobo loŋ êŋ.
12 Ma ŋgôk takêŋ enaŋ hik Yisu liŋ nena, "Nêm yêlô vê ni êndôk bok takêŋdaku kapô."
13 Êŋ ma Yisu halôk ba hêv thêlô vê i êlôk bok takêŋ kapô. Ma bok takêŋ elaŋviŋ ketheŋ ba i hadêŋ loŋ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ŋaŋ halok sapêŋ vônô. Bok takêŋ ma hatôm 2,000.
14 Ma ŋê takatu ba eyabiŋ bok êsôv ba i enaŋ bêŋ haveŋ malak bêŋ lôk loŋ yaô nenanena haviŋ. Êŋ ma avômalô i ek nêgê nôm atu ba lêk habitak.
15 Thêlô êyô ma êyê ôpatu ba bôk ŋgôk lubuŋlubuŋ êmô iviŋ yani lêk hapuk sôp ma anêŋ auk mavi ba hamô tiŋiŋ. Êŋ ma thêlô êkô kambom.
16 Ma ŋê takatu ba êyê nôm êŋ enaŋ abô hadêŋ avômalô hathak malê atu hapôm anyô lôk ŋgôk êŋ ma enaŋ hathak bok takatu ba elok ŋaŋ ba ema haviŋ.
17 Êŋ ma avômalô eteŋ Yisu lôklokwaŋ ek etak thêlôniŋ loŋ ba ni buyaŋ.
18 Yôv ma Yisu hathak yeŋ, ma anyô atu ba ŋgôk bôk hamô haviŋ yani hapetenak nena, "Hatôm yasôk imbiŋ o e?"
19 Ma doŋtom Yisu miŋ halôk hathak ôpêŋ anêŋ abô ami ba hanaŋ nena, "Nu anêm unyak lôk anêm avômalô. Ma onaŋ êndêŋ thêlô esak nômbêŋ atu ba Anyô Bêŋ hadum hathak o lôk hêv anêŋ lahaviŋ hadêŋ o."
20 Êŋ ma ôpêŋ havôhi anêŋ loŋ ma hanaŋ hathak nômbêŋ atu ba Yisu hadum hadêŋ yani haveŋ malak laumiŋ atu ba hamô Dekapolis kapô. Ma avômalô loŋ êŋ sapêŋ elaŋô ba esoŋ kambom.

Avena ŋama lôk avi lijiŋ (Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 Yisu hathak yeŋ ba hi liŋdaŋ vi tuvulu hathak loŋbô. Yani haminŋ liŋdaŋ, ma avômalô bêŋ anôŋ isup i ethak doŋtom ba ekalabu yani siŋ.
22 Ma anyô bêŋ hayabiŋ unyak yeŋ te halêm, anêŋ athêŋ nena Jailus. Yani hi hayê Yisu ma hêv yak halôk Yisu va luvi.
23 Ma hapetenak nena, "Yenaŋ avena tem ema. Ma hatôm ôlêm ba otak bahem êyôŋgêk yani ek imbitak mavi ba êmô lôkmala e?"
24 Êŋ ma Yisu hi haviŋ yani.

Ma avômalô bêŋ anôŋ esopa yani ba ekalabu yani siŋ.
25 Avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijiŋ thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju.
26 Dokta bêŋ anôŋ idum ek nênêm yani sa ma doŋtom miŋ êtôm ami ma êv vovaŋ iyom. Avi êŋ hêv anêŋ valu lôkthô hadêŋ thêlô, ma doŋtom lijiŋ êŋ miŋ hakapok dokte ami ma halom hêk denaŋ.
27 Ma bôk halaŋô abô hathak Yisu, ba intu halôk avômalô nômbêŋ êŋ kapô ma haveŋ Yisu yam ba hasôm anêŋ sôp daŋ.
28 Yani lahabi nena, "Yambaloŋ anêŋ kwêv iyom ma tem ya mavi."
29 Hasôm iyom ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ hakapok ma hayala nena malaiŋ êŋ hatak yani.
30 *Ma Yisu hasaê nena anêŋ lôklokwaŋ doho hêv yak. Êŋ ma hik i liliŋ haminŋ avômalô takêŋ malêvôŋ ma hanaŋ, "Opalê hasôm ya?"
31 Ma anêŋ ŋê ku enaŋ, "Hôyê avômalô nômbêŋ êntêk ekalabu o siŋ ma honaŋ hik liŋ hathak opalê hasôm o eka?"
32 Ma doŋtom Yisu hatitiŋ hawê haveŋ nena opalê intu hasôm yani.
33 Ma avi êŋ hayala nôm atu ba lêk hapôm yani, ba intu hakô ba halowaliŋ ma hi halek vadôŋ lêlô hêk Yisu va. Ma hanaŋ nôm takêŋ bêŋ hadêŋ yani.
34 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, "Yenaŋ avena, anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali. Anêm lijiŋ lêk hatak o."
35 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma anyô doho êlêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba enaŋ, "Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêm malaiŋ êndêŋ yani ami."
36 Ma doŋtom Yisu miŋ halaŋô iniŋ abô ami ma hanaŋ hadêŋ Jailus nena, "Miŋ ôkô ami, ônêmimbiŋ iyom."

* **5:30:** Luk 6:19 * **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19

37 Yisu hadô avômalô ini nimbiŋ yani ba
hawa Pita lo Jems ma yaŋ Jon iyom ba i
haviŋ yani.
38 Thêlô êyô Jailus anêŋ unyak ma hayê
avômalô lêk elaŋ asêŋ malêŋ lôk thôthô bêŋ
anôŋ.
39 Êŋ ma hi unyak kapô ma hanaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Olaŋ ba thôthô bêŋ êntêk eka?
Amena ma hêk sôm iyom ma miŋ hama
ami.”
40 Ma thêlô emalik hathak yani.
Ma Yisu hêv thêlô vê ba ele yaiŋ ba i, ma
hawa amena êŋ anêŋ talêbô lo lambô ma
anêŋ ŋê ku lô atu iyom iviŋ yani ba i unyak
kapô atu ba amena hêk.
41 *Êŋ ma havaloŋ avena baŋ ma hanaŋ
hathak abô Hiblu aêntêk, “Talita kum!”
(Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Yenaŋ avena,
yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô.”)
42 Ma ketheŋ oyaŋ ma avena êŋ haviyô
ba haveŋ. Yani anêŋ sondabêŋ hatôm lau-
miŋ ba lahavuju. Thêlô êyê ba eboloba
kambom.
43 Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô
nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla
ami. Ma nênêm nôm ek enjaŋ.

6

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Luk 4:16-30)

1 Yisu hatak loŋ êŋ ma hi anêŋ malak
ôdôŋ ma anêŋ ŋê ku i viŋ.
2 *Sabat anêŋ Waklavôŋ hayô ba Yisu hi
unyak yeŋ ma hadôŋ avômalô. Ma avômalô
bêŋ anôŋ elaŋô anêŋ abô ba esoŋ ma enaŋ
nena, “Ôpêntêk hawa abô lôk auk takêntêk
anêŋ êsê ba intu hadum nômbithi hathak?
3 Ôpêŋ ma anyô halav unyak e? Yani ma
Malia nakaduŋ ma Jems lo Josep ma Judas
lo Saimon thêlô iniŋ te bêŋ e? Ma anêŋ livi
êmô loŋ êntêk haviŋ alalô e?” Thêlô enaŋ
aêŋ, ma êpôlik hathak yani.
4 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Plopet hawa athêŋ bêŋ hêk malak yaŋ. Ma
doŋtom anêŋ malak ôdôŋ lôk anêŋ thalaleŋ
ma anêŋ avômalô, ma hatôm anyô athêŋ
mi.”
5 Aêŋ ba Yisu miŋ hatôm idum nômbithi
êŋjêk loŋ êŋ ami, ma hatak baŋ hayô hêk
anyô lôk lijiŋ tomtom iyom ba ibitak mavi.
6 Ma Yisu hasoŋ kambom hathak thêlô
miŋ êvhaviŋ yani ami.

Yisu hêv ŋê ku ba i (Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Ma Yisu hi lomalak nenanena ma hadôŋ
avômalô.
7 Ma halam anêŋ ŋê ku laumiŋ ba la-
havuju ethak doŋtom ma habi i sam ba hêv
juju ba i lôk hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek
nênêm ŋgôk lelaik vê.
8 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, “Nobaloŋ
unim kôm kwandiŋ iyom. Ma miŋ noja
nômla doho imbiŋ ami. Polom lôk vak ma
valu imiŋ unim vak damaŋ ami, dô.
9 Ma uŋgwik vemim kapô boknŋgôp iyom,
ma miŋ noja kwêv ju ami.
10 Ma ôyô unyak te, ma nômô unyak êŋ
iyom endeba notak loŋ êŋ ba unu buyaŋ.
11 *Ma loŋ takatu ba miŋ ewa môlô
thô ami lôk êdô nedaŋô môlônim abô, ma
waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik voŋgovaŋ
takatu ba hamô vemim kapô vê êndôk thêlô
maleŋiŋ ek injik iniŋ kambom thô.”
12 Êŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku i lomalak ma
enaŋ ek avômalô nede kapôlôŋiŋ liliŋ.
13 *Thêlô êv ŋgôk bêŋ anôŋ vê lôk etak
nôm lêŋlêŋ hayô hamô avômalô lôk lijiŋ bêŋ
anôŋ leŋiŋkadôk ba idum i ibitak mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma Jon anyô hathik ŋaŋ (Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

14 *Kiŋ Helot Antipas halaŋô abô hathak
Yisu ek malê nena avômalô sapêŋ bôk eyala
yani katô. Doho enaŋ, “Jon anyô hathik
ŋaŋ haviyô hathak loŋbô ba intu hawa
lôklokwaŋ ba hadum nômbithi takêŋ.”
15 Ma vi enaŋ, “Yani ma Elia.”
Ma vi enaŋ, “Yani ma plopet te hatôm
plopet tak sêbôk doho.”
16 Ma doŋtom Helot halaŋô abô takêŋ ma
hanaŋ nena, “Jon, ôpatu ba bôk yahadabêŋ
laselo kisi, lêk haviyô hathak loŋbô!”

* **5:41:** Luk 7:14 * **6:2:** Jon 7:15 * **6:4:** Jon 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Ap 13:51 * **6:13:** Jem 5:14
* **6:14:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 * **6:17-18:** Wkp 18:16

17-18 *Sêbôk ma Helot hawa yaŋ Pilip anêŋ avi Helodias vani. Ba Jon hanaŋ hadêŋ Helot nena, “Lêk howa mamuyaŋ yanavi vani ba intu hubuliŋ abô balabuŋ.” Êŋ ma Helot hêv abô ek nebaloŋ Jon. Ma evaloŋ yani ba ekak loŋ ma êdô hamô koladôŋ.
19 Ma Helodias havaloŋ anêŋ lamaniŋ hathak Jon loŋ ba lahaviŋ nijik yani vônô, ma doŋtom miŋ hatôm ami,
20 ek malê nena Helot hakô ek Jon. Yani hayala nena Jon ma anyô matheŋ lôk anyô thêthôŋ. Aêŋ ba hayabiŋ Jon mavi. Ma hathak halaŋô Jon anêŋ abô ba lahiki kambom, ma doŋtom lahaviŋ bêŋ anôŋ ek endaŋô anêŋ abô.
21 Haveŋ yam ma Helodias hapôm loŋôndê te. Helot haŋgabôm nôm bêŋ ek lahabi anêŋ waklavôŋ talêbô hawa yani. Ba halam anêŋ ŋê bêŋbêŋ takatu ba ethak êv yani sa lôk ŋê vovak laik môŋ ma ŋê bêŋbêŋ anêŋ Galili.
22 Thêlô eyaŋ nôm êmô ma Helodias nalavi hayô haloyeŋ ba hadum Helot lôk anêŋ ŋê bêŋbêŋ sapêŋ maleŋiŋ mavi.

Êŋ ma kiŋ hanaŋ hadêŋ avena êŋ, “Lemhaviŋ malê ba honaŋ ma tem yanêm êndêŋ o.”
23 Ma havak abô haviŋ yani nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ dake nena honaŋ hik ya liŋ hathak nômlate ek yanêm êndêŋ o, êŋ ma tem yanêm iyom. Ma honaŋ hadêŋ ya ek yambak yenaŋ pik lôk nômkama sapêŋ vose êndôk malêvôŋ ba yanêm vi êndêŋ o, êŋ ma hatôm.”
24 Êŋ ma avena êŋ hi hanaŋ hik talêbô liŋ, “Yanaŋ aisê?”

Ma talêbô hanaŋ, “Onaŋ nena, ‘Yaleŋhaviŋ Jon anyô hathik ŋaŋ wakadôk.’ ”
25 Ma avena êŋ havôhi lêvôkê ma hanaŋ hadêŋ kiŋ nena, “Yaleŋhaviŋ êntêk iyom ma otak Jon anyô hathik ŋaŋ wakadôk êndôk belev te ba nêm êndêŋ ya.”
26 Ma kiŋ halaŋô ma lamalaiŋ bêŋ, ma doŋtom bôk havak abô halôk ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ yôv. Ba intu hadô enaŋ nena mi.
27 Aêŋ ba hêv ôpatu ba hathak hik anyô vônô ba hi ek enja Jon wakadôk ba êlêm. Anyô êŋ hi koladôŋ ma hadabêŋ Jon laselo kisi.
28 Ma hatak halôk belev te, ma hawa ba hi hêv hadêŋ avi muk atu. Ma avi êŋ hawa ba hi hêv hadêŋ talêbô.
29 Ma Jon anêŋ ŋê ku elaŋô abô êŋ, ma êlêm ewa anêŋ liŋkupik ba i elav halôk siô valu abyaŋ.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000 (Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

30 *Aposel itup êyô ek Yisu hathak loŋbô ma enaŋ hathak nôm takatu ba thêlô idum lo êdôŋ.
31 Ma avômalô bêŋ anôŋ i ba êlêm ba Yisu lôk anêŋ ŋê ku miŋ hatôm nejaŋ nôm ami. Ba intu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Nôlêm ek alôana loŋ thiliv bute ek naja lovak.”
32 Aêŋ ba thêlôda iyom ethak yeŋ te ba i loŋ thiliv bute.
33 Ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ êyê thêlô ma eyala loŋ atu ba thêlô tem ini. Ba intu avômalô anêŋ lomalak lomalak elaŋviŋ ba êyô loŋ êŋ êmôŋ vêm ka Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô eveŋ yam.
34 *Ma Yisu hathak liŋ ma hayê avômalô bêŋ anôŋ lêk êmô hatôm boksipsip takatu ba alaŋsi mi, ba intu lahiki hathak thêlô. Ma hadôŋ thêlô hathak nômkama bêŋ anôŋ.
35 *Yaŋsiŋ hayô ma anêŋ ŋê ku i hadêŋ yani ma enaŋ, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv.
36 Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nênêm iniŋ nôm vuli ek nejaŋ.”
37 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôŋ i.”

Êŋ ma thêlô enaŋ viyaŋ, “Ai, avômalô nômbêŋ anôŋ ba intu napôm valu êtôm ku ayôŋ baheŋvi ba lahavulô anêŋ vuli ek nanêm nôm vuli esak e?”
38 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlônim polom vithê? Ôŋgô am.”

Ma i êyê ma enaŋ nena, “Polom baheŋvi ma alim ju.”
39 Êŋ ma Yisu hanaŋ ek anêŋ ŋê ku nenaŋ êndêŋ avômalô ek nimbi i sam ni lodôŋlodôŋ

* **6:30:** Luk 10:17 * **6:34:** Nam 27:17; Mat 9:36 * **6:35:** Mak 8:1-9

nenanena ba nêndôk nêmô kamuŋ mavi atu.
40 Ma thêlô ibi i sam hi lodôŋlodôŋ ba vi
ma hatôm 100 êmô dôm te ma ôdôŋ yaŋ ma
hatôm 50 êmô lodôŋlodôŋ aêŋ.
41 Ma Yisu hawa polom bahenvi lôk alim
ju atu. Ma hêv ma hathak leŋ ma hêv mek.
Vêm ma haya polom êŋ ma hêv hadêŋ anêŋ
ŋê ku ek nimbi sam êndêŋ avômalô takatu
ba êmô. Ma hadum aêŋ hathak alim ju atu
haviŋ.
42 Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak.
43 Ma polom lôk alim wata vi atu ba hamô
ma ŋê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba
lahavuju.
44 Ma anyô takatu ba eyaŋ nôm êŋ ma
hatôm 5,000.

Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê (Mat 14:22-33; Jon 6:16-21)

45 Vêm ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku
nena nesak yeŋ ba nêmôŋ ba ini Betsaida.
Ma yanida hamô ek nêm avômalô ba ini am.
46 *Yani hêv avômalô ba i, êŋ ma yani
hathak dum te ba hi ek eteŋ mek.
47 Hale vônô ma yeŋ atu lôk anêŋ ŋê ku
êmô kasukthôm malêvôŋ biŋ ma Yisu da
intu hamô liŋdaŋ denaŋ.
48 Ma hayê lovak hayuv anêŋ ŋê ku lôk
yeŋ ba hamô yeŋ loŋ hale hi. Ma thêlô
lôklokwaŋ ek ivusiŋ yeŋ. Habobo tem eyaŋ
ma Yisu haveŋ kasuk anêŋ dômlê ba hi
hadêŋ thêlô. Yani hadum ek nêm thêlô liliŋ,
49-50 *ma doŋtom anêŋ ŋê ku êyê yani
haveŋ kasuk anêŋ dômlê ba esoŋ nena
anyôla dahô. Thêlô sapêŋ êyê yani ba êkô
kambom ba elaŋ boloba.

Ma ketheŋ oyaŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ
thêlô nena, “Môlô miŋ nôkô ami ma nômô
yaô! Ya êntêk!”
51 *Ma yani hathak yeŋ haviŋ thêlô ma
lovak bêŋ êŋ hama. Ma thêlô esoŋ kambom
ba leŋiŋhabi mayaliv.
52 Ek malê nena iniŋ auk ma thekthek
denaŋ ba miŋ eyala polom atu ba Yisu
haŋgôli anêŋ ôdôŋ ami.

Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ mavi hêk Genesalet (Mat 14:34-36; Jon 6:22-25)

53 Thêlô ethak liŋdaŋ vi tuvulu anêŋ
Genesalet ma êthô yeŋ hamô.
54 Etak yeŋ ba êlôk biŋ ma avômalô êyê
Yisu ba eyala yani ketheŋ.
55 Ba intu elaŋviŋ eveŋ loŋ sapêŋ ba ewa
ŋê lôk lijiŋ halôk yêm ba i loŋ atu ba elaŋô
nena Yisu tem êmô.
56 Loŋ nômbêŋ atu ba yani hi, malak
yaônena lôk malak bêŋbêŋ, ma avômalô ewa
ŋê lôk lijiŋ ba i êdô i hêk loŋ ethak doŋtom
halôk. Ma eteŋ yani ek nêsôm anêŋ kwêv
daim anêŋ daŋ iyom. Ma sapêŋ atu ba êsôm
ma ibitak mavi.

7

Yisu hanaŋ hathak nôm takatu ba tem indum anyô lelaik (Mat 15:1-20)

1 Ma Palisi lo ŋê lôkauk hathak abô bal-
abuŋ doho êlêm anêŋ Jelusalem ba ekalabu
Yisu siŋ.
2 *Ma thêlô êyê Yisu anêŋ ŋê ku doho
eyaŋ nôm lôk baheŋ “lelaik” ma miŋ ithik
baheŋiŋ hatôm Palisi iniŋ abô majaŋ
hanaŋ ami.
3 (Palisi lôk avômalô Islael ethak esopa
limi iniŋ kobom ba intu ethak ithik ba-
heŋiŋ hatôm kobom atu ba limi ethak
idum. Ithik aêŋ ma hatôm nejaŋ nôm, ma
miŋ ithik aêŋ ami ma miŋ hatôm nejaŋ nôm
ami.
4 *Lôk i loŋ etak nôm hamô ek nênêm
vuli ba êvô êlêm ma miŋ ithik nôm takatu
ba ewa hatôm iniŋ bôk lo loŋ atu ba ethak
idum ami, êŋ ma miŋ hatôm nejaŋ nôm
takêŋ ami. Thêlô ethak esopa limi iniŋ bôk
lo loŋ ba ithik tase lôk uŋ ma belev lôk
nômkama lomaloma hatôm iniŋ abô majaŋ
hanaŋ.)
5 Êŋ ma Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô
balabuŋ enaŋ hadêŋ Yisu, “Aisê ka anêm
ŋê ku eyaŋ nôm lôk baheŋiŋ lelaik ma miŋ
esopa bumalô iniŋ abô majaŋ ami?”
6 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Plopet
Aisaia bôk hato abô avanôŋ hathak môlô
ŋê takatu ba onaŋ abô mavi ma doŋtom
udum kambom lomaloma ba hanaŋ nena,
“ ‘Avômalô êntêk êbô yenaŋ athêŋ hathak
veŋiŋbôlêk oyaŋ.

* **6:46:** Luk 5:16 * **6:49-50:** Luk 24:37 * **6:51:** Mak 4:39 * **7:2:** Luk 11:38 * **7:4:** Mat 23:25

Ma doŋtom kapôlôŋiŋ ma hêk daim bô
ek ya.
7 Thêlô êv yeŋ oyaŋ hadêŋ ya.
Ma ethak enaŋ thêlôda iniŋ abô iyom
ba esau nena,
“Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô.” ’ *Aisaia 29:13*
8 Môlô ovaloŋ ŋê pik iniŋ kobom loŋ ma
otak Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ.”

9 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô
ôdô Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ba osopa
môlôda unim abô majaŋ.
10 *Hatôm Mose bôk hanaŋ aêntêk,
‘Nodovak lemami lo lemtami’ ma ‘Ôpatu
ba hathaŋ lambô lo talêbô hathak abô
kambom, ma nijik ôpêŋ vônô.’
11 Ma doŋtom môlô othak onaŋ nena
anyôla hanaŋ hadêŋ lami nena, ‘Yenaŋ
nômkama atu ba hamô ek yanêm mamu sa,
êŋ ma bôk yahanaŋ nena tem yanêm êndêŋ
Wapômbêŋ êtôm da. Ba intu miŋ hatôm
yanêm mamu sa ami.’
12 Êŋ ma numiŋ yani loŋ siŋ ek nêm
talêbô lo lambô sa.
13 Môlô othak osopa libumi iniŋ bôk lo
loŋ ba ôvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ
abô. Lôk udum kobom lomaloma aêŋ
iyom.”

14 Ma Yisu halam avômalô nômbêŋ atu
êlêm hadêŋ yani hathak loŋbô ma hanaŋ,
“Môlô sapêŋ, nodaŋô ya lôk noyala abô
takêntêk.
15-16 *Nôm eyaŋ miŋ hatôm indum anyô
imbitak lelaik ami. Mi. Nôm takatu ba
hamô anyô kapô ba hale yaiŋ, intu hadum
anyô habitak lelaik.”*

17 Yisu hatak avômalô nômbêŋ atu ma hi
unyak kapô. Êŋ ma anêŋ ŋê ku enaŋ hik
yani liŋ hathak abô loŋ kapô atu ba hanaŋ.
18 Ma Yisu hanaŋ, “Ma môlô ôthôŋ haviŋ
e? Odaŋô katô! Nôm takatu ba eyaŋ,
miŋ hatôm idum anyô imbitak lelaik ênjêk
Wapômbêŋ ma ami.
19 Nôm takêŋ miŋ halôk anyô kapô ba
habuliŋ iniŋ auk ami. Mi, hi hamiŋ anyô
lasoam vêm ma hale yaiŋ ba hi.” (Yisu
hanaŋ aêŋ ek hik thô nena nôm eyaŋ sapêŋ
ma lêk mavi iyom.)
20 Ma Yisu hanaŋ nena, “Nôm takatu ba
hamô anyô kapô ba hale yaiŋ, intu hadum
anyô ibitak lelaik hêk Wapômbêŋ ma.
21 Nôm takatu ba hamô anyô kapô ba
hale yaiŋ ma aêntêk: auk kambom lôk sek
walíliŋ ma vani lôk ik anyô vônô ma idum
sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk
22 maleŋiŋkilik ma leŋiŋhabi auk kambom hathak anyô vi lôk abôyaŋ ma idum
nôm kambom hathak anyô yaŋ ma miŋ
mama ami lôk leŋdaŋ hathak anyô yaŋ
anêŋ nômkama ma enaŋ abôyaŋ hathak
anyô yaŋ lôk êbôi hathak iniŋ athêŋ ma
idum nômkama hatôm ŋê molo.
23 Nôm kambom takêŋ intu hamô anyô
kapô ba hale yaiŋ ba hadum ôpêŋ habitak
lelaik.”

Avi Ponisia te hêvhaviŋ Yisu (Mat 15:21-28)

24 Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma hi haveŋ
loŋ takatu ba habobo Taia. Ma hi unyak
te kapô ma hadô ek avômalô neyala nena
yani hamô loŋ êŋ. Ma doŋtom miŋ hatôm
imbuŋ i ek avômalô ami.
25 Ma avi te atu ba ŋgôk lelaik hamô
haviŋ nalavi halaŋô nena Yisu lêk hayô loŋ
êŋ. Êŋ ma hi ketheŋ ma halek vadôŋ lêlô
hêk Yisu ma.
26 Yani ma avi Glik te ba talêbô havathu
hêk Ponisia hamô Silia kapô. Ba hanaŋ hik
Yisu liŋ lôk kapô malaiŋ nena nêm ŋgôk atu
ba hamô haviŋ nalavi vê.
27 Ma Yisu hanaŋ nena, “Alalô nanêm
nôm êndêŋ avômena vêmam. Ma kambom
ek nakaliv avômena iniŋ nôm êndêŋ avuŋ.”
28 Ma avi êŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma
avanôŋ. Ma doŋtom avuŋ ethak isup
avômena iniŋ nôm mapmap atu ba hêv yak
halôk balê vibiŋ ba eyaŋ.”
29 Ma Yisu hanaŋ, “Abô atu ba honaŋ ma
mavi ba intu ômbônu. Ŋgôk êŋ lêk hatak
nalum avi yôv.”
30 Ma avi êŋ hayô anêŋ unyak ma hayê
nena ŋgôk lêk hatak nalavi ba nalavi lêk
hêk bônôŋ hêk anêŋ loŋ.

---

* **7:10:** Kis 20:12; 21:17; Lo 5:16 * **7:15-16:** Ap 10:14-15 * **7:15-16:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: O anyô lôk lemôndôŋ ma ondaŋô abô êntêk.

Yisu hadum anyô lêndôŋ lôk abôlêk putup te mavi

31 Ma Yisu hatak Taia iniŋ loŋ hêk ma
hasopa Saidon habup halôk ba hi hayô
Dekapolis iniŋ loŋ vêm ma havôhi kasuk-
thôm Galili.
32 Êŋ ma ewa anyô lêndôŋ lôk abôlêk
putup te ba êyô ek Yisu ma enaŋ hik yani
liŋ lôk kapôlôŋiŋ ek etak baŋ êyôŋgêk ôpêŋ.
33 Ma Yisu hawa ôpêŋ ba hi daim dokte
ek avômalô ma hasoŋ baŋgwasiŋ halôk ôpêŋ
lêndôŋ kapô. Vêm ma hasôwapôk hathak
baŋ ma hasôm ôpêŋ dahalaŋ.
34 Ma hayê leŋ ma hik siv auk ma
hanaŋ hadêŋ ôpêŋ hathak abô Hiblu nena,
“Epata!” (Anêŋ ôdôŋ nena lemôndôŋ
ekyav.)
35 Êŋ ma ôpêŋ lêndôŋ lo abôlêk hakyav ma
hanaŋ abô halêm yaiŋ.
36 *Ma Yisu hanaŋ nena miŋ nenaŋ bêŋ
êndêŋ anyôla ami. Hanaŋ aêŋ lôbôlôŋ ma
doŋtom avômalô miŋ bônôŋ ami ma enaŋ
bêŋ hi ba hi.
37 *Ma avômalô esoŋ kambom ba enaŋ,
“Yani hadum nômkama lôkthô ma mavi
anôŋ. Hadum ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ elaŋô abô
ma ŋê veŋiŋbôlêk putup enaŋ abô halêm
yaiŋ.”

8

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 4,000 (Mat 15:32-39)

1 *Ma wak te ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm
ethak doŋtom hathak loŋbô. Ma thêlô nôm
mi ek nejaŋ. Êŋ ma Yisu halam anêŋ ŋê ku
êlêm ma hanaŋ hadêŋ i nena,
2 “Yaleŋ hik ya hathak avômalô nômbêŋ
êntêk. Thêlô bôk êmô haviŋ ya hatôm wak
lô ba iniŋ nôm lêk mi.
3 Doho êlêm anêŋ loŋ daim bô ba intu
yahêv i ba i oyaŋ, ma tem maleŋiŋ etaba
êndôk loŋôndê ba nênêm yak.”
4 Ma anêŋ ŋê ku enaŋ nena, “Loŋ êntêk
ma loŋ thiliv ma avômalô bêŋ anôŋ. Aêŋ ba
alalô naja polom anêŋ êsê ek nanêm êndêŋ
i?”
5 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlônim
polom vithê intu hamô?”
Ma enaŋ nena, “Baheŋvi ba lahavuju.”
6 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ
atu nena nêndôk nêmô biŋ. Ma hawa
polom baheŋvi ba lahavuju atu ma hêv
lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma haya ba hêv
hadêŋ anêŋ ŋê ku ek nebani êndêŋ avômalô
nômbêŋ atu ba êmô.
7 Ma iniŋ alim yaônena tomtom hamô
haviŋ. Hêv lamavi hathak vêm ma hêv
hadêŋ anêŋ ŋê ku ek nebani êndêŋ avômalô
imbiŋ.
8 Ma avômalô nômbêŋ êŋ eyaŋ ba
leŋiŋviyak. Ma ŋê ku isup nôm wata halôk
vak sam baheŋvi ba lahavuju.
9 Avômalô takêŋ ma hatôm 4,000. Yôv ma
Yisu hêv thêlô sapêŋ ba i.
10 Ma yani hathak yeŋ haviŋ anêŋ ŋê ku
ba i Dalmanuta iniŋ loŋ.

Palisi leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ te (Mat 16:1-4)

11 Ma Palisi êyô ma enaŋ hik Yisu liŋ
lôklokwaŋ nena, “Undum lavôŋiŋ te ek injik
thô nena Wapômbêŋ hêv o ba hôlêm mena
mi e?” Thêlô enaŋ aêŋ ek nesau yani iyom.
12 *Êŋ ma Yisu hik siv auk ma hanaŋ,
“Avômalô bôlôŋ êntêk leŋiŋhaviŋ yandum
lavôŋiŋ te ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk
hêv ya ba yahalêm eka. Yanaŋ avanôŋ
êndêŋ môlô nena tem miŋ yandum lavôŋiŋ
ek avômalô bôlôŋ êntêk nêgê ami, ma mi.”
13 Yôv ma Yisu hatak thêlô ma hathak yeŋ
hathak loŋbô ba hi kasukthôm vi tuvulu.

Abô loŋ kapô hathak Palisi lôk Helot iniŋ yis (Mat 16:5-12)

14 Yisu anêŋ ŋê ku leŋiŋpaliŋ ba miŋ ewa
polom bêŋ anôŋ ba ethak yeŋ ami ma ewa
polom doŋtom iyom.
15 *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô
nena, “Noyabiŋ am esak Palisi lo Helot iniŋ
yis.”*
16 Ma ŋê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena,
“Betha hanaŋ hathak alalô polom mi la.”

* **7:36:** Mak 1:43-45 * **7:37:** Ais 35:5 * **8:1:** Mak 6:35-44 * **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29 * **8:15:** Luk 12:1
* **8:15:** Yis ma nôm atu ba hadum polom hathiŋ bêŋ. * **8:17:** Mak 6:52

17 *Ma doŋtom yani hayala iniŋ abô atu
ba enaŋ ba hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô onaŋ
hathak miŋ owa polom ami eka? Môlô
ôthôŋ lôk miŋ oyala ami denaŋ e? Ma unim
auk ma thekthek e?
18 Môlô ŋê lôk malemim ma miŋ ôyê tak
ami e? Ma môlô ŋê lôk lemimôndôŋ ma miŋ
olaŋô abô ami e? Ma môlô miŋ lemimhabi
nôm atu ba bôk yahadum ami e?
19 *Yahaya polom baheŋvi ek avômalô
hatôm 5,000 ma usup polom wata halôk
vak sam vithê?”
Ma enaŋ, “Laumiŋ ba lahavuju.”
20 “Ma yahaya polom baheŋvi ba la-
havuju ek avômalô hatôm 4,000, ma usup
polom wata halôk vak sam vithê?”
Ma enaŋ, “Baheŋvi ba lahavuju.”
21 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ i, “Aisê, miŋ
oyala ami denaŋ e?”

Yisu hadum anyô mapusip te mavi hêk Betsaida

22 Ma thêlô i êyô Betsaida ma avômalô
doho ewa anyô mapusip te hayô ma enaŋ
hik yani liŋ lôklokwaŋ ek êsôm ôpêŋ.
23 Ma Yisu havaloŋ anyô mapusip hamô
baŋ ma hadadi ba thai etak malak bêŋ ma
i daim dokte. Ma Yisu hasôwapôk hathak
ôpêŋ madaluk luvi ma hatak baŋ hayô hêk
ôpêŋ. Ma hanaŋ, “Hôyê nômlate mena mi
e?”
24 Ma ôpêŋ hêv ma liŋ ma hanaŋ, “Yahayê
avômalô doho, ma doŋtom thêlô hatôm
alokwaŋ i ba êlêm.”
25 Êŋ ma Yisu hatak baŋ hayô hêk ôpêŋ
madaluk hathak loŋbô. Ma ôpêŋ madaluk
hakyav ba habitak mavi ma hayê nômkama
sapêŋ halêm yaiŋ.
26 Ma Yisu hanaŋ nena, “Nu oda anêm
unyak ma miŋ nu malak bêŋ ami.”

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi (Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

27 Ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku etak loŋ êŋ
ma ibup ethak malak nenanena takatu
ba hamô habobo Sisalia Pilipai. Eveŋ
loŋôndê denaŋ ma hanaŋ hik anêŋ ŋê ku
liŋ, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”
28 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ
nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ ma doho
enaŋ nena o ma Elia ma doho enaŋ nena
o ma plopet bô te.”
29 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma
môlôda olam ya nena opalê?”
Êŋ ma Pita hanaŋ bêŋ nena, “O ma Mesia
atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm anêŋ avômalô
bulubiŋ.”
30 *Ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ ek miŋ ne-
naŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama (Mat 16:21-28; Luk 9:22-27)

31 Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ nena,
“Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa
Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ
bêŋ anôŋ. Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê
bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô
balabuŋ tem nimbuliŋ dômiŋ êndêŋ yani.
Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani
vônô. Ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak
loŋbô.”
32 Yisu hanaŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ thêlô,
êŋ ma Pita hawa yani hi daim dokte ma
hathaŋ ba hanaŋ nena, “Miŋ onaŋ aêŋ
ami.”
33 Ma doŋtom Yisu hik ma liliŋ ba hayê
anêŋ ŋê ku vi ma hathaŋ Pita ba hanaŋ,
“Sadaŋ, nu daŋ! Hosopa anyô iniŋ auk
iyom ma miŋ hosopa Wapômbêŋ anêŋ auk
ami.”
34 *Êŋ ma Yisu halam avômalô nômbêŋ
atu ba êlêm iviŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ,
“Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma
êmbôliŋ dôm êndêŋ yanida ma enja anêŋ
alovalaŋaŋsiŋ ba esopa ya.
35 Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ
hathak anêŋ lôkmala pik, anêŋ lôkmala êŋ
tem nêm yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak
anêŋ lôkmala ek hasopa ya lôk yenaŋ abô,
yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.
36 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ,
ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba
anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô
mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ.
37 Ma anyôla hatôm nêm nômlate êndêŋ
Wapômbêŋ ek enja anêŋ lôkmala esak loŋbô
e? Mi anôŋ!

* **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:28:** Mak 6:15 * **8:29:** Jon 6:68-69 * **8:30:** Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39; Luk 14:27
* **8:38:** Mat 10:33

38 *Avômalô bôlôŋ êntêk ma lêk idum kobom kambom lomaloma ba êdô Wapômbêŋ. Aêŋ ba anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ êlêm imbiŋ Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk anêŋ aŋela matheŋ, ma yani tem mama ek ôpêŋ aêŋ iyom."

9

1 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm imbiŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô lôkmala denaŋ, ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ."

Yisu liŋkupik habitak yaŋda (Mat 17:1-13; Luk 9:28-36)

2 *Wak bahenvi ba lahavute hale ba hi ma Yisu hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani ba ethak dumlolê daim te ba i êmô daluk. Êŋ ma Yisu liŋkupik habitak yaŋda hêk thêlô maleŋiŋ.

3 Ma anêŋ kwêv habitak thapuk anôŋ biŋ ba anyô pik la miŋ hatôm isik anêŋ kwêv ba imbitak thapuk aêŋ ami.

4 Ma ketheŋ oyaŋ ma Elia lo Mose êyô ma enaŋ abô haviŋ Yisu ba thêlô êyê.

5 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, "Kêdôŋwaga, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô tem nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia."

6 (Thêlô êkô kambom ba êthôŋ abô nenaŋ paliŋ ba intu Pita hanaŋ aêŋ.)

7 Ma buliv te hayô hava thêlô siŋ, ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, "Intu ma yenaŋ Okna atu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ. Ba nodaŋô anêŋ abô!"

8 Ma ketheŋ oyaŋ ma thêlô êyê hawê haveŋ ma Yisu iyom intu hamiŋ ma miŋ anyôla hamiŋ haviŋ yani ami.

9 Vêm ma etak dumlolê êŋ ba êlôk ele i ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ ek miŋ nenaŋ nôm atu ba êyê bêŋ êndêŋ anyôla ami endeba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ema ba imbiyô ênjêk ŋama esak loŋbô am.

10 Aêŋ ba thêlô ivuŋ abô êŋ hêk thêlôda ma miŋ enaŋ bêŋ ami, ma doŋtom enaŋ abô pôk bêŋ hathak "ema lo imbiyô ênjêk ŋama" anêŋ ôdôŋ ma aisê?

11 *Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ, "Aisê ka ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ nena Elia tem êmôŋ ba êlêm vêm ka Mesia?"

12-13 *Ma Yisu hanaŋ nena, "Avanôŋ! Elia tem êmôŋ ek indum nômkama sapêŋ imbitak mavi esak loŋbô. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena Elia bôk halêm yôv. Ma avômalô esopa iniŋ leŋiŋhaviŋ iyom ba idum kambom lomaloma hadêŋ yani hatôm atu ba Wapômbêŋ anêŋ kapya bôk hanaŋ hathak yani. Ma doŋtom aisê ka Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem enja vovaŋ bêŋ lôk nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani?"

Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te (Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

14 Yisu thêlô êyô ek ŋê ku vi ma êyê avômalô bêŋ anôŋ lêk ethak doŋtom ba êmô. Ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk anêŋ ŋê ku vi atu ba êmô enaŋ abô ba êkôki hathak.

15 Ma avômalô nômbêŋ êŋ êyê Yisu, ma esoŋ kambom ba elaŋviŋ i ma ewa yani thô.

16 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, "Môlô ôkôkam hathak malê?"

17 Ma anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ êŋ kapô ba hanaŋ, "Kêdôŋwaga, ŋgôk te havaloŋ yenaŋ okna abôlêk loŋ ba miŋ hatôm enaŋ abô ami. Ba intu yahawa halêm ek o.

18 Ŋgôk hathak hayôkwiŋ yani ba habi yani halôk pik ma abôlêk wapôk thapuk hale yaiŋ ma haloŋoloŋ abôlêk kalalaŋ ma liŋ havuviŋ ba thotho. Yahanaŋ ek anêm ŋê ku nênêm ŋgôk êŋ vê ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami."

19 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, "Yahamô haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Noja okna êŋ êlêm."

20 Êŋ ma ewa okna atu hi hadêŋ Yisu. Ŋgôk hayê Yisu, ma hayôkwiŋ okna êŋ kambom ba hêv yak halôk pik ba hapiki ma abôlêk thôk hêv yak.

* **9:1:** Mak 13:30 * **9:2:** Ap 3:22; 2Pi 1:17-18 * **9:11:** Mal 3:1 * **9:12-13:** Sng 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14

21 Ma Yisu hanaŋ hik lambô liŋ, “Ŋgôk
habuliŋ yani hadêŋ aŋgê?”
Ma lambô hanaŋ nena, “Sêbôk ba yani
yaôna.
22 Ŋgôk êŋ habi yani halôk atum lôk ŋaŋ
lôbôlôŋ ek injik yani vônô ma doŋtom mi.
Aêŋ ba o hatôm undum ek ŋgôk êŋ etak
yenaŋ okna, êŋ ma hôêv kapôlôm ek yai.”
23 *Ma Yisu hanaŋ, “Aisê ka honaŋ
nena, ‘o hatôm’? Wapômbêŋ hatôm indum
nômkama sapêŋ ek ŋê takatu ba êvhaviŋ
yani.”
24 Ma ketheŋ oyaŋ ma okna êŋ anêŋ
lambô hanaŋ, “Yahêvhaviŋ ba undum ek
yenaŋ auk atu ba miŋ yahêvhaviŋ ami êkôk
ya liŋ ek yanêmimbiŋ!”
25 Ma Yisu hayê nena avômalô êvôv i
ketheŋ ethak doŋtom, êŋ ma hathaŋ ŋgôk
lelaik atu ba hanaŋ, “O ŋgôk vembôlêk lôk
lemôndôŋ putup, yahanaŋ hadêŋ o nena
otak okna êntêk ba nu ma miŋ ômbôlêm
esak loŋbô ami.”
26 *Ma ŋgôk halaŋ boloba ma hayôkwiŋ
okna êŋ kambom ma hale yaiŋ ba hi. Ma
okna êŋ hêk inaŋ anyô ŋama ba avômalô
enaŋ nena, “Lêk hama.”
27 Ma doŋtom Yisu havaloŋ hamô baŋ vi
ma havôv ba haviyô hamiŋ.
28 Vêm ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku iyom êmô
unyak kapô ma thêlô enaŋ hik yani liŋ,
“Aisê ka yêlô miŋ hatôm nanêm ŋgôk êŋ vê
ami?”
29 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadêŋ thêlô,
“Mek iyom intu hatôm nêm ŋgôk anêŋ aêŋ
vê.”

Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama (Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

30 *Ma thêlô etak loŋ êŋ ba ibitak êyô
Galili. Ma Yisu hadô avômalô neyala nena
thêlô lêk êmô êsê
31 *ek êndôŋ anêŋ ŋê ku. Êŋ ma Yisu
hanaŋ hadêŋ thêlô, “Tem nenaŋ Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu bêŋ ba netak êndôk avômalô
baheŋiŋ. Ma tem nijik yani vônô, ma êtôm
wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.”
32 *Ma anêŋ ŋê ku êthôŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ
paliŋ lôk êkô ek nenaŋ injik yani liŋ.

Opalê intu anyô bêŋ? (Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

33 Ma Yisu thêlô êyô Kapaneam ma i êmô
unyak kapô te. Êŋ ma Yisu hanaŋ hik
thêlô liŋ, “Môlô ôkôkam hathak malê haveŋ
loŋôndê ba ôlêm?”
34 Thêlô eyala nena thêlô êkôki hathak
thêlô alisê intu anyô bêŋ ek Yisu anêŋ ŋê ku
vi ba intu thêlô bônôŋ.
35 *Ma Yisu halôk hamô ma halam anêŋ
ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ba êlêm.
Ma hanaŋ, “Lemimhaviŋ numbitak anyô
bêŋ, êŋ ma undum o endeba yaôna ba ôtôm
avômalô lôkthô iniŋ anyô ku oyaŋ.”
36 Ma hawa amena te ba hadô hamiŋ
thêlô malêvôŋ. Ma havaloŋ hamiŋ ma
hanaŋ hadêŋ thêlô,
37 *“Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena
yaônate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô.
Ma ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa
ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ.”

Ôpatu ba hadum ku haviŋ alalô ma miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami (Luk 9:49-50)

38 Ma Jon hanaŋ hadêŋ Yisu nena,
“Kêdôŋwaga, yêlô ayê anyô te hêv ŋgôk vê
hathak anêm athêŋ. Ma doŋtom yani ma
miŋ alalô te ami, ba intu yêlô anaŋ ek yani
etak ku êŋ.”
39 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô! Miŋ
numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba hadum
nômbithi hathak yenaŋ athêŋ ma tem miŋ
enaŋ abô kambom ketheŋ esak ya ami,
40 *ek malê nena ôpatu ba miŋ hapôlik
hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.
41 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena anyô
te hayê nena môlô ma Kilisi anêŋ avômalô
ba hêv ŋaŋ hadêŋ môlô, ôpêŋ tem enja anêŋ
vuli.

Umiŋ lôklokwaŋ ek kambom miŋ esale o thô ami (Mat 18:6-9; Luk 17:1-2)

42 “Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena
atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem
êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ
valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk

* **9:23:** Mat 21:21; Mak 11:23 * **9:26:** Mak 1:26 * **9:30:** Jon 7:1 * **9:31:** Mak 8:31; 10:32-34 * **9:32:** Luk 9:45
* **9:35:** Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 * **9:37:** Mat 10:40 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42

ŋgwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm embeŋ yam.
43-44 *Ma bahem hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba nêm vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Bahem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma bahem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.*
45-46 Ma vem hadum ba hudum kambom, êŋ ma odabêŋ kisi ba nêm vê ek miŋ undum kambom esak loŋbô ami! Vem vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma vem luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.*
47 *Ma malem daluk hadum ba hudum kambom, êŋ ma ômbi vê. Malem daluk vi iyom ma malaiŋ, ma doŋtom mavi ek nu malak leŋ. Ma malem daluk luvi hamô ba hudum kambom, êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem ni loŋ atu ba atum hathaŋ ba miŋ hama ami. Ba intu malaiŋ bêŋ anôŋ.
48 * ‘Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ.’
49 Atum tem êpôm avômalô sapêŋ êtôm ŋgwêk etak hathak nôm ek atum êŋ esaê thêlô.
50 * “Ŋgwêk ma nôm mavi, ma doŋtom anêŋ maniŋ hêv yak, êŋ ma opalê hatôm idum ba imbitak maniŋ esak loŋbô am? Ŋgwêk hathak hadum nôm ba vasiŋ, ba intu nômô yôhôk* mavi imbiŋ am aêŋ iyom.”

10

Yisu hanaŋ abô hathak ŋê lôk veŋi êdô i (Mat 19:1-12; Luk 16:18)

1 Ma Yisu hatak loŋ êŋ ma hi haveŋ loŋ Judia lo ŋaŋ Jolodaŋ vi. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm hathak loŋbô. Êŋ ma hasopa anêŋ bôk lo loŋ ba hadôŋ i.
2 Ma Palisi doho êlêm ma idum ek nesau Yisu ba enaŋ hik yani liŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ aisê? Anyô hatôm nêm yanavi vê mena mi e?”
3 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Mose bôk hanaŋ aisê?”
4 *Ma thêlô enaŋ, “Mose halôk ek anyô eto kapya nêm yanavi vê ba etak êndôk yanavi baŋ ek nêm yani vê.”
5 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô ŋê lemôndôŋ kôtôŋ kambom ba intu Mose hato balabuŋ êŋ ba hêv hadêŋ môlô.
6 *Ma doŋtom ‘sêbôk ba môŋ anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ avômalô ma hapesaŋ anyô lo avi.
7 *Ba intu Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena, “Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi
8 ek thai nimbitak êtôm kupik doŋtom iyom.” ’ Thai miŋ ju hathak loŋbô ami ma lêk ibitak doŋtom.
9 Aêŋ ba nôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak loŋ hathak doŋtom, ma miŋ hatôm anyôla epole vê ami.”
10 Vêm ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êmô unyak kapô, ma anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ hathak abô êŋ.
11 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek ba habuliŋ yanavi bô.
12 Ma avi te hadô yamalô ba hawa anyô yaŋ, êŋ ma hadum sek aêŋ iyom.”

Yisu hêv mek hathak avômena (Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

13 Ma avômalô ewa avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma doŋtom anêŋ ŋê ku ethaŋ avômalô takêŋ.
14 Yisu hayê nôm êŋ, ma lamaniŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ thêlô loŋ siŋ ami ek malê nena

* **9:43-44:** Mat 5:30 * **9:43-44:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ. * **9:45-46:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Loŋ êŋ ma matiŋyak tem nejaŋ anyô liŋkupik êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ma atum tem esaŋ anyô êmô aêŋ. * **9:47:** Mat 5:29 * **9:48:** Ais 66:24 * **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34 * **9:50:** ‘Yôhôk’ anêŋ ôdôŋ nena ôpatu ba hamô maliŋyaô haviŋ avômalô vi. Lôk miŋ lamaniŋ ketheŋ ami. Ma hêv avômalô sa ek netak vovak. * **10:4:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **10:6:** Stt 1:27; 5:2 * **10:7:** Stt 2:24; Ep 5:31-33 * **10:11:** Mat 5:32

avômalô takatu ba athêŋ mi ma hatôm avômena takêntêk ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ.

15 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami, miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êŋ kapô ba ni ami. Ma mi."

16 Ma Yisu havaloŋ avômena ma hatak baŋ hayô hêk i ma hêv mek hathak thêlô.

Anyô lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu
(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

17 Ma Yisu haviyô ba hi ma anyô te halaŋviŋ hadêŋ yani ma halek vadôŋ lêlô hamô valuvi ma hanaŋ, "Kêdôŋwaga mavi, yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?"

18 Ma Yisu hanaŋ, "Holam ya nena mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma Wapômbêŋ iyom intu ba mavi.

19 *Abô balabuŋ ma bôk hoyala yôv: 'Miŋ uŋgwik anyô vônô ami. Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ onja vani ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ ek ômbôv anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.' "

20 Ma ôpêŋ hanaŋ, "Kêdôŋwaga, ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuŋ takêŋ."

21 Ma Yisu hayê ôpêŋ ba lahaviŋ. Ma hanaŋ, "O ma nômlate mi denaŋ. Nu nêm anêm nômkama sapêŋ ek avômalô nênêm vuli, ma onja valuseleŋ sapêŋ ba nêm êndêŋ avômalô siv. Hudum aêŋ, ma tem anêm nômkama mavi lomaloma êmô malak leŋ. Ma ôlêm osopa ya."

22 Yani ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ. Ba intu halaŋô abô êŋ, ma hakôm ba hi lôk lamalaiŋ bêŋ.

23 Ma Yisu hayê hawê haveŋ ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku, "Ŋê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini."

24 Yisu anêŋ ŋê ku elaŋô ba esoŋ kambom. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô hathak loŋbô nena, "Yenaŋ avômena, avômalô takatu ba indum ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ini ma tem nêpôm malaiŋ bêŋ anôŋ!

25 Miŋ malaiŋ bêŋ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ abyaŋ ba ni ami, ma doŋtom malaiŋ anôŋ ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô."

26 Ma Yisu anêŋ ŋê ku esoŋ kambom anôŋ ba enaŋ hadêŋ i, "Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba ni ami e?"

27 Ma Yisu hayê thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, "Wapômbêŋ iyom hatôm indum nômkama sapêŋ. Ma anyô te miŋ hatôm nêm yanida bulubiŋ ami ma mi."

28 Ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu, "Yêlô bôk atak yêlôaniŋ nômkama sapêŋ ba alêm asopa o!"

29 Ma Yisu hanaŋ nena, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô, anyô te lahabi ya lôk yenaŋ Abô Mavi ba hatak anêŋ unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk talêbô lo lambô ma nali lôk anêŋ pik,

30 êŋ ma Wapômbêŋ tem nêm bêŋ anôŋ êndêŋ ôpêŋ êtôm 100 êyô êmô anêŋ loŋ imbiŋ. Ôpêŋ hamô pik denaŋ, ma tem enja nômkama bêŋ anôŋ aêntêk unyak lôk iviyaŋ ma livi lôk taluvi ma nali lôk pik, ma doŋtom avômalô vi tem nimbuliŋ yani imbiŋ. Ma embeŋ yam ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

31 *Odaŋô! Ŋê lôk athêŋ bêŋ, bêŋ anôŋ tem nimbitak ŋê lôk athêŋ mi. Ma ŋê lôk athêŋ mi bêŋ anôŋ tem nimbitak ŋê lôk athêŋ bêŋ."

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 *Yisu thêlô i Jelusalem ma Yisu hi hamôŋ. Ma anêŋ ŋê ku êyê ba esoŋ kambom ma avômalô takatu ba eveŋ yam êkô. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu ek nêlêm bidoŋ ma hanaŋ hathak nôm takatu ba tem êpôm yani.

33 "Odaŋô. Alalô ayô Jelusalem ma tem nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba nênêm yani êndêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê

* **10:15:** Mat 18:3 * **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20 * **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30 * **10:32:** Mak 8:31; 9:31

lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma tem nenaŋ ek nijik yani vônô ma nênêm yani êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ
34 ek thêlô nenaŋ abôma lôk nêsôvwapôk esak yani ma nebali yani lôk nijik yani vônô. Wak lô ende ba ni ma tem imbiyô esak loŋbô."

Jems lo Jon leŋiŋhaviŋ nimbitak ŋê bêŋ (Mat 20:20-28)

35 Yôv ma Sebedi nakaduŋ luvi, Jems lo Jon, i hadêŋ Yisu ma enaŋ, "Kêdôŋwaga, yai leŋiŋhaviŋ undum nômlate ek yai."
36 Ma Yisu hanaŋ, "Mamu lemimhaviŋ malê?"
37 Ma thai enaŋ nena, "Otak yai yaŋ êmô bahem vianôŋ ma yaŋ êmô bahem vikeŋ ênjêk anêm loŋ lôkmaŋgiŋ kapô."
38 *Ma Yisu hanaŋ, "Mamu ôthôŋ nôm atu ba onaŋ hik ya liŋ paliŋ. Hatôm nunum êndôk tase atu ba tem yanum lôk nusik êndôk ŋaŋ atu ba tem yasik e?"
39 *Ma enaŋ, "Yai hatôm."
Ma Yisu hanaŋ, "Avanôŋ, tase êŋ lôk ŋaŋ êŋ tem nunum lôk nusik.
40 Ma doŋtom nêmô yabaheŋ vianôŋ lôk vikeŋ, ma miŋ yenaŋ ku ami. Mi, Wapômbêŋ da hayabiŋ ku êŋ ba bôk hatak anyô doho yôv ek nêmô loŋ êŋ."
41 Ŋê ku laumiŋ takêŋ elaŋô abô êŋ ba leŋiŋŋaŋa hadêŋ Jems lo Jon.
42 *Ma Yisu halam sapêŋ ethak doŋtom ma hanaŋ, "Môlô bôk oyala nena avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ ŋê takatu ba êmô thêlô vibiŋ. Ma iniŋ ŋê bêŋbêŋ ethak ethaŋ iniŋ avômalô aêŋ iyom.
43 *Odaŋô! Môlô miŋ nundum kobom êŋ ami! Môlô te lahaviŋ imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ ênjêk môlô malêvôŋ, êŋ ma imbitak êtôm môlônim anyô ku ek nêm môlô sa.
44 Ma ôpatu lahaviŋ imbitak êtôm môlônim anyô bêŋ, êŋ ma êmô êtôm avômalô sapêŋ iniŋ anyô ku oyaŋ
45 hatôm ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ba yahadum aêŋ iyom. Miŋ yahalêm ek yandum ŋê bêŋbêŋ pik iniŋ kobom ba yasaŋ avômalô ek nindum yenaŋ ku ami. Mi anôŋ! Yahalêm hatôm anyô ku ek yanêm avômalô sa lôk yatak yenaŋ lôkmala ek nêm avômalô bulubiŋ."

Yisu hadum Batimeas madaluk mavi (Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 Ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êyô Jeliko. Idum ek netak Jeliko ma avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ thêlô. Ma anyô madaluk pusip te anêŋ athêŋ nena Batimeas hamô loŋôndê daŋ vi ba hapetenak ek avômalô nênêm yani sa. (Batimeas anêŋ ôdôŋ nena Timeas nakaduŋ.)
47 Yani halaŋô nena Yisu anêŋ Nasalet halêm, ma halam kaêk lôklala nena, "Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!"
48 Ma avômalô bêŋ anôŋ ethaŋ yani ba enaŋ, "O bônôŋ!" Ma doŋtom yani halam lôklala nena, "Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm kapôlôm ek ya!"
49 Êŋ ma Yisu haminŋ ma hanaŋ, "Nodam yani êlêm."
Ma elam hadêŋ anyô madaluk pusip atu nena, "Lemmavi! Umbiyô ba nu! Yani halam o."
50 Êŋ ma hakaliv anêŋ kwêv thilibuŋ hi ma hasôv kisi haviyô haminŋ ma hi hadêŋ Yisu.
51 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?"
Ma anyô madaluk pusip êŋ hanaŋ, "Kêdôŋwaga, yaleŋhaviŋ yaŋgê tak."
52 *Ma Yisu hanaŋ, "Umbiyô ba nu. Anêm hôêvhaviŋ hadum ba hubitak mavi." Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk hakyav ba hayê tak, ma hasopa Yisu haveŋ loŋôndê.

11

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ (Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

1 Yisu thêlô i ebobo Jelusalem ma i êyô Betpagi lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ ŋê ku ju ba i
2 ma hanaŋ nena, "Mamu unu malak entuvulu. Ubitak ôyô kapô ba u, ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba haminŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Ap 12:2; ALK 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mat 23:11; Mak 9:35
* **10:52:** Mak 5:34

3 Ma anyôla hanaŋ hik mamu liŋ nena,
‘Udum aêŋ eka?’ ma nonaŋ êndêŋ yani
nena, ‘Anyô Bêŋ lahaviŋ idum ku te esak
vêmam, ka tem nêm êmbôlêm.’ ”
4 Êŋ ma ŋê ku ju atu i ma êyê bok doŋki
map atu ekak loŋ ba êthô hamô unyak
abôlêk habobo loŋôndê viyaiŋ. Ma thai
epole yak vê.
5 Ma anyô doho imiŋ loŋ êŋ êyê ba enaŋ,
“Mamu udum malê ba opole bok anêŋ yak
vê?”
6 Ma thai enaŋ hatôm atu ba Yisu hanaŋ
hadêŋ thai. Êŋ ma etak thai ba i.
7 Ma ewa bok doŋki êŋ ba i hadêŋ Yisu,
ma ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba
eŋgava hayôhêk bok dômlokwaŋ ma Yisu
hayô hamô.
8 Ma avômalô bêŋ anôŋ eŋgava iniŋ kwêv
thilibuŋ daim ma vi ele nôkyalô ŋauŋ hamô
kamuŋ ba eŋgava hêk loŋôndê.
9 Ma vi êmôŋ ma vi eveŋ yam ma Yisu
halôk malêvôŋ ba elam nena,
“Osana!”
“Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba
halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!”
Kapya Yeŋ 118:25-26
10 “Wapômbêŋ nêm anêŋ lamavi êyô êmô
bumalô Devit anêŋ lim êntêk atu
ba tem eyabiŋ alalô êtôm kiŋ êtôm
sêbôk ba Devit hayabiŋ!
Osana! Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak
leŋ!”
11 Ma hi Jelusalem ma habitak hayô un-
yak matheŋ anêŋ piklêvôŋ kapô ba hi. Ma
hayê nômkama takatu ba hamô loŋ êŋ. Ma
doŋtom wak lêk halôk jalôm, êŋ ma hatak
Jelusalem ma hi Betani haviŋ anêŋ ŋê ku
laumiŋ ba lahavuju takatu.

Yisu hêv ŋê idum ku valu vê hêk unyak matheŋ kapô
(Mat 21:12-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

12 Haviyô hayaŋ ma etak Betani ek ini
Jelusalem. Ma Yisu hama kisi.
13 *Ma hayê alokwaŋ sabo te lôk ŋauŋ
hamiŋ daim dokte. Êŋ ma hi hayô alokwaŋ
êŋ ôdôŋ ek ênjê nena hik anôŋ mena mi. Ma
doŋtom hayê ŋauŋ oyaŋ iyom ma miŋ hik
ami ek malê nena miŋ anêŋ waklavôŋ injik
ami.
14 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ alokwaŋ êŋ
nena, “Anyô late miŋ hatôm enjaŋ anêm
anôŋ esak loŋbô ami.” Ba anêŋ ŋê ku elaŋô.
15 *Ma Yisu thêlô êyô Jelusalem. Ma
habitak hayô unyak matheŋ kapô anêŋ
piklêvôŋ. Ma hayê avômalô ewa nômkama
ba êdô hamô ek avômalô vi nênêm vuli.
Êŋ ma halupuniŋ i ba hêv i vê hêk unyak
matheŋ kapô ba ele yaiŋ ba i. Ma hale ŋê
takatu ba êwê ŋê loŋ buyaŋ iniŋ valuseleŋ
hathak Hiblu iniŋ valuseleŋ iniŋ balê liliŋ.
Ma hadum aêŋ hadêŋ ŋê takatu ba êdô
menak bôbô hamô ek avômalô vi nênêm
vuli.
16 Ma haminŋ loŋ siŋ ek avômalô miŋ neja
iniŋ nômkama ba ini kapô ek nênêm vuli
ami.
17 *Ma Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ aêntêk,
“Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena,
‘Yenaŋ unyak ma unyak avômalô pik sapêŋ
neteŋ mek êndôk.’ Ma môlô lêk udum ba
habitak hatôm ŋê vani iniŋ loŋ ekopak
êmô.”
18 *Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ elaŋô abô êŋ ma
êbôlêm loŋôndê ek nijik yani vônô. Ma
doŋtom thêlô êkô hathak yani ek malê nena
avômalô sapêŋ esoŋ kambom hathak anêŋ
abô.
19 Yaŋsiŋ anôŋ ma Yisu thêlô etak
Jelusalem ba i.

Alokwaŋ sabo hakapok
(Mat 21:20-22)

20 Hayaŋ lôkbôk ma Yisu thêlô êvôi ma
êyê alokwaŋ sabo atu lêk hama ba hakapok
hêk ŋauŋ ba hayô ôdôŋ.
21 Ma Pita lahabi Yisu anêŋ abô ba hanaŋ
nena, “Kêdôŋwaga, nôŋgô! Alokwaŋ sabo
wakbôk atu ba hothaŋ ma lêk hakapok
yôv.”
22 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô,
“Nônêmimbiŋ Wapômbêŋ.
23 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu
ba hanaŋ hadêŋ dumlolê êntêk nena, ‘Ômbi
o kisi ni tamu ŋgwêk’, ma hêvhaviŋ ba
havaloŋ anêŋ abô êŋ loŋ lôklokwaŋ ma miŋ

* **11:13:** Luk 13:6 * **11:15:** Jon 2:14 * **11:17:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **11:18:** Mak 14:1 * **11:23:** Mat 17:20

laluvi ami, êŋ ma Wapômbêŋ tem indum ba dumlolê êŋ endaŋô ôpêŋ anêŋ abô.

24 *Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena malê atu ba môlô onaŋ halôk unim mek, êŋ ma nônêmimbiŋ nena lêk owa yôv, ma nôm êŋ tem imbitak êtôm môlônim.

25-26 *Môlô umiŋ ba oteŋ mek, ba lemimhabi kambom atu ba anyôla bôk hadum hadêŋ o, êŋ ma notak unim kapôlômim ek ôpêŋ. Udum aêŋ ma môlônim Lemambô atu ba hamô malak leŋ tem etak kapô ek môlô aêŋ iyom.”*

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o? (Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

27 Ma Yisu thêlô i Jelusalem hathak loŋbô ba êyô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk ŋê bêŋbêŋ vi i hadêŋ Yisu.

28 Ma enaŋ hik yani liŋ nena, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nôm takêntêk?”

29 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ i nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. Ba onaŋ abô êŋ bêŋ hadêŋ ya ma tem yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya êndêŋ môlô.

30 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik? Môlô nonaŋ êndêŋ ya!”

31 Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?’

32 Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômalô tem leŋiŋmaniŋ êndêŋ alalô. Ek malê nena thêlô sapêŋ êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

33 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athôŋ paliŋ.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

12

Abô loŋ kapô hathak ŋê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ (Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

1 *Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô doho hadêŋ thêlô. Ba hanaŋ, “Anyô te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma havak lôk hawê haveŋ. Ma halav lôv nêyô nimiŋ waiŋ anêŋ anôŋ pesa ek neja anêŋ thôk. Ma halav unyak daim te ek anyô nêmô ek neyabiŋ ku êŋ. Vêm ma hatak ku êŋ halôk anyô doho baheŋiŋ ek neyabiŋ ba hik anôŋ ma thêlô neja anôŋ vi ma nênêm vi êndêŋ yani. Vêm ma hatak loŋ êŋ ba hi loŋ buyaŋ.

2 Waklavôŋ yak waiŋ hik anôŋ hayô ma hêv anêŋ anyô ku te ba hi hadêŋ ŋê takatu ba eyabiŋ anêŋ ku atu. Yani lahaviŋ thêlô nênêm anôŋ doho êndêŋ yani êtôm sêbôk ba thêlô evak abô haviŋ i.

3 Ma doŋtom thêlô evaloŋ ôpêŋ loŋ ma ik yani kambom ba êv yani hi oyaŋ.

4 Vêm ma hêv anyô ku yaŋ ba hi hathak loŋbô, ma doŋtom ik halôk wakadôk ma êv mama hadêŋ yani.

5 Êŋ ma hêv anyô ku te hathak loŋbô ma doŋtom thêlô ik yani vônô. Vêm ma hêv tomtom aêŋ habup hathak ba vi ma evali ma vi ma ik vônô.

6 “Hadum aêŋ aleba lêk mi ma anyô doŋtom iyom hamô. Ôpêŋ ma anêŋ namalô atu ba yani lahaviŋ. Hêv ôpêŋ hi ma lahabi nena, ‘Êntêk ma yenaŋ okna ba tem nedaŋô anêŋ abô.’

7 “Ma doŋtom ŋê takatu ba eyabiŋ ku êŋ êyê ôpêŋ ma enaŋ hadêŋ thêlôda aêntêk, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anêŋ nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anêŋ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.’

8 *Ba intu evaloŋ yani ba ik yani vônô ma ibi anêŋ kupik hale viyaiŋ ba hi.

9 “Aêŋ ba ku alaŋ tem indum malê? Tem ni injik ŋê takêŋ vônô ma nêm ku êŋ êndêŋ anyô vi ek neyabiŋ.

10 Môlô bôk osam Wapômbêŋ anêŋ abô bu êntêk mena mi e?
“ ‘Valu atu ba ŋê elav unyak êpôlik hathak,

* **11:24:** Mat 7:7 * **11:25-26:** Mat 6:14-15 * **11:25-26:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma doŋtom môlô miŋ otak kapôlômim ek avômalô vi iniŋ kambom ami, êŋ ma môlônim Lemambô tem miŋ etak anêŋ kapô ek môlônim kambom ami. * **12:1:** Ais 5:1-2 * **12:8:** Hib 13:12

ma lêk habitak landiŋ anôŋ.
11 Anyô Bêŋ da hadum nôm êŋ,
ma yêlô ayê nôm êŋ nena mavi anêŋ dôêŋ.' " *Kapya Yeŋ 118:22-23*
12 Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ eyala nena Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ hathak thêlô ba intu êbôlêm loŋôndê ek nebaloŋ yani. Ma doŋtom êkô hathak avômalô, ba intu etak yani ma thêlô i.

Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô (Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

13 *Vêm ma êv Palisi doho lôk ŋê esopa Helot doho ba i hadêŋ Yisu ek nesau yani esak abô ek nebaloŋ yani.
14 Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, "Kêdôŋwaga, yêlô ayala nena o ma anyô abô avanôŋ. Ma miŋ hothak hobam anyô yaŋ ma hôdô anyô yaŋ ami. Ba intu ŋê bêŋbêŋ êdô anêm abô, ma miŋ hôkô ek i ami. Ma hothak huik Wapômbêŋ anêŋ abô thô hadêŋ avômalô. Aêŋ ba lemhabi aisê? Bumalô iniŋ balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm valuseleŋ êndêŋ Sisa mena mi?"
15 Ma doŋtom Yisu hayê thêlôniŋ auk kambom thô ba hanaŋ hik thêlô liŋ, "Aisê ba môlô udum ek numbuliŋ ya? Noja valuseleŋ te êlêm ek yaŋgê."
16 Êŋ ma thêlô ewa valuseleŋ te halêm ek Yisu. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Opalê anêŋ dahô lôk anêŋ athêŋ hêk valuseleŋ êntêk?"
Ma thêlô enaŋ, "Sisa."
17 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da."
Ma thêlô elaŋô ba esoŋ kambom hathak anêŋ abô êŋ.

Abô hathak ŋê ŋama tem nimbiyô aisê (Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 *Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô ma ôdôŋ te atu ba enaŋ nena ŋê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu enaŋ hik Yisu liŋ nena,
19 *"Kêdôŋwaga, Mose bôk hato hadêŋ alalô nena, 'Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.'
20 Aêŋ ba ŋê lôk iviyaŋ baheŋvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduŋ mi.
21 Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama ba nakaduŋ mi. Ma ŋgwa enja avi tôp bô êŋ, nena hama haviŋ.
22 Êŋ ma iviyaŋ takatu ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom. Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ.
23 Ma waklavôŋ ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô ma avi tôp atu ba ŋê lôk iviyaŋ baheŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêŋ avi?"
24 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlô miŋ oyala Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ abô atu ba hêk anêŋ kapya katô ami. Ba intu onaŋ abô lokbaŋ êntêk.
25 Ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô, ma anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami ma mi. Thêlô tem nêmô êtôm aŋela malak leŋ iyom.
26 *Môlô onaŋ nena ŋê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Ma doŋtom môlô bôk osam Mose anêŋ kapya lôk kukuthiŋ atum hathaŋ hamô aliŋ e? Wak êŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose aêntêk, 'Ya ma Ablaham lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.'
27 Wapômbêŋ ma miŋ ŋê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma ŋê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ. Ba intu yêlô ayala nena thêlô bôk ema, ma doŋtom lêk êmô lôkmala. Môlônim abô ma lokbaŋ anôŋ!"

Balabuŋ alisê intu bêŋ ek vi? (Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 *Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ te hayô ma halaŋô Yisu lo Sadyusi êkôki. Ma halaŋô Yisu hanaŋ thêlôniŋ abô viyaiŋ mavi anôŋ. Aêŋ ba yani hanaŋ hik Yisu liŋ, "Balabuŋ alisê intu bêŋ ek balabuŋ vi?"
29 *Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, "Balabuŋ môŋ hanaŋ nena, 'Môlô Islael nodaŋô katô. Anyô Bêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ, yani iyom intu Anyô Bêŋ.
30 Lemimimbiŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim kapôlômim lôk

* **12:13:** Luk 11:53-54 * **12:17:** Lom 13:7 * **12:18:** Ap 23:8 * **12:19:** Lo 25:5 * **12:26:** Kis 3:2,6 * **12:28:** Luk 10:25-28 * **12:29:** Lo 6:4-5

dahôlômim ma lôklokwaŋ lôk unim auk sapêŋ.’
31 *Ma balabuŋ yaŋ ma aêntêk: ‘Lemimbiŋ avômalô vi êtôm lemhaviŋ oda.’ Balabuŋ vi ma êmô balabuŋ bêŋ ju êntêk kapô.”
32 Ma anyô lôkauk hathak abô balabuŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, “Kêdôŋwaga, honaŋ abô mavi anôŋ. Anêm abô ma avanôŋ biŋ nena Anyô Bêŋ iyom intu Wapômbêŋ ma miŋ wapômbêŋ la yaŋ hamô doho haviŋ ami.
33 *Alalô leŋiŋimbiŋ yani avanôŋ ênjêk alalôaniŋ kapôlôŋiŋ lôk auk ma lôklokwaŋ sapêŋ. Lôk leŋiŋimbiŋ avômalô vi êtôm alalô leŋiŋhaviŋ alalôda. Abô balabuŋ ju êŋ ma bêŋ ek da nômbêŋ atu ba êbôk hathak atum.”
34 Yisu halaŋô ôpêŋ hanaŋ viyaŋ lôkauk mavi ba intu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ, “Miŋ hômô daim ek Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami. Mi.” Ma avômalô sapêŋ elaŋô anêŋ abô ba êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk?
(Mat 22:41-23:36; Luk 20:41-47)

35 Ma Yisu hadôŋ avômalô hamô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma hanaŋ, “Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak enaŋ nena Mesia ma Devit anêŋ lim lukmuk eka?
36 Lovak Matheŋ hêv auk hadêŋ Devit da ba hanaŋ,

“ ‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ
yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,
“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak
ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmô
vemkapô vibiŋ am.” ’ *Kapya Yeŋ 110:1*

37 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”

Avômalô elaŋô Yisu anêŋ abô êŋ ba leŋiŋmavi anôŋ.
38 Yisu hadôŋ thêlô ba hanaŋ, “Môlô noyabiŋ am ek ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam i. Lôk leŋiŋhaviŋ avômalô bêŋ anôŋ nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ embeŋ loŋ ethak doŋtom halôk.
39 Ma leŋiŋhaviŋ nêmô êtôm ŋê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô eŋgabôm nôm bêŋ, ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nôm êmô ŋê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô.
40 Thêlô ethak esau avi tôp ba ewa iniŋ unyak vani lôk eteŋ mek daim bêŋ ek avômalô leŋiŋimbi nena thêlô ma ŋê thêthôŋ anôŋ. Ŋê anêŋ aêŋ ma tem nêpôm vovaŋ bêŋ êndêŋ waklavôŋ idum abô.”

Avi tôp te anêŋ da
(Luk 21:1-4)

41 Yisu hi halôk hamô habobo unyak matheŋ anêŋ alapa da ma hayê avômalô lubuŋlubuŋ i ibi iniŋ da. Ma ŋê lôk valu bêŋ ekaliv valu bêŋ anôŋ halôk alapa da.
42 Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ thalaleŋ ju iyom halôk alapa da êŋ.
43 *Ma Yisu halam anêŋ ŋê ku êlêm ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek takêntêk sapêŋ.
44 Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ havaloŋ dokte loŋ ami.”

13

Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jelusalem
(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

1 Yisu hatak unyak matheŋ ba hale yaiŋ ma anêŋ ŋê ku te hanaŋ hadêŋ yani, “Kêdôŋwaga, nôŋgô unyak matheŋ anêŋ lêlêyaŋ ma kêkêlô bomaŋ lôk anêŋ valu bêŋbêŋ!”
2 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Hôyê unyak bêŋbêŋ takêntêk e? Malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ŋê vovak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomaloma tem imbitak
(Mat 24:3-28; Luk 21:7-24)

* **12:31:** Wkp 19:18 * **12:33:** 1Sml 15:22; Hos 6:6 * **12:43:** 2Ko 8:12 * **13:2:** Luk 19:44

3 Vêm ma Yisu hamô Dum Oliv ma hayê
unyak matheŋ hamô vi tuvulu. Ma Pita lo
Jems ma Jon lo Andulu thêlô iyom i enaŋ
hik yani liŋ,
4 “Onaŋ êndêŋ yêlô nena aŋgê intu nôm
takêŋ tem imbitak? Lôk malê intu tem
imbitak ek injik thô nena nômbêŋ êŋ lêk
habobo?”
5-6 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Ŋê lo-
maloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba
nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu.’ Ma tem
nesau avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ
am.
7 Ma môlô olaŋô abô hathak vovak loma-
loma lôk vovak tem imbitak pik luvuluvu.
Nôm takêŋ tem imbitak, ma doŋtom pik lo
leŋ anêŋ daŋ ma mi denaŋ. Ba intu miŋ
nodowaliŋ ami.
8 Ma avômalô ôdôŋ yaŋ tem nijik vovak
imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ
avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. Ma
loŋ lomaloma ma tem duviaŋ lôk bôm bêŋ
imbitak. Nôm takêŋ ma hatôm vovaŋ môŋ
atu ba hapôm avi lôk lasabeŋ ek embathu.
9 * “Aêŋ ba noyabiŋ am. Tem nebaloŋ
môlô ba netak êndôk ŋê elaŋô abô baheŋiŋ.
Lôk nebali môlô êmô unyak yeŋ. Hathak
yenaŋ athêŋ ma tem numiŋ ŋê bêŋbêŋ lôk
kiŋ maleŋiŋ ek nonaŋ yenaŋ abô bêŋ êndêŋ
i.
10 Avômalô pik sapêŋ tem nedaŋô yenaŋ
Abô Mavi vêmam ka nôm takêŋ tem imbitak
embeŋ yam.
11 *Thêlô ekak môlô loŋ ma ewa ba
i ek nundum abô, êŋ ma miŋ nôkô ba
nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ Mi.
Waklavôŋ êŋ ma nonaŋ auk takatu ba êv
hadêŋ môlô iyom. Auk takêŋ ma Lovak
Matheŋ da hanaŋ ma miŋ môlôda onaŋ
ami.
12 * “Ma anyô loyaŋ tem yaŋ enaŋ yaŋ
bêŋ ek nijik vônô. Ma lambô tem indum
aêŋ êndêŋ nakaduŋ. Ma avômena tem
nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lami lo taluvi ba
nenaŋ ek nijik i vônô.
13 *Môlô ma yenaŋ avômalô. Ba intu
avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak môlô. Ma
doŋtom ŋê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ aleba
hayô anêŋ daŋ, ma Wapômbêŋ tem nêm i
bulubiŋ.
14 * “Nôm kambom anôŋ te tem imiŋ loŋ
matheŋ anôŋ ba loŋ êŋ ma miŋ hatôm imiŋ
ami. (Aêŋ ba môlô takatu ba osam abô
êntêk, ma lemimimbi katô am.) Ma môlô
takatu ba ômô Judia ôyê nôm êŋ ma nôsôv
ketheŋ ba unu dumlolê.
15 *Ma ŋê takatu ba êmô unyak vôv miŋ
hatôm nêndôk ba ini unyak kapô ek neja
iniŋ nômkama ami.
16 Ma ŋê takatu ba êmô ku kapô miŋ
hatôm nendeni unyak ek neja iniŋ kwêv
thilibuŋ ami.
17 *Ai, kikaknena. Waklavôŋ êŋ ma tem
malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lôk avi
takatu ba êv sôm hadêŋ nali.
18 Noteŋ mek ek malaiŋ takêŋ miŋ im-
bitak êndêŋ waklavôŋ beleŋ simbak ami.
19 *Ek malê nena waklavôŋ êŋ ma tem
malaiŋ bomaŋ anôŋ ba êmôŋ ek malaiŋ tak
sêbôk atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik aleba
lêk. Ma tem miŋ imbitak aêŋ esak loŋbô
ami.
20 Ma Anyô Bêŋ miŋ hadabêŋ waklavôŋ
malaiŋ takêŋ kisi ami, êŋ ma avômalô sapêŋ
tem nema. Ma doŋtom yani lahabi avômalô
takatu ba bôk halam i yôv ba intu hadabêŋ
waklavôŋ êŋ hi bidoŋ.
21 “Waklavôŋ êŋ ma anyôla hanaŋ
hadêŋ môlô nena, ‘Ôŋgô, Mesia hamô loŋ
êntêk’ mena ‘hamô loŋ tamu,’ ma miŋ
nônêmimbiŋ ami.
22 *Anyô doho tem nêlêm ba nenaŋ
abôyaŋ aêntêk, ‘Ya ma Mesia’ mena ‘Ya
ma Wapômbêŋ anêŋ plopet te’, ma nin-
dum lavôŋiŋ lôk nômbithi ek nesau avômalô
takatu ba bôk Wapômbêŋ halam i yôv
haviŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk halam i
yôv ba intu miŋ hatôm ami.
23 Odaŋô! Nôm takêntêk miŋ lêk habitak
ami denaŋ ma yahanaŋ nôm takêŋ bêŋ
hadêŋ môlô ek môlô noyabiŋ am.

Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm (Mat 24:29-35; Luk 21:25-33)

* **13:9:** Mat 10:17-20 * **13:11:** Luk 12:11-12 * **13:12:** Mat 10:21 * **13:13:** Mat 10:22; Jon 15:21 * **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 * **13:15:** Luk 17:31 * **13:17:** Luk 23:29 * **13:19:** Dan 12:1; ALK 7:14 * **13:22:** ALK 13:13 * **13:24:** Jol 2:10,31; 3:15; ALK 6:12-13

24 * “Malaiŋ takêŋ hale halôk vêm,
“ ‘ma wak tem imbitak momaŋiniŋ,
ma ayôŋ tem miŋ imbi deda ami;
25 ma vuliŋ leŋ tem nênêm yak
ma nôm takatu ba hamô leŋ tem nedowaliŋ.’ *Aisaia 13:10; 34:4*
26 * “Ma wak êŋ ma avômalô tem nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ.
27 *Yani tem nêm anêŋ aŋela ba ini pik anêŋ daŋ sapêŋ ek nisup avômalô takatu ba bôk halam i yôv.
28 “Ba intu môlô noja auk esak alokwaŋ beleŋ.* Hayeŋ ba ŋauŋ lukmuk habitak, êŋ ma oyala nena tem wak mavi êyô.
29 Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nôm takêntêk habitak, êŋ ma noyala nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo ba hamiŋ unyak abôlêk.
30 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ ma nôm takêntêk sapêŋ tem imbitak.
31 Pik lôk leŋ tem nêm yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêm yak ami.

Anyô te miŋ hayala waklavôŋ Yisu endelêm ami
(Mat 24:36-44)

32 “Anyô te miŋ hayala Yisu anêŋ waklavôŋ endelêm ami. Aŋela leŋ miŋ eyala ami, ma Nakaduŋ miŋ hayala haviŋ ami. Ma Kamik iyom intu hayala.
33 Aêŋ ba noyabiŋ am ba nônêm lêlê! Môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba nôm êŋ tem imbitak ami.
34 Nôm êŋ ma hatôm anyô hatak anêŋ unyak ba hi loŋ buyaŋ. Yani hi ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku ek neyabiŋ anêŋ nômkama. Ma hik ku sam tomtom hatôm thêlô. Ma hanaŋ hadêŋ anyô hayabiŋ malak abôlêk nena eyabiŋ dedauŋ mavi.
35 * “Môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba unyak alaŋ tem endelêm esak loŋbô ami. Tem êlêm êndêŋ yaŋsiŋ mena bôlôvôŋ biŋ mena wakma tale halaŋ mena hayaŋ wak bêŋ la.
36 Yakô ek êlêm ketheŋ ma ênjê nena môlô ôêk sôm denaŋ.
37 Ma abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô, ma lêk yahanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ haviŋ nena, ‘Noyabiŋ am!’ ”

14

Avi te haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô Yisu wakadôk
(Mat 26:1-16; Luk 22:1-6; Jon 11:45-53; 12:1-8)

1 Wak lokwaŋju hêk denaŋ ek waklavôŋ nôm bêŋ ju, yaŋ ma Hale ba Hi* ma yaŋ ma Eyaŋ Polom Yis Mi. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ idum ek nesau Yisu ba nebaloŋ ek nijik yani vônô.
2 Ba enaŋ, “Lêk ma waklavôŋ matheŋ ba intu natak ku êŋ ênjêk vêmam. Yakô avômalô tem leŋiŋmaniŋ ba nijik vovak.”
3 *Wak êŋ ma Yisu hamô Saimon anêŋ unyak anêŋ Betani. Sêbôk ma ôpêŋ hapôm palê lepla ma doŋtom bôk mi. Yisu hamô balê eyaŋ nôm hamô ma avi te halêm ma hawa kolopak valu te ba thapuk ma nôm ôv mavi hamô kapô ba anêŋ vuli ma bêŋ anôŋ. Ma hik kolopak êŋ wakadôk lu ma haŋgasô nôm ôv mavi êŋ hayô hamô Yisu wakadôk.
4 Ma avômalô vi atu ba êmô loŋ êŋ haviŋ êyê ba leŋiŋmaniŋ ba enaŋ hadêŋ thêlôda, “Aisê ka habuliŋ nôm ôv mavi êŋ hi oyaŋ?
5 Hatôm nêm ek anyô yaŋ nêm vuli êtôm 300 seleva ek naja ba nanêm avômalô siv sa esak!” Êŋ ma leŋiŋmaniŋ ba ethaŋ avi êŋ.
6 Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Aisê ka môlô ôêv malaiŋ hadêŋ avi êntêk? Notak yani. Yani hadum nôm mavi anôŋ hadêŋ ya.
7 *Avômalô siv tem nêmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, ba lemimhaviŋ nônêm i sa ma nônêm sa. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami.
8 *Nôm atu ba yani hatôm indum, ma lêk hadum yôv, ba haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô ya ba lêk hapôpêk ya yôv ek nedav.

* **13:26:** ALK 1:7 * **13:27:** Mat 13:41 * **13:28:** Abô Bômbôm ma “fik”. Nôŋgô Mat 24:32. * **13:35:** Luk 12:38
* **14:1:** Waklavôŋ Hale ba Hi ma avômalô Islael leŋiŋhabi hathak sêbôk atu ba Wapômbêŋ anêŋ aŋela hi avômalô Islael iniŋ unyak ma hêv liliŋ ba hi hathak avômalô Ijip iniŋ unyak ma hik iniŋ bôp sapêŋ vônô. * **14:3:** Luk 7:37-38
* **14:7:** Lo 15:11 * **14:8:** Jon 19:40

9 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena pik nômbêŋ atu ba enaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ ma tem nenaŋ esak nôm atu ba avi êntêk lêk hadum imbiŋ ek avômalô leŋiŋimbi yani."

10 Êŋ ma Judas Iskaliot, Yisu anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, hi hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da ek nêm Yisu êndôk thêlô baheŋiŋ.

11 Thêlô elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmavi anôŋ ba ibutiŋ abô ek nênêm valuseleŋ êndêŋ yani. Ba intu yani habôlêm loŋôndê ek enaŋ Yisu bêŋ.

Yisu hayaŋ nôm waklavôŋ Hale ba Hi haviŋ anêŋ ŋê ku
(Mat 26:17-30; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1Ko 11:23-25)

12 *Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom Yis Mi anêŋ wak te môŋ hayô. Wak êŋ ma ethak ik boksipsip nakaduŋ te ek leŋiŋhabi waklavôŋ Hale ba Hi. Ma Yisu anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ, "Lemhaviŋ yêlô ana unyak alê ek napôpêk nôm leŋiŋimbi waklavôŋ Hale ba Hi êndôk?"

13 Ma Yisu hêv anêŋ ŋê ku ju ba i ma hanaŋ, "Mamu unu malak bêŋ kapô ma tem nôpôm anyô te ba hawa ŋaŋ lôk kolopak bêŋ te halôk loŋôndê, ma nosopa yani ba unu.

14 Ma habitak hayô unyak kapô te ba hi, ma nonaŋ êndêŋ unyak êŋ anêŋ alaŋ nena, 'Kêdôŋwaga hanaŋ nena, "Yenaŋ unyak kapô atu ba yaŋgaŋ nôm waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ yenaŋ ŋê ku hamô êsê?" '

15 Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ ma nômkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk alalôaniŋ nôm êmô loŋ êŋ."

16 Êŋ ma ŋê ku ju atu i êyô malak lôŋ êŋ kapô. Ma êpôm nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ. Ma êpôpêk nôm waklavôŋ Hale ba Hi ek thêlô.

17 Yaŋsiŋ habôk ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju i êyô loŋ êŋ.

18 *Thêlô eyaŋ nôm êmô ma Yisu hanaŋ, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô te tem enaŋ ya bêŋ. Ôpêŋ lêk hayaŋ nôm haviŋ ya."

19 Ma thêlô leŋiŋmalaiŋ ba tomtom enaŋ hadêŋ yani nena, "Ya mi, aêŋ e?"

20 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlô laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ôpêŋ intu hasoŋ baŋ halôk belev haviŋ ya.

21 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem ni êtôm atu ba bôk eto yôv hathak yani. Ma doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba hanaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ bêŋ. Talêbô miŋ bôk havathu ami, êŋ ma mavi ek ôpêŋ!"

22 Thêlô eyaŋ nôm hamô ma Yisu hawa polom te ma hêv lamavi. Vêm ma haya ba hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hanaŋ, "Noja ba oŋgwaŋ. Êntêk ma yenaŋ vathiap."

23 Vêm ma hawa tase lôk waiŋ ma hêv lamavi. Ma hêv hadêŋ thêlô ba sapêŋ inum.

24 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, "Êntêk ma yenaŋ thalaleŋ atu ba tem eŋgasô ek embak tabô imbiŋ Wapômbêŋ lôk avômalô pik ek nêm avômalô bêŋ anôŋ sa.

25 Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba waklavôŋ êŋ hayô ma tem yanum waiŋ lukmuk êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô."

26 Vêm ma êv yeŋ te yôv ma ethak ba i Dum Oliv.

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ
(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

" 'Tem yaŋgik boksipsip alaŋ vônô,
ma boksipsip tem nêsôv mayaliv ba ini.' *Sekalaia 13:7*

Ba intu môlô sapêŋ tem notak ya ma nôsôv mayaliv ba unu.

28 *Ma doŋtom hik ya liŋ hathak loŋbô, ma tem yamôŋ ba yana Galili vêm ka môlô nombeŋ ya yam."

29 Ma Pita hanaŋ nena, "Dô! Thêlô sapêŋ etak o ba i, ma tem yamiŋ imbiŋ o denaŋ."

30 Ma Yisu hanaŋ, "Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ

* **14:12:** Kis 12:6 * **14:18:** Sng 41:9 * **14:24:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * **14:28:** Mat 28:16; Mak 16:7

halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”

31 *Ma doŋtom Pita hanaŋ lôklokwaŋ nena, “Mi anôŋ! Ik ya vônô, ma miŋ hatôm yanaŋ nena yahathôŋ o paliŋ ami. Milôk!” Ma ŋê ku sapêŋ enaŋ aêŋ iyom.

Yisu hateŋ mek hamô Getsemani (Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 *Vêm ma thêlô êyô loŋ atu ba elam nena Getsemani ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku, “Môlô nômô loŋ êntêk ma yana ek yateŋ mek.”

33 Ma hawa Pita lo Jems ma Jon haviŋ yani. Ma yani kapô halêlêk lôk lamalaiŋ kambom.

34 *Ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yakapôlôŋ lêk malaiŋ bomaŋ hatôm lêk yahama yôv. Môlô nômô loŋ êntêk ma nônêm lêlê.”

35 Ma hi daim dokte ma hêv yak halôk pik ma hateŋ mek nena loŋôndê la hêk ek yani ma nêm malaiŋ lôk vovaŋ êntêk vê.

36 *Ma hanaŋ, “O Aba* Wakamik, o hatôm undum nômkama sapêŋ. Aêŋ ba nêm tase êntêk vê ênjêk ya. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yaleŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”

37 Ma Yisu hale hi ma hayê anêŋ ŋê ku lêk êk sôm. Ma hanaŋ hadêŋ Pita, “Saimon, hôêk sôm e? O miŋ hatôm ômô lêlê wakma te ami e?

38 Nômô lêlê ba noteŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami. Kapô lahaviŋ indum mavi ma doŋtom auk ma pulusikna ba miŋ hatôm indum ami.”

39 Vêm ma havôhi ma hateŋ mek bô atu hathak loŋbô.

40 Ma halehi hathak loŋbô ma hayê thêlô êk sôm denaŋ ek malê nena maleŋiŋ hayaŋ ba miŋ hatôm nêmô lêlê ami. Ba intu êthôŋ nena nenaŋ malê êndêŋ yani.

41 Vêm ma halehi bôlôŋ te lô ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm ba owa lovak denaŋ e? Hatôm! Odaŋô, wakma lêk hayô yôv ek netak ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheŋiŋ.

42 Aêŋ ba numbiyô ek alôana. Ôŋgô! Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk halêm yôv.”

Evaloŋ Yisu (Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

43 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma Judas hayô. Yani ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te. Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm iviŋ yani ba ewa biŋ vovak lôk okdiba. Ŋê takêŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk ŋê bêŋbêŋ vi êv thêlô ba êlêm.

44 Ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ bôk hik lavôŋiŋ te thô hadêŋ i nena, “Ôpatu ba yahaliŋu, êŋ ma Yisu. Ba intu nobaloŋ loŋ ma noja ba unu.”

45 Ma ôpêŋ hi ketheŋ hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga.” Ma haliŋu yani.

46 Ma ŋê takatu ba i haviŋ Judas evaloŋ Yisu ba ewa ba i.

47 Ma ŋê takatu ba imiŋ habobo te hadadi anêŋ biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vi vê.

48 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e?

49 *Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ba yahadôŋ môlô ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk nôm takêŋ habitak ek Wapômbêŋ anêŋ abô injik anôŋ.”

50 *Êŋ ma anêŋ ŋê ku sapêŋ etak yani ma êsôv mayaliv ba i.

51 Ma anyô muk te hasopa Yisu haveŋ yam ba havuliv liŋkupik hathak sôp mavi te iyom. Ma idum ek nebaloŋ yani,

52 ma doŋtom evaloŋ sôp oyaŋ ma hasôv liŋpopam ba hi.

Enaŋ Yisu bêŋ hadêŋ Sanhedlin (Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24)

53 Ma thêlô ewa Yisu ba i hadêŋ anyô bêŋ habôk da. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da sapêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ sapêŋ lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ sapêŋ ethak doŋtom.

54 Ma Pita hasopa Yisu haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte. Ma habitak

* **14:31:** Jon 11:16 * **14:32:** Jon 18:1 * **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:36:** ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ ma kamik. Êŋ ma abô Alam, Yisu thêlô iniŋ abô. * **14:49:** Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20 * **14:50:** Mak 14:27-31

hayô anyô bêŋ habôk da anêŋ badêŋ kapô. Ma hi hamô haviŋ sôp bidoŋ ba havuŋu atum haviŋ thêlô.

55 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin* sapêŋ êbôlêm avômalô doho ek nenaŋ Yisu anêŋ kambom takatu ba hadum bêŋ ek thêlô nindum abô esak ek nijik yani vônô. Ma doŋtom miŋ êpôm Yisu anêŋ kambom te ek nijik yani vônô ami.

56 Avômalô bêŋ anôŋ enaŋ abôyaŋ hathak Yisu, ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ ma miŋ hatôm doŋtom ami.

57 Ma doho iviyô imiŋ ma enaŋ abôyaŋ hathak Yisu aêntêk,

58 * “Yêlô alaŋô yani hanaŋ nena, ‘Tem yandiniŋ unyak matheŋ êntêk ba anyô elav hathak baheŋiŋ. Ma êtôm wak lô iyom ma tem yandav lukmuk yaŋ atu ba miŋ elav hathak baheŋiŋ ami.’ ”

59 Ma doŋtom iniŋ abô takatu ba enaŋ hi mayaliv ma miŋ enaŋ abô doŋtom ami.

60 Êŋ ma anyô bêŋ habôk da haviyô hamiŋ thêlô maleŋiŋ ma hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Ŋê takêntêk lêk enaŋ o bêŋ yôv ma o bônôŋ eka? O abô mi e?”

61 Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom ma miŋ hanaŋ abôla ami.

Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ hathak loŋbô nena, “O ma Mesia, Anyô Bêŋ Matheŋ atu anêŋ Nakaduŋ e?”

62 Ma Yisu hanaŋ nena, “Ya êŋ êntêk. Ma tem ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êmô Wapômbêŋ Lôkliŋyak Anôŋ baŋ vianôŋ ba tem êyô êmô buliv ba êlêm.”

63 Ma anyô bêŋ habôk da halaŋô abô êŋ ma hakakaviŋ anêŋ kwêv ma hanaŋ, “Lêk yôv. Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ?

64 *Lêk alaŋô yôv nena habuliŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba hanaŋ nena yanida ma hatôm Wapômbêŋ. Ba intu lemimhabi aisê?”

Ma thêlô sapêŋ enaŋ nena, “Hadum kambom ba intu ema.”

65 Vêm ma doho êsôvwapôk hathak yani. Ma vi ivuliv ma siŋ hathak sôp ma êpêŋ yani ba enaŋ nena, “O plopet te ma onaŋ nena opalê intu hik o?” Ma sôp bidoŋ evaloŋ yani ba ik haviŋ.

Pita hanaŋ nena hathôŋ Yisu paliŋ (Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

66 Pita hamô tamu unyak atu anêŋ badêŋ kapô, ma anyô bêŋ habôk da anêŋ avi ku te halêm.

67 Ma hayê Pita havuŋu atum hamô. Ma hatitiŋ yani ba hanaŋ, “O êntêk intu bôk hoveŋ haviŋ Yisu, anyô Nasalet atu.”

68 Êŋ ma Pita hanaŋ, “Mi, yahathôŋ abô intu ba honaŋ paliŋ.” Ma hale ba hi habobo badêŋ abôlêk. Ma tale te halaŋ.

69 Ma avi ku atu hayê Pita hathak loŋbô ma hanaŋ hadêŋ anyô takatu ba imiŋ habobo yani aêntêk, “Ôpêntêk ma ŋê takatu iniŋ anyô te.”

70 Ma doŋtom yani hanaŋ hathak loŋbô, “Mi.”

Vêm ma ŋê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ hadêŋ Pita hathak loŋbô, “Avanôŋ biŋ nena o ma anyô Galili te ba intu o ma anêŋ anyô te.”

71 Ma doŋtom Pita hanaŋ nena, “Ya miŋ yahanaŋ abô avanôŋ ami, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêm vovaŋ êndêŋ ya. Yahalam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba yahanaŋ nena yahathôŋ ôpêntu ba onaŋ abô hathak paliŋ.”

72 Ketheŋ oyaŋ ma tale halaŋ bôlôŋ yaŋ, êŋ ma Pita lahabi abô atu ba Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Tale miŋ halaŋ bôlôŋ ju ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.” Êŋ ma Pita hakôm ba halaŋ kambom.

15

Ewa Yisu ba i hadêŋ Pailat (Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5,13-25; Jon 18:28-19:16)

1 *Lôkbôk momaŋiniŋ ma Sanhedlin sapêŋ ethak doŋtom. Thêlô ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk avômalô iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ. Ma ibutiŋ abô hathak doŋtom vêm ma ekak baŋ luvi lusu ma ewa ba i hadêŋ Pailat.

* **14:55:** Sanhedlin ma avômalô Islael iniŋ kaunsil. * **14:58:** Jon 2:19-21 * **14:64:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **15:1:** Luk 22:66

2 Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ aêntêk, “O
ma avômalô Islael iniŋ kiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm
intu honaŋ.”

3 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da ibi Yisu liŋkupik
hathak abô lomaloma.

4 Ma Pailat hanaŋ hadêŋ Yisu hathak
loŋbô, “O abô mi e? Thêlô ibi lemvimkupik
hathak abô lomaloma.”

5 *Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom. Ba intu
Pailat hasoŋ kambom.

6 Waklavôŋ Hale ba Hi nômbêŋ intu, ma
avômalô ethak elam anyô koladôŋ te anêŋ
athêŋ ek Pailat nêm vê. Ma Pailat hathak
hêv ôpêŋ vê.

7 Sondabêŋ êŋ ma anyô te anêŋ athêŋ
nena Balabas hamô koladôŋ. Yani hamô
koladôŋ haviŋ ŋê takatu ba thêlô ik vovak
hadêŋ Lom ba ik anyô doho vônô.

8 Êŋ ma avômalô i hadêŋ Pailat ma elam
ek nêm anyô koladôŋ te vê êtôm hathak
hadum lôbôlôŋ.

9 Ma Pailat hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Islael
unim kiŋ êntêk e?”

10 Pailat hayala nena ŋê bêŋbêŋ êbôk da
leŋiŋdaŋ hathak Yisu ba intu idum abô ek
yani ba hanaŋ aêŋ.

11 *Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ êbôk da ik
avômalô kapôlôŋiŋ liŋ ek nendam nena ne-
tak Balabas ba ni ma nebaloŋ Yisu loŋ.

12 Ma Pailat hanaŋ hik thêlô liŋ hathak
loŋbô nena, “Yandum malê êndêŋ ôpatu ba
môlô olam nena Islael iniŋ kiŋ?”

13 Ma sapêŋ elam nena, “Nijik vônô esak
a!”

14 Ma Pailat hanaŋ, “Eka? Yani hadum
malê kambom?”

Ma doŋtom thêlô elam lôklala hathak
loŋbô nena, “Nijik vônô esak a!”

15 Ma Pailat lahaviŋ nêm leŋiŋmavi êndêŋ
avômalô nômbêŋ atu ba intu hatak Balabas
ba hi. Ma hanaŋ ek nebali Yisu esak yak
lôkmaŋgiŋ vêm ma hatak halôk ŋê vovak
baheŋiŋ ek nijik vônô esak a.

Ŋê vovak enaŋ abôma hathak Yisu (Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

16 Vêm ma ŋê vovak ewa Yisu ba i Pailat
anêŋ unyak badêŋ kapô. Ma elam ŋê vovak
sapêŋ ba êlêm ethak doŋtom.

17 Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim
te ma ik hathak Yisu ma ewa yak lôkmaŋgiŋ
atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik
halôk wakadôk.

18 Ma iviyô ma êv baheŋ hathak leŋ ma
enaŋ, “Waklêvôŋ mavi, avômalô Islael iniŋ
kiŋ!”

19 Ma ik wakadôk hathak alokwaŋ te
lôbôlôŋ ma êsôvwapôk hathak yani. Vêm ma
elek veŋiŋdôŋ lêlô hadêŋ yani lôk êbô anêŋ
athêŋ.

20 Ma enaŋ abôma hathak yani vêm ma
ibi kwêv thalaleŋ atu thô ma ik yanida
anêŋ kwêv daim hathak loŋbô. Ma elom
yani ba i ek nijik vônô esak a.

Ik Yisu hathak a (Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

21 *Ma anyô te anêŋ athêŋ nena Saimon
anêŋ Sailini halêm anêŋ buyaŋ ba hadum
ek ni Jelusalem. Yani ma Aleksanda lo
Lupus iniŋ lambô. Ma ŋê vovak êpôm yani
ba êpôviŋ ek enja Yisu anêŋ alovalaŋaŋsiŋ.

22 Êŋ ma ewa Yisu ba i loŋ te anêŋ athêŋ
nena Golgota. Athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena
Loŋ Leŋkadôk Lokwaŋ.

23 Ma ewa waiŋ ba eyelaŋ haviŋ alokwaŋ
te anêŋ thôk ba êv hadêŋ yani ek inum ek
etauviŋ vovaŋ. Ma doŋtom hadô.

24 *Êŋ ma thêlô ik yani loŋ hathak a. Vêm
ma ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem
neja anêŋ kwêv lo sôp.

25 Wakma hatôm 9 kilok lôkbôk ma ik
Yisu loŋ hathak a.

26 Alovalaŋaŋsiŋ anêŋ vuliŋ ma eto abô
atu ba enaŋ hathak Yisu aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIŊ KIŊ

27-28 *Ma êthôkwêŋ anyô vani lokwaŋju
haviŋ. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ
vianôŋ, ma yaŋ hamiŋ baŋ vikeŋ.*

---

* **15:5:** Ais 53:7; Mak 14:61 * **15:11:** Ap 3:13-14 * **15:21:** Lom 16:13 * **15:24:** Sng 22:18 * **15:27-28:** Ais 53:12
* **15:27-28:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Mak hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô bute hik anôŋ. Abô êŋ hanaŋ aêntêk, “Thêlô êyê yani hatôm anyô kambom.” * **15:29:** Sng 22:7; 109:25; Mak 14:58

29 *Ma avômalô takatu ba elom loŋônd̂ê
êŋ ba i ibi abôma hathak yani lôk itutuniŋ
leŋiŋkadôk ba enaŋ, “Ai! O atu ba honaŋ
nena tem undiniŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak
matheŋ ma ondav esak loŋbô êtôm wak lô
iyom e?
30 Êŋ ma oda nêm oda bulubiŋ ba otak
alovalaŋaŋsiŋ ma ôlêm pik!”
31 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ enaŋ abôma haviŋ. Ba
enaŋ hadêŋ i nena, “Ôŋgô! Yani bôk hêv
avômalô vi bulubiŋ, ma doŋtom miŋ hatôm
nêm yanida bulubiŋ ami eka?
32 Yani ma Mesia, Islael iniŋ kiŋ e? Êŋ
ma etak alovalaŋaŋsiŋ ba êlêm pik ek alalô
nagê ba nanêmimbiŋ!” Ma anyô ju atu ba
imiŋ alovalaŋaŋsiŋ haviŋ yani enaŋ abôma
haviŋ.

Yisu hama
(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 Waklêvôŋ biŋ ma momaŋiniŋ hayô pik
sapêŋ vôv ba hêk aleba hayô 3 kilok.
34 *Ma 3 kilok ma Yisu halam lôklala
aêntêk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Abô êŋ
anêŋ ôdôŋ nena, “Yenaŋ Wapômbêŋ, yenaŋ
Wapômbêŋ, aisê ka hôdô ya?”
35 Ma avômalô vi atu ba imiŋ loŋ êŋ elaŋô
abô êŋ ma enaŋ, “Odaŋô, yani halam Elia.”
36 *Ma anyô te hi bôlôŋ doŋtom ma hawa
kapôk ba hasoŋ halôk waiŋ maniŋ. Ma
hathôkwêŋ kapôk êŋ hathak apiyak te ba
hêv hadêŋ Yisu ek inum. Ma ôpêŋ hanaŋ,
“Dô! Alalô nagê vêmam. Yakô Elia tem êlêm
enja yani vê êŋjêk alovalaŋaŋsiŋ la?”
37 Ma Yisu halam kaêk lôklala ma hama.
38 Ma sôp bêŋ atu ba hamiŋ unyak
matheŋ ek hayaŋ unyak kapô kisi ma ha-
pup vose hi luvi hêk vuliŋ ba hayô vibiŋ.
39 Ma anyô vovak laik atu ba hamiŋ
habobo Yisu hayê kobom atu ba Yisu hama
hathak, êŋ ma hanaŋ, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk
ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ anôŋ.”
40 *Avi doho imiŋ daim dokte ba êyê
imiŋ. Thêlô êŋ te ma Malia anêŋ Magadala.
Ma te ma Malia, Jems yaô lo Josep iniŋ
talêbô. Ma te ma Salome.
41 Sêbôk ba Yisu hamô Galili ma avi takêŋ
esopa yani ba êv yani sa. Ma avi bêŋ anôŋ
êmô haviŋ ba iviŋ Yisu ba i Jelusalem.

Elav Yisu
(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

42 Wak ik Yisu vônô, êŋ ma waklavôŋ
avômalô ethak êpôpêk iniŋ nômkama ek
Sabat. Ma wak êŋ anêŋ yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma
tem Sabat.
43 Ba intu wak hamiŋ denaŋ ma Josep
anêŋ Alimatia hayô. Yani ma Sanhedlin
iniŋ anyô bêŋ te. Yani hathak hêv ma ek
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak atu tem êlêm.
Ma miŋ hakô ami ma hi hadêŋ Pailat ma
hanaŋ ek enja Yisu anêŋ kupik.
44 Ma Pailat halaŋô nena Yisu lêk hama
yôv ba hasoŋ kambom ma halam anyô
vovak laik halêm. Ma hanaŋ hik ôpêŋ liŋ
nena, “Yisu lêk hama yôv mena mi e?”
45 Ma halaŋô anyô vovak laik anêŋ abô
yôv ma halôk ek Josep enja anêŋ kupik.
46 Êŋ ma Josep hêv sôp daim mavi te
vuli ma hawa Yisu liŋkupik vê hêk alo-
valaŋaŋsiŋ ma havuliv siŋ hathak sôp atu.
Ma hi hadô hêk siô valu abyaŋ atu ba elav
ek nedav ŋê ŋama êndôk. Ma habubi valu
bêŋ te ek hik siô abôlêk siŋ hathak.
47 Malia anêŋ Magadala lôk Malia, Josep
anêŋ talêbô, imiŋ ma êyê loŋ atu ba etak
Yisu anêŋ kupik hêk.

16

Yisu haviyô hathak loŋbô
(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

1 Sabat hale ba hi ma Malia anêŋ Mag-
adala lôk Malia, Jems anêŋ talêbô, ma Sa-
lome êv vuli nôm ôv mavi ek neja ba ini ek
netak esak Yisu kupik.
2 Ma sonda êŋ anêŋ wak te môŋ anêŋ
lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô iviyô ba i siô.
3 Ma enaŋ hadêŋ i nena, “Opalê tem ibubi
valu atu ba hamô lôv abôlêk vê ek alalô
am?”
4 Êyô siô ma êyê nena valu bêŋ atu ma lêk
ibubi hi hamô daŋ.
5 Thêlô ibitak êyô valu abyaŋ kapô ma
êyê anyô muk lôk kwêv thapuk daim te

* **15:34:** Sng 22:1 * **15:36:** Sng 69:21 * **15:40:** Luk 8:2-3

hamô thêlô baheŋ vianôŋ. Thêlô êyê ma esoŋ kambom.

6 Ma doŋtom ôpêŋ hanaŋ, “Miŋ nosoŋ ami. Yahayala nena ôbôlêm Yisu anêŋ Nasalet atu ba ik hathak a. Yani lêk haviyô ba hi ma miŋ hêk loŋ êntêk ami. Ôŋgô loŋ atu ba êdô yani hêk êntêk.

7 *Ma unu nonaŋ êndêŋ anêŋ ŋê ku lôk Pita nena, ‘Yani lêk hamôŋ ek môlô ba hi Galili. Ôyô loŋ êŋ ma tem nôpôm yani êtôm atu ba bôk hanaŋ yôv hadêŋ môlô.’ ”

8 Ma avi takêŋ êkô ba elowaliŋ kambom ma etak siô ba êsôv ele yaiŋ ba i. Thêlô êkô ba bônôŋ iyom ma miŋ enaŋ abô êŋ hadêŋ anyôla ami.

*[Malia anêŋ Magadala lôk Yisu anêŋ ŋê ku êyê yani**

(Mat 28:9-20; Luk 24:13-49; Jon 20:11-23)

9 Yisu haviyô hadêŋ sonda te anêŋ wak te môŋ. Ma hik i thô môŋ hadêŋ Malia Magadala, avi atu ba bôk Yisu hêv ŋgôk baheŋvi ba lahavuju vê hêk yani.

10 Êŋ ma Malia hi hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba bôk eveŋ haviŋ yani. Ŋê takêŋ leŋiŋmalaiŋ ba elaŋ êmô.

11 Ma elaŋô nena Yisu lêk hamô lôkmala ba Malia lêk hayê yani, ma doŋtom miŋ êvhaviŋ abô êŋ ami.

12 Haveŋ yam ma Yisu anêŋ ŋê ku ju etak malak bêŋ ba i loŋ yaŋ. Ma Yisu habitak yaŋda ba hik i thô hadêŋ thai.

13 Ma ele i enaŋ abô êŋ hadêŋ ŋê ku vi, ma doŋtom miŋ êvhaviŋ iniŋ abô ami.

14 *Yôv ma Yisu anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavute eyaŋ nôm êmô, ma Yisu da hayô ek thêlô. Ma hathaŋ thêlô hathak iniŋ kapôlôŋiŋ thekthek ba miŋ êvhaviŋ ŋê takatu ba êyê nena yani lêk haviyô yôv iniŋ abô ami.

15 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Unu êtôm pik sapêŋ ma nonaŋ Abô Mavi atu ba hathak ya bêŋ êndêŋ avômalô sapêŋ.

16 *Ŋê takatu ba êvhaviŋ ba ithik ŋaŋ ma tem Wapômbêŋ nêm i bulubiŋ. Ma ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ abô atu nena ini nêndôk loŋ atum.

17 *Wapômbêŋ tem etak lavôŋiŋ lomaloma êndôk ŋê êvhaviŋ baheŋiŋ aêntêk. Esak yenaŋ athêŋ, ma tem nênêm ŋgôk vê lôk nenaŋ abô masôm lukmuk.

18 *Ma nebaloŋ umya kambom êmô baheŋiŋ lôk ninum nôm atu ba injik anyô vônô ma doŋtom tem nêmô mavi. Ma netak baheŋiŋ êyôŋgêk ŋê lôk lijiŋ, ma tem nimbitak mavi.”

Wapômbêŋ hawa Yisu
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

19 *Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ abô haviŋ thêlô yôv ma ewa yani hathak leŋ ba hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ.

20 *Vêm ma anêŋ ŋê ku i enaŋ Abô Mavi êŋ haveŋ loŋ sapêŋ. Ma Anyô Bêŋ hadum ku haviŋ thêlô ba hik iniŋ abô loŋ hathak lavôŋiŋ takatu ba idum.]

* **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28 * **16:8:** Ŋê lôkauk bêŋ anôŋ leŋiŋhabi nena abô êŋ ma Mak da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam. * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Ap 1:8 * **16:16:** Ap 2:38 * **16:17:** Ap 2:4; 8:7 * **16:18:** Luk 10:19; Ap 28:3-6 * **16:19:** Ap 1:9-11; 2:33-34 * **16:20:** Ap 14:3; Hib 2:3-4

Abô Mavi atu ba Luk hato Abô môŋ

Luk hato kapya êntêk. Yani ma anyô loŋ buyaŋ ma miŋ Islael te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêŋ anyô môlô. Yanida ma miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ abô haviŋ ŋê nômbêŋ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleŋiŋ.

Yani hato kapya êntêk hadêŋ anyô bêŋ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miŋ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveŋ ami. Ba intu Luk hawasa bêŋ anôŋ. Luk lahaviŋ Tiapilus eyala abô avanôŋ esak malêla takatu ba Yisu hanaŋ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Aêŋ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miŋ halêm ek nêm ŋê Islael iyom bulubiŋ ami. Mi, halêm ek nêm ŋê Islael lôk ŋê loŋ buyaŋ bulubiŋ imbiŋ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ” bêŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 60 mena 70 AD la. Ma haveŋ yam ma hato kapya Aposel haviŋ.

Abô môŋ

1 *Anyô bêŋ Tiapilus, avômalô bêŋ anôŋ eto kapya hathak nôm takatu ba bôk hik anôŋ hêk yêlô malêvôŋ.
2 Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaŋ. Ŋê êŋ êmô hatôm Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku ek enaŋ abô hadêŋ avômalô.
3 Aêŋ ba yaleŋmavi anôŋ ba yahato kapya êntêk hadêŋ o hathak nôm takêŋ ek malê nena yada yahadum ku bêŋ anôŋ ek yahanaŋ hik abô takêŋ liŋ hathak Yisu anêŋ ku sapêŋ ek yenaŋ abô êŋ imbitak êtôm loho mavi.
4 Yahato abô takêŋ ek nêm o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaŋô, êŋ ma abô avanôŋ.

Aŋela hayô ek Sekalaia

5 Sêbôk atu ba Kiŋ Helot hayabiŋ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêŋ athêŋ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviŋ ŋê ôdôŋ atu ba iniŋ athêŋ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêŋ Alon anêŋ limi haviŋ.
6 Thai êmô thêthôŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma, ma ethak esopa abô balabuŋ lôk Anyô Bêŋ anêŋ abô sapêŋ ba iniŋ kambom mi.
7 Ma doŋtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êmô aleba eyalôv.
8 Wak te ma ôdôŋ Abiya iniŋ waklavôŋ nindum ku êmô unyak matheŋ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êŋ.
9 *Thêlô esopa ŋê êbôk da iniŋ kobom ba ibi valu ek nêgê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêŋ anêŋ unyak matheŋ ba ni ek êmbôk kamuŋ ôv mavi. Êŋ ma Sekalaia anêŋ athêŋ habitak ba yani hi Wapômbêŋ anêŋ unyak ek êmbôk da.
10 Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêŋ anôŋ imiŋ unyak viyaiŋ ba eteŋ mek imiŋ.
11 Êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek Sekalaia ba hamiŋ loŋ êbôk da ôv mavi anêŋ loŋ vianôŋ.
12 Sekalaia hayê aŋela, êŋ ma hasoŋ ba hakô kambom.
13 Ma doŋtom aŋela hanaŋ, “Sekalaia, miŋ ôkô ami. Anêm mek ma Wapômbêŋ halaŋô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondam anêŋ athêŋ nena Jon.
14 Ma tem lemmavi bêŋ anôŋ. Amena êŋ habitak ma avômalô bêŋ anôŋ tem leŋiŋmavi
15 *ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ imiŋ Anyô Bêŋ ma. Yani miŋ hatôm inum yak waiŋ lôk ŋaŋ maniŋ vi ami. Hamiŋ talêbô la denaŋ ma tem Lovak Matheŋ êmbôlô yani kapô siŋ.
16 Ma tem endom avômalô Islael bêŋ anôŋ ba ini êndêŋ Anyô Bêŋ, thêlôniŋ Wapômbêŋ.
17 *Ma yani tem êmôŋ ek Anyô Bêŋ ma anêŋ lôklokwaŋ lôk ku lo loŋ ma tem êtôm Elia anêŋ. Ma tem indum ba lami lôk nali nimbitak kapôlôŋiŋ doŋtom. Lôk indum ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ leŋôndôŋ ekyav ek nedaŋô

* **1:1:** Ap 1:1 * **1:9:** Kis 30:7 * **1:15:** Nam 6:2-3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13

ŋê thêthôŋ iniŋ auk mavi. Ma yani tem indum aêŋ ek avômalô nêpôpêk i ba neyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ êyô."

18 Ma Sekalaia hanaŋ hadêŋ aŋela, "Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmimbiŋ abô êŋ aisê?"

19 *Ma doŋtom aŋela hanaŋ viyaŋ nena, "Ya Gebliel, ba yahamiŋ Wapômbêŋ thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ abô mavi êntêk êndêŋ o.

20 Yôv ma ondaŋô, miŋ hôêvhaviŋ yenaŋ abô ami. Aêŋ ba vembôlêk tem putup ba miŋ hatôm onaŋ abô ami endeba yenaŋ abô êntêk injik anôŋ êtôm waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hanaŋ am."

21 Avômalô eyabiŋ Sekalaia aleba mi ma leŋiŋhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak matheŋ kapô am?

22 Ma Sekalaia hale yaiŋ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak baŋ iyom ma miŋ hanaŋ abô ami. Aêŋ ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wêŋ te hêk unyak matheŋ kapô.

23 Sekalaia hadum anêŋ ku yôv ma yani havôhi anêŋ unyak.

24 Haveŋ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabeŋ. Ma havuŋ i hatôm ayôŋ baheŋvi.

25 Ma hanaŋ nena, "Anyô Bêŋ lamavi ba hadum nôm êŋ ek ya ba hêv yenaŋ mama vê hêk avômalô maleŋiŋ."

Aŋela hayô ek Malia

26 Elisabet hasabeŋ hatôm ayôŋ baheŋvi ba lahavute, ma Wapômbêŋ hêv aŋela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet hêk Galili kapô.

27 *Yani hi hadêŋ avi muk te anêŋ athêŋ nena Malia. Malia anêŋ avômalô bôk epesaŋ abô yôv ek nendom yani êndêŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Josep. Josep ma Kiŋ Devit anêŋ lim.

28 Aŋela hi hadêŋ Malia ma hanaŋ, "Waklêvôŋ mavi o! Anyô Bêŋ hêv lamavi anôŋ hadêŋ o ba hamô haviŋ o."

29 Ma Malia halaŋô abô êŋ ma hasoŋ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am.

30 Ma doŋtom aŋela hanaŋ hadêŋ yani, "Malia, miŋ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêŋ anêŋ lamavi.

31 *Ondaŋô, tem osabeŋ ba onja okna te ba ondam anêŋ athêŋ nena Yisu.

32 *Yani ma tem imbitak anyô lôk athêŋ bêŋ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêŋ Leŋ anêŋ Nakaduŋ. Ma tem Anyô Bêŋ Wapômbêŋ nêm lim Devit anêŋ ku kiŋ êndêŋ yani.

33 Ma tem êmô êtôm Jekop anêŋ avômalô iniŋ kiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma anêŋ ku eyabiŋ anêŋ avômalô hatôm nêm yak ami ma mi anôŋ."

34 Ma Malia hanaŋ hadêŋ aŋela aêntêk, "Nôm êŋ tem imbitak aisê am? Miŋ bôk yahêk haviŋ anyô te ami."

35 Ma aŋela hanaŋ nena, "Lovak Matheŋ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêŋ Leŋ anêŋ lôklokwaŋ tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matheŋ ba nendam nena Wapômbêŋ Anêŋ Nakaduŋ.

36 Ondaŋô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôŋna ba elam yani nena avi yamu, ma doŋtom lêk hasabeŋ ba anêŋ ayôŋ baheŋvi ba lahavute ba tem embathu amena te.

37 *Nômlate miŋ malaiŋ ek Wapômbêŋ indum ami."

38 Ma Malia hanaŋ, "Ya ma Anyô Bêŋ anêŋ avi ku. Ba indum êndêŋ ya êtôm intu honaŋ." Êŋ ma aŋela hatak Malia ba hi.

Malia hi hayê Elisabet

39 Ma Malia hatak anêŋ loŋ ma hi ketheŋ ba hayô malak te atu ba hêk loŋ dumlolê anêŋ Judia.

40 Ma habitak hayô Sekalaia anêŋ unyak kapô ma hanaŋ waklêvôŋ mavi hadêŋ Elisabet.

41 Ma Elisabet halaŋô anêŋ abô ma amena hapundik hamiŋ yani la kapô ba Lovak Matheŋ havôlô yani kapô siŋ.

42 Êŋ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanaŋ, "Wapômbêŋ hêv lamavi bêŋ anôŋ hadêŋ o hamôŋ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêŋ o imbiŋ amena intu ba hamiŋ o kapôlôm.

* **1:19:** Dan 8:16; 9:21 * **1:27:** Mat 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:32:** 2Sml 7:12-13,16; Ais 9:7 * **1:37:** Stt 18:14

43 Ma doŋtom ya avi alê te ba yenaŋ Anyô
Bêŋ anêŋ talêbô halêm ek ênjê ya?
44 Ondaŋô, yahalaŋô anêm waklêvôŋ, êŋ
ma amena êntêk haminŋ yaleŋsoam lamavi
ba hapundik.
45 Bôk holaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba
hôêvhaviŋ nena tem indum aêŋ. Ba intu
ômô lôk lemmavi!”

Malia anêŋ yeŋ

46 *Ma Malia hanaŋ,
“Yakapôlôŋ habô Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ,
47 ma yadahôlôŋ lamavi hadêŋ
Wapômbêŋ atu ba hêv ya bulubiŋ
48 ek malê nena yani hayê ba lahabi
anêŋ avi oyaŋ atu ba hadum anêŋ
ku.
Avômalô sapêŋ tem nenaŋ nena Wapômbêŋ
hêv lamavi hadêŋ ya hatôm wak
nômbêŋ intu sapêŋ
49 ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ
Anôŋ hadum nômbêŋ ek ya.
Ma anêŋ athêŋ ida ênjêk matheŋ.
50 *Yani hathak hêv kapô hadêŋ ŋê takatu
ba elaŋô anêŋ abô hadêŋ sêbôk ma
êntêk ma embeŋ yam imbiŋ.
51 *Yani hadum ku bêŋbêŋ hathak yani
anêŋ lôklokwaŋ.
Ma hathak havaloŋ avômalô takatu ba
êbôi ma habi i hi.
52 *Ma hathak hamô ŋê bêŋbêŋ iniŋ
lôklokwaŋ lu.
Ma hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ŋê athêŋ mi.
53 *Ma hathak havakôŋ avômalô takatu ba
ema kisi hathak nôm mavi anôŋ ba
leŋiŋviyak.
Ma doŋtom ŋê lôk nômkama bêŋ, ma
hathak hêv i vê ba i oyaŋ.
54-55 *Ma yani hathak hêv anêŋ avômalô ku
Islael sa,
ma lahabi anêŋ abô atu ba bôk havak
haviŋ Ablaham lôk anêŋ limi sapêŋ
nena tem laimbi i ba nêm i sa wak
nômbêŋ intu sapêŋ.”
56 Êŋ ma Malia hamô haviŋ Elisabet
hatôm ayôŋ lô vêm ma halehi anêŋ loŋ
hathak loŋbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ŋaŋ

57 Ma Elisabet anêŋ waklavôŋ embathu
hayô ba havathu okna te.
58 Êŋ ma Elisabet anêŋ thalaleŋ lôk anêŋ
avômalô elaŋô nena Anyô Bêŋ hêv kapô bêŋ
hadêŋ yani ba intu êbôi lôk leŋiŋmavi anôŋ.
59 *Ma amena êŋ hamô hatôm wak ba-
heŋvi ba lahavulô, ma anêŋ avômalô êlêm
ek neŋgothe anêŋ kupik. Ma leŋiŋhaviŋ
nênêm lambô Sekalaia da anêŋ athêŋ êndêŋ
okna êŋ.
60 Ma doŋtom talêbô hanaŋ nena, “Mi.
Alalô nandam nena Jon.”
61 Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena,
“Libumi la miŋ bôk ewa athêŋ Jon ami.”
62 Êŋ ma thêlô enaŋ hik lambô liŋ hathak
baheŋiŋ nena nendam anêŋ athêŋ aisê?
63 Aêŋ ba hanaŋ hathak baŋ nena neja
aseleŋ te êlêm. Ma hato nena, “Okna êŋ
anêŋ athêŋ ma Jon.” Ma thêlô sapêŋ êyê
athêŋ êŋ ba esoŋ kambom.
64 Ma ketheŋ oyaŋ ma Sekalaia hanaŋ
abô hathak loŋbô ba habô Wapômbêŋ anêŋ
athêŋ.
65 Ma avômalô malak êŋ êyê nôm êŋ ba
êkô kambom. Ma abô êŋ hi haveŋ Judia
iniŋ loŋ takatu ba hamô dumlolê sapêŋ.
66 Ma thêlô enaŋ hadêŋ i nena, “Anyô Bêŋ
anêŋ lôklokwaŋ hamô haviŋ amena êntêk
ba embeŋ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêŋ yeŋ

67 Yôv ma Lovak Matheŋ hayô halôk Jon
lambô Sekalaia kapô ba hanaŋ abô plopet
aêntêk,
68 * “Anyô Bêŋ, Islael iniŋ Wapômbêŋ, lêk
halêm ek nêm anêŋ avômalô vê ênjêk
iniŋ malaiŋ. Ba intu nanêm athêŋ
bêŋ êndêŋ yani.
69 *Yani hêv Anyô Lôklokwaŋ te habitak
anêŋ anyô ku Devit anêŋ thalaleŋ ek
nêm alalô bulubiŋ.
70 Yani hadum aêŋ hatôm sêbôk ba
hanaŋ hadêŋ anêŋ plopet matheŋ ba
enaŋ nena

* **1:46:** 1Sml 2:1-10 * **1:50:** Sng 103:13,17 * **1:51:** 2Sml 22:28 * **1:52:** Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6 * **1:53:** Sng 34:10 * **1:54-55:** Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20 * **1:59:** Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * **1:68:** Sng 72:18 * **1:69:** Sng 18:2 * **1:71:** Sng 106:10 * **1:72:** Stt 17:7; Sng 105:8-9

71 *tem Wapômbêŋ nêm alalô bulubiŋ
êŋjêk ŋê vovak lôk ŋê takatu ba bôk
êpôlik hathak alalô.
72 *Aêŋ ba yani hêv kapô ek alalôaniŋ
bumalô lôk lahabi anêŋ tabô
matheŋ.
73 *Abô atu ba yani bôk havak bal-
abuŋ haviŋ alalôaniŋ kamik Abla-
ham nena
74 tem nêm alalô bulubiŋ êŋjêk ŋê vo-
vak iniŋ lôklokwaŋ ek alalô nandum
anêŋ ku ma miŋ nakô ami
75 *ek namô matheŋ lôk thêthôŋ êŋjêk
Wapômbêŋ ma êtôm wak nômbêŋ
intu sapêŋ.
76 *Aêŋ ba, yenaŋ okna, tem ômôŋ ek
ôpôpêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋôndê ek
êlêm ba intu tem nendam o nena
Wapômbêŋ Leŋ anêŋ plopet.
77 *Lôk ôndôŋ anêŋ avômalô ek neyala
nena Wapômbêŋ tem nêm i bulubiŋ
esak hêv iniŋ kambom vê.
78 *Alalôaniŋ Wapômbêŋ lahiki bêŋ
anôŋ ba intu hêv kapô ba tem indum
nôm êŋ lôk nêm anêŋ wak êlêm anêŋ
leŋ
79 ek nêm deda êndêŋ avômalô takatu ba bôk
ema ba êmô momaŋiniŋ bêŋ kapô.
Lôk anêŋ deda êŋ tem nêm alalô sa ek
nambeŋ loŋôndê labali mavi.”
80 Ma Jon halumbak bêŋ ma habitak
lôklokwaŋ hathak hêvhaviŋ. Êŋ ma hi hamô
loŋ thiliv ba hayabiŋ anêŋ waklavôŋ êlêm
yaiŋ ek indum anêŋ ku êŋjêk avômalô Islael
maleŋiŋ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

1 Waklavôŋ êŋ ma Sisa Ogastus havak
abô majaŋ ek neja avômalô pik takatu ba
Lom eyabiŋ i iniŋ athêŋ.
2 Wak êŋ ma môŋ anôŋ ek gavman hawa
avômalô iniŋ athêŋ. Ma Kulinius ma hamô
hatôm plovins Silia iniŋ gavman bêŋ.
3 Êŋ ma avômalô sapêŋ i iniŋ malak ôdôŋ
nenanena ek neja iniŋ athêŋ.
4 Josep habitak anêŋ Kiŋ Devit anêŋ tha-
laleŋ. Ba intu hatak Nasalet anêŋ Galili ma
hi Devit anêŋ malak ôdôŋ Betlehem anêŋ
Judia.
5 Yani hi haviŋ Malia ek neto thainiŋ
athêŋ. Avi êŋ bôk epesaŋ anêŋ abô yôv ek
nendom êndêŋ Josep. Ma wak êŋ ma Malia
hasabeŋ.
6 Êmô Betlehem denaŋ ma Malia anêŋ
waklavôŋ hayô ek embathu.
7 Ma havathu namalô bôp ba havuliv
hathak sôp ba hadô hêk bokmaŋkao iniŋ
kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek
avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aŋela hayô ek ŋê eyabiŋ bok

8 Ma ŋê eyabiŋ boksipsip doho êmô
loŋ êŋ viyaiŋ ba eyabiŋ iniŋ bok hadêŋ
bôlôvôŋ.
9 Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek thêlô
lôk Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi
hayôhêk thêlô ba êkô kambom.
10 Ma doŋtom aŋela hanaŋ nena, “Miŋ
nôkô ami. Odaŋô! Yahawa abô mavi halêm
ek môlô ba tem indum avômalô sapêŋ
leŋiŋmavi anôŋ.
11 Lêk êntêk hêk Devit anêŋ malak ma avi
te havathu okna te atu ba tem nêm môlô
bulubiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ, Mesia* atu ba
Wapômbêŋ bôk hatak ek nêm anêŋ avômalô
bulubiŋ.
12 Môlô tem ôŋgô amena kasek te ivuliv
hathak sôp ba êdô hêk bokmaŋkao iniŋ
kabum. Nôm êŋ ma hatôm lavôŋiŋ ek môlô
ôŋgô.”
13 Aŋela hanaŋ yôv ma ketheŋ oyaŋ ma
aŋela bêŋ anôŋ anêŋ leŋ êlêm iviŋ yani. Ma
êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ aêntêk,
14 * “Nômbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ
lôkmaŋgiŋ esak leŋbum.
Ma pik ma anêŋ labali êmô im-
biŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ
lamavi hathak.”

Ŋê eyabiŋ bok i êyê Yisu

15 Aŋela etak thêlô ba i malak leŋ ma ŋê
eyabiŋ bok enaŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê

* **1:73:** Stt 22:16-17 * **1:75:** Tit 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2 * **2:11:** Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêŋ ôdôŋ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm avômalô bulubiŋ.” * **2:14:** Luk 19:38

nôm atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena lêk habitak Betlehem.”
16 Êŋ ma thêlô i ketheŋ ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmaŋkao iniŋ kabum.
17 Thêlô êyê yôv ma enaŋ abô takatu ba aŋela hanaŋ hadêŋ i hathak amena êŋ.
18 Ma avômalô elaŋô ŋê eyabiŋ bok iniŋ abô êŋ ba esoŋ kambom.
19 *Ma Malia lahabi abô takêŋ ba havaloŋ loŋ hêk kapô.
20 Ma ŋê eyabiŋ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêŋ lôk leŋiŋmavi anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elaŋô hatôm atu ba aŋela hanaŋ hadêŋ i.

Elam Yisu anêŋ athêŋ

21 *Wak baheŋvi ba lahavulô hale ba hi ma eŋgothe okna êŋ anêŋ kupik ba elam anêŋ athêŋ nena Yisu. Athêŋ êŋ ma Malia miŋ hasabeŋ ami denaŋ ma aŋela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

22 *Josep lo Malia iniŋ waklavôŋ nimbitak mabuŋ êŋjêk Wapômbêŋ ma hayô hatôm balabuŋ atu ba Mose bôk hato. Êŋ ma ewa Yisu ba i Jelusalem ek nênêm êndêŋ Anyô Bêŋ
23 *hatôm anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ yôv nena, “Nônêm anyô môŋ sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ.”
24 *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ bôk hanaŋ nena, “menak bôbô lokwaŋju mena thabiyom muk lokwaŋju.”
25 Ma anyô te hamô Jelusalem ba anêŋ athêŋ nena Simeon. Yani ma anyô thêthôŋ ba hasopa abô balabuŋ dedauŋ mavi. Yani hayabiŋ Mesia atu ba tem nêm Islael thêvô. Ma Lovak Matheŋ hamô haviŋ Simeon.
26 Ma Lovak Matheŋ bôk hanaŋ hadêŋ yani yôv nena tem miŋ ema ami ma êmô endeba êŋjê Anyô Bêŋ anêŋ Mesia vêmam.
27 Ma Lovak Matheŋ halom yani ba hi Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ. Yani hamô denaŋ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabuŋ.
28 Ma Simeon hasip okna hamô baŋ ma habô Wapômbêŋ ba hanaŋ aêntêk,
29 “Anyô Bêŋ Wapômbêŋ, ya anêm anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yaleŋmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviŋ ya.
30 *Lêk yamaleŋ hayê nôm atu ba hôêv ek nêm yêlô bulubiŋ.
31 Hôpôpêk nôm êŋ hêk avômalô sapêŋ maleŋiŋ.
32 *Nôm êŋ ma hatôm deda ek avômalô loŋ buyaŋ nêgê,
ma tem nêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ anêm avômalô Islael.”
33 Yisu anêŋ lambô lo talêbô elaŋô Simeon anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak okna êŋ ba esoŋ kambom.
34 *Êŋ ma Simeon hêv mek hadêŋ thêlô ma hanaŋ hadêŋ Malia aêntêk, “Wapômbêŋ hatak okna êntêk ek indum avômalô Islael bêŋ anôŋ nênêm yak ma bêŋ anôŋ nimbiyô nimiŋ. Yani tem êmô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lavôŋiŋ te ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ tem miŋ nênêmimbiŋ yani ami.
35 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ iniŋ auk loŋ kapô tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma tem kapôlôm indiŋ o êtôm biŋ vovak hadabêŋ bimdaluk kisi.”
36 Ma plopet avi te hamô haviŋ ba anêŋ athêŋ nena Ana. Yani ma Panuel anêŋ nalavi ba habitak anêŋ Asel anêŋ ôdôŋ. Yani bôk avôdôŋna ba anêŋ sondabêŋ hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviŋ yamalô hatôm sondabêŋ baheŋvi ba lahavuju.
37 Vêm ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabêŋ bêŋ anôŋ. Wak lo bôlôvôŋ ma miŋ hatak unyak matheŋ ami, ma hathak hatak nôm ek nêm yeŋ lo eteŋ mek.
38 Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êŋ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma hanaŋ abô hathak okna êŋ hadêŋ avômalô takatu ba êmô ek eyabiŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ nêm avômalô Islael vê êŋjêk iniŋ malaiŋ.

* **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31 * **2:22:** Wkp 12:1-8 * **2:23:** Kis 13:2 * **2:24:** Wkp 12:8 * **2:30:** Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 * **2:32:** Ais 42:6; 49:6; 52:10 * **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8 * **2:39:** Mat 2:23

39 *Josep lo Malia idum nômkama sapêŋ
hatôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ
hanaŋ vêm ma ele i iniŋ malak Nasalet hêk
Galili.
40 Ma okna halumbak ba habitak
lôklokwaŋ. Ma anêŋ auk mavi bêŋ anôŋ. Ma
Wapômbêŋ anêŋ wapôm hamô haviŋ yani.

Yisu hamô unyak matheŋ kapô

41 *Sondabêŋ nômbêŋ intu ma Yisu
anêŋ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê
waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi.*
42 Ma Yisu anêŋ sondabêŋ hatôm laumiŋ
ba lahavuju, ma thêlô idum aêŋ ba ethak
ba i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ êŋ.
43 Waklavôŋ bêŋ êŋ hale halôk ma thêlô
ele i iniŋ loŋ. Ma okna Yisu ma hamô
Jelusalem denaŋ. Ma talêbô lo lambô êthôŋ
ba i.
44 Ma esoŋ nena lêk haviŋ anêŋ avômalô
vi ba hi la. Ba eveŋ wak daluk te vêm ma
êyê mi, êŋ ma i êbôlêm yani haveŋ iniŋ
avômalô malêvôŋ.
45 Ma doŋtom miŋ êpôm ami, êŋ ma êvôi
Jelusalem hathak loŋbô ek nêmbôlêm yani.
46 Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani
hamô unyak matheŋ kapô. Yani hamô
haviŋ kêdôŋwaga doho ba halaŋô iniŋ abô
ma hanaŋ hik thêlô liŋ.
47 Avômalô takatu ba elaŋô anêŋ abô lôk
anêŋ auk bêŋ ma esoŋ kambom.
48 Êŋ ma lambô lo talêbô êyê yani ba esoŋ
kambom haviŋ. Ma talêbô hanaŋ, “Yenaŋ
okna, hudum malê aêŋ? Yai akô kambom
ba abôlêm o.”
49 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Mamu
ôbôlêm ya eka? Miŋ oyala nena tem yamô
Wakamik anêŋ unyak ami e?”
50 Ma doŋtom êthôŋ anêŋ abô êŋ anêŋ
ôdôŋ paliŋ.
51 *Yôv ma hi haviŋ talêbô lo lambô ba i
Nasalet. Ma halaŋô iniŋ abô ba hasopa. Ma
talêbô havaloŋ abô takêŋ loŋ hêk kapô.
52 *Yisu habitak bêŋ ma anêŋ auk mavi
anôŋ. Ma Wapômbêŋ lôk avômalô leŋiŋmavi
hathak yani.

3

Jon anyô hathik ŋaŋ hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)

1 Hadêŋ sondabêŋ laumiŋ ba labaheŋvi
atu ba kiŋ Sisa Taibelias hayabiŋ Lom,
ma Pontius Pailat hayabiŋ Judia, ma Helot
hayabiŋ Galili, ma yaŋ molok Pilip hayabiŋ
Itulia lo Takonitis, ma Lisanias hayabiŋ
Abilene,
2 ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm
anyô bêŋ êbôk da. Hadêŋ wak êŋ ma
Sekalaia nakaduŋ Jon hamô loŋ thiliv, ma
Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hadêŋ yani.
3 *Êŋ ma Jon hi haveŋ loŋ takatu ba
hamô habobo ŋaŋ Jolodaŋ ma hanaŋ ek
avômalô nede kapôlôŋiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ
ek Wapômbêŋ nêm iniŋ kambom vê.
4 Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk
anêŋ kapya nena,

“Kaêk te halam haveŋ loŋ thiliv nena,
‘Nôpôpêk loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm,
ma nopesaŋ ba imbitak thêthôŋ ek
yani.
5 Nusivuŋ koloson sapêŋ siŋ
ma node dumlolê sapêŋ pesa ba im-
bitak kalôŋ mavi.
Ma nopesaŋ loŋôndê lokbaŋ ba im-
bitak thêthôŋ,
ma loŋôndê kekela ma nopesaŋ ba im-
bitak thêthê mavi.
6 Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê
Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv
avômalô bulubiŋ.’ ” *Aisaia 40:3-5*

7 *Avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Jon ek
isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma
umya kambom anêŋ nali ba osoŋ nena tem
yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ
lamaniŋ e? Mi anôŋ!
8 *Ma nundum kobom takatu ba injik
thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ
lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am
nena, ‘Ablaham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba
intu yêlô ma avômalô thêthôŋ.’ Mi, yanaŋ
êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja

* **2:41:** Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * **2:41:** Sêbôk ma Wapômbêŋ anêŋ aŋela ik Ijip iniŋ apenena môŋ vônô. Ma hayô Islael ma hayê thalaleŋ hamô iniŋ unyak abôlêk, êŋ ma hale ba hi ba miŋ hik Islael te vônô ami. * **2:51:** Luk 2:19 * **2:52:** 1Sml 2:26; Snd 3:4 * **3:3:** Ap 13:24 * **3:7:** Mat 12:34; 23:33 * **3:8:** Jon 8:33,39

valu takêntêk ba epesaŋ Ablaham anêŋ limi esak.
9 *Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum."
10 Ma avômalô nômbêŋ atu ba elaŋô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, "Yêlô nandum malê?"
11 Ma Jon hanaŋ nena, "Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêm yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nôm hamô ma nêm aêŋ iyom."
12 *Ma ŋê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, "Kêdôŋwaga, yêlô nandum malê?"
13 Ma Jon hanaŋ, "Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniŋ anyô bêŋ hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami."
14 Ma ŋê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, "Ma yêlô nandum malê?"
Ma hanaŋ nena, "Miŋ o mathalaleŋ êndêŋ avômalô ek noja iniŋ valuseleŋ oyaŋ ami. Lôk miŋ osau ŋê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemim-imbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô."
15 Avômalô Islael ethak êv maleŋiŋ ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêŋ ma esoŋ nena yani ma Mesia la.
16 *Êŋ ma Jon hanaŋ hadêŋ i nena, "Ya-hathik môlô hathak ŋaŋ, ma doŋtom ôpatu ba tem embeŋ ya yam anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ ek yenaŋ. Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma yaônalôk ba intu miŋ hatôm yapole anêŋ vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheŋ lôk atum.
17 Yani tem isuv nôm anêŋ kupik vê ba êndô anôŋ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôŋ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miŋ ema ami."
18 Ma Jon hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ ek imbi avômalô leŋiŋ liŋ ba hathak kobom êŋ ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô.
19 *Vêm ma Jon hathaŋ Galili iniŋ Anyô Bêŋ Helot hathak anêŋ kambom takatu ba hadum ba hanaŋ te bêŋ nena, "Aisê ka howa mamuyaŋ molok yanavi Helodias hatôm vônim?"
20 Êŋ ma Helot hadum kambom yaŋ hathak loŋbô nena hatak Jon hamô ko-ladôŋ.

Jon hathik Yisu (Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

21 Jon hathik avômalô bêŋ anôŋ halôk ŋaŋ aleba hathik Yisu haviŋ. Hathik vêm ma Yisu hamiŋ ba hateŋ mek ma leŋ hakyav.
22 *Ma Lovak Matheŋ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ nena, "O ma yenaŋ okna atu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ. Ma yaleŋmavi anôŋ hathak o."
23 *Yisu hadum anêŋ ku môŋ haveŋ avômalô maleŋiŋ, ma anêŋ sondabêŋ ma habobo 30. Ma avômalô esoŋ nena yani ma Josep nakaduŋ.
Ma Josep ma Heli nakaduŋ.
24 Ma Heli ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
Livai ma Melki nakaduŋ.
Melki ma Janai nakaduŋ.
Janai ma Josep nakaduŋ.
25 Josep ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Amos nakaduŋ.
Amos ma Nahum nakaduŋ.
Nahum ma Esli nakaduŋ.
Esli ma Nagai nakaduŋ.
26 Nagai ma Mat nakaduŋ.
Mat ma Matatias nakaduŋ.
Matatias ma Semen nakaduŋ.
Semen ma Josek nakaduŋ.
Josek ma Joda nakaduŋ.
27 Joda ma Joanan nakaduŋ.
Joanan ma Lesa nakaduŋ.
Lesa ma Selubabel nakaduŋ.
Selubabel ma Sealtiel nakaduŋ.
Sealtiel ma Neli nakaduŋ.
28 Neli ma Melki nakaduŋ.
Melki ma Adi nakaduŋ.
Adi ma Kosam nakaduŋ.
Kosam ma Elmadam nakaduŋ.
Elmadam ma El nakaduŋ.
29 El ma Josua nakaduŋ.
Josua ma Eliesel nakaduŋ.
Eliesel ma Jolim nakaduŋ.

* **3:9:** Mat 7:19 * **3:12:** Luk 7:29 * **3:16:** Ap 13:25 * **3:19:** Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 * **3:22:** Jon 1:32 * **3:23:** Luk 4:22; Jon 6:42

Jolim ma Matat nakaduŋ.
Matat ma Livai nakaduŋ.
30 Livai ma Simeon nakaduŋ.
Simeon ma Juda nakaduŋ.
Juda ma Josep nakaduŋ.
Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
31 Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
32 *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
33 Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
34 Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham nakaduŋ.
Ablaham ma Tela nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
35 Naho ma Seluk nakaduŋ.
Seluk ma Leu nakaduŋ.
Leu ma Pelek nakaduŋ.
Pelek ma Ebel nakaduŋ.
Ebel ma Sela nakaduŋ.
36 *Sela ma Kainan nakaduŋ.
Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.
Alpaksat ma Sem nakaduŋ.
Sem ma Noa nakaduŋ.
Noa ma Lamek nakaduŋ.
37 Lamek ma Metusela nakaduŋ.
Metusela ma Inok nakaduŋ.
Inok ma Jalet nakaduŋ.
Jalet ma Mahalalel nakaduŋ.
Mahalalel ma Kenan nakaduŋ.
38 *Kenan ma Inos nakaduŋ.
Inos ma Set nakaduŋ.
Set ma Adam nakaduŋ.
Adam ma Wapômbêŋ nakaduŋ.

4

Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom (Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

1 Lovak Matheŋ hadum ku lôklokwaŋ hamô Yisu kapô, êŋ ma hatak ŋaŋ Jolodaŋ hêk. Ma Lovak Matheŋ halom yani ba hi loŋ thiliv.
2 Ma hamô loŋ êŋ hatôm wak 40 ek Sadaŋ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miŋ hayaŋ nôm ami aleba hama kisi.
3 Ma Sadaŋ hanaŋ hadêŋ yani, “Avanôŋ, o Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma onaŋ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”
4 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ viyaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Anyô miŋ hatôm êmô lôkmala esak polom iyom ami.’ ”
5 Vêm ma Sadaŋ halom Yisu ba hathak dumlolê bêŋ te ba hi daku anêŋ dum. Ketheŋ oyaŋ ma hik pik êntêk anêŋ loŋ lôkliŋyak sapêŋ thô hadêŋ yani.
6 Ma hanaŋ hadêŋ Yisu, “Tem yanêm loŋ takêŋ iniŋ athêŋ bêŋ lôk iniŋ lôkmaŋgiŋ sapêŋ êndêŋ o ek oyabiŋ. Nôm takêŋ ma yenaŋ ba yaleŋhaviŋ yanêm êndêŋ opalê, êŋ ma tem yanêm.
7 Aêŋ ba hôêv yeŋ hadêŋ ya, ma tem yanêm nômkama takêntêk sapêŋ êndêŋ o.”
8 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, ‘Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ lôk undum yani iyom anêŋ ku.’ ”
9 Yôv ma Sadaŋ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiŋ unyak matheŋ anêŋ vôv. Ma hanaŋ, “Avanôŋ, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma ôsôv kisi nu tamu pik
10 ek malê nena bôk eto yôv nena,
“ ‘Yani tem nêm anêŋ aŋela ek neyabiŋ o mavi
11 lôk nisip o ek miŋ hatôm valu la embatho vemkapô ami.’ ” *Kapya Yeŋ 91:11-12*
12 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena, ‘Miŋ osaê Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ ami.’ ”
13 *Sadaŋ halôk Yisu la ek indum kambom takêŋ vêm ma hatak yani ba hi ma hayabiŋ wak yaŋ.

* **3:32:** Rut 4:17-22 * **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-26 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:8:** Lo 6:13-14 * **4:12:** Lo 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

Yisu hadum ku môŋ daluk hêk Galili (Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ
ma Yisu hale hi Galili hathak loŋbô. Ma abô
hathak yani haveŋ loŋ takêŋ sapêŋ.
15 Ma hadôŋ thêlô hamô iniŋ unyak yeŋ
ba avômalô sapêŋ ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu (Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Ma Yisu hi Nasalet, loŋ êŋ intu anêŋ
loŋ halumbak bêŋ hamô. Ma Sabat ma
hi unyak yeŋ hatôm anêŋ kobom hathak
hadum. Haviyô hamiŋ ek esam Wapômbêŋ
anêŋ abô.
17 Ma êv plopet Aisaia anêŋ kapya hadêŋ
yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaŋ
aêntêk,

18 “Anyô Bêŋ anêŋ Lovak Matheŋ
hamô haviŋ ya
ek malê nena Anyô Bêŋ hatak ya ek
yanaŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô
siv.
Ma hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ bêŋ
êndêŋ ŋê takatu ba êmô koladôŋ ek
nede yaiŋ
lôk yanaŋ êndêŋ ŋê maleŋiŋ pusip ek
nêgê tak esak loŋbô
ma yanja ŋê takatu ba anyô vi êv vo-
vaŋ hadêŋ i vê
19 *lôk yanaŋ nena lêk ma Anyô Bêŋ anêŋ
waklavôŋ hik anêŋ lamavi thô.” *Ai-
saia 62:1-2*

20 Êŋ ma hik kapya siŋ ma hêv hadêŋ
ôpatu ba hayabiŋ kapya ma halôk hamô
biŋ. Ma avômalô sapêŋ ititiŋ yani.
21 Ma hanaŋ nena, “Abô êntêk ba hêk
Wapômbêŋ anêŋ kapya ba olaŋô intu lêk
hik anôŋ.”

22 *Ma thêlô sapêŋ esoŋ ba enaŋ nena
anêŋ abô ma mavi anôŋ. Ma doŋtom enaŋ,
“Yani ma Josep anêŋ nakaduŋ iyom, aêŋ
e?”
23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Yahay-
ala nena môlô tem nonaŋ abô loŋ kapô
te êndêŋ ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum
lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alaŋô
nôm takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba
intu undum aêŋ ênjêk anêm malak ôdôŋ
imbiŋ.’ ”
24 *Ma hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ
môlô nena plopet te hi anêŋ malak ôdôŋ ma
anêŋ avômalô miŋ ethak ewa yani thô ami.
25 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena
sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Islael iniŋ
avi tôp bêŋ anôŋ êmô. Ma Wapômbêŋ
hadum ba ôthôm mi hatôm sondabêŋ lô ma
wata te haviŋ ba bôm bêŋ habitak loŋ êŋ.
26 *Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hêv Elia
ba hi hadêŋ avi Islael te ami, ma mi. Ma
hêv hi hadêŋ avi tôp te atu ba hamô Salepat
Saidon iniŋ pik.
27 * “Ma sêbôk atu ba plopet Elisa hamô
ma avômalô Islael bêŋ anôŋ êpôm palê
lepla. Ma doŋtom thêlô te miŋ mavi ami,
ma mi. Ma Elisa hêv anyô loŋ buyaŋ
Naiman anêŋ Silia iyom sa.
28 “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeŋ
elaŋô abô takêŋ ba leŋiŋmaniŋ kambom.
29 Ma iviyô imiŋ ma êv Yisu vê hêk anêŋ
malak. Ma êmô yani siŋ hi hadêŋ dumlolê
atu ba elav iniŋ malak hamô anêŋ dum. Ma
êmô siŋ hadêŋ loŋ kambom te ek nêsô yani
pôŋêŋ êndôk.
30 Ma doŋtom Yisu hêv i vê hêk thêlô
malêvôŋ ba haveŋ ba hi.”

Yisu hêv ŋgôk vê (Mak 1:21-28)

31 Vêm ma Yisu halôk ba hi Kapaneam
anêŋ Galili. Ma Sabat ma hadôŋ avômalô.
32 *Thêlô elaŋô anêŋ abô ba esoŋ kam-
bom ek malê nena anêŋ abô ma lôklokwaŋ
bomaŋ.
33 Ma unyak yeŋ êŋ, ma anyô te atu ba
ŋgôk lelaik hamô haviŋ yani hamô. Ma
yani halam kaêk lôklala aêntêk,
34 “Ei. Yisu anêŋ Nasalet, hôlêm ek un-
dum malê te êndêŋ yêlô? Hôlêm ek umbuliŋ
yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêŋ anêŋ
Anyô Matheŋ.”
35 Ma doŋtom Yisu hathaŋ ŋgôk êŋ ba
hanaŋ, “O bônôŋ ma otak ôpêntu.” Ma ŋgôk
êŋ hadum ba ôpêŋ hêv yak halôk pik hêk
thêlô malêvôŋ ma hatak ôpêŋ ba hi ma miŋ
habuliŋ ôpêŋ dokte ami.

* **4:19:** Ais 58:6 * **4:22:** Luk 3:23; Jon 6:42 * **4:24:** Jon 4:44 * **4:25:** 1Kiŋ 17:1,7 * **4:26:** 1Kiŋ 17:8-16 * **4:27:** 2Kiŋ 5:1-14 * **4:32:** Mat 7:28-29

36 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Malê êntêk aêŋ am? Yani hanaŋ hadêŋ ŋgôk lelaik hatôm anyô lôk athêŋ bêŋ ma anêŋ abô ma lôklokwaŋ bomaŋ ba ŋgôk elaŋô ba ele yaiŋ ba i.”
37 Ma abô hathak yani hi haveŋ loŋ bêŋ êŋ sapêŋ.

Yisu hadum ŋê lôk lijiŋ bêŋ anôŋ mavi (Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

38 Ma Yisu hatak unyak yeŋ ma hi Saimon anêŋ unyak. Ma Saimon yaŋavi hapôm lijiŋ vovaŋ kambom. Ma thêlô enaŋ ek Yisu nêm yani sa.
39 Êŋ ma Yisu hi habobo avi êŋ ma hathaŋ lijiŋ êŋ ma lijiŋ êŋ hatak yani. Ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.
40 Wak halôk jalôm ma avômalô ewa ŋê lôk lijiŋ lomaloma êyô ek Yisu. Ma hatak baŋ hayô hêk tomtom ma sapêŋ ibitak mavi.
41 *Ma hadum ba ŋgôk etak avômalô bêŋ anôŋ ba ele yaiŋ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbêŋ Anêŋ Nakaduŋ.” Ŋgôk takêŋ eyala nena yani intu Mesia ba intu hathaŋ i ek bônôŋ.
42 Lôkbôk momaŋiniŋ ma Yisu hatak loŋ êŋ hêk ma hi loŋ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebaloŋ yani loŋ ek miŋ etak thêlô ba ni loŋ buyaŋ ami.
43 Ma doŋtom hanaŋ, “Wapômbêŋ hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êŋ ba intu yana ek yanaŋ Abô Mavi esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ avômalô malak yaŋ imbiŋ.”
44 *Êŋ ma hi Judia iniŋ unyak yeŋ tomtom ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ hadêŋ i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadêŋ Saimon (Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

1 *Wak te ma Yisu hamiŋ kasukthôm Genesalet* anêŋ daŋ ma avômalô bêŋ anôŋ imiŋ ba elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba ililiŋ yani siŋ hawê haveŋ.
2 Ma hayê ŋê ik alim etak iniŋ yeŋ luvi hamô liŋdaŋ ma i ithik iniŋ yakseŋ.
3 Êŋ ma hi hathak yeŋ êŋ yaŋ, yeŋ êŋ ma Saimon anêŋ. Ba intu hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Ôlêm ususuniŋ yeŋ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôŋ avômalô.
4 Yani hadôŋ avômalô yôv ma hanaŋ hadêŋ Saimon nena, “Onja yeŋ ba nu kasuk malêvôŋ ma otak yakseŋ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”
5 *Ma Saimon hanaŋ, “Anyô bêŋ, bôkam bôlôvôŋ daim ma yêlô atak yakseŋ halôk kasuk aleba miŋ avôv alim te ami ma mi anôŋ. Ma doŋtom lêk honaŋ ba intu tem yêlô natak yakseŋ êndôk kasuk.”
6 Thêlô idum aêŋ ma êvôv alim bêŋ anôŋ ba yakseŋ hadum ek itip.
7 Êŋ ma ik kaiyav hadêŋ yeŋ yaŋ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i nena nêlêm ek nênêm thêlô sa. Êŋ ma êlêm ba etak alim halôk yeŋ luvi ba hayô siŋ ba hadum ek êmô yeŋ luvi sesoŋ.
8-9 Saimon Pita lôk ŋê takatu ba êmô haviŋ yani êyê alim nômbêŋ atu ba êvôv ma esoŋ kambom. Êŋ ma Saimon halek vadôŋ lêlô hamô Yisu va luvi ma hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.”
10 Ma Sebedi anêŋ nakaduŋ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviŋ i êyê nôm êŋ ba esoŋ kambom haviŋ.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon, “Miŋ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.”
11 *Êŋ ma ewa yeŋ ba i ethak liŋdaŋ. Ma etak iniŋ nômkama sapêŋ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi (Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

12 Wak te ma Yisu hamô malak lôŋ te ma anyô palê lepla hatêtô liŋkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôŋ lêlô ba hakôm halôk pik. Ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhaviŋ ma hatôm opesaŋ ya ek yenaŋ kupik imbitak thêthê mavi.”
13 Êŋ ma Yisu hasôm ôpêŋ ma hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ. Umbitak mabuŋ mavi.” Ma

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12 * **4:44:** Mat 4:23 * **5:1:** Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 * **5:1:** Genesalet ma kasukthôm Galili anêŋ athêŋ yaŋ. * **5:5:** Jon 21:3-8 * **5:11:** Mat 19:27

ketheŋ oyaŋ ma palê lepla hatak ôpêŋ ma ôpêŋ habitak liŋsiŋ anôŋ.
14 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Miŋ onaŋ nôm êntêk bêŋ ami. Ma nu nuŋgwik o thô êndêŋ anyô habôk da lôk nêm da êndêŋ Wapômbêŋ hatôm Mose bôk hanaŋ yôv. Ma ŋê êbôk da tem nenaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ nena lêk o mabuŋ mavi.”
15 Ma doŋtom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk indum iniŋ lijiŋ mavi.
16 Ma doŋtom wak bêŋ anôŋ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loŋ thiliv ek eteŋ mek.

Yisu hadum anyô havuviŋ te mavi (Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

17 Wak te ma Yisu hadôŋ avômalô. Ma ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êlêm anêŋ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ lôklokwaŋ hamô haviŋ Yisu ek indum avômalô lôk lijiŋ nimbitak mavi.
18 Ma anyô doho etak anyô havuviŋ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak ênjêk ebobo Yisu.
19 Ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ ba loŋ putup ba miŋ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êŋ ma ethak unyak vôv ma êŋgô unyak vôv abyaŋ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôŋ aleba hayô Yisu thohavloma.
20 *Yisu hayê thêlôniŋ êvhaviŋ ma hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu nena, “Aiyaŋ, lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê.”
21 Ma Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ elaŋô abô êŋ ma leŋiŋhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêm kambom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”
22 Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?
23 Abô alê intu vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêm kambom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô ombeŋ.’
24 *Aêŋ ba tem yaŋgik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu thô êndêŋ môlô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêm kambom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêm yêm ba nu anêm unyak.”
25 Ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêm. Ma hi anêŋ unyak ba habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.
26 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ. Ma êkô ba enaŋ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôŋ te.”

Yisu halam Livai (Mat 9:9-13; Mak 2:13-17)

27 Vêm ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêŋ athêŋ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêm osopa ya.”
28 Êŋ ma Livai haviyô ba hatak nômkama sapêŋ hamô ma hi hasopa yani.
29 Ma Livai hi haŋgabôm nôm bêŋ hamô anêŋ malak ek Yisu enjaŋ. Ma ŋê ewa takis bêŋ anôŋ lôk avômalô vi eyaŋ nôm haviŋ thai.
30 *Ma Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba êmô Palisi kapô êyê ba enaŋ abô diŋdiŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môlô oaŋ ba unum haviŋ ŋê takis lôk ŋê idum kambom eka?”
31 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Ŋê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma ŋê lijiŋ mi ma mi.
32 Ma aêŋ iyom yahalêm ek yandam ŋê takatu ba idum kambom ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ. Ma miŋ yahalêm ek yandam ŋê thêthôŋ ami.”

Enaŋ hik Yisu liŋ hathak kobom evak balabuŋ ek nôm (Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

33 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Wak bêŋ anôŋ ma Jon anêŋ ŋê ku evak balabuŋ ek nôm ek leŋiŋhabi Wapômbêŋ, ma Palisi iniŋ ŋê ku idum aêŋ iyom. Ma aisê ka anêm ŋê ku eyaŋ nôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”
34 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êŋ ma anêŋ anyô môlô eyaŋ nôm lôk leŋiŋmavi. Ma miŋ hatôm nembak balabuŋ ek nôm ami.

* **5:14:** Wkp 14:1-32 * **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48 * **5:24:** Jon 5:8 * **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Jon 3:29

35 Ma doŋtom haveŋ yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êŋ ma anêŋ ŋê môlô tem nembak balabuŋ ek nôm.”
36 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, “Anyô te miŋ hatôm edabêŋ sôp lukmuk ek indu sôp bô anêŋ abyaŋ siŋ esak ami. Hadum aêŋ ma habuliŋ sôp lukmuk lôk sôp bô iniŋ lêlêyaŋ haviŋ.
37 “Ma môlô othak ôkê waiŋ lukmuk halôk kolopak epesaŋ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiŋ lukmuk êŋ tem imbuliŋ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiŋ eŋgasô ni.
38 Ba intu othak ôkê waiŋ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiŋ mavi ma miŋ ipup ami lôk waiŋ miŋ eŋgasô ni ami.
39 “Ma doŋtom ŋê takatu ba inum waiŋ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiŋ lukmuk. Ba enaŋ, ‘Waiŋ bô ma vasiŋ mavi ek waiŋ lukmuk.’ ”

6

Yisu ma Sabat anêŋ alaŋ
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

1 *Sabat te ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku i eveŋ ku kapô te. Ma anêŋ ŋê ku eveŋ haviŋ yani. Ma ewa wit anêŋ va ba ekamithiŋ hamô baheŋiŋ kapô ek anêŋ kupik nêm yak ek nejaŋ.
2 *Ma Palisi doho êyê ba enaŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ nena Sabat ma miŋ hatôm nandum ku ba naja nôm ek naŋgaŋ ami. Ma doŋtom anêm ŋê ku ibuliŋ waklavôŋ êŋ!”
3 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Môlô bôk osam abô hathak Devit lôk anêŋ ŋê môlô ema kisi ba idum e?
4 *Yani habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ba hawa polom matheŋ atu ba matheŋ anôŋ. Polom êŋ ma ŋê êbôk da iyom iniŋ ek nejaŋ ba intu habuliŋ abô balabuŋ buêŋ. Ma doŋtom Devit hayaŋ ma hêv doho hadêŋ anêŋ ŋê takatu ba eveŋ haviŋ yani ba eyaŋ.”
5 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma Sabat anêŋ Alaŋ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô baŋ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

6 Sabat yaŋ ma Yisu habitak hayô unyak yeŋ te ba hi ma hadôŋ avômalô. Ma anyô te hamô loŋ êŋ ba baŋ vianôŋ hatyôk.
7 Ma ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho êmô ba ititiŋ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e? Thêlô êbôlêm loŋôndê ek nanaŋ yani bêŋ.
8 Ma doŋtom hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ hadêŋ anyô baŋ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê o.” Êŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ.
9 Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum ek yanaŋ injik môlô liŋ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêŋ balabuŋ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanêm anyô sa ek êmô lôkmala mena nambuliŋ i ek nema?”
10 Ma Yisu hatitiŋ thêlô sapêŋ hawê haveŋ ma hanaŋ hadêŋ ôpatu nena, “Oto bahem.” Êŋ ma ôpêŋ hadum aêŋ ma baŋ habitak mavi hathak loŋbô.
11 Ma doŋtom ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Palisi leŋiŋmaniŋ kambom ba enaŋ hadêŋ i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêŋ Yisu?”

Yisu halam aposel laumiŋ ba lahavuju
(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

12 Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eteŋ mek. Ma bôlôvôŋ êŋ aleba hayaŋ ma hateŋ mek iyom hadêŋ Wapômbêŋ.
13 Hayaŋ ma halam ŋê takatu ba esopa yani ethak doŋtom. Ma habi baŋ hayô hamiŋ tomtom hatôm laumiŋ ba lahavuju ma halam i nena aposel.*
14 Ma halam Saimon ba hêv athêŋ lukmuk nena Pita hadêŋ yani ma yaŋ molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu
15 ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduŋ ma Saimon ba elam yani nena Selot
16 ma Judas Jems nakaduŋ ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hanaŋ Yisu bêŋ.

* **6:1:** Lo 23:25 * **6:2:** Jon 5:10 * **6:3:** 1Sml 21:1-6 takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. * **6:4:** Wkp 24:5-9 * **6:13:** ‘Aposel’ anêŋ ôdôŋ nena ŋê

Yisu hadum avômalô bêŋ anôŋ mavi (Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

17 Yôv ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku êlôk ba i
kalôŋ bute. Ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk
esopa yani êmô loŋ êŋ lôk avômalô bêŋ anôŋ
êlêm anêŋ Judia lo Jelusalem ma avômalô
ŋgwêk Taia lo Saidon êlêm haviŋ.
18 Thêlô êlêm ek nedaŋô anêŋ abô lôk
indum iniŋ ŋê lôk lijiŋ mavi. Ma ŋê lôk
ŋgôk lelaik ma Yisu hêv ŋgôk takêŋ vê ba
ibitak mavi.
19 Ma avômalô bêŋ anôŋ idum ek nêsôm
yani ek malê nena anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ
habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô
nimbitak mavi.

Yisu hadôŋ avômalô (Mat 5:1-12)

20 Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa
yani ma hanaŋ hadêŋ i nena,
"Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi
ba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma
tem môlônim.
21 *Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk
ômô mavi ba tem lemimviyak.
Ma môlô takatu ba lêk olaŋ, môlô lêk ômô
mavi ba tem nomalik.
22 *Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa
Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ba êpôlik
lôk êvôliŋ dômiŋ ma enaŋ abôma
nena môlônim athêŋ ma nôm ôvathek
kambom.
23 "Êŋ ma lemimmavi lôk nodam kaêk
lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêŋ
lêk hamô malak leŋ. Sêbôk ma iniŋ bumalô
idum aêŋ hadêŋ plopet lôkthô.
24 "Ma doŋtom kikaknena môlô ŋê lôk
nômkama bêŋ anôŋ, lêk owa unim
nômkama lôk lemimmavi yôv.
25 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk
lemimviyak, tem noma kisi.
Ma kikaknena môlô takatu ba lêk oma-
lik, tem lemimmalaiŋ kambom ba
nodaŋ.
26 Ma kikaknena môlô takatu ba lêk
avômalô sapêŋ êbô môlô. Sêbôk ma
môlônim bumalô êbô plopet abôyaŋ
aêŋ iyom.

Lemimimbiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô (Mat 5:38-48)

27 "Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô takatu
ba othak olaŋô yenaŋ abô nena lemim-
imbiŋ ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ môlô
ma nundum kobom mavi êndêŋ ŋê êpôlik
hathak môlô.
28 Ma nonaŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek in-
dum mavi êndêŋ ŋê takatu ba enaŋ nena
Wapômbêŋ imbuliŋ môlô. Ma noteŋ mek
ek Wapômbêŋ indum mavi êndêŋ ŋê takatu
ba idum kambom hadêŋ môlô.
29 Ma anyô te hapetav malem daŋ vi, ma
nuŋgwik vi liliŋ ek epetav imbiŋ. Ma anyô
te havôv anêm kwêv daim vê, êŋ ma otak
yani ek enja anêm kwêv yaŋ imbiŋ.
30 Ma anyô te hanaŋ hik o liŋ hathak
nômkama, êŋ ma nêm iyom. Ma anyô te
hawa anêm nômkama, êŋ ma miŋ onaŋ
lôklokwaŋ ek nêm endelêm ami. Dô.
31 *Ma kobom atu ba lemhaviŋ anyô yaŋ
indum êndêŋ o, êŋ ma undum aêŋ êndêŋ
yani.
32 "Môlô lemimhaviŋ ŋê takatu ba
leŋiŋhaviŋ môlô iyom, êŋ ma osoŋ nena
môlô avômalô mavi e? Mi anôŋ, ŋê idum
kambom ethak idum aêŋ iyom.
33 Ma môlô othak udum kobom mavi
hadêŋ ŋê takatu ba idum kobom mavi
hadêŋ môlô iyom, êŋ ma osoŋ nena môlô
avômalô mavi e? Mi anôŋ, ŋê idum kam-
bom ethak idum aêŋ iyom.
34 Ma môlô ôêv nômkama hadêŋ ŋê takatu
ba lemimhabi nena tem nênêm viyaŋ iyom,
êŋ ma osoŋ nena môlô avômalô mavi e? Mi
anôŋ, ŋê idum kambom ethak idum aêŋ
iyom.
35 Ma doŋtom lemimhaviŋ nundum
kobom mavi, êŋ ma lemimimbiŋ ŋê êpôlik
hathak môlô ba nundum kobom mavi lôk
nônêm nômkama oyaŋ êndêŋ i. Udum aêŋ
ma embeŋ yam ma tem noja vuli bêŋ, ma
tem nômô êtôm Wapômbêŋ Leŋ anêŋ nali
ek malê nena osopa yani anêŋ bôk lo loŋ.
Yani hathak hadum kobom mavi hadêŋ ŋê
paloŋ lôk avômalô idum kambom haviŋ.
36 Ma môlô kapôlômim injik am esak
avômalô lôkthô êtôm môlônim Lemambô

* **6:21:** Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14 * **6:31:** Mat 7:12

kapô hiki hathak avômalô pik sapêŋ.

Môlô miŋ notatale anyô vi iniŋ kobom ami (Mat 7:1-5)

37 * “Môlô miŋ notatale anyô vi ami. Wapômbêŋ tem etatale môlô aêŋ iyom! Ma miŋ nonaŋ êndêŋ anyô vi nena vovaŋ bêŋ tem êpôm yani ami. Wapômbêŋ tem enaŋ êndêŋ môlô aêŋ iyom. Ma anyô te hadum kambom hadêŋ o, ma otak kapôlôm ek ôpêŋ. Êŋ ma tem Wapômbêŋ nêm anêm kambom vê aêŋ iyom.

38 *Ma ôêv nômkama hadêŋ avômalô vi, ma tem Wapômbêŋ nêm nômkama êndêŋ môlô. Yani tem nêm bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum paloŋ ma tem yani indum aêŋ. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbêŋ indum aêŋ iyom êndêŋ môlô.”

39 *Vêm ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yaŋ endom anyô mapusip yaŋ e? Mi anôŋ. Thai luvi tem nênêm yak êndôk lôv.

40 *Avômena ethak unyak ma miŋ bêŋ ek iniŋ kêdôŋwaga ami. Ma doŋtom ethak unyak vêm ma tem nimbitak êtôm iniŋ kêdôŋwaga.

41 “Aisê ka hôyê siŋusik hamô mamuyaŋ madaluk ma miŋ lemhabi aseleŋ atu ba hapalaŋaniŋ hêk malemdaluk ami?

42 Ma aisê ka honaŋ hadêŋ mamuyaŋ, ‘Aiyaŋ, yaleŋhaviŋ yanêm siŋusik vê êŋjêk malem?’ O anyô abôyaŋ, nêm aseleŋ atu ba hapalaŋaniŋ hêk malem vê ek nôŋgô katô am ka nêm siŋusik atu ba hamô mamuyaŋ madaluk vê.”

Alokwaŋ lôk anêŋ anôŋ (Mat 7:15-20; 12:33-35)

43 “Alokwaŋ mavi ma miŋ hathak hik anôŋ kambom ami. Ma alokwaŋ kambom miŋ hathak hik anôŋ mavi ami.

44 Ma anyô ethak êyê alokwaŋ anêŋ anôŋ ma eyala nena alokwaŋ mavi mena alokwaŋ kambom. Ma anyô miŋ hatôm enja ŋgôbêŋ mena bada êmô yak lôkmaŋgiŋ kapô ami. Milôk.

45 Aêŋ ba anyô iniŋ kobom tem injik iniŋ kapôlôŋiŋ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doŋtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêŋ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siŋ intu tem enaŋ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak (Mat 7:24-27)

46 * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêŋ’ ma miŋ osopa yenaŋ abô ami?

47 Ma ôpatu ba halêm hadêŋ ya ba halaŋô yenaŋ abô ba hasopa, êŋ ma tem yaŋgik ôpêŋ anêŋ bôk lo loŋ thô êndêŋ môlô.

48 Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêŋ unyak landiŋ halôk pik lôk valu ba havaloŋ loŋ majaŋ. Ma ŋambô bêŋ hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ, ma doŋtom miŋ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havaloŋ loŋ majaŋ.

49 Ma doŋtom ôpatu ba halaŋô yenaŋ abô ma miŋ hasopa ami, êŋ ma hatôm halav anêŋ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ŋambô bêŋ hayô ba hayôkwiŋ unyak êŋ, ma hapu ketheŋ oyaŋ ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêŋ hêvhaviŋ (Mat 8:5-13)

1 Yisu hanaŋ abô takêŋ hadêŋ avômalô vêm ma hi Kapaneam.

2 Ma anyô vovak laik te anêŋ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêŋ anyô ku te, ma doŋtom anêŋ anyô ku êŋ hapôm lijiŋ kambom ba hadum ek ema.

3 Anyô vovak laik atu halaŋô nena Yisu lêk hamô loŋ êŋ, êŋ ma yani hêv Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ doho ba i hadêŋ Yisu ek nenaŋ injik yani liŋ ek êlêm indum anêŋ anyô ku êŋ mavi.

4 Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nêm yani sa.

5 Ôpêŋ hathak lahaviŋ alalô avômalô Islael ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeŋ.”

6-8 Êŋ ma Yisu hi haviŋ thêlô. Thêlô ebobo anêŋ unyak ma anyô vovak laik êŋ hêv anêŋ anyô môlô doho ba i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêŋ iyom ma ya miŋ anyô mavi ek yasôk

* **6:37:** Mat 6:14 * **6:38:** Mak 4:24 * **6:39:** Mat 15:14 * **6:40:** Mat 10:24-25 * **6:46:** Mat 7:21

yaŋgê o ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibiŋ ma yenaŋ ŋê vovak êmô ya vibiŋ aêŋ iyom. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ ŋê vovak te nena, ‘Nu’, ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiŋ daim ba honaŋ ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”
9 Yisu halaŋô ôpêŋ anêŋ abô ba hasoŋ kambom ma hik i liliŋ havôhi ma hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu ba eveŋ yani yam nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ bôk yahayê anyô te anêŋ pik Islael anêŋ hêvhaviŋ hatôm ôpêntêk ami!”
10 Ma ŋê takatu ba enaŋ abô haviŋ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijiŋ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ŋama te liŋ

11 Kasana ma Yisu hi malak te anêŋ athêŋ nena Nain. Ma anêŋ ŋê ku lôk avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ yani.
12 Thêlô ebobo malak êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ma avômalô malak êŋ ewa anyô ŋama te ba ele yaiŋ ba i. Yani ma avi tôp te anêŋ nakaduŋ doŋtom êŋ iyom. Ma avômalô malak êŋ bêŋ anôŋ i haviŋ avi tôp lôk nakaduŋ ŋama atu ba i ek nedav.
13 Yisu hayê avi êŋ ma lahiki ba hanaŋ hadêŋ yani nena, “Miŋ ondaŋ andô.”
14 Ma Yisu hi ma hatak baŋ hayôhêk alapa, ma ŋê takatu ba evak ôpêŋ imiŋ tiŋiŋ. Ma Yisu hanaŋ, “Anyô muk, yanaŋ êndêŋ o, umbiyô!”
15 *Ma anyô ŋama êŋ haviyô hamô ma hanaŋ abô, ma Yisu hêv ôpêŋ hadêŋ talêbô.
16 *Ma avômalô sapêŋ êyê ba êkô ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Plopet bêŋ te lêk habitak alalô malêvôŋ. Ma Wapômbêŋ lêk halêm ek nêm anêŋ avômalô sa.”
17 Êŋ ma abô hathak Yisu anêŋ ku atu ba hadum hi haveŋ avômalô Judia iniŋ loŋ sapêŋ lôk pik buyaŋ takatu ba habobo haviŋ.

Jon hêv ŋê ku ju ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ
(Mat 11:2-19)

18 Jon anêŋ ŋê ku enaŋ hadêŋ yani hathak nôm takatu ba Yisu hadum.
19 Ma halam anêŋ anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenaŋ injik Yisu liŋ, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiŋ anyô yaŋ?”
20 Anyô ju êŋ êyô ek Yisu ma enaŋ, “Jon anyô hathik ŋaŋ hêv yai ba alêm ek nanaŋ injik o liŋ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiŋ anyô yaŋ?’ ”
21 Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiŋ lomaloma mavi lôk hêv ŋgôk kambom bêŋ anôŋ vê hêk avômalô. Ma hadum ŋê maleŋiŋ pusip bêŋ anôŋ êyê tak.
22 *Vêm ma hanaŋ hadêŋ thai aêntêk, “Nôbônu ma nonaŋ êndêŋ Jon esak nôm takatu ba mamu ôyê lo olaŋô. Ŋê maleŋiŋ pusip êyê tak, ma ŋê veŋiŋvuviŋ eveŋ, ma ŋê palê lepla ibitak mavi, ma ŋê leŋiŋôndôŋ kôtôŋ elaŋô abô, ma ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô ma ŋê siv elaŋô Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu. Ba intu unu nonaŋ êndêŋ Jon esak nôm takêŋ.
23 Ma ŋê takatu ba êyê ya ba evaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ, nêmô lôk leŋiŋmavi.”
24 Ma Jon anêŋ anyô ku êvôi ma Yisu hanaŋ abô hathak Jon hadêŋ avômalô nena, “Bôk môlô u loŋ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e?
25 Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaŋ nôm mavi lomaloma e? Mi, ŋê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êmô kiŋ anêŋ unyak ma miŋ êmô loŋ thiliv ami.
26 *Môlô u loŋ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôŋ! Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena Jon ma bêŋ ek plopet sapêŋ.
27 Bôk eto hathak ôpêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,

“ ‘Odaŋô, tem yanêm yenaŋ anyô ku te
êmôŋ ek o,
ek enaŋ yenaŋ abô bêŋ ek
êpôpêk loŋôndê ek o.’ *Malakai 3:1*

28 “Yanaŋ êndêŋ môlô nena Jon ma bêŋ ek avômalô pik sapêŋ. Avi te miŋ bôk havathu anyô te aêŋ ami ma mi. Ma doŋtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, ôpêŋ ma bêŋ ek Jon.”

---

* **7:15:** 1Kiŋ 17:23; 2Kiŋ 4:36 * **7:16:** Luk 1:68 * **7:22:** Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * **7:26:** Luk 1:76

29 *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ŋê ewa takis haviŋ ba intu elaŋô abô atu ba Yisu hanaŋ hathak Jon ma enaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kobom ma thêthôŋ anôŋ.”
30 *Ma doŋtom ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliŋ dômiŋ hadêŋ loŋôndê atu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ i.)
31 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ aisê esak avômalô bôlôŋ êntêk? Ma thêlô hatôm malê?
32 Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loŋ ethak doŋtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,
“ ‘Yêlô abi yeŋ beleŋ ek môlô nondo yeŋ,
ma doŋtom miŋ olo yeŋ ami.
Ma yêlô alaŋ asêŋ malêŋ ek môlô nodaŋ,
ma doŋtom miŋ olaŋ ami.’
33 “Ma avômalô bôlôŋ êntêk êtôm avômena takêŋ. Jon anyô hathik ŋaŋ halêm ma hatip ek nôm lôk waiŋ. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onaŋ nena ŋgôk hamô haviŋ yani.
34 *Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ma miŋ hatip ek nôm lo waiŋ ami. Ba intu môlô onaŋ, ‘Ôŋgô, anyô êŋ hathak hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba intu halo molo. Yani ma ŋê idum kambom lôk ŋê ewa takis iniŋ anyô môlô.’
35 Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ auk tem injik anôŋ mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êŋ ma thêthôŋ anôŋ.”

Avi te hathik Yisu va hathak nôm ôv mavi

36 Palisi te halam Yisu hi ek enjaŋ nôm imbiŋ yani. Êŋ ma yani hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak ma halôk hamô ek enjaŋ nôm.
37 *Ma avi sek te anêŋ loŋ êŋ halaŋô nena Yisu lêk hayaŋ nôm hamô Palisi atu anêŋ unyak. Êŋ ma hawa nôm ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êŋ.
38 Ma halêm hamiŋ Yisu dôm habobo valuvi ma halaŋ ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. Ma haliŋu Yisu vakapô lôbôlôŋ ma hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.
39 Palisi atu hayê nôm êŋ ma lahabi nena, “Yisu ma miŋ plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”
40 Yisu hayala ôpêŋ anêŋ auk ma hanaŋ, “Saimon, yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ êndêŋ o.”
Ma Saimon hanaŋ, “Kêdôŋwaga, onaŋ.”
41 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô ju bôk ewa valuseleŋ hêk anyô bêŋ te. Anyô yaŋ hawa hatôm 500, ma yaŋ hawa hatôm 50 ba iniŋ viyaŋ hêk.
42 Ma thai miŋ hatôm nênêm valuseleŋ êŋ viyaŋ ami. Ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”
Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik Saimon liŋ nena, “Lemhabi nena anyô ju êŋ yaŋsê intu lahaviŋ ôpêŋ bêŋ anôŋ?”
43 Ma Saimon hanaŋ viyaŋ nena, “Yaŋ atu ba hawa valu bêŋ la.”
Ma Yisu hanaŋ, “Anêm auk ma mavi.”
44 Ma Yisu hik i liliŋ ma hayê avi êŋ ma hanaŋ hadêŋ Saimon, “Nôŋgô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miŋ hôêv ŋaŋ ba yahathik yaveŋ ami. Ma doŋtom avi êntêk hathik yaveŋ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ.
45 Ma miŋ huliŋu ya ami, ma doŋtom avi êntêk haliŋu yaveŋkapô lôbôlôŋ.
46 Ma miŋ howa nôm lêŋlêŋ ba hoŋgasô hayô hamô yaleŋkadôk ami, ma doŋtom avi êntêk hawa nôm lêŋlêŋ ôv mavi ba haŋgasô hayô hamô yaveŋkapô.
47 Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ o nena avi êntêk lahaviŋ ya bêŋ anôŋ ba intu alalô ayala nena anêŋ kambom bêŋ anôŋ bôk hêv yak yôv. Ma doŋtom avômalô takatu ba esoŋ nena iniŋ kambom takatu ba Wapômbêŋ hêv vê ma dokte iyom, êŋ ma leŋiŋhaviŋ yani dokte aêŋ iyom.”
48 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ nena, “Anêm kambom sapêŋ lêk hêv yak yôv.”
49 Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêŋ unyak elaŋô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”
50 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Anêm hôêvhaviŋ hêv o bulubiŋ. Nu lôk lemmavi.”

* **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32 * **7:34:** Luk 15:2 * **7:37:** Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3 * **7:50:** Luk 8:48; 18:42

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

1 Yôv ma Yisu hi haveŋ malak lôbôlôbô ba
hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lôkliŋyak.
2 *Ŋê ku laumiŋ ba lahavuju lôk avi
takatu ba bôk hêv iniŋ ŋgôk lôk lijiŋ vê
eveŋ haviŋ yani. Avi takatu te ma Malia
anêŋ Magadala sêbôk ba ŋgôk baheŋvi ba
lahavuju etak yani.
3 Ma avi yaŋ ma Joana, Kusa yanavi.
Kusa ma ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ un-
yak. Ma te ma Susana lôk avi bêŋ anôŋ
haviŋ. Avi takêŋ ethak êv Yisu thêlô sa
hathak nômkama.

Abô loŋ kapô hathak anyô hapaliv yaŋvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)

4 Avômalô bêŋ anôŋ ibi thêthô hêk loma-
lak lomalak ba êlêm ethak doŋtom ek nêgê
Yisu. Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te nena,
5 "Anyô te hi hapaliv yaŋvêk halôk anêŋ
ku. Ma hapaliv yaŋvêk takêŋ ma vi halôk
loŋôndê ba avômalô evak pesa lôk menak
êpôm ba eyaŋ.
6 Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup.
Ma doŋtom pik êŋ moma ba yaŋvêk êŋ
hayeŋ ba hama.
7 Ma vi halôk loŋ yak lôkmaŋgiŋ kapô ba
yak êŋ halumbak hayô yaŋvêk takêŋ vôv.
8 Ma doŋtom vi halôk pik mavi ba hapup
ba habitak bêŋ ma hik anôŋ ba hatôm 100."

Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma halam
nena, "Môlô ŋê lôk lemôndôŋ ma nodaŋô
abô êntêk katô."
9 Ma Yisu anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ
hathak abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdôŋ.
10 *Ma yani hanaŋ nena, "Wapômbêŋ lêk
hik anêŋ auk loŋ kapô hathak anêŋ loŋ
lôkliŋyak thô hadêŋ môlô yôv. Ma doŋtom
avômalô vi ma yahathak yahanaŋ hathak
abô loŋ kapô iyom. Ba intu

" 'thêlô êyê, ma doŋtom miŋ êyê katô ami.
Ma thêlô elaŋô, ma doŋtom miŋ eyala
anêŋ ôdôŋ katô ami.' " *Aisaia 6:9*

11 Ma Yisu hanaŋ nena, "Abô loŋ kapô
êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm
Wapômbêŋ anêŋ abô.
12 Yaŋvêk takatu ba halôk loŋôndê ma
hatôm avômalô takatu ba elaŋô Wapômbêŋ
anêŋ abô, ma haveŋ yam ma Sadaŋ hayô
ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô
kapôlôŋiŋ ek miŋ nênêmimbiŋ ami. Ba intu
Wapômbêŋ miŋ hatôm nêm thêlô bulubiŋ
ami.
13 Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik
lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba
elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk
leŋiŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ
halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ
bidoŋna iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ
êvhaviŋ.
14 Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak
lôkmaŋgiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu
ba elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom
thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ
lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nôm mavi
hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô siŋ ba thêlô
miŋ ik anôŋ ami ma mi.
15 Ma doŋtom yaŋvêk takatu ba halôk
pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba
kapôlôŋiŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elaŋô
Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ loŋ majaŋ.
Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwaŋ ba ik anôŋ
mavi.

Miŋ evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(Mak 4:21-25)

16 * "Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba
êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ
kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwêŋ hamiŋ
ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma
nêgê deda.
17 *Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô
ma tem nimbitak loŋ yaiŋ. Ma nômkama
takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaŋiniŋ ma
tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ neyala i.
18 *Aêŋ ba môlô nodaŋô yenaŋ abô êntêk
katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô
ma tem Wapômbêŋ indum ba yani eyala
nômkama doho imbiŋ. Ma doŋtom ôpatu
ba miŋ hayala yenaŋ abô ami, ma tem

* **8:2:** Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 * **8:10:** Ais 6:9-10 * **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

Wapômbêŋ enja auk takatu ba ôpêŋ hasoŋ nena bôk hawa yôv vê ênjêk ôpêŋ.”

Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ (Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

19 Ma Yisu anêŋ talêbô lôk iviyaŋ êlêm ek nêgê yani, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ imiŋ loŋ siŋ ba miŋ hatôm nêgê yani ami.

20 Êŋ ma anyô te hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaŋ imiŋ yaiŋ ba leŋiŋhaviŋ nêgê o.”

21 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yenaŋ wakatik lôk aiyaŋ thêlô ma ŋê takatu ba elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba esopa.”

Yisu hanaŋ ba lovak bêŋ hama (Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

22 Wak te ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êŋ ma ewa yeŋ ba i.

23 Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêŋ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeŋ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoŋ êndôk kasuk kapô ba ini.

24 Êŋ ma i ik Yisu liŋ ba enaŋ, “Anyô bêŋ, anyô bêŋ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathaŋ lovak lôk kasuk budum bêŋ takatu ba ema ba êk tiŋiŋ.

25 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlônim ôêvhaviŋ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoŋ kambom ba enaŋ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaŋ abô hadêŋ kasuk lo lovak ba elaŋô anêŋ abô ba esopa?”

Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô te (Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

26 Ma thêlô ewa yeŋ êŋ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniŋ pik. Loŋ êŋ hêk Galili vi tuvulu.

27 Ma thêlô ethak liŋ ma Yisu hatak yeŋ ba hi, ma anyô te atu ba ŋgôk hamô haviŋ yani anêŋ loŋ êŋ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêŋ bôk hatak anêŋ malak ma hi hamô siô ba haveŋ kôlôlôŋ.

28-29 Ŋê loŋ êŋ ethak ekak ôpêŋ baŋ lo va lusu hathak seŋ ma êv anyô te ek eyabiŋ, ma doŋtom ŋgôk êŋ hayô ba hayôkwiŋ ôpêŋ ma hamô seŋ êŋ kisi. Ma habi ôpêŋ vôkê ma hi hamô loŋ thiliv.

Ma anyô êŋ hayê Yisu ma halaŋ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ŋgôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êŋ ma ôpêŋ halam lôklala bomaŋ nena, “Yisu, o ma Wapômbêŋ Leŋ Anôŋ Biŋ anêŋ Nakaduŋ, lemhaviŋ undum malê êndêŋ ya? Miŋ nêm vovaŋ êndêŋ ya ami!”

30 Êŋ ma Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Anêm athêŋ nena?”

Ma ôpêŋ hanaŋ, “Yenaŋ athêŋ nena Ŋê Vovak Lubuŋlubuŋ” ek malê nena ŋgôk bêŋ anôŋ êmô yani kapô.

31 Ma ŋgôk takêŋ enaŋ lôbôlôŋ hadêŋ Yisu nena, “Miŋ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami.

32 Nêm yêlô ni êndôk bok takêŋdaku ba êmô dum endaku.” Êŋ ma Yisu halôk hathak iniŋ auk.

33 Ma ŋgôk takêŋ etak ôpêŋ ma i êlôk bok takêŋ kapô. Ma bok takêŋ elaŋviŋ ketheŋ ba i hadêŋ loŋ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ŋaŋ halok sapêŋ vônô.

34 Ma ŋê takatu ba eyabiŋ bok êyê nôm êŋ ma êsôv ba i enaŋ mayaliv haveŋ lomalak.

35 Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loŋ êŋ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ŋgôk bêŋ anôŋ bôk êmô haviŋ yani ba lêk anêŋ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom.

36 Ma ŋê takatu ba êyê nôm êŋ enaŋ hadêŋ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ŋgôk atu habitak mavi.

37 Ma avômalô Gelasa sapêŋ êkô ba elowaliŋ kambom ba enaŋ ek Yisu etak i ba ni buyaŋ. Aêŋ ba Yisu hathak yeŋ ma thêlô êvôi Galili hathak loŋbô.

38 Ma anyô lôk ŋgôk atu lêk mavi ba hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiŋ o e?” Ma doŋtom Yisu hêv ek êmbôni anêŋ loŋ ba hanaŋ,

39 “Onaŋ êndêŋ avômalô esak nômbêŋ atu ba Wapômbêŋ hadum hathak o.” Êŋ ma havôhi anêŋ loŋ ma hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ hathak nômbêŋ atu ba Yisu hadum hadêŋ yani.

Avena ŋama lo avi lijiŋ (Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

40 Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loŋbô ma avômalô bêŋ anôŋ lêk eyabiŋ yani êmô liŋdaŋ ba ewa yani thô.
41 Ma anyô bêŋ hayabiŋ unyak yeŋ te halêm ma anêŋ athêŋ nena Jailus. Yani halek vadôŋ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanaŋ hik yani liŋ lôk kapô malaiŋ ek Yisu imbiŋ yani ba ini anêŋ unyak.
42 Ek malê nena anêŋ amena ma doŋtom iyom ba hapôm lijiŋ ba hadum ek ema. Amena êŋ anêŋ sondabêŋ ma hatôm laumiŋ ba lahavuju.

Êŋ ma Yisu hi haviŋ yani ma avômalô bêŋ anôŋ ekalabu yani siŋ.
43 Ma avi te hamô loŋ êŋ ba hapôm lijiŋ thalaleŋ halom hatôm sondabêŋ laumiŋ ba lahavuju. Ma anyôla miŋ hatôm idum yani mavi ami.
44 Avi êŋ halêm habobo Yisu dômlokwaŋ ma hasôm Yisu anêŋ kwêv daim anêŋ daŋ iyom ma ketheŋ oyaŋ ma thalaleŋ êŋ hakapok.
45 Êŋ ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêŋ enaŋ nena thêlô mi. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, avômalô bêŋ anôŋ ekalabu o siŋ ba intu êsôm o.”
46 Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenaŋ lôklokwaŋ doho hêv yak.”
47 Ma avi êŋ hayê nena miŋ hatôm imbuŋ i ami. Ba intu hakô ba halowaliŋ ba hi halek vadôŋ lêlô habobo Yisu va. Ma hanaŋ hathak hasôm yani ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ atu hakapok ba avômalô nômbêŋ atu elaŋô.
48 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Yenaŋ avena, anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”
49 Yisu hanaŋ abô hamiŋ denaŋ ma anyô te halêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba hanaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêm malaiŋ êndêŋ yani ami.”
50 Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêmimbiŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”
51-53 Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalô êmô ba elaŋ asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalaiŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalô ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.
54 Êŋ ma havaloŋ avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!”
55 Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nênêm nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ.
56 Ma anêŋ talêbô lo lambô esoŋ kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv ŋê ku ba i (Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

1 Yisu halam anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nênêm ŋgôk sapêŋ vê lôk nindum avômalô lijiŋ mavi.
2 Ma yani hêv thêlô ba i ek nenaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk nindum avômalô lôk lijiŋ mavi.
3 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miŋ noja kôm lo vak ma nôm lo valuseleŋ imbiŋ ami. Uŋgwik kwêv doŋtom ma miŋ noja kwêv yaŋ imbiŋ ami.
4 Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êŋ iyom endeba notak loŋ êŋ ek unu buyaŋ.
5 Ma doŋtom loŋ takatu ba miŋ ewa môlô thô ami, ma waklavôŋ otak loŋ êŋ, ma uŋgwik voŋgovaŋ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô maleŋiŋ ek injik iniŋ kambom thô.”
6 Yôv ma thêlô i eveŋ lomalak lomalak ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijiŋ mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê (Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

7 *Anyô Bêŋ Helot halaŋô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêŋ anôŋ hathak ek

* **8:48:** Luk 7:50 * **9:3:** Luk 10:4-11 * **9:7:** Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

malê nena anyô doho enaŋ aêntêk, “Jon haviyô hêk ŋama hathak loŋbô.”
8 Ma anyô doho enaŋ, “Elia halêm,” ma doho enaŋ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loŋbô.”
9 *Êŋ ma Helot hanaŋ nena, “Bôk yahad-abêŋ Jon laselo kisi yôv, ma doŋtom Yisu ma opalê ba yahalaŋô avômalô enaŋ abôkama hathak yani?” Êŋ ma yani hadum ek ênjê Yisu.

Yisu havakôŋ avômalô hatôm 5,000 (Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

10 Ma Yisu anêŋ aposel êyô, ma enaŋ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêŋ hadêŋ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêŋ athêŋ nena Bet-saida.
11 Ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ eyala nena Yisu lêk hi. Êŋ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ba hadum avômalô lôk lijiŋ ibitak mavi.
12 Ma yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nôm lôk loŋ nêjêk.”
13 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môlôda nobakôŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nôm ma polom bahenvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nôm vuli ek avômalô nômbêŋ êntêk êŋ la?”
14 Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môlô nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.”
15 Ŋê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ.
16 Ma Yisu hawa polom bahenvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nômbêŋ atu.
17 Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ŋê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi (Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

18 Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ ŋê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”
19 *Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”
20 *Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môlôda olam ya nena opalê?”

Ma Pita hanaŋ viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm anêŋ avômalô bulubiŋ.”
21 Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.
22 *Ma yani hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem in-dum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.”
23 *Ma yani hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dôm êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya.
24 *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêm yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ.
25 Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ.

* **9:9:** Luk 23:8 * **9:19:** Luk 9:7-8 * **9:20:** Jon 6:68-69 * **9:22:** Luk 9:44; 18:32-33 * **9:23:** Mat 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9

26 *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba ya Anyô Anêŋ
Nakaduŋ yandealêm imbiŋ yenaŋ deda
lôkmaŋgiŋ lôk lambô ma aŋela matheŋ iniŋ
deda lôkmaŋgiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ
aêŋ iyom.
27 Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm. Ma
môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nômô
lôkmala denaŋ ma ôŋgô nôm êŋ imbiŋ."

Yisu liŋkupik habitak yaŋda (Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)

28 Ma Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma wak
baheŋvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu
hathak dumlolê te ba hi ek eteŋ mek ma
hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani.
29 Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma
habitak yaŋda ba anêŋ kwêv habitak tha-
puk hatôm damak hêv.
30-31 *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋju
lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani,
yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ
abô hadêŋ Yisu hathak nôm takatu ba Yisu
tem indum ba injik anôŋ êmô Jelusalem
endeba yani etak pik êntêk ba ni.
32 *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ
hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê
Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ
yani.
33 Ma thai idum ek ini ma Pita hanaŋ
hadêŋ Yisu aêntêk, "Anyô bêŋ, mavi anôŋ
ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô nadav
unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek
Mose ma te ek Elia." Pita hathôŋ abô atu
ba enaŋ ba intu hanaŋ aêŋ.
34 Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô
hava thêlô siŋ ba thêlô êkô.
35 *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô
nena, "Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak
yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodaŋô
anêŋ abô."
36 Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu
iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ
hadêŋ anyôla hathak nôm takatu ba êyê lo
elaŋô ami.

Yisu hêv ŋgôk vê hêk okna te (Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)

37 Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dum-
lolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalô bêŋ anôŋ
i êpôm yani.
38 Ma anyô te halam aêntêk, "Kêdôŋwaga,
hatôm nêm kapôlôm ek yenaŋ okna ba nêm
yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom
iyom.
39 Ŋgôk te hathak hayôkwiŋ yani ba
ketheŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba
halowaliŋ kambom ba wapôk habitak
abôlêk. Ŋgôk êŋ habuliŋ yani liŋkupik
kambom anôŋ ba miŋ hathak hatak yani
dokte ami.
40 Yahanaŋ hik anêm ŋê ku liŋ lôklokwaŋ
ek nênêm ŋgôk kambom êŋ vê, ma doŋtom
thêlô miŋ hatôm ami."
41 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Yahamô
haviŋ môlô sawa daim ma doŋtom miŋ
ôêvhaviŋ ami ma owa auk lokbaŋ aleba
yakapôlôŋ lêk hagiap hathak môlô. Onja
okna êŋ êlêm."
42 Ma okna êŋ haveŋ denaŋ, ma ŋgôk
êŋ habi vôkê halôk pik ba hadum ba
okna halowaliŋ kambom. Ma doŋtom Yisu
hathaŋ ŋgôk lelaik êŋ, ma hadum okna êŋ
ba habitak mavi ma hêv hi hadêŋ lambô
hathak loŋbô.
43 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom
hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ bêŋ.

Yisu hanaŋ bôlôŋ yaŋ hathak anêŋ ŋama (Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalô sapêŋ leŋiŋhabi abô bêŋ anôŋ
hathak nôm takatu ba Yisu hadum, ma Yisu
hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena,
44 * "Môlô nodaŋô abô êntêk katô. Tem
nenaŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu bêŋ ba ne-
tak êndôk avômalô baheŋiŋ."
45 *Ma anêŋ ŋê ku êthôŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ
paliŋ ek malê nena havuŋ ek thêlô. Ma êkô
ek nenaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ ôdôŋ
bêŋ êndêŋ thêlô.

Opalê intu anyô bêŋ? (Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

46 *Ma Yisu anêŋ ŋê ku êkôki nena thêlô
alisê intu bêŋ ek ŋê ku vi.

* **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pi 1:16-18 * **9:35:** Luk 3:22 * **9:44:** Luk 9:22 * **9:45:** Luk 18:34 * **9:46:** Luk 22:24

47 Ma Yisu hayala thêlôniŋ auk êŋ. Ma
hawa amena te ba hadô hamiŋ habobo
yani.
48 *Ma hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena,
“Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ba hawa amena nate
aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma
ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa
ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ. Ma
ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô
malêvôŋ intu anyô bêŋ ek môlô.”
49 Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yêlô
ayê anyô te hêv ŋgôk vê hathak anêm athêŋ.
Ma doŋtom yani ma miŋ alalô te ami ba
intu yêlô anaŋ ek yani etak ku êŋ.”
50 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Dô!
Miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ami. Ôpatu ba miŋ
hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniŋ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

51 Waklavôŋ Wapômbêŋ enja Yisu ni leŋ
lêk habobo, êŋ ma yani lavidoŋ ek ni
Jelusalem.
52 Ma yani hêv anyô doho ba i malak te
hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmôŋ ek
yani.
53 Ma doŋtom avômalô loŋ êŋ êdô neja
yani thô ek malê nena hi Jelusalem.
54 *Ma ŋê ku Jems lo Jon êyê nôm êŋ ma
enaŋ hik yani liŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, yai
nandam atum êndôk ba êlêm anêŋ leŋ ek
esaŋ thêlô e?”
55 Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hayanda
thai.
56 Ma thêlô i malak yaŋ.

Ku bêŋ ek nesopa Yisu vaŋgwam (Mat 8:18-22)

57 Thêlô eveŋ loŋôndê ba i ma anyô te
hanaŋ nena, “Loŋ nômbêŋ atu ba hu ma
tem yasopa o.”
58 Ma Yisu hanaŋ, “Avuŋ yatap iniŋ pik
abyaŋ hamô ma menak iniŋ unyak hamô
aliŋ, ma doŋtom ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ
atu ma yenaŋ loŋ yaŋgêk ma mi.”
59 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô yaŋ nena,
“Osopa ya.”
Ma doŋtom ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, otak
ya ek yana yandav wakamik vêmam.”
60 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, ŋê
ŋama da nedav iniŋ ŋama. Ma nu onaŋ abô
esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”
61 *Ma anyô yaŋ hanaŋ hadêŋ Yisu nena,
“Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom
otak ya ek yanaŋ waklêvôŋ êndêŋ yenaŋ
avômalô vêmam.”
62 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu
ba haveŋ loŋôndê ma hik ma liliŋ miŋ
hatôm indum ku ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ŋê ku hatôm 72 ba i (Mat 11:20-24)

1 *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yaŋda
hatôm 72 ba hêv i juju ba êmôŋ ek yani ba i
hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni.
2 *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Nôm bêŋ anôŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô,
ma doŋtom ŋê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba
noteŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêm ŋê
ku ba ini ek nindum anêŋ ku.
3 *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm
boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvôŋ.
4 *Ma miŋ môlô noja valuseleŋ lôk vak
lôk boknggôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonaŋ abô
pôk embeŋ loŋôndê ami ma unu nundum
ku êŋ ketheŋ.
5 “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaŋ
êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm in-
dum ba môlô nômô yôhôk mavi.’
6 Anyô yôhôk te hamô unyak êŋ ba
hêvhaviŋ, êŋ ma tem môlônim abô mavi êŋ
êmô imbiŋ thêlô. Ma mi, ma tem abô êŋ
êmbôlêm ek môlôda esak loŋbô.
7 *Ma môlô nômô unyak êŋ iyom. Ma
môlô oŋgwaŋ ba nunum êtôm atu ba êv
hadêŋ môlô iyom ek malê nena môlô ma ŋê
ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ môlô. Ma
miŋ môlô unu nosak unyak mayaliv ami.
8 * “Môlô ôyô malak lôŋ te ba ewa môlô
thô ba êv nôm hadêŋ môlô, êŋ ma môlôŋgaŋ.
9 Ma môlô nundum thêlôniŋ avômalô
lôk lijiŋ nimbitak mavi, ma môlô nonaŋ

* **9:48:** Mat 10:40 * **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:54:** 2Kiŋ 1:9-16 * **9:61:** 1Kiŋ 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16 * **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27

aêntêk, ‘Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm habobo môlô.’
10 Ma doŋtom miŋ ewa môlô thô ami, êŋ
ma môlô unu numiŋ loŋôndê ma nonaŋ
nena,
11 *‘Yêlô ik voŋgovaŋ veŋiŋkapô vê halôk
môlô malemim ek injik môlônim kambom
thô. Ba intu môlô lemim imbi katô nena
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm
habobo môlô.’
12 *Yanaŋ êndêŋ môlô nena waklavôŋ atu
ba Wapômbêŋ endelêm ek endaŋô abô, êŋ
ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa môlô thô
ami, thêlôniŋ malaiŋ tem êmôŋ ek avômalô
kambom anêŋ Sodom.
13 “Alikaknena, môlô avômalô Kolasin lo
Betsaida! Môlô bôk ôyê nômbithi loma-
loma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi
takêŋ êmô Taia lo Saidon malêvôŋ, êŋ ma
ketheŋ oyaŋ ma tem nijik kwêv kambom
lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek
nede kapôlôŋiŋ liliŋ.
14 Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm
ek endaŋô abô, êŋ ma môlônim malaiŋ tem
bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Taia lo Saidon
iniŋ!
15 Ma môlô avômalô Kapaneam, tem
nêmbô môlônim athêŋ esak leŋ e? Mi, môlô
tem unu ŋê ŋama iniŋ loŋ!
16 * “Anyô halaŋô môlônim abô, êŋ ma
yani halaŋô yenaŋ abô haviŋ. Ma anyô
havôliŋ dôm hadêŋ môlô, êŋ ma yani
havôliŋ dôm hadêŋ ya haviŋ. Ma anyô
havôliŋ dôm hadêŋ ya, êŋ ma yani havôliŋ
dôm hadêŋ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm
haviŋ.”

Ŋê ku êvôlêm hathak loŋbô (Mat 11:25-27; 13:16-17)

17 Ŋê ku 72 takatu êvôlêm hathak loŋbô
ma leŋiŋmavi bêŋ anôŋ ba enaŋ, “Anyô Bêŋ,
yêlô adum ku lomaloma lôk êv ŋgôk vê
hathak anêm athêŋ.”
18 *Ma Yisu hanaŋ aêntêk, “Yahayê Sadaŋ
hêv yak anêŋ leŋ hatôm damak.
19 *Odaŋô, yahêv lôklokwaŋ hadêŋ môlô
ek nombak umya lo daŋgaviŋ pesa. Ma
môlô hatôm nômô Sadaŋ ôpatu ba lamaniŋ
hathak môlô anêŋ lôklokwaŋ sapêŋ lu. Ma
nômlate miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami ma
mi.
20 *Ma môlô miŋ lemimmavi bêŋ anôŋ
esak ŋgôk elaŋô môlônim abô ami ma
mi, ma doŋtom môlô lemimmavi esak
Wapômbêŋ bôk hato môlônim athêŋ hêk
leŋ.”
21 Yôv ma Lovak Matheŋ hadum Yisu
anêŋ kapô lamavi ba hanaŋ, “Wakamik,
O ma leŋ lo pik anêŋ alaŋ! Lêk huvuŋ
anêm auk hadêŋ ŋê lôkauk lôk ŋê bêŋbêŋ
ma huik thô hadêŋ ŋê takatu ba êtôm
avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm
athêŋ! Wakamik, avanôŋ oda hosopa anêm
lemhaviŋ ba intu hudum aêŋ.
22 * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêŋ yôv.
Ba anyô late miŋ hayala Nalum atu ami.
Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miŋ
hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum
lôk ŋê takatu ba Nalum lahaviŋ injik O thô
êndêŋ i iyom.”
23 Ma Yisu hik i liliŋ ba hanaŋ hadêŋ anêŋ
ŋê ku iyom nena, “Wapômbêŋ hadum mavi
hadêŋ môlô ba môlô ôyê nôm takatu.
24 Yanaŋ êndêŋ môlô nena sêbôk ma
plopet lôk kiŋ bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nêgê
nôm êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doŋtom
miŋ êyê ami. Ma leŋiŋhaviŋ nedaŋô abô
takêntêk ba lêk môlô olaŋô, ma doŋtom miŋ
elaŋô ami.”

Anyô Samalia mavi te (Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

25 *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô
balabuŋ hayô hamiŋ ba hadum ek esaê
Yisu ba hanaŋ, “Kêdôŋwaga, yandum malê
ek Wapômbêŋ nêm lôkmala atu ba nêmô
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ ya?”
26 Ma Yisu hanaŋ hik yani liŋ aêntêk,
“Abô balabuŋ hanaŋ malê? Êŋ ma oda
osam abô êŋ ba lemimbi nena abô êŋ
hanaŋ aisê?”
27 *Ma yani hanaŋ nena, “Lemimim-
biŋ Anyô Bêŋ unim Wapômbêŋ ênjêk unim
kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwaŋ

* **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24 * **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; ALK 12:8-9 * **10:19:** Sng 91:13; Mak 16:18 * **10:20:** Plp 4:3; ALK 3:5 * **10:22:** Jon 3:35; 10:15 * **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18 * **10:27:** Wkp 19:18; Lo 6:5

lôk unim auk sapêŋ. Ma lemimbiŋ anêm avômalô êtôm lemhaviŋ oda."

28 *Ma Yisu hanaŋ nena, "Avanôŋ. Undum aêŋ ma tem ômô lôkmala."

29 Ma doŋtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêŋ auk ma mavi, aêŋ ba yani hanaŋ nena, "Yenaŋ avômalô êŋ ma opalêla?"

30 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ aêntêk, "Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êŋ ma ŋê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loŋôndê ma ewa anêŋ nômkama vani ba i.

31 Ma anyô habôk da te hasopa loŋôndê êŋ ba halôk ba hi. Êŋ ma yani hayê anyô êŋ, ma doŋtom yani habup halôk loŋôndê vi hale ba hi.

32 Aêŋ iyom ma Livai te halôk loŋôndê bô êŋ hale ma hayê ôpêŋ, ma ketheŋ oyaŋ habup halôk loŋôndê vi atu hale ba hi.

33 Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki.

34 Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma haŋgasô waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ.

35 Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, 'Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiŋ.' "

36 Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, "Lemhabi aisê? Ôpatu ba ŋê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?"

37 Ma anyô lôkauk hanaŋ viyaŋ nena, "Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani."

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, "Nu ma undum aêŋ iyom."

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

38 Yisu lôk anêŋ ŋê ku eveŋ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak.

39 *Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô.

40 Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôm. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, "Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aiyaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêm ya sa."

41 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ viyaŋ hadêŋ yani nena, "Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomaloma?

42 *Ma doŋtom nômlate iyom intu ba nômbêŋ ma Malia lêk hawa nôm êŋ yôv ba anyô te miŋ hatôm enja nôm êŋ vê ênjêk yani ami ma mi."

11

Kobom neteŋ mek (Mat 6:9-15; 7:7-11)

1 Wak te ma Yisu hateŋ mek hamô bute. Ma hateŋ mek yôv ma anêŋ ŋê ku te hanaŋ hadêŋ yani nena, "Anyô Bêŋ, ôndôŋ yêlô ek yêlô nateŋ mek êtôm sêbôk ba Jon hadôŋ anêŋ ŋê ku."

2 Ma Yisu hanaŋ, "Môlô noteŋ mek aêntêk,

" 'Wakamik, anêm athêŋ ênjêk matheŋ.
Ma anêm loŋ lôkliŋyak êlêm êtôm loŋ lôkthô.
3 Ma nêm wak tomtom anêŋ nôm êndêŋ yêlô.
4 Ma yêlô êv avômalô iniŋ kambom takatu ba idum hadêŋ yêlô vê,
ba intu nêm yêlôaniŋ kambom vê aêŋ iyom.
Lôk miŋ otak yêlô êndôk nôm atu ba esau yêlô ami.' "

5-6 Yôv ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, "Bôlôvôŋ biŋ te ma hu hadêŋ anêm anyô môlô te anêŋ unyak ma honaŋ, 'Aiyaŋ, yenaŋ anyô môlô te halêm anêŋ loŋ daim ba lêk hamô yenaŋ unyak ba hama kisi ma ya nôm mi. Ba hatôm nêm polom lokwaŋlô ek yani e?'

* **10:28:** Wkp 18:5 * **10:33:** Avômalô Samalia ma Islael iniŋ ŋê kambom. * **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3 * **10:42:** Mat 6:33

7 Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak
kapô tem enaŋ viyaŋ nena, ‘Yahadô. Yêlô
lêk êk sôm ba unyak abôlêk lêk putup yôv ba
tem miŋ yanêm nôm êndêŋ o ami ma mi.’
8 Yani hadô ek nêm anêŋ anyô môlô sa.
Ma doŋtom yahanaŋ hadêŋ môlô nena oteŋ
lôbôlôŋ, êŋ ma tem yani mama ba imbiyô
ba nêm nôm êtôm atu ba hoteŋ yani.
9-10 “Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô nena
ŋê takatu ba enaŋ hik Wapômbêŋ liŋ, ma
tem neja nômkama êtôm atu ba enaŋ. Ma
êbôlêm nômlate ma tem nêpôm. Ma ipi-
didiŋ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i.
Aêŋ ba onaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ma tem
nêm môlônim lemimhaviŋ êndêŋ môlô. Ma
ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiŋ unyak
abôlêk ma tem injik vê ek môlô.
11 “Môlô avômena iniŋ lami, nalum
hanaŋ hik o liŋ ek enjaŋ alim ma tem nêm
umya kambom te êndêŋ yani e? Ma mi!
12 Mena yani hanaŋ ek enjaŋ menak
daluk, êŋ ma tem nêm ŋgalivaŋ te e? Ma mi!
13 Môlô avômalô pik unim bôk lo loŋ
ma kambom, ma doŋtom môlô othak ôêv
nômkama mavi hadêŋ nalumi. Aêŋ ba môlô
noyala katô nena môlônim Lemambô Bêŋ
atu ba hamô malak leŋ yani lamavi anôŋ
ek nêm Lovak Matheŋ êndêŋ ŋê takatu ba
enaŋ hik yani liŋ.”

Yisu lo Belsebul
(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

14 Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô abôlêk
putup te. Ma ŋgôk êŋ hatak ôpêŋ ba hi ma
ôpêŋ hanaŋ abô ba avômalô sapêŋ êyê ba
esoŋ kambom.
15 *Ma doŋtom avômalô doho enaŋ, “Ŋgôk
iniŋ anyô bêŋ Belsebul hêv lôklokwaŋ
hadêŋ ôpêŋ. Ba intu hatôm nêm ŋgôk sapêŋ
vê ênjêk avômalô.”
16 *Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu
ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Undum lavôŋiŋ
te ek injik thô nena Wapômbêŋ hêv o ba
hôlêm mena mi e?”
17 Ma doŋtom Yisu hayala thêlôniŋ auk ba
hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena,
“Avômalô malak lôŋ te evaki vose hi ôdôŋ
ju, êŋ ma tem malak lôŋ êŋ ŋgathiniŋ ba
bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdôŋ te
evaki vose hi ôdôŋ ju ma tem thêlôda nênêm
yak.
18 Aêŋ ba Sadaŋ anêŋ ŋgôk vi evaki vose
hi ôdôŋ ju, êŋ ma Sadaŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak
tem imiŋ majaŋ aisê? Mi. Ma aisê ka môlô
onaŋ nena yahêv ŋgôk vê hathak Belsebul
anêŋ lôklokwaŋ?
19 Môlô onaŋ nena ŋgôk bêŋ Belsebul
hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba yahêv ŋgôk vê.
Ma môlônim avômalô idum ku êŋ haviŋ!
Ma opalê intu hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô
ba idum ku mavi êŋ? Ŋgôk Bêŋ, e? Mi!
Môlôda unim avômalô ik thô nena môlô
onaŋ abôyaŋ.
20 Wapômbêŋ da hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya
ba yahêv ŋgôk vê hêk avômalô. Aêŋ ba
oyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak
lêk halêm yôv.
21 “Anyô lôklokwaŋ te havaloŋ nômkama
vovak ba hayabiŋ anêŋ loŋ, êŋ ma anêŋ
nômkama tem êmô mavi.
22 *Ma doŋtom anyô vovak laik môŋ hayô
ba hik vovak hadêŋ ôpêŋ aleba hamô lu, êŋ
ma yani tem enja ôpêŋ anêŋ nômkama vo-
vak takatu ba bôk hadum ôpêŋ ba habitak
lôklokwaŋ vê. Aêŋ ba ôpatu ba lovak ma
tem imbi yaŋ atu ba hêv yak anêŋ nômkama
sam.
23 * “Anyôla miŋ hêv ya sa ek yai naŋgik
vovak êndêŋ Sadaŋ ami, ôpêŋ hatôm haviŋ
Sadaŋ ba thai ik vovak hadêŋ ya. Ma anyô
miŋ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak
doŋtom ami, êŋ ma hatôm halupuniŋ i ba
êsôv mayaliv.”
24 “Ŋgôk lelaik hatak anyô te, êŋ ma hi
haveŋ loŋ thiliv ek êmbôlêm loŋ mavi te
ek enja lovak ba êmô. Ma miŋ hapôm loŋ
te ami ma tem enaŋ nena, ‘Yatup siŋ yana
unyak sêbôk esak loŋbô.’
25 Ma hayô ba hayê nena unyak êŋ lêk
epesaŋ ba habitak mabuŋ mavi.
26 Êŋ ma tem ni êmbôlêm ŋgôk baheŋvi ba
lahavuju takatu ba iniŋ lôklokwaŋ hamôŋ
ek anêŋ ba enja i imbiŋ ek nimbitak nêyô
unyak êŋ kapô esak loŋbô. Êŋ ma ôpêŋ tem
êmô kambom anôŋ ek yaŋ sêbôk.”
27 *Yisu hanaŋ abô takêŋ hamô de-
naŋ ma avi te hamiŋ avômalô nômbêŋ êŋ

* **11:15:** Mat 9:34; 10:25 * **11:16:** Mat 12:38 * **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:27:** Luk 1:28,42,48

malêvôŋ ma halam aêntêk, “Avi atu ba havathu o ba hêv sum hadêŋ o, yani êŋ êmô lôk lamavi.”

28 Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hasopa, yani êŋ êmô lôk lamavi anôŋ.”

Anyô doho leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ (Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

29 *Avômalô bêŋ anôŋ êyô ek Yisu. Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Avômalô bôlôŋ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enaŋ ek yandum lavôŋiŋ ek injik thô nena Wapômbêŋ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doŋtom tem mi. Thêlô tem nêgê Jona anêŋ lavôŋiŋ iyom.

30 Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôŋiŋ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem imbitak aêŋ iyom êndêŋ avômalô bôlôŋ êntêk.

31 * “Sêbôk ma Siba iniŋ kwin hatak anêŋ loŋ ma halêm anêŋ pik anêŋ daŋ ek endaŋô Solomon anêŋ auk mavi. Odaŋô! Nômlate hamô loŋ êntêk ma bêŋ ek Solomon. Ma doŋtom môlô ôdô anêŋ nodaŋô. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma Siba iniŋ kwin êŋ tem enaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ.

32 *Ma sêbôk ba avômalô Ninive elaŋô Jona anêŋ abô ba ele kapôlôŋiŋ liliŋ. Ma nômlate lêk hamô loŋ êntêk ma bêŋ ek Jona. Ma doŋtom môlô ôdô anêŋ nodaŋô. Ma waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiŋ ba nenaŋ môlônim kambom takêŋ bêŋ.”

Deda leŋviŋkupik (Mat 5:15; 6:22-23)

33 * “Anyô miŋ ethak êtôm atum ba ivuŋ hamô lôŋ kapô mena êdô hamô uŋ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêŋ hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêgê deda.

34 Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda êndêŋ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêŋ. Ma doŋtom malem daluk kambom ma tem momaŋiniŋ bêŋ ênjêk lemvimkupik.

35 Aêŋ ba nôŋgô katô nena anêm deda ma deda anôŋ ek malê nena deda doho ma hatôm momaŋiniŋ.

36 Ma deda hamô lemvimkupik sapêŋ, ma momaŋiniŋ miŋ hêk bute ami. Êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loŋ.”

Yisu hathaŋ Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ (Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

37 Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi te hanaŋ hik Yisu liŋ ek enjaŋ nôm êmô imbiŋ yani. Êŋ ma Yisu hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô.

38 Ma Palisi êŋ hayê Yisu halôk hamô ek enjaŋ nôm ma miŋ hathik i ami. Êŋ ma yani hasoŋ kambom.

39 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Môlô ŋê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom, ma doŋtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom.

40 Môlô ŋê molo, Wapômbêŋ hapesaŋ viyaiŋ lôk vikapô haviŋ.

41 Ma doŋtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônêm êndêŋ ŋê nômkama mi ek nêm thêlô sa. Môlô nundum aêŋ ma tem môlônim nômkama sapêŋ êmô mabuŋ mavi ênjêk Wapômbêŋ ma.

42 “Alikaknena môlô ŋê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiŋ ba uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv ôdôŋ te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Kobom êŋ ma nôm yaôna. Ma doŋtom môlô otak kobom thêthôŋ lôk kobom lemimimbiŋ Wapômbêŋ. Kobom êntêk ma nômbêŋ! Nodaŋô! Môlô nosopa abô balabuŋ bêŋ takêntêk lôk abô balabuŋ yaônena imbiŋ!

43 “Alikaknena môlô ŋê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviŋ nômô êtôm ŋê bêŋbêŋ êmô unyak yeŋ kapô lôk lemimhaviŋ avômalô nenaŋ, ‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êndôk loŋ ethak doŋtom halôk.

44 “Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miŋ anyôla hayala ami.

* **11:29:** Mat 16:4 * **11:31:** 1Kiŋ 10:1-10 * **11:32:** Jna 3:5-10 * **11:33:** Mak 4:21; Luk 8:16

Ba intu avômalô êyô imiŋ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêŋ iyom."

45 Ŋê eyala abô balabuŋ te halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, "Kêdôŋwaga, honaŋ abô êŋ hadêŋ ŋê Palisi ma huik yêlô susu haviŋ."

46 Ma Yisu hanaŋ, "Alikaknena môlô ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ haviŋ, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuŋ anêŋ malaiŋ lomaloma hadêŋ avômalô ek nesopa. Nôm êŋ ma hatôm vak malaiŋ kambom ek thêlô. Ma doŋtom môlô miŋ ôêv thêlô sa dokte ami.

47-48 "Alikaknena, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêŋ anôŋ vônô ma môlô oyabiŋ iniŋ siô dedauŋ mavi. Aêŋ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniŋ bôk lo loŋ takatu ba idum.

49 Ba intu Wapômbêŋ anyô lôkauk bêŋ bôk hanaŋ aêntêk, 'Tem yanêm plopet lo aposel bêŋ anôŋ êndêŋ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêŋ doho ba nijik doho vônô.'

50 Aêŋ ba avômalô bôlôŋ êntêk tem neja vovaŋ bêŋ esak plopet takatu ba ik vônô hadêŋ waklavôŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik aleba lêk.

51 Plopet môŋ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêŋ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêŋ daŋ. Ik yani vônô hêk unyak matheŋ lôk loŋ êbôk da anêŋ malêvôŋ. Avanôŋ, yanaŋ êndêŋ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loŋ takêŋ tem imbitak êpôm avômalô bôlôŋ êntêk.

52 "Alikaknena môlô ŋê uik abô majaŋ thô, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô! Môlô umiŋ auk mavi anêŋ loŋôndê loŋ siŋ. Môlôda miŋ oveŋ loŋôndê êŋ ami ma umiŋ siŋ ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ nesopa ma miŋ hatôm nesopa ami."

53 Yôv ma Yisu hatak unyak êŋ ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk ŋê Palisi leŋiŋŋaŋa kambom ba enaŋ ik yani liŋ lomaloma.

54 Thêlô idum aêŋ ek neja yani êndôk adêk esak anêŋ abô.

12

Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom
(Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

1 *Avômalô bêŋ anôŋ bomaŋ ethak doŋtom ba êyô imiŋ i pesa. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku aêntêk, "Noyabiŋ am esak Palisi iniŋ kobom kambom. Thêlô idum hatôm ŋê mavi êmô avômalô malêvôŋ, ma doŋtom auk lomaloma hêk iniŋ kapôlôŋiŋ. Nôm êŋ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bêŋ anôŋ.

2 *Nôm takatu ba havuŋi hêk loŋ kapô ma tem imbitak loŋ yaiŋ. Ma abô takatu ba havuŋi ma tem avômalô sapêŋ neyala.

3 Aêŋ ba abô takatu ba môlô onaŋ hadêŋ bôlôvôŋ ma tem avômalô nedaŋô êndêŋ lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaŋ thikuthik halôk unyak kapô, êŋ ma tem nimiŋ unyak vôv ba nendam bêŋ.

4 "Yenaŋ avômalô, yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embeŋ yam ma tem miŋ hatôm nindum nômlate ami.

5 Odaŋô tem yaŋgik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bêŋ. Yani hatôm injik môlô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

6 "Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathôŋ thêlô te ami, mi.

7 *Yani bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋauŋ yôv. Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

8 "Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, 'Ôpêntêk ma yenaŋ.'

9 Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, 'Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.'

10 Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêm ôpêŋ anêŋ kambom

* **12:1:** Mat 16:5-6; Mak 8:14-15 * **12:2:** Luk 8:17 * **12:7:** Luk 12:24; Ap 27:34

vê. Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma Ŋgôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

11 * “Avômalô evaloŋ môlô loŋ ba u unyak yeŋ mena êdô môlô haminŋ ŋê bêŋbêŋ mena ŋê loŋ buyaŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi.

12 Lovak Matheŋ tem nêm auk êndêŋ môlô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ atu ba auk mi

13 Anyô te haminŋ avômalô nômbêŋ atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaŋ ek aiyaŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama sam ba nêm ôdôŋ te ek ya.”

14 Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?”

15 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek nômkama lomaloma ami. Anyô miŋ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

16 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêŋ te anêŋ nômkama hik anôŋ bêŋ anôŋ haminŋ ku.

17 Êŋ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenaŋ nôm êmô êsê? Yenaŋ unyak kapô sapêŋ putup ba mi.’

18 Ma yani hanaŋ, ‘Aêŋ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseŋ yenaŋ unyak sapêŋ thô ma yandav unyak lukmuk bêŋbêŋ ek yandô yenaŋ nôm lôk nômkama sapêŋ êmô kapô.

19 Ma yada yanaŋ êndêŋ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmaŋgiŋ kambom. Yenaŋ nômkama bêŋ anôŋ hamô. Ba tem yaŋgaŋ lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma miŋ hatôm yandum ku te ami.” ’

20 “Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvôŋ êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hopesaŋ ek oda?’

21 * “Noyabiŋ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêŋ anôŋ ek thêlôda ba leŋiŋpaliŋ Anyô Bêŋ hatôm ôpêntêk, thêlô êŋ ma nômkama mi anôŋ hêk malak leŋ.”

Miŋ nôkô esak nôm atu tem imbitak ami (Mat 6:25-34)

22-23 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêŋ ek nôm eyaŋ. Ma leŋviŋkupik ma bêŋ ek kwêv lo sup. Aêŋ ba intu yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ lemim-imbi bêŋ anôŋ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami.

24 Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miŋ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavôŋ nôm mi ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ havakôŋ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek menak ba intu tem eyabiŋ môlô.

25 Ma hatôm anyô te hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êŋ ma tem kobom êŋ nêm yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiŋ e? Ma mi anôŋ.

26 Môlô miŋ hatôm nundum nôm yaôna aêŋ ami. Aêŋ ba aisê ka môlô lemimhabi bêŋ anôŋ hathak nômkama takêŋ.

27 “Lemimimbi alokwaŋ vuak. Thêlô miŋ idum ku lôk epesaŋ sôp ami. Ma doŋtom yanaŋ êndêŋ môlô nena alokwaŋ vuak takêŋ iniŋ lêlêyaŋ hamôŋ ek Kiŋ Solomon anêŋ nômkama mavi sapêŋ.

28 Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv sôp mavi anôŋ hadêŋ alokwaŋ vuak lo kamuŋ lomaloma atu ba êmô bidoŋ, êŋ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêŋ ba môlô oyala nena Wapômbêŋ lahaviŋ bêŋ anôŋ ek nêm sôp êndêŋ môlô imbiŋ. Alikaknena, môlônim ôêvhaviŋ miŋ bêŋ ami.

29 Ba miŋ kapôlômim injik am esak oŋgwaŋ malê mena nunum malê ami.

30 Ŋê daluk ethak leŋiŋhiki ba êbôlêm nôm takêŋ, ma doŋtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiŋ ba tem nêm nôm takêŋ êndêŋ môlô.

31 Aêŋ ba môlô lemim injik am ek nômbôlêm Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma tem yani nêm nôm takêŋ sapêŋ êndêŋ môlô imbiŋ.

---

* **12:11:** Mak 13:11; Luk 21:12-15 * **12:15:** 1Ti 6:9-10 * **12:21:** Mat 6:19-20 * **12:32:** Mat 14:27; 25:34

32 * “Môlô boksipsip ôdôŋ yaôna, miŋ nôkô ami. Lemambô lamavi ek nêm loŋ lôkliŋyak êndêŋ môlô.
33 *Ma môlô owa vuli hathak unim nômkama ma nônêm êndêŋ ŋê siv. Noja vak valuseleŋ atu ba tem miŋ kambom ami, ma nusup nômkama kêkêlô lomaloma ek môlô ênjêk leŋ. Loŋ êŋ ma ŋê vani lo didu mi, ba intu unim nômkama valova tem êmô.
34 Ma loŋ atu ba môlônim nômkama kêkêlô hamô, loŋ êŋ iyom intu tem môlônim lemimhaviŋ êmô imbiŋ.

Noyabiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu (Mat 24:42-51)

35 * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiŋ nômô
36 êtôm avômalô ku takatu ba eyabiŋ iniŋ anyô bêŋ. Thêlôniŋ anyô bêŋ bôk hi hayaŋ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loŋbô. Yani havôhalêm anêŋ loŋ ba hapididiŋ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê ketheŋ ba neja yani thô.
37 Anyô bêŋ êŋ hayô ba hayê nena anêŋ ŋê ku eyabiŋ yani ba êmô lêlê, êŋ ma tem yani lamavi ma thêlô nêmô lôk leŋiŋmavi. Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena anyô bêŋ êŋ tem ipuk anêŋ sôp ku ma enaŋ ek thêlô nêndôk nêmô biŋ ma yani nêm nôm êndêŋ thêlô êtôm anyô ku te.
38 Anyô bêŋ hale halêm hadêŋ bôlôvôŋ biŋ mena lôkbôk momaŋiniŋ ba hayê anêŋ ŋê ku miŋ êk sôm ami ma eyabiŋ yani iyom, êŋ ma tem nêm anêŋ lamavi êndêŋ thêlô.
39 *“Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêŋ alaŋ halaŋô abô nena ŋê vani tem nijik anêŋ unyak vose, êŋ ma yani hêk lêlê ek ŋê vani miŋ hatôm nijik unyak êŋ vose ami.
40 Ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm ba indum môlô nosoŋ kambom. Ba intu nômô lêlê aêŋ iyom.”
41 Ma Pita hanaŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ, hôêv abô loŋ kapô êntêk hadêŋ yêlô iyom mena hôêv hadêŋ avômalô sapêŋ haviŋ e?”
42 Êŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, “Yahanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba idum iniŋ anyô bêŋ anêŋ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêŋ atu ba hayabiŋ nômkama mavi. Unyak alaŋ hatak yani ek eyabiŋ anêŋ ŋê ku vi ba nêm nôm êndêŋ i êtôm anêŋ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loŋ buyaŋ.
43 Ma unyak alaŋ havôhalêm hathak loŋbô ma hayê nena anyô ku êŋ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêŋ.
44 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena unyak alaŋ êŋ tem etak ôpêŋ ek eyabiŋ anêŋ nômkama sapêŋ.
45 Ma doŋtom anyô ku êŋ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenaŋ anyô bêŋ miŋ havôhalêm ketheŋ ami.’ Êŋ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayaŋ nôm lôk hanum waiŋ bêŋ anôŋ aleba halo molo.
46 Hadum aêŋ ba hathôŋ paliŋ ma unyak alaŋ tem êyô ba indum ôpêŋ esoŋ kambom. Êŋ ma unyak alaŋ tem nêm vovaŋ bêŋ êndêŋ yani ma êndô ôpêŋ êmô imbiŋ ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.
47 * “Anyô ku atu ba hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ma doŋtom miŋ hapesaŋ nômkama ba hasopa anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma tem enja vovaŋ bêŋ.
48 Ma doŋtom anyô ku atu ba miŋ hayala anêŋ anyô bêŋ anêŋ lahaviŋ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovaŋ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv auk bêŋ anôŋ hadêŋ yani, êŋ ma Wapômbêŋ lahaviŋ yani indum ku bêŋ anôŋ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose (Mat 10:34-36)

49 “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yaleŋhaviŋ lôklokwaŋ nena atum êŋ bôk hathaŋ yôv.
50 *Tem yanja vovaŋ bêŋ ba intu yakapôlôŋ malaiŋ kambom endeba anêŋ daŋ.
51 Môlô osoŋ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlôŋiŋ êndôk biŋ e? Mi anôŋ! Yanaŋ êndêŋ môlô nena yahalêm ek yambak i vose.
52 Yaô lôk embeŋ yam ma avômalô baheŋvi anêŋ unyak te tem nembaki vose ni

* **12:33:** Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2 * **12:35:** Mat 25:1-13 * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 * **12:44:** Mat 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17 * **12:50:** Mak 10:38-39

ôdôŋ ju ba lokwaŋlô tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋju ma lokwaŋju tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ lokwaŋlô.
53 *Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ nakaduŋ, ma namalô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ lambô, ma talêbô tem êmbôliŋ dôm êndêŋ nalavi, ma nalavi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ talêbô, ma yaŋavi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliŋ dôm êndêŋ yaŋavi."

Noyala waklavôŋ bôlôŋ êntêk (Mat 16:2-3; 5:25-26)

54 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu aêntêk, "Môlô ôyê buliv loŋgavu hamô loŋ wak halôk, êŋ ma môlô onaŋ nena, 'Ôthôm tem êyô.' Êŋ ma ôthôm hik hayô.
55 Ma lovak halêm anêŋ loŋ vovaŋ, êŋ ma môlô onaŋ nena, 'Tem vovaŋ kambom.' Êŋ ma tak vovaŋ kambom.
56 Môlô avômalô abôyaŋ. Môlô ôyê leŋ lo pik ma oyala anêŋ ôdôŋ, ma doŋtom waklavôŋ êntêk ma môlô ôthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ.
57 "Aisê ka môlô miŋ lemimhabi katô nena yenaŋ abô ma thêthôŋ mena mi e?
58 Nodaŋô! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveŋ loŋôndê denaŋ, êŋ ma opesaŋ abô imbiŋ yani ketheŋ. Ma miŋ honaŋ abô mavi hadêŋ yani ami, êŋ ma tem ôpêŋ êmbôv o lôklokwaŋ kambom ba ni êndêŋ anyô halaŋô abô. Ma anyô bêŋ êŋ tem nêm o ni êndêŋ sôp bidoŋ. Ma sôp bidoŋ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôŋ.
59 Yanaŋ êndêŋ o nena tem ômô koladôŋ endeba nêm anêm vuli sapêŋ am. Aêŋ ba lemimbi katô am!"

13

Node am liliŋ

1 Yôv ma anyô doho êyô ba enaŋ hadêŋ Yisu hathak ŋê Galili doho êbôk iniŋ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniŋ thalaleŋ haŋgasô hathak iniŋ da.
2 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Môlô osoŋ nena ŋê Galili êŋ iniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Galili vi ba malaiŋ êŋ hapôm thêlô e?
3 Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
4 Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêŋ Siloam haŋgôli ba hik thêlô vônô, êŋ ma môlô osoŋ nena thêlôniŋ kambom hamôŋ ek avômalô Jelusalem iniŋ kambom e?
5 Ma mi. Ma doŋtom môlô miŋ ole kapôlômim liliŋ ami, êŋ ma malaiŋ tem êpôm môlô imbiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ."

Abô loŋ kapô hathak alokwaŋ anôŋ mi

6 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk, "Alokwaŋ sabo te haminŋ anyô te anêŋ ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma doŋtom mi.
7 *Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ anêŋ anyô ku nena, 'Ondaŋô. Sondabêŋ lokwaŋlô ma yahalêm ek yaŋgê a êntêk anêŋ va ma doŋtom mi. Alokwaŋ êŋ habuliŋ yenaŋ pik anêŋ lêŋlêŋ, ba dô ma onde lu.'
8 * "Ma anyô ku êŋ hanaŋ viyaŋ nena, 'Anyô bêŋ, otak imiŋ sondabêŋ te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôŋ.
9 Êŋ ma tem injik anôŋ êndêŋ sondabêŋ yaŋ endake. Nena mi, ma onde lu.' "

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

10 Sabat te ma Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô halôk unyak yeŋ.
11 Ma avi te hamô ba ŋgôk bôk hêv lijiŋ hadêŋ avi êŋ hatôm sondabêŋ 18. Avi êŋ anêŋ dômlokwaŋ lokbaŋ kambom ba miŋ hatôm imiŋ tibum dokte ami ma mi.
12-13 Ma Yisu hayê avi êŋ ma halam "Ôlêm." Ma avi êŋ halêm ma Yisu hatak baŋ hayôhêk yani ma hanaŋ, "Avi, yahêv anêm lijiŋ vê." Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma avi êŋ haminŋ tibum mavi ma habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.
14 *Ma doŋtom anyô bêŋ atu ba hayabiŋ unyak yeŋ lamaniŋ hathak Yisu hadum avi êŋ mavi hadêŋ Sabat. Êŋ ma anyô bêŋ atu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, "Wak

* **12:53:** Mai 7:6 * **13:2:** Jon 9:2 * **13:7:** Luk 3:9 * **13:8:** 2Pi 3:9,15 * **13:14:** Kis 20:9-10; Lo 5:13-14

bahenŋvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndêŋ wak takêŋ ek nêm môlônim lijiŋ vê, ma Sabat ma dô.”

15 *Ma Anyô Bêŋ hanaŋ ôpêŋ anêŋ abô viyaŋ nena, “Môlô ŋê abôyaŋ. Môlô sapêŋ othak opole unim bokmaŋkao lôk doŋki ba i inum ŋaŋ hadêŋ Sabat mena mi e?

16 Avi êntêk ma Ablaham anêŋ lim te. Sadaŋ hakak yani loŋ hathak lijiŋ hatôm sondabêŋ 18. Ma kambom ek yapole anêŋ yak vê êndêŋ Sabat e? Mi anôŋ. Êŋ ma nôm mavi.”

17 Yisu hanaŋ abô êŋ ma ŋê takatu ba êpôlik hathak yani elaŋô ba mama kambom, ma avômalô sapêŋ leŋiŋmavi hathak nômbêŋ atu ba Yisu hadum.

Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak ma hatôm malê?
(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

18 Vêm ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma aisê ba hatôm malê?

19 Êŋ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anêŋ ku kapô. Ma haveŋ yam ma ava êŋ halumbak bêŋ hatôm alokwaŋ ba menak elav iniŋ unyak halôk anêŋ thaŋaŋ.”

20 Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, êŋ ma hatôm malê?

21 Êŋ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelaŋ halôk palawa bêŋ anôŋ kapô, ma haveŋ yam ma palawa sapêŋ hathiŋ bêŋ.”

Unyak abôlêk yaôna
(Mat 7:13-14,21-23)

22 Yisu hi Jelusalem ma haveŋ malak lodôŋlodôŋ nenanena ba hadôŋ avômalô.

23 Ma anyô te hanaŋ hik yani liŋ nena, “Anyô Bêŋ, Wapômbêŋ tem nêm anyô tomtom iyom bulubiŋ e?”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,

24 “Môlô majaŋ anôŋ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem anyô bêŋ anôŋ leŋiŋhaviŋ nimbitak nêyô, ma doŋtom thêlô miŋ hatôm ami.

25 *Unyak alaŋ tem imbiyô injik unyak abôlêk siŋ, êŋ ma môlô tem numiŋ viyaiŋ ma nupididiŋ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêŋ, nuŋgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doŋtom yani tem enaŋ viyaŋ nena, ‘Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê?’

26 “Ma môlô tem nonaŋ êndêŋ yani nena, ‘Bôk yêlô aŋ nôm haviŋ o ma hôdôŋ yêlô hamô yêlôaniŋ loŋ.’

27 *Ma doŋtom yani tem enaŋ nena, ‘Yahathôŋ môlô paliŋ. Môlô ôlêm anêŋ êsê? Môlô ŋê kambom ba unu daim ek ya!’

28-29 *“Ma avômalô loŋ buyaŋ tem netak pik luvuluvu sapêŋ ma ini nejaŋ nôm bêŋ nêmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma môlô tem ôŋgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêŋ tem nêmô loŋ êŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ tem nêm môlô vê ba môlô tem nodaŋ asêŋ malêŋ ba nosaŋ vemimbôlêk ôdôŋ loŋ.

30 *Odaŋô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêŋ. Ma anyô bêŋ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

Yisu halaŋ hathak Jelusalem
(Mat 23:37-39)

31 Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Otak loŋ êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

32 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, ‘Ondaŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêm ŋgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yaŋgik yenaŋ ku anêŋ daŋ siŋ.’

33 Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma tem yambeŋ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loŋ yaŋda.

34 “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma ŋê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô!

* **13:15:** Luk 14:5 * **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sng 6:8 * **13:28-29:** Mat 8:11-12; Sng 107:3 * **13:30:** Mat 19:30 * **13:35:** Sng 118:26

35 *Odaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

1 Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ.
2 Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani.
3 *Ma Yisu hanaŋ hik ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?”
4 Ma doŋtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.
5 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi mena bokmaŋkao la hêv yak halôk lôv hadêŋ Sabat, ma môlô tem ketheŋ unu nodadi imbitak yaiŋ mena mi e?”
6 Ma thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô êŋ viyaŋ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejaŋ nôm ma thêlô leŋiŋhaviŋ nêndôk nêmô ŋê bêŋbêŋ iniŋ loŋ iyom. Aêŋ ba yani hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô nena,
8 * “Anyô te hapôpêk anêŋ nôm bêŋ ba halam o ma miŋ nu ômô ŋê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ami. Yakô thêlô bôk netak loŋ êŋ ek anyô lôk athêŋ bêŋ te la.
9 Ma nôm anêŋ alaŋ tem êyô ma enaŋ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loŋ.’ Êŋ ma tem o mama kambom ba nu ômô ŋê yaô iniŋ loŋ.
10 Aêŋ ba anyô te halam o ba hu ek noŋgwaŋ nôm, êŋ ma nu ômô anyô yaô iniŋ loŋ. Hudum aêŋ ma nôm anêŋ alaŋ tem êlêm ma enaŋ, ‘Aiyaŋ, ôlêm ômô imbiŋ ŋê bêŋbêŋ.’ Yani hadum aêŋ ma tem onja athêŋ bêŋ ênjêk ŋê nômbêŋ atu ba êlêm eyaŋ nôm êŋ.
11 *Anyô habô anêŋ athêŋ hathak leŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ yani. Ma doŋtom anyô hatauviŋ i aleba yaôna ma Wapômbêŋ tem nêm athêŋ bêŋ êndêŋ yani.”
12 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêŋ ma miŋ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalaleŋ ma avômalô lôkmaŋgiŋ ami. Embeŋ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noŋgwaŋ nôm êndôk thêlôniŋ unyak aêŋ iyom.
13 Ma doŋtom hôpôpêk nôm bêŋ, ma ondam ŋê siv ma ŋê baheŋiŋ kambom lôk ŋê veŋiŋ kambom ma ŋê maleŋiŋ pusip.
14 *Ŋê anêŋ aêŋ ma miŋ hatôm nênêm anêm nôm viyaŋ ami. Êŋ ma tem lemmavi ek malê nena embeŋ yam ma tem Wapômbêŋ nêm anêm nôm êŋ viyaŋ êndêŋ waklavôŋ atu ba ŋê thêthôŋ mavi iviyô hêk ŋama.”

Abô loŋ kapô hathak nôm bêŋ te (Mat 22:1-14)

15 *Anyô te atu ba hayaŋ nôm hamô haviŋ Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaŋ nôm nêmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ leŋ nêmô lôk leŋiŋmavi.”
16 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô te hatak waklavôŋ te ek êpôpêk anêŋ nôm bêŋ ma hêv abô hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ ek nêlêm nejaŋ.
17 Waklavôŋ hayô ma yani hêv anêŋ anyô ku ba hi hadêŋ avômalô takatu ba bôk hanaŋ yôv hadêŋ i ma hanaŋ nena, ‘Môlô nôlêm, lêk yêlô apesaŋ nôm yôv.’
18 “Ma doŋtom avômalô takêŋ maleŋ baki iyom. Anyô te hanaŋ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havaloŋ ya loŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’
19 “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahêv bokmaŋkao laumiŋ vuli ek nindum yenaŋ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaŋgê. Alikakna, ku êŋ havaloŋ ya loŋ ba tem miŋ hatôm yasôk ami.’

* **14:3:** Luk 6:9 * **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15 * **14:8:** Snd 25:6-7 * **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 * **14:14:** Jon 5:29 * **14:15:** Luk 13:29 * **14:20:** 1Ko 7:33

20 * “Ma anyô yaŋ hanaŋ, ‘Lêk yahawa
avi lukmuk ba miŋ hatôm yasôk ami.’
21 “Êŋ ma anyô ku hawa abô takêŋ ba hi
hadêŋ anêŋ anyô bêŋ. Ma unyak anêŋ alaŋ
lamaniŋ kambom ba hanaŋ hadêŋ ôpêŋ
nena, ‘Nu ketheŋ êndêŋ malak lôŋ anêŋ
loŋôndê bêŋ lôk loŋôndê yaô ma onja ŋê
siv lôk ŋê baheŋiŋ kambom ma ŋê maleŋiŋ
pusip lôk ŋê veŋiŋ kambom ba ôlêm yenaŋ
unyak kapô.’
22 “Haveŋ yam ma anyô ku êŋ hanaŋ,
‘Anyô bêŋ, lêk yahadum hatôm honaŋ, ma
doŋtom unyak miŋ putup ami denaŋ.’
23 “Ma anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ anyô
ku nena, ‘Otak malak lôŋ ênjêk ma nu
ku kapô lôk unyak kudum lôk ŋaŋ onaŋ
sapêŋ ba onaŋ lôklokwaŋ nena thêlô nêlêm.
Yaleŋhaviŋ yenaŋ unyak putup am.
24 Yanaŋ êndêŋ môlô nena ŋê takatu
ba maleŋiŋ baki, thêlô miŋ hatôm nejaŋ
yenaŋ nôm dokte ami ma mi anôŋ.’ ”

Hudum ek osopa Yisu (Mat 10:37-38)

25 Avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ Yisu. Ma
yani hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
26 * “Anyô hadum ek esopa ya ma doŋtom
miŋ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk
nali ma iviyaŋ lôk livi ma anêŋ lôkmala
haviŋ ami ma miŋ hatôm imbitak yenaŋ
anyô ku ami.
27 Ma ôpatu ba miŋ hawa anêŋ alo-
valaŋaŋsiŋ ba hasopa ya ami ma miŋ
hatôm imbitak yenaŋ anyô ku ami.
28 “Môlônim anyô te lahaviŋ endav unyak
bêŋ te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm
endav unyak êŋ ba injik siŋ e.
29 Ma miŋ lahabi aêŋ ami ma tem endav
landiŋ iyom ma miŋ hatôm injik siŋ ami.
Ma avômalô sapêŋ tem nêgê ba nemalik
esak yani
30 ba nenaŋ nena, ‘Halav landiŋ iyom ma
miŋ hatôm injik unyak siŋ ami!’ Ba intu
hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.
31 “Ma kiŋ te lahabi injik vovak êndêŋ kiŋ
yaŋ, êŋ ma êmô ba laimbi katô êŋa anêŋ
ŋê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik
vovak êndêŋ kiŋ yaŋ atu ba anêŋ 20,000 e?
32 Ma mi, ma nêm abô ni ek kiŋ yaŋ atu
ba hamô daim denaŋ ek thai nepesaŋ abô
ek vovak dô.
33 “Ma aêŋ iyom ma môlô te lahaviŋ
imbitak yenaŋ anyô ku, êŋ ma etak anêŋ
nômkama sapêŋ.
34 *“Ŋgwêk ma nôm mavi. Ma doŋtom
ŋgwêk doho thilibuŋ kambom ma tem nin-
dum aisê ek anêŋ vasiŋ êmô esak loŋbô? Mi
anôŋ.
35 *Ma anêŋ ku lêk mi ba dô ma nu-
bini. Ŋê lôk leŋôndôŋ ma nodaŋô abô êntêk
katô.”

15

Abô loŋ kapô hathak boksipsip mi (Mat 18:12-14)

1 Ŋê ewa takis lôk ŋê idum kambom,
thêlô êlêm ek nedaŋô Yisu anêŋ abô.
2 *Ma doŋtom ŋê Palisi lôk ŋê
lôkauk hathak abô balabuŋ enaŋ abô
munuŋmunuŋ nena, “Ôpêntêk hawa ŋê
kambom thô ba hayaŋ nôm hamô haviŋ
thêlô.”
3 Aêŋ ba Yisu hanaŋ abô loŋ kapô hadêŋ
thêlô aêntêk,
4 * “Môlônim anyô te anêŋ boksipsip
hatôm 100 ba te mi, êŋ ma tem yani etak 99
ba nejaŋ kamuŋ nêmô ma ni ek êmbôlêm ali
atu ba mi endeba êpôm am.
5 Ma hapôm boksipsip êŋ, ma tem ekaliv
ênjêk vakôk lôk lamavi ba ni.
6 Ma hayô anêŋ unyak ma tem endam
anêŋ avômalô ma enaŋ nena, ‘Yaleŋmavi
anêŋ dôêŋ hathak lêk yahapôm yenaŋ bok-
sipsip hathak loŋbô ba nôlêm ek alalô
leŋiŋmavi imbiŋ i.’
7 “Yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ
lamavi hathak avômalô thêthôŋ hatôm 99
takatu ba bôk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Ma
doŋtom anyô kambom te hale kapô liliŋ
ma tem avômalô malak leŋ leŋiŋmavi anôŋ
êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loŋ kapô hathak valuseleŋ mi

8 Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuseleŋ
seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êŋ
ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm

* **14:26:** Luk 9:23 * **14:34:** Mak 9:49-50 * **14:35:** Mat 5:13 * **15:2:** Luk 5:30 * **15:4:** Ese 34:11,16; Luk 19:10

atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am.

9 Êŋ ma yani halam anêŋ avômalô ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuseleŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’

10 Yanaŋ êndêŋ môlô nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapômbêŋ anêŋ aŋela malêvôŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

11 Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô.

12 Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdôŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdôŋ ju.

13 “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ.

14 Êŋ ma yani anêŋ valuseleŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom.

15 Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakôŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Islael maleŋiŋ.

16 Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

17 “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ ŋê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!

18 *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ.

19 Ya miŋ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

20 “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêŋ lambô. Ma haminŋ daim denaŋ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halaŋviŋ ba hi hadêŋ namalô ma havaloŋ ba halaŋ hathak.

21 “Ma nakaduŋ hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. Ya miŋ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami.’

22 “Ma doŋtom lambô halam hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, ‘Ketheŋ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek naŋgik esak yenaŋ okna. Ma notak mote êndôk baŋgwasiŋ ma uŋgwik va boknŋgôp esak vakapô.

23 Ma môlô unu noja bokmaŋkao dopdop te êlêm ma uŋgwik ek alalô aŋgaŋ lôk leŋiŋmavi.

24 *Ek malê nena yenaŋ okna êntêk bôk hama yôv, ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô. Yani bôk mi, ma doŋtom lêk apôm yani hathak loŋbô.’ Êŋ ma thêlô eŋgabôm nôm bêŋ ba eyaŋ lôk leŋiŋmavi.

25 “Ma namalô bôp haveŋ ku denaŋ. Ma haveŋ yam ma yani hale halêm anêŋ ku kapô ba habobo unyak ma halaŋô avômalô eloyeŋ bêŋ.

26 Êŋ ma yani halam anyô ku te halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, ‘Idum malê?’

27 Ma anyô ku hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Mamuyaŋ molok hale halêm hathak loŋbô ba lemambô hik bokmaŋkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

28 “Bôp halaŋô abô êŋ ma lamaniŋ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êŋ ma lambô hale yaiŋ ma hadum ek indum yani lamavi.

29-30 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk, ‘Ondaŋô! Aisê ba huik bok siŋ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyaŋ. Yani habuliŋ anêm nômkama sapêŋ ba hêv hadêŋ avi idum sek walíliŋ. Ma ya ma yahayabiŋ o mavi ba yahalaŋô anêm abô hatôm sondabêŋ nômbêŋ intu sapêŋ. Yahadum anêm ku hatôm anyô oyaŋ. Ma doŋtom miŋ bôk huik bok nate ek ya lôk yenaŋ ŋê môlô ami.’

31 “Ma lambô hanaŋ hadêŋ yani nena, ‘Yenaŋ okna, wak nômbêŋ intu ma hômô haviŋ ya ba yenaŋ nômkama sapêŋ ma o iyom anêm.

32 Ma doŋtom lêk ma alalô leŋiŋmavi ek malê nena mamuyaŋ molok bôk mi ma

* **15:18:** Sng 51:4 * **15:24:** Ep 2:1,5

lêk alalô apôm yani hathak loŋbô. Alalô asoŋ nena bôk hama ma doŋtom lêk hamô lôkmala hathak loŋbô.’ ”

16

Abô loŋ kapô hathak kobom neyabiŋ valuseleŋ

1 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Anyô lôkmaŋgiŋ te hatak anyô te ek eyabiŋ anêŋ ku. Ma haveŋ yam ma halaŋô nena ôpêŋ habuliŋ anêŋ nômkama.

2 Ba intu halam yani ba hanaŋ, ‘Yahalaŋô nena hubuliŋ yenaŋ nômkama. Ba oto anêm ku anêŋ lavôŋ êlêm ek yaŋgê. O miŋ hatôm oyabiŋ yenaŋ ku esak loŋbô ami.’

3 “Ma anyô ku lahabi aêntêk, ‘Yenaŋ anyô bêŋ tem nêm ya vê ênjêk anêŋ ku, aêŋ ba yandum malê. Ya miŋ anyô lôklokwaŋ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nênêm ya sa.

4 Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leŋiŋmavi ba neja ya thô êndêŋ waklavôŋ atu ba ya ku mi.’

5 “Aêŋ ba yani halam ŋê takatu ba bôk ewa anyô bêŋ anêŋ nômkama ba anêŋ viyaŋ hêk denaŋ. Anyô môŋ hayô ba yani hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, ‘Howa yenaŋ anyô bêŋ anêŋ nômkama vithê ba anêŋ viyaŋ hêk?’

6 “Ma hanaŋ, ‘Yahawa nôm lêŋlêŋ lôk uŋ hatôm 100.’ Êŋ ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.’

7 “Yôv ma hanaŋ hadêŋ yaŋ atu ba haveŋ yam, ‘Anêm viyaŋ ma vithê?’

“Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Yahawa wit lôk vak hatôm 100.’

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapya atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

8 “Ma haveŋ yam ma anyô lôkmaŋgiŋ atu hayê nôm atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma doŋtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêŋ. Avanôŋ, ŋê pik eyala kobom pik mavi anôŋ hamôŋ ek avômalô takatu ba esopa deda.

9 “Yanaŋ êndêŋ môlô nena noja nômkama pik ba nônêm êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ môlô. Ma waklavôŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja môlô thô ba unu unyak atu ba tem nômô mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

10 *“Ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ iyom.

11 Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nêm nômkama anôŋ êndêŋ môlô? Mi.

12 Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nêm nômkama ek môlôda? Milôk.

13 * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môlô miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuseleŋ ami.”

14 Ŋê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuseleŋ elaŋô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu.

15 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô udum ek avômalô leŋiŋimbi nena môlô ŋê thêthôŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala môlônim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôm mavi anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôm ôvathek.

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16 * “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanaŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini.

17 *Pik lo leŋ hatôm nêm yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêm yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

* **16:10:** Luk 19:17-26 * **16:13:** Mat 6:24 * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 * **16:16:** Mat 11:12-13 * **16:17:** Mat 5:18 * **16:18:** Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleŋ kêkêlô ba hayaŋ nôm mavi lomaloma lôk lamavi bêŋ anôŋ.
20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk.
Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô.
21 Ma yani lahaviŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôm
mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani
hamô ma avuŋ ethak êlêm elami anêŋ palê.
22 “Haveŋ yam ma anyô siv hama, ma
aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaŋgiŋ êŋ hama haviŋ ba
elav.
23 Anyô lôkmaŋgiŋ hamô ŋê ŋama iniŋ loŋ
ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba
hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô.
24 Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik
Ablaham, lem ek ya ba nêm Lasalus ek
etak baŋgwasiŋ kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô
êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena
yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’
25 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ
nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik
ma howa anêm nôm mavi yôv ma Lasalus
hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô
êv yani thêvô ma o ma lêk howa vovaŋ.
26 Ma Wapômbêŋ bôk hatak koloson bêŋ
te hêk malêvôŋ ek yêlô ma môlô. Ba intu
miŋ hatôm môlô nôlêm êndêŋ yêlô ma yêlô
nasôk êndêŋ môlô ami.’
27 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Aêŋ ba wakamik,
hatôm nêm Lasalus ba endeni wakamik
anêŋ unyak
28 ma enaŋ abô lôklokwaŋ êndêŋ yenaŋ
aiyaŋ baheŋvi takatu ek miŋ nêlêm loŋ
vovaŋ bêŋ êntêk imbiŋ ya ami.’
29 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ, ‘Mose lo
plopet iniŋ abô hêk ba thêlô nedaŋô ba
nesopa.’
30 “Ma ôpêŋ hanaŋ, ‘Wakamik Ablaham,
miŋ hatôm ami. Ma doŋtom anyô ŋama
te ni êndêŋ thêlô, êŋ ma tem thêlô nede
kapôlôŋiŋ liliŋ.’
31 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ hadêŋ
yani nena, ‘Thêlô miŋ elaŋô Mose lo plopet
iniŋ abô ami. Êŋ ma anyô ŋama te haviyô
hathak loŋbô, ma tem miŋ nedaŋô anêŋ
abô imbiŋ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliŋ êvhaviŋ (Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

1 Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena,
“Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leŋiŋ
ek nindum kambom. Ma doŋtom vovaŋ
bêŋ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm
êŋ.
2 Ma anyô te hadum ba yenaŋ amena
atu ba hêvhaviŋ ya te hêv yak, ôpêŋ tem
êpôm malaiŋ bêŋ anôŋ. Ôpêŋ tem nêsôkwêŋ
valu bêŋ te esak laselo ba nimbi yani êndôk
ŋgwêk makidiŋ ba ema. Malaiŋ êŋ ma
yaôna ek malaiŋ atu ba yani tem êpôm
embeŋ yam.
3 *Aêŋ ba noyabiŋ am.
“Mamuyaŋ hadum kambom hadêŋ o, êŋ
ma nu opesaŋ abô imbiŋ yani. Ma yani
hale kapô liliŋ, êŋ ma nêm anêŋ kambom
êŋ vê.
4 *Wak te iyom ma mamuyaŋ hadum
kambom hadêŋ o hatôm bôlôŋ baheŋvi ba
lahavuju, ma bôlôŋ baheŋvi ba lahavuju
havôhalêm hanaŋ hadêŋ o nena, ‘Alikakna,
yahadum kambom’, êŋ ma nêm anêŋ kambom vê.”

Êvhaviŋ

5 Ma aposel enaŋ hadêŋ Anyô Bêŋ nena,
“Undum yêlôaniŋ êvhaviŋ indumbak bêŋ!”
6 *Ma Anyô Bêŋ hanaŋ, “Môlônim
ôêvhaviŋ ma yaôna hatôm ava yaônate,
êŋ ma hatôm nonaŋ êndêŋ alokwaŋ sabo
êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiŋ ŋgwêk,’ êŋ
ma tem endaŋô môlônim abô.”

Ŋê ku iniŋ auk

7 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô othak ôêv ku
nêpôpêk nôm hadêŋ malak lôŋ te. Êŋ ma ŋê
bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena nejaŋ
nôm êmôŋ e? Mi.
8 Ŋê bêŋbêŋ tem nenaŋ êndêŋ thêlô nena,
‘Nôpôpêk yêlôaniŋ nôm êmôŋ ma môlônim
embeŋ yam.’
9 Ma tem ŋê bêŋbêŋ nenaŋ leŋiŋmavi bêŋ
êndêŋ malak lôŋ êŋ e? Mi, thêlô idum iniŋ
ku iyom.
10 Ma môlô aêŋ iyom, môlô udum ku
sapêŋ atu ba Anyô Bêŋ hêv hadêŋ môlô yôv,

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:4:** Mat 18:21-22 * **17:6:** Mat 17:20; 21:21

êŋ ma nonaŋ, ‘Yêlô ma ŋê ku iyom ba adum yêlôaniŋ ku iyom.’ ”

Yisu hadum anyô laumiŋ mavi

11 Yisu hi Jelusalem denaŋ ba hasopa loŋôndê atu ba haveŋ Samalia lo Galili iniŋ pik malêvôŋ.
12 Ma hi habobo malak te ma ŋê lepla laumiŋ êlêm êpôm yani. Thêlô imiŋ daim dokte
13 *ma elam nena, “Anyô Bêŋ Yisu, lem ek yêlô.”
14 *Ma Yisu hayê thêlô ma hanaŋ, “Môlô unu uŋgwik am thô êndêŋ ŋê êbôk da.” Êŋ ma thêlô eveŋ ba i denaŋ ma leŋviŋkupik habitak mavi.
15 Ma thêlô êŋ te hayê nena liŋkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.
16 Ma hayô ma halek vadôŋ lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadêŋ yani. Ôpêŋ ma anyô Samalia te.
17 Ma Yisu hanaŋ, “Yahadum anyô laumiŋ mavi. Ma anyô baheŋvi ba lahavuva êmô êsê?
18 Aisê ka anyô loŋ buyaŋ iyom hale halêm ek habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ?”
19 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviŋ hadum ba o mavi.”

Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm (Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

20 Ŋê Palisi enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Aŋgê ka tem Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm?” Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak halêm ma tem miŋ êlêm lôk lavôŋiŋ ek avômalô nêgê ami.
21 Aêŋ ba tem miŋ nenaŋ nena, ‘Ôŋgô, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êntêk aêŋ’ mena ‘Endaku aêŋ’ ami. Mi, Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk hamô môlô malêvôŋ.”
22 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiŋ bêŋ anôŋ ek ôŋgô Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma doŋtom môlô tem miŋ ôŋgô ami.
23 *Ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ môlô nena, ‘Ôŋgô, yani hamiŋ loŋ êntêk!’ mena ‘hamiŋ loŋ endaku!’ Êŋ ma môlô nômô maliŋyaô ma miŋ nosopa thêlô ami
24 ek malê nena Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ ma tem avômalô sapêŋ nêgê êtôm damak hêv ba habi deda haveŋ leŋ lôkthô.
25 Ma doŋtom tem yanja vovaŋ lomaloma ma môlô ŋê bôlôŋ êntêk tem nômbôliŋ dômim êndêŋ ya vêmam.
26 “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavôŋ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavôŋ.
27 Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthôŋ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ŋambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ.
28 *Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavôŋ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak.
29 Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ.
30 Waklavôŋ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak ketheŋ oyaŋ aêŋ iyom.
31 * “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôv ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enja anêŋ nômkama ami. Mi, êsôv ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôv ba ni iyom.
32 *Môlô lemim imbi Lot yanavi!
33 *Anyô te hadum ek embaloŋ yanida anêŋ lôkmala loŋ ma anêŋ lôkmala tem nêm yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.
34 “Yanaŋ êndêŋ môlô nena bôlôvôŋ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêm doŋtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk.
35-36 Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*
37 Ŋê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêŋ, nôm êŋ tem imbitak êsê?”

* **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4 * **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8 * **17:28:** Stt 18:20–19:25 * **17:31:** Mat 24:17-18 * **17:32:** Stt 19:17,26 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:35-36:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô.

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Menak lambek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaŋô abô

1 *Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ma miŋ kapôlôŋiŋ eŋgiap ami.
2 Aêŋ ba yani hanaŋ aêntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêŋ halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ.
3 Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadêŋ anyô bêŋ êŋ lôbôlôŋ ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêm ondaŋô yenaŋ abô ba opesaŋ.’
4 Ma doŋtom anyô bêŋ hadô avi tôp êŋ anêŋ abô hatôm wak bêŋ anôŋ.
“Haveŋ yam ma anyô bêŋ êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami ma yakapôlôŋ hadô avômalô iniŋ abô haviŋ,
5 ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêŋ ba yandaŋô yani anêŋ abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yani êmô tiŋiŋ.’ ”
6 Ma Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêŋ kambom êntêk anêŋ kobom.
7 Aêŋ ba Wapômbêŋ tem endaŋô anêŋ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêŋ atu ba elaŋ bôlôvôŋ ba wak mena mi e? Tem endaŋô. Ma tem yani endaŋô yaôyaô e?
8 Mi anôŋ! Yanaŋ avanôŋ biŋ nena yani tem endaŋô ketheŋ ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êŋ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

9 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthôŋ iyom ba êyê avômalô vi kambom. Êŋ ma Yisu hanaŋ nena,
10 “Anyô ju i unyak matheŋ ek neteŋ mek. Anyô yaŋ ma Palisi ma yaŋ ma anyô hawa takis.
11 Palisi êŋ da hamiŋ ba hateŋ mek nena, ‘Wapômbêŋ, mavi anôŋ ek ya anyô mavi ma ya miŋ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ŋê vani lôk ŋê kambom lôk ŋê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi. Ma ya ma mi anôŋ, ya ma miŋ hatôm anyô hawa takis endaku ami.
12 *Sonda te anêŋ wak ju ma yahavak balabuŋ ek nôm. Ma nômkama nômbêŋ atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdôŋ laumiŋ ba yahêv ôdôŋ te hadêŋ o.’
13 *“Ma doŋtom anyô hawa takis hamiŋ daim ma hakô ek ênjê leŋ. Ma yani hakôm ba hatak baŋ luvi hêk madaluk siŋ ma hanaŋ, ‘Wapômbêŋ, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’ ”
14 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena anyô hawa takis havôhi anêŋ unyak ma lêk anyô thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma anyô yaŋ ma mi. Ôpatu ba hêv anêŋ athêŋ liŋ ma tem Wapômbêŋ etauviŋ anêŋ athêŋ. Ma doŋtom ôpatu ba hatauviŋ i ma tem Wapômbêŋ nêm anêŋ athêŋ liŋ.”

Yisu hêv mek hathak avômena (Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

15 Avômalô ewa iniŋ avômena yaônena i hadêŋ Yisu ek etak baŋ êyô ênjêk thêlô. Ma anêŋ ŋê ku êyê ma ethaŋ i.
16 Ma doŋtom Yisu halam avômena êlêm ma hanaŋ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndêŋ ya ma miŋ numiŋ loŋ siŋ ami ek malê nena avômalô takatu ba athêŋ mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ma thêlôniŋ.
17 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba miŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak hatôm avômena yaônena ami ma miŋ hatôm imbitak êyô loŋ êŋ kapô ba ni ami. Ma mi.”

Anyô lôk nômkama bêŋ hanaŋ abô haviŋ Yisu (Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

18 *Anyô bêŋ te hanaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdôŋwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ?”

* **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17 * **18:12:** Ais 58:1-4; Mat 23:23 * **18:13:** Sng 51:1 * **18:14:** Mat 23:12 * **18:17:** Mat 18:3 * **18:18:** Luk 10:25

19 Ma Yisu hanaŋ, “Holam ya nena
mavi eka? Anyô late miŋ mavi ami ma
Wapômbêŋ iyom intu ba mavi.
20 *Abô balabuŋ ma bôk hoyala yôv: ‘Miŋ
undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami.
Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja
vani ami. Miŋ onaŋ abôyaŋ esak anyô
vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak
lemambô lo lemtambô.’ ”
21 Ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ, “Ya yaôna aleba
lêk ma yahasopa abô balabuŋ takêŋ.”
22 Ma Yisu halaŋô ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ
nena, “Mavi anôŋ, ma doŋtom nômlate
hamô denaŋ. Nu nêm anêm nômkama sapêŋ
ek avômalô nênêm vuli ma onja valuseleŋ
sapêŋ ba nêm êndêŋ ŋê siv. Êŋ ma tem anêm
nômkama mavi lomaloma êmô malak leŋ.
Ma ôlêm osopa ya.”
23 Yani ma anyô lôk nômkama bêŋ anôŋ.
Ba intu halaŋô abô êŋ ma hêv malaiŋ bêŋ
hadêŋ yani ba hi lôk lamalaiŋ.
24 Yisu hayê yani lamalaiŋ ma hanaŋ,
“Ŋê lôk nômkama bêŋ tem nêpôm malaiŋ
bêŋ ek nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak kapô ba ini.
25 Avanôŋ biŋ nena miŋ malaiŋ bêŋ ek
bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêŋ
abyaŋ ba ni ami, ma doŋtom malaiŋ anôŋ
ek anyô lôk nômkama bêŋ te imbitak êyô
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô.”
26 Avômalô elaŋô abô êŋ ma enaŋ nena,
“Avanôŋ e? Aêŋ ba miŋ hatôm anyôla
imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak
kapô ba ni ami e?”
27 Ma Yisu hanaŋ, “Nôm takatu ba anyô
miŋ hatôm nindum ami, intu Wapômbêŋ
hatôm indum.”
28 Ma Pita hanaŋ, “Yêlô bôk atak yêlôaniŋ
nômkama sapêŋ ba alêm asopa o.”
29 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Yanaŋ avanôŋ nena avômalô takatu ba
leŋiŋhabi Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ba
etak iniŋ unyak lo avi ma iviyaŋ lôk lami
ma nali,
30 ma thêlô êmô pik denaŋ ma Wapômbêŋ
tem nêm iniŋ nômkama lôkthô êndêŋ i ba
tem nêm bêŋ anôŋ êyô êmô iniŋ loŋ imbiŋ
ma embeŋ yam ma tem nêm lôkmala atu ba
nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i
imbiŋ.”

Yisu hanaŋ abô hathak anêŋ ŋama bôlôŋ te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

31 *Yisu hawa ŋê ku laumiŋ ba lahavuju
takatu hathak doŋtom ma hanaŋ, “Nodaŋô.
Alalô ana daku Jelusalem ma abô tak sêbôk
ba plopet eto hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ
atu tem imbitak avanôŋ.
32 *Tem nênêm yani êndôk ŋê loŋ buyaŋ
Lom baheŋiŋ. Ma tem nemalik esak yani
ba nenaŋ abô lomaloma esak yani ma
nêsôvwapôk êyômô yani.
33 Ma nebali yani ba nijik yani vônô.
Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak
loŋbô.”
34 *Ma doŋtom ŋê ku miŋ eyala abô takêŋ
ami. Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma havuŋ ek thêlô
ba thêlô miŋ eyala ami ma êthôŋ paliŋ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

35 Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô ma-
pusip te hamô loŋôndê daŋ vi ba hapete-
nak ek avômalô nênêm yani sa.
36 Yani halaŋô avômalô bêŋ anôŋ ele ba i
ma hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Malê?”
37 Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, “Yisu
anêŋ Nasalet halêm.”
38 Êŋ ma anyô mapusip halam nena,
“Yisu, Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm
kapôlôm ek ya!”
39 Avômalô takatu ba êmôŋ ethaŋ yani ba
enaŋ, “O bônôŋ.” Ma doŋtom yani halam
lôklala nena, “Devit anêŋ Lim Lukmuk, nêm
kapôlôm ek ya!”
40 Êŋ ma Yisu hamiŋ ma hanaŋ ek thêlô
neja ôpêŋ êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaŋ
hik yani liŋ nena,
41 “Lemhaviŋ yandum malê êndêŋ o?”
Ma ôpêŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, yaleŋhaviŋ
yaŋgê tak.”
42 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena,
“Nôŋgô tak. Anêm hôêvhaviŋ hadum ba
hubitak mavi.”
43 Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ madaluk
hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa

* **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 * **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32

Yisu lôk habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ma avômalô nômbêŋ atu ba i haviŋ yani êyê nôm êŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ.

19

Yisu hi Sakius anêŋ unyak

1 Yisu hayô Jeliko ma hi iyom.
2 Ma anyô lôk valuseleŋ bêŋ te hamô. Yani ma anyô bêŋ hawa takis ba anêŋ athêŋ nena Sakius.
3 Yani lahaviŋ ênjê nena Yisu ma opalê, ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ ma Sakius anyô bidoŋ ba miŋ hatôm ênjê ami.
4 Êŋ ma yani halaŋviŋ hamôŋ ba hi ma hathak alokwaŋ sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.
5 Yisu hayô loŋ êŋ ma hêv ma hathak leŋ ma hanaŋ, “Sakius, ôndôk ba ôlêm ketheŋ. Yaô ma tem yamô anêm unyak.”
6 Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.
7 *Ma avômalô sapêŋ êyê ba kapôlôŋiŋ diŋdiŋ ba enaŋ nena, “Yani hi hamô haviŋ anyô kambom te.”
8 *Ma doŋtom Sakius haviyô hamiŋ ma hanaŋ hadêŋ Anyô Bêŋ nena, “Anyô Bêŋ, ondaŋô. Tem yambi yenaŋ nômkama sam ni ôdôŋ ju ba yanêm yaŋ êndêŋ ŋê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anêŋ valuseleŋ doho vani, êŋ ma tem yanêm valuseleŋ êtôm dum ayova êyômô loŋ imbiŋ.”
9 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk ma Wapômbêŋ hêv avômalô unyak êntêk êŋ bulubiŋ ek malê nena yani ma Ablaham anêŋ nakaduŋ te.
10 *Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm ek êmbôlêm ŋê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiŋ.”

Abô loŋ kapô hathak anyô bêŋ te hêv valuseleŋ hadêŋ ŋê ku

(Mat 25:14-30)

11 Avômalô elaŋô abô êŋ yôv ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te haviŋ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takêŋ leŋiŋhabi nena yani hayô Jelusalem, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem imbitak êmô pik.
12 Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Anyô bêŋ te anêŋ namalô tem ni loŋ buyaŋ ek enja athêŋ lôk kuluŋ kiŋ vêmam ka êmbôlêm anêŋ malak ôdôŋ esak loŋbô ek eyabiŋ anêŋ avômalô. Loŋ êŋ ma daim kambom.
13 Vêm ma yani halam anêŋ ŋê ku laumiŋ hathak doŋtom ma hêv valuseleŋ hatôm 100 hadêŋ thêlô tomtom sapêŋ. Ma hanaŋ aêntêk, ‘Môlô noja valuseleŋ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loŋbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.
14 “Ma doŋtom yanida anêŋ avômalô kapôlôŋiŋ agiap ek yani. Êŋ ma yani hi loŋ buyaŋ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenaŋ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniŋ kiŋ.’
15 “Ma doŋtom yani habitak kiŋ yôv ma havôhalêm ma hanaŋ aêntêk, ‘Nodam ŋê ku takatu ba bôk yahêv valuseleŋ hadêŋ i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuseleŋ vithê haviŋ.’
16 “Êŋ ma anyô te hamôŋ hi ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, yahadum ku hathak anêm valuseleŋ êŋ ba yahavôv valuseleŋ hatôm 1,000.’
17 * “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ nena, ‘Mavi anôŋ! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiŋ nôm yaôna dedauŋ mavi ba intu oyabiŋ malak lôŋ laumiŋ.’
18 “Yôv ma anyô yaŋ halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, hathak anêm valuseleŋ, yahavôv valuseleŋ hatôm 500.’
19 “Ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, ‘Oyabiŋ malak lôŋ baheŋvi.’
20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanaŋ, ‘Anyô bêŋ, anêm valuseleŋ atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô
21 ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniŋ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma hothak howa anêŋ anôŋ.’
22 “Êŋ ma anêŋ anyô bêŋ hanaŋ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanaŋ o bêŋ. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniŋ nômkama ba

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Kis 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9:** Luk 13:16; Ap 16:31 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15
* **19:17:** Luk 16:10

yahawa hatôm yenaŋ. Lôk pik atu ba anyô yaŋ hapaliv yaŋvêk halôk ma ya hathak yahawa anêŋ anôŋ.
23 Ma aisê ka miŋ hotak yenaŋ valuseleŋ halôk unyak valuseleŋ ek êmbôv doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loŋbô ma tem yanja doho êyômô loŋ imbiŋ?'
24 "Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba imiŋ habobo nena, 'Môlô noja anêŋ valuseleŋ hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônêm êndêŋ ôpatu ba hawa 1,000.'
25 "Ma thêlô enaŋ hadêŋ yani nena, 'Anyô bêŋ, yani anêŋ 1,000 bôk hamô yôv.'
26 * "Ma yani hanaŋ, 'Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaŋ nômkama ba habitak bêŋ, êŋ ma tem yatak doho êyômô loŋ imbiŋ ba yanêm êndêŋ ôpêŋ. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hadum ku hathak yenaŋ nômkama ami, êŋ ma tem yanêm dokte atu ba havaloŋ loŋ vê ênjêk yani.'
27 "Ma doŋtom ŋê takatu leŋiŋmaniŋ hathak ya ba êdô ek yambitak iniŋ kiŋ, 'Noja i êlêm loŋ êntêk ma uŋgwik i pôpônô ênjêk yamaleŋ.' "
28 Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma hamôŋ ba hi Jelusalem.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ (Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

29 Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êŋ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêŋ ŋê ku ju ba i ma hanaŋ nena,
30 "Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôŋgô ekak bok doŋki map te loŋ ba hamiŋ. Bok êŋ ma miŋ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm.
31 Ma anyôla hanaŋ nena, 'Mamu opole eka', êŋ ma nonaŋ viyaŋ nena, 'Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak.' "
32 Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ.
33 Thai epole bok doŋki êŋ anêŋ yak vê ma bok anêŋ alaŋsi enaŋ hadêŋ thai nena, "Mamu opole eka?"
34 Ma thai enaŋ, "Anyô Bêŋ lahaviŋ indum ku te esak."
35 Êŋ ma thai ewa bok doŋki ba i êv hadêŋ Yisu. Ma thai ibi iniŋ kwêv thilibuŋ daim thô ba eŋgava hayôhêk bok doŋki dômlokwaŋ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êŋ.
36 Ma Yisu hi ma avômalô eŋgava iniŋ kwêv thilibuŋ hêk loŋôndê.
37 Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêŋ atu ba esopa yani leŋiŋmavi hathak nômbithi nômbêŋ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêŋ ba elam nena,
38 * "Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ kiŋ atu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ! *Kapya Yeŋ 118:26*
Avômalô malak leŋ leŋiŋmavi ma alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ esak leŋ ba ni."
39 Ma Palisi doho imiŋ avômalô takêŋ kapô ba enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, "Kêdôŋwaga, osaŋ anêm ŋê ku takêntêk."
40 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, "Yanaŋ êndêŋ môlô nena thêlô bônôŋ ma tem valu nendam kaêk."
41 Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halaŋ hathak avômalô Jelusalem
42 ba hanaŋ, "Yaleŋhaviŋ lêk oyala nôm takatu ba nundum ek Wapômbêŋ indum môlô kapôlômim ênjêk yaô. Ma doŋtom mi, nôm takêŋ hamô loŋ kapô ba môlô miŋ hatôm ôŋgô ami.
43 Aêŋ ba waklavôŋ hayô ma ŋê vovak tem nêyô ba nedav badêŋ êwê embeŋ Jelusalem sapêŋ ba nêmô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô.
44 *Thêlô tem nimbuliŋ môlônim loŋ sapêŋ ba nijik môlô takatu ba ômô unim badêŋ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miŋ êyômô yaŋ loŋ ami. Nôm malaiŋ êŋ tem êlêm ek malê nena môlô miŋ oyala waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ halêm pik ek nêm môlô bulubiŋ ami."

Yisu hêv ŋê idum ku valu vê hêk unyak matheŋ kapô (Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

* **19:26:** Mat 13:12; Luk 8:18 * **19:38:** Luk 2:14 * **19:44:** Luk 21:6

45 Vêm ma Yisu habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma hayê avômalô ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalô vi nênêm vuli. Êŋ ma halupuniŋ i ba hêv i vê hêk unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ ba i. Ma hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk,

46 * “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena,
‘Yenaŋ unyak ma unyak neteŋ mek êndôk.’
Ma môlô lêk udum ba habitak hatôm ŋê
vani iniŋ loŋ ekopak êmô.”

47 *Ma wak nômbêŋ intu ma yani hadôŋ avômalô halôk unyak matheŋ. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ lôk Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ, thêlô êbôlêm loŋôndê ek nijik Yisu vônô.

48 Ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nêpôm loŋôndê te ami ek malê nena avômalô sapêŋ leŋiŋmavi bêŋ ek Yisu ba êmô ek nedaŋô anêŋ abô sapêŋ.

20

Yisu, opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o? (Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

1 Wak te ma Yisu hadôŋ avômalô hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ i. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak doŋtom haviŋ ŋê bêŋbêŋ ba i hadêŋ Yisu.

2 Ma thêlô enaŋ, “Opalê hêv athêŋ bêŋ hadêŋ o lôk hêv ku hadêŋ o ba intu hudum nôm takêntêk?”

3 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom.

4 Opalê hêv ku nisik avômalô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?”

5 Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Ma aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?’

6 Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômalô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

7 Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athôŋ paliŋ.”

8 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak ŋê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ (Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

9 *Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô, “Anyô te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma hêv hadêŋ ŋê ku doho ek neyabiŋ ba hanaŋ nena, ‘Waklavôŋ yak waiŋ hik anôŋ ma nombak vose ni ôdôŋ ju ba nônêm vi êndêŋ ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loŋ buyaŋ sawa daim.

10 Ma waklavôŋ yak waiŋ hik anôŋ hayô ma hêv anêŋ anyô ku te ba hi hadêŋ thêlô ek enja anêŋ sam. Ma doŋtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaŋ.

11 Êŋ ma ku anêŋ alaŋ hêv anyô ku yaŋ ba hi hadêŋ thêlô, ma doŋtom thêlô idum kobom kambom hadêŋ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaŋ ba hi.

12 Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doŋtom ŋê ku takêŋ ibuliŋ yani ma êvôv yani ba ibi yani hi.

13 “Aêŋ ba ku alaŋ hanaŋ hadêŋ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaŋ okna atu ba yaleŋhaviŋ bêŋ anôŋ. Ya-hadum aêŋ ma tem nedaŋô anêŋ abô.’

14 Ma doŋtom ŋê ku êyê namalô hayô ma enaŋ hadêŋ i nena, ‘Ôpêntêk ma ku alaŋ anêŋ nakaduŋ ba tem eyabiŋ lambô anêŋ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êŋ tem imbitak alalôaniŋ.’

15 Ba intu evaloŋ yani ba êvôv hale yaiŋ ma ik yani vônô.

“Aêŋ ba ku anêŋ alaŋ tem indum malê êndêŋ thêlô?

16 Tem ni injik ŋê ku takêŋ vônô ma nêm ku êŋ êndêŋ anyô vi ek neyabiŋ.”

Ma avômalô elaŋô abô loŋ kapô êŋ ma enaŋ, “Yêlô adô abô loŋ kapô êŋ injik anôŋ!”

17 Ma doŋtom Yisu hatitiŋ thêlô lôklokwaŋ ma hanaŋ, “Ma bôk eto abô êntêk aêŋ eka?

“ ‘Valu atu ba ŋê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiŋ anôŋ.’ *Kapya Yeŋ 118:22*

* **19:46:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **19:47:** Luk 21:37 * **20:9:** Ais 5:1 * **20:18:** Ais 8:14-15

18 *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk
valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena
valu êŋ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem
ipulusik ba imbitak malimmalim."
19 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ eyala nena Yisu
hanaŋ abô loŋ kapô êŋ hathak thêlô. Ba
intu êbôlêm loŋôndê ek nebaloŋ yani, ma
doŋtom êkô hathak avômalô.

Nênêm takis êndêŋ Sisa mena dô (Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

20 *Yôv ma ŋê bêŋbêŋ maleŋ hadahaliŋ
Yisu ek nebaloŋ yani esak anêŋ abô. Ma
thêlô êv ŋê kambom doho vuli ek nimbitak
êtôm ŋê thêthôŋ ek nesau Yisu. Thêlô elav
gwasilim ek nebaloŋ Yisu anêŋ abô êndôk
ba nênêm yani êndêŋ Lom iniŋ anyô bêŋ
Pailat.
21 Êŋ ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena,
"Kêdôŋwaga, yêlô ayala nena anêm abô
sapêŋ ma abô avanôŋ iyom. Ma hudum
kobom doŋtom hadêŋ avômalô sapêŋ lôk
hôdôŋ avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ
abô ma thêthôŋ iyom.
22 Aêŋ ba lemhabi aisê? Bumalô iniŋ
balabuŋ hanaŋ nena yêlô hatôm nanêm
valuseleŋ êndêŋ Sisa mena mi e?"
23 Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ
hadêŋ thêlô,
24 "Môlô uŋgwik valuseleŋ te thô ek
yaŋgê. Opalê anêŋ dahô lôk athêŋ hêk
valuseleŋ êntêk?" Ma thêlô enaŋ, "Sisa."
25 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
"Sisa anêŋ nômkama ma nônêm êndêŋ Sisa
da. Ma Wapômbêŋ anêŋ nômkama ma
nônêm êndêŋ Wapômbêŋ da."
26 Yisu hanaŋ aêŋ ba avômalô sapêŋ
elaŋô. Ba intu ŋê êŋ miŋ hatôm nebaloŋ
yani esak anêŋ abô ami. Ma esoŋ kambom
hathak anêŋ abô ba thêlô bônôŋ.

Abô hathak ŋê ŋama tem nimbiyô aisê (Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

27 Ma Sadyusi doho i hadêŋ Yisu. Thêlô
ma ôdôŋ te atu ba enaŋ nena ŋê ŋama tem
miŋ nimbiyô esak loŋbô ami. Aêŋ ba intu
enaŋ hik Yisu liŋ nena,
28 *"Kêdôŋwaga, Mose hato hadêŋ alalô
nena, 'Anyô te hama ba nali mi ma anêŋ
yaŋ hamô, ma enja avi tôp êŋ ek imbi yaŋ
atu ba hama anêŋ nakaduŋ vê.'
29 Aêŋ ba ŋê lôk iviyaŋ baheŋvi ba la-
havuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama
ma nakaduŋ mi.
30 Ma nôk enja avi tôp êŋ, hawa ba hama
ba nakaduŋ mi.
31 Ma ŋgwa aêŋ iyom. Ma iviyaŋ takatu
ba êmô ma nesopa kobom doŋtom êŋ iyom.
32 Vêm ma avi tôp êŋ hama haviŋ.
33 Ma waklavôŋ ŋê ŋama iviyô hathak
loŋbô ma avi tôp atu ba ŋê lôk iviyaŋ ba-
heŋvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê
te anêŋ avi?"
34 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ hadêŋ thêlô
nena, "Avômalô pik ethak ewa i,
35 ma doŋtom avômalô takatu ba
Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ ba ewa lôkmala
hathak loŋbô, thêlô êŋ miŋ hatôm neja i
esak loŋbô ami.
36 Thêlô ma tem nêtôm aŋela ba intu tem
miŋ nema ami. Wapômbêŋ bôk hik thêlô liŋ
yôv hêk ŋama ba intu hik thô nena thêlô ma
yani anêŋ nali.
37 *"Mose da anêŋ abô hik thô nena ŋê
ŋama tem nimbiyô esak loŋbô. Sêbôk ba
Mose hayê atum hathaŋ hamô alokwaŋ
liŋ ma halam Anyô Bêŋ nena 'Ablaham lo
Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.'
38 Alalô ayala nena Wapômbêŋ ma miŋ
ŋê ŋama iniŋ Wapômbêŋ ami. Mi, yani ma
ŋê lôkmala iyom iniŋ Wapômbêŋ ek malê
nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma
êmô lôkmala."
39 Ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho
elaŋô abô êŋ ma enaŋ hadêŋ Yisu aêntêk,
"Êê, Kêdôŋwaga, anêm abô ma mavi anôŋ!"
40 Ma avômalô sapêŋ elaŋô anêŋ abô ba
êkô ma miŋ enaŋ hik yani liŋ ek nesau yani
esak loŋbô ami.

Mesia ma opalê anêŋ lim lukmuk? (Mat 22:41-23:36; Mak 12:35-40; Luk 11:37-54)

41 Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
"Avômalô ethak enaŋ nena Mesia ma Devit
anêŋ lim lukmuk eka?
42 Hêk Kapya Yeŋ kapô ma Devit da
hanaŋ aêntêk,

* **20:20:** Luk 11:54 * **20:28:** Lo 25:5 * **20:37:** Kis 3:6

“ ‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ
yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,
“Ômô yabaheŋ vianôŋ
43 endeba yatak ŋê takatu ba ik vovak
hadêŋ o nêmô vemkapô vibiŋ am.” ’
Kapya Yeŋ 110:1
44 Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêŋ
Anyô Bêŋ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêŋ
lim lôk anêŋ Anyô Bêŋ imbiŋ?”
45 Avômalô elaŋô Yisu anêŋ abô imiŋ
denaŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku
aêntêk,
46 “Môlô noyabiŋ am ek ŋê lôkauk hathak
abô balabuŋ. Thêlô leŋiŋhaviŋ nijik kwêv
daim kêkêlô ba nembeŋ ek avômalô nebam
i. Ma leŋiŋhaviŋ avômalô nenaŋ nena,
‘Waklêvôŋ anyô bêŋ’ êmô loŋ ethak doŋtom
halôk. Ma leŋiŋhaviŋ nêmô êtôm ŋê bêŋbêŋ
êmô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô eŋgabôm
nôm bêŋ ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nôm êmô ŋê
bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak êmô.
47 Thêlô esau avi tôp ek neja iniŋ unyak
ba eteŋ mek daim bomaŋ ek avômalô nêgê.
Wapômbêŋ tem nêm vovaŋ kambom êndêŋ
i.”

21

Avi tôp te anêŋ da
(Mak 12:41-44)

1 Yisu hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak ba
hayê ŋê lôk nômkama bêŋ etak iniŋ valuse-
leŋ halôk alapa da.
2 Ma avi tôp te atu ba nômkama mi anôŋ
hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ
thalaleŋ ju iyom halôk alapa da êŋ.
3 *Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ
avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena avi tôp êntêk
hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek avômalô
takêntêk sapêŋ.
4 Avômalô nômbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ
anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom.
Ma avi tôp êntêk ma nômkama mi anôŋ
ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ
havaloŋ dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jelusalem
(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

5 Ŋê ku doho enaŋ abô hathak valu
kêkêlô lôk nôm da mavi anôŋ atu ba etak
hathak unyak matheŋ ek anêŋ lêlêyaŋ
mavi anôŋ. Êŋ ma Yisu hanaŋ,
6 * “Odaŋô katô. Nôm takêntêk ba lêk
môlô ôyê, malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ŋê vo-
vak tem nijik nômkama mavi nômbêŋ êntêk
pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ
ami.”

Malaiŋ lomaloma tem nimbitak
(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

7 Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena,
“Kêdôŋwaga, aŋgê intu nôm takêŋ tem
imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek
injik thô nena nôm takêŋ lêk habobo?”
8 Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô
tem nindum ek nesau môlô. Ŋê lomaloma
tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ
nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena,
‘Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo
tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nônêmimbiŋ iniŋ
abô ba nosopa ami.
9 Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki
vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem
imbitak êmôŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ
daŋ tem miŋ imbitak ketheŋ oyaŋ ami.”
10 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdôŋ
yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdôŋ yaŋ. Ma
kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak
êndêŋ kiŋ yaŋ.
11 Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm
ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ
anôŋ vônô. Lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma
tem ênjêk leŋlêvôŋ ba indum avômalô nêkô
kambom anôŋ.
12 “Ma nôm takêŋ tem miŋ imbitak ami
denaŋ ma tem nebaloŋ môlô ba nindum
kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô
bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek
netak môlô êndôk koladôŋ. Môlô osopa ya
ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ
lôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ.
13 Ma nôm êŋ tem imbitak êtôm loŋôndê
ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ i.
14 *Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka
yêlô nanaŋ aisê êndêŋ thêlô’ ami.
15 *Ek malê nena yada tem yanêm abô
lôkauk mavi êndêŋ môlô. Ma ŋê takatu ba

* **21:3:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44 * **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Ap 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22

idum abô ek môlô ma miŋ hatôm nijik abô êŋ pesa ami.
16 *Avômalô tem nenaŋ môlô bêŋ ba tem
nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami
lôk môlôviyaŋ lôk anêm thalaleŋ lôk anêm
anyô môlô tem nindum aêŋ iyom.
17 Môlô ma yenaŋ avômalô ba intu
avômalô sapêŋ tem nêpôlik esak môlô.
18 Ma doŋtom Wapômbêŋ tem eyabiŋ
môlô ba lemimkadôk ŋauŋ te miŋ hatôm
nêm yak ami.
19 Ma môlô numiŋ lôklokwaŋ ma tem noja
lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ."

Tem nimbuliŋ Jelusalem (Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

20 Ma Yisu hanaŋ, "Môlô ôyê nena ŋê vo-
vak lodôŋlodôŋ êyô eveŋ Jelusalem luvi, êŋ
ma môlô noyala nena tem nimbuliŋ malak
lôŋ êŋ ketheŋ.
21 Aêŋ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô,
ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu
ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiŋ
ketheŋ. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem
viyaiŋ, ma miŋ unu kapô ami.
22 *Ek malê nena waklavôŋ êŋ ma
Wapômbêŋ anêŋ wakma nêm vovaŋ viyaŋ
ek abô takatu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ
kapya ma tem injik anôŋ.
23 Ai, kikaknena. Waklavôŋ êŋ ma tem
malaiŋ bêŋ ek avi takatu ba esabeŋ lôk
avi takatu ba êv sôm hadêŋ nali ek malê
nena malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ tem imbitak
Islael iniŋ pik êntêk, ma Wapômbêŋ anêŋ
lamaniŋ tem êyô êmô avômalô pik êŋ.
24 *Ŋê vovak tem ini Jelusalem ma iniŋ
biŋ vovak tem injik avômalô Jelusalem
pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem
vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô
loŋ buyaŋ tem nêyô nêmô Jelusalem ba
neyabiŋ Jelusalem endeba ŋê loŋ buyaŋ
iniŋ waklavôŋ anêŋ daŋ am."

Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem endelêm (Mat 24:29-35; 13:24-31)

25 * "Ma lavôŋiŋ tem êpôm wak lo ayôŋ
ma vuliŋ. Ma ŋgwêk budum tem injik ba
pôk lôklala bomaŋ ba avômalô pik sapêŋ
tem nedaŋô ba nêkô kambom anôŋ ba iniŋ
auk tem ni mayaliv.
26 Ma nôm takatu ba hamô leŋ tem ne-
dowaliŋ ba avômalô tem nêkô ba nemayak
esak malaiŋ bêŋ atu ba tem imbitak pik.
27 *Ma wak êŋ ma tem thêlô nêgê Anyô
Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba
êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda
lôkmaŋgiŋ.
28 Nômkama takêŋ hadum ek imbitak ma
numiŋ ba nônêm malemim esak leŋ ek
malê nena waklavôŋ Wapômbêŋ nêm môlô
vê ênjêk unim malaiŋ lêk habobo."

29 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ
thêlô aêntêk, "Lemimimbi esak alokwaŋ
beleŋ* lôk alokwaŋ vi imbiŋ.
30 Ôyê nena alokwaŋ takêntêk habi ŋauŋ
belap, êŋ ma oyala nena wak mavi lêk
habobo.
31 Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nôm takêŋ
habitak, êŋ ma noyala nena Wapômbêŋ
anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êyô ketheŋ.

32 "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena
avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami
denaŋ ma nôm takêntêk sapêŋ tem imbitak.
33 Pik lo leŋ tem nêm yak ba ni, ma
doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nêm yak
ami.

34-35 "Môlô noyabiŋ am. Anyô Anêŋ
Nakaduŋ tem êlêm esak loŋbô ba tem êpôm
avômalô pik sapêŋ. Môlô udum pik anêŋ
kobom ba unum waiŋ ba olo molo lôk
lemimhikam hathak nômkama pik, ma wak
êŋ tem enja môlô ketheŋ êtôm gwasilim ba
tem nosoŋ kambom.
36 Aêŋ ba wak nômbêŋ intu ma môlô
noyabiŋ am lôklokwaŋ ba noteŋ mek
ek Wapômbêŋ nêm môlô sa ek numiŋ
lôklokwaŋ ek nôm takêntêk miŋ hatôm
imbuliŋ môlô ami. Êŋ ma môlô hatôm
numiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma."

37 Wak nômbêŋ intu ma Yisu hadôŋ
avômalô hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak
matheŋ. Ma bôlôvôŋ ma yani hathak hi
hamô Dum Oliv.

---

* **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sng 79:1; ALK 11:2 * **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13
* **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7 * **21:29:** Abô Bômbôm ma "fik". Nôŋgô Mat 24:32.

38 Ma lôkbôk momaŋiniŋ ma avômalô
sapêŋ ethak i unyak matheŋ ek elaŋô Yisu
anêŋ abô.

22

Judas hanaŋ Yisu bêŋ
(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

1 Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ Polom
Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavôŋ
êŋ nena Hale Ba Hi.*
2 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ êbôlêm loŋôndê ek ni-
jik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek
avômalô.
3 *Ma Sadaŋ halôk Judas Iskaliot la. Yani
ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te.
4 Yani hi ba hanaŋ abô haviŋ ŋê bêŋbêŋ
êbôk da lôk unyak matheŋ iniŋ sôp bidoŋ
nena yani tem enaŋ Yisu bêŋ aisê?
5 Ŋê êŋ leŋiŋmavi ma thêlô evak abô ek
nênêm valuseleŋ êndêŋ yani.
6 Êŋ ma Judas halôk hathak thêlôniŋ abô
ba hadum ek nêm Yisu êndôk thêlô baheŋiŋ
êndêŋ wak te atu ba avômalô miŋ êmô haviŋ
Yisu ami.

Ŋê ku lokwaŋju êpôpêk nôm
(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

7 *Waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Eyaŋ
Polom Yis Mi hayô. Wak êŋ ma thêlô ik
boksipsip nakaduŋ te vônô ek leŋiŋhabi
waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi.
8 Êŋ ma Yisu hêv Pita lo Jon ba i
ma hanaŋ, "Mamu unu nôpôpêk nôm
waklavôŋ Hale ba Hi ek alalô aŋgaŋ."
9 Ma thai enaŋ hik Yisu liŋ, "Yai napôpêk
nôm êmô êsê?"
10 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai nena,
"Odaŋô. Mamu unu malak bêŋ kapô ma
tem nôpôm anyô te hawa ŋaŋ lôk uŋ. Ma
nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu
ba yani habitak hayô ba hi.
11 Êŋ ma nonaŋ êndêŋ unyak anêŋ alaŋ
nena, 'Kêdôŋwaga hanaŋ hik o liŋ nena
unyak kapô atu ba yaŋgaŋ nôm waklavôŋ
Hale ba Hi imbiŋ yenaŋ ŋê ku hamô êsê?'
12 Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba
hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ
ma nômkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu
nôpôpêk nôm êmô loŋ êŋ."
13 Êŋ ma thai i ma êpôm nômkama sapêŋ
hatôm atu ba yani hanaŋ. Êŋ ma thai
êpôpêk waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ nôm.

Yisu hêv polom lôk waiŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku
(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

14 Wakma nejaŋ nôm hayô ma Yisu
hayaŋ nôm hamô haviŋ anêŋ aposel.
15 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Ya
vovaŋ ek yaŋgaŋ nôm waklavôŋ Hale ba Hi
imbiŋ môlô vêm ka yanja vovaŋ.
16 Yahanaŋ avanôŋ nena tem miŋ
yaŋgaŋ nôm êntêk esak loŋbô ami endeba
waklavôŋ Hale ba Hi injik anôŋ ênjêk
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak am."
17 Ma yani hawa waiŋ lôk tase ma hêv
lamavi ma hanaŋ, "Noja ba nunum imbiŋ
am.
18 Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ
hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm am."
19 Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi
ma haya ba hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ,
"Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek
nêm môlô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi
ya."
20 Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase
lôk waiŋ ma hanaŋ, "Êntêk ma tabô luk-
muk atu ba yahavak hathak yenaŋ tha-
laleŋ ba tem yaŋgasô ek nêm môlô sa.
21 *Ma doŋtom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ
ya bêŋ lêk hayaŋ nôm haviŋ ya.
22 Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem indum
êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv, ma
doŋtom alikakna. Malaiŋ bêŋ ek ôpatu ba
hanaŋ yani bêŋ."
23 Ŋê ku elaŋô abô êŋ ma thêlôda enaŋ
hik i liŋ nena, "Opalê te tem indum nôm
êŋ?"

* **22:1:** Sêbôk ba Wapômbêŋ hêv anêŋ aŋela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ŋê Ijip iniŋ nali vônô. Ma doŋtom ŋê Islael esaba thalaleŋ hathak unyak abôlêk ba intu aŋela miŋ hik iniŋ nali ami. Yani hayê thalaleŋ ma hatak ma hale ba hi. * **22:3:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27 * **22:21:** Sng 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46

24 *Ma Yisu anêŋ ŋê ku êkôki nena thêlôniŋ opalê tem êtôm thêlôniŋ anyô bêŋ êmô loŋ lôkliŋyak atu ba tem imbitak embeŋ yam.
25 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Avômalô daluk iniŋ kiŋ ethak ebam i ba ibuliŋ ŋê takatu ba êmô thêlô vibiŋ. Ma ŋê lôk athêŋ leŋiŋhaviŋ avômalô nebam thêlô nena ‘Ŋê wapôm mavi’.
26 *Ma doŋtom môlô miŋ nundum aêŋ ami. Môlônim anyô lôk athêŋ indum êtôm anyô athêŋ mi. Ma môlônim anyô bêŋ indum ku êtôm anyô ku oyaŋ.
27 *Opalê te ma anyô bêŋ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaŋ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaŋ nôm, aêŋ e? Ma doŋtom yahamô haviŋ môlô hatôm anyô ku te.
28 “Môlô takatu ba malaiŋ lomaloma habitak ma doŋtom ômô haviŋ ya denaŋ.
29-30 *Ma yahêv athêŋ ‘kiŋ’ hadêŋ môlô hatôm wakamik hêv hadêŋ ya ek môlô tem oŋgwaŋ nôm lôk nunum ŋaŋ imbiŋ ya êmô yenaŋ loŋ lôkliŋyak. Ma môlô tem nôtôm kiŋ ek noyabiŋ avômalô Islael ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ (Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

31 Ma Yisu hanaŋ, “Saimon, Saimon, ondaŋô. Sadaŋ hanaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek yani êyôkwiŋ môlô êtôm lovak hayôkwiŋ alokwaŋ te ek ênjê nena o lôklokwaŋ mena mi e?
32 *Ma doŋtom lêk yahateŋ mek yôv ek anêm hôêvhaviŋ miŋ nêm yak ami. Ma hole o liliŋ, êŋ ma ombatho môlôviyaŋ loŋ.”
33 Ma doŋtom Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya anyô lôklokwaŋ ba ya hatôm yamô koladôŋ ba yama imbiŋ o.”
34 Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Pita, yanaŋ êndêŋ o nena bôlôvôŋ êntêk ma tale miŋ halaŋ ami denaŋ, ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ.”

Noja valuseleŋ lôk vak ma biŋ vovak

35 *Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miŋ môlô owa valuseleŋ lôk vak lôk vemimkapô boknggôp haviŋ môlô ami. Wak êŋ ma môlô nômkama mi e?”
Ma thêlô enaŋ, “Mi, hamô.”
36 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ma doŋtom lêk anêm valuseleŋ lôk vak hamô ma noja. Ma o biŋ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nênêm vuli ma onja biŋ vovak esak.
37 *Ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êŋ tem injik anôŋ esak ya ma nômkama sapêŋ atu ba hathak ya ma anêŋ daŋ tem êyô.”
38 Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, nôŋgô yêlôaniŋ biŋ vovak ju êntêk hamiŋ.”
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hateŋ mek hamô Dum Oliv (Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

39 Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma ŋê ku esopa yani.
40 Yisu hayô loŋ êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Noteŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.”
41 Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek aêntêk,
42 “Wakamik, lemhaviŋ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doŋtom miŋ osopa yenaŋ yaleŋhaviŋ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviŋ.”
43 Ma aŋela te anêŋ leŋ hayô ek yani ma havatho yani loŋ.
44 Yisu kapô malaiŋ kambom ba hateŋ mek lôklokwaŋ ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalaleŋ.
45 Yani hateŋ mek yôv ma haviyô hamiŋ ma hi hadêŋ anêŋ ŋê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniŋ kapôlôŋiŋ malaiŋ kambom.
46 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noteŋ mek ek miŋ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evaloŋ Yisu (Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

* **22:25:** Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * **22:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:29-30:** Mat 19:28 * **22:32:** Jon 17:15 * **22:35:** Luk 9:3; 10:4 * **22:37:** Ais 53:12

47 Yisu hanaŋ abô denaŋ ma avômalô bêŋ anôŋ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indiŋu Yisu,
48 ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ aêntêk, "Judas, hudum ek undiŋu Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ek onaŋ yani bêŋ e?"
49 Êŋ ma ŋê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaŋ, "Anyô Bêŋ, yêlô naŋgik thêlô esak biŋ vovak e?"
50 Êŋ ma thêlôniŋ anyô te hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê.
51 Ma Yisu hayê ma hanaŋ, "Dô." Ma hatak baŋ hayôhêk ôpêŋ limbuk ma habitak mavi hathak loŋbô.
52 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk unyak matheŋ iniŋ sôp bidoŋ lôk ŋê bêŋbêŋ takatu ba êlêm ek nebaloŋ yani aêntêk, "Ya ma anyô kambom anôŋ ba intu owa biŋ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloŋ ya e?
53 Aisê? Wak nômbêŋ intu ma yahamô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ haviŋ môlô ma miŋ ovaloŋ ya ami eka? Ma doŋtom lêk ma momaŋiniŋ hayabiŋ pik ba intu môlônim waklavôŋ."

Pita hanaŋ nena yani hathôŋ Yisu paliŋ (Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

54 *Ma evaloŋ Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêŋ habôk da anêŋ unyak. Ma Pita hasopa haveŋ yam ma doŋtom haveŋ daim dokte.
55 Anyô doho ebaŋ atum hamô unyak êŋ anêŋ badêŋ kapô, ma Pita hi halôk hamô haviŋ thêlô.
56 Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitiŋ yani ma hanaŋ, "Anyô êntêk ma hathak hamô haviŋ Yisu."
57 Ma doŋtom Pita hanaŋ, "Livôŋ, yahathôŋ ôpêŋ paliŋ."
58 Kasana ma anyô yaŋ hayê yani ma hanaŋ, "O ma ŋê takatu iniŋ anyô te."
Ma doŋtom Pita hanaŋ, "Mi anôŋ."
59 Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yaŋ hanaŋ lôklokwaŋ hathak loŋbô nena, "Avanôŋ biŋ, yani ma anyô Galili te. Aêŋ ba yani ma Yisu anêŋ anyô ku te."
60 Ma Pita hanaŋ, "Aiyaŋ, yahathôŋ anêm abô paliŋ!" Pita hanaŋ denaŋ ma tale halaŋ.
61 Ma Anyô Bêŋ hik i liliŋ ma hatitiŋ Pita ma Pita lahabi anêŋ abô atu ba hanaŋ, "Tale miŋ halaŋ ami denaŋ ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô nena hôthôŋ ya paliŋ."
62 Êŋ ma Pita hale yaiŋ ma lahiki ba halaŋ bêŋ.

Ik Yisu lôk emalik hathak (Mat 26:67-68; Mak 14:65)

63 Ŋê takatu ba evaloŋ Yisu enaŋ abôma hathak yani ma ik yani.
64 Thêlô ivuliv thohavloma siŋ ma ik yani ba enaŋ nena, "O plopet te ma onaŋ nena opalê intu hik o?"
65 Ma enaŋ abô kambom lomaloma hadêŋ yani haviŋ.

Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ (Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)

66 Haviyô hayaŋ ma avômalô Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ ethak doŋtom ek elaŋô abô. Ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enaŋ hik yani liŋ,
67 * "Onaŋ êndêŋ yêlô nena o ma Mesia e?"
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Yanaŋ abô êŋ êndêŋ môlô, êŋ ma môlô tem miŋ nônêmimbiŋ ami.
68 Ma yanaŋ injik môlô liŋ, ma tem miŋ môlô nonaŋ viyaŋ ami.
69 *Ma doŋtom yaô ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô Wapômbêŋ lôklokwaŋ anêŋ baŋ vianôŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ."
70 Ma thêlô sapêŋ enaŋ hik yani liŋ, "Aêŋ ba oda ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ e?"
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlôda oyala ba onaŋ."
71 Êŋ ma thêlô enaŋ, "Aisê ka alalô leŋiŋhaviŋ nadaŋô abô doho imbiŋ? Yani hanaŋ yanida bêŋ ba alalô lêk alaŋô yôv."

* **22:54:** Mak 14:53-54 * **22:67:** Jon 3:12 * **22:69:** Ap 7:56

23

Enaŋ Yisu bêŋ hamiŋ Pailat ma (Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

1 Ma ŋê bêŋbêŋ takatu iviyô ma ewa Yisu
ba i ek Pailat.
2 Êŋ ma enaŋ yani bêŋ aêntêk, “Ôpêntêk
habuliŋ yêlôaniŋ avômalô. Yani hadô môlô
Lom noyabiŋ yêlô ba hanaŋ ek miŋ nênêm
takis êndêŋ Sisa ami. Ma hanaŋ nena yani
ma Mesia. Mesia anêŋ ôdôŋ nena kiŋ.”
3 Ma Pailat hanaŋ hik Yisu liŋ, “O ma
avômalô Islael iniŋ kiŋ e?”
Ma Yisu hanaŋ nena, “Intu êŋ, hatôm
intu honaŋ.”
4 Êŋ ma Pailat hanaŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ
êbôk da lôk avômalô nômbêŋ atu nena, “Miŋ
yahapôm yani anêŋ kambom la ami.”
5 Ma doŋtom enaŋ lôklokwaŋ nena, “Yani
hadôŋ avômalô ba halela iniŋ auk haveŋ
Judia lôkthô. Môŋ hêk Galili aleba hayô loŋ
êntêk.”
6 Pailat halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hik thêlô
liŋ, “Ôpêŋ ma anyô Galili e?”
7 *Pailat halaŋô nena Yisu halêm anêŋ
Galili, êŋ ma hêv yani hi hadêŋ Helot ek
malê nena yani hayabiŋ loŋ êŋ. Wak êŋ ma
Helot hamô Jelusalem haviŋ.
8 Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêŋ anôŋ.
Yani bôk halaŋô abô hathak Yisu ba la-
haviŋ ênjê yani ma doŋtom mi aleba lêk
hayê ma lahaviŋ Yisu indum lavôŋiŋ te ek
yani ênjê.
9 Ba intu Helot hanaŋ hik Yisu liŋ bêŋ
anôŋ, ma doŋtom yani bônôŋ iyom.
10 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê lôkauk
hathak abô balabuŋ takatu ba imiŋ loŋ
êŋ enaŋ abô lôklokwaŋ ba ibi yani liŋkupik
hathak abô lomaloma.
11 Êŋ ma Helot lôk anêŋ ŋê vovak ewa kiŋ
anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak
Yisu ma enaŋ abôma ba emalik hathak
yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat
hathak loŋbô.
12 Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma
doŋtom lêk ma thai ibitak ŋê môlô.

Pailat hanaŋ ba ik Yisu hathak a (Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

13 Yôv ma Pailat halam ŋê bêŋbêŋ êbôk da
lôk ŋê bêŋbêŋ lôk avômalô ba ethak doŋtom.
14 Ma hanaŋ, “Môlôwa anyô êntêk halêm
hadêŋ ya ma môlô onaŋ nena anyô êntêk
hanaŋ abôyaŋ hadêŋ avômalô ek thêlô
nêndô Lom eyabiŋ thêlô. Ma môlô ômô ma
yahanaŋ hik ôpêŋ liŋ hathak nôm takêŋ.
Yôv ma môlô odaŋô. Miŋ yahapôm ôpêntêk
anêŋ kambom takatu ba môlô onaŋ yani
bêŋ hathak ami.
15 Ma Helot anêŋ auk aêŋ iyom ba intu
hêv ôpêntêk halêm hadêŋ alalô hathak
loŋbô. Odaŋô. Anyô êntêk miŋ hadum
kambom te ek yanaŋ nena nijik yani vônô
ami.
16-17 Aêŋ ba yambali yani ma yatak yani
ba ni.”*
18 Ma doŋtom avômalô sapêŋ elam kaêk
lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak
Balabas ba êlêm êndêŋ yêlô.”
19 (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêŋ
gavman Lom hamô Jelusalem kapô ba hik
anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôŋ.)
20 Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu
ba ni. Êŋ ma yani halam hadêŋ avômalô
hathak loŋbô.
21 Ma doŋtom thêlô elam lôbôlôŋ aêntêk,
“Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”
22 Yôv ma Pailat hanaŋ bôlôŋ te lô hadêŋ
thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kam-
bom? Ôdôŋ te miŋ hamô ek yaŋgik yani
vônô ami. Aêŋ ba tem yambali yani ma
yatak yani ba ni.”
23 Ma doŋtom thêlô lôklokwaŋ kambom
ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak
a. Thêlôniŋ kaêk êŋ ma bêŋ anôŋ ba Pailat
halaŋô.
24 Aêŋ ba Pailat hasopa thêlôniŋ abô
25 ba hatak Balabas hadêŋ thêlô ma hêv
Yisu hadêŋ ŋê vovak hatôm iniŋ leŋiŋhaviŋ.

Ik Yisu hathak a (Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

* **23:7:** Luk 3:1 * **23:16-17:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Kobom te hamô Jelusalem aêntêk, “Hanaŋ aêŋ ek malê nena waklavôŋ nôm bêŋ êŋ anêŋ sondabêŋ tomtom ma hêv anyô koladôŋ te vê ba hi hadêŋ i”.

26 Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô
Sailini te halôk loŋôndê ba anêŋ athêŋ nena
Saimon. Yani halêm anêŋ loŋ buyaŋ ba
hadum ek ni Jelusalem. Ma ŋê vovak
evaloŋ yani ba êv Yisu anêŋ a ba hawa ba
haveŋ Yisu yam.
27 Ma avômalô bêŋ anôŋ eveŋ Yisu yam,
lôk avi doho elaŋ asêŋ malêŋ ba eveŋ yani
yam.
28 Ma doŋtom Yisu hik i liliŋ ma hanaŋ
hadêŋ thêlô aêntêk, "Môlô avi Jelusalem,
miŋ nodaŋ ek ya ami. Mi, nodaŋ ek amda
lôk nalumi.
29 *Odaŋô, malaiŋ bêŋ tem êyô ma tem
avômalô nenaŋ aêntêk, 'Avi yamu atu ba
avômena mi lôk miŋ bôk êv sum ami, thêlô
nêmô mavi ek malê nena iniŋ avômena miŋ
hatôm nêpôm vovaŋ ami.'
30 *Wak êŋ ma avômalô tem nenaŋ êndêŋ
dumlolê nena, 'Upu ba usivuŋ yêlô.' "
31 Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te aêntêk,
"Lêk ma idum kambom hadêŋ alokwaŋ
lôkmala ma tem nindum malê êndêŋ alok-
waŋ kapok?"
32 Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviŋ
ek nijik vônô imbiŋ Yisu.
33 Thêlô i êyô loŋ te ba anêŋ athêŋ
nena Leŋkadôk Lokwaŋ. Loŋ êŋ ma thêlô
êthôkwêŋ Yisu lôk anyô kambom ju atu
hathak a. Êthôkwêŋ yaŋ hamiŋ Yisu baŋ
vianôŋ ma yaŋ hamiŋ baŋ vikeŋ.
34 *Ma Yisu hanaŋ, "Wakamik, nêm
thêlôniŋ kambom vê ek malê nena thêlô
êthôŋ paliŋ ba idum." Vêm ma ŋê vovak
ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja
anêŋ kwêv lo sôp.
35 *Avômalô imiŋ ba êyê iyom. Ma ŋê
bêŋbêŋ ibi yani liliŋ ba enaŋ, "Yani bôk
hêv avômalô vi bulubiŋ. Yani ma Mesia,
ôpatu ba Wapômbêŋ bôk hatak yôv ek nêm
avômalô bulubiŋ, êŋ ma nêm yanida bulu-
biŋ."
36 *Ma ŋê vovak êyô haviŋ ba enaŋ
abôma ma êv waiŋ maniŋ hadêŋ yani.
37 Ma enaŋ, "O ma avômalô Islael iniŋ kiŋ
e? Êŋ ma nêm oda bulubiŋ."
38 Ma eto abô te hamiŋ Yisu vuliŋ aêntêk,

AVÔMALÔ ISLAEL INIŊ KIŊ

39 Anyô kambom ju atu ba êthôkwêŋ
haviŋ Yisu ma yaŋ hanaŋ abôma hadêŋ
Yisu nena, "O ma Mesia e? Êŋ ma nêm oda
bulubiŋ lôk yai imbiŋ."
40 Ma doŋtom yaŋ halaŋô abô êŋ ma
hathaŋ yaŋ êŋ ba hanaŋ, "Alalô tem nama
ba miŋ hôkô ek Wapômbêŋ ami e?
41 Alai adum kambom bêŋ anôŋ ba intu
êv vovaŋ hadêŋ alai, ma doŋtom ôpêntêk
ma miŋ hadum kambom te ami."
42 Êŋ ma hanaŋ, "Yisu, hôyô anêm loŋ
lôkliŋyak ma lemimbi ya."
43 Ma Yisu hanaŋ, "Yanaŋ avanôŋ êndêŋ o
nena yaô ma tem ômô imbiŋ ya êmô malak
leŋ."

Yisu hama
(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

44-45 *Habobo waklêvôŋ biŋ ma mo-
maŋiniŋ hayô pik sapêŋ vôv ba hêk aleba
hayô 3 kilok. Ma sôp bêŋ atu ba êthôkwêŋ
hamiŋ unyak matheŋ kapô hapup hi luvi.
46 Ma Yisu halam kaêk lôklala nena,
"Wakamik, oyabiŋ yadahôlôŋ." Yani hanaŋ
aêŋ ma auk habitak ba hi ma hama.
47 Anyô vovak laik hayê nôm êŋ ma
yani habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba hanaŋ,
"Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma anyô thêthôŋ
mavi."
48 Ma avômalô takatu ba ethak doŋtom ba
imiŋ ek êyê, thêlô êyê nôm êŋ ba kapôlôŋiŋ
malaiŋ kambom ba ik biŋ daluk ba êvôi.
49 Ma doŋtom Yisu anêŋ avômalô sapêŋ
lôk avi takatu ba eveŋ haviŋ yani hêk
Galili ba êlêm imiŋ daim dokte ma êyê nôm
takatu ba habitak.

Elav Yisu
(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

50-51 Josep ma anyô Alimatia te anêŋ
Judia. Yani hayabiŋ waklavôŋ atu ba
Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlêm pik.
Yani ma anyô thêthôŋ mavi te ma San-
hedlin iniŋ anyô bêŋ te. Ma miŋ halôk
hathak Sanhedlin iniŋ auk atu ba ik Yisu
vônô ami.

* **23:29:** Luk 21:23 * **23:30:** Hos 10:8; ALK 6:16 * **23:34:** Sng 22:18; Ais 53:12 * **23:35:** Sng 22:7-8 * **23:36:** Sng 69:21 * **23:44-45:** Hib 6:19-20; 10:19-20

52 Ba intu hi hadêŋ Pailat ma hanaŋ hik liŋ ek enja Yisu anêŋ kupik.
53 Êŋ ma hawa Yisu liŋkupik vê ma havuliv siŋ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyaŋ ek nedav ŋê ŋama êndôk. Ma miŋ bôk êdô anyô ŋama la hêk ami.
54-55 Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyaŋ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êŋ ma waklavôŋ atu ba avômalô Islael nêpôpêk i ek nêgê Sabat.
56 *Aêŋ ba avi takêŋ i iniŋ unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lêŋlêŋ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuŋ hanaŋ.

24

Yisu haviyô hathak loŋbô (Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

1 Sonda êŋ anêŋ wak te môŋ anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesaŋ yôv ba i siô.
2 Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô daŋ.
3 Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma doŋtom thêlô miŋ êpôm Anyô Bêŋ Yisu anêŋ kupik ami.
4 Ma thêlô leŋiŋhabi bêŋ anôŋ imiŋ denaŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiŋ haviŋ thêlô.
5 Êŋ ma avi takêŋ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma doŋtom thai enaŋ hadêŋ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveŋ ŋê ŋama iniŋ loŋ?
6 *Yani miŋ hêk loŋ êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanaŋ hadêŋ môlô hêk Galili.
7 Yani hanaŋ aêntêk, ‘Tem nênêm Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu êndôk ŋê kambom baheŋiŋ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak lô ma tem imbiyô esak loŋbô.’ ”
8 Êŋ ma thêlô leŋiŋhabi abô êŋ.
9 Êŋ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaŋ abô takêŋ sapêŋ hadêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviŋ.
10 Avi takêŋ te ma Malia anêŋ Magadala, ma Joana lo Jems anêŋ talêbô Malia, lôk avi doho haviŋ.
11 Ma aposel elaŋô avi takêŋ iniŋ abô ba esoŋ nena enaŋ abô molo la ba miŋ êvhaviŋ ami.
12 Ma doŋtom Pita haviyô ma halaŋviŋ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêŋ unyak hathak loŋbô ma lahabi bêŋ anôŋ hathak nôm takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwaŋju halôk loŋôndê (Mak 16:12-13)

13 Wak êŋ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loŋ êŋ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem.
14 Thai eveŋ loŋôndê ba i ma enaŋ hathak nôm takatu ba habitak.
15 Thai enaŋ abô bêŋ anôŋ, ma Yisu da halêm haveŋ haviŋ thai,
16 ma doŋtom Yisu hik thai maleŋ loŋ ba miŋ eyala yani ami.
17 Ma yani hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu onaŋ malê?”

Êŋ ma thai imiŋ ma idum hatôm thai elaŋ.
18 Anyô yaŋ anêŋ athêŋ nena Kelopas hanaŋ hik yani liŋ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêŋ eyala nôm atu ba lêk habitak hêk loŋ êntêk, ma hoveŋ êsê ba miŋ hoyala ami?”
19 Ma Yisu hanaŋ hik thai liŋ, “Malê?”

Ma thai enaŋ hadêŋ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêŋ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêŋbêŋ ba anêŋ abô ma lôkliŋyak kambom hamiŋ Wapômbêŋ ma lôk avômalô sapêŋ maleŋiŋ.
20-21 *Ma yêlô leŋiŋhabi nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm Islael vê ênjêk iniŋ malaiŋ. Ma doŋtom alalôaniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da enaŋ yani bêŋ hadêŋ Lom iniŋ anyô bêŋ ba halôk hathak iniŋ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô.
22 Ma yêlôaniŋ avi doho elela yêlôaniŋ auk. Hadêŋ lôkbôk momaŋiniŋ ma thêlô i siô
23 ma miŋ êpôm Yisu anêŋ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaŋ nena thêlô êyê wêŋ aŋela doho ba enaŋ nena Yisu hamô lôkmala.

* **23:56:** Kis 20:10; Lo 5:14 * **24:6:** Luk 9:22 * **24:20-21:** Luk 19:11; Ap 1:6

24 *Ma yêlôaniŋ anyô doho i siô ma êyê nôm takeŋ hatôm atu ba avi enaŋ, ma doŋtom thêlô miŋ êyê Yisu ami.”
25 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai nena, “Mamu ŋê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miŋ ôêvhaviŋ plopet iniŋ abô ami!
26 *Thêlô bôk enaŋ yôv nena Mesia tem enja vovaŋ takêŋ vêm ka tem enja anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ ênjêk leŋ.”
27 *Vêm ma yani hawa Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêŋ thai. Môŋ ma hanaŋ hathak Mose anêŋ kapya vêm ma plopet sapêŋ iniŋ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviŋ.
28 Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô.
29 Ma doŋtom thai enaŋ lôklokwaŋ, “Lêk yaŋsiŋ habôk ba tem bôlôvôŋ ba dô ma ômô imbiŋ yai.” Êŋ ma yani hi unyak kapô ek ênjêk imbiŋ thai.
30 Yôv ma thêlô êmô ek nejaŋ nôm ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêŋ thai.
31 Thai êyê ma maleŋ hakyav ba eyala yani. Ma ketheŋ oyaŋ ma yani mi.
32 Ma thai enaŋ hadêŋ i nena, “Êê, avanôŋ biŋ. Alai aveŋ loŋôndê ma yani hik Wapômbêŋ anêŋ abô thô ba alaianiŋ kapôlôŋiŋ hatôm atum hathaŋ.”
33 Ma bôlôŋ doŋtom ma thai etak loŋ êŋ ma ele i Jelusalem hathak loŋbô. Thai êyô ma êpôm ŋê ku laumiŋ ba lahavute lôk anyô doho ethak doŋtom haviŋ ba êmô.
34 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ thai aêntêk, “Avanôŋ biŋ nena Anyô Bêŋ haviyô hathak loŋbô ba yani hik i thô hadêŋ Saimon.”
35 Yôv ma anyô ju êŋ enaŋ nôm takatu ba hapôm thai halôk loŋôndê lôk polom atu ba yani haya, êŋ ma thai eyala nena Yisu.

Ŋê ku êyê Yisu hathak loŋbô (Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

36 Ŋê ku enaŋ abô êmô denaŋ ma Yisu haminŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”
37 *Ma thêlô esoŋ nena ŋgôk anyô dahô ba êkô kambom.
38 Ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Môlô osoŋ ba unim auk hêv yak eka?
39 Ôŋgô yabaheŋ lo yaveŋ. Yada êŋ êntêk ba nobaloŋ yaleŋviŋkupik. Ma ŋgôk liŋkupik mi, ma doŋtom yenaŋ ma hamô.”
40 Êŋ ma Yisu hik va lo baŋ thô hadêŋ thêlô.
41 Thêlô êyê yani ma leŋiŋmavi, ma doŋtom thêlôniŋ auk mayaliv ba miŋ êvhaviŋ ami. Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Nôm doho hamô e?”
42 Êŋ ma êv alim êbôk kabuk te vi,
43 ma yani hawa ba hayaŋ ma thêlô êyê.
44 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviŋ môlô, ma yahanaŋ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêŋ Abô Balabuŋ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeŋ tem injik anôŋ.”
45 Ma yani hik iniŋ auk liŋ ek neyala Wapômbêŋ anêŋ kapya
46 ba hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô ênjêk ŋê ŋama iniŋ loŋ esak loŋbô.
47 Ma esak anêŋ athêŋ ma tem nenaŋ êndêŋ ŋê Jelusalem lôk Islael ma avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek Wapômbêŋ nêm iniŋ kambom vê.
48 *Môlô lêk ôyê nôm takêŋ yôv ba intu nonaŋ lôkthô bêŋ.
49 *Odaŋô! Tem yanêm nôm atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêm êyômô môlô. Aêŋ ba nômô Jelusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi (Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

50 Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô.
51 Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi.
52 Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jelusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ.
53 Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapômbêŋ êmô unyak matheŋ.

* **24:24:** Jon 20:3-10 * **24:26:** Luk 9:22 * **24:27:** Sng 22:1-21; Ais 53 * **24:34:** 1Ko 15:4-5 * **24:37:** Mat 14:26 * **24:44:** Luk 9:22 * **24:48:** Jon 15:27; Ap 1:8 * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Abô Mavi atu ba Jon hato Abô môŋ

Jon hato kapya êntêk. Yani ma anyô Islael te. Yani ma anyô havôv alim vêm ma hasopa Yisu. Yani ma Yisu anêŋ ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ba intu hato hathak nôm takatu ba habitak ba hayê hathak madaluk. Jon ma 'ŋê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviŋ bêŋ anôŋ' (Jon 13:23; 19:26; 20:2; 21:7, 20, 24).

Jon anêŋ abô môŋ hêk kapya êntêk ma hanaŋ hathak Yisu intu opalê. Ma hato kapya êntêk ek avômalô nesam ba nênêmimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Ma hato ek nênêmimbiŋ ek neja lôkmala esak anêŋ athêŋ (Jon 20:31).

Hato hadêŋ 87 AD la.

Abô habitak hatôm anyô

1 *Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Abô hamô. Ma Abô êŋ hamô haviŋ Wapômbêŋ ba Wapômbêŋ da intu abô êŋ
2 ba hamô haviŋ Wapômbêŋ hadêŋ sêbôk ba môŋ anôŋ.
3 *Abô êŋ intu Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama sapêŋ hathak. Nômlate atu ba miŋ habitak ami, êŋ ma miŋ yani hapesaŋ ami.
4 *Abô êŋ hadum ba nômkama sapêŋ habitak lôkmala. Ma lôkmala êŋ ma avômalô iniŋ deda.
5 *Deda êŋ habi hayô hêk momaŋiniŋ. Ma momaŋiniŋ êŋ hathôŋ paliŋ ba miŋ hatôm ênjêk deda êŋ loŋ siŋ ami.
6 *Ma Wapômbêŋ hêv anyô te halêm ba anêŋ athêŋ nena Jon.
7 Yani halêm ek injik Abô deda êŋ thô ek avômalô sapêŋ nedaŋô ba nênêmimbiŋ.
8 Yanida ma miŋ deda êŋ ami ma halêm ek injik thô iyom.
9 *Deda êŋ halêm pik ba habi hayô hêk avômalô. Deda êŋ ma deda anôŋ.
10 Wapômbêŋ bôk hapesaŋ avômalô hathak Abô êŋ ba halêm pik. Ma doŋtom êthôŋ paliŋ denaŋ.
11 Yani hi ek anêŋ avômalô, ma miŋ ewa yani thô ami.
12 Ma avômalô takatu ba ewa yani thô lôk êvhaviŋ ma hatak avômalô takêŋ ek nimbitak Wapômbêŋ anêŋ nali.
13 *Avômena takêŋ ma Wapômbêŋ da hapesaŋ loŋôndê ba intu ibitak yanida anêŋ nali. Ma miŋ ibitak hatôm avômalô pik sapêŋ atu ba ibitak ami. Lôk anyô te miŋ habi thêlô vê ami. Ma taluvi lo lami miŋ idum ba ibitak ami lôk miŋ ibitak hathak lami iniŋ leŋiŋhaviŋ ami. Mi.
14 *Abô êŋ intu habitak anyô ba halêm hamô haviŋ yêlô ba bôk ayê nena anyô lôkmaŋgiŋ anôŋ. Yani ma wapôm anêŋ ôdôŋ biŋ ba hik nômkama avanôŋ thô hadêŋ avômalô. Yani ma Lambô anêŋ Nakaduŋ doŋtom êŋ iyom ba intu Lambô hêv lôkmaŋgiŋ êŋ hadêŋ yani.
15 Jon hik anyô êŋ thô ba halam, "Bôk yahanaŋ yôv hathak anyô êntêk êŋ nena, 'Anyô te tem embeŋ ya yam. Ma doŋtom yani hamô hadêŋ sêbôk ba miŋ yahabitak ami. Ba intu yani ma bêŋ ek ya.' "
16 Yani ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ba anêŋ wapôm hêv liŋ siŋ ba halêm ek alalô lôbôlôŋ
17 *aêntêk nena sêbôk ma hêv abô balabuŋ hadêŋ Mose lôk alalô. Yôv ma Yisu Kilisi halêm ba hik Lambô lôk anêŋ wapôm thô.
18 *Anyô te miŋ bôk hayê Wapômbêŋ ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ doŋtom êŋ iyom intu Wapômbêŋ ba hamô haviŋ Lambô ma hik Lambô thô hadêŋ alalô.

Jon anyô hathik ŋaŋ hanaŋ anêŋ ku bêŋ (Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

19 Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ takatu ba êmô Jelusalem êv ŋê êbôk da lôk avômalô Livai doho ba i hadêŋ Jon ma enaŋ hik yani liŋ nena, "O ma opalê?"
20 Ma yani miŋ bônôŋ ami ma hanaŋ bêŋ nena, "Ya ma miŋ Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm avômalô bulubiŋ ami. Mi anôŋ."

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jon 1:1-2; ALK 19:13 * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2 * **1:4:** Jon 5:26 * **1:5:** Jon 3:19 * **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76 * **1:9:** Jon 8:12 * **1:13:** Jon 3:3-6; 1Pi 1:23 * **1:14:** Plp 2:7 * **1:17:** Kis 34:28; Lom 6:14 * **1:18:** Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16

21 *Êŋ ma enaŋ hik yani liŋ, “Sêbôk ma
enaŋ nena Elia tem êmôŋ vêm ka Mesia
embeŋ yam. O êŋ êntêk e?”
Ma hanaŋ, “Mi.”
“Sêbôk ma Mose hanaŋ nena plopet te
tem êlêm. O êŋ êntêk e? *Lo 18:15-18*
Ma hanaŋ viyaŋ, “Mi.”
22 “Aêŋ ba o opalê? Onaŋ aisê esak oda?
Onaŋ viyaŋ ek yêlô ana nanaŋ êndêŋ ŋê
bêŋbêŋ.”
23 Êŋ ma Jon hawa plopet Aisaia anêŋ abô
ba hanaŋ,
“Ya ma kaêk atu ba halam halêm anêŋ loŋ
thiliv nena,
‘Nopesaŋ loŋôndê ek Anyô Bêŋ êlêm.’ ”
Aisaia 40:3
Hasam Aisaia anêŋ abô êŋ yôv ma hanaŋ,
“Ya êŋ êntêk.”
24 Vêm ma Palisi takatu ba êlêm haviŋ ŋê
bêŋbêŋ
25 enaŋ hik yani liŋ, “O ma miŋ Mesia lôk
plopet ma Elia ami. Aisê ka huthik avômalô
halôk ŋaŋ?”
26 Ma Jon hanaŋ viyaŋ, “Yahathik thêlô
hathak ŋaŋ, ma doŋtom anyô te hamô môlô
malêvôŋ ba môlô ôthôŋ ôpêŋ paliŋ.
27 *Yani ma ôpatu ba tem embeŋ ya yam.
Yani ma anyô lôk athêŋ bêŋ ma ya ma
yaônalôk ba intu miŋ hatôm yapole anêŋ
vakapô bokŋgôp anêŋ yak vê ami.”
28 Nôm êŋ habitak anêŋ Betani hêk Jolo-
daŋ vi, loŋ atu ba Jon hathak hathik
avômalô halôk ŋaŋ.

Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Boksipsip Nakaduŋ

29 *Haviyô hayaŋ ma Jon hayê Yisu
halêm. Ma hanaŋ, “Ôŋgô, ôpêŋ ma
Wapômbêŋ anêŋ Boksipsip Nakaduŋ atu
ba hêv ek nêm avômalô pik iniŋ kambom
vê.
30 *Yani ma ôpatu ba bôk yahanaŋ nena,
‘Anyô te tem embeŋ ya yam. Ma doŋtom
yani hamô hadêŋ sêbôk atu ba miŋ ya-
habitak ami denaŋ. Ba intu yani ma bêŋ ek
ya.’
31 Yada ma yahathôŋ ôpêŋ anêŋ ku paliŋ.
Ma doŋtom yahalêm yahathik avômalô
halôk ŋaŋ ek yaŋgik ôpêŋ thô êndêŋ avômalô
Islael.”
32-33 *Êŋ ma Jon hanaŋ hathak nômlate
atu ba bôk yani hayê yôv. Yani hanaŋ nena,
“Sêbôk ma yahathôŋ ôpêŋ anêŋ ku paliŋ.
Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv ya ba yahalêm
ek yasik avômalô êndôk ŋaŋ. Ma yani hanaŋ
hadêŋ ya nena, ‘Tem nôŋgô Lovak Matheŋ
êlêm anêŋ leŋ ba êyô êmô anyô te. Ma ôpêŋ
intu tem isik avômalô esak Lovak Matheŋ.’
Wapômbêŋ bôk hanaŋ abô êŋ hadêŋ ya. Êŋ
ma yahayê Lovak Matheŋ hatak leŋ ma
halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô
hamô ôpêŋ. Yada yahayê nôm êŋ.
34 *Avanôŋ! Yada bôk yahayê nôm êŋ. Ma
yahanaŋ nena anyô êntêk ma Wapômbêŋ
anêŋ Nakaduŋ.”

Anyô doho ibitak Yisu anêŋ ŋê ku

35 Haviyô hayaŋ ma Jon lôk anêŋ ŋê ku ju
êmô loŋ atu hathak loŋbô.
36 *Ma hayê Yisu halêm ma hanaŋ, “Ôŋgô,
Wapômbêŋ anêŋ Boksipsip Nakaduŋ atu
intu.”
37 Ŋê ku ju êŋ elaŋô abô êŋ ma i esopa
Yisu.
38 Êŋ ma yani hik i liliŋ ma hayê thai
esopa yani ma hanaŋ hik thai liŋ, “Mamu
lemimhaviŋ malê?”
Ma thai enaŋ, “Labai, hôêk êsê?” (“Labai”
anêŋ ôdôŋ nena “Kêdôŋwaga”.)
39 Ma Yisu hanaŋ, “Mamu nôlêm nôŋgô.”
Êŋ ma thai i êyê loŋ atu ba yani hamô.
Nôm êŋ habitak hadêŋ yaŋsiŋ hatôm 4
kilok. Ma thai êmô haviŋ yani aleba
bôlôvôŋ.
40 *Andulu ma Saimon Pita anêŋ yaŋ,
yani ma Jon anêŋ anyô ku te atu ba halaŋô
Jon anêŋ abô ba hi hasopa Yisu.
41 Yani hayê Yisu vêm ma hi kethеŋ ba
hapôm yaŋ Saimon ma hanaŋ, “Yêlô lêk
ayê Mesia.” (Mesia anêŋ ôdôŋ nena “Kilisi,
ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nêm avômalô
bulubiŋ”.)*
42 *Ma Andulu hawa Saimon ba hi hadêŋ
Yisu. Yisu hayê ma hanaŋ, “O Saimon, Jon
nakaduŋ. O ma tem nendam nena Sipas.”

* **1:21:** Mal 4:5; Mat 11:14 * **1:27:** Jon 1:15 * **1:29:** Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * **1:30:** Jon 1:15 * **1:32-33:** Mat 3:16 * **1:34:** Mat 3:17 * **1:36:** Jon 1:29 * **1:40:** Mat 4:18-20 * **1:41:** “Mesia” ma abô Hiblu. “Kilisi” ma abô Glik. * **1:42:** Mat 16:18

(Athêŋ “Sipas” êŋ ma hatôm “Pita”. Ma athêŋ ju êŋ anêŋ ôdôŋ nena “valu”.)

Yisu halam Pilip lo Nataniel

43 Haviyô hayaŋ ma Yisu hadum ek ni Galili ba hapôm Pilip ma hanaŋ, “Ôlêm osopa ya.”

44 Pilip ma anyô Betsaida. Betsaida êŋ ma Andulu lo Pita iniŋ malak ôdôŋ.

45 *Yani hapôm Nataniel ma hanaŋ nena, “Sêbôk ma Mose hato abô te hêk kapya balabuŋ hathak anyô te. Ma plopet doho bôk eto abô hathak ôpêŋ haviŋ. Ma yêlô lêk ayê yani yôv. Ôpêŋ ma Yisu anêŋ Nasalet, Josep nakaduŋ.”

46 Ma Nataniel hanaŋ nena, “Malê mavi te tem imbitak Nasalet?”

Ma Pilip hanaŋ, “Ôlêm nôŋgô.” Êŋ ma thai i.

47 Ma Yisu hayê Nataniel halêm ma hanaŋ, “Avanôŋ! Ôpêntêk ma anyô Islael mavi te. Yani ma abôyaŋ mi.”

48 Ma Nataniel hanaŋ, “Hoyala ya aisê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Pilip miŋ halam o ami denaŋ. Ma yahayê hômô alokwaŋ avi te ôdôŋ ba yahayala o.”

49 *Nataniel halaŋô abô êŋ ma hanaŋ, “Kêdôŋwaga, o ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ ma avômalô Islael iniŋ Kiŋ.”

50 Ma Yisu hanaŋ, “Thatu yahayê hômô alokwaŋ ôdôŋ ba intu hôêvhaviŋ e? Ondaŋô! Nôm êŋ ma yaôna ek yaŋ atu ba tem embeŋ yam.”

51 *Ma hanaŋ abô doho haviŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem môlô ôŋgô leŋ ekyav ma aŋela nesak ba nêndôk ek ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ.”

2

Yisu hadum ba ŋaŋ habitak waiŋ

1 Wak ju hale ba hi ma anyô te hawa avi te anêŋ Kena. Malak Kena êŋ hêk Galili kapô. Ma Yisu anêŋ talêbô hi haviŋ.

2 Ma elam Yisu lôk anêŋ ŋê ku ba i haviŋ.

3 Avômalô inum waiŋ aleba thô. Ma Yisu anêŋ talêbô hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Nôŋgô! Thêlôniŋ waiŋ lêk thô.”

4 *Ma Yisu hanaŋ, “Avi bêŋ, honaŋ abô êŋ hadêŋ ya eka? Yenaŋ waklavôŋ mi denaŋ.”

5 Ma Yisu talêbô hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba eyabiŋ nôm nena, “Nodaŋô anêŋ abô ba nundum êtôm atu ba hanaŋ.”

6 Ma uŋ valu baheŋvi ba lahavute hamô habobo thêlô. Uŋ te hatôm embaloŋ ŋaŋ êtôm 100 lita la. Avômalô Islael ethak ithik halôk ek nênêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

7 Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ ŋê eyabiŋ nôm nena, “Noŋgasô ŋaŋ êndôk uŋ sapêŋ.” Ma eŋgasô halôk aleba hayô abôlêk siŋ.

8 Yôv ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Noja doho ba nônêm êndêŋ anyô bêŋ atu hayabiŋ nôm.” Ma ŋê ku ewa ba i êv hadêŋ yani.

9 Anyô bêŋ êŋ hanum ŋaŋ atu ba Yisu hik liliŋ ba habitak waiŋ. Ma doŋtom miŋ hayala ami. Ŋê takatu ba ethakôv iyom intu eyala.

Yani hanum ba hasoŋ kambom ma halam anyô hawa avi ba thai i daim dokte

10 ma hanaŋ, “Ethak êv waiŋ vasiŋ mavi hamôŋ ek avômalô inum aleba maleŋiŋ hataba êŋ ma miŋ êv waiŋ maniŋ haveŋ yam. Ma doŋtom waiŋ êntêk anêŋ vasiŋ ma vasiŋ anôŋ ek waiŋ yaŋ atu ba hamôŋ.”

11 Yisu hadum nôm êŋ hamô Kena anêŋ Galili. Nôm êŋ ma lavôŋiŋ môŋ anôŋ atu ba hadum ek hik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma anêŋ ŋê ku êvhaviŋ yani.

12 *Vêm ma Yisu lôk iviyaŋ ma talêbô etak Kena ma êlôk ba i Kapaneam. Ma ŋê ku iviŋ thêlô ba i êmô loŋ êŋ hatôm wak doho.

Yisu halupuniŋ avômalô doho hêk unyak matheŋ kapô
(Mat 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

13 *Avômalô Islael iniŋ waklavôŋ te habobo anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi. Ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê waklavôŋ êŋ.

14 Yani hi unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma hayê avômalô etak bokmaŋkao lôk sipsip ma menak bôbô ek nênêm vuli ek nêmbôk êtôm da lôk ŋê takatu ba êwê ŋê

* **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23 * **1:49:** Mat 14:33; 16:16; Mak 3:11 * **1:51:** Stt 28:12 * **2:4:** Jon 7:30; 8:20 * **2:12:** Mat 4:13 * **2:13:** Kis 12:1-27

loŋ buyaŋ iniŋ valuseleŋ hathak Hiblu iniŋ valuseleŋ êmô.

15 Êŋ ma havuvi yak balawa te ba
halupuniŋ i lôk iniŋ boksipsip lo bok-
maŋkao ma hêv i vê hêk unyak matheŋ ba
i. Ma hakayaŋ ŋê êŋ iniŋ balê ba valuseleŋ
hagililiŋ mayaliv.
16 Ma hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba etak
menak bôbô ek nênêm vuli nena, “Noja
unim menak ba unu! Wakamik anêŋ un-
yak ma loŋ netak nômkama êmô ek nênêm
vuli e?”
17 Ma Yisu anêŋ ŋê ku êyê nôm êŋ ma
leŋiŋhabi hathak abô te hêk Wapômbêŋ
anêŋ kapya nena,
“Yahêv lêlê ek anêm unyak ma yaleŋhaviŋ
unyak êŋ bêŋ anôŋ.” *Kapya Yeŋ 69:9*
18 Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ êyê ma enaŋ,
“Undum lavôŋiŋ te ek injik o thô nena
Wapômbêŋ halam o ba hudum nôm êŋ!”
19 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Nundiniŋ un-
yak matheŋ êntêk, ma êtôm wak lô iyom ma
tem yandav esak loŋbô.”
20 Ma ŋê bêŋbêŋ enaŋ, “Avômalô idum ku
hatôm sondabêŋ 46 ek elav unyak êntêk ma
doŋtom mi denaŋ! Ma hatôm ondav wak lô
iyom e?”
21 *Unyak matheŋ atu ba Yisu hanaŋ
hathak êŋ ma yanida liŋkupik.
22 *Ba Yisu haviyô hathak loŋbô hêk ŋama
ma anêŋ ŋê ku leŋiŋhabi abô atu ba bôk
hanaŋ. Êŋ ma êvhaviŋ abô atu ba hêk
Wapômbêŋ anêŋ kapya lôk Yisu da hanaŋ.
23 *Yani hamô Jelusalem ma hayê
waklavôŋ atu ba anêŋ athêŋ nena Hale
ba Hi. Ma avômalô bêŋ anôŋ êyê lavôŋiŋ
takatu ba hadum ba êvhaviŋ.
24 Ma doŋtom Yisu miŋ hêvhaviŋ i ami.
Hayala anyô sapêŋ iniŋ auk.
25 Anyô te miŋ hêv auk hadêŋ yani
hathak avômalô iniŋ kobom ami. Mi, bôk
hayala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ.

3

Yisu hêv auk hadêŋ Nikodimus

1 *Islael iniŋ anyô bêŋ te anêŋ athêŋ nena
Nikodimus. Yani ma Palisi te.
2 Bôlôvôŋ ma hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ,
“Kêdôŋwaga, hothak hudum lavôŋiŋ loma-
loma ba intu yêlô ayala nena Wapômbêŋ
hêv o ba hôlêm hatôm kêdôŋwaga. Ma
Wapômbêŋ miŋ hamô haviŋ anyô te ami,
êŋ ma miŋ hatôm indum lavôŋiŋ êtôm atu
ba hudum ami.”
3 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yanaŋ avanôŋ
biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba evathu hathak
loŋbô iyom intu tem êyô Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lôkliŋyak kapô.”*
4 Ma ôpêŋ hanaŋ, “Aisê ka nembathu
ôpatu ba bôk hayalôv yôv? Yani tem êndôk
talêbô kapô ba nembathu esak loŋbô e? Ma
mi!”
5 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Yanaŋ
avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba
Wapômbêŋ hathik hathak ŋaŋ lôk Lovak
Matheŋ hatôm evathu hathak loŋbô, ôpêŋ
iyom intu tem imbitak êyô Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lôkliŋyak kapô.
6 *Avômalô pik ibitak hathak lami ibi i vê.
Ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô ibitak hathak
Lovak Matheŋ habi i vê.
7 Ma aisê ka hosoŋ hathak abô êntêk ba
yahanaŋ hadêŋ o nena ‘nimbi o vê esak
loŋbô.’
8 Lovak da hathak hayuv hatôm anêŋ
lahaviŋ ma holaŋô anêŋ diŋdiŋ iyom. Ma
doŋtom hôthôŋ nena halêm anêŋ êsê ba
hi êsê. Ma ŋê takatu ba Lovak Matheŋ
havathu i ma aêŋ iyom.”
9 Ma ôpêŋ hanaŋ hik liŋ hathak loŋbô,
“Nôm takêŋ tem imbitak aisê?”
10 Ma Yisu hanaŋ, “Ai! O Islael iniŋ
kêdôŋwaga bêŋ ma hôthôŋ nôm êntêk paliŋ,
e?
11-13 Ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ iyom intu
yahatak malak leŋ ba yahalêm. Ma anyôla
miŋ bôk hi loŋ êŋ ba hale halêm hathak
loŋbô ami. Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô.
Yêlô anaŋ hathak nôm takatu ba bôk ayala.
Ma anaŋ bêŋ hathak nôm takatu ba bôk
ayê. Ma môlô miŋ olaŋô yêlôaniŋ abô ami.

* **2:19:** Mat 26:61; 27:40 * **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31 * **3:1:** Jon 7:50; 19:39 * **3:3:** Mat 18:3; 1Pi 1:23 * **3:3:** Abô Glik “hathak loŋbô” lôk “halêm anêŋ vuliŋ” thai luvi ma abô doŋtom iyom. Yisu anêŋ auk nena “halêm anêŋ vuliŋ” ma doŋtom Nikodimus hasoŋ nena “hathak loŋbô”. * **3:5:** Ese 36:25-27 * **3:6:** Jon 1:13

Lêk yahanaŋ abô doho hathak nômkama pik ek oyala Wapômbêŋ anêŋ auk. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ami. Ba intu nômkama malak leŋ tem miŋ nônêmimbiŋ aêŋ ami.

14 *Sêbôk ma avômalô Islael êmô loŋ thiliv ma umya bêŋ anôŋ ethaŋ i. Êŋ ma Mose hathôkwêŋ umya dahô te hathak kôm ba hêv liŋ haminŋ leŋ ek avômalô nêgê ba nimbitak mavi. Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba tem nêsôkwêŋ ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ ba nênêm liŋ aêŋ iyom

15 *ek avômalô takatu ba êvhaviŋ tem neja lôkmala anôŋ atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

16 * “Wapômbêŋ lahaviŋ avômalô pik bêŋ anôŋ ba intu hêv Nakaduŋ doŋtom êŋ halêm ek ôpatu ba hêvhaviŋ tem enja lôkmala anôŋ atu ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma tem miŋ ema ami.

17 *Wapômbêŋ hêv Nakaduŋ halêm pik ek nêm avômalô bulubiŋ. Ma miŋ hêv ek indum abô ek injik avômalô vônô ami.

18 *Ôpatu ba hêvhaviŋ Nakaduŋ êŋ ma Wapômbêŋ miŋ hathak hadum abô ek injik yani vônô ami. Ma ôpatu ba miŋ hêvhaviŋ Nakaduŋ doŋtom êŋ ami ma ôpêŋ lêk hama yôv ek malê nena Wapômbêŋ bôk hadum abô hathak yani yôv.

19 *Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô pik aêntêk. Deda bôk halêm pik yôv. Ma avômalô idum kambom lomaloma ba intu leŋiŋhaviŋ momaŋiniŋ ma êdô deda êŋ.

20 Deda tem injik avômalô iniŋ kambom thô ma tem thêlô mama ba intu ŋê kambom ethak êpôlik ba miŋ ibitak êyô deda kapô ami.

21 Ma doŋtom ôpatu ba halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô nena avanôŋ, yani êŋ ma hatôm haminŋ deda ba avômalô sapêŋ êyê anêŋ ku takatu ba hadum ma Wapômbêŋ da hêv yani sa.”

Jon anyô hathik ŋaŋ hik Yisu anêŋ ku thô

22 *Yôv ma Yisu lôk anêŋ ŋê ku i Judia anêŋ loŋ kamuŋ ma hamô haviŋ anêŋ ŋê ku wak doho. Ma thêlô ithik avômalô halôk ŋaŋ.

23-24 Ainon hêk habobo Salim. Loŋ êŋ ma ŋaŋ bêŋ anôŋ hêk ba avômalô ibi thêthô i loŋ êŋ. Jon miŋ hamô koladôŋ ami denaŋ, ba intu hamô loŋ êŋ ek isik thêlô.

25 Ma anêŋ ŋê ku lôk anyô Islael te êkôki hathak auk nimbitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma.

26 Êŋ ma ŋê ku i hadêŋ Jon ma enaŋ, “Kêdôŋwaga! Ôpatu sêbôk ba hamô haviŋ o hamô Jolodaŋ vi ba honaŋ abô bêŋ anôŋ hathak yani. Ondaŋô! Ôpêŋ lêk hathik avômalô halôk ŋaŋ ba avômalô sapêŋ i hadêŋ yani!”

27 Ma Jon hanaŋ, “Wapômbêŋ da anêŋ lahaviŋ ba nômlate habitak aêŋ hadêŋ anyô te ma yôv.

28 *Môlôda bôk olaŋô abô atu ba yahanaŋ. ‘Ya ma ôpatu ba Wapômbêŋ hêv hamôŋ ek yanaŋ êndêŋ avômalô nena Mesia tem êlêm. Ya miŋ Mesia ami.’

29 Anyô te hawa avi te, êŋ ma tem enja êtôm yanida anêŋ. Ma doŋtom yapmalô ma tem êtôm ôpêŋ anêŋ anyô môlô atu ba iminŋ ek embatho yani loŋ. Ba halaŋô ôpêŋ anêŋ abô ma tem lamavi iyom. Ma yada intu hatôm yapmalô êŋ. Ba intu lêk yaleŋmavi bêŋ anôŋ hamô yakapôlôŋ siŋ.

30 Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yani habitak anyô bêŋ, ma yada yahabitak anyô oyaŋ.”

31 * “Ôpêŋ bôk hamô leŋ ba halêm, yani ma bêŋ anôŋ ek avômalô pik sapêŋ. Ôpatu ba hamô pik êntêk, ôpêŋ ma anyô pik ba intu hanaŋ abô hathak nômkama pik iyom. Avanôŋ! Ôpatu ba halêm anêŋ malak leŋ, ôpêŋ ma bêŋ anôŋ ek avômalô pik sapêŋ.

32 *Yani hanaŋ hathak nôm takatu ba yanida bôk hayê lo halaŋô bêŋ. Ma avômalô miŋ êvhaviŋ abô êŋ ami.

33-34 Wapômbêŋ bôk hêv Lovak Matheŋ ba hamô ôpêŋ kapô siŋ ba halêm hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. Ba intu ôpatu ba hêvhaviŋ yani ma hik thô nena Wapômbêŋ ma hanaŋ abô avanôŋ iyom.

* **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28; 12:32 * **3:15:** Jon 20:31 * **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Lom 5:8; 8:32; 1Jon 4:9-10 * **3:17:** Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24 * **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12 * **3:22:** Jon 4:1-2 * **3:28:** Mat 11:10; Jon 1:20 * **3:31:** Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11 * **3:35:** Mat 11:27; Jon 5:20

35 *Lambô lahaviŋ Nakaduŋ ba hêv nômkama sapêŋ ek eyabiŋ.
36 *Ôpatu ba hêvhaviŋ Nakaduŋ lêk hawa lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma ôpatu ba havôliŋ dôm hadêŋ Nakaduŋ ma Wapômbêŋ bôk hadum abô yôv ba ôpêŋ lêk hawa vovaŋ. Ba intu tem miŋ enja lôkmala ami."

4

Yisu hanaŋ abô haviŋ avi Samalia te

1-2 *Yisu da miŋ hathak hathik avômalô ami. Avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ nesopa Yisu i hadêŋ anêŋ ŋê ku ek nisik i êndôk ŋaŋ. Ma Palisi elaŋô nena avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Yisu ek isik i. Ma Jon anêŋ lêk auviŋna.
3 Yisu halaŋô abô êŋ ma hayê nena Palisi lêk ititiŋ anêŋ ku ba intu hatak Judia ma havôhi Galili.
4 Ma loŋôndê atu ba hi Galili ma hi Samalia haviŋ.
5 *Êŋ ma yani haveŋ ba hi hayô Samalia iniŋ malak lôŋ te ba elam nena Sika. Loŋ êŋ ma habobo pik sêbôk ba Jekop hêv hadêŋ nakaduŋ Josep.
6 Ma Jekop bôk halav ŋaŋ lôv te hamô loŋ êŋ. Yisu haveŋ aleba waklêvôŋ biŋ ma hayô ŋaŋ lôv êŋ ma yani lêk vau ba halôk hamô biŋ.
7-8 Ŋê ku lêk i malak ek nênêm vuli nôm. Ma avi Samalia te halêm ek enja ŋaŋ. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, "Ŋaŋ ek yanum."
9 *Avômalô Islael ethak êpôlik ek avômalô Samalia ba intu avi êŋ hanaŋ, "O ma Islael ma ya ma avi Samalia. Ma aisê ka honaŋ nena ŋaŋ êlêm ek unum?"
10 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, "Hoyala nôm mavi atu ba Wapômbêŋ hêv lôk hoyala ôpatu ba hanaŋ, 'Ŋaŋ ek yanum', êŋ ma tem onaŋ injik yani liŋ ek nêm ŋaŋ lôkmala êndêŋ o."
11 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ yani, "Anyô Bêŋ, lôv êntêk ma daim ba anêm uŋ onja ŋaŋ êsê? Ma ŋaŋ lôkmala êŋ tem onja anêŋ êsê?
12 *Yêlôaniŋ bumalô Jekop hêv ŋaŋ lôv êntêk hadêŋ yêlô. Ma yanida lôk nali lôk anêŋ bokmaŋkao sapêŋ inum halôk ŋaŋ lôv êntêk. Ma anêm ŋaŋ ma mavi anôŋ ek ŋaŋ êntêk lôk o ma bêŋ ek Jekop e?"
13 Ma Yisu hanaŋ, "Ŋaŋ êntêk ba inum ma tem nesakmuniŋ esak loŋbô.
14 *Ma doŋtom ôpatu ba hanum ŋaŋ atu ba yahêv ma miŋ hatôm esakmuniŋ esak loŋbô ami. Lôk ŋaŋ êŋ ma tem imbitak êtôm ŋaŋ onaŋ te ênjêk o kapôlôm ba nêm lôkmala anôŋ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ."
15 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, "Anyô bêŋ, nêm ŋaŋ êŋ êndêŋ ya ek miŋ yasakmuniŋ esak loŋbô ami. Lôk miŋ yalêm loŋ êntêk ek yanja ŋaŋ esak loŋbô ami."
16 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Nu ondam vônim êlêm."
17 Ma avi êŋ hanaŋ, "Ya anyô mi."
Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Lêk honaŋ avanôŋ nena o anyô mi.
18 Sêbôk ma vônim baheŋvi. Ba anyô atu ba lêk hômô haviŋ yani ma miŋ vônim ami. Lêk honaŋ abô avanôŋ!"
19 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ yani, "Anyô bêŋ, lêk yahayala nena o ma plopet te.
20 *Yêlôaniŋ bumalô ethak êv yeŋ halôk dumlolê êntêk. Ma doŋtom môlô avômalô Islael onaŋ nena Wapômbêŋ lahaviŋ alalô nanêm yeŋ êndôk Jelusalem."
21 Ma Yisu hanaŋ, "Livôŋ! Ondaŋô! Wak te ma tem miŋ môlô nônêm yeŋ ek Wakamik êndôk dumlolê êntêk lo Jelusalem ami.
22 *Môlô avômalô Samalia ma ôthôŋ ôpatu ba ôêv yeŋ hadêŋ. Ma Wapômbêŋ hêv anyô Islael te ek nêm avômalô bulubiŋ ba intu yêlô avômalô Islael ayala ôpatu ba yêlô êv yeŋ hadêŋ yani.
23-24 * "Wapômbêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ. Ba intu Wapômbêŋ habôlêm avômalô takatu ba êv yeŋ ek injiki thô nena thêlô bôk ewa Wapômbêŋ anêŋ lôkmala anôŋ yôv. Aêŋ ba avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ intu nênêm yeŋ aêŋ. Ma

* **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jon 5:12 * **4:1-2:** Jon 3:22 * **4:5:** Stt 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5 * **4:10:** Jon 7:37-38; ALK 21:6 * **4:12:** Jon 8:53 * **4:14:** Jon 6:35 * **4:20:** Lo 12:5-14; Sng 122:1-5 * **4:22:** 2Kiŋ 17:29-41; Ais 2:3; Lom 9:4-5 * **4:23-24:** Lom 12:1; 2Ko 3:17; Plp 3:3

waklavôŋ atu ba nôm êŋ imbitak intu tem imbitak. Ma lêk hayô yôv."

25 Ma avi êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, "Yahayala nena Mesia tem êlêm ma tem injik nômkama sapêŋ thô êndêŋ alalô." (Ma "Mesia" êŋ intu elam nena "Kilisi".)

26 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Ôpatu ba hanaŋ abô hadêŋ o ma yani êŋ."

27 Enaŋ abô denaŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku êvô êlêm hathak loŋbô ma êyê Yisu hanaŋ abô haviŋ avi êŋ ba esoŋ kambom. Ma doŋtom thêlô bônôŋ ma miŋ enaŋ hik yani liŋ nena, "Lemhaviŋ malê?" mena "Honaŋ abô haviŋ avi êntêk eka?"

28 Êŋ ma avi êŋ hatak anêŋ uŋ hawa ŋaŋ hamô ma havôhi malak ôdôŋ hathak loŋbô. Ma hanaŋ hadêŋ avômalô nena,

29 "Môlô nôlêm ôŋgô anyô te! Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya. Betha yani ma Mesia atu la."

30 Avômalô elaŋô abô êŋ ma etak malak ba i hadêŋ Yisu.

31 Avi Samalia hamô malak denaŋ ma ŋê ku enaŋ hadêŋ Yisu nena, "Kêdôŋwaga, noŋgwaŋ nôm."

32 Ma hanaŋ, "Yenaŋ nôm hamô ek yaŋgaŋ ma môlô ôthôŋ nôm êŋ paliŋ."

33 Êŋ ma ŋê ku enaŋ hadêŋ thêlôda nena, "Betha anyôla lêk hêv nôm hadêŋ yani la?"

34 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Yenaŋ nôm êntêk. Tem yasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba yandum anêŋ ku lôkthô atu ba hêv ya ba yahalêm.

35 *Môlô othak onaŋ, 'Ayôŋ ayova iyom hêk, êŋ ma tem nôm injik anôŋ ba alalô naja.' Yanaŋ êndêŋ môlô! Malemim ekyav ba ôŋgô ku katô! Nôm lêk hik anôŋ yôv!

36 Ôpatu ba halav nôm ma hawa anêŋ vuli. Yani halav nôm anôŋ ek nôm sapêŋ êŋ neja lôkmala anôŋ atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek anyô havatho nôm lôk anyô halav nôm thai luvi leŋiŋmavi.

37 Aêŋ ba abô êntêk ma abô avanôŋ. 'Anyô yaŋ habaŋ ku ba havatho ma anyô yaŋ halav anêŋ anôŋ.'

38 Yahêv môlô ba u ek noja nôm êmô ku atu ba miŋ bôk môlô udum ku êŋ ami. Anyô vi idum ku êŋ. Ma môlô u olav anôŋ iyom."

39 Avômalô Samalia bêŋ anôŋ êmô malak êŋ ba elaŋô avi êŋ hanaŋ, "Nôm takatu ba bôk yahadum yôv ma yani hayala ba hanaŋ bêŋ hadêŋ ya!" Ba intu thêlô êvhaviŋ Yisu.

40 Êŋ ma ŋê Samalia takêŋ êlêm enaŋ hik yani liŋ, "Ômô imbiŋ yêlô wak doho!" Ma yani hamô haviŋ thêlô hatôm wak ju.

41 Ma hanaŋ abô haviŋ i ba intu bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

42 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ avi êŋ nena, "Sêbôk yêlô alaŋô anêm abô ba êvhaviŋ. Ma lêk yêlôda alaŋô anêŋ abô ma ayala nena avanôŋ. Ôpêŋ ma ôpatu ba tem nêm avômalô pik bulubiŋ."

Yisu hadum anyô bêŋ te nakaduŋ mavi

43-45 *Wak ju hale ba hi ma hatak loŋ êŋ ma hi Galili. Ma avômalô Galili doho bôk êmô Jelusalem hadêŋ waklavôŋ Hale ba Hi ba intu êyê nôm takatu ba hadum. Aêŋ ba hayô Galili ma ewa yani thô. Ma doŋtom ewa yani thô oyaŋ hathak nêgê nômbithi iyom ba intu hatôm abô atu ba Yisu hanaŋ nena plopet ma athêŋ mi hêk iniŋ malak ôdôŋ.

46 *Hamô Galili vêm ma havôhi Kena loŋ atu ba bôk hadum ŋaŋ ba habitak waiŋ. Kena ma hamô Galili kapô. Ma anyô bêŋ te hamô Kapaneam ba namalô hapôm lijiŋ ba hadum ek ema.

47 *Ôpêŋ halaŋô nena Yisu bôk hatak Judia ma lêk hamô Galili. Êŋ ma hi hadêŋ Yisu ba halaŋ hadêŋ yani nena ni indum namalô mavi.

48 *Aêŋ ba Yisu hathaŋ yani aêntêk, "Môlô lemhaviŋ yandum lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma ek môlô nônêmimbiŋ ya e?"

49 Êŋ ma anyô bêŋ êŋ hanaŋ hadêŋ Yisu, "Anyô bêŋ, ôlêm kethen! Yenaŋ okna tem ema!"

50 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Ondenu! Nalummalô tem êmô lôkmala."

Yôv ma ôpêŋ hêvhaviŋ Yisu anêŋ abô ba hi

* **4:26:** Mak 14:61-62 * **4:34:** Jon 6:38 * **4:35:** Luk 10:2 * **4:42:** 1Jon 4:14 * **4:43-45:** Mat 13:57; Jon 2:23
* **4:46:** Jon 2:1-11 * **4:47:** Mat 8:5-6 * **4:48:** Jon 2:18; 1Ko 1:22 * **4:50:** Mat 8:13

51 ma anêŋ ŋê ku êpôm yani ba enaŋ nena, “Nalummalô hamô lôkmala.”
52 Êŋ ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ nena wakma alê intu okna êŋ mavi. Ma enaŋ, “Wakbôk yaŋsiŋ hatôm 1 kilok ma lijiŋ êŋ hatak yani.”
53 Ma lambô lahabi nena wakbôk atu ba hatôm wakma êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nalummalô tem êmô lôkmala.” Ba intu yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ êvhaviŋ.
54 *Yisu bôk hatak Judia ba hi Galili ma hadum lavôŋiŋ yaŋ êŋ ek hik thô nena Wapômbêŋ hêv yani ba halêm.

5

Anyô lijiŋ Betesda te

1 Vêm ma Yisu hi daku Jelusalem ek ênjê avômalô Islael iniŋ waklavôŋ te.
2 Kasuk te hêk Jelusalem ba avômalô Islael elam nena Betesda. Kasuk êŋ hêk habobo Jelusalem anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Sipsip iniŋ Unyak Abôlêk. Ba kapo daŋ êyô êmô bahenvi hêk loŋ êŋ.
3-4 Ma ŋê lôk lijiŋ hatôm ŋê maleŋiŋ pusip lôk ŋê veŋiŋ kambom ma ŋê ivuviŋ ethak êk kapo daŋ takêŋ.*
5 Ma anyô te hawa lijiŋ havuviŋ ba hêk kapo daŋ êŋ te hatôm sondabêŋ 38.
6 Yisu hayê ôpêŋ ma hayala nena lijiŋ bôk hamô bô ba hanaŋ hik yani liŋ, “Lemhaviŋ umbitak mavi e?”
7 Ma ôpêŋ hanaŋ viyaŋ, “Anyô bêŋ, kasuk hathak liŋaliŋ ma anyôla miŋ hamô ek nêm ya sa ami. Yahadum ek yandôk êmôŋ ma doŋtom anyô vi êlôk êmôŋ ek ya.”
8 *Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Umbiyô umiŋ! Ma onja anêm yêm ba nu!”
9 Ketheŋ oyaŋ ma yani habitak mavi ba hawa anêŋ yêm ba hi.

Wak êŋ ma Sabat.

10 *Ba intu Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu ba lêk habitak mavi nena, “Lêk ma Sabat! Abô balabuŋ hatip ek miŋ onja yêm ba ombeŋ ami.”
11 Ma ôpêŋ hanaŋ viyaŋ, “Ôpatu ba hadum ya mavi hanaŋ nena, ‘Onja anêm yêm ba nu.’ ”
12 Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Opalê intu hanaŋ nena onja anêm yêm ba nu?”
13 Avômalô bêŋ anôŋ êmô loŋ êŋ ba Yisu hêv i vê menaŋna ba hi. Ba intu ôpêŋ hathôŋ nena opalê.
14 Yôv ma Yisu habitak hayô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma hayê ôpêŋ hamô ma hanaŋ, “Ondaŋô. O lêk mavi hathak loŋbô ba otak anêm kambom. Yakô malaiŋ bêŋ yaŋ tem êpôm o.”
15 Êŋ ma ôpêŋ hi hanaŋ hadêŋ Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ, “Yisu ma ôpatu ba hadum ya mavi.”
16 Yisu hadum nôm takêŋ hadêŋ Sabat. Ba intu Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ ethaŋ yani.
17 Ma Yisu hanaŋ, “Wakamik hathak hadum ku wak nômbêŋ intu sapêŋ ba hadum ku takêŋ denaŋ. Ba intu ya tem yandum ku aêŋ iyom.”
18 *Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ elaŋô abô êŋ ma êyê nena Yisu lêk habuliŋ abô balabuŋ hathak Sabat ba hadum ku. Ma halam Wapômbêŋ nena Lambô ma yanida hadum i hatôm Wapômbêŋ. Ba intu leŋiŋmaniŋ kambom ba êbôlêm auk ek nijik yani vônô.

Yisu ma Wapômbêŋ Nakaduŋ

19 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ya ma Nakaduŋ. Ma malê atu ba Lambô hadum ma tem Nakaduŋ indum aêŋ iyom. Ya miŋ hatôm yandum nômlate êtôm yenaŋ auk ami. Aêŋ ba nômkama sapêŋ atu ba yahayê Wakamik hadum ma tem yasopa.
20 Wakamik lahaviŋ ya anêŋ Nakaduŋ ba hik nômkama takatu ba yani hadum thô hadêŋ ya. Aêŋ ba Nakaduŋ hatôm indum nôm takatu ba Lambô hadum. Ma tem injik ku mavi bêŋ anôŋ thô êndêŋ Nakaduŋ ba indum môlô nosoŋ kambom ek ku yaŋ sêbôk.
21 Wakamik hathak hik ŋê ŋama liŋ ba hêv lôkmala hadêŋ i. Ma aêŋ iyom

* **4:54:** Jon 2:11 * **5:3-4:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Jon hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ŋê lijiŋ takatu ba êk balê ek eyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te halôk ba hadum kasuk êŋ liŋaliŋ. Ma ôpatu ba halôk kasuk kapô hamôŋ tem imbitak mavi. * **5:8:** Mat 9:6 * **5:10:** Neh 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1; 10:30 * **5:19:** Jon 5:30

ma ya Nakaduŋ tem yanêm lôkmala êndêŋ avômalô êtôm yada yaleŋhaviŋ.

22 *Ma wakamik hatak ku nedaŋô avômalô iniŋ abô halôk yabaheŋ. Ma yanida miŋ hadum ku êŋ ami. Aêŋ ba lôkmala atu ba Wakamik hêv ma tem yanêm aêŋ iyom

23 *ek avômalô takatu ba elovak Nakaduŋ vibiŋ intu elovak Lambô aêŋ iyom. Ma ŋê takatu ba êpôlik ek ya intu êpôlik ek Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm.

24 * "Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba halaŋô yenaŋ abô ba hêvhaviŋ Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm ma lêk hawa lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ yôv. Ma Wapômbêŋ tem miŋ indum abô ek yani ba ema ami. Yani bôk hatak ŋama yôv ba lêk hamô lôkmala anôŋ.

25 Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Avômalô ŋama tem nedaŋô ya Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ anêŋ abô. Ma avômalô takatu ba esopa ma tem nêmô lôkmala. Wak te ma nôm takêŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk hayô yôv.

26 "Wakamik ida hamô lôkmala ba hadum ba ya Nakaduŋ yahamô lôkmala aêŋ iyom. Ba intu hatôm yanêm lôkmala êŋ êndêŋ avômalô.

27 Ma ya ma Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu. Aêŋ ba hatak ya ek yandum ku yandaŋô avômalô iniŋ abô.

28 "Môlô miŋ nosoŋ esak yenaŋ abô êntêk ami. Wak te am ka tem ŋê ŋama nedaŋô ya Nakaduŋ yaleŋselo

29 *ba nimbiyô esak loŋbô. Ma thêlô takatu ba bôk idum mavi ma tem nêmô lôkmala. Ma vi atu ba bôk idum kambom ma tem nêpôm abô ba nema.

30 *Yada miŋ hatôm yandum nômlate êtôm yada yenaŋ auk ami. Yahasopa Wakamik anêŋ auk atu ek yandaŋô avômalô iniŋ abô ek yanêm lôkmala mena ŋama êndêŋ i la. Yahasopa Wakamik anêŋ lahaviŋ, ôpatu ba hêv ya ba yahalêm. Ma yada miŋ yahasopa yenaŋ yaleŋhaviŋ ami. Ba intu yenaŋ abô yahadum ma thêthôŋ.

Anyô vi evatho Yisu anêŋ abô loŋ

31 "Yahavatho yenaŋ abô loŋ êŋ ma tem miŋ avômalô nênêmimbiŋ ya ami.

32 Ma doŋtom anyô yaŋ bôk havatho yenaŋ abô loŋ yôv. Ma yahayala nena anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak ya ma avanôŋ.

33 "Sêbôk ma môlô onaŋ hik Jon liŋ hathak ya ba yani bôk hanaŋ abô avanôŋ.

34 Ma anyô pik te hatôm embatho yenaŋ abô loŋ e? Yahanaŋ hathak Jon anêŋ abô êŋ ek môlô noja bulubiŋ.

35 Jon ma hatôm atum lam atu ba êtôm ba hêv deda. Ma môlô othak ôlêlêk am hathak anêŋ deda êŋ sawa bidoŋ iyom.

36 * "Ma doŋtom yahadum ku takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ba intu hik thô nena Wakamik hêv ya ba yahalêm. Ba ku êŋ ma hamôŋ ek Jon anêŋ abô.

37-38 *Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hik ya thô. Ma môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami. Aêŋ ba môlô miŋ bôk olaŋô Wakamik laselo lôk ôyê yani thohavloma ami ma anêŋ abô miŋ hêk haviŋ môlô ami aêŋ iyom.

39 *Môlô othak utitiŋ Wapômbêŋ anêŋ kapya ba osoŋ nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô. Abô êŋ ma hik ya thô,

40 ma doŋtom môlô ôdô nosopa ya ek noja lôkmala anôŋ êŋ.

41 "Ya miŋ yahanaŋ abô êŋ ek avômalô nebam ya ami.

42 Ma doŋtom yahayala môlô! Môlô miŋ lemimhaviŋ Wapômbêŋ ami.

43 Wakamik hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ. Ma môlô ôpôlik hathak ya. Ma doŋtom anyô te halêm ba hanaŋ yanida anêŋ abô, êŋ ma môlô othak owa yani thô!

44 Môlô othak ôêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ ôpatu ba lahaviŋ môlô. Ma doŋtom miŋ môlô malemkilik hathak Wapômbêŋ doŋtom atu anêŋ lamavi ami. Êŋ ma tem nônêmimbiŋ aisê?

45 "Môlô othak ôêv malem hadêŋ Mose. Ma doŋtom tem enaŋ môlô bêŋ. Ba intu miŋ môlô lemimimbi nena tem yanaŋ môlô bêŋ iniŋ Wakamik ma ami. Mi anôŋ!

* **5:22:** Jon 5:27; Ap 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jon 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18 * **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Ap 24:15 * **5:30:** Jon 5:19; 6:38 * **5:36:** Jon 3:2; 14:11 * **5:37-38:** Mat 3:17; Jon 5:32; 8:18 * **5:39:** Luk 24:27 * **5:46:** Ap 3:22

46 *Mose bôk hato abô hathak ya yôv. Aêŋ ba môlô ôêvhaviŋ Mose anêŋ abô, êŋ ma tem nônêmimbiŋ ya imbiŋ.
47 Ma doŋtom môlô miŋ ôêvhaviŋ abô atu ba yani hato ami. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ yenaŋ abô haviŋ ami."

6

Yisu havakôŋ anyô hatôm 5,000 (Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Yôv ma Yisu hi kasukthôm Galili anêŋ daŋ vi. Kasuk êŋ anêŋ athêŋ yaŋ nena Taibelias.
2 Ma avômalô bêŋ anôŋ bôk êyê lavôŋiŋ takatu ba hadum hathak avômalô lijiŋ ba intu esopa yani.
3 Yisu hathak dum ba hi ma halôk hamô biŋ haviŋ anêŋ ŋê ku.
4 Avômalô Islael iniŋ waklavôŋ elam nena Hale ba Hi habobo.
5 Ma Yisu hayê avômalô bêŋ anôŋ êlêm ma hanaŋ hadêŋ Pilip, "Alalô nanêm vuli polom embeŋ êsê ek nabakôŋ avômalô takêntêk?"
6 Yani hayala nôm atu ba tem yani indum ba intu hanaŋ ek eyala Pilip anêŋ auk iyom.
7 Ma Pilip hanaŋ viyaŋ, "Alalô nandum ku êtôm ayôŋ baheŋvi ba lahavulô la anêŋ vuli ma miŋ hatôm nanêm polom vuli ek avômalô tomtom nejaŋ dokte dokte ami!"
8 Êŋ ma ŋê ku te anêŋ athêŋ nena Andulu, Saimon Pita anêŋ yaŋ molok, hanaŋ nena,
9 "Nôŋgô okna êntêk anêŋ polom bali yaônena baheŋvi lôk alim yaôna lokwaŋju. Ba nôm êŋ hatôm avômalô nômbêŋ êntêk e?"
10 Ma Yisu hanaŋ, "Nonaŋ êndêŋ avômalô ek nêndôk nêmô biŋ." Kamuŋ bêŋ anôŋ hamô loŋ êŋ ba anyô sapêŋ êlôk êmô. Thêlô hatôm 5,000.
11 Êŋ ma Yisu hawa polom ma hateŋ mek ba havani hatôm thêlôniŋ leŋiŋhaviŋ vêm ma hadum aêŋ hathak alim ju atu haviŋ.
12 Thêlô eyaŋ ba leŋiŋviyak ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, "Môlô nusup nôm wata sapêŋ esak doŋtom ma miŋ nômbi ni ami."
13 Êŋ ma isup polom wata ba etak halôk vak sam hatôm laumiŋ ba lahavuju.
14 *Ma avômalô êyê lavôŋiŋ êŋ ba enaŋ, "Avanôŋ! Sêbôk ma enaŋ nena plopet te tem êlêm. Ma êntêk lêk halêm yôv."
15 *Êŋ ma idum ek nebaloŋ yani ek imbitak êtôm iniŋ kiŋ. Ma hayala iniŋ auk êŋ, ba intu hatak loŋ êŋ ma havôhi dum atu hathak loŋbô.

Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê (Mat 14:22-33; Mak 6:45-52)

16 Yaŋsiŋ ma anêŋ ŋê ku i tamu kasukthôm anêŋ daŋ.
17 Bôlôvôŋ ma miŋ Yisu hayô ek thêlô ami. Ma thêlô iyom ethak yeŋ ba i tuvulu Kapaneam.
18 Ma lovak bêŋ te hayuv ba kasuk hik bêŋ.
19 Thêlô ivusiŋ yeŋ ba i hatôm 6 kilomita la. Ma êyê Yisu haveŋ kasukthôm anêŋ dômlê ba halêm habobo yeŋ ba hadum thêlô êkô kambom.
20 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, "Yada êntêk! Miŋ nôkô ami."
21 Êŋ ma thêlô leŋiŋmavi ba êlôk ek yani ni yeŋ kapô. Ma kasana ma yeŋ hi hathak liŋdaŋ.
22 Haviyô hayaŋ ma avômalô takatu ba êmô kasukthôm anêŋ daŋ vi tuvulu eyala nena wakbôk ma yeŋ doŋtom iyom hamô ba ŋê ku iyom ethak yeŋ êŋ ba i. Ma Yisu miŋ hathak yeŋ êŋ haviŋ anêŋ ŋê ku ba hi ami ma mi.
23 Êŋ ma avômalô Taibelias iniŋ yeŋ doho êlêm ebobo loŋ atu ba Anyô Bêŋ hava polom liŋ halôk ba thêlô eyaŋ.
24 Ma avômalô êyê nena Yisu lôk anêŋ ŋê ku miŋ êmô ami. Êŋ ma thêlô ethak yeŋ ba i Kapaneam ek nêmbôlêm Yisu.

Yisu ma polom lôkmala

25 Avômalô i êpôm Yisu hêk loŋ atu ma enaŋ, "Kêdôŋwaga, aŋgê te intu hôlêm loŋ êntêk?"
26 Ma Yisu hanaŋ nena, "Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Môlô bôk oaŋ polom aleba lemimviyak. Ba intu môlô ôbôlêm ya. Ma lavôŋiŋ ma môlô bôk ôyê ma doŋtom ôthôŋ paliŋ denaŋ.

* **6:14:** Lo 18:15,18 * **6:15:** Jon 18:36 * **6:27:** Jon 6:48-58

27 *Nundum ku ek noja nôm atu ba tem nêm lôkmala ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Wakamik Wapômbêŋ bôk havak sêk hayô hêk ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ ba tem nêm lôkmala êŋ êndêŋ môlô. Ma miŋ malemkilik esak nôm atu ba tem epalê ami!”
28 Êŋ ma thêlô enaŋ, “Wapômbêŋ lahaviŋ yêlô nandum ku malê?”
29 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ anêŋ ku nena nônêmimbiŋ ôpatu ba yani hêv ba halêm.”
30-31 *Êŋ ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Undum lavôŋiŋ te ek yêlô nagê ma tem nanêmimbiŋ anêm abô. Mose bôk hêv mana hadêŋ yêlôaniŋ bumalô ba eyaŋ hamô loŋ thiliv ba eto aêntêk,
‘Yani hêv polom anêŋ malak leŋ hadêŋ avômalô ba eyaŋ.’ *Etak Ijip 16:4*
Ma o, tem undum lavôŋiŋ alê yaŋ?”
32-33 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena Anyô Bêŋ hêv anyô te ba halêm anêŋ malak leŋ ba hêv lôkmala hadêŋ avômalô hatôm polom anôŋ. Ba intu Wakamik iyom hêv nôm anôŋ anêŋ malak leŋ hadêŋ môlô. Ma miŋ Mose hêv ami.”
34 Êŋ ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, wak nômbêŋ intu sapêŋ ma nêm polom êŋ êndêŋ yêlô.”
35 *Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ya ma polom lôkmala. Ôpatu ba halêm hadêŋ ya ma tem miŋ ema kisi ami. Ma ôpatu ba hêvhaviŋ ya ma tem miŋ esakmuniŋ ek inum ŋaŋ ami.
36 Ma doŋtom bôk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv. Môlô lêk ôyê ya ma miŋ môlô ôêvhaviŋ ami.
37-40 *Lêk yahalêm anêŋ malak leŋ ek yasopa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ lahaviŋ. Ma miŋ yahalêm ek yasopa yada yenaŋ yaleŋhaviŋ ami. Avômalô takatu ba êyê ya Nakaduŋ ba êvhaviŋ ma tem neja lôkmala anôŋ atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yaŋgik thêlô liŋ. Êntêk ma Wakamik anêŋ lahaviŋ. Ba intu miŋ hatôm yatak avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya te ami. Milôk. Pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yaŋgik thêlô liŋ. Êntêk ma yani atu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ lahaviŋ. Ba intu avômalô takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya ma tem nêlêm êndêŋ ya. Ma opalê atu ba halêm hadêŋ ya ma tem miŋ yandupuniŋ yani ami.”
41 Avômalô Islael elaŋô Yisu anêŋ abô êŋ “Ya ma nôm atu ba halôk anêŋ malak leŋ ba halêm.” Êŋ ma enaŋ abô munuŋmunuŋ
42 *nena, “Anyô êntêk ma Yisu, Josep anêŋ nakaduŋ! Ma alalô ayala talêbô lo lambô! Ma aisê ka hanaŋ nena halôk anêŋ malak leŋ ba halêm?”
43 Ma Yisu hanaŋ, “Môlô bônôŋ!
44 *Wakamik hêv ya ba yahalêm ba ôpatu ba halom hadêŋ ya iyom intu tem enja lôklokwaŋ ek êlêm êndêŋ ya. Ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem yaŋgik avômalô takêŋ liŋ nimbiyô esak loŋbô.
45 Plopet te bôk hato abô halôk kapya aêntêk,
“ ‘Wapômbêŋ tem nêm auk êndêŋ avômalô sapêŋ.’ *Aisaia 54:13*
Avômalô takatu ba elaŋô Wakamik anêŋ abô ba ewa auk, thêlô tem nêlêm ek ya.
46 *Anyô te miŋ bôk hayê Wakamik ami. Ôpatu ba hamô haviŋ Anyô Bêŋ ba halêm iyom intu hayê.
47 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Anyô hêvhaviŋ ya ma lêk hawa lôkmala anôŋ atu ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ yôv.
48 *Ya ma polom lôkmala.
49 Môlônim bumalô takatu ba eyaŋ mana hamô loŋ thiliv bôk ema yôv.
50 Ma polom atu ba halêm anêŋ malak leŋ ba avômalô eyaŋ tem miŋ nema ami.
51 Yada intu polom lôkmala ba yahalêm anêŋ malak leŋ. Anyô te hayaŋ, êŋ ma tem êmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Polom êŋ ma yenaŋ vathiap ek yanêm ek avômalô pik neja lôkmala.”
52 Ma avômalô Islael elaŋô abô êŋ ma kapôlôŋiŋ ŋôŋô ba enaŋ nena, “Anyô êntêk hatôm nêm anêŋ vathiap êndêŋ alalô ba aŋgaŋ aisê?”

* **6:29:** 1Jon 3:23 * **6:30-31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sng 78:24; Mat 16:1; Jon 2:18 * **6:35:** Jon 4:14 * **6:37-40:** Jon 10:28-29; 17:12 * **6:42:** Mat 13:55 * **6:44:** Jon 6:65 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:32,58

53 Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Môlô miŋ oaŋ ya Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu anêŋ vathiap lôk unum anêŋ
thalaleŋ ami, ma tem miŋ noja lôkmala ami.
54-55 Yenaŋ vathiap ma nôm anôŋ biŋ ek
nejaŋ, ma yenaŋ thalaleŋ ma nôm anôŋ
biŋ ek ninum. Ba intu anyô hayaŋ yenaŋ
vathiap lôk hanum yenaŋ thalaleŋ ma
yani hawa lôkmala atu ba nêmô êtôm wak
nômbêŋ intu sapêŋ. Ma pik lo leŋ anêŋ daŋ
ma tem yaŋgik yani liŋ.
56 Ôpatu ba hayaŋ yenaŋ vathiap lôk
hanum yenaŋ thalaleŋ intu hamô haviŋ ya
ma yahamô haviŋ yani.
57 *Wakamik ida hamô lôkmala ba hêv ya
ba yahalêm ba intu yada yahamô lôkmala
aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpatu ba hayaŋ ya ma tem
êmô lôkmala aêŋ iyom.
58 Êntêk ma polom atu ba lêk halêm anêŋ
malak leŋ. Sêbôk ma bumalô eyaŋ mana ba
bôk ema ba mi. Ma ôpatu ba hayaŋ polom
êŋ, ma tem enja lôkmala anôŋ atu ba êmô
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”
59 Yisu hamô unyak yeŋ anêŋ Kapaneam
ma hadôŋ avômalô hathak auk takêŋ.

Yisu anêŋ ŋê ku doho êdô yani

60 Avômalô takatu ba esopa Yisu elaŋô
abô takêŋ ma bêŋ anôŋ êpôlik ba enaŋ, “Abô
êntêk ma abôma ba opalê hatôm endaŋô?”
61 Yisu hayala nena thêlô enaŋ abô
munuŋmunuŋ hathak abô atu. Êŋ ma
hanaŋ, “Abô êntêk habuliŋ môlô e?
62 Ma môlô ôyê ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ
atu havôhi daku loŋ sêbôk atu ba yani
hamô, êŋ ma tem môlô lemimimbi aisê?
63 Lovak Matheŋ da hêv lôkmala hadêŋ
avômalô. Ma avômalô pik miŋ êtôm ami.
Abô takatu ba yahanaŋ hadêŋ môlô ma
ida hamô lôkmala ba halêm anêŋ Lovak
Matheŋ ba hêv lôkmala êŋ hadêŋ môlô.
64-65 *Ma doŋtom môlô doho miŋ
ôêvhaviŋ ami. Ba intu bôk yahanaŋ hadêŋ
môlô nena ôpatu ba Wakamik halom hadêŋ
ya iyom intu tem enja lôklokwaŋ ek êlêm
êndêŋ ya.”

Aêŋ ba môŋ anôŋ ma Yisu hadôŋ avômalô
ba hayala ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami.
Ma hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ aêŋ
iyom.
66 Êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ elaŋô abô êŋ
ma êpôlik hathak yani ba miŋ esopa yani
hathak loŋbô ami.
67 Yisu hanaŋ hik ŋê ku laumiŋ ba la-
havuju takatu liŋ, “Ma môlô lemimhaviŋ
unu imbiŋ e?”
68 *Ma Saimon Pita hanaŋ viyaŋ, “Anyô
Bêŋ, yêlô ana êndêŋ opalê am? Anêm abô
iyom intu hêv lôkmala atu ba tem nêmô
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
69 Ma yêlô êvhaviŋ ba ayala katô nena o
ma Wapômbêŋ anêŋ Anyô Matheŋ.”
70 Ma Yisu hanaŋ, “Bôk yahatak môlô
laumiŋ ba lahavuju ek numbitak yenaŋ ŋê
ku. Ma doŋtom môlônim anyô te ma ŋgôk.”
71 Yani hanaŋ hathak Judas, Saimon
Iskaliot anêŋ nakaduŋ. Yani ma ŋê ku
laumiŋ ba lahavuju takatu te ma doŋtom
wak te am ka tem yani enaŋ Yisu bêŋ.

7

Yisu hayê waklavôŋ bêŋ halôk Jelusalem

1 *Vêm ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ idum ek
nijik Yisu vônô. Ba intu hadô ek ni Judia ma
hi haveŋ Galili lôbôlôbô iyom.
2 *Ma avômalô Islael iniŋ waklavôŋ
te habobo ba elam nena Elav Unyak
Alôkŋauŋ.
3 Êŋ ma Yisu anêŋ iviyaŋ ibi yani liliŋ
ba enaŋ, “Waklavôŋ Elav Unyak Alôkŋauŋ
lêk hayô ba otak loŋ êntêk ma nu Judia ek
anêm avômalô takatu ba esopa o tem nêgê
lavôŋiŋ takatu ba hothak hudum.
4 Lemhaviŋ avômalô sapêŋ neyala o, êŋ
ma miŋ umbuŋ o ami. Bôk huik o thô yôv
ba intu nu yaiŋ ek avômalô sapêŋ neyala o!”
5 *Yisu anêŋ iviyaŋ miŋ êvhaviŋ yani ami
ba intu enaŋ aêŋ.
6 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yenaŋ waklavôŋ
yana Jelusalem ma mi denaŋ. Ma môlô ma
wak sapêŋ ma mavi.
7 Avômalô pik miŋ hatôm nêpôlik ek môlô
ami. Ma yahik avômalô pik iniŋ kambom
thô ba intu êpôlik hathak ya.

* **6:57:** 1Jon 3:24 * **6:64-65:** Jon 6:44; 13:11 * **6:68:** Mat 16:16 * **7:1:** Jon 5:18 * **7:2:** Wkp 23:34 * **7:5:** Ap 1:14

8 Môlô nu ôŋgô waklavôŋ atu. Ma yenaŋ
waklavôŋ yana Jelusalem miŋ lêk hayô ami
denaŋ ba intu tem miŋ yana daku ami.”
9 Êŋ ma hamô Galili.
10 Aêŋ ba anêŋ iviyaŋ êmôŋ ba i ek nêgê
waklavôŋ êŋ. Ma yani haveŋ i yam ma
doŋtom miŋ hik i thô ami.
11 Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ takatu ba êyê
waklavôŋ êmô Jelusalem êbôlêm Yisu ba
enaŋ, “Anyô êntêk hamô êsê?”
12 Ma avômalô nômbêŋ êŋ enaŋ abô
thikuthik bêŋ anôŋ hadêŋ i hathak yani. Vi
enaŋ, “Yani anyô mavi anôŋ.” Ma vi enaŋ,
“Mi. Yani hasau avômalô.”
13 Ma avômalô êkô ek iniŋ ŋê bêŋbêŋ ba
intu miŋ imiŋ piklêvôŋ ek nenaŋ iniŋ auk
bêŋ ami.
14 Waklavôŋ Elav Unyak Alôkŋauŋ anêŋ
wak te malêvôŋ hayô. Ma Yisu hi unyak
matheŋ anêŋ piklêvôŋ ba hêv auk hadêŋ
avômalô.
15 *Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ elaŋô Yisu anêŋ
abô êŋ ma esoŋ kambom ba enaŋ, “Aisê
ka ôpêntêk hawa auk hathak alalôaniŋ abô
balabuŋ? Kêdôŋwaga te miŋ hadôŋ yani
ami.”
16 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Auk atu ba
yahêv hadêŋ môlô halêm anêŋ ôpatu ba hêv
ya ba yahalêm ma miŋ yada yenaŋ auk
ami.
17 Ôpatu ba hadum ek esopa Wapômbêŋ
anêŋ lahaviŋ, yani tem eyala nena yenaŋ
auk êŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ mena halêm
anêŋ yada yenaŋ auk iyom.
18 *Ôpatu ba habam yanida hadum aêŋ
ek enja athêŋ lôkmaŋgiŋ. Ma doŋtom ôpatu
ba hadum ku ek avômalô nebam anyô atu
ba hêv yani ba halêm, ôpêŋ ma hanaŋ abô
avanôŋ. Ma miŋ hasau avômalô ami.
19 *Mose bôk hêv abô balabuŋ hadêŋ
môlô yôv. Ma doŋtom môlônim anyô te miŋ
hasopa abô balabuŋ takêŋ ami! Ma môlô
udum ek uŋgwik ya vônô eka?”
20 *Ma avômalô enaŋ viyaŋ, “Ŋgôk hamô
haviŋ o. Opalê te hadum ek injik o vônô?”
21 Ma Yisu hanaŋ, “Bôk yahadum ku te
hadêŋ Sabat nena yahadum anyô havuviŋ
atu mavi. Êŋ ma hadum ba môlô osoŋ
kambom!
22 *Odaŋô! Môlô osoŋ nena Mose hêv abô
balabuŋ neŋgothe anyô kupik hadêŋ môlô.
Ma doŋtom mi. Bumalô da êv. Ba intu ku êŋ
habitak hadêŋ Sabat ma môlô othak osopa
aêŋ iyom.
23 *Abô balabuŋ neŋgothe kupik ma bêŋ
ek abô balabuŋ Sabat. Ba intu môlô
oŋgothe okna kupik hadêŋ Sabat ek môlô
miŋ numbuliŋ Mose anêŋ abô balabuŋ atu
ami. Ma nindum anyô mavi ma bêŋ ek
neŋgothe kupik! Aêŋ ba yahatôm yandum
anyô te liŋkupik lôkthô mavi êndêŋ Sabat.
Ma môlô lemimmaniŋ eka?
24 Noja auk thêthôŋ esak ku lo loŋ vêmam.
Ma miŋ ôŋgô iyom ma nundum abô esak
ami.”

Avômalô idum ek neyala nena Yisu ma opalê

25 Êŋ ma avômalô Jelusalem doho enaŋ,
“Ôpêntêk intu ba ŋê bêŋbêŋ idum ek nijik
vônô, e?
26 Ôŋgô, yani hanaŋ abô haminŋ piklêvôŋ
ma ŋê bêŋbêŋ êyê iyom. Yakô ek thêlô
neyala nena ôpêŋ ma Mesia la.
27 *Ma doŋtom ôpêntêk ma ayala anêŋ
malak ôdôŋ. Ma Mesia atu halêm ma tem
miŋ nayala anêŋ malak ôdôŋ ami.”
28 *Yisu haminŋ unyak matheŋ anêŋ
piklêvôŋ ma halaŋô thêlôniŋ abô. Êŋ ma
halam, “Môlô oyala ya lôk yenaŋ malak
ôdôŋ e? Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm ma
Wapômbêŋ anôŋ atu ba môlô ôthôŋ yani
paliŋ ba miŋ yahalêm hatôm yadanaŋ auk
ami.
29 Yahalêm anêŋ yani atu ba hêv ya ba
yahalêm. Ba intu yada yahayala yani.”
30 *Thêlô elaŋô abô êŋ ba idum ek
nebaloŋ yani ma doŋtom anêŋ waklavôŋ
miŋ hayô ami denaŋ. Ba intu miŋ hatôm
anyôla embaloŋ yani ami.
31 Avômalô nômbêŋ atu ba êmô ma
êyê. Bêŋ anôŋ ma êvhaviŋ yani ba enaŋ
thikuthik, “Anyôla tem miŋ embeŋ yam ba

* **7:15:** Mat 13:54; Luk 2:47 * **7:16:** Jon 12:49; 14:10 * **7:18:** Jon 8:50 * **7:19:** Ap 7:53; Lom 2:21-24 * **7:20:** Jon 8:48; 10:20 * **7:22:** Stt 17:9-13; Wkp 12:3 * **7:23:** Jon 5:8-10,16 * **7:27:** Jon 7:41; 9:29 * **7:28:** Mat 11:27; Jon 8:55 * **7:30:** Jon 7:44

indum lavôŋiŋ bêŋ anôŋ êmôŋ ek ôpêntêk ami. Yakô yani ma Mesia atu la."

32 Ŋê Palisi elaŋô thêlôniŋ abô. Êŋ ma thêlô lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da êv thêlôniŋ sôp bidoŋ ba i ek nebaloŋ Yisu.

33 Ma Yisu hanaŋ, "Sawa bidoŋ ma tem yamô imbiŋ môlô vêm ma tem yambôna êndêŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm.

34 *Ma môlô tem nômbôlêm ya, ma doŋtom tem miŋ hatôm nôpôm ya ami lôk miŋ hatôm unu loŋ atu ba yahamô ami."

35 Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ thêlôda, "Tem ni êsê ba miŋ hatôm alalô napôm ami? Yani ni loŋ atu ba alalôaniŋ avômalô sêbôk ba ilupuniŋ i ba lêk êmô haviŋ ŋê daluk ek êndôŋ thêlô e?

36 Yani anêŋ auk aisê ba intu hanaŋ aêŋ, 'Tem môlô nômbôlêm ya, ma doŋtom tem miŋ hatôm nôpôm ya ami lôk miŋ hatôm unu loŋ atu ba yahamô ami.' "

Yisu ma ŋaŋ lôkmala

37 *Waklavôŋ bêŋ êŋ anêŋ daŋ ma bêŋ ek wak vi. Ma Yisu haviyô hamiŋ unyak matheŋ kapô ma halam, "Anyô te hathak-muniŋ ek inum ŋaŋ ma êlêm êndêŋ ya.

38 *Abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ba hanaŋ, 'Ŋaŋ atu ba hêv lôkmala tem endaŋviŋ êndôk avômalô takatu ba êvhaviŋ ya iniŋ kapôlôŋiŋ ba endaŋ endeba ni.' "

39 *Yisu hanaŋ abô êŋ hathak Lovak Matheŋ atu ba tem nêm êndêŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ. Yani miŋ hama ba haviyô ami denaŋ ba intu Lovak Matheŋ miŋ halêm ami.

Avômalô evak i vose hi ôdôŋ ju

40 *Avômalô doho elaŋô Yisu anêŋ abô êŋ ma enaŋ, "Avanôŋ biŋ! Alalô ayabiŋ plopet te! Ôpêŋ êntêk êŋ!"

41-42 *Ma vi enaŋ, "Yani ma Mesia!"

Ma vi enaŋ, "Mi. Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, 'Mesia ma tem imbitak anêŋ Devit anêŋ thalaleŋ anêŋ malak Betlehem.' Ma doŋtom yani ma anyô Galili te."

43 Aêŋ ba avômalô evak i vose hi ôdôŋ ju.

44 Anyô doho leŋiŋ haviŋ nebaloŋ yani, ma doŋtom miŋ evaloŋ ami.

Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ miŋ êvhaviŋ Yisu ami

45 Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ iniŋ sôp bidoŋ êvôi ek ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê Palisi. Ma thêlô enaŋ, "Aisê ba môlô miŋ ovaloŋ yani ba owa ba ôlêm ami?"

46 *Ma sôp bidoŋ takêŋ enaŋ, "Anyô êŋ hanaŋ abô atu ba miŋ anyô la bôk hanaŋ ami."

47 Ma Palisi ethaŋ thêlô ba enaŋ, "Ôpêŋ bôk hasau avômalô bêŋ anôŋ. Ma lêk hasau môlô haviŋ e?

48 *Ma alalôaniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk Palisi takêntêk iniŋ anyô te hêvhaviŋ yani e?

49 Ma mi! Avômalô alonaŋ takêŋ êthôŋ Mose anêŋ abô balabuŋ paliŋ. Ba intu Wapômbêŋ tem injiki vônô!"

50 *Nikodimus, anyô Palisi atu sêbôk ba hi hadêŋ Yisu halaŋô abô takêŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô,

51 "Alalôaniŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nijik anyô te vônô oyaŋ e? Mi. Nadaŋô anêŋ abô ba nayala nôm takatu ba hadum vêmam."

52 *Ma thêlô enaŋ viyaŋ, "O Galili hatôm ôpêŋ e? Osam abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya katô ma tem oyala nena plopet te tem miŋ êlêm anêŋ Galili ami."

*[Avi sek**

53 Yôv ma avômalô i iniŋ unyak.

8

1 Ma Yisu hi Dum Oliv.

2 Haviyô hayaŋ wak hapup ma Yisu havôhi unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma avômalô êlêm êdêŋ yani, ma yani halôk hamô ma hêv auk hadêŋ thêlô.

3 Ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ êpôm avi sek te ma ewa yani ba êlêm êdô hamiŋ ŋê bêŋbêŋ maleŋiŋ.

4 Ma enaŋ hik Yisu liŋ, "Kêdôŋwaga, lêk yêlô ayê avi êntêk hêk haviŋ anyô lôk avi te.

* **7:34:** Jon 8:21; 13:36 * **7:37:** Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * **7:38:** Ais 58:11 * **7:39:** Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 * **7:40:** Lo 18:15; Jon 6:14 * **7:41-42:** Jon 1:46; Sng 89:3-4; Mai 5:2 * **7:46:** Mak 1:22 * **7:48:** Jon 12:42 * **7:50:** Jon 3:1-2 * **7:52:** Jon 7:41-42 * **7:52:** Ŋê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 7:53-8:11 ma Jon da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam. * **8:5:** Wkp 20:10; Lo 22:22-24

5 *Ma Mose anêŋ abô balabuŋ hanaŋ
nena avi anêŋ aêŋ ma nijik vônô esak valu.
Ba lemhabi aisê?”
6 Iniŋ auk êŋ ma hatôm gwasilim ek neja
yani êmô ek nenaŋ yani bêŋ.

Ma doŋtom Yisu hakôm ba hato abô hêk
pik hathak baŋgwasiŋ.
7 *Ma enaŋ hik liŋ mathalaleŋ aleba
yani haviyô hamiŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô,
“Môlô te hayala nena miŋ hadum kambom
te ami êŋ ma enja valu ba injik avi êntêk
esak êmôŋ.”
8 Êŋ ma hakôm ba hato abô hêk pik
hathak loŋbô.
9 Thêlô elaŋô abô êŋ ma thêlô tomtom
etak loŋ êŋ ba i. Ŋê iniŋ sondabêŋ bêŋ anôŋ
êmôŋ ba i. Ma anyô vi eveŋ yam aleba Yisu
lo avi êŋ iyom êmô.
10 Ma Yisu haviyô hamiŋ ma hanaŋ
hadêŋ yani, “Livôŋ, ŋê takatu ma lêk i êsê
ba mi? Ma opalê lêk hadum abô ek nijik o
vônô?”
11 *Ma avi êŋ hanaŋ, “Anyô Bêŋ, anyô
mi.”

Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ya miŋ yahadum abô
ek nijik o vônô ami. Nu! Ma otak anêm
kambom êŋ!”]

Yisu ma pik anêŋ deda

12 *Yisu hanaŋ abô hadêŋ avômalô
hathak loŋbô nena, “Ya ma hatôm avômalô
pik iniŋ deda. Ôpatu ba hasopa ya tem enja
deda atu ba nêm lôkmala anôŋ ma tem miŋ
embeŋ loŋ momaŋiniŋ ami. Milôk.”
13 Ma Palisi enaŋ, “Oda hovatho anêm
abô loŋ ba abô êŋ ma miŋ abô avanôŋ ami.”
14 *Ma hanaŋ viyaŋ, “Avanôŋ, lêk yaha-
vatho yenaŋ abô loŋ. Ma yahayala loŋ atu
ba yahamô ba yahalêm lôk loŋ atu ba tem
yana. Ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ. Ma
doŋtom môlô ôthôŋ loŋ atu ba yahamô ba
yahalêm lôk loŋ atu ba tem yana paliŋ.
15 *Môlô othak osopa avômalô pik iniŋ
auk ba udum abô aêntêk, ‘anyô êntêk ma
mavi’ mena ‘avi êntêk ma kambom’. Ma
doŋtom yada miŋ aêŋ ami.
16 *Yai lôk Wakamik atu ba hêv ya ba
yahalêm, yai adum ku êŋ haviŋ i. Ma miŋ
yahadum abô hathak yada yenaŋ auk ami
ma mi. Ba intu yahadum ek yandum abô,
ma yenaŋ abô ma avanôŋ iyom.
17 *Môlôda unim abô balabuŋ hanaŋ
aêntêk, ‘Anyô lokwaŋju idum abô ba enaŋ
abô te iyom êŋ ma abô avanôŋ.’
18 *Ma yada yahavatho yenaŋ abô loŋ.
Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu
havatho yenaŋ abô loŋ haviŋ.”
19 Êŋ ma ŋê Palisi enaŋ hik yani liŋ,
“Lemambô hamô êsê?”

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Môlô oyala
ya, êŋ ma tem noyala Wakamik imbiŋ.
Ma doŋtom môlô ôthôŋ ya ba intu ôthôŋ
Wakamik haviŋ.”
20 *Yisu hanaŋ abô takêŋ lôk hadôŋ
avômalô hamô unyak matheŋ anêŋ
piklêvôŋ hamô habobo loŋ êv da halôk. Ma
anêŋ waklavôŋ miŋ lêk hayô ami denaŋ ba
intu miŋ evaloŋ yani ami.

Yisu anêŋ malak ôdôŋ

21 *Yisu hanaŋ hathak loŋbô. “Tem yana.
Ma môlô tem nômbôlêm ya ba unim kam-
bom atu ôthôŋ ya paliŋ tem injik môlô vônô
ba miŋ hatôm unu loŋ atu ba yaha ami.”
22 Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ elaŋô abô êŋ ma
thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Aisê ka yani
hanaŋ, ‘Môlô miŋ hatôm unu loŋ atu ba
yaha ami’? Yakô yanida injik i vônô la?”
23 *Ma doŋtom Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô,
“Môlônim loŋ ma pik êntêk. Ma yenaŋ loŋ
ma malak leŋ. Môlô ma avômalô pik ma
doŋtom ya ma miŋ anyô pik êntêk ami.
24 Ma miŋ môlô ôêvhaviŋ abô êntêk ‘Yada
Yahamô’ ami, êŋ ma tem noma. Ba intu bôk
yahanaŋ hadêŋ môlô yôv nena môlô othak
udum kambom lomaloma ba tem noma.”
25 Thêlô enaŋ hik yani liŋ, “O ma opalê?”

Ma Yisu hanaŋ, “Sêbôk ba môŋ anôŋ ma
yahanaŋ hadêŋ môlô.
26 Yahatôm yanaŋ môlônim kambom lo-
maloma bêŋ. Ma doŋtom Wakamik atu
ba hêv ya ba yahalêm, yani ma avanôŋ.

* **8:7:** Lo 17:7 * **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46 * **8:14:** Jon 5:31-32; 7:28 * **8:15:** Jon 12:47 * **8:16:** Jon 5:30; 8:29 * **8:17:** Lo 19:15 * **8:18:** 1Jon 5:9 * **8:20:** Jon 7:30 * **8:21:** Jon 7:34; 13:33 * **8:23:** Jon 3:31

Ba yahalaŋô anêŋ abô ba yahanaŋ hadêŋ avômalô pik.”

27 Thêlô êthôŋ Yisu anêŋ abô atu ba
hanaŋ hathak Lambô.

28 *Aêŋ ba yani hanaŋ hadêŋ thêlô, “Wak
te am ka tem môlô nôsôkwêŋ ya Anyô
Anêŋ Nakaduŋ atu. Êŋ ma tem noyala
nena Yada Yahamô ba yahanaŋ abô takatu
ba Wakamik hik thô hadêŋ ya ma miŋ
yahadum nômlate hatôm yada yenaŋ auk
ami.

29 Ma ôpatu ba hêv ya ba yahalêm intu
hamô haviŋ ya. Yahadum nômkama hatôm
anêŋ lahaviŋ. Aêŋ ba miŋ hatak ya ba
yahamô daluk ami.”

30 Avômalô bêŋ anôŋ elaŋô Yisu anêŋ abô
êŋ ba êvhaviŋ.

Avômena ethak idum hatôm lami

31 Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô Islael
takatu ba êvhaviŋ yani nena, “Môlô ovaloŋ
yenaŋ abô loŋ lôklokwaŋ, êŋ ma môlô ma
yenaŋ ŋê ku anôŋ.

32 Ma tem noyala nôm avanôŋ. Ma nôm
avanôŋ êŋ tem epole yak atu ba havuvi
môlô loŋ vê.”

33 *Ma thêlô enaŋ viyaŋ, “Aisê! Yêlô
ma Ablaham anêŋ limi ba anyôla ma miŋ
yêlôaniŋ alaŋ ami. Ma honaŋ aêŋ eka?”

34 *Ma Yisu hanaŋ viyaŋ, “Yanaŋ avanôŋ
biŋ êndêŋ môlô nena ŋê takatu ba ethak
idum kambom, êŋ ma hatôm yak havaloŋ i
loŋ ba intu kambom habitak thêlôniŋ alaŋ.

35 Ma ŋê takatu ba ewa hêk loŋ buyaŋ
ma iniŋ alaŋ hamô. Ba intu ŋê êŋ ma miŋ
unyak alaŋ anêŋ thalaleŋ te ami. Nakaduŋ
iyom intu unyak alaŋ anêŋ avômalô wak
nômbêŋ intu sapêŋ.

36 Aêŋ ba ya Nakaduŋ yahapole môlônim
yak vê, ma yak êŋ tem miŋ embaloŋ môlô
loŋ esak loŋbô ami.

37 Yahayala nena môlô ma Ablaham
anêŋ limi, ma doŋtom yenaŋ abô ma miŋ
hamô môlônim kapôlômim ami. Ba intu
udum ek uŋgwik ya vônô.

38 Yahathak yahanaŋ abô hathak
nômkama takatu ba Wakamik hathak hik
thô hadêŋ ya. Ma môlô othak udum hatôm
atu ba olaŋô hêk lemimambô.”

39 *Thêlô enaŋ viyaŋ, “Ablaham ma
yêlôaniŋ wakamik.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ma
Ablaham anêŋ limi, êŋ ma tem nosopa
anêŋ bôk lo loŋ.

40 Odaŋô! Wapômbêŋ hanaŋ abô avanôŋ
hadêŋ ya ba yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môlô.
Ma lêk môlô udum ek uŋgwik ya vônô!
Ablaham miŋ hadum aêŋ ami. Ma môlô
aisê?

41 *Môlô osopa lemambô iyom.”

Ma thêlô enaŋ, “Yêlô miŋ avômena loŋ
sawa ami. Wapômbêŋ da intu yêlôaniŋ
wakamik. Ma o?”

42 Ma Yisu hanaŋ, “Yahalêm anêŋ
Wapômbêŋ ba êntêk yahamô. Yani hêv
ya ba yahalêm ma miŋ yada yahalêm
hathak yenaŋ auk ami. Ba intu Wapômbêŋ
môlônim Lemambô, êŋ ma tem môlô
lemimimbiŋ ya aêŋ iyom.

43 Môlô ôdô yenaŋ abô. Ba intu môlô
ôthôŋ yenaŋ abô denaŋ.

44 *Sêbôk ba môŋ anôŋ ma Sadaŋ anyô
hik avômalô vônô mayaliv ba êntêk hadum
aêŋ haveŋ denaŋ. Nôm avanôŋ te miŋ
hamô haviŋ yani ami. Ba intu hadô nôm
avanôŋ sapêŋ. Yani ma anyô abôyaŋ lôk
abôyaŋ anêŋ alaŋ. Aêŋ ba abôyaŋ ma anêŋ
abô anôŋ ba intu hanaŋ abôyaŋ iyom. Ma
môlônim lemambô ma Sadaŋ êŋ ba anêŋ
nali ma môlô ba intu osopa anêŋ lahaviŋ.

45 Ma ya anyô loŋ buyaŋ ba yahanaŋ abô
avanôŋ. Ba intu môlô miŋ ôêvhaviŋ ya ami.

46 *Môlô te hatôm injik yenaŋ kambom
thô e? Yakô yenaŋ abô ma avanôŋ ma aisê
ba miŋ môlô ôêvhaviŋ ya ami?

47 *Wapômbêŋ anêŋ nali ma ethak elaŋô
anêŋ abô. Môlô ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ
nali ami. Ba intu miŋ olaŋô anêŋ abô ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak yanida

48 *Avômalô Islael enaŋ Yisu anêŋ abô
viyaŋ, “Avanôŋ! O anyô Samalia te ba ŋgôk
hamô haviŋ o!”

---

* **8:28:** Jon 3:14 * **8:33:** Mat 3:9 * **8:34:** Lom 6:16,20 * **8:39:** Mat 3:9 * **8:41:** Ais 63:16 * **8:44:** 1Jon 3:8 * **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * **8:47:** 1Jon 4:6 * **8:48:** Mak 3:21-22

49 Ma Yisu hanaŋ, “Ŋgôk miŋ hamô haviŋ
ya ami. Yahalovak Wakamik vibiŋ. Ma
môlô miŋ olovak ya vibiŋ ami.
50 Miŋ yada yahadum ek avômalô nebam
ya ami. Mi. Anyô te intu hamô. Ba intu
hadum ek avômalô nebam ya ma tem en-
daŋô avômalô iniŋ abô.
51 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu
ba hasopa yenaŋ abô ma tem miŋ ema ami.
Mi anôŋ.”
52 Avômalô Islael enaŋ, “Yêlô lêk ayala
nena ŋgôk hamô haviŋ o. Ablaham lôk
plopet sapêŋ bôk ema yôv. Ma doŋtom oda
honaŋ, ‘Ôpatu ba hasopa yenaŋ abô ma tem
miŋ ema ami.’
53 O bêŋ ek yêlôaniŋ bumalô Ablaham, e?
Yani bôk hama yôv! Ma plopet sapêŋ bôk
ema haviŋ. Ma hosoŋ nena o anyô bêŋ e?”
54 Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Yahabam yada, êŋ
ma nôm oyaŋ. Wakamik atu ba môlô olam
nena unim Wapômbêŋ, yani êŋ intu habam
ya.
55 Ma doŋtom môlô miŋ oyala yani ami
ma mi. Ya ma yahayala yani katô ba ya-
hanaŋ nena yahathôŋ yani paliŋ, êŋ ma
tem yambitak anyô abôyaŋ êtôm môlô. Aêŋ
ba yahayala yani ba intu yahasopa anêŋ
abô.
56 Môlônim bumalô Ablaham bôk hayala
nena tem yalêm ba lamavi anôŋ. Ma hayê
yenaŋ waklavôŋ êŋ ma hadum yani lamavi
anêŋ dôêŋ.”
57 Avômalô Islael enaŋ hadêŋ Yisu, “Anêm
sondabêŋ miŋ hatôm 50 ami denaŋ ma
honaŋ nena bôk hôyê Ablaham. Hosau!”
58 *Ma Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ
êndêŋ môlô. Ablaham miŋ habitak ami
denaŋ, ma yada bôk yahamô yôv.”
59 Thêlô elaŋô abô êŋ ma ewa valu ek
nijik yani esak. Ma doŋtom Yisu hêv i vê
menaŋna hêk unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ
ba hi.

9

Anyô madaluk pusip

1 Yisu haveŋ ba hi ma hayê anyô ma-
pusip te. Sêbôk ba talêbô havathu ma ma-
pusip.
2 *Ma anêŋ ŋê ku enaŋ hik yani liŋ,
“Kêdôŋwaga, opalê intu hadum kambom ba
talêbô hawa ôpêntêk ba mapusip? Ôpêŋ da
anêŋ kambom mena lambô lo talêbô iniŋ
e?”
3 *Ma Yisu hanaŋ, “Wapômbêŋ hadum
ku êŋ hathak ôpêŋ ek avômalô pik nêgê.
Ma miŋ ôpêŋ mena lambô lo talêbô iniŋ
kambom ami. Mi.
4 Deda hêk denaŋ ba alalô nandum ôpatu
ba hêv ya ba yahalêm anêŋ ku. Bôlôvôŋ tem
êyô ba miŋ hatôm anyô nindum ku ami.
5 *Yahamô pik ma ya ma avômalô pik iniŋ
deda.”
6 *Êŋ ma yani hasôwapôk hathak pik ma
hayelaŋ aleba habitak malim. Ma hawa ba
hatak hathak anyô mapusip êŋ madaluk.
7 Ma hanaŋ hadêŋ yani, “Nu usik o êndôk
kasuk Siloam.” (Athêŋ Siloam êŋ anêŋ ôdôŋ
nena, “Êv yani ba hi.”) Ma ôpêŋ hi hathik
i. Ma hale halêm hathak loŋbô ma lêk hayê
tak mavi.
8 Yanida anêŋ avômalô lôk avômalô
takatu ba bôk eyala yani êyê ôpêŋ ma enaŋ,
“Êntêk ma anyô petenak sêbôk e?”
9 Ma doho enaŋ, “Ôpêŋ intu.”
Ma vi enaŋ, “Mi, anyô yaŋ ba hatôm
ôpêŋ.”
Ma doŋtom ôpêŋda hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.”
10 Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Aisê ba
malem daluk hakyav?”
11 Ma hanaŋ, “Ôpatu ba elam nena Yisu,
hayelaŋ pik haviŋ wapôk aleba hatôm pik
malim ma hatak hathak yamaleŋ. Yôv ma
hanaŋ nena, ‘Nu kasuk Siloam ma usik
o.’ Êŋ ma yaha yahathik ma yamaleŋ
hakyav.”
12 Ma thêlô enaŋ hik yani liŋ, “Ôpêŋ
hamô êsê?”
Ma yani hanaŋ, “Yahathôŋ paliŋ.”

Palisi enaŋ abô hadêŋ anyô madaluk hakyav

13 Êŋ ma thêlô ewa anyô madaluk pusip
atu ba lêk mavi hi ek Palisi.
14 Lêk Sabat ma Yisu hadum ku êŋ.
15 Aêŋ ba Palisi enaŋ hik yani liŋ hatôm
atu ba avômalô enaŋ hik yani liŋ, “Malem

* **8:51:** Jon 5:24 * **8:58:** Jon 1:1 * **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Jon 11:4 * **9:5:** Mat 5:14; Jon 8:12 * **9:6:** Mak 8:23

hakyav aisê?" Ma yani hanaŋ, "Ôpêŋ hatak pik malim hathak yamaleŋ ma yahathik ma lêk yahayê tak."

16 Ma Palisi doho enaŋ, "Anyô êŋ miŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ami ek malê nena habuliŋ Sabat."

Ma doŋtom vi enaŋ, "Anyô kambom hatôm indum lavôŋiŋ anêŋ aêŋ e?" Ma thêlô evak i vose hi ôdôŋ ju.

17 *Yôv ma thêlô enaŋ hik anyô madaluk pusip êŋ liŋ hathak loŋbô, "Yani hadum anêm malem ba hakyav. Ma honaŋ aisê hathak yani?"

Ma ôpêŋ hanaŋ, "Yani ma plopet te."

18 Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ miŋ êvhaviŋ nena sêbôk ma yani mapusip ma doŋtom lêk habitak mavi ami. Ba intu elam lambô lo talêbô ba êlêm.

19 Ma enaŋ hik thai liŋ, "Mamunim nalum êntêk e? Talêbô bôk havathu ba mapusip e? Aisê ka lêk hayê tak?"

20 Ma talêbô lo lambô enaŋ, "Avanôŋ! Ôpêntêk ma yaianiŋ okna. Talêbô hawa ma bôk mapusip yôv.

21 Ma doŋtom madaluk hakyav lôk opalê hadum yani madaluk mavi, êŋ ma yai athôŋ paliŋ. Yani bôk anyô muk yôv ba nonaŋ injik yanida liŋ."

22 Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ bôk enaŋ nena anyôla hanaŋ nena Yisu ma Mesia, êŋ ma tem nênêm ôpêŋ vê. Aêŋ ba intu thai êkô

23 ba enaŋ, "Yani bôk anyô muk yôv ba nonaŋ injik yanida liŋ."

24 Yôv ma elam ôpatu ba madaluk mavi hathak loŋbô ma enaŋ, "Ondam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ma onaŋ abô avanôŋ! Ôpêŋ ma anyô kambom! Aêŋ e?"

25 Ma yani hanaŋ, "Injo! Ôpêŋ anyô mavi mena anyô kambom la! Nôm atu ba yahayala katô, sêbôk ma yamaleŋ pusip ma lêk yamaleŋ hakyav!"

26 Ma enaŋ hik yani liŋ, "Yani hadum malê hadêŋ o ba malem hakyav?"

27 Ma yani hanaŋ, "Lêk yahanaŋ yôv hadêŋ môlô, ma môlô lemimôndôŋ kôtôŋ. Môlô udum ek nodaŋô esak loŋbô ek numbitak anêŋ ŋê ku e?"

28 Êŋ ma Palisi enaŋ abôma lôk ethaŋ yani nena, "Oda intu hosopa ôpêŋ! Ma yêlô ma asopa Mose iyom!

29 Alalô ayala nena Wapômbêŋ bôk hanaŋ abô hadêŋ Mose. Ma doŋtom ôpêŋ anêŋ loŋ ma yêlô athôŋ paliŋ."

30 Ma ôpêŋ hanaŋ, "Aêŋ e? Môlô ôthôŋ ôpêŋ anêŋ loŋ, e? Odaŋô! Yani hadum yamaleŋ mavi.

31 *Wapômbêŋ hathak halaŋô ŋê idum kambom iniŋ abô e? Mi. Halaŋô ŋê thêthôŋ atu ba esopa anêŋ abô iyom.

32 Sêbôk aleba lêk ma miŋ ayê anyô te hadum ba anyô mapusip te habitak mavi ami.

33 Wapômbêŋ miŋ hêv ôpêŋ ba halêm ami, êŋ ma miŋ hatôm indum nômlate ami."

34 *Palisi elaŋô aêŋ ba enaŋ, "Waklavôŋ lemtambô havathu o, ma hubup lôk kambom ma aisê ka hudum ek ôndôŋ yêlô? Dô!" Êŋ ma ilupuniŋ ôpêŋ.

Palisi ma hatôm ŋê maleŋiŋ pusip

35 Yisu halaŋô nena ilupuniŋ ôpêŋ ba intu hi ek êmbôlêm yani. Hapôm ma hanaŋ, "Hôêvhaviŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu e?"

36 Ma yani hanaŋ, "Anyô bêŋ, anyô êŋ ma opalê? Onaŋ êndêŋ ya ek yanêmimbiŋ yani."

37 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, "Bôk hôyê yani yôv. Ondaŋô! Yani êŋ êntêk ba hanaŋ abô haviŋ o."

38 Ma ôpêŋ hanaŋ, "Anyô Bêŋ, yahêvhaviŋ." Êŋ ma yani halek vadôŋ lêlô hadêŋ Yisu.

39 Ma Yisu hanaŋ, "Yahalêm pik ek yanaŋ avômalô iniŋ kambom bêŋ ek ŋê maleŋiŋ pusip tem nêgê tak ma ŋê êyê tak tem maleŋiŋ pusip."

40 *Ma Palisi doho êmô ba elaŋô abô êŋ. Ma enaŋ hik yani liŋ, "Aisê! Yêlô ma ŋê maleŋiŋ pusip haviŋ e?"

41 Ma Yisu hanaŋ, "Maleŋiŋ pusip, êŋ ma kambom mi. Ma doŋtom môlô othak onaŋ, 'Yêlô athak ayê tak.' Ba intu môlônim kambom havaloŋ môlô loŋ denaŋ."

* **9:17:** Jon 4:19 * **9:31:** Sng 34:15 * **9:34:** Sng 51:5 * **9:40:** Mat 15:14

10

Yisu ma boksipsip iniŋ alaŋ

1 Yisu hanaŋ, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Ôpatu ba hasôv lôk kisi ma miŋ habitak hayô kola abôlêk ek enja bôksipsip ami, yani ma anyô vani lôk anyô kambom.
2 Ma anyô hathak habitak hayô kola abôlêk ba hi, intu boksipsip iniŋ alaŋ.
3 Anyô hayabiŋ kola halate abôlêk vê ek boksipsip alaŋ enja anêŋ bok. Halam tomtom iniŋ athêŋ ma elaŋô ba halom i hi yaiŋ.
4 Yani hawa anêŋ boksipsip sapêŋ ele yaiŋ yôv ma hamôŋ ma boksipsip eveŋ yam. Boksipsip eyala alaŋsi leŋselo ba intu esopa i.
5 Ma anyô yaŋ ma êthôŋ ôpêŋ laselo paliŋ ba intu êsôv ma miŋ ethak esopa ami.”
6 Yisu havuŋ abô ba miŋ eyala anêŋ ôdôŋ ami.
7 Aêŋ ba Yisu hanaŋ hathak loŋbô nena, “Avanôŋ! Yanaŋ êndêŋ môlô nena yada ma hatôm kola abôlêk ek boksipsip nêyô kola kapô.
8 *Avômalô sapêŋ atu ba êmôŋ ek ya ma ŋê vani lôk ŋê kambom. Ma doŋtom boksipsip miŋ elaŋô thêlô leŋiŋselo ami.
9 Yada ma kola abôlêk. Anyô te halêm hadêŋ ya ba hayô kola kapô ma Wapômbêŋ tem nêm yani bulubiŋ. Ôpêŋ tem ni ba êlêm êmô kola kapô ma tem êpôm nôm mavi ek enjaŋ.
10 Anyô vani halêm ek enja boksipsip vani lôk injik i vônô lôk imbuliŋ i. Ma doŋtom yahalêm ek neja lôkmala atu ba êmô thêlô kapôlôŋiŋ siŋ.

11 * “Ya ma boksipsip iniŋ alaŋ mavi ba yahatak yenaŋ lôkmala ek nêm boksipsip sa.
12 *Alaŋ anêŋ ŋê ku ma miŋ boksipsip iniŋ alaŋ ami. Ba êyê avuŋ yatap te halêm ma tem netak boksipsip nêmô ma nêsôv ba ini. Ma avuŋ yatap tem indupuniŋ i ba nêsôv mayaliv.
13 Alaŋ anêŋ ŋê ku ma leŋiŋhaviŋ vuli iyom ma miŋ leŋiŋhiki hathak boksipsip ami. Ba intu thêlô êsôv ba i.
14 “Yada iyom intu boksipsip iniŋ alaŋ mavi. Yahayala yenaŋ boksipsip ma thêlô eyala ya
15 *hatôm atu ba Wakamik hayala ya ma yahayala Wakamik. Ma yahatak yenaŋ lôkmala ek nêm boksipsip sa.
16 *Yenaŋ boksipsip doho miŋ êmô kola êntêk kapô ami. Ma yahalam i ma tem nedaŋô yaleŋselo ma tem yandom i ba ni nêyô kola kapô ek nimbitak ôdôŋ doŋtom lôk alaŋ doŋtom iyom.
17 *Wakamik lahaviŋ ya ba intu yaleŋhaviŋ yani ek yatak yenaŋ lôkmala ma tem yanja esak loŋbô.
18 Anyôla miŋ hatôm nêm yenaŋ lôkmala vê ami. Mi. Yada yenaŋ yaleŋhaviŋ ek yatak yenaŋ lôkmala. Yahatôm yatak ma yahatôm yanja esak loŋbô. Wakamik hanaŋ ek yandum aêŋ.”
19 Avômalô Islael elaŋô abô êŋ ma evak i vose hi ôdôŋ ju hathak loŋbô.
20 Ma bêŋ anôŋ enaŋ nena, “Ŋgôk kambom hamô haviŋ yani ba anêŋ auk molo. Aisê ka môlô olaŋô anêŋ abô?”
21 Ma doŋtom vi enaŋ, “Mi! Anyô lôk ŋgôk te miŋ hatôm enaŋ abô takêŋ ami. Ma ŋgôk kambom miŋ hatôm indum maleŋ pusip mavi ami. Mi.”

Ŋê Islael miŋ êvhaviŋ ami

22 Waklavôŋ Êv Mek Ek Unyak Matheŋ hayô ba avômalô Islael i Jelusalem ek nêgê.*
Lêk ma beleŋ simbak
23 ba Yisu haveŋ unyak matheŋ anêŋ kapo daŋ te ba elam nena Solomon Anêŋ Kapo Daŋ.
24 Ma avômalô Islael ekalabu yani siŋ ma enaŋ, “Huvuŋ abô ba aŋgê ka tem onaŋ nena o ma opalê? O ma Mesia atu e? Êŋ ma onaŋ bêŋ.”
25 Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Bôk yahanaŋ yôv hadêŋ môlô lôk lavôŋiŋ takatu ba yahadum hathak Wakamik anêŋ athêŋ

* **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:11:** Sng 23:1; ALK 7:17 * **10:12:** Ap 20:29 * **10:15:** Mat 11:27; 1Jon 3:16
* **10:16:** Ais 56:8; Ese 34:23 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:22:** Sêbôk ba avômalô loŋ buyaŋ ibuliŋ unyak matheŋ ma avômalô Islael ik vovak. Vêm ma êv mek ek unyak matheŋ hathak loŋbô. Ba intu avômalô Islael leŋhabi waklavôŋ êŋ.

hik ya thô hadêŋ môlô. Ma miŋ ôêvhaviŋ ya ami.
26 Ek malê nena môlô ma miŋ yenaŋ boksipsip ami ba intu miŋ ôêvhaviŋ ya ami.
27 Yenaŋ boksipsip ma ethak elaŋô yaleŋselo. Yahayala thêlô ma thêlô ethak esopa ya.
28 *Yahêv lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hadêŋ yenaŋ avômalô ek miŋ nema ami lôk miŋ hatôm anyôla enja i vê ênjêk yabaheŋ ami.
29 Wakamik hêv i hadêŋ ya, ma yani ma bêŋ ek nômkama sapêŋ ba miŋ hatôm anyôla nêm thêlô vê ênjêk Wakamik baŋ ami.
30 Yai lôk Wakamik ma doŋtom iyom."
31 Avômalô Islael ewa valu hathak loŋbô ba idum ek nijik Yisu vônô.
32 Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, "Môlô bôk ôyê lavôŋiŋ mavi bêŋ anôŋ atu ba yahadum yôv. Ku êŋ ma Wakamik hêv hadêŋ ya. Ma lavôŋiŋ alisê intu yenaŋ kambom ba udum ek uŋgwik ya esak valu?"
33 *Ma thêlô enaŋ viyaŋ, "Yêlô adum ek naŋgik o esak valu ek malê nena honaŋ abôma hathak Wapômbêŋ nena oda ma Wapômbêŋ. Ma doŋtom o ma anyô pik iyom. Ma miŋ yêlô leŋiŋhabi lavôŋiŋ la ami. Mi."
34 Ma Yisu hanaŋ, "Môlô da unim abô balabuŋ te hanaŋ nena,

'Wapômbêŋ da halam môlô nena wapômbêŋ.' *Kapya Yeŋ 82:6*

35 "Odaŋô! Abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ma avanôŋ ba bôk hêv hadêŋ avômalô takatu ba halam i nena, 'wapômbêŋ'.
36 Ma hatak ya hatôm anêŋ anyô ek yalêm pik êntêk ba intu ya ma wapômbêŋ hatôm môlô. Ma doŋtom ya ma nakaduŋ ba intu ya ma bêŋ ek môlô. Aêŋ ba yahanaŋ nena, 'Ya ma Wapômbêŋ Nakaduŋ' ma yahanaŋ abôma hathak Wapômbêŋ aisê ba intu onaŋ ya bêŋ?
37 Yahadum ku takatu ba Wakamik hadum ba intu nônêmimbiŋ ya.
38 *Ma ôdô nônêmimbiŋ ya, êŋ ma nônêmimbiŋ lavôŋiŋ iyom. Nônêmimbiŋ yenaŋ ku takatu ek êndôŋ môlô ek noyala katô nena Wakamik hamô ya kapô ma yahamô Wakamik kapô."
39 Êŋ ma idum ek nebaloŋ yani esak loŋbô. Ma doŋtom hêv i vê hêk thêlô ba hi.
40 *Ma habup hayô ŋaŋ Jolodaŋ ba hi ma hamô loŋ sêbôk ba Jon hathik avômalô halôk
41 ma avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ yani ma enaŋ, "Avanôŋ! Jon miŋ hadum lavôŋiŋ te ami. Ma doŋtom abô takatu ba yani hanaŋ hathak ôpêntêk ma avanôŋ."
42 Ma avômalô loŋ êŋ bêŋ anôŋ êvhaviŋ yani.

11

Lasalus hama

1 *Anyô te hapôm lijiŋ ba anêŋ athêŋ nena Lasalus. Yani ma anyô Betani. Betani êŋ ma avi loyaŋ Malia lo Mata iniŋ malak ôdôŋ.
2 *Malia êŋ atu ba yani haŋgasô nôm ôv mavi hayô hamô Anyô Bêŋ va ma haya lopali vê hathak wakadôk ŋauŋ. Anyô lijiŋ êŋ ma Lasalus, Malia atu limalô.
3 Ma avi lo yaŋ êv abô hadêŋ Yisu nena, "Anyô bêŋ, anêm anyô môlô hapôm lijiŋ."
4 *Yani halaŋô abô êŋ ma hanaŋ nena, "Lijiŋ êŋ anêŋ anôŋ ma miŋ ŋama ami. Lijiŋ êŋ habitak ek injik Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma lôkmaŋgiŋ êŋ tem injik ya Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom."
5 Yani lahaviŋ Mata lo yaŋ Malia ma Lasalus bêŋ anôŋ.
6 Ma doŋtom yani halaŋô nena Lasalus hapôm lijiŋ ma miŋ hi ketheŋ ami ma hamô loŋ êŋ hatôm wak ju.
7 Êŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku, "Alalô nabôana Judia."
8 Ma thêlô enaŋ, "Kêdôŋwaga, loŋ êŋ ma waksêŋyôk ma avômalô Islael idum ek nijik o vônô esak valu! Ma hudum ek ômbônu eka?"
9 Ma hanaŋ, "Wakma laumiŋ ba la-havuju hadêŋ wak te, aêŋ e? Ma pik êntêk êŋ anêŋ deda habi ba anyô êyê tak. Ma tem miŋ nêndôk ami.
10 Ma bôlôvôŋ ma deda mi ba anyô eveŋ ma tem nêndôk."

* **10:28:** Jon 3:16; 6:39 * **10:33:** Wkp 24:16 * **10:38:** Jon 14:10-11 * **10:40:** Jon 1:28 * **11:1:** Luk 10:38-39 * **11:2:** Jon 12:3 * **11:4:** Jon 9:3

11 Vêm ma hanaŋ, “Alalôaniŋ anyô môlô
Lasalus hêk sôm ba tem yana ek yaŋgik liŋ.”
12 Ma ŋê ku enaŋ, “Anyô Bêŋ, dô! Hêk sôm
ek lijiŋ etak yani ba imbitak mavi.”
13 Thêlô esoŋ nena hanaŋ hathak
Lasalus hêk sôm la. Ma doŋtom mi. Hanaŋ
hathak Lasalus anêŋ ŋama.
14 Ba intu hanaŋ bêŋ nena, “Lasalus lêk
hama
15 ba miŋ yahamô haviŋ ami ba intu
yaleŋmavi. Ma tem yanêm môlô sa ek
nônêmimbiŋ. Alôana i!”
16 *Êŋ ma Tomas anêŋ athêŋ yaŋ nena
Didimus* hanaŋ hadêŋ ŋê ku vi nena,
“Alôana imbiŋ yani ek nijik alalô vônô im-
biŋ.”

Yisu ma lôkmala anêŋ ôdôŋ

17 Yisu thêlô êyô Betani ma yani halaŋô
nena Lasalus bôk hêk siô hatôm wak ayova.
18 Loŋ êŋ hamô habobo Jelusalem ba
hatôm kilomita lô iyom.
19 Ma avômalô Islael bêŋ anôŋ êlêm ek
nênêm Malia lo Mata thêvô.
20 Mata halaŋô nena Yisu lêk halêm êŋ
ma hi ek ênjê. Malia ma hamô unyak.
21 Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ
êntêk ma yenaŋ livôŋ tem miŋ ema ami.
22 Ma doŋtom yahayala nena malêla
takatu ba honaŋ hik Wapômbêŋ liŋ, êŋ ma
tem yani indum.”
23 Ma Yisu hanaŋ, “Livôm tem imbiyô
esak loŋbô.”
24 *Ma Mata hanaŋ, “Avanôŋ! Pik lo leŋ
anêŋ daŋ ba avômalô iviyô ma tem yani
imbiyô imbiŋ.”
25 Ma hanaŋ, “Yada ma anyô yahik
avômalô liŋ lôk yahêv lôkmala hadêŋ i. Ma
ôpatu ba hama ma doŋtom hêvhaviŋ ya,
ôpêŋ tem êmô lôkmala.
26 Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ewa
lôkmala anôŋ ma tem miŋ nema ami.
Hôêvhaviŋ abô êntêk mena mi e?”
27 *Ma Mata hanaŋ, “Anyô Bêŋ! Avanôŋ!
Yahêvhaviŋ nena o ma Mesia lôk Wapômbêŋ
Nakaduŋ atu ba bôk hanaŋ nena tem êlêm
pik êntêk.”
28 Êŋ ma Mata hi hanaŋ yaôna hadêŋ
Malia, “Kêdôŋwaga hayô ba halam o.”
29 Malia halaŋô abô êŋ ma haviyô kетheŋ
ba hi ek ênjê.
30 Yisu hamô loŋ atu ba Mata hapôm yani
halôk ma miŋ hayô malaklêvôŋ ami.
31 Avômalô Islael takatu ba êmô unyak
haviŋ Malia ek nênêm yani thêvô êyê
haviyô kетheŋ ba hi yaiŋ ma esopa ba i.
Thêlô esoŋ nena hi ek endaŋ embeŋ siô la.
32 Malia hi hayô loŋ atu ba Yisu hamô
ma hayê yani. Ma halek vadôŋ lêlô habobo
Yisu valuvi ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hômô loŋ
êntêk ma tem miŋ livôŋ ema ami.”
33 Yani halaŋô Malia lôk avômalô iniŋ
asêŋ malêŋ ba lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ anôŋ.
34 Ma hanaŋ, “Môlô ôdô yani hêk êsê?”
Ma thêlô enaŋ, “Anyô Bêŋ, ôlêm nôŋgô.”
35 Enaŋ aêŋ ma halaŋ.
36 Ma avômalô Islael takêŋ enaŋ, “Alikak!
Yani lahaviŋ ôpêntêk bêŋ anôŋ.”
37 *Ma doŋtom doho enaŋ, “Anyô êŋ
hadum ba ŋê maleŋiŋ pusip êyê tak. Ma
tem indum aêŋ iyom êndêŋ ôpêntêk ba miŋ
hatôm ema ami.”

Yisu hik Lasalus liŋ hathak loŋbô

38 Yisu lamalaiŋ ba lahiki bêŋ anôŋ
hathak loŋbô aleba hi hayô siô. Siô êŋ ma
valu abyaŋ te ba epesaŋ hêk dumlolê. Ma
valu te hamô lôv abôlêk siŋ.
39 Ma hanaŋ, “Nônêm valu vê!”
Mata, anyô ŋama êŋ anêŋ livavi, hanaŋ,
“Anyô Bêŋ, bôk hêk siô hatôm wak ayova ba
kupik bôk ôvpalê.”
40 Ma hanaŋ, “Lêk yahanaŋ hadêŋ o yôv!
Hôêvhaviŋ, ma tem nôŋgô Wapômbêŋ anêŋ
lôkmaŋgiŋ.”
41 Êŋ ma thêlô êv valu vê. Ma hayê leŋ ma
hanaŋ, “Wakamik! Hothak holaŋô yenaŋ
abô ba yaleŋmavi.
42 Yada yahayala yôv nena wak nômbêŋ
intu ma holaŋô yenaŋ abô. Ma doŋtom ya-
hanaŋ abô êntêk ek nêm avômalô takêntêk
sa ek nênêmimbiŋ nena hôêv ya ba ya-
halêm.”
43 Êŋ ma halam lôklala nena, “Lasalus,
ôlêm yaiŋ!”

* **11:16:** Mak 14:31 * **11:16:** Abô Glik “Didimus” anêŋ ôdôŋ ‘anyô lopopek’. * **11:24:** Jon 6:40 * **11:27:** Jon 6:69 * **11:37:** Jon 9:6-7

44 Ma hatak siô ba hale yaiŋ. Ivuvi va lo baŋ hathak sôp seleŋ ma thohavloma ma ivuliv hathak sôp. Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Nopole sôp vê ek ni.”

45 *Ma avômalô Islael takatu ba elaŋ haviŋ Malia êyê nôm atu ba Yisu hadum ba bêŋ anôŋ êvhaviŋ.

46 *Ma doŋtom vi i hadêŋ ŋê Palisi ma enaŋ hathak nôm takatu ba yani hadum.

47 Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê Palisi takatu ba elam nena Sanhedlin* elam sa te ba enaŋ nena, “Ôŋgô! Anyô êntêk hadum lavôŋiŋ bêŋ anôŋ. Ma alalô ayê loŋ eka?

48 Atak yani ba hadum ku êŋ, ma tem avômalô sapêŋ nênêmimbiŋ. Êŋ ma Lom tem nêlêm nimbuliŋ alalôaniŋ unyak matheŋ lôk avômalô sapêŋ.”

49 Ma thêlôniŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Kaiapas. Ma sondabêŋ êŋ ma yani hatôm anyô bêŋ habôk da ba hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlô molo e?

50 Odaŋô! Môlô ôthôŋ auk êntêk paliŋ e? Anyô te hama êŋ ma nôm yaôna. Ma avômalô Islael sapêŋ ema êŋ ma malaiŋ bêŋ. Aêŋ ba mavi ek anyô te iyom ema ek nêm avômalô bêŋ anôŋ sa.”

51-52 *Sondabêŋ êŋ ma Kaiapas hatôm anyô bêŋ habôk da. Ba intu hanaŋ abô loŋ kapô atu ba tem injik anôŋ nena Yisu tem ema ek nêm avômalô Islael sa lôk isup Wapômbêŋ anêŋ nali takatu ba êmô mayaliv esak doŋtom ek malê nena miŋ hama ek nêm avômalô Islael iyom sa ami. Ma Kaiapas miŋ hanaŋ abô êŋ hatôm yanida anêŋ auk ami.

53 *Ŋê bêŋbêŋ elaŋô Kaiapas anêŋ abô ma êbôlêm loŋôndê ek nijik Yisu vônô.

54 Êŋ ma Yisu hatak avômalô Islael ma hi Eplaim atu hamô habobo loŋ thiliv ek êmô imbiŋ anêŋ ŋê ku doho ba intu miŋ haveŋ Islael malêvôŋ ami.

55 Avômalô Islael iniŋ waklavôŋ Hale ba Hi habobo. Ma avômalô lomalak bêŋ anôŋ i daku Jelusalem ek nêpôpêk i ek nêgê waklavôŋ êŋ.

56 Ma thêlô imiŋ unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ek nêmbôlêm Yisu. Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i, “Môlô lemhabi aisê? Yani tem êlêm ênjê waklavôŋ êntêk imbiŋ mena mi e?”

57 Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê Palisi enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô, “Anyô te hayê nena Yisu hamô êsê êŋ ma enaŋ bêŋ ek nebaloŋ yani.”

12

Malia hathik Yisu va (Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

1 *Wak baheŋvi ba lahavute hêk denaŋ ek êyô waklavôŋ Hale ba Hi. Ma Yisu hi Betani, Lasalus anêŋ loŋ, ôpatu ba yani hik liŋ hathak loŋbô hêk ŋama.

2 *Êŋ ma thêlô eŋgabôm nôm leŋiŋmavi ek yani. Mata hathô nôm ma Lasalus hamô haviŋ ŋê takatu ba eyaŋ nôm haviŋ Yisu.

3 *Ma Malia hawa kolopak nôm ôv mavi hamô kapô ba anêŋ vuli ma bêŋ anôŋ ba haŋgasô hayô hamô Yisu va kapô luvi. Ma hathav lôthôk vê hathak yanida wakadôk ŋauŋ. Ma nôm ôv mavi atu anêŋ ôv haveŋ unyak kapô êŋ sapêŋ.

4 Ma Yisu da anêŋ ŋê ku te elam nena Judas Iskaliot ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ hayê ba hanaŋ,

5 “Nôm ôv mavi êŋ ma anyô hadum ku sondabêŋ daluk te ek nêm vuli! Ma lêk eŋgasô oyaŋ iyom! Nanêm nôm êŋ ek anyô vi nênêm vuli ba naja valuseleŋ ek nanêm êndêŋ avômalô siv.”

6 Judas anêŋ ku hayabiŋ avômalô êvhaviŋ iniŋ valuseleŋ ma doŋtom anyô vani te ba hathak hawa vi vani hatôm yanida anêŋ lahaviŋ. Ba intu hanaŋ aêŋ. Ma miŋ lahiki hathak avômalô siv ba hanaŋ ami.

7 Ma Yisu hanaŋ, “Notak yani. Avi êŋ hapôpêk yenaŋ ŋama.

8 *Avômalô siv tem nêmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma doŋtom tem miŋ yamô imbiŋ môlô sawa daim ami.”

9 Avômalô Islael bêŋ anôŋ elaŋô nena Yisu hamô Betani. Êŋ ma i ek nêgê yani.

* **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:47:** Elam iniŋ kaunsil nena “Sanhedlin”. * **11:51-52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40 * **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Lo 15:11

Thêlô miŋ i ek nêgê yani iyom ami. Mi. Leŋiŋhaviŋ nêgê Lasalus imbiŋ, ôpatu ba Yisu hik liŋ hathak loŋbô hêk ŋama.

10-11 *Ba intu avômalô Islael bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba esopa Yisu. Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da evak abô ek nijik Lasalus vônô imbiŋ Yisu.

Yisu habitak hayô Jelusalem hatôm kiŋ (Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:29-40)

12 Haviyô hayaŋ ma avômalô nômbêŋ atu ba bôk i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi elaŋô nena Yisu haveŋ ba hi Jelusalem.

13 *Ma ewa nôkyalô thaŋaŋ ba i êpôm Yisu ma elam kaêk nena,
"Osana!"
"Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!"
Kapya Yeŋ 118:25-26
"Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ avômalô Islael iniŋ Kiŋ!"

14 Yisu hawa bok doŋki map te ba hayô hamô hatôm atu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,
15 "Môlô avômalô Saion miŋ nôkô ami.
Ôŋgô! Unim kiŋ halêm!
Yani hayô hamô bok doŋki nakaduŋ te ba halêm!" *Sekalaia 9:9*

16 *Ŋê ku êyê nôm takêŋ ma doŋtom êthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ. Ma Yisu hama ba haviyô hathak loŋbô ma miŋ leŋiŋhabi abô takatu ba bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya. Êŋ ma eyala nena abô êŋ eto hathak Yisu da lôk leŋiŋhabi nôm takatu ba idum hadêŋ yani.

17 Avômalô takatu ba bôk êyê Yisu halam Lasalus hêk siô ba hik liŋ hathak loŋbô enaŋ haveŋ denaŋ ba abô êŋ hi mayaliv.

18 Aêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ elaŋô nena Yisu bôk hadum lavôŋiŋ êŋ. Ba intu etak Jelusalem ba i ek nêpôm yani.

19 Ŋê Palisi êyê ma thêlôda enaŋ hadêŋ i, "Ôŋgô! Avômalô sapêŋ lêk esopa yani ba alalôaniŋ ku anôŋ mi."

Yisu anêŋ ku hayô

20 Avômalô loŋ buyaŋ doho i daku Jelusalem ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi ba nênêm yeŋ imbiŋ avômalô Islael.

21 Ma i hadêŋ Pilip, anyô Betsaida anêŋ Galili. Ma enaŋ hik yani liŋ, "Anyô bêŋ, yêlô adum ek nagê Yisu."

22 Êŋ ma Pilip hi hanaŋ hadêŋ Andulu ba thai i enaŋ hadêŋ Yisu.

23 *Ma Yisu hanaŋ, "Wakma lêk hayô yôv ek injik Anyô Anêŋ Nakaduŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô.

24 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Yaŋvêk te miŋ evatho halôk pik ami, êŋ ma tem miŋ injik anôŋ ami. Tem ida êmô aêŋ. Ma doŋtom yaŋvêk atu ba evatho halôk pik, êŋ ma hama ba tem injik anêŋ anôŋ bêŋ anôŋ.

25 *Anyô te lahaviŋ anêŋ lôkmala bêŋ anôŋ êŋ ma anêŋ lôkmala êŋ tem nêm yak ba mi. Ma anyô te hapôlik hathak anêŋ lôkmala pik êntêk êŋ ma tem embaloŋ anêŋ lôkmala êŋ loŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.

26 Ôpatu ba hadum ek indum yenaŋ ku ma esopa ya ba loŋ atu ba yahamô ma tem êmô imbiŋ. Ma Wakamik tem enaŋ abô mavi esak ôpêŋ.

27 * "Lêk yaleŋmalaiŋ bêŋ ba hatôm yanaŋ nena, 'Wakamik, nêm ya bulubiŋ.' Dô! Yahalêm ek yandum ku êŋ.

28 Wakamik, nuŋgwik anêm lôkmaŋgiŋ thô!"

Êŋ ma kaêk te halam anêŋ malak leŋ nena, "Bôk yahik yenaŋ lôkmaŋgiŋ thô yôv. Ma tem yandum esak loŋbô."

29 Avômalô nômbêŋ atu imiŋ loŋ êŋ elaŋô abô êŋ ba enaŋ, "Kakalu!" Ma doho enaŋ, "Aŋela te hanaŋ abô hadêŋ yani!"

30 Ma Yisu hanaŋ nena, "Kaêk êŋ halêm ek nêm môlô sa. Yani miŋ halam ek nêm ya sa ami ma mi.

31 Ku nenaŋ avômalô pik bêŋ lêk hayô yôv. Ba tem nimbi pik êntêk anêŋ anyô bêŋ kambom atu ni.

32 *Ma tem nênêm ya liŋ êtôm sêbôk ba Mose hathôkwêŋ umya dahô hathak a ek endom avômalô sapêŋ nêlêm êndêŋ ya."

---

* **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Jon 1:49 * **12:16:** Jon 2:22 * **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36
* **12:25:** Mat 16:25 * **12:27:** Sng 6:3; 42:5; Mat 26:38 * **12:32:** Jon 3:14 * **12:33:** Jon 18:32

33 *Yisu hanaŋ abô êŋ ek injik loŋôndê atu ba tem nijik yani vônô esak alovalaŋaŋsiŋ thô.
34 *Ma avômalô nômbêŋ atu enaŋ, “Abô balabuŋ hanaŋ nena Mesia atu tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba yêlô ayala abô êŋ. Ma honaŋ nena nêsôkwêŋ o Anyô Anêŋ Nakaduŋ esak a. Anyô Anêŋ Nakaduŋ êŋ ma opalê?”
35 *Ma Yisu hanaŋ, “Sawa bidoŋ iyom ma deda tem êmô imbiŋ môlô. Ba ôpatu haveŋ momaŋiniŋ ma hathôŋ nena tem ni êsê. Aêŋ ba intu môlô nombeŋ yapiŋ êŋa tem momaŋiniŋ êyô môlô vôv!
36 *Deda hamô haviŋ môlô denaŋ. Aêŋ ba nônêmimbiŋ yani ek môlô tem numbitak deda anêŋ avômalô.” Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma hatak thêlô ba hi hakopak.

Avômalô bêŋ anôŋ miŋ êvhaviŋ Yisu ami

37 Yisu bôk hadum lavôŋiŋ lomaloma hêk avômalô maleŋiŋ. Ma doŋtom miŋ êvhaviŋ yani ami
38 ek plopet Aisaia anêŋ abô injik anôŋ nena,
“Anyô Bêŋ, opalê lêk hêvhaviŋ alalôaniŋ abô?
Ma opalê lêk hayê anêm lôklokwaŋ atu ba bôk huik thô? Mi anôŋ.” *Aisaia 53:1*
39 Avômalô iniŋ lôklokwaŋ mi ek nêmimbiŋ ba intu plopet Aisaia bôk hanaŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk,
40 “Yani habi thêlô maleŋiŋ siŋ
ma hik thêlôniŋ auk siŋ
ek miŋ nêgê esak maleŋiŋ
lôk neyala êŋjêk iniŋ auk
ba nêmbô nêlêm êndêŋ ya ek yandum thêlô mavi ami.” *Aisaia 6:10*
41 *Aisaia bôk hayê Yisu anêŋ lôkmaŋgiŋ. Aêŋ ba yani hanaŋ abô êŋ hathak Yisu.
42 *Ma avômalô Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ doho êvhaviŋ Yisu ma doŋtom miŋ enaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ ami. Thêlô êkô ek Palisi nênêm i vê
43 *ba intu leŋiŋhaviŋ avômalô pik iniŋ leŋiŋmavi bêŋ anôŋ hamôŋ ek Wapômbêŋ anêŋ lamavi.
44 Ma Yisu halam kaêk nena, “Ôpatu ba hêvhaviŋ ya ma hêvhaviŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviŋ. Miŋ hêvhaviŋ ya iyom ami.
45 *Ôpatu ba hayê ya, êŋ ma hatôm hayê ôpatu ba hêv ya ba yahalêm.
46 Yahalêm hatôm deda hamô pik ek opalêla takatu ba êvhaviŋ ya ma tem miŋ nêmô momaŋiniŋ esak loŋbô ami.
47 * “Yahalêm ek yanêm avômalô pik bulubiŋ. Ma miŋ yahalêm ek yandum abô ek avômalô pik ami. Aêŋ ba opalêla takatu ba elaŋô yenaŋ abô ba miŋ esopa ami ma tem miŋ yandum abô ek i ami.
48 Abô takêntêk ba yahanaŋ êŋ iyom intu tem êtôm abô nindum abô esak êndêŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ba opalê atu ba hadô ya ba miŋ halaŋô yenaŋ abô ami, êŋ ma tem yani indum abô.
49 Ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm intu hêv abô êŋ ba yahanaŋ. Miŋ yada yahanaŋ yenaŋ abô ami. Ba intu tem nindum abô esak abô êŋ iyom.
50 Ma yahayala nena Wakamik anêŋ abô tem nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba yahanaŋ abô takatu ba Wakamik hêv hadêŋ ya iyom.”

13

Yisu hathik ŋê ku veŋiŋkapô

1 Avômalô Islael iniŋ waklavôŋ Hale ba Hi habobo. Ma Yisu hayala nena anêŋ waklavôŋ etak pik ba ni ek Lambô lêk hayô. Yani hathak lahaviŋ anêŋ avômalô takatu ba êmô pik aleba hayô wakma hatak i. Ma dokte ma tem injik anêŋ lahaviŋ anêŋ anôŋ thô êndêŋ thêlô.
2 *Yaŋsiŋ ma thêlô eyaŋ nôm êmô. Ma Sadaŋ bôk halôk Judas la yôv ek enaŋ Yisu bêŋ. Judas êŋ ma Saimon Iskaliot nakaduŋ.
3 *Ma Yisu hayala nena Wapômbêŋ hatak nômkama sapêŋ halôk yanida baŋ. Lôk hayala nena yanida halêm anêŋ Wapômbêŋ ba tem êmbôni êndêŋ Wapômbêŋ esak loŋbô.
4 Êŋ ma hatak nôm hamô. Ma habi anêŋ kwêv thô hatôm anyô athêŋ mi ma hawa sôp te ba havuvi hayô haveŋ lamalim.

* **12:34:** Sng 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * **12:35:** Jon 8:12 * **12:36:** Ep 5:8 * **12:41:** Ais 6:1 * **12:42:** Jon 9:22
* **12:43:** Jon 5:44 * **12:45:** Jon 14:9 * **12:47:** Jon 3:17 * **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35; 16:28

5 Ma haŋgasô ŋaŋ halôk belev te ba hathik anêŋ ŋê ku veŋiŋ kapô. Ma haya vê hathak sôp atu ba havak hawê haveŋ lamalim.

6 Yani hathik anyô vi iniŋ yôv ma hadum ek isik Saimon Pita anêŋ. Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, hudum ek usik yaveŋkapô e?”

7 Ma hanaŋ, “Hôthôŋ nôm atu ba lêk yahadum. Wak te am ka tem oyala.”

8 Ma Pita hanaŋ, “Dô! Miŋ usik yaveŋkapô ami. Mi anôŋ.”

Ma hanaŋ viyaŋ, “Miŋ yahathik o ami ma tem miŋ umbitak yenaŋ avômalô te ami.”

9 Ma Saimon Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, êŋ ma usik yabaheŋ lôk yaleŋkadôk imbiŋ ma miŋ usik yaveŋkapô iyom ami.”

10 *Ma yani hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Anyô bôk hathik i yôv, ma miŋ isik i esak loŋbô ami. Isik va iyom ek malê nena liŋkupik ma mabuŋ. Ma môlô ma mabuŋ. Ma doŋtom miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

11 Yisu lêk hayala ôpatu ba tem enaŋ yani bêŋ. Ba intu hanaŋ, “Miŋ sapêŋ mabuŋ ami.”

12 Yani havôkwiŋ thêlô veŋiŋ yôv ma hik anêŋ kwêv hathak loŋbô ma halôk hamô. Ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Môlô oyala nôm atu ba lêk yahadum anêŋ ôdôŋ e?

13 Ya môlônim Kêdôŋwaga lôk môlônim Anyô Bêŋ ba intu môlô udum mavi ba olam ya nena ‘Kêdôŋwaga’ lôk ‘Anyô Bêŋ’.

14 *Ôŋgô! Ya ma môlônim Anyô Bêŋ lôk Kêdôŋwaga ma doŋtom lêk yahathik môlô vemim hatôm anyô athêŋ mi. Aêŋ ba môlô sapêŋ nusik môlônim avômalô vi veŋiŋ aêŋ iyom.

15 *Yahik ku êŋ thô hadêŋ môlô ek nosopa yaveŋgwam ba nundum êtôm atu ba lêk yahadum hadêŋ môlô.

16 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Anyô ku ma miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami. Ma anyô atu ba hi ma miŋ bêŋ ek ôpatu ba hêv yani ba hi ami.

17 Lêk môlô oyala auk takêŋ. Ba udum aêŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi esak môlô.

Yisu hayala Judas anêŋ kambom (Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

18 “Ma miŋ yahanaŋ abô êŋ hathak môlô sapêŋ ami. Yahayala môlô ŋê takatu ba yahalam yôv unim auk. Ma doŋtom abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya tem injik anôŋ aêntêk,

‘Ôpatu ba hayaŋ nôm haviŋ ya ma tem
nêm vaŋgwam liŋ ek embak ya esak.’
Kapya Yeŋ 41:9

19 *“Nôm êŋ habitak ami denaŋ ma lêk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv ek waklavôŋ atu ba nôm êŋ habitak ma môlô tem nônêmimbiŋ ya nena Yada Yahamô.

20 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hawa anyô te atu ba yahêv hathôk thô, yani hawa ya thô haviŋ. Ma ôpatu ba hawa ya thô, hawa Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviŋ.”

21 Yisu hanaŋ yôv ma lamalaiŋ kambom. Ma hanaŋ bêŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Môlô te tem enaŋ ya bêŋ!”

22 Ma ŋê ku êthôŋ nena thêlô alisê intu tem indum nôm êŋ ba ititiŋ i mayaliv.

23 Ŋê ku ali atu ba Yisu hathak lahaviŋ bêŋ anôŋ hamô habobo yani.

24 Ma Saimon Pita hik thô hathak wakadôk nena, “Onaŋ injik yani liŋ nena yani hanaŋ hathak opalê.”

25 Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ thikuthik nena, “Anyô Bêŋ, honaŋ hathak opalê?”

26 Ma Yisu hanaŋ, “Tem yatak polom te êndôk thôk ba yahêv hadêŋ môlô te. Êŋ ma ôpêŋ.” Ma hatak polom seleŋ êŋ halôk thôk ma hêv hadêŋ Judas, Saimon Iskaliot nakaduŋ.

27 *Judas hawa polom êŋ ma Sadaŋ halôk yani kapô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Nu undum anêm ku ketheŋ.”

28 Ŋê takatu ba eyaŋ nôm haviŋ Yisu elaŋô ma doŋtom êthôŋ anêŋ abô atu ba hanaŋ hathak Judas anêŋ ôdôŋ paliŋ.

* **13:10:** Jon 6:64,70-71; 15:3 * **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24 * **13:19:** Jon 14:29; 16:4 * **13:20:** Mat 10:40 * **13:27:** Jon 13:2

29 Judas ma anyô hayabiŋ valuseleŋ. Aêŋ
ba doho esoŋ nena Yisu hanaŋ ek ni nêm
nômkama vuli ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi
mena ni nêm nômkama êndêŋ ŋê siv la.
30 Judas hawa polom êŋ yôv ma hatak
thêlô ba hi. Ma lêk bôlôvôŋ.

Yisu hêv abô balabuŋ lukmuk

31 *Judas hi yôv ma Yisu hanaŋ, "Dokte
ma avômalô tem nêgê ya Anyô Anêŋ
Nakaduŋ atu anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ma
lôkmaŋgiŋ êŋ tem injik Wapômbêŋ anêŋ
lôkmaŋgiŋ anôŋ thô.
32 *Ma kasana Wapômbêŋ tem injik ya
Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ lôkmaŋgiŋ
thô aêŋ iyom.
33 * "Yenaŋ avômena, tem yamô vauna
imbiŋ môlô. Ma môlô tem nômbôlêm ya.
Ma doŋtom môlô miŋ ôtôm unu loŋ atu ba
tem yana ami. Bôk yahanaŋ abô êŋ hadêŋ
avômalô Islael ma lêk yahanaŋ abô bô êŋ
hathak loŋbô.
34 * "Ma yahêv balabuŋ lukmuk te hadêŋ
môlô nena lemimimbiŋ am êtôm atu ba lêk
yaleŋhaviŋ môlô.
35 Môlô lemimhaviŋ am aêŋ ma tem
avômalô sapêŋ nêgê môlô nena yenaŋ
avômalô takatu ba esopa ya."

Yisu hanaŋ nena Pita tem enaŋ nena hathôŋ yani paliŋ
(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

36 Saimon Pita hanaŋ hik Yisu liŋ, "Anyô
Bêŋ, nu êsê?"
Ma Yisu hanaŋ, "Loŋ atu ba tem yana ma
miŋ hatôm osopa ya ami. Ma doŋtom wak
te am ka tem osopa ya."
37 Ma Pita hanaŋ, "Anyô Bêŋ, aisê ba miŋ
hatôm yasopa o êndêŋ yaô ami? Tem yatak
yenaŋ lôkmala ek yanêm o sa!"
38 Ma Yisu hanaŋ, "Avanôŋ e? Lemhaviŋ
otak anêm lôkmala ek nêm ya sa e? Yanaŋ
avanôŋ biŋ êndêŋ o nena tale miŋ halaŋ
ami denaŋ ma tem onaŋ êtôm bôlôŋ lô
nena hôthôŋ ya paliŋ."

14

Yisu da ma loŋôndê

1 "Môlô miŋ kapôlômim malaiŋ ami.
Nônêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk nônêmimbiŋ ya.
2 Unyak lokapô lokapô hêk Wakamik
anêŋ unyak ba yaha ek yapôpêk môlônim
loŋ. Abô êŋ ma abôyaŋ, ma tem miŋ yanaŋ
aêŋ ami.
3 *Yaha ek yapôpêk môlônim loŋ. Êŋ ma
tem yandealêm ek yanja môlô ek nômô loŋ
êŋ imbiŋ ya.
4 Ma bôk oyala loŋôndê atu ba hi loŋ atu
ba tem yana."
5 Tomas hanaŋ, "Anyô Bêŋ, yêlô athôŋ loŋ
atu ba tem nu paliŋ ma tem nayala loŋôndê
êŋ aisê?"
6 *Ma Yisu hanaŋ, "Yada intu loŋôndê lôk
abô avanôŋ ma lôkmala. Ma anyô te miŋ
hatôm esak loŋôndê yaŋ ba ni ek Wakamik
ami. Mi. Ya iyom.
7 *Môlô oyala ya katô, êŋ ma tem noyala
Wakamik aêŋ iyom. Avanôŋ! Bôk ôyê lôk
oyala yani yôv!"
8 Ma Pilip hanaŋ hadêŋ Yisu, "Anyô Bêŋ,
nuŋgwik Lemambô thô êndêŋ yêlô. Êŋ ma
hatôm."
9 *Ma hanaŋ viyaŋ, "Pilip, bôk yahamô
haviŋ môlô sawa daim ma miŋ hoyala
ya ami denaŋ e? Anyô hayê ya ma
hayê Wakamik. Ma honaŋ nena yaŋgik
Wakamik thô eka?
10 *Ma miŋ hôêvhaviŋ nena yahamô
Wakamik kapô ma Wakamik hamô yakapô
ami e? Abô atu ba yahanaŋ hadêŋ môlô ma
Wakamik hamô ya kapô ba hathak hadum
anêŋ ku. Miŋ yada yahanaŋ hathak yenaŋ
auk ami.
11 *Nônêmimbiŋ abô êntêk! Wakamik
hamô ya kapô ma yahamô yani kapô. Ma
môlô ôdô nônêmimbiŋ abô êntêk, êŋ ma
lemimimbi ku takatu ba yahadum ek nêm
môlô sa ek nônêmimbiŋ!
12 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Anyô
hêvhaviŋ ya ma tem indum ku lomaloma
êtôm yahadum. Ma yaha ek Wakamik. Aêŋ

* **13:31:** Jon 12:23 * **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34 * **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jon 3:23; 2Jon 5 * **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Lom 5:1-2 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49 * **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16

ba ôpatu ba hêvhaviŋ tem indum ku mavi lomaloma êmôŋ ek ku takatu ba yahadum.
13 *Nôm takatu ba môlô onaŋ hathak yenaŋ athêŋ ek yandum ma tem yandum ek Nakaduŋ injik Lambô anêŋ lôkmaŋgiŋ thô.
14 Ma nôm takatu ba môlô onaŋ hik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem yandum.”

Lovak Matheŋ tem êlêm

15 *“Môlô lemimhaviŋ ya, êŋ ma tem nosopa abô takatu ba yahanaŋ.
16 *Ma tem yanaŋ injik Wakamik liŋ ek nêm anyô yaŋ ek embatho môlô loŋ.
17 *Ma anyô êŋ tem êmô imbiŋ môlô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba hathak hik Wapômbêŋ thô. Ma tem êmô imbiŋ môlô ba êmô môlô kapôlômim ek noyala yani. Ma doŋtom avômalô pik miŋ êyê lo eyala ami. Ba intu tem miŋ neja ami.
18 Tem yandealêm esak loŋbô ba miŋ hatôm yatak môlô êtôm avômena bilak ami.
19 Dokte ma avômalô pik tem nêsôŋ ya paliŋ. Ma doŋtom môlô tem ôŋgô ya. Yahamô lôkmala. Ba intu tem môlô nômô lôkmala imbiŋ.
20 *Wak êŋ ma tem môlô noyala nena yahamô Wakamik kapô, ma môlô ômô ya kapô, ma yahamô môlô kapôlômim.
21 Ma ôpatu ba halaŋô yenaŋ abô balabuŋ ba hasopa, ôpêŋ lahaviŋ ya. Ma ôpatu ba lahaviŋ ya ma Wakamik tem laimbiŋ yani. Ma aêŋ iyom tem yaleŋimbiŋ yani ma tem yaŋgik ya thô êndêŋ yani.”
22 Êŋ ma Judas yaŋ, miŋ Iskaliot ami, yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, aisê ba lemhaviŋ nuŋgwik oda thô êndêŋ yêlô ma avômalô pik mi?”
23 Ma Yisu hanaŋ, “Ôpatu ba lahaviŋ ya tem esopa yenaŋ abô. Ma Wakamik tem laimbiŋ ôpêŋ, ma tem yai ana namô imbiŋ yani.
24 *Ma ôpatu ba miŋ lahaviŋ ya ami tem miŋ esopa yenaŋ abô ami. Abô êntêk ba môlô olaŋô ma miŋ yenaŋ abô ami. Mi. Abô takêŋ ma Wakamik atu ba hêv ya ba yahalêm anêŋ abô.
25 “Yahamô denaŋ ma yahanaŋ abô takêŋ hadêŋ môlô.
26 Ma Wakamik tem nêm anyô te ba êlêm esak yenaŋ athêŋ ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ ba tem êndôŋ môlô esak nôm takêŋ sapêŋ. Ma tem indum ba môlô lemimimbi abô taksêbôk ba yahanaŋ.
27 Yenaŋ labali yahêv lôk yahadô hamô haviŋ môlô. Êŋ ma yada yenaŋ. Miŋ avômalô pik hatôm nênêm êndêŋ môlô ami. Lemim êndôk biŋ ma miŋ nôkô ami.
28 * “Ma lêk olaŋô abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô, ‘Yaha. Ma tem yandealêm esak loŋbô.’ Êŋ ma môlô lemimmalaiŋ. Wakamik ma bêŋ ek ya. Ma môlô lemimimbiŋ ya, ma tem môlô lemimmavi ek yaha hadêŋ Wakamik.
29 *Nôm êŋ miŋ habitak ami denaŋ ma lêk yahanaŋ hadêŋ môlô ek wak êŋ hayô ma môlô nônêmimbiŋ.
30 Dokte ma pik êntêk anêŋ anyô bêŋ tem êlêm ba intu miŋ hatôm yanaŋ abô pôk bêŋ anôŋ ami. Ma miŋ hatôm indum nômla esak ya ami.
31 Ma doŋtom yahadum ek avômalô pik neyala nena yaleŋhaviŋ Wakamik ba yahasopa nôm takatu ba yani hanaŋ hadêŋ ya katô. Yôv ma nôlêm ek alôana i.”

15

Yisu ma yak lokwaŋ ta anôŋ

1 Yisu hanaŋ, “Ya ma yak lokwaŋ ta anôŋ. Ma Wakamik ma ku kapô anêŋ alaŋ.
2 *Yenaŋ thaŋaŋ sapêŋ atu ba miŋ hik anôŋ ami ma Wakamik hathak halo vê. Ma thaŋaŋ sapêŋ atu ba hik anôŋ ma hêv katôŋ vê ek injik limamôk.
3 Abô atu ba yahanaŋ hadum ba môlô ubitak mabuŋ.
4 Môlô odahaliŋ ya êŋ ma tem yandahaliŋ môlô. Yak thaŋaŋ da miŋ hatôm injik anêŋ anôŋ ami. Thaŋaŋ hadahaliŋ yak lokwaŋ ta ek injik limamôk. Aêŋ ba môlô miŋ odahaliŋ ya ami, êŋ ma tem miŋ uŋgwik anôŋ ami.
5 “Yada ma hatôm yak lokwaŋ ta. Ma môlô ma thaŋaŋ. Ôpatu ba hadahaliŋ ya

* **14:15:** Jon 15:10; 1Jon 5:3 * **14:16:** Jon 14:26; 15:26; 16:7 * **14:17:** Jon 16:13 * **14:20:** Jon 17:21-23 * **14:24:** Jon 7:16 * **14:28:** Jon 20:17 * **14:29:** Jon 13:19 * **15:2:** Mat 3:10

ma yahadahaliŋ yani ba intu hik limamôk. Ma miŋ yahêv môlô sa ami, ma môlô miŋ hatôm nundum nômlate ami.
6 *Ma anyô te miŋ hadahaliŋ ya ami ma hatôm thaŋaŋ atu ba ibi halôk pik ba hakapok ba isup ek nêmbôk esak atum.
7 Ma môlô odahaliŋ ya ba yenaŋ abô hêk môlô kapô ba onaŋ hik ya liŋ hathak malêla takatu ba môlô lemimhaviŋ, êŋ ma tem noja.
8 *Ma avômalô takatu ba ethak ik anôŋ limamôk intu tem nêgê i nena yenaŋ. Êŋ ma uik Wakamik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô.

9 "Yaleŋhaviŋ môlô hatôm atu ba Wakamik lahaviŋ ya. Nômô yenaŋ yaleŋhaviŋ êŋ kapô.
10 *Môlô osopa yenaŋ abô ma tem môlô nômô yenaŋ yaleŋhaviŋ kapô hatôm atu ba yahasopa Wakamik anêŋ abô ba yahamô yani anêŋ lahaviŋ kapô.
11 Yahanaŋ abô takêntêk ek yenaŋ yaleŋmavi êmô imbiŋ môlô lôk êmô môlô kapôlômim siŋ.
12 *Yanaŋ abô balabuŋ te êndêŋ môlô nena môlô tomtom lemimimbiŋ am êtôm atu ba bôk yaleŋhaviŋ môlô yôv.
13 *Ma anyô te hatak anêŋ lôkmala ek hêv anêŋ anyô môlô bulubiŋ, êŋ ma lahaviŋ êŋ hamôŋ ek leŋiŋhaviŋ vi.
14 *Môlô udum aêŋ êŋ ma môlô ma yenaŋ anyô môlô.
15 Sêbôk ma yahalam môlô nena anyô ku. Anyô ku ma miŋ hayala anyô bêŋ anêŋ auk ami. Ma doŋtom lêk yahik auk nômbêŋ atu ba Wakamik bôk hêv hadêŋ ya thô hadêŋ môlô ba intu yahalam môlô tomtom nena anyô môlô. Ma miŋ ŋê ku hathak loŋbô ami.
16 Môlô miŋ bôk olam ya ami. Mi. Yahalam môlô lôk yahatak yabaheŋ hayô hêk môlô ba hathak yenaŋ athêŋ nonaŋ injik Wakamik liŋ esak unim lemimhaviŋ ma tem yanêm lemimhaviŋ takêŋ êndêŋ môlô ek unu uŋgwik anôŋ atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
17 *Yenaŋ abô balabuŋ ma môlô lemimimbiŋ am."

Ŋê pik tem nêpôlik esak ŋê ku

18 Yisu hanaŋ, "Avômalô pik êpôlik ek môlô, êŋ ma môlô lemimimbi nena bôk êpôlik hathak ya aêŋ iyom.
19 *Môlô ma pik anêŋ ma tem avômalô pik leŋiŋimbiŋ môlô êtôm atu ba leŋiŋ haviŋ thêlôda iniŋ avômalô. Ma doŋtom môlô ma miŋ avômalô pik êntêk ami. Bôk yahalam môlô yôv ek notak avômalô takêŋ ba intu êpôlik hathak môlô.
20 *Môlô lemimimbi abô êntêk ba yahanaŋ hadêŋ môlô katô. 'Anyô ku miŋ bêŋ ek anêŋ anyô bêŋ ami.' Avômalô pik êntêk bôk êv vovaŋ hadêŋ ya ba intu tem nindum aêŋ iyom êndêŋ môlô. Ma aêŋ iyom doho bôk elaŋô yenaŋ abô ba intu tem nedaŋô môlônim abô imbiŋ.
21 Môlô ma yenaŋ avômalô. Ma avômalô pik êthôŋ ôpatu ba hêv ya ba yahalêm paliŋ. Ba intu tem nênêm vovaŋ êndêŋ môlô.
22 Ma miŋ yahalêm ba yahêv abô hadêŋ avômalô takêŋ ami, êŋ ma tem miŋ neja vuli esak iniŋ kambom ami. Ma doŋtom lêk miŋ hatôm nenaŋ abô te ami.
23 *Ôpatu ba hapôlik hathak ya ma hapôlik hathak Wakamik aêŋ iyom.
24 Ma ya miŋ yahamô thêlô malêvôŋ ba yahadum ku atu ba miŋ bôk anyô te hadum ami êŋ ma thêlôniŋ kambom mi. Ma doŋtom bôk êyê yôv ma êdô yai lôk Wakamik.
25 *Aêŋ ba thêlôda iniŋ abô balabuŋ bute hik anôŋ aêntêk,
'Thêlô êdô ya oyaŋ.' *Kapya Yeŋ 35:19; 69:4*
26 * "Tem yanêm anyô te êlêm anêŋ Wakamik ek embatho môlô loŋ. Ôpêŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wakamik tem nêm ek injik Wapômbêŋ thô. Ma tem enaŋ yenaŋ abô bêŋ.
27 Ma yenaŋ ku anêŋ môŋ ma môlô sapêŋ bôk ômô haviŋ ya aleba lêk. Êŋ ma môlô nonaŋ yenaŋ abô bêŋ imbiŋ.

* **15:6:** Mat 7:19; 13:42 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Jon 14:15; 1Jon 2:5 * **15:12:** Jon 13:34 * **15:13:** Jon 10:11; 1Jon 3:16 * **15:14:** Mat 12:50 * **15:17:** Jon 13:34 * **15:19:** Jon 17:14 * **15:20:** Jon 13:16 * **15:23:** Luk 10:16 * **15:25:** Jon 13:16 * **15:26:** Jon 14:26 * **16:2-3:** Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22; 15:21

16

1 “Yahanaŋ abô takêŋ ek môlô miŋ notak
unim ôêvhaviŋ ami.
2-3 *Êthôŋ yai lôk Wakamik paliŋ ba intu
tem nênêm môlô vê lôk nijik môlô vônô ba
nesoŋ nena êŋ ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
4 Lêk yahanaŋ abô takêŋ yôv hadêŋ môlô
ek waklavôŋ nôm takêŋ habitak, êŋ ma tem
lemimimbi nena bôk yahanaŋ yôv. Sêbôk
ma yada yahamô haviŋ môlô ba intu miŋ
yahanaŋ abô êŋ hadêŋ môlô ami.
5-6 “Ma doŋtom yaha ek yani atu ba hêv
ya ba yahalêm. Ma yahanaŋ abô takêntêk
hadêŋ môlô ba intu hadum môlô lemim-
malaiŋ kambom ba miŋ onaŋ hik ya liŋ
nena ‘tem nu êsê’ ami e?
7 *Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena yaha
ek Wakamik ek nêm môlô sa. Yaha ami êŋ
ma Lovak Matheŋ, ôpatu ba embatho môlô
loŋ tem miŋ êlêm ami. Ba intu tem yana ek
yanêm yani ba êlêm êndêŋ môlô.
8 Yani tem êlêm ek enaŋ avômalô pik
iniŋ kambom lokwaŋlô bêŋ aêntêk: iniŋ
kambom atu idum bêŋ lôk auk atu elela
auk thêthôŋ ma iniŋ auk lôkbaŋ hathak
waklavôŋ idum abô.
9 Ku môŋ ma tem enaŋ avômalô iniŋ kam-
bom atu ba miŋ êvhaviŋ ya ami bêŋ.
10 Ma ku yaŋ ma avômalô pik esoŋ nena
ya miŋ anyô thêthôŋ ami. Ma doŋtom yaha
ek Wakamik ba tem miŋ môlô nôŋgô ya
ami ba intu ya ma anyô thêthôŋ. Aêŋ ba
tem êlêm ek injik auk thêthôŋ êŋ thô.*
11 *Ma ku te lô nena avômalô pik esopa
anyô môŋ atu ba hayabiŋ pik êntêk ba
esoŋ nena tem miŋ nindum abô ami. Ma
doŋtom ôpêŋ bôk hamô loŋ idum abô yôv ek
ema ba intu thêlô tem nindum abô imbiŋ.
Aêŋ ba Lovak Matheŋ tem injik auk êŋ thô
êndêŋ i imbiŋ.
12 * “Yaleŋhaviŋ yanêm abô bêŋ anôŋ
imbiŋ êndêŋ môlô ma môlô miŋ hatôm
nobaloŋ ami.
13 Ma doŋtom Lovak Matheŋ ôpatu ba
hik Wapômbêŋ thô tem êlêm ek eyabiŋ
môlônim auk ek noyala Wapômbêŋ lôk
enaŋ abô esak nôm takatu ba tem imbitak
embeŋ yam. Yani tem enaŋ abô atu ba
halaŋô iyom ma tem miŋ enaŋ abô êtôm
yanida anêŋ auk ami.
14 Yani tem enja yenaŋ auk ba enaŋ bêŋ
êndêŋ môlô ma tem injik yenaŋ lôkmaŋgiŋ
thô êndêŋ môlô imbiŋ.
15 Wakamik anêŋ auk ma hatôm yenaŋ.
Ba intu yahanaŋ nena Lovak Matheŋ tem
enja yenaŋ auk ba injik thô êndêŋ môlô.”

Leŋmalaiŋ tem imbitak leŋmavi anôŋ

16 *Yisu hanaŋ, “Dokte ma tem môlô
nôsôŋ ya paliŋ. Ma vêm ka tem ôŋgô ya esak
loŋbô.”
17 Ma ŋê ku doho enaŋ hadêŋ thêlôda,
“Aisê ka yani hanaŋ nena dokte ma tem
alalô nasôŋ yani paliŋ? Ma vêm ka tem
nagê yani esak loŋbô lôk ni ek Lambô?
Alalô athôŋ abô takêŋ paliŋ.”
18 Ma thêlô enaŋ lôbôlôŋ, “ ‘Dokte’ anêŋ
ôdôŋ aisê? Alalô athôŋ abô êŋ paliŋ.”
19 Yisu hayala nena idum ek nenaŋ injik
yani liŋ esak abô êŋ. Aêŋ ba hanaŋ, “Ya-
hanaŋ ‘Dokte ma tem nôsôŋ ya paliŋ. Ma
vêm ka tem ôŋgô ya esak loŋbô.’ Ba intu
môlô onaŋ hik môlôda liŋ hathak abô atu
ba yahanaŋ anêŋ ôdôŋ e?
20 Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô.
Avômalô pik tem leŋiŋmavi. Ma doŋtom
môlô tem nodaŋ asêŋ malêŋ. Môlô tem
kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom môlô
lemimmalaiŋ êŋ tem imbitak lemimmavi
anôŋ.
21 Avi anêŋ waklavôŋ embathu hayô êŋ
ma hawa vovaŋ ek embathu. Ma lêk ha-
vathu yôv ma miŋ lahabi vovaŋ êŋ hathak
loŋbô ami. Amena lêk habitak yôv ba intu
lamavi anôŋ.
22 Ma môlô aêŋ iyom. Lêk môlô
kapôlômim malaiŋ. Ma doŋtom tem yaŋgê
môlô esak loŋbô ba intu tem lemim mavi.
Ma miŋ hatôm anyô la nêm lemim mavi êŋ
vê ênjêk môlô ami.
23 *Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ môlô. Tem
yana ba nôm takatu ba môlô onaŋ hik
Wakamik liŋ hathak yenaŋ athêŋ ma tem
yani nêm êndêŋ môlô. Ma môlô tem miŋ
nonaŋ injik ya liŋ esak nômlate ami.

* **16:7:** Jon 14:16 * **16:10:** Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma miŋ hêk yaiŋ ami. * **16:11:** Jon 12:31 * **16:12:** 1Ko 3:1-2
* **16:16:** Jon 14:19 * **16:23:** Mat 7:7

24 Ya ma Nakaduŋ ba intu nonaŋ injik yani liŋ esak yenaŋ athêŋ ek noja lemimmavi bêŋ anôŋ êmô môlô kapôlômim siŋ. Sêbôk aleba lêk ma miŋ môlô onaŋ hik yani liŋ hathak nômlate hathak yenaŋ athêŋ ami.”
25 Yisu hanaŋ, “Bôk yahavuŋ abô ba yahanaŋ abô sapêŋ hatôm abô loŋ kapô hadêŋ môlô. Ma wak te am ka tem yanaŋ abô avanôŋ êndêŋ môlô esak Wakamik ba tem yanaŋ bêŋ.
26 Wak êŋ ma môlôda tem nodam yenaŋ athêŋ ba nonaŋ injik Wakamik liŋ. Ma miŋ yada yanja môlônim abô ba yanaŋ injik yani liŋ ami.
27 *Avanôŋ! Môlô lemimhaviŋ ya lôk ôêvhaviŋ nena yahalêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Wakamik da lahaviŋ môlô ba môlôda tem nonaŋ injik yani liŋ esak unim lemimhaviŋ.
28 Yahatak Wakamik ba yahalêm pik. Ma lêk yahatak pik ba yahavôha ek Wakamik.”
29 Êŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku enaŋ, “Lêk honaŋ abô êŋ bêŋ ma miŋ huvuŋ ami.
30 Lêk yêlô ayala nena hoyala nômkama sapêŋ. Miŋ yêlô anaŋ hik o liŋ ami denaŋ ma hoyala yêlôaniŋ abô ba honaŋ bêŋ. Ba intu yêlô êvhaviŋ nena hôlêm anêŋ Wapômbêŋ.”
31 Yisu hanaŋ, “Lêk môlô ôêvhaviŋ e?
32 *Odaŋô! Avômalô tem nidupuniŋ môlô tomtom ba nôsôv mayaliv ba unu unim loŋ. Ma môlô tem notak ya ba yada tem yamô thiliv. Ma doŋtom Wakamik hamô haviŋ ya. Aêŋ ba tem miŋ yamô daluk ami. Wak te am ka nôm êŋ tem imbitak. Ma wak êŋ lêk habitak yôv.
33 *“Lêk yahanaŋ abô takêŋ ek môlô nodahaliŋ ya ba nômô yaô. Môlô tem nôpôm malaiŋ êmô pik êntêk. Ma doŋtom numiŋ lôklokwaŋ! Ya bôk yahamô pik êntêk anêŋ lôklokwaŋ lu yôv.”

17

Yisu hateŋ mek ek yanida

1-2 Yisu hanaŋ abô takêŋ yôv ma hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek nena, “Wakamik, wakma lêk hayô yôv. Bôk hotak ya yôv ek yayabiŋ avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek yanêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i. Ba nuŋgwik Nalum anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ek yaŋgik anêm lôkmaŋgiŋ thô aêŋ iyom.
3 *Êntêk ma lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Neyala nena O ma Wapômbêŋ avanôŋ biŋ doŋtom lôk ya ma Yisu Kilisi, ôpatu ba O Wapômbêŋ hôêv ba halêm.
4-5 *Wakamik, lêk yahik anêm lôkmaŋgiŋ thô hamô pik êntêk hathak ku takatu ba hôêv hadêŋ ya aleba lêk anêŋ daŋ. Ma nêm mavi lôk athêŋ bêŋ êndêŋ ya esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba pik miŋ habitak ami denaŋ ma yahawa athêŋ bêŋ êŋ haviŋ o ba yahamô mavi anôŋ.

Yisu hateŋ mek ek ŋê ku laumiŋ ba lahavuju

6 “Bôk yahik o thô hadêŋ avômalô pik takatu ba hôêv hadêŋ ya yôv. Sêbôk atu ba thêlô ma anêm avômalô ba hôêv hadêŋ ya ba lêk esopa anêm abô.
7-8 Yahêv abô sapêŋ atu ba hôêv hadêŋ ya hadêŋ i ba esopa. Thêlô eyala katô nena yahatak o ba yahalêm pik lôk êvhaviŋ nena hôêv ya ba yahalêm. Aêŋ ba lêk eyala nena nôm takatu ba hôêv hadêŋ ya ma halêm anêŋ o iyom.
9 Yahateŋ ek avômalô takatu ba bôk hôêv hadêŋ ya yôv. Thêlô ma anêm avômalô ba intu yahateŋ mek ek i. Ma miŋ yahateŋ mek ek avômalô pik ami.
10 Avômalô takatu ba yenaŋ êŋ ma anêm. Ma avômalô takatu ba anêm êŋ ma yenaŋ. Ma thêlô êŋ intu ik yenaŋ lôkmaŋgiŋ thô.
11 Tem yatak pik ba yana ma tem miŋ yamô pik esak loŋbô ami. Ma thêlô tem nêmô pik. Wakamik, o ma matheŋ! Ba oyabiŋ i esak anêm athêŋ atu ba bôk hôêv hadêŋ ya ek thêlô kapôlôŋiŋ doŋtom êtôm alai kapôlôŋiŋ doŋtom.
12 *Bôk yahamô haviŋ thêlô ba yahayabiŋ i hathak athêŋ atu ba hôêv hadêŋ ya. Ma kambom te miŋ habuliŋ i ami lôk thêlô te miŋ hatak o ami. Mi. Anyô te iyom

* **16:27:** Jon 14:21,23 * **16:32:** Mat 26:31,56 * **16:33:** Jon 14:27; Lom 5:1; 1Jon 5:4 * **17:3:** 1Jon 5:20 * **17:4-5:** Jon 1:1-2; 4:34 * **17:12:** Jon 6:39; 13:18

intu tem ni loŋ atum ek abô atu ba bôk hêk anêm kapya tem injik anôŋ.
13 “Ma doŋtom yahamô pik denaŋ ba yahanaŋ abô êŋ ek yenaŋ yaleŋmavi bêŋ anôŋ êmô thêlô kapôlôŋiŋ siŋ ek malê nena tem yasôk.
14 Bôk yahêv anêm abô yôv hadêŋ i. Ma ya miŋ anyô pik êntêk ami. Ma thêlô aêŋ iyom. Ba intu avômalô êpôlik hathak i.
15 *Wakamik yahanaŋ hik o liŋ nena umiŋ anyô kambom loŋ siŋ ek thêlô ma miŋ onja i vê ênjêk pik êntêk ami.
16 Ya miŋ anyô pik êntêk ami ma thêlô aêŋ iyom.
17 Otak anêm abô êndôk thêlô kapôlôŋiŋ ba undum i ek nimbitak anêm avômalô ku matheŋ. Anêm abô êŋ ma avanôŋ.
18 *Yahêv thêlô ba i pik êntêk hatôm atu ba hôêv ya ba yahalêm.
19 Ma yahêv yada hadêŋ o ek thêlô nimbitak anêm avômalô ku matheŋ anôŋ.

Yisu hateŋ mek ek avômalô êvhaviŋ sapêŋ

20 “Miŋ yahateŋ mek hathak ŋê ku takêŋ iyom ami. Mi. Yahateŋ mek hathak avômalô takatu ba tem nedaŋô ŋê ku takêŋ iniŋ abô ba nênêmimbiŋ ya
21 ek thêlô sapêŋ nêmô kapôlôŋiŋ doŋtom êtôm atu ba hômô yakapô ma yahamô o kapô. Wakamik, thêlô tem nêmô alai kapô imbiŋ ek avômalô pik nênêmimbiŋ nena hôêv ya ba yahalêm.
22 *Bôk hôêv ya hatôm anyô lôkmaŋgiŋ ba lêk yahik lôkmaŋgiŋ êŋ thô hadêŋ thêlô ek thêlô kapôlôŋiŋ doŋtom êtôm alai kapôlôŋiŋ doŋtom.
23 Yahamô thêlô kapôlôŋiŋ ma hômô ya kapô. Undum ba thêlô lôkthô nimbitak kapôlôŋiŋ doŋtom ek avômalô pik neyala nena hôêv ya ba yahalêm lôk neyala nena lemhaviŋ thêlô hatôm atu ba lemhaviŋ ya.
24 “Wakamik, yaleŋhaviŋ avômalô takêntêk ba hôêv hadêŋ ya nêmô imbiŋ ya êmô loŋ atu ba yahamô ek nêgê yenaŋ lôkmaŋgiŋ. Pik miŋ habitak ami denaŋ ma lemhaviŋ ya ba intu hôêv lôkmaŋgiŋ êŋ hadêŋ ya.
25 “Wakamik, o ma thêthôŋ. Avômalô pik êthôŋ o paliŋ ma doŋtom ya ma yahayala o. Ma yenaŋ avômalô takêntêk eyala nena hôêv ya ba yahalêm.
26 Bôk yahik o thô hadêŋ thêlô. Ma tem miŋ yatak ku êŋ ami ek yada yamô thêlô kapôlôŋiŋ ek leŋiŋimbiŋ avômalô vi êtôm atu ba lemhaviŋ ya.”

18

Evaloŋ Yisu (Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

1 Yisu hateŋ mek yôv ma lôk anêŋ ŋê ku ibup êyô ŋaŋ Kidlon. Ŋaŋ êŋ vi ma ku alokwaŋ oliv te hêk ba thêlô i loŋ êŋ.
2 Loŋ êŋ ma thêlô ethak i lôbôlôŋ. Ba intu Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ, hayala loŋ êŋ.
3 Êŋ ma Judas halom ŋê vovak Lom dumte lôk Palisi lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da ma iniŋ ŋê bêŋbêŋ ba i loŋ êŋ. Thêlô ewa atum lam lôk atum abiŋ kapok ma nômkama nijik vovak.
4 Yisu hayala nôm takatu ba tem êpôm yani ba hi yaiŋ ma hanaŋ, “Môlô ôbôlêm opalê?”
5 Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”
Ma yani hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Judas, ôpatu ba tem enaŋ Yisu bêŋ intu hamiŋ haviŋ ŋê êŋ.
6 Thêlô elaŋô Yisu hanaŋ, “Ya êŋ êntêk.” Êŋ ma ele i ma êv yak halôk pik.
7 Ma yani hanaŋ hik thêlô liŋ hathak loŋbô, “Môlô ôbôlêm opalê?”
Ma thêlô enaŋ, “Yisu anêŋ Nasalet.”
8 Ma hanaŋ, “Lêk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv nena ya êŋ êntêk. Lêk ôpôm ya yôv ba notak ŋê êntêk ba ini.”
9 *Hanaŋ aêŋ ek abô bôsêbôk tem injik anôŋ nena miŋ hatôm etak avômalô takatu ba Lambô hêv hadêŋ yani te ami.
10 Êŋ ma Saimon Pita hawa biŋ vovak ma hale anyô bêŋ habôk da anêŋ anyô ku te limbuk vianôŋ vê. Anyô ku êŋ anêŋ athêŋ nena Malukus.
11 *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Otak anêm biŋ êndôk anêŋ kupik esak loŋbô! Tem yandum ku malaiŋ atu ba Wakamik hêv hadêŋ ya.”

* **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3 * **17:18:** Jon 20:21 * **17:22:** Ap 4:32 * **18:9:** Jon 6:39 * **18:11:** Mat 26:39

Ewa Yisu ba i hadêŋ Anas
(Mat 26:57)

12 Êŋ ma Lom iniŋ ŋê vovak lôk anyô
vovak laik lôk avômalô Islael iniŋ sôp bidoŋ
evaloŋ Yisu ba ekak hathak yak.
13 Thêlôniŋ ku môŋ ma ewa yani ba
i hadêŋ Anas, yani ma Kaiapas anêŋ
yaŋmalô. Kaiapas ma anyô bêŋ habôk da
hadêŋ sondabêŋ êŋ.
14 *Yani anyô sêbôk atu ba hik auk thô
hadêŋ Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ nena, "Mavi ek
anyô te iyom ema ek nêm avômalô Islael
bêŋ anôŋ sa."

Pita hanaŋ "Yahathôŋ Yisu"
(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

15 Saimon Pita lôk anyô ku yaŋ esopa
Yisu ba i. Anyô ku êŋ ma anyô bêŋ habôk
da anêŋ anyô môlô te ba intu hasopa Yisu
habitak hayô badêŋ abôlêk ba hi.
16 Ma Pita haminŋ badêŋ viyainŋ. Ma anyô
ku yaŋ atu ba anyô bêŋ habôk da anêŋ
anyô môlô havôhi ma hanaŋ abô hadêŋ avi
atu ba hayabiŋ badêŋ abôlêk ba hawa Pita
hayô badêŋ kapô.
17 Avi atu ba hayabiŋ unyak abôlêk
hanaŋ hik Pita liŋ, "E! O ma ôpatu anêŋ
anyô ku te e?"
Ma Pita hanaŋ, "Mi."
18 Loŋ lêk thilibuŋ. Ma ŋê ku lôk ŋê êbôk
da iniŋ sôp bidoŋ ebaŋ atum ba ivuŋu iminŋ.
Ma Pita haminŋ haviŋ.

Anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu liŋ
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Luk 22:66-71)

19 Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ hik Yisu
liŋ hathak anêŋ ŋê ku lôk abô takatu ba
hanaŋ ba hadôŋ avômalô.
20 Ma Yisu hanaŋ, "Yahathak yahaminŋ
piklêvôŋ ba yahanaŋ abô hadêŋ avômalô.
Ma yahadôŋ avômalô hamô unyak yeŋ lôk
unyak matheŋ ma loŋ atu ba avômalô Islael
ethak doŋtom halôk. Ma miŋ yahavuŋ abô
ami.
21 Ma aisê ka honaŋ hik ya liŋ? Avômalô
takatu ba elaŋô abô takatu ba yahanaŋ,
thêlô eyala abô êŋ katô. Ba intu onaŋ injik
i liŋ."
22 Hanaŋ aêŋ ma ŋê êbôk da iniŋ sôp
bidoŋ atu ba haminŋ habobo hapetav Yisu
ba hanaŋ, "E! Honaŋ aêŋ hadêŋ anyô bêŋ
habôk da eka?"
23 Ma Yisu hanaŋ, "Yahanaŋ abô kam-
bom, êŋ ma onaŋ abô êŋ bêŋ. Yahanaŋ abô
avanôŋ, ma aisê ka huik ya?"
24 Êŋ ma Anas hêv Yisu ba hi hadêŋ Ka-
iapas, anyô bêŋ habôk da. Ma yak atu ba
ekak yani hamô denaŋ.

Pita hanaŋ "Yahathôŋ Yisu" bôlôŋ yaŋ hathak loŋbô
(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Saimon Pita havuŋu atum haminŋ ma
enaŋ hik yani liŋ, "O ma ôpêŋ anêŋ ŋê ku
te e?"
Ma Pita hanaŋ, "Mi."
26 Êŋ ma anyô bêŋ habôk da anêŋ ŋê ku te
hanaŋ, "Yahayê huminŋ alokwaŋ oliv kapô
haviŋ yani." Anyô ku êŋ ma ôpatu ba Pita
haŋgasiv limbuk vê anêŋ thalaleŋ te.
27 *Ma Pita hanaŋ hathak loŋbô, "Mi."
Kasana ma tale halaŋ.

Ewa Yisu hi hadêŋ Pailat
(Mat 27:11-26; Mak 15:1-15; Luk 23:1-5,13-25)

28 Ewa Yisu hêk Kaiapas anêŋ unyak ba i
anyô bêŋ Lom atu anêŋ unyak. Waklavôŋ
Hale ba Hi anêŋ lôkbôk momaŋiniŋ lêk
hayô ba Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ leŋiŋhaviŋ
nêmô mabuŋ êŋjêk Wapômbêŋ ma ek nêgê
waklavôŋ êŋ. Ba intu êdô nimbitak nêyô
anyô loŋ buyaŋ bêŋ êŋ anêŋ unyak.
29 Ma Pailat hi viyaiŋ ma hanaŋ, "Ôpêŋ
hadum malê ba môlô udum abô ek yani?"
30 Ma enaŋ, "Aisê! Yani miŋ anyô kam-
bom ami, êŋ ma tem miŋ yêlô naja yani
êlêm êndêŋ o ami!"
31 *Ma Pailat hanaŋ, "Yôv! Môlôda noja
yani ba nundum abô esak môlôda unim
abô balabuŋ."
Ma enaŋ, "Môlô avômalô Lom unim abô
balabuŋ hanaŋ nena yêlô avômalô Islael
miŋ hatôm naŋgik ôpatu ba hadum kam-
bom vônô ami."

* **18:14:** Jon 11:49-51 * **18:27:** Jon 13:38 * **18:31:** Jon 19:6-7 * **18:32:** Jon 3:14; 12:33

32 *Enaŋ aêŋ ek abô sêbôk atu ba Yisu hanaŋ hathak loŋôndê atu ba tem ema esak tem injik anôŋ.
33 Aêŋ ba Pailat hi unyak kapô hathak loŋbô ma halam Yisu halêm ma hanaŋ hik yani liŋ, “O ma avômalô Islael iniŋ kiŋ e?”
34 Ma Yisu hanaŋ, “Oda anêm auk ba honaŋ abô êŋ mena anyôla hanaŋ hadêŋ o e?”
35 *Ma Pailat hanaŋ, “Hosoŋ nena ya anyô Islael e? Hudum malê ba oda anêm avômalô lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da ewa o ba êlêm hadêŋ ya?”
36 Ma Yisu hanaŋ, “Loŋ lôkliŋyak atu ba yahayabiŋ ma miŋ anêŋ pik êntêk ami. Yayabiŋ loŋ lôkliŋyak pik êntêk ma yenaŋ ŋê ku tem nijik vovak ek miŋ anyô te etak ya êndôk Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ baheŋiŋ ami. Ba intu yenaŋ loŋ lôkliŋyak ma miŋ hamô pik êntêk ami.”
37 Aêŋ ba Pailat hanaŋ, “O ma kiŋ!”
Ma Yisu hanaŋ “Intu êŋ. Ya ma kiŋ. Wakamik hêv ya ba yahalêm pik êntêk ma avi havathu ya ek yaŋgik abô avanôŋ thô. Ma ôpatu ba hayala abô avanôŋ êŋ intu halaŋô yenaŋ abô.”
38 Ma Pailat hanaŋ, “Abô avanôŋ, êŋ ma malê te?” Yôv ma hale unyak viyaiŋ ba hi hadêŋ avômalô Islael hathak loŋbô ma hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi.
39 Ma yahathak yahasopa môlônim lemimhaviŋ nena sondabêŋ nômbêŋ intu anêŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma yahatak anyô koladôŋ te ba hi hadêŋ môlô. Aêŋ ba lemimhaviŋ yatak môlô avômalô Islael unim kiŋ êntêk e?”
40 Ma elam lôklala, “Yani mi. Otak Balabas!” Balabas ma anyô sêbôk atu ba hik vovak hadêŋ ŋê bêŋbêŋ anêŋ Lom takatu ba eyabiŋ avômalô Islael.

19

Pailat hanaŋ ek nijik Yisu vônô (Mat 27:26-31; Mak 15:15-20)

1 Yôv ma Pailat hanaŋ ba evali Yisu.
2 *Ma ŋê vovak ewa yak lôkmaŋgiŋ atu ba epesaŋ hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ ma ik halôk wakadôk. Ma ewa kiŋ anêŋ kwêv thalaleŋ daim te ma ik hathak yani.
3 Ma i hadêŋ yani ma enaŋ mathalaleŋ, “Waklêvôŋ mavi, avômalô Islael iniŋ kiŋ!” ma epetav yani.
4 Ma Pailat hale yaiŋ hathak loŋbô ma hanaŋ hadêŋ avômalô, “Odaŋô! Tem yanja yani ende yaiŋ ek yaŋgik thô êndêŋ môlô nena lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk ma anêŋ kambom mi.”
5 Êŋ ma Yisu hale yaiŋ ma kuluŋ yak lôkmaŋgiŋ hamô wakadôk ma kwêv thalaleŋ atu hamô liŋkupik. Ma Pailat hanaŋ, “Ôŋgô yani atu êntêk!”
6 Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk iniŋ sôp bidoŋ êyê ma elam nena, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”
Ma Pailat hanaŋ, “Lêk yahalaŋô abô yôv ba ôpêntêk anêŋ kambom mi! Aêŋ ba môlôda noja ba uŋgwik vônô esak a!”
7 Ma enaŋ viyaŋ, “Anyô êntêk hanaŋ nena yani ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Ma yêlôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena naŋgik anyô anêŋ aêŋ vônô.”
8 Pailat halaŋô abô êŋ ba liŋhaka.
9 *Ma hi unyak kapô ma hanaŋ hik Yisu liŋ, “Hôlêm anêŋ êsê?” Ma doŋtom Yisu bônôŋ iyom.
10 Ma Pailat hanaŋ, “Hôdô onaŋ yenaŋ abô viyaŋ e? Ondaŋô! Ya ma anyô lôk athêŋ ba ya hatôm yanaŋ ek nijik o vônô esak a mena yatak o ba nu la. Lêk holaŋô e?”
11 *Ma hanaŋ, “Wapômbêŋ miŋ hêv athêŋ bêŋ êŋ hadêŋ o ami êŋ ma miŋ hatôm undum nômlate êndêŋ ya ami. Ba intu ôpatu ba hatak ya halôk bahem hathak yanida anêŋ auk intu anêŋ kambom ma bêŋ anôŋ ek anêm.”
12 *Pailat halaŋô abô êŋ ma habôlêm loŋôndê ek etak Yisu ba ni. Ma doŋtom Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ elam lôklala, “Hotak ôpêntu ba hi, o ma miŋ kiŋ Lom iniŋ anyô te ami! Ôpatu ba hanaŋ nena yani kiŋ, êŋ ma hapôlik hathak Lom iniŋ kiŋ.”
13 Pailat halaŋô abô êŋ ma hawa Yisu hale yaiŋ ma halôk hamô anêŋ loŋ idum

* **18:35:** Jon 1:11 * **19:2:** Luk 23:11 * **19:9:** Mat 27:12 * **19:11:** Jon 10:18; Ap 2:23; Lom 13:1 * **19:12:** Luk 23:2; Ap 17:7

abô. Loŋ êŋ elam nena Loŋ Valu. Ma avômalô Hiblu elam loŋ êŋ nena “Gabata”.
14 Habobo waklêvôŋ biŋ hadêŋ wak atu ba avômalô ethak epesaŋ i ek nêgê waklavôŋ Hale ba Hi.

Ma Pailat hawa Yisu hale yaiŋ ma hanaŋ hadêŋ avômalô Islael, “Ôŋgô, môlônim kiŋ êntêk.”
15 Ma thêlô elam lôklala, “Nônêm yani vê ek nijik esak a!”

Ma Pailat hanaŋ, “Yaŋgik môlônim kiŋ esak alovalaŋaŋsiŋ e?”

Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da enaŋ, “Yêlôaniŋ kiŋ intu Lom iniŋ kiŋ!”
16 Êŋ ma Pailat hatak Yisu halôk ŋê vovak baheŋiŋ ek nijik vônô esak alovalaŋaŋsiŋ ma ewa ba i.

Ik Yisu hathak alovalaŋaŋsiŋ (Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Yisu da hawa anêŋ alovalaŋaŋsiŋ ba hi malak viyaiŋ ba hayô loŋ te atu ba elam nena Leŋkadôk Lokwaŋ. Ma avômalô Hiblu elam nena Golgota.
18 Loŋ êŋ ma thêlô êthôkwêŋ Yisu lôk anyô lokwaŋju hathak alovalaŋaŋsiŋ. Anyô yaŋ hamiŋ vi ma yaŋ hamiŋ vi ma Yisu hamiŋ malêvôŋ.
19 Pailat hanaŋ ba eto abô te hathak aseleŋ te ba ik loŋ hathak alovalaŋaŋsiŋ aêntêk,

YISU ANÊŊ NASALET, AVÔMALÔ ISLAEL INIŊ KIŊ

20 Eto abô êŋ hathak abô Hiblu lôk abô Lom, ma abô Glik ba intu avômalô bêŋ anôŋ êyê ba esam abô êŋ. Loŋ atu ba êthôkwêŋ Yisu ma habobo malak lôŋ. Ma loŋôndê êŋ ma avômalô bêŋ anôŋ ethak elom ba intu esam.
21 Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da êyê ma enaŋ hadêŋ Pailat, “Oto aêntêk, ‘Ôpêntêk hanaŋ nena yanida intu Islael iniŋ kiŋ.’ Ma miŋ oto nena, ‘Islael iniŋ kiŋ’ ami.”
22 Ma Pailat hanaŋ, “Dô, abô atu ba lêk yahato yôv ma ênjêk aêŋ.”
23 Ŋê vovak takatu ba ik Yisu hathak alovalaŋaŋsiŋ ewa anêŋ kwêv lôk sôp ba ibi sam hi ôdôŋ ayova. Ma ŋê vovak ewa tomtom ma kwêv te hamô denaŋ. Kwêv êŋ ma idu hathak sôp doŋtom iyom ma miŋ idu hathak sôp doho haviŋ ami.
24 Ma ŋê vovak enaŋ, “Alalô nato athêŋ esak valu ba natak êndôk tase ma nayôkwiŋ ek nagê nena opalê enja kwêv êntêk. Ma miŋ nakakaviŋ ami.”

Thêlô idum aêŋ ek abô atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya hik anôŋ nena,

“Thêlô ibi yenaŋ kwêv sam ba ewa,
ma ibi valu ek neja yenaŋ kwêv daim.”

Kapya Yeŋ 22:18

Aêŋ ba intu ŋê vovak idum aêŋ.
25 *Ma avi doho imiŋ habobo alovalaŋaŋsiŋ atu ba êthôkwêŋ Yisu hathak. Yisu anêŋ talêbô lôk talêbô yaô ma Malia Kelopas yanavi, ma Malia anêŋ Magadala.
26 *Ma anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ hamiŋ habobo. Ma hayê talêbô lo anyô ku êŋ ma hanaŋ, “Wakatik, ôpêntu ma nalum.”
27 Ma hanaŋ hadêŋ anyô ku atu nena, “Avi intu ma lemtambô.” Aêŋ ba ôpêŋ hayabiŋ Malia hatôm anêŋ thalaleŋ te hamô yanida anêŋ unyak.

Yisu hama (Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 *Ma Yisu hayala nena lêk hadum anêŋ ku yôv ma hanaŋ, “Yahathakmuniŋ” ek abô atu ba hamô Wapômbêŋ anêŋ kapya injik anôŋ.
29 *Kolopak waiŋ maniŋ te hamô ba ewa nômlate hatôm kapôk ba esoŋ halôk waiŋ aleba lôthôk. Ma etak hathak alokwaŋ thaŋaŋ te anêŋ athêŋ nena “isop” ba êv halôk Yisu abôlêk.
30 Hanum vêm ma hanaŋ, “Ku lêk yôv.” Êŋ ma laselo haŋgôli ma hatak dahô ba hi ma hama.
31 *Wak êŋ ma wak nêpôpêk nômkama ek nêgê Sabat. Ma Sabat êŋ ma waklavôŋ bêŋ te ba Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ êdô ek ŋê takatu iniŋ kupik imiŋ alovalaŋaŋsiŋ. Ba intu enaŋ hik Pailat liŋ nena nijik veŋiŋlokwaŋ lu ek nema ketheŋ ek nênêm iniŋ kupik vê.
32 Êŋ ma ŋê vovak i ma ik anyô yaŋ atu ba êthôkwêŋ haviŋ Yisu valokwaŋ lu. Yôv ma idum aêŋ hadêŋ anyô yaŋ.

* **19:25:** Mat 27:55-56 * **19:26:** Jon 13:23 * **19:28:** Sng 22:15 * **19:29:** Sng 69:21 * **19:31:** Lo 21:22-23

33-34 Ma êyô ek Yisu ma êyê nena lêk hama yôv ba intu anyô vovak te habi bayavi hathak kôm ma kethen oyan ma thalalen lôk ŋan haŋgasô. Ma min ik valokwaŋ lu ami.
35 *Ôpatu ba hayê nôm ên hanan abô avanôn ba hayala nena anên abô ma avanôn ba intu hanan bên ek môlô nônêmimbin.
36 Nôm takên habitak ek abô te atu ba bôk hêk Wapômbên anên kapya injik anôn nena,
"Tem min nijik yani lokwaŋ te lu ami."
Etak Ijip 12:46; Namba 9:12; Kapya Yen 34:20
37 *Ma
"Tem thêlô nêgê anyô atu ba ibi." *Sekalaia 12:10*

Elav Yisu
(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)
38 Josep anên Alimatia bôk halaŋô Yisu anên abô ba hasopa. Ma doŋtom hakô ek Islael inin ŋê bênbên ba intu havun anên hêvhavin. Ik Yisu hathak alovalaŋaŋsiŋ yôv ma hi hanan hik Pailat lin ek enja anên linkupik. Ma Pailat halaŋô anên abô ba halôk ma yani hi hawa.
39 *Nikodimus hi havin Josep. Yani ma anyô sêbôk atu ba hi hayê Yisu hadên bôlôvôn. Yani hawa kamun ôv mavi ju ba hatak hathak doŋtom ba anên malain hatôm 30 kilo la.
40 Thai epesaŋ ŋama ên ba esopa avômalô Islael inin kobom ba ewa Yisu linkupik ba etak kamun ôv mavi ên hathak ma ivuliv sin hathak sôp selen.
41 Ku te hêk habobo lon atu ba êthôkwên Yisu hathak. Ku ên ma valu abyaŋ lukmuk te hêk ba min bôk êdô ŋama la hêk ami.
42 Wak ên ma waklavôn atu ba avômalô Islael nêpôpêk i ek nêgê Sabat. Ma valu abyaŋ êdô ŋama hêk habobo. Aên ba thai ewa Yisu anên kupik ba i êdô hêk valu abyaŋ ên.

20

Yisu haviyô hathak loŋbô
(Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

1 Sonda ên anên wak te môn anên lôkbôk momaŋininŋ ma Malia anên Magadala hi siô ma hayê nena lêk ibubi valu atu ba hamô lôv abôlêk vê.
2 Ma halaŋvin ba hi hadên Saimon Pita thai lôk anyô ku atu ba Yisu lahavin bên anôn ma hanan, "Anyôla ewa Anyô Bên anên kupik vê hêk siô ba yêlô athôn nena êdô yani hêk êsê."
3 Ên ma thai iviyô ba i siô.
4 Thai luvi elaŋvin ba i ma anyô ku yan atu hamôn ek Pita ba hayô siô môn.
5 Yani hakôm ba hayê lôv kapô ma hayê sôp selen takatu ba ivuliv hathak iyom intu hamô. Ma min habitak hayô valu abyaŋ kapô ami.
6 Ma Saimon Pita haven yam hayô ma habitak hayô valu abyaŋ kapô ba hi. Ma hayê sôp selen takatu ba ivuliv hathak
7 lôk sôp ivuliv thohavloma sin hathak intu hamô. Sôp ju ên intu lêk epesaŋ ba êdô yaŋ hamô buyaŋ ma yaŋ hamô buyaŋ.
8 Ên ma anyô ku yaŋ atu ba hayô siô môn hi kapô ma hayê ba hêvhavin.
9 *Ma doŋtom thai êthôn abô atu ba bôk hanan hêk Wapômbên anên kapya nena tem injik Yisu lin imbiyô ênjêk ŋama esak loŋbô palin.
10 Yôv ma ŋê ku ju ên êvôi malak.

Yisu hik i thô hadên Malia anên Magadala
(Mat 28:9-10; Mak 16:9-11; Luk 24:10-11)
11 Malia halaŋ hamin valu abyaŋ viyain ma hakôm ba hayê lôv kapô.
12 Ma hayê aŋela ju ba inin kwêv thapuk. Thai êmô lon bu atu ba Yisu anên kupik hêk. Yaŋ hamô wakadôk ma yaŋ hamô valuvi.
13 Ma thai enaŋ hik Malia lin, "Livôn, holaŋ eka?"

Ma hanan, "Anyôla hawa yenaŋ Anyô Bên anên kupik vê ba min yahayala lon atu ba êdô hêk ami."
14 *Hanan aên ma hik i lilin ma hayê Yisu hamin ma doŋtom hathôn yani palin.
15 Ma Yisu hanan, "Livôn, holaŋ eka? Ma hôbôlêm opalê?"

* **19:35:** Jon 21:24 * **19:37:** ALK 1:7 * **19:39:** Jon 3:1-2 * **20:9:** Sng 16:10; Ap 2:24-32 * **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4

Malia hasoŋ nena yani ma anyô hayabiŋ ku kapô ba hanaŋ, “Livôŋ, howa anêŋ kupik ba hôdô hêk êsê ma onaŋ ek yana yanja.”

16 Ma Yisu hanaŋ, “Malia.”

Ma hasoŋ losauk ba hik i liliŋ ma hanaŋ hathak abô Hiblu nena, “Laboni!” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena “Kêdôŋwaga.”

17 *Ma Yisu hanaŋ, “Miŋ yahavôha ek Wakamik ami denaŋ ba intu otak ya ma nu êndêŋ yenaŋ ŋê ku ma onaŋ êndêŋ i, ‘Yana ek Wakamik ma môlônim Lemambô. Ma yana ek yenaŋ Wapômbêŋ ma môlônim Wapômbêŋ.’ ”

18 Yôv ma Malia anêŋ Magadala hi ma hanaŋ hadêŋ ŋê ku nena, “Lêk yahayê Anyô Bêŋ.” Ma abô takatu ba Yisu hanaŋ hadêŋ yani ma hanaŋ hadêŋ thêlô haviŋ.

Yisu hik i thô hadêŋ ŋê ku (Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

19 Sonda êŋ anêŋ bôlôvôŋ ma ŋê ku ethak doŋtom. Thêlô êkô ek Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ ba intu ik unyak abôlêk siŋ. Ma Yisu halêm hamiŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali!”

20 *Ma hik baŋ kapô lôk baya thô hadêŋ thêlô. Ŋê ku êyê Anyô Bêŋ ba leŋiŋmavi anôŋ.

21 Ma hanaŋ hathak loŋbô, “Môlô kapôlômim ênjêk labali! Yahêv môlô ba u hatôm atu ba Wakamik hêv ya ba yahalêm.”

22 Êŋ ma hayuv auk hathak thêlô ma hanaŋ, “Noja Lovak Matheŋ.

23 *Ma môlô ôêv anyô iniŋ kambom vê êŋ ma iniŋ kambom tem nêm yak. Ma miŋ ôêv anyô iniŋ kambom vê ami êŋ ma iniŋ kambom tem êmô.”

Yisu hik i thô hadêŋ Tomas

24 Tomas ma ŋê ku laumiŋ ba lahavuju takatu te ba anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus. Yisu hayô ek ŋê ku vi ma yani miŋ hamô ami.

25 Êŋ ma ŋê ku vi atu enaŋ hadêŋ yani, “Yêlô lêk ayê Anyô Bêŋ yôv!”

Ma Tomas hanaŋ, “Miŋ yahayê anêŋ pôpô atu ba hamô baŋ lôk yahatak yabaheŋgwasiŋ halôk yani baya êŋ ami ma tem miŋ yanêmimbiŋ ami ma milôk.”

26 Sonda te hale ba hi ma Yisu anêŋ ŋê ku ethak doŋtom hathak loŋbô ba êmô unyak kapô. Ma Tomas hamô haviŋ. Thêlô ik unyak abôlêk siŋ ma doŋtom Yisu halêm hamiŋ thêlô malêvôŋ ma hanaŋ, “Môlô kapôlômim ênjêk labali.”

27 Ma hanaŋ hadêŋ Tomas, “Nôŋgô yabaheŋ! Ma ôsôm pôpô êntêk! Ma otak bahemgwasiŋ êndôk ya baya ek nôŋgô kôm lavôŋ. Otak auk thekthek lôk nôŋgô esak malem, ma nêmimbiŋ iyom.”

28 Ma Tomas hanaŋ, “Yenaŋ Anyô Bêŋ lôk Wapômbêŋ!”

29 *Ma Yisu hanaŋ, “Lêk hôyê ba intu hôêvhaviŋ e? Wapômbêŋ tem lamavi esak avômalô takatu ba miŋ êyê ami ma doŋtom êvhaviŋ.”

Kapya êntêk anêŋ ôdôŋ

30 Yisu hadum lavôŋiŋ bêŋ anôŋ haviŋ ba anêŋ ŋê ku êyê. Ma doŋtom miŋ yahato abô takêŋ halôk kapya êntêk ami.

31 *Yahato abô takêntêk ek môlô nônêmimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu lôk Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ. Lôk yahato ek môlô nônêmimbiŋ ba noja lôkmala esak anêŋ athêŋ.

21

Ŋê ku evov alim bêŋ anôŋ

1 Yôv ma ŋê ku êmô kasukthôm atu anêŋ athêŋ nena Taibelias ma Yisu hik i thô hadêŋ i hathak loŋbô.*

2 Saimon Pita lo Tomas, anêŋ athêŋ yaŋ nena Didimus, ma Nataniel anêŋ Kena hêk Galili, ma Sebedi anêŋ nakaduŋ luvi, ma Yisu anêŋ ŋê ku lokwaŋju, thêlô sapêŋ êmô loŋ êŋ.

3 *Ma Saimon Pita hanaŋ, “Yana yaŋgik alim.” Ma enaŋ, “Yêlô nasôk nambiŋ o.” Êŋ ma thêlô i ethak yeŋ te ma bôlôvôŋ êŋ ma êvôv alim te ami.

* **20:17:** Lom 8:29; Hib 2:11-12 * **20:20:** Jon 16:22; 1Jon 1:1 * **20:23:** Mat 16:19 * **20:29:** 1Pi 1:8 * **20:31:** Jon 3:15; Lom 1:17; 1Jon 5:13 * **21:1:** Kasuk Galili intu elam athêŋ yaŋ nena “Taibelias”. * **21:3:** Luk 5:4-7

4 Wak hapup ma Yisu haminŋ kasukthôm anêŋ daŋ. Ma anêŋ ŋê ku êyê yani ma doŋtom miŋ eyala ami.
5 Ma Yisu halam, “Aiyaŋ thêlô! Môlô alim mi, aêŋ e?”
Ma enaŋ, “Intu êŋ.”
6 Ma hanaŋ, “Notak yakseŋ êndôk yeŋ vianôŋ ma tem môlô noja alim doho.” Idum aêŋ ma ewa alim bêŋ anôŋ ba intu miŋ hatôm nêbôv yakseŋ esak ami.
7 *Anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ hanaŋ hadêŋ Pita, “Intu ma Anyô Bêŋ!” Pita êŋ intu bôk habi anêŋ kwêv thilibuŋ thô ek indum ku. Ma halaŋô ôpêŋ anêŋ abô êŋ ma hik hathak loŋbô ma hasôv kisi halôk kasukthôm ba hayam ba hi.
8 Thêlô ebobo kasukthôm daŋ hatôm 90 mita la ma ŋê ku vi êmô yeŋ ba êvôv yakseŋ haveŋ yam ma Pita hayam hamôŋ.
9 Thêlô êlêm ethak liŋdaŋ ma êyê atum te hathaŋ hamô ma Yisu habôk alim lôk polom.
10 Ma Yisu hanaŋ, “Alim doho êlêm!”
11 *Ma Saimon Pita hayô hathak yeŋ ma havôv yakseŋ halêm hathak liŋdaŋ. Yakseŋ êŋ putup hathak alim daim lomaloma hatôm 153. Ma yakseŋ miŋ hatip ami.
12 Ma Yisu hanaŋ, “Nôlêm oŋgwaŋ alim!” Thêlô lêk eyala nena yani ma Anyô Bêŋ ba êkô ba te miŋ hanaŋ nena, “O ma opalê?” ami.
13 Ma Yisu hawa polom ba hi hêv hadêŋ thêlô ma hadum aêŋ hathak alim.
14 *Êntêk ma bôlôŋ te lô atu ba haviyô hathak loŋbô ba hik i thô hadêŋ anêŋ ŋê ku.

Yisu hapesaŋ abô haviŋ Pita

15 Eyaŋ nôm yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Saimon Pita, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, anêm lemhaviŋ ya ma bêŋ hamôŋ ek ŋê ku vi mena mi e?”
Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yaleŋhaviŋ o bêŋ anôŋ.”
Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksipsip nali sapêŋ.”
16 *Ma hanaŋ hathak loŋbô, “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”
Ma Pita hanaŋ, “Intu êŋ. Anyô Bêŋ, hoyala nena yaleŋhaviŋ o.”
Ma Yisu hanaŋ, “Oyabiŋ yenaŋ boksipsip.”
17 Ma hanaŋ bôlôŋ te lô “Saimon, Jon anêŋ nakaduŋ, lemhaviŋ ya e?”
Yisu lêk hanaŋ hik Pita liŋ hatôm bôlôŋ lô nena “Lemhaviŋ ya e?” ba Pita kapô malaiŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o hoyala nômkama sapêŋ ba hoyala nena yaleŋhaviŋ o.”
Ma Yisu hanaŋ, “Ombakôŋ yenaŋ boksipsip.
18 Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ o. Sêbôk ba hômô anyô muk denaŋ ma oda hothak huik kwêv ma hu hatôm odanêm lemhaviŋ. Ma doŋtom hoyalôv ma tem nêm bahem ek anyô yaŋ injik anêm kwêv ma endom o ek nu loŋ atu ba miŋ lemhaviŋ nu ami.”
19 *Yisu hanaŋ abô êŋ ek injik loŋôndê atu ba Pita tem ema esak ek nêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ. Yôv ma Yisu hanaŋ hadêŋ Pita, “Osopa ya!”
20 *Pita hik i liliŋ ma hayê anyô ku atu ba Yisu lahaviŋ bêŋ anôŋ hasopa thai. Ôpatu ba hayaŋ nôm hamô ma hakithiŋ Yisu ba hanaŋ, “Anyô Bêŋ, opalê intu tem enaŋ o bêŋ?”
21 Ma Saimon Pita hayê ôpêŋ ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, anyô êntêk tem êpôm malê?”
22 Ma Yisu hanaŋ, “Yaleŋhaviŋ nena ôpêŋ tem êmô endeba yandealêm am, o Pita miŋ anêm nômlate ami. Mi. Osopa ya iyom.”
23 Ma abô êŋ hi mayaliv ba ŋê takatu ba esopa Yisu elaŋô haviŋ ba esoŋ nena anyô ku êŋ tem miŋ ema ami. Yisu hanaŋ nena êmô endeba yani endelêm am, ma miŋ Pita anêŋ nômla ami. Ma doŋtom miŋ hanaŋ hathak ôpêŋ anêŋ ŋama ami.
24 *Anyô ku atu ba hanaŋ nôm takêŋ bêŋ ba hato halôk kapya êntêk intu yêlô ayala nena anêŋ abô ma avanôŋ.
25 *Yisu hadum ku lomaloma bêŋ anôŋ haviŋ. Pik ma yaôna ba yakô miŋ hatôm nêndô kapya nômbêŋ atu ba eto lôkthô êmô ami.

* **21:7:** Mat 14:29; Jon 13:23 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:16:** Ap 20:28 * **21:19:** Mat 16:24-25; 2Pi 1:14 * **21:20:** Jon 13:23-25 * **21:24:** Jon 19:35 * **21:25:** Jon 20:30

Aposel iniŋ ku Abô môŋ

Luk hato kapya lokwaŋju. Hato kapya luvi ek Anyô Bêŋ Tiapilus. Yani ma Lom iniŋ anyô bêŋ te ba lahaviŋ nênêm kapya êŋ luvi êndêŋ avômalô ek nesam. Kapya môŋ atu ba Luk hato ma elam nena Luk ma hato hathak malêla takatu ba Yisu hadum aleba hathak leŋ ba hi. Ma kapya yaŋ haveŋ yam ma elam nena Aposel. Ma hato hathak ku takatu ba aposel lôk avômalô êvhaviŋ idum hadêŋ waklavôŋ Yisu hatak pik êntêk ba hi leŋ.

Luk da miŋ hayê Yisu ami, ma doŋtom hawa abô hêk ŋê vi atu ba elaŋô lo êyê hathak maleŋiŋ. Luk ma miŋ anyô Islael te ami, yani ma anyô loŋ buyaŋ.

Hato kapya êntêk ek enaŋ abô avanôŋ esak ku takatu ba aposel idum lôk Yisu anêŋ Abô Mavi atu ba hi luvuluvu. Avômalô vi enaŋ abôyaŋ hathak ŋê takatu ba êvhaviŋ ba intu Luk hato kapya êntêk ek injik thô nena ŋê êvhaviŋ ma ŋê mavi ba esopa gavman iniŋ abô. Malaiŋ lomaloma hathak hapôm ŋê êvhaviŋ ba intu hato kapya êŋ ek injik loŋôndê mavi thô êndêŋ ŋê takatu ba esopa Yisu. Ma kapya êntêk hik thô nena Yisu lôk anêŋ avômalô êvhaviŋ tem nêmô ŋê kambom lu.

Hato kapya êntêk hadêŋ 63 AD la.

Yisu havak abô nena tem nêm Lovak Matheŋ êlêm

1 *Tiapilus, bôk yahato kapya te hadêŋ o hathak nôm takatu ba bôk Yisu hadum lo hadôŋ,
2 *môŋ anôŋ aleba hayô waklavôŋ hathak leŋ ba hi. Hamô pik denaŋ ma hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ ma hêv abô ku hadêŋ anêŋ aposel* takatu ba bôk halam i yôv.
3 *Yani hawa vovaŋ ba hama vêm ma haviyô hathak loŋbô ma hik i thô hadêŋ anêŋ ŋê takêŋ. Lôk hadum nômkama bêŋ anôŋ ek hik thô nena yani hamô lôkmala hathak loŋbô. Wak hatôm 40 ma hik i thô lôbôlôŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak.
4 *Wak te ma hayaŋ nôm haviŋ thêlô ma hanaŋ, "Noyabiŋ nôm atu ba Wakamik bôk havak abô yôv ek nêm êndêŋ môlô hatôm atu ba bôk yahanaŋ ba olaŋô yôv. Ma miŋ notak Jelusalem ami.
5 *Jon bôk hathik avômalô halôk ŋaŋ ma kasana ma tem nisik môlô esak Lovak Matheŋ."

Yisu hathak leŋ ba hi (Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

6 *Ma aposel êmô haviŋ Yisu ma enaŋ hik yani liŋ nena, "Anyô Bêŋ, lêk êntêk ma tem undum ek alalô avômalô Islael naja alalôaniŋ kiŋ esak loŋbô e?"
7 *Ma Yisu hanaŋ, "Êŋ ma miŋ môlô unim nômla ek noyala waklavôŋ atu ba Kamik hatak ami. Hathak anêŋ lôklokwaŋ yanida hayabiŋ wak êŋ.
8 *Ma Lovak Matheŋ hayô hamô môlô, ma tem noja lôklokwaŋ. Ma tem nonaŋ yenaŋ abô imiŋ Jelusalem lôk Judia sapêŋ ma Samalia lôk ni endeba êndôk pik anêŋ daŋ."
9 Hanaŋ abô êŋ yôv, ma ewa yani hathak leŋ ba hi. Thêlô êyê imiŋ ma buliv hava yani siŋ ba êthôŋ.
10 Thêlô ititiŋ leŋ denaŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô ju lôk nômkama thapuk ba imiŋ thêlô malêvôŋ.
11 *Ma enaŋ, "Ŋê Galili, umiŋ ba utitiŋ leŋ eka? Yisu doŋtom êntêk lêk Lambô hawa vê hêk môlô ba hi leŋ ma tem endelêm aêŋ iyom."

Thêlô etak anyô te ek enja Judas anêŋ loŋ

12 *Vêm ma thêlô etak Dum Oliv ma ele i Jelusalem. Dum Oliv êŋ hêk habobo Jelusalem hatôm kilomita te iyom.

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:2:** Aposel anêŋ ôdôŋ nena ŋê takatu ba Yisu hêv ek nenaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ. * **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mat 10:2-4

13 *Êyô Jelusalem ma i unyak kapô vuliŋ atu ba ethak êmô. Thêlô iniŋ athêŋ ma Pita lo Jon ma Jems lo Andulu ma Pilip lo Tomas ma Batolomiu lo Matyu ma Jems, Alpius nakaduŋ, lôk Saimon anyô Selot te, ma Judas, Jems nakaduŋ.
14 Wak sapêŋ ma thêlô ethak doŋtom ba eteŋ mek hi ba hi. Ma avi doho lôk Malia, Yisu talêbô, lôk anêŋ iviyaŋ êmô haviŋ.

15 Ma wak te ma Pita haviyô hamiŋ ŋê êvhaviŋ hatôm 120 malêvôŋ ma hanaŋ,
16 *"Aiyaŋ thêlô, abô te hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya ba lêk hik anôŋ. Abô êŋ ma Lovak Matheŋ bôk hanaŋ hale Devit abôlêk hathak Judas, ôpatu ba hik Yisu thô hadêŋ ŋê takatu ba evaloŋ yani.
17 Yani ma alalô te atu ba bôk hadum ku êntêk haviŋ alalô."

18 *(Judas hêv pik bute vuli hathak valuseleŋ atu ba hadum kambom ba hawa. Êŋ ma hêv yak halôk pik buêŋ ba lasoam hapup ba la haŋgasô hale yaiŋ.
19 Avômalô Jelusalem sapêŋ elaŋô abô êŋ ba intu elam pik buêŋ hathak iniŋ abô nena "Akeldama". Anêŋ ôdôŋ nena, "Pik atu ba thalaleŋ hathaŋ.")

20 Êŋ ma Pita hanaŋ, "Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ nena,

" 'Anêŋ unyak tem ŋgathiniŋ;
ma miŋ notak anyôla ek êmô ami.'
Kapya Yeŋ 69:25

Ma buyaŋ hanaŋ nena,

" 'Anyô yaŋ enja anêŋ loŋ lôk anêŋ ku.'
Kapya Yeŋ 109:8

21 Aêŋ ba alalô natak anyô te atu ba Anyô Bêŋ Yisu hamô haviŋ alalô denaŋ ma yani hamô haviŋ alalô wak nômbêŋ intu sapêŋ,
22 *môŋ ma waklavôŋ atu ba Jon hathik Yisu halôk ŋaŋ aleba hayô wakma Lambô hawa yani vê hêk alalô ba hi malak leŋ. Anyô êŋ tem imbiŋ alalô ek enaŋ Yisu anêŋ haviyô hathak loŋbô bêŋ êndêŋ avômalô."

23 Yôv ma etak anyô lokwaŋju. Yaŋ ma Josep, elam nena Balsabas, ma athêŋ yaŋ ma Jastas. Ma anyô yaŋ ma Matias.

24 Ma eteŋ mek nena, "Anyô Bêŋ, hoyala avômalô sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ. Nuŋgwik thô nena hotak anyô ju êntêk yaŋ sê
25 ek enja ku aposel atu ba bôk Judas hatak ba hi anêŋ loŋ."
26 Yôv ma ibi valu ek nêgê nena athêŋ yaŋ sê habitak. Êŋ ma etak Matias ek imbitak aposel imbiŋ thêlô laumiŋ ba la-havute takatu.

2

Lovak Matheŋ halôk ba halêm

1 *Waklavôŋ Pentikos hayô, êŋ ma avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ba êmô unyak te.
2 Ma ketheŋ oyaŋ ma nômlate diŋdiŋ halêm anêŋ leŋ ba anêŋ pôk ma hatôm lovak bêŋ te ba hayô hamô unyak atu ba thêlô êmô siŋ.
3 *Ma êyê nômlate hatôm atum dahalaŋ hatakalek ba hayô hamô thêlô tomtom.
4 *Ma Lovak Matheŋ hayô hava thêlô sapêŋ kapôlôŋiŋ siŋ ba enaŋ abô masôm lomaloma hatôm Lovak Matheŋ hêv hadêŋ thêlô.
5 Avômalô Islael takatu ba êmô Wapômbêŋ vibiŋ bôk etak pik lôbôlôbô takatu ba êmô ma êlêm Jelusalem ek Pentikos.
6 Ma elaŋô diŋdiŋ ba êlêm ethak doŋtom. Ma eboloba kambom hathak elaŋô ŋê êŋ enaŋ abô hathak thêlô tomtom da iniŋ abô.
7 Ma esoŋ kambom ba enaŋ hik thêlôda liŋ, "Thêlô ma ŋê Galili iyom. Malê te aêŋ am?
8 Aisê ba alalô alaŋô thêlô enaŋ abô hathak alalôaniŋ abô tomtom?
9 Alalô ma anêŋ Patia lo Midia ma Ilam lo Mesopotemia ma Judia lo Kapadosia ma Pontus lo Esia
10 ma Plijia lo Pampilia ma Ijip lôk Libia bute atu habobo Sailini ma ŋê doho anêŋ Lom.
11 (Ma vi ma avômalô Islael, ma vi ma avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ibitak êyô Islael iniŋ êvhaviŋ kapô.) Ma doho anêŋ Klit lo Alebia. Ma doŋtom alalô alaŋô thêlô enaŋ abô hathak nômbêŋ atu ba Wapômbêŋ hadum hathak alalôaniŋ abô tomtom."

* **1:16:** Sng 41:9 * **1:18:** Mat 27:3-8 * **1:22:** Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27 * **2:1:** Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * **2:3:** Mat 3:11 * **2:4:** Mak 16:17; Ap 4:31; 10:44-46; 19:6

12 Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba
itutuniŋ leŋiŋkadôk ma enaŋ hik thêlôda liŋ
nena, “Nôm êŋ anêŋ ôdôŋ ma aisê?”
13 Ma doŋtom vi ibi thêlô liliŋ ba enaŋ,
“Inum waiŋ bêŋ anôŋ ba elo molo.”

Pita hanaŋ abô

14 Êŋ ma Pita haviyô hamiŋ aposel
laumiŋ ba lahavute malêvôŋ ma halam
lôklokwaŋ nena,
“Môlô avômalô Islael lôk avômalô
takêntêk ba lêk ômô Jelusalem, nodaŋô
yenaŋ abô katô. Tem yanaŋ nôm êŋ anêŋ
ôdôŋ bêŋ.
15 Lêk ma lôkbôk denaŋ hatôm 9 kilok. Ba
intu miŋ nosoŋ nena ŋê êntêk inum waiŋ
ba elo molo ami.
16 Mi, nôm êŋ ma hatôm plopet Joel bôk
hanaŋ,
17 “ ‘Wapômbêŋ hanaŋ nena habobo pik lo
leŋ anêŋ daŋ
ma tem yaŋgasô yenaŋ Lovak Matheŋ
êyômô avômalô sapêŋ.
Ma nalumi anyô lo avi tem yanêm yenaŋ
abô êndêŋ i ba nenaŋ abô êtôm
plopet.
Ma môlônim apenena tem netulak ba
nêgê wêŋ.
Ma môlônim anyô boŋnena tem nêgê
niaviŋ.
18 Ma tem yaŋgasô yenaŋ Lovak Matheŋ
êyômô
yenaŋ anyô lo avi ku êndêŋ waklavôŋ
êŋ
ma tem yanêm yenaŋ abô êndêŋ i ba
nenaŋ abô êtôm plopet.
19 Ma tem yandum nômbithi ênjêk leŋ,
ma yandum lavôŋiŋ ênjêk pik.
Thalaleŋ lôk atum ma atum yova bêŋ
tem imbitak.
20 Ma wak tem ende i liliŋ ba imbitak mo-
maŋiniŋ,
ma ayôŋ tem ende i liliŋ ba imbitak
êtôm thalaleŋ.
Vêm ma Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ
lôkmaŋgiŋ bêŋ atu tem êlêm.
21 Ma avômalô takatu ba elam Anyô Bêŋ
anêŋ athêŋ,
tem nêm i bulubiŋ.’ *Jol 2:28-32*

22 “Avômalô Islael, nodaŋô abô êntêk.
Wapômbêŋ bôk hadum ku lôklokwaŋ anôŋ
lôk nômbithi ma lavôŋiŋ hathak Yisu anêŋ
Nasalet anêŋ baŋ hamô môlô malêvôŋ ba
hik thô nena yanida hêv ôpêŋ ba halêm. Ba
bôk oyala nôm takêŋ yôv.
23 Ma Wapômbêŋ hatak yani halôk môlô
bahemim hatôm bôsêbôk ba lahabi lôk
anêŋ auk ek nôm takêŋ imbitak aêŋ. Ma
môlô udum ba ŋê kambom ik yani loŋ
hathak alovalaŋaŋsiŋ ba hama.
24 Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba
haviyô hathak loŋbô ba hawa yani vê hêk
ŋama anêŋ vovaŋ bêŋ ek malê nena ŋama
miŋ hatôm embaloŋ yani loŋ ami.
25 Devit bôk hanaŋ hathak yani nena,

“ ‘Yahayê Anyô Bêŋ hamô haviŋ ya wak
nômbêŋ intu sapêŋ.
Yani hamô habobo ya
ba intu miŋ hatôm nômlate esale ya thô
ami.

26 Aêŋ ba yaleŋmavi anôŋ
ba yahabôya.
Ma yaleŋviŋkupik hêv ma.

27 Ek malê nena tem miŋ ôndô ya êmô ŋê
ŋama iniŋ loŋ ami,
ma tem miŋ otak anêm Anyô Matheŋ
ek epalê ênjêk siô ami.

28 Bôk huik loŋôndê lôkmala thô hadêŋ ya
yôv,
ma tem yamô imbiŋ o ba undum
yaleŋmavi anêŋ dôêŋ.’ *Kapya Yeŋ
16:8-11*

29 * “Aiyaŋ thêlô, yahanaŋ avanôŋ biŋ
nena bumalô Devit bôk hama ba elav yôv.
Ma anêŋ siô êntêk hêk denaŋ aleba lêk.
30 *Ma doŋtom Devit ma plopet te ba hay-
ala nena Wapômbêŋ bôk havak abô nena
embeŋ yam ma tem etak lim lukmuk te ek
imbitak kiŋ êtôm yanida.
31 *Devit bôk hayala nôm atu ba tem im-
bitak embeŋ yam ba hanaŋ hathak Mesia
atu ba Wapômbêŋ tem nêm lôkmala êndêŋ
yani ba imbiyô esak loŋbô. Ba intu hanaŋ
nena tem miŋ nêndô yani êmô ŋê ŋama iniŋ
loŋ ba kupik epalê ami.

* **2:29:** 1Kiŋ 2:10 * **2:30:** 2Sml 7:12; Sng 89:3-4; 132:11 * **2:31:** Sng 16:10 * **2:33:** Ap 5:32; 7:55-56

32 Ôpêŋ ma Yisu atu ba Wapômbêŋ bôk hik yani liŋ. Ma yêlô sapêŋ ayê nôm êŋ haviŋ ba êntêk anaŋ bêŋ hadêŋ môlô.
33 *Ma Wapômbêŋ hawa Yisu ba hatak yani hamô baŋ vianôŋ yôv. Ma hêv Lovak Matheŋ atu ba bôk havak abô ek nêm êndêŋ yani ma êntêk lêk haŋgasô hayô hamô yêlô ba intu lêk ôyê lo olaŋô.
34 Devit da miŋ hi malak leŋ hatôm Yisu ami, ma doŋtom hanaŋ,
“ ‘Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ
yenaŋ Anyô Bêŋ Mesia nena,
“Ômô yabaheŋ vianôŋ
35 endeba yatak ŋê takatu ba ik vovak
hadêŋ o
nêmô vemkapô vibiŋ am.” ’ *Kapya Yeŋ 110:1*
36 * “Aêŋ ba môlô avômalô Islael sapêŋ, noyala abô êntêk katô. Yisu atu ba môlô uik hathak a, Wapômbêŋ hadum ba habitak Anyô Bêŋ lôk Mesia.”

Avômalô bêŋ anôŋ ele i liliŋ ba ithik ŋaŋ

37 Thêlô elaŋô Pita anêŋ abô takêŋ ma habi thêlô kapôlôŋiŋ vose. Ma enaŋ hadêŋ yani lôk aposel vi nena, “Aiyaŋ thêlô, yêlô nandum malê?”
38 Ma Pita hanaŋ, “Môlô tomtom node kapôlômim liliŋ ba nusik ŋaŋ esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ek Wapômbêŋ nêm môlônim kambom vê ma nêm Lovak Matheŋ êndêŋ môlô êtôm anêŋ wapôm.
39 *Havak abô êŋ ek avômalô takatu ba alalôaniŋ Wapômbêŋ tem endam i, môlô lôk unim avômena ma avômalô takatu ba êmô daimbô.”
40 Ma Pita hanaŋ abô bêŋ anôŋ haviŋ hadêŋ thêlô ba hanaŋ nena, “Noyabiŋ am. Nônêm amda sa ba nôsôv ênjêk avômalô kambom takêŋ ek miŋ nôpôm vovaŋ atu ba tem êpôm i ami.”
41 *Aêŋ ba ŋê takatu ba ewa Pita anêŋ abô intu ithik ŋaŋ. Ma wak êŋ ma avômalô hatôm 3,000 êlêm haviŋ avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ yôv.

Ŋê êvhaviŋ ethak doŋtom haviŋ i

42 *Ma thêlô lôklokwaŋ ek nedaŋô aposel iniŋ abô lôk ethak doŋtom haviŋ i ma eyaŋ polom lo inum waiŋ matheŋ atu ba Yisu bôk hêv lôk eteŋ mek haviŋ i.
43 Ma aposel idum lavôŋiŋ lôk nômbithi bêŋ anôŋ ba avômalô sapêŋ êyê ba esoŋ kambom.
44 *Ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom haviŋ i ma miŋ leŋvi iniŋ nômkama ami. Iniŋ nômkama lôkthô ma êdô hamô ek hêv thêlô sapêŋ sa.
45 Thêlô ethak êv iniŋ pik lôk nômkama ek nênêm vuli ma ewa vuli takêŋ ba êv avômalô takatu ba nômkama vi mi sa.
46 Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô ethak doŋtom êmô unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ. Ma ethak eyaŋ nôm haviŋ i lôk leŋiŋmavi ma kapôlôŋiŋ labalina.
47 *Lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anôŋ hathak i. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma Anyô Bêŋ hêv avômalô doho bulubiŋ ba hêv i ibitak êyô ŋê êvhaviŋ kapô haviŋ.

3

Anyô va kambom te habitak mavi

1 Wak te ma Pita lo Jon i unyak matheŋ hadêŋ wakma eteŋ mek. Wakma êŋ ma hatôm 3 kilok yaŋsiŋ.
2 Êyô ma êyê ewa anyô va kambom te ba êlêm. Bôk evathu yani aêŋ. Ma wak nômbêŋ intu ma ewa yani ba i êdô hamô unyak matheŋ anêŋ badêŋ abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô. Êdô yani hamô loŋ êŋ ek epetenak ek avômalô takatu ba i unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ek nênêm valu êndêŋ yani.
3 Ôpêŋ hayê Pita lo Jon êlêm ek ini unyak matheŋ kapô, êŋ ma halam ek thai nênêm valu êndêŋ yani.
4 *Pita lo Jon ititiŋ yani lôklokwaŋ. Ma Pita hanaŋ, “Nôŋgô yai!”
5 Êŋ ma ôpêŋ hik i liliŋ hadêŋ thai ma hasoŋ nena tem nênêm nômla êndêŋ yani la.
6 *Ma Pita hanaŋ, “Ya valu mi. Ma doŋtom nôm atu ba yahawa ma tem yanêm êndêŋ o. Hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ, umbiyô ombeŋ.”

* **2:36:** Ap 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19 * **2:41:** Ap 2:47; 4:4 * **2:42:** Ap 20:7 * **2:44:** Ap 4:32-35 * **2:47:** Ap 6:7; 11:21 * **3:4:** Ap 14:9 * **3:6:** Ap 4:10; 16:18

7 Ma Pita havaloŋ ôpêŋ baŋ vianôŋ ba
havôv yani haviyô. Ma ketheŋ oyaŋ ôpêŋ
vagigiŋ lôk vakapô habitak lôklokwaŋ.
8 Êŋ ma yani hasôv kisi ma haveŋ. Ma
hi unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ haviŋ thai.
Ma haveŋ ba hasôv kisi hathak loleŋ loleŋ
ba habô Wapômbêŋ.
9 Ma avômalô sapêŋ êyê yani haveŋ ba
habô Wapômbêŋ.
10 Ma eyala nena ôpêŋ ma anyô pete-
nak atu ba hathak hamô unyak matheŋ
abôlêk atu ba elam nena Loŋ Kêkêlô, êŋ ma
eboloba ba dahôlôŋiŋ hi.

Pita hanaŋ abô hamiŋ unyak matheŋ kapô

11 Ma anyô petenak atu havaloŋ Pita lo
Jon, êŋ ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba
elaŋviŋ êlêm hadêŋ thêlô halôk kapo daŋ
atu ba elam nena Solomon anêŋ Kapo Daŋ.
12 Pita hayê ma hanaŋ hadêŋ thêlô nena,
“Avômalô Islael, osoŋ kambom ba utitiŋ
yai lôklokwaŋ eka? Osoŋ nena yai adum
ôpêntêk mavi hathak yaidaniŋ lôklokwaŋ
lôk kobom matheŋ e? Mi anôŋ!
13 *Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk
alalôaniŋ bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ
iyom intu hadum nôm êŋ ek nêm athêŋ
lôkmaŋgiŋ êndêŋ anêŋ anyô ku Yisu. Môlô
bôk otak ôpêŋ ek nijik vônô. Ma Pailat
lahaviŋ etak yani, ma doŋtom môlô ôvôliŋ
dômim hadêŋ yani.
14 Avanôŋ, môlô ôvôliŋ dômim hadêŋ
Anyô Matheŋ lôk Anyô Thêthôŋ atu ma
onaŋ hik Pailat liŋ ek etak ôpatu ba bôk hik
anyô vônô êlêm êndêŋ môlô.
15 Ôpatu ba lôkmala anêŋ ôdôŋ ma uik
vônô. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ
hathak loŋbô hêk ŋama. Ma yai bôk ayê nôm
takêŋ ba êntêk lêk anaŋ abô hathak.
16 Êvhaviŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ iyom
hadum ba ôpatu ba ôyê lo oyala lêk hawa
lôklokwaŋ. Yani habitak mavi anôŋ hatôm
ôyê hathak Yisu anêŋ athêŋ lôk êvhaviŋ atu
ba halêm anêŋ yani.
17 * “Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlô lôk
unim avaka miŋ oyala ôpêŋ katô ami ba
intu udum kambom hadêŋ yani.
18 Ma doŋtom sêbôk ma Wapômbêŋ
hanaŋ hadêŋ plopet sapêŋ ba eto nena
anêŋ Mesia tem enja vovaŋ. Aêŋ ba unim
kambom atu udum ma Wapômbêŋ anêŋ
abô êŋ lêk hik anôŋ.
19 * “Aêŋ ba node kapôlômim liliŋ ba
nosopa Wapômbêŋ ek nêm môlônim kam-
bom vê lôk nêm lovak êndêŋ môlô.
20 Ma nêm anêŋ Mesia atu ba bôk hatak
ek nêm êndêŋ môlô. Mesia êŋ ma Yisu atu.
21 Ma lêk yani hamô malak leŋ ba
hayabiŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ bôk
hatak ek nômkama sapêŋ imbitak lukmuk
esak loŋbô êtôm sêbôk atu ba yani havak
abô ba hanaŋ ba anêŋ plopet matheŋ enaŋ
bêŋ.
22 *Hatôm Mose bôk hanaŋ, ‘Wapômbêŋ
unim Anyô Bêŋ tem etak plopet te êtôm
ya ba imbitak anêŋ môlô malêvôŋ. Ba
intu nodaŋô anêŋ abô takatu ba hanaŋ bêŋ
hadêŋ môlô katô.
23 Ma ôpatu ba miŋ halaŋô plopet êŋ anêŋ
abô ami, ma tem nênêm yani vê ênjêk anêŋ
avômalô ba nimbuliŋ yani vi dedauŋ.’
24 “Samuel lôk plopet takatu ba ibitak
eveŋ yam bôk enaŋ hathak waklavôŋ atu
ba lêk habitak.
25 *Môlô ma plopet takêŋ iniŋ nali. Ma
abô atu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ
libumi yôv, abô êŋ êntêk havaloŋ môlô loŋ
denaŋ. Hatôm bôk hanaŋ hadêŋ Ablaham,
‘Hathak anêm libumi, ma tem avômalô pik
sapêŋ neja mek mavi.’
26 *Ba intu Wapômbêŋ hik anêŋ anyô ku
liŋ ma hêv halêm hadêŋ môlô hamôŋ ek
nêm mek mavi êndêŋ môlô lôk ende môlô
tomtom liliŋ ênjêk unim kambom takatu
ba udum.”

4

Evaloŋ Pita lo Jon

1 Pita lo Jon enaŋ abô hadêŋ avômalô
imiŋ denaŋ, ma ŋê êbôk da lôk unyak
matheŋ anêŋ sôp bidoŋ iniŋ anyô vovak
laik ma Sadyusi doho êyô ek thai.
2 Thêlô leŋiŋmaniŋ hathak thai êdôŋ
avômalô nena Yisu bôk haviyô hêk ŋama ba

* **3:13:** Kis 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23 * **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 * **3:19:** Ap 2:38 * **3:22:** Lo 18:15,18-19
* **3:25:** Stt 22:18 * **3:26:** Ap 13:46

intu avômalô ŋama sapêŋ tem nimbiyô esak loŋbô aêŋ iyom.
3 Lêk yaŋsiŋ habôk ba intu evaloŋ thai ba êdô hamô koladôŋ aleba hayaŋ wak bêŋ.
4 *Ma doŋtom avômalô bêŋ anôŋ elaŋô thai iniŋ abô ba êvhaviŋ. Ba ŋê takatu ba êvhaviŋ lêk halumbak hi habobo 5,000.
5 Haviyô hayaŋ ma ŋê bêŋbêŋ eyabiŋ avômalô lôk ŋê bêŋbêŋ ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ ethak doŋtom êmô Jelusalem.
6 Anas, anyô bêŋ habôk da, lôk Kaiapas ma Jon lo Aleksanda lôk anyô bêŋ habôk da anêŋ thalaleŋ vi êmô haviŋ.
7 Ma ewa thai êlêm ma enaŋ hik thai liŋ nena, “Lôklokwaŋ lôk athêŋ alê intu udum ôpêŋ mavi hathak?”
8 Ma Lovak Matheŋ hava Pita kapô siŋ ba hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê eyabiŋ avômalô, nodaŋô yenaŋ abô!
9 Yai êv anyô va kambom êntêk sa ba intu udum ek nonaŋ yai bêŋ lôk lemimhaviŋ noyala nena yai adum yani mavi aisê e?
10 *Aêŋ ba môlô lôk avômalô Islael sapêŋ noyala katô nena anyô va kambom êntêk lêk habitak mavi ba hamiŋ môlô malemim hathak Yisu Kilisi anêŋ Nasalet anêŋ athêŋ. Bôk uik yani vônô hathak a, ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama.
11 Yani ma
“ ‘valu atu ba môlô ŋê olav unyak ôpôlik hathak,
ma lêk habitak valu landiŋ anôŋ.’
Kapya Yeŋ 118:22
12 *Yisu da iyom anêŋ athêŋ hatôm nêm alalô bulubiŋ. Ma athêŋ yaŋ miŋ hêk pik lo leŋ sapêŋ ek nêm alalô bulubiŋ ami. Mi.”
13 Ma thêlô êyê Pita lo Jon imiŋ lôklokwaŋ ma kô mi, ma eyala nena thai ma ŋê oyaŋ ba miŋ bôk ethak unyak ami. Êŋ ma thêlô esoŋ kambom ba leŋiŋhabi nena bôk êmô haviŋ Yisu.
14 Ma êyê anyô va kambom atu lêk mavi ba hamiŋ haviŋ thai ba intu thêlô abô mi ek nenaŋ.
15 Êŋ ma enaŋ ek neja Pita lo Jon vê ênjêk Sanhedlin* anêŋ unyak ma nede yaiŋ ba ini. Ma ele yaiŋ ba i ma thêlô êbôlêm auk.
16 Ba enaŋ, “Alalô nandum malê esak anyô ju êntêk? Avômalô Jelusalem sapêŋ lêk eyala yôv nena thai idum lavôŋiŋ bêŋ te ba miŋ hatôm alalô nasi ami.
17 Ma doŋtom alalô napôm loŋôndê te ek abô êŋ miŋ ni mayaliv ênjêk avômalô malêvôŋ ami. Aêŋ ba nanaŋ lôklokwaŋ êndêŋ thai nena miŋ nenaŋ abô esak athêŋ êŋ êndêŋ avômalô la esak loŋbô ami.”
18 *Yôv ma elam thai êlêm hathak loŋbô ma enaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ abô êŋ lôk nêndôŋ avômalô esak Yisu anêŋ athêŋ ami.
19 *Ma doŋtom Pita lo Jon enaŋ viyaŋ, “Malê intu ba mavi hêk Wapômbêŋ ma ek yai nandum? Nasopa môlônim abô mena Wapômbêŋ anêŋ abô?
20 Yai miŋ hatôm bônôŋ esak nôm takatu ba ayê lo alaŋô ami.”
21 Ma Sanhedlin enaŋ lôklokwaŋ ek thai nêmô bônôŋ, êŋ ma etak thai ba i. Avômalô sapêŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ hathak nôm atu ba lêk idum ba intu miŋ hatôm nêpôm loŋôndê la ek nênêm vovaŋ êndêŋ thai ami.
22 Ek malê nena ôpatu ba habitak mavi ma anêŋ sondabêŋ hatôm 40. Ba intu eyala nena Wapômbêŋ iyom hatôm indum nôm êŋ.

Ŋê êvhaviŋ iniŋ mek

23 Etak Pita lo Jon ba i hadêŋ avômalô êvhaviŋ. Ma enaŋ abô takatu ba ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ thai.
24 *Thêlô elaŋô aêŋ ma lôkthô êv veŋiŋbôlêk liŋ ba eteŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ nena, “Anyô Bêŋ, nômkama sapêŋ anêŋ alaŋ, bôk hopesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêŋ atu ba êmô kapô.
25 Sêbôk ma honaŋ abô hathak Lovak Matheŋ hale anêm anyô ku ma yêlôaniŋ bumalô Devit abôlêk. Ba hanaŋ aêntêk,
“ ‘Avômalô pik sapêŋ leŋiŋŋaŋa eka?
Lôk ibutiŋ abôyaŋ ek nijik vovak êndêŋ Wapômbêŋ eka?
26 Pik iniŋ kiŋ lôkthô êpôpêk i ek nijik vovak.
Lôk ŋê bêŋbêŋ pik sapêŋ ethak doŋtom

* **4:4:** Ap 2:41 * **4:10:** Ap 3:6,13-16 * **4:12:** Mat 1:21 * **4:15:** Islael elam iniŋ kaunsil nena ‘Sanhedlin’. * **4:18:** Ap 5:28 * **4:19:** Ap 5:29 * **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

ek nêmô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Mesia lu.’
Kapya Yeŋ 2:1-2
27 *Avanôŋ biŋ, Helot Antipas lo Pontius
Pailat ma ŋê loŋ buyaŋ lôk avômalô Islael
bôk ethak doŋtom êmô malak lôŋ êntêk ba
idum ek nêmô anêm anyô ku matheŋ Yisu
lu, ôpatu ba bôk holam yôv ek imbitak anêm
Mesia.
28 *Thêlô idum nômkama sapêŋ hatôm anêm
auk lôk lôklokwaŋ atu ba bôk lemhabi nena
tem imbitak aêŋ.
29 *Anyô Bêŋ, lemimbi abô takatu ba evak
ba enaŋ ek indum yêlô nakô ba intu nêm
yêlô anêm ŋê ku sa ek nanaŋ anêm abô
lôklokwaŋ ma miŋ nakô ami.
30 Ma otak bahem êyôŋgêk avômalô lôk li-
jiŋ ba undum i mavi lôk undum lavôŋiŋ
lôk nômbithi lomaloma esak anêm anyô ku
matheŋ Yisu anêŋ athêŋ.”
31 Thêlô eteŋ mek yôv ma loŋ atu ba
êmô halowaliŋ. Ma Lovak Matheŋ hayô
hava thêlô lôkthô kapôlôŋiŋ siŋ. Ba enaŋ
Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ ma miŋ êkô ami.

Ŋê êvhaviŋ sapêŋ kapôlôŋiŋ doŋtom

32 *Ma ŋê êvhaviŋ sapêŋ iniŋ auk lôk
kapôlôŋiŋ doŋtom iyom. Ma iniŋ nômkama
sapêŋ ma hatôm thêlô lôkthô iniŋ ma miŋ
evasiŋ ami.
33 Ma aposel ethak enaŋ Yisu anêŋ
haviyô hathak loŋbô bêŋ ba iniŋ abô êŋ
anêŋ lôklokwaŋ ma bomaŋ. Ma Wapômbêŋ
habi anêŋ wapôm hayô hamô thêlô lôkthô.
34 *Ma thêlô vi iniŋ pik lo unyak hamô ba
ethak êv ba avômalô vi êv vuli. Ma ewa valu
takêŋ
35 ba êv hadêŋ aposel ek neyabiŋ. Ma
aposel ibi valuseleŋ takêŋ sam hadêŋ
avômalô takatu ba êv yak hathak nômkama.
Ba intu thêlô te miŋ hêv yak hathak nôm
lôk nômkama ami.
36 Ma thêlô êŋ te ma Josep ba anêŋ loŋ ma
ŋgavithôm Saiplus ma habitak anêŋ ôdôŋ
Livai. Ma aposel ethak elam yani nena
Banabas, athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Anyô
hathak havatho avômalô kapôlôŋiŋ loŋ.”
37 Yani hêv anêŋ pik bute ek nênêm vuli.
Ma hawa valu hathak pik êŋ ba hi hêv
hadêŋ aposel.

5

Ananaias lo Sapaila

1 Ma anyô yaŋ hamô ba anêŋ athêŋ nena
Ananaias ma yanavi ma Sapaila. Thai êv
iniŋ pik bute ba êv vuli.
2 *Ma hawa valu pik êŋ vi ek thaida
ma hêv vi hadêŋ aposel ma hasau i nena,
“Valu lôkthô êntêk yahawa ba yahalêm.” Ma
yanavi hayala nôm atu ba yamalô hadum.
3 *Ma Pita hanaŋ nena, “Ananaias, hotak
Sadaŋ ba hava kapôlôm siŋ ma hosau Lo-
vak Matheŋ, ba huvuŋ anêm valu pik êŋ vi
eka?
4 Miŋ bôk êv vuli pik êŋ ami denaŋ, êŋ
ma anêm pik. Ma bôk êv vuli yôv, valu
êŋ ma anêm aêŋ iyom. Ma doŋtom howa
auk kambom êŋ anêŋ êsê ba honaŋ abôyaŋ?
Hosau ŋê pik lôk Wapômbêŋ haviŋ.”
5 Ananaias halaŋô abô êŋ ma hêv yak
halôk biŋ ba hama. Ma avômalô takatu ba
elaŋô abô êŋ êkô ba biŋdaluk havali kam-
bom.
6 Êŋ ma apenena muk êlêm ma ivuliv
anêŋ kupik ma ewa ba i elav.
7 Wakma lô hale ba hi ma yanavi halêm
hayô ma hathôŋ nôm atu ba habitak paliŋ.
8 Ma Pita hanaŋ hik avi êŋ liŋ, “Valu êntêk
ma hatôm vuli pik atu ba êv vuli e?”
Ma avi êŋ hanaŋ, “Intu êŋ, vuli êŋ intu
hatôm.”
9 Êŋ ma Pita hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Aisê ka
mamu ubutiŋ abô ek nosaê Anyô Bêŋ anêŋ
Lovak Matheŋ? Nôŋgô! Ŋê takatu ba lêk
elav vônim yôv, êntêk lêk imiŋ unyak abôlêk
ba tem neja o ba ini nedav imbiŋ.”
10 Ma ketheŋ oyaŋ ma avi êŋ hêv yak
halôk hêk Pita valuvi ba hama. Ma ape-
nena muk takatu ba ibitak êyô unyak kapô.
Ma êyê avi êŋ lêk hama. Êŋ ma ewa ba i elav
yani hêk yamalô vi.
11 Yôv ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ lôk
avômalô takatu ba elaŋô abô êŋ, lôkthô êkô
kambom.

* **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * **4:28:** Ap 2:23 * **4:29:** Ep 6:19 * **4:32:** Ap 2:44 * **4:34:** Ap 2:45
* **5:2:** Ap 4:34-35 * **5:3:** Jon 13:2 * **5:12:** Ap 2:43; 14:3

Aposel idum avômalô bêŋ anôŋ ibitak mavi

12 *Ma aposel idum lavôŋiŋ lôk nômbithi
lomaloma hêk avômalô maleŋiŋ. Ma ŋê
êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom lôbôlôŋ halôk
unyak matheŋ anêŋ kapo daŋ atu ba elam
nena Solomon anêŋ Kapo Daŋ.
13 Ma avômalô vi atu ba miŋ êvhaviŋ
ami êkô ek nesak doŋtom imbiŋ thêlô, ma
doŋtom avômalô sapêŋ êyê thêlô nena ŋê
mavi.
14 Ma anyô lo avi bêŋ anôŋ ethak êvhaviŋ
Anyô Bêŋ ba ibitak êyô avômalô êvhaviŋ
kapô.
15 Êŋ ma avômalô ethak ewa iniŋ ŋê lôk
lijiŋ hayô hêk balê lo yêm ba i ililiŋ hêk
loŋôndê anêŋ daŋ ek Pita haveŋ loŋôndê, êŋ
ma dahô imbi êyôŋgêk i ek nimbitak mavi
esak loŋbô.
16 Ma avômalô bêŋ anôŋ êlêm anêŋ loma-
lak takatu ba habobo Jelusalem ba êlêm
ethak doŋtom. Ma ewa iniŋ ŋê lôk lijiŋ lôk
ŋê takatu ba ŋgôk lelaik habuliŋ i ma lôkthô
ibitak mavi hathak loŋbô.

Êv vovaŋ hadêŋ aposel

17 Ma anyô bêŋ habôk da lôk ŋê idum
ku haviŋ yani, thêlô sapêŋ ma Sadyusi ba
êyê nôm takatu ba aposel idum ba leŋiŋdaŋ
hathak i.
18 Ba evaloŋ aposel ma etak i halôk malak
lôŋ anêŋ koladôŋ.
19 *Ma bôlôvôŋ êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ
aŋela hik koladôŋ abôlêk vê ma hawa i ele
yaiŋ. Ma hanaŋ,
20 "Unu numiŋ unyak matheŋ anêŋ
piklêvôŋ ma nonaŋ abô sapêŋ esak lôkmala
lukmuk êntêk êŋ bêŋ."
21 Aposel elaŋô abô êŋ ba lôkbôk mo-
maŋiniŋ ma i unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ.
Ma êdôŋ avômalô.

Ma anyô bêŋ habôk da lôk anêŋ ŋê môlô
êlêm ma elam ŋê Sanhedlin lôk Islael iniŋ
ŋê bêŋbêŋ sapêŋ. Ma êv abô hadêŋ koladôŋ
ek neja aposel ba nêlêm.
22 Êŋ ma ŋê koladôŋ iniŋ sôp bidoŋ i ek
neja aposel ma doŋtom miŋ êmô ami. Ma
êvôi ma enaŋ nena,
23 "Yêlô ayê koladôŋ anêŋ abôlêk putup
ma ŋê takatu ba eyabiŋ imiŋ habobo. Ma
doŋtom yêlô ik koladôŋ abôlêk vê ma miŋ
apôm anyô late hamô kapô ami."
24 Unyak matheŋ anêŋ sôp bidoŋ iniŋ
anyô vovak laik lôk ŋê bêŋbêŋ êbôk da
elaŋô abô êŋ ba leŋiŋhabi bêŋ anôŋ hathak
ba enaŋ, "Malê te tem imbitak?"
25 Ma anyô te hayô ma hanaŋ hadêŋ
i, "Nodaŋô! Ŋê takatu ba otak i hamô
koladôŋ, lêk iniŋ unyak matheŋ anêŋ
piklêvôŋ ba êdôŋ avômalô."
26 Êŋ ma anyô vovak laik lôk anêŋ sôp
bidoŋ i ewa thêlô. Êkô ek avômalô nijik i
esak valu ba intu miŋ êpôviŋ thêlô ami.
27 Ewa aposel êyô ma etak i hamiŋ San-
hedlin maleŋiŋ ek anyô bêŋ habôk da enaŋ
injik thêlô liŋ.
28 * "Yêlô bôk anaŋ lôklokwaŋ hadêŋ môlô
nena miŋ nôndôŋ avômalô esak ôpêŋ anêŋ
athêŋ ami. Ma doŋtom lêk unim abô êŋ
halaŋviŋ haveŋ Jelusalem mayaliv. Lôk lêk
udum ek nonaŋ nena yêlô intu aŋgasô ôpêŋ
anêŋ thalaleŋ."
29 *Ma doŋtom Pita lôk aposel vi enaŋ
hadêŋ i nena, "Yêlô nasopa Wapômbêŋ
anêŋ abô iyom ma miŋ anyô iniŋ abô ami.
30 Môlô bôk uik Yisu vônô hathak a. Ma
doŋtom bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ hik
yani liŋ.
31 *Wapômbêŋ bôk hawa yani hathak ba
hi daku leŋ ba hadô hamô baŋ vianôŋ
hatôm Anyô Môŋ lôk Anyô hêv alalô bu-
lubiŋ ek nêm alalô Islael sa ek nande
kapôlôŋiŋ liliŋ lôk nêm alalôaniŋ kambom
vê.
32 Yêlô ma ŋê takatu ba bôk ayê nôm
takêŋ ba lêk anaŋ abô êŋ bêŋ. Ma Lo-
vak Matheŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ
avômalô takatu ba esopa anêŋ abô hik nôm
takêŋ loŋ haviŋ."

Gameliel hanaŋ ek Sanhedlin netak aposel

33 Sanhedlin elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ
kambom ba leŋiŋhaviŋ nijik aposel vônô.
34 Ma doŋtom Gameliel haviyô hamiŋ
Sanhedlin malêvôŋ. Yani ma anyô Palisi
lôk anyô lôkauk hathak abô balabuŋ ma

* **5:19:** Ap 12:7-10 * **5:28:** Mat 27:25 * **5:29:** Ap 4:19 * **5:31:** Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2

hadum ku Sanhedlin haviŋ. Avômalô sapêŋ ethak êv athêŋ bêŋ hadêŋ yani. Yani hamiŋ ba hanaŋ ek netak aposel takêŋ ba ini yaiŋ dokte vêmam.
35 Êŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô ŋê Islael, lemimimbi katô nena tem nundum malê êndêŋ ŋê takêntêk vêmam.
36 *Sêbôk ma Teudas habitak anyô lôk athêŋ ba hanaŋ, ‘Ya anyô bêŋ’. Ma anyô hatôm 400 esopa yani. Ma doŋtom Lom ik yani vônô ma anêŋ ŋê ku êsôv mayaliv. Ma anêŋ abô êŋ hêv yak.
37 Vêm ma waklavôŋ ewa avômalô iniŋ athêŋ, êŋ ma Judas anêŋ Galili habitak anyô lôk athêŋ ba havôv avômalô bêŋ anôŋ ek nijik vovak êndêŋ gavman. Ma doŋtom ik yani vônô, ma anêŋ ŋê ku êsôv mayaliv aêŋ iyom.
38 Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô Sanhedlin: Notak ŋê takêntêk. Miŋ nundum nômla esak i ami. Ku takatu ba idum halêm anêŋ ŋê pik iniŋ hatôm Teudas lo Judas, êŋ ma iniŋ ku takêŋ tem nêm yak.
39 Ma doŋtom ku takatu ba halêm anêŋ Wapômbêŋ, ma môlô miŋ hatôm numiŋ i loŋ siŋ ami. Yahakô tem uŋgwik vovak ni ba ni, êŋ ma tem ôŋgô nena uik vovak êŋ hadêŋ Wapômbêŋ.”
40 *Yôv ma thêlô êlôk hathak Gameliel anêŋ abô. Ba elam aposel êlêm ma evali i. Ma enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô nena miŋ nenaŋ abô esak Yisu anêŋ athêŋ ami. Êŋ ma etak i ba i.
41 *Aposel etak Sanhedlin ba ele yaiŋ ma thêlô leŋiŋmavi hathak Wapômbêŋ hayê thêlô nena ŋê mavi ek ewa mama hathak Yisu anêŋ athêŋ.
42 Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô i unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ lôk lounyak lounyak ma êdôŋ avômalô ba enaŋ Abô Mavi bêŋ nena Yisu ma Mesia atu.

6

Etak anyô baheŋvi ba lahavuju ek nênêm aposel sa

1 *Avômalô êvhaviŋ ilumbak ba êv liŋ siŋ, êŋ ma avômalô Islael vi atu ba êvhaviŋ ba enaŋ abô Glik, etatale avômalô Islael vi atu ba êvhaviŋ ba enaŋ abô Hiblu. Ba enaŋ, “Wak nômbêŋ intu ba ibi nôm sam ma miŋ evani yêlôaniŋ avi tôp iniŋ sam ami.”
2 Êŋ ma aposel laumiŋ ba lahavuju takatu elam ŋê êvhaviŋ sapêŋ ethak doŋtom ma enaŋ, “Miŋ mavi ek yêlô natak ku nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma nandum ku nambi nôm sam ami.
3 Aêŋ ba, aiyaŋ thêlô, nômbôlêm môlônim anyô lôkauk baheŋvi ba lahavuju takatu ba Lovak Matheŋ hava kapôlôŋiŋ siŋ ek nanêm ku êŋ êndêŋ i.
4 Êŋ ma tem yêlô hatôm namô tiŋiŋ ek nateŋ mek lôk nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk nandôŋ avômalô.”
5 Avômalô sapêŋ elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmavi. Ma etak Stiven, yani anyô hêvhaviŋ lôklokwaŋ lôk Lovak Matheŋ hava yani kapô siŋ, ma Pilip lôk Plokolus ma Nikano lo Timon ma Pamenas lo Nikolas, yani ma anyô Antiok atu bôk habitak hayô avômalô Islael iniŋ êvhaviŋ kapô vêm ma hêvhaviŋ Yisu.
6 Ewa ŋê êŋ ba i hadêŋ aposel. Ma aposel etak baheŋiŋ hayô hêk i ma eteŋ mek hathak i.
7 *Aêŋ ba Wapômbêŋ anêŋ abô hi ba hi. Ma avômalô anêŋ Jelusalem takatu ba êvhaviŋ ilumbak hi ba hi. Ma ŋê êbôk da bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba esopa Yisu haviŋ.

Evaloŋ Stiven

8 Ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv lôklokwaŋ bêŋ anôŋ hadêŋ Stiven. Ba intu Stiven hathak hadum nômbithi lôk lavôŋiŋ lomaloma hêk avômalô malêvôŋ.
9 Ma doŋtom ŋê doho êpôlik hathak yani. Ŋê êŋ iniŋ unyak yeŋ ma elam nena, “Ŋê takatu ba bôk iniŋ alaŋ hêv athêŋ ku vê hêk i ma êmô oyaŋ haviŋ i”. Thêlô sapêŋ ma avômalô Islael, doho anêŋ Sailini ma doho anêŋ Aleksandlia ma doho anêŋ plovins Silisia lo Esia. Ma ŋê takêŋ êkôki hathak Stiven anêŋ abô.
10 *Ma doŋtom Lovak Matheŋ hêv auk mavi hadêŋ Stiven ba miŋ hatôm nêmô anêŋ abô lu ami.
11 Êŋ ma thêlô eyenak ba i ibi anyô doho leŋiŋ liŋ ek nenaŋ nena, “Yêlô bôk

* **5:36:** Ap 21:38 * **5:40:** Ap 4:18 * **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * **6:1:** Ap 4:35 * **6:7:** Ap 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15

alaŋô ôpêŋ hanaŋ abôma hathak Mose lo Wapômbêŋ.”
12 Aêŋ ba thêlô ibi avômalô lôk ŋê bêŋbêŋ
ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ leŋiŋ liŋ.
Ma i evaloŋ Stiven ba ewa ba i êdô hamiŋ
Sanhedlin maleŋiŋ.
13 Ma êv anyô doho ek nenaŋ abôyaŋ
esak yani. Ba enaŋ, “Wak nômbêŋ intu
ma ôpêntêk hathak hanaŋ abô kambom
hathak unyak matheŋ lôk Mose anêŋ bal-
abuŋ.
14 Yêlô alaŋô yani hanaŋ, ‘Yisu anêŋ
Nasalet tem indiniŋ unyak matheŋ êntêk
ma injik Mose anêŋ kobom sêbôk ba hêv
hadêŋ alalô liliŋ.’ ”
15 Ma ŋê nômbêŋ atu ba êmô Sanhedlin
itiniŋ Stiven lôklokwaŋ ma êyê thohavloma
lêk hatôm aŋela te.

7

Stiven hanaŋ abô hadêŋ Sanhedlin

1 Ma anyô bêŋ habôk da hanaŋ, “Abô
takêŋ ma avanôŋ e?”
2 *Ma Stiven hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô lo
wakamik thêlô, nodaŋô yenaŋ abô! Sêbôk
atu ba alalôaniŋ bumalô Ablaham hamô
Mesopotemia denaŋ ma miŋ hi Halan ami,
ma Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ hayô ek yani.
3 *Ma hanaŋ, ‘Otak anêm pik lôk avômalô
ma nu pik atu ba tem yaŋgik thô êndêŋ o.’
4 *“Êŋ ma hatak Kaldia iniŋ pik ba hi
hamô Halan. Vêm ba lambô hama ma
Wapômbêŋ hêv yani ba halêm pik êntêk atu
lêk alalô amô.
5 *Ma wak êŋ ma Wapômbêŋ miŋ hêv pik
bute ek yani ami, milôk. Ma doŋtom havak
abô nena embeŋ yam ma tem yani lôk anêŋ
limi neja pik bêŋ êŋ lôkthô. Waklavôŋ atu
ba Wapômbêŋ hanaŋ abô takêŋ ma Abla-
ham nakaduŋ mi denaŋ.
6 *Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ nena,
‘Anêm libumi tem nêmô êtôm ŋê masôm
êmô malak yaŋ iniŋ pik. Ma ŋê pik êŋ tem
nimbitak thêlôniŋ alaŋ ba nênêm malaiŋ
êndêŋ i êtôm sondabêŋ 400.
7 *Vêm ma tem yanêm vovaŋ êndêŋ alaŋ
takêŋ. Ma embeŋ yam ma tem netak pik
yaŋ êŋ ma nêbônêlêm pik êntêk ma nênêm
yeŋ êndêŋ ya.’
8 *Vêm ma Wapômbêŋ havak abô haviŋ
Ablaham ba hêv tabô neŋgothe kupik vê
hadêŋ yani. Ma haveŋ yam ma Ablaham
habitak Aisak anêŋ lambô ma hatôm wak
baheŋvi ba lahavulô ma haŋgothe Aisak
anêŋ kupik vê. Vêm ma Aisak habitak
Jekop anêŋ lambô, ma Jekop habitak hatôm
bumalô laumiŋ ba lahavuju takatu iniŋ
lambô. Ma thêlô sapêŋ esopa tabô atu ba
hêv.
9 * “Bumalô thêlô leŋiŋdaŋ hathak Josep
ba intu êv hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ ba êv vuli ba
intu anyô Ijip te habitak Josep anêŋ alaŋ.
Ma doŋtom Wapômbêŋ hamô haviŋ yani ba
10 *hêv yani bulubiŋ hathak malaiŋ lo-
maloma. Ba hêv auk mavi hadêŋ Josep ek
indum Ijip iniŋ kiŋ Pelo lamavi esak yani.
Ba intu hatak yani ek imbitak anyô bêŋ
ek eyabiŋ Ijip lôk anêŋ unyak lôkmaŋgiŋ
sapêŋ.
11 * “Haveŋ yam ma bôm bêŋ lôk malaiŋ
lomaloma habitak Ijip lo Kenan iniŋ loŋ
sapêŋ ba bumalô thêlô miŋ hatôm nêpôm
nôm ami.
12 Ma Jekop halaŋô nena nôm hamô Ijip.
Êŋ ma hêv bumalô thêlô ba i môŋ anôŋ.
13 *Ma i bôlôŋ yaŋ, ma Josep hanaŋ
yanida bêŋ hadêŋ iviyaŋ. Ma Pelo halaŋô
nena Josep anêŋ lambô lôk iviyaŋ êmô.
14 *Êŋ ma Josep hêv abô ek lambô Jekop
lôk anêŋ avômalô sapêŋ nêlêm. Thêlô hatôm
75.
15 *Ma Jekop halôk ba hi Ijip ba hamô
aleba hama ma bumalô thêlô ema haviŋ.
16 *Ma ewa iniŋ kupik ba i elav hêk malak
Sekem. Siô êŋ ma Ablaham bôk hêv vuli
hêk Hamol anêŋ nali.
17 * “Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ bôk
havak abô haviŋ Ablaham lêk habobo injik
anôŋ, êŋ ma alalôaniŋ avômalô lêk ilumbak
ba êv liŋsiŋ êmô Ijip.

* **7:2:** Stt 11:31; 15:7 * **7:3:** Stt 12:1 * **7:4:** Stt 11:31–12:5 * **7:5:** Stt 12:7; 15:18; 17:8 * **7:6:** Stt 15:13-14; Kis 12:40 * **7:7:** Kis 3:12 * **7:8:** Stt 17:9-14; 21:4 * **7:9:** Stt 37:11,28; 39:2,21-23 * **7:10:** Stt 41:37-44 * **7:11:** Stt 41:54; 42:1-2 * **7:13:** Stt 45:1-4,16 * **7:14:** Stt 45:9-11; 46:27 * **7:15:** Stt 46:1-7; 49:33 * **7:16:** Stt 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 * **7:17:** Kis 1:7 * **7:18:** Kis 1:8

18 *Vêm ma kiŋ yaŋ habitak anêŋ Ijip ba
hathôŋ Josep paliŋ.
19 *Ôpêŋ hasau alalôaniŋ avômalô ba hêv
malaiŋ hadêŋ bumalô thêlô lôk hanaŋ
lôklokwaŋ nena neja avômena kasek ende
yaiŋ ma nimbi i ni ek nema.
20 *"Êŋ ma Mose talêbô havathu yani, ma
yani amena mavi hêk Wapômbêŋ ma. Ma
hatôm ayôŋ lô ma eyabiŋ yani hamô lambô
anêŋ unyak.
21 *Vêm ma êdô yani hamô yaiŋ ma Pelo
nalavi hawa ba hi hayabiŋ yani hatôm
anêŋ namalô.
22 Ma Mose hathak unyak ba êdôŋ yani
hathak avômalô Ijip iniŋ auk mavi sapêŋ.
Anêŋ abô lôk ku ma lôklokwaŋ anôŋ.
23 "Mose anêŋ sondabêŋ hatôm 40 ma
lahaviŋ ni ek ênjê anêŋ avômalô Islael.
24 *Ma hayê Ijip te habuliŋ Islael yaŋ. Êŋ
ma hêv Islael êŋ sa ba hik anyô Ijip atu anêŋ
kambom liliŋ ba hik ôpêŋ vônô.
25 Ma lahabi nena tem anêŋ avômalô
neyala nena Wapômbêŋ hêv yani ek nêm
thêlô bulubiŋ. Ma doŋtom mi.
26 Haviyô hayaŋ ma Mose hi ma hayê
anyô Islael ju ik i. Ma hadum ek nêm thai
thêvô ek leŋiŋimbiŋ i ba hanaŋ, 'Ai, mamu
ŋê loyaŋ. Ma uik am eka?'
27 "Ma doŋtom ôpatu ba habuliŋ yaŋ
hathô Mose pôŋêŋ ba hanaŋ, 'Opalê hatak o
hatôm yêlôaniŋ anyô bêŋ lôk anyô nindum
abô esak?
28 *Tem nuŋgwik ya vônô êtôm wakbôk ba
huik Ijip alaŋ vônô e?'
29 *Mose halaŋô abô êŋ ma hasôv ba hi
hamô Midian iniŋ pik hatôm anyô masôm.
Ma hawa nakaduŋ ju.
30 * "Sondabêŋ 40 hale ba hi ma aŋela te
hayô ek Mose hêk loŋ thiliv habobo dum
Sainai. Aŋela êŋ hamô atum atu ba hathaŋ
hamô alokwaŋ yaônate kapô.
31 Mose hayê ma hasoŋ kambom. Ma
hi habobo ek ênjê katô, êŋ ma Anyô Bêŋ
hanaŋ nena,
32 'Ya libumi iniŋ Wapômbêŋ, Ablaham
lo Aisak ma Jekop iniŋ Wapômbêŋ.' Êŋ ma
Mose hakô kambom ba halowaliŋ ba miŋ
hatôm ênjê ami.
33 "Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani, 'Ômbi
anêm vem boknggôp thô. Loŋ êntêk ba hu-
miŋ ma loŋ matheŋ.
34 Yahayê kambom takatu ba Ijip idum
hathak yenaŋ avômalô. Ma lêk yahalaŋô
iniŋ asêŋ ba êntêk yahalêm ek yanêm thêlô
vê. Aêŋ ba ôlêm ek yanêm o ba ondenu Ijip
esak loŋbô.'
35 * "Mose intu bôk thêlô êpôlik hathak ba
enaŋ nena, 'Opalê hatak o hatôm yêlôaniŋ
anyô bêŋ lôk anyô nindum abô esak?' Ma
doŋtom hathak aŋela atu ba Mose hayê
hatôm atum ba hathaŋ hamô alokwaŋ
thaŋaŋ, Wapômbêŋ da hatak yani ek im-
bitak iniŋ anyô bêŋ lôk nêm thêlô bulubiŋ.
36 *Mose hawa thêlô vê hêk Ijip ba hi
ma hadum nômbithi lôk lavôŋiŋ hêk Ijip
lôk Ngwêk Thalaleŋ ma loŋ thiliv hatôm
sondabêŋ 40.
37 * "Êntêk ma Mose atu ba hanaŋ hadêŋ
avômalô Islael nena, 'Wapômbêŋ tem etak
môlôda te ba imbitak plopet. Ma tem enaŋ
Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm êntêk ba lêk ya-
hanaŋ hadêŋ môlô.'
38 *Yani êŋ intu hamô haviŋ bumalô
takatu ba ethak doŋtom êmô loŋ thiliv. Ma
hathak ba hi dum Sainai ma aŋela hanaŋ
abô hadêŋ yani. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ
abô takatu ba hêv lôkmala ek nêm êndêŋ
alalô.
39 "Ma doŋtom bumalô thêlô êpôlik
hathak anêŋ abô. Lôk êdô yani ma ik
kapôlôŋiŋ liliŋ hale hi Ijip hathak loŋbô.
40 *Ma enaŋ hadêŋ Alon nena, 'Opesaŋ
ŋgôk doho ek endom yêlô. Mose atu ba
hawa yêlô vê hêk Ijip ba alêm lêk hi doho
ba yêlô athôŋ paliŋ.'
41 *Aêŋ ba intu epesaŋ bokmaŋkao map
te anêŋ dahô ba êv da hadêŋ yani. Ma
eŋgabôm nôm lôk eloyeŋ bêŋ ek êv athêŋ
bêŋ hadêŋ nôm atu ba epesaŋ hathak ba-
heŋiŋ.
42 Ba intu Wapômbêŋ havôliŋ dôm hadêŋ
thêlô ba hatak thêlô ek nênêm yeŋ êndêŋ

* **7:19:** Kis 1:11-22 * **7:20:** Kis 2:2 * **7:21:** Kis 2:3-10 * **7:24:** Kis 2:11-15 * **7:28:** Kis 2:14 * **7:29:** Kis 2:21-22; 18:3-4 * **7:30:** Kis 3:1-10 * **7:35:** Kis 2:14 * **7:36:** Kis 7:3; 14:21; Nam 14:33 * **7:37:** Lo 18:15 * **7:38:** Kis 19:3 * **7:40:** Kis 32:1 * **7:41:** Kis 32:2-6

wak lo ayôŋ ma vuliŋ. Hatôm bôk eto hêk plopet iniŋ kapya nena,
“ ‘Sêbôk atu ba môlô Islael
ômô sondabêŋ 40 hamô loŋ thiliv,
osoŋ nena uik bokmaŋkao lôk boksip-sip ba ôêv hatôm da hadêŋ ya e? Milôk.
43 Môlô bôk owa unim ŋgôk Molek anêŋ malak yeŋ
lôk ŋgôk Lepaŋ anêŋ vuliŋ dahô,
ma ŋgôk dahô takatu ba opesaŋ ek nônêm yeŋ êndêŋ.
Aêŋ ba intu tem yanêm môlô vê ba unu Babilon vidôm doho.’ *Amos 5:25-27*
44 “Sêbôk atu ba bumalô thêlô êmô loŋ thiliv ma malak yeŋ hamô haviŋ thêlô hatôm tabô. Thêlô elav malak yeŋ êŋ hatôm Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Mose nena endav aêŋ, lôk hatôm dahô atu ba Mose hayê.
45 *Vêm ma Josua halom thêlô ba ewa avômalô takatu ba Wapômbêŋ haliti i ba i iniŋ pik. Ma iniŋ bumalô bôk êv malak yeŋ êŋ hadêŋ i ba ewa ba i pik lukmuk êŋ haviŋ i. Ma êmô pik êŋ aleba Devit habitak.
46 *Wapômbêŋ lamavi hathak Devit. Ma Devit hateŋ mek ek endav malak yeŋ ek Jekop anêŋ Wapômbêŋ êmô.
47 *Ma doŋtom nakaduŋ Solomon halav unyak êŋ.
48 “Ma Wapômbêŋ Lôkmaŋgiŋ miŋ hathak hamô unyak atu ba anyô elav ami. Hatôm plopet te bôk hanaŋ:
49 “Wapômbêŋ hanaŋ nena,
‘Leŋ ma yenaŋ balê atu ba yahayô hamô hatôm kiŋ,
ma pik ma yenaŋ balê yaôna ek ya-hatak yaveŋkapô hayô hamiŋ.
Ma môlô udum ek nodav unyak alê te ek ya?
Ma tem yamô êsê ek yanja lovak?
50 Ek malê nena yada yahapesaŋ nômkama takêŋ sapêŋ. Avanôŋ e?’ *Aisaia 66:1-2*
51 * “Môlô ŋê lemimôndôŋ kôtôŋ. Môlô kapôlômim ma thekthek hatôm ŋê daluk. Wak nômbêŋ intu ma môlô ôpôlik hathak Lovak Matheŋ anêŋ abô hatôm libumi taksêbôk.
52 *Môlônim libumi bôk idum kambom hadêŋ plopet sapêŋ! Ma plopet takatu ba bôk enaŋ nena Anyô Thêthôŋ atu tem êlêm ma ik i pôpônô haviŋ. Ma lêk môlô onaŋ ôpêŋda bêŋ haviŋ ba uik vônô.
53 Môlô ma ŋê takatu ba bôk owa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ takatu ba aŋela êv, ma doŋtom miŋ osopa ami.”

Ik Stiven hathak valu ba hama

54 Thêlô elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom hadêŋ Stiven ma ethaŋ veŋiŋbôlêk lokwaŋ loŋ.
55 *Ma doŋtom Lovak Matheŋ hadum ku lôklokwaŋ hamô Stiven kapô ba yani hayê leŋ lôklokwaŋ ma hayê Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk Yisu hamiŋ Wapômbêŋ baŋ vianôŋ.
56 *Êŋ ma hanaŋ nena, “Ôŋgô! Yahayê leŋ abyaŋ ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu hamiŋ Wapômbêŋ baŋ vianôŋ.”
57 Êŋ ma thêlô ibi leŋiŋôndôŋ siŋ ma elam kaêk lôklala bomaŋ ma elaŋviŋ ba i evaloŋ Stiven.
58 Ma êvôv yani hale malak lôŋ viyaiŋ ma ik yani hathak valu. Ŋê takatu ba bôk enaŋ yani bêŋ, ibi iniŋ kwêv daim thô ba êdô hamô anyô muk te anêŋ valuvi ek eyabiŋ. Ôpêŋ anêŋ athêŋ nena Sol.
59 Ik Stiven hathak valu ma yani hateŋ mek nena, “Anyô Bêŋ Yisu, onja yadahôlôŋ.”
60 *Ma yani hêv yak ba habi vadôŋ halôk pik ma halam nena, “Anyô Bêŋ, miŋ om-baloŋ iniŋ kambom êntêk viyaŋ loŋ ami.” Halam aêŋ ma hama.

8

1-2 Ma Sol hayê nena ik Stiven vônô ma hêv lamavi. Ma ŋê vi atu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ elav yani lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ kambom.

Sol habuliŋ avômalô êvhaviŋ

Hadêŋ wak êŋ ba hi ma êv malaiŋ lomaloma hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem. Êŋ ma êsôv mayaliv ba i hadêŋ loŋ bêŋ Judia lo Samalia. Ma aposel iyom êmô Jelusalem denaŋ.

* **7:45:** Jos 3:14-17 * **7:46:** 2Sml 7:1-16 * **7:47:** 1Kiŋ 6:1-38 * **7:51:** Ais 63:10 * **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sng 110:1 * **7:56:** Kol 3:1 * **7:60:** Luk 23:34 * **8:3:** Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11

3 *Êŋ ma Sol hadum ek imbuliŋ avômalô êvhaviŋ. Yani hi lounyak lounyak ba havaloŋ anyô lo avi ba havôv i ba hatak i hamô koladôŋ.

Pilip hi Samalia

4 Ma avômalô takatu ba êsôv mayaliv ba i ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi haveŋ loŋ nômbêŋ atu ba êyô.
5 Ma Pilip hi hayô malak bêŋ te anêŋ Samalia ba hanaŋ abô hathak Yisu nena yani ma Mesia atu.
6 Avômalô bêŋ anôŋ elaŋô Pilip anêŋ abô ba êyê lavôŋiŋ lôk nômbithi takatu ba hadum, ba intu elaŋô anêŋ abô takatu ba hanaŋ katô.
7 Ma Pilip hêv ŋgôk kambom bêŋ anôŋ vê hêk avômalô, ma ŋgôk takêŋ elaŋ ba eŋgaliak lôklokwaŋ ba ele yaiŋ ba i. Ma hadum ŋê ivuviŋ lôk ŋê veŋiŋ kambom bêŋ anôŋ mavi hathak loŋbô.
8 Aêŋ ba avômalô malak bêŋ êŋ leŋiŋmavi bêŋ anôŋ.

Saimon anyô lôk ŋgôk soŋgoŋ

9 Anyô te hamô malak bêŋ êŋ ba anêŋ athêŋ nena Saimon. Yani ma anyô lôk ŋgôk soŋgoŋ ba hadum anêŋ aloyak hamô loŋ êŋ sondabêŋ bêŋ anôŋ ba avômalô Samalia êyê ba esoŋ kambom. Ma yani hathak habam yanida nena, “Ya anyô lôk athêŋ.”
10 Ma avômalô lôk athêŋ bêŋ lôk athêŋ yaô ethak ititiŋ yani ba enaŋ nena, “Yani intu ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ atu ba elam nena Lôklokwaŋ Bêŋ.”
11 Wak bêŋ anôŋ ma yani hadum nôm takêŋ ba intu avômalô esopa yani ek êyê anêŋ aloyak takatu ba hadum ba nômbithi hathak habitak lôbôlôŋ.
12 Ma doŋtom Pilip hayô ba hanaŋ Abô Mavi hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Êŋ ma anyô lo avi bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba ithik ŋaŋ.
13 Ma Saimon hêvhaviŋ haviŋ ba ithik yani halôk ŋaŋ. Ma hasopa Pilip haveŋ loŋ nômbêŋ atu ba yani hi ek hayê lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Pilip hadum. Êŋ ma hasoŋ kambom.
14 Aposel anêŋ Jelusalem elaŋô nena avômalô Samalia lêk êvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. Êŋ ma êv Pita lo Jon ba i hadêŋ thêlô.
15-16 Thai êyô ma elaŋô nena avômalô Samalia takatu ba bôk êvhaviŋ lo ithik ŋaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ, ma doŋtom miŋ ewa Lovak Matheŋ ami. Êŋ ma thai eteŋ mek ek thêlô neja Lovak Matheŋ.
17 *Etak baheŋ hayô hêk thêlô, ma Lovak Matheŋ hayô hamô i.
18 Saimon hayê aposel ju atu etak baheŋiŋ hayô hêk avômalô ma Lovak Matheŋ hayô hamô i. Êŋ ma hadum ek nêm valuseleŋ êndêŋ thai ba hanaŋ,
19 “Nônêm lôklokwaŋ intu êndêŋ ya imbiŋ ek yahatak yabaheŋ hayô hêk anyô te, ma ôpêŋ tem enja Lovak Matheŋ.”
20 Ma Pita hanaŋ nena, “Aisê? Hosoŋ nena hatôm nêm Wapômbêŋ anêŋ wapôm vuli e? O nêm yak ba nu loŋ atum imbiŋ anêm valu!
21 O miŋ hatôm undum Wapômbêŋ anêŋ ku êntêk imbiŋ yêlô ami. Mi anôŋ! Kapôlôm miŋ thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma ami.
22 Aêŋ ba onde kapôlôm liliŋ ma otak anêm kambom êŋ. Ma oteŋ mek êndêŋ Anyô Bêŋ ek etak anêŋ kapô esak anêm kambom takatu ba havuŋi hêk kapôlôm.
23 Yahayê nena kapôlôm putup hathak kambom lomaloma ma kambom anêŋ lôklokwaŋ havaloŋ o loŋ majaŋ bomaŋ.”
24 Ma Saimon hanaŋ nena, “Noteŋ mek êndêŋ Anyô Bêŋ esak ya ek malaiŋ takatu ba honaŋ miŋ êpôm ya ami.”
25 Ma Pita lo Jon enaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ lôk enaŋ hathak nôm takatu ba bôk êyê. Vêm ma êvôi Jelusalem hathak loŋbô ba enaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ Samalia iniŋ malak nenanena.

Pilip lo anyô Itiopia te

26 Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hanaŋ hadêŋ Pilip, “Umbiyô ma ôndôk ba nu tamu loŋôndê atu ba hatak Jelusalem ma hi Gasa, loŋ êŋ ma loŋ thiliv.”
27 Êŋ ma Pilip haviyô ma hasopa loŋôndê êŋ ma hayê anyô Itiopia te, yani ma anyô bêŋ atu ba hayabiŋ Itiopia iniŋ kwin Kandas anêŋ valuseleŋ. Ôpêŋ bôk êvê thalôk vê

* **8:17:** Ap 19:6

ek indum anêŋ ku. Ma hi Jelusalem ek hêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
28 Vêm ma hale hi anêŋ loŋ hathak loŋbô.
Ma hathak anêŋ kalis ba hi ma hasam
kapya atu ba plopet Aisaia bôk hato.
29 Ma Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ Pilip,
“Nu bidoŋ ek kalis intu ma ombeŋ imbiŋ.”
30 Êŋ ma Pilip halaŋviŋ ba hi habobo
kalis ma halaŋô ôpatu hasam plopet Aisaia
anêŋ kapya. Ma Pilip hanaŋ hik liŋ, “Hoy-
ala abô intu ba hosam anêŋ ôdôŋ e?”
31 Ma ôpêŋ hanaŋ, “Tem yayala aisê?
Anyôla miŋ hamô ek enaŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ
êndêŋ ya ami.”

Êŋ ma hanaŋ nena Pilip esak anêŋ kalis
ba ni êmô imbiŋ yani.
32 Ma Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba ôpêŋ
hasam ma aêntêk,
“Elom yani hatôm boksipsip atu ba elom
hi ek nijik vônô.
Lôk hatôm boksipsip nakaduŋ atu ba
ekapiŋ vuluk vê
ba bônôŋ iyom,
lôk miŋ halaŋ ba hanaŋ abô te ami.
33 Thêlô êv mama bêŋ hadêŋ yani,
ma miŋ idum abô thêthôŋ hathak yani
ami.
Thêlô ik yani vônô,
ba intu limi mi.” *Aisaia 53:7-8*
34 Ma anyô êŋ hanaŋ hik Pilip liŋ, “Plopet
êŋ hanaŋ hathak yanida, mena anyô yaŋ?”
35 Êŋ ma Pilip hanaŋ Abô Mavi bêŋ anôŋ
hathak Yisu hadêŋ ôpêŋ, môŋ ma Aisaia
anêŋ abô atu ba lêk hasam vêm ma hanaŋ
Wapômbêŋ anêŋ abô vi haviŋ.
36-37 *Thai eveŋ loŋôndê aleba êyô ŋaŋ te,
ma ôpêŋ hanaŋ hadêŋ Pilip, “Nôŋgô, ŋaŋ
êntêk hêk. Hatôm usik ya mena mi e?”*
38 Êŋ ma ôpêŋ hanaŋ ek nebaloŋ kalis loŋ.
Ma thai lôk Pilip ibup ŋaŋ ma Pilip hathik
yani.
39 Etak ŋaŋ ma ketheŋ oyaŋ ma Anyô Bêŋ
anêŋ Lovak Matheŋ hawa Pilip vê. Ma ôpêŋ
miŋ hayê Pilip hathak loŋbô ami. Ma hi lôk
lamavi.
40 *Ma Pilip hasoŋ kambom ek lêk
habitak hayô Asotas. Êŋ ma hi lomalak
lomalak ba hanaŋ Abô Mavi bêŋ haveŋ
aleba hayô Sisalia.

9

Sol hale kapô liliŋ

1 *Ma Sol hanaŋ abô lôklokwaŋ denaŋ
nena tem imbuliŋ lôk injik avômalô takatu
ba esopa Anyô Bêŋ Yisu vônô. Ma hi hadêŋ
anyô bêŋ habôk da
2 ek eto kapya êndêŋ ŋê bêŋbêŋ takatu
ba eyabiŋ Islael iniŋ unyak yeŋ takatu
hamô Damaskas. Kapya êŋ hanaŋ nena Sol
hapôm avômalô la esopa Yisu anêŋ loŋôndê,
anyô mena avi, êŋ ma embaloŋ i ba enja ba
êlêm Jelusalem êtôm ŋê koladôŋ.
3 Êŋ ma hatak Jelusalem ma hi
Damaskas. Ma habobo Damaskas ma
kethеŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ
hatôm damak hêv ba habi hayô hêk yani.
4 Ma hêv yak halôk pik ma halaŋô abô te
halam hadêŋ yani aêntêk, “Sol, Sol, hubuliŋ
ya eka?”
5 Ma Sol hanaŋ, “Anyô Bêŋ, o opalê?”
Ma ôpêŋ hanaŋ, “Ya Yisu ôpatu ba hubu-
liŋ.
6 Umbiyô ba nu malak lôŋ kapô. Ma tem
nenaŋ êndêŋ o esak nôm atu ba undum.”
7 Ma ŋê takatu ba eveŋ haviŋ Sol imiŋ
bônôŋ iyom. Thêlô elaŋô abô, ma doŋtom
miŋ êyê anyôla ami.
8 Êŋ ma Sol haviyô ma doŋtom miŋ hatôm
ênjê tak ami. Ba intu evaloŋ yani baŋ ma
edadi ba i Damaskas.
9 Hatôm wak lô ma yani mapusip ba miŋ
hayaŋ nôm lo hanum ŋaŋ ami.
10 Yisu anêŋ anyô ku te hamô Damaskas
ba anêŋ athêŋ nena Ananaias. Ma hayê
wêŋ te atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani
nena, “Ananaias!”
Ma yani hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya êntêk ya-
hamô.”
11 Ma Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani,
“Umbiyô ba nu Judas anêŋ unyak hêk
loŋôndê atu anêŋ athêŋ nena Thêthôŋ. Ma

* **8:36-37:** Ap 10:47 * **8:36-37:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Êŋ ma Pilip hanaŋ, ‘Hôêvhaviŋ avanôŋ hêk kapôlôm, êŋ ma o hatôm.’ Ma yani hanaŋ viyaŋ, ‘Yahêvhaviŋ Yisu Kilisi Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.’ * **8:40:** Ap 21:8 * **9:1:** Ap 8:3

onaŋ injik liŋ nena, ‘Sol anêŋ Tasus hamô mena mi e?’ Yani lêk hateŋ mek.
12 Ma hatulak ma hayê wêŋ te nena anyô te anêŋ athêŋ nena Ananaias halêm hatak baŋ hayô hêk yani ek ênjê tak esak loŋbô.”
13 Ma Ananaias hanaŋ viyaŋ nena, “Anyô Bêŋ, yahalaŋô abô bêŋ anôŋ hathak ôpêŋ. Yani hadum nôm kambom lomaloma hadêŋ anêm avômalô matheŋ anêŋ Jelusalem.
14 Ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da êv lôklokwaŋ hadêŋ yani ba halêm loŋ êntêk ek embaloŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ anêm athêŋ.”
15 *Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ Ananaias nena, “Nu. Bôk yahatak ôpêŋ yôv ek imbitak yenaŋ anyô ku ba enja yenaŋ athêŋ ba ni ek avômalô loŋ buyaŋ lôk iniŋ kiŋ ma avômalô Islael imbiŋ.
16 *Ma tem yaŋgik malaiŋ lomaloma takatu ba tem êpôm yani esak yenaŋ athêŋ thô êndêŋ yani.”
17 Êŋ ma Ananaias hi unyak atu kapô ma hatak baŋ hayô hêk Sol ma hanaŋ, “Aiyaŋ Sol, Anyô Bêŋ Yisu atu ba hapôm o halôk loŋônde hêv ya ba yahalêm ek nôŋgô tak esak loŋbô lôk Lovak Matheŋ êmbôlô kapôlôm siŋ.”
18 Ma kitheŋ oyaŋ ma nômla hatôm alim anêŋ kalak hagililiŋ hêk Sol madaluk. Ma hayê tak hathak loŋbô. Haviyô ma Ananaias hathik yani.
19 Vêm ma hayaŋ nôm doho ma hawa lôklokwaŋ hathak loŋbô.

Sol hanaŋ Abô Mavi hamô Damaskas

Sol hamô haviŋ Yisu anêŋ ŋê ku takatu ba êmô Damaskas hatôm wak doho.
20 Vêm ma hi Islael iniŋ unyak yeŋ takatu ba hamô loŋ êŋ, ma hanaŋ bêŋ nena Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ.
21 *Avômalô takatu ba elaŋô anêŋ abô esoŋ kambom ba enaŋ, “Ôpêntêk ma ôpatu ba bôk habuliŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu anêŋ athêŋ anêŋ Jelusalem e? Ma lêk halêm loŋ êntêk ek embaloŋ thêlô êtôm ŋê koladôŋ ba enja ba ni ek ŋê bêŋbêŋ êbôk da, aêŋ e?”
22 *Ma doŋtom Sol anêŋ lôklokwaŋ halumbak hi ba hi. Ma anêŋ abô hik thô hadêŋ avômalô Islael takatu ba êmô Damaskas nena Yisu ma Mesia atu. Ma thêlô esoŋ kambom ba miŋ hatôm nenaŋ abôla ami.
23 Wak bêŋ anôŋ hale ba hi ma avômalô Islael anêŋ loŋ êŋ ethak doŋtom ba ibutiŋ abô ek nijik Sol vônô.
24 Ma doŋtom Sol halaŋô abô hathak iniŋ auk êŋ. Wak lo bôlôvôŋ ma ŋê takêŋ eyabiŋ malak lôŋ êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nijik yani vônô.
25 *Ma doŋtom bôlôvôŋ te ma Sol anêŋ ŋê ku ewa yani ba etak halôk vak sam bêŋ te kapô. Ma êlêlô halôk badêŋ anêŋ loŋ lovak te ba hi tamu badêŋ viyaŋ.

Sol hi Jelusalem

26 *Vêm ma Sol hi Jelusalem. Hayô ma lahaviŋ êmô imbiŋ avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom thêlô sapêŋ êkô ek yani lôk miŋ êvhaviŋ nena yani ma Yisu anêŋ anyô ku te ami.
27 *Ma doŋtom Banabas hawa Sol ba hi hayô ek aposel. Ma hanaŋ abô hathak Sol nena bôk hayê Anyô Bêŋ halôk loŋôndê ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô hadêŋ yani. Ma hanaŋ nena Sol hamô Damaskas ma hanaŋ abô lôklokwaŋ hathak Yisu anêŋ athêŋ ma miŋ hakô ami. Ma aposel êvhaviŋ anêŋ abô.
28 Aêŋ ba Sol hamô haviŋ i. Ma hi ba halêm hamô Jelusalem kapô ma hanaŋ abô bêŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ma kô mi.
29 Ma yani hi hanaŋ abô haviŋ avômalô Islael takatu ba ethak enaŋ abô Glik. Ma hawa iniŋ auk vose ek nênêmimbiŋ Yisu. Ma doŋtom thêlô leŋiŋmaniŋ ba idum ek nijik yani vônô.
30 Ma abô êŋ hi hapôm ŋê êvhaviŋ. Ba intu ewa yani ba i Sisalia ma etak halôk yeŋ te ek ni Tasus.
31 Êŋ ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Judia lo Galili ma Samalia êmô labali ba miŋ anyôla hêv malaiŋ hadêŋ i ami. Ma thêlô ibitak lôklokwaŋ ma Lovak Matheŋ havatho thêlô kapôlôŋiŋ loŋ. Thêlô êmô Anyô Bêŋ vibiŋ ma êbô anêŋ athêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ ilumbak hi ba hi.

---

* **9:15:** Ap 26:2; 27:24; Lom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28 * **9:21:** Ap 8:3 * **9:22:** Ap 18:28 * **9:25:** 2Ko 11:32-33 * **9:26:** Gal 1:17-19 * **9:27:** 1Ko 9:1

Pita hadum anyô havuviŋ te mavi

32 Pita hi haveŋ lomalak lomalak. Ma
wak te ma hi ek ênjê avômalô matheŋ anêŋ
Lida.
33 Loŋ êŋ ma hapôm anyô te ba anêŋ
athêŋ nena Ainias. Yani kupik bôk havuviŋ
ma hêk biŋ iyom hatôm sondabêŋ baheŋvi
ba lahavulô.
34 Ma Pita hanaŋ, “Ainias, Yisu Kilisi lêk
hadum o mavi. Umbiyô ma umbuvi anêm
yêm.” Ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô.
35 Êŋ ma avômalô Lida lôk Salon sapêŋ
êyê yani, ma ele i liliŋ ba esopa Anyô Bêŋ.

Pita hik avi ŋama te liŋ

36 Anêŋ Jopa ma avi êvhaviŋ te ba anêŋ
athêŋ nena Tabita, ma hathak abô Glik
nena Dokas. Wak nômbêŋ intu ma yani
hadum kobom mavi lomaloma lôk hêv
avômalô siv sa.
37 Pita hamô Lida denaŋ ma Dokas
hapôm lijiŋ ba hama. Ma ithik anêŋ kupik
ba êdô hêk unyak kapô te atu ba hêk daku
vuliŋ.
38 Jopa hamô habobo Lida ba intu
avômalô êvhaviŋ elaŋô nena Pita lêk hamô
Lida, êŋ ma êv anyô ju ba i hadêŋ yani ma
enaŋ lôklokwaŋ nena, “Ôlêm ketheŋ!”
39 Êŋ ma Pita hi haviŋ thai ba êyô Jopa.
Ma ewa yani ba i unyak kapô ali atu ba hêk
daku vuliŋ. Avi tôp bêŋ anôŋ êmô unyak
kapô êŋ ba elaŋ. Thêlô ekalabu Pita siŋ ma
ewa iniŋ kwêv thilibuŋ lôk sôp takatu ba
Dokas bôk hamô ma hadu ba hêv hadêŋ i
ma ik thô hadêŋ yani.
40 Ma Pita hanaŋ ba avômalô sapêŋ ele
yaiŋ ba i. Ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ
mek. Vêm ma hik i liliŋ hadêŋ avi ŋama êŋ
ma hanaŋ, “Tabita, umbiyô.” Ma madaluk
hakyav ba hayê Pita ma haviyô hamô.
41 Ma Pita havaloŋ baŋ ma hêv yani liŋ
haviyô haminŋ. Ma halam avômalô matheŋ
lôk avi tôp takatu ba êlêm. Ma hik thô nena
yani lêk haviyô lôkmala hathak loŋbô.
42 Abô hathak nôm atu ba Pita hadum
halaŋviŋ haveŋ Jopa iniŋ loŋ sapêŋ ba
avômalô bêŋ anôŋ êvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu.
43 Ma Pita hamô Jopa sonda doho haviŋ
Saimon, ôpatu ba hapesaŋ nômkama hathak
alim kupik.

10

Konilias halam Pita

1 Anyô Lom te hamô Sisalia ba anêŋ
athêŋ nena Konilias. Yani ma anyô vovak
laik te ba hayabiŋ ŋê vovak ôdôŋ te hatôm
100 takatu ba êmô Lom iniŋ ŋê vovak kapô
ba elam i nena Ŋê Vovak Itali.
2 Yani ma anyô hêv lêlê ek esopa
Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ. Ba yani lôk vêŋi
lôk nali ethak êmô Wapômbêŋ vibiŋ. Yani
hathak hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hadêŋ
Islael iniŋ avômalô siv, ma wak nômbêŋ
intu ma hathak hateŋ mek.
3 Wak te hatôm 3 kilok yaŋsiŋ ma hayê
wêŋ te nena Wapômbêŋ anêŋ aŋela te halêm
ma hanaŋ, “Konilias!”
4 Ma Konilias hatitiŋ aŋela êŋ lôklokwaŋ
ba hakô kambom ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ,
aisê?”
Ma aŋela hanaŋ, “Anêm mek nômbêŋ atu
ba hoteŋ lôk wapôm takatu ba hôêv hadêŋ
avômalô siv, lêk habitak hatôm da mavi hêk
Wapômbêŋ ma.
5 Aêŋ ba nêm anyô doho ba ini Jopa ek
neja anyô te anêŋ athêŋ nena Saimon, ma
athêŋ yaŋ nena Pita ba nêlêm.
6 Ôpêŋ hamô haviŋ anêŋ wase Saimon,
ôpatu ba hapesaŋ nômkama hathak alim
kupik. Anêŋ unyak hamô habobo ŋgwêk
daŋ.”
7 Aŋela hanaŋ abô takêŋ yôv ma hi. Êŋ
ma Konilias halam anêŋ anyô ku ju lôk
anyô vovak te atu ba hêk lêlê ek esopa
Wapômbêŋ. Ôpêŋ ma Konilias anêŋ anyô
hamô haviŋ yani.
8 Ma Konilias hanaŋ abô takêŋ sapêŋ
hadêŋ thêlô yôv, ma hêv i ba i Jopa.

Pita hayê wêŋ te

9 Haviyô hayaŋ anêŋ waklêvôŋ biŋ ma
thêlô lêk ebobo nêyô malak bêŋ Jopa. Ma
wakma êŋ iyom ma Pita hathak unyak vôv
atu ba kalôŋ ek eteŋ mek.
10 Ma hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ nôm.
Ma doŋtom êpôpêk nôm denaŋ ba ma hat-
ulak ma hayê wêŋ te aêntêk.
11 Leŋ abyaŋ ma nômla hatôm sôp bêŋ
te ba ibutiŋ anêŋ daŋ ayova loŋ ma êlêlô
halôk ba halêm.

12 Sôp êŋ kapô ma alim lomaloma hamô. Alim doho eveŋ hathak veŋiŋ lo baheŋiŋ ma vi êyêyê hathak bôbôŋiŋ ma vi ma menak leŋlêvôŋ.
13 Ma abô te halêm hadêŋ yani nena, “Pita, umbiyô. Nuŋgwik ba noŋgwaŋ.”
14 *Ma Pita hanaŋ, “Anyô Bêŋ, ya milôk. Nôm takêŋ ma balabuŋ hanaŋ nena lelaik ba miŋ bôk yahaŋ ami.”
15 *Ma abô êŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak mabuŋ ma miŋ onaŋ nena lelaik ami.”
16 Nôm êŋ habitak hatôm bôlôŋ lô ma ketheŋ oyaŋ ma sôp lôk alim takêŋ hathak leŋ hathak loŋbô ba hi.
17 Ma Pita lahabi wêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ denaŋ ma ŋê takatu ba Konilias hêv i ba êlêm êyô. Thêlô êbôlêm Saimon anêŋ unyak aleba êyô imiŋ unyak abôlêk.
18 Ma elam nena Saimon atu ba elam nena Pita hamô mena mi e?
19 Ma Pita lahabi wêŋ atu denaŋ ma Lovak Matheŋ hanaŋ, “Ondaŋô, anyô lokwaŋlô êbôlêm o eveŋ.
20 Ba intu nu tamu pik. Ma miŋ ôkô ek nu imbiŋ thêlô ami. Mi, yahêv thêlô ba êlêm ba intu nu imbiŋ i.”
21 Ma Pita habup ma hanaŋ, “Ya ôpatu ba môlô ôbôlêm êŋ êntêk. Môlô ôlêm eka?”
22 Ma thêlô enaŋ, “Konilias hêv yêlô ba alêm. Yani ma Lom iniŋ anyô vovak laik te. Yani ma anyô thêthôŋ ba hathak hamô Wapômbêŋ vibiŋ. Ma avômalô Islael takatu ba eyala yani êyê nena yani ma anyô mavi te. Ma aŋela matheŋ te hanaŋ hadêŋ yani ek endam o ba nu anêŋ unyak ek endaŋô abô takatu ba tem onaŋ.”
23 Pita halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ ek ini nêmô unyak kapô imbiŋ yani.

Pita hayô Konilias anêŋ unyak

Lôkbôk ma Pita hi haviŋ thêlô ma ŋê êvhaviŋ doho anêŋ Jopa i haviŋ.
24 Thêlô eveŋ aleba êk loŋôndê, ma haviyô hayaŋ ma i ba êyô Sisalia. Ma Konilias hêv ma ek thêlô. Ma halam anêŋ avômalô lôk anêŋ ŋê môlô ba thêlô ethak doŋtom êmô anêŋ unyak kapô ba eyabiŋ Pita.
25 Pita hayô unyak kapô ma Konilias halek vadôŋ lêlô hamô valuvi ma habô yani.
26 *Ma doŋtom Pita hanaŋ nena, “Umbiyô, ya ma anyô pik hatôm o.”
27 Ma Pita hanaŋ abô haviŋ yani ma hi unyak kapô ma hayê nena avômalô bêŋ anôŋ lêk ethak doŋtom ba êmô.
28 Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môlô oyala nena Islael iniŋ balabuŋ hanaŋ lôklokwaŋ nena yêlô Islael miŋ hatôm namô imbiŋ avômalô loŋ buyaŋ ba nambitak nayô iniŋ unyak kapô ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik thô hadêŋ ya nena miŋ hatôm yandam anyô te nena lelaik mena kambom ami.
29 Ba intu ôêv anyô ba êlêm ek neja ya, ma miŋ yahanaŋ abôla ami. Mi, yahalêm iyom. Aêŋ ba hatôm onaŋ anêm auk atu ba holam ya ba yahalêm hathak bêŋ êndêŋ ya mena mi e?”
30 Ma Konilias hanaŋ, “Wak ayova hale ba hi ma yahamô yenaŋ unyak kapô ba yahateŋ mek hadêŋ wakma êntêk hatôm 3 kilok yaŋsiŋ. Êŋ ma anyô te hamiŋ yamaleŋ ba anêŋ kwêv lôk sôp ma thapuk anôŋ oyaŋ.
31 Ma hanaŋ, ‘Konilias, Wapômbêŋ lêk halaŋô anêm mek lôk wapôm takatu ba hôêv hadêŋ ŋê siv.
32 Aêŋ ba nêm abô ni Jopa ek Saimon atu ba elam nena Pita. Yani hamô haviŋ anêŋ wase Saimon ôpatu ba hapesaŋ nômkama hathak alim kupik. Anêŋ unyak hamô habobo ŋgwêk daŋ.’
33 Aêŋ ba yahêv abô ketheŋ ek o, ma hudum nôm mavi ba lêk hôlêm yôv. Lêk yêlô sapêŋ athak doŋtom ba amô Wapômbêŋ ma ek nadaŋô abô takatu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ o ek onaŋ êndêŋ yêlô.”

Ŋê loŋ buyaŋ elaŋô Abô Mavi

34 *Êŋ ma Pita hanaŋ abô hadêŋ thêlô nena, “Avanôŋ biŋ, lêk yahayala nena Wapômbêŋ hadum kobom doŋtom hadêŋ avômalô lodôŋlodôŋ. Ma miŋ lamavi hathak ôdôŋ te iyom ami.

* **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19 * **10:26:** Ap 14:13-15; ALK 19:10 * **10:34:** Lo 10:17; Lom 2:11

35 Mi, yani lamavi hathak avômalô
lodôŋlodôŋ sapêŋ atu ba elovak yani vibiŋ
ba idum nôm takatu ba thêthôŋ.
36 Môlô oyala abô atu ba Wapômbêŋ hêv
hadêŋ yêlô avômalô Islael. Abô êŋ hanaŋ
hathak Abô Mavi atu ba hadum ek avômalô
nêmô yôhôk imbiŋ yani hathak Yisu Kilisi
anêŋ ku. Yani ma avômalô sapêŋ iniŋ Anyô
Bêŋ.
37 *Ma môlô bôk oyala nômbêŋ atu ba
habitak Islael iniŋ loŋ yôv. Môŋ ma habitak
anêŋ Galili ba Jon anyô hathik ŋaŋ hanaŋ
ek avômalô nisik ŋaŋ.
38 *Lôk oyala nena Wapômbêŋ bôk hêv
Lovak Matheŋ lôk lôkliŋyak bêŋ hadêŋ
Yisu anêŋ Nasalet hatôm mek ek indum
ku. Ma hi lomalak lomalak ma hadum
mavi. Wapômbêŋ hamô haviŋ yani ba intu
hadum avômalô takatu ba êmô Sadaŋ anêŋ
lôklokwaŋ vibiŋ ibitak mavi hathak loŋbô.
39 "Ma yêlô aposel anaŋ hathak nôm
takatu ba yêlô ayê yani hadum haveŋ
Jelusalem lôk Islael iniŋ loŋ sapêŋ bêŋ
hadêŋ avômalô. Thêlô ik yani hathak a ba
hama,
40 ma doŋtom wak te lô ma Wapômbêŋ
hik yani liŋ hathak loŋbô ek injik i thô
êndêŋ avômalô.
41 *Avômalô sapêŋ miŋ êyê yani ami. Mi,
yêlô ŋê takatu ba bôk halam yôv ek nanaŋ
nôm takêntêk bêŋ intu aŋ lo anum haviŋ
yani hadêŋ waklavôŋ haviyô hathak loŋbô.
42 *Ma yani hanaŋ hadêŋ yêlô ek yêlô
nanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô
lôk nanaŋ bêŋ aêntêk, 'Wapômbêŋ bôk
hatak yani yôv ek endaŋô avômalô lôkmala
lôk ŋama iniŋ abô.'
43 *Plopet bô sapêŋ bôk enaŋ nena
avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ma tem
Wapômbêŋ nêm iniŋ kambom vê esak anêŋ
athêŋ."
44 *Pita hanaŋ abô êŋ denaŋ ma Lo-
vak Matheŋ hayô hamô avômalô takatu ba
elaŋô anêŋ abô.
45-46 *Ma Islael iniŋ ŋê êvhaviŋ takatu ba
iviŋ Pita ba i, elaŋô thêlô enaŋ abô masôm
lôk êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Ba intu esoŋ
kambom ba enaŋ nena, "Wapômbêŋ hêv
Lovak Matheŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ
hatôm alalô."
Êŋ ma Pita hanaŋ,
47 "Thêlô ewa Lovak Matheŋ hatôm alalô
ŋê Islael. Ma opalê hatôm imiŋ thêlô loŋ siŋ
ek nisik ŋaŋ?"
48 *Êŋ ma hanaŋ nena, "Môlô nusik ŋaŋ
esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ." Ŋê takêŋ ithik
ŋaŋ yôv ma enaŋ ek Pita êmô wak doho
imbiŋ thêlô.

11

Pita hanaŋ hathak ku takatu ba hadum haviŋ avômalô loŋ buyaŋ

1 Aposel lôk avômalô êvhaviŋ takatu ba
êmô Judia elaŋô nena avômalô loŋ buyaŋ
lêk ewa Wapômbêŋ anêŋ abô haviŋ.
2 Vêm ma Pita havôhi Jelusalem hathak
loŋbô ma ŋê êvhaviŋ takatu ba lôklokwaŋ ek
neŋgothe kupik, ethaŋ yani
3 *ba enaŋ, "Hu ŋê loŋ buyaŋ takatu ba
miŋ eŋgothe kupik ami iniŋ unyak ma hoaŋ
nôm haviŋ i eka?"
4 Êŋ ma Pita hanaŋ hathak nômkama
takatu ba habitak ba hanaŋ nena,
5 * "Yahamô malak bêŋ Jopa ba yahateŋ
mek hamô, êŋ ma yahatulak ma yahayê
wêŋ te aêntêk. Nômlate hatôm sôp bêŋ te ba
ibutiŋ anêŋ daŋ ayova loŋ ma êlêlô anêŋ
leŋ halôk ba halêm habup ek ya.
6 Ma sôp êŋ kapô ma yahayê alim pik
lomaloma takatu ba eveŋ hathak veŋiŋ lo
baheŋiŋ ma alim kamuŋ kambom lôk alim
vi atu ba êyêyê hathak bôbôŋiŋ ma menak
leŋlêvôŋ haviŋ.
7 Êŋ ma yahalaŋô abô te halam hadêŋ ya
nena, 'Pita, umbiyô, nuŋgwik ba noŋgwaŋ.'
8 "Ma doŋtom yahanaŋ, 'Anyô Bêŋ, ya
milôk. Nôm takêŋ ma balabuŋ hanaŋ nena
lelaik ba miŋ bôk yahaŋ dokte ami.'
9 "Êŋ ma abô anêŋ leŋ hanaŋ hathak
loŋbô nena, 'Nôm takatu ba Wapômbêŋ
hadum ba habitak mabuŋ, ma miŋ onaŋ
nena lelaik ami.'

* **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 * **10:41:** Luk 24:42-43; Ap 1:8 * **10:42:** Ap 17:31; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Ap 2:38 * **10:44:** Ap 11:15; 15:8 * **10:45-46:** Ap 2:4; 19:6 * **10:48:** Ap 19:5 * **11:3:** Ap 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Ap 10:9-48

10 Abô êŋ habitak hatôm bôlôŋ lô. Ma nôm takêŋ hathak leŋ hathak loŋbô ba hi.

11 “Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋlô êyô imiŋ unyak atu ba yahamô. Thêlô ma anyô bêŋ te anêŋ Sisalia hêv i ba êlêm ek ya.
12 Ma Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ ya, ‘Nu umbiŋ thêlô ma miŋ ôkô ba lemluvi ami.’ Ma aiyaŋ baheŋvi ba lahavute anêŋ Jopa atu ba bôk i haviŋ ya êntêk lêk êlêm. Ma yêlô lôkthô abitak ayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô.
13 Ma ôpêŋ hanaŋ nena yani hayê aŋela hayô anêŋ unyak kapô ba hanaŋ, ‘Nêm anyô doho ba ini Jopa ek neja Saimon, anêŋ athêŋ yaŋ nena Pita ba êlêm.
14 *Yani tem enaŋ abô êndêŋ môlô. Ma hathak abô êŋ ma Wapômbêŋ tem nêm o lôk anêm avômalô bulubiŋ.’

15 *“Aêŋ ba yahadum ek yanaŋ abô êndêŋ thêlô ma ketheŋ oyaŋ ma Lovak Matheŋ halôk ba halêm hayô hamô thêlô hatôm sêbôk ba môŋ anôŋ ma hayô hamô alalô.
16 *Êŋ ma yaleŋhabi Anyô Bêŋ anêŋ abô atu ba bôk hanaŋ nena, ‘Jon hathik avômalô hathak ŋaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ tem isik esak Lovak Matheŋ.’
17 Thêlô êvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi hatôm alalô bôk aêvhaviŋ yani. Êŋ ma Wapômbêŋ hêv anêŋ Lovak Matheŋ hatôm wapôm hadêŋ thêlô hatôm bôk ba hêv hadêŋ alalô. Ba intu ya opalê ba hatôm yaŋgêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ loŋ siŋ?”
18 *Thêlô elaŋô abô êŋ ma bônôŋ ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ, “Intu êŋ, avômalô takatu ba ele kapôlôŋiŋ liliŋ ma Wapômbêŋ tem enja thêlô ba nêm lôkmala êndêŋ i ma alalô Islael lôk ŋê loŋ buyaŋ imbiŋ.”

Avômalô êvhaviŋ anêŋ Antiok

19 *Ma ik Stiven vônô ma êv malaiŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ vi haviŋ. Ba intu ŋê êvhaviŋ bêŋ anôŋ anêŋ Jelusalem êsôv ba i luvuluvu. Vi i Ponisia ma vi i ŋgavithôm Saiplus ma vi i Antiok. Ma enaŋ Yisu anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Islael takatu ba êmô loŋ takêŋ iyom, ma ŋê loŋ buyaŋ ma mi.
20 Ma doŋtom ŋê êvhaviŋ doho anêŋ Saiplus lo Sailini, i Antiok ma enaŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Glik haviŋ.
21 Ma Anyô Bêŋ anêŋ lôkliŋyak hamô haviŋ thêlô. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ êvhaviŋ ba ik kapôlôŋiŋ liliŋ hadêŋ Anyô Bêŋ.

22 *Êŋ ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem elaŋô abô hathak nôm takatu ba habitak Antiok ma êv Banabas ba hi loŋ êŋ.
23 Ma hi hayô ma hayê Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ thêlô, ma yani lamavi. Ma hik thêlô sapêŋ iniŋ auk liŋ ek nesopa Anyô Bêŋ ênjêk kapôlôŋiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
24 Banabas ma anyô mavi ba hêvhaviŋ lôkliŋyak. Ma Lovak Matheŋ hadum ku lôklokwaŋ hamô yani kapô. Ma avômalô bêŋ anôŋ anêŋ loŋ êŋ êvhaviŋ Anyô Bêŋ.

25 *Vêm ma Banabas hi Tasus ek êmbôlêm Sol.
26 Hapôm yani ma hawa ba hi Antiok hathak loŋbô ba thai êmô hatôm sondabêŋ te haviŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Antiok ma êdôŋ avômalô bêŋ anôŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô. Antiok ma loŋ môŋ anôŋ atu ba elam avômalô êvhaviŋ nena Kilisi anêŋ avômalô.

27 Banabas lo Sol êmô Antiok denaŋ ma plopet doho etak Jelusalem ba i tamu Antiok.
28 *Ma thêlô te, anêŋ athêŋ nena Agabas, hamiŋ ba hanaŋ hathak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ nena bôm bêŋ tem imbitak pik sapêŋ. (Hadêŋ waklavôŋ Klodias hamô hatôm Lom iniŋ kiŋ ma abô êŋ hik anôŋ.)
29 Aêŋ ba avômalô êvhaviŋ evak abô ek nênêm valuseleŋ ni ek iviyaŋ takatu ba êmô Judia ek nêm thêlô sa. Ŋê êvhaviŋ tomtom êv valuseleŋ hatôm atu ba thêlô êpôm.
30 *Thêlô isup yôv ma êv hadêŋ Banabas lo Sol ek nênêm êndêŋ avaka takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem.

* **11:14:** Ap 16:31 * **11:15:** Ap 2:4 * **11:16:** Ap 1:5 * **11:18:** Ap 13:48; 14:27 * **11:19:** Ap 8:1-4 * **11:22:** Ap 4:36 * **11:25:** Ap 9:30 * **11:28:** Ap 21:10 * **11:30:** Ap 12:25

12

Helot hik Jems vônô ma hadô Pita hamô koladôŋ

1 Waklavôŋ atu ba nôm takêŋ habitak ma
Kiŋ Helot Aglipa havaloŋ avômalô êvhaviŋ
doho ek nêm vovaŋ êndêŋ i imbiŋ.
2 Ma hanaŋ ba edabêŋ Jon anêŋ yaŋ Jems
laselo kisi hathak biŋ vovak ba hama.
3 Ma hayê nena avômalô Islael leŋiŋmavi
hathak nôm êŋ, êŋ ma evaloŋ Pita haviŋ.
Yani hadum nôm êŋ hadêŋ waklavôŋ Eyaŋ
Polom Yis Mi.
4 Havaloŋ Pita, êŋ ma hadô hamô ko-
ladôŋ ma hatak yani halôk ŋê vovak ôdôŋ
ayova baheŋiŋ. Ŋê vovak ôdôŋ ayova êŋ
iniŋ ŋê vovak hatôm ayova ayova eyabiŋ
yani. Helot lahabi nena waklavôŋ Hale ba
Hi anêŋ daŋ, ma tem enja Pita ende yaiŋ ba
imiŋ avômalô maleŋiŋ ek enaŋ yani bêŋ.
5 Pita hamô koladôŋ ma avômalô êvhaviŋ
eteŋ mek lôklokwaŋ ek Wapômbêŋ nêm yani
sa.
6 Ma bôlôvôŋ te ma Pita hêk sôm hêk ŋê
vovak lokwaŋju malêvôŋ. Ma ekak baŋ luvi
hathak seŋ ju ba êthô hathak anyô vovak
ju atu baheŋiŋ. Ma sôp bidoŋ vi eyabiŋ
koladôŋ abôlêk. Helot bôk hanaŋ yôv nena
biyamôŋ lôkbôk ma tem neja yani ende
yaiŋ ek indum abô.
7 Ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ habi
halôk koladôŋ kapô ma Anyô Bêŋ anêŋ
aŋela te hayô. Ma hapetav Pita baya vi ma
hik liŋ ba hanaŋ, "Umbiyô ketheŋ!" Ma seŋ
ju atu hêv yak hêk Pita baŋ.
8 Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ yani, "Um-
buliv o siŋ esak anêm sôp ma nuŋgwik
anêm bokŋgôp." Ma Pita hadum aêŋ ma
aŋela hanaŋ, "Nuŋgwik anêm kwêv daim ba
osopa ya."
9 Êŋ ma Pita hasopa aŋela ba thai i, ma
doŋtom hasoŋ nena yani hayê wêŋ ma miŋ
nôm avanôŋ ami.
10 *Thai ele ba i ma êv ŋê eyabiŋ koladôŋ
abôlêk lokwaŋju atu liliŋ ba ele ba i. Êŋ
ma thai i êyô badêŋ abôlêk atu ba epesaŋ
hathak aeŋ, ma badêŋ abôlêk êŋ da hakyav
ma thai ele yaiŋ ba i malak bêŋ. Ma esopa
loŋôndê te ba i. Ma ketheŋ oyaŋ ma aŋela
hatak Pita ba hi.
11 Yôv ma Pita anêŋ auk hathak ba hanaŋ,
"Lêk yahayala avanôŋ nena Anyô Bêŋ hêv
anêŋ aŋela ba halêm hawa ya vê hêk Helot
baŋ lôk nômkama sapêŋ atu ba avômalô Is-
lael esoŋ nena tem nindum aêŋ esak ya."
12 Yani lahabi abô êŋ yôv ma hi Jon talêbô
Malia anêŋ unyak. Jon anêŋ athêŋ yaŋ
nena Mak. Avômalô bêŋ anôŋ lêk ethak
doŋtom ba eteŋ mek êmô.
13 Ma Pita hapididiŋ unyak abôlêk hamiŋ
viyaiŋ ma avi ku te ba anêŋ athêŋ nena
Loda, hi ek injik unyak abôlêk vê.
14 Ma doŋtom halaŋô Pita laselo katô, êŋ
ma lamavi anôŋ ba halaŋviŋ hi unyak kapô
hathak loŋbô ma miŋ hik unyak abôlêk vê
ami. Ma hanaŋ hadêŋ thêlô, "Pita hamiŋ
unyak abôlêk!"
15 Ma thêlô miŋ êvhaviŋ yani ami ba
enaŋ, "O avi molo." Ma doŋtom yani
lôklokwaŋ ba hanaŋ, "Mi anôŋ, yanida intu
hamiŋ." Êŋ ma enaŋ nena, "Betha Pita anêŋ
aŋela la."
16 Ma doŋtom Pita hapididiŋ unyak
abôlêk hamiŋ denaŋ. Êŋ ma thêlô ik unyak
abôlêk vê ma êyê Pita ba esoŋ kambom.
17 Ma Pita hik thô hathak baŋ nena thêlô
bônôŋ ma hanaŋ hathak nôm takatu ba
Anyô Bêŋ hadum ba hawa yani vê hêk ko-
ladôŋ. Ma hanaŋ, "Nonaŋ abô êntêk êndêŋ
Jems lôk ŋê êvhaviŋ vi imbiŋ." Ma hatak i ba
hi buyaŋ.
18 *Haviyô hayaŋ ma ŋê vovak takatu ba
eyabiŋ koladôŋ êyê nena Pita miŋ hamô
ami. Êŋ ma eboloba ba enaŋ mayaliv, "Pita
hamô sê?"
19 Ma Helot hêv ŋê vovak ba i ek
nêmbôlêm Pita, ma doŋtom miŋ êpôm ami.
Êŋ ma hanaŋ hik ŋê takatu ba eyabiŋ Pita
hamô koladôŋ liŋ lôklokwaŋ nena idum
aisê? Ma doŋtom thêlô enaŋ nena injo. Êŋ
ma Helot hanaŋ ek nijik sapêŋ vônô.
Vêm ma Helot hatak Judia ma halôk ba hi
hamô Sisalia.

Kiŋ Helot Aglipa hama

20 Ma Helot bôk lamaniŋ hathak avômalô
Taia lo Saidon. Ba hi hamô Sisalia, êŋ ma
thêlô evak abô ek ini nepesaŋ abô imbiŋ
yani ek malê nena thêlô ethak ewa nôm

* **12:10:** Ap 5:19 * **12:18:** Ap 5:22-24

halêm anêŋ kiŋ anêŋ loŋ. Ba intu thêlô enaŋ abô haviŋ Blastas ôpatu ba hayabiŋ Helot anêŋ unyak kapô ma yani halôk ek nêm thêlô sa. Êŋ ma hatak wakma te ek thêlô nepesaŋ abô imbiŋ kiŋ.

21 Ma wakma êŋ hayô ma Helot hik kiŋ iniŋ nômkama kêkêlô ma hi hamô anêŋ loŋ kiŋ. Êŋ ma hanaŋ abô hadêŋ avômalô takêŋ.

22 Ma elam aêntêk, “Abô êntêk ma miŋ anyô leŋselo ami. Mi, wapômbêŋ te laselo.”

23 *Ma Helot halaŋô iniŋ abô ba lamavi hathak i ma miŋ habam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami. Ba intu ketheŋ oyaŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela hik yani ba matiŋyak yaônena eyaŋ yani ba hama.

24 *Malaiŋ lomaloma hapôm avômalô êvhaviŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô halumbak ba halaŋviŋ ba hi luvuluvu.

25 *Ma Banabas lo Sol ik iniŋ ku atu ba êv hadêŋ thai daŋ siŋ halôk Jelusalem, ma ele i Antiok hathak loŋbô. Ma ewa Jon atu ba elam nena Mak ba hi haviŋ thai.

13

Êv Banabas lo Sol ek ini nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

1 Êntêk ma plopet lôk ŋê êdôŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba êmô Antiok iniŋ athêŋ: Banabas lo Simeon elam nena Niga* ma Lusius anêŋ Sailini lo Sol ma Manain bôk ba thai lôk Kiŋ Helot Antipas yaôna ma eveŋ haviŋ i.

2 *Wak te ma thêlô ethak doŋtom ba evak balabuŋ nôm ek neteŋ mek ma êv yeŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Êŋ ma Lovak Matheŋ hanaŋ nena, “Notak Banabas lo Sol ek nindum ku takatu ba yahalam thai ek nindum.”

3 *Êŋ ma thêlô evak balabuŋ ek netak nôm lôk neteŋ mek esak loŋbô. Vêm ma etak baheŋiŋ hayô hêk thai ma êv thai ba i ek nindum ku takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ.

Banabas lo Sol i ŋgavithôm Saiplus

4 Ma Lovak Matheŋ hêv thai ba i ibup tamu malak Selusia, ma ethak yeŋ te ba i ŋgavithôm Saiplus.

5 *Thai ethak malak Salamis ma enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hamô Islael iniŋ unyak yeŋ takatu ba êmô loŋ êŋ. Ma Jon Mak haveŋ haviŋ thai ek nêm thai sa.

6 Thai eveŋ ŋgavithôm Saiplus anêŋ lomalak nenanena aleba êyô Papos. Loŋ êŋ ma thai êyê anyô Islael te atu ba hathak hadum ŋgôk soŋgoŋ. Yani ma plopet abôyaŋ haviŋ. Ba anêŋ athêŋ nena Ba-Yisu.

7 Yani hathak hamô haviŋ Lom iniŋ anyô bêŋ atu ba hayabiŋ loŋ êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Segius Polus. Segius Polus ma anyô lôk auk mavi. Yani lahaviŋ endaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam Banabas lo Sol ba êlêm.

8 Ma doŋtom Ba-Yisu hadum ek esale thai iniŋ abô thô ma lahaviŋ injik Lom iniŋ anyô bêŋ anêŋ auk liliŋ ek miŋ nêmimbiŋ thai iniŋ abô ami. (Ba-Yisu anêŋ athêŋ hathak abô Glik nena Elimas ma anêŋ ôdôŋ ma anyô lôk ŋgôk soŋgoŋ.)

9 Êŋ ma Lovak Matheŋ hava Sol atu ba elam nena Pol kapô siŋ, ma hatitiŋ Elimas lôklokwaŋ ma hanaŋ nena,

10 “O ma Sadaŋ anêŋ nakaduŋ ba intu hôpôlik hathak kobom takatu ba thêthôŋ! Kapôlôm hayô siŋ hathak abôyaŋ lôk kambom lomaloma sapêŋ. Wak nômbêŋ intu ma hothavuthiŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô thêthôŋ ba habitak hatôm abôyaŋ.

11 *Aêŋ ba ondaŋô! Anyô Bêŋ anêŋ baŋ tem epetav o êndêŋ êntêk. Ba malem tem pusip ba miŋ hatôm nôŋgô wak anêŋ deda ami ma tem ômô aêŋ dokte vêmam.”

Ma ketheŋ oyaŋ ma Elimas hayê nômlate hatôm buliv lôk momaŋiniŋ hava madaluk siŋ. Ma yani havaloŋ nômkama yakyak ek êpôm anyô te ek embaloŋ yani baŋ ba endom yani ba ni.

12 Anyô bêŋ Lom atu hayê nôm êŋ ma hasoŋ kambom hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô atu ba thai enaŋ ma hêvhaviŋ.

Thai enaŋ Abô Mavi hamô Antiok anêŋ Pisidia

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Ap 11:29-30; 15:37 * **13:1:** Niga anêŋ ôdôŋ nena ŋê kupik loŋgavu. * **13:2:** Ap 9:15 * **13:3:** Ap 6:6 * **13:5:** Ap 12:12; 15:39 * **13:11:** Ap 9:8 * **13:13:** Ap 15:38

13 *Ma Pol thêlô etak Papos ma ewa
yeŋ ba i Pega anêŋ plovins Pampilia. Ma
doŋtom Jon Mak hatak thêlô ba havôhi
Jelusalem hathak loŋbô.
14 Êŋ ma etak Pega ma i Antiok anêŋ
Pisidia. Ma Sabat ma thêlô i êyô avômalô
Islael iniŋ unyak yeŋ ma êlôk êmô.
15 Esam abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô
yôv, êŋ ma unyak yeŋ iniŋ ŋê bêŋ êv abô
hadêŋ Pol thêlô ba enaŋ, "Aiyaŋ thêlô,
unim abôla hamiŋ ek nobatho avômalô iniŋ
kapôlôŋiŋ loŋ, êŋ ma nonaŋ."
16 Ma Pol haviyô hamiŋ ma hik thô
hathak baŋ ba hanaŋ, "Môlô avômalô Islael
lôk ŋê loŋ buyaŋ takatu ba ôêv yeŋ hadêŋ
Wapômbêŋ, nodaŋô ya!
17 *Sêbôk ma Islael iniŋ Wapômbêŋ ha-
lam alalôaniŋ bumalô thêlô ba etak iniŋ
loŋ ba i êmô Ijip ma habi anêŋ wapôm sam
hadêŋ i ba ibitak lôkmaŋgiŋ. Ma haveŋ yam
ma halom thêlô vê hêk Ijip hathak anêŋ
lôklokwaŋ bêŋ.
18 *Ma êmô loŋ thiliv hatôm sondabêŋ 40
ba idum kambom lomaloma, ma doŋtom
hayabiŋ thêlô mavi.
19 *Ma yani hêv avômalô Kenan ôdôŋ ba-
heŋvi ba lahavuju vê ma hêv iniŋ pik hadêŋ
avômalô Islael ba evaloŋ hatôm iniŋ pik.
20 *Nôm takêŋ bôk habitak ba hale ba hi
hatôm sondabêŋ 450.
"Vêm ma Wapômbêŋ hatak ŋê doho ek
neyabiŋ avômalô Islael. Ma hatak tom-
tom da iniŋ waklavôŋ neyabiŋ endeba êyô
plopet Samuel anêŋ waklavôŋ.
21 *Vêm ma avômalô Islael enaŋ hik
Wapômbêŋ liŋ ek nêm kiŋ êndêŋ thêlô ma
Wapômbêŋ hatak Sol ek imbitak kiŋ. Yani
ma Kis nakaduŋ ba habitak anêŋ Benjamin
anêŋ ôdôŋ. Yani hayabiŋ Islael hatôm sond-
abêŋ 40.
22 *Vêm ma Wapômbêŋ hêv yani vê
ma hatak Devit habitak thêlô iniŋ kiŋ.
Ma hanaŋ hathak Devit aêntêk, 'Yahayê
Jesi nakaduŋ Devit kapô ma hatôm yada
yakapôlôŋ. Yani tem indum nômkama
sapêŋ êtôm yenaŋ yaleŋhaviŋ.'
23 * "Ma Devit anêŋ limi ma Wapômbêŋ
hêv Yisu ôpatu ba nêm Islael bulubiŋ hatôm
bôk ba habutiŋ abô haviŋ i.
24 *Yisu miŋ bôk hadum anêŋ ku ami de-
naŋ ma Jon hanaŋ ek avômalô Islael nede
kapôlôŋiŋ liliŋ ba nisik ŋaŋ.
25 *Jon anêŋ ku anêŋ daŋ lêk habobo
ma hanaŋ, 'Môlô lemimhabi aisê hathak
ya? Ya ma miŋ Mesia atu ba môlô oyabiŋ
ek nêm môlô bulubiŋ ami. Mi, yani tem
embeŋ ya yam. Yani ma anyô lôk athêŋ ma
ya ma yaônalôk ba intu miŋ hatôm yakôm
ba yapole anêŋ vakapô boknggôp anêŋ yak
vê ami.'
26 "Aiyaŋ thêlô, môlô takatu ba Abla-
ham anêŋ limi lôk môlô takatu ba ŋê loŋ
buyaŋ ba ômô Wapômbêŋ vibiŋ, odaŋô.
Abô takatu ba hathak bulubiŋ, êŋ ma
Wapômbêŋ hêv ek alalô sapêŋ.
27 Avômalô Jelusalem lôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ
miŋ eyala Yisu êŋ ami. Ba intu thêlô enaŋ
ek nijik yani vônô, êŋ ma esopa plopet iniŋ
abô takatu ba esam hadêŋ Sabat sapêŋ ba
abô takêŋ intu hik anôŋ.
28 *Thêlô miŋ êpôm anêŋ kambom la ek
nijik yani vônô ami, ma doŋtom enaŋ hik
Pailat liŋ ek injik yani vônô.
29 *Thêlô idum nômkama sapêŋ hatôm
bôk ba plopet eto hathak yani, êŋ ma êv
yani vê hêk alovalaŋaŋsiŋ ma êdô yani hêk
siô.
30 Ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ
haviyô hêk ŋama hathak loŋbô,
31 *ma wak bêŋ anôŋ ma anêŋ avômalô
takatu ba bôk eveŋ haviŋ yani anêŋ Galili
ba i Jelusalem êyê yani. Ma ŋê takatu ba
bôk êyê nôm takêŋ intu lêk enaŋ bêŋ hadêŋ
alalôaniŋ avômalô.
32-33 "Ma lêk yêlô anaŋ Abô Mavi êntêk
bêŋ hadêŋ môlô nena Wapômbêŋ lêk hik
Yisu liŋ hêk ŋama ba intu abô takatu ba
Wapômbêŋ bôk havak haviŋ bumalô thêlô
ma lêk hik anôŋ hathak iniŋ nali alalô.
Hatôm bôk eto hêk Kapya Yeŋ anêŋ abô ju
nena,
" 'O ma yenaŋ Okna,

* **13:17:** Kis 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Nam 14:34; Lo 1:31-32 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 10:20-24 * **13:22:** 1Sml 13:14; 16:12; Sng 89:20 * **13:23:** 2Sml 7:12-16 * **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Jon 1:20,27 * **13:28:** Mat 27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60 * **13:31:** Ap 1:3,8

lêk yahabitak anêm Lemambô.' *Kapya Yeŋ 2:7*

34 "Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba miŋ hatôm ema esak loŋbô ba kupik epalê ami. Hatôm bôk eto nena,

" 'Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena tem yanêm
mek matheŋ mavi êndêŋ môlô êtôm
bôk ba yahabutiŋ ek yanêm êndêŋ
Devit.' *Aisaia 55:3*

35 "Ma bôk ik auk êntêk thô hêk buyaŋ nena,

" 'Ma tem miŋ ôdô anêm Anyô Matheŋ anêŋ
kupik ênjêk siô ba epalê ami.' *Kapya Yeŋ 16:10*

36 "Devit miŋ hato abô êŋ hathak yanida ami. Mi, Wapômbêŋ halam yani ek indum anêŋ ku êtôm anêŋ waklavôŋ atu ba hamô lôkmala vêm ma hama. Ma elav yani haviŋ limi ba anêŋ kupik hapalê.

37 Ma doŋtom ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ, miŋ kupik hapalê ami.

38 "Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nodaŋô katô. Lêk yêlô anaŋ hadêŋ môlô nena hathak Yisu ma Wapômbêŋ tem nêm môlônim kambom vê.

39 *Anyôla miŋ hatôm esopa Mose anêŋ abô balabuŋ lôkthô ek Wapômbêŋ endam yani nena anyô thêthôŋ ami. Mi anôŋ, ma doŋtom lêk avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu, Wapômbêŋ hayê thêlô nena ŋê thêthôŋ ba miŋ lahabi iniŋ kambom hathak loŋbô ami.

40 Noyabiŋ am ek abô takatu ba plopet bôk enaŋ miŋ injik anôŋ imiŋ môlô ami. Thêlô bôk enaŋ aêntêk,

41 " 'Môlô ŋê obi Wapômbêŋ liliŋ, nodaŋô katô!
Tem yandum nômla bêŋ te imbitak ênjêk môlô malêvôŋ.
Ba anyôla hanaŋ nôm atu ba tem imbitak bêŋ hadêŋ môlô,
ma tem miŋ nônêmimbiŋ ami.
Ba intu tem indum môlô nosoŋ kambom lôk yambuliŋ môlô ba noma.' "
Habakuk 1:5

42 Pol hanaŋ abô yôv ma thai lôk Banabas idum ek nede yaiŋ ma avômalô enaŋ nena, "Sabat yaŋ endake ma mamu nonaŋ abô esak nôm takêntêk esak loŋbô."

43 Sa anêŋ daŋ ma avômalô Islael lôk ŋê loŋ buyaŋ takatu ba ibitak êyô Islael iniŋ êvhaviŋ kapô esopa Pol lo Banabas. Thai enaŋ abô doho haviŋ hadêŋ thêlô ek injik thêlôniŋ auk liŋ ek nesopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba nimiŋ lôklokwaŋ ek anêŋ wapôm embatho thêlô loŋ.

44 Ma Sabat atu hayô ma habobo avômalô Antiok sapêŋ êyô ek nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thai tem nenaŋ.

45 Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ Islael vi êyê avômalô nômbêŋ êŋ ba leŋiŋdaŋ ba enaŋ abôma hathak abô takatu ba Pol hanaŋ.

46 *Êŋ ma Pol lo Banabas miŋ êkô ami ma enaŋ hadêŋ thêlô nena, "Wapômbêŋ hêv yai ba alêm ek nanaŋ anêŋ abô êndêŋ môlô ŋê Islael êmôŋ. Ma doŋtom môlô ôpôlik hathak abô êŋ. Môlô ôdô lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ e? Aêŋ ba yai lêk atak môlô ba a ek avômalô loŋ buyaŋ.

47 Hatôm atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yai nena,

" 'Yahatak o hatôm deda ek avômalô loŋ buyaŋ
ek onaŋ Abô Mavi esak bulubiŋ atu ba tem yanêm êndêŋ avômalô embeŋ pik bêŋ êntêk endeba êyô anêŋ daŋ.' "
Aisaia 49:6

48 Avômalô loŋ buyaŋ elaŋô abô êŋ ba leŋiŋmavi ba enaŋ nena Anyô Bêŋ anêŋ abô ma mavi anôŋ. Ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk hatak i yôv ek nêmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ, lôkthô êvhaviŋ.

49 Ma Anyô Bêŋ anêŋ abô halilup haveŋ loŋ êŋ sapêŋ.

50 Ma doŋtom ŋê Islael doho i hadêŋ malak êŋ anêŋ ŋê bêŋbêŋ lôk avi bêŋbêŋ takatu ba ethak êmô Wapômbêŋ vibiŋ ma ik iniŋ auk liŋ ek nimbuliŋ Pol lo Banabas. Êŋ ma thêlô evatho avômalô malak êŋ loŋ ek nênêm vovaŋ êndêŋ thai. Idum aêŋ vêm ma êv thai vê hêk iniŋ loŋ ba i.

51 *Êŋ ma thai ik voŋgovaŋ vê hêk veŋiŋkapô ek injik thô nena thêlô idum kambom ma thai etak i ba i malak Aikoniam.

---

* **13:39:** Lom 10:4 * **13:46:** Ap 3:26; 18:6 * **13:51:** Mat 10:14; Ap 18:6

52 Ma doŋtom ŋê êvhaviŋ anêŋ Antiok leŋiŋmavi anôŋ ba Lovak Matheŋ hava thêlô kapôlôŋiŋ siŋ.

14

Pol lo Banabas êmô Aikoniam

1 Pol lo Banabas êyô malak Aikoniam ma esopa iniŋ kobom ba i Islael iniŋ unyak yeŋ. Ma thai enaŋ abô mavi anôŋ ba intu avômalô Islael lôk ŋê loŋ buyaŋ bêŋ anôŋ êvhaviŋ.

2 Ma doŋtom ŋê Islael takatu ba miŋ êvhaviŋ ami ik avômalô loŋ buyaŋ iniŋ kapôlôŋiŋ liŋ ba idum thêlô leŋiŋmaniŋ kambom hadêŋ avômalô êvhaviŋ.

3 *Aêŋ ba thai êmô loŋ êŋ sawa daim ma enaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ma kô mi. Ma Anyô Bêŋ havatho thai loŋ ek nindum lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma. Hathak nôm êŋ ma hik thô hadêŋ avômalô nena anêŋ wapôm takatu ba hêv ek nêm avômalô bulubiŋ ma avanôŋ biŋ.

4 Êŋ ma avômalô malak êŋ evak i vose hi ôdôŋ ju. Ôdôŋ yaŋ imiŋ haviŋ avômalô Islael takatu ba miŋ êvhaviŋ ami ma yaŋ imiŋ haviŋ aposel.

5 *Vêm ma avômalô loŋ buyaŋ lôk avômalô Islael takatu ba êpôlik ek thai evak abô ek nimbuliŋ thai ba nitu thai vônô esak valu.

6 Ma doŋtom thai elaŋô abô êŋ ma êsôv ba i malak Listla lo Debi hêk Likonia kapô lôk loŋ vi atu ba hêk habobo loŋ êŋ.

7 Ma thai eveŋ loŋ takêŋ ba enaŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô.

Pol lo Banabas êmô Listla

8 Malak Listla ma anyô vavuviŋ te hamô. Sêbôk ba talêbô havathu yani ma miŋ bôk haveŋ dokte ami.

9 Wak te ma Pol hanaŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ma yani halaŋô anêŋ abô. Ma Pol hatitiŋ yani ma hayê nena anêŋ hêvhaviŋ hatôm indum yani mavi.

10 Êŋ ma Pol halam nena, “Umbiyô umiŋ.” Ma ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ ba haveŋ.

11 *Ma avômalô takatu ba êmô loŋ êŋ êyê nôm atu ba Pol hadum. Ma elam hathak iniŋ abô Likonia nena, “Lêk wapômbêŋ lokwaŋju êwê i hatôm anyô ju êntêk ba êlôk ba êlêm ek alalô!”

12 Thêlô iniŋ wapômbêŋ môŋ ma Sus ba intu elam Banabas nena Sus. Ma elam Pol nena Helmes ek malê nena Helmes ma iniŋ wapômbêŋ atu ba hathak hanaŋ abô hamôŋ.

13 Wapômbêŋ Sus anêŋ malakba hamô malak bêŋ viyaiŋ. Ma anêŋ anyô habôk da lôk avômalô sapêŋ leŋiŋhaviŋ nênêm da êndêŋ thai. Aêŋ ba Sus anêŋ anyô habôk da hawa bokmaŋkao malô doho lôk alokwaŋ vuak atu idu hathak yak ma ele malak bêŋ anêŋ badêŋ abôlêk ek nênêm da êndêŋ thai.

14 Ma doŋtom aposel Banabas lo Pol elaŋô abô êŋ, ma ekakaviŋ iniŋ kwêv ma elaŋviŋ ba i imiŋ avômalô nômbêŋ atu malêvôŋ ma elam,

15 * “Avômalô Listla! Môlô udum aêŋ eka? Yai ma anyô pik hatôm môlô. Yai alêm ek nanaŋ Abô Mavi êndêŋ môlô ek notak nôm oyaŋ takêntêk atu ba ôêv yeŋ hadêŋ i ma unu êndêŋ Wapômbêŋ lôkmala. Yani hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêŋ atu ba hamô kapô.

16 *Sêbôk ma yani hatak avômalô sapêŋ ek nesopa thêlôda iniŋ auk.

17 *Ma doŋtom hathak lavôŋiŋ ma yani hadum ek avômalô neyala yani. Yani hathak hadum mavi hadêŋ môlô ba hêv ôthôm lôk hadum ba unim nôm ku kapô hik anôŋ. Ma hêv nôm bêŋ anôŋ hadêŋ môlô lôk hadum ba môlô lemimmavi anôŋ.”

18 Thai enaŋ abô takêŋ, ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ iniŋ auk ma mayaliv ba idum lôklokwaŋ ek nênêm da êndêŋ thai.

19 *Vêm ma ŋê Islael doho anêŋ Antiok lo Aikoniam êyô ma enaŋ abô bêŋ anôŋ hadêŋ avômalô Listla aleba ik iniŋ auk liliŋ ba êyê Pol lo Banabas nena ŋê kambom. Êŋ ma ik Pol hathak valu ma êvôv yani hale malak bêŋ viyaiŋ ba hi ba esoŋ nena lêk hama yôv.

20 Ma doŋtom ŋê êvhaviŋ êyô ba ekalabu yani siŋ, êŋ ma yani haviyô ma havôhi

* **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Ap 14:19 * **14:11:** Ap 28:6 * **14:15:** Sng 146:6; Ap 10:26 * **14:16:** Ap 17:30 * **14:17:** Jer 5:24 * **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25

malak bêŋ kapô hathak loŋbô. Haviyô hayaŋ ma thai lôk Banabas i malak Debi.

Thai êvôi Antiok anêŋ Silia

21 Thai enaŋ Abô Mavi haveŋ malak bêŋ Debi. Ma idum ba avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê êvhaviŋ. Vêm ma êvôi Listla lôk Aikoniam ma Antiok hathak loŋbô

22 *ek evatho ŋê êvhaviŋ iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ lôk enaŋ nena nebaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma enaŋ haviŋ nena, “Alalô tem naja malaiŋ lomaloma ek nasopa Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ loŋôndê.”

23 Ma Pol lo Banabas etak avaka hatôm lomalak lomalak ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ. Êv mek hathak thêlô ma etak i halôk Anyô Bêŋ atu ba thêlô êvhaviŋ baŋ. Vêm ma thêlô sapêŋ evak balabuŋ ek nôm ma eteŋ mek ek Anyô Bêŋ embaloŋ thêlô loŋ.

24 Ma thai i plovins Pampilia ma elom hêk loŋôndê atu hêk plovins Pisidia ba i êyô Pampilia.

25 Êŋ ma thai enaŋ Yisu anêŋ abô hadêŋ avômalô Pega anêŋ Pampilia. Vêm ma êlôk ba i Atalia.

26 *Ma anêŋ Atalia ma ethak yeŋ ba i Antiok anêŋ Silia, loŋ sêbôk atu ba ewa mek ek Wapômbêŋ nêm anêŋ wapôm êndêŋ thai esak ku takatu ba idum aleba lêk anêŋ daŋ.

27 *Êyô Antiok ma isup avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ma enaŋ hathak nôm takatu ba Wapômbêŋ hêv thai sa ba idum bêŋ. Lôk enaŋ nena, “Wapômbêŋ hakyav ŋê loŋ buyaŋ iniŋ unyak abôlêk êvhaviŋ vê ba vi dedauŋ lêk êvhaviŋ.”

28 Ma thai êmô loŋ êŋ sawa daim haviŋ avômalô êvhaviŋ.

15

Sam habitak Jelusalem

1 *Ma ŋê Judia doho êlôk ba i Antiok ma êdôŋ avômalô êvhaviŋ ba enaŋ nena, “Môlô miŋ oŋgothe kupik vê hatôm bôk ba Mose hanaŋ ami, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm môlô bulubiŋ ami.”

2 *Pol lo Banabas elaŋô iniŋ abô takatu ba enaŋ ma miŋ êlôk hathak iniŋ auk êŋ ami. Ba intu thêlô êkôki bêŋ anôŋ. Êŋ ma ŋê êvhaviŋ elam Pol lo Banabas lôk ŋê êvhaviŋ doho ek ini Jelusalem ek nepesaŋ abô êŋ imbiŋ aposel lôk avaka vi.

3 Ba intu êv i ba i. Ma eveŋ Pinisia lo Samalia malêvôŋ ba enaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ lomalak nenanena hathak nôm takatu ba Wapômbêŋ bôk hadum ba avômalô loŋ buyaŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba êvhaviŋ Wapômbêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ takêŋ elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmavi anôŋ.

4 *Êyô Jelusalem ma avômalô êvhaviŋ lôk iniŋ avaka doho lôk aposel ewa thêlô thô. Ma Pol lo Banabas enaŋ hathak nôm takatu ba Wapômbêŋ hêv thai sa ba idum bêŋ.

5 Êŋ ma Palisi vi atu ba êvhaviŋ Yisu iviyô imiŋ ma enaŋ, “Avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êvhaviŋ, êŋ ma nêmô Mose anêŋ abô balabuŋ vibiŋ lôk neŋgothe anyô iniŋ kupik vê. Ma êdô ma dô.”

6 Aêŋ ba aposel lôk avaka takatu ba êmô ethak doŋtom ek nekaksa esak abô êŋ.

7 *Thêlô enaŋ abô pôk bêŋ anôŋ aleba Pita haviyô hamiŋ ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, môlô oyala nena sêbôk ma Wapômbêŋ halam ya hêk môlô malêvôŋ ek yanaŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nedaŋô ba nênêmimbiŋ.

8 *Wapômbêŋ hayala avômalô kapôlôŋiŋ. Ma hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ hatôm hêv hadêŋ alalô ek hik thô nena yani lamavi ek enja thêlô imbiŋ.

9 Wapômbêŋ miŋ hadum nômlate hadêŋ alalô avômalô Islael ma hadum nômla yaŋ hadêŋ thêlô ami. Mi, thêlô êvhaviŋ yani ba intu yani havôkwiŋ thêlô kapôlôŋiŋ.

10 *Ma alalô lôk bumalô thêlô miŋ hatôm naja malaiŋ takatu ba Mose anêŋ balabuŋ hanaŋ ami. Ma aisê ka môlô udum ek nônêm malaiŋ êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êvhaviŋ? Môlô udum aêŋ ek nômbi Wapômbêŋ la liŋ e?

11 *Ma doŋtom alalô êvhaviŋ nena Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm. Ma thêlô aêŋ iyom.”

---

* **14:22:** Ap 15:32; 1Te 3:3 * **14:26:** Ap 13:1-2 * **14:27:** Ap 15:4,12 * **15:1:** Gal 5:2 * **15:2:** Gal 2:1 * **15:4:** Ap 14:27 * **15:7:** Ap 10:1-43 * **15:8:** Ap 10:44; 11:15 * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10 * **15:11:** Gal 2:16; Ep 2:5-8

12 Pita hanaŋ yôv ma Pol lo Banabas iviyô enaŋ abô ma lôkthô elaŋô ba bônôŋ iyom. Thai enaŋ abô hathak lavôŋiŋ lôk nômbithi lomaloma takatu ba Wapômbêŋ hatak halôk thai bahenjiŋ ba idum haveŋ avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ.

13 *Thai enaŋ yôv ma Jems hanaŋ, "Aiyaŋ thêlô, nodaŋô yenaŋ abô.

14 Saimon lêk hanaŋ hadêŋ alalô yôv nena Wapômbêŋ hik anêŋ lahaviŋ thô hathak hawa avômalô loŋ buyaŋ vi ek nimbitak êtôm anêŋ avômalô.

15 Ma plopet iniŋ abô bôk enaŋ aêŋ iyom. Ba te bôk hato nena,

16 " 'Embeŋ yam ma tem yandealêm,
ma yapesaŋ Devit anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba bôk hapu yôv ek imbitak lôklokwaŋ esak loŋbô.
Ma loŋ lôkliŋyak êŋ anêŋ nômkama takatu ba bôk kambom,
ma tem yapesaŋ lukmuk esak loŋbô.
17 Ek avômalô takatu ba êmô denaŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk yahêv yenaŋ athêŋ hadêŋ i hatôm nêpôm Anyô Bêŋ.
Ya Anyô Bêŋ atu ba tem yandum nôm takêntêk, intu yahanaŋ aêŋ.
18 Ma nôm takêŋ intu bôk yahik thô hadêŋ yenaŋ avômalô.' *Amos 9:11-12*

19 "Aêŋ ba yenaŋ auk ma aêntêk. Avômalô loŋ buyaŋ takatu ba bôk ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba i hadêŋ Wapômbêŋ ma miŋ nanêm malaiŋ êndêŋ i ami.

20 *Mi, alalô nato kapya êndêŋ thêlô ma nanaŋ ek miŋ nejaŋ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêŋ ŋgôk dahô ami, nôm êŋ intu lelaik hêk Wapômbêŋ ma. Lôk netak sek walililiŋ, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba evak laselo siŋ ba thalaleŋ hamô kapô siŋ lôk ninum thalaleŋ ami.

21 Êŋ ma hatôm. Ek malê nena sêbôk aleba lêk ma enaŋ Mose anêŋ abô bêŋ haveŋ lomalak lomalak lôk esam hamô Islael iniŋ unyak yeŋ hadêŋ Sabat sapêŋ. Ba intu ŋê loŋ buyaŋ hatôm neyala."

Eto kapya hi ek ŋê êvhaviŋ anêŋ loŋ buyaŋ

22 Êŋ ma aposel lôk avaka ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ ibutiŋ abô nena nendam iniŋ anyô doho ek ini Antiok imbiŋ Pol lo Banabas. Ma elam iniŋ anyô bêŋ ju. Yaŋ ma Judas, anêŋ athêŋ yaŋ nena Balsabas, ma yaŋ ma Silas.

23 Ma eto kapya te ba êv hadêŋ thêlô. Kapya êŋ hanaŋ aêntêk.

Yêlô avaka lôk aposel, môlônim môlôviyaŋ, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ôêvhaviŋ ba ômô malak Antiok lôk plovins Silia lôk Silisia. Aiyaŋ thêlô, waklêvôŋ mavi.

24 Yêlô alaŋô yôv nena yêlôaniŋ avômalô doho bôk êthôk ba ibuliŋ môlônim auk ba êv malaiŋ hadêŋ môlô hathak abô takatu ba enaŋ. Yêlô miŋ êv i ba êthôk ami. Mi, thêlôda êthôk.

25 Ba intu yêlô alôk ek nanêm anyô doho ba nêsôk imbiŋ Pol lo Banabas, thai atu ba yêlô leŋiŋhaviŋ bêŋ anôŋ.

26 Thai bôk etak iniŋ lôkmala ek nindum Yisu Kilisi anêŋ ku.

27 Aêŋ ba yêlô êv Judas lo Silas ek nepesaŋ abô ek embatho kapya êntêk loŋ.

28 *Yêlô lôk Lovak Matheŋ adô nanêm malaiŋ êndêŋ môlô. Ba intu yêlô leŋiŋhaviŋ môlô nosopa abô takêntêk iyom.

29 Miŋ oŋgwaŋ nôm takatu ba anyô êv hatôm da hadêŋ ŋgôk dahô ami. Lôk miŋ nunum thalaleŋ ami ma miŋ oŋgwaŋ alim takatu ba ekak leŋselo siŋ ba thalaleŋ hamô kapô ami, lôk notak sek walililiŋ. Môlô udum aêŋ, ma mavi.

Waklêvôŋ mavi môlô lôkthô.

30 Eto kapya êŋ yôv ma êv hadêŋ thêlô ba ewa ba i tamu Antiok. Êyô Antiok ma elam avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom ma êv kapya êŋ hadêŋ thêlô.

31 Ma avômalô Antiok esam kapya êŋ, ma kapya êŋ havatho thêlô loŋ ba thêlô leŋiŋmavi anôŋ.

32 Judas lo Silas, thai ma plopet. Ba enaŋ abô bêŋ anôŋ ek evatho ŋê êvhaviŋ loŋ lôk idum thêlô nimbitak lôklokwaŋ.

33-34 Êmô loŋ êŋ wak doho vêm ma avômalô êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ êv mek labali

* **15:13:** Gal 2:9 * **15:20:** Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 * **15:28:** Mat 23:4

hadêŋ thai ma êv thai ba êvôi hadêŋ ŋê taksêbôk ba êv thai ba êlêm.*
35 Ma doŋtom Pol lo Banabas êmô Antiok ma idum ku haviŋ avômalô bêŋ anôŋ ek enaŋ lo êdôŋ avômalô hathak Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Pol lo Banabas evak i vose

36 Wak doho hale ba hi ma Pol hanaŋ hadêŋ Banabas, “Alai ana ek nagê avômalô êvhaviŋ embeŋ malak nenanena taksêbôk ba alai anaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô hadêŋ i. Ma nagê nena thêlô êmô mavi mena mi e?”
37 *Ma Banabas lahaviŋ enja Jon atu ba elam nena Mak imbiŋ thai,
38 *ma doŋtom Pol hanaŋ nena, “Ôpêŋ bôk hatak alai halôk plovins Pampilia ma miŋ haviŋ alai ba hadum ku ami. Ba intu dô.”
39 Thai êkôki mathalaleŋ aleba thai evaki vose. Ba Banabas hawa Mak haviŋ yani ba thai ethak yeŋ ba i ŋgavithôm Saiplus.
40 Ma Pol hawa Silas haviŋ yani. Êŋ ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Antiok êv mek ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ thai. Vêm ma etak i
41 ba i plovins Silia lôk Silisia iniŋ malak nenanena ba evatho avômalô êvhaviŋ loŋ.

16

Timoti hi haviŋ Pol lo Silas

1 *Pol hi hayô Debi lo Listla. Loŋ êŋ ma anyô hêvhaviŋ te hamô ba anêŋ athêŋ nena Timoti. Talêbô ma avi Islael te atu ba hêvhaviŋ. Ma lambô ma anyô Glik te.
2 *Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Listla lo Aikoniam enaŋ nena Timoti ma anyô mavi.
3 Aêŋ ba Pol lahaviŋ ôpêŋ ni imbiŋ yani. Ma doŋtom lahabi nena avômalô Islael takatu ba êmô loŋ êŋ eyala nena Timoti anêŋ lambô ma anyô Glik te. Ba intu hawa Timoti ba hi ek neŋgothe anêŋ kupik vê.
4 *Ma thêlô eveŋ ba i lomalak lomalak ma enaŋ abô takatu ba aposel lôk avaka bôk evak anêŋ Jelusalem ek avômalô nesopa.
5 Aêŋ ba avômalô êvhaviŋ ibitak lôklokwaŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba wak nômbêŋ intu ma êvôv avômalô lukmuk êyô ba ilumbak hi ba hi.

Pol hatulak ma hayê wêŋ hathak anyô Masedonia te

6 *Ma Lovak Matheŋ miŋ halôk ek Pol thêlô ini nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô embeŋ plovins Esia ami. Ba intu i Plijia lo Galesia iniŋ malak nenanena.
7 Ma êyô pik Misia anêŋ daŋ ma idum ek ini plovins Bitinia, ma doŋtom Yisu anêŋ Lovak Matheŋ miŋ halôk ek ini loŋ êŋ ami.
8 Ba intu thêlô êv Misia liliŋ ma i tamu Tloas.
9 Ma bôlôvôŋ ma Pol hatulak ma hayê wêŋ te nena anyô plovins Masedonia te hamiŋ ma hapetenak nena, “Ôlêm Masedonia ek nêm yêlô sa.”
10 Pol hayê wêŋ êŋ yôv ma yêlô apesaŋ i ketheŋ ek ana Masedonia. Yêlô ayala nena Wapômbêŋ halam yêlô ek ana nanaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ êndêŋ thêlô.

Lidia halaŋô Pol anêŋ abô ba hêvhaviŋ Yisu

11 Vêm ma yêlô athak yeŋ te hêk Tloas ba a nôŋnôŋ hadêŋ ŋgavithôm Samotles ma wak yaŋ ma a Niapolis.
12 Vêm ma yêlô a Pilipai. Malak êŋ ma Masedonia iniŋ malak bêŋ ma avômalô Lom takatu ba eyabiŋ pik takêŋ ethak êmô loŋ êŋ. Ma yêlô amô wak doho hamô loŋ êŋ.
13 Ma Sabat hayô ma yêlô ale malak bêŋ anêŋ badêŋ abôlêk ba a ŋaŋ te hêk viyaiŋ. Yêlô leŋiŋhabi nena loŋ eteŋ mek hêk habobo ŋaŋ êŋ la. Ma ŋaŋ êŋ ma yêlô ayê avi doho ethak doŋtom ba êmô. Êŋ ma yêlô alôk amô haviŋ thêlô ma anaŋ abô hadêŋ i.
14 Ma avi Taiataila te halaŋô abô êŋ, ba anêŋ athêŋ nena Lidia. Avi êŋ hadum ku valu hathak sôp thalaleŋ ek avômalô êv vuli ma hathak hêv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Anyô Bêŋ hik avi êŋ anêŋ kapô liliŋ ek halaŋô Pol anêŋ abô ba hêvhaviŋ.

* **15:33-34:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma doŋtom Silas hik auk liliŋ ba hamô Antiok ba miŋ havôhi ami. * **15:37:** Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Ti 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:4:** Ap 15:23-29 * **16:6:** Ap 18:23

15 Vêm ma yani lôk avômalô takatu ba êmô anêŋ unyak sapêŋ ithik ŋaŋ. Êŋ ma yani hanaŋ hadêŋ yêlô, “Môlô lêk ôyê ya hatôm avi yahêvhaviŋ Anyô Bêŋ, êŋ ma nôlêm nômô yenaŋ unyak.” Ma yani haŋgasi yêlô aleba yêlô a anêŋ unyak.

Etak Pol lo Silas halôk koladôŋ

16 Wak te ma yêlô a loŋ neteŋ mek ma avi te atu ba anêŋ alaŋsi êmô hapôm yêlô. Yani ma avi lôk ŋgôk ba anêŋ ŋgôk hathak hêv yani sa ek hayala nôm takatu ba tem imbitak embeŋ yam ba hanaŋ bêŋ. Yani hathak havôv valu bêŋ hathak anêŋ ku êŋ ba hêv hadêŋ anêŋ alaŋsi.

17 *Yani hasopa yêlô lôk Pol ma halam kaêk lôbôlôŋ aêntêk, “Ŋê êntêk êŋ ma Wapômbêŋ Leŋ Anôŋ Biŋ anêŋ ŋê ku. Ba lêk enaŋ hathak malêla takatu ma nundum ek Wapômbêŋ nêm môlô bulubiŋ.”

18 Wak bêŋ anôŋ ma yani hathak halam aêŋ aleba habuliŋ Pol kapô kambom anôŋ. Ba intu hik i liliŋ ma hanaŋ hadêŋ ŋgôk êŋ nena, “Hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ma yanaŋ êndêŋ o nena otak avi intu ba nu!” Ma ketheŋ oyaŋ ma ŋgôk êŋ hatak avi êŋ.

19 Ma avi êŋ anêŋ alaŋsi êyê nena iniŋ loŋôndê nêbôv valuseleŋ lêk mi, êŋ ma evaloŋ Pol lo Silas ba êvôv thai ba i malak lôŋ êŋ anêŋ loŋ ethak doŋtom halôk ek nimiŋ ŋê idum abô hathak maleŋiŋ.

20-21 *Ewa thai ba êyô ek ŋê takatu ba idum abô hathak ba enaŋ, “Anyô ju êntêk ma ŋê Islael. Thai enaŋ ek avômalô nesopa kobom takatu ba kambom ek alalô avômalô Lom. Ba intu ibi avômalô malak bêŋ êntêk leŋiŋ liŋ ba leŋiŋŋaŋa mayaliv.”

22 *Ma avômalô bêŋ anôŋ enaŋ abô lôk leŋiŋmaniŋ hathak thai haviŋ. Êŋ ma ŋê takatu ba idum abô hathak enaŋ ek nimbi iniŋ kwêv thô ma nebali thai esak yak wabeŋ.

23 Evali thai kambom anôŋ vêm ma ibi thai halôk koladôŋ kapô. Ma enaŋ hadêŋ ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ nena eyabiŋ thai dedauŋ mavi.

24 Ôpêŋ halaŋô abô êŋ, ma hawa thai ba halôk ba hi hadô hamô tamu koladôŋ kapô ali atu ba hêk vibiŋ anôŋ ma esoŋ veŋiŋ halôk alokwaŋ abyaŋ ba hadahaliŋ veŋiŋ loŋ.

25 Ma bôlôvôŋ biŋ ma Pol lo Silas eteŋ mek ba êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ, ma ŋê koladôŋ vi elaŋô.

26 Ma ketheŋ oyaŋ ma duvianŋ bêŋ te hayô ba hayôkwiŋ koladôŋ anêŋ landiŋ. Ma koladôŋ abôlêk sapêŋ hakyav ma seŋ takatu ba ibutiŋ thêlô veŋiŋ lo baheŋiŋ sapêŋ hêv yak.

27 *Ma ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ haviyô ma hayê koladôŋ anêŋ abôlêk sapêŋ lêk abyaŋ. Ma lahabi nena ŋê koladôŋ sapêŋ lêk êsôv ba i, ba intu hadadi anêŋ biŋ vovak ek embatho yanida vônô esak.

28 Ma doŋtom Pol halam lôklokwaŋ, “Miŋ ômbi o vônô ami! Yêlô sapêŋ êntêk amô!”

29 Êŋ ma ôpêŋ halam ek neja atum êlêm ma halaŋviŋ ba hi koladôŋ kapô, ma hakô ba halowaliŋ ba hêv yak halôk Pol lo Silas maleŋiŋ.

30 *Vêm ma hawa thai ba hi yaiŋ ma hanaŋ, “Anyô bêŋ luvi, yandum malê ek yanja bulubiŋ?”

31 Ma thai enaŋ viyaŋ, “Ônêmimbiŋ Anyô Bêŋ Yisu ma tem Wapômbêŋ nêm o lôk anêm avômalô bulubiŋ.”

32 Êŋ ma thai enaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô hadêŋ yani lôk avômalô takatu ba êmô anêŋ unyak kapô.

33 Bôlôvôŋ denaŋ ma yani hawa thai ba hi hathik iniŋ palê. Vêm ma Pol lo Silas ithik ôpêŋ lôk anêŋ avômalô sapêŋ.

34 Ma yani hawa thai ba hi anêŋ unyak ma hêv nôm hadêŋ thai. Yani lôk anêŋ avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anôŋ ek lêk êvhaviŋ Wapômbêŋ.

35 Haviyô hayaŋ lôkbôk ma ŋê takatu ba idum abô hathak êv iniŋ sôp bidoŋ ba i hadêŋ ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ ma enaŋ nena, “Otak anyô ju intu ba ini.”

36 Ma ôpatu ba hayabiŋ koladôŋ hi hanaŋ hadêŋ Pol nena, “Ŋê takatu ba idum abô hathak enaŋ nena mamu lôk Silas notak koladôŋ ba unu. Ba intu unu lôk kapôlômim labali.”

* **16:17:** Mak 1:24 * **16:20-21:** Mak 13:9 * **16:22:** 2Ko 11:25; 1Te 2:2 * **16:27:** Ap 12:18-19 * **16:30:** Ap 2:37

37 Ma doŋtom Pol hanaŋ hadêŋ sôp bidoŋ takêŋ nena, “Yai ma ŋê Islael ma Lom haviŋ.* Ma doŋtom ik yai oyaŋ ma miŋ enaŋ yaianiŋ kambom bêŋ ami. Ma ibi yai halôk koladôŋ kapô. Ma Lom iniŋ balabuŋ hanaŋ nena miŋ hatôm nindum aêŋ êndêŋ ŋê Lom ami. Ma lêk ekopak ba idum ek netak yai menaŋna ba ana e? Mi anôŋ! Thêlôda nêlêm ma neja yai vê êŋjêk koladôŋ.”

38 Ma sôp bidoŋ ewa abô êŋ ba i enaŋ hadêŋ ŋê takatu ba idum abô hathak. Ma elaŋô nena thai ma ŋê Lom haviŋ, êŋ ma thêlô êkô kambom.

39 Ma thêlô i ma ibui hadêŋ Pol lo Silas ma ewa thai ele yaiŋ. Ma enaŋ nena, “Hatôm mamu notak loŋ êntêk ba unu e?”

40 Êŋ ma thai etak koladôŋ ma ele yaiŋ ma i Lidia anêŋ unyak. Ma êyê avômalô êvhaviŋ ma enaŋ abô doho ek embatho iniŋ kapôlôŋiŋ loŋ. Vêm ma etak i ba i.

17

Pol lo Silas êmô Tesalonaika

1 Pol lo Silas êv malak Ampipolis lo Apolonia liliŋ ma i thêthô ba êyô Tesalonaika. Ma Islael iniŋ unyak yeŋ te hamô loŋ êŋ.

2 Sabat te lô ma Pol hasopa anêŋ kobom ba habitak hayô unyak yeŋ êŋ kapô. Ma hadôŋ avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ kapya.

3 Ma hik thô nena kapya êŋ ma hanaŋ nena Mesia tem enja vovaŋ ba ema ma imbiyô esak loŋbô. Êŋ ma Pol hik thô nena, “Yisu atu ba yahanaŋ hadêŋ môlô, ôpêŋ intu Mesia êŋ.”

4 Ma avômalô Islael doho lôk avômalô Glik bêŋ anôŋ atu ba êmô Wapômbêŋ vibiŋ lôk avi lôk athêŋ bêŋ doho elaŋô ma êvhaviŋ ba i iviŋ Pol lo Silas.

5 Ma doŋtom avômalô Islael leŋiŋdaŋ ba ewa ŋê kambom doho anêŋ loŋ ethak doŋtom halôk ba isup avômalô bêŋ anôŋ ethak doŋtom ek nijik avômalô malak êŋ iniŋ kapôlôŋiŋ liŋ. Ma thêlô elaŋviŋ ba i Jeson anêŋ unyak ek nêmbôlêm Pol lo Silas ek nebaloŋ thai ba neja ende yaiŋ ba ini nênêm êndêŋ avômalô nômbêŋ atu.

6 Ma doŋtom miŋ êpôm thai ami, êŋ ma êvôv Jeson lôk ŋê êvhaviŋ doho ba ewa i hi hadêŋ ŋê bêŋbêŋ loŋ êŋ maleŋiŋ ma elam aêntêk, “Ŋê êntêk êŋ idum nôm kambom haveŋ pik lôkthô aleba lêk êyô loŋ êntêk.

7 *Ma Jeson hawa thêlô thô ba hadô i hamô anêŋ unyak. Ŋê takêŋ êdô nêmô Lom iniŋ Kiŋ Sisa anêŋ abô majaŋ vibiŋ ba enaŋ nena, ‘Kiŋ yaŋ hamô ba anêŋ athêŋ nena Yisu.’ ”

8 Ŋê bêŋbêŋ lôk avômalô nômbêŋ atu elaŋô abô êŋ ma esoŋ kambom ba kapôlôŋiŋ haliŋ i kambom.

9 Yôv ma malak êŋ anêŋ ŋê bêŋbêŋ enaŋ hadêŋ Jeson thêlô nena, “Nônêm valuseleŋ ek injik thô nena tem miŋ nundum kambom êŋ esak loŋbô ami. Ba ômô tiŋiŋ, ma tem noja unim valu esak loŋbô.” Êŋ ma êv valu ma etak i ba i.

Avômalô Belia bêŋ anôŋ êvhaviŋ Yisu

10 Bôlôvôŋ êŋ iyom ma ŋê êvhaviŋ êv Pol lo Silas vê hêk Tesalonaika ba i Belia. Êyô Belia ma i Islael iniŋ unyak yeŋ.

11 Avômalô Belia iniŋ kobom ma mavi anôŋ ek avômalô Tesalonaika iniŋ. Thêlô elaŋô Pol lo Silas iniŋ abô lôk kapôlôŋiŋ mavi ba wak nômbêŋ intu ma êyê Wapômbêŋ anêŋ kapya ek nêgê nena iniŋ abô ma avanôŋ mena mi.

12 Êŋ ma avômalô Islael bêŋ anôŋ êvhaviŋ ma avi Glik lôk athêŋ bêŋ doho lôk anyô Glik bêŋ anôŋ êvhaviŋ aêŋ iyom.

13 Vêm ma avômalô Islael anêŋ Tesalonaika elaŋô nena Pol hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô Belia. Êŋ ma thêlô i loŋ êŋ ma elela iniŋ auk ek thêlô leŋiŋmaniŋ.

14 Ketheŋ oyaŋ ma ŋê êvhaviŋ anêŋ Belia êv Pol ba hi ŋgwêk daŋ, ma Silas lo Timoti iyom êmô Belia.

15 Ma ŋê takatu ba elom Pol ba i ma iviŋ yani ba i Atens. Ma etak Pol ek nêbôni, ma hêv abô hadêŋ i ek nenaŋ êndêŋ Silas lo Timoti nena ini ketheŋ.

* **16:37:** Abô êŋ anêŋ ôdôŋ hathak Abô Inglis nena ‘Citizenship’. Pol hawa thai lôk Silas sa ba hanaŋ nena thai ma Islael citizen lôk Lom citizen haviŋ. Lom iniŋ abô majaŋ te nena miŋ hatôm nijik Lom iniŋ citizen te oyaŋ ami. Ba intu ŋê bêŋ idum abô hathak ibuliŋ Lom iniŋ abô majaŋ. Nôŋgô abô êŋ vi hêk Aposel 22:25-29. * **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12

Pol hamô Atens

16 Pol hayabiŋ thai hamô Atens ma hayê
nena ŋê lôŋ êŋ iniŋ ŋgôk dahô bêŋ anôŋ êmô
ba kapô malaiŋ kambom.
17 *Aêŋ ba yani hi avômalô Islael iniŋ un-
yak yeŋ kapô ma hanaŋ abô haviŋ avômalô
Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êmô
Wapômbêŋ vibiŋ. Ma wak nômbêŋ intu ma
yani hathak hi loŋ ethak doŋtom halôk ek
enaŋ abô imbiŋ avômalô takatu ba êmô loŋ
êŋ.
18 Ma ŋê lôkauk ôdôŋ ju êmô, yaŋ iniŋ
athêŋ nena Epikulian ma yaŋ ma Stoik.
Thêlô elaŋô Pol hanaŋ Abô Mavi hathak
Yisu lôk anêŋ haviyô hathak loŋbô. Ba intu
thêlô lôk Pol êkôki. Ma vi enaŋ, “Anyô abô
mayaliv êntêk hadum ek enaŋ malê?” Ma
vi enaŋ, “Yani hanaŋ hathak wapômbêŋ
masôm doho.”
19 Yôv ma thêlô ewa Pol ba i êdô hamô
Aliopagas, loŋ atu ba avômalô ethak
doŋtom ek enaŋ abô hathak auk lomaloma
anêŋ ôdôŋ. Ma thêlô enaŋ, “Yêlô leŋiŋhaviŋ
nayala auk lukmuk takatu ba honaŋ hadêŋ
avômalô.
20 Abô takatu ba honaŋ ma hatôm abô
masôm ek yêlô. Aêŋ ba yêlô leŋiŋhaviŋ
nayala anêŋ ôdôŋ.”
21 Wak nômbêŋ intu ma avômalô Atens
lôk avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êmô Atens
ethak doŋtom ek nedaŋô abô esak auk luk-
muk takatu ba hayô ek nenaŋ abô pôk esak.
Ma miŋ idum nômla yaŋ haviŋ ami. Ba intu
leŋiŋhaviŋ nedaŋô Pol anêŋ abô.

22-23 Êŋ ma Pol haviyô hamiŋ Aliopagas
maleŋiŋ ma hanaŋ, “Môlô ŋê Atens, lêk ya-
haveŋ môlônim loŋ ba yahayê nôm takatu
ba môlô ôêv yeŋ hadêŋ. Ma yahapôm loŋ
êbôk da te ba abô te hanaŋ nena, ‘Loŋ êntêk
ma wapômbêŋ te atu ba yêlô athôŋ paliŋ
anêŋ loŋ êbôk da.’ Ba intu yahayala nena
môlô udum nôm lomaloma ek ôêv athêŋ
bêŋ hadêŋ unim wapômbêŋ lomaloma. Ma
wapômbêŋ atu ba môlô ôthôŋ paliŋ ba ôêv
yeŋ hathak, êntêk tem yanaŋ bêŋ êndêŋ
môlô.
24 * “Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ pik lôk
anêŋ nômkama sapêŋ, ma yani ma pik lo leŋ
iniŋ alaŋ. Ma miŋ hamô unyak matheŋ atu
ba elav hathak baheŋiŋ ami.
25 *Yanida hêv lovak kapôlôŋiŋ lôk
lôkmala ma nômkama sapêŋ hadêŋ avômalô
lôkthô. Ma yani miŋ hêv yak hathak
nômlate ek anyôla nêm yani sa ami, ma mi.
26 Hathak anyô doŋtom iyom ma yani
habi avômalô lodôŋlodôŋ sapêŋ vê ek nêmô
pik bêŋ êntêk sapêŋ. Yanida hatak iniŋ
waklavôŋ lôk iniŋ loŋ takatu ba nêmô.
27 *Wapômbêŋ hadum nôm takêŋ ek
avômalô sapêŋ nêgê ba nêmbôlêm yani atu
ba êthôŋ. Ma doŋtom miŋ hamô daim ek
alalô tomtom ami.
28 “Mi, hatôm anyô lôkauk te bôk hato
nena, ‘Yani habibôm hayô hêk alalô vôv
ba awa lôkmala lôk aveŋ ma lôkmala anêŋ
ôdôŋ ma halêm anêŋ yani iyom.’ Ma unim
ŋê lôkauk te bôk hato nena, ‘Alalô ma yani
anêŋ nali.’

29 * “Avanôŋ biŋ nena alalô ma
Wapômbêŋ anêŋ nali ba intu miŋ mavi
ek leŋiŋimbi nena yani ma hatôm dahô
takatu ba epesaŋ hathak gol lo seleva ma
valu ami. Mi, dahô takêŋ ma anyô epesaŋ
hathak baheŋiŋ lôk iniŋ auk iyom.
30 Sêbôk ma avômalô êthôŋ Wapômbêŋ
paliŋ ba intu yani miŋ hêv kambom êŋ
anêŋ viyaŋ hadêŋ i ami. Ma doŋtom yani
lêk hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô pik
sapêŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ.
31 *Yani bôk hatak waklavôŋ te yôv ek
nindum abô. Ma bôk hatak anyô te ek
indum ku êŋ thêthôŋ. Ôpêŋ bôk hama ma
Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama ek injik thô
nena yani tem endaŋô avômalô sapêŋ iniŋ
abô.”
32 Thêlô elaŋô Pol anêŋ abô hathak anyô
haviyô hêk ŋama, êŋ ma vi ibi anêŋ abô êŋ
liliŋ ma doŋtom vi enaŋ, “Yêlô leŋiŋhaviŋ
nadaŋô anêm abô esak nôm êntêk esak
loŋbô.”
33 Vêm ma Pol hatak thêlô ba hi.
34 Thêlô doho êvhaviŋ ba esopa yani.
Thêlô êŋ te ma Dionisius, yani ma Aliopa-
gas iniŋ anyô te, lôk avi te ba anêŋ athêŋ
nena Damalis, ma doho haviŋ.

* **17:17:** Ap 18:19 * **17:24:** 1Kiŋ 8:27; Ap 7:48 * **17:25:** Sng 50:12; Ais 42:5 * **17:27:** Sng 145:18; Jer 23:23
* **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * **17:31:** Sng 96:13

18

Pol hi Kolin

1 Vêm ma Pol hatak Atens ma hi Kolin.
2 *Ma hapôm anyô Islael te ba anêŋ athêŋ
nena Akwila. Yani anêŋ malak ôdôŋ ma
plovins Pontus. Bôk lovêŋ Plisila êmô
malak Lom anêŋ Itali vêm ma Kiŋ Klodias
hanaŋ ek avômalô Islael sapêŋ netak Lom
ba ini. Aêŋ ba thai i Kolin. Ba intu Pol hi ek
ênjê thai.
3 *Thai ethak idum ku epesaŋ unyak
hathak alim kupik ek nênêm vuli. Ku êŋ ma
Pol anêŋ ku hathak hadum ba intu hamô
haviŋ thai ba hadum ku êŋ haviŋ.
4 Sabat sapêŋ ma Pol hi Islael iniŋ unyak
yeŋ ma hanaŋ abô haviŋ thêlô ek injik
avômalô Islael lôk Glik iniŋ auk liliŋ ek
nênêmimbiŋ.

5 *Ma Silas lo Timoti etak Masedonia ma
êlôk ba i Kolin, êŋ ma Pol hatak anêŋ ku
epesaŋ sôp ma hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
iyom. Ba hanaŋ bêŋ hadêŋ avômalô Islael
nena, “Yisu ma Mesia atu.”
6 *Vêm ma thêlô êpôlik hathak Pol ma
enaŋ abôma hathak yani. Êŋ ma yani
hik voŋgovaŋ vê hêk anêŋ kwêv ek injik
Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ thô ma hanaŋ
hadêŋ thêlô, “Malaiŋ atu ba tem êpôm
môlô, êŋ ma môlôda unim kambom ma
miŋ yenaŋ kambom ami. Ma lêk yahatak
môlô avômalô Islael ma yaha ek avômalô
loŋ buyaŋ.”

7 Êŋ ma Pol hatak unyak yeŋ hêk ma
hi hamô Titius Jastas anêŋ unyak. Ôpêŋ
ma anyô loŋ buyaŋ atu ba hathak hêv yeŋ
hadêŋ Wapômbêŋ ba anêŋ unyak hamô
habobo unyak yeŋ atu.
8 Ma Klispus, anyô bêŋ atu ba hayabiŋ
Islael iniŋ unyak yeŋ, lôk anêŋ avômalô
takatu ba êmô anêŋ unyak êvhaviŋ Anyô
Bêŋ. Ma avômalô Kolin bêŋ anôŋ elaŋô Pol
anêŋ abô ba êvhaviŋ ma ithik ŋaŋ.

9 Ma bôlôvôŋ te ma Pol hayê wêŋ ma
Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena, “Onaŋ
abô takêŋ bêŋ ma miŋ ôkô ba o bônôŋ ami.
10 *Yahamô haviŋ o ba miŋ hatôm anyô
late êyô ba imbuliŋ o ami. Mi, yenaŋ
avômalô bêŋ anôŋ êmô malak êntêk.”
11 Aêŋ ba Pol hamô Kolin ba hadôŋ
avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô
hatôm sondabêŋ te lôk ayôŋ bahenŋvi ba
lahavute haviŋ.
12 Waklavôŋ Galio hayabiŋ plovins
Akaia, êŋ ma avômalô Islael anêŋ Kolin
ethak doŋtom ba idum leŋiŋŋaŋa hathak
Pol ba ewa yani ba i loŋ idum abô.
13 Êŋ ma thêlô enaŋ, “Ôpêntêk hadôŋ
avômalô ek nênêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ
hathak loŋôndê yaŋda atu ba habuliŋ abô
balabuŋ.”
14 Pol hadum ek enaŋ abô êŋ viyaŋ, êŋ ma
Galio hanaŋ hadêŋ avômalô Islael takatu
nena, “Môlô avômalô Islael, môlô ôyê nena
ôpêntêk hadum nômlate ba habuliŋ Lom
iniŋ abô majaŋ mena hadum kambom bêŋ
te, êŋ ma mavi ek yandaŋô môlônim abô.
15 Ma doŋtom abô takatu ba môlô onaŋ
hathak ôpêntêk ma hathak abô lôk athêŋ
doho ma môlô Islael da unim abô balabuŋ.
Ba intu tem miŋ yandaŋô abô êŋ ami. Mi,
môlôda nopesaŋ abô êŋ.”
16 Ba intu hêv thêlô vê hêk loŋ idum abô.
17 Êŋ ma thêlô evaloŋ Islael iniŋ unyak
yeŋ anêŋ anyô bêŋ te anêŋ athêŋ nena
Sostenes hêk ba ik yani habobo loŋ atu ba
idum abô viyaiŋ. Ma Galio hayê ma hadum
hatôm hathôŋ paliŋ.

Pol havôhi Antiok

18 *Pol hamô Kolin sawa daim dokte.
Vêm ma hatak ŋê êvhaviŋ ma hi tamu Sen-
klia ek enja yeŋ ba ni Silia. Ma Plisila
lo Akwila iviŋ yani ba i. Pol bôk havak
abô haviŋ Wapômbêŋ hathak nômlate ba
intu miŋ hakapiŋ wakadôk ŋauŋ ami aleba
hayô Senklia. Êŋ ma abô êŋ anêŋ daŋ ba
intu hakapiŋ wakadôk ŋauŋ vê.
19-21 Vêm ma ethak yeŋ te ba i Epesus.
Ma Pol hi Islael iniŋ unyak yeŋ ma hanaŋ
abô haviŋ avômalô Islael. Ma thêlô enaŋ
ek yani êmô imbiŋ thêlô wak doho vêmam,
ma doŋtom yani miŋ halôk hathak iniŋ abô
ami. Ba hathak yeŋ ma hanaŋ hadêŋ thêlô

* **18:2:** Lom 16:3 * **18:3:** Ap 20:34 * **18:5:** Ap 17:14-15 * **18:6:** Ap 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10
* **18:18:** Nam 6:18; Ap 21:24

nena, “Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma tem yambôalêm êndêŋ môlô esak loŋbô.” Êŋ ma yani hatak Epesus ba hi. Ma hadô Plisila lo Akwila êmô Epesus.

22 Ma yeŋ hi Sisalia ma Pol hatak yeŋ êŋ ma hathak ba hi Jelusalem ek ênjê avômalô êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ. Vêm ma halôk ba hi Antiok hamô Silia kapô.

23 Pol hamô wak doho hamô Antiok vêm ma hi plovins Galesia lo Plijia iniŋ malak nenanena ek embatho avômalô êvhaviŋ kapôlôŋiŋ loŋ.

Apolo hanaŋ abô hamô Epesus lo Kolin

24 Ma anyô Islael te anêŋ athêŋ nena Apolo hi hayô Epesus. Yani anêŋ malak ôdôŋ ma Aleksandlia. Yani ma anyô lôkauk bêŋ ba hayala Wapômbêŋ anêŋ abô dedauŋ mavi.

25 Bôk êdôŋ yani hathak Anyô Bêŋ anêŋ loŋôndê ba intu kapô lôklokwaŋ ek êdôŋ avômalô esak auk thêthôŋ êŋ. Ma hanaŋ abô thêthôŋ hathak Yisu anêŋ bôk lo loŋ vi. Ma doŋtom hayala ŋaŋ atu ba Jon hathik avômalô hathak iyom.

26 Yani hi avômalô Islael iniŋ unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Yisu ma miŋ hakô ami. Ba Plisila lo Akwila elaŋô anêŋ abô ma elam yani ba hi iniŋ unyak ma ewa Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba miŋ hayala ami sa hadêŋ yani.

27 Vêm ma Apolo lahaviŋ ni plovins Akaia, ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Epesus evatho yani anêŋ auk loŋ ek indum aêŋ. Ba eto kapya hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Akaia ek neja yani thô. Hi hayô Akaia, êŋ ma hêv avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ hathak anêŋ wapôm sa bêŋ anôŋ.

28 *Yani haminŋ lôklokwaŋ ba hanaŋ avômalô Islael iniŋ abô viyaŋ hêk avômalô sapêŋ maleŋiŋ. Ma hawa Wapômbêŋ anêŋ kapya sa ba hik thô nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

19

Pol hi Epesus hathak loŋbô

1 *Apolo hamô Kolin denaŋ ma Pol hi haveŋ plovins Galesia lo Plijia kapô ba haveŋ aleba hayô Epesus. Loŋ êŋ ma hapôm avômalô êvhaviŋ doho

2 *ma hanaŋ hik thêlô liŋ, “Bôk ôêvhaviŋ ba owa Lovak Matheŋ e?”

Ma thêlô enaŋ, “Mi, yêlô miŋ bôk alaŋô abô te hathak Lovak Matheŋ ami.”

3 Êŋ ma Pol hanaŋ, “Ŋaŋ malê intu bôk môlô uthik?” Ma enaŋ, “Jon anêŋ ŋaŋ.”

4 *Ma Pol hanaŋ, “Jon bôk hathik avômalô hathak ŋaŋ nede kapôlôŋiŋ liliŋ ma hanaŋ ek avômalô nênêmimbiŋ ôpatu ba haveŋ yani yam. Ôpêŋ ma Yisu.”

5 Thêlô elaŋô abô êŋ, ma ithik ŋaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ.

6 *Ma Pol hatak baŋ hayô hêk thêlô, êŋ ma Lovak Matheŋ hayô hamô thêlô ba enaŋ abô masôm lôk abô plopet.

7 Ŋê takêŋ ma hatôm laumiŋ ba lahavuju la.

8 Êŋ ma Pol hi hamô Epesus hatôm ayôŋ lô. Ma hathak hi avômalô Islael iniŋ unyak yeŋ ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ek thêlô nênêmimbiŋ ma miŋ hakô ami.

9 Ma doŋtom thêlô doho evaloŋ kapôlôŋiŋ loŋ ba miŋ êvhaviŋ ami ma enaŋ abôma hathak Anyô Bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ ek avômalô sapêŋ nedaŋô. Aêŋ ba Pol hatak thêlô ma hawa ŋê êvhaviŋ ba i Tailanus anêŋ kapo ekaksa halôk. Ma wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abô hamô loŋ êŋ.

10 Pol hadum aêŋ hatôm sondabêŋ ju. Aêŋ ba intu avômalô Islael lôk avômalô Glik takatu ba êmô plovins Esia elaŋô Anyô Bêŋ anêŋ abô.

Skeva nali

11 *Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ Pol ba hadum nômbithi yaŋda lomaloma.

12 *Ba intu sôp seleŋ lo sôp daŋ takatu ba Pol hasôm, ewa ba i ethav hathak avômalô lôk lijiŋ ba ibitak mavi ma ŋgôk etak i ba i.

13 Ma avômalô Islael doho idum ku nênêm ŋgôk vê ba ethak i lomalak lomalak. Ma thêlô doho idum ku êŋ, ma elam Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ hayô ŋê lôk ŋgôk takêŋ

* **18:28:** Ap 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6 * **19:2:** Ap 8:16 * **19:4:** Mat 3:11 * **19:6:** Ap 8:17; 10:44,46 * **19:11:** Ap 14:3 * **19:12:** Ap 5:15

vôv ba enaŋ, “Hathak Yisu atu ba Pol hanaŋ abô hathak anêŋ athêŋ, yahanaŋ nena otak ôpêntêk ba nu.”

14 Ma Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da te anêŋ athêŋ nena Skeva namalô bahenvi ba lahavuju idum aêŋ haviŋ.

15 Ma wak te ma ŋgôk hawê iniŋ abô viyaŋ ba hanaŋ, “Yahayala Yisu, ma yahayala Pol, ma môlô ma opalê?”

16 Êŋ ma ôpatu ba ŋgôk havaloŋ loŋ hasôv kisi hayô hêk i ba hik i mayav bomaŋ aleba thêlô sapêŋ ewa thalaleŋ ba êsôv leŋviŋpopam ele unyak viyaiŋ ba i.

17 *Ma avômalô Islael lo Glik anêŋ Epesus elaŋô abô êŋ, ma êkô kambom ba êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ Yisu.

18 Ma avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ êlêm ma enaŋ iniŋ kambom lomaloma bêŋ.

19 Thêlô vi êbôk siniŋ ma vi idum aloyak, aêŋ ba isup iniŋ kapya aloyak sapêŋ hathak doŋtom ma êbôk hathak atum hêk avômalô maleŋiŋ. Ekatuŋ kapya takêŋ ba anêŋ vuli hatôm 50,000 seleva.

20 Hathak kobom êŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ abô halaŋviŋ ba hi mayaliv ma anêŋ lôklokwaŋ halumbak bêŋ.

21 *Nôm takêŋ habitak vêm ma Pol lahabi ni Jelusalem ba halom hêk loŋôndê yaŋ atu hi plovins Masedonia lo Akaia. Ma hanaŋ, “Yaha Jelusalem vêm ma tem yana Lom imbiŋ.”

22 Ma yani hêv Timoti lo Elastus, anyô ju atu ba idum ku haviŋ yani, ba i Masedonia. Ma yanida hamô plovins Esia dokte vêmam.

Ŋgalakŋgalak bêŋ habitak Epesus

23 *Wak êŋ ma avômalô ethaŋ i hathak Yisu anêŋ loŋôndê ba ŋgalakŋgalak bêŋ habitak.

24 Anyô atu ba hadum ba nôm êŋ habitak anêŋ athêŋ nena Demitlius. Ôpêŋ ma anyô hapesaŋ nômkama hathak seleva. Ba hathak hapesaŋ ŋgôkba avi Atemis anêŋ malakba anêŋ dahô ek avômalô nêndô êmô iniŋ unyak kapô. Yani lôk anyô doho ethak êvôv valu bêŋ hathak iniŋ ku êŋ.

25 Wak te ma ôpêŋ halam ŋê ku êŋ sapêŋ ethak doŋtom ba hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, odaŋô. Môlô oyala nena alalô avôv valu bêŋ hathak alalôaniŋ ku êntêk.

26 Ma doŋtom lêk ôyê lo olaŋô abô hathak nôm atu ba Pol hadum. Ôpêŋ hathak hanaŋ nena ŋgôk takatu ba anyô epesaŋ hathak baheŋiŋ, êŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami. Yani hanaŋ aêŋ ba avômalô bêŋ anôŋ êvhaviŋ anêŋ abô ba etak alalôaniŋ ŋgôkba Atemis. Yani hadum aêŋ hamô Epesus ma bidoŋ oyaŋ ma tem anêŋ abô êŋ endaŋviŋ embeŋ plovins Esia sapêŋ.

27 Nôm êŋ tem indum ba avômalô nêgê alalôaniŋ ku êtôm nôm kambom. Lôk nêgê ŋgôk lôk athêŋ bêŋ ŋgôkba avi Atemis anêŋ malakba êtôm nôm oyaŋ. Ma ŋgôk avi êŋ atu ba avômalô plovins Esia lôk avômalô pik bêŋ êntêk sapêŋ ethak êv yeŋ hathak, yanida anêŋ athêŋ tem nêm yak.”

28 Thêlô elaŋô abô êŋ ma leŋiŋmaniŋ kambom ba elam kaêk lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma ŋgôkba lôkmaŋgiŋ anôŋ!”

29 *Bidoŋ oyaŋ ma ŋgalakŋgalak bêŋ êŋ haveŋ Epesus sapêŋ. Ma avômalô evaloŋ Gaius lo Alistakas, thai ma ŋê Masedonia ju atu ba ethak eveŋ haviŋ Pol, ma elaŋviŋ hathak doŋtom ba i iniŋ loŋ evaloŋ sa bêŋbêŋ halôk.

30 Ma Pol lahaviŋ ni loŋ êŋ kapô ek enaŋ abô êndêŋ avômalô nômbêŋ êŋ, ma doŋtom ŋê êvhaviŋ imiŋ yani loŋ siŋ.

31 Ma ŋê bêŋbêŋ doho anêŋ plovins Esia takatu ba êmô Epesus, thêlô ma Pol anêŋ ŋê môlô ba êv abô hadêŋ Pol ba enaŋ nena, “Miŋ ôyô kapô ami. Tem nijik o vônô ba dô.”

32 Ma avômalô nômbêŋ atu ba êmô loŋ êŋ kapô iniŋ auk hêv yak ba elam kaêk lomaloma. Ma bêŋ anôŋ miŋ eyala iniŋ ethak doŋtom êŋ anêŋ ôdôŋ ami.

33 Ma avômalô Islael isisuŋ iniŋ anyô te anêŋ athêŋ nena Aleksanda ek ni imiŋ avômalô nômbêŋ atu maleŋiŋ ek enaŋ abô esak malaiŋ êŋ. Êŋ ma Aleksanda hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ ek enaŋ abô.

34 Ma doŋtom avômalô nômbêŋ êŋ êyê nena yani ma anyô Islael te, êŋ ma thêlô êvôlô veŋiŋbôlêk hathak doŋtom ba elam lôklala nena, “Atemis anêŋ Epesus ma

* **19:17:** Ap 5:11 * **19:21:** Ap 23:11; Lom 1:13 * **19:23:** 2Ko 1:8 * **19:29:** Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

ŋgôkba lôkmaŋgiŋ anôŋ!" Elam aêŋ halôk ba halôk hatôm wakma lokwaŋju.

35 Vêm ma Epesus iniŋ anyô bêŋ hapesaŋ kapya hanaŋ ek avômalô lôkthô bônôŋ. Êŋ ma hanaŋ, "Avômalô Epesus, avômalô pik sapêŋ eyala nena Epesus ma malak bêŋ atu ba hayabiŋ ŋgôkba lôkmaŋgiŋ Atemis anêŋ malakba lôk anêŋ valu matheŋ atu ba hêv yak halôk leŋ ba habup.

36 Auk êŋ ma hêk yaiŋ ba avômalô pik sapêŋ eyala. Ba intu môlô bônôŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum nômlate mayaliv ami.

37 Môlô ovaloŋ anyô ju êntêk ba owa ba ôlêm, ma doŋtom miŋ enaŋ abôma hathak alalôaniŋ ŋgôkba avi mena ewa malakba anêŋ nômla vani ami. Mi.

38 Ma alalôaniŋ unyak nedaŋô abô lôk anêŋ ŋê bêŋbêŋ nindum abô esak i intu êmô. Aêŋ ba Demitlius lôk ŋê takatu ba epesaŋ nômkama hathak seleva iniŋ malaiŋ la hêk, êŋ ma neja ba ini ek ŋê idum abô hathak.

39 Aêŋ ba abô yaŋ hamiŋ denaŋ, êŋ ma waklavôŋ atu ŋê idum abô hathak ethak doŋtom, ma nêm êndêŋ i.

40 Noyabiŋ am mavi. Ŋê bêŋ Lom idum abô ek alalô hathak nôm ŋgalakŋgalak takatu ba lêk habitak, êŋ ma tem alalô abô mi ek malê nena nôm ŋgalakŋgalak êŋ anêŋ ôdôŋ mi."

41 Yani hanaŋ abô êŋ yôv ma hêv avômalô ba i iniŋ loŋ mayaliv.

20

Pol hadum ku hamô plovins Masedonia lo Glis

1 Ŋgalakŋgalak bêŋ êŋ lêk yôv, ma Pol halam avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom. Ma hanaŋ abô doho ek embatho thêlô loŋ. Vêm ma hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ i ma hatak Epesus ba hi Masedonia.

2 Yani haveŋ loŋ êŋ anêŋ lomalak nenanena ma hanaŋ abô bêŋ anôŋ ek embatho i loŋ aleba hayô Glis.

3 Êŋ ma hamô loŋ êŋ ayôŋ lô. Ma hadum ek enja yeŋ ba ni Silia, ma doŋtom halaŋô nena avômalô Islael ibutiŋ abô nena hathak yeŋ ma thêlô nesak imbiŋ ek nijik yani vônô. Aêŋ ba Pol lahabi nena êmbôni endom plovins Masedonia esak loŋbô.

4 Êntêk ma ŋê takatu ba ethak eveŋ haviŋ Pol iniŋ athêŋ: Sopata anêŋ Belia, yani ma Pailas anêŋ nakaduŋ, ma Alistakas lo Sekandas anêŋ Tesalonaika, ma Gaius anêŋ Debi, ma Tikikus lo Tlopimas anêŋ plovins Esia, ma Timoti.

5 Ŋê takêntêk êmôŋ ba i eyabiŋ yêlô êmô Tloas.

6 Ma yêlô a amô Pilipai aleba avômalô Islael iniŋ waklavôŋ Eyaŋ Polom Yis Mi hale ba hi. Êŋ ma yêlô atak Pilipai ma athak yeŋ ba aveŋ hatôm wak baheŋvi ma yêlô athak Tloas ma apôm thêlô. Ma yêlô amô Tloas hatôm sonda te.

Pol hik Yutikas liŋ

7-9 Sonda te anêŋ wak môŋ ma yêlô lôk ŋê êvhaviŋ athak doŋtom ek naŋgaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom matheŋ. Yêlô athak unyak daim te ba amô kapô bôlô te lô atu hêk vuliŋ ma avômalô êtôm atum lam bêŋ anôŋ ba êthôkwêŋ haveŋ. Pol lahabi etak thêlô êndêŋ lôkbôk ba intu hanaŋ abô daim aleba bôlôvôŋ biŋ. Ma anyô muk te anêŋ athêŋ nena Yutikas hamô unyak abôlêk lovak ma halaŋô Pol anêŋ abô aleba ma hayaŋ ma hêk sôm. Êŋ ma hêv yak ba hi tamu pik. Ma thêlô i ek neja yani, ma doŋtom lêk hama yôv.

10 Ma Pol halôk ba hi ma hayô hêk ôpêŋ ma havaloŋ yani ma hanaŋ, "Môlô miŋ noboloba ami. Yani hêk lôkmala."

11 Vêm ma Pol thêlô êvôi unyak vuliŋ hathak loŋbô ma eyaŋ Anyô Bêŋ anêŋ polom matheŋ. Êŋ ma Pol hanaŋ abô bêŋ anôŋ hathak loŋbô aleba hayaŋ wak bêŋ ma hi.

12 Ma anyô muk atu ba Pol hik liŋ anêŋ avômalô ewa yani ba i unyak lôk leŋiŋmavi anôŋ.

Pol hatak Tloas ma hi Miletus

13 Pol lahaviŋ embeŋ pik ba ni Asos ma hanaŋ ek yêlô nasak yeŋ ba ana napôm yani êndôk loŋ êŋ.

14 Pol hapôm yêlô halôk Asos ma yêlô awa yani hathak yeŋ ba a Mitilini.

15 Ma haviyô hayaŋ ma atak Mitilini ma yêlô a ŋgavithôm Kios ma doŋtom miŋ athak

liŋ ami. Ma hayaŋ hathak loŋbô ma yêlô a ayô apôm ŋgavithôm Samos. Ma hayaŋ te ma yêlô ayô Miletus.

16 Pol lahaviŋ ênjê waklavôŋ Pentikos êndôk Jelusalem ba intu lahaviŋ ni ketheŋ. Aêŋ ba hadô ni Epesus ek malê nena hi loŋ êŋ ma tem êmô plovins Esia sawa daim.

Pol hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ ŋê bêŋbêŋ anêŋ Epesus

17 *Pol hamô Miletus ma hêv abô hadêŋ Epesus nena avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ ini êndêŋ yani.

18 *Thêlô êyô ma yani hanaŋ, “Môlô oyala ku takatu ba yahayô Esia môŋ anôŋ ma yahamô haviŋ môlô ba yahadum aleba lêk.

19 Avômalô Islael ethak êv malaiŋ lomaloma hadêŋ ya lôk ibutiŋ abô ek nimbuliŋ ya lôbôlôŋ. Ma doŋtom yahatauviŋ ya aleba yaôna ma yahadum Anyô Bêŋ anêŋ ku lôk yamaleŋ thôk.

20 Ma oyala nena abô alêla takatu ba hêv môlô sa, êŋ ma yahanaŋ abô takêŋ bêŋ lôk yaleŋvidoŋ iyom. Ma yahadôŋ môlô hamô loŋ yaiŋ lôk haveŋ môlônim unyak nenanena haviŋ.

21 Ma yahanaŋ abô doŋtom êntêk hadêŋ avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ nena nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba nênêmimbiŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu.

22 “Ma lêk Lovak Matheŋ hakak ya ek yana Jelusalem. Ma miŋ yahayala nena malê intu tem êpôm ya anêŋ loŋ êŋ ami.

23 *Nôm doŋtom intu yahayala ma aêntêk. Malak nômbêŋ atu ba yahayô ma Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ ya nena, “Tem malaiŋ lomaloma êpôm o lôk ômô koladôŋ.”

24 *Ma miŋ yaleŋ hik ya hathak nôm takêŋ ami. Lôk miŋ yahayê yaleŋviŋkupik hatôm nômbêŋ ek ya ami. Mi, yenaŋ auk bêŋ ma yamiŋ lôklokwaŋ ba yandum ku takatu ba Anyô Bêŋ Yisu hêv hadêŋ ya endeba êyô anêŋ daŋ am. Ku êŋ ma aêntêk: yanaŋ Abô Mavi bêŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ wapôm.

25 “Ma môlô takatu ba bôk yahamô haviŋ ba yahanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak, ondaŋô. Lêk yahayala nena môlô te tem miŋ ênjê yamaleŋ esak loŋbô ami.

26 Aêŋ ba yahanaŋ bêŋ hadêŋ môlô nena anyôla hadô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hapôm malaiŋ, êŋ ma miŋ yenaŋ kambom ami.

27 Ek malê nena yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê sapêŋ bêŋ hadêŋ môlô ma miŋ yahakô ami.

28 *Noyabiŋ am lôk avômalô takatu ba bôk Lovak Matheŋ hêv hadêŋ môlô ek noyabiŋ i. Ma noyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba yani bôk hêv i vuli hathak yanida anêŋ thalaleŋ.

29 *Yahayala nena yahatak môlô ba yaha, êŋ ma kêdôŋwaga abôyaŋ tem nêlêm êtôm avuŋ yatap ek nimbuliŋ boksipsip.

30 Ma môlôda doho tem nonaŋ abôyaŋ ba nunduviŋ abô avanôŋ ek nôbôv ŋê êvhaviŋ vi ek nesopa i.

31 *Aêŋ ba noyabiŋ am ma lemimimbi nena hatôm sondabêŋ lô anêŋ wak lo bôlôvôŋ ma yahanaŋ abô hadêŋ môlô lôk yamaleŋ thôk ek yambatho môlô lôŋ.

32 “Ma lêk yahatak môlô halôk Wapômbêŋ baŋ lôk anêŋ abô hathak anêŋ wapôm. Abô êŋ ma hatôm embatho môlô loŋ ba nêm loŋ ênjêk malak leŋ ek môlô imbiŋ ŋê matheŋ takatu ba bôk êmô yôv.

33 *Ma miŋ yamaleŋkilik hathak anyôla anêŋ seleva lo gol ma sôp ami.

34 *Ma môlôda oyala nena yada yahadum ku hathak yabaheŋ ek yahêv yada sa lôk ŋê takatu ba idum ku iviŋ ya.

35 Ku takatu ba yahadum hik thô hadêŋ môlô nena mavi ek alalô nandum ku bêŋ ek nanêm avômalô siv sa. Ma lemimimbi abô takatu ba Anyô Bêŋ Yisu bôk hanaŋ nena, ‘Anyô yaŋ hêv nômlate ek hêv o sa, ma tem lemmavi. Ma doŋtom hôêv nômlate ek nêm anyô yaŋ sa, êŋ ma tem lemmavi anôŋ.’ ”

36 Pol hanaŋ abô takêŋ yôv, ma halek vadôŋ lêlô ma hateŋ mek haviŋ thêlô.

37 Ma thêlô sapêŋ evaloŋ yani ba iliŋu ma elaŋ bêŋ hathak yani.

38 Êŋ ma thêlô ewa yani ba i etak hathak yeŋ. Thêlô leŋiŋmalaiŋ kambom hathak

* **20:17:** Ap 18:21 * **20:18:** Ap 18:19–19:41 * **20:23:** Ap 9:16; 21:11 * **20:24:** Ap 21:13; 2Ti 4:7 * **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Jon 10:12 * **20:31:** 1Te 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12 * **20:34:** Ap 18:3; 1Te 2:9

abô takatu ba bôk hanaŋ nena tem miŋ nêgê yani ma esak loŋbô ami.

21

Pol hi Jelusalem

1 Yêlô atak thêlô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ, ma yeŋ hatak ŋgwêk daŋ anêŋ Miletus ba hi nôŋnôŋ hadêŋ ŋgavithôm Kos. Haviyô hayaŋ ma yêlô ayô ŋgavithôm Lodes vêm ma a Patala.
2 Ma yêlô atak yeŋ êŋ ma apôm yeŋ yaŋ atu ba tem ni Pinisia, êŋ ma yêlô athak yeŋ êŋ ba a.
3 Ma yêlô a aleba ayê ŋgavithôm Saiplus hamô vituvulu baheŋvi keŋ ma yêlô alom baheŋvi anôŋ aleba ayô Taia hêk plovins Silia. Loŋ êŋ ma yeŋ hadum ek etak anêŋ nômkama êndôk biŋ.
4 *Êŋ ma yêlô apôm ŋê êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ ba amô haviŋ thêlô hatôm sonda daluk te. Ma hathak Lovak Matheŋ ma thêlô enaŋ lôklokwaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami.
5 Ma doŋtom sonda daluk êŋ anêŋ daŋ, ma yêlô a ek nasak yeŋ esak loŋbô. Ma ŋê êvhaviŋ lôk vêŋi lôk nali elom yêlô ibup ŋgwêk daŋ. Ma ŋgwêk daŋ ma yêlô alek veŋiŋ lêlô ma ateŋ mek.
6 Vêm ma ekam yêlô ma yêlô athak yeŋ ba a ma thêlô êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.
7 Ma yeŋ hatak Taia ma hi aleba hayô Tolemes. Ma anêŋ Tolemes ma yêlô a ek nagê ŋê êvhaviŋ ba namô imbiŋ thêlô êtôm wak te.
8 *Haviyô hayaŋ ma yêlô athak yeŋ ba a ayô Sisalia. Ma yêlô amô Pilip anêŋ unyak. Yani ma anyô hanaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ. Bôk etak ŋê baheŋvi ba lahavuju ek nênêm aposel sa ba Pilip ma ŋê êŋ te.
9 Yani anêŋ nali avi muk ayova êmô. Thêlô ethak enaŋ abô hatôm plopet.
10 *Yêlô amô wak doho ma plopet te anêŋ athêŋ nena Agabas hatak Judia ma halôk ba halêm Sisalia.
11 *Yani halêm hayô ek yêlô ma hawa Pol anêŋ bokŋgôp ba hakak yanida baŋ lo va loŋ hathak ma hanaŋ, “Lovak Matheŋ hanaŋ nena, ‘Avômalô Islael anêŋ Jelusalem tem nekak bokŋgôp êntêk anêŋ alaŋ aêŋ iyom ba nênêm yani êndôk avômalô loŋ buyaŋ baheŋiŋ.’ ”
12 Yêlô alaŋô abô êŋ, ma yêlô lôk avômalô loŋ êŋ alaŋ ba anaŋ hadêŋ Pol nena miŋ ni Jelusalem ami.
13 *Êŋ ma Pol hanaŋ nena, “Môlô olaŋ ba ômô yabiŋdaluk lu eka? Ya lêk yahapesaŋ ya yôv ek yamô koladôŋ mena ik ya vônô halôk Jelusalem hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ la. Êŋ ma hatôm.”
14 Yêlô ayê nena yani miŋ hatôm endaŋô yêlôaniŋ abô ami ba intu yêlô atak auk êŋ ma anaŋ, “Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ injik anôŋ.”

Pol hayô Jelusalem

15 Vêm ma yêlô apesaŋ i ek ana Jelusalem.
16 Ma ŋê êvhaviŋ doho anêŋ Sisalia elom yêlô ba i Neson anêŋ unyak ek namô. Yani ma anyô Saiplus te atu ba bôk hêvhaviŋ môŋ anôŋ.
17 Yêlô ayô Jelusalem ma ŋê êvhaviŋ ewa yêlô thô lôk leŋiŋmavi anôŋ.
18 Haviyô hayaŋ ma yêlô lôk Pol a ek nagê Jems ma avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka sapêŋ êmô haviŋ.
19 *Ma Pol hakam thêlô ma hanaŋ hathak nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum hathak yani hêk avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ.
20 *Thêlô elaŋô abô êŋ, ma êbô Wapômbêŋ. Ba enaŋ hadêŋ Pol, “Aiyaŋ, ondaŋô. Avômalô Islael lubuŋlubuŋ bôk êvhaviŋ Yisu yôv ba thêlô lôklokwaŋ ek nesopa Mose anêŋ balabuŋ.
21 Ma thêlô bôk elaŋô yôv nena hôdôŋ avômalô Islael takatu ba êmô ŋê loŋ buyaŋ malêvôŋ nena netak Mose anêŋ balabuŋ lôk miŋ neŋgothe nali iniŋ kupik vê ami lôk miŋ nebaloŋ yêlôaniŋ kobom ami.
22 Tem nedaŋô nena lêk hôlêm ba alalô nandum malê?
23 *Osopa yêlôaniŋ auk êntêk. Yêlôaniŋ anyô ayova êmô ba bôk ibutiŋ abô haviŋ Wapômbêŋ ek nindum nômlate ek nimbitak matheŋ.
24 Onja ŋê takêntêk ba nu unyak matheŋ ma umbiŋ thêlô esak loŋôndê atu ba

* **21:4:** Ap 20:23 * **21:8:** Ap 6:5; 8:40 * **21:10:** Ap 11:28 * **21:11:** Ap 20:23; 21:33 * **21:13:** Ap 20:24 * **21:19:** Ap 15:12 * **21:20:** Ap 15:1,5 * **21:23:** Nam 6:1-20; Ap 18:18

esopa ek indum thêlô nimbitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Ma nêm valu ek thêlô nênêm êtôm iniŋ da vêm ma neŋgulu leŋiŋkadôk ŋauŋ sapêŋ vê. Undum aêŋ ma tem avômalô sapêŋ neyala nena abô takatu ba elaŋô ma abôyaŋ. Ma oda hôwê balabuŋ vibiŋ haviŋ.

25 *Ma hathak avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êvhaviŋ, yêlô bôk ato kapya hadêŋ thêlô yôv ek nenaŋ abô takatu ba alalô bôk abutiŋ nena thêlô miŋ nejaŋ alim takatu ba êv hatôm da hadêŋ ŋgôk dahô ami, lôk miŋ ninum thalaleŋ ami, ma miŋ nejaŋ alim takatu ba ekak leŋselo siŋ ami, ma netak sek waliliŋ."

26 *Haviyô hayaŋ ma Pol lôk ŋê ayova atu i unyak matheŋ ba esopa loŋôndê atu ba indum thêlô nimbitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Vêm ma hi unyak matheŋ kapô ma hanaŋ hadêŋ ŋê êbôk da nena wak baheŋvi ba lahavuju hale ba hi, ma tem iniŋ waklavôŋ nêmô mabuŋ anêŋ daŋ ba intu tem nêlêm esak loŋbô ek nêmbôk thêlôda tomtom iniŋ da.

Evaloŋ Pol

27 Wak baheŋvi ba lahavuju atu habobo anêŋ daŋ ma avômalô Islael anêŋ plovins Esia êyê Pol hamiŋ unyak matheŋ. Êŋ ma ibi avômalô nômbêŋ atu leŋiŋ ba evaloŋ Pol.

28 Ma elam kaêk aêntêk, "Môlô ŋê Islael, nônêm yêlô sa! Anyô êntêk ma ôpatu ba hathak hanaŋ abô kambom hathak alalô lôk abô balabuŋ ma unyak matheŋ êntêk haveŋ lomalak nenanena ba hadôŋ avômalô sapêŋ hathak auk êŋ. Ma nômla yaŋ haviŋ aêntêk. Yani halom ŋê loŋ buyaŋ doho ba ibitak êyô unyak matheŋ êntêk kapô ba idum loŋ matheŋ habitak lelaik."

29 *Thêlô enaŋ aêŋ ek malê nena bôk êyê Tlopimas anêŋ Epesus hamô Jelusalem haviŋ Pol ba esoŋ nena bôk Pol halom yani ba hi unyak matheŋ kapô.

30 Êŋ ma avômalô Jelusalem sapêŋ leŋiŋŋaŋa kambom ba elaŋviŋ ethak doŋtom ma evaloŋ Pol ba êvôv hale unyak matheŋ viyaiŋ ba hi. Ma ketheŋ oyaŋ ma ik unyak matheŋ anêŋ badêŋ abôlêk siŋ ek miŋ ini kapô esak loŋbô ami.

31 Thêlô idum ek nijik yani vônô haveŋ denaŋ, ma abô halaŋviŋ hi hayô Lom iniŋ anyô vovak laik môŋ nena avômalô Jelusalem sapêŋ idum pôk lili bêŋ anôŋ.

32 Êŋ ma yani hawa ŋê vovak lôk ŋê vovak laik doho ba elaŋviŋ ba i hadêŋ avômalô nômbêŋ atu. Avômalô êyê anyô vovak laik môŋ lôk anêŋ ŋê vovak êlêm, êŋ ma etak Pol ba miŋ ik yani hathak loŋbô ami.

33 Anyô vovak laik môŋ hayô ma havaloŋ Pol ma hanaŋ hadêŋ ŋê vovak nena nekak Pol loŋ esak seŋ ju. Ma hanaŋ hik avômalô liŋ nena, "Yani ma opalê ba hadum malê te?"

34 Ma avômalô vi elam abô te ma vi elam abô yaŋ. Pôk lili bêŋ habitak ba anyô vovak laik môŋ miŋ hatôm êpôm malaiŋ êŋ anêŋ ôdôŋ ami. Ba intu hanaŋ hadêŋ ŋê vovak ek neja Pol imbitak êyô iniŋ loŋ êmô.

35 Thêlô ewa Pol êyô loŋ êŋ anêŋ alêlê ma avômalô leŋiŋŋaŋa kambom ek nijik yani vônô ba intu ŋê vovak êv Pol liŋ hathak leŋ ek miŋ hatôm nijik yani ami.

36 *Ma avômalô nômbêŋ atu ba eveŋ yam elam mathalaleŋ nena, "Uŋgwik yani vônô! Uŋgwik yani vônô!"

37 Ma ŋê vovak ebobo iniŋ loŋ êmô, êŋ ma Pol hanaŋ hathak abô Glik hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, "Hatôm yanaŋ abô te êndêŋ o e?" Ma anyô vovak laik môŋ hasoŋ ba hanaŋ, "Hoyala abô Glik, e?

38 *Yahasoŋ nena o anyô Ijip sêbôk ba huik vovak hadêŋ Lom ba howa ŋê kambom takatu ba ik anyô vônô hatôm 4,000 ba hu loŋ thiliv la."

39 Ma Pol hanaŋ, "Mi. Ya anyô Islael te ba yenaŋ loŋ ma Tasus hêk plovins Silisia. Yenaŋ loŋ ma loŋ lôk athêŋ. Hatôm yanaŋ abô dokte êndêŋ avômalô takêntêk e?"

40 Ma anyô vovak laik môŋ halôk, ma Pol hamiŋ alêlê ma hêv baŋ hathak leŋ ek avômalô bônôŋ. Thêlô bônôŋ, êŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô hathak abô Hiblu.

22

1 Ba hanaŋ nena, "Aiyaŋ thêlô lo

* **21:25:** Ap 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20 * **21:29:** Ap 20:4 * **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Ap 5:36-37

wakamik thêlô, nodaŋô. Tem yanaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ môlô.”
2 Ma elaŋô Pol hanaŋ abô hathak abô Hiblu, êŋ ma thêlô imiŋ tiŋiŋ.
Êŋ ma Pol hanaŋ,
3 * “Ya anyô Islael. Wakatik havathu ya hêk Tasus anêŋ plovins Silisia, ma doŋtom yahalumbak bêŋ hamô loŋ êntêk. Ma Gameliel bôk hadôŋ ya dedauŋ mavi hathak bumalô iniŋ balabuŋ. Ma ya bôk lôklokwaŋ bomaŋ ek yasopa Wapômbêŋ hatôm môlô êntêk lêk udum.
4 *Bôk yahêv vovaŋ hadêŋ ŋê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋôndê ba yahatak anyô lo avi halôk koladôŋ lôk yahanaŋ ek nijik thêlô vônô.
5 Anyô bêŋ habôk da lôk Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ eyala nôm takêntêk. Thêlô eto kapya te hadêŋ iniŋ iviyaŋ anêŋ Damaskas ek nijik ku takatu tem yandum thô êndêŋ thêlô. Ku êŋ ma yambaloŋ ŋê takatu ba esopa Yisu anêŋ loŋôndê ba yanja i ba yalêm Jelusalem ek nênêm vovaŋ êndêŋ i.
6 “Yaha ek yandum ku êŋ ba hatôm waklêvôŋ biŋ ma yahabobo Damaskas. Ma ketheŋ oyaŋ ma deda bêŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya.
7 Ma yahêv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te hanaŋ hadêŋ ya, ‘Sol, Sol, aisê ka hubuliŋ ya?’
8 “Ma yahanaŋ viyaŋ, ‘Anyô Bêŋ, o ma opalê?’
“Ma hanaŋ nena, ‘Ya Yisu anêŋ Nasalet, ôpatu ba hôêv vovaŋ hadêŋ.’
9 Ŋê takatu ba iviŋ ya êyê deda êŋ, ma doŋtom miŋ elaŋô ôpatu anêŋ abô atu ba hanaŋ hadêŋ ya ami.
10 “Ma yahanaŋ, ‘Anyô Bêŋ, yandum malê?’
“Ma Anyô Bêŋ hanaŋ nena, ‘Umbiyô ba nu Damaskas ma anyô te tem enaŋ êndêŋ o esak ku takatu ba bôk yahatak yôv ek undum.’
11 Deda bêŋ êŋ habi yamaleŋ siŋ ba miŋ hatôm yaŋgê loŋ ami. Aêŋ ba ŋê takatu iviŋ ya evaloŋ yabaheŋ ba edadi ya hi Damaskas.
12 “Ma anyô te anêŋ athêŋ nena Ananaias hamô loŋ êŋ ba halêm ek ênjê ya. Yani hathak hasopa abô balabuŋ dedauŋ mavi, ma avômalô Islael takatu ba êmô Damaskas ethak elam yani nena anyô mavi.
13 Yani hamiŋ habobo ya ma hanaŋ, ‘Aiyaŋ Sol, nôŋgô tak esak loŋbô!’ Ma ketheŋ oyaŋ ma yahayê yani.
14 “Ma hanaŋ, ‘Bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ hatak o ek oyala anêŋ lahaviŋ lôk nôŋgô anêŋ Anyô Thêthôŋ Yisu lôk ondaŋô laselo.
15 Tem umbitak êtôm anêŋ anyô onaŋ anêŋ abô bêŋ êndêŋ avômalô sapêŋ esak nôm takatu ba hôyê lo holaŋô.
16 Lêk aisê, hoyabiŋ malê? Umbiyô ma usik o êndôk ŋaŋ lôk ondam anêŋ athêŋ ek êmbôkwiŋ anêm kambom sapêŋ vê.’
17 “Vêm ma yahaleha Jelusalem ma wak te ma yahateŋ mek hamô unyak matheŋ kapô ma yahatulak ba yahayê wêŋ te.
18 *Ma yahayê Anyô Bêŋ hanaŋ abô hadêŋ ya ba hanaŋ, ‘O ketheŋ, otak Jelusalem ba nu. Ek malê nena avômalô loŋ êntêk tem miŋ nedaŋô anêm abô takatu ba honaŋ hathak ya ami.’
19 * “Ma yahanaŋ, ‘Anyô Bêŋ, thêlô eyala nena bôk yahaveŋ avômalô Islael iniŋ unyak yeŋ nenanena takatu ba hamô lomalak ek yanja avômalô takatu ba êvhaviŋ o ek yambali thêlô ba yatak i êndôk koladôŋ.
20 *Ma ik Stiven anêm anyô atu ba hanaŋ anêm abô bêŋ vônô ma lêk yahamiŋ loŋ êŋ haviŋ ba intu yahalôk hathak auk êŋ ba yahayabiŋ ŋê ik yani vônô iniŋ sôp.’
21 *“Êŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ ya, ‘Nu, tem yanêm o êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba êmô daimbô.’ ”
22 Avômalô Islael elaŋô Pol anêŋ abô aleba hanaŋ bute nena, “Wapômbêŋ hêv yani ba hi ek ŋê loŋ buyaŋ”, êŋ ma thêlô elam lôklala nena, “Uŋgwik yani vônô! Miŋ notak yani ek êmô lôkmala ami.”
23 Ma thêlô elam lôklala ba ibi iniŋ kwêv daim thô ma ibi voŋgovaŋ hathak leŋ ek injik thô nena leŋiŋmaniŋ hathak abô takatu ba Pol hanaŋ.
24 Êŋ ma anyô vovak laik môŋ hanaŋ ek ŋê vovak neja Pol ba ini iniŋ loŋ. Ma hanaŋ nena nebali yani esak yak wabeŋ

* **22:3:** Ap 5:34 * **22:4:** Ap 8:3 * **22:18:** Ap 9:29-30 * **22:19:** Ap 8:3; 26:9-11 * **22:20:** Ap 8:1 * **22:21:** Ap 9:15

lôk nenaŋ injik yani liŋ ek neyala nena avômalô leŋiŋŋaŋa hathak malê ba elam kaêk lôklala.
25 *Thêlô eto Pol va lo baŋ thêthôŋ ma ekak loŋ ek nebali yani, êŋ ma Pol hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik atu ba hamiŋ habobo yani nena, “Lom iniŋ balabuŋ hanaŋ aisê hathak avômalô Lom da? Hatôm nobali anyô Lom te atu ba miŋ hadum abô ba êpôm anêŋ kambom ami denaŋ e?”
26 Anyô vovak laik halaŋô abô êŋ ma hi hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik môŋ nena, “Hudum malê? Ôpêntêk ma anyô Lom te.”
27 Ma anyô vovak laik môŋ hi hadêŋ Pol ma hanaŋ hik yani liŋ, “O ma anyô Lom te e?” Ma Pol hanaŋ, “Intu êŋ.”
28 Ma anyô vovak laik môŋ hanaŋ, “Bôk yahêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hadêŋ Lom ek yambitak anyô Lom te.” Ma Pol hanaŋ, “Ya mi, wakamik ma anyô Lom ba intu yahabitak anyô Lom haviŋ.”
29 *Êŋ ma ŋê takatu ba idum ek nenaŋ injik yani liŋ, etak yani ba i ketheŋ. Ma anyô vovak laik môŋ hasoŋ kambom ek malê nena hakak Pol anyô Lom te baŋ lo va lusu hathak seŋ.

Pol hamiŋ kaunsil malêvôŋ

30 Ma anyô vovak laik môŋ lahaviŋ eyala katô nena avômalô Islael enaŋ Pol bêŋ hathak malê. Aêŋ ba haviyô hayaŋ ma hapole seŋ vê hêk Pol ma hêv abô hadêŋ ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Sanhedlin ek nesak doŋtom. Êŋ ma hawa Pol ba hi hadô hamiŋ thêlô maleŋiŋ.

23

1 Pol hatitiŋ Sanhedlin ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku dedauŋ mavi hêk Wapômbêŋ ma ba yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêŋ hathak nômlate ami aleba lêk.”
2 *Êŋ ma anyô bêŋ habôk da Ananaias hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba imiŋ habobo yani ek nepetav yani abôlêk.
3 *Ma Pol hanaŋ, “Lemvimkupik ma thêthê mavi, ma doŋtom kapôlôm ma lôŋgôlôŋ ba Wapômbêŋ tem epetav o. Hômô loŋ êntêk ek onaŋ ya bêŋ esak balabuŋ, ma doŋtom oda huik balabuŋ pesa ba honaŋ nena nepetav ya.”
4 Ma ŋê takatu ba imiŋ habobo yani enaŋ, “Honaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ anyô bêŋ habôk da eka?”
5 *Ma Pol hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, miŋ ya-hayala nena yani ma anyô bêŋ habôk da ami. Hatôm bôk eto nena, ‘Miŋ nonaŋ abô kambom esak anyô bêŋ atu ba hayabiŋ anêm avômalô ami.’ ”
6 *Ma Pol hayala nena avômalô San-hedlin vi ma Sadyusi ma vi ma Palisi. Ba intu yani halam hadêŋ thêlô nena, “Aiyaŋ thêlô, wakamik ma anyô Palisi ma ya aêŋ iyom. Ba yahêvhaviŋ nena ŋê takatu ba bôk ema tem nimbiyô esak loŋbô, ma hathak abô êŋ ma lêk udum abô ek ya.”
7 Yani hanaŋ abô êŋ ma Palisi lôk Sadyusi enaŋ i aleba evak i vose hi ôdôŋ ju.
8 *Evak i vose ek malê nena ŋê Sadyusi iniŋ auk nena ŋê ŋama tem miŋ nimbiyô esak loŋbô ami, lôk enaŋ nena aŋela lôk ŋgôk miŋ êmô ami. Ma doŋtom Palisi êvhaviŋ nena nôm takêŋ ma avanôŋ.
9 Êŋ ma pôk lili bêŋ habitak ma ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba Palisi, iviyô imiŋ ma enaŋ lôklala nena, “Yêlô miŋ lêk apôm ôpêntêk anêŋ kambom la ami. Betha ŋgôk mena aŋela te hanaŋ abô êŋ hadêŋ yani la.”
10 Ma leŋiŋmaniŋ halumbak hi bêŋ ba anyô vovak laik môŋ hakô nena tem nêbôv Pol endeba itip ni loviaŋ. Ba intu hanaŋ hadêŋ ŋê vovak nena nêbôv Pol vê ênjêk i ba neja ba ini iniŋ loŋ.
11 *Wak êŋ anêŋ bôlôvôŋ ma Anyô Bêŋ hamiŋ habobo Pol ma hanaŋ, “Umiŋ lôklokwaŋ ma miŋ ôkô ami! Bôk honaŋ abô hathak ya bêŋ hamiŋ Jelusalem ma tem onaŋ imiŋ Lom aêŋ iyom.”

Avômalô Islael evak abô ek nijik Pol vônô

12 Haviyô hayaŋ ma avômalô Islael doho ethak doŋtom ma evak abô hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ nena, “Alalô miŋ

* **22:25:** Ap 16:37 * **22:29:** Ap 16:38 * **23:2:** Jon 18:22-23 * **23:3:** Wkp 19:15; Mat 23:27 * **23:5:** Kis 22:28
* **23:6:** Ap 26:5 * **23:8:** Mat 22:23 * **23:11:** Ap 27:24; 28:16,23

hatôm naŋgaŋ nôm lo nanum ŋaŋ ami endeba naŋgik Pol vônô am."

13 Ŋê takatu ba evak abô êŋ, ma hatôm 40 ba havôhi.

14 Ma thêlô i êyô ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê bêŋbêŋ Islael ma enaŋ, "Yêlô avak abô hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ nena miŋ hatôm aŋgaŋ nôm lo nanum ŋaŋ ami endeba naŋgik Pol vônô am.

15 *Aêŋ ba môlô lôk Sanhedlin nônêm abô êndêŋ anyô vovak laik môŋ ba nosau yani nena neja Pol êlêm êndêŋ môlô ek nonaŋ injik yani liŋ ek enaŋ anêŋ abô doho anêŋ ôdôŋ bêŋ. Ek malê nena yêlô lêk apesaŋ i yôv ek naŋgik yani vônô êndôk loŋôndê."

16 Ma doŋtom Pol livavi anêŋ namalô halaŋô abô takatu ba thêlô ibutiŋ. Ma hi ŋê vovak iniŋ loŋ kapô ma hanaŋ hadêŋ Pol.

17 Pol halaŋô anêŋ abô, êŋ ma halam anyô vovak laik te halêm ma hanaŋ, "Ondom anyô muk êntêk ni anyô vovak laik môŋ ek enaŋ anêŋ abô te êndêŋ yani."

18 Êŋ ma anyô vovak laik êŋ hawa yani ba hi hadêŋ anyô vovak laik môŋ ma hanaŋ, "Pol anyô koladôŋ halam ya ek yanja anyô muk êntêk êlêm êndêŋ o. Ek malê nena anêŋ abô te hêk ek enaŋ imbiŋ o."

19 Êŋ ma anyô vovak laik môŋ havaloŋ anyô muk atu baŋ ba halom yani hi daim dokte ma hanaŋ hik yani liŋ, "Hudum ek onaŋ malê êndêŋ ya?"

20 Ma ôpatu hanaŋ, "Avômalô Islael lêk evak abô ek nenaŋ injik o liŋ nena yamuŋ ma nêm Pol êndêŋ Sanhedlin. Thêlô esau nena tem nenaŋ injik Pol liŋ esak anêŋ abô doho anêŋ ôdôŋ.

21 Ma miŋ ondaŋô iniŋ abô ami. Thêlô ma hatôm 40 ba havôhi evak abô majaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ nena miŋ hatôm nejaŋ nôm lo ninum ŋaŋ ami endeba nijik Pol vônô am. Ma lêk epesaŋ i yôv ba êmô loŋôndê ek nijik yani vônô, ma doŋtom eyabiŋ o ek ôndôk esak iniŋ abô am."

22 Ma anyô vovak laik môŋ hatak anyô muk atu ba hi ma hanaŋ lôklokwaŋ nena, "Miŋ onaŋ êndêŋ anyôla nena honaŋ abô êntêk hadêŋ ya ami."

Anyô vovak laik môŋ hêv Pol hadêŋ Peliks

23 Êŋ ma anyô vovak laik môŋ halam ŋê vovak laik ju ma hanaŋ, "Nusup ŋê vovak êtôm 200 takatu ba eveŋ pik lôk 70 takatu ba êyô êmô bokhos ma 200 takatu ba ik vovak hathak kôm jaŋak ek nêpôpêk i ek dokte bôlôvôŋ êtôm 9 kilok ma ini Sisalia.

24 Ma nopesaŋ bokhos doho ek Pol ek noja yani dedauŋ mavi endeba notak êndôk Peliks anyô bêŋ atu ba hayabiŋ Judia baŋ."

25 Lôk hato kapya te aêntêk:

26 Ya Klodias Lisias, yahato kapya êntêk hadêŋ o Peliks,

O ma anyô bêŋ mavi atu ba hoyabiŋ Judia. Waklêvôŋ mavi o!

27 *Ŋê Islael evaloŋ anyô êntêk ba idum ek nijik yani vônô, ma doŋtom bôk yahalaŋô yôv nena yani ma anyô Lom te. Ba intu ya lôk yenaŋ ŋê vovak ayô aêv yani sa.

28 *Ma yaleŋhaviŋ yandaŋô nena avômalô Islael leŋiŋdaŋ ba enaŋ ôpêntêk bêŋ hathak malê. Ba intu yahawa yani hi hadêŋ iniŋ Sanhedlin.

29 Ma iniŋ abô takatu ba enaŋ hathak yani ma hathak Islael da iniŋ balabuŋ, ma miŋ yahapôm abôla hatôm naŋgik yani vônô mena nandô yani êmô koladôŋ ami.

30 *Ma yahalaŋô nena ŋê Islael doho evak abô ek nijik yani vônô, ba intu yahêv yani ketheŋ oyaŋ ba hathôk ek o. Ma yahanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba enaŋ yani bêŋ nena thêlôda nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ o.

31 Hato kapya êŋ yôv, ma hêv hadêŋ anêŋ ŋê vovak. Ma thêlô esopa anêŋ abô takêŋ ma ewa Pol ba i malak Antipatlis hadêŋ bôlôvôŋ.

32 Ma haviyô hayaŋ ma ŋê êyô êmô bokhos iyom ewa Pol ba i Sisalia. Ma ŋê vovak vi êvôi iniŋ loŋ hathak loŋbô.

33 Ma ŋê bokhos êyô Sisalia, êŋ ma êv kapya atu lôk Pol hadêŋ anyô bêŋ hayabiŋ Judia.

34 Ma hasam kapya êŋ ma hanaŋ hik Pol liŋ, "O anêŋ plovins alê?" Ma Pol hanaŋ, "Ya anêŋ Silisia."

35 Ma ôpêŋ hanaŋ, "Ŋê takatu ba idum abô ek o êyô, ma tem yandaŋô anêm abô."

* **23:15:** Ap 25:3 * **23:27:** Ap 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Ap 22:30 * **23:30:** Ap 23:16-23; 24:1-9

Ma hanaŋ ek ŋê vovak doho neyabiŋ Pol êmô unyak bêŋ atu ba Helot bôk halav bô.

24

Ŋê bêŋbêŋ anêŋ Islael idum abô ek Pol

1 Wak baheŋvi hale ba hi, ma Ananaias anyô bêŋ habôk da lôk Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ doho ma Tetulus ôpatu ba ewa hatôm iniŋ anyô indum abô, thêlô sapêŋ êlôk ba i Sisalia. Ma enaŋ Pol bêŋ hadêŋ Peliks anyô bêŋ atu ba hayabiŋ avômalô Judia.

2-3 Ewa Pol ba êyô loŋ nedaŋô abô. Êŋ ma Tetulus hanaŋ Pol anêŋ kambom bêŋ ba hanaŋ nena, “Anyô bêŋ Peliks, o anyô mavi anôŋ. Hoyabiŋ yêlô mavi anôŋ ba intu yêlô amô labali mavi. Ma hathak anêm auk mavi hopesaŋ nôm takatu ba bôk hêv malaiŋ hadêŋ yêlô ba lêk habitak mavi hathak loŋbô. Aêŋ ba yêlô lôk avômalô lomalak nenanena sapêŋ anaŋ leŋiŋmavi anôŋ hathak nôm takêŋ hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

4 Ma kambom ek yambaloŋ o loŋ bêŋ anôŋ lôk nanêm malaiŋ êndêŋ o ba intu lem ek yêlô ba ondaŋô yêlôaniŋ abô bidoŋna êntêk.

5 *“Ôpêntêk hêv malaiŋ bêŋ anôŋ hadêŋ yêlô ba hik avômalô Islael kapôlôŋiŋ liŋ haveŋ pik sapêŋ. Yani ma anyô bêŋ ek ôdôŋ lukmuk te atu ba esopa anyô Nasalet atu anêŋ abô kambom.

6-8 *Ma yani hadum ek imbuliŋ yêlôaniŋ unyak matheŋ ba imbitak lelaik ênjêk Wapômbêŋ ma. Ba intu yêlô avaloŋ yani.* Oda onaŋ injik ôpêŋ liŋ ma tem oyala nena abô takatu ba yêlô anaŋ hathak yani ma avanôŋ.”

9 Tetulus hanaŋ abô takêŋ yôv ma avômalô Islael takatu ba iviŋ yani ik Tetulus anêŋ abô loŋ haviŋ ba enaŋ nena abô takatu ba hanaŋ ma avanôŋ.

10 Ma anyô bêŋ atu habi baŋ hadêŋ Pol nena enaŋ anêŋ abô. Êŋ ma Pol hanaŋ viyaŋ, “Yahayala nena hoyabiŋ avômalô Judia sondabêŋ bêŋ anôŋ ba holaŋô iniŋ abô ba hopesaŋ thêthôŋ. Ba intu yaleŋmavi ek yanaŋ yenaŋ abô bêŋ êndêŋ o ek opesaŋ.

11 Ma onaŋ injik anyô doho liŋ ma tem ôpôm nena wak laumiŋ ba lahavuju iyom intu hale ba hi ma yaha Jelusalem ek yanêm yeŋ.

12 Ma wak êŋ ma ŋê Islael takatu ba enaŋ ya bêŋ miŋ êyê yahanaŋ abô lôk vovak hadêŋ anyôla hamô unyak matheŋ ami, lôk miŋ yahabi avômalô leŋiŋ hamô malak yeŋ la mena loŋ la hamô malak bêŋ Jelusalem haviŋ ami. Mi.

13 Abô kambom takatu ba enaŋ hathak ya, abôla miŋ hêk ek injik thô nena iniŋ abô ma avanôŋ ami.

14 Ma doŋtom abô êntêk ma abô avanôŋ: Yahêv yeŋ hadêŋ bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ ba yahasopa Yisu anêŋ loŋôndê atu ba elam nena loŋôndê lokbaŋ. Ma yahêvhaviŋ Mose anêŋ balabuŋ lôk plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto.

15 *Ma ya hatôm ŋê takêntêk ba yahêv yamaleŋ ek Wapômbêŋ injik avômalô taksêbôk ba bôk ema yôv liŋ, avômalô thêthôŋ lôk avômalô kambom.

16 Aêŋ ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma ya lôklokwaŋ ek yakapôlôŋ ênjêk mabuŋ ma kambom mi ênjêk Wapômbêŋ lo avômalô maleŋiŋ.

17 “Bôk yahatak Jelusalem sondabêŋ doho ma lêk yahavôhalêm ek yanêm wapôm êndêŋ yenaŋ avômalô Islael takatu ba êv i sêkêya lôk yambôk da êndêŋ Wapômbêŋ.

18 *Yaha unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma yahadum nôm êŋ lôk yahasopa kobom yambitak mabuŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Êŋ ma thêlô êpôm ya. Avômalô bêŋ anôŋ miŋ êmô haviŋ ya ami lôk miŋ yahadum thôthô bêŋ ami. Mi.

19 Avômalô Islael doho anêŋ plovins Esia iniŋ abôla hamiŋ ek nenaŋ ya bêŋ, êŋ ma mavi ek thêlô nêlêm nimiŋ malem ma nenaŋ ya bêŋ. Ma doŋtom ŋê êŋ la miŋ halêm ami.

---

* **24:5:** Ap 17:6 * **24:6-8:** Ap 21:28-30 * **24:6-8:** Ŋê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Ma leŋiŋhaviŋ nanaŋ yani bêŋ esak yêlôaniŋ abô balabuŋ. Ma doŋtom anyô vovak laik môŋ Lisias halêm ma havôv yani vê hêk yêlô. Ma hanaŋ nena ŋê takatu ba idum ek nenaŋ yani bêŋ, nêlêm nindum abô esak o.

* **24:15:** Jon 5:28-29 * **24:18:** Ap 21:17-28

20 Ba intu onaŋ ek ŋê takatu ba lêk êmô
nenaŋ yenaŋ kambom takatu ba bôk êpôm
hadêŋ waklavôŋ atu ba idum abô ek ya
hamiŋ Sanhedlin maleŋiŋ bêŋ.
21 *Betha thêlô êpôm yenaŋ kambom
doŋtom iyom la. Kambom êŋ ma bôk
yahalam hamiŋ thêlô maleŋiŋ nena,
'Yahêvhaviŋ nena Wapômbêŋ tem injik
avômalô ŋama liŋ esak loŋbô. Ma hathak
nôm êŋ iyom intu lêk môlô udum abô ek
ya.' " Pol hanaŋ aêŋ.
22 *Peliks bôk halaŋô abô bêŋ anôŋ
hathak avômalô takatu ba esopa Yisu anêŋ
loŋôndê. Ba intu hakak abô daŋ siŋ ba
hanaŋ nena, "Anyô vovak laik môŋ Lisias
halêm hayô ma tem yanaŋ yenaŋ auk bêŋ
esak anêm abô."
23 Ma hanaŋ hadêŋ sôp bidoŋ nena etak
yani êndôk koladôŋ, ma doŋtom nepole yak
sêŋ vê êŋjêk yani baŋ ek êmô oyaŋ ma anêŋ
ŋê môlô êyô ma netak i ek nênêm yani sa.

Eyabiŋ Pol hamô Sisalia

24 Wak doho hale ba hi ma Peliks lôk
yanavi Dlusila, yani ma avi Islael te, i êyô
iniŋ loŋ ekaksa halôk. Ma Peliks halam
Pol halêm ma halaŋô Pol hanaŋ abô hathak
anêŋ hêvhaviŋ Yisu Kilisi.
25 Ma hanaŋ abô hathak loŋôndê thêthôŋ
lôk bôk lo loŋ nipuk i loŋ lôk waklavôŋ
Wapômbêŋ tem indum abô, êŋ ma Peliks
hakô ba hanaŋ, "Lêk hatôm, ma nu. Ma
wakla ya ku mi, ma tem yanêm abô ek ôlêm
esak loŋbô."
26 Peliks lahabi nena Pol tem nêm valu
doho êndêŋ yani ek indum yani lamavi ek
nêm Pol sa. Ba intu halam Pol lôbôlôŋ ek
thai nenaŋ abô.
27 Sondabêŋ ju hale ba hi ma Posias Pes-
tas hawa Peliks anêŋ ku. Ma Peliks la-
haviŋ indum avômalô Islael leŋiŋmavi ba
intu hadô Pol hamô koladôŋ denaŋ.

25

Idum abô ek Pol hamiŋ Pestas ma

1 Pestas hawa ku eyabiŋ Judia ba hamô
Sisalia hatôm wak lô. Vêm ma hi Jelusalem.
2 *Êŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk ŋê bêŋbêŋ
Islael i hadêŋ yani ma enaŋ Pol bêŋ.
3 *Ba enaŋ nena, "Lemmavi hathak yêlô,
êŋ ma nêm ôpêntêk ba êlêm Jelusalem ek
indum abô." Ma doŋtom iniŋ auk loŋ kapô
ma bôk evak abô ek netak anyô doho ek
nekopak êmô loŋôndê ek nijik Pol vônô.
4 Ma Pestas hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena,
"Pol ma eyabiŋ hamô Sisalia. Ma tem yana
Sisalia esak loŋbô.
5 Ba intu nônêm unim ŋê bêŋbêŋ doho
nêlêm imbiŋ ya ek nenaŋ kambom takatu
ba onaŋ nena bôk hadum bêŋ êndôk loŋ êŋ."
6 Pestas hamô haviŋ thêlô hatôm wak ba-
heŋvi ba lahavulô mena laumiŋ la vêm ma
halôk ba hi Sisalia hathak loŋbô. Ma haviyô
hayaŋ ma hi loŋ idum abô ma hanaŋ ek
neja Pol ba ini loŋ êŋ.
7 *Pol hayô, êŋ ma ŋê Islael takatu ba
êlêm anêŋ Jelusalem ekalabu yani siŋ ma
enaŋ yani bêŋ hathak abô malaiŋ loma-
loma, ma doŋtom iniŋ abô miŋ hatôm injik
nômla thô nena iniŋ abô ma avanôŋ ami.
8 Êŋ ma Pol hanaŋ iniŋ abô viyaŋ nena,
"Miŋ yahadum kambom la hathak Islael
iniŋ balabuŋ lôk iniŋ unyak matheŋ ma
Sisa anêŋ abô majaŋ ami. Milôk."
9 Ma doŋtom Pestas lahaviŋ indum
avômalô Islael leŋiŋmavi ba hanaŋ hadêŋ
Pol, "Lemmavi ek nu Jelusalem ek yan-
daŋô anêm abô takêntêk êndôk loŋ êŋ e?"
10 Ma Pol hanaŋ, "Unyak êntêk lêk ya-
hamiŋ, êŋ ma Sisa anêŋ unyak idum abô
halôk. Ya ma anyô Lom ba intu loŋ êntêk
ma thêthôŋ ek yandum abô êndôk. Ma oda
hoyala nena miŋ yahadum nômla kambom
hadêŋ avômalô Islael ami.
11 Ma yahadum nômla kambom ba abô
majaŋ hanaŋ nena yama, êŋ ma mavi ek
nijik ya vônô. Ma doŋtom abô takêntêk
ba thêlô enaŋ hathak ya miŋ avanôŋ ami,
êŋ ma miŋ mavi ek otak ya êndôk thêlô
baheŋiŋ ami. Ba intu yaleŋhaviŋ Sisa da
endaŋô yenaŋ abô êndôk Lom."
12 Pestas halaŋô abô êŋ ma hanaŋ abô
haviŋ anêŋ ŋê lôkauk vêm ma hanaŋ bêŋ
nena, "Holam Sisa ek endaŋô anêm abô ba
intu tem nu ek Sisa endaŋô."

Pestas hanaŋ abô haviŋ Kiŋ Aglipa hathak Pol

* **24:21:** Ap 23:6 * **24:22:** Ap 23:26 * **25:2:** Ap 24:1 * **25:3:** Ap 23:15 * **25:7:** Ap 24:5-6

13 Wak doho hale ba hi ma Kiŋ Aglipa lo livavi Benaisi êlêm Sisalia ek nênêm leŋiŋmavi êndêŋ Pestas.
14 *Thai êmô loŋ êŋ wak bêŋ anôŋ ma wak te ma Pestas hanaŋ abô hathak Pol hadêŋ kiŋ ba hanaŋ nena, “Anyô te hamô loŋ êntêk ba Peliks bôk hatak yani halôk koladôŋ.
15 Wak atu ba yaha Jelusalem ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da lôk Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ enaŋ ôpêntêk anêŋ kambom bêŋ, ba enaŋ ek yandum abô ba yanaŋ nena hadum kambom ek batu nijik yani vônô.
16 Ma yahanaŋ hadêŋ i nena, ‘Yêlô Lom iniŋ abô majaŋ hanaŋ aêntêk, yêlô miŋ hatôm naŋgik anyô te vônô oyaŋ ami. Mi, môŋ ma imiŋ ŋê takatu ba idum abô hathak yani maleŋiŋ ek endaŋô iniŋ abô. Vêm ma enaŋ iniŋ abô viyaŋ.’
17 Thêlô iviŋ ya ba êlêm, êŋ ma miŋ yahayabiŋ wak doho ami. Mi, haviyô hayaŋ ma yaha loŋ idum abô ba yahanaŋ ek neja Pol ba nêlêm.
18 Ma ŋê takatu ba idum abô ek yani iviyô imiŋ ma yahasoŋ nena tem nenaŋ yani anêŋ kambom anôŋ la bêŋ, ma doŋtom mi.
19 Thêlô enaŋ hathak loŋôndê takatu ba nesopa iniŋ Wapômbêŋ ba enaŋ nena Pol miŋ hasopa loŋôndê êŋ thêthôŋ ami. Lôk enaŋ hathak anyô ŋama te anêŋ athêŋ nena Yisu atu ba Pol hanaŋ nena hamô lôkmala.
20 Miŋ yahapôm loŋôndê la hatôm yapesaŋ malaiŋ êŋ ami. Ba intu yahanaŋ hik yani liŋ nena, ‘Lemhaviŋ nu Jelusalem ek yandaŋô anêm abô êŋ êndôk loŋ êŋ e?’
21 Ma doŋtom yani hanaŋ nena yani lahaviŋ Sisa endaŋô anêŋ abô êndôk Lom. Ba intu yahanaŋ hadêŋ yenaŋ ŋê vovak nena neyabiŋ yani endeba yanêm yani ni Lom ek ênjê Sisa.”

22 Êŋ ma Aglipa hanaŋ hadêŋ Pestas, “Yaleŋhaviŋ yandaŋô ôpêŋ da anêŋ abô.” Ma Pestas hanaŋ viyaŋ, “Mavi, biyamôŋ ma tem ondaŋô.”

Pol hamiŋ Aglipa ma

23 Haviyô hayaŋ ma Aglipa lo Benaisi ik iniŋ nômkama kêkêlô ba i malak bêŋ atu ethak elaŋô abô halôk. Ma ŋê vovak laik môŋ lôk ŋê bêŋbêŋ malak êŋ êlêm haviŋ thai. Ma Pestas hanaŋ ba ewa Pol halêm.
24 Ma Pestas hanaŋ, “Kiŋ Aglipa lôk môlô avômalô takatu ba lêk ômô haviŋ yêlô. Ôpêntêk ma avômalô Islael sapêŋ anêŋ Jelusalem lôk loŋ êntêk bôk elam lôklala hadêŋ ya ek yandôk esak iniŋ abô ba yanaŋ ek nijik ôpêntêk vônô.
25 Ma doŋtom miŋ yahapôm ôpêntêk anêŋ kambomlate hatôm yanaŋ ek nijik yani vônô ami. Ma yanida lahaviŋ ni ek Sisa endaŋô anêŋ abô ba intu tem yanêm yani ni ek ênjê Sisa.
26 Ma doŋtom yato malê esak yani êndôk kapya êntêk êndêŋ anyô bêŋ Sisa? Ba intu yahawa yani halêm ek o, Kiŋ Aglipa, lôk môlô sapêŋ ek alalô nadaŋô anêŋ abô katô ek apôm ôpêŋ anêŋ malaiŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ, êŋ ma tem yato êndôk kapya êntêk.
27 Yanêm anyô koladôŋ te oyaŋ ni êndêŋ Sisa ma miŋ yahato abô atu ba enaŋ yani bêŋ hathak halôk kapya ami, êŋ ma kambom.”

26

Pol hamiŋ Kiŋ Aglipa ma

1 Êŋ ma Aglipa hanaŋ hadêŋ Pol, “Yahêv thalek ek onaŋ anêm abô.”

Ma Pol hêv baŋ liŋ ma hanaŋ anêŋ abô nena,
2 “Kiŋ Aglipa, tem yaŋgik thô nena ŋê Islael iniŋ abô takatu ba enaŋ hathak ya ma miŋ abô avanôŋ ami. Yaleŋmavi anôŋ ek yanaŋ abô êŋ imiŋ malem
3 ek malê nena o ma anyô lôkauk bêŋ hathak yêlô Islael iniŋ kobom sapêŋ. Ma hoyala abô takatu ba yêlô avak i vose hathak. Aêŋ ba yahalaŋ hadêŋ o nena ondaŋô yenaŋ abô vêmam.
4 “Avômalô Islael sapêŋ bôk eyala yenaŋ bôk lo loŋ takatu ba yahasopa hadêŋ sêbôk atu ba ya yaôna ba yahamô yenaŋ loŋ aleba lêk. Lôk eyala loŋôndê takatu ba yahasopa hamô Jelusalem haviŋ.
5 *Thêlô bôk eyala ya bô ba hatôm nenaŋ nena ya ma Palisi te. Palisi ethak esopa Wapômbêŋ lôk anêŋ balabuŋ lôklokwaŋ ba êmôŋ ek Islael iniŋ ôdôŋ vi.

* **25:14:** Ap 24:27 * **26:5:** Plp 3:5-6 * **26:6:** Ap 23:6; 28:20

6 *Ma yahathak yahêv yamaleŋ ek malêla takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ bumalô thêlô ek nêm. Ma hathak ôdôŋ êŋ, ma lêk idum abô ek ya.
7 Yêlô ma lodôŋlodôŋ hatôm laumiŋ ba lahavuju, ma wak lo bôlôvôŋ ma athak aêv yeŋ lôklokwaŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôk aêv maleŋ ek nôm takatu ba yani bôk havak ek nêm injik anêŋ anôŋ. Kiŋ, yahêv yamaleŋ ek nôm takêŋ ba intu lêk avômalô Islael enaŋ ya bêŋ.
8 Aisê ka môlô doho lemimhabi nena Wapômbêŋ miŋ hatôm injik ŋê ŋama liŋ esak loŋbô ami e?
9 *"Sêbôk ma yenaŋ auk thekthek ek yandum nômkama bêŋ anôŋ ek yamiŋ avômalô takatu ba esopa Yisu anêŋ Nasalet loŋ siŋ ek miŋ nesopa ami.
10 Ma bôk yahadum aêŋ haveŋ Jelusalem. Ŋê bêŋbêŋ êbôk da anêŋ loŋ êŋ bôk êv athêŋ hadêŋ ya ba intu yahavaloŋ avômalô matheŋ bêŋ anôŋ ba yahadô i hamô koladôŋ. Ma ik i vônô ma yahalôk hathak iniŋ auk êŋ haviŋ.
11 Ma wak bêŋ anôŋ ma yaha unyak yeŋ nenanena ek yanêm vovaŋ êndêŋ i. Lôk yahabi thêlô leŋiŋ liŋ ek nenaŋ abôma esak Yisu. Yaleŋmaniŋ kambom anôŋ hathak thêlô ba intu yaha malak lôŋ takatu ba êmô loŋ buyaŋ ek yanêm malaiŋ êndêŋ i imbiŋ.
12 "Wak te ma yaha Damaskas ek yambuliŋ ŋê êvhaviŋ ma ŋê bêŋbêŋ êbôk da êv athêŋ lôk lôklokwaŋ hadêŋ ya ek yandum ku êŋ.
13 Kiŋ, hatôm waklêvôŋ biŋ ma yahabup hathak loŋôndê denaŋ ma deda lôkmaŋgiŋ anôŋ te anêŋ leŋ habi hayô hêk ya lôk ŋê takatu ba eveŋ haviŋ ya. Wak anêŋ deda ma yaôna lôk ek deda êŋ anêŋ.
14 Ma yêlô lôkthô êv yak halôk pik ma yahalaŋô abô te halêm hadêŋ ya hathak abô Hiblu nena, 'Sol, Sol, hubuliŋ ya eka? O hatôm bokmaŋkao atu ba habôi ba miŋ hasopa anêŋ alaŋ anêŋ lahaviŋ ami ba hapam i velevele hathak kôm damoma ba hawa vovaŋ.'
15 "Ma yahanaŋ, 'Anyô Bêŋ, o opalê?'
"Ma Anyô Bêŋ hanaŋ, 'Ya ma Yisu atu ba hubuliŋ.
16 Umbiyô umiŋ. Yahik ya thô hadêŋ o ek yatak o ek umbitak yenaŋ anyô ku. Ma tem onaŋ abô esak nôm takatu ba lêk hôyê lôk nôm takatu ba tem yaŋgik thô êndêŋ o embeŋ yam bêŋ êndêŋ avômalô.
17 Ma tem yanêm o bulubiŋ ênjêk anêm avômalô lôk avômalô loŋ buyaŋ baheŋiŋ. Ma yanêm o êndêŋ thêlô
18 *ek okyav thêlô maleŋiŋ lôk nuŋgwik i liliŋ ênjêk momaŋiniŋ ni êndêŋ deda. Ma nuŋgwik thêlô liliŋ ênjêk Sadaŋ anêŋ lôklokwaŋ ni êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek yanêm iniŋ kambom vê lôk neja loŋ imbiŋ avômalô takatu ba bôk ibitak matheŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ya.'
19 "Aêŋ ba, Kiŋ Aglipa, wêŋ atu ba yahayê anêŋ leŋ ma yahawê anêŋ abô vibiŋ.
20 Ma yahanaŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma nindum kobom thêthôŋ ek injik thô nena avanôŋ lêk ele kapôlôŋiŋ liliŋ yôv. Môŋ ma yahanaŋ abô êŋ halôk Damaskas vêm ma Jelusalem lôk Judia sapêŋ aleba yahanaŋ abô êŋ hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ haviŋ.
21 Aêŋ ba intu avômalô Islael evaloŋ ya hêk unyak matheŋ anêŋ piklêvôŋ ma idum ek nijik ya vônô.
22 Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv ya sa aleba lêk. Ba intu yahamiŋ loŋ êntêk ba yahanaŋ abô hadêŋ ŋê athêŋ mi lôk ŋê athêŋ bêŋ haviŋ. Ma abô takatu ba yahanaŋ ma miŋ abô yaŋda ami. Mi, abô êŋ iyom intu plopet lo Mose bôk enaŋ nena tem imbitak.
23 *Ba enaŋ Mesia tem enja vovaŋ ba ema, ma tem imbiyô môŋ ek avômalô ŋama sapêŋ ba enaŋ abô esak deda êndêŋ anêŋ avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ imbiŋ."
24 Pol hanaŋ abô denaŋ ma Pestas halam lôklala nena, "Pol, anêm auk lêk hêv yak! Auk bêŋ takatu ba howa ma lêk hadum o hubitak anyô molo."
25 Ma Pol hanaŋ, "Anyô bêŋ Pestas, abô takatu ba yahanaŋ ma thêthôŋ ma avanôŋ biŋ. Ma miŋ ya molo ami.
26 Ma nôm takêŋ ma hêk loŋ yaiŋ ma miŋ hêk loŋ kapô ami. Ba intu Kiŋ Aglipa miŋ hatôm êsôŋ ami. Mi, yani bôk hayala nôm

* **26:9:** Ap 8:3 * **26:18:** Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

takêŋ yôv ba intu yahanaŋ abô takêŋ bêŋ hadêŋ yani.
27 Kiŋ Aglipa, hôêvhaviŋ plopet iniŋ abô takatu ba bôk eto bô mena mi e? Yahayala nena hôêvhaviŋ."
28 Ma Aglipa hanaŋ hadêŋ Pol, "Hosoŋ nena sawa bidoŋ êntêk hatôm undum ba yambitak Kilisi anêŋ anyô te e?"
29 Ma Pol hanaŋ, "Sawa bidoŋ mena sawa daim, ma doŋtom yaleŋhabi nôm doŋtom iyom ba intu yahateŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ nena o lôk avômalô takatu ba lêk elaŋô yenaŋ abô, môlô lôkthô numbitak êtôm ya. Ma doŋtom yahadô seŋ embaloŋ môlô loŋ êtôm êntêk lêk havaloŋ ya loŋ."
30 Pol hanaŋ abô êŋ, ma Kiŋ Aglipa lôk anyô bêŋ hayabiŋ Judia ma Benaisi lôk ŋê takatu ba êmô haviŋ thêlô, lôkthô iviyô imiŋ
31 ma etak loŋ êŋ ba i. Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, "Anyô êntêk miŋ hadum nômlate kambom ek nijik yani vônô mena nêndô êmô koladôŋ ami. Mi."
32 Ma Aglipa hanaŋ hadêŋ Pestas nena, "Ôpêntêk bôk halam Sisa yôv ek endaŋô anêŋ abô. Ma mi, ma tem nanêm yani vê ba ni."

27

Ŋê vovak ewa Pol ba i Lom

1 Haveŋ yam ma thêlô epesaŋ abô ek Pol lôk ŋê koladôŋ doho neja yeŋ ba ini pik bêŋ Itali. Ma etak thêlô halôk anyô vovak laik te baŋ, yani anêŋ athêŋ nena Julias. Yani hayabiŋ Sisa anêŋ ŋê vovak ôdôŋ takatu ba lôkmaŋgiŋ anôŋ.
2 *Thêlô ethak yeŋ te ma yai lôk anyô Tesalonaika te anêŋ athêŋ nena Alistakas athak yeŋ êŋ haviŋ ba yêlô a. Tesalonaika ma hamô plovins Masedonia kapô. Yeŋ êŋ halêm anêŋ loŋ Adlamitiam ma hadum ek ni lomalak nenanena takatu ba hamô plovins Esia kapô.
3 Haviyô hayaŋ ma yêlô athak Saidon ma Julias hadum mavi hadêŋ Pol ba hatak yani ek ni êŋjê anêŋ avômalô môlô ek nênêm yani sa esak nômkama takatu ba yani mi.
4 Yêlô atak Saidon ba a ma lovak bêŋ te hayuv yêlô vôkê ba intu yêlô asopa Ŋgavithôm Saiplus vidôm.
5 Ma yeŋ halom hêk ŋgwêk malêvôŋ biŋ hêk plovins Silisia lo Pampilia aleba athak Maila anêŋ plovins Lisia.
6 Loŋ êŋ ma anyô vovak laik atu hayê yeŋ te halêm anêŋ Aleksandlia ba hadum ek ni Itali. Ba hawa yêlô hathak yeŋ êŋ.
7 Ma lovak hayuv kambom ba intu yeŋ hi yaôyaô hatôm wak bêŋ anôŋ ba hêv malaiŋ bêŋ ek yeŋ ni esak Naidas. Hayô habobo Naidas, êŋ ma lovak bêŋ hayuv ba yeŋ miŋ hatôm esopa yeŋ anêŋ loŋ atu ba hathak halom ba hi Itali ami. Ba intu yeŋ hik i liliŋ ba halom hêk Ŋgavithôm Klit anêŋ viyaiŋ ba hi habobo loŋ te anêŋ athêŋ nena Salmoni.
8 Yeŋ anêŋ ŋê ku idum ku bêŋ ba yêlô asopa ŋgwêk daŋ iyom aleba ayô loŋ atu elam nena Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô. Loŋ êŋ hamô habobo malak Lasia.
9 Wak bêŋ anôŋ bôk hale ba hi yôv lôk Islael iniŋ waklavôŋ Evak Balabuŋ Ek Nôm bôk hale ba hi haviŋ ba intu lêk ma waklavôŋ kambom ek yeŋ embeŋ ŋgwêk. Êŋ ma Pol hanaŋ hadêŋ thêlô,
10 "Aiyaŋ thêlô, yahayala nena alalô a ma malaiŋ bêŋ tem êpôm alalô ba imbuliŋ yeŋ lôk nômkama takatu ba hamô yeŋ ma alalô bêŋ anôŋ tem nama imbiŋ."
11 Ma doŋtom anyô vovak laik hasopa anyô hawa yeŋ lôk yeŋ anêŋ alaŋ iniŋ abô, ma miŋ hasopa Pol anêŋ abô ami.
12 Loŋ Mavi Ek Yeŋ Êmô êŋ ma miŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ŋgwêk beleŋ lokwaŋ hik ami. Ba intu avômalô bêŋ anôŋ leŋiŋhabi nena yêlô natak loŋ êŋ ma ana Piniks ek namô loŋ êŋ endeba ŋgwêk beleŋ lokwaŋ ende êndôk am. Piniks ma Ŋgavithôm Klit anêŋ loŋ te atu ba havova hêk ŋgwêk malêvôŋ ba intu loŋ mavi ek yeŋ êmô êndêŋ waklavôŋ ôthôm beleŋ lokwaŋ.

Lovak bêŋ hayuv

13 Yêlô amô aleba lovak yaônate hayuv ma thêlô esoŋ nena hatôm yêlô ana mavi. Êŋ ma êvôv aŋga hathak ma idum ek nesopa Klit anêŋ ŋgwêk daŋ ba ini Piniks.

* **27:2:** Ap 19:29

14 Ma miŋ yêlô a daim ami ma lovak lôklokwaŋ bêŋ te hayuv yêlô vôkê hêk liŋdaŋ ba yeŋ hi ŋgwêk malêvôŋ biŋ.
15 Lovak hayuv lôklokwaŋ bomaŋ ba yeŋ miŋ hatôm imbup êndôk ŋgwêk daŋ ami. Ba intu yêlô atak ma yeŋ hasopa lovak anêŋ lahaviŋ.
16 Lovak hayuv yêlô vôkê aleba ayô ŋgavithôm yaônate atu elam nena Kauda vidôm. Ma Kauda hêk lovak loŋ siŋ dokte. Ba intu yêlô avôv yêlôaniŋ yeŋ yaôna hathak ba halêm. Ma doŋtom yêlô avôv mathalaleŋ kambom ek malê nena lovak bêŋ hayuv denaŋ.
17 Thêlô êvôv yeŋ yaô ba etak halôk yeŋ bêŋ kapô ma ibutiŋ yeŋ lokwaŋ loŋ hathak yak balawa doho ek embaloŋ yeŋ loŋ. Thêlô êkô kambom nena lovak tem iyuv thêlô endeba nesak thathe atu ba hamô ŋgwêk malêvôŋ habobo Siltis anêŋ Aplika. Ba intu ibi aŋga halôk ŋgwêk ek embaloŋ yeŋ loŋ ek ni yaôyaô dokte.
18 Haviyô hayaŋ ma lovak lôk ŋgwêk hik yêlô kambom, ba ibi nômkama takatu ba yeŋ hawa doho halôk ŋgwêk ba hi.
19 Ma wak te lô ma evaloŋ yeŋ anêŋ alokwaŋ havaloŋ sôp loŋ lôk anêŋ yak ba ibi halôk ŋgwêk ba hi.
20 Wak bêŋ anôŋ ma yêlô miŋ ayê wak lo vuliŋ ami ek malê nena lovak lôk ôthôm bêŋ hayuv denaŋ ba hadum ba yêlô sapêŋ akô kambom nena tem nama.
21 Wak bêŋ anôŋ ma yêlô sapêŋ miŋ aŋ nôm ami, êŋ ma Pol halam thêlô hathak doŋtom ma hanaŋ, “Aiyaŋ thêlô, bôk ya-hanaŋ nena miŋ alalô natak Klit ami, ma namô vêmam. Êŋ ma tem miŋ napôm malaiŋ êntêk lôk miŋ hatôm nômkama la nêm yak ami.
22 Ma doŋtom lêk ma yanaŋ êndêŋ môlô nena numiŋ lôklokwaŋ ma miŋ nôkô ami ek malê nena anyôla tem miŋ ema ami. Mi, yeŋ iyom intu tem kambom.
23 Bôkam ma yenaŋ alaŋ Wapômbêŋ atu ba yahadum anêŋ ku anêŋ aŋela hamiŋ habobo ya ma hanaŋ,
24 * ‘Pol, miŋ ôkô ami. Tem umiŋ Sisa ma ek undum abô. Aêŋ ba ondaŋô. Wapômbêŋ lêk halaŋô anêm mek ba ŋê takatu ba êmô yeŋ haviŋ o, sapêŋ tem nêmô lôkmala.’
25 Aêŋ ba numiŋ lôklokwaŋ ma miŋ nôkô ami! Yahêvhaviŋ Wapômbêŋ nena tem indum ba nômkama sapêŋ tem imbitak êtôm atu ba anêŋ aŋela hanaŋ hadêŋ ya.
26 *Yeŋ tem esak ŋgavithôm te anêŋ liŋdaŋ ma alalô sapêŋ tem namô lôkmala.”

Yeŋ hathak liŋdaŋ

27 Ma wak te laumiŋ ba lahavuva anêŋ bôlôvôŋ ma lovak hayuv yêlô lôklokwaŋ denaŋ ba yêlô amô Ŋgwêk Adliatik.* Ma habobo bôlôvôŋ biŋ ma ŋê ku yeŋ elaŋô nena yeŋ lêk habobo ŋgwêk daŋ.
28 Aêŋ ba thêlô ililu yeŋ anêŋ lavôŋiŋ ma êyê nena ŋgwêk anêŋ daim ma lêk hatôm 37 mita. Ma yêlô a dokte ma ililu hathak loŋbô ma êyê nena lêk hatôm 27 mita.
29 Êŋ ma thêlô êkô kambom nena tem yêlô nasak valu ba ibi yeŋ anêŋ aŋga ayova halôk yeŋ layuk ma eteŋ mek ek eyaŋ wak bêŋ ketheŋ.
30 Ma yeŋ anêŋ ŋê ku idum ek nêsôv ba ini. Ba intu etak yeŋ yaô atu halôk ŋgwêk ma esau nena imbi aŋga doho halôk yeŋ anêŋ thohav.
31 Ma doŋtom Pol hanaŋ hadêŋ anyô vovak laik lôk anêŋ ŋê vovak nena, “Ŋê takêntêk etak yeŋ ba i, ma tem môlô sapêŋ noma.”
32 Êŋ ma ŋê vovak edabêŋ yeŋ yaô anêŋ yak kisi ba hêv yak halôk ŋgwêk.
33 Habobo eyaŋ wak bêŋ ma Pol hasoŋ thêlô lokwaŋ ba hanaŋ ek thêlô sapêŋ nejaŋ nôm. Ma hanaŋ nena, “Wak laumiŋ ba lahavuva bôk hale ba hi yôv ma môlô ômô lôk kapôlômim daluk ba miŋ oaŋ nôm ami.
34 Ma lêk yahanaŋ hadêŋ môlô nena tem miŋ malaiŋ la êpôm môlô ami. Mi. Ba intu yahasoŋ môlô lokwaŋ nena oŋgwaŋ nôm dokte ek embatho môlô loŋ ek nômô mavi.”
35 Yani hanaŋ aêŋ vêm ma hawa polom ba hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ hamiŋ thêlô maleŋiŋ. Ma haŋgôli polom atu ba hayaŋ.
36 Êŋ ma anyô sapêŋ leŋiŋ halôk biŋ ma ewa nôm ba eyaŋ.

* **27:24:** Ap 23:11 * **27:26:** Ap 28:1 * **27:27:** Ŋgwêk Adliatik hamô Meditelenian kapô habobo Itali.

37 Yêlô sapêŋ atu ba amô yeŋ ma hatôm 276.
38 Eyaŋ nôm takatu ba leŋiŋhaviŋ yôv, ma ibi wit halôk ŋgwêk ek yeŋ vumvum.
39 Lu hayaŋ wak bêŋ hayô, ma thêlô êyê liŋdaŋ, ma doŋtom êthôŋ loŋ êŋ paliŋ. Ma êyê loŋ mavi te hêk ek yeŋ êmô ba loŋ êŋ ma loŋ thathe mavi. Ba intu leŋiŋhabi nena nimbusiŋ yeŋ ba ni nôŋnôŋ êndêŋ loŋ êŋ.
40 Êŋ ma thêlô edabêŋ yeŋ anêŋ aŋga takatu ba havaloŋ yeŋ loŋ kisi ba êv yak halôk ŋgwêk kapô. Ma epole yak balawa takatu ba havaloŋ yeŋ anêŋ nôm nimbusiŋ vê. Ma thêlô êthôkwêŋ yeŋ anêŋ sôp lovak hathak ma lovak hayuv yeŋ hi ek esak liŋdaŋ.
41 Ma doŋtom yeŋ halaŋviŋ ba hi hathak thathe atu ba hamô ŋgwêk malêvôŋ ba havaloŋ yeŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma ŋgwêk budum bêŋ hik yeŋ layuk aleba hapup nenanena.
42 Ma ŋê vovak leŋiŋhabi nena nijik ŋê koladôŋ sapêŋ vônô ek miŋ neyam ba nêsôv ami.
43 Ma doŋtom anyô vovak laik lahaviŋ nêm Pol sa ba intu hêk thêlô loŋ siŋ. Ma hanaŋ hadêŋ ŋê takatu ba eyala neyam nena nêsôv kisi êndôk ŋgwêk êmôŋ ba neyam ba ini liŋ.
44 Ma takatu ba êthôŋ neyam, êŋ ma vi nêyô nêjêk aseleŋ ma vi neja yeŋ anêŋ nômkama takatu hapup loseleŋ loseleŋ ba nêyô nêjêk seleŋ tomtom ba neyam ba ini liŋdaŋ. Thêlô idum aêŋ ma sapêŋ ethak liŋ mavi.

28

Pol hamô ŋgavithôm Molta

1 Yêlô sapêŋ athak liŋ mavi vêm ma ayala nena ŋgavithôm êŋ ma elam nena Molta.
2 *Ma avômalô ŋgavithôm êŋ ewa yêlô thô ba idum kobom mavi anôŋ hadêŋ yêlô. Ôthôm hik ba loŋ lêk thilibuŋ kambom ba intu thêlô ebaŋ atum ek yêlô nabuŋu.
3 Ma Pol hasup ayôk doho ba habaŋ hathak atum ma umya kambom te hêk ayôk kapô ba atum haliŋ ba vovaŋ. Êŋ ma hale yaiŋ ma hathaŋ Pol baŋ.
4 Ma avômalô loŋ êŋ êyê umya hakêlô hamiŋ Pol baŋ ma enaŋ hadêŋ thêlôda nena, “Avanôŋ biŋ, ôpêntêk ma anyô hik anyô vônô la. Ma doŋtom ŋgwêk miŋ halok yani vônô ami ba intu umya hadum ek injik loŋôndê thêthôŋ thô.”
5 *Ma doŋtom Pol havali baŋ ma umya êŋ hêv yak hayô hêk atum ma miŋ nômla hapôm yani ami.
6 *Avômalô loŋ êŋ leŋiŋhabi nena Pol liŋkupik tem isiŋ bêŋ mena nêm yak ba ema la. Ma doŋtom thêlô eyabiŋ aleba lêk sawa daim ma miŋ nômlate hapôm yani ami. Êŋ ma thêlô ik iniŋ auk liliŋ ma enaŋ, “Yani ma ŋgôk te la.”
7 Anyô loŋ êŋ te anêŋ athêŋ nena Publias ma yani ma ŋgavithôm êŋ iniŋ anyô bêŋ. Ma anêŋ loŋ hamô habobo loŋ atu ba yeŋ hathak. Ôpêŋ hawa yêlô ba hi anêŋ unyak ma hayabiŋ yêlô mavi anôŋ hatôm wak lô.
8 Ôpêŋ anêŋ lambô bôk hapôm lijiŋ liŋkupik vovaŋ lôk habopakla ba hêk iyom. Ma Pol hi ek êŋjê yani. Hayô ma hateŋ mek vêm ma hatak baŋ hayô hêk yani ma hadum ôpêŋ habitak mavi hathak loŋbô.
9 Avômalô ŋgavithôm êyê nôm êŋ, ma iniŋ avômalô lôk lijiŋ sapêŋ i hadêŋ Pol ma yani hadum ba thêlô sapêŋ ibitak mavi.
10 Thêlô êv athêŋ bêŋ hadêŋ yêlô hathak kobom mavi lomaloma. Aêŋ ba yêlô apôpêk i ek ana ma êv yêlô sa hathak nômkama takatu ba yêlô mi.

Pol hi Lom

11 Yêlô amô ŋgavithôm êŋ hatôm ayôŋ lô, êŋ ma yêlô athak yeŋ te atu ba bôk hamô loŋ êŋ hadêŋ waklavôŋ ŋgwêk beleŋ lokwaŋ. Yeŋ êŋ halêm anêŋ malak Aleksandlia. Ma yeŋ thohav ma etak ŋgôkba lopopek dahô hamô, ŋgôkba yaŋ anêŋ athêŋ nena Kasto ma yaŋ ma Polaks. Êŋ ma yêlô athak yeŋ êŋ ba a.
12 Yêlô a aleba athak malak Silakius ma amô loŋ êŋ hatôm wak lô.
13 Ma yêlô atak loŋ êŋ ma a aleba athak malak Legiam. Ma haviyô hayaŋ ma yêlô a, ma lovak mavi hayuv ba wak yaŋ ma yêlô athak malak Puteoli.

* **28:2:** 2Ko 11:27 * **28:5:** Mak 16:18 * **28:6:** Ap 14:11

14 Ma loŋ êŋ ma yêlô apôm ŋê êvhaviŋ doho ba ewa yêlô thô ma enaŋ ek yêlô namô imbiŋ i êtôm sonda te. Vêm ma yêlô atak i ma aveŋ pik ba a Lom.
15 Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Lom elaŋô nena yêlô aveŋ loŋôndê ek nayô Lom, êŋ ma etak Lom ba i ek nêpôm yêlô êndôk loŋôndê. Doho i malak te anêŋ athêŋ nena "Apias Anêŋ Loŋ Êv Vuli Nômkama", ma doho i malak yaŋ ba anêŋ athêŋ nena "Unyak Lô Ek Vathi". Pol hayê thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ ma kapô halôk biŋ.
16 Yêlô ayô Lom ma enaŋ nena Pol ênjêk unyak te êtôm yani da anêŋ lahaviŋ. Ma anyô vovak te eyabiŋ yani.

Pol hanaŋ Abô Mavi bêŋ hamô Lom

17 Wak lô hale ba hi ma Pol halam Islael iniŋ ŋê bêŋbêŋ takatu ba êmô Lom ethak doŋtom ma hanaŋ, "Aiyaŋ thêlô, miŋ yahadum nômla kambom hadêŋ alalôaniŋ avômalô mena yahabuliŋ bumalô thêlô iniŋ kobom ami. Ma doŋtom anêŋ Jelusalem ma evaloŋ ya ba etak ya halôk Lom baheŋiŋ.
18 *Ma avômalô Lom elaŋô yenaŋ abô ma enaŋ nena miŋ yahadum nômlate kambom ek nijik ya vônô ami. Ba intu thêlô leŋiŋhaviŋ nênêm ya vê ênjêk koladôŋ.
19 *Ma doŋtom avômalô Islael êdô ba imiŋ lôklokwaŋ aleba ya loŋôndê mi ba intu yahalam ek Sisa endaŋô yenaŋ abô. Miŋ yahadum aêŋ ek yanaŋ thêlô bêŋ êndêŋ Sisa esak kambom takatu ba idum hadêŋ ya ami. Mi.
20 *Ba intu yahalam môlô ek nôlêm ek yaŋgê môlô lôk yanaŋ abô imbiŋ môlô. Miŋ yahadum kambom la ami, ma doŋtom seŋ havaloŋ ya loŋ. Ek malê nena yahêv yamaleŋ hathak nôm doŋtom atu ba avômalô Islael ethak êv maleŋiŋ hathak. Nôm êŋ ma Mesia."
21 Ma enaŋ viyaŋ, "Miŋ anyô Judia la hato kapya hadêŋ yêlô ba hanaŋ abôla hathak o mena ŋê Islael takatu ba êlêm loŋ êntêk, miŋ enaŋ abô kambom la hathak o ami. Mi.
22 *Ma doŋtom yêlô ayala nena loŋ nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô enaŋ abô kambom hathak loŋôndê nênêmimbiŋ Yisu. Ba intu yêlô leŋiŋhaviŋ nadaŋô anêm auk nena honaŋ aisê hathak loŋôndê êŋ."
23 Êŋ ma etak wak yaŋ ek nesak doŋtom imbiŋ yani.

Wak êŋ hayô ma avômalô Islael bêŋ anôŋ êyô unyak atu ba Pol hamô. Lôkbôk hi aleba bôlôvôŋ ma Pol hanaŋ abô hadêŋ thêlô. Ma hik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ ôdôŋ thô hadêŋ i. Ma hik iniŋ auk liŋ hathak Mose anêŋ balabuŋ lôk plopet iniŋ abô ek thêlô nênêmimbiŋ nena Yisu ma Mesia atu.
24 Ma thêlô doho êvhaviŋ abô takatu ba hanaŋ ma doho ma mi.
25 Ma thêlôda enaŋ abô lôk vovak ba evak i vose hi ôdôŋ ju. Ba idum ek ini ma Pol hanaŋ abô te haveŋ yam nena,
"Lovak Matheŋ bôk hanaŋ abô avanôŋ hadêŋ libumi halôk plopet Aisaia ba hanaŋ aêntêk,
26 " 'Nu êndêŋ avômalô takêntêk ba onaŋ êndêŋ i nena,
"Wak nômbêŋ intu ma tem nodaŋô abô,
ma doŋtom tem miŋ hatôm noyala anêŋ ôdôŋ ami;
Ma wak nômbêŋ intu ma tem ôŋgô nômlate,
ma doŋtom miŋ hatôm nôpôm anêŋ ôdôŋ ami."
27 Ek malê nena avômalô takêŋ iniŋ auk ma thekthek,
ma ibi leŋiŋôndôŋ siŋ,
lôk ivuliv maleŋiŋ siŋ.
Ma mi, ma tem nêgê tak esak maleŋiŋ,
lôk nedaŋô êndôk leŋiŋôndôŋ,
lôk neja ênjêk iniŋ auk
ma tem nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek yandum thêlô ba nimbitak mavi.' *Aisaia 6:9-10*
28 "Aêŋ ba noyala katô nena Wapômbêŋ hêv anêŋ abô hathak anêŋ bulubiŋ hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ ba tem thêlô neja thô."
29 [Pol hanaŋ abô êŋ yôv, êŋ ma avômalô Islael etak yani ba i. Ma êkôki hathak anêŋ abô takatu.]*

* **28:18:** Ap 26:31 * **28:19:** Ap 25:11 * **28:20:** Ap 26:6-7 * **28:22:** Ap 24:14 * **28:29:** Ŋê lôkauk vi leŋiŋhabi nena abô 28:29, ma Luk da miŋ hato ami, ma anyôla hato haveŋ yam.

30 Hatômm sondabêŋ ju ma Pol hamô
unyak atu ba yanida hêv vuli ma hawa
avômalô takatu ba êlêm ek nêgê yani thô lôk
lamavi.
31 Ma yani haminŋ lôklokwaŋ ma kô mi
ma hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ
lôkliŋyak ma hadôŋ avômalô hathak Anyô
Bêŋ Yisu Kilisi. Ma anyôla miŋ haminŋ yani
loŋ siŋ ami.

Kapya atu ba Pol hato hi Lom
Abô môŋ

Pol hamô Kolin mena Senklia la ma hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Lom. Yani da miŋ bôk hi Lom ami. Lôk aposel la miŋ hamô haviŋ thêlô ek êndôŋ i ami. Thêlô bêŋ anôŋ ma ŋê loŋ buyaŋ, ma doho intu ŋê Islael. Pol anêŋ auk nena tem ni Lom ek ênjê thêlô, ma doŋtom môŋ ma enja avômalô Kolin lo Masedonia iniŋ da takatu ba êv ek nêm avômalô êvhaviŋ anêŋ Jelusalem takatu ba bôm bêŋ hapôm i ba ewa malaiŋ sa am. Ba intu hato ek injik thô nena tem ni ek ênjê thêlô vêm ma ni Spen ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ i. Thêlô ma ŋê daluk ba miŋ bôk elaŋô abô dokte hathak Yisu ami.

Ma hato kapya êntêk ek hanaŋ bêŋ halêm yaiŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê atu ba hadum ba avômalô ibitak thêthôŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. Ma hadum ek enaŋ bêŋ nena aisê ba avômalô Islael bêŋ anôŋ êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Yisu. Hato nena embeŋ yam ka tem avômalô Islael bêŋ anôŋ nedaŋô Yisu anêŋ abô ba nesopa.

Hato kapya êntêk hadêŋ 57 AD la.

Pol hato anêŋ lamavi hadêŋ avômalô Lom

1 *Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ anyô ku, yahato kapya êntêk. Wapômbêŋ bôk halam ya ek yambitak aposel ma hatak ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi êŋ bêŋ.

2 *Abô Mavi êŋ ma bôk habutiŋ ek nêm ba anêŋ plopet bôk enaŋ bêŋ hêk kapya matheŋ atu.

3 Abô Mavi êŋ ma hanaŋ hathak anêŋ Nakaduŋ atu ba halêm pik hatôm anyô ba habitak anêŋ Kiŋ Devit anêŋ thalaleŋ.

4 Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama ba hathak Lovak Matheŋ hik yani thô nena Wapômbêŋ Nakaduŋ Lôklokwaŋ. Yani ma Yisu Kilisi, alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

5 *Hathak yani, Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ yêlô ba hadum yêlô abitak anêŋ aposel ek nandom avômalô loŋ buyaŋ lôkthô ek nênêmimbiŋ ba nesopa yani ek nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ yani.

6 Ma halam môlô aêŋ iyom ek numbitak Yisu Kilisi anêŋ imbiŋ.

7 *Yahato kapya êntêk hadêŋ môlô takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ anêŋ Lom. Yani halam môlô ek numbitak anêŋ avômalô matheŋ. Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol lahaviŋ ênjê avômalô Lom

8 Abô takatu ba yahadum ek yanaŋ êmôŋ ma avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô enaŋ hathak unim ôêvhaviŋ. Ba intu yaleŋhabi môlô ba yahêv yaleŋmavi hadêŋ yenaŋ Wapômbêŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

9 Yahathak yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku lôk yakapôlôŋ lôkthô ba intu yahanaŋ Abô Mavi hathak Nakaduŋ bêŋ. Ma yanida hayala nena yahathak yahateŋ mek velevele ek môlô

10 *ma miŋ yaleŋpaliŋ ami. Bôk yahateŋ mek bôbô ba yahanaŋ hik anêŋ lahaviŋ liŋ hatôm êpôm loŋôndê te ek yasôk yaŋgê môlô mena mi e?

11 Yahêk lêlê ek yaŋgê môlô ek yanêm môlô Lovak Matheŋ anêŋ mek mavi doho ek embatho môlônim ôêvhaviŋ loŋ.

12 Ek batu môlônim ôêvhaviŋ embatho yenaŋ loŋ ma yenaŋ embatho môlônim loŋ.

13 *Aiyaŋ thêlô, noyala katô nena wak bêŋ anôŋ yaleŋhabi yasôk yaŋgê môlô, ma doŋtom nôm lomaloma habitak ba havasiŋ ya. Yahadum ku lomaloma haviŋ avômalô loŋ buyaŋ ba yahayê ku takêŋ anêŋ anôŋ habitak. Ba intu yaleŋhaviŋ yasôk ek yandum ku imbiŋ môlô ek anêŋ anôŋ imbitak aêŋ iyom.

14 Wapômbêŋ hêv ku hadêŋ ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô sapêŋ, avômalô ŋgwêk lôk avômalô alonaŋ, ma ŋê lôkauk lôk ŋê thôŋôthôŋ. Ba intu miŋ hatôm yatak ku êŋ ami.

---

* **1:1:** Ap 9:15 * **1:2:** Lom 16:25-26 * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nam 6:25-26 * **1:10:** Ap 19:21; Lom 15:23 * **1:13:** Ap 19:21

15 Aêŋ ba yahapôviŋ ya ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ môlô avômalô Lom imbiŋ.

Abô Mavi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ

16 *Abô Mavi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek nêm avômalô sapêŋ atu ba êvhaviŋ bulubiŋ. Ba intu ya miŋ mama ek yanaŋ abô êŋ bêŋ ami. Môŋ ma hêv avômalô Islael bulubiŋ vêm ma avômalô loŋ buyaŋ.

17 *Abô Mavi êŋ intu hik Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê atu ba endam avômalô nena thêthôŋ thô. Loŋôndê êŋ ma êvhaviŋ iyom, ma miŋ loŋôndê yaŋ hêk ek nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Hatôm bôk eto nena,

“Avômalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ, ma
tem endam i nena avômalô thêthôŋ
ek nêmô lôkmala.” *Habakuk 2:4*

Avômalô sapêŋ êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Wapômbêŋ

18 Wapômbêŋ leŋ lêk hik anêŋ lamaniŋ thô hadêŋ avômalô lôkthô atu ba êvôliŋ dômiŋ hadêŋ yani ba idum kambom lomaloma. Iniŋ kambom takêŋ intu haluviŋ abô avanôŋ.

19 *Bôk Wapômbêŋ hik auk anôŋ hathak yanida thô hadêŋ avômalô sapêŋ ba intu bôk eyala yôv hêk kapôlôŋiŋ.

20 *Anyôla miŋ hatôm ênjê Wapômbêŋ esak ma ami. Ma doŋtom yani hapesaŋ pik lo leŋ ma hathak nôm takêŋ, thêlô hatôm neyala nena yani ma yaŋda ek malê nena yani ma Wapômbêŋ. Ma anêŋ lôklokwaŋ bôk hamô bô ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba avômalô lôkthô bôk eyala yôv, ba miŋ hatôm nesavuthiŋ ba nenaŋ nena êthôŋ Wapômbêŋ ami.

21 *Avanôŋ, thêlô bôk eyala Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ êbô anêŋ athêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ yani ami. Mi, iniŋ auk hi mayaliv ba êtôm ŋê molo ba intu momaŋiniŋ havaloŋ iniŋ auk molo êŋ loŋ denaŋ.

22 *Thêlô esoŋ nena thêlô ma ŋê lôkauk bêŋ ma doŋtom mi, thêlô lôkthô ibitak ŋê molo.

23 *Ba intu miŋ êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ atu ida hamô aêŋ ami. Mi, êv yeŋ hadêŋ dahô takatu ba epesaŋ hatôm ŋê pik takatu ba êmô vauna lôk menak ma alim lôk umya.

24 Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nindum sek lôŋgôlôŋ lomaloma hatôm iniŋ thethaŋak habi alak ba intu thêlô êv mama hadêŋ thêlôda leŋviŋkupik.

25 Thêlô êdô neja auk anôŋ esak Wapômbêŋ ba ethavuthiŋ hathak abôyaŋ. Ma êv yeŋ hadêŋ nôm takatu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ba idum iniŋ ku, ma nômkama lôkthô anêŋ alaŋ atu ba hapesaŋ ma mi. Wapômbêŋ êŋ intu nambô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

26 Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak thêlô ek nesopa iniŋ thethaŋak mama takêŋ. Ba intu iniŋ avi êdô auk mavi atu nêjêk imbiŋ anyô ma êwê hathak auk lokbaŋ.

27 *Ma anyô aêŋ iyom êdô auk mavi nêjêk imbiŋ avi ba iniŋ thethaŋak haliŋ i ek nêndêŋ i. Ba intu idum nôm mama bêŋ hathak anyô yaŋ ba ewa kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ hathak thêlôda leŋviŋkupik.

28 Thêlô êdô neyala Wapômbêŋ ba intu hatak i ek nesopa iniŋ auk ôvathek takêŋ ek nindum nôm takatu ba miŋ mavi ami.

29 Thêlô kapôlôŋiŋ putup hathak kambom lomaloma lôk lokbaŋ ma paloŋ lôk leŋiŋdaŋ. Ma maleŋkilik lôk nijik anyô vônô ma nijik vovak ma abôyaŋ lôk ewa auk kambom hathak anyô vi. Ma etatale avômalô

30 lôk enaŋ abôma hathak anyô yaŋ. Ma êpôlik ek Wapômbêŋ, ma epek hathak avômalô vi, ma leŋiŋhabi nena thêlôda iyom intu mavi. Ma ethak ebam thêlôda, ma êbôlêm kambom lukmuk lomaloma ek nindum, ma miŋ êwê taluvi lo lami iniŋ abô vibiŋ ami.

31 Thêlô ma ŋê auk mi, lôk miŋ esopa iniŋ abô ami, ma leŋiŋhaviŋ mi, lôk miŋ ethak êv kapôlôŋiŋ ami.

---

* **1:16:** Mak 8:38; Ap 13:46; 1Ko 1:18-24 * **1:17:** Lom 3:21-22 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sng 19:1 * **1:21:** Ep 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23:** Lo 4:15-19; Sng 106:20 * **1:27:** Wkp 18:22; 20:13; 1Ko 6:9

32 Thêlô eyala abô thêthôŋ takatu ba
Wapômbêŋ bôk hanaŋ nena ŋê takatu ba
idum nôm takêŋ tem nêpôm ŋama. Ma
doŋtom idum havôhi thêthô lôk leŋiŋmavi
ek vi atu ba idum nôm takêŋ haviŋ.

2

Wapômbêŋ anêŋ hadum abô ma thêthôŋ

1 *Môlô doho lêk lemimhabi nena,
“Avanôŋ biŋ, avômalô takêŋ ma ŋê kam-
bom.” Ma doŋtom yahanaŋ nena môlô ma
ŋê kambom aêŋ iyom ba intu môlô bônôŋ.
Otatale thêlô ma hatôm otatale amda ek
malê nena môlô udum hatôm atu ba thêlô
idum.
2 Wapômbêŋ halaŋô abô, êŋ ma hêv
malaiŋ hadêŋ avômalô takatu ba idum
kambom. Ma alalô ayala nena yani hayala
nômkama sapêŋ ba intu anêŋ hadum abô
ma thêthôŋ iyom.
3 Ma tem endaŋô iniŋ abô ba nêm malaiŋ
êndêŋ i esak iniŋ kambom. Ma môlô udum
kambom aêŋ iyom ba osoŋ nena tem miŋ
endaŋô môlônim abô ba nêm malaiŋ êndêŋ
môlô imbiŋ ami e? Mi.
4 *Wapômbêŋ hadum mavi anôŋ hathak
alalô ba intu hamô maliŋyaô ba miŋ hêv
kambom anêŋ vuli viyaŋ ketheŋ ami.
Hosoŋ nena êŋ ma nôm oyaŋ e? Miŋ hoyala
nena Wapômbêŋ hadum mavi êŋ ek hêv
thalek hêk ek môlô node kapôlômim liliŋ
ba nosopa yani ami e?
5 Ma doŋtom môlônim auk ma thek-
thek kambom ba miŋ ole kapôlômim liliŋ
ami. Aêŋ ba môlô usup Wapômbêŋ anêŋ
lamaniŋ hathak amda ba tem êpôm môlô
êndêŋ anêŋ waklavôŋ endaŋô abô. Wak êŋ
ma anêŋ lamaniŋ atu ba thêthôŋ tem êlêm
yaiŋ.
6 *Ma tem nêm anyô tomtom iniŋ vuli
êtôm nôm takatu ba bôk idum.
7 Ŋê takatu ba idum mavi havôhi thêthô
ek neja lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ bêŋ ma lôkmala
atu ba anêŋ daŋ mi ma Wapômbêŋ tem nêm
lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu
sapêŋ êndêŋ i.
8 *Ma doŋtom ŋê takatu ba idum paloŋ
lôk êpôlik hathak abô avanôŋ ma idum
kambom thêthô ma tem nêpôm Wapômbêŋ
anêŋ lamaniŋ lôk vovaŋ.
9 Avanôŋ biŋ, avômalô lôkthô atu ba idum
kambom thêthô ma Wapômbêŋ tem nêm
malaiŋ lôk vovaŋ êndêŋ i, avômalô Islael
êmôŋ ma avômalô loŋ buyaŋ nembeŋ yam.
10 Ma doŋtom avômalô lôkthô atu ba idum
mavi ma tem neja lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ
bêŋ ma kapôlôŋiŋ ênjêk yaô, avômalô Islael
êmôŋ ma avômalô loŋ buyaŋ nembeŋ yam.
11 Ek malê nena Wapômbêŋ hadum
kobom doŋtom hadêŋ avômalô lôkthô,
avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ
haviŋ.
12 Avômalô loŋ buyaŋ idum kambom ma
tem Wapômbêŋ indum abô ba nêm vovaŋ
êndêŋ i. Thêlô miŋ eyala Mose anêŋ bal-
abuŋ ami ba intu Wapômbêŋ tem miŋ enja
balabuŋ êŋ ba indum abô ek i ami. Aêŋ
iyom ma avômalô Islael idum kambom ma
tem Wapômbêŋ indum abô ba nêm vovaŋ
êndêŋ i. Thêlô eyala Mose anêŋ balabuŋ
ba intu tem Wapômbêŋ enja balabuŋ êŋ ba
indum abô ek i.
13 Ek malê nena ŋê takatu ba elaŋô
abô balabuŋ ma miŋ êwê vibiŋ ami ma
Wapômbêŋ miŋ halam i nena ŋê thêthôŋ
ami. Mi, ŋê takatu ba êwê vibiŋ iyom, intu
Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ.
14 *Avômalô loŋ buyaŋ miŋ eyala Mose
anêŋ abô balabuŋ ami, ma doŋtom doho
esopa abô balabuŋ êŋ vi hathak ida iniŋ
leŋiŋhabi. Ba intu hik thô nena eyala malê
atu ba mavi lo kambom.
15 Aêŋ ba iniŋ kobom hik thô nena eyala
Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ hêk kapôlôŋiŋ.
Ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ thêlôda
bêŋ, ma wak doho ma iniŋ auk hanaŋ nena
thêlô idum mavi.
16 Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ
waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek Yisu
Kilisi endaŋô abô. Ma tem indum abô esak
avômalô iniŋ auk loŋ kapô. Abô Mavi atu
ba yahanaŋ intu hanaŋ aêŋ.

Avômalô Islael lôk abô balabuŋ

17 Môlô vi olam am nena Islael. Môlô
lemimhabi nena owa Mose anêŋ abô bal-
abuŋ ba intu Wapômbêŋ tem enja môlô thô.

* **2:1:** Mat 7:1-2; Jon 8:7 * **2:4:** Ep 1:7; 2Pi 3:15 * **2:6:** Sng 62:12; Snd 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 * **2:8:** 2Te 1:8
* **2:14:** Ap 10:35

Lôk obam am nena, “Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô.”
18 Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bôk hadôŋ môlô ba intu oyala malêla takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ma malêla takatu ba mavi anôŋ.
19-20 *Ma môlô lemimhabi nena abô balabuŋ ma môlô unim ba oyala auk lôk abô avanôŋ sapêŋ. Ba intu lemimhabi nena hatôm nondom ŋê maleŋiŋ pusip lôk nônêm deda êndêŋ avômalô takatu ba êmô momaŋiniŋ lôk uŋgwik auk thô ek avômalô auk thôŋôthôŋ lôk auk pulusik e?
21 *Avanôŋ, ôdôŋ avômalô vi, ma aisê ka miŋ ôdôŋ amda ami? Ma onaŋ nena avômalô miŋ neja vani ami. Ma môlôda?
22 Ma onaŋ nena miŋ nindum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami, ma môlôda udum mena mi e? Ma ôdô ŋgôk, ma doŋtom owa iniŋ nômkama vani hayô iniŋ malak matheŋ e?
23 Ma obam am hathak abô balabuŋ ma doŋtom ômô lu êŋ ma hatôm otauviŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.
24 Hatôm bôk eto nena,
“Môlô Islael udum kambom ba intu
avômalô loŋ buyaŋ enaŋ abôma
hathak Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.”
Aisaia 52:5
25 Môlô osopa balabuŋ, êŋ ma tabô neŋgothe anyô iniŋ kupik ma nôm mavi. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu, êŋ ma ubitak hatôm ŋê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami.
26 *Ma aêŋ iyom ma ŋê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ma doŋtom esopa balabuŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem ênjê i êtôm ŋê eŋgothe kupik haviŋ.
27 Avanôŋ, môlô avômalô Islael owa Wapômbêŋ anêŋ kapya balabuŋ ba oŋgothe unim kupik vê. Ma doŋtom ômô balabuŋ lu ba avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik vê ami ma esopa abô balabuŋ tem nenaŋ môlônim kambom bêŋ.
28-29 *Ôpatu ba habitak anêŋ Islael ba eŋgothe anêŋ kupik vê, ma doŋtom kapô lôk auk miŋ hamô haviŋ Wapômbêŋ ami, miŋ Islael anôŋ ami. Mi, Islael anôŋ ma ôpatu ba anêŋ kapô hamô haviŋ Wapômbêŋ. Ma tabô eŋgothe kupik anôŋ ma miŋ kupik viyaiŋ hatôm balabuŋ hanaŋ ami. Mi, tabô eŋgothe kupik anôŋ ma Lovak Matheŋ da haŋgothe tabô êŋ hêk anyô kapô. Ôpêŋ ma avômalô miŋ ebam ami. Mi, Wapômbêŋ da habam yani.

3

Kobom kambom miŋ hatôm indum ba Wapômbêŋ etak anêŋ balabuŋ ami

1 Aêŋ ba malê mavi te intu hêk ek avômalô Islael? Ma eŋgothe kupik, ma malê mavi te tem êpôm i?
2 Mavi lomaloma bêŋ anôŋ hêk! Nôm môŋ ma Wapômbêŋ bôk hêv anêŋ abô halôk thêlô baheŋiŋ ek neyabiŋ.
3 Ma doŋtom ŋê Islael doho miŋ êvhaviŋ ami. Ba intu nôm êŋ hatôm indum ba Wapômbêŋ etak anêŋ balabuŋ e?
4 Mi anôŋ! Avômalô lôkthô ma avômalô abôyaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ da hanaŋ abô avanôŋ ba hasopa anêŋ abô iyom. Hatôm bôk eto nena,
“Abô takatu ba honaŋ,
ma tem nêgê nena abô avanôŋ iyom.
Ma avômalô idum abô ek o,
ma tem ômô i lu.” *Kapya Yeŋ 51:4*
5 Yêlôaniŋ kambom hik Wapômbêŋ anêŋ thêthôŋ thô halêm yaiŋ. Aêŋ ba avômalô pik doho enaŋ nena, “Wapômbêŋ hik anêŋ lamaniŋ thô ba hêv vovaŋ viyaŋ hathak yêlôaniŋ kambom, êŋ ma hadum kambom.”
6 Êŋ ma lokbaŋ! Wapômbêŋ miŋ thêthôŋ ami, ma tem indum abô thêthôŋ aisê esak avômalô pik sapêŋ?
7 Ma anyôla tem enaŋ nena, “Yenaŋ abôyaŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ abô ma avanôŋ ba nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom, aisê ka Wapômbêŋ hayê ya nena anyô kambom ba hanaŋ ya bêŋ?”
8 Abô êŋ ma hatôm abô kambom atu ba bôk doho enaŋ, “Alalô nandum kambom ek nôm mavi imbitak.” Ma avômalô doho esau nena yahanaŋ abô êŋ. Aêŋ ba malaiŋ takatu ba tem êpôm i ma thêthôŋ.

Anyô thêthôŋ la miŋ hamô ami

* **2:19-20:** 2Ti 3:5 * **2:21:** Mat 23:3-4 * **2:26:** Gal 5:6 * **2:28-29:** Lo 30:6; Kol 2:11

9 *Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô
Islael iyom intu mavi hêk Wapômbêŋ ma,
ma avômalô loŋ buyaŋ ma mi e? Mi, bôk
yahanaŋ yôv nena alalô lôkthô ma amô
kambom vibiŋ, avômalô Islael lôk avômalô
loŋ buyaŋ haviŋ.
10 Hatôm bôk eto nena,
“Anyô thêthôŋ la miŋ hamô ami. Mi anôŋ.
11 Ma anyô lôkauk mavi la miŋ hamô
ami.
Lôk anyôla miŋ habôlêm Wapômbêŋ
ami.
12 Avômalô lôkthô êvôliŋ dômiŋiŋ hadêŋ
Wapômbêŋ ba intu ibitak êtôm nôm
oyaŋ. *Kapya Yeŋ 14:1-3; 53:1-3; Sav
7:20*
Ma miŋ anyôla hadum mavi ami, milôk.
13 Abô takatu ba hale thêlô veŋiŋbôlêk ma
ôvpalê hatôm elav anyô ŋama iniŋ lôv
abôlêk vê.
Thêlô ethak enaŋ abôyaŋ bêŋ anôŋ hale
veŋiŋbôlêk. *Kapya Yeŋ 5:9*
Ma iniŋ abô hatôm umya kambom anêŋ
siniŋ. *Kapya Yeŋ 140:3*
14 Wak nômbêŋ intu ma thêlô enaŋ abôma
lôk leŋiŋŋaŋa. *Kapya Yeŋ 10:7*
15 Ma elom eveŋ ek nijik anyô vônô.
16 Loŋ takatu ba thêlô i, ma ibuliŋ
avômalô ba êv malaiŋ hadêŋ i.
17 Ma êthôŋ bôk lo loŋ nêmô labali imbiŋ
avômalô vi paliŋ. *Aisaia 59:7-8*
18 Ma miŋ êkô dokte ek Wapômbêŋ
ami.” *Kapya Yeŋ 36:1*
19 Alalô bôk ayala yôv nena abô bal-
abuŋ takêŋ ma hanaŋ hathak avômalô Is-
lael takatu ba êmô balabuŋ vibiŋ. Ba intu
avômalô Islael lôk avômalô pik sapêŋ bônôŋ
iyom hathak Wapômbêŋ hanaŋ iniŋ kam-
bom bêŋ.
20 *Aêŋ ba anyôla miŋ hatôm esopa bal-
abuŋ ba imbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ
ma ami. Mi, balabuŋ hathak hik alalôaniŋ
kambom thô hadêŋ alalôda.

Alalô abitak thêthôŋ hathak aêvhaviŋ iyom

21 Ma doŋtom lêk Wapômbêŋ hik loŋôndê
yaŋda thô hadêŋ alalô ek nambitak thêthôŋ
ênjêk yani ma. Ma Mose lôk plopet bôk
enaŋ hathak loŋôndê êŋ yôv. Ma loŋôndê
êŋ miŋ hanaŋ hathak nesopa balabuŋ ami.
Mi.
22 *Loŋôndê êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ
halam avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu
Kilisi nena thêthôŋ. Avômalô Islael lôk
avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ ma imbitak
thêthôŋ hathak loŋôndê doŋtom êŋ iyom.
23 Ek malê nena lôkthô idum kambom ba
êv yak ba miŋ hatôm nêmô lôkmaŋgiŋ êtôm
Wapômbêŋ ami.
24 *Aêŋ ba intu Wapômbêŋ habi anêŋ
wapôm sam ba hapesaŋ loŋôndê ek
avômalô nimbitak thêthôŋ. Hadum aêŋ
hathak lôkmala atu ba Yisu Kilisi hêv ek
hapole ŋê takatu ba êvhaviŋ iniŋ kambom
anêŋ malaiŋ vê.
25 Wapômbêŋ hatak Yisu Kilisi hêk
avômalô maleŋiŋ ek ema ba eŋgasô anêŋ
thalaleŋ êtôm da ek enja alalôaniŋ kambom
anêŋ vovaŋ. Ba intu alalô aêvhaviŋ, êŋ
ma Wapômbêŋ tem etak anêŋ lamaniŋ atu
hathak alalô. Êŋ ma hik thô nena yani bôk
hadum thêthôŋ hathak avômalô takatu ba
bôk êmô hamôŋ vêm ka Kilisi hama hathak
a. Thêlô idum kambom, ma miŋ hadum
abô ketheŋ ek i ami. Mi, havaloŋ lôkthô
iniŋ kambom loŋ aleba hatak hayô hamô
Yisu iyom.
26 Ma lêk hik thô nena yanida ma thêthôŋ
ba hapesaŋ loŋôndê ek halam avômalô
takatu ba êvhaviŋ Yisu nena thêthôŋ.
27 Aêŋ ba opalê hatôm embam yanida?
Mi anôŋ, ek malê nena alalô miŋ adum ku
asopa balabuŋ ek nambitak thêthôŋ ênjêk
Wapômbêŋ ma ami. Mi, aêvhaviŋ iyom.
28 Alalô aêvhaviŋ nena ôpatu ba hêvhaviŋ
iyom intu hamô thêthôŋ hêk Wapômbêŋ
ma. Ma ku esopa balabuŋ miŋ hatôm in-
dum ôpêŋ imbitak thêthôŋ ami. Mi.
29 *Wapômbêŋ ma avômalô Islael iyom
iniŋ Wapômbêŋ e? Mi, yani ma avômalô loŋ
buyaŋ iniŋ Wapômbêŋ haviŋ.
30 *Ek malê nena Wapômbêŋ ma doŋtom
iyom. Ma hik loŋôndê doŋtom iyom thô
ek nambitak thêthôŋ ênjêk yani ma. Ŋê
takatu ba eŋgothe iniŋ kupik ba êvhaviŋ ma
Wapômbêŋ tem endam i nena ŋê thêthôŋ.

* **3:9:** Lom 1:18–2:24; 3:23 * **3:20:** Sng 143:2; Lom 7:7; Gal 2:16 * **3:22:** Gal 2:16 * **3:24:** Lom 5:1 * **3:29:** Lom 10:12 * **3:30:** Lo 6:4; Gal 3:20

Ma ŋê takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ba êvhaviŋ ma Wapômbêŋ tem endam i imbiŋ nena ŋê thêthôŋ.

31 *Lêk aisê? Alalô adum êvhaviŋ hi bêŋ ma balabuŋ tem imbitak êtôm nôm oyaŋ e? Mi, êvhaviŋ havatho balabuŋ loŋ.

4

Wapômbêŋ halam Ablaham nena anyô thêthôŋ hathak anêŋ hêvhaviŋ

1 Alalô leŋiŋimbi bumalô Ablaham. Yani hadum aisê ba habitak thêthôŋ?

2 Yani hadum ku ba habitak thêthôŋ ba intu yani hatôm êmbôi, e? Mi anôŋ, Wapômbêŋ miŋ lahabi aêŋ ami.

3 *Bôk eto aisê? Eto nena,

“Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ ba intu halam yani nena anyô thêthôŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:6*

4 Anyô te hadum ku ba anêŋ anyô bêŋ hêv yani vuli, êŋ ma nanaŋ nena hêv anêŋ anyô ku vuli ma miŋ nanaŋ nena anêŋ anyô bêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ yani ami.

5 Ma doŋtom anyô miŋ hatôm indum ku ek imbitak thêthôŋ ami. Mi, hêvhaviŋ Wapômbêŋ iyom, ma tem Wapômbêŋ endam yani nena anyô thêthôŋ. Wapômbêŋ ma ôpatu ba halam ŋê kambom nena thêthôŋ.

6 Devit bôk hanaŋ aêŋ iyom hathak avômalô takatu ba miŋ idum ku ek nimbitak thêthôŋ ami, ma Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ. Yani hanaŋ nena thêlô lêk êmô lôk leŋiŋmavi ba hato hathak i nena,

7 “Ŋê takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv iniŋ kambom vê
lôk haluviŋ iniŋ sek,
thêlô lêk êmô lôk leŋiŋmavi.

8 Ma ŋê takatu ba bôk Wapômbêŋ lapaliŋ iniŋ kambom,
lêk êmô lôk leŋiŋmavi.” *Kapya Yeŋ 32:1-2*

9 Môlônim auk aisê? Mek mavi êŋ ma ŋê Islael takatu ba eŋgothe kupik iyom iniŋ e? Ma ŋê loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe kupik ami? Alalô bôk anaŋ nena Ablaham hêvhaviŋ ba intu halam yani nena anyô thêthôŋ.

10 Ma eŋgothe yani kupik vêm ka Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ e? Mi, bôk halam yani yôv nena anyô thêthôŋ.

11 *Miŋ eŋgothe Ablaham kupik ami denaŋ ma hêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Vêm ma Wapômbêŋ havak balabuŋ neŋgothe kupik hatôm tabô ek injik thô nena bôk halam yani nena anyô thêthôŋ yôv. Aêŋ ba Ablaham habitak hatôm Lambô ek ŋê êvhaviŋ takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ek Wapômbêŋ endam i nena ŋê thêthôŋ.

12 Ma aêŋ iyom ma Ablaham ma ŋê takatu ba eŋgothe kupik lôk esopa anêŋ vaŋgwam hathak êvhaviŋ iniŋ lambô. Iniŋ êvhaviŋ ma hatôm bumalô Ablaham anêŋ ba hêvhaviŋ vêm ka eŋgothe anêŋ kupik haveŋ yam.

13 *Wapômbêŋ habutiŋ abô haviŋ Ablaham lôk anêŋ limi nena tem nêm pik sapêŋ êndêŋ i hathak anêŋ thêthôŋ atu ba halêm anêŋ hêvhaviŋ. Ma miŋ hathak anêŋ hasopa balabuŋ ami.

14 *Avômalô esopa abô balabuŋ ba ewa nôm atu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô hathak, êŋ ma êvhaviŋ lêk habitak hatôm nôm oyaŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba habutiŋ haviŋ Ablaham habitak hatôm yavoyav oyaŋ.

15 *Ek malê nena balabuŋ hathak havôv Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ halêm hadêŋ avômalô takatu ba miŋ esopa ami. Balabuŋ mi, ma tem namô balabuŋ lu aisê?

16 *Aêŋ ba avômalô ewa nôm takatu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô hathak anêŋ anôŋ hathak iniŋ êvhaviŋ. Ba intu hathak anêŋ wapôm ma Wapômbêŋ hadum nôm êŋ. Ma Wapômbêŋ hik anêŋ abô habutiŋ haviŋ Ablaham loŋ hathak anêŋ limi sapêŋ atu ba êvhaviŋ, avômalô Islael takatu ba bôk ewa anêŋ balabuŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Ba intu yani ma bumalô ek alalô lôkthô.

17 Hatôm abô atu ba Wapômbêŋ bôk hanaŋ ba eto nena,

“Lêk yahatak o ek umbitak avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ lim.” *Môŋ Anôŋ 17:5*

* **3:31:** Mat 5:17 * **4:3:** Gal 3:6 * **4:11:** Stt 17:10-11 * **4:13:** Stt 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29 * **4:14:** Gal 3:18 * **4:15:** Lom 3:20; 5:13 * **4:16:** Gal 3:7

Abô êŋ ma avanôŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ablaham hêvhaviŋ yani atu ba hathak hêv lôkmala hadêŋ ŋê ŋama ma hathak halam nômkama takatu ba miŋ hamô ami, ma lôkthô ibitak aêŋ.

18 Avômalô sapêŋ leŋiŋhabi nena nôm êŋ miŋ hatôm imbitak ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ hik vuliŋ leŋsawa thô hadêŋ yani ba hanaŋ,

“Anêm libumi tem nimbitak aêŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:5*

Ma Ablaham hêvhaviŋ ba hêv ma ba intu habitak lodôŋlodôŋ iniŋ lambô.

19 *Ablaham hayala nena yani anêŋ sondabêŋ hatôm 100 ba lêk liŋkupik hayalôv. Ma Sala liŋkupik bôk hayalôv aêŋ iyom. Ma doŋtom nôm êŋ miŋ hatauviŋ anêŋ hêvhaviŋ ami. Mi, havaloŋ loŋ lôklokwaŋ.

20 Ma miŋ hawa auk ju hathak abô atu ba Wapômbêŋ havak haviŋ yani ami. Mi, anêŋ hêvhaviŋ halumbak bêŋ ba hêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ.

21 Yani hayala yôv nena Wapômbêŋ hatôm indum êtôm atu ba bôk habutiŋ.

22 Ba intu

“Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ.” *Môŋ Anôŋ 15:6*

23-24 Ma abô atu ba eto nena “halam yani nena anyô thêthôŋ,” miŋ hathak Ablaham iyom ami. Mi, eto hathak alalô takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ atu ba hik alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu liŋ hêk ŋama. Ba intu halam alalô lôkthô atu ba aêvhaviŋ nena ŋê thêthôŋ.

25 *Yisu êŋ intu Wapômbêŋ hatak ek ema esak alalôaniŋ kambom ma hik liŋ hathak loŋbô ek êpôpêk loŋôndê ek alalô nambitak thêthôŋ.

5

Alalô lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ

1 Alalô aêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam alalô nena avômalô thêthôŋ. Aêŋ ba lêk amô labali haviŋ Wapômbêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

2 Hathak aêvhaviŋ ma yani hawa alalô ba hadô hamô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô atu ba êntêk lêk amô. Ma alalô aêv maleŋiŋ lôk leŋiŋmavi ek namô Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô.

3 *Ma aêŋ iyom ma alalô leŋiŋmavi esak malaiŋ takatu ba hapôm alalô ek malê nena alalô bôk ayala nena malaiŋ takêŋ tem indum ba alalô namiŋ lôklokwaŋ.

4 Ma amiŋ lôklokwaŋ, êŋ ma hik thô nena alalô amô malaiŋ takêŋ lu. Ma amô malaiŋ takêŋ lu, êŋ ma havatho alalô loŋ ek nanêm maleŋiŋ.

5 Ma aêv maleŋiŋ êŋ miŋ hatôm indum alalô kapôlôŋiŋ malaiŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk haŋgasô anêŋ lahaviŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ hathak anêŋ Lovak Matheŋ atu ba hêv hadêŋ alalô.

6 Nodaŋô. Bôk alalô lokwaŋ mi ba apôlik hathak Wapômbêŋ ma hadêŋ anêŋ waklavôŋ atu ba yanida hatak ma hêv Yisu halêm ba hama hathak alalô.

7 Hatôm anyôla ema ek enja anyô thêthôŋ yaŋ anêŋ loŋ e? Injo, betha wakla intu anyô yaŋ hêv anêŋ lôkmala ek nêm anyô mavi yaŋ sa la.

8 *Ma doŋtom Wapômbêŋ hik anêŋ lahaviŋ alalô thô aêntêk. Alalô adum kambom denaŋ ma Kilisi hêv anêŋ lôkmala ba hama ek alalô.

9 *Ma lêk Wapômbêŋ halam alalô nena thêthôŋ hathak Yisu anêŋ thalaleŋ. Aêŋ ba intu nayala nena hathak yani ma tem nêm alalô vê ênjêk anêŋ lamaniŋ.

10 Sêbôk ma alalô lôk Wapômbêŋ apôlik hathak i, êŋ ma hapesaŋ abô haviŋ alalô hathak Nakaduŋ anêŋ ŋama ek nambitak anêŋ ŋê môlô. Ma lêk alalô ma anêŋ ŋê môlô ba intu ayala katô nena tem nêm alalô bulubiŋ esak anêŋ lôkmala.

11 Ma nôm mavi yaŋ ma aêntêk. Hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma alalô abitak Wapômbêŋ anêŋ ŋê môlô ba intu alalô athak leŋiŋmavi anôŋ hathak Wapômbêŋ.

Ŋama halêm anêŋ Adam ma lôkmala halêm anêŋ Kilisi

12 *Kambom halêm pik hathak anyô doŋtom iyom ma ŋama halêm pik hathak

* **4:19:** Stt 17:17 * **4:25:** Ais 53:4-5 * **5:3:** Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * **5:8:** Jon 3:16; 1Jon 4:10 * **5:9:** Lom 1:18; 2:5; Ep 2:3-5 * **5:12:** Stt 3:6; Lom 6:23 * **5:13:** Lom 4:15

kambom. Avômalô pik lôkthô idum kambom ba intu ŋama hapôm sapêŋ.

13 *Abô balabuŋ mi denaŋ ma kambom bôk hamô pik yôv. Ma Wapômbêŋ miŋ hakatuŋ avômalô iniŋ kambom tomtom ami ek malê nena balabuŋ mi denaŋ.

14 Avômalô takatu ba eveŋ Adam yam ba hi hayô waklavôŋ Wapômbêŋ hêv balabuŋ hadêŋ Mose ma miŋ êmô balabuŋ lu hatôm Adam ami. Ek malê nena thêlô miŋ êmô balabuŋ kapô ami. Ma doŋtom ŋama hayabiŋ thêlô sapêŋ.

Ma Adam ma hatôm anyô yaŋ atu ba haveŋ yam anêŋ dahô.

15 Adam ma anyô doŋtom, ma doŋtom hamô Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ lu ba avômalô bêŋ anôŋ ema. Ma Yisu Kilisi, yani ma anyô doŋtom aêŋ iyom. Ma doŋtom hathak yani anêŋ wapôm ma Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv liŋsiŋ ek hêv nôm mavi hadêŋ avômalô bêŋ anôŋ. Ba intu wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv ma miŋ hatôm kambom atu ba Adam hadum ami.

16 Avanôŋ biŋ, wapôm êŋ lôk kambom êŋ iniŋ anôŋ ma yaŋda yaŋda. Kambom anêŋ anôŋ ma aêntêk, Wapômbêŋ hadum abô ba hik kambom êŋ anêŋ malaiŋ thô. Ma wapôm anêŋ anôŋ ma aêntêk, hadum ŋê takatu ba idum kambom lomaloma ibitak thêthôŋ.

17 Anyô doŋtom hadum kambom ba intu ŋama hayabiŋ avômalô pik sapêŋ hathak anêŋ kambom. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ wapôm ma hamô vuliŋ ek ŋama ba intu avômalô takatu ba ewa Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hêv liŋsiŋ tem nimbitak thêthôŋ. Thêlô tem lovak ek kambom lo ŋama ma nêmô lôkmala êtôm kiŋ esak anyô doŋtom, ôpêŋ ma Yisu Kilisi.

18 *Aêŋ iyom ma anyô te hadum kambom te ba intu Wapômbêŋ hadum abô hathak avômalô sapêŋ ba hik iniŋ malaiŋ thô. Ma doŋtom anyô yaŋ hadum nôm thêthôŋ yaŋ ba intu Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ nena thêthôŋ ba hêv lôkmala hadêŋ alalô.

19 *Avanôŋ, anyô te anêŋ lêndôŋ kôtôŋ hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê idum kambom. Ma doŋtom anyô yaŋ anêŋ halaŋô abô hadum avômalô bêŋ anôŋ ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.

20 Wapômbêŋ hêv balabuŋ ek avômalô neyala nena thêlôniŋ kambom ma nôm kambom anôŋ. Ma doŋtom iniŋ kambom habitak bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm halumbak hi ba hi.

21 *Sêbôk ma kambom hathak hayabiŋ avômalô lôkthô ba hêv ŋama. Ma doŋtom lêk ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hayabiŋ alalô ba halam alalô nena thêthôŋ ek nêm lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

6

Kambom anêŋ lôklokwaŋ lêk hêv yak

1 Môlônim auk aisê? Bôk yahato yôv nena avômalô idum kambom bêŋ anôŋ, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indumbak ni ba ni. Aêŋ ba mavi ek alalô nandum kambom lomaloma ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm indumbak ni ba ni e?

2 Mi anôŋ! Alalô bôk atôm ŋê ŋama ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ êmbôv alalô ami ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi.

3 *Alalô takatu ba athik ŋaŋ lôk athak doŋtom haviŋ Yisu Kilisi bôk athik hathak anêŋ ŋama haviŋ. Lemimpaliŋ e?

4 *Ba intu athik ŋaŋ, êŋ ma hatôm alalô ama ba elav haviŋ Kilisi. Ma hathak ôdôŋ êŋ ma Wapômbêŋ atu ba bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ lêk hadum aêŋ hadêŋ alalô ek namô imbiŋ lôkmala lukmuk êŋ.

5 Alalô bôk athak doŋtom aviŋ Kilisi lôk anêŋ ŋama yôv ba intu avanôŋ biŋ nena tem nasak doŋtom imbiŋ anêŋ haviyô aêŋ iyom.

6 *Alalô nayala nena alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô bôk ik vônô hathak a haviŋ yani ek kambom anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm eyabiŋ alalô esak loŋbô ami. Ba intu kambom ma miŋ lêk alalôaniŋ alaŋ ami.

7 Ek malê nena ôpatu ba bôk hama yôv haviŋ Kilisi ma miŋ hamô kambom anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami.

* **5:18:** 1Ko 15:22 * **5:19:** Ais 53:11 * **5:21:** Lom 6:23 * **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12 * **6:6:** Gal 5:24

8 Avanôŋ biŋ nena alalô bôk ama yôv haviŋ Kilisi ba intu ayala nena tem namô lôkmala imbiŋ yani.
9 Kilisi hama vêm ma Wapômbêŋ hik yani liŋ ba intu alalô nayala nena yani miŋ hatôm ema esak loŋbô ami. Ŋama anêŋ lôklokwaŋ ma lêk nôm oyaŋ ek yani.
10 Yani hama bôlôŋ te iyom ek imbuliŋ kambom anêŋ lôklokwaŋ. Ma lêk hamô lôkmala ek nêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ.
11 *Aêŋ iyom lemimimbi nena lêk atak kambom hatôm ŋê ŋama ma amô lôkmala haviŋ Kilisi ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ.
12 *Ba intu miŋ notak kambom ek eyabiŋ lemvimkupik ba nosopa anêŋ thethaŋak ami.
13 *Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ hêk ŋama ba ômô lôkmala. Ba intu nônêm amda lôk unim kupik lôbôlôbô sapêŋ êndêŋ Wapômbêŋ ek nindum ku takatu ba thêthôŋ. Ma miŋ notak lemvimkupik bula ek indum kambom anêŋ ku ami.
14 *Môlô ômô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ ômô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu kambom miŋ môlônim anyô bêŋ hathak loŋbô ami.

Thêthôŋ ma alalôaniŋ alaŋ

15 Lemimhabi aisê? Alalô amô Wapômbêŋ anêŋ wapôm kapô ma miŋ amô balabuŋ vibiŋ ami. Ba intu hatôm nandum kambom thêthô e? Mi anôŋ.
16 *Ôpatu ba olaŋô anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ. Ba osopa kambom, êŋ ma kambom hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem endom môlô ni ŋama. Ma aêŋ iyom ma olaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba osopa, êŋ ma hatôm môlônim anyô bêŋ ba tem indum ba môlô numbitak avômalô thêthôŋ.
17 Sêbôk ma kambom ma môlônim alaŋ, ma doŋtom Wapômbêŋ hatak môlô hamô abô avanôŋ vibiŋ ba lêk môlô ôêv kapôlômim ek olaŋô abô êŋ ba osopa. Hathak nôm êŋ ma nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.
18 Kilisi bôk hêv môlô vê hêk kambom, môlônim alaŋ bô. Ma thêthôŋ lêk habitak môlônim alaŋ lukmuk.
19 Auk êŋ ma malaiŋ ek môlô avômalô pik noyala ba intu yahêv liliŋ hathak auk pik. Sêbôk ma môlô ôêv lemvimkupik bula ek lôŋgôlôŋ imbitak môlônim alaŋ ek kambom indumbak ni ba ni. Ma doŋtom lêk ma nônêm lemvimkupik lôkthô ek thêthôŋ imbitak môlônim alaŋ ek êmbôv môlô ni êndêŋ matheŋ.
20 Sêbôk ma môlônim alaŋ ma kambom. Ba miŋ ômô thêthôŋ anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ami.
21 Ma bôk owa anôŋ alêla hêk kambom anêŋ? Mi, nôm takêŋ anêŋ anôŋ ma ŋama iyom ba lêk môlô mama hathak.
22 Ma doŋtom lêk Kilisi hapole môlô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ba Wapômbêŋ lêk habitak môlônim alaŋ. Ba ku êŋ anêŋ anôŋ lêk hadum môlô ubitak matheŋ ba tem nômô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
23 *Avômalô takatu ba idum kambom anêŋ ku tem neja kambom anêŋ vuli, êŋ ma ŋama. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô haviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ tem imbi anêŋ wapôm sam oyaŋ biŋ ba nêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ i.

7

Lêk asopa loŋôndê lukmuk

1 Aiyaŋ thêlô, môlô oyala balabuŋ katô ba intu oyala nena balabuŋ hayabiŋ avômalô takatu ba êmô lôkmala iyom. Ma takatu ba bôk ema ma mi.
2 Anêŋ ôdôŋ ma hatôm avi atu ba hawa anyô. Thai êmô lôkmala ma balabuŋ havaloŋ thai loŋ. Ma yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havaloŋ yanavi loŋ ami.
3 Aêŋ ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma yanavi hadô ba hi hawa anyô lukmuk, êŋ ma elam yani nena avi sek. Ma doŋtom yamalô hama, êŋ ma balabuŋ miŋ havaloŋ yani loŋ ami ba intu hatôm enja anyô lukmuk ma miŋ nendam yani nena avi sek ami.

* **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:** Stt 4:7 * **6:13:** Lom 12:1 * **6:14:** 1Jon 3:6 * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19 * **6:23:** Lom 5:12,15 * **7:4:** Lom 6:2,11

4 *Aiyaŋ thêlô, môlô ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Ba hathak ôdôŋ êŋ, ma oma hathak balabuŋ ek miŋ eyabiŋ môlô ami ek nosak doŋtom imbiŋ anyô yaŋ. Ôpêŋ ma Kilisi, ôpatu ba Wapômbêŋ hik liŋ hêk ŋama. Aêŋ ba môlô ma Kilisi anêŋ ek uŋgwik anôŋ mavi êtôm atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ.

5 Sêbôk atu ba alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ alalô ma balabuŋ habisôk ek nandum kambom. Ba intu leŋviŋkupik habi alak ek nandum kambom ba anêŋ anôŋ ma ŋama.

6 *Ma doŋtom lêk alalô ama ek balabuŋ ba intu balabuŋ anêŋ lôklokwaŋ miŋ havaloŋ alalô loŋ hathak loŋbô ami. Ma nandum Wapômbêŋ anêŋ ku ba nasopa loŋôndê lukmuk atu ba Lovak Matheŋ hik thô hadêŋ alalô. Ma miŋ nasopa balabuŋ atu ba bôk eto anêŋ loŋôndê ami.

Balabuŋ hik kambom thô

7 *Aêŋ ba intu yahanaŋ nena balabuŋ ma nôm kambom e? Mi anôŋ. Balabuŋ mi, ma tem yayala kambom aisê? Balabuŋ te hanaŋ aêntêk, “Miŋ malemkilik esak anyô yaŋ anêŋ nômkama ami.” Hathak abô êŋ iyom, yahayala nena yamaleŋkilik hathak avômalô vi iniŋ nômkama, êŋ ma kambom.

8 Ma doŋtom kambom hawa balabuŋ êŋ ba habisôk ek yamaleŋkilik esak avômalô vi iniŋ nômkama lomaloma. Balabuŋ mi, ma kambom anêŋ lôklokwaŋ ma mi hatôm ŋama.

9 Sêbôk atu ba yahathôŋ balabuŋ paliŋ, êŋ ma yahasoŋ nena ya ma anyô lôkmala. Ma doŋtom balabuŋ halêm, êŋ ma hatôm kambom hawa anêŋ lôkmala hathak loŋbô ba intu yahayala nena

10 ya hatôm anyô ŋama. Aêŋ ba yahasoŋ nena balabuŋ tem nêm lôkmala êndêŋ ya. Ma doŋtom mi, hêv ŋama hadêŋ ya.

11 *Kambom hawa balabuŋ ba hasau ya hathak ek yandum kambom ek injik ya vônô.

12 *Aêŋ ba nanaŋ aisê esak abô balabuŋ? Balabuŋ ma nôm kambom e? Mi, Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ma matheŋ lôk thêthôŋ ma mavi.

13 Aêŋ ba nanaŋ nena nôm mavi êŋ hik ya vônô e? Mi anôŋ! Kambom da hawa nôm mavi êŋ ba hadum ek injik ya vônô esak. Ba intu ayê nena kambom ma nôm ôvathek anôŋ.

14 Alalô nayala nena balabuŋ halêm anêŋ Lovak Matheŋ, ma doŋtom yada ma anyô pik ba kambom ma yenaŋ alaŋ ba yahadum ku hamô yani vibiŋ.

15 *Miŋ yahayala nôm atu ba yahadum ami. Malêla takatu ba yaleŋhaviŋ yandum ma miŋ yahadum ami. Ma malêla takatu ba yahapôlik, êŋ ma yahathak yahadum.

16 Yahadum kambom atu ba yahapôlik hathak, êŋ ma hik thô nena yenaŋ auk halôk hathak balabuŋ anêŋ auk lôk hayala nena balabuŋ ma nôm mavi.

17 Kambom atu ba hamô yakapôlôŋ iyom intu havôv ya ek yandum kambom. Ma miŋ yenaŋ auk havôv ya ek yandum kambom takêŋ ami.

18 Yaleŋhaviŋ yandum malê atu ba mavi, ma doŋtom miŋ yahatôm yandum ami. Ba intu yahayala nena nômla mavi te miŋ hêk yakapôlôŋ bô ami.

19 Nôm mavi atu ba yaleŋ hik ya hathak ek yandum ma miŋ yahadum ami. Ma kambom takatu ba yahadô, êŋ ma yahadum havôhi thêthô.

20 Avanôŋ, nôm kambom takatu ba yahadô yandum ma yahathak yahadum, ba intu hik thô nena yada miŋ yahadum ami. Mi, kambom takatu ba hamô yakapôlôŋ da intu hadum nôm êŋ.

21 Aêŋ ba avanôŋ biŋ nena wak nômbêŋ atu ba yaleŋhaviŋ yandum mavi ma kambom hamiŋ ya loŋ siŋ.

22 Ya dahôlôŋ lamavi hathak Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ,

23 *ma doŋtom lôklokwaŋ yaŋda hadum ku hathak yaleŋviŋkupik ba hik vovak hadêŋ balabuŋ atu ba yaleŋhaviŋ yasopa. Lôklokwaŋ êŋ ma kambom anêŋ ba lovak ek yaleŋhaviŋ atu ba havaloŋ ya ek yandum anêŋ ku.

24-25 *Aêŋ ba yenaŋ auk ma aêntêk. Yaleŋhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ imbitak yenaŋ alaŋ, ma doŋtom yakapôlôŋ

* **7:6:** Lom 6:4; 8:2 * **7:7:** Kis 20:17; Lo 5:21 * **7:11:** Stt 3:13 * **7:12:** 1Ti 1:8 * **7:15:** Gal 5:17 * **7:23:** Gal 5:17; 1Pi 2:11 * **7:24-25:** 1Ko 15:57

bô hathak hadum ba kambom habitak yenaŋ alaŋ. Ai, malaiŋ êŋ habuliŋ ya kambom anôŋ! Yaleŋviŋkupik hathak hadum kambom ba intu havôv ya hi loŋôndê ŋama. Opalê intu hatôm nêm ya sa? Wapômbêŋ hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iyom intu hatôm nêm ya vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwaŋ, ba intu yahanaŋ yaleŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ.

8

Lêk asopa Lovak Matheŋ anêŋ loŋôndê lukmuk

1 Abô takatu ba bôk yahanaŋ yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ tem miŋ indum abô ba nêm malaiŋ êndêŋ avômalô takatu ba êmô haviŋ Yisu Kilisi ami.

2 Ek malê nena hathak Yisu Kilisi anêŋ ku, ma Lovak Matheŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ lôklokwaŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ atu ba havôv alalô hi ek nama.

3 Alalôaniŋ kapôlôŋiŋ bô miŋ hatôm esopa balabuŋ ami ba intu balabuŋ êŋ miŋ hatôm nêm alalô vê ênjêk kambom anêŋ lôklokwaŋ ami. Ma doŋtom Wapômbêŋ da hadum nôm êŋ hathak hêv Nakaduŋ halêm hatôm anyô pik atu ba hadum kambom. Ma hêv yani hatôm da hathak alalôaniŋ kambom ba hawa anêŋ vovaŋ.

4 *Yani hadum aêŋ ek balabuŋ injik anêŋ anôŋ imiŋ alalô atu ba asopa Lovak Matheŋ anêŋ loŋôndê ma miŋ kapôlôŋiŋ bô anêŋ loŋôndê ami.

5 Avômalô takatu ba êmô kapôlôŋiŋ bô vibiŋ ethak leŋiŋhabi auk takatu ba kapôlôŋiŋ bô lahaviŋ. Ma doŋtom avômalô takatu ba êmô Lovak Matheŋ vibiŋ ethak leŋiŋhabi auk takatu ba Lovak Matheŋ lahaviŋ.

6 Ma avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa kapôlôŋiŋ bô anêŋ auk tem nema. Ma doŋtom avômalô takatu ba iniŋ auk hasopa Lovak Matheŋ anêŋ auk tem neja lôkmala ba nêmô labali.

7 Avômalô takatu ba evaloŋ kapôlôŋiŋ bô miŋ hatôm nesopa Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ ami. Ba intu miŋ esopa ami ba iniŋ auk hapôlik hathak yani.

8 Ma avômalô takatu ba kapôlôŋiŋ bô hayabiŋ i miŋ hatôm nindum Wapômbêŋ lamavi ami.

9 *Ma doŋtom môlônim kapôlômim bô miŋ hayabiŋ môlô ami ma mi. Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ da intu hamô môlô kapôlômim ba hayabiŋ môlô. Ma avômalô takatu ba Kilisi anêŋ Lovak Matheŋ mi, thêlô êŋ intu miŋ yani anêŋ ami.

10 *Udum kambom ba intu unim kupik tem ema. Ma doŋtom Kilisi hamô môlô kapôlômim ba bôk ubitak avômalô thêthôŋ yôv. Aêŋ ba dahôlômim lêk hawa lôkmala anôŋ yôv.

11 Wapômbêŋ bôk hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama. Ma anêŋ Lovak Matheŋ hamô môlô kapôlômim, ba hathak Lovak Matheŋ anêŋ ku ma Wapômbêŋ tem nêm lôkmala êndêŋ kupik atu ba tem ema aêŋ iyom.

Lovak Matheŋ hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ nali

12 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalôaniŋ ku hêk ek nasopa Lovak Matheŋ anêŋ auk ma miŋ nasopa kapôlôŋiŋ bô anêŋ auk esak loŋbô ami.

13 *Môlô osopa unim kapôlômim bô anêŋ auk, êŋ ma tem noma. Ma doŋtom uik kambom atu ba kapôlômim bô lahaviŋ vônô hathak Lovak Matheŋ, êŋ ma tem nômô lôkmala.

14 Wapômbêŋ anêŋ avômena ma avômalô takatu ba Lovak Matheŋ halom i.

15 * *Wapômbêŋ hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ alalô. Ma Lovak Matheŋ hadum ek alalô nambitak Wapômbêŋ da anêŋ avômena ba intu alaŋ nena, “Aba, Wakamik!”* Ma miŋ hatak alalô hamô yani vibiŋ ek nakô esak loŋbô ami.

16 *Ma Lovak Matheŋ hathak hik alalôaniŋ auk loŋ nena alalô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena anôŋ.

17 Alalô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena ba intu tem alalô naja nôm mavi takatu

* **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3 * **8:10:** Gal 2:20 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7 * **8:15:** Gal 4:5-7; ALK 21:7 * **8:15:** ‘Aba’ anêŋ ôdôŋ nena ‘wakamik’ hathak Abô Alam. Nôŋgô Mak 14:36. * **8:16:** 2Ko 1:22

ba yani bôk habutiŋ haviŋ anêŋ avômalô. Avanôŋ, tem naja nôm mavimavi takêŋ anêŋ Wapômbêŋ imbiŋ Kilisi. Ma lêk awa vovaŋ hatôm yani bôk hawa, êŋ ma tem naja athêŋ lôkmaŋgiŋ imbiŋ yani.

Lôkmaŋgiŋ tem imbitak embeŋ yam

18 Avanôŋ, Wapômbêŋ tem injik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ek namô kapô. Ba intu yaleŋhabi nena malaiŋ lomaloma takatu ba lêk hapôm alalô, êŋ ma nôm oyaŋ lôkthô.
19 Nômkama sapêŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ma êvsoŋ ba eyabiŋ ek nêgê waklavôŋ atu ba tem yani injik anêŋ avômena thô.
20-21 *Ek malê nena nômkama pik sapêŋ lêk êmô mayaliv. Wapômbêŋ habuliŋ hathak Adam anêŋ kambom ba hêv malaiŋ hadêŋ nôm takêŋ. Ma nôm takêŋ miŋ leŋiŋhaviŋ aêŋ ami. Nômkama takatu ba hapesaŋ lêk epalê ba hatôm êmô koladôŋ. Ma doŋtom wak te tem nêm nôm takêŋ vê ênjêk koladôŋ êŋ ba nede yaiŋ imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômena takatu ba êmô anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô. Ba intu nômkama lôkthô lêk êv maleŋiŋ.
22 Alalô ayala nena nômkama sapêŋ atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ ma lôkthô lêk elaŋ ba elom eveŋ hatôm avi lavuvi ek embathu aleba lêk.
23 *Vovaŋ êŋ lêk hapôm alalô haviŋ ma miŋ nômkama iyom ami. Wapômbêŋ bôk hêv Lovak Matheŋ yôv hatôm nôm mavi môŋ hadêŋ alalô. Ba intu alalôaniŋ kapôlôŋiŋ halaŋ ba halom haveŋ ba hayabiŋ wak atu ba alalô tem nambitak êtôm Wapômbêŋ da anêŋ avômena anôŋ lôk nêm kupik lukmuk êndêŋ alalô.
24 Avanôŋ, Wapômbêŋ bôk hêv alalô bulubiŋ yôv, ma doŋtom miŋ alalô ayê balabuŋ anêŋ anôŋ sapêŋ hathak maleŋiŋ ami denaŋ. Ba intu aêv maleŋiŋ ba ayabiŋ anêŋ anôŋ. Avômalô miŋ ethak eyabiŋ nôm takatu ba bôk ewa yôv ami. Mi.
25 Ma aêŋ iyom ma alalô aêv maleŋiŋ hathak nôm takatu ba miŋ bôk ayê ami denaŋ. Ba intu amô maliŋyaô ba ayabiŋ.
26 Ma Lovak Matheŋ hathak hêv alalô sa haviŋ. Alalô lokwaŋ mi ba athôŋ nena nateŋ mek aisê. Êŋ ma Lovak Matheŋ da hêv alalô sa ba hateŋ mek hatôm kapô halaŋ iyom ma abô mi.
27 *Ma Wapômbêŋ atu ba hayala kapôlôŋiŋ sapêŋ halaŋô ba hayala Lovak Matheŋ anêŋ mek êŋ. Ek malê nena Lovak Matheŋ hateŋ mek ek avômalô matheŋ hatôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ.

Avômalô takatu ba Wapômbêŋ halam tem nêtôm Kilisi

28 *Alalô ayala nena Wapômbêŋ hathak hawa nômkama nômbêŋ atu ba habitak ba hadum ek nôm mavi imbitak ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ yani. Thêlô ma yani bôk halam i yôv hatôm yanida anêŋ lahaviŋ.
29 *Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk hayala i yôv ba habi baŋ hayôhêk i ek nimbitak êtôm yanida Nakaduŋ Kilisi. Hadum aêŋ ek Kilisi imbitak anyô môŋ ek iviyaŋ lôk livi nômbêŋ atu ba eveŋ yam.
30 Ma avômalô takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i yôv intu halam i haviŋ. Ma takatu ba bôk halam i yôv ma hayê i nena ŋê thêthôŋ haviŋ. Ma takatu ba bôk hayê i nena thêthôŋ ma tem nêm deda lôkmaŋgiŋ êndêŋ i imbiŋ.

Nômlate miŋ hatôm nêm alalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami

31 *Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê esak nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum? Yani haminŋ haviŋ alalô, êŋ ma opalê hatôm êmô alalô lu? Mi anôŋ!
32 Wapômbêŋ hatak Nakaduŋ halôk ŋê kambom baheŋiŋ ba hama hathak alalô sapêŋ ma miŋ havasiŋ ami. Aêŋ ba intu nayala nena tem injik anêŋ lawapôm sam ba nêm mek lomaloma êyô êmô loŋ imbiŋ ek nêm alalô sa.
33 *Wapômbêŋ da bôk habi baŋ hayôhêk alalô yôv. Ba intu opalê hatôm enaŋ alalôaniŋ kambom bêŋ? Mi anôŋ, Wapômbêŋ da bôk halam alalô yôv nena thêthôŋ!
34 Ba intu opalêla tem nenaŋ nena alalô naja kambom anêŋ vovaŋ? Mi anôŋ. Ek malê nena Yisu Kilisi atu ba bôk hama

* **8:20-21:** Stt 3:17-19 * **8:23:** 2Ko 5:2-4 * **8:27:** Sng 139:1 * **8:28:** Ep 1:11 * **8:29:** Kol 1:18; Hib 1:6 * **8:31:** Sng 118:6 * **8:33:** Ais 50:8-9

ma haviyô hathak loŋbô ba lêk hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ ba hathak hanaŋ hik lambô liŋ ek nêm alalô sa.

35 Malê te hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Kilisi anêŋ lahaviŋ alalô? Malaiŋ lomaloma lôk vovaŋ ma avômalô ethaŋ alalô lôk bôm bêŋ lôk amô thavuthiŋ hathak nômkama ma kambom takatu idum ek nijik alalô vônô mena ele alalô vônô hathak biŋ, nôm takêŋ hatôm êmbôv alalô vê e? Mi anôŋ!

36 Hatôm bôk eto nena,

“Yêlô ma anêm avômalô ba intu ethak idum
ek nijik yêlô vônô wak nômbêŋ intu.
Yêlô hatôm boksipsip atu ba evaloŋ ek
nijik vônô.” *Kapya Yeŋ 44:22*

37 Ma doŋtom malaiŋ takêŋ miŋ hatôm êmô alalô lu ami. Mi, hathak Kilisi atu ba lahaviŋ alalô, alalô lovak ba ik nôm takêŋ sapêŋ sesoŋ.

38 Yenaŋ auk thekthek nena nômlate miŋ hatôm êmbôv alalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami. Mi anôŋ! Alalô ama mena amô lôkmala, mena aŋela la lôk ŋgôk la, mena nôm takatu ba lêk hamô mena tem nimbitak embeŋ yam, mena lôklokwaŋ la,

39 mena nômkama vuliŋ lôk nômkama vibiŋ, mena nômlate atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ tem nêm alalô vê ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ atu ba halêm anêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi e? Mi anôŋ!

9

Pol lahiki hathak avômalô Islael

1 Yahamô haviŋ Kilisi ba intu abô alêla takatu ba tem yanaŋ ma avanôŋ iyom. Miŋ yahasau môlô ami. Mi, yenaŋ auk ma Lovak Matheŋ hik loŋ haviŋ.

2 Wak nômbêŋ intu ma yakapôlôŋ malaiŋ kambom ba vovaŋ bêŋ haliŋ ya

3 *hathak yenaŋ avômalô, thêlô ma yêlô ôdôŋ te iyom. Yaleŋhaviŋ thêlô nênêmimbiŋ ek Wapômbêŋ nêm thêlô bulubiŋ. Hêv thêlô bulubiŋ, êŋ ma hatôm nêm ya vê ênjêk Kilisi ba imbi ya êndôk loŋ atum ek nêm thêlô sa.

4 *Yahanaŋ hathak avômalô Islael iyom. Wapômbêŋ bôk halam i yôv ek nimbitak anêŋ avômena ma hik anêŋ lôkmaŋgiŋ thô hadêŋ i. Ma havak tabô lôk habutiŋ abô haviŋ iniŋ limi. Ma hêv balabuŋ lôk hadôŋ i ek nênêm yeŋ êndêŋ yani.

5 Iniŋ limi bôbô ma ŋê lôk athêŋ bêŋ. Ma Kilisi halêm pik hatôm anyô ba habitak anêŋ iniŋ thalaleŋ. Yanida ma Wapômbêŋ ma nômkama lôkthô anêŋ alaŋ. Nambô anêŋ athêŋ esak leŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê halam anêŋ avômalô

6 Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ avômalô Islael. Ma lêk Islael bêŋ anôŋ êdô Kilisi, ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hêv yak ami. Ek malê nena avômalô takatu ba ibitak anêŋ Islael, vi atu ba Wapômbêŋ halam iyom intu Islael anôŋ ma vi ma mi.

7 Ma aêŋ iyom ma limi lukmuk takatu ba ibitak anêŋ Ablaham ma miŋ Ablaham nali sapêŋ ami. Mi, vi atu ba ibutiŋ abô hathak iyom intu nali anôŋ ma vi atu ba mi ma mi. Hatôm Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Ablaham nena,

“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem
nimbitak.” *Môŋ Anôŋ 21:12*

8 *Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena avômena takatu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô hathak iyom intu ba Wapômbêŋ anêŋ nali. Ma avômena takatu ba Ablaham habi vê, thêlô ma miŋ Ablaham nali anôŋ ami.

9 Abô êŋ ma hatôm abô atu ba bôk ibutiŋ ba hanaŋ,

“Sondabêŋ yaŋ endake yahale halêm
hathak loŋbô ma Sala tem embathu
okna te.” *Môŋ Anôŋ 18:10,14*

10 Okna êŋ ma bumalô Aisak. Vêm ma hawa Lebeka ba havathu amena lopopek.

11-12 Amena ju êŋ mi denaŋ ma Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ Lebeka aêntêk,

“Amena yaŋ bêŋ tem imbitak yaŋ molok
anêŋ anyô ku.” *Môŋ Anôŋ 25:23*

Odaŋô! Amena ju êŋ mi denaŋ ba miŋ idum kambom lo mavi la ami. Ma doŋtom abô êŋ habitak môŋ ba hik thô nena Wapômbêŋ hathak habi baŋ hayôhêk avômalô hatôm yanida anêŋ auk atu ba bôk lahabi. Ma miŋ hathak iniŋ ku ami. Mi, halam i hathak yanida anêŋ lahaviŋ.

13 Hatôm bôk eto nena,

* **9:3:** Kis 32:32 * **9:4:** Kis 4:22; Sng 147:19; Lom 15:8; Hib 9:5 * **9:8:** Gal 4:23

“Yaleŋhaviŋ Jekop, ma yahadô yaŋ bêŋ
Isau”. *Mal 1:2-3*
14 Aêŋ ba nanaŋ aisê? Wapômbêŋ hadum
aêŋ ma miŋ thêthôŋ ami e? Mi anôŋ!
15 Yani bôk hanaŋ hadêŋ Mose nena,
“Yakapôlôŋ hik ya hathak anyôla, êŋ ma
tem yanêm yakapôlôŋ ek ôpêŋ.
Ma yaleŋhaviŋ yanêm anyôla sa, êŋ ma
tem yanêm ôpêŋ sa.” *Etak Ijip 33:19*
16 *Aêŋ ba intu Wapômbêŋ habi baŋ
hayôhêk avômalô hathak yanida anêŋ
lahiki. Ma miŋ hathak iniŋ ku lôk
leŋiŋhaviŋ ami.
17 Hatôm bôk eto Wapômbêŋ anêŋ abô
hadêŋ Pelo aêntêk,
“Yahatak o hatôm kiŋ ek yaŋgik yenaŋ
lôklokwaŋ thô esak o ek avômalô pik
sapêŋ neyala yenaŋ athêŋ.” *Etak Ijip
9:16*
18 Ba intu Wapômbêŋ lahaviŋ nêm kapô ek
anyôla, êŋ ma hêv kapô ek ôpêŋ. Ma lahaviŋ
indum avômalô vi leŋôndôŋ kôtôŋ, êŋ ma
hadum thêlô leŋôndôŋ kôtôŋ.
19 Môlô te tem endaŋô abô êŋ ba
enaŋ, “Aisê ka Wapômbêŋ hanaŋ avômalô
leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ kambom bêŋ? Thêlô
miŋ hatôm netak Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ
ba nesopa iniŋ leŋiŋhaviŋ ami, aêŋ e?”
20 *Ma doŋtom o anyô alê ba hôwê
Wapômbêŋ anêŋ abô viyaŋ? Hatôm nôm
atu ba epesaŋ, enaŋ êndêŋ ôpatu ba hapesaŋ yani nena, “Hopesaŋ ya aêŋ eka?”
21 *Ôpatu ba hapesaŋ uŋ hatôm enja pik
tôktôk ba epesaŋ uŋ ek indum ku mavimavi esak lôk epesaŋ uŋ ek indum ku oyaŋ
esak imbiŋ e?
22 Ma aêŋ iyom ma Wapômbêŋ da hatôm
esopa anêŋ lahaviŋ ba injik anêŋ lôkliŋyak
lôk lamaniŋ thô ba imbuliŋ ŋê takatu ba
bôk epesaŋ i yôv ek neja vovaŋ. Ma doŋtom
mi, havaloŋ kapô loŋ ba miŋ habuliŋ ŋê
takêŋ kitheŋ ami.
23 Yani hadum aêŋ ek injik anêŋ
lôkmaŋgiŋ anôŋ thô êndêŋ avômalô ôdôŋ
yaŋ atu ba lahiki hathak. Yani bôk hapesaŋ
i yôv ek nêm anêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ i.
24 Avômalô takêŋ ma alalô takatu ba
Wapômbêŋ bôk halam yôv, avômalô Islael
lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ.
25 Hathak avômalô loŋ buyaŋ ma
Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ Hosea nena,
“Avômalô takatu ba miŋ yenaŋ ami ma tem
yandam i nena ‘yenaŋ avômalô’.
Ma avômalô takatu ba miŋ yaleŋhaviŋ i
ami ma tem yandam i nena ‘avômalô
takatu ba yaleŋhaviŋ videdauŋ.’ ”
Hosea 2:23
26 Lôk hanaŋ nena,
“Loŋ atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ thêlô nena,
‘Môlô ma miŋ yenaŋ avômalô ami’,
loŋ êŋ ma tem nendam thêlô nena,
‘Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ nali.’ ”
Hosea 1:10
27 Ma hathak avômalô Islael ma plopet
Aisaia bôk halaŋ nena,
“Avômalô Islael ma hatôm thathe ŋgwêk
daŋ,
ma doŋtom Anyô Bêŋ tem nêm auviŋna
iyom bulubiŋ.
28 Ek malê nena Anyô Bêŋ tem esopa anêŋ
indum abô esak avômalô pik sapêŋ
ba injik daŋ siŋ kitheŋ oyaŋ.” *Aisaia
10:22-23*
29 Abô êŋ ma hatôm abô yaŋ atu ba Aisaia
bôk hato nena,
“Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ
miŋ hadô alalô doho ek namô
lôkmala ami,
êŋ ma alalô lôkthô tem nambitak
voŋgovaŋ oyaŋ êtôm Sodom lo
Gomola.” *Aisaia 1:9*

Avômalô Islael miŋ esopa loŋôndê êvhaviŋ ami

30 Aêŋ ba alalô nanaŋ aisê? Avômalô
loŋ buyaŋ miŋ idum ek nimbitak thêthôŋ
ami, ma doŋtom ibitak thêthôŋ hathak iniŋ
êvhaviŋ.
31 Ma avômalô Islael esopa balabuŋ ek
nimbitak thêthôŋ, ma doŋtom miŋ ibitak
thêthôŋ ami.
32 Eka? Thêlô esoŋ nena tem nimbitak
thêthôŋ esak iniŋ ku esopa balabuŋ ma
miŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ami. Thêlô evak
valu vuviyathiŋ atu silili ba habi i pôŋêŋ.
33 Hatôm bôk eto nena,
“Odaŋô! Yahatak valu yaônate hamô Saion
ek ende anyô liliŋ ba imbi i pôŋêŋ

* **9:16:** Ep 2:8 * **9:20:** Ais 29:16; 45:9 * **9:21:** Jer 18:6

lôk valu bêŋ te ek nembak silili ba nênêm yak.
Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ yani
tem miŋ nênêm mama êndêŋ i ami." *Aisaia 8:14; 28:16*

10

Islael miŋ eyala Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ek nimbitak thêthôŋ ami

1 Aiyaŋ thêlô, yakapôlôŋ lahaviŋ yenaŋ avômalô Islael nêpôm Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ ba intu yahateŋ mek ek thêlô.
2 Yahanaŋ avanôŋ nena thêlô ethak lôklokwaŋ ek nesopa Wapômbêŋ, ma doŋtom miŋ eyala loŋôndê êŋ katô ami.
3 Thêlô miŋ eyala loŋôndê atu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk ek endam avômalô nena thêthôŋ ami. Mi, esopa thêlôda iniŋ loŋôndê ek nimbitak thêthôŋ. Ba intu miŋ êwê Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êŋ vibiŋ ami.
4 Kilisi ma balabuŋ anêŋ daŋ ba intu avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ibitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma.
5 Mose bôk hato abô hathak loŋôndê balabuŋ atu ba avômalô nesopa ek nimbitak thêthôŋ ma aêntêk,
"Ŋê takatu ba esopa abô balabuŋ dedauŋ mavi ma miŋ êv yak hathak bute ami intu tem neja lôkmala." *Wok Plis 18:5*
6 Ma doŋtom loŋôndê atu ba avômalô nimbitak thêthôŋ esak nênêmimbiŋ ma miŋ malaiŋ hatôm loŋôndê nesopa abô balabuŋ ami, ma mi. Hatôm bôk eto nena,
"Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek nosak leŋ ba unu ami." *Lo 30:12*
Mi, Kilisi bôk halêm yôv ba intu notak auk êŋ.
7 Ma hatôm bôk eto nena,
"Môlô miŋ nosoŋ nena unim ku bêŋ hêk ek unu loŋ ŋama ami." *Lo 30:13*
Mi, Wapômbêŋ bôk hik yani liŋ yôv hêk loŋ ŋama ba intu notak auk êŋ.
8 Loŋôndê nanêmimbiŋ miŋ hanaŋ hathak nandum ku takêŋ ami. Mi, hanaŋ nena,
"Wapômbêŋ anêŋ abô lêk habobo môlô ba hamô vemimbôlêk lôk kapôlômim yôv." *Lo 30:14*
Abô nênêmimbiŋ êntêk intu yêlô athak anaŋ hadêŋ môlô.
9 Aêntêk nena honaŋ bêŋ hale vembôlêk nena, "Yisu ma Anyô Bêŋ" lôk hôêvhaviŋ hêk kapôlôm nena Wapômbêŋ hik yani liŋ hêk ŋama, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêm o bulubiŋ.
10 Ek malê nena hêk kapôlôŋiŋ ma avômalô ethak êvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ. Ma hale veŋiŋbôlêk ma avômalô ethak enaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ ba Wapômbêŋ hêv i bulubiŋ.
11 Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya bôk hanaŋ nena,
"Opalêla takatu ba êvhaviŋ yani ma tem miŋ nênêm mama êndêŋ i ami." *Aisaia 28:16*
12 *Anyô Bêŋ doŋtom êŋ iyom intu avômalô pik sapêŋ iniŋ Anyô Bêŋ. Ba intu abô êŋ hanaŋ hathak avômalô sapêŋ, avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Ma takatu ba elam yani ma hathak hêv anêŋ wapôm anôŋ hadêŋ i.
13 *Hatôm bôk eto nena,
"Lôkthô atu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ma tem neja bulubiŋ." *Joel 2:32*
14-15 Avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ Anyô Bêŋ ami ma tem nendam yani aisê? Môŋ ma nanêm anyô ek enaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ. Ma hanaŋ bêŋ ba elaŋô, êŋ ma tem nênêmimbiŋ ba nendam yani ek nêm thêlô bulubiŋ. Hatôm bôk eto nena,
"Avômalô takatu ba elaŋô Abô Mavi, thêlô êbôi hathak ŋê takatu ba ewa abô êŋ ba êyô enaŋ." *Aisaia 52:7*
16-17 Aêŋ ba avômalô ethak elaŋô abô hathak Kilisi vêm ka êvhaviŋ Abô Mavi takatu ba elaŋô. Ma doŋtom avômalô Islael naju iyom ewa Abô Mavi êŋ thô. Hatôm bôk Aisaia hanaŋ,
"Anyô Bêŋ, opalê hêvhaviŋ abô takatu ba yêlô anaŋ hadêŋ i? Mi la." *Aisaia 53:1*
18 Ma malê te hapôm Islael ba thêlô bêŋ anôŋ miŋ êvhaviŋ ami? Thêlô miŋ elaŋô Abô Mavi ami e? Mi, bôk elaŋô yôv. Hatôm bôk eto nena,
"Abô êŋ bôk haveŋ mayaliv ba hi hayô pik anêŋ daŋ." *Kapya Yeŋ 19:4*

* **10:12:** Ap 15:9 * **10:13:** Jol 2:32

19-21 Avanôŋ, Islael elaŋô, ma doŋtom êthôŋ anêŋ ôdôŋ paliŋ e? Mi, thêlô bôk elaŋô ba eyala yôv ma doŋtom miŋ êvhaviŋ ami. Lemimimbi abô atu ba Aisaia bôk hato hathak Islael nena,

“Wak nômbêŋ intu ma yahalek yabaheŋ hadêŋ môlô,
ma doŋtom môlô ma ŋê auk thekthek lôk lemimôndôŋ kôtôŋ.” *Aisaia 65:2*

Ba intu Wapômbêŋ hanaŋ ba Mose hato aêntêk,

“Tem yanêm mek mavi êndêŋ avômalô athêŋ mi lôk auk mi ek yandum môlô Islael maleŋiŋkilik lôk leŋiŋŋaŋa.” *Lo 32:21*

Ma Aisaia miŋ hakô ami ma hanaŋ auk êŋ bêŋ nena,

“Avômalô takatu ba miŋ êbôlêm ya ami intu bôk êpôm ya yôv.
Ma avômalô takatu ba miŋ enaŋ hik ya liŋ ami ma tem yaŋgik ya thô êndêŋ i.” *Aisaia 65:1*

11

Wapômbêŋ miŋ havôliŋ dôm ek Islael ami

1 *Aêŋ ba intu yahanaŋ hik môlô liŋ nena Wapômbêŋ hapôlik ek anêŋ avômalô Islael e? Milôk. Yada ma anyô Islael te ma Ablaham anêŋ lim ba yahabitak anêŋ Benjamin anêŋ ôdôŋ ba intu oyala nena Wapômbêŋ miŋ hapôlik ek Islael ami.

2 Sêbôk atu ba môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk lahaviŋ thêlô yôv ba intu miŋ hapôlik hathak anêŋ avômalô ami. Lemimimbi Wapômbêŋ anêŋ kapya bu atu ba hanaŋ hathak Elia. Yani hatatale avômalô Islael ba hanaŋ hadêŋ Wapômbêŋ nena,

3 “Anyô Bêŋ, thêlô ik anêm plopet pôpônô lôk ik anêm loŋ êbôk da pepesa. Ma yada iyom êntêk yahamô denaŋ ba thêlô idum ek nijik ya vônô imbiŋ.” *I Kiŋ 19:10,14*

4 Ma doŋtom Wapômbêŋ hanaŋ aisê hadêŋ Elia? Hanaŋ,

“Yahavaloŋ avômalô Islael hatôm 7,000 takatu ba miŋ êv yeŋ hadêŋ Ŋgôk Baal ami loŋ hatôm yada yenaŋ. Ma miŋ o iyom ami.” *I Kiŋ 19:18*

5 Ma lêk aêŋ iyom, Wapômbêŋ hik anêŋ wapôm sam ba halam avômalô Islael auviŋna.

6 *Yani habi anêŋ wapôm sam ba halam thêlô. Ma miŋ hathak iniŋ ku ami. Hêv hathak iniŋ ku, êŋ ma miŋ wapôm anôŋ ami.

7 Abô êŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Avômalô Islael idum lôklokwaŋ ek nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma, ma doŋtom mi. Vi atu ba Wapômbêŋ halam iyom intu ibitak thêthôŋ. Ma vi dedauŋ ma hadum thêlôniŋ auk thekthek.

8 Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ,

“Wapômbêŋ bôk hadum ba thêlô leŋviŋmalaiŋ.
Ma bôk hik maleŋiŋ siŋ ek miŋ nêgê ami.
Ma bôk habi leŋôndôŋ siŋ ek miŋ nedaŋô ami.
Ba bôk êmô aêŋ aleba lêk.” *Lo 29:4; Aisaia 29:10*

9 Ma hatôm bôk ba Devit hanaŋ hadêŋ Wapômbêŋ hathak avômalô Islael nena,

“Undum nôm mavi atu ba thêlô ethak eyaŋ imbitak êtôm adêk ek embaloŋ thêlô loŋ
ek nênêm yak ba neja malaiŋ êtôm iniŋ vuli.

10 Ômbi thêlô maleŋiŋ siŋ ek miŋ nêgê tak ami,
ma wak nômbêŋ intu ma thêlô dôminŋ lokwaŋ da lokbaŋ ênjêk aêŋ.” *Kapya Yeŋ 69:22-23*

Wapômbêŋ hawa alokwaŋ bomaŋ thaŋaŋ ba hagêgê loŋ haviŋ alokwaŋ yôhôk

11 *Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô hathak Islael aêntêk. Thêlô êv yak ba miŋ hatôm nimbiyô esak loŋbô ami e? Mi anôŋ, tem nimbiyô esak loŋbô. Ma doŋtom hathak iniŋ kambom ma Wapômbêŋ hêv avômalô loŋ buyaŋ bulubiŋ ek batu nêgê ba maleŋiŋkilik esak.

12 Hathak iniŋ kambom lôk etak Wapômbêŋ ma avômalô pik sapêŋ lôk avômalô loŋ buyaŋ ewa mek mavi. Vêm ba ele i liliŋ, êŋ ma oyala nena tem neja mek mavi bêŋ anôŋ êmôŋ ek yaŋ bô.

* **11:1:** 1Sml 12:22; Sng 94:14; Plp 3:5 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:11:** Ap 13:46

13 Yahato abô êntêk hadêŋ môlô avômalô
loŋ buyaŋ. Wapômbêŋ bôk halam ya ek
yambitak avômalô loŋ buyaŋ iniŋ aposel
ba yaleŋmavi hathak ku êŋ. Ba intu ya-
hadum ku êŋ dedauŋ mavi
14 ek batu yenaŋ avômalô Islael nêgê nôm
mavi takatu ba Wapômbêŋ hadum hathak
môlô ba maleŋiŋkilik esak ek Wapômbêŋ
nêm doho bulubiŋ.
15 Lêk ma Wapômbêŋ hatak avômalô
Islael ba intu avômalô pik sapêŋ ethak
doŋtom haviŋ Wapômbêŋ. Ma haveŋ yam
atu ba Wapômbêŋ hawa i hathak loŋbô, êŋ
ma tem êtôm iviyô hêk ŋama.
16 Alalô ayala nena êbôk polom ba êv
bute hadêŋ Wapômbêŋ, êŋ ma polom lôkthô
habitak matheŋ. Ma alokwaŋ oliv ŋgalôk
matheŋ ma anêŋ thaŋaŋ sapêŋ ma matheŋ
haviŋ. Ma aêŋ iyom ma avômalô Islael iniŋ
limi bôbô bôk matheŋ ba intu limi lukmuk
ma tem matheŋ aêŋ iyom.
17 *Avômalô Islael ma hatôm alokwaŋ
oliv yôhôk êŋ. Ma môlô avômalô lôŋ
buyaŋ ma hatôm alokwaŋ oliv bomaŋ. Ma
Wapômbêŋ hale oliv yôhôk anêŋ thaŋaŋ
doho vê, ma hawa môlô oliv bomaŋ anêŋ
thaŋaŋ ba hagêgê loŋ hathak oliv yôhôk. Ba
intu môlô othak doŋtom haviŋ thaŋaŋ vi
atu ba hamô denaŋ ba owa pik anêŋ lêŋlêŋ
atu ba oliv ŋgalôk havôv.
18 Aêŋ ba miŋ nobam amda ba nonaŋ
nena yêlô awa alokwaŋ yôhôk thaŋaŋ anêŋ
loŋ ami. Môlô ma thaŋaŋ oyaŋ ma Islael
limi ma ŋgalôk, ma ŋgalôk êŋ intu havatho
môlô loŋ ma miŋ môlô ovatho a êŋ anêŋ
ŋgalôk loŋ ami.
19 Ma doŋtom môlô doho tem nonaŋ
nena, “Wapômbêŋ hale thaŋaŋ doho vê ek
yêlô naja iniŋ loŋ.”
20 Avanôŋ, ma doŋtom lemimimbi nena
Wapômbêŋ hadabêŋ i kisi hathak miŋ
êvhaviŋ ami ma hawa môlô hathak unim
ôêvhaviŋ. Ba intu nôkô ek Wapômbêŋ ba
miŋ nobam amda ami.
21 Wapômbêŋ bôk hadabêŋ alokwaŋ
yôhôk da anêŋ thaŋaŋ vi kisi yôv, ma hatôm
edabêŋ môlô kisi imbiŋ.
22 *Ba intu lemimimbi nena Wapômbêŋ
hathak mayôhôk lôk mathêlêv haviŋ. Yani
mathêlêv hadêŋ avômalô takatu ba êv yak,
ma mayôhôk hadêŋ môlô takatu ba ômô
anêŋ mayôhôk kapô ba miŋ notak ami. Ma
otak, ma tem edabêŋ môlô kisi imbiŋ.
23 Ma avômalô Islael ele i liliŋ ba êvhaviŋ,
êŋ ma tem Wapômbêŋ êgêgê i loŋ esak alok-
waŋ atu esak loŋbô. Yani hatôm indum aêŋ.
24 Ek malê nena Wapômbêŋ bôk hale
môlô vê hêk oliv bomaŋ ba hagêgê loŋ
hathak oliv yôhôk yôv. Alokwaŋ êŋ ma miŋ
unim ami. Ba intu miŋ malaiŋ ek êgêgê oliv
yôhôk da anêŋ thaŋaŋ esak loŋbô ami.

Wapômbêŋ lahaviŋ injik anêŋ lahiki thô êndêŋ avômalô sapêŋ

25 Aiyaŋ thêlô, yaleŋhaviŋ môlô noyala
abô lôk kup êntêk ek miŋ nômbôam ami.
Abô lôk kup êŋ ma aêntêk. Avômalô Islael
vi iniŋ kapôlôŋiŋ lêk thekthek ba tem nêmô
aêŋ endeba avômalô lôŋ buyaŋ takatu ba
Wapômbêŋ halam i, nênêmimbiŋ ba nêyô ek
yani am.
26 *Êŋ ma tem yani nêm Islael sapêŋ bu-
lubiŋ. Hatôm bôk eto abô atu ba Wapômbêŋ
hanaŋ nena,

“Anyô hêv bulubiŋ tem êlêm anêŋ Saion,
ma tem injik avômalô Islael liliŋ ênjêk
iniŋ kambom.
27 *Êŋ ma tem yaleŋimbi tabô atu ba bôk
yahavak haviŋ i nena
tem yanêm iniŋ kambom vê.” *Aisaia
59:20-21*

28 Avômalô Islael miŋ ewa Abô Mavi thô
ami ba intu Wapômbêŋ hapôlik hathak i.
Nôm êŋ hêv môlô avômalô loŋ buyaŋ sa.
Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk halam thêlô ba
havak balabuŋ haviŋ iniŋ limi ba intu la-
haviŋ thêlô denaŋ.
29 Ek malê nena Wapômbêŋ hathak ha-
lam avômalô ba hêv mek hadêŋ i ma tem
miŋ lapaliŋ i ba nêm anêŋ mek vê esak
loŋbô ami.
30 Bôk môlô avômalô loŋ buyaŋ
lemimôndôŋ kôtôŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
Haveŋ yam ma avômalô Islael leŋiŋôndôŋ
kôtôŋ haviŋ ba intu Wapômbêŋ hêv kapô
hadêŋ môlô.

* **11:17:** Ep 2:11-19 * **11:22:** Jon 15:2,4 * **11:26:** Ais 59:20-21 * **11:27:** Ais 27:9; Jer 31:33-34

31 Ma aêŋ iyom ma avômalô Islael lêk leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba Wapômbêŋ hêv kapô ek môlô. Hadum aêŋ ek wak te ma tem nêm kapô ek thêlô imbiŋ.
32 Wapômbêŋ hatak avômalô sapêŋ ek nesopa iniŋ leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ek injik anêŋ lahiki thô êndêŋ thêlô sapêŋ.

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

33 *Aiyê, yahasoŋ kambom hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm lôk anêŋ auk lôk anêŋ hayala nômkama ma anêŋ daŋ mi!
Opalê hatôm eyala anêŋ auk atu ba lahabi am? Mi anôŋ.
Anyô late miŋ hatôm eyala anêŋ loŋôndê atu ba hapesaŋ ami.
34 *Opalê hatôm eyala Wapômbêŋ anêŋ tabilôk? Mi.
Ma opalê hatôm nêm auk êndêŋ yani? Mi anôŋ. *Aisaia 40:13*
35 Ma opalê hatôm nêm nômlate êndêŋ yani ek êwê viyaŋ. Milôk! *Jop 41:11*
36 *Nômkama lôkthô halêm anêŋ yani ba imiŋ hathak anêŋ lôklokwaŋ lôk êmô ek nêmbô yani.
Nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ biŋ.

12

Nanêm i êtôm da êndêŋ Wapômbêŋ

1 *Aêŋ ba, aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ lahiki lôbôlôŋ hathak alalô. Ba intu yahasoŋ môlô lokwaŋ nena nônêm am vidoŋ êndêŋ yani êtôm alim takatu ba ik vônô hêk loŋ êbôk da. Da êŋ ma lôkmala lôk matheŋ ba hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm ôêv yeŋ anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
2 Ba nônêm loŋ ênjêk kapôlômim ek Wapômbêŋ epesaŋ môlônim auk imbitak lukmuk ek môlô numbitak yaŋda. Ma miŋ nosopa avômalô pik veŋiŋgwam ami. Êŋ ma tem noyala ba nosopa nôm takatu ba Wapômbêŋ lahaviŋ. Lahaviŋ êŋ ma mavi lôk mabuŋ anôŋ ba tem indum Wapômbêŋ lamavi.

Nandum ku esak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô tomtom

3 *Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam ba hêv ya ku aposel. Ba intu yahanaŋ hadêŋ môlô nena lemimimbi am ba nutitiŋ am katô esak êvhaviŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ môlô tomtom. Ma miŋ nosoŋ nena môlô ma ŋê bêŋbêŋ ami.
4 *Anyô liŋkupik ma doŋtom iyom, ma doŋtom anêŋ lôbôlôbô ma bêŋ anôŋ. Ma lôbôlôbô takêŋ ethak idum ku lomaloma.
5 Ma alalô aêŋ iyom. Alalô ma bêŋ anôŋ ma doŋtom athak doŋtom haviŋ Kilisi ba abitak kupik doŋtom. Ba intu alalô amô hatôm ŋê ôdôŋ te iyom.
6 *Ma Wapômbêŋ hik anêŋ wapôm sam ba hêv auk ku lomaloma hadêŋ alalô tomtom. Ôpatu ba hawa auk ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êtôm plopet, êŋ ma yani indum ku êŋ êtôm anêŋ hêvhaviŋ.
7 Ma yaŋ hawa auk ek indum ku nêm avômalô sa, êŋ ma nêm i sa. Ma te hawa auk ek êndôŋ avômalô esak Wapômbêŋ anêŋ abô, ma êndôŋ.
8 Ma yaŋ hawa auk ek embatho avômalô vi loŋ, êŋ ma embatho i loŋ. Ma te hawa auk ek nêm avômalô sa esak nômkama, êŋ ma nêm lôk lavidoŋ. Ma te hawa auk ek eyabiŋ avômalô, êŋ ma eyabiŋ dedauŋ mavi. Ma te hawa auk nêm kapô ek avômalô, êŋ ma indum lôk lamavi.

Kobom leŋhaviŋ

9 Lemimbiŋ avômalô lôk lemvidoŋ. Ma nôpôlik esak nôm takatu ba kambom ma nobaloŋ nôm takatu ba mavi loŋ.
10 *Lemimbiŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ videdauŋ êtôm lemhaviŋ mamuyaŋ. Ma nêm athêŋ bêŋ êndêŋ i êmôŋ ek o.
11 Ma nônêm am lôkthô ek nundum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ o vau ami. Ma notak Lovak Matheŋ ek esaŋ êtôm atum êmô môlô kapôlômim.
12 *Ma nônêm malemim lôk lemimmavi. Ma malaiŋ hapôm o ma ômô maliŋyaô. Ma oteŋ mek thôthô.

---

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** 1Ko 2:16 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Lom 6:11,13; 1Pi 2:5 * **12:3:** 1Ko 12:11; Ep 4:7; Plp 2:3 * **12:4:** 1Ko 12:12,27 * **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * **12:10:** 1Pi 1:22 * **12:12:** 1Te 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2

13 *Ma avômalô matheŋ takatu ba êv i sêkêya, êŋ ma nêm i sa. Ma avômalô malak yaŋ êlêm, onja i thô ba oyabiŋ i mavi.
14 *Nêm mek ek avômalô takatu ba idum kambom hadêŋ o. Nêm mek ma miŋ ondaŋ ek Wapômbêŋ nêm malaiŋ êndêŋ i ami.
15 Avômalô takatu ba leŋiŋmavi ma lemmavi imbiŋ i. Ma avômalô takatu ba elaŋ asêŋ malêŋ ma ondaŋ imbiŋ i.
16 *Nômô maliŋyaô imbiŋ am. Ma miŋ osoŋ nena o anyô bêŋ ami. Mi, otauviŋ o ba ômô imbiŋ ŋê athêŋ mi. Ma miŋ osoŋ nena o anyô lôkauk bêŋ ami. Mi.
17 *Anyôla hadum kambom hadêŋ o ma miŋ nuŋgwik kambom êŋ liliŋ êndêŋ yani ami. Undum malêla takatu ba avômalô eyala nena mavi iyom ênjêk thêlô maleŋiŋ.
18 Ombatho o loŋ lôklokwaŋ ek ômô labali imbiŋ avômalô sapêŋ.
19 *Aiyaŋ thêlô, miŋ nôwê kambom viyaŋ ami ma notak êndôk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ kapô. Hatôm bôk eto nena,
“Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ nena ku nijik anyô leŋkadôk liŋ ma yenaŋ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*
20 *Ma
“Ôpatu ba hapôlik hathak o hama kisi ma nêm nôm êndêŋ yani.
Ma hathakmuniŋ ma nêm ŋaŋ ek inum.
Hudum aêŋ ma tem nêm yani mama bêŋ.” *Gutpela Sindaun 25:21-22*
21 Aêŋ ba undum mavi iyom ek ômô kambom lu, ma miŋ otak kambom ek êmô o lu ami.

13

Alalô namô gavman vibiŋ

1 *Gavman pik sapêŋ ma Wapômbêŋ hatak i ba hêv lôklokwaŋ hadêŋ i ek neyabiŋ avômalô. Gavman te miŋ habitak oyaŋ ami ma mi. Ba intu avômalô lôkthô nêmô thêlô vibiŋ.
2 Aêŋ ba anyôla hadô êmô gavman vibiŋ, êŋ ma hadô ek êmô Wapômbêŋ baŋ vibiŋ. Ba intu ôpêŋ tem indum abô ba enja malaiŋ.
3 *Opalêla intu êkô ek gavman? Avômalô takatu ba idum mavi e? Mi, ŋê takatu ba idum kambom. Ba intu undum mavi ek gavman miŋ nêm vovaŋ êndêŋ o ami, ma embam o iyom. Êŋ ma tem miŋ ôkô ek gavman ami.
4 Gavman ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku ek nênêm o sa ek ômô mavi. Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ i ek nênêm anêŋ vovaŋ êndêŋ avômalô takatu ba idum kambom. Ma thêlô miŋ ewa lôklokwaŋ êŋ oyaŋ ami. Mi, ba intu hudum kambom, êŋ ma ôkô.
5 Aêŋ ba alalô miŋ namô gavman vibiŋ esak akô ek naja vovaŋ iyom ami. Mi, esak nayala ênjêk kapôlôŋiŋ nena êŋ ma mavi.
6 *Aêŋ ba intu alalô athak êv takis. Gavman ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku ba ethak idum iniŋ ku thêthôŋ.
7 Ba intu malêla takatu ba enaŋ nena nêm ma nêm. Elam takis alêla ma nêm. Ma anyôla hamô o vuliŋ ma ômô yani vibiŋ. Ma opalêla takatu ba ewa athêŋ bêŋ ma nêm athêŋ bêŋ êndêŋ i.

Lemimbiŋ avômalô vi

8 *Ôwê anêm malêla takatu ba viyaŋ hêk denaŋ. Ma undum ku esak viyaŋ doŋtom atu hêk nena lemimbiŋ avômalô. Hudum aêŋ ma hatôm abô balabuŋ lôkthô hik anôŋ hamiŋ o.
9 *Abô balabuŋ hanaŋ aêntêk, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami. Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami. Miŋ onja vani ami. Ma miŋ malemkilik esak anyô vi iniŋ nômkama ami.” Ma hanaŋ abô balabuŋ vi haviŋ. Balabuŋ nômbêŋ êŋ hamô balabuŋ ali êntêk kapô nena, “Lemimbiŋ anyô yaŋ êtôm lemhaviŋ oda.”
10 *Alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi ma tem miŋ nandum i kambom ami. Ba intu alalô leŋiŋhaviŋ avômalô vi, êŋ ma hatôm balabuŋ lôkthô hik anôŋ.

Waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo

11 *Oyala waklavôŋ êntêk ba lêk alalô amô, aêŋ ba nosopa abô takatu ba lêk yahanaŋ yôv hadêŋ môlô. Sêbôk atu ba

* **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Snd 3:7 * **12:17:** 1Te 5:15 * **12:19:** Mat 5:39 * **12:20:** Mat 5:44 * **13:1:** Snd 8:15; Tit 3:1 * **13:3:** 1Pi 2:13-14 * **13:6:** Mat 22:21 * **13:8:** Mat 22:39-40; Jem 2:8 * **13:9:** Kis 20:13-15,17; Lo 5:17-19,21 * **13:10:** 1Ko 13:4-7 * **13:11:** Ep 5:14; 1Te 5:6-7

alalô aêvhaviŋ môŋ anôŋ ma hamô daim dokte, ma doŋtom waklavôŋ naja bulubiŋ lêk habobo. Ba intu notak malemim hayaŋ ma numbiyô.

12 *Bôlôvôŋ anêŋ daŋ lêk habobo ma wak tem imbi. Ba intu nômbi momaŋiniŋ anêŋ ku thô ma noba deda anêŋ nômkama vovak.

13 *Aêŋ ba alalô nasopa waklavôŋ êŋ anêŋ kobom mavi. Ba miŋ nandum nômkama mayaliv lôk nanum waiŋ ba nambitak molo ami. Ma miŋ nandum sek waliliŋ lôk nasopa thethaŋak ami. Ma natak leŋiŋŋaŋa lôk leŋiŋdaŋ.

14 *Miŋ nundum kobom takêŋ ami, ma mi. Omba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi êtôm anêm kwêv ma miŋ ômbôlêm kambom anêŋ loŋôndê ek undum thethaŋak lamavi ami.

14

Miŋ ôŋgô môlôviyaŋ ba nonaŋ nena ŋê kambom ami

1 *Onja ŋê takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusik thô. Ma hathak auk atu ba Wapômbêŋ anêŋ abô miŋ hik thô halêm yaiŋ ami ma miŋ otatale i esak iniŋ auk atu ba leŋiŋhabi nena malê intu mavi lo kambom hêk Wapômbêŋ ma ami.

2 *Ma anyô yaŋ anêŋ êvhaviŋ ma lôklokwaŋ ba hatôm enjaŋ nôm lomaloma sapêŋ. Ma yaŋ anêŋ hêvhaviŋ ma pulusikna ba intu hayaŋ nôm ku kapô iyom ma hatip ek alim atu ba êv hadêŋ ŋgôk.

3 *Ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ma miŋ enaŋ nena ôpatu ba hatip ek nôm doho ma anyô kambom ami. Ma ôpatu ba hatak nôm doho ma miŋ etatale ôpatu ba hayaŋ nômkama sapêŋ ami. Mi, Wapômbêŋ bôk hawa yani yôv.

4 *Ma o opalê ba hotatale anyô yaŋ anêŋ anyô ku? Ôpêŋ da anêŋ anyô bêŋ tem enaŋ nena ôpêŋ hamiŋ mena hêv yak. Ma Anyô Bêŋ da tem embatho ôpêŋ loŋ ek imiŋ.

5 *Ma avômalô vi leŋiŋhabi nena wak doho ma matheŋ ma doho ma mi. Ma vi leŋiŋhabi nena wak lôkthô ma hatôm doŋtom iyom. Hathak auk êŋ ma anyô tomtom da leŋiŋimbi katô am ka nesopa iniŋ êvhaviŋ.

6 Avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena wak doho ma matheŋ ma ethak idum aêŋ ek êv athêŋ bêŋ hadêŋ Anyô Bêŋ. Ma vi atu ba ethak eyaŋ alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ ek nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma avômalô takatu ba itip ek alim ma êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ ba eyaŋ iniŋ nôm ek nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ.

7 Alalô ŋê êvhaviŋ miŋ adum nômlate ek alalô da iyom ami. Mi, nômkama lôkthô atu ba adum, amô lôkmala mena ama, ma adum ek Anyô Bêŋ.

8 *Alalô amô lôkmala, ma amô ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma ama, ma ama ek nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Anyô Bêŋ aêŋ iyom. Ba intu alalô amô mena ama, alalô ma Anyô Bêŋ da anêŋ.

9 Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek imbitak ŋê lôkmala lôk ŋê ŋama iniŋ Anyô Bêŋ.

10 *Aêŋ ba aisê ka môlô otatale môlôviyaŋ? Ma aisê ka môlô ôyê môlôviyaŋ ba onaŋ nena thêlô ma ŋê kambom? Wapômbêŋ tem indum abô ba alalô sapêŋ tem naminŋ yani ma êndêŋ wak êŋ.

11 *Hatôm bôk eto nena,

“Yada Anyô Bêŋ, yahamô aêŋ, ba yahanaŋ avanôŋ biŋ nena
avômalô sapêŋ tem nedek veŋiŋdôŋ lêlô
ma nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ ya Wapômbêŋ.” *Aisaia 45:23*

12 Ba intu alalô tomtom tem naminŋ Wapômbêŋ ma ek nandum abô esak alalôaniŋ nôm takatu ba adum.

Miŋ undum mamuyaŋ nêm yak ami

13 Wapômbêŋ tem endaŋô avômalô lôkthô iniŋ abô ba intu notak auk notatale avômalô êvhaviŋ vi. Ma lemimimbi katô ek miŋ nundum nômlate ek nosale lôk numbuliŋ môlôviyaŋ ami.

* **13:12:** 1Jon 2:8 * **13:13:** Luk 21:34; Ep 5:18 * **13:14:** Ep 5:11 * **14:1:** Lom 15:7 * **14:2:** Stt 9:3-4 * **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10-11 * **14:8:** Gal 2:20 * **14:10:** 2Ko 5:10 * **14:11:** Plp 2:10-11 * **14:14:** Ap 10:15; Tit 1:15

14 *Yahamô haviŋ Anyô Bêŋ Yisu ba ya-
hayala lôk yahêvhaviŋ nena nôm takatu ba
êv hadêŋ ŋgôk lôk nôm sapêŋ ma mavi hêk
Wapômbêŋ ma ek nejaŋ. Ma doŋtom anyôla
lahabi nena nômlate lelaik hêk Wapômbêŋ
ma, êŋ ma nôm êŋ lêk lelaik ek ôpêŋ.
15 *Hoaŋ nômlate atu ba mamuyaŋ
hêvhaviŋ nena lelaik ba hôêv malaiŋ hadêŋ
yani, êŋ ma miŋ hosopa leŋhaviŋ anêŋ
loŋôndê ami. Kilisi hama hathak ôpêŋ ba
intu miŋ undum ek yani nêm yak esak nôm
atu ba hoaŋ ami.
16 Aêŋ ba hoyala nena nôm lôkthô ma
mavi ek nejaŋ, êŋ ma auk mavi. Ma doŋtom
mamuyaŋ atu ba hapôlik ek nômla doho
hayô, êŋ ma oyabiŋ o ek anêm auk mavi
êŋ miŋ imbuliŋ yani ba enaŋ abô kambom
esak anêm auk êŋ ami.
17 Nôm eyaŋ lo inum, êŋ ma nôm oyaŋ.
Nômbêŋ hêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak
ma nandum nômkama thêthôŋ lôk namô
labali imbiŋ i ma namô lôk leŋiŋmavi. Nôm
takêŋ halêm anêŋ Lovak Matheŋ.
18 Ôpatu ba hadum Kilisi anêŋ ku takêŋ
hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô
ebam yani.
19 *Aêŋ ba alalô nandum ek namô yôhôk
imbiŋ i lôk nambatho alalôaniŋ êvhaviŋ loŋ.
20 *Ma miŋ umbuliŋ Wapômbêŋ anêŋ ku
esak nôm eyaŋ ami. Nôm lôkthô ma mabuŋ
hêk Wapômbêŋ ma, ma doŋtom hoaŋ nômla
te atu ba hadum ba anyô yaŋ hêv yak, êŋ
ma hudum kambom.
21 Aêŋ ba hoaŋ alim mena hunum waiŋ
mena hudum nômla yaŋ atu ba hadum
mamuyaŋ hêv yak, êŋ ma mavi ek otak.
22 Anêm auk hathak nôm takatu ba
lêk yahanaŋ, êŋ ma êmô imbiŋ oda lôk
Wapômbêŋ iyom. Avômalô takatu ba esopa
iniŋ êvhaviŋ lôk kapôlôŋiŋ labali lêk êmô lôk
leŋiŋmavi.
23 Ma doŋtom avômalô takatu ba eyaŋ
nôm lôk auk ju, êŋ ma miŋ esopa iniŋ
êvhaviŋ ami ba intu idum kambom hêk
Wapômbêŋ ma. Malêla takatu ba hudum
ma miŋ halêm anêŋ hôêvhaviŋ ami, êŋ ma
hatôm hudum kambom.

15

Nundum nômkama lôkthô ek nônêm môlôviyaŋ sa

1 Alalô takatu ba aêvhaviŋ lôklokwaŋ miŋ
nasopa alalôaniŋ leŋiŋhaviŋ iyom ami. Mi,
nanêm avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pu-
lusikna sa ba naja iniŋ malaiŋ imbiŋ.
2 *Ma alalô tomtom leŋiŋimbi alalôaniŋ
iviyaŋ ek nanêm i sa ek iniŋ êvhaviŋ im-
bitak lôklokwaŋ.
3 Êtôm Kilisi da bôk hadum ba miŋ ha-
sopa yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi, bôk eto
nena,
“Wapômbêŋ, abôma atu ba enaŋ hathak o
ma lêk hapôm ya haviŋ.” *Kapya Yeŋ
69:9*
4 *Abô lôkthô atu ba bôk eto hêk Wapômbêŋ
anêŋ kapya ma eto ek êndôŋ alalô ek
namô maliŋyaô lôk nêm alalô thêvô ek alalô
nanêm maleŋiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ bulu-
biŋ.
5 Wapômbêŋ atu ba hathak havatho môlô
loŋ ek nômô maliŋyaô lôk hêv môlô thêvô
ma tem indum ba môlô kapôlômim imbitak
doŋtom êtôm Yisu Kilisi anêŋ lahaviŋ.
6 Ek môlô sapêŋ kapôlômim doŋtom lôk
auk doŋtom ba nônêm athêŋ lôkmaŋgiŋ
êndêŋ Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu
Kilisi anêŋ Lambô.

*Yisu halêm ek nêm avômalô Islael lo
avômalô loŋ buyaŋ sa*

7 *Aêŋ ba onja ŋê êvhaviŋ vi thô êtôm
môlôviyaŋ hatôm Kilisi bôk hawa môlô thô.
Nundum aêŋ ek nêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ
Wapômbêŋ.
8 *Yahanaŋ avanôŋ nena Kilisi habitak
hatôm ŋê Islael iniŋ anyô ku ek hik thô
nena Wapômbêŋ hasopa anêŋ abô takatu
ba bôk habutiŋ haviŋ iniŋ limi.
9 *Ma Kilisi hadum ku êŋ ek avômalô loŋ
buyaŋ hatôm nênêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ
Wapômbêŋ hathak anêŋ hêv kapô hadêŋ
thêlô. Hatôm bôk eto nena,
“Tem yambam anêm athêŋ ênjêk ŋê loŋ
buyaŋ malêvôŋ.
Lôk yanêm yeŋ êndêŋ o.” *Kapya Yeŋ
18:49*

* **14:15:** 1Ko 8:11-13 * **14:19:** Lom 12:18; 15:2 * **14:20:** 1Ko 8:13 * **15:2:** 1Ko 10:24,33 * **15:4:** 2Ti 3:16
* **15:7:** Lom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Ap 3:25

10 Ma buyaŋ hanaŋ nena,
“Môlô ŋê loŋ buyaŋ, lemimmavi imbiŋ
Wapômbêŋ anêŋ avômalô.” *Lo 32:43*
11 Ma bute hanaŋ nena,
“Môlô avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ nômbô
Anyô Bêŋ.
Lôk avômalô pik sapêŋ nônêm yeŋ ba
nômbô yani.” *Kapya Yeŋ 117:1*
12 *Ma Aisaia bôk hato abô te aêntêk,
“Jesi anêŋ ôdôŋ ma su lukmuk tem ipililip.*
Yani tem imbitak kiŋ ba eyabiŋ
avômalô loŋ buyaŋ sapêŋ.
Ma thêlô tem nênêm maleŋ ek nôm
atu ba yani bôk havak abô hathak.”
Aisaia 11:10
13 Môlô ôêvhaviŋ ma Wapômbêŋ ma nôm
mavi lôkthô atu ba ôêv malem hathak anêŋ
ôdôŋ tem êmbôlô môlô kapôlômim siŋ esak
leŋiŋmavi lôk labali. Ma hathak Lovak
Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ ma tem indum ek
môlô malemim endahaliŋ nôm takatu ba
tem Wapômbêŋ nêm.

Pol anêŋ ku hawa Abô Mavi hi loŋ buyaŋ

14 Aiyaŋ thêlô, yahayala nena môlôda
othak udum mavi lomaloma ba unim auk
mavi ma bêŋ ba intu hatôm nôndôŋ amda.
15 Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam
hadêŋ ya ba hêv anêŋ ku hadêŋ ya ba intu
yahato abô lôkliŋyak doho hêk kapya êntêk
hadêŋ môlô ek lemimimbi esak loŋbô.
16 *Yani halam ya ek yambitak êtôm Yisu
Kilisi anêŋ anyô habôk da ek môlô avômalô
loŋ buyaŋ. Ba intu yahanaŋ Wapômbêŋ
anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ek yanêm môlô
êtôm da ôv mavi êndêŋ Wapômbêŋ. Lovak
Matheŋ hadum ba da êŋ habitak matheŋ.
17 Aêŋ ba Yisu Kilisi hadum ku bêŋ
hathak ya ek yandum Wapômbêŋ anêŋ ku
ba intu hathak ku takêŋ ma yahabam yada.
18 Tem miŋ yanaŋ abô esak malêla
takatu ba yada yahadum ami. Mi, tem
yanaŋ esak nôm takatu ba Kilisi hadum
hathak ya iyom ek batu avômalô loŋ buyaŋ
nênêmimbiŋ Wapômbêŋ esak nôm takatu ba
yahadum lôk yahanaŋ.
19 Ma êyê nômbithi lôk lavôŋiŋ lomaloma
takatu ba yahadum hathak Lovak Matheŋ
anêŋ lôklokwaŋ. Ba intu ŋê loŋ buyaŋ
esopa Wapômbêŋ anêŋ abô. Aêŋ ba bôk
yahanaŋ Abô Mavi lôkthô hathak Kilisi
halôk Jelusalem ba hi loŋ sapêŋ aleba hayô
plovins Ililikum.
20 *Yahathak yaleŋ hik ya lôklokwaŋ ek
yanaŋ Abô Mavi embeŋ loŋ takatu ba miŋ
bôk elaŋô abô hathak Kilisi ami. Yahadô
yandav unyak êyômô loŋ lavôŋ atu ba anyô
yaŋ bôk halav halôk yôv.
21 Hatôm atu ba bôk eto nena,
“Avômalô takatu ba miŋ bôk enaŋ abô
hathak yani hadêŋ i ami ma tem
nêgê katô.
Ma avômalô takatu ba miŋ bôk elaŋô
ami ma tem neyala katô anôŋ.” *Aisaia 52:15*

Pol hadum ek ni Lom

22 *Ku takêŋ hathak havaloŋ ya loŋ bêŋ
anôŋ ba intu miŋ yahathôk ek môlô ami.
23 Sondabêŋ lôbôlôŋ ya thôthô ek yasôk
yaŋgê môlô ma doŋtom mi. Ma yenaŋ ku
loŋ êntêk lêk yôv ba intu tem yasôk.
24 Yahadum ek yana Spen, êŋ ma
yaleŋhabi nena tem yande yaŋgê môlô
vêmam ek alalô leŋiŋmavi imbiŋ i. Vêm ma
môlô nônêm ya sa esak loŋôndê ek yana
Spen.
25 *Ma doŋtom lêk êntêk ma tem yana
Jelusalem ek yanêm i sa esak da vêmam.
26 *Avômalô plovins Masedonia lôk Akaia
êv da takêŋ lôk leŋiŋmavi anôŋ ek nênêm
avômalô matheŋ takatu ba êv i sêkêya êmô
Jelusalem sa.
27 *Thêlô leŋiŋmavi ek nênêm da êŋ êndêŋ
avômalô Jelusalem ek malê nena avômalô
Islael bôk êv nômkama malak leŋ hadêŋ
thêlô ŋê loŋ buyaŋ ba intu viyaŋ hêk. Ma
lêk ma mavi ek thêlô nêwê viyaŋ esak
nômkama pik.
28 Tem yada yanja da êŋ ba yana
Jelusalem ek yanêm da êŋ solop êndêŋ i.
Vêm ma yana Spen ma tem yaŋgê môlô
vêmam ka yana.
29 *Yahayala nena yahathôk ek môlô ba
alalô amô, êŋ ma Kilisi tem nêm mek bêŋ
anôŋ êndêŋ alalô.

* **15:12:** ALK 5:5 * **15:12:** Jesi ma Kiŋ Devit anêŋ lambô. * **15:16:** Lom 1:5; 11:13 * **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:22:** Lom 1:13 * **15:25:** 1Ko 16:1-4 * **15:26:** Ap 24:17; 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 9:2,12 * **15:27:** 1Ko 9:11 * **15:29:** Lom 1:11

30 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hadum ba alalô leŋiŋhaviŋ i. Aêŋ ba yahasoŋ môlô lokwaŋ hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ nena nônêm lêlê esak mek imbiŋ ya ek Wapômbêŋ nêm ya sa.
31 Môlô noteŋ mek ek Wapômbêŋ eyabiŋ ya mavi ek ŋê Islael takatu ba leŋiŋôndôŋ kôtôŋ miŋ nimbuliŋ ya ami. Ma noteŋ mek imbiŋ ek avômalô matheŋ anêŋ Jelusalem leŋiŋmavi esak da takatu ba yahawa ba yaha ek thêlô.
32 Ek Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ yasôk, êŋ ma tem yasôk ek alalô leŋiŋmavi lôk yambatho môlô loŋ ma môlô nobatho ya loŋ.
33 Wapômbêŋ, labali lôkthô anêŋ alaŋ, êmô imbiŋ môlô. Avanôŋ.

16

Pol hêv anêŋ lamavi hadêŋ avômalô

1 Yahêv abô ek môlô hathak livôŋ Pibi atu ba hathôk ek êŋjê môlô. Yani ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Senklia iniŋ avi ku te.
2 Ba noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ avi ku matheŋ te. Yani bôk hayabiŋ ya lôk avômalô bêŋ anôŋ hathak anêŋ nômkama. Ba nônêm yani sa esak malaiŋ malêla takatu ba hapôm yani.
3 *Nônêm yenaŋ yaleŋmavi êndêŋ Plisila lo yamalô Akwila atu ba idum Yisu Kilisi anêŋ ku haviŋ ya.
4 Sêbôk ma habobo tem nijik thai vônô esak ya. Ba intu yada lôk avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ sapêŋ leŋiŋmavi hathak thai.
5 Ma nônêm yaleŋmavi ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba ethak êv yeŋ halôk thai iniŋ unyak imbiŋ.

Nônêm yaleŋmavi êndêŋ yenaŋ aiyaŋ anôŋ Epainetus. Yani anyô môŋ anêŋ plovins Esia atu ba hêvhaviŋ Kilisi vêm ka vi êvhaviŋ haveŋ yam.
6 Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Malia. Yani hathak hadum ku bêŋ ek hêv môlô sa.
7 Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Andlonikus lo yanavi Junias. Thai ma yenaŋ avômalô Islael ba bôk êvhaviŋ Kilisi hamôŋ ek ya. Ma bôk yêlô amô koladôŋ haviŋ i. Thai ma aposel lôk athêŋ bêŋ.
8 Nônêm yaleŋmavi êndêŋ Ampliatus atu ba yaleŋhaviŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ.
9 Nônêm yaleŋmavi êndêŋ Ulbanus, yani hadum Kilisi anêŋ ku haviŋ alalô. Lôk nônêm yaleŋmavi êndêŋ yenaŋ aiyaŋ Stakis.
10 Nônêm yaleŋmavi êndêŋ Apeles, yani hawa malaiŋ lomaloma ma doŋtom hamiŋ lôklokwaŋ hathak Kilisi. Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ avômalô sapêŋ atu ba êmô haviŋ Alistobulus.
11 Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Helodion, yani ma yenaŋ avômalô Islael te. Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Anyô Bêŋ anêŋ avômalô sapêŋ atu ba êmô haviŋ Nalsisus.
12 Nônêm yaleŋmavi êndêŋ Tlipina lo Tliposa, avi ju atu ba idum Anyô Bêŋ anêŋ ku. Nônêm yaleŋmavi êndêŋ livôŋ Pelsis, yani hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku lôklokwaŋ haviŋ.
13 *Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Lupus atu ba Anyô Bêŋ bôk habi baŋ hayô hêk yôv lo talêbô atu ba habitak hatôm yenaŋ wakatik.
14 Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Asinklitus lo Plegon ma Helmes lo Patlobas ma Helmas lôk avômalô êvhaviŋ takatu ba ethak êmô haviŋ thêlô.
15 Ma nônêm yaleŋmavi êndêŋ Pilologus lôk Julia, ma Neleus lo livavi ma Olimpas lôk avômalô matheŋ lôkthô atu ba êmô haviŋ thêlô.
16 *Ma nokam môlôviyaŋ esak kobom yôhôk matheŋ.

Kilisi anêŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ sapêŋ êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô.

Noyabiŋ am

17 *Aiyaŋ thêlô, yahathô môlô loŋ lôklokwaŋ nena noyabiŋ am esak ŋê takatu ba idum ek nembak môlô vose. Thêlô iniŋ abô ma yaŋda ek abô avanôŋ atu ba bôk olaŋô ba ôêvhaviŋ. Ba intu imiŋ môlô loŋ siŋ hathak ôêvhaviŋ. Aêŋ ba nômô daim ek i.
18 *Thêlô lôk avômalô takatu ba esopa iniŋ kobom idum ku hathak thêlôda iniŋ leŋiŋhaviŋ ma miŋ idum alalôaniŋ Anyô

* **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 * **16:3:** Ap 18:2 * **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; 2Pi 2:3

Bêŋ Kilisi anêŋ ku ami. Enaŋ abô vasiŋ mavi lôk abô lôk thôk ek nesau avômalô takatu ba iniŋ auk voloŋ.

19 *Avômalô êvhaviŋ lôkthô bôk elaŋô yôv nena môlô ma avômalô olaŋô abô ba osopa. Ba intu yaleŋmavi anôŋ hathak môlô. Ma doŋtom yaleŋhaviŋ môlô nômô lôk auk esak malêla takatu ba mavi ma nômô mabuŋ ek malêla takatu ba kambom.

20 *Ma Wapômbêŋ ma labali anêŋ alaŋ ba kasana ma tem etak Sadaŋ êmô vemimkapô vibiŋ ek nombak pesa.

Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô.

Avômalô doho êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ avômalô Lom

21 *Timoti atu ba hadum ku haviŋ ya hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Ma Lusius lo Jeson ma Sosipatel, thêlô ma yenaŋ avômalô Islael ba êv iniŋ leŋiŋmavi haviŋ.

22 Ma ya Teltius atu ba yahato Pol anêŋ abô halôk kapya êntêk, yahanaŋ yenaŋ yaleŋmavi hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ hadêŋ môlô haviŋ.

23-24 *Gaius hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Yani hathak hayabiŋ ya lôk avômalô êvhaviŋ sapêŋ atu ba êlêm êmô anêŋ unyak. Ma Elastus atu ba hayabiŋ malak bêŋ êntêk iniŋ valu lôk yêlôaniŋ aiyaŋ Kwaltus êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô haviŋ.*

Nanêm athêŋ bêŋ êndêŋ Wapômbêŋ

25 *Alalô nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. Yani hatôm embatho unim ôêvhaviŋ loŋ esak Abô Mavi takatu ba yahanaŋ hathak Yisu Kilisi. Abô Mavi êŋ intu hik auk loŋ kapô takatu ba bôk havuŋ i bô halêm yaiŋ.

26 Plopet bôk eto hathak auk loŋ kapô êŋ ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hanaŋ ek auk loŋ kapô êŋ lêk halêm yaiŋ ek avômalô pik lôkthô hatôm nênêmimbiŋ ba nesopa.

27 Aêŋ ba alalô nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ Wapômbêŋ, yanida iyom intu Wapômbêŋ lôkauk lôkthô anêŋ ôdôŋ hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ esak Yisu Kilisi. Avanôŋ.

---

* **16:19:** Lom 1:8; 1Ko 14:20 * **16:20:** Stt 3:15 * **16:21:** Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * **16:23-24:** Ap 19:22; 1Ko 1:14 * **16:23-24:** Nê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Pol hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Yisu Kilisi anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô. Avanôŋ. * **16:25:** Lom 1:5; Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

Kapya môŋ atu ba Pol hato hi Kolin

Abô môŋ

Pol hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolin. Kolin ma malak bêŋ ba anêŋ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek walilin bêŋ anôŋ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, 'Yahadum Kolin', êŋ ma abô loŋ kapô te. Ma anêŋ ôdôŋ nena, 'Yahadum sek walilin'.

Pol hamô Epesus ma halaŋô nena avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolin ethak esopa kobom kambom takêŋ lôk evaki vose ba intu hato kapya êntêk hadêŋ thêlô. Ma Pol bôk hato kapya te hadêŋ thêlô ba thêlô vi miŋ eyala katô ami ba intu hato kapya êntêk hadêŋ thêlô ek injik anêŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ thô êndêŋ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaŋ hik Pol liŋ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêŋ yani ba intu hato iniŋ kapya êŋ viyaŋ. Ma hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

Abô môŋ

1 Ya Pol ma Wapômbêŋ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêŋ aposel hatôm anêŋ lahaviŋ. Yai lôk
2 alalôaniŋ aiyaŋ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôŋ takatu ba ôêvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak matheŋ ma halam i nena Wapômbêŋ anêŋ avômalô haviŋ avômalô luvuluvu takatu ba elam alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ ma thêlôniŋ haviŋ.
3 Wakamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênêm iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô.

Pol hanaŋ lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

4 Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaŋ yaleŋmavi lôbôlôŋ hadêŋ yani hathak môlô.
5-6 Yani lêk havatho Yisu anêŋ abô loŋ lôklokwaŋ hamiŋ môlô ba môlô ôêvhaviŋ ba Wapômbêŋ lêk haŋgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siŋ hatôm auk mavi lôk abô mavi.
7 Aêŋ ba môlô ma avômalô ôpôviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ endelêm ek injiki thô ba intu môlô miŋ ôêv yak hathak wapôm la ami.
8-9 *Yani halam môlô ek numbitak Nakaduŋ Yisu Kilisi, alalôaniŋ Anyô Bêŋ anêŋ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaŋ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loŋ endeba anêŋ daŋ ek miŋ môlônim abô la ênjêk êndêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ ami.

Avômalô êvhaviŋ êkôki

10-12 *Aiyaŋ thêlô, Kaloe anêŋ avômalô doho enaŋ hadêŋ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaŋ nena, "Yêlô ma Pol anêŋ" ma vi enaŋ nena, "Apolo anêŋ" ma vi enaŋ nena, "Sipas anêŋ" ma vi ma "Kilisi anêŋ". Ba intu aiyaŋ thêlô, hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ma yaleŋ hik ya nena miŋ nombak am vose ami ek nobaloŋ auk lôk kapôlômim doŋtom iyom.
13 Aisê. Hatôm nombak Kilisi vose ni nenanena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaŋaŋsiŋ ek môlô e? Mena môlô uthik ŋaŋ hathak Pol anêŋ athêŋ e?
14 *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miŋ yahathik anyôla haviŋ ami ba intu yaleŋmavi anôŋ hadêŋ Wapômbêŋ
15 ek môlô te miŋ hatôm enaŋ nena yahathik môlô hathak yenaŋ athêŋ ami.
16 *Bôk yahathik Stepanas anêŋ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviŋ la.
17 Odaŋô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma miŋ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliŋ Kilisi anêŋ alovalaŋaŋsiŋ imbitak êtôm nôm oyaŋ. Ba intu miŋ yahanaŋ anêŋ Abô Mavi êŋ ek yandôk thêlô leŋiŋ êtôm ŋê lôk auk bêŋ ethak idum ami.

Ŋê lôk auk bêŋ miŋ hêv ya sa ami

* **1:8-9:** 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3 * **1:10-12:** Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2 * **1:14:** Ap 18:8; Lom 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:18:** Lom 1:16

18 *Ma avômalô takatu ba esopa loŋôndê ŋama elaŋô abô hathak alovalaŋaŋsiŋ êŋ ba esoŋ nena abô molo. Ma doŋtom alalô takatu ba Wapômbêŋ hêv bulubiŋ ayala nena nôm êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ.
19 *Hatôm bôk eto nena,
“Tem yambuliŋ ŋê lôk auk bêŋ iniŋ auk
ma tem yambak iniŋ auk takêŋ pesa ba
imbitak êtôm nôm oyaŋ.” *Aisaia 29:14*
20 *Ma ŋê lôk auk bêŋ lôk ŋê ethak lôm bêŋ lôk kêdôŋwaga takatu ba evaloŋ kapya auk bêŋ bôlôŋ êntêk, thêlô aisê? Wapômbêŋ hik thô nena auk bêŋ takêŋ habitak auk molo.
21 *Wapômbêŋ ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvôŋiŋ. Aêŋ ba hawa abô molo ek nêm vi atu ba êvhaviŋ bulubiŋ.
22 Ma avômalô Islael leŋiŋhaviŋ nêgê lavôŋiŋ ek nênêmimbiŋ. Ma Glik êbôlêm auk lôm bêŋ ek nênêmimbiŋ.
23 *Ma doŋtom yêlô anaŋ bêŋ nena Kilisi hama hathak alovalaŋaŋsiŋ. Auk êŋ habuliŋ avômalô Islael ba intu êpôlik. Ma ŋê loŋ buyaŋ elaŋô nena auk êŋ ma auk molo.
24-25 *Wapômbêŋ anêŋ auk molo êŋ ma auk bêŋ ek ŋê pik iniŋ auk. Ma Wapômbêŋ anêŋ pulusik ma lôklokwaŋ bêŋ ek ŋê pik iniŋ. Ba intu avômalô Islael lo Glik ma avômalô loŋ buyaŋ takatu ba Wapômbêŋ halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ auk bêŋ.
26 *Aiyaŋ thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô miŋ êyê môlô bêŋ anôŋ nena ŋê lôk auk bêŋ mena anyô lôkmaŋgiŋ mena anyô lôk athêŋ bêŋ te ami. Mi.
27 Wapômbêŋ hawa auk molo anêŋ pik ek nêm mama êndêŋ ŋê lôk auk bêŋ ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêm mama êndêŋ ŋê lôklokwaŋ.
28 Ŋê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nôm ôvathek lôk nôm oyaŋ lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêm auk bôlôŋ êntêk vê esak,
29 *ek anyô late miŋ hatôm êmbôi imiŋ Wapômbêŋ ma ami.
30 *Ma môlô ma Wapômbêŋ da hadum ba lêk ômô haviŋ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbêŋ anêŋ auk atu ba hêv ek nêm alalô sa ek nêm kambom vuli lôk hapole alalô vê hêk kambom anêŋ ba lêk abitak thêthôŋ lôk matheŋ hamiŋ Wapômbêŋ ma.
31 Ba intu eto nena,
“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak
Wapômbêŋ iyom.” *Jelemaia 9:24*

2

Pol hêv auk hadêŋ avômalô Kolin

1 Aiyaŋ thêlô, sêbôk atu ba yahayô ek môlô ma yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba hik thô hadêŋ ya ma miŋ yahanaŋ abô mavi mena auk mavi hatôm ŋê lôk auk iniŋ ami.
2 Mi anôŋ. Yahadum ek yanaŋ abô esak Yisu Kilisi atu ba hama hathak alovalaŋaŋsiŋ iyom.
3 *Yahamô haviŋ môlô ma ya anyô vau lôk bômkô ma yahalowaliŋ bêŋ anôŋ.
4 *Ma doŋtom Lovak Matheŋ da hik anêŋ lôklokwaŋ thô ba yahanaŋ abô ba miŋ yahanaŋ hatôm ŋê lôk auk iniŋ abô ek yandôk môlô lemim ami
5 ek môlô nônêmimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak ma miŋ ŋê lôk auk iniŋ abô ami.

Lovak Matheŋ hêv auk

6-7 Ŋê talaŋ elaŋô yêlôaniŋ abô hatôm auk bêŋ. Sêbôk bôlada ma Wapômbêŋ havuŋ auk nêm alalô bulubiŋ ek indum ba alalô nambitak avômalô lôkmaŋgiŋ. Ma yêlôaniŋ auk êŋ ma miŋ hatôm ŋê bêŋbêŋ iniŋ auk bôlôŋ êntêk ami. Thêlô takêŋ tem nênêm yak.
8-9 *Hatôm bôk eto hathak auk êŋ nena,
“Wapômbêŋ bôk hapesaŋ nômkama yôv
ek nêm ek avômalô takatu ba
leŋiŋhaviŋ yani.
Ma doŋtom maleŋiŋ miŋ êyê nôm takêŋ
lôk leŋôndôŋ miŋ elaŋô abô takêŋ ami.
Ba intu avômalô êthôŋ nôm takêŋ paliŋ.”
Aisaia 64:4

* **1:19:** Ais 29:14 * **1:20:** Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25 * **1:21:** Mat 11:25 * **1:23:** Lom 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24-25:** Kol 2:3; 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Jem 2:5 * **1:29:** Ep 2:9 * **1:30:** Jer 23:5-6 * **2:3:** Ap 18:9; 2Ko 10:1 * **2:4:** 1Te 1:5 * **2:8-9:** Ais 64:4

Ŋê bêŋbêŋ bôlôŋ êntêk miŋ eyala auk êŋ ami. Bôk neyala ma tem miŋ nijik Anyô Bêŋ Lôkmaŋgiŋ êŋ vônô esak a ami.
10-11 Alalôaniŋ dahôlôŋiŋ da hayala alalôaniŋ auk. Ma Wapômbêŋ da anêŋ dahô hayala anêŋ aêŋ iyom. Ba intu Lovak Matheŋ hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêŋ anêŋ auk anôŋ biŋ ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadêŋ alalô.
12 Wapômbêŋ hêv anêŋ Lovak Matheŋ êŋ hadêŋ alalô ek nayala anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ alalô. Ma miŋ hêv auk pik ami.
13 Auk takêŋ ma Lovak Matheŋ intu hêv hadêŋ yêlô ba anaŋ bêŋ lôk adôŋ avômalô takatu ba êmô haviŋ Lovak Matheŋ hathak anêŋ auk. Anyôla miŋ hadôŋ yêlô ba anaŋ abô êŋ ami.
14 Lovak Matheŋ hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêŋ anêŋ auk. Ba opalê atu ba miŋ hawa Lovak Matheŋ ami hasoŋ nena auk êŋ ma auk molo ba intu miŋ hatôm ititiŋ ba eyala auk takatu ba halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ ami.
15-16 * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêŋ anêŋ auk ba tem êndôŋ yani? Mi.” *Aisaia 40:13*
Ma ôpatu ba hawa Lovak Matheŋ anêŋ auk tem ititiŋ nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba miŋ hayala Anyô Bêŋ anêŋ auk ami tem miŋ ititiniŋ alalô takatu ba awa Lovak Matheŋ anêŋ auk ami. Aêŋ ba alalô ma awa Kilisi da anêŋ auk.

3

Avômalô Kolin evak i vose

1-2 *Aiyaŋ thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk veŋiŋgwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miŋ oaŋ nôm thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêŋ môlô ba miŋ yahanaŋ abô hatôm ŋê bôk ilumbak yôv iniŋ abô ami. Ba êntêk unum sum denaŋ e?
3 *Môlô othak udum hatôm ŋê pik ba môlô lemimdaŋ lôk lemimŋaŋa
4 *ma ôdôŋ yaŋ enaŋ nena, “Yêlô ma Pol anêŋ” ma vi enaŋ, “Yêlô ma Apolo anêŋ.” Êŋ ma hathak uik unim auk thô nena môlô ma ŋê pik.
5 *Aêŋ ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêŋ anêŋ ŋê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniŋ ku ba hêv yaianiŋ ba intu môlô bôk ôêvhaviŋ yôv.
6 *Yahavatho yaŋvêk ma Apolo hathak hêv ŋaŋ ma Wapômbêŋ da hadum ba yaŋvêk êŋ halumbak.
7 Ba ôpatu ba havatho mena hêv ŋaŋ thai luvi ma nôm oyaŋ. Ma Wapômbêŋ iyom intu ba nôm avanôŋ.
8 *Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv ŋaŋ, thai idum ku doŋtom ba tem neja vuli êtôm ida iniŋ ku atu idum.
9 *Yai adum Wapômbêŋ anêŋ ku iyom haviŋ i ma môlô ma anêŋ unyak lôk anêŋ ku kapô.
10-11 *Wapômbêŋ hêv wapôm hadêŋ ya ba yahabitak anyô lôkmaŋgiŋ ek yandav unyak. Ba yahalav landiŋ. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miŋ anyôla endav landiŋ yaŋda imbiŋ ami. Yisu Kilisi da intu landiŋ êŋ ba bôk haminŋ yôv. Ba môlô ŋê ku tomtom noyabiŋ am katô ek nodav Wapômbêŋ anêŋ unyak êŋ.
12-13 *Waklavôŋ Idum Abô hayô ma tem injik ŋê ku takêŋ iniŋ ku sapêŋ êlêm yaiŋ. Ma atum tem esaŋ anyô tomtom iniŋ ku ek ênjê nena elav unyak êŋ mavi mena kambom. Ba intu uik siŋ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaŋ kapi mena kamuŋ kondaŋ mena sesalik la, ma hêk môlôda.
14 Ma opalêla takatu ba iniŋ ku elav unyak êŋ mavi ma tem neja vuli.
15 Ma ôpatu ba atum hathaŋ anêŋ ku ma tem miŋ enja vuli ami. Ma doŋtom bulubiŋ hamô ba tem nêm ôpêŋ vê ênjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêŋ anêŋ unyak

16 *Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êŋ mena mi? Ma Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hamô môlô kapôlômim.
17 Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba yanida hamô kapô ba intu

* **2:15-16:** Ais 40:13 * **3:1-2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2 * **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** Ap 18:24 * **3:6:** Ap 18:4-11,27-28 * **3:8:** Mat 16:27 * **3:9:** Ep 2:20-22 * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:12-13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

loŋ êŋ ma matheŋ! Ma ôpatu ba habuliŋ unyak matheŋ êŋ ma tem Wapômbêŋ imbuliŋ ôpêŋ aêŋ iyom.

Miŋ nobam anyô vi ami

18 Miŋ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma ŋê lôkauk bêŋ hatôm ŋê lôk luvôŋiŋ bôlôŋ êntêk, êŋ ma notak. Ma noja alovalaŋaŋsiŋ anêŋ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi.
19 Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêŋ ma hatôm eto nena,
“Yani havaloŋ ŋê lôk auk bêŋ hathak thêlôda iniŋ auk ba êv yak.” *Jop 5:13*
20 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,
“Anyô Bêŋ hayala nena ŋê lôk auk bêŋ iniŋ auk ma anôŋ mi.” *Kapya Yeŋ 94:11*
21 Aêŋ ba miŋ nobam anyô te êmôŋ ek vi ami. Thêlô sapêŋ ma ŋê ku ek nênêm môlô sa iyom.
22 Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ŋama ma lêk lo embeŋ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôm takêŋ ma môlônim iyom.
23 Ma môlô ma Kilisi anêŋ ma Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ.

4

Kilisi anêŋ aposel

1 Aêŋ ba avômalô sapêŋ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêŋ ŋê ku oyaŋ iyom ek ayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ kapô atu ba hik thô hadêŋ anêŋ avômalô.
2 *Aêŋ ba intu nayabiŋ ku êŋ mavi êtôm anyô hamôŋ ek ku.
3-4 Yakapôlôŋ miŋ hanaŋ ya bêŋ nena yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku tombeŋ ami. Aêŋ ba môlô otha ya mena owa ya hi loŋ idum abô êŋ ma nôm oyaŋ. Ma yenaŋ auk miŋ hatôm ami. Aêŋ ba miŋ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêŋ da intu tem itituniŋ ya.
5 *Waklavôŋ Anyô Bêŋ endelêm ma tem imbi anêŋ deda êyô ênjêk nômkama takatu ba havuŋi hêk loŋ momaŋiniŋ kapô ba injik avômalô iniŋ auk takatu ba hêk kapôlôŋiŋ thô. Ma wak êŋ ma tomtom tem neja iniŋ leŋiŋmavi ênjêk Wapômbêŋ. Aêŋ ba miŋ nosa avômalô vi iniŋ ku ami.

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

6 *Aiyaŋ thêlô, bôk yahanaŋ hathak yai lôk Apolo ek nêm môlô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuŋ atu ba eto,” nena miŋ nobam anyôla êmôŋ ek vi ami.
7 *Ma opalê hatak môlô ba ubitak anyô bêŋ? Môlôda unim lôklokwaŋ ba owa auk e? Mi! Wapôm takêŋ intu hêv hadêŋ môlô. Ma aisê ka obam amda?
8 Môlô lêk ubitak ôyô uŋlôv yôv e? Ma môlô lêk ŋê lôkmaŋgiŋ e? Mena môlô lêk hatôm kiŋ e? Kikaknena! Alalô ŋê lôk iviyaŋ ba lêk môlô ubitak kiŋ ma tem yêlô aêŋ iyom!
9 Nôŋgô! Wapômbêŋ hatak yêlô aposel hatôm ŋê oyaŋ ba amiŋ piklêvôŋ ma avômalô lôk aŋela ititiŋ yêlô hatôm ŋê kambom takatu ba enaŋ nena, “Uŋgwik thêlô vônô.”
10 Yêlô ma ŋê auk molo hathak Kilisi e? Ma môlô ŋê lôk auk bêŋ hathak Kilisi e? Ma yêlô ŋê vau ma môlô ŋê lôkliŋyak e? Môlô ŋê lôk athêŋ bêŋ ma yêlô ŋê athêŋ mi e?
11 *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmuniŋ ma ik nômkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôaniŋ malak namô mi.
12 *Ma adum ku hathak baheŋiŋ aleba yêlô lêk vau. Enaŋ ek nimbuliŋ yêlô, êŋ ma yêlô êv leŋiŋmavi iyom. Iliti yêlô ba êv vovaŋ, êŋ ma yêlô amiŋ leŋvidoŋ.
13 Enaŋ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anaŋ viyaŋ lôk labali mavi. Wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yêlô hatôm matiŋyak pik lôk nôm ôvpalê.

Pol lahaviŋ avômalô Kolin nesopa yani

14 Môlô ma yenaŋ avômena takatu ba yaleŋhaviŋ ba intu yahadôŋ môlô. Ma miŋ yahato nôm takêntêk ek indum môlô mama ami.
15 *Ŋê êvhaviŋ bêŋ anôŋ ethak eyabiŋ môlô, ma doŋtom lemambô doŋtom iyom. Yada bôk yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô hatôm yahavathu môlô ba môlô ubitak Yisu Kilisi anêŋ avômalô.

* **4:2:** Luk 12:42 * **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Lom 12:3 * **4:7:** Lom 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Mat 5:44; 2Te 3:8 * **4:15:** Gal 4:19 * **4:16:** Plp 3:17

16 *Aêŋ ba yaleŋ hik ya nena nosopa yaveŋgwam.
17 *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêm môlô sa. Yani ma anyô ku anôŋ lôk yenaŋ okna atu ba hasopa Anyô Bêŋ ba yaleŋhaviŋ yani. Ma tem injik môlônim auk liŋ esak yenaŋ bôk lo loŋ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô luvuluvu hathak.
18 Môlô doho osoŋ nena tem miŋ yasôk esak loŋbô ami ba intu môlô lemimôndôŋ kôtôŋ.
19-20 *Nodaŋô katô! Wapômbêŋ anêŋ avômalô miŋ enaŋ hathak abô oyaŋ ami. Mi. Lovak Matheŋ hêv lôkliŋyak ba idum Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ. Anyô Bêŋ lahaviŋ ma tem yasôk ketheŋ ek yaŋgê nena avômalô takêŋ bôk ewa lôklokwaŋ êŋ mena mi e?
21 Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali môlô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanaŋ abô labalina?

5

Nutiŋ ŋê sek êndôk kamuŋ

1 *Yahalaŋô nena môlô avômalô ôêvhaviŋ te hadum sek haviŋ lambô yanavi lukmuk lôbôlôŋ. Ma doŋtom ŋê daluk miŋ ethak idum aêŋ ami.
2 Aisê ka môlô ôbô am? Lemiminjikam ba nutiŋ ôpêŋ êndôk kamuŋ!
3 *Ya miŋ yahamô haviŋ môlô ami. Mi. Ma doŋtom yakapôlôŋ hamô haviŋ môlô hatôm lêk yahamô haviŋ môlô. Ma lêk yahanaŋ ôpatu ba bôk hadum kambom êŋ bêŋ yôv hathak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.
4 Aêŋ ba othak doŋtom, êŋ ma yakapôlôŋ lêk hamô haviŋ môlô. Ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lôkliŋyak lêk hamô haviŋ.
5 *Ba nônêm ôpêŋ êndêŋ Ŋgôk Bêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ anêŋ auk ek Anyô Bêŋ anêŋ Waklavôŋ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiŋ.
6 *Môlô ôbô am ma miŋ mavi ami. Lôk miŋ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêŋ anôŋ kapô ba isiŋ bêŋ ami e?
7 *Sêbôk ma avômalô Islael ethak ik boksipsip nakaduŋ te ek leŋiŋhabi Waklavôŋ Hale ba Hi. Ma alalôaniŋ boksipsip nakaduŋ Waklavôŋ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek môlô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêŋ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Islael ethak ibi yis bô hi ek leŋiŋhabi Waklavôŋ Hale ba Hi.
8 *Ba intu alalô leŋiŋimbi Waklavôŋ Hale ba Hi wak nômbêŋ intu sapêŋ ma nambitak êtôm polom atu ba anêŋ yis mi. Polom êŋ ma nôm anôŋ ba anêŋ lelaik mi. Ma yis bô atu êŋ ma adum kambom lo miŋ asopa Wapômbêŋ ami. Ba intu nabi ni.
9 Bôk yahato yenaŋ kapya hadêŋ môlô ek miŋ nômô imbiŋ ŋê takatu ba idum sek lomaloma ami.
10 Ma doŋtom miŋ yahanaŋ hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo ŋê esau avômalô ba ewa iniŋ nômkama vani lôk ŋê paloŋ ma ŋê esopa ŋgôk ami. Mi. Ŋê takêŋ ma êmô pik haviŋ alalô ba natak i aisê?
11 *Yenaŋ abô anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Ôpatu ba hanaŋ nena, “Yahêvhaviŋ Wapômbêŋ” ma doŋtom hadum sek lomaloma mena hadum paloŋ mena hêv yeŋ hadêŋ ŋgôk mena hanaŋ abôma mena hanum waiŋ ba molo mena hawa vani. Anyô anêŋ aêŋ miŋ noŋgwaŋ nôm lo ômô imbiŋ yani ami. Dôlôk!
12 Nosa ŋê takatu ba êmô avômalô êvhaviŋ kapô iyom. Ma miŋ nosa ôpatu ba miŋ alalôaniŋ te ami. Ku êŋ ma miŋ bôk êv hadêŋ alalô ami.
13 *Aêŋ ba Wapômbêŋ tem indum abô ek ŋê daluk. Ba intu ŋê takatu ba indum kambom ma
“Nônêm i vê ênjêk môlô.” *Lo 17:7*

6

Kobom nepesaŋ malaiŋ

1 Aisê ka môlô doho lemimmaniŋ hathak môlô doho ma othak u ŋê daluk iniŋ loŋ idum abô? Yahasoŋ kambom hathak môlô uik kobom êŋ liliŋ!

* **4:17:** Ap 19:22 * **4:19-20:** 1Ko 2:4 * **5:1:** Wkp 18:7-8; Lo 22:30 * **5:3:** Kol 2:5 * **5:5:** 1Ti 1:20 * **5:6:** Gal 5:9 * **5:7:** Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8:** Lo 16:3 * **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10 * **5:13:** Lo 13:5; 17:7 * **6:2:** ALK 20:4

2 *Môlô oyala nena Waklavôŋ Idum Abô ma ŋê matheŋ tem nedaŋô ŋê daluk iniŋ abô. Môlô ŋê auk pulusik ba miŋ hatôm nopesaŋ malaiŋ pik lomaloma ami e?
3 Nodaŋô! Tem alalô nadaŋô aŋela iniŋ idum abô. Aêŋ ba malaiŋ pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesaŋ.
4-6 Môlô te miŋ anyô lôk auk bêŋ hatôm epesaŋ abô imbiŋ avômalô êvhaviŋ vi ami e? Ma ŋê êvhaviŋ yaŋ lamaniŋ hathak yaŋ ma môlô olam ŋê daluk ek nepesaŋ abô êŋ eka? Ŋê daluk elaŋô ma môlô miŋ mama ami e? Aêŋ ba môlônim malaiŋ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêŋ la miŋ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviŋ takatu ba athêŋ mi ek nedaŋô abô êŋ. Ma miŋ nodam ŋê daluk ami.
7 Dô! Hu ek undum abô, êŋ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliŋ o mena hasau o la ma ômô yaô.
8 Ma doŋtom môlôda intu udum tombeŋ êŋ ba osau môlôviyaŋ ba ubuliŋ i hamô ŋê daluk iniŋ loŋ idum abô.
9 *Avômalô takatu ba idum kambom tem nêmô imbiŋ Wapômbêŋ êmô loŋ atu ba yani hayabiŋ, e? Mi anôŋ. Noyabiŋ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yeŋ hadêŋ ŋgôk ma idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma
10 vani lo paloŋ ma inum waiŋ ba elo molo lôk enaŋ abôma ma esau avômalô ba ewa iniŋ nômkama vani. Ŋê takêŋ miŋ hatôm nêmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami.
11 *Sêbôk ma môlô vi udum kambom takêŋ haviŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ hathik môlô ba ubitak matheŋ lôk thêthôŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ lôk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ.

Alalôaniŋ leŋviŋkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak

12 *Môlô onaŋ nena, “Balabuŋ te miŋ havaloŋ ya loŋ ami. Ba malêla takatu ba yaleŋhaviŋ yandum ma ya hatôm.” Ma doŋtom ya Pol yahanaŋ nena auk takêŋ tem miŋ nêm ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiŋ ya.
13 *Môlô onaŋ nena, “Nôm eyaŋ hêv leŋsoam sa ma leŋsoam hêv nôm eyaŋ sa. Ma thai luvi ma nôm pik iyom ba Wapômbêŋ tem nêm vê.” Ma môlô osoŋ nena sek walileŋ ma nôm oyaŋ hatôm nôm eyaŋ lôk leŋsoam e? Ma yahanaŋ nena kupik ma Anyô Bêŋ anêŋ ek indum anêŋ ku. Aêŋ ba kupik lôk sek miŋ ethak doŋtom ami.
14 *Wapômbêŋ da anêŋ lôkliŋyak hik Anyô Bêŋ liŋ ba tem injik alalô liŋ aêŋ iyom.
15-17 *Môlônim lemvimkupik sapêŋ ma hatôm Kilisi da anêŋ liŋkupik bute. Môlô ôthôŋ auk êŋ e? Ma ôpatu ba hathak doŋtom haviŋ Anyô Bêŋ thai iniŋ dahôlôŋiŋ habitak doŋtom. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô bute hanaŋ nena,
“Thai tem nimbitak êtôm kupik doŋtom.”
Môŋ Anôŋ 2:24
Aêŋ ba anyô te hathak doŋtom haviŋ avi sek te, êŋ ma thai lêk ibitak kupik doŋtom. Ma naja Kilisi anêŋ liŋkupik bute ba nanêm êndêŋ avi sek e? Mi anôŋ!
18 Nôsôv ek sek walileŋ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiŋ. Ma opalê atu ba hadum sek walileŋ êŋ ma yanida habuliŋ anêŋ liŋkupik ba hadum sek hathak.
19-20 *Môlô lemvimkupik ma Lovak Matheŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba hamô kapô ba Wapômbêŋ da hêv hadêŋ alalô. Avanôŋ e? Ma hêv alalô vuli ba miŋ o anyô bêŋ ek oyabiŋ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêŋ esak lemvimkupik.

7

Abô hathak ewa i

1 Yahato môlônim abô viyaŋ nena mavi ek nômô daluk ma miŋ noja avi ami.
2 Ma doŋtom avômalô ethak idum sek walileŋ. Aêŋ ba mavi ek ŋê ewa i, anyô ênjêk imbiŋ yanavi ma avi ênjêk imbiŋ yamalô.
3 Ma anyô lahaviŋ ênjêk imbiŋ yanavi êŋ ma yanavi miŋ embasiŋ i ami. Ma yanavi lahaviŋ ênjêk imbiŋ yamalô ma yamalô

* **6:9:** Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15 * **6:11:** Tit 3:3-7 * **6:12:** 1Ko 10:23 * **6:13:** 1Te 4:3-5 * **6:14:** Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30 * **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

indum aêŋ iyom ek malê nena ŋê lôk vêŋi iniŋ viyaŋ hêk.
4 Avi miŋ hayabiŋ yanida liŋkupik ami. Mi. Anyô hayabiŋ. Ma anyô miŋ hayabiŋ yanida liŋkupik ami. Mi. Avi hayabiŋ.
5 Ba intu ovasiŋ am, êŋ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteŋ mek ma miŋ bônôŋ ami. Enaŋ êndêŋ yanavi. Ma avi hadum ek eteŋ mek ma miŋ bônôŋ ami. Enaŋ bêŋ êndêŋ yamalô ba thai nêndôk am. Êŋ ma netak iniŋ êk haviŋ i êtôm wak vithê. Ma mek anêŋ daŋ ma nêjêk esak loŋbô ek Sadaŋ miŋ hatôm enja iniŋ thethaŋak ek êndôk thai leŋiŋ ami.
6 Miŋ yahavak balabuŋ te ek avi lo anyô miŋ nêjêk imbiŋ i wak la ami. Mi. Yahanaŋ ek yanêm môlônim auk sa iyom.
7 Yada ma anyô muk ba yaleŋhaviŋ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doŋtom anyô tomtom da ewa iniŋ wapôm loma-loma halêm anêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba nôm takatu ba Wapômbêŋ habi sam ma yaŋda yaŋda.
8 Abô êntêk ba tem yanaŋ ma hathak aluŋ lo avi tôp. Mavi ek thêlô nêmô daluk êtôm ya.
9 *Thethaŋak miŋ êmbôk môlô êtôm atum hathaŋ ami, êŋ ma mavi anôŋ. Aêŋ ba anyô te miŋ hatôm ipuki loŋ ami, êŋ ma enja avi.
10 *Yahanaŋ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miŋ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêŋ anêŋ abô balabuŋ ma miŋ yenaŋ abô ami.
11 Avi hadô yamalô êŋ ma epesaŋ abô imbiŋ yamalô ma miŋ enja anyô yaŋ ami. Ma anyô aêŋ iyom.
12-13 Yahanaŋ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaŋ miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami ma doŋtom lahaviŋ êmô imbiŋ yani, ma miŋ êndô avi êŋ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami ma doŋtom lahaviŋ êmô imbiŋ yani, ma miŋ êndô ôpêŋ ami. Êntêk ma yenaŋ auk iyom. Ma miŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô balabuŋ te ami.
14 Anyô te hawa avi atu miŋ hêvhaviŋ ami, êŋ ma anyô anêŋ hêvhaviŋ hatôm nêm avi êŋ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôm mabuŋ hêk Wapômbêŋ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miŋ hêvhaviŋ ami ma aêŋ iyom. Ma mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ ênjê nali takêŋ nena lelaik. Aêŋ ba miŋ ôndô vônim atu ba anêŋ hêvhaviŋ mi ami.
15 *Ma howa avi atu ba miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami ba hadum ek êndô o, êŋ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miŋ hêvhaviŋ Wapômbêŋ ami ba hadum ek êndô o, êŋ ma otak yani ek ni aêŋ iyom. Tem miŋ undum abô esak nôm êŋ ami. Wapômbêŋ halam alalô hathak kobom namô maliŋyaô imbiŋ i.
16 *Ba injo. Yanavi tem nêm yamalô sa ek imbitak anyô hêvhaviŋ mena yamalô nêm yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviŋ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ alalô namô

17 Hômô aisê ba Wapômbêŋ halam o ma ômô aêŋ. Êŋ ma hatôm Anyô Bêŋ anêŋ wapôm atu ba hik sam hadêŋ môlô tom-tom. Abô balabuŋ êntêk ma yahêv hadêŋ ŋê êvhaviŋ lodôŋlodôŋ lôkthô.
18 Ôpatu ba bôk eŋgothe anêŋ kupik ba Wapômbêŋ halam yani ma êmô aêŋ. Ma miŋ nepesaŋ anêŋ kupik esak loŋbô ami. Ma ôpatu ba miŋ eŋgothe anêŋ kupik ami ba Wapômbêŋ halam yani ma êmô aêŋ iyom. Ma miŋ eŋgothe anêŋ kupik vê ami.
19 *Eŋgothe kupik lôk miŋ eŋgothe kupik ami, nôm ju êŋ ma nôm oyaŋ. Ma nôm bêŋ ma nesopa Wapômbêŋ anêŋ abô.
20 Eŋgothe anêm kupik mena eŋgothe ami mena ewa avi mena miŋ ewa avi ami ba Wapômbêŋ halam o, ma ômô aêŋ.
21 Ma o atu ba anêm alaŋ hamô ba Wapômbêŋ halam o ma miŋ lemmalaiŋ andô. Ma doŋtom loŋôndê la hêk ek otak anêm alaŋ anêŋ ku, êŋ ma undum aêŋ.
22 *Ba ŋê takatu ba iniŋ alaŋ hamô aleba Anyô Bêŋ halam i ma hatôm Anyô Bêŋ hapole iniŋ yak vê. Ma aêŋ iyom ŋê takatu ba miŋ êmô alaŋ la vibiŋ ami aleba Anyô Bêŋ halam i ma Kilisi lêk habitak iniŋ alaŋ.
23 Wapômbêŋ bôk hêv môlô vuli hathak vuli bêŋ ba miŋ anyôla habitak môlônim

* **7:9:** 1Ti 5:14 * **7:10:** Mat 5:32 * **7:15:** Lom 14:19 * **7:16:** 1Pi 3:1 * **7:19:** Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15 * **7:22:** Plm 16; 1Pi 2:16

alaŋ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêŋ ami.

24 Aiyaŋ thêlô, môlô tomtom nômô êtôm aêsêbôk ba Wapômbêŋ halam môlô. Môlô owa am mena miŋ owa am ami mena eŋgothe kupik mena miŋ eŋgothe kupik ami lôk ŋê iniŋ alaŋ hamô mena iniŋ alaŋ mi, nômô aêŋ iyom ba nosopa Wapômbêŋ.

Pol hêv abô hadêŋ avômalô muk

25 Anyô Bêŋ lahiki hathak ya ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ ek môlô nônêmimbiŋ. Êntêk ma yenaŋ auk hathak avômalô muk ma miŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô balabuŋ ami.

26 Lêk ma malaiŋ lomaloma habitak. Aêŋ ba nômô êtôm avômalô muk ma tem nômô mavi.

27 Ôpatu ba lêk epesaŋ anêŋ abô ek enja avi ma miŋ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miŋ nômbôlêm avi ami.

28 Ma howa avi, ma miŋ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miŋ hadum kambom ami. Ma doŋtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiŋ lomaloma êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loŋ ek miŋ malaiŋ takêŋ êpôm môlô ami.

29-31 *Yenaŋ abô anêŋ ôdôŋ nena pik êntêk tem êmô sawa bidoŋ iyom ba anêŋ auk lôk anêŋ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êŋ ma nôm mavi. Ma doŋtom lemimbi nena ewa i tem miŋ êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ ami. Ma opalê atu ba lamalaiŋ miŋ undum ba malaiŋ êŋ eyabiŋ anêm auk ami. Ma nôm mavi miŋ eyabiŋ anêm auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomaloma miŋ nôŋgwêk lêlê esak nôm takêŋ ami. Nômkama pik nômbêŋ êŋ ma nôm mavi anôŋ. Ma doŋtom miŋ nôŋgô êtôm nômbêŋ ênjêk anêm auk ami.

32 Yaleŋhaviŋ nena leŋhiki lomaloma miŋ embaloŋ môlô loŋ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku ek indum Anyô Bêŋ lamavi.

33 Ma doŋtom anyô lôk avi lahiki hathak nômkama pik ek batu indum yanavi lamavi.

34 Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêŋ haviŋ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leŋhiki hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku. Iniŋ auk nena nênêm dahôlôŋiŋ lôk leŋviŋkupik êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma doŋtom avi lôk anyô lahiki hathak nômkama pik ek indum yamalô lamavi.

35 Yahanaŋ abô takêntêk ek nêm môlô sa ma miŋ nêm malaiŋ êndêŋ môlô ami ek môlô nômô thêthôŋ ma miŋ nômla embaloŋ môlô loŋ ami ek môlô nônêm kapôlômim lôkthô êndêŋ Anyô Bêŋ. Ma miŋ yahanaŋ ek êtôm yak embaloŋ môlô loŋ ami.

36 Ma ôpatu ba hapesaŋ abô yôv ek enja avi muk te ba anêŋ thethaŋak hadum ek imbuliŋ avi êŋ ma ôpêŋ enja avi êŋ. Yani miŋ hadum kambom ami.

37 Ma ôpatu ba hapesaŋ yanida anêŋ auk ma miŋ hasopa anyôla anêŋ auk ami ba hasopa anêŋ lahaviŋ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêŋ hadum nôm mavi haviŋ.

38 Aêŋ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êŋ ma anêŋ malaiŋ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anôŋ.

39 *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denaŋ ma hatôm ibutiŋ thai loŋ endeba anyô ema am. Êŋ ma hatôm enja anyô yaŋ atu ba hasopa Anyô Bêŋ esak loŋbô êtôm yanida anêŋ lahaviŋ.

40 Yenaŋ auk nena yani êmô daluk ma tem yani lamavi bêŋ anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hamô haviŋ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ŋgôkba anêŋ nôm lôk ya

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak ŋgôkba anêŋ nôm lôk ya.* Môlô onaŋ nena, “Alalô lôkthô ma ŋê lôkauk.” Môlônim auk êŋ hadum ba môlô ôyê am daŋ ba ubuliŋ avômalô êvhaviŋ vi. Ma môlô lemimhaviŋ avômalô takêŋ, êŋ ma tem nônêm i sa.

2 *Môlô osoŋ nena môlô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôŋ auk anôŋ paliŋ!

* **7:29-31:** 1Jon 2:17 * **7:39:** Lom 7:2-3 * **8:1:** Ap 15:29 * **8:1:** Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêŋ ŋgôk. Ma ŋê êvhaviŋ leŋhaviŋ nejaŋ nôm takêŋ. Thêlôniŋ auk aêntêk nena êŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami ba intu thêlô hatôm nejaŋ. Aêŋ ba thêlô eto kapya hadêŋ Pol ek nedaŋô anêŋ auk. * **8:2:** Gal 6:3

3 Opalê atu ba lahaviŋ Wapômbêŋ ma
Wapômbêŋ hayala yani.
4 *Yenaŋ auk hathak eyaŋ ŋgôkba
iniŋ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena
Wapômbêŋ ma doŋtom iyom. Ma ŋgôkba
takatu avômalô êv yeŋ hathak miŋ
Wapômbêŋ anôŋ ami.
5 Avômalô elam nôm lomaloma nena iniŋ
ŋgôkba lo iniŋ anyô bêŋ. Aêŋ ba nôm takêŋ
hatôm iniŋ wapômbêŋ lo anyô bêŋ.
6 *Ma doŋtom alalô ayala nena Wakamik
Wapômbêŋ yani iyom intu Wapômbêŋ ba
hapesaŋ nômkama lôkthô ba alalô abitak
ek nandum anêŋ ku. Ma Yisu Kilisi yani
iyom intu Anyô Bêŋ anôŋ ba Wapômbêŋ
hapesaŋ nômkama lôkthô hathak yani. Ma
Yisu êŋ hadum ba alalô abitak Wapômbêŋ
anêŋ avômalô.
7 Ma avômalô doho miŋ leŋiŋhabi auk
takêŋ hêk kapôlôŋiŋ ami. Sêbôk ma thêlô
eŋgabôm ŋgôkba anêŋ nôm ma lêk êdô ba
esopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom eyaŋ ŋgôkba
anêŋ nôm ma hatôm esopa ŋgôkba hathak
loŋbô. Thêlôniŋ auk ma pulusikna ba intu
leŋiŋmalaiŋ.
8 Avômalô takatu ba leŋiŋ malaiŋ
hathak nôm êŋ ba miŋ eyaŋ ami ma
Wapômbêŋ miŋ hatatale i ami. Ma môlô
avômalô takatu ba oaŋ nôm lomaloma ma
Wapômbêŋ miŋ habam môlô ami. Aêŋ ba
oaŋ mena ôdô ma nôm oyaŋ hêk Wapômbêŋ
ma.
9 *Aêŋ ba o anyô hôêvhaviŋ lôklokwaŋ,
oyabiŋ o! Anêm malaiŋ mi ek noŋgwaŋ
ŋgôkba anêŋ nôm ba hoaŋ êŋ ma miŋ
onaŋ êndêŋ avômalô takatu ba auk pulusik
ek nindum aêŋ ami êŋa tem indum thêlô
nênêm yak.
10 Hu malakba ba hoaŋ ŋgôkba anêŋ nôm
ma anyôla lamalaiŋ hathak nôm êŋ te hayê
hoaŋ, hosoŋ nena hôêv yani sa ba tem
eyala nena nôm êŋ ma nôm oyaŋ e?
11 *Êŋ ma hubuliŋ yani ek endeni anêŋ
kobom bô esak loŋbô ba anêm auk êŋ habu-
liŋ anyô hêvhaviŋ pulusik atu ba Yisu hama
ek nêm yani sa.
12 Anyô te anêŋ auk pulusik ba hubuliŋ
yani êŋ ma hudum kambom hathak Kilisi.
13 *Ba intu yahaŋ nôm êŋ ba habuliŋ
yenaŋ aiyaŋ ba hadum kambom êŋ ma tem
miŋ yaŋgaŋ alim esak loŋbô ami. Yakô
yandum ba yenaŋ aiyaŋ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

1 *Odaŋô! Abô balabuŋ lomaloma miŋ
havaloŋ ya loŋ ami! Ma bôk yahayê Yisu
alalôaniŋ Anyô Bêŋ yôv! Ya ma aposel
ba yada yenaŋ ku lôk Wapômbêŋ anêŋ
lôklokwaŋ hadum ba intu môlô ubitak!
2 *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma
miŋ aposel ami. Ma doŋtom môlônim
ôêvhaviŋ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêŋ
anêŋ aposel. Aêŋ ba môlônim aposel ma ya.
3 Avômalô doho ibi yaleŋ nena yahabuliŋ
yenaŋ ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk.
4 *Avômalô ethak êv nôm hadêŋ yêlô
hatôm ŋê lôk athêŋ bêŋ takatu ba idum
Wapômbêŋ anêŋ ku.
5 Ma Anyô Bêŋ anêŋ iviyaŋ lôk Sipas ma
aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviŋ
hatôm vêŋi. Ma yêlô hatôm nandum aêŋ
imbiŋ.
6 Ma yai hatôm natak ku baheŋiŋ ek nan-
dum Wapômbêŋ anêŋ ku êtôm aposel vi.
Ma môlô osoŋ nena yai lôk Banabas iyom
intu ŋê athêŋ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma
aposel iyom.*
7 Ŋê vovak da miŋ êv vuli iniŋ nôm ami.
Ma avômalô takatu ba idum iniŋ ku ethak
eyaŋ anêŋ anôŋ. Ma ŋê takatu ba eyabiŋ
bok ethak eyaŋ bok takêŋ.
8 Abô takêŋ ma auk pik e? Mi. Wapômbêŋ
anêŋ abô balabuŋ bôk hanaŋ
9 *ba Mose bôk hato nena,
“Bok oks hadum ku ma miŋ nokak abôlêk
siŋ ami.” *Lo 25:4*
Ma Wapômbêŋ lahiki hathak bok oks
mena?
10 *Mi. Abô êŋ ma hathak yêlô. Avanôŋ!
Abô êŋ hathak yêlô opalêla takatu ba adum

* **8:4:** Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8 * **8:6:** Ep 4:5,6 * **8:9:** Lom 14:13-15; Gal 5:13 * **8:11:** Lom 14:15,20 * **8:13:** Lom 14:21 * **9:1:** Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:** Luk 10:8 * **9:6:** Pol hayala Kolin iniŋ auk lôkbaŋ ba intu havuŋ abô ba hadô ek enja Kolin iniŋ da. Aêŋ ba hadum thêlô leŋiŋmaniŋ. * **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10:** 2Ti 2:6

Wapômbêŋ anêŋ ku. Ŋê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv maleŋiŋ ek nejaŋ nôm.
11-12 *Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêŋ anêŋ abô halôk môlô. Aêŋ ba awa nôm anêŋ môlô ma ôyê nena malaiŋ e? Mi! Yêlôaniŋ athêŋ hêk ba intu yêlô amôŋ ek naja môlônim nôm!

Ma doŋtom miŋ yêlô asopa loŋôndê êŋ ami. Ba awa malaiŋ lomaloma ek miŋ embasiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami.

13 *Môlô oyala nena ŋê takatu ba idum ku hamô unyak matheŋ ma eyaŋ nôm takatu ba êv hadêŋ unyak êŋ. Ma ŋê takatu ba idum ku hamô loŋ êbôk da ma eyaŋ nôm takatu ba êv hatôm da.

14 *Anyô Bêŋ bôk hanaŋ aêŋ iyom nena ŋê takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma neja iniŋ nôm êlêm anêŋ iniŋ ku takatu ba idum.

15 Ma doŋtom yada miŋ bôk yahasopa loŋôndê takêŋ ami. Ma miŋ yahato abô êntêk ek môlô nobakôŋ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miŋ yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ami ek anyôla miŋ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami.

16 *Miŋ yahabam ya hathak yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Mi. Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ ya. Ba miŋ yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami, êŋ ma malaiŋ bêŋ ek ya.

17 Yahapetenak ek yandum ku êntêk êŋ ma tem yanja vuli. Ma doŋtom miŋ yada yenaŋ auk ami. Ba intu yahadum oyaŋ hatôm yenaŋ ku atu ba Wapômbêŋ hêv ek yayabiŋ.

18 Vuli alête intu tem yanja? Yenaŋ vuli ma aêntêk. Yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma miŋ avômalô nênêm vuli ami. Êŋ ma hatôm yenaŋ vuli atu ba yahabam ya hathak.

19 Aêŋ ba yabaheŋ miŋ ekak loŋ lôk anyôla miŋ hayabiŋ ya ami. Ma doŋtom yenaŋ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenaŋ alaŋ ek yaŋgik loŋôndê thô ek bêŋ anôŋ ini nesopa Kilisi.

20 *Yahamô haviŋ avômalô Islael ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviŋ avômalô esopa abô balabuŋ takatu êŋ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma doŋtom abô balabuŋ miŋ hayabiŋ ya ami.

21 Yahamô haviŋ ŋê daluk takatu ba iniŋ abô balabuŋ mi, êŋ ma yahabitak hatôm thêlô ba miŋ yahasopa alalô avômalô Islael iniŋ abô balabuŋ lomaloma ami ek yandom thêlô ini êndêŋ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêŋ lôk Kilisi iniŋ abô ba intu eyabiŋ ya.

22 *Ma yahamô haviŋ ŋê takatu ba iniŋ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniŋ auk lomaloma ek auk anêŋ aêŋ ma hatôm yanêm vi dedauŋ sa.

23 Yahadum aêŋ ek avômalô lôkthô nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiŋ.

Nadaŋviŋ lôklokwaŋ ek nayô uŋlôv

24 Avômalô takatu ba elaŋviŋ sapêŋ ewa vuli e? Mi. Ôpatu ba hamôŋ iyom. Aêŋ ba ondaŋviŋ ek onja anêm vuli aêŋ iyom.

25 *Avômalô takatu ba ik mambêŋ ma ethak êdôŋ i wak nômbêŋ intu ek neja kuluŋ atu ba tem ekapok kitheŋ. Ma doŋtom alalô adum ek naja kuluŋ atu ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

26 Ba intu ya miŋ yahalaŋviŋ hatôm anyô halaŋviŋ mayaliv ami. Ma miŋ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loŋ oyaŋ ami.

27 *Mi! Yahik yaleŋviŋkupik ek batu yenaŋ auk pik etauviŋ. Yakô yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi êndêŋ avômalô ba nênêmimbiŋ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêm yak esak saê

1 *Aiyaŋ thêlô miŋ môlô lemimpaliŋ ami! Sêbôk ma alalôaniŋ bumalô esopa buliv lôk eveŋ ŋgwêk malêvôŋ.

2 Ma buliv lo ŋgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose.

3 *Thêlô sapêŋ eyaŋ nôm matheŋ atu

* **9:11-12:** Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Lo 18:1-3 * **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9 * **9:20:** Ap 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29 * **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8 * **9:27:** Lom 8:13; 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11

4 *ma sapêŋ inum ŋaŋ valu matheŋ atu
ba haveŋ haviŋ i. Valu êŋ ma Yisu da.
5 *Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ lamavi
hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk
mayaliv hêk loŋ thiliv.
6 *Nôm takêŋ habitak ek alalô leŋiŋimbi
esak ma miŋ imbisôk imiŋ alalô ek nan-
dum kambom ami.
7 Bôk eto hathak thêlô nena,
“Avômalô êŋ esopa ŋgôk ba eloyeŋ hathak
lôk eyaŋ ba inum ba idum sek loma-
loma.” *Etak Ijip*
32:6
Aêŋ ba miŋ môlô nundum aêŋ ami.
8 *Miŋ alalô nandum sek waliliŋ êtôm
bôk ba alalôaniŋ bumalô idum ba avômalô
hatôm 23,000 ema wak doŋtom iyom ami.
9 *Alalô miŋ natatale Anyô Bêŋ êtôm
avômalô vi atu ba bôk idum ba umya
hathaŋ i pôpônô ami.
10 *Ma miŋ nanaŋ abô munuŋmunuŋ êtôm
bôk ba doho idum ba aŋela vovak hiki
pôpônô ami.
11 Nôm takatu ba bôk habitak hathak
avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô
bôlôŋ êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo
leŋ anêŋ daŋ leŋiŋimbi katô ba nayabiŋ i.
12 Aêŋ ba o atu ba hosoŋ nena humiŋ
lôklokwaŋ êŋ ma oyabiŋ o ek miŋ nêm yak
ami.
13 Kambom hathak halôk avômalô leŋiŋ
ek nindum kambom. Ma hudum ek un-
dum kambom ma Wapômbêŋ tem miŋ im-
buliŋ dôm ek o ami. Tem yani êmbôlêm
loŋôndê ek otak auk êŋ ek umiŋ lôklokwaŋ.
Ma tem miŋ etak o ek nêm yak ami.

Miŋ nônêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ma ŋgôkba imbiŋ ami

14 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nônêm am vê ênjêk
ŋgôkba anêŋ ku lo loŋ.
15 Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiŋ
abô êntêk nena thêthôŋ mena mi e?
16 *Kilisi anêŋ thalaleŋ hadum ba alalô
abitak doŋtom lôk anum ba leŋiŋhabi
hathak nôm mavi takatu ba yani hadum
ek hêv alalô sa. Ma polom doŋtom êŋ ma
hatôm Kilisi liŋ kupik ba intu alalô aŋgôli
ba aŋ.
17 *Ma alalô avômalô bêŋ anôŋ aŋ ek in-
jik thô nena alalô sapêŋ lêk athak doŋtom
haviŋ Kilisi ba abitak ôdôŋ te iyom.
18 *Ma lemimimbi esak avômalô Islael.
Thêlô êv iniŋ da hadêŋ ŋê êbôk da ba êbôk
ma sapêŋ eyaŋ nôm da êŋ ma hatôm ethak
doŋtom haviŋ Kilisi ba ibitak ôdôŋ te iyom.
19 *Ma yahanaŋ nena ŋgôk iniŋ nôm lôk
alokwaŋ ma valu iniŋ athêŋ hêk e?
20 *Mi. Ŋê daluk êv da hadêŋ ŋgôk.
Ma ŋgôk takêŋ ma Wapômbêŋ e? Miŋ
yaleŋhaviŋ môlô nosak doŋtom imbiŋ ŋgôk
ami.
21 *Miŋ hatôm nunum êndôk Anyô Bêŋ
anêŋ tase lôk ŋgôk anêŋ imbiŋ ami. Ma miŋ
hatôm noŋgwaŋ ŋgôk anêŋ nôm lôk Anyô
Bêŋ anêŋ imbiŋ ami.
22 *Hatôm alalô nadôk Anyô Bêŋ la ek
ladaŋ e? Ma hêv vovaŋ hadêŋ alalô êŋ ma
tem namô lôklokwaŋ ma miŋ nanêm yak
ami e?

Nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

23 *Môlô onaŋ nena, “Balabuŋ te miŋ
havaloŋ alalô loŋ ami. Ba malêla takatu
alalô leŋiŋhaviŋ nandum ma hatôm.” Ma
doŋtom ya Pol yahanaŋ nena nômkama
sapêŋ tem miŋ nêm môlô sa lôk embatho
môlô loŋ ami.
24 *Ba miŋ lemimimbi oda anêm mavi
iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniŋ mavi
imbiŋ.
25-30 *Ma
“Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêŋ anêŋ.”
Kapya Yeŋ 24:1
Yahabô Wapômbêŋ ba yahaŋ lôk yaleŋmavi
êŋ ma anyôla miŋ hatôm esaŋ ya ami.
Yenaŋ auk nena yaŋgaŋ ma tem yaŋgaŋ.
Ma yahadô ma dô. Anyô vi iniŋ auk miŋ
havaloŋ ya loŋ ami. Aêŋ ba noja alim
vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba oŋgwaŋ.
Miŋ lemim malaiŋ ami.

Ma ŋê daluk doho elam o ek nu noŋgwaŋ
nôm imbiŋ i ba hudum ek nu ma miŋ onaŋ

* **10:5:** Nam 14:29-30 * **10:6:** Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 16:41-49 * **10:16:** Mat 26:26-28 * **10:17:** Lom 12:5 * **10:18:** Wkp 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Lo 32:17; ALK 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16 * **10:22:** Lo 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Lom 15:1-2 * **10:25-30:** Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4

injik i liŋ ami. Noŋgwaŋ iyom. Ma doŋtom anyôla hanaŋ hadêŋ o nena nôm êntêk ma nôm ŋgôkba, êŋ ma miŋ noŋgwaŋ ami ek nêm anyô daluk êŋ sa ek miŋ lamalaiŋ esak o ami. Ma miŋ yahanaŋ hathak ŋê êvhaviŋ ami. Mi. Yahanaŋ hathak ŋê daluk.

31 *Aêŋ ba oaŋ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêŋ iyom ek nobam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

32 *Avômalô Islael lo Glik lôk Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ takatu, ma miŋ nundum nômla ek nosale i thô ami.

33 *Nômkama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêm avômalô vi sa ek neja bulubiŋ. Miŋ yahabôlêm nôm leŋiŋmavi ek yada ami.

11

1 *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveŋgwam.

Pol hanaŋ hathak nendam leŋkadôk siŋ

2 Yahayê nena môlô miŋ lemimpaliŋ yenaŋ abô ami ba yahanaŋ abô mavi hathak môlô. Môlô ovaloŋ yenaŋ auk taksêbôk atu ba êdôŋ ya ba yahadôŋ môlô hathak.

3 *Yaleŋhaviŋ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliŋ ek anyô ma anyô hamô vuliŋ ek avi ma Wapômbêŋ hamô vuliŋ ek Kilisi.*

4 Ba ôpatu ba hadum ek eteŋ mek mena hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ ba hakôk kuluŋ, êŋ ma hêv mama hadêŋ Kilisi atu ba hamô vuliŋ ek yani.

5 Avi takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ lôk eteŋ mek nendam leŋiŋkadôk siŋ ma miŋ nekapiŋ leŋiŋkadôk ŋauŋ ba popam ami. Edam leŋiŋkadôk siŋ ami lôk ekapiŋ leŋiŋkadôk ŋauŋ ba popam, êŋ ma hatôm êv mama hadêŋ ôpatu ba hamô vuliŋ ek i.

6 Avi atu ba miŋ lahaviŋ endam wakadôk ami êŋ ma nekapiŋ wakadôk ŋauŋ. Ma doŋtom nôm êŋ ma nôm mama. Ba intu avi nesak nendam leŋiŋkadôk siŋ.

7-9 *Anyô ma hatôm Wapômbêŋ da ba hik Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ thô. Ba intu yani êkôk nômla êmô wakadôk ami. Anyô ma miŋ epesaŋ hathak avi lokwaŋ ami ma mi. Avi ma epesaŋ hathak anyô lokwaŋ. Miŋ epesaŋ anyô ek nêm avi sa ami, mi, avi ek nêm anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêŋ lôkmaŋgiŋ thô.

10 Aêŋ ba avi nendam leŋiŋkadôk siŋ êtôm lavôŋiŋ te ek aŋela nêgê.

11-12 Avi ibitak anêŋ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêm anêŋ avi aêŋ iyom. Ma doŋtom nômkama sapêŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêŋ miŋ hatôm nenaŋ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenaŋ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi.

13 Lemimhabi aisê? Avi miŋ edam leŋkadôk siŋ ami ba eteŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ êŋ ma mavi e?

14-15 Alalô lôkthô ayala alalôaniŋ auk. Avi iniŋ leŋkadôk ŋauŋ hamô ek imbuliv leŋiŋkadôk siŋ. Ma alalô anaŋ nena yani ma avi mavi. Ma doŋtom anyô atu ba wakadôk ŋauŋ daim yani tem mama.

16 Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodaŋô! Yêlôaniŋ avi lôk avi takatu ba êvhaviŋ Anyô Bêŋ ba êmô luvuluvu ethak edam leŋiŋkadôk siŋ ba intu môlô nundum aêŋ iyom.

Kolin ibuliŋ Wapômbêŋ anêŋ nôm matheŋ

17 Môlô othak doŋtom ma miŋ udum mavi hadêŋ avômalô vi ami. Môlô ubuliŋ i ba intu ya miŋ hatôm yanaŋ abô mavi esak môlô ami.

18 *Yahalaŋô môlô ŋê êvhaviŋ othak doŋtom ma ovak am vose hi lodôŋlodôŋ. Yakô abô êŋ bute ma avanôŋ.

19 Yakô môlô osoŋ nena lodôŋlodôŋ êŋ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêŋ mavi ba hanaŋ mavi ma opalêla mi. Aisê?

20 Môlô othak doŋtom hatôm ŋê êvhaviŋ ma osoŋ nena oaŋ Anyô Bêŋ anêŋ nôm e? Mi!

---

* **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Lom 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16 * **11:3:** Stt 3:16; Ep 5:23

* **11:3:** Abô Glik hathak “vuliŋ” anêŋ ôdôŋ yaŋ nena “lokwaŋ ta”. Aêŋ ba abô 11:3 haveŋ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma anyô sapêŋ ma epesaŋ hathak Kilisi ba êtôm thaŋaŋ. Ma anyô hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma avi halêm anêŋ anyô ba êtôm thaŋaŋ. Ma Anyô Bêŋ hatôm a anêŋ lokwaŋ ta ma hêv Kilisi ba halêm ba hatôm thaŋaŋ.”

* **11:7-9:** Stt 1:26-27; 2:18-23 * **11:18:** 1Ko 1:10-12

21 Môlô doho ômôŋ ba ovasiŋ nôm ba oaŋ paloŋ. Ma doho ema kisi ma doho eyaŋ ba
inum aleba leŋsoam bok.
22 Môlô unyak oŋgwaŋ lo nunum êmô mi
e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbêŋ anêŋ
avômalô êvhaviŋ takatu ba nômkama mi ba
ôŋgô i nena avômalô ôvathek. Ba yanaŋ aisê
êndêŋ môlô? Yambam môlô e? Mi anôŋ!
23 Anyô Bêŋ hadôŋ ya ba intu yandôŋ
môlô aêntêk. Bôlôvôŋ atu ba tem nenaŋ
Anyô Bêŋ Yisu bêŋ ma hawa polom
24 ma hêv lamavi ma haya ba hanaŋ,
“Êntêk ma yenaŋ yaleŋviŋkupik ba yahêv ek
nêm môlô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi
ya.”
25 *Eyaŋ vêm ma hawa tase te aêŋ
iyom ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk
atu ba yahavak hathak yenaŋ thalaleŋ.
Waklavôŋ atu ba unum ma nundum aêŋ ek
lemimimbi ya.”
26 Waklavôŋ môlô oaŋ polom êntêk lôk
unum halôk tase êntêk ma hanaŋ hathak
Anyô Bêŋ anêŋ ŋama lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêŋ anêŋ nôm

27 *Aêŋ ba anyôla hayaŋ lo hanum paloŋ
êŋ ma habuliŋ polom lôk tase êŋ ba Anyô
Bêŋ anêŋ liŋkupik lo thalaleŋ lôk ŋama
habitak hatôm nôm oyaŋ ba ôpêŋ tem in-
dum abô.
28 Avômalô idum ek nejaŋ polom lôk
ninum êndôk tase êŋ ma nêsô i ba neya
vêmam ka nejaŋ.
29 Anyôla hayaŋ lo hanum nôm matheŋ
êntêk ma miŋ lahabi Yisu Kilisi liŋkupik lôk
anêŋ avômalô ami, ôpêŋda hadum ba tem
Wapômbêŋ nêm malaiŋ êndêŋ ôpêŋ.
30 Aêŋ ba intu môlô doho lokwaŋ mi lôk
ôpôm lijiŋ ma bêŋ anôŋ ema.
31 Ma doŋtom alalôda nasô i ba naya êŋa
Wapômbêŋ miŋ hatôm indum abô ek alalô
ami.
32 *Anyô Bêŋ hanaŋ alalô bêŋ ba hêv
malaiŋ hadêŋ alalô ek êndôŋ alalô ek pik
lo leŋ anêŋ daŋ atu ba Wapômbêŋ hêv
avômalô pik vê ma tem miŋ nêm alalô vê
imbiŋ ami.
33 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, waklavôŋ atu ba
môlô ôlêm othak doŋtom ek oŋgwaŋ, êŋ ma
noyabiŋ môlôviyaŋ.
34 Ma môlô doho oma kisi ma oŋgwaŋ
nôm êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak
doŋtom ek miŋ abô la êpôm o ami.
Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêm
auk doho imbiŋ.

12

Lovak Matheŋ anêŋ wapôm lomaloma

1 Aiyaŋ thêlô yahadum ek yapesaŋ
môlônim auk lokbaŋ takatu ba hathak
wapôm lomaloma atu ba Lovak Matheŋ
hêv hadêŋ avômalô.
2 *Sêbôk ba môlô avômalô daluk ma elom
môlô hi mayaliv ek ôêv yeŋ hadêŋ nôm
takatu ba miŋ hatôm enaŋ abô ami.
3 *Aêŋ ba yanaŋ êndêŋ môlô nena Anyô
Bêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hayabiŋ anyôla, êŋ
ma tem miŋ yani esaŋ Yisu ba enaŋ abôma
ami. Ma Lovak Matheŋ iyom intu hatôm
indum ôpêŋ ba enaŋ nena Yisu ma Anyô
Bêŋ.
4 *Wapôm ma lomaloma ma Lovak
Matheŋ ma doŋtom iyom intu hêv.
5 Ma kobom nênêm avômalô sa ma loma-
loma ma Anyô Bêŋ ma doŋtom iyom.
6 Ma ku lomaloma hêk ma doŋtom
Wapômbêŋ ma doŋtom iyom intu hêv
lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô ek nin-
dum.
7 Lovak Matheŋ hadum ku hamô anyô
tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi im-
biŋi.
8 Anyô yaŋ ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô
auk lôkmaŋgiŋ ek enaŋ bêŋ. Ma yaŋ ma
Lovak Matheŋ êŋ hêv auk eyala Wapômbêŋ
anêŋ auk lomaloma.
9 Ma te ma hêv auk hêvhaviŋ lôklokwaŋ.
Ma te ma hêv lôklokwaŋ ek nindum anyô
lijiŋ mavi.
10 Ma te ma hêv ek indum nômbithi
lôklokwaŋ ma yaŋ ma enaŋ Wapômbêŋ
anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ ma
te ma hatitiŋ ŋê evatho avômalô loŋ hathak
iniŋ ku ma te ma hêv abô masôm hadêŋ

* **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29 * **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:** 1Jon 4:2-3 * **12:4:** Lom 12:6

avômalô ma te ma hêv auk ek enaŋ abô masôm takêŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ.
11 *Ku takêŋ lôkthô ma halêm anêŋ Lovak
Matheŋ doŋtom êŋ iyom ba hêv hadêŋ anyô
tomtom hatôm yanida anêŋ lahaviŋ.

Alalô lôkthô ma kupik doŋtom êŋ anêŋ lôbôlôbô

12 *Kupik ma doŋtom iyom, ma doŋtom
anêŋ lôbôlôbô hamô. Anêŋ lôbôlôbô takêŋ
ma bêŋ anôŋ, ma doŋtom kupik doŋtom
hayabiŋ. Ma Kilisi da anêŋ aêŋ iyom.
13 *Alalô lôkthô athik athak Lovak
Matheŋ doŋtom ba abitak kupik doŋtom,
avômalô Islael lôk avômalô Glik ma ŋê lôk
alaŋsi lôk ŋê alaŋsi mi, alalô sapêŋ abitak
hatôm kupik doŋtom iyom. Ma Lovak
Matheŋ doŋtom intu hamô alalô lôkthô
kapôlôŋiŋ.
14 Ma kupik ma miŋ epesaŋ hathak
nômla doŋtom ami. Mi. Bêŋ anôŋ.
15 Veŋ kapô hanaŋ nena, “Baheŋ ma
yaŋda ma veŋ kapô ma yaŋda. Ba intu ya
miŋ kupik bute ami.” Êŋ ma abô avanôŋ e?
Mi. Veŋ kapô ma kupik êŋ bute.
16 Leŋôndôŋ hanaŋ nena, “Maleŋdaluk
ma yaŋda ma leŋôndôŋ ma yaŋda. Ba intu
ya miŋ kupik bute ami.” Êŋ ma abô avanôŋ
e? Mi. Leŋôndôŋ ma kupik êŋ bute.
17 Aêŋ ba kupik lôkthô ma maleŋdaluk
iyom ma tem alalô nadaŋô aisê? Ma kupik
lôkthô ma leŋôndôŋ iyom, ma tem alalô
nadiŋu ôv aisê?
18 Odaŋô! Wapômbêŋ hapesaŋ kupik êŋ
bu tomtom halôk ida iniŋ loŋ hatôm yanida
anêŋ lahaviŋ.
19 Ba intu kupik êŋ bute iyom ma kupik
lôkthô tem aisê?
20 Aêŋ ba kupik êŋ anêŋ lôbôlôbô hamô
ma doŋtom anêŋ kupik ma doŋtom.
21 Maleŋdaluk miŋ hatôm êpôlik esak ba-
heŋ ba enaŋ, “O dô!” Ma leŋkadôk miŋ
hatôm êpôlik esak veŋkapô ba enaŋ, “O dô!”
22 Mi! Kupik lôkthô ma anêŋ loŋ pu-
lusik hamô ba loŋ pulusik takêŋ ma bêŋ ek
eyabiŋ o mavi.
23 Kupik anêŋ loŋ mama alalô athak ape-
saŋ lôk aluviŋ mavi ba adô hêk loŋ kapô.
24 Ma kupik anêŋ loŋ mama mi ma miŋ
alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêŋ
hapesaŋ kupik anêŋ lôbôlôbô atu ba ethak
doŋtom ma hêv athêŋ bêŋ hadêŋ loŋ mama
25 ek batu miŋ nabaki vose ni lodôŋlodôŋ
ami ma nanêm i sa ni ba êlêm.
26 Bute hawa vovaŋ, lôkthô ewa vovaŋ.
Ma bute hawa athêŋ bêŋ, êŋ ma lôkthô êbôi.
27 *Môlô ma Kilisi liŋkupik ba môlô tom-
tom ma hatôm yani anêŋ kupik lôbôlôbô
atu.
28 *Ŋê êvhaviŋ Anyô Bêŋ ma hêv ku lo-
maloma hadêŋ i. Môŋ anôŋ ma aposel,
hayô hêk ma plopet, ma haveŋ yam ma
kêdôŋwaga, vêm ma ŋê ku idum nômbithi
lôk ŋê takatu ba idum avômalô mavi lôk ŋê
takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô
ma ŋê enaŋ abô masôm.
29 Aêŋ ba môlô doho lêk aposel ma doho
plopet ma doho kêdôŋwaga lôk doho idum
nômbithi
30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho
enaŋ abô masôm ma doho ik abô masôm
liliŋ êŋ ma mavi.
31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôŋ
ek vi, êŋ ma ôpôviŋ o ek onja.

Êntêk ma loŋôndê mavi anôŋ te intu tem
yaŋgik thô êndêŋ môlô.

13

Loŋôndê leŋiŋhaviŋ

1 Ôpatu ba hanaŋ abô masôm lôk aŋela
iniŋ abô lomaloma ma doŋtom lahaviŋ
avômalô ami, yani êŋ hatôm subim atu ba
ik ba halaŋ mayaliv lôk yeŋ beleŋ atu ba ibi
ba pôk lili oyaŋ.
2 *Ma ôpatu ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ
auk bêŋ mena hawa auk hathak auk loŋ
kapô ba hanaŋ auk lôkmaŋgiŋ mena anyô
hêvhaviŋ ba hanaŋ ba dumlolê haviyô ba
hi, ma doŋtom lahaviŋ mi hêk ôpêŋ ma
anêŋ ku ma nôm oyaŋ.
3 Ma anyôla hêv anêŋ nômkama ek hêv ŋê
siv sa lôk hêv ida hatôm da atum ma doŋtom
miŋ lahaviŋ avômalô ami, nôm êŋ miŋ hêv
yanida sa ami.

* **12:11:** 1Ko 7:7 * **12:12:** 1Ko 10:17 * **12:13:** Gal 3:28 * **12:27:** Lom 12:5 * **12:28:** Ep 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1 * **13:2:** Mat 17:20

4 Ôpatu ba lahaviŋ avômalô, yani ma
yôhôk mavi ba nêm la êndêŋ avômalô. Yani
miŋ ladaŋ lôk ebam yanida ba êmbôi ami.
5 Ma miŋ indum nôm mama lôk êtôm
anyô paloŋ lôk miŋ laŋaŋa ketheŋ oyaŋ lôk
embaloŋ auk esak kambom bôsêbôk ami.
6 *Leŋhaviŋ ma miŋ habôi hathak kam-
bom ami, mi, habôi hathak abô avanôŋ
iyom.
7 *Ôpatu ba lahaviŋ avômalô hathak
hamô maliŋyaô ma anêŋ hêvhaviŋ hamiŋ
lôklokwaŋ. Ma hathak hêv ma ek
Wapômbêŋ ba hamiŋ majaŋ.
8 Kobom leŋiŋhaviŋ i ma anêŋ daŋ mi.
Ma opalêla takatu ba enaŋ abô plopet ma
thêlôniŋ ku tem anêŋ daŋ. Lôk abô masôm
lomaloma, jiŋaŋ takêŋ tem ênjêk tiŋiŋ. Lôk
auk lôkmaŋgiŋ tem ende ba ni.
9 Ma alalô ayala Wapômbêŋ anêŋ auk
dokte iyom lôk anaŋ anêŋ auk dokte iyom.
10 Ma waklavôŋ atu ba Yisu endelêm ma
ku sapêŋ tem êyô anêŋ daŋ ba injik anôŋ
ma tem enja loŋ ek ku takêŋ lôkthô.
11 Sêbôk ma ya amena ma yahanaŋ abô
inaŋ amena lôk yaleŋhabi inaŋ amena ma
yenaŋ auk inaŋ amena. Ma yahabitak
anyô ma yahatak auk amena.
12 Lêk ma alalô ayê lôk anôŋ ami. Mi.
Ayê dahô oyaŋ. Ma embeŋ yam ma tem
nagê lôk anôŋ. Lêk ayala dokte iyom ma
embeŋ yam ma tem nayala anôŋ biŋ hatôm
Wapômbêŋ lêk hayala alalô lôkthô katô
anôŋ.
13 *Ma nôm lô êntêk iyom hêk. Êvhaviŋ lôk
êv maleŋ ek Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ. Ma
doŋtom leŋhaviŋ iyom intu bêŋ ek nôm lô
êntêk.

14

Alalô leŋiŋmavi anôŋ ek nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

1 *Nosopa loŋôndê leŋiŋhaviŋ iyom ba
nondaŋviŋ ek nonaŋ Lovak Matheŋ anêŋ
abô lomaloma. Lôk nômbêŋ ba nôpôviŋ am
lôklokwaŋ ek nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk
bêŋ ek embatho avômalô loŋ.
2 Ma opalê atu ba hanaŋ hathak abô
masôm miŋ hanaŋ hadêŋ avômalô pik ami.
Mi. Hanaŋ hadêŋ Wapômbêŋ ba hanaŋ abô
loŋ kapô atu ba Lovak Matheŋ hêv hadêŋ
yani. Ba anyôla miŋ hatôm eyala anêŋ ôdôŋ
ami.
3 Ma opalêla takatu ba idum ek nem-
batho avômalô loŋ ma nenaŋ Wapômbêŋ
anêŋ abô esak avômalô pik iniŋ abô, ôpêŋ
havatho thêlô loŋ lôk hathô thêlô ba haya
lôk hêv abô labali hadêŋ i.
4 Ma ôpatu ba hanaŋ abô masôm havatho
yanida loŋ. Ma doŋtom ôpatu ba hanaŋ
Wapômbêŋ anêŋ auk hathak avômalô pik
iniŋ abô, yani havatho avômalô êvhaviŋ loŋ.
5 Yaleŋhaviŋ môlô lôkthô nonaŋ abô
masôm. Ma doŋtom yenaŋ auk lôklokwaŋ
nena nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek
embatho avômalô loŋ. Ôpatu ba havatho
avômalô êvhaviŋ loŋ ma bêŋ anôŋ ek ôpatu
ba hanaŋ hathak abô masôm. Ma doŋtom
anyôla hik abô êŋ liliŋ ba havatho avômalô
êvhaviŋ lôkthô loŋ, êŋ ma mavi anôŋ aêŋ
iyom.
6 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nodaŋô! Yahathôk
ek môlô ba yahanaŋ abô lôk auk mena
yahik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô
mena yahadôŋ avômalô mena yahanaŋ
Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ, êŋ ma hatôm
yahavatho môlô loŋ. Ma doŋtom yahanaŋ
abô masôm ba miŋ môlô oyala ami, êŋ ma
yahavatho môlô loŋ aisê?
7 Ma môlô lemimimbi esak abiŋ lôk gita.
Thêlô ma miŋ nôm lôkmala ami. Ma doŋtom
iniŋ asêŋ hamô. Ma thêlôniŋ pôk halaŋ
mayaliv êŋ ma tem miŋ alalô nadaŋô iniŋ
asêŋ mavi ami.
8 Ma lavuak miŋ halaŋ mavi ami ma
avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê
am?
9 Ma môlô vemimbôlêk ma aêŋ iyom.
Môlô onaŋ abô masôm ma avômalô tem
neyala aisê? Abô êŋ ma hatôm lovak ba
miŋ eyala ami.
10 Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk
pik bêŋ êntêk lôkthô iniŋ ôdôŋ hamô.
11 Aêŋ ba miŋ yahayala abô atu ba anyô
yaŋ hanaŋ anêŋ ôdôŋ ami, êŋ ma hatôm ya
anyô loŋ buyaŋ ma yani anyô loŋ buyaŋ.
12 Ma môlô aêŋ iyom. Môlô othak ôpôviŋ
ek nundum Lovak Matheŋ anêŋ ku loma-

* **13:6:** Lom 12:9 * **13:7:** 1Pi 4:8 * **13:13:** 1Te 1:3 * **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

loma. Aêŋ ba nundilup esak ku yaŋ atu ba tem embatho avômalô êvhaviŋ lôkthô loŋ.
13 Ba intu opalêla takatu ba enaŋ abô hathak abô masôm ma neteŋ mek ek nijik iniŋ abô êŋ liliŋ ek avômalô lôkthô neyala.
14 Ma yahateŋ mek hathak abô masôm, êŋ ma yadahôlôŋ hateŋ mek êŋ. Ma doŋtom yenaŋ auk miŋ havaloŋ ami.
15 Aêŋ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôŋ hateŋ ma yenaŋ auk eteŋ imbiŋ. Lôk yeŋ atu ba yadahôlôŋ hêv ma yenaŋ auk nêm imbiŋ.
16 Hôêv lemmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak abô masôm ma ôpatu ba miŋ halaŋô ami tem miŋ hatôm eyala abô atu ba honaŋ ami. Ba tem miŋ enaŋ nena “avanôŋ” esak anêm mek êŋ ami.
17 Odanêm mek êŋ mavi ma doŋtom miŋ havatho ôpêŋ loŋ ami.
18 Yahamôŋ ek môlô lôkthô hathak yahanaŋ abô masôm ba intu yahanaŋ yaleŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ.
19 Ma yahamô ŋê êvhaviŋ malêvôŋ ba yahanaŋ abô bidoŋna hathak avômalô da iniŋ abô ek yanêm auk êndêŋ i, êŋ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êŋ ma tem thêlô neja auk aisê?
20 *Aiyaŋ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miŋ eyala nômla ami ma noja ŋê bôk talaŋ yôv iniŋ auk.
21 *Eto hêk abô balabuŋ nena Wapômbêŋ hanaŋ avômalô Islel bêŋ ba hanaŋ,
“ ‘Tem yaŋgik vovak ba yanaŋ abô masôm
lôk ŋê pik yaŋ iniŋ abô
êndêŋ avômalô,
ma doŋtom thêlô tem miŋ nedaŋô ya
ami.’
Anyô Bêŋ hanaŋ aêŋ.” *Aisaia 28:11-12*
22 Ba intu abô masôm ma hatôm lavôŋiŋ ba êv hadêŋ ŋê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaŋ ek havatho avômalô loŋ ma hatôm lavôŋiŋ ba êv hadêŋ ŋê êvhaviŋ.
23 *Avômalô êvhaviŋ lôkthô ethak doŋtom ba enaŋ abô masôm lôk vi atu ba miŋ êvhaviŋ ami ba miŋ êdôŋ i ami, elaŋô abô êŋ, ma tem nenaŋ nena môlô ma avômalô molo.
24 *Ma doŋtom môlô onaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô vi loŋ, ma auk êŋ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliŋ.
25 Malêla takatu ba havuŋi hamiŋ yani kapô tem imbitak yaiŋ. Êŋ ma tem yani endek vadôŋ lêlô ba nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ ba enaŋ bêŋ nena, “Avanôŋ biŋ! Wapômbêŋ lêk hamô haviŋ môlô!”

Ku nênêm yeŋ lôkthô imbitak thêthôŋ

26 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô nanaŋ aisê? Alalô ayô athak doŋtom ma doho nênêm yeŋ ma doho nêndôŋ avômalô ma doho nenaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ kapô ma doho nenaŋ abô masôm ma doho nenaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ. Nômbêŋ êŋ imbitak aêŋ ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ.
27 Ba intu anyô ju mena lô la nenaŋ abô masôm ma te êmôŋ ma yaŋ embeŋ yam ma te embeŋ yam anôŋ ek anyô lôkauk la hamô ma enaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ.
28 Aêŋ ba ôpatu ba hanaŋ abô masôm anêŋ ôdôŋ bêŋ te miŋ hamô avômalô malêvôŋ ami, êŋ ma ôpatu ba hanaŋ abô masôm bônôŋ ba imiŋ. Yani enaŋ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêŋ.
29 *Lokwaŋju mena lô la takatu ba Wapômbêŋ hêv abô hadêŋ i ek nenaŋ ma takatu ba êmô ek elaŋô nititiŋ abô takêŋ katô.
30 Anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hamiŋ ba Wapômbêŋ hêv abô halôk anyô yaŋ kapô ek enaŋ, ma ôpêŋ êndôk êmô biŋ ma yaŋ atu imbiyô enaŋ
31 ek môlô sapêŋ tomtom nonaŋ abô ek avômalô sapêŋ nedaŋô ba neja auk ek embatho i loŋ.
32-34 *Wapômbêŋ hathak hasup avômalô sapêŋ ethak doŋtom lôk kapôlôŋiŋ doŋtom. Ma miŋ hadum nômla mayaliv ami. Aêŋ ba avômalô enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ, thêlô ethak eyabiŋ veŋiŋbôlêk.

Avômalô êvhaviŋ ethak doŋtom êŋ ma avi nêmô bônôŋ. Avômalô ôdôŋ êvhaviŋ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aêŋ. Thêlô miŋ hatôm nenaŋ abô ami. Ma thêlôda

* **14:20:** Ep 4:14 * **14:21:** Ais 28:11-12 * **14:23:** Ap 2:13 * **14:24:** Jon 16:8 * **14:26:** 1Ko 12:8-10 * **14:29:** 1Te 5:21 * **14:32-34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

nêmô anyô vibiŋ êtôm atu ba abô balabuŋ hanaŋ.
35 Avômalô êvhaviŋ lêk ethak doŋtom ek nênêm yeŋ, ma avi la hamiŋ ba hanaŋ abô, êŋ ma nôm mama. Aêŋ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miŋ nenaŋ injik vêŋi liŋ.
36 Ma môlô osoŋ nena môlôda intu Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ alaŋ e?
37 *Anyô la hasoŋ nena yani anyô hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ avômalô vi mena hadum Lovak Matheŋ anêŋ ku lomaloma, êŋ ma enaŋ bêŋ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêŋ anêŋ balabuŋ mena mi e?
38 Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêŋ iyom.
39 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nôpôviŋ am ek nonaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ ek embatho avômalô loŋ ma miŋ nôŋgwêk abô masôm loŋ siŋ ami.
40 Ma nundum ku lôkthô thêthôŋ ma miŋ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô

1 Aiyaŋ thêlô, yahadum ek yaŋgik môlônim auk liŋ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv. Môlô bôk olaŋô ba lêk umiŋ lôklokwaŋ.
2 Ma doŋtom yakô môlônim ôêvhaviŋ êŋ anêŋ anôŋ mi. Môlô ovaloŋ abô takatu ba bôk yahanaŋ bêŋ hadêŋ môlô lôklokwaŋ êŋ ma tem nêm môlô bulubiŋ.
3 *Abô bôk êdôŋ ya hathak ma yahadôŋ môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêŋ ôdôŋ. Kilisi hama ek hêv alalôaniŋ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv.
4 *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv.
5 *Pita hayê yani vêm ma aposel laumiŋ ba lahavuju êyê yani.
6 Vêm ma avômalô êvhaviŋ hatôm 500 ethak doŋtom êmô ba êyê yani. Bêŋ anôŋ êmô lôkmala ma vi bôk ema.
7 *Ma yani hik i thô hadêŋ Jems vêm ma aposel lôkthô.
8 *Ma ya hatôm amena atu ba evoloŋ ba intu yani hiki thô hadêŋ ya haveŋ yam anôŋ.
9 *Yahabuliŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ ba intu yahatôm aposel yaônalôk ba ya miŋ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami.
10 *Ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hik anôŋ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêŋ anôŋ hamôŋ ek aposel vi. Ma doŋtom yada miŋ yahadum ku takêŋ ami ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm atu ba hamô haviŋ ya.
11 Yêlô lôk aposel sapêŋ athak anaŋ abô doŋtom hadêŋ môlô ba abô takêŋ intu bôk ôêvhaviŋ yôv.

Avômalô ŋama tem nimbiyô

12 Yêlô athak anaŋ nena Yisu haviyô anêŋ ŋama ma aisê ka môlô vi onaŋ nena miŋ hatôm imbiyô ami?
13 Aêŋ ba ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô anêŋ ŋama ami.
14 Ma Kilisi miŋ bôk haviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma yêlôaniŋ abô takatu ba anaŋ ma anêŋ anôŋ mi hatôm môlônim ôêvhaviŋ anêŋ anôŋ mi aêŋ iyom.
15 Yêlô anaŋ nena Wapômbêŋ bôk hik Kilisi liŋ. Ma ŋê ŋama miŋ iviyô hathak loŋbô ami, êŋ ma Wapômbêŋ miŋ bôk hik Kilisi liŋ ami ba yêlô êv Wapômbêŋ anêŋ abô lelaliliŋ ba adum hatôm abôyaŋ. Êŋ ma malaiŋ bêŋ.
16 Ma ŋê ŋama miŋ iviyô ami, êŋ ma Kilisi miŋ bôk haviyô haviŋ ami.
17 Ma Kilisi miŋ haviyô ami, êŋ ma môlônim kambom hamô denaŋ ba môlônim ôêvhaviŋ miŋ hatôm nêm môlô sa ami.
18 Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviŋ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êŋ bôk êv yak haviŋ.
19 Ma alalô asoŋ nena alalôaniŋ êvhaviŋ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êŋ ma alalô kambom anôŋ ma ŋê puliŋ takatu ba avômalô vi enaŋ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêŋ ŋama

* **14:37:** 1Jon 4:6 * **15:3:** Ais 53:5-12 * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32 * **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 * **15:7:** Ap 1:3-4 * **15:8:** Ap 9:3-6 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** 2Ko 11:23

20 Ma doŋtom Kilisi bôk haviyô yôv anêŋ ŋama. Yani hatôm vuŋ môŋ atu ba halôk môŋ ba hayôk. Ba alalô ayê vuŋ môŋ êŋ ma ayala nena bêŋ anôŋ tem êyôk embeŋ yam. Ma Yisu haviyô môŋ ba ŋê ŋama lôkthô tem nimbiyô esak loŋbô aêŋ iyom.
21 *Ma anyô yaŋ hadum ba ŋama habitak. Ma yaŋ hadum ba ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô.
22 Aêŋ ba alalô ma Adam anêŋ avômalô ba intu tem nama. Ma doŋtom vi atu ba êvhaviŋ Kilisi tem neja lôkmala esak loŋbô.
23 *Ba ôdôŋ ju êŋ iniŋ wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuŋ yôk môŋ atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anêŋ avômalô nimbiyô aêŋ iyom.
24-25 *Kilisi tem eyabiŋ anêŋ nômkama lôkthô endeba etak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ yani nêmô vakapô vibiŋ am. Êŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ tem êyô ma tem imbuliŋ kiŋ lo ŋê bêŋbêŋ ma ŋgôk lomaloma. Ma nêm loŋ lôkliŋyak êmbôni êndêŋ Lambô Wapômbêŋ.
26 *Ma nôm kambom anôŋ atu ba yani imbuliŋ embeŋ yam, êŋ ma ŋama
27 *hatôm bôk enaŋ nena,
“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani
vakapô vibiŋ.” *Kapya Yeŋ 8:6*
Aêŋ ba Wapômbêŋ da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibiŋ. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibiŋ ma doŋtom Wapômbêŋ da hamô vuliŋ.
28 Wapômbêŋ hadum anêŋ ku hatak nômkama sapêŋ hamô Kilisi vakapô vibiŋ endeba anêŋ daŋ ma tem etak Nakaduŋ êmô yani vibiŋ, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduŋ vibiŋ ek Wapômbêŋ êmô nômkama sapêŋ vuliŋ.
29 Ma ŋê ŋama miŋ ewa lôkmala hathak loŋbô ami ma aisê hathak ŋê takatu ba ithik ŋaŋ ek nênêm ŋê ŋama sa? Aêŋ ba ŋê ŋama miŋ iviyô ami ma idum aêŋ eka?
30 *Ma aisê ka yêlô ana loŋ takatu ba yêlô apôm malaiŋ lomaloma?
31 Wak nômbêŋ intu ma yahama! Aiyaŋ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhaviŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ atu ba hadum ku hamiŋ môlô ba yahanaŋ abô avanôŋ.
32 *Bôk yaha Epesus yôv ek yaŋgik vovak imbiŋ alim kambom atu. Ma abô hathak ŋê ŋama iviyô hathak loŋbô ma abô êŋ abôyaŋ, êŋ ma tem miŋ yandum aêŋ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniŋ abô nena,
“Alalô naŋgaŋ ba nanum yapiŋ ek yamuŋ
ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*
33 Abô bute hanaŋ nena, “Avômalô kambom ethak ibuliŋ avômalô mavi.” Ba intu miŋ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami.
34 Môlô doho miŋ oyala Wapômbêŋ ami. Ba intu yahanaŋ ek nêm mama êndêŋ môlô. Aêŋ ba môlô nubiyô nombeŋ thêthôŋ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma tem yaŋda

35 Ma doho enaŋ, “Avômalô ŋama tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?”
36 *Môlô avômalô auk mi! Miŋ hovatho yaŋvêk ami êŋ ma tem enja lôkmala esak loŋbô aisê?
37 Hovatho ku te ma hovatho anêŋ anôŋ e? Mi. Hovatho anêŋ vêk iyom.
38 Wapômbêŋ da hêv yaŋvêk takêŋ iniŋ liŋkupik hatôm yanida anêŋ lahaviŋ. Yani hêv yaŋvêk takêŋ da leŋviŋkupik tomtom.
39 Vathiap lôkthô miŋ hatôm doŋtom ami. Anyô iniŋ vathiap yaŋda, ma alim iniŋ te da, menak iniŋ te da, ma alim ŋgwêk iniŋ te da.
40 Ma nômkama leŋ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leŋ da anêŋ lêlêyaŋ hamô ma nômkama pik anêŋ lêlêyaŋ da hamô aêŋ iyom.
41 Ma wak anêŋ lêlêyaŋ yaŋda ek ayôŋ anêŋ ma vuliŋ anêŋ te da. Ma vuliŋ lomaloma da iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom.
42 Ma kupik takatu ba iviyô hathak loŋbô iniŋ lêlêyaŋ hamô aêŋ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êŋ ma yaŋda ba tem miŋ epalê ami.
43 *Kupik atu ba elav êŋ ma anêŋ athêŋ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô

* **15:21:** Lom 5:12 * **15:23:** 1Te 4:16; ALK 20:5 * **15:24-25:** Mat 22:44 * **15:26:** ALK 20:14 * **15:27:** Sng 8:6
* **15:30:** Lom 8:36 * **15:32:** Ais 22:13 * **15:36:** Jon 12:24 * **15:43:** Plp 3:20-21

êŋ ma lôkmaŋgiŋ. Ma kupik atu ba elav, êŋ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma anêŋ lôklokwaŋ bomaŋ.
44 Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loŋbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôŋ. Kupik pik hamô ba intu kupik leŋ hamô aêŋ iyom.
45 *Bôk eto nena,
“Adam môŋ habitak hatôm nôm lôkmala.”
Môŋ Anôŋ 2:7
Ma doŋtom Adam yaŋ atu ba haveŋ yam ma kupik dahô lôkmala anêŋ ôdôŋ ba tem nêm lôkmala.
46 Aêŋ ba dahô êŋ miŋ habitak môŋ ami. Ma kupik pik atu ba hamôŋ vêmam ka miŋ dahô lôkmala êŋ haveŋ yam.
47 Ma anyô môŋ habitak anêŋ pik ma anyô yaŋ haveŋ yam halêm anêŋ malak leŋ aêŋ iyom.
48 Aêŋ ba avômalô takatu ba êmô pik, êŋ ma anyô pik atu anêŋ. Ma avômalô malak leŋ ma êtôm anyô malak leŋ atu anêŋ.
49 Alalô lêk awa leŋviŋkupik anyô pik anêŋ ma embeŋ yam ka tem naja anyô malak leŋ anêŋ liŋkupik aêŋ iyom.
50 Aiyaŋ thêlô, yahanaŋ nena kupik lôk thalaleŋ atu ba hapalê tem miŋ êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak ami. Ma nôm atu ba hapalê tem miŋ enja nôm atu ba tem miŋ epalê anêŋ loŋ ami.
51 *Nodaŋô! Ya tem yanaŋ abô loŋ kapô te êndêŋ môlô. Alalô sapêŋ tem miŋ nama ami ma leŋviŋkupik sapêŋ tem imbitak yaŋda.
52 Alalô tem nadaŋô abiŋ ali atu ba anêŋ daŋ anêŋ asêŋ ma kasana ma tem ŋê ŋama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaŋda.
53 *Ma kupik palê êŋ imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami. Ma kupik ŋama êŋ imbuliv i esak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami.
54 *Ma kupik palê êŋ havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ epalê ami lôk kupik ŋama havuliv i hathak kwêv yaŋ atu ba tem miŋ ema ami aêŋ iyom, êŋ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôŋ nena,
“Lôklokwaŋ lovak ba hatôkwêŋ ŋama.” *Aisaia 25:8*
55 *“Ŋama ma anêm lôklokwaŋ o lovak êsê?
Ŋama ma anêm siniŋ nuŋgwik anyô vônô êsê?” *Hosea 13:14*
56 *Ŋama anêŋ siniŋ ma kambom lomaloma. Ma kambom hawa lôklokwaŋ hêk balabuŋ.
57 Ba nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ! Yani hêv alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.
58 Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, môlô oyala nena udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ba ku êŋ tem miŋ anôŋ mi ami. Mi. Ba intu numiŋ lôklokwaŋ ma miŋ notak nômla ek êyôkwiŋ môlô ami. Ma nônêm am dedauŋ ek nundum Wapômbêŋ anêŋ ku êŋ.

16

Pol hanaŋ hathak da atu ni Jelusalem

1 *Yahanaŋ abô êntêk hathak da takatu ba tem môlô nônêm êndêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ. Nundum êtôm atu ba yahanaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô Galesia.
2 Sonda lôkthô anêŋ wak te môŋ ma vithêla atu ba ôpôm ma nômbi sam ni lodôŋlodôŋ ba notak valuseleŋ da êndôk kolopak te ek imbitak bêŋ anôŋ ek yahayô ma da takêŋ bôk usup yôv.
3 Ma nodam anyô doho ek yato kapya te imbiŋ ek injik i thô ek neja môlônim wapôm takêŋ ba ini Jelusalem.
4 Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem ŋê êŋ nimbiŋ ya ek yêlô ana.

Pol lahaviŋ ni Kolin

5 *Tem yana Masedonia ba yamô wak doho vêm ka tem yasôk ek môlô.
6-7 *Yahathôŋ. Miŋ yaleŋhaviŋ yaŋgê môlô ma yatak môlô ketheŋ ami. Yaleŋhaviŋ nena yamô imbiŋ môlô êtôm wak doho vêmam êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Ba intu beleŋ simbak haviŋ ba tem yamô imbiŋ môlô wak doho mena injo ek batu môlô nônêm ya sa ek loŋ alêla takatu ba tem yana.

* **15:45:** Stt 2:7 * **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:** Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Lom 7:13 * **16:1:** Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * **16:5:** Ap 19:21 * **16:6-7:** Lom 15:24 * **16:8-9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

8-9 *Avômalô Epesus bêŋ anôŋ ethak êdô yenaŋ ku. Ma doŋtom loŋôndê nindum ku ek nênêm i sa lêk abyaŋ ba intu tem yamô loŋ êŋ endeba Pentikos.

10 *Timoti hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môlô noyabiŋ am ek yani miŋ êkô esak môlô ami. Ma wak takatu ba hamô haviŋ môlô ma noyabiŋ yani mavi.

11 *Ma miŋ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môlô ma nônêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêŋ ya. Tem yayabiŋ yani lôk iviyaŋ takatu ba tem nêlêm nimbiŋ yani.

12 *Yahanaŋ hathak alalôaniŋ aiyaŋ Apolo. Yahanaŋ abô lôklokwaŋ ek yani êsôk imbiŋ iviyaŋ doho ek nêgê môlô. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêŋ wak alê atu ba yanida lahaviŋ.

13 Nômô lêlê lôk nobaloŋ êvhaviŋ loŋ. Numiŋ lôklokwaŋ êtôm anyô ŋê.

14 Ma nundum nômkama lôkthô esak leŋiŋhaviŋ iyom.

15 *Môlô oyala nena Stepanas lôk anêŋ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviŋ môŋ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedauŋ ek êv avômalô matheŋ sa. Aiyaŋ thêlô, yahêv abô lôklokwaŋ hadêŋ môlô

16 ek nômô avômalô takêŋ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêŋ anêŋ ku vibiŋ.

17 Ya miŋ yahamô haviŋ môlô ami ba yaleŋ hik ya bêŋ anôŋ. Ma doŋtom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yaleŋ halôk biŋ

18 lôk yaleŋ mavi. Ma môlô aêŋ iyom. Aêŋ ba noja ŋê anêŋ aêŋ thô êtôm ŋê athêŋ bêŋ.

Abô anêŋ daŋ

19 *Avômalô êvhaviŋ anêŋ plovins Esia êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô. Akwila lo Plisila enaŋ iniŋ leŋiŋhaviŋ anôŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ lôk avômalô vi atu ba êv yeŋ êmô thai iniŋ unyak.

20 Ŋê êvhaviŋ lôkthô anêŋ loŋ êntêk êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhôk matheŋ.

21 Ya Pol da yahato yaleŋmavi êntêk hathak ya da yabaheŋ.

22 *Anyôla miŋ lahaviŋ Anyô Bêŋ ami, vovaŋ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêŋ.

23 Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô.

24 Yenaŋ yaleŋhaviŋ êmô imbiŋ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

* **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Ti 4:12 * **16:12:** 1Ko 3:6 * **16:15:** 1Ko 1:16 * **16:19:** Ap 18:2,18,26 * **16:22:** Gal 1:8-9; ALK 22:20

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Kolin
Abô môŋ

Kêdôŋwaga abôyaŋ êmô Kolin ba enaŋ nena Pol miŋ aposel anôŋ ami. Lôk enaŋ nena Pol ma anyô abôyaŋ. Pol halaŋô abô takêŋ ba intu hato kapya êntêk ek injik thô nena ŋê takêŋ iniŋ abô ma abôyaŋ. Ma hanaŋ haviŋ nena da takatu ba thêlô bôk enaŋ nena tem nênêm ma nênêm ni.

Pol hamô Masedonia ba hato kapya êntêk hadêŋ 55 AD la.

1 Ya Pol atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak êtôm Yisu Kilisi anêŋ aposel yai lôk aiyaŋ Timoti ato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Kolin lôk avômalô matheŋ takatu ba êmô plovins Akaia.
2 Wapôm lôk labali êlêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.

Wapômbêŋ atu hêv alalô thêvô

3 *Nambô Wapômbêŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lambô ma lahiki anêŋ alaŋ ba hêv alalô thêvô lôk hêv alalô sa.
4-5 *Alalô athak apôm Kilisi anêŋ malaiŋ lomaloma ba hayô siŋ ba halelope. Ma doŋtom yani hathak hêv alalô thêvô aêŋ iyom. Aêŋ ba alalô apôm malaiŋ ma hêv alalô thêvô ek nanêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ thêvô esak thêvô atu ba bôk Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô.
6 Ma yêlô apôm malaiŋ ek môlô noja bulubiŋ lôk thêvô. Ma Kilisi hêv yêlô thêvô êŋ ek môlô noja aêŋ iyom. Aêŋ ba ôpôm malaiŋ hatôm yêlô êŋ ma thêvô êŋ hadum ba tem numiŋ lôklokwaŋ lôk maliŋyaô.
7 Môlô unim malaiŋ hatôm yêlôaniŋ ma yêlô aêv maleŋiŋ nena môlô tem numiŋ lôklokwaŋ ba noja thêvô êtôm intu yêlô awa.
8 *Aiyaŋ thêlô, nodaŋô! Yêlô bôk amô plovins Esia ma awa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ aleba hamô yêlô lu ba malimmalim ba asoŋ nena tem nama.
9 Avanôŋ! Yêlô kapôlôŋiŋ hanaŋ nena tem yêlô nama êtôm enaŋ hathak anyô kambom hamiŋ loŋ idum abô. Malaiŋ êŋ hadum ba yêlô anaŋ nena, “Wapômbêŋ da iyom hatôm ma yêlô mi. Yani iyom intu hik ŋê ŋama liŋ.”
10-11 *Yani hêv yêlô vê hêk malaiŋ takatu ba hadum ek injik yêlô vônô ma hawa yêlô hathak loŋbô. Môlônim ku hêk ek noteŋ mek ma yêlô aêv maleŋiŋ nena tem yani nêm yêlô bulubiŋ. Avanôŋ! Avômalô bêŋ anôŋ neteŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ma tem nêm wapôm êndêŋ yêlô. Ma tem avômalô bêŋ anôŋ nêgê lôk nenaŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

Pol miŋ hasau avômalô Kolin ami

12-14 *Yêlô miŋ asopa auk pik ami. Mi. Wapômbêŋ hêv wapôm ba intu yêlô lêk atitiŋ yêlôaniŋ ku ba ayê nena avaloŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ba anaŋ abô anôŋ ma miŋ avôv môlônim auk ek yêlô aêv yêlôda liŋ ami. Yêlô adum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô. Ma sêbôk atu ba amô haviŋ môlô ma yêlô ayabiŋ i dedauŋ mavi ek nandum aêŋ iyom. Ma abô takatu ba bôk yêlô ato hadêŋ môlô êŋ ma yêlôaniŋ auk anôŋ ba môlô lêk osam ba oyala yôv. Aêŋ ba yêlô ayê yêlôaniŋ ku nena mavi. Ma lêk môlô oyala yêlôaniŋ auk dokte. Yakô vêmam ka tem môlô noyala yêlôaniŋ auk lôkthô ma tem alalô napesaŋ abô imbiŋ i. Ma waklavôŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ endelêm ma tem môlô nobam yêlô êtôm atu ba tem yêlô nabam môlô aêŋ iyom.

15-16 *Ma yahayala nena môlônim auk ma hatôm yenaŋ. Ba intu yaleŋhaviŋ yasôk ek môlô vêm ka yana plovins Masedonia ma yambôalêm esak loŋbô ek môlô nônêm ya sa ek nôpôpêk nômkama ek yana Judia. Ba intu yaleŋhaviŋ yasôk ek môlô bôlôŋ ju ma yanêm yaleŋmavi bôlôŋ ju êndêŋ môlô.
17 Ma doŋtom yahik yenaŋ auk liliŋ. Ba lêk môlô onaŋ nena ya anyô auk pik ba yahasau môlô ba miŋ yahathôk ami. Ba môlô onaŋ nena ya hathak yahanaŋ abô luvi nena “avanôŋ” lo “mi”, aêŋ e?

* **1:3:** Lom 15:5 * **1:4-5:** Sng 34:19 * **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Ti 4:18 * **1:12-14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16 * **1:15-16:** 1Ko 16:5-6

18 Wapômbêŋ hathak hanaŋ abô avanôŋ iyom. Ba intu yêlôaniŋ abô takatu ba anaŋ ma avanôŋ aêŋ iyom ba miŋ anaŋ abô takêŋ lôk leŋ luvi ami.

19 *Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ nakaduŋ ôpatu ba ya lôk Silas ma Timoti anaŋ anêŋ abô bêŋ hadêŋ môlô ba Wapômbêŋ hanaŋ abôla hathak yani ma miŋ hasau ami. Mi! Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ anêŋ “avanôŋ!”

20 *Wapômbêŋ habutiŋ abô lomaloma ba hanaŋ, “Avanôŋ! Yisu Kilisi tem injik yenaŋ abô sapêŋ thô.” Ba intu alalô aêvhaviŋ Kilisi ba anaŋ nena “avanôŋ” ek Wapômbêŋ enja athêŋ lôkmaŋgiŋ.

21 Ma Wapômbêŋ da hanaŋ nena alalô ma Kilisi anêŋ avômalô ba habi baŋ hayô hêk yani lôk alalô aêŋ iyom ek embatho alalô loŋ ek nambitak anêŋ avômalô.

22 *Ma hakak sêk hayô hêk alalô ek injik thô nena alalô ma anêŋ avômalô ma hatak anêŋ dahô halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nayala nena anêŋ abô tem injik anôŋ.

23-24 *Yêlô miŋ anyô bêŋ ek nasaŋ môlô ba nanaŋ nena, “Nônêmimbiŋ.” Mi! Môlôda bôk ôêvhaviŋ ba umiŋ lôklokwaŋ yôv. Ba intu alalô ŋê lôk iviyaŋ ek nandum ku imbiŋ i ma nanêm leŋiŋmavi ni ba êlêm. Aêŋ ba yahamiŋ Wapômbêŋ ma ba yahanaŋ abô êntêk. Yakô yasôk Kolin ma tem yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ba intu miŋ yahathôk ami.

2

1 *Ba yenaŋ auk thekthek nena tem miŋ yasôk lôk malaiŋ bôlôŋ te imbiŋ ami.

2 Yahêv malaiŋ hadêŋ môlô ma opalê te tem indum yaleŋmavi? Môlô takatu ba yahêv malaiŋ e? Yakô mi.

3 Môlô ma avômalô takatu ba othak udum yaleŋmavi. Aêŋ ba bôk yahato kapya ek alalô miŋ naja malaiŋ ami. Yenaŋ auk ma thekthek nena alalô lôkthô lêk athak doŋtom lôk leŋiŋmavi iyom.

4 *Yaleŋmalaiŋ lôk yaleŋ hik ya ma yahalaŋ ma bôk yahato kapya bôsêbôk lôk yamaleŋ thôk. Miŋ yahato kapya êŋ ek nêm môlô malaiŋ ami. Mi. Yahato ek injik thô nena yaleŋhaviŋ môlô bêŋ anôŋ.

Nodate kapôlômim ek ŋê idum kambom

5 Malaiŋ takatu ba ôpatu hêv hadêŋ ya Pol ma hatôm hêv malaiŋ êŋ hadêŋ alalô lôkthô. Betha ya iyom mena alalô lôkthô la.

6 Malaiŋ takatu ba bôk avômalô êvhaviŋ êv hadêŋ yani ma hatôm.

7 Ma ôpatu ba kapô malaiŋ kambom ma nodate kapôlômim ek yani ma noja yani itup siŋ ek miŋ la injiki ami.

8 Ba intu yahanaŋ lôklokwaŋ nena môlô nopesaŋ abô ba lemimmavi esak yani.

9 Bôk yahato hathak malaiŋ takatu ek injik môlô thô ek yaŋgê nena môlô ôtôm avômalô osopa abô mena mi e?

10 Injo. Betha ôpêŋ hadum kambom ami la. Ba intu nodate kapôlômim ek ôpêŋ ek yandate yenaŋ aêŋ iyom. Yahamiŋ Kilisi ma, ma tem ênjê nena lêk yahalate yakapôlôŋ ek yani ek yanêm môlô sa

11 *ek alalô miŋ natak sawa bute ênjêk ek Sadaŋ esau alalô ami. Alalô ayala anêŋ auk êŋ.

Aposel ma tabô lukmuk anêŋ ŋê ku

12 *Anyô Bêŋ da hadum ba yaha Tloas ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi atu ba hathak Kilisi bêŋ.

13 *Ma doŋtom miŋ yahapôm Titi ami denaŋ ba yakapôlôŋ malaiŋ ba yahanaŋ yaŋsiŋ ma yaha plovins Masedonia.

14 Aêŋ ba nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ. Yani lovak ba halom alalô takatu ba Yisu Kilisi anêŋ avômalô ba aloyeŋ lôk leŋiŋmavi. Wapômbêŋ hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ ba intu avômalô tem neja anêŋ auk êtôm nômla ôv mavi embeŋ luvuluvu.

15 Alalô ma Kilisi anêŋ da atu ba ôv mavi ba êv hadêŋ Wapômbêŋ ba avômalô lôkthô iliŋu ôv êŋ. Avômalô takatu ba ewa bulubiŋ lôk takatu ba i loŋ nimbuliŋ i.

16 *Avômalô vi iliŋu alalô hatôm nôm ôvpalê takatu ba hadum ek ema ba havôv thêlô i ek nema. Ma vi iliŋu alalô hatôm nôm ôv lôkmala takatu ba havôv i ek nêm

* **1:19:** Ap 18:5 * **1:20:** ALK 3:14 * **1:22:** 2Ko 5:5; Ep 1:13-14 * **1:23-24:** 1Pi 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21 * **2:4:** Ap 20:31 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Ap 20:1 * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

lôkmala. Aêŋ ba anyôla miŋ lôkmaŋgiŋ anôŋ ek indum Wapômbêŋ anêŋ ku ami.
17 Avômalô doho iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ek neja valuseleŋ. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ hêv ba amiŋ thohavloma. Aêŋ ba anaŋ abô te ma avanôŋ iyom.

3

1 *Môlô osoŋ nena yêlô aêv i liŋ e? Mi. Yêlô miŋ anaŋ hadêŋ môlô nena noto kapya lôk abô mavi ek avômalô vi neja yêlô thô ami. Mi. Avômalô vi idum aêŋ. Ma yêlô ma mi.
2 *Môlôda intu yêlôaniŋ kapya atu eto hêk yêlô kapôlôŋiŋ. Ba avômalô lôkthô esam ba eyala.
3 *Môlô uik thô nena môlô ma kapya halêm anêŋ Yisu. Ba yêlôaniŋ ku anêŋ anôŋ ma miŋ eto hathak kêlêpê ami ma hathak Wapômbêŋ lôkmala anêŋ Lovak Matheŋ. Miŋ eto hathak valu petap ami ma halôk anyô kapôlôŋiŋ.
4 Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô takatu ba amiŋ Wapômbêŋ ma. Aêŋ ba intu alalô ayala avanôŋ biŋ nena abô takêŋ ma avanôŋ iyom.
5 Yêlô da ma lôkmaŋgiŋ ba hatôm nanaŋ, “Yêlô hatôm.” e? Mi. Wapômbêŋ da hadum ba ku takatu ba yêlô adum ma habitak mavi.
6 *Tabô bô takatu ba eto hathak hik avômalô vônô. Ma doŋtom Lovak Matheŋ hêv lôkmala. Wapômbêŋ hadum yêlô abitak lôklokwaŋ ek nandum tabô lukmuk anêŋ ku atu ba miŋ eto ami. Mi. Lovak Matheŋ da hayabiŋ.

Tabô lukmuk anêŋ lôkmaŋgiŋ

7 *Tabô bô ma edabêŋ valu ba eto hathak. Ma deda bêŋ habi hayô hêk Mose ba habi avômalô Islael maleŋiŋ loŋ ba miŋ hatôm nêgê Mose thohavloma ami. Vêm ma deda hale hi yaôna ma doŋtom thêlô miŋ hatôm nêgê ami denaŋ. Odaŋô! Tabô halêm lôk deda bêŋ ma doŋtom anêŋ ku ma havôv ŋama halêm haviŋ.
8 Ma Lovak Matheŋ anêŋ ku hamôŋ lôk anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek tabô bô anêŋ.
9 *Odaŋô! Tabô bô anêŋ ku ma halêm lôk deda. Ma doŋtom avômalô miŋ esopa ami ba intu Wapômbêŋ hanaŋ, “Môlô noma.” Ma tabô lukmuk anêŋ ku ma hapesaŋ loŋôndê ek indum avômalô nimbitak thêthôŋ. Ba intu anêŋ deda ma mabuŋ anôŋ hamôŋ ek tabô bô anêŋ.
10 Deda haveŋ yam hamôŋ ek yaŋ bô ba deda bô lêk hi ba mi.
11 Ma yaŋ halêm lôk deda ma doŋtom lêk hale hi mabô. Ma yaŋ ma tem ida imbi deda wak nômbêŋ intu. Ba intu anêŋ deda ma lôkmaŋgiŋ anôŋ ek yaŋ.
12 Aêŋ ba yêlô aêv maleŋiŋ hadêŋ tabô lukmuk. Ba intu miŋ akô ami ma anaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ.
13 *Yêlô miŋ avuliv maleŋiŋ siŋ hatôm Mose ami. Deda thohavloma hale hi yaôna ma doŋtom yani havuliv ma siŋ ba miŋ hatôm avômalô Islael nêgê ami.
14 Thêlô esam balabuŋ tabô takêŋ ma doŋtom iniŋ auk thekthek hatôm ivuliv i siŋ ba intu miŋ eyala abô takêŋ ami aleba lêk êntêk. Anyôla miŋ hatôm nêm sôp êŋ vê ênjêk anêŋ auk ek eyala abô takêŋ ami. Mi. Kilisi iyom.
15 Avanôŋ! Lêk êntêk ŋê bêŋbêŋ esam Mose anêŋ balabuŋ ma doŋtom sôp êŋ havuliv kapôlôŋiŋ siŋ denaŋ.
16 *Ma anyôla hale i liliŋ ba hasopa Anyô Bêŋ êŋ ma hatôm hêv sôp êŋ vê.
17 *Anyô Bêŋ ma hatôm Lovak Matheŋ. Ma loŋ atu ba Lovak Matheŋ haveŋ, êŋ ma hatôm hapole alalôaniŋ yak vê.
18 Alalô maleŋiŋ ma miŋ avuliv siŋ ami ba lêk ayê Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ hatôm alalô ayê thonaŋiŋ lo maleŋiŋ halôk liyali. Yanida intu Lovak Matheŋ êŋ ba hêv deda lôkmaŋgiŋ anôŋ halêm ba halêm aleba abitak yaŋda hatôm yanida. Alalô ma hatôm liyali ba ik deda êŋ thô ek avômalô vi nêgê.

4

* **3:1:** Ap 18:27; 2Ko 5:12 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; Jon 6:63; 1Ko 11:25 * **3:7:** Kis 34:29 * **3:9:** Lo 27:26; Lom 1:17 * **3:13:** Kis 34:33 * **3:16:** Kis 34:34 * **3:17:** Jon 8:36; Lom 8:2

Aposel ma êtôm uŋ anôŋ

1 Ma Wapômbêŋ lahiki hathak yêlô ba hêv ku êntêk hadêŋ yêlô. Ba intu yêlô naminŋ lôklokwaŋ ma miŋ natak ami.

2 *Yêlô avôliŋ dômiŋ ek nôm mama takatu ba hêk loŋ kapô ba miŋ avuŋ abô ba asau avômalô lôk aluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Wapômbêŋ hayê yêlô. Aêŋ ba yêlô ik abô avanôŋ thô ma avômalô ititiŋ yêlôaniŋ ku ba eyala nena yêlô adum thêthôŋ.

3-4 *Ma doŋtom anyô bêŋ bôlôŋ êntêk Sadaŋ bôk havuliv avômalô maleŋiŋ siŋ ba miŋ êvhaviŋ ami. Ba intu yêlôaniŋ Abô Mavi hêk loŋ kapô ma avômalô takêŋ lêk idum ek nema ba miŋ hatôm nêgê Abô Mavi anêŋ deda atu ba enaŋ hathak anyô lôkmaŋgiŋ Yisu Kilisi ami. Yanida ma Wapômbêŋ.

5 Yêlô anaŋ bêŋ nena Yisu Kilisi ma Anyô Bêŋ. Ma yêlôda atôm môlônim ŋê ku ek nandum Yisu anêŋ ku. Ma yêlô miŋ aêv yêlôda liŋ ami.

6 *Wapômbêŋ bôk hanaŋ, “Deda tem imbi êyô ênjêk momaŋiniŋ ba imbitak deda”. *Môŋ Anôŋ 1:3*
Ba Wapômbêŋ êŋ iyom intu habi deda êŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nagê Kilisi thohavloma. Êŋ ma hatôm alalô ayê Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ aêŋ iyom.

7 *Ma deda lôk Abô Mavi êŋ ma hatôm payeŋ atu ba halôk uŋ anôŋ kapô ek injik thô nena anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ ma Wapômbêŋ anêŋ ma miŋ halêm anêŋ alalô ami.

8 *Vovaŋ lomaloma hapôm yêlô ma doŋtom miŋ hakapiŋ yêlô loŋ ami. Hadum ek injik yêlô sesoŋ aleba nanaŋ aisê. Ma doŋtom miŋ hadum yêlô popabuk ami.

9 Maleŋ thêlêv hathak yêlô ma doŋtom ayala nena Anyô Bêŋ miŋ hatak yêlô ami. Êpêŋ yêlô ba ama yak ma doŋtom miŋ ama ami.

10-11 *Wak nômbêŋ intu yêlô takatu ba asopa Yisu ba amô lôkmala ma avômalô idum ek nijik yêlô vônô êŋ ma hatôm ik Yisu anêŋ lôkmala atu ba hamô yêlôaniŋ kupik pik thô. Aêŋ ba Yisu anêŋ ŋama lêk hamô yêlô leŋviŋkupik kapô ek injik Yisu anêŋ ŋama lôk lôkmala thô. Luvi êntêk lêk hamô.

12 Aêŋ ba ŋama hadum ku hamô yêlô ma doŋtom lôkmala hadum ku hamô môlô.

13 Bôk eto hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya nena,
“Yahêvhaviŋ ba intu yahanaŋ.” *Kapya Yeŋ 116:10*
Ma yêlô aêvhaviŋ aêŋ iyom. Ba intu yêlô anaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô mavi.

14 *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hik Anyô Bêŋ Yisu liŋ hêk ŋama ma tem indum aêŋ êndêŋ yêlô ba endom alalô lôkthô ba ana namô imbiŋ Yisu. Aêŋ ba intu yêlô anaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ.

15 Yahawa malaiŋ takêntêk ek nêm môlô sa ek Wapômbêŋ imbi anêŋ wapôm sam êndêŋ avômalô bêŋ anôŋ endeba leŋiŋmavi indumbak ni ba ni ek nebam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋ.

16 *Aêŋ ba miŋ hadum yêlô apôlik ba atak ku takêŋ ami. Mi. Alalô leŋviŋkupik lêk hapalê ma doŋtom dahôlôŋiŋ halumbak ba habitak lukmuk hi ba hi.

17 *Ma alalôaniŋ malaiŋ ma vumvum ba hamô vauna. Ma doŋtom tem injik anêŋ anôŋ lôkmaŋgiŋ atu ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba êmô vuliŋ ek nômkama lôkthô.

18 *Ma nôm takatu ba hôyê ma tem nêm yak ba ni. Ma nôm takatu ba miŋ hôyê ami ma tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ba intu miŋ maleŋiŋkilik hathak nôm takatu ba ayê iyom ami. Mi. Alalô athak atitiŋ nôm takatu ba miŋ hatôm nagê ami.

5

Leŋviŋkupik lukmuk

1 *Alalôaniŋ leŋviŋkupik ma hatôm unyak kudum. Ma ayala nena ibuliŋ unyak êŋ ma tem naja leŋviŋkupik yaŋ atu ba hatôm unyak anôŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ba hamô malak leŋ ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Unyak êŋ ma miŋ ŋê pik epesaŋ hathak baheŋiŋ ami.

* **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5 * **4:3-4:** Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:6:** Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8; 7:5 * **4:10-11:** 1Ko 15:31; Lom 8:36 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:16:** Ep 3:16 * **4:17:** Lom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7 * **5:2:** Lom 8:23

2 *Ma alalô alaŋ ba adum ek naŋgik leŋviŋkupik malak leŋ atu êtôm kwêv ba aêv lêlê
3 ek imbi êyô alalô vôv ek miŋ nambeŋ kôlôlôŋ ami.
4 Alalô amô pik hatôm avômalô leŋ popam ba intu alaŋ lôk leŋiŋmalaiŋ ek naja kupik malak leŋ ek lôkmala êtôkwêŋ kupik pik.
5 Wapômbêŋ hapesaŋ alalô ek nambitak aêŋ ma hatak anêŋ dahô halôk alalô kapôlôŋiŋ ek nayala nena anêŋ abô ma tem injik anôŋ.
6-7 *Aêvhaviŋ hayabiŋ alalô. Ma miŋ aêv alalôaniŋ auk ek nôm atu ba ayê hathak maleŋdaluk ami. Aêŋ ba alalô ayala avanôŋ nena alalô amô lôk kupik pik ba intu miŋ amô haviŋ Anyô Bêŋ ami.
8 *Avanôŋ! Alalô ayala auk êŋ ba apôviŋ ek natak kupik êntêk ba ana namô imbiŋ Anyô Bêŋ.
9-10 *Ma alalô lôkthô tem namiŋ Kilisi ma ek nandum abô esak malêla takatu ba adum mavi mena kambom ek alalô tom-tom naja alalôaniŋ vuli. Ba intu amô pik mena amô haviŋ Anyô Bêŋ ma nanêm i videdauŋ ek nandum yani lamavi.

Avômalô kapôlôŋiŋ esak doŋtom imbiŋ Wapômbêŋ

11 Yêlô ayala nena amô Anyô Bêŋ vibiŋ ba tem nandum abô. Aêŋ ba yêlô alôk avômalô leŋiŋ ek nesopa yani. Wapômbêŋ hayala yêlôaniŋ kapôlôŋiŋ. Ma yahêvhaviŋ nena môlô kapôlômim hayala yêlô aêŋ iyom.
12 Yêlô adum ek môlô nobam am esak yêlôaniŋ ku lôk nonaŋ bêŋ êndêŋ avômalô takatu ba êv thêlôda liŋ hathak nômkama viyaiŋ ma leŋiŋpaliŋ nômkama kapôlôŋiŋ. Ma miŋ yêlô aêv yêlôda liŋ ami.
13 Ma avômalô doho enaŋ nena yêlô adum molo. Yôv lôk. Hêk Wapômbêŋ da. Ma vi enaŋ nena yêlô awa auk mavi. Yôv lôk. Êŋ ma hêv môlô sa.
14 Alalô ayala nena anyô te iyom intu bôk hama ek hêv avômalô lôkthô sa ba intu lôkthô bôk ema yôv. Aêŋ ba Kilisi anêŋ lahaviŋ hayabiŋ alalô.
15 *Avanôŋ! Yani hama ek avômalô lôkthô. Ba alalô ŋê lôkmala takatu ba asopa yani nasôŋ alalôda paliŋ ma leminimbi ôpatu ba bôk hama ba haviyô hathak loŋbô ek hêv alalô sa.
16 Aêŋ ba miŋ alalô nabaloŋ avômalô esak auk pik ami. Sêbôk ma adum aêŋ hathak Kilisi. Ma doŋtom lêk ayala yani thêthôŋ.
17 *Aêŋ ba anyôla haveŋ haviŋ Kilisi êŋ ma ku lukmuk lêk hayô ma nômkama bô lôkthô lêk hale ba hi ma nômkama lukmuk lêk habitak hayô ba halêm.
18 *Ma Wapômbêŋ hadum nôm takêŋ lôkthô. Yani hêv Kilisi ek embak tabô. Ma hêv ku hadêŋ yêlô ek nanêm avômalô sa ek neyala ku êŋ.
19 *Ku êŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ hêv Kilisi hatôm tabô ek yani lapaliŋ alalôaniŋ kambom ek alalô namô labali mavi imbiŋ yani. Ma hêv ku ek nanaŋ abô êŋ êndêŋ avômalô.
20 Yêlô ma Kilisi anêŋ ŋê ku. Ba intu alaŋ ba awa Wapômbêŋ abôlêk lôk alôk môlô lemim hathak Kilisi anêŋ athêŋ nena môlô nôlêm noja Wapômbêŋ anêŋ tabô.
21 *Kilisi ma kambom mi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv alalô sa ba hêv alalôaniŋ kambom hayô hamô yani hatôm vuli ek nambitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma esak Kilisi anêŋ ku êŋ.

6

1-2 Yêlô lôk Wapômbêŋ adum ku haviŋ i. Yani hanaŋ,
“Bôk yahatak wak te yôv ek yanêm môlô sa.
Ba môlô olaŋ ma yahalaŋô
ba yahêv môlô bulubiŋ yôv.” *Aisaia 49:8*
Môlô bôk owa Wapômbêŋ anêŋ wapôm yôv.
Ba intu yêlô asoŋ môlô lokwaŋ, “Lêk êntêk hêv môlô sa. Lêk êntêk hêv môlô bulubiŋ.”
Ba intu miŋ nundum ku êŋ imbitak êtôm nôm oyaŋ ami.

Aposel ewa malaiŋ bêŋ hathak iniŋ ku

3 Yêlô adô ek anyôla enaŋ abôma esak Wapômbêŋ anêŋ ku. Ba intu adum ku êŋ ek miŋ nambuliŋ avômalô iniŋ auk ami.

* **5:6-7:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9-10:** Kol 1:10; 1Te 4:1; Sav 12:14 * **5:15:** Lom 14:7-8 * **5:17:** Lom 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Lom 5:10 * **5:19:** Lom 3:23-25 * **5:21:** Hib 4:15 * **6:4-5:** 2Ko 11:23-27

4-5 *Yêlô ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku. Ba intu yêlô awa iniŋ ku mavi takatu sa hadêŋ môlô. Yêlô awa vovaŋ lôk malaiŋ hathak ku êntêk ba hakakô yêlô kambom. Epetav yêlô lôk etak yêlô halôk koladôŋ ma êkôki hathak abô. Yêlô adum ku lôk vovanik bêŋ ba aêv lêlê lôk nôm mi ba ama kisi. Malaiŋ nômbêŋ êntêk hapôm yêlô ma doŋtom amiŋ lôklokwaŋ.

6 *Lovak Matheŋ hamô haviŋ yêlô ba ayala Wapômbêŋ anêŋ auk ba kapôlôŋiŋ ida hêk mabuŋ ma yêlô ŋê maliŋyaô lôk yôhôk ma wapôm. Ma yêlô leŋiŋhaviŋ avômalô ba miŋ asau thêlô ami.

7 Yêlô anaŋ abô avanôŋ iyom haviŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ lôk avaloŋ anêŋ thêthôŋ hatôm nômkama vovak hamô baheŋ luvi.

8 Avômalô vi ebam yêlô ma vi etatale yêlô. Doho enaŋ abô mavi hathak yêlô ma doho enaŋ abôma. Yêlô ŋê abô anôŋ iyom ma doŋtom avômalô vi elam yêlô nena ŋê abôyaŋ.

9 *Avômalô pik êthôŋ yêlô paliŋ ma doŋtom Wapômbêŋ hayala yêlô. Yêlô adum ek nama ma doŋtom nôŋgô, lêk amô lôkmala. Ik yêlô kambom ma doŋtom miŋ ama ami.

10 Leŋiŋmalaiŋ ma doŋtom leŋiŋmavi wak nômbêŋ intu. Yêlô ma ŋê nômkama mi ma doŋtom adum ba avômalô bêŋ anôŋ ibitak ŋê lôk nômkama bêŋ. Yêlô nômkama mi ma doŋtom nômkama sapêŋ ma yêlôaniŋ.

11 O yenaŋ avômalô Kolin! Yêlô anaŋ abô lôkthô hi yaiŋ ek môlô ma yêlô kapôlôŋiŋ hik i ek môlô nôlêm.

12 Yêlô miŋ avasiŋ kapôlôŋiŋ ek môlô ami. Mi. Môlô da.

13 *Aêŋ ba yahanaŋ hadêŋ môlô hatôm lambô hanaŋ hathak nakaduŋ. Malêla takatu ba yêlô adum hathak môlô ma nundum aêŋ iyom lôk nodate kapôlômim ek yêlô.

Ŋê daluk lôk ŋê êvhaviŋ miŋ nesak doŋtom ami

14 *Môlô miŋ nômô imbiŋ ŋê daluk ami. Thêthôŋ lôk lokbaŋ hatôm doŋtom e? Deda lo momaŋiniŋ hatôm doŋtom e?

15 Sadaŋ Belial lo Kilisi hatôm leŋiŋmavi imbiŋ i e? Mena ŋê êvhaviŋ lo ŋê daluk hatôm nesak doŋtom e?

16 *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ lôk ŋgôkba hatôm nêmô imbiŋ i e? Milôk. Alalô ma Wapômbêŋ lôkmala anêŋ unyak matheŋ hatôm anêŋ abô hanaŋ,

“Tem yamô lôk yambeŋ imbiŋ i
ma ya tem êtôm thêlôniŋ Wapômbêŋ
ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô.
Wok Plis 26:12

17 *Aêŋ ba notak avômalô takêŋ ma nômô daim.
Ma miŋ nobaloŋ lelaik takêŋ ami ek batu yanja môlô thô. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41*
Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

18 *Ya tem yambitak môlônim lemambô ma môlô tem numbitak êtôm yenaŋ okna lo avena. *2 Samuel 7:8, 14*
Ya Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ yahanaŋ aêŋ.”

7

1 Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ alalô ba amô yani vibiŋ. Ba intu natip ek nôm takatu ba hadum alalô leŋviŋkupik lôk dahôlôŋiŋ habitak lelaik ek nayô uŋlôv ba nambitak mabuŋ lôk matheŋ anôŋ.

Avômalô Kolin ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba Pol lamavi

2 Nodate kapôlômim ek yêlô. Yêlô miŋ adum kambom lôk abuliŋ anyôla lôk asau i ami.

3 Miŋ yahanaŋ abô êŋ ek yasaŋ môlô ami. Mi. Bôk yahanaŋ nena môlô ma yenaŋ avômalô môlô. Ba intu môlô ômô ma yahamô. Môlô oma ma yahama aêŋ iyom.

4 Yahayala avanôŋ nena môlô avômalô mavi ba yahabam môlô. Alalôaniŋ malaiŋ lomaloma hamô ma doŋtom yaleŋmavi hamô yakapôlôŋ siŋ aleba yaleŋ halôk biŋ.

5 *Yêlô ayô Masedonia ma malaiŋ lomaloma hapôm yêlô aleba hik yêlô sesoŋ. Ibuliŋ yêlô lôbôlôŋ lôk ik vovak hadêŋ yêlô ma yêlô leŋiŋhiki hathak malaiŋ lomaloma vi haviŋ.

* **6:6:** 1Ti 4:12 * **6:9:** 2Ko 4:10 * **6:13:** 1Ko 4:14 * **6:14:** Ep 5:11 * **6:16:** 1Ko 3:16 * **6:17:** ALK 18:4 * **6:18:** Jer 31:9 * **7:5:** 2Ko 2:13

6 Ma doŋtom Wapômbêŋ atu ba hêv
avômalô leŋiŋmalaiŋ thêvô, hêv Titi ba hayô.
7 Yani hanaŋ hadêŋ ya nena môlô
lemhikam bêŋ anôŋ hathak malaiŋ lo-
maloma ba môlô vovaŋ ek alalô napesaŋ
malaiŋ takêŋ imbiŋ i. Titi halaŋô môlônim
abô êŋ ma hêv yani thêvô. Ba intu
Wapômbêŋ hêv yani hayô ek ya ba hêv ya
thêvô aêŋ iyom ba yaleŋmavi anêŋ dôêŋ.

8 *Bôk yahato kapya ba hêv malaiŋ hadêŋ
môlô. Ma doŋtom yada ma malaiŋ mi.
Alikaknena. Yahêv malaiŋ atu ba hamô
vauna ma yaleŋmalaiŋ aêŋ iyom.
9 Ma doŋtom lêk yaleŋmavi anôŋ. Ma
yenaŋ kapya hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba
intu hadum yaleŋmavi e? Mi. Wapômbêŋ
intu hadum ba hêv malaiŋ takêŋ hadêŋ
môlô ba intu ole kapôlômim liliŋ. Aêŋ ba
abô takatu ba yêlô anaŋ miŋ habuliŋ môlô
ami. Ba intu hadum yaleŋmavi.
10 *Wapômbêŋ hêv malaiŋ hadêŋ
avômalô ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek neja
bulubiŋ. Êŋ ma miŋ malaiŋ bêŋ ami. Ma
doŋtom malaiŋ pik hathak hadum anêŋ ku
nena hik avômalô vônô.
11 Odaŋô! Môlônim malaiŋ halêm anêŋ
Wapômbêŋ ba hik môlô thô nena môlô vo-
vaŋ ek notak auk kambom lôk udum ek
uŋgwik môlôda thô nena môlô ma kambom
mi. Môlô lemimmaniŋ lôk ôkô ma vovaŋ
ek ôŋgô ya ek napesaŋ malaiŋ êŋ ek nanêm
malaiŋ êndêŋ ôpatu ba hadum kambom êŋ.
Avanôŋ! Môlô udum aêŋ ba intu hik thô
nena môlô kambom mi.
12 Aêŋ ba kapya atu ba bôk yahato ma
miŋ yahato ek imbuliŋ ôpatu ba hamiŋ
yenaŋ ku loŋ siŋ lôk nêm yada liŋ ami. Mi.
Yahato ek môlô numiŋ Wapômbêŋ ma ek
injik môlôda thô nena môlô lemimhaviŋ
yêlô bêŋ anôŋ.
13 Ma nôm takêŋ hadum ba havatho yêlô
kapôlôŋiŋ loŋ.

Ba môlô ôêv Titi thêvô ba yani lamavi bêŋ
anôŋ ba intu yêlô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ aêŋ
iyom.
14 Yahabam môlô ba yahanaŋ hadêŋ yani
nena môlô ma avômalô mavi. Ba lêk udum
mavi ba miŋ ôêv mama hadêŋ ya ami. Mi.
Abô nômbêŋ atu ba yêlô anaŋ hadêŋ môlô,
êŋ ma avanôŋ ba yêlôaniŋ abô mavi atu ba
anaŋ hathak môlô hadêŋ Titi, ma abô êŋ
hik anôŋ mavi aêŋ iyom.
15 Môlô ôkô ba olowaliŋ ma owa yani thô
lôk olaŋô anêŋ abô. Hayê aêŋ ba lahaviŋ
môlô bêŋ anôŋ.
16 Lêk yahayala avanôŋ nena môlô ma
avômalô mavi ba intu yaleŋmavi anôŋ.

8

Numbitak avômalô wapôm

1 *Aiyaŋ thêlô, yêlô leŋiŋhaviŋ môlô noy-
ala wapôm atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ
avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô plovins
Masedonia.
2 Thêlô ewa malaiŋ bêŋ anôŋ ba êv i
sêkêya. Ma doŋtom leŋiŋmavi bêŋ anôŋ ba
hayô siŋ ba halelope ma iniŋ malaiŋ êv
i sêkêya anêŋ anôŋ ma wapôm ba êv bêŋ
anôŋ hatôm da.
3 Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena êv iniŋ
nômkama aleba miŋ hatôm ami. Êŋ ma
thêlô êv doho haviŋ. Thêlôda iniŋ auk ma
miŋ anyôla hanaŋ hadêŋ i ami.
4 Thêlô elaŋ hadêŋ yêlô nena, “Yêlô vo-
vaŋ ek nandum ku imbiŋ avômalô vi ek
nanêm Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ
sa. Ba intu nundum mavi êndêŋ yêlô ba
notak yêlô ek nandum ku êŋ.”
5 Ma yêlô asoŋ kambom! Avômalô takêŋ
iniŋ ku môŋ ma êv i hadêŋ Wapômbêŋ
vêm ma esopa Wapômbêŋ anêŋ auk ba êv i
hadêŋ yêlô haviŋ.
6 Aêŋ ba yêlô apôviŋ Titi nena, “Nu Kolin
ma undum anêm ku wapôm atu ba lêk
habitak yôv endeba anêŋ daŋ am.”
7 *Môlô avômalô vuliŋ biŋ ba udum unim
ku mavi ba hêv liŋsiŋ. Ôêvhaviŋ ba onaŋ
abô batôŋ oyaŋ lôk oyala auk ma ôpôviŋ ek
nundum ku lôk lemimhaviŋ yêlô. Aêŋ ba
intu nônêm lêlê esak ku wapôm atu ba hêv
liŋsiŋ aêŋ iyom.
8 Ya miŋ hatôm anyô bêŋ te ek yanaŋ
nena, “Undum aêŋ” ami. Mi. Ma doŋtom
yahayê avômalô takatu ba êv i sêkêya
leŋiŋhiki ek nênêm avômalô vi sa. Ba
intu yaleŋhaviŋ yaŋgê nena môlônim

* **7:8:** 2Ko 2:4 * **7:10:** Mat 27:3-5; Hib 12:16-17 * **8:1:** Lom 15:26; 2Ko 9:1-2 * **8:7:** 1Ko 16:1-2

lemimhaviŋ êŋ ma avanôŋ hatôm thêlô iniŋ mena mi e?

9 *Ma môlô oyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm. Yani lôkmaŋgiŋ. Ma doŋtom yani habitak hatôm anyô hêv i sêkêya ek nêm môlô sa ek batu numbitak lôkmaŋgiŋ.

10 Môlô ma avômalô mavi ba yenaŋ auk ma aêntêk. Sondabêŋ yaŋ wakbôk ma môlô ômôŋ ek ôêv unim da. Ma miŋ ôêv oyaŋ ami. Mi. Kapôlômim hik am ba ôêv.

11 Aêŋ ba valuseleŋ vithê la takatu ba ôpôm ma nônêm vi ek nundum ku esak ek môlônim kapôlômim lôk unim ku imbitak doŋtom iyom.

12 *Nônêm lôk kapôlômim, êŋ ma mavi. Ba miŋ lemimbi nena nônêm nômkama sapêŋ êtôm da êndêŋ Wapômbêŋ ami. Nônêm êtôm vithêla takatu ba ôpôm ma tem indum Wapômbêŋ lamavi.

13 Yêlôaniŋ auk nena miŋ nôdêlêk am ba nônêm nômkama lôkthô ek nêm avômalô vi sa ma môlô mi ami. Mi. Nômbi sam esopa avômalô iniŋ bôk lo loŋ êmô.

14 Ma lêk môlônim bêŋ anôŋ hamô ba intu nônêm thêlô sa. Yakô embeŋ yam ma tem iniŋ bêŋ anôŋ ma tem nênêm môlô sa aêŋ iyom. Êŋ ma lôkthô tem êtôm doŋtom.

15 Hatôm bôk eto nena,

“Opalê atu ba hawa bêŋ anôŋ ma tem miŋ
êpôm bêŋ anôŋ ami,
ma opalê atu ba hawa auviŋna ma tem
miŋ nêm yak ami.” *Etak Ijip 16:18*

Pol hêv Titi lôk anyô doho ba i Kolin

16-17 Yêlô anaŋ hik Titi liŋ ek êsôk ek môlô ba yani lamavi ba halôk ek êsôk. Ma miŋ yêlô alôk yani la ek êsôk ami. Mi. Yanida lahaviŋ ba hapôviŋ ek êsôk. Wapômbêŋ hêv yenaŋ auk hadêŋ Titi ba lahiki hathak môlô. Aêŋ ba yahêv yaleŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ.

18 Tem yêlô nanêm anyô yaŋ imbiŋ yani. Ôpêŋ ma avômalô êvhaviŋ êyê nena anyô hadum Wapômbêŋ anêŋ ku mavi ba ebam yani.

19 Ba intu avômalô êvhaviŋ elam ôpêŋ ek ni imbiŋ yêlô ek nêm da wapôm atu ek Wapômbêŋ enja athêŋ lôkmaŋgiŋ lôk injik thô nena yêlô leŋiŋhaviŋ nanêm thêlô sa.

20 Yêlô akô ek avômalô netatale yêlô esak da wapôm atu ba yêlô ayabiŋ. Ba intu yêlô apesaŋ ku êŋ mavi

21 ek Anyô Bêŋ lôk avômalô sapêŋ nêgê nena yêlô adum ku êŋ thêthôŋ.

22 Ba intu yêlô êv anyô te haviŋ ba hathôk. Yani hik i thô nena lamavi ek nêm ku lomaloma sa lôbôlôŋ. Bôk hayê nena môlô ma avômalô mavi ba intu hapôviŋ ek êsôk.

23 Titi ma yenaŋ anyô môlô atu ba hadum ku haviŋ ya hamô môlô malêvôŋ. Ma aiyaŋ takêŋ ma avômalô êvhaviŋ iniŋ ŋê ku takatu ba êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Kilisi.

24 *Aêŋ ba uŋgwik am thô êndêŋ ŋê êntêk nena môlô ma avômalô lemimhaviŋ avômalô vi. Ba intu yêlô abam môlô. Ma tem avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ lôkthô nêgê nena yêlôaniŋ abô ma avanôŋ.

9

Kolin êv da ek nêm Wapômbêŋ anêŋ avômalô sa

1 *Môlô bôk ovaloŋ ku da takatu ba ôêv ek nêm Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ sa. Ma doŋtom yaleŋhaviŋ yanaŋ abô doho imbiŋ.

2 Yahayala nena môlô lemimhaviŋ nônêm i sa. Ba yahabam môlô hadêŋ avômalô Masedonia nena sondabêŋ yaŋ wakbôk atu ma môlô avômalô Akaia kapôlômim hakak am ek nônêm da. Ba intu avômalô Masedonia doho elaŋô ba elom eveŋ ek nindum aêŋ.

3 Aêŋ ba yahêv aiyaŋ doho ba êthôk êtôm atu ba yêlô abam môlô ek miŋ imbitak êtôm abôyaŋ ami ma êtôm ku ek môlô nopesaŋ am êtôm atu ba yahanaŋ.

4 Sêbôk ma yahabam môlô ba yakô ŋê Masedonia doho nêlêm imbiŋ yêlô ba nêgê nena miŋ ôpôpêk am ami êŋ ma tem ya mama ma môlô ma tem noja mama bêŋ anôŋ lôk.

5 Aêŋ ba yahanaŋ hik aiyaŋ takatu liŋ ek nêmôŋ nêsôk nêgê môlô ek nêpôpêk da takatu ba bôk môlô ubutiŋ abô ek nônêm ek

* **8:9:** Mat 8:20; Plp 2:6-7 * **8:12:** Mak 12:43-44 * **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Snd 11:24-25

batu da êŋ imbitak êtôm da wapôm ma miŋ da paloŋ ami.

6 *Lemimbi nôm êntêk. Opalê atu ba havatho yaŋvêk auviŋna ma tem enja dokte. Ma opalê atu ba havatho bêŋ anôŋ ma tem enja limamôk.
7 Wapômbêŋ lamavi hathak ôpatu ba hêv i lôk lavidoŋ. Ba intu avômalô tomtom nênêm malêla êtôm iniŋ leŋiŋhaviŋ. Ma miŋ nêpôlik ami. Ma anyô yaŋ miŋ êndôk anyô yaŋ la ek nêm ami.
8 Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem indum ba anêm nômkama tem imbitak bêŋ anôŋ êtôm wak nômbêŋ intu ek anêm ku lomaloma indilup mavi.
9 Hatôm bôk eto nena,

“Yani hathak hapaliv anêŋ wapôm hadêŋ ŋê nômkama mi takatu ba êmô lôbôlôbô,

ma anêŋ thêthôŋ hêk wak nômbêŋ intu sapêŋ.” *Kapya Yeŋ 112:9*

10 *Wapômbêŋ hêv yaŋvêk ek nembatho ma polom ek nejaŋ. Ma tem nêm yaŋvêk bêŋ anôŋ ek indum môlô numbitak thêthôŋ êtôm yaŋvêk atu ba hêv liŋsiŋ.
11 *Yani tem indum ba môlô numbitak lôkmaŋgiŋ ek nundum wapôm lôbôlôŋ ek yêlô nanêm da êntêk êndêŋ avômalô ma tem nênêm iniŋ leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

12 Ku takatu ba môlô udum ma miŋ ôêv Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ iyom sa ami. Mi. Thêlô enaŋ iniŋ leŋiŋmavi bêŋ hadêŋ Wapômbêŋ aleba leŋiŋmavi takêŋ hayô siŋ ba halelope.
13 Ma da êŋ hik môlônim wapôm thô ek avômalô nêgê nena ôêvhaviŋ Kilisi ba osopa anêŋ Abô Mavi ba udum wapôm hadêŋ thêlô lôk avômalô vi haviŋ. Êŋ ma tem nêmbô Wapômbêŋ.
14 Ma thêlô tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ môlô ba hayô siŋ ba halelope ma tem leŋinjiki ba neteŋ mek ek môlô.
15 Nanêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ esak anêŋ wapôm takatu ba hêv hadêŋ alalô aleba hik alalôaniŋ auk vônô.

10

Pol hêv yanida kisi

1 *Ya Pol yahasopa Kilisi ôpatu ba hatauviŋ i ba hamô maliŋyaô. Ma yaleŋ hik ya ek môlô ba yahanaŋ nena avômalô enaŋ nena yahamô haviŋ môlô ma ya anyô kupik. Ma doŋtom enaŋ nena yahamô daim ma yahakôk haveŋ ek yambitak anyô bêŋ.
2 *Ma doho enaŋ nena yêlô asopa auk pik. Yakô tem yasôk êtôm anyô bêŋ ba yasaŋ i la. Ba intu yahanaŋ hik môlô liŋ lôklokwaŋ ek nopesaŋ abô êŋ vêmam ka yasôk nena mi ma tem yasôk êtôm anyô bêŋ.
3 Yêlô amô pik ma doŋtom miŋ ik vovak hatôm avômalô ethak idum ami.
4 *Ma yêlô awa Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ek abuliŋ nômkama pik takatu ba lôklokwaŋ ba nômkama vovak takatu ba yêlô ik vovak hathak ma miŋ nômkama pik êntêk ami.
5 Abô ebam i lôk êkôki takatu ba hamiŋ Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ siŋ intu yêlô avak pesa. Ma yêlô ato auk lokbaŋ takêŋ ek imbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma.
6 Ba intu node kapôlômim liliŋ yapiŋ ek yêlô athôk ma nanêm vovaŋ êndêŋ ŋê takatu ba leŋôndôŋ kôtôŋ iyom. Ma miŋ ole kapôlômim liliŋ ami ma ku êŋ tem mi.
7 Môlô othak ôyê nômkama hêk viyaiŋ iyom. Ma ôpatu ba habam yani nena Kilisi anêŋ, nodaŋô! Yêlô ma Kilisi anêŋ haviŋ.
8 *Yahabam yada bêŋ anôŋ nena Anyô Bêŋ hêv athêŋ bêŋ hadêŋ yêlô ek nambatho môlô loŋ lôklokwaŋ ma miŋ nambuliŋ môlô ami. Ba intu miŋ ya mama ami.
9-10 Avômalô enaŋ nena yahato kapya hatôm anyô bêŋ lôk yamaleŋ thêlêv ba yahathaŋ avômalô. Lôk enaŋ nena yahalêm ma thêlô êyê ya hatôm anyô kupik lôk yenaŋ abô ma voloŋna. Nodaŋô! Môlô miŋ nosoŋ nena yahato kapya yaŋ atu ek indum môlô nôkô ami. Mi.
11 Môlô opalêla takatu ba osoŋ nena ya anyô kupik, ma nodek lemôndôŋ ba nodaŋô! Malêla takatu ba môlô osam hêk yêlôaniŋ kapya, nôm takêŋ iyom intu tem yêlô nasopa.

* **9:10:** Ais 55:10 * **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15 * **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Ep 6:13-17 * **10:8:** 2Ko 13:10

12 Hatôm yambam yada êtôm ŋê mavi takatu ba ebam thêlôda? Yanaŋ nena ya anyô lôkauk hatôm thêlô e? Alikaknena! Ya mi. Ŋê molo ethak idum aêŋ! Thêlô ethak êyê iniŋ ku ba ebam nena thêlôniŋ ku lêk habitak mavi.
13 *Yêlô abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ yêlô iyom. Ba môlô ma ômô ku êŋ kapô. Ma vi atu ba miŋ hêv ami ma miŋ abam yêlôda ba anaŋ abô mayaliv ami.
14 Ma avômalô doho enaŋ nena yêlô abam i hathak ku takatu ba miŋ yêlôaniŋ ami. Mi. Yêlô ma ŋê môŋ anôŋ ek ayô ek môlô haviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi.
15 Ba intu yêlô miŋ abam yêlôaniŋ athêŋ hathak ku takatu ba anyô vi idum ami. Yakô môlônim ôêvhaviŋ tem indumbak ma yêlôaniŋ ku tem ni embeŋ môlônim loŋ sapêŋ
16 ek yêlô nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi embeŋ luvuluvu. Aêŋ ba tem yêlô nabam yêlôaniŋ athêŋ esak ku kapô takatu ba anyô yaŋ hadum ami.
17-18 *Ôpatu ba Anyô Bêŋ habam yani intu tem Anyô Bêŋ imbi binôŋ esak. Ma ôpatu ba habam yanida intu tem athêŋ mi. Hatôm bôk eto nena,
“Opalêla takatu ba êbôi ma nêmbôi esak
Anyô Bêŋ iyom.” *Jelemaia 9:24*

11

Pol miŋ kêdôŋwaga abôyaŋ ami

1 Yahanaŋ abô molo ma doŋtom nômô maliŋyaô vêmam.
2 *Yaleŋdaŋ hathak môlô hatôm atu ba Wapômbêŋ ladaŋ hathak alalô. Yahapesaŋ abô ek noja anyô doŋtom iyom intu Kilisi ba yahadum ek môlô kapôlômim ênjêk mabuŋ êtôm avi muk atu ba lêk êlôk la yôv ma doŋtom miŋ elom ami denaŋ.
3 *Ma yakô avômalô doho nimbuliŋ môlônim auk endeba nôndô abô takatu ba ovak haviŋ Kilisi hatôm sêbôk atu ba umya havuŋ abô ba hasau Ewa.
4 *Ŋê takêŋ êlêm enaŋ ba môlô osopa Yisu yaŋda ma miŋ Yisu atu ba yêlô bôk anaŋ hathak ami. Ma owa dahô yaŋda ma miŋ yaŋ atu ba sêbôk ba môlô owa ami. Ma osopa abô yaŋda ma miŋ abô mavi sêbôk ba môlô osopa ami. Aisê ka owa ŋê êŋ thô?
5 *Môlô osoŋ nena kêdôŋwaga takatu ba olam nena “aposel lôkmaŋgiŋ” êmô vuliŋ ek ya e? Mi. Miŋ yahamô thêlô vibiŋ ami.
6 *Ya anyô yaveŋbôlêk malaiŋ ba yahanaŋ abô thôthô. Ma doŋtom yenaŋ auk hamô ba bôk yahik lôkthô thô hadêŋ môlô ba oyala yôv.
7 *Yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ma doŋtom yahadô vuli ek yatauviŋ ya ma yanêm môlô liŋ. Êŋ ma kambom e?
8 *Nodaŋô! Ya ma hatôm anyô vani ba yahawa ŋê êvhaviŋ vi iniŋ valuseleŋ ek batu yandum ku yanêm môlô sa esak.
9 *Yahamô haviŋ môlô ba yahêv yak hathak nômkama ma doŋtom miŋ yahêv malaiŋ hadêŋ môlô ami. Aiyaŋ doho êlêm anêŋ Masedonia ba êv ya sa. Wak takêŋ ma yahadô yanêm malaiŋ lomaloma êndêŋ môlô ba tem miŋ yatak auk êŋ ami.
10 Kilisi anêŋ abô ma avanôŋ. Ma yenaŋ abô aêŋ iyom ba intu yahabam ya hathak nôm takêŋ. Môlô avômalô plovins Akaia miŋ hatôm numiŋ ya loŋ siŋ ami.
11 Miŋ yaleŋhaviŋ môlô ami ba intu yahadum aêŋ e? Wapômbêŋ intu hayala.
12-15 Sadaŋ hêv i liliŋ hatôm aŋela lôk deda. Ma anêŋ ŋê ku ele i liliŋ hatôm ŋê thêthôŋ aêŋ iyom ba ibitak aposel oyaŋ ma esau môlô nena thêlô ma Kilisi anêŋ aposel. Êŋ ma Sadaŋ da anêŋ kobom ba hathak hadum aêŋ ba intu miŋ nosoŋ kakapuk ami. Aêŋ ba tem yandum êtôm aêsêbôk ba yahadum ek miŋ yanja vuli esak Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba yahanaŋ ami ek yadabêŋ ŋê takêŋ iniŋ auk kisi. Thêlô idum ek nenaŋ nena, “Yêlô ma aposel hatôm Pol” ba intu idum ek yanaŋ injik môlô liŋ esak vuli. Êŋ ma tem thêlô nênêm iniŋ athêŋ liŋ esak iniŋ ku. Ŋê takêŋ iniŋ lôkmala anêŋ daŋ tem êtôm iniŋ ku kambom takatu ba idum.

* **10:13:** Lom 12:3 * **10:17-18:** 1Ko 1:31; 4:4 * **11:2:** Ep 5:26-27 * **11:3:** Stt 3:4,13 * **11:4:** Gal 1:8-9 * **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * **11:6:** 1Ko 2:1,13 * **11:7:** 1Ko 9:18 * **11:8:** Plp 4:15,18 * **11:9:** 2Ko 12:13; Plp 4:15,18

Pol hadum ku aposel ba hawa malaiŋ lomaloma

16 Bôk yahanaŋ yôv nena miŋ lemimimbi
nena ya ma anyô molo te ami. Ma doŋtom
tem yanaŋ abô molo ba yambam ya êtôm
kêdôŋwaga abôyaŋ takêŋ ba intu nodaŋô
bônôŋ êtôm atu ba othak udum hadêŋ ŋê
molo vi.
17 Yahasopa auk molo ba yahabam ya ma
miŋ yahasopa Anyô Bêŋ anêŋ abô ami.
18 Ma kêdôŋwaga abôyaŋ ethak ebam i
hatôm avômalô pik ethak idum. Aêŋ ba intu
tem yambam ya.
19 Môlô othak ômô labalina haviŋ ŋê auk
molo. Êŋ ma môlô ŋê lôkauk e?
20 Odaŋô! Ŋê êŋ êyê môlô nena ôvathek
lôk ibuliŋ môlô ma êv vovaŋ lôk êv thêlôda
liŋ ma epetav môlô malemim daŋ. Ma
doŋtom môlô miŋ ôpôlik ami!
21 *Betha ya anyô vau lôk miŋ yahadum
hatôm thêlô ami ba intu ôpôlik hathak ya?
Ai! Lêk ya mama.

Ŋê takêŋ miŋ êkô ami ma êv iniŋ athêŋ
liŋ ba intu tem yandum êtôm anyô auk
molo ek yambam yada aêŋ iyom.
22-23 *Thêlô ma Hiblu e? Mena Islael e?
Mena Ablaham anêŋ limi e? Ma thêlô ma
Kilisi anêŋ ŋê ku e? Ma ya? Ya ma bêŋ
anôŋ lôk ek thêlô. Aêŋ ba ya hatôm anyô
molo ba tem yambam ya da. Bôk yahadum
ku bêŋ anôŋ lôk yahamô koladôŋ ma ik ya
hathak yak lôkmaŋgiŋ lôk idum ek nijik ya
vônô lôbôlôŋ hamôŋ ek i.
24 *Avômalô Islael bôk ik ya bôlôŋ baheŋvi
hathak yak lôkmaŋgiŋ hatôm 39.*
25 *Ik ya hathak okdiba hatôm bôlôŋ lô
ma ik ya hathak valu bôlôŋ te. Ma ya-
hathak yeŋ ba yaha ma kakalu lôk damak
ba yeŋ kambom hatôm bôlôŋ lô. Ma ya-
hamô ŋgwêk malêvôŋ hatôm bôlôvôŋ yaŋ
ma wak daluk yaŋ.
26 *Yaha ba yahalêm lôbôlôŋ ba ŋaŋbô lôk
ŋê vani ma yada yenaŋ avômalô lôk ŋê loŋ
buyaŋ ma avômalô malak bêŋbêŋ lôk loŋ
oyaŋ ma ŋgwêk kambom lôk ŋê esau nena
yenaŋ aiyaŋ lôkthô idum ek nimbuliŋ ya.
27 Yahadum ku malaiŋ lôk vovanik bêŋ
ba miŋ yahêk ami. Yahathakmuniŋ lôk
yahama kisi ma yaha yaleŋ oyaŋ. Ya
nômkama mi ba yahasimbak.
28 Ma malaiŋ te haviŋ nena yaleŋ hik ya
wak nômbêŋ intu hathak avômalô êvhaviŋ
lôkthô.
29 Ŋê takatu ba lêk vau, êŋ ma ya lêk vau
aêŋ iyom. Ma anyôla havôv anyô yaŋ ek
indum kambom, êŋ ma yakapôlôŋ hathaŋ
hatôm atum.
30 Lemimhaviŋ yambam ya aêŋ ba intu
tem yambam ya esak yenaŋ ku vaunena
takatu ba bôk yahadum iyom.
31 Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu
anêŋ lambô atu ba nêmbô wak nômbêŋ intu
sapêŋ hayala nena miŋ yahanaŋ abôyaŋ
ami.
32 *Aletas hatôm kiŋ ma yahamô
Damaskas. Ma kiŋ anêŋ anyô bêŋ te hanaŋ
hadêŋ ŋê vovak takatu ba eyabiŋ loŋ êŋ ek
nebaloŋ ya.
33 Ma doŋtom etak ya halôk vak sam bêŋ
te ba êlêlô ya halôk unyak lôk abyaŋ ba
yahasôv ma miŋ evaloŋ ya ami.

12

Pol hayê wêŋ

1 Abô êntêk miŋ hatôm nêm avômalô sa
mavi ami. Ma doŋtom tem yambam ya
esak loŋbô esak wêŋ lôk auk takatu ba Anyô
Bêŋ hik thô hadêŋ ya.
2 Yahayala anyô atu ba hêvhaviŋ Kilisi.
Sondabêŋ 14 hale ba hi ma ewa yani ba
i malak leŋ te lô. Ewa ôpêŋ lôk liŋkupik
mena injo, êŋ ma yahathôŋ. Wapômbêŋ da
hayala.
3 Yahayala nena anyô êŋ ewa lôk liŋkupik
mena mi, êŋ ma yahathôŋ ma Wapômbêŋ
iyom intu hayala
4 ba ewa yani ba i malak leŋ elam nena
“Paladais”. Yani halaŋô abô loŋ kapô loma-
loma ba ik yani kisi ek miŋ enaŋ bêŋ ami.
5 Anyô anêŋ aêŋ ma tem yambam yani.
Ma doŋtom yada ma tem yambam yenaŋ
ku vaunena takatu.

Nômla hatôm yak lôkmaŋgiŋ havatho Pol

* **11:21:** Plp 3:4 * **11:22-23:** Ap 16:23; Plp 3:5 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:24:** Islael iniŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nijik anyô esak yak lôkmaŋgiŋ êŋ êtôm bôlôŋ 40 êŋ ma tem anyô ema. Ma 39 ma tem anyô êmô lôkmala. Ba intu evali Pol hatôm 39 iyom. * **11:25:** Ap 16:22; 14:19 * **11:26:** Ap 9:23; 14:5 * **11:32:** Ap 9:23-25

6-7 *Wapômbêŋ bôk hêv ku lôk abô ma auk lôkmaŋgiŋ hadêŋ ya yôv. Aêŋ ba yahadum ek yambam yada esak auk êŋ, êŋ ma yanaŋ abô avanôŋ iyom ba miŋ ya anyô auk volonŋ ami. Ma yakô avômalô nesoŋ nena ya anyô lôkmaŋgiŋ ba miŋ ya anyô oyaŋ hatôm ŋê vi ami. Aêŋ ba hêv Sadaŋ anêŋ ŋê ku ba i ibi yaleŋviŋkupik hathak yak lôkmaŋgiŋ ba hêv malaiŋ hadêŋ ya ek miŋ yaŋgê ya daŋ ami.
8 Yahalaŋ hadêŋ Wapômbêŋ hatôm bôlôŋ lô ek nêm vê ênjêk ya.
9 *Ma doŋtom hanaŋ hadêŋ ya, “Yenaŋ lôklokwaŋ hik i thô hadêŋ waklavôŋ o vau lôk yenaŋ wapôm ma hatôm ek o.” Aêŋ ba yaleŋmavi ek yambam yenaŋ ku vaunena takatu ek injik Kilisi anêŋ lôklokwaŋ thô.
10 Ya anyô vau ma doŋtom lêk ya anyô lôklokwaŋ. Ba intu yahasopa Kilisi vaŋgwam ma yaleŋmavi nena ya anyô vau lôk enaŋ abôma hathak ya ma yahadum ku lôk vovanik lôk êv vovaŋ lôk malaiŋ lomaloma hadêŋ ya.

Pol hathô avômalô Kolin ba haya

11 *Môlôda udum ba yahabam yada ba intu lêk yahabitak anyô molo. Ya anyô oyaŋ ma doŋtom miŋ ya anyô oyaŋ anôŋ ek aposel lôkmaŋgiŋ takatu ami. Thêlô êlêm ek môlô ma môlô ôêv yak ba miŋ onaŋ yenaŋ ku anêŋ lavôŋ mavi hadêŋ i ami.
12 *Wapômbêŋ haminŋ lôklokwaŋ haviŋ ya ba intu hik yenaŋ ku thô nena ya ma aposel te. Ma hêv avômalô sa ek neyala yanida mavi hathak lavôŋiŋ lôk nômbithi ma ku lôklokwaŋ lomaloma ma miŋ ya popabuk ami. Ma môlô bôk ôyê nôm takêŋ yôv.
13 *Aisê ba môlô onaŋ nena yakapôlôŋ hagiap hathak môlô ma yaleŋhaviŋ avômalô êvhaviŋ vi? Sêbôk ba yahamô haviŋ môlô ma yahadô yanêm malaiŋ êndêŋ môlô ba intu miŋ yahawa môlônim da hatôm yahadum hadêŋ avômalô êvhaviŋ vi ami. Ma môlô lemmaniŋ eka? Kikaknena! Notak kapôlômim ek ya.
14 Odaŋô! Lêk bôlôŋ te lô ba tem yasôk ek môlô. Miŋ yaleŋhaviŋ môlô nônêm nômkama êndêŋ ya ami. Yaleŋhaviŋ môlôda. Avômena miŋ isup valuseleŋ ek nênêm lami sa ami. Mi. Lami isup valuseleŋ ek nênêm nali sa. Ba intu tem miŋ yanêm môlô malaiŋ ek yasup môlônim da ek nêm ya sa ami.
15 Aêŋ ba yaleŋmavi anôŋ ek yanêm yenaŋ nômkama lôkthô êndêŋ môlô ma yanêm yada imbiŋ aêŋ iyom. Yaleŋhaviŋ môlô bêŋ anôŋ ma yakô ek môlô nôndô ya.
16 Avômalô enaŋ nena yahamô haviŋ i ba miŋ yahêv malaiŋ ami. Ma doŋtom elam ya nena anyô yahasau avômalô lôk yahanaŋ abô yaŋ.
17 Aisê! Ŋê ku takatu ba yahêv hathôk ma doho ibuliŋ môlô e?
18 *Yahapôviŋ Titi ek êsôk ek môlô ma yahêv alalôaniŋ aiyaŋ te haviŋ. Ma Titi habuliŋ môlô e? Mi. Titi hathak hasopa yaveŋgwam iyom ma yaianiŋ auk ma doŋtom.
19 Môlô olaŋô abô takatu ba osoŋ nena yêlôda êv i kisi e? Mi. Yêlô ma Kilisi anêŋ avômalô ba amiŋ Wapômbêŋ ma ba anaŋ abô êntêk. Aiyaŋ thêlô, nômkama lôkthô atu ba yêlô adum ek embatho môlô loŋ.
20 Yahakô ek yasôk ma tem miŋ yaleŋmavi ek môlô ami ma môlô tem miŋ lemimmavi ek ya aêŋ ami. Yahakô ek abô lôkthaŋgo ma leŋdaŋ lôk leŋŋaŋa, lôk ovak am vose hi lodôŋlodôŋ, abôma lôk onaŋ abôyaŋ hathak anyô yaŋ ma otatale am lôk ôyê am daŋ lôk ôthô avômalô ba i mayaliv.
21 *Yahakô ek yasôk esak loŋbô ma yenaŋ Wapômbêŋ tem indum ba ya mama esak môlônim kambom takatu. Ma tem yakapôlôŋ malaiŋ bêŋ anôŋ esak ŋê takatu ba miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ hathak iniŋ lelaik lôk thethaŋak ma sek walilin takatu ba idum ami.

13

Kolin neyabiŋ iniŋ êvhaviŋ

1 *Bôk yahathôk bôlôŋ ju yôv ma êntêk yahathôk ma tem bôlôŋ te lô. Lemimimbi esak abô êntêk,
“Ju mena lô la enaŋ anyô te anêŋ kambom bêŋ, êŋ ma abô avanôŋ.” *Lo 19:15*
2-3 Sêbôk atu ba yahathôk bôlôŋ yaŋ ma yahêv abô lôkliŋyak hadêŋ môlô.

* **12:6-7:** Jop 2:6 * **12:9:** Plp 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Lom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2 * **13:1:** Mat 18:16; 1Ti 5:19

Ma lêk yahamô haviŋ môlô ami, ma doŋtom yahanaŋ hathak loŋbô nena môlô lemimhaviŋ ôŋgô nena yada yenaŋ abô mena Kilisi anêŋ abô. Ba intu tem yasôk esak loŋbô ek yaŋgê nena avômalô takatu ba idum kambom lôk avômalô kambom vi ma tem miŋ yatak i ek nêsôv ami. Kilisi ma miŋ anyô vau ami. Mi. Anyô lôklokwaŋ kambom ba tem eyabiŋ môlô dedauŋ mavi.
4 *Avanôŋ, yani hatôm anyô vauna te ba ik yani hathak a. Ma doŋtom hamô lôkmala hathak Wapômbêŋ anêŋ lôkliŋyak. Yêlô ma vaunena aêŋ iyom ma doŋtom hathak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba intu yêlô amô lôkmala haviŋ yani ek nanêm môlô sa.

5 *Nôsôam ba noya ek ôŋgô nena unim ôêvhaviŋ hamô mena mi e? Nutitiŋ amda ek noyala nena intu ômô haviŋ Yisu Kilisi mena bôk ôêv yak yôv. Injo. Yakô mi la.

6 Yaleŋhaviŋ môlô nutitiŋ yêlô ma tem ôŋgô nena miŋ bôk aêv yak ami.

7 Ba yêlô miŋ aêv yak ami ba avômalô êyê yêlô hatôm aposel, êŋ ma nôm oyaŋ. Mena enaŋ nena yêlô aêv yak ba yêlô ŋê vau ba miŋ aposel ami, êŋ ma nôm oyaŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom nômbêŋ ma nundum nômkama lôkthô thêthôŋ iyom. Ma yahanaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ek miŋ môlô nundum kambom la ami.

8 Yêlô miŋ hatôm nandum nômla eso abô avanôŋ ami. Mi. Nambatho abô avanôŋ loŋ iyom.

9 Môlô lôklokwaŋ ma yêlô vau, êŋ ma yêlô leŋiŋmavi. Yêlô ateŋ mek ek môlô nopesaŋ unim kambom takêŋ ba numbitak mavi esak loŋbô.

10 *Anyô Bêŋ hêv ku lôk athêŋ êŋ hadêŋ ya ek yato môlô ek numbitak thêthôŋ ma miŋ yambi môlô ni ami. Aêŋ ba miŋ yahamô haviŋ môlô ami ba intu yahato abô takêntêk ek waklavôŋ atu ba yahathôk ma tem yanja yenaŋ lôklokwaŋ ek yapesaŋ môlônim auk. Ma miŋ yanêm vovaŋ êndêŋ môlô ami.

Pol hanaŋ anêŋ lamavi

11 Aiyaŋ thêlô, lêk yôv. Ba lemimmavi ma nopesaŋ malaiŋ sapêŋ. Nobatho am loŋ esak abô ni ba êlêm ma noja auk doŋtom lôk nômô yôhôk ma Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ lôk anêŋ labali êmô imbiŋ môlô.

12 Ma nokam môlôviyaŋ esak kobom yôhôk matheŋ.

Ŋê matheŋ lôkthô êv iniŋ leŋiŋmavi haviŋ.

13 Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm lôk Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma Lovak Matheŋ anêŋ lamavi êmô imbiŋ môlô lôkthô.

* **13:4:** Plp 2:7-8 * **13:5:** 1Ko 11:28 * **13:10:** 2Ko 10:8

Kapya atu ba Pol hato hi Galesia

Abô môŋ

Pol hato abô êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba êmô plovins Galesia. Bôk hamô haviŋ thêlô ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô ba intu êvhaviŋ Yisu (Ap 16:6; 18:23). Thêlô bêŋ anôŋ ma miŋ ŋê Islael ami ma ŋê loŋ buyaŋ.

Haveŋ yam ma ŋê Islael doho êlêm ma enaŋ hadêŋ thêlô ek nebaloŋ Mose anêŋ abô balabuŋ loŋ lôk neŋgothe iniŋ kupik êtôm ŋê Islael ek nimbitak thêthôŋ ênjêk Wapômbêŋ ma. Pol halaŋô abô êŋ, ma hato kapya êntêk nena ŋê takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ halam i nena ŋê thêthôŋ. Ma ŋê takatu ba esopa balabuŋ iyom miŋ hatôm nimbitak thêthôŋ ami.

Hato hadêŋ 53 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya ma aposel Pol. Avômalô la miŋ elam ya ek yandum ku êntêk ami lôk miŋ anyôla hêv ku êntêk hadêŋ ya ami. Yisu Kilisi lo Kamik Wapômbêŋ thai da êv ku êntêk hadêŋ ya, ôpatu ba hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama.

2 Ya lôk aiyaŋ thêlô aêv kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôdôŋ takatu ba ôêvhaviŋ ômô malak lôŋ nenanena anêŋ plovins Galesia.

3 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênêm iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô.

4 *Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba Kilisi hêv yanida ek nêm alalô sa ek nêm kambom vê lôk epole kambom bôlôŋ êntêk anêŋ yak takatu ba havaloŋ alalô loŋ vê.

5 Aêŋ ba nambô Kamik Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ!

Abô Mavi ma doŋtom iyom

6 Ya kapôlôŋ hasoŋ kambom nena ketheŋ oyaŋ ma môlô ôvôliŋ dômim hadêŋ ôpatu ba bôk halam môlô hathak Yisu Kilisi anêŋ wapôm ma lêk môlô osopa abô yaŋda.

7 *Ma doŋtom abô êŋ ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ami. Yakô anyô doho lêk nendela môlônim auk ba nindum ek ninduviŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi.

8 *Odaŋô! Yêlôda anaŋ abô yaŋda mena aŋela la anêŋ malak leŋ hanaŋ abô yaŋda hadêŋ môlô ba miŋ hatôm Abô Mavi sêbôk ba yêlô anaŋ hadêŋ môlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ.

9 Bôk yêlô anaŋ hadêŋ môlô yôv ma lêk yahanaŋ hathak loŋbô. Anyô late hanaŋ Abô Mavi hadêŋ môlô ba miŋ hatôm atu ba bôk owa anêŋ yêlô ami, êŋ ma tem yandam Wapômbêŋ ek imbuliŋ ôpêŋ.

10 *Ba yahanaŋ abô êŋ ek yandôk avômalô leŋiŋ lôk Wapômbêŋ la e? Mena yahadum ek avômalô nêgê ya nena mavi e? Yahanaŋ abô êŋ ba hatôm sêbôk atu ba yahadum ku ek avômalô nêgê ba nebam ya, êŋ ma ya miŋ Kilisi anêŋ anyô ku te ami.

Pol hanaŋ anêŋ ku lavôŋ

11-12 *Aiyaŋ thêlô, yaleŋhaviŋ môlô noyala nena Abô Mavi atu ba yahanaŋ hadêŋ môlô, êŋ ma Yisu Kilisi da hik thô hadêŋ ya. Ma miŋ anyôla hanaŋ mena yahawa hêk anyôla anêŋ auk lôk miŋ anyôla hadôŋ ya hathak abô êŋ ami. Milôk.

13 *Môlô bôk olaŋô hathak yenaŋ bôk lo loŋ sêbôk ba yahasopa Islael iniŋ abô balabuŋ, ba yahêv vovaŋ bêŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ ba yahabuliŋ i.

14 *Ma ya lôklokwaŋ ek yasopa bumalô iniŋ bôk lo loŋ ba yahatitiŋ Mose anêŋ balabuŋ aleba yenaŋ auk hamôŋ ek apenena muk Islael vi iniŋ.

15-17 *Ma doŋtom Wapômbêŋ da hadum ba hik nakaduŋ thô hadêŋ ya ek yanaŋ Abô Mavi esak nakaduŋ bêŋ êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ. Sêbôk ba yahamiŋ wakatik kapô denaŋ, ma bôk habi baŋ hayô hêk ya lôk halam ya yôv hathak anêŋ wapôm. Ba intu yaha Alebia vêm ma yahavôhalêm

* **1:4:** Gal 2:20 * **1:7:** Ap 15:1,24 * **1:8:** 1Ko 16:22 * **1:10:** 1Te 2:4 * **1:11-12:** Mat 16:17 * **1:13:** Ap 8:3 * **1:14:** Ap 22:3 * **1:15-17:** Ais 49:1; Gal 2:7

Damaskas hathak loŋbô. Miŋ yahanaŋ hik anyôla liŋ lôk yaha Jelusalem ek yaŋgê aposel takatu ba ibitak êmôŋ ek ya ami.

18 *Sondabêŋ lokwaŋlô hale ba hi, êŋ ma yaha daku Jelusalem ek yanaŋ abô imbiŋ Pita. Ma yahamô haviŋ yani hatôm wak laumiŋ ba labaheŋvi.
19 Ma doŋtom miŋ yahayê aposel vi ami ma yahayê Jems iyom, Yisu yaŋ molok.
20 Ba intu abô êntêk ba yahato hadêŋ môlô, ma yahanaŋ abô avanôŋ hamiŋ Wapômbêŋ ma. Ma miŋ abôyaŋ ami.
21 *Vêm ma yaha plovins Silia lo Silisia.
22 Ma avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi êmô Judia êthôŋ ya paliŋ.
23 Thêlô elaŋô abô takatu ba avômalô vi enaŋ hathak ya iyom nena, “Sêbôk ma ôpêŋ hêv vovaŋ hadêŋ alalô ba habuliŋ abô êvhaviŋ. Ma doŋtom lêk hanaŋ abô êŋ bêŋ.”
24 Ma avômalô takêŋ êyê yenaŋ ku ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ.

2

Aposel êlôk hathak Pol anêŋ ku

1-2 *Sondabêŋ hatôm 14 hale ba hi yôv ma Wapômbêŋ miŋ hik anêŋ lahaviŋ thô ek yana Jelusalem. Aêŋ ba yahavôha daku hathak loŋbô. Ma Banabas hi haviŋ ya ma yahawa Titi haviŋ. Ma yahalam avômalô êvhaviŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ ba yêlô amô unyak kapô ma yahanaŋ yenaŋ ku lavôŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba yahêv hadêŋ avômalô loŋ buyaŋ ek yêlô sapêŋ kapôlôŋiŋ doŋtom ek ku êŋ injik anôŋ.
3 Ŋê bêŋbêŋ takêŋ elaŋô yenaŋ abô ba leŋiŋmavi hathak ma miŋ enaŋ nena yêlô naŋgothe Titi anyô Glik atu anêŋ kupik ami.
4 *Ku êŋ anêŋ ôdôŋ nena sêbôk ba aiyaŋ doho atu ba esopa abô yaŋda ivuŋ iniŋ auk ma ibitak êyô yêlô kapô ba êlêm ek neyala yêlôaniŋ auk esak Yisu Kilisi lôk aisê ba balabuŋ neŋgothe kupik miŋ havaloŋ alalô loŋ hathak loŋbô ami. Yakô iniŋ auk êŋ embaloŋ alalô loŋ ba namô balabuŋ vibiŋ esak loŋbô.
5 Ma yêlô miŋ alôk hathak ŋê êŋ iniŋ auk neŋgothe Titi anêŋ kupik ami, ma milôk ek Abô Mavi êŋ anêŋ anôŋ injik imiŋ môlô.
6 Ma doŋtom ŋê bêŋbêŋ takêŋ miŋ eyabiŋ yenaŋ auk ami. Môlôda obam thêlô nena ŋê bêŋbêŋ ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hayê nômkama takatu ba hêk loŋ yaiŋ ami. Aêŋ ba yada yenaŋ auk nena thêlô ma ŋê bêŋbêŋ, êŋ ma nôm oyaŋ.
7 *Ŋê bêŋbêŋ takêŋ êyê nena Wapômbêŋ bôk hêv ku yanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô loŋ buyaŋ hatôm hêv ku hadêŋ Pita ek enaŋ êndêŋ avômalô Islael.
8 Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ êŋ hadêŋ Pita ek indum ku aposel êmô avômalô Islael malêvôŋ. Ma hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya aêŋ iyom ek yandum ku aposel êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ.
9 Jems lo Pita ma Jon ŋê takatu ba môlô ôyê hatôm ŋê bêŋbêŋ, thêlô takêŋ êyê nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ek yandum ku êŋ imbiŋ. Ba intu ekam yai lôk Banabas ma ewa yai hatôm iniŋ iviyaŋ ek nandum ku êmô avômalô loŋ buyaŋ malêvôŋ ma thêlôda nindum ku nêmô avômalô Islael malêvôŋ.
10 *Ma thêlô êv abô doŋtom iyom hadêŋ yai ek nanêm avômalô sawa takatu ba êvhaviŋ sa. Ku êŋ bôk haliŋ ya bô ba hapôviŋ ya ek yandum.

Pol hanaŋ Pita anêŋ kambom bêŋ

11 Sêbôk atu ba yahamô Antiok ma Pita hayô ba yai amô vêm ma hadum kambom te. Yahayê ma yahathaŋ yani nena,
12 *“O ma anyô hothak hoaŋ nôm haviŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba miŋ eŋgothe iniŋ kupik ami ma êvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma doŋtom Jems anêŋ ŋê ku takatu ba evaloŋ auk neŋgothe kupik loŋ êyô, ma hôkô ba hôpôlik lôk hôvôliŋ dômim ek avômalô loŋ buyaŋ takêŋ.
13 Ma anêm auk lôkbaŋ êŋ havôv avômalô êvhaviŋ vi anêŋ Islael aleba havôv Banabas haviŋ.”
14 Yahayê nena lêk etak Abô Mavi anêŋ loŋôndê ba eveŋ mayaliv, êŋ ma yahamiŋ piklêvôŋ ma yahanaŋ Pita bêŋ nena, “O ma

* **1:18:** Ap 9:26-27 * **1:21:** Ap 9:30 * **2:1-2:** Ap 15:2 * **2:4:** Gal 1:7; 5:1,13 * **2:7:** Ap 22:21 * **2:10:** Ap 11:29-30 * **2:12:** Ap 11:3

anyô Islael te ma doŋtom lêk hôyô loŋ êntêk môŋ ma hotak avômalô Islael iniŋ kobom ba hoaŋ nôm mayaliv haviŋ avômalô loŋ buyaŋ. Ma doŋtom lêk huik auk êŋ liliŋ ba hudum ek osopa Mose anêŋ balabuŋ esak loŋbô ba hôpôlik hathak avômalô loŋ buyaŋ takêŋ. Aisê, hudum ek ôpôviŋ avômalô loŋ buyaŋ ek nesopa Mose anêŋ abô balabuŋ e?"

Ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu ma anyô thêthôŋ

15 Yêlôaniŋ wakatik lo wakamik ma avômalô Islael ba yêlô ma miŋ abitak anêŋ avômalô loŋ buyaŋ takatu ba elam nena ŋê daluk ami.
16 *Ma yêlô ayala nena ôpatu ba hêvhaviŋ Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Ma ôpatu ba hasopa Mose anêŋ abô balabuŋ, yani ma mi. Ma yêlô bôk abitak thêthôŋ hatôm avômalô loŋ buyaŋ hathak ale kapôlôŋiŋ liliŋ ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi. Ma miŋ hathak abô balabuŋ ami ek malê nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba anyôla imbitak thêthôŋ ami.

17 Ma doŋtom anyôla hanaŋ nena balabuŋ ma nôm oyaŋ ma êvhaviŋ iyom intu nôm anôŋ ba hadum mayaliv, êŋ ma avômalô tem nêgê Kilisi êtôm kambom anêŋ alaŋ. Êŋ ma auk lokbaŋ anôŋ!
18 Yahavôliŋ yadômiŋ ek abô balabuŋ ma doŋtom haveŋ yam ma yahik auk êŋ liliŋ ba yahayê nena balabuŋ ma lêk nômbêŋ ba yahasopa. Êŋ ma hik thô nena ya ma anyô yahabuliŋ abô balabuŋ.
19 Lôk abô balabuŋ êŋ hik ya vônô ek batu yamô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ.
20 *Bôk ik yai lôk Kilisi vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ. Yada ma miŋ yahamô lôkmala hathak loŋbô ami. Ma doŋtom Kilisi da lêk hamô lôkmala hamô yakapôlôŋ. Lôkmala êŋ intu hamô yaleŋviŋkupik hatôm yahêvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ, ôpatu ba lahaviŋ ya ba hêv i ek nêm ya sa.
21 Avômalô doho enaŋ nena yahanaŋ abôma hathak abô balabuŋ lôk yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ wapôm. Ma doŋtom miŋ yahadum aêŋ ami. Abô balabuŋ hadum ba alalô abitak thêthôŋ hêk Wapômbêŋ ma, êŋ ma Kilisi anêŋ ŋama lêk habitak hatôm nôm oyaŋ.

3

Kobom nasopa balabuŋ lôk êvhaviŋ

1 Galesia môlô avômalô molo. Ya bôk yahik Yisu Kilisi thô hadêŋ môlô yôv hatôm lêk môlô ôyê êthôkwêŋ haminŋ alovalaŋaŋsiŋ ba opalê intu halela môlônim auk?
2 Yaleŋhaviŋ yandaŋô môlônim auk. Môlô bôk osopa balabuŋ ba owa Lovak Matheŋ? Mena olaŋô Abô Mavi lôk ôêvhaviŋ ba intu owa Lovak Matheŋ êŋ?
3 Môlô molo e? Lovak Matheŋ bôk hadum ku ba bôk ôêvhaviŋ yôv. Ma doŋtom môlô osoŋ nena miŋ ôyô uŋlôv ami denaŋ ba intu owa lôklokwaŋ hêk balabuŋ ek uŋgwik ku êŋ daŋ siŋ e?
4 Aêŋ ba malaiŋ takatu ba bôk ôpôm hêk ôêvhaviŋ êŋ ma nôm oyaŋ e? Yakô anôŋ êŋ la.
5 Môlô othak osopa abô balabuŋ ba intu Wapômbêŋ hêv Lovak Matheŋ lôk hadum nômbithi hêk môlô malêvôŋ e? Mi. Hêv hathak olaŋô Abô Mavi ba ôêvhaviŋ.
6 Môlô lemimimbi esak Ablaham. Bôk eto nena,

"Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ba intu halam yani nena anyô thêthôŋ." *Môŋ Anôŋ 15:6*

7 Ba intu noyala nena ŋê takatu ba êvhaviŋ iyom intu Wapômbêŋ hayê thêlô hatôm Ablaham nali.
8 *Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena avômalô loŋ buyaŋ tem nênêmimbiŋ ba Wapômbêŋ endam i nena ŋê thêthôŋ hatôm bôk hanaŋ Abô Mavi êŋ bêŋ hadêŋ Ablaham nena,

"Esak o iyom ma avômalô lodôŋlodôŋ anêŋ loŋ buyaŋ tem neja mek mavi." *Môŋ Anôŋ 12:3*

9 Ablaham ma ôpatu ba bôk hêvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hadum mavi hadêŋ yani. Ma avômalô takatu ba êvhaviŋ ma tem indum mavi êndêŋ i êtôm bôk hadum hadêŋ Ablaham.
10 *Avômalô takatu ba esoŋ nena esopa balabuŋ ma tem nimbitak thêthôŋ ênjêk

* **2:16:** Ap 15:10-11; Lom 3:20-28; Gal 3:11 * **2:20:** Gal 1:4 * **3:8:** Stt 18:18; 22:18; Lom 4:3,16 * **3:10:** Lo 27:26

Wapômbêŋ ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv. Hatôm bôk eto nena,
“Avômalô takatu ba êv yak hathak abô balabuŋ bute lôk miŋ esopa balabuŋ takatu ba bôk eto hêk kapya balabuŋ dedauŋ mavi ami ma lêk êmô malaiŋ bêŋ kapô yôv.” *Lo 27:26*
11 *Ma buyaŋ hanaŋ nena,
“Avômalô takatu ba êvhaviŋ intu ibitak thêthôŋ ba tem neja lôkmala.” *Habakuk 2:4*
Aêŋ ba auk êntêk lêk habitak yaiŋ yôv nena abô balabuŋ miŋ hatôm indum ba avômalô nimbitak thêthôŋ ami. Milôk.
12 Ma bôk eto hathak abô balabuŋ nena,
“Anyô hasopa abô balabuŋ sapêŋ,
êŋ ma balabuŋ hadum ba ôpêŋ tem enja lôkmala.” *Wok Plis 18:5*
Aêŋ ba êvhaviŋ miŋ hamô balabuŋ êŋ kapô ami.
13 *Lôk eto abô buyaŋ nena,
“Wapômbêŋ tem imbuliŋ ŋê takatu ba êthôkwêŋ hamiŋ alovalaŋaŋsiŋ.” *Lo 21:23*
Ma Wapômbêŋ habuliŋ Kilisi ba intu hêv alalô vuli hêk balabuŋ anêŋ vovaŋ
14 ek avômalô loŋ buyaŋ tem nênêmimbiŋ Yisu Kilisi imbiŋ ba neja Lovak Matheŋ atu ba bôk habutiŋ abô hathak ek thêlô neja mek mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv hadêŋ Ablaham lôk anêŋ nali.

Wapômbêŋ anêŋ tabô lôk balabuŋ

15 Aiyaŋ thêlô, môlô lêk oyala alalôaniŋ kobom katô. Avak tabô ma hatôm nanêm vê, e? Mena hatôm nambak tabô yaŋ imbiŋ e?
16 *Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham lôk anêŋ su lukmuk yôv. Ma miŋ hanaŋ hathak su lukmuk lôkthô ami. Hanaŋ hathak doŋtom iyom. Su lukmuk êŋ intu Kilisi.
17 *Aêŋ ba Wapômbêŋ havak tabô haviŋ Ablaham. Ma sondabêŋ hatôm 430 hale ba hi ma abô balabuŋ hayô. Ba intu balabuŋ atu ba haveŋ yam miŋ hatôm edabêŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu vê ami. Bôk havak yôv haviŋ Ablaham ba lôklokwaŋ ba miŋ hatôm nêm vê ami.
18 *Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm ba havak tabô ba hêv anêŋ lamavi hadêŋ Ablaham ma miŋ hêv hathak balabuŋ ami. Ba intu balabuŋ havatho lamavi êŋ loŋ, êŋ ma tem nêm tabô êŋ vê.
19 *Ma hêv balabuŋ eka? Avômalô idum kambom ba intu hêv balabuŋ halêm ek injik iniŋ kambom thô endeba Kilisi imbitak am, Ablaham anêŋ su lukmuk atu ba Wapômbêŋ havak abô hathak ek êlêm. Aŋela êv hadêŋ Mose ma Mose hi hêv hadêŋ avômalô.
20 Mose hamiŋ malêvôŋ ek avômalô Islael ma Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ ma doŋtom iyom ma yanida intu havak abô haviŋ Ablaham, ma miŋ hêv hadêŋ anyôla yaŋ ba hi hêv ami.
21 *Abô balabuŋ lôk evak tabô evaki vose e? Mi. Balabuŋ hatôm nêm lôkmala, êŋ ma tem nambitak thêthôŋ esak balabuŋ.
22 Ma doŋtom mi. Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena avômalô pik sapêŋ idum kambom ba hatôm êmô koladôŋ te ek injik iniŋ kambom thô endeba nede kapôlôŋiŋ liliŋ ba nênêmimbiŋ Yisu Kilisi ek neja leŋiŋmavi sêbôk ba Wapômbêŋ havak abô hathak.
23 *Sêbôk ma alalô miŋ aêvhaviŋ ami ba intu abô balabuŋ hatôm alaŋ ek injik Kilisi thô êndêŋ alalô endeba nanêmimbiŋ yani am.
24 *Abô balabuŋ ma hatôm kamik atu ba hayabiŋ alalô ek nanêmimbiŋ Kilisi endeba nambitak thêthôŋ am.
25 Ma loŋôndê êvhaviŋ lêk hayô yôv ba intu abô balabuŋ miŋ hayabiŋ alalô hathak loŋbô ami.

Ŋê êvhaviŋ intu Wapômbêŋ nali

26-27 *Môlô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi ba intu ithik môlô ma Kilisi ma hatôm kwêv atu ba ik hathak môlô ba môlô lôk Kilisi lêk ubitak doŋtom. Ba intu lêk ubitak Wapômbêŋ nali.
28 *Aêŋ ba môlô ma lêk ôdôŋ te iyom. Ma miŋ nosoŋ nena môlô ma ŋê Islael mena ŋê Glik la ami. Lôk miŋ nosoŋ nena môlô ma ŋê udum ku hamô alaŋ vibiŋ mena môlô ŋê lôk alaŋsi mi ami. Ma miŋ nosoŋ nena môlô anyô mena avi ami. Milôk.

* **3:11:** Gal 2:16 * **3:13:** Lo 27:26; Lom 8:3 * **3:16:** Stt 12:7; 13:15; 24:7 * **3:17:** Kis 12:40 * **3:18:** Lom 4:14 * **3:19:** Ap 7:38; Lom 5:20 * **3:21:** Lom 8:2-4 * **3:23:** Gal 4:3 * **3:24:** Lom 10:4 * **3:26-27:** Jon 1:12; Lom 6:3 * **3:28:** Lom 10:12

29 *Môlô ma Kilisi anêŋ ba intu môlô ma Ablaham anêŋ limi takatu ba tem noja leŋiŋmavi takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêm êndêŋ yani.

4

1 Yenaŋ abô ma aêntêk. Okna te lambô anêŋ nômkama ma nakaduŋ anêŋ ma doŋtom tem miŋ enja ketheŋ ami. Yani ma alaŋ ma doŋtom okna denaŋ ba intu tem êmô êtôm ôpatu ba hadum ku hamô alaŋ vibiŋ vêmam.

2 Yani hamô ŋê takatu ba eyabiŋ yani vibiŋ ma miŋ hatôm enja anêŋ nômkama sapêŋ ami endeba êyô waklavôŋ atu ba lambô hatak am.

3 *Ma yêlô Islael ma aêŋ iyom. Yêlô ma hatôm okna atu ba balabuŋ havaloŋ loŋ denaŋ

4 *endeba Wapômbêŋ etak anêŋ waklavôŋ atu ba nêm Nakaduŋ êlêm am. Avi havathu yani ba habitak anyô ba hamô balabuŋ vibiŋ

5 ek nêm yêlô avômena seka takatu ba amô balabuŋ vibiŋ vê ek nambitak Wapômbêŋ anêŋ nali anôŋ.

6 *Ma môlô avômalô loŋ buyaŋ lêk ubitak Wapômbêŋ anêŋ nali haviŋ. Ba intu Wapômbêŋ hêv Nakaduŋ anêŋ Lovak Matheŋ halêm hamô alalôaniŋ kapôlôŋiŋ lôk Lovak Matheŋ êŋ hadum ba alalô alam kaêk nena, “Aba wakamik.”*

7 Aêŋ ba môlô ma nali ma miŋ hatôm ŋê idum ku hamô alaŋsi vibiŋ hathak loŋbô ami. Ba intu Wapômbêŋ hadum ba tem noja nômkama mavi êtôm nali ethak ewa.

Pol lamalaiŋ ek avômalô Galesia

8 Sêbôk atu ba miŋ oyala Wapômbêŋ ami, êŋ ma ŋgôkba hamô hatôm môlônim alaŋ. Ŋgôkba takêŋ ma miŋ wapômbêŋ anôŋ ami.

9-10 *Ma lêk môlô osopa Wapômbêŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ da anêŋ ku nena bôk havôv môlô vê ba lêk ubitak yani anêŋ ma miŋ môlôda unim auk ami. Ma aisê ka môlô osopa Mose anêŋ balabuŋ hathak loŋbô? Ayôŋ lukmuk lôk ku kapô lôk sondabêŋ iniŋ balabuŋ ma êntêk osopa denaŋ. Ku takêŋ ma pulusikna lôk vaunena ma doŋtom havôv môlô halehi bumalô iniŋ auk pik hathak loŋbô. Ba lemimhaviŋ nôm takêŋ imbitak môlônim alaŋ esak loŋbô e? Môlôda.

11 Yaleŋ hik ya hathak môlô. Yakô ku taksêbôk ba yahadum ma lêk hêv yak ba miŋ hik anôŋ ami.

12 Aiyaŋ thêlô, bôk yahabitak hatôm môlô ma yahatak avômalô Islael iniŋ balabuŋ. Ba intu yahalaŋ hadêŋ môlô ek numbitak êtôm ya. Sêbôk ma miŋ ôdô ya ami.

13 Môlô oyala nena yahapôm lijiŋ ma yahathôk ba yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi môŋ anôŋ hadêŋ môlô.

14 Lijiŋ êŋ hêv malaiŋ hadêŋ môlô ma doŋtom owa ya thô hatôm owa Wapômbêŋ anêŋ aŋela te mena Yisu Kilisi da la thô. Ma miŋ ôvôliŋ dômim lôk ôpôlik hathak ya ami.

15 Yahayala katô nena môlô hatôm nômbi malemim daluk vê ba nônêm êndêŋ ya. Lemimmavi êŋ lêk hasôv ba hi êsê?

16 Yahanaŋ abô avanôŋ hadêŋ môlô ma ôpôlik hathak ya eka?

17 Ŋê takêŋ maleŋiŋkilik ek môlô nôpôlik esak ya ma lemimimbiŋ i. Ma miŋ idum aêŋ ek môlô nôpôm nômla mavi ênjêk i ami.

18 Avômalô ethak êv leŋiŋmavi hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ, êŋ ma mavi. Ma doŋtom miŋ yahamô haviŋ môlô ami, ma aisê ka môlô uluviŋ ku êŋ ma ôêv lemimmavi hadêŋ ŋê auk kambom takêŋ?

19 Yenaŋ avômena anôŋ, ya hatôm avi atu ba hawa vovaŋ hathak loŋbô ek embathu endeba Kilisi êmô môlô kapôlômim am.

20 Môlônim auk haliŋ ya ba intu yaleŋhaviŋ yasôk yamô imbiŋ môlô ek yatak abô lôklokwaŋ ma yanaŋ abô labali iyom.

Abô loŋ kapô hathak Sela lo Haga

21 Môlô takatu ba udum ek nômô Mose anêŋ abô balabuŋ vibiŋ ma yahadum ek yanaŋ injik môlô liŋ nena, “Môlô oyala abô balabuŋ anêŋ loŋôndê anêŋ daŋ sapêŋ e?”

22 *Eto nena Ablaham habi okna ju vê. Ma yanavi Sala da havathu yaŋ, yani ma

* **3:29:** Lom 4:13 * **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Jon 1:12-14; Lom 1:3 * **4:6:** Lom 8:15-17 * **4:6:** “Aba” êŋ ma abô Alam ba anêŋ ôdôŋ nena ‘kamik’. * **4:9-10:** Lom 14:5; Kol 2:16 * **4:22:** Stt 16:15; 21:2

alaŋ mi. Ma avi ku Haga havathu yaŋ, yani ma avi lôk alaŋ.

23 *Ma Haga havathu nakaduŋ hathak ŋê pik iniŋ loŋôndê. Ma Sala ma havathu hathak Wapômbêŋ bôk havak abô haviŋ Ablaham yôv.

24-25 Avi ju êntêk ma abô loŋ kapô hathak ik tabô lokwaŋju thô. Tabô yaŋ ma evak hêk dum Sainai hamô loŋ Alebia kapô. Haga ma hatôm tabô atu ba havathu nali ba idum ku êmô alaŋsi vibiŋ. Ma avômalô Islael takatu ba êmô Jelusalem, thêlô êmô balabuŋ vibiŋ hatôm ŋê lôk alaŋsi takêŋ. Aêŋ ba tabô êŋ ma Haga ma Haga êŋ ma malak Jelusalem bôlôŋ êntêk.

26 *Ma tabô yaŋ ma avi atu ba alaŋ mi, êŋ ma Jelusalem atu ba hamô malak leŋ ma yani miŋ hadum ku hamô alaŋ vibiŋ ami. Yani ma alalôaniŋ wakatik.

27 Hatôm bôk eto nena,

“O avi yamu, miŋ howa avômena ami,
ômô lôk lemmavi.
Ma o avi atu ba miŋ howa vovaŋ ek ombathu avômena ami,
nêm yeŋ lôk lemmavi lôk lêlô,
ek malê nena o avi yamu, nalumi lêk bêŋ anôŋ
hamôŋ ek avi lôk anyô atu.” *Aisaia 54:1*

28 *Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ havak abô ba Aisak habitak. Ma môlô lêk ubitak aêŋ iyom.

29 *Ma okna yaŋ atu ba habitak hathak ŋê pik iniŋ loŋôndê hêv vovaŋ hadêŋ yaŋ atu ba evathu hathak Lovak Matheŋ. Lêk êntêk aêŋ iyom.

30 Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ aisê?

“Nakaduŋ yaŋ atu ba talêbô ma alaŋ mi tem enja lambô anêŋ nômkama.
Ma yaŋ atu ba talêbô hamô alaŋ vibiŋ ma mi.
Ba intu nêm avi êŋ lôk anêŋ nakaduŋ vê.” *Môŋ Anôŋ 21:10*

31 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô ma avi alaŋ atu anêŋ nali. Ma miŋ avi lôk alaŋsi anêŋ nali ami.

5

Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ

1 Kilisi hêv alalô vê hêk balabuŋ ek balabuŋ miŋ eyabiŋ alalô ami. Aêŋ ba numiŋ lôklokwaŋ ek balabuŋ miŋ imbitak alalôaniŋ alaŋ esak loŋbô ami.

2 Nodaŋô! Ya Pol yahanaŋ hadêŋ môlô nena noŋgothe unim kupik, êŋ ma Kilisi anêŋ ku tem imbitak êtôm nôm oyaŋ.

3 Ma yahanaŋ hathak loŋbô nena opalêla takatu ba eŋgothe iniŋ kupik, ma balabuŋ anêŋ ku miŋ hama ami ma lôkmala denaŋ ek nesopa lôkthô.

4 Aêŋ ba ôpatu ba hasopa balabuŋ ek imbitak thêthôŋ, êŋ ma hatôm hadabêŋ yanida kisi hêk Kilisi anêŋ wapôm. Lôk hêv yanida vê hêk Kilisi.

5 Ma doŋtom Lovak Matheŋ hadum ba alalô aêvhaviŋ ba apôviŋ thêthôŋ atu ba aêv maleŋiŋ hathak ek êlêm.

6 *Eŋgothe kupik mena miŋ eŋgothe kupik ami ma alalô takatu ba aêvhaviŋ Yisu Kilisi ayê nena nôm oyaŋ. Êvhaviŋ ma nômbêŋ ba hik anêŋ anôŋ ma leŋiŋhaviŋ avômalô vi.

7 Sêbôk ma môlô olaŋviŋ mavi. Ma opalê intu lêk hathale môlô thô ba ôêv yak hathak abô avanôŋ?

8 Auk êŋ miŋ halêm anêŋ ôpatu ba halam môlô ami.

9 *Yis dokte iyom hatôm idum polom isiŋ bêŋ.

10 *Ma doŋtom yahayala nena môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba tem miŋ nobaloŋ auk yaŋ ami. Ma opalê atu ba habuliŋ môlônim auk tem enja anêŋ vuli.

11 Aiyaŋ thêlô, avômalô doho esoŋ nena yahavatho auk neŋgothe kupik loŋ hatôm sêbôk ba yahasopa abô balabuŋ. Ma doŋtom yahavatho auk neŋgothe kupik loŋ, êŋ ma tem miŋ avômalô takêŋ nesaŋ ya ami. Lôk yahalôk ek neŋgothe kupik, êŋ ma yahêv alovalaŋaŋsiŋ atu ba avômalô êpôlik hathak vê.

12 Ma ŋê takatu ba ibuliŋ môlônim auk, êŋ ma mavi ek neŋgothe iniŋ kupik lôk nimbi thalôk vê imbiŋ!

* **4:23:** Lom 9:7-9 * **4:26:** Hib 12:22; ALK 21:2,10 * **4:28:** Stt 15:4-5; Lom 9:7 * **4:29:** Stt 21:9 * **5:6:** 1Ko 7:19; Gal 6:15 * **5:9:** 1Ko 5:6 * **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7 * **5:13:** 1Pi 2:16

13 *Yenaŋ aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ halam môlô ba hapole môlô vê hêk abô balabuŋ anêŋ ku. Balabuŋ miŋ hayabiŋ môlô hathak loŋbô ami ba intu miŋ nodenu kapôlômim bô esak loŋbô ami. Mi. Lemimimbiŋ avômalô vi ba nônêm i sa.

14 *Balabuŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ ma doŋtom iyom nena,
“Lemimbiŋ anyô yaŋ êtôm lemhaviŋ oda.”
Wok Plis 19:18

15 Môlô hatôm avuŋ yatap ba othaŋ am mayaliv ba intu noyabiŋ am. Yakô môlôda numbuliŋ am.

Lovak Matheŋ anêŋ loŋôndê

16 Yahanaŋ nena nosopa Lovak Matheŋ ek lemvimkupik anêŋ thethaŋak miŋ imbi alak imiŋ môlô ami.

17 *Kapôlôŋiŋ bô hapôlik ek Lovak Matheŋ anêŋ auk ma Lovak Matheŋ hapôlik ek kapôlôŋiŋ bô anêŋ thethaŋak. Nôm ju êŋ ethak ik i aleba môlô miŋ hatôm nundum ku mavi takatu ba môlô lemimhaviŋ ek nundum ami.

18 Ma doŋtom môlô lêk osopa Lovak Matheŋ anêŋ abô ba intu miŋ ômô abô balabuŋ vibiŋ ami.

19 *Kapôlôŋiŋ bô anêŋ bôk lo loŋ atu ba havôv avômalô ma aêntêk. Sek waliliŋ lôk anyô lo avi maleŋiŋkilik ek i ma kobom mama lomaloma

20 lôk êv yeŋ hadêŋ ŋgôkba lôk êbôk siniŋ ma ik vovak ba leŋiŋmaniŋ lôk kapôlôŋiŋ kambom ba ethaŋ i ma leŋiŋdaŋ ba idum paloŋ lôk enaŋ abô lôk vovak ek nembak i vose.

21 Ma maleŋiŋkilik hathak nômkama lôk inum waiŋ ba molo ma êbôi ba elam kaêk mayaliv lôk idum kambom lomaloma haviŋ. Nôm takêŋ bôk yahanaŋ hadêŋ môlô yôv, ma lêk yahanaŋ hathak loŋbô nena avômalô takatu ba idum aêŋ tem miŋ hatôm nimbitak nêyô Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami. Mi anôŋ.

22 Ma doŋtom Lovak Matheŋ anêŋ bôk lo loŋ atu ba hik anôŋ ma aêntêk. Leŋiŋhaviŋ i lôk leŋiŋmavi haviŋ i ma êmô yôhôkna lôk êmô maliŋyaô ma êv avômalô vi sa lôk idum mavi hadêŋ i ma êmô batôŋ oyaŋ

23 lôk etauviŋ i ma ipuki loŋ. Ma balabuŋ la miŋ hêk kobom takêntêk êŋ loŋ siŋ ami.

24 *Ma Yisu Kilisi anêŋ avômalô bôk ik kapôlôŋiŋ bô lôk thethaŋak takatu ba habi alak hamiŋ i vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ.

25 Lovak Matheŋ lêk hayabiŋ alalô ba intu nasopa vaŋgwam.

26 *Ma miŋ alalô nambôi lôk nambi anyô yaŋ la ek injik vovak ma leŋiŋdaŋ ami.

6

Kobom mavi anêŋ ôdôŋ

1 *Aiyaŋ thêlô, môlônim anyô hêvhaviŋ te hadum kambom, êŋ ma môlô takatu ba osopa Lovak Matheŋ nonaŋ abô yaô ek nôbôv yani êmbôlêm esak loŋbô. Ma oyabiŋ o ek miŋ êmbôv o ami.

2 *Nônêm avômalô takatu ba ewa malaiŋ sa. Êŋ ma hatôm hosopa Kilisi anêŋ balabuŋ.

3 Alalô lôkthô ma ŋê athêŋ mi. Ba intu anyô te hasoŋ nena yani anyô lôk athêŋ bêŋ, êŋ ma hasau yanida.

4 Anyô tomtom nêsôi ba neya ek leŋiŋmavi esak iniŋ kobom ma miŋ netatale anyô vi ami.

5 *Aêŋ ba môlôda tomtom noja unim vak atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o.

6 *Ma nuŋgwik anêm nômkama mavi sam êndêŋ kêdôŋwaga takatu ba êdôŋ môlô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô.

7 *Nôm alêla takatu ba ovatho halôk unim ku intu tem nodav. Ba intu miŋ nosoŋ nena hatôm nosau Wapômbêŋ esak nômla ami. Mi anôŋ.

8 Ma ôpatu ba hapaliv kapôlôŋiŋ bô anêŋ vêk ma tem enja anêŋ anôŋ ma ŋama. Ma ôpatu ba hapaliv Lovak Matheŋ anêŋ vêk ma tem enja anêŋ anôŋ ma lôkmala atu ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

9 Alalô nandum ku lôklokwaŋ ma miŋ natak ku takêŋ ami ek naja anêŋ anôŋ mavi êndêŋ anêŋ waklavôŋ. Ba intu alalô miŋ kapôlôŋiŋ egiap ek nandum mavi lomaloma ami.

10 Aêŋ ba alalô napôpêk i ek nandum kobom mavi êndêŋ avômalô sapêŋ. Ma

* **5:14:** Lom 13:9 * **5:17:** Lom 7:15-23 * **5:19:** 1Ko 6:9-10 * **5:24:** Lom 6:6; Kol 3:5 * **5:26:** Plp 2:3 * **6:1:** Mat 18:15 * **6:2:** Lom 15:1 * **6:5:** Lom 14:12 * **6:6:** 1Ko 9:11,14 * **6:7:** Lom 8:13

nandum kobom êŋ mathalaleŋ êndêŋ ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.

Abô anêŋ daŋ

11 Môlô ôyê abô anêŋ daŋ êntêk ba eto bêŋbêŋ ma yahato hathak yada yabaheŋ.
12 Ŋê takêŋ êkô ek neja vovaŋ esak Kilisi anêŋ alovalaŋaŋsiŋ. Ba intu eyanda môlô ek noŋgothe unim kupik ek thêlô nêmbôi esak nômkama takatu ba hamô yaiŋ iyom.
13 Ŋê takatu ba êlôk hathak auk neŋgothe kupik, ma thêlôda miŋ esopa balabuŋ lôkthô ami. Ma doŋtom idum ek môlô noŋgothe kupik ek avômalô vi nêgê ba nênêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ i.
14 Ma Yisu Kilisi hama hathak alovalaŋaŋsiŋ. Ba intu hik auk pik vônô aleba yahathôŋ auk êŋ paliŋ. Ma hik ya vônô aleba auk pik hathôŋ ya paliŋ aêŋ iyom. Aêŋ ba yada tem yambôya esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ alovalaŋaŋsiŋ iyom.
15 *Eŋgothe kupik mena miŋ eŋgothe kupik ami, êŋ ma nôm oyaŋ. Nômbêŋ ma alalô lêk abitak avômalô lukmuk.
16 Yôhôk lôk nanêm kapôlôŋiŋ ni êndêŋ avômalô takatu ba esopa abô êŋ, thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Islael anôŋ.
17 *Ma yôv. Pôpô takatu ba yahawa hathak Yisu hêk yaleŋviŋkupik ma hatôm. Ba intu notak nôm takêŋ ek miŋ nêm malaiŋ êndêŋ ya esak loŋbô ami.
18 Aiyaŋ thêlô, Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm eyabiŋ môlônim dahôlômim. Avanôŋ.

---

* **6:15:** Gal 5:6; 2Ko 5:17 * **6:17:** 2Ko 4:10

Kapya atu ba Pol hato hi Epesus
Abô môŋ

Pol hato kapya êntêk hadêŋ avômalô Epesus. Epesus ma malak lôk athêŋ bêŋ. Pol lo Silas bôk i lomalak lomalak ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ avômalô aleba êyô Epesus haviŋ (Ap 18:18-21; 19:1-41). Haveŋ yam ma Pol hi hamô Epesus hathak loŋbô ba hamô hatôm sondabêŋ lô. Vêm ma hatak Epesus ba hi ma hato kapya êntêk.

Hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ. Ma miŋ hato ek enaŋ iniŋ kambom bêŋ ami. Hadôŋ thêlô hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm lomaloma. Ma hik êvhaviŋ anêŋ loŋôndê mavi thô hadêŋ i.

Pol hamô koladôŋ ma hato kapya êntêk hadêŋ 60 AD la.

Pol hêv lamavi

1 *Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel hathak Wapômbêŋ da anêŋ lahaviŋ. Yahato kapya êntêk hadêŋ avômalô matheŋ anêŋ Epesus takatu ba êvhaviŋ ba esopa Yisu Kilisi.

2 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi nênêm iniŋ wapôm lôk labali êndêŋ môlô.

Wapômbêŋ hêv nôm mavi lomaloma hadêŋ alalô hathak Kilisi

3 *Alalô nambô Wapômbêŋ, alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô. Yani bôk hêv Lovak Matheŋ anêŋ mek mavi hathak nômkama lomaloma anêŋ malak leŋ yôv hadêŋ alalô takatu ba amiŋ haviŋ Kilisi.

4 *Sêbôk atu ba miŋ hapesaŋ pik ami denaŋ ma halam alalô takatu ba amô haviŋ Kilisi ek nambitak matheŋ lôk kambom mi ênjêk yani ma.

5 *Ma lahaviŋ alalô ba intu hathak anêŋ lamavi lôk anêŋ auk ma bôk habi sêk yôv ek nambitak anêŋ nali esak Yisu Kilisi. Hadum aêŋ

6 ek avômalô nêmbô anêŋ wapôm lôkmaŋgiŋ. Yani haŋgasô anêŋ wapôm êŋ oyaŋ biŋ ek alalô takatu ba amiŋ haviŋ Nakaduŋ, anêŋ biŋdaluk anôŋ.

7 *Yani hawa alalô vê hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ ba hale alalôaniŋ kambom liliŋ hathak anêŋ wapôm anêŋ sam valaluk.

8 Ma haŋgasô anêŋ wapôm takatu ba hayô abôlêk siŋ ba halelope hayô hamô alalô lôk hêv auk bêŋ ek nayala nômkama lomaloma sapêŋ.

9 *Sêbôk ma yani kapô mavi ba havak auk loŋ kapô hathak Kilisi. Ma lêk hik anêŋ auk êŋ thô hadêŋ alalô.

10 *Auk êŋ ma auk isup nômkama takatu ba hamô pik lo leŋ esak doŋtom ba nêmô Kilisi vibiŋ. Nôm êŋ tem imbitak êndêŋ anêŋ waklavôŋ.

11 *Nômkama takatu ba Wapômbêŋ lahabi nimbitak ma lôkthô tem nimbitak aêŋ. Ma bôsêbôk ma lahabi nena tem enja yêlô ŋê Islael ba habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk yêlô. Ba intu hathak Kilisi yani hawa yêlô hatôm anêŋ sam.

12 Yani hadum aêŋ ek yêlô ŋê môŋ takatu ba aêv maleŋiŋ ek Kilisi nabam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ.

13 Ma haveŋ yam ma môlô olaŋô abô avanôŋ aêŋ iyom. Abô êŋ ma Abô Mavi atu ba nêm môlô bulubiŋ. Môlô olaŋô ba ôêvhaviŋ, êŋ ma Wapômbêŋ habutiŋ anêŋ sêk hayô hêk môlô. Sêk êŋ ma Lovak Matheŋ atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô yôv ek nêm êlêm.

14 *Wapômbêŋ hêv Lovak Matheŋ hadêŋ alalô hatôm nôm mavi atu ba havak abô ek nêm anêŋ dahô, ek waklavôŋ êŋ ma tem nêm anêŋ avômalô vê ênjêk kambom lomaloma. Ba intu nabam anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋ.

Pol hateŋ mek ek avômalô Epesus

15 Yahalaŋô abô takêŋ hathak môlô ôêvhaviŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi lôklokwaŋ lôk lemimhaviŋ avômalô matheŋ lôkthô. Aêŋ ba

16 yahanaŋ yaleŋmavi velevele hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô halôk yenaŋ mek.

---

* **1:1:** Ap 18:19-21; 19:1 * **1:3:** Ep 2:6 * **1:4:** Jon 15:16 * **1:5:** Jon 1:12 * **1:7:** Ep 2:7; Kol 1:14 * **1:9:** Lom 16:25 * **1:10:** Kol 1:16,20 * **1:11:** Lom 8:28-29 * **1:14:** 2Ko 1:22 * **1:17:** Kol 1:9

17 *Yahateŋ mek lôbôlôŋ ek Wapômbêŋ nêm anêŋ Lovak Matheŋ êndêŋ môlô ek nêm auk mavi lôk injik abô lôk kup thô êndêŋ môlô ek noyala yani katô anôŋ. Yani ma alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô lôkmaŋgiŋ.
18 Ma yahateŋ mek ek Wapômbêŋ nêm deda mavi êndôk môlô kapôlômim ek noyala nômbêŋ atu ba halam môlô ek nônêm malemim esak. Nôm takêŋ ma wapôm lôkmaŋgiŋ anôŋ ek anêŋ avômalô matheŋ neja embeŋ yam.
19 *Ma yahateŋ ek môlô noyala anêŋ lôklokwaŋ anôŋ biŋ atu ba hathak hadum ku ek hêv alalô takatu ba aêvhaviŋ yani sa. Lôklokwaŋ êŋ iyom intu
20 *bôk hik Kilisi liŋ hêk ŋama hathak ba hadô yani hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ anêŋ leŋ.
21 *Loŋ êŋ ma Kilisi hamô vuliŋ anôŋ ek ŋgôkba lôk ŋgôk bêŋ lomaloma ma aŋela bêŋ lôk lôklokwaŋ sapêŋ ma ŋê lôk athêŋ bêŋ lôkthô takatu ba tem nêmô êndêŋ lêk ma embeŋ yam imbiŋ.
22 *Wapômbêŋ hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi anêŋ lôklokwaŋ vibiŋ ma hêv yani ek imbitak nômkama sapêŋ anêŋ alaŋ ek nêm anêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ yani sa.
23 *Avômalô êvhaviŋ ma hatôm yanida liŋkupik. Yani hamô thêlô kapô lôk nômkama sapêŋ kapô ba hayô abôlêk siŋ.

2

Wapômbêŋ hêv lôkmala hadêŋ alalô ŋê ŋama

1 *Sêbôk ma môlô ovalaki abô balabuŋ ba udum kambom lomaloma ba intu môlô kapôlômim bôk hama yôv.
2 *Bôk olaŋô pik anêŋ auk ba osopa ŋgôk Sadaŋ anêŋ abô. Yani ma anyô bêŋ ek ŋgôk takatu ba êmô pik vuliŋ. Ma lêk hadum ku haviŋ avômalô takatu ba ibi leŋôndôŋ siŋ ek nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô.
3 *Bôk alalô lôkthô amô hatôm thêlô ba asopa kapôlôŋiŋ bô anêŋ thethaŋak lôk anêŋ auk. Alalô lôk avômalô takatu ba evathu hamô pik ayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ iyom.
4-5 *Ba intu kambom takatu ba bôk adum ma bôk hik alalôaniŋ kapôlôŋiŋ vônô yôv. Ma doŋtom Wapômbêŋ anyô hêv kapô lôk lahaviŋ alalô bêŋ anôŋ ba hêv lôkmala hadêŋ alalô haviŋ Kilisi. Avanôŋ biŋ nena Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ hathak anêŋ wapôm.
6 *Ma hik alalô liŋ haviŋ Kilisi ba hadô alalô amô malak leŋ haviŋ yani. Alalô amô haviŋ Yisu Kilisi ba intu hadum nôm takêŋ aêŋ.
7 Yani hadum nôm mavi takêŋ ek alalô hathak Yisu Kilisi ek wak nômbêŋ atu ba tem imbitak embeŋ yam ma yani hatôm injik anêŋ wapôm anôŋ biŋ atu thô.
8 Avanôŋ, Wapômbêŋ anêŋ wapôm hêv môlô bulubiŋ hathak unim ôêvhaviŋ. Hêv oyaŋ biŋ ba miŋ udum nômlate ek owa bulubiŋ êŋ ami.
9 *Ma miŋ hayê môlô unim ku ba hêv ami. Ba intu miŋ hatôm anyôla embam yanida ami.
10 *Mi, alalô takatu ba amô haviŋ Yisu Kilisi ma Wapômbêŋ da baŋ hapesaŋ lukmuk ek nandum ku mavi takatu ba bôk hapôpêk yôv ek nandum.

Kilisi hadum avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ ibitak doŋtom

11 Aêŋ ba môlô ŋê loŋ buyaŋ lemimimbi nena bôk ômô viyaiŋ ek avômalô Islael. Thêlô ethak elam môlô nena, “Ŋê miŋ eŋgothe kupik ami”. Ma elam thêlôda nena, “Ŋê eŋgothe kupik”. Ku êŋ ma ku baheŋiŋ iyom.
12 *Môlô bôk ômô daimbô ek Kilisi ma môlô miŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm Islael ami. Ma tabô takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ Islael ma miŋ hathak môlô ami. Ma môlô miŋ ôêv malemim ek nôm mavi la ami lôk ômô pik oyaŋ ma Wapômbêŋ mi.
13 *Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek Wapômbêŋ, ma doŋtom lêk ômô haviŋ Yisu

* **1:19:** Kol 1:11 * **1:20:** Sng 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 * **1:21:** Kol 1:16; 2:10 * **1:22:** Sng 8:6 * **1:23:** Lom 12:5; Ep 4:10,15; Kol 1:18 * **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3 * **2:3:** Kol 3:6 * **2:4-5:** Lom 6:11-13 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tit 2:14 * **2:12:** Lom 9:4; Kol 1:21 * **2:13:** Kol 1:20

Kilisi ba intu Wapômbêŋ hawa môlô halêm bidoŋ oyaŋ ek yani hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ.

14 *Kilisi da ma alalôaniŋ yôhôk ba hadum ek yêlô Islael lôk môlô avômalô loŋ buyaŋ nambitak ôdôŋ doŋtom. Sêbôk ma alalô apôlik hathak i ba hatôm badêŋ hayaŋ thêlô lôk alalô kisi, ma doŋtom lêk Kilisi hamô badêŋ êŋ lu.

15 *Badêŋ êŋ ma Islael iniŋ abô balabuŋ lomaloma. Ma Kilisi hama ba hapole abô takêŋ vê ek indum ôdôŋ ju êŋ nimbitak ôdôŋ lukmuk doŋtom nêmô yani kapô. Hadum aêŋ ba intu yôhôk habitak.

16 *Ma ôdôŋ ju êŋ ma yani hakapo i hathak doŋtom ek nimbitak kupik doŋtom hathak ik yani vônô hathak a ek indum yôhôk imbiŋ ôdôŋ lukmuk êŋ ma Wapômbêŋ. Aêŋ ba intu Yisu hik alalôaniŋ apôlik êŋ vônô hathak a.

17 *Yani halêm ba hanaŋ abô yôhôk hadêŋ môlô takatu ba ômô daimbô lôk yêlô takatu ba amô bidoŋ.

18 Aêŋ ba hathak Kilisi anêŋ ku ma Lovak Matheŋ doŋtom iyom hapesaŋ loŋônde ek môlô lôk yêlô ana bidoŋ ek Kamikbêŋ.

Alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ unyak matheŋ

19 *Aêŋ ba sêbôk ma môlô ôtôm avômalô takatu ba etak iniŋ loŋ ba i buyaŋ ma pik mi. Ma doŋtom lêk môlô ma Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak anêŋ avômalô haviŋ avômalô matheŋ sapêŋ. Ma môlô ômô Wapômbêŋ anêŋ unyak lo loŋ.

20 *Alalô ŋê aêvhaviŋ hatôm unyak atu ba Wapômbêŋ halav. Aposel lo plopet êtôm unyak êŋ anêŋ bum ma Yisu Kilisi da ma hatôm landiŋ.

21 *Anyô Bêŋ Kilisi hagêgê unyak êŋ lôkthô loŋ ba hadum ba halumbak bêŋ ba habitak unyak matheŋ ek yanida.

22 *Ma Kilisi halav unyak êŋ hathak môlô avômalô loŋ buyaŋ haviŋ. Halav môlô hathak doŋtom haviŋ anêŋ avômalô lôkthô hatôm unyak matheŋ ek Wapômbêŋ êmô esak anêŋ Lovak Matheŋ.

3

Pol hik Wapômbêŋ anêŋ auk loŋ kapô thô hadêŋ ŋê loŋ buyaŋ

1 *Wapômbêŋ hadum nôm mavi takêŋ ba intu ya Pol yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ. Ma yahamô koladôŋ ek malê nena yahadum Yisu Kilisi anêŋ ku ek yahêv môlô ŋê loŋ buyaŋ sa.

2 *Môlô bôk olaŋô yôv nena Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hêv ku yanêm môlô sa.

3 *Ma hik anêŋ auk loŋ kapô êŋ thô hadêŋ ya hatôm atu ba bôk yahato abô dokte hathak yôv hêk kapya êntêk.

4 Osam abô êŋ, ma tem noyala yenaŋ auk esak auk loŋ kapô takatu ba hathak Kilisi.

5 Wapômbêŋ miŋ bôk hik auk loŋ kapô takêŋ thô hadêŋ avômalô bôsêbôk ami. Ma doŋtom lêk Wapômbêŋ hik nôm takêŋ thô hadêŋ anêŋ plopet lôk aposel matheŋ hathak Lovak Matheŋ.

6 *Ma auk loŋ kapô êŋ ma aêntêk. Hathak Abô Mavi ma môlô avômalô loŋ buyaŋ takatu ba ômô haviŋ Yisu Kilisi ma tem Wapômbêŋ imbi sam doŋtom êndêŋ môlô êtôm sam atu ba habi hadêŋ yêlô avômalô Islael. Ma môlô lêk ubitak kupik doŋtom haviŋ yêlô Islael. Ma môlô lôk yêlô Islael tem naja nôm takatu ba Wapômbêŋ bôk havak abô hathak imbiŋ i.

7 *Hathak anêŋ lôklokwaŋ ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ek yambitak Abô Mavi êŋ anêŋ anyô ku.

8 *Ya ma yaôna lôk ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ lôkthô, ma doŋtom hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi esak Kilisi anêŋ nômkama kêkêlô êndêŋ môlô ŋê loŋ buyaŋ. Nômkama takêŋ halôk ba hi bomaŋ ba miŋ hatôm anyôla eyala anêŋ ôdôŋ ami.

9 Ma yani hêv ya ek yaŋgik auk loŋ kapô êŋ thô êlêm yaiŋ ek avômalô sapêŋ nêgê. Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ pik lo leŋ bôk havuŋ auk loŋ kapô êŋ hadêŋ môŋ anôŋ aleba lêk ma hik thô.

* **2:14:** 1Ko 12:13 * **2:15:** Kol 2:14 * **2:16:** Sek 9:10; Kol 1:20,22 * **2:17:** Ais 57:19 * **2:19:** Ep 3:6 * **2:20:** 1Ko 3:11 * **2:21:** 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pi 2:5 * **3:1:** Plp 1:7,13 * **3:2:** Kol 1:25 * **3:3:** Ep 1:9-10; Kol 1:26 * **3:6:** Ep 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10

10 Yani hadum aêŋ ek ŋgôk bêŋ ma aŋela lôk athêŋ anêŋ leŋ sapêŋ nêgê nena yani lêk hakapo avômalô loŋ buyaŋ lôk Islael ba ibitak avômalô êvhaviŋ doŋtom. Ek batu neyala anêŋ auk kêkêlô lôkmaŋgiŋ takêŋ.
11 Wapômbêŋ hadum aêŋ ek hasopa anêŋ auk atu ba bôk lahabi hadêŋ môŋ anôŋ. Ma hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma nôm takêŋ lêk hik anôŋ.
12 *Alalô aêvhaviŋ Kilisi ba amô haviŋ yani ba intu miŋ akô ek ana bidoŋ ek Wapômbêŋ ami. Mi, ayala avanôŋ biŋ nena yani lamavi ek alalô.
13 Aêŋ ba môlô miŋ kapôlômim malaiŋ esak vovaŋ takatu ba yahawa hathak môlô ami. Mi, môlô ma nômbêŋ hêk Wapômbêŋ ma ba intu yahawa vovaŋ takêŋ.

Pol hateŋ mek

14 Yaleŋhabi nôm takatu ba Wapômbêŋ hadum ba yahathak yahalek yaveŋdôŋ lêlô hadêŋ Kamikbêŋ.
15 Yani bôk hapesaŋ avômalô pik lo leŋ ba hêv athêŋ hadêŋ thêlô lôkthô.
16 Yahateŋ mek ek nômkama lôkthô anêŋ alaŋ lôkmaŋgiŋ nena nêm Lovak Matheŋ êndôk môlô kapôlômim ek embatho môlô loŋ esak yanida anêŋ lôklokwaŋ bêŋ
17 *ek Kilisi enja loŋ êmô môlô kapôlômim esak unim ôêvhaviŋ. Ma yahateŋ mek nena Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ma indum ba numiŋ lôklokwaŋ êtôm a anêŋ ŋgalôk halôk pik ba havaloŋ loŋ
18 ek môlô lôk ŋê matheŋ lôkthô hatôm noyala nena Kilisi anêŋ lahaviŋ ma bêŋ anôŋ ba anêŋ daim hathak bomaŋ ma halôk bomaŋ ba hi ma anêŋ vova ma hi ba hi iyom.
19 Kilisi anêŋ lahaviŋ ma hi bomaŋ ba miŋ hatôm anyôla eyala anêŋ daŋ ami. Ma doŋtom yahateŋ mek ek Wapômbêŋ injik lahaviŋ êŋ thô êndêŋ môlô ek anêŋ nômkama mavi lôkthô atu ba hamô yanida kapô ma êmbôlô môlô kapôlômim siŋ.
20 Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ hathak hadum ku hamô alalô kapôlôŋiŋ. Ma hathak lôklokwaŋ êŋ ma yani hatôm indum nômkama takatu ba alalô anaŋ lo leŋiŋhabi hathak. Ma malêla takatu ba alalô miŋ hatôm leŋiŋimbi ami ma yani hatôm indum nôm takêŋ imbiŋ.
21 Aêŋ ba alalô takatu ba aêvhaviŋ nabam Wapômbêŋ lôkmaŋgiŋ esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ ni ba ni êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

4

Avômalô êvhaviŋ ma Kilisi anêŋ liŋkupik

1 *Aêŋ ba ya Pol, ôpatu ba hamô koladôŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ, yahasoŋ môlô lokwaŋ ek nômô êtôm atu ba Wapômbêŋ halam môlô ek nômô aêŋ.
2 *Ba intu notauviŋ am anôŋ biŋ ma nômô labalina imbiŋ avômalô. Nômô maliŋyaô ma malaiŋ takatu ba môlôviyaŋ êv hadêŋ môlô ma noja lôk lemimmavi iyom esak unim lemimhaviŋ.
3 *Lovak Matheŋ hatak kapôlôŋiŋ doŋtom halôk alalô ba nubuvi am esak yak nômô yôhôk êŋ.
4 Kilisi anêŋ liŋkupik ma doŋtom, ma Lovak Matheŋ ma doŋtom aêŋ iyom. Ma Wapômbêŋ halam alalô sapêŋ ek nanêm maleŋ ek nôm doŋtom iyom.
5 Ma Anyô Bêŋ ma doŋtom, ma êvhaviŋ ma doŋtom aêŋ iyom, ma ithik ŋaŋ ma doŋtom aêŋ haviŋ.
6 *Ma Wapômbêŋ doŋtom ma Kamikbêŋ doŋtom aêŋ iyom. Yani habibôm hayô hêk alalô lôkthô vôv ma hadum ku hathak alalô lôkthô ma hamô alalô lôkthô kapôlôŋiŋ.
7 *Ma Kilisi habi anêŋ wapôm sam hadêŋ alalô tomtom hatôm yanida anêŋ lahaviŋ.
8 Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya bôk hanaŋ nena,

“Yani hamô anêŋ ŋê vovak lu,
ma halom i hatôm ŋê ku koladôŋ ba ethak vuliŋ ba i,
ma hik anêŋ wapôm sam hadêŋ anêŋ avômalô.” *Kapya Yeŋ 68:18*

9 *Ma abô atu ba enaŋ nena, “ethak vuliŋ ba i” hik thô nena yani bôk halôk ba halêm pik.

* **3:12:** Jon 14:6; Lom 5:2 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7 * **4:1:** Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:** Kol 3:14-15
* **4:6:** 1Ko 12:6 * **4:7:** Lom 12:3,6 * **4:9:** Jon 3:13

10 Ma ôpatu ba halôk ba halêm, yanida intu hathak ba hi leŋ lôkthô anêŋ vuliŋ ek êmbôlô nômkama sapêŋ ba êyô siŋ.
11 *Ma yanida intu habi anêŋ wapôm sam ba doho ibitak aposel, ma doho plopet, ma doho ŋê enaŋ Abô Mavi hadêŋ ŋê daluk, ma doho ŋasakiŋ, ma doho kêdôŋwaga êdôŋ avômalô hathak Wapômbêŋ anêŋ abô.
12 Yani habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô takêŋ ek nêpôpêk Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ sapêŋ ek nindum ku nênêm avômalô sa ek embatho Kilisi anêŋ liŋkupik loŋ ek imbitak lôklokwaŋ.
13 *Ku takêŋ lôkthô tem ni ba ni endeba alalôaniŋ aêvhaviŋ lôk auk esak Wapômbêŋ Nakaduŋ imbitak bêŋ lôk indum ek alalô sapêŋ nambitak kapôlôŋiŋ doŋtom. Êŋ ma tem alalô nambitak êtôm anyô talaŋ te atu ba halumbak ba anêŋ daim êtôm Kilisi da.
14 Êŋ ma tem miŋ namô êtôm avômena esak loŋbô ami. Ma ŋê takatu ba êdôŋ abôyaŋ lôk êbôlêm loŋôndê ek nesau alalô ek nimbuliŋ alalôaniŋ aêvhaviŋ ma tem miŋ hatôm nêyôkwiŋ alalôaniŋ aêvhaviŋ ni ba êlêm êtôm lovak hayuv baselak vuak lôk ŋgwêk hik ami.
15 *Mi, alalô leŋiŋimbiŋ avômalô ba nanaŋ abô avanôŋ iyom êndêŋ i. Adum aêŋ ma tem nandumbak ba nambitak êtôm Kilisi da. Yani ma avômalô êvhaviŋ sapêŋ iniŋ wakadôk.
16 Yani havaloŋ leŋviŋkupik lôbôlôbô sapêŋ ba hagêgê loŋ hathak doŋtom. Bu tomtom da idum iniŋ ku ba idum leŋviŋkupik takêŋ halumbak bêŋ lôk lôklokwaŋ ma leŋiŋhaviŋ i.

Nosopa loŋôndê lukmuk

17 *Aêŋ ba yenaŋ abô te hêk ek yanaŋ imbiŋ môlô. Ma yahanaŋ hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ nena miŋ nômô êtôm ŋê daluk ethak êmô aêŋ esak loŋbô ami. Mi, iniŋ auk ma nôm oyaŋ.
18 Lôk iniŋ eyala nômkama ma hatôm êmô momaŋiniŋ bêŋ kapô denaŋ. Thêlôniŋ auk ma thekthek lôk iniŋ auk mavi mi ba intu êmô daimbô ek Wapômbêŋ anêŋ lôkmala.
19 Thêlô kapôlôŋiŋ halôk biŋ hathak kambom ba intu êv i vidoŋ ek nesopa iniŋ thethaŋak ma miŋ mama ami. Lôk maleŋiŋkilik ek nindum nôm lôŋgôlôŋ lomaloma ni ba ni.
20 Ma doŋtom sêbôk atu ba ôêvhaviŋ Kilisi ma êdôŋ môlô hathak loŋôndê yaŋda.
21 Ma olaŋô abô hathak yani ba ôêvhaviŋ yani ma êdôŋ môlô hathak abô avanôŋ takatu ba hêk Yisu kapô.
22 *Ba êdôŋ aêntêk. Kapôlômim bô hathak havôv môlô ek osopa thethaŋak lomaloma takatu ba hasau môlô ek imbuliŋ môlô. Ba intu notak kapôlômim bô takatu ba osopa
23 *ek Wapômbêŋ indum môlônim auk imbitak lukmuk anôŋ.
24 *Ma noja kapôlômim lukmuk takatu ba Wapômbêŋ hapesaŋ ek numbitak êtôm yanida esak anêŋ matheŋ lôk thêthôŋ anôŋ.
25 *Aêŋ ba notak abôyaŋ. Alalô tomtom bôk abitak hatôm leŋviŋkupik doŋtom yôv ba intu nonaŋ abô avanôŋ imbiŋam.
26 *Môlô lemimmaniŋ ma noyabiŋ am ek miŋ nundum kambom ami. Wak hamiŋ denaŋ ma nopesaŋ unim lemmaniŋ êŋ ma miŋ noyabiŋ endeba wak êndôk jalôm ami
27 ek batu miŋ node loŋ ek Sadaŋ imbitak êyô ba êlêm ami.
28 Môlô te anyô vani ma etak anêŋ vani. Ma indum ku mavi esak baŋ ek êpôm nôm. Êŋ ma yani hatôm nêm avômalô vi atu ba nômkama mi sa.
29 *Oyabiŋ vembôlêk esak abô kambom. Onaŋ abô mavi iyom ek embatho môlôviyaŋ loŋ ek nêm i sa lôk nêm Wapômbêŋ anêŋ wapôm êndêŋ avômalô takatu ba elaŋô.
30 *Miŋ undum Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ kapô malaiŋ ami. Lemimimbi nena Lovak Matheŋ ma Wapômbêŋ anêŋ sêk atu ba bôk habutiŋ haviŋ o endeba yani enja o lôk avômalô takatu ba hêv i vuli hêk kambom anêŋ ku êndêŋ waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ.
31 *Môlô notak kobom ômô lôkthaŋgo lôk lemimmaniŋ ketheŋ lôk lemimŋaŋa

* **4:11:** 1Ko 12:28 * **4:13:** Kol 1:28 * **4:15:** Kol 1:18; 2:19 * **4:17:** Lom 1:21; 1Pi 1:14 * **4:22:** Lom 8:13; Kol 3:9 * **4:23:** Lom 12:2 * **4:24:** Stt 1:26; Kol 3:10 * **4:25:** Sek 8:16; Kol 3:8-9 * **4:26:** Sng 4:4; Jem 1:19-20 * **4:29:** Kol 4:6 * **4:30:** Ais 63:10; Ep 1:13-14; 1Te 5:19 * **4:31:** Kol 3:8

ba olam kaêk lôklala ma othaŋ anyô vi hathak abô kambom. Avanôŋ biŋ, notak kapôlômim kambom lomaloma takatu ba lemimhabi hathak anyô yaŋ.

32 *Ma miŋ nundum aêŋ ami. Mi, nundum mavi êndêŋ môlôviyaŋ lôk nônêm kapôlômim êndêŋ i. Ma otak kapôlôm ek ôpatu ba hadum kambom hadêŋ o êtôm Wapômbêŋ bôk hatak kapô hathak môlônim kambom hathak Kilisi anêŋ athêŋ.

5

Nômô êtôm deda anêŋ avômena

1 *Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômena ba lahaviŋ môlô bêŋ anôŋ ba intu nosopa vaŋgwam.

2 *Ma nômô lôk lemimimbiŋ avômalô vi êtôm Kilisi bôk lahaviŋ alalô ba hêv ida ek hêv alalô sa. Yani hêv anêŋ lôkmala hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da atu ba ôv vasiŋ mavi anôŋ.

3 Môlô nômô daimbô ek sek waliliŋ lôk kobom lelaik lomaloma ma notak malemimkilik. Môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ ba kobom takêŋ ma miŋ mavi ek môlô ami.

4 Ma miŋ nonaŋ abô kambom mena abô lokbaŋ lôk abô sop esak nôm mama ami. Abô takêŋ ma kambom ek môlô ba notak ma nonaŋ lemimmavi iyom êndêŋ Wapômbêŋ.

5 *Odaŋô, abô avanôŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ tem miŋ enja ŋê takatu ba ethak idum sek waliliŋ lôk idum kobom lelaik lomaloma ma maleŋiŋkilik thô ami. Maleŋiŋkilik ma hatôm êv yeŋ hadêŋ ŋgôk. Ŋê takêŋ tem miŋ nêmô Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami.

6 *Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ hathak hapôm ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ takatu ba idum nôm takêŋ. Ba intu oyabiŋ o ek anyôla miŋ esau o esak abô oyaŋ oyaŋ ami.

7 Aêŋ ba oyabiŋ o ek miŋ ombeŋ imbiŋ i ami.

8 *Sêbôk ma môlô hatôm momaŋiniŋ, ma doŋtom lêk ma Anyô Bêŋ hadum ba môlô hatôm deda. Ba intu nômô êtôm deda anêŋ avômena.

9 Deda anêŋ anôŋ ma aêntêk. Alalô nandum mavi lomaloma ba nasopa loŋôndê thêthôŋ ma nabaloŋ nôm avanôŋ loŋ

10 lôk nambôlêm malêla takatu ba Anyô Bêŋ lamavi hathak.

11 Ma avômalô takatu ba idum momaŋiniŋ anêŋ ku, ma miŋ undum ku êŋ dokte imbiŋ i ami. Ku êŋ ma anêŋ anôŋ mi ba miŋ undum ami. Mi, nuŋgwik kambom êŋ thô ni yaiŋ ek avômalô lôkthô nêgê.

12 Nôm mama bêŋ ek nenaŋ abô esak ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ kambom takatu ba idum hamô loŋ kapô.

13 *Ma doŋtom deda habi hayô hêk nôm takêŋ, êŋ ma hik thô nena nôm takêŋ ma kambom anôŋ

14 *ek malê nena deda habi hayô hêk ma nômkama sapêŋ habitak yaiŋ. Ba intu nôm takêŋ tem imbitak deda imbiŋ hatôm abô atu ba hanaŋ nena,

“Môlô takatu ba ôêk sôm,
numbiyô ênjêk ŋama.
Ma Kilisi tem imbi êyôŋgêk môlô êtôm deda.”

15 *Aêŋ ba noyabiŋ am ek nômô êtôm ŋê lôkauk ma miŋ êtôm ŋê auk mi ami.

16 Kambom lomaloma lêk habitak lôklokwaŋ ba intu nobatho am loŋ lôklokwaŋ esak mavi lomaloma. Yakô wakma êŋ ni oyaŋ.

17 Ba intu numiŋ lôklokwaŋ ek nôpôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Ma miŋ nômô êtôm ŋê auk thôŋôthôŋ ami.

18 *Lôk miŋ nondo molo esak waiŋ atu ba tem imbuliŋ môlô ami. Mi, notak Lovak Matheŋ ek êmô môlô kapôlômim siŋ.

19 *Êŋ ma tem nônêm yeŋ imbiŋam wak nômbêŋ intu, yeŋ takatu ba hêk kapya yeŋ lôk ebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ma yeŋ atu ba matheŋ. Nônêm yeŋ takêŋ lôk kapôlômim ni êndêŋ Anyô Bêŋ.

20 *Wak nômbêŋ intu sapêŋ ma nônêm lemimmavi êndêŋ Kamik Wapômbêŋ esak

* **4:32:** Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * **5:1:** Mat 5:48 * **5:2:** Kis 29:18; Hib 10:10 * **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * **5:6:** Lom 1:18; Kol 2:4,8 * **5:8:** Jon 12:36; Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9 * **5:13:** Jon 3:20-21 * **5:14:** Ais 26:19; Lom 13:11 * **5:15:** Kol 4:5 * **5:18:** Luk 21:34 * **5:19:** Kol 3:16 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pi 5:5

nômkama sapêŋ esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.

Anyô lo avi ewa i iniŋ abô

21 *Môlô othak ôyê Kilisi anêŋ athêŋ nena matheŋ ba intu nômô môlôviyaŋ vibiŋ.

22 *Môlô avi takatu ba bôk owa anyô yôv ma nômô vônimi vibiŋ êtôm atu ba ômô Anyô Bêŋ vibiŋ

23 *ek malê nena yamalô hamô vuliŋ ek yanavi hatôm atu ba Kilisi hamô vuliŋ ek avômalô êvhaviŋ lôkthô. Kilisi ma avômalô ôdôŋ êvhaviŋ iniŋ wakadôk ma avômalô ôdôŋ êvhaviŋ ma Kilisi anêŋ liŋkupik. Yanida intu hêv i bulubiŋ.

24 Avômalô êvhaviŋ ethak êmô Kilisi vibiŋ ma aêŋ iyom ma yanavi êmô yamalô vibiŋ esak nômkama lôkthô.

25 *Ma môlô anyô, lemimimbiŋ vônimi êtôm Kilisi lahaviŋ avômalô ôdôŋ êvhaviŋ ba hêv anêŋ lôkmala ek hêv i sa.

26 *Yani hadum aêŋ ek êmbôkwiŋ anêŋ avômalô ôdôŋ êvhaviŋ iniŋ kambom esak ŋaŋ lôk abô avanôŋ ek nimbitak matheŋ.

27 *Yani hadum aêŋ ek avômalô ôdôŋ êvhaviŋ nimbitak êtôm avi muk te atu ba palumbak mavi lôk liŋsiŋ mavi ma lelaik lo pôpô mi ma êmô matheŋ ma kambom mi. Êŋ ma Kilisi tem endom avi êŋ êndêŋ yanida.

28 Aêŋ iyom môlô anyô lemimbiŋ vônimi êtôm atu ba lemimhaviŋ lemvimkupik. Ôpatu ba lahaviŋ yanavi ma hatôm lahaviŋ yanida.

29 Anyô late miŋ hapôlik hathak yanida liŋkupik ami. Mi anôŋ, havakôŋ ba hayabiŋ mavi hatôm Kilisi hadum hadêŋ avômalô êvhaviŋ

30 ek malê nena alalô tomtom ma hatôm anêŋ liŋkupik anêŋ lôbôlôbô.

31 *Hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ nena,

“Anyô tem etak lambô lo talêbô ma esak doŋtom imbiŋ yanavi ek thai nimbitak êtôm kupik doŋtom iyom.” *Môŋ Anôŋ 2:24*

32 *Abô êŋ ma abô lôk kup anôŋ biŋ. Ma doŋtom yahayala nena hanaŋ hathak Kilisi lôk avômalô êvhaviŋ.

33 Ba intu môlô anyô tomtom lemimbiŋ vônimi êtôm oda lemhaviŋ oda. Ma môlô avi nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ vônimi.

6

Avômena lôk lami iniŋ abô

1 *Avômena, môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ ba intu nosopa lemami lo lemtami iniŋ abô. Êŋ ma mavi.

2 *Wapômbêŋ anêŋ tabô balabuŋ laumiŋ takatu bute hanaŋ nena, “Nodovak lemami lo lemtami.” Abô balabuŋ êntêk êŋ ma balabuŋ môŋ atu ba Wapômbêŋ habutiŋ abô hathak ba hanaŋ,

3 “Udum aêŋ ma tem nômô mavi êmô pik sawa daim.”

4 *Ma yahanaŋ hadêŋ môlô avômena iniŋ lami nena noyabiŋ nalumi mavi lôk noto i ma nôndôŋ i êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Ma miŋ nondela iniŋ auk ba nundum i leŋiŋŋaŋa ami.

Alaŋsi lôk iniŋ ŋê ku iniŋ abô

5 *Môlô ŋê takatu ba unim alaŋ êmô* nosopa unim alaŋ takatu ba êmô pik iniŋ abô. Nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ i ma nômô thêlô vibiŋ. Nundum aêŋ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi da anêŋ ku.

6 Ma miŋ nundum unim alaŋ anêŋ ku mavi êndêŋ wak takatu ba êmô haviŋ môlô iyom ami. Mi, nundum unim ku mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ, êndêŋ wakma atu ba êmô mena miŋ êmô ami. Wapômbêŋ lahaviŋ nundum ku êŋ lôk kapôlômim êtôm udum Kilisi môlônim alaŋ anêŋ ku.

---

* **5:22:** Kol 3:18; 1Pi 3:1 * **5:23:** 1Ko 11:3; Ep 1:22 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pi 3:7 * **5:26:** Tit 3:5 * **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22 * **5:31:** Mat 19:5 * **5:32:** ALK 19:7 * **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Lo 5:16 * **6:4:** Sng 78:4; Snd 22:6; Kol 3:21 * **6:5:** Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pi 2:18 * **6:5:** Ŋê takatu ba iniŋ alaŋ êmô ma anêŋ ôdôŋ aêntêk. Gavman anêŋ abô majaŋ hanaŋ nena thêlô miŋ hatôm netak iniŋ ku lôk alaŋsi ami. Doho ma bôk ik vovak ba êv yak ba ŋê lovak hathak vovak ewa i hatôm iniŋ ŋê ku. Ma doho ma êv vuli. Ma doho miŋ êwê iniŋ viyaŋ ami. Ma doho ma lami ma iniŋ alaŋsi êmô ba intu nali ibitak aêŋ. * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25

7 Nundum unim ku lôk lemimimbiŋ êtôm
udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ anyô iniŋ
ku ami.
8 *Lemimimbi nena Anyô Bêŋ tem nêm
vuli êndêŋ avômalô tomtom esak iniŋ ku
mavi takatu ba idum, ŋê êmô alaŋsi vibiŋ
lôk ŋê takatu ba idum ida iniŋ ku haviŋ.

9 *Ma môlô alaŋ takatu ba oyabiŋ unim
ŋê ku, noyabiŋ i mavi. Miŋ onaŋ abô
takatu ba indum thêlô nêkô ami. Lemim-
imbi nena môlô lôk thêlô unim Alaŋ ma
doŋtom iyom hamô malak leŋ. Yani tem
indum abô ma miŋ hathak lahabi avômalô
iniŋ athêŋ lôk ku ami. Mi, hathak hadum
kobom doŋtom hadêŋ avômalô lôkthô ba
intu noyabiŋ am.

Noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama vovak

10 Êntêk ma yenaŋ abô anêŋ daŋ ba
nodaŋô katô. Numiŋ lôklokwaŋ esak Anyô
Bêŋ anêŋ lôkliŋyak bêŋ.
11 *Sadaŋ anêŋ auk loŋ kapô hadum
ek esau môlô ba intu noba Wapômbêŋ
anêŋ nômkama vovak sapêŋ êndôk am ma
numbiyô numiŋ ek uŋgwik vovak.
12 *Alalô ik vovak hadêŋ ŋgôkba lôk ŋgôk
lôk athêŋ ma ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik
anêŋ momaŋiniŋ lôk ŋgôk bomaŋ takatu ba
êmô leŋ. Ma miŋ alalô ik vovak hadêŋ ŋê
pik ami.
13 Aêŋ ba noba Wapômbêŋ anêŋ nômkama
vovak sapêŋ ek waklavôŋ kambom êŋ
hayô, ma tem numiŋ lôklokwaŋ ba uŋgwik
vovak mavi endeba anêŋ daŋ ma tem nu-
miŋ denaŋ.
14 *Numiŋ lôklokwaŋ ba nobaloŋ abô
avanôŋ loŋ êtôm bokŋgôp vovak atu ba
ovak hayô hêk lemimmalim. Ma nobaŋgiŋ
kobom thêthôŋ êtôm moko bôbôŋiŋ.
15 *Ma nôpôpêk am ek nonaŋ Wapômbêŋ
anêŋ Abô Mavi takatu ba hêv labali. Udum
aêŋ, ma hatôm uik vemimkapô bokŋgôp ek
vovak.
16 Lôk nobaloŋ unim ôêvhaviŋ loŋ êtôm
moko ek uŋgwik ŋgôk kambom atu anêŋ
kôm lôk atum sapêŋ vôkê.
17 *Ma noja bulubiŋ atu ba Wapômbêŋ
hêv hadêŋ môlô êtôm kuluŋ thekthek. Lôk
noja Lovak Matheŋ anêŋ biŋ vovak, êŋ ma
Wapômbêŋ anêŋ Abô.
18 *Ma noteŋ mek ek nômkama lôkthô
êtôm wak sapêŋ esak Lovak Matheŋ anêŋ
lôklokwaŋ ba nonaŋ injik yani liŋ ek nêm
môlô sa. Lôk nômô lêlê ma noteŋ mek lôk
lemimvidoŋ ek avômalô matheŋ lôkthô.
19 *Ma noteŋ mek ek ya imbiŋ ek
Wapômbêŋ nêm abô êndêŋ ya ek yaŋgik Abô
Mavi anêŋ auk loŋ kapô thô ma miŋ yakô
ami.
20 *Lêk ma yahamô koladôŋ hathak ya-
hawa Wapômbêŋ anêŋ abôlêk ba yahanaŋ
Abô Mavi êŋ. Aêŋ ba noteŋ mek ek yandum
yenaŋ ku dedauŋ mavi ba yanaŋ abô êŋ
bêŋ ma miŋ yakô ami.

Abô anêŋ daŋ lôk mek

21 *Tikikus tem enaŋ êndêŋ môlô esak
malêla takatu ba hapôm ya ek noyala nena
yahamô aisê. Yani ma aiyaŋ anôŋ te ba
hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku dedauŋ mavi.
22 Ma yahêv yani ba hathôk ek ênjê môlô
ba enaŋ esak malêla takatu ba hapôm yêlô
ek indum môlô lemimmavi.
23 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô
Bêŋ Yisu Kilisi nênêm yôhôk êndêŋ môlô
yenaŋ aiyaŋ sapêŋ ma nindum ek môlô
lemimimbiŋ am lôk unim ôêvhaviŋ imbitak
lôklokwaŋ.
24 Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô im-
biŋ môlô lôk avômalô nômbêŋ atu ba
lemimhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

* **6:9:** Lom 2:11; Kol 4:1 * **6:11:** Lom 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pi 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * **6:15:** Lom 10:15 * **6:17:** Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Ap 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

Kapya atu ba Pol hato hi Pilipai
Abô môŋ

Pol bôk hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ avômalô Pilipai (Ap 16:11-40). Ba intu ethak êv yani sa ek indum anêŋ ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô bêŋ embeŋ loŋ luvuluvu. Ma haveŋ yam ma Pol hamô koladôŋ anêŋ Lom. Ma avômalô êvhaviŋ anêŋ Pilipai elaŋô nena yani hamô koladôŋ ma êv yani sa hathak loŋbô. Ba intu Pol hato kapya êntêk ek hanaŋ anêŋ lamavi bêŋ hadêŋ i. Lôk hanaŋ hathak lêk yani aisê lôk hanaŋ ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ. Yani hanaŋ haviŋ ek thêlô nesopa Yisu vaŋgwam lôk nebaloŋ auk doŋtom. Ma hanaŋ nena Timoti lo Epaploditus ma ŋê mavi luvi. Ma hanaŋ lôklokwaŋ ek thêlô neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Pilipai ma malak lôk athêŋ bêŋ ba hamô plovins Masedonia kapô.

Hato kapya êntêk hadêŋ 61 AD la.

1 *Pol lo Timoti, yai ma Yisu Kilisi anêŋ ŋê ku ba ato kapya êntêk hadêŋ avômalô matheŋ takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi anêŋ Pilipai lôk ŋê takatu ba eyabiŋ i lôk ŋê takatu ba idum ku êv avômalô êvhaviŋ sa.

2 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

3 Wak nômbêŋ intu ma yaleŋhabi môlô ba yahanaŋ yaleŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô.

4-5 Sêbôk ba môlônim ôêvhaviŋ hadêŋ môŋ aleba lêk, ma môlô ovatho ya loŋ hathak ku yanaŋ Abô Mavi bêŋ ba intu yaleŋmavi ba yahateŋ mek hathak môlô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

6 *Ma yahayala nena sêbôk ma Wapômbêŋ hadum anêŋ ku mavi ba hatak halôk môlô kapôlômim ma tem indum ku êŋ endeba êyô Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem injik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ.

7 Yahamô koladôŋ mena yahamô yaiŋ ma yahêv Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bulubiŋ lôk yahik Abô Mavi êŋ thô, ma môlô sapêŋ owa Wapômbêŋ anêŋ wapôm haviŋ ya. Ba intu môlô ma hatôm yenaŋ avômalô vuliŋ biŋ. Aêŋ ba yenaŋ auk atu ba yaleŋhabi hathak môlô ma thêthôŋ hatôm mek atu ba yahateŋ ek môlô.

8 Ma Wapômbêŋ hayala nena Yisu Kilisi lahiki bêŋ anôŋ hathak môlô ma lêk yaleŋ hik ya hathak môlô bêŋ anôŋ aêŋ iyom.

9 Yahateŋ mek aêntêk nena môlônim lemimhaviŋ indumbak ni ba ni ek noyala auk anôŋ ba nutitiŋ mavi lo kambom

10 *ek noyala loŋôndê atu ba mavi anôŋ ek Kilisi anêŋ waklavôŋ ma tem nômô mabuŋ anôŋ ek miŋ êpôm môlônim kambom la ami.

11 Yisu da tem indum ba thêthôŋ injik anôŋ êmô môlô kapôlômim siŋ ek avômalô nêgê ba nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ.

Pol anêŋ malaiŋ havatho Abô Mavi loŋ

12 Aiyaŋ thêlô, yaleŋhaviŋ môlô noyala katô nena malaiŋ takatu ba hapôm ya intu hadum ba Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi habitak bêŋ hêk avômalô loŋ êntêk malêvôŋ.

13 *Aêŋ ba ŋê vovak takatu ba eyabiŋ anyô bêŋ môŋ anêŋ unyak lôk avômalô takatu ba êmô loŋ êntêk intu eyala nena etak ya halôk koladôŋ ek malê nena yahasopa Kilisi.

14 Ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ imiŋ lôklokwaŋ ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma miŋ êkô ami.

15 Avômalô doho leŋiŋdaŋ hathak ya ba enaŋ Kilisi anêŋ abô ek nebam thêlôda ek nembak i vose ni lodôŋlodôŋ. Ma doŋtom avômalô vi enaŋ Kilisi anêŋ abô lôk leŋiŋmavi haviŋ ya.

16 Thêlô eyala nena Wapômbêŋ hatak ya ek yanêm anêŋ Abô Mavi bulubiŋ ba intu yahamô koladôŋ. Aêŋ ba thêlô evatho yenaŋ ku loŋ hathak leŋiŋhaviŋ ya.

17 Ma avômalô ôdôŋ yaŋ enaŋ Yisu anêŋ abô ma doŋtom ivuŋ iniŋ auk nembak avômalô vose ni lodôŋlodôŋ hêk kapôlôŋiŋ.

* **1:1:** Ap 16:12-40 * **1:6:** 1Ko 1:8 * **1:10:** 1Te 5:23 * **1:13:** Ap 28:30

Yahamô koladôŋ ba intu thêlô esoŋ nena tem nênêm malaiŋ bêŋ êndêŋ ya.
18 Hatôm. Avômalô ivuŋ iniŋ auk ba enaŋ abô hathak Kilisi mena enaŋ abô avanôŋ, êŋ ma nôm oyaŋ. Ku bêŋ hamôŋ ma enaŋ abô hathak Kilisi. Ba intu yaleŋmavi anôŋ. Avanôŋ! Yaleŋmavi!
19 *Yahayala nena môlô oteŋ mek ek ya ma Yisu Kilisi anêŋ Lovak Matheŋ tem nêm ya sa, aêŋ ba tem injik ya thô lôk yanja bulubiŋ.
20 Yahamô lôkmala mena yahama ma ya vovaŋ ba yahêvhaviŋ nena tem yamiŋ êtôm anyô ŋê ek avômalô nêgê ya lôk nêmbô Kilisi êtôm sêbôk atu ba yahadum aleba lêk.
21 *Yahamô lôkmala, êŋ ma yahamô haviŋ Yisu. Ma yahama, êŋ ma tem yamô mavi aêŋ iyom.
22 Yahamô lôkmala, êŋ ma tem yandav ku êŋ anêŋ anôŋ la. Ba intu yasopa loŋônde yaŋ sê? Injo.
23 *Aêŋ ba auk ju êŋ havôv ya. Yahamô haviŋ Kilisi, êŋ ma mavi anôŋ hamôŋ ek nômkama sapêŋ ba intu yahapôviŋ ek yana.
24 Ma doŋtom yahamô lôkmala, êŋ ma mavi anôŋ ek môlô.
25 Aêŋ ba yahayala katô nena tem yamô imbiŋ môlô ma miŋ yana ami ek môlô nundumbak ba lemimmavi esak unim ôêvhaviŋ
26 ek môlô nômbôam esak Yisu Kilisi ek malê nena yahamô haviŋ môlô hathak loŋbô.

27 *Yenaŋ auk bêŋ doŋtom iyom nena môlô nômô batôŋ oyaŋ êtôm ŋê esopa Yisu Kilisi anêŋ Abô Mavi. Aêŋ ba yahathôk mena yahamô daim ek môlô ma tem yandaŋô nena môlô umiŋ lôklokwaŋ hathak kapôlômim doŋtom lôk uik vovak hathak dahôlômim doŋtom iyom ek nobatho Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi loŋ ek avômalô nênêmimbiŋ
28 lôk miŋ oka hathak ŋê takatu ba êpôlik ek môlô ami. Êŋ ma hik thô nena Wapômbêŋ tem nêm môlô bulubiŋ ma imbuliŋ ŋê takêŋ.
29 *Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ môlô ba ôêvhaviŋ. Ma hêv wapôm noja vovaŋ esak Kilisi aêŋ iyom. Ba intu malaiŋ takêŋ lêk hapôm môlô.
30 Ma yada yahik vovak hathak malaiŋ aêŋ iyom hatôm atu ba môlô ôyê lo olaŋô.

2

Avômalô êvhaviŋ netauviŋ i

1 Aêŋ ba nodaŋô. Kilisi havatho môlônim kapôlômim loŋ lôk lahaviŋ môlô ba hêv thêvô hadêŋ môlô. Ma môlô ômô haviŋ Lovak Matheŋ ma Wapômbêŋ hêv kapô lôk lahiki hathak môlô.
2 Ba intu môlô sapêŋ noja auk doŋtom iyom lôk lemimimbiŋ am ma nômô kapôlômim doŋtom ek nundum ku doŋtom iyom ek yaleŋmavi êmbôlô yakapôlôŋ siŋ.
3 *Ma môlô tomtom notauviŋ am ba ôŋgô anyô vi nena bêŋ ek môlô. Ma miŋ nundum paloŋ ba nobam amda ami.
4 *Ma miŋ lemimimbi môlôda iyom ami. Mi. Lemimimbiŋ avômalô vi imbiŋ.

Yisu Kilisi hatauviŋ i ma Wapômbêŋ hêv yani liŋ

5 Ma môlô nobaloŋ auk doŋtom atu ba Yisu Kilisi havaloŋ aêntêk.
6-7 *Yanida ma Wapômbêŋ
ma doŋtom yani hatauviŋ i aleba yaôna lôk ba
hatôm ôpatu ba hamô alaŋ vibiŋ
ma habitak hatôm anyô pik.
Ma miŋ lahabi lôklokwaŋ ek embaloŋ anêŋ loŋ atu ba êtôm Wapômbêŋ ami.
8 *Avômalô êyê yani hatôm anyô anôŋ,
ma hatauviŋ i
ba hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô aleba hama hathak a hatôm anyô kambom anôŋ.
9 *Ba intu Wapômbêŋ hadô yani hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama sapêŋ
lôk hêv athêŋ te atu ba hamôŋ ek athêŋ lôkthô hadêŋ yani
10 *ek avômalô takatu ba êmô leŋ lo pik ma pik kapô lôkthô

* **1:19:** 2Ko 1:11 * **1:21:** Gal 2:20 * **1:23:** 2Ko 5:8 * **1:27:** Ep 4:1; 1Te 2:12 * **1:29:** Ap 16:19-40 * **2:3:** Gal 5:26 * **2:4:** 1Ko 10:24 * **2:6-7:** Jon 1:1-2,14; 17:5; 2Ko 8:9 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:10:** Lom 14:11

tem nedaŋô anêŋ athêŋ ma nedek veŋiŋdôŋ lêlô êndêŋ yani.

11 *Ma thêlô sapêŋ tem nenaŋ ende veŋiŋbôlêk nena, “Yisu Kilisi ma Anyô Bêŋ”
ba lôkmaŋgiŋ ni êndêŋ Kamik Wapômbêŋ.

Namô êtôm pik anêŋ deda

12-13 Aêŋ ba yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ thêlô, môlô nôkô ba nodowaliŋ ba nundum ku ek môlônim bulubiŋ ni êyô anêŋ daŋ. Wapômbêŋ da hik môlô kapôlômim liŋ ba hêv lôklokwaŋ hadêŋ môlô ek nundum ku takatu ba yani lahaviŋ. Sêbôk ba yahamô haviŋ môlô ma môlô osopa yenaŋ abô. Ma lêk yahatak môlô ma nosopa yenaŋ abô takêŋ dedauŋ mavi aêŋ iyom.

14 Ma nôm takatu ba môlô udum ma miŋ kapôlômim diŋdiŋ lôk nôkôkam esak ami

15 *ek numbitak mabuŋ lôk anyôla miŋ hatôm enaŋ môlô bêŋ ami. Ma tem môlô nômô êtôm Wapômbêŋ anêŋ nali mavi êmô avômalô lokbaŋ takatu ba idum kambom lomaloma malêvôŋ êtôm vuliŋ hêv deda hadêŋ leŋ.

16 *Ma môlô nobaloŋ abô lôkmala loŋ ek waklavôŋ Kilisi hale halêm hathak loŋbô ma tem yambôya esak môlô ek injik thô nena lêk yenaŋ ku hik anôŋ ma miŋ yahalaŋviŋ oyaŋ ami.

17 Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ ba ôêv môlôda hatôm da hadêŋ Wapômbêŋ. Betha ik ya vônô ma tem yambitak êtôm waiŋ atu ba eŋgasô halôk da. Êŋ ma tem yambôya ba yaleŋmavi imbiŋ môlô sapêŋ.

18 *Ma môlô aêŋ iyom tem nôbôam ba lemimmavi imbiŋ ya.

Timoti lo Epaploditus

19 Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem yanêm Timoti ba êsôk ek môlô ketheŋ. Ma halehalêm ma tem enaŋ êndêŋ ya esak môlô ek nêm thêvô êndêŋ ya.

20 Anyô late miŋ hamô haviŋ ya ba anêŋ auk hatôm Timoti ami ma Timoti iyom. Yani lahiki hathak môlô ba hadum ku lomaloma ek eyabiŋ môlô mavi anôŋ.

21 *Ma doŋtom avômalô vi ethak leŋiŋhiki hathak iniŋ leŋiŋhaviŋ ma miŋ leŋhabi hathak Yisu Kilisi anêŋ lahaviŋ ami.

22 Ma môlôda oyala nena Timoti bôk hik yanida thô ba hêv ya sa hathak ku hanaŋ Abô Mavi bêŋ hatôm amena hathak hêv lambô sa.

23 Aêŋ ba yahêv yamaleŋ ek yaŋgê nena malê intu tem êpôm ya vêm ka yanêm yani ba êsôk ketheŋ ek ênjê môlô.

24 Ma doŋtom yahêvhaviŋ nena yada tem yasôk ketheŋ ek yaŋgê môlô imbiŋ.

25-26 *Môlô bôk ôêv Epaploditus halêm hadêŋ ya ek nêm ya sa. Yani hatôm yenaŋ aiyaŋ atu ba yai adum ku vovak haviŋ i. Ma doŋtom yani lamalaiŋ lôk lahiki hathak môlô ek malê nena môlô bôk olaŋô abô hathak yani hapôm lijiŋ. Ba intu tem yanêm ôpêŋ imbiŋ ba êsôk ek môlô.

27 Avanôŋ, yani bôk hapôm lijiŋ ba hadum ek ema, ma doŋtom Wapômbêŋ hêv la ek yani. Ma miŋ hêv la ek yani iyom ami. Mi. Hêv la ek ya haviŋ ek malê nena hadô malaiŋ bêŋ anôŋ êpôm ya.

28 Aêŋ ba yahapôviŋ ek yanêm yani ba êsôk ek môlô ôŋgô yani esak loŋbô ek lemimmavi ma tem yakapôlôŋ êndôk biŋ.

29-30 Ba intu noja yani thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ lôk lemimmavi anôŋ. Yani habobo ema esak Kilisi anêŋ ku ma miŋ havaloŋ anêŋ lôkmala loŋ ami ek hêv ya sa ek malê nena môlô ômô loŋ buyaŋ ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ ŋê takatu ba êtôm yani.

3

Yisu ma thêthôŋ anêŋ ôdôŋ

1 Aiyaŋ thêlô, yenaŋ abô lêk habobo êyô anêŋ daŋ. Ma alalô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba intu yahanaŋ nena lemimmavi. Yahato abô takêŋ hadêŋ môlô hathak loŋbô ma miŋ yakapôlôŋ hagiap ami ek yanêm môlô sa.

2 Môlô noyabiŋ am ek ŋê takatu ba idum kambom hatôm avuŋ yatap ba eŋgothe anyô leŋviŋkupik mayaliv ek nimbitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ nali.

* **2:11:** Lom 10:9 * **2:15:** Dan 12:3 * **2:16:** Plp 1:10; 1Te 2:19 * **2:18:** Plp 3:1; 4:4 * **2:21:** 2Ti 4:10 * **2:25-26:** Plp 4:18 * **3:3:** Lom 2:29

3 *Alalô ma ŋê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ hêv lôklokwaŋ ek nanêm yeŋ. Alalô ma ŋê takatu ba abôi hathak Yisu Kilisi iyom ma miŋ aêvhaviŋ leŋviŋkupik iniŋ nômkama ami. Ba intu alalô ma hatôm ŋê takatu ba bôk aŋgothe kupik anôŋ.

4 *Odaŋô, yahamôŋ ek ŋê takatu ba êbôi hathak nômkama leŋviŋkupik. Ba intu nômkama leŋviŋkupik hatôm nêm alalô sa, êŋ ma tem yada yamô mavi anôŋ.

5 *Wak baheŋvi ba lahavulô ma eŋgothe yenaŋ kupik. Ya ma anyô Islael ba yahabitak anêŋ Benjamin anêŋ lukmuk. Yahanaŋ abô Hiblu palapa hatôm wakatik lo wakamik. Ya ma Palisi te ba yahasopa Palisi iniŋ abô majaŋ mavi anôŋ.

6 *Ma ya vovaŋ ek yasopa Wapômbêŋ aleba yahabuliŋ yanida anêŋ avômalô êvhaviŋ bêŋ anôŋ. Ma ya anyô thêthôŋ anôŋ ba miŋ yahabuliŋ balabuŋ la ami.

7 *Ma doŋtom yahayê nôm mavi takêŋ nena nôm oyaŋ ek yahasopa Kilisi.

8 Avanôŋ! Yahayê nômkama mavimavi takatu ba hamô pik nena nôm oyaŋ haviŋ. Nôm mavi anêŋ dôêŋ ma yambitak yenaŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ anyô. Ba intu yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ nômkama pik mavi takêŋ ba yahayê hatôm siŋusik ek yanja Yisu Kilisi

9 *ba yamô imbiŋ yani. Yahêvhaviŋ Kilisi iyom ba intu Wapômbêŋ hadum ba yahabitak anyô thêthôŋ. Ma miŋ yada yenaŋ ku yahasopa balabuŋ ba yahabitak anyô thêthôŋ ami.

10 *Yaleŋhaviŋ yayala Kilisi avanôŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ atu ba hadum ba Yisu haviyô hathak loŋbô. Ma yaleŋhaviŋ yanja anêŋ malaiŋ lomaloma ek yama imbiŋ yani

11 ek yapôm loŋôndê atu ba tem yambiyô esak loŋbô ênjêk ŋama.

Nadaŋviŋ lôklokwaŋ

12 *Miŋ nosoŋ nena lêk yahayala Kilisi katô anôŋ ba yenaŋ ku lêk hayô anêŋ daŋ ami. Mi. Kilisi bôk havaloŋ ya loŋ ba yahalaŋviŋ ek yambaloŋ nôm takatu ba Kilisi havaloŋ loŋ ek nêm êndêŋ ya.

13 Aiyaŋ thêlô, miŋ yahavaloŋ nôm êŋ ami denaŋ. Aêŋ ba yahapôviŋ ba yahathôŋ nômkama bô paliŋ ma yahato yabaheŋ ek yanja nômkama takatu ba hamô uŋlôv.

14 *Yahalaŋviŋ lôklokwaŋ ek yayô uŋlôv ek yanja vuli atu ba Wapômbêŋ tem endam ya ek yamô imbiŋ yani êmô malak leŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ ek malê nena yahêvhaviŋ Yisu Kilisi.

15 *Aêŋ ba alalô vi ma ŋê talaŋ ba nabaloŋ auk êŋ loŋ. Ma doŋtom môlô doho owa auk yaŋda, êŋ ma tem Wapômbêŋ injik auk thêthôŋ thô êndêŋ môlô.

16 Aêŋ ba alalô nasopa auk takatu ba bôk avaloŋ yôv. Êŋ ma nômbêŋ.

17 *Aiyaŋ thêlô, môlô kapôlômim doŋtom ba nosopa yaveŋgwam. Ma avômalô vi atu ba esopa yêlô veŋiŋgwam, nutitiŋ ŋê takêŋ iniŋ bôk lo loŋ ba nosopa.

18 Bôk yahanaŋ lôbôlôŋ ma lêk yahanaŋ hathak loŋbô lôk yamaleŋ thôk nena avômalô bêŋ anôŋ lêk ik vovak hathak Kilisi anêŋ a.

19 *Thêlôniŋ Anyô Bêŋ ma thethaŋak. Thêlô ethak idum kambom lomaloma takatu ba hêv mama, ma doŋtom êbôi hathak. Ma thêlô ethak leŋiŋhabi nôm pik iyom. Ku takêŋ anêŋ anôŋ tem imbuliŋ i.

20 *Ma doŋtom alalôaniŋ malak ôdôŋ ma hamô malak leŋ ba intu alalô ayabiŋ ek Anyô Bêŋ Yisu Kilisi endelêm ek nêm alalô bulubiŋ.

21 *Ôpêŋ tem enja anêŋ lôklokwaŋ ek injik alalôaniŋ kupik pulusikna liliŋ ba nambitak êtôm yanida anêŋ kupik lôkmaŋgiŋ. Hathak lôklokwaŋ êŋ ma yani tem êndô nômkama sapêŋ êmô yani vibiŋ.

4

1 *Aêŋ ba yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, nosopa yenaŋ abô takêŋ ba numiŋ lôklokwaŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Môlô ma hatôm yenaŋ kuluŋ kêkêlô atu ba

* **3:4:** 2Ko 11:21 * **3:5:** Luk 1:59; Ap 23:6; 2Ko 11:22 * **3:6:** Ap 8:3 * **3:7:** Mat 13:44-46 * **3:9:** Lom 3:21-22 * **3:10:** Lom 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Ti 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:17:** 1Ko 4:16 * **3:19:** Lom 16:18 * **3:20:** Ep 2:6,19 * **3:21:** 1Ko 15:28,42-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20

yahawa hatôm ku anêŋ vuli. Ba yahêk lêlê ek yaŋgê môlô yenaŋ avômalô takatu ba yaleŋmavi hathak.

Pol hik loŋôndê auk mavi thô

2 Yuodia lo Sintike, mamu ma avi ôêvhaviŋ Anyô Bêŋ. Ba intu yahanaŋ hik
mamu liŋ nena notak auk ôkôkam ma
nobaloŋ kapôlômim doŋtom iyom.
3 *Aêŋ ba yenaŋ aiyaŋ atu ba humiŋ
lôklokwaŋ hathak ku êntêk êŋ haviŋ ya, ya-
hanaŋ hadêŋ o nena nêm avi ju êntêk êŋ sa.
Thai ethak idum ku lôklokwaŋ haviŋ ya ek
enaŋ Abô Mavi haviŋ Klemen lôk yenaŋ ŋê
ku vi atu ba yêlô adum ku haviŋ i. Ŋê takêŋ
iniŋ athêŋ hêk kapya lôkmala.
4 Môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ avômalô ba
lemimmavi wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ
ba yanaŋ esak loŋbô nena lemimmavi.
5 *Yaleŋhaviŋ avômalô lôkthô nêgê môlô
nena avômalô ômô maliŋyaô. Anyô Bêŋ
anêŋ endelêm lêk habobo.
6 *Ma wak nômbêŋ intu noteŋ mek
ba nonaŋ lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ
lôk nonaŋ injik yani liŋ esak môlônim
lemimhaviŋ. Ma miŋ kapôlômim daluk
ami.
7 *Môlô ma avômalô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi
ba intu Wapômbêŋ anêŋ labali atu ba hayô
siŋ ba halelope tem eyabiŋ môlônim auk
lôk kapôlômim.
8 Aiyaŋ thêlô, yenaŋ abô lêk habobo anêŋ
daŋ. Aêŋ ba nobaloŋ kobom takêntêk êŋ
loŋ. Kobom avanôŋ lôk nômô batôŋ oyaŋ
ma nômô thêthôŋ lôk nômô mabuŋ lôk bôk
lo loŋ nundum avômalô kapôlôŋiŋ mavi
esak lôk malemimkilik esak nosopa auk
mavi. Kobom takêntêk intu hadum ba
avômalô sapêŋ êyê nena mavi ba leŋiŋmavi
anôŋ.
9 *Nôm takatu ba yahik thô lôk ya-
hanaŋ ba môlô olaŋô lôk ôyê yahadum intu
nosopa. Ma Wapômbêŋ anyô yôhôk anêŋ
ôdôŋ da tem êmô imbiŋ môlô.

Pol hêv lamavi hadêŋ avômalô Pilipai

10 Yaleŋmavi anôŋ hathak Anyô Bêŋ. Lêk
ma môlôda uik unim auk liŋ ba ôêv ya sa.
Yahayala nena sêbôk ma môlô lemimhabi
ya, ma doŋtom loŋôndê atu ba nônêm ya sa
ma mi.
11 Malêla takatu ba hapôm ya, êŋ ma
yaleŋmavi iyom. Auk êŋ intu yahayala ba
miŋ nosoŋ nena ya nômkama mi ba intu
yahanaŋ abô êntêk ami.
12 Ya anyô lôkmaŋgiŋ mena ya anyô
thavuthiŋ, yaleŋviyak mena yahama kisi,
ya anyô nômkama bêŋ mena ya anyô
nômkama mi, auk takêŋ bôk hapôm ya
lôbôlôŋ ba yahayala katô anôŋ ba intu miŋ
nômbêŋ ami.
13 *Kilisi anêŋ lôklokwaŋ iyom intu
havaloŋ ya loŋ ba hêv malaiŋ takêntêk vê
hêk ya.
14 Ma doŋtom malaiŋ takatu ba hapôm
ya ma môlô lêk udum kobom mavi ba
lemimhikam hathak ya ba ôêv ya sa.
15 *Yaleŋhabi môŋ anôŋ sêbôk atu ba ya-
hanaŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ môlô avômalô
Pilipai. Vêm ma yahatak môlônim plovins
Masedonia ba yaha ma môlô Pilipai iyom
ôêv da ek hêv ya sa ma ŋê êvhaviŋ ôdôŋ yaŋ
miŋ idum aêŋ ami. Môlôda intu oyala ku êŋ.
16 Ma yahamô Tesalonaika ma môlô ôêv
ya sa vêm ma môlô ôêv ya sa hathak loŋbô.
17 Ma doŋtom miŋ yamaleŋkilik hathak
môlônim da lomaloma ami. Mi. Ya-
maleŋkilik hathak ku atu ba halumbak
ba hadum Wapômbêŋ lamavi anôŋ hadêŋ
môlô.
18 Môlônim da takatu ba Epaploditus hêv
hadêŋ ya ma lêk hayô abôlêk siŋ ba hale-
lope ba intu miŋ lemimmalaiŋ ami. Da
takêŋ ma hatôm da ôv mavi ba Wapômbêŋ
hawa lôk lamavi.
19 Ma yenaŋ Wapômbêŋ tem eyabiŋ môlô
esak anêŋ lôkmaŋgiŋ atu ba hamô Yisu Kil-
isi kapô.
20 Aêŋ ba nanêm alalôaniŋ Kamik
Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋ
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Pol hanaŋ waklêvôŋ hadêŋ avômalô Pili-pai

21 Nônêm yaleŋmavi êndêŋ avômalô
matheŋ lôkthô esak Yisu Kilisi anêŋ athêŋ.
Ma ŋê êvhaviŋ takatu ba êmô haviŋ ya êv
iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô haviŋ.

* **4:3:** Luk 10:20 * **4:5:** Hib 10:25; Jem 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15
* **4:9:** Lom 16:20 * **4:13:** 2Ko 12:10 * **4:15:** 2Ko 11:9

22 Avômalô matheŋ lôkthô êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô. Ma ŋê takatu ba idum ku hamô Sisa anêŋ unyak êpôviŋ ek nênêm leŋiŋmavi êndêŋ môlô imbiŋ.
23 Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm eyabiŋ môlô dahôlômim.

Kapya atu ba Pol hato hi Kolosi

Abô môŋ

Pol hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolosi. Pol miŋ bôk hi Kolosi ami. Ma doŋtom Epaplas bôk hamô Epesus ba halaŋô Pol anêŋ abô ba hêvhaviŋ. Êŋ ma hawa Abô Mavi êŋ ba hi hanaŋ bêŋ hadêŋ avômalô Kolosi.

Kêdôŋwaga abôyaŋ êv auk lokbaŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Kolosi. Ba intu Pol hato ek epesaŋ iniŋ auk lôk embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ.

Hamô koladôŋ ma hato kapya êntêk hadêŋ 60 AD la.

Pol hanaŋ anêŋ lamavi

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel hathak Wapômbêŋ da anêŋ lahaviŋ lôk alalôaniŋ aiyaŋ Timoti, yai ato kapya êntêk

2 hadêŋ avômalô matheŋ takatu ba êmô majaŋ anêŋ Kolosi. Môlô ma yêlôaniŋ aiyaŋ takatu ba ômô haviŋ Kilisi.

Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Mek leŋiŋmavi hathak avômalô Kolosi

3 *Yêlô ateŋ mek ma athak anaŋ leŋiŋmavi wak nômbêŋ intu hathak môlô hadêŋ Wapômbêŋ, alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô

4-5 *ek malê nena bôk alaŋô nena môlô ôêv malemim ek nôm mavi takatu ba Wapômbêŋ bôk hapôpêk yôv ek môlô hêk malak leŋ. Môlô bôk olaŋô abô hathak nôm mavi takêŋ yôv halôk Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba avanôŋ. Aêŋ ba yêlô alaŋô nena môlô ôêvhaviŋ Yisu Kilisi lôklokwaŋ ba lemimhaviŋ avômalô matheŋ lôkthô.

6 Abô Mavi êŋ bôk halêm ek môlô ma lêk hik anôŋ ba hêv liŋsiŋ haveŋ pik lôkthô. Hatôm atu ba bôk hadum hadêŋ môlô hadêŋ wak atu ba olaŋô lôk oyala abô avanôŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ wapôm aleba lêk.

7 *Epaplas bôk hadôŋ môlô hathak abô êŋ yôv. Yani ma yêlôaniŋ aiyaŋ ba hadum ku haviŋ yêlô ma yêlô leŋiŋhaviŋ yani. Yani ma Kilisi anêŋ anyô ku majaŋ te ek hêv môlô sa.

8 Ma bôk hanaŋ hadêŋ yêlô hathak môlônim lemimhaviŋ takatu ba Lovak Matheŋ hêv.

9 *Waklavôŋ abô êŋ hayô ek yêlô ma miŋ atak mek ek môlô ami. Ma athak ateŋ mek ek Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ nêm auk lomaloma êndêŋ môlô ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ katô.

10 Yêlô ateŋ mek êŋ ek môlô nômô êtôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ ek indum yani lamavi esak nômbêŋ atu ba môlô udum. Êŋ ma tem unim ku mavi lomaloma injik anôŋ lôk auk hathak Wapômbêŋ tem indumbak bêŋ.

11 *Ma embatho môlô loŋ esak lôklokwaŋ lôkthô atu ba halêm anêŋ yanida anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ ek malaiŋ la hapôm môlô, ma numiŋ lôklokwaŋ lôk nômô maliŋyaô.

12 *Ma nômbôam ba nônêm lemimmavi êndêŋ Kamikbêŋ. Yani hêv athêŋ hadêŋ môlô ek noja unim sam imbiŋ avômalô matheŋ takatu ba êmô anêŋ loŋ deda.

13 *Yani hawa alalô vê hêk momaŋiniŋ anêŋ lôklokwaŋ ba hadô alalô hamô Namalô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Yani lahaviŋ Namalô êŋ ba

14 *Namalô êŋ iyom intu hêv alalôaniŋ kambom vê ba halate alalô hale yaiŋ.

Kilisi hamô nômkama lôkthô vuliŋ

15 *Kilisi hawa Wapômbêŋ atu ba anyôla miŋ hatôm ênjê ami anêŋ dahô. Yani ma Wapômbêŋ nakaduŋ môŋ ba hamô vuliŋ ek nômkama lôkthô atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ.

16 Hathak Kilisi ma Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô anêŋ leŋ lo pik, vi ma hatôm nagê ma vi ma miŋ hatôm nagê ami hatôm aŋela lôk iniŋ avaka ma iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk lôklokwaŋ takatu ba hêk kapô. Hapesaŋ nômkama lôkthô hathak Kilisi ek nêm athêŋ bêŋ êndêŋ yani.

---

* **1:3:** Ep 1:15-16 * **1:4-5:** Ep 1:15; 1Pi 1:4 * **1:7:** Kol 4:12; Plm 23 * **1:9:** Ep 1:16-17 * **1:11:** Ep 1:19; 3:16
* **1:12:** Ep 1:11,18 * **1:13:** Luk 22:53; Ep 2:2 * **1:14:** Ep 1:7 * **1:15:** Jon 1:18; 2Ko 4:4

17 *Kilisi hamô hamôŋ vêm ka nômkama
lôkthô habitak. Ma havaloŋ nômkama
lôkthô loŋ ba intu êmô tiŋiŋ.
18 *Yani bôk hadum ba avômalô ôdôŋ
êvhaviŋ lôkthô ibitak ba intu hamô hatôm
avômalô êvhaviŋ lôkthô iniŋ wakadôk. Ma
thêlô ma yani liŋkupik. Yani ma anyô môŋ
atu ba haviyô anêŋ ŋama ek avômalô ŋama
lôkthô ba intu hamô vuliŋ ek nômkama
lôkthô.
19 *Wapômbêŋ lamavi ek anêŋ auk
lôkmala lôkthô hamô Namalô kapô.
20 *Hathak Kilisi Wapômbêŋ hapôpêk
loŋôndê ek etauviŋ nômkama sapêŋ anêŋ
leŋ lo pik ek nêmô labali imbiŋ yani.
Hadum nôm êŋ hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ
atu ba haŋgasô hathak a.
21 *Sêbôk ma môlô ômô daimbô ek
Wapômbêŋ. Ba udum kambom lomaloma
ba intu unim auk hapôlik hathak yani.
22 *Ma doŋtom lêk hathak Kilisi anêŋ
ŋama liŋkupik, hatauviŋ môlô ek nômô la-
bali imbiŋ yani lôk matheŋ ma mabuŋ lôk
kambom mi ênjêk yani ma.
23 Aêŋ ba nobaloŋ unim ôêvhaviŋ loŋ ba
numiŋ lôklokwaŋ ek miŋ nupu ami. Ma
nônêm malemim ek nôm mavi takatu ba
Abô Mavi hik thô ma miŋ notak ami, êŋ
ma tem nôpôm mek mavi takêŋ. Môlô bôk
olaŋô Abô Mavi êŋ yôv. Ma bôk enaŋ bêŋ
hadêŋ avômalô pik luvuluvu. Ya Pol intu,
Abô Mavi êŋ anêŋ anyô ku.

Pol hêv avômalô matheŋ sa

24 Ma lêk yaleŋmavi hathak vovaŋ takatu
ba hapôm ya ek nêm môlô sa. Kilisi
bôk hawa vovaŋ vi, aêŋ ba anêŋ avômalô
êvhaviŋ tem neja vovaŋ êŋ vi imbiŋ. Thêlô
ma yani liŋkupik ma vovaŋ êntêk ba ya-
hawa hêv Kilisi anêŋ liŋkupik sa ek vovaŋ
sapêŋ atu ba Kilisi hawa ni êyô anêŋ daŋ.
25 *Wapômbêŋ hêv ku hadêŋ ya ba ya-
habitak avômalô êvhaviŋ iniŋ anyô ku ek
yanaŋ anêŋ abô lôkthô bêŋ êndêŋ môlô
avômalô loŋ buyaŋ.
26 *Abô êŋ ma abô lôk kup ba bôk havuŋi
hêk loŋ kapô ek avômalô bôsêbôk bôlada
halêm ba halêm. Ma doŋtom lêk hik thô
halêm yaiŋ ek anêŋ avômalô matheŋ.
27 Wapômbêŋ lahaviŋ thêlô neyala abô
lôk kup êŋ. Ma abô lôk kup êŋ ma abô
lôkmaŋgiŋ anôŋ atu ba habitak ek nêm
môlô avômalô loŋ buyaŋ sa hatôm hêv
avômalô Islael sa. Ma abô lôk kup êŋ ma
aêntêk. Kilisi hamô môlô ŋê loŋ buyaŋ
kapô ba intu ôêv malemim ek nômô Kilisi
anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô.
28 Aêŋ ba intu yêlô anaŋ Kilisi bêŋ hadêŋ
avômalô sapêŋ. Yêlô adôŋ lôk anaŋ abô
lôklokwaŋ hathak auk mavi sapêŋ ek thêlô
lôkthô nimbitak ŋê mabuŋ anôŋ imbiŋ Kil-
isi ek ini nêmô Wapômbêŋ ma.
29 *Ba intu yahadum ku bêŋ lôk vovanik
hathak Kilisi anêŋ lôklokwaŋ atu ba hadum
ku bêŋ hamô yakapôlôŋ.

2

1 Yaleŋhaviŋ môlô noyala nena yahadum
ku lôk vovanik bêŋ ek môlô lôk avômalô
Laodisia lôk avômalô êvhaviŋ lôkthô atu ba
miŋ bôk êyê ya ami.
2 Yahadum ku êŋ ek yambatho môlô
lôkthô kapôlômim loŋ ek nosak doŋtom lôk
lemimbiŋ am ek noja auk lôkmaŋgiŋ sapêŋ
ek noyala Wapômbêŋ anêŋ auk atu ba
havuŋi katô. Auk êŋ ma Kilisi da.
3 *Ma auk lôkmaŋgiŋ lôk auk bêŋ sapêŋ
havuŋi hamô yani kapô hatôm payeŋ mavi
ek nêm alalô sa.
4 *Yahanaŋ abô takêŋ ek anyôla miŋ
êmbôv môlônim auk esak abô lêlêyaŋ mavi
la ba esau môlô ami.
5 *Miŋ yahamô haviŋ môlô ami, ma
doŋtom yadahôlôŋ hamô haviŋ môlô. Ma
yahayê môlô ômô thêthôŋ mavi ba ôêvhaviŋ
Kilisi lôklokwaŋ ba intu yaleŋmavi anôŋ.

Lôkmala lukmuk

6 Bôk owa Yisu Kilisi hatôm unim Anyô
Bêŋ yôv. Ba intu nômô imbiŋ yani aêŋ iyom.
7 *Numiŋ lôklokwaŋ êtôm alokwaŋ lôk
ŋgalôk ma nodav unim ôêvhaviŋ êyômô
yani ek unim ôêvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ
êtôm atu ba bôk êdôŋ môlô. Ma nônêm

* **1:17:** Jon 1:1; 8:58 * **1:18:** Ap 26:23; Ep 1:22-23; ALK 1:5 * **1:19:** Kol 2:9 * **1:20:** Ep 1:10 * **1:21:** Lom 5:10; Ep 2:12 * **1:22:** Lom 5:10; Ep 5:27 * **1:25:** Ep 3:2,7-8 * **1:26:** Lom 16:25-26; Ep 3:5,9 * **1:29:** Ep 3:7,20; Plp 4:13 * **2:3:** 1Ko 1:24,30 * **2:4:** Lom 16:18 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Ep 3:17

lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ êtôm ŋaŋ hasôv halôk bôŋ.

8 Noyabiŋ am dedauŋ mavi ek avômalô vi miŋ nesau môlô esak auk pik lôk abô takatu ba hayovak oyaŋ ami. Ôêvhaviŋ iniŋ abô ma hatôm etak o halôk kola kapô. Thêlô ewa auk takêŋ halêm anêŋ auk bô lôk ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik ma miŋ Kilisi ami

9 *ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ auk lôkmala sapêŋ hamô Kilisi liŋkupik kapô.

10 *Yani hamô vuliŋ ek lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ lôkthô. Môlô ômô haviŋ yani ba intu Wapômbêŋ hêv anêŋ lôkmala hadêŋ môlô ba lôkmala êŋ intu haŋgasô hayô môlô vôv.

11 *Ma tabô eŋgothe kupik hik anôŋ hamiŋ môlô takatu ba ôêvhaviŋ Kilisi. Miŋ eŋgothe kupik hathak baheŋiŋ ami. Mi, Kilisi da hadum ku hêk môlô kapôlômim ba hadabêŋ môlônim kapôlômim bô vê.

12 *Ba uthik ŋaŋ ma Wapômbêŋ halav môlô haviŋ Kilisi. Ma hathak unim ôêvhaviŋ Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ atu ba hik Kilisi liŋ ma hik môlô liŋ haviŋ.

13 *Sêbôk atu ba Kilisi miŋ haŋgothe kapôlômim bô vê ami denaŋ, ma kapôlômim bô êŋ havaloŋ môlô loŋ ba udum kambom lomaloma lôk ômô hatôm ŋê ŋama. Êŋ ma Wapômbêŋ hêv unim kambom sapêŋ vê ba hadum ba ômô lôkmala haviŋ Kilisi.

14 *Sêbôk ma alalô leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba abuliŋ abô balabuŋ ba intu tem injik i liliŋ ba nêm vovaŋ êndêŋ alalô. Ma doŋtom Wapômbêŋ hamiŋ abô balabuŋ anêŋ vovaŋ takêŋ loŋ siŋ ba hik loŋ hathak a haviŋ Kilisi.

15 Ma hathak Kilisi anêŋ ŋama hathak a, ma Wapômbêŋ hamô ŋgôk bêŋbêŋ lôk ŋgôk lôk athêŋ lu ba hêv iniŋ nômkama vovak vê. Vêm ma halom thêlô ba hi hadô hamiŋ avômalô maleŋiŋ ma hêv mama bêŋ hadêŋ thêlô.

Abô hathak ŋê pik iniŋ balabuŋ

16 *Aêŋ ba ŋê doho etatale môlô hathak nôm takatu ba oaŋ lo unum ma waklavôŋ ôêv yeŋ lo waklavôŋ ayôŋ lukmuk ma waklavôŋ Sabat, êŋ ma miŋ nodaŋô iniŋ abô ami.*

17 *Nôm takêŋ lôkthô ma yaôna ma hatôm dahô atu ba halêm hamôŋ ek alalô nagê vêmam ka miŋ nôm anôŋ embeŋ yam. Ma nôm anôŋ êŋ ma Kilisi da.

18 Avômalô doho esopa iniŋ auk bô ba ebam i oyaŋ hathak iniŋ kobom êv yeŋ. Thêlô enaŋ nena thêlô etauviŋ i ba esopa iniŋ niaviŋ takatu ba êyê ba intu êv yeŋ hathak aŋela. Miŋ notak i ek netatale môlô ba nênêm unim vuli mavi vê ami.

19 *Ŋê êŋ miŋ evaloŋ Kilisi atu ba hatôm leŋviŋkupik anêŋ wakadôk loŋ ami. Leŋviŋkupik êŋ ma ŋê êvhaviŋ Kilisi. Ma hathak hayabiŋ leŋviŋkupik êŋ lôkthô dedauŋ mavi ek nimbitak lôklokwaŋ ba nedahaliŋ i mavi ma nindumbak esak lôklokwaŋ atu ba Wapômbêŋ hêv.

20 *Môlô bôk oma yôv haviŋ Kilisi ba intu ŋgôk takatu ba eyabiŋ pik êntêk ma miŋ eyabiŋ môlô ami. Ma osopa pik anêŋ balabuŋ hatôm pik hayabiŋ môlô denaŋ eka?

21 Pik anêŋ balabuŋ hanaŋ nena, “Miŋ ombaloŋ ami! Miŋ noŋgwaŋ ami! Miŋ ôsôm ami!”

22 *Balabuŋ takêŋ halêm anêŋ avômalô pik iniŋ auk lôk iniŋ abô takatu ba êdôŋ ba enaŋ hathak nôm takatu ba aŋ lo anum iyom vêm ma mi.

23 Ŋê takatu ba êdôŋ balabuŋ takêŋ esoŋ nena balabuŋ êŋ ma auk mavi ek nêm avômalô sa ek nênêm yeŋ lôk nênêm vovaŋ êndêŋ leŋviŋkupik ek indum Wapômbêŋ lamavi. Ma doŋtom mi, balabuŋ takêŋ miŋ hatôm nêm avômalô sa ek netak iniŋ thethaŋak ami.

3

Alalô aviyô ba awa lôkmala haviŋ Kilisi

1 *Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hik môlô liŋ haviŋ Kilisi ba ômô lôkmala. Ma lêk Kilisi

* **2:9:** Jon 1:14,16 * **2:10:** Ep 1:21-22 * **2:11:** Lom 2:29 * **2:12:** Lom 6:4 * **2:13:** Ep 2:1,4-5 * **2:14:** Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:16:** Lom 14:1-13 * **2:16:** ‘Sabat’ ma abô Hiblu ma anêŋ ôdôŋ nena, ‘Waklavôŋ neja lovak.’ * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:** Ep 2:21; 4:16 * **2:20:** Gal 4:3,9; 1Ti 4:3 * **2:22:** Mat 15:9 * **3:1:** Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20

hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô malak leŋ. Ba intu nômô lêlê esak nômkama malak leŋ iyom.

2 *Ma nônêm auk esak nômkama vuliŋ, ma miŋ nômkama pik ami.

3 Môlô bôk oma yôv ba unim lôkmala hakopak hamô haviŋ Kilisi atu ba hadahaliŋ haviŋ Wapômbêŋ.

4 Kilisi ma môlônim lôkmala ba anêŋ waklavôŋ endelêm ma tem nôlêm yaiŋ imbiŋ yani lôk anêŋ lôkmaŋgiŋ.

5 *Aêŋ ba uŋgwik kambom pik sapêŋ atu ba hamô môlô kapôlômim vônô: sek waliliŋ lôk auk lôŋgôlôŋ ma thethaŋak lôk leŋiŋhaviŋ kambom lôk maleŋiŋkilik hathak nômkama. Maleŋkilik ma hatôm êv yeŋ hathak ŋgôk.

6 Avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ intu ethak idum nôm takêŋ ba intu tem nêpôm Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ.

7 Sêbôk ma môlô ômô aêŋ ba osopa loŋôndê kambom takêntêk haviŋ.

8 *Ma doŋtom lêk ma notak kambom sapêŋ atu ba haminŋ môlô kapôlômim aêntêk: lemimmaniŋ lôk lemimŋaŋa ma kapôlômim kambom lôk onaŋ abôma hathak avômalô vi lôk onaŋ abô kambom.

9 *Môlô bôk otak kapôlômim bô lôk anêŋ kambom lomaloma yôv. Ba intu miŋ nonaŋ abôyaŋ êndêŋ môlôviyaŋ ami.

10 *Ma lêk owa kapôlômim lukmuk. Ma wak nômbêŋ intu ma Wapômbêŋ atu ba hapesaŋ kapôlômim lukmuk êŋ hadum ek imbitak êtôm yanida anêŋ dahô ek noyala yani mavi anôŋ.

11 *Ba intu avômalô takatu ba bôk ewa kapôlôŋiŋ lukmuk yôv, lôkthô ma êtôm doŋtom iyom. Avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ, ma vi atu ba eŋgothe kupik lôk vi atu ba miŋ eŋgothe ami, ma vi atu ba ŋê kamuŋ lôk vi atu ba alonaŋ anôŋ, ma vi atu ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk vi atu ba idum ida iniŋ ku, lôkthô êtôm doŋtom iyom. Kilisi intu bêŋ ek nômbêŋ takêŋ lôkthô ba hamô haviŋ alalô sapêŋ.

12 *Wapômbêŋ lahaviŋ môlô ba bôk habi baŋ hayô hêk môlô ek numbitak anêŋ avômalô matheŋ. Ba intu numbuliv am siŋ esak kobom leŋiŋhiki hatôm vovaŋ haliŋ anyô lôk nundum mavi êndêŋ anyô yaŋ ma notauviŋ am ba nômô labalina lôk maliŋyaô.

13 *Ma anyô te hawa auk lokbaŋ hathak yaŋ ma embaloŋ kapô loŋ. Ma malem thêlêv hathak anyô yaŋ ma otak anêm kapôlôm kambom êŋ. Anyô Bêŋ bôk hêv anêm kambom vê yôv, ba intu undum aêŋ iyom.

14 *Ma ôkôk leŋiŋhaviŋ êyôŋgêk nôm takêŋ vôv. Leŋiŋhaviŋ havaloŋ lôkthô loŋ majaŋ anôŋ.

15 *Môlô lôkthô bôk othak doŋtom ba ubitak Kilisi anêŋ liŋkupik doŋtom ba halam môlô ek nômô yôhôk imbiŋam. Ba intu notak Kilisi anêŋ yôhôk ek eyabiŋ môlô kapôlômim. Ma nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.

16 *Nômbôlô Kilisi anêŋ abô êmô kapôlômim siŋ ek nôndôŋ lôk uŋgwik auk mavi sapêŋ thô imbiŋ am. Nônêm yeŋ atu ba hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya yeŋ lôk yeŋ matheŋ lôk yeŋ atu ba Lovak Matheŋ hêv ek nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ êndôk kapôlômim.

17 *Nômkama lôkthô atu ba môlô udum ba onaŋ ma nundum lôkthô esak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ. Ma hathak yani ma nônêm lemimmavi êndêŋ Kamik Wapômbêŋ.

Pol anêŋ abô hadêŋ ŋê matheŋ lodôŋlodôŋ

18 *Môlô avi lôk anyô, nômô unim anyô vibiŋ. Êŋ ma mavi ek avi atu ba hasopa Anyô Bêŋ.

19 *Ma môlô anyô, lemimimbiŋ vônimi ma miŋ nosaŋ i ami.

20 *Ma môlô avômena, nôwê lemami lo lemtami iniŋ abô sapêŋ vibiŋ. Nôm êŋ hadum Anyô Bêŋ lamavi.

* **3:2:** Mat 6:33 * **3:5:** Lom 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * **3:8:** Ep 4:25-29; 5:4 * **3:9:** Ep 4:22,25 * **3:10:** Ep 4:24
* **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9 * **3:13:** Ep 4:2,32 * **3:14:** Lom 13:8-10 * **3:15:** 1Ko 12:27; Ep 4:4; Plp 4:7
* **3:16:** Ep 5:19 * **3:17:** 1Ko 10:31; Ep 5:20 * **3:18:** Ep 5:22 * **3:19:** Ep 5:25 * **3:20:** Ep 6:1 * **3:21:** Ep 6:4

21 *Ma môlô lami miŋ nosaŋ i kakapuk ami, êŋ ma tem undum nalumi maleŋiŋ tiyamtiyam.

Pol anêŋ abô hanaŋ hadêŋ ŋê ku lôk anêŋ alaŋsi

22 *Ma môlô vi atu ba lôk alaŋsi, nôwê unim alaŋ iniŋ abô sapêŋ vibiŋ. Ma unim alaŋ hamô mena mi la, ma nundum iniŋ ku dedauŋ mavi. Ma miŋ nundum unim ku mavi êndêŋ wak takatu ba yani hamô ek nêm lamavi êndêŋ yani iyom ami. Mi, nôkô ek Anyô Bêŋ ba nundum unim ku sapêŋ lôk kapôlômim.

23 Ba intu ku alêla takatu ba udum ma nundum lôk kapôlômim êtôm udum Anyô Bêŋ anêŋ ku ma miŋ ŋê pik iniŋ ami.

24 Êŋ ma oyala nena ku takatu ba udum ek unim anyô bêŋ, êŋ ma Anyô Bêŋ Kilisi anêŋ ku ba lemimimbi nena tem injik ku anêŋ vuli sam êndêŋ môlô.

25 *Ma doŋtom opalêla takatu ba idum kambom ma tem neja kambom êŋ anêŋ vuli viyaŋ. Wapômbêŋ hathak hadum aêŋ hadêŋ avômalô lôkthô ba miŋ lahabi iniŋ athêŋ ami.

4

1 *Ma môlô alaŋsi takatu ba unim ŋê ku êmô, noyala nena unim Anyô Bêŋ doŋtom aêŋ iyom hamô malak leŋ. Ba intu nundum kobom thêthôŋ lôk mavi êndêŋ i.

Pol hapôviŋ thêlô ek neteŋ mek

2 *Môlô nônêm lêlê ba noteŋ mek lemimvidoŋ lôk nônêm lemimmavi êndêŋ Wapômbêŋ.

3 *Ma noteŋ mek ek yêlô imbiŋ ek Wapômbêŋ nêm balaŋ vê ek yêlô nanaŋ anêŋ abô hathak Kilisi atu ba havuŋi êlêm yaiŋ. Abô êŋ intu lêk yahamô koladôŋ hathak.

4 Ba intu noteŋ mek ek yanaŋ abô êŋ ni yaiŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek avômalô sapêŋ neyala.

5 *Ômô haviŋ ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami, ma nombeŋ lôk auk mavi wak nômbêŋ intu ma nômbôlêm loŋôndê atu ba nuŋgwik Kilisi thô êndêŋ i.

6 *Undum ek anêm abô sapêŋ ida yôhôkna êtôm nôm lôk ŋgwêk ek oyala loŋôndê ôwê avômalô tomtom iniŋ abô viyaŋ mavi.

Pol hêv Tikikus lo Onesimiba i Kolosi

7 *Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Tikikus tem enaŋ êndêŋ môlô esak malêla takatu ba hapôm ya. Yani ma anyô ku majaŋ te ba hathak hadum Anyô Bêŋ anêŋ ku haviŋ ya.

8 *Yahêv yani hathôk hathak ôdôŋ êntêk ek enaŋ nena lêk yêlô amô aisê ek indum môlô kapôlômim mavi.

9 *Ma yahêv alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Onesimi hathôk haviŋ Tikikus. Yani ma môlôda te atu ba hamiŋ majaŋ. Thai tem nenaŋ esak nôm takatu ba habitak loŋ êntêk.

Pol hêv thêlôniŋ leŋiŋmavi hadêŋ avômalô Kolosi

10 *Alistakas atu ba hamô koladôŋ haviŋ ya hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Ma Mak, Balabas anêŋ naha hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô haviŋ. Mak hathôk ek môlô ma nosopa abô takatu ba bôk yahanaŋ ba noja yani thô.

11 Ma Yisu ôpatu ba elam nena Jastas hêv anêŋ lamavi haviŋ. Anyô lô êntêk êv ya thêvô bêŋ anôŋ. Thêlô êŋ ma ŋê Islael ba idum ku enaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak haviŋ ya. Islael miŋ bêŋ anôŋ êmô haviŋ ya ami. Mi, thêlô lô êntêk iyom.

12 *Epaplas, ma môlôda te, hêv anêŋ lamavi hadêŋ môlô. Yani ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku ba hathak havaloŋ môlô loŋ lôklokwaŋ hathak mek ek môlô numiŋ êtôm ŋê talaŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ katô.

13 Yahanaŋ avanôŋ biŋ nena yani hathak hadum ku bêŋ hathak môlô lôk avômalô Laodisia lo Hielapolis.

14 *Alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ dokta Luk lôk Dimas êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô haviŋ.

15 Nônêm yenaŋ yaleŋmavi êndêŋ aiyaŋ thêlô anêŋ Laodisia lôk Nimpa ma ŋê êvhaviŋ takatu ba êv yeŋ êmô anêŋ unyak.

* **3:22:** Ep 6:5-8 * **3:25:** Lom 2:11 * **4:1:** Ep 6:9 * **4:2:** Ep 6:18; Plp 4:6 * **4:3:** Lom 15:30; Ep 6:19 * **4:5:** Ep 5:15-16 * **4:6:** Ep 4:29; 1Pi 3:15 * **4:7:** Ep 6:21 * **4:8:** Ep 6:22 * **4:9:** Plm 10-12 * **4:10:** Ap 12:12; 13:13; 15:37-39; 2Ti 4:11 * **4:12:** Kol 1:7; Plm 23 * **4:14:** Plm 24

16 Môlô te hasam kapya êntêk hadêŋ môlô
yôv, ma nônêm ni êndêŋ avômalô êvhaviŋ
anêŋ Laodisia ek nesam imbiŋ. Ma kapya
atu ba yahato ek Laodisia, thêlô nindum
aêŋ iyom ek môlô nosam.
17 *Ma nonaŋ êndêŋ Alkipus nena, “Ku
atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o, ma undum
ku êŋ dedauŋ mavi.”
18 *Ya Pol, hathak yada yabaheŋ ma
yahato yaleŋmavi êntêk hadêŋ môlô.*
Yahamô koladôŋ ba intu lemimimbi ya.
Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô.

* **4:17:** Plm 2 * **4:18:** 1Ko 16:21 * **4:18:** Anyô yaŋ hêv Pol sa ba hato anêŋ abô halôk kapya. Ma Pol da hato anêŋ lamavi iyom hathak yanida baŋ. Nôŋgô Lom 16:22.

Kapya môŋ atu ba Pol hato hi Tesalonaika

Abô môŋ

Tesalonaika ma malak bêŋ hamô ŋgwêk daŋ. Avômalô loŋ êŋ ma hatôm 200,000. Plovins Masedonia iniŋ gavman êmô Tesalonaika ba eyabiŋ plovins.

Pol bôk hawa Abô Mavi ba hi Tesalonaika, ma doŋtom ŋê Islael doho leŋiŋmaniŋ. Ba intu hasôv ba hi Belia vêm ma hi Atens vêm ma hi Kolin (Ap 17-18). Yani hayô loŋ êŋ ma hato kapya êntêk hadêŋ avômalô Tesalonaika. Yani bôk hamô haviŋ avômalô Tesalonaika sawa bidoŋ ma hatak i ketheŋ ba hi ba intu hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ esak malaiŋ. Ma hato abô hathak Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ takatu ba nêmô lo nembeŋ esak lôk malêla takatu ba tem êpôm ŋê êvhaviŋ takatu ba bôk ema hadêŋ waklavôŋ atu ba Yisu miŋ halêm pik ami denaŋ.

Êntêk ma Pol anêŋ kapya môŋ atu ba hato hi ek thêlô hadêŋ 51 AD la.

Pol hêv lamavi

1 *Ya Pol ma Silas lo Timoti ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôêvhaviŋ takatu ba ômô haviŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Tesalonaika.

Wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Pol lamavi hathak avômalô Tesalonaika iniŋ êvhaviŋ

2 Wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yêlô aêv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô sapêŋ ba ateŋ mek ek môlô ma miŋ atak ami.

3 *Yêlô amô alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ thohavloma ba leŋiŋhabi môlônim ôêvhaviŋ anêŋ ku lôk lemimhaviŋ avômalô ba ôêv i sa lôk ôêv malemim ek alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ endelêm ba umiŋ lôklokwaŋ.

4 Aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ lahaviŋ môlô ba yêlô ayala nena bôk halam môlô yôv ek numbitak yani anêŋ

5 *ek malê nena môŋ anôŋ ma yêlô aêv Abô Mavi hadêŋ môlô ma miŋ halêm hatôm abô oyaŋ ami. Mi, halêm haviŋ lôkliŋyak lôk Lovak Matheŋ ma kapôlôŋiŋ anôŋ. Ma môlô oyala kobom takatu ba yêlô bôk adum amô môlô malêvôŋ ek hêv môlô sa.

6 *Wak êŋ ma môlô ôpôm malaiŋ lomaloma, ma doŋtom owa abô takatu thô lôk kapôlômim mavi atu ba halêm anêŋ Lovak Matheŋ. Udum aêŋ ba intu osopa yêlô lôk Anyô Bêŋ veŋiŋgwam.

7 Êŋ ma hatôm môlô uik loŋôndê mavi thô hadêŋ avômalô êvhaviŋ sapêŋ anêŋ plovins Masedonia lo Akaia.

8 Ma anêŋ môlô ma Anyô Bêŋ anêŋ abô hi yaiŋ ba halaŋ hatôm lavuak hêk Masedonia lo Akaia. Ma doŋtom miŋ hamô loŋ êŋ iyom ami. Mi, avômalô pik sapêŋ elaŋô abô hathak môlônim ôêvhaviŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba yêlô a loŋ buyaŋ ma thêlô bôk elaŋô yôv.

9 Ma enaŋ nena môlô owa yêlô thô mavi anôŋ ba otak unim ŋgôk ma ole am liliŋ ek udum Wapômbêŋ avanôŋ atu ba hamô lôkmala anêŋ ku.

10 Lôk oyabiŋ anêŋ Nakaduŋ atu ba bôk hik liŋ hêk ŋama. Yisu tem êlêm anêŋ leŋ ek nêm alalô vê êŋjêk waklavôŋ lamaniŋ atu ba tem imbitak embeŋ yam.

2

Pol anêŋ ku takatu ba bôk hadum hêk Tesalonaika

1 Aiyaŋ thêlô, môlô oyala nena yêlô bôk ayô amô haviŋ môlô ma miŋ aêv yak ami. Mi, ku êŋ hik anôŋ.

2 *Ma môlô oyala nena yêlô bôk awa vovaŋ lôk mama hêk Pilipai. Vêm ma yêlô atak Pilipai ba a môlônim loŋ ma Wapômbêŋ havatho yêlô loŋ ba hêv yêlô sa ek miŋ nakô esak ŋê lôklokwaŋ takatu ba imiŋ yêlô loŋ siŋ ami. Aêŋ ba intu anaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô.

3 Abô takatu ba yêlô asoŋ môlô lokwaŋ miŋ halêm anêŋ auk lokbaŋ lôk auk lôŋgôlôŋ ma adum ek nasau môlô ami.

4 *Mi anôŋ. Wapômbêŋ bôk hayê yêlô nena hatôm ba intu hatak ku nanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ halôk yêlô baheŋiŋ. Aêŋ

* **1:1:** Ap 17:1-9 * **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * **1:5:** 1Ko 2:4-5 * **1:6:** Ap 17:5-9 * **2:2:** Ap 16:19-24; 17:1-9 * **2:4:** Gal 1:10

ba yêlô miŋ anaŋ abô ek indum avômalô leŋiŋmavi ami. Mi, yêlô adum ek indum Wapômbêŋ atu ba hatitiŋ yêlô kapô mavi.

5 Môlô oyala nena yêlô miŋ anaŋ abô ek nadôk môlô lemim mena nasau môlô ek naja môlônim nômlate ami. Mi anôŋ, Wapômbêŋ da hamô ba hayê yêlô.

6 Ba intu miŋ adum ek môlô mena avômalô la nebam yêlô ami.

7 Yêlô ma Kilisi anêŋ aposel ba intu hatôm nateŋ môlô ek nônêm yêlô sa. Ma doŋtom dô, yêlô bôk amô labali mavi haviŋ môlô hatôm avi te hayabiŋ anêŋ nali.

8 Sêbôk ma yêlô leŋiŋhaviŋ môlô bêŋ anôŋ ba intu yêlô leŋiŋmavi ba aêv Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ môlô lôk yêlô aêv yêlôda haviŋ ek malê nena yêlô leŋiŋhaviŋ môlô bêŋ anôŋ.

9 *Aiyaŋ thêlô, lemimimbi ku takatu ba yêlô bôk adum amô haviŋ môlô. Yêlô amô ek anaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi, ma doŋtom wak lo bôlôvôŋ ma adum ku bêŋ haviŋ ek napôm nôm naŋgaŋ ek nêm leŋviŋkupik sa. Yêlô adum aêŋ ek miŋ nanêm malaiŋ te êndêŋ môlô ami.

10 Môlô lôk Wapômbêŋ oyala nena yêlô bôk adum kobom matheŋ lôk thêthôŋ ma kambom mi hêk avômalô maleŋiŋ hadêŋ môlô avômalô takatu ba ôêvhaviŋ.

11 *Ma môlô oyala nena yêlô bôk adum hadêŋ môlô tomtom hatôm lambô hayabiŋ nali.

12 Ba asoŋ môlô lokwaŋ lôk athô môlô ba aya ma aêv auk mavi ek nômô êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ. Yani ma ôpatu ba halam môlô ek nômô anêŋ loŋ lôkliŋyak lôk lôkmaŋgiŋ kapô.

13 *Ma yêlô athak anaŋ leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hatôm wak nômbêŋ intu hathak yêlô bôk anaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ môlô ba olaŋô ba ôêvhaviŋ nena abô êŋ ma Wapômbêŋ da anêŋ abô, ma miŋ nosoŋ nena anyô late anêŋ abô ami. Mi, abô êŋ ma halêm anêŋ Wapômbêŋ ba hadum ku hamô môlô ŋê ôêvhaviŋ kapôlômim.

14 *Aiyaŋ thêlô, môlô bôk owa vovaŋ hatôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô anêŋ Islael takatu ba êvhaviŋ Yisu Kilisi. Môlô da unim avômalô bôk êv vovaŋ hadêŋ môlô hatôm avômalô Islael bôk êv hadêŋ iniŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ Yisu.

15 *Avômalô Islael êŋ bôk ik Anyô Bêŋ Yisu lôk plopet pôpônô ma êv yêlô vê haviŋ. Wapômbêŋ miŋ lamavi hathak thêlô ami, ma thêlô ethak êpôlik ek avômalô pik sapêŋ

16 ba idum ek nimiŋ yêlô loŋ siŋ ek miŋ nanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ ŋê loŋ buyaŋ ek Wapômbêŋ nêm thêlô bulubiŋ ami. Ba intu thêlôniŋ kambom hathak halumbak ba Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ lêk hayô hamô i yôv.

Pol lahiki ek êŋjê avômalô Tesalonaika

17 Aiyaŋ thêlô, bôk êv yêlô vê hêk môlô vauna ba abitak hatôm avômalô baloŋ, ma doŋtom yêlô kapôlôŋiŋ hamô haviŋ môlô denaŋ. Ba intu yêlô leŋiŋhiki bêŋ anôŋ ek nagê môlô, lôk adum lôklokwaŋ ek nasôk esak loŋbô.

18 Yêlôaniŋ auk lôklokwaŋ ek nasôk nagê môlô ma ya Pol yahadum lôbôlôŋ ek yasôk, ma doŋtom Sadaŋ haminŋ yêlô loŋ siŋ.

19 *Malê te intu tem indum yêlô maleŋiŋ mavi lôk leŋiŋmavi lôk êtôm kuluŋ kêkêlô atu ba nêm athêŋ bêŋ êndêŋ yêlô êŋjêk Anyô Bêŋ Yisu thohavloma êndêŋ waklavôŋ endelêm? Môlô iyom!

20 Avanôŋ, môlô ma yêlôaniŋ lôkmaŋgiŋ lôk leŋiŋmavi anôŋ.

3

Pol hêv Timoti hi Tesalonaika

1 *Bôk yêlô leŋiŋmalaiŋ hathak môlô ba miŋ hatôm nayabiŋ sawa daim ami. Ba intu yêlô leŋiŋhabi nena yai iyom namô Atens

2 *ma nanêm Timoti êsôk. Yani ma yêlôaniŋ aiyaŋ ba yêlô lôkthô ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku haviŋ i ek anaŋ Kilisi anêŋ Abô Mavi bêŋ. Yêlô êv yani ek embatho môlô loŋ lôk êsô môlô liŋ esak unim ôêvhaviŋ

3 *ek malaiŋ lomaloma miŋ imbuliŋ môlô ami. Môlô bôk oyala yôv nena

* **2:9:** Ap 20:34 * **2:11:** Ap 20:31 * **2:13:** 2Te 2:13 * **2:14:** Ap 17:5 * **2:15:** Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 * **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2Te 1:4 * **3:1:** Ap 17:15 * **3:2:** Ap 16:1-3 * **3:3:** 2Ti 3:12

Wapômbêŋ bôk hatak malaiŋ takêŋ ek êpôm alalô takatu ba aêvhaviŋ.
4 Sêbôk atu ba yêlô amô haviŋ môlô ma anaŋ lôbôlôŋ nena tem alalô naja malaiŋ lomaloma. Ma môlô oyala nena nôm takêŋ lêk habitak yôv.
5 Ba intu miŋ hatôm yêlô namô sawa daim ami ba yahêv Timoti hathôk ek êŋjê môlônim ôêvhaviŋ. Yakô ek anyô halôk avômalô leŋiŋ atu* esau môlô ba yêlôaniŋ ku takatu ba adum hathak môlô tem imbitak êtôm nôm oyaŋ.

Timoti hêv Pol thêvô hathak Tesalonaika iniŋ êvhaviŋ

6 *Ma lêk Timoti hatak môlô ba halêm hathak loŋbô ma hawa abô mavi hathak môlônim ôêvhaviŋ lôk lemimhaviŋ. Yani hanaŋ nena môlô othak lemimhabi yêlô lôk lemimmavi. Ma lemimhaviŋ lôklokwaŋ ek ôŋgô yêlô ma yêlô aêŋ iyom.
7 *Ba intu aiyaŋ thêlô, môlônim ôêvhaviŋ hêv yêlô thêvô hathak malaiŋ lôk vovaŋ lomaloma takatu ba hapôm yêlô.
8 Êŋ ma yêlô ayala nena môlô umiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ ba intu hadum yêlô amô lôkmala hathak loŋbô.
9 Ma yêlô abôi ba leŋiŋmavi anêŋ dôêŋ hathak môlô hêk Wapômbêŋ ma ba intu miŋ hatôm nabam leŋiŋmavi êŋ katô êndêŋ Wapômbêŋ ami.
10 Wak lo bôlôvôŋ ma yêlô ateŋ mek lôklokwaŋ ek nasôk nagê môlô lôk nanêm môlô sa esak nôm takatu ba mi denaŋ ek unim ôêvhaviŋ injik lôkanôŋ.

Pol hateŋ mek hathak avômalô Tesalonaika

11 *Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ da lôk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu tem nepesaŋ loŋôndê thêthôŋ te ek yêlô nasôk nagê môlô.
12 Ma Anyô Bêŋ indum ek môlô lemimimbiŋ avômalô êvhaviŋ lôk avômalô sapêŋ bêŋ anôŋ êtôm yêlô adum hadêŋ môlô.
13 Ma yani embatho môlô kapôlômim loŋ ek môlô nômô matheŋ ma kambom mi êŋjêk alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ ma êndêŋ wak atu ba alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu endelêm imbiŋ anêŋ ŋê matheŋ.

4

Nasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ

1 Yôv, aiyaŋ thêlô, yêlô bôk adôŋ môlô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê nômô lo nombeŋ ek nundum yani lamavi ma lêk osopa yôv. Ma yêlô asoŋ môlô lokwaŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ athêŋ nena nosopa loŋôndê êŋ mathalaleŋ.
2 Môlô oyala abô takatu ba yêlô bôk aêv hadêŋ môlô hathak Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lôklokwaŋ yôv.
3 *Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ nena môlô numbitak matheŋ ba notak sek walilіŋ.
4 *Yani lahaviŋ môlô tomtom noyabiŋ unim kupik êtôm Wapômbêŋ anêŋ ek avômalô lôkthô nebam.
5 Miŋ thethaŋak êmbôv o inaŋ ŋê daluk ami. Thêlô miŋ eyala Wapômbêŋ ami.
6 Ma miŋ môlô nosau môlôviyaŋ ba nundum sek esak vêŋi ami. Yêlô bôk anaŋ lôklokwaŋ hadêŋ môlô yôv nena Wapômbêŋ tem nêm vovaŋ viyaŋ esak nôm takêŋ lôkthô.
7 *Wapômbêŋ miŋ halam alalô ek namô lelaik ami. Mi, halam alalô ek namô matheŋ.
8 *Aêŋ ba ôpatu ba hadô abô êntêk ma hadô Wapômbêŋ atu ba hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ môlô. Ma miŋ hadô anyô iyom iniŋ abô ami.

Alalô leŋiŋimbiŋ avômalô

9 *Wapômbêŋ bôk hadôŋ môlô yôv hathak kobom leŋiŋimbiŋ môlôviyaŋ ba intu yêlô miŋ hatôm nato abô esak kobom êŋ ami.
10 Môlô bôk udum aêŋ hadêŋ môlôviyaŋ takatu ba êmô malak nenanena anêŋ plovins Masedonia kapô. Ma doŋtom aiyaŋ thêlô, yêlô asoŋ môlô lokwaŋ ek nundum aêŋ mathalaleŋ.
11 *Ma nundum ek nômô labalina lôk noyabiŋ amda unim ku. Ma nundum ku ek nônêm am sa êtôm atu ba yêlô bôk anaŋ hadêŋ môlô yôv.
12 Nundum aêŋ ek miŋ nônêm malaiŋ êndêŋ anyô yaŋ ek eyabiŋ môlô ami, lôk

* **3:5:** Anyô êŋ ma Sadaŋ. * **3:6:** Ap 18:5 * **3:7:** 2Te 1:4 * **3:11:** 2Te 2:16-17 * **4:3:** 1Te 5:23; 1Pi 1:16 * **4:4:** 1Ko 6:13 * **4:7:** Hib 12:14; 1Pi 1:15-16 * **4:8:** Luk 10:16; 2Ko 1:22 * **4:9:** Jon 13:34 * **4:11:** Ep 4:28

ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami tem nêgê môlônim kobom nena mavi anôŋ.

Waklavôŋ Yisu endelêm

13 Aiyaŋ thêlô, yêlô leŋiŋhaviŋ môlô noyala katô esak malêla takatu ba tem êpôm ŋê êvhaviŋ takatu ba bôk ema yôv. Yakô môlô kapôlômim malaiŋ êtôm ŋê daluk takatu ba miŋ êv maleŋiŋ ek nimbiyô esak loŋbô ami.

14 *Alalô êvhaviŋ nena Yisu hama ba haviyô hathak loŋbô. Ba intu alalô aêvhaviŋ nena ŋê êvhaviŋ Yisu takatu ba bôk ema yôv ma tem Wapômbêŋ injik i liŋ êtôm hik Yisu liŋ ba nimbiyô esak loŋbô ba nêlêm imbiŋ Yisu.

15 *Êntêk ma Anyô Bêŋ Yisu da anêŋ abô takatu ba lêk yêlô anaŋ. Alalô takatu ba amô lôkmala denaŋ ma Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm hayô ma tem miŋ ana namôŋ ek avômalô takatu ba bôk ema yôv ami.

16 Mi, Anyô Bêŋ da tem êndôk anêŋ leŋ lôk kaêk ma aŋela bêŋ atu tem endam ma Wapômbêŋ anêŋ lavuak tem niyuv. Êŋ ma ŋê ŋama takatu ba bôk êvhaviŋ Kilisi tem nimbiyô môŋ.

17 Êŋ ma Wapômbêŋ tem isup alalô takatu ba amô lôkmala denaŋ lôk ŋê ŋama takatu ba êvhaviŋ ek napôm Anyô Bêŋ êndôk buliv. Ma tem namô imbiŋ yani wak nômbêŋ intu sapêŋ.

18 Aêŋ ba nônêm am da thêvô esak abô êntêk.

5

Nôpôpêk am ek Anyô Bêŋ anêŋ endelêm

1 Aiyaŋ thêlô, yêlô miŋ hatôm nato abô êndêŋ môlô esak wak lo ayôŋ alê intu ba Anyô Bêŋ tem endelêm esak loŋbô ami.

2 *Mi. Môlô bôk oyala yôv nena Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ ma tem êlêm êtôm anyô vani halêm hadêŋ bôlôvôŋ.

3 *Avômalô tem nenaŋ nena, “Alalô lêk amô mavi ma malaiŋ mi.” Êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma malaiŋ bêŋ tem imbuliŋ thêlô êtôm vovaŋ hapôm avi lôk lasabeŋ ek embathu. Ba tem miŋ nêsôv ami.

4 Ma doŋtom, aiyaŋ thêlô, môlô miŋ ômô momaŋiniŋ ek waklavôŋ êŋ indum môlô noboloba êtôm anyô vani te ami.

5 *Mi, alalô sapêŋ ma wak lo deda iniŋ avômena ma miŋ bôlôvôŋ lo momaŋiniŋ iniŋ ami.

6 Ba intu napuki loŋ ba namô lêlê ma miŋ naŋgêk êtôm avômalô vi ami.

7 Ma vi atu ba êk sôm, ma êk hadêŋ bôlôvôŋ. Ma vi atu ba inum waiŋ ba elo molo, ma elo molo hadêŋ bôlôvôŋ.

8 *Ma doŋtom alalô ma wak anêŋ ba intu napuki loŋ. Ma alalôaniŋ aêvhaviŋ lôk leŋiŋhaviŋ tem êtôm moko biŋdaluk. Ma nanêm maleŋ ek waklavôŋ Wapômbêŋ nêm alalô bulubiŋ tem êtôm akôk kuluŋ vovak.

9 Wapômbêŋ hatak alalô ek nêm alalô bulubiŋ esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma miŋ hatak alalô ek naja anêŋ lamaniŋ ami. Mi.

10 *Yani hama ek alalô ba intu alalô amô lôkmala mena ama ma hatôm amô lôkmala haviŋ yani.

11 Aêŋ ba nônêm amda thêvô lôk nobatho am loŋ êtôm intu othak udum.

Ŋê êvhaviŋ iniŋ loŋôndê nesopa

12 Aiyaŋ thêlô, yêlô anaŋ ek môlô nodovak ŋê takatu ba idum ku bêŋ hathak môlô lôk eyabiŋ môlô hathak Anyô Bêŋ anêŋ ku lôk ik auk mavi thô hadêŋ môlô ek notak kobom kambom.

13 Ma lemimimbiŋ i ba nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ ŋê takêŋ esak iniŋ ku. Ma nômô yôhôk mavi imbiŋ am.

14 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, yêlô asoŋ môlô lokwaŋ ek nonaŋ lôklokwaŋ êndêŋ ŋê ku mi ek nindum ku lôk nônêm ŋê takatu ba êkô thêvô ma nônêm ŋê vau hathak êvhaviŋ sa. Ma nômô maliŋyaô imbiŋ avômalô sapêŋ.

15 *Noyabiŋ am ek wak nômbêŋ intu ma nundum mavi imbiŋ am lôk avômalô sapêŋ. Ma môlô te miŋ injik anyô yaŋ anêŋ kambom liliŋ ami. Mi.

16 *Wak nômbêŋ intu sapêŋ ma lemimmavi.

17 Lôk noteŋ mek ma miŋ notak ami.

---

* **4:14:** Lom 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * **4:15:** 1Ko 15:51-52 * **5:2:** Mat 24:42-43; 2Pi 3:10; ALK 3:3 * **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 * **5:5:** Lom 13:12 * **5:8:** Ais 59:17; Ep 6:14,17 * **5:10:** Lom 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:14:** 2Te 3:6,11 * **5:15:** Lom 12:17; 1Pi 3:9 * **5:16:** Plp 4:4 * **5:18:** Ep 5:20

18 *Ma nônêm lemimmavi êndêŋ
Wapômbêŋ esak malêla takatu ba habitak.
Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ nena môlô takatu
ba ômô haviŋ Yisu Kilisi nundum aêŋ.
19 *Ma miŋ numiŋ Lovak Matheŋ anêŋ
ku loŋ siŋ ami.
20 Lôk miŋ nôndô abô plopet takatu ba
Lovak Matheŋ hêv hadêŋ môlô ami.
21 *Noyawê nômkama sapêŋ ma nobaloŋ
nôm takatu ba mavi loŋ.
22 Ma nobasiŋ am ek kambom lomaloma
sapêŋ.
23 *Wapômbêŋ da ma yôhôk anêŋ ôdôŋ ba
tem indum môlô numbitak matheŋ anôŋ
lôk eyabiŋ unim dahôlômim lôk auk ma
kupik dedauŋ mavi ek kambom mi êndêŋ
waklavôŋ atu ba alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu
Kilisi endelêm.
24 Ôpatu ba halam môlô hathak hasopa
anêŋ abô ba tem indum aêŋ ek abô takêŋ
injik anôŋ.
25 *Aiyaŋ thêlô, noteŋ mek ek yêlô.
26 Ma nokam môlôviyaŋ esak kobom
yôhôk matheŋ.
27 Yahanaŋ lôklokwaŋ hathak Anyô Bêŋ
anêŋ athêŋ nena nosam kapya êntêk êndêŋ
môlôviyaŋ lôkthô.
28 Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ
wapôm êmô imbiŋ môlô sapêŋ.

* **5:19:** Ep 4:30 * **5:21:** 1Jon 4:1 * **5:23:** 2Te 3:13 * **5:25:** Kol 4:3; 2Te 3:1

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hi Tesalonaika

Abô môŋ

Hatôm ayôŋ bahenŋvi ba lahavute la atu ba Pol hamô Kolin ma hato kapya yaŋ haveŋ yam êntêk hadêŋ avômalô Tesalonaika. Pol hato ek embatho iniŋ êvhaviŋ loŋ ma hanaŋ abô doho haviŋ ek epesaŋ iniŋ auk esak waklavôŋ atu ba tem Yisu endelêm.

Hato hadêŋ 51 mena 52 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol ma Silas lo Timoti, yêlô ato kapya êntêk hadêŋ môlô avômalô ôêvhaviŋ takatu ba ômô haviŋ alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Tesalonaika.

2 *Kamik Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô.

Avômalô Tesalonaika miŋ êv yak hathak malaiŋ ami

3 Aiyaŋ thêlô, yêlô athak aêv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma mavi ek malê nena môlônim ôêvhaviŋ halumbak hi ba hi ma môlô tomtom unim lemimhaviŋ môlôviyaŋ habitak bêŋ.

4 *Ba intu yêlô abam môlô hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ luvuluvu. Ba anaŋ nena avômalô ibuliŋ môlô ba owa malaiŋ lomaloma, ma doŋtom ôêvhaviŋ Yisu ba umiŋ lôklokwaŋ denaŋ.

Wapômbêŋ tem indum abô

5 Nôm takêŋ hik thô nena Wapômbêŋ anêŋ hadum abô ma thêthôŋ iyom ba tem enaŋ nena môlô hatôm nômô yani anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô atu ba lêk owa malaiŋ hathak.

6 *Avanôŋ, Wapômbêŋ tem indum abô thêthôŋ ba nêm malaiŋ êndêŋ ŋê takatu ba êv malaiŋ hadêŋ môlô.

7 *Ma nêm lovak êndêŋ môlô takatu ba owa malaiŋ lôk yêlô imbiŋ êndêŋ waklavôŋ atu ba Anyô Bêŋ Yisu lôk anêŋ aŋela lôklokwaŋ netak leŋ ba nêlêm yaiŋ lôk atum dahalaŋ.

8 *Ma nêm vovaŋ viyaŋ êndêŋ ŋê takatu ba êthôŋ Wapômbêŋ lôk ŋê takatu ba miŋ esopa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ Abô Mavi ami.

9 *Vovaŋ bêŋ tem imbuliŋ ŋê takêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba tem nêmô daimbô ênjêk Anyô Bêŋ ma lôk anêŋ lôklokwaŋ lôkmaŋgiŋ.

10 *Nôm takêŋ tem imbitak êndêŋ waklavôŋ yani endelêm ek anêŋ avômalô matheŋ takatu ba êvhaviŋ nêmbô anêŋ athêŋ lôk nebam yani. Ma môlô aêŋ iyom ek malê nena môlô ôêvhaviŋ yêlôaniŋ abô haviŋ.

Eteŋ mek ek avômalô Tesalonaika

11 *Ba intu yêlô ateŋ mek wak nômbêŋ intu ek môlô nena alalôaniŋ Wapômbêŋ indum ek môlô nômô êtôm atu ba yani bôk halam môlô ek nômô aêŋ, lôk nêm lôklokwaŋ êndêŋ môlô ek nundum nôm mavi takatu ba lemimhaviŋ nundum lôk nundum ôêvhaviŋ anêŋ ku sapêŋ.

12 Ma yahateŋ mek takêŋ ek Anyô Bêŋ Yisu enja athêŋ bêŋ esak môlô ma môlô noja athêŋ bêŋ esak yani esak alalôaniŋ Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm.

2

Anyô lêndôŋ kôtôŋ atu tem êyô

1 Aiyaŋ thêlô, yêlôaniŋ abô te hêk ek nanaŋ êndêŋ môlô esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ endelêm ba isup alalô esak doŋtom ek napôm yani.

2 Anyô late hasau nena Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ lêk halêm yôv, êŋ ma miŋ nosoŋ kakapuk ba unim auk endowaliŋ ketheŋ ami. Anyô late hanaŋ nena Lovak Matheŋ hêv abô êŋ mena yêlô ato abô êŋ halôk kapya ma miŋ nônêmimbiŋ thêlô ami.

3 *Lôk miŋ notak thêlô ek nesau môlô ami. Mi, waklavôŋ êŋ tem imbitak embeŋ yam ek waklavôŋ êvôliŋ dôminŋ hadêŋ Wapômbêŋ lôk anyô lêndôŋ kôtôŋ anêŋ

* **1:2:** Lom 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19 * **1:6:** Lom 12:19 * **1:7:** 1Te 3:13 * **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10
* **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3 * **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jon 2:18; 4:3

waklavôŋ êlêm yaiŋ. Yani ma anyô pik atu ba tem Wapômbêŋ imbuliŋ.

4 *Yani tem nêm ida liŋ ba êpôlik ek Wapômbêŋ lôk nômkama sapêŋ takatu ba avômalô elam nena matheŋ. Ma tem ni êyô êmô Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ kapô ba enaŋ nena yanida ma Wapômbêŋ.

5 Bôk yahamô haviŋ môlô ma yahanaŋ nôm takêŋ yôv. Lemim hêv siŋ e?

6 Ma lêk oyala nôm atu ba havaloŋ yani loŋ ba hayabiŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hatak ek ende yaiŋ.

7 Kobom leŋôndôŋ kôtôŋ lêk hadum anêŋ ku menaŋna hamô kapô. Tem indum aêŋ endeba Wapômbêŋ nêm anyô atu ba hamiŋ loŋ siŋ vê am.

8 *Êŋ ma anyô lêndôŋ kôtôŋ êŋ tem ende yaiŋ. Vêm ma tem Anyô Bêŋ Yisu endelêm ma anêŋ abôlêk auk tem injik ôpêŋ vônô lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ injik ôpêŋ anêŋ lôklokwaŋ pesa.

9 *Anyô lêndôŋ kôtôŋ êŋ tem êlêm lôk lôklokwaŋ bêŋ ek indum Sadaŋ anêŋ ku lôk lavôŋiŋ ma nômbithi oyaŋ lomaloma.

10 Tem indum kambom lomaloma ek esau avômalô takatu ba eveŋ loŋôndê ŋama ek malê nena thêlô miŋ êvhaviŋ abô avanôŋ takatu ba hatôm nêm i bulubiŋ ami.

11 Ba intu Wapômbêŋ tem nêm auk lokbaŋ lôkliŋyak ek esau thêlô ek nênêmimbiŋ abôyaŋ takatu.

12 Aêŋ ba avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ abô avanôŋ ami ma leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma Wapômbêŋ tem enaŋ iniŋ kambom bêŋ.

Numiŋ lôklokwaŋ

13 *Aiyaŋ thêlô takatu ba Anyô Bêŋ lahaviŋ, yêlô athak aêv leŋiŋmavi wak nômbêŋ intu hadêŋ Wapômbêŋ hathak môlô. Êŋ ma mavi ek malê nena môŋ anôŋ ma yani hatak môlô ek nêm môlô bulubiŋ. Ma hêv môlô bulubiŋ hathak môlônim ôêvhaviŋ abô avanôŋ lôk Lovak Matheŋ anêŋ ku takatu ba hadum ek môlô numbitak matheŋ.

14 Yani halam môlô hathak Abô Mavi atu ba yêlô anaŋ ek alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ lôkmaŋgiŋ imbi êyô môlô vôv.

15 Ba intu aiyaŋ thêlô, numiŋ lôklokwaŋ ba nobaloŋ abô avanôŋ takatu ba yêlô ato lo anaŋ hadêŋ môlô loŋ.

Pol anêŋ mek

16-17 Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu da lo Kamik Wapômbêŋ nênêm môlô thêvô ma nembatho môlô loŋ esak nômkama mavi nômbêŋ atu ba môlô udum lo onaŋ. Wapômbêŋ lahaviŋ alalô ba hathak anêŋ wapôm ma hêv alalô thêvô atu ba tem miŋ nêm yak ami lôk havak abô hathak nôm mavi takatu ba nanêm maleŋ esak.

3

Noteŋ mek êndêŋ Wapômbêŋ ek nêm yêlô sa

1 Ma aiyaŋ thêlô, noteŋ mek ek Wapômbêŋ nêm yêlô sa ek Anyô Bêŋ anêŋ abô ni pik sapêŋ ketheŋ ek enja athêŋ bêŋ êtôm atu ba bôk udum.

2 Ma noteŋ mek ek Wapômbêŋ nêm yêlô vê êŋjêk ŋê sek lôk ŋê kambom ek malê nena avômalô vi miŋ êvhaviŋ ami denaŋ.

3 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hasopa anêŋ abô iyom ba tem embatho môlô loŋ ma eyabiŋ môlô ek ŋgôk kambom atu.

4 *Hathak Anyô Bêŋ anêŋ lôklokwaŋ ma yêlô ayala avanôŋ nena abô takatu ba anaŋ, ma môlô lêk udum ba tem nundum ni thêthô.

5 Anyô Bêŋ injik môlônim kapôlômim liŋ ek noyala Wapômbêŋ anêŋ kobom lahaviŋ lôk Kilisi anêŋ kobom haminŋ lôklokwaŋ hathak malaiŋ lomaloma.

Avômalô lôkthô nindum iniŋ ku

6 *Aiyaŋ thêlô, yêlô anaŋ lôklokwaŋ hadêŋ môlô hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ nena nômô daim ek môlôviyaŋ takatu ba êmô ku mi ba miŋ esopa abô takatu ba yêlô êv hadêŋ môlô ami.

7 *Môlô oyala nena mavi ek nosopa yêlô veŋiŋgwam. Ma sêbôk atu ba yêlô amô haviŋ môlô, ma miŋ amô ku mi ami.

* **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 * **2:8:** Ais 11:4; ALK 19:15 * **2:9:** ALK 13:11-13 * **2:13:** Ep 1:4; 2Te 1:3 * **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10 * **3:6:** Lom 16:17 * **3:7:** Plp 3:17 * **3:8:** 1Te 2:9

8 *Mi, yêlô adum ku lôklokwaŋ bôlôvôŋ ba
wak ek miŋ nanêm malaiŋ êndêŋ môlô ek
noyabiŋ yêlô ami. Lôk yêlô miŋ aŋ anyôla
anêŋ nôm oyaŋ ami.
9 *Yêlô hatôm nanaŋ ek môlô nônêm yêlô
sa esak nôm. Ma doŋtom yêlô miŋ bôk
adum aêŋ ami ek aŋgik loŋôndê thô êndêŋ
môlô.
10 Sêbôk ba yêlô amô haviŋ môlô ma aêv
abô êntêk hadêŋ môlô nena, “Anyô te miŋ
hadum ku ami ma miŋ enjaŋ nôm ami.”
11 *Ma doŋtom yêlô alaŋô nena môlô vi
ôêk vau ma ku mi ma olom oveŋ loun-
yak ba ôêv vemimbôlêk yakyak hathak
avômalô vi.
12 *Ma hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ
athêŋ, yêlô anaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô
anêŋ aêŋ ek nêmô maliŋyaô ba nindum ida
iniŋ ku ek nejaŋ nôm.
13 *Ma aiyaŋ thêlô, miŋ môlô vau ek nun-
dum nôm takatu ba mavi ami.
14 Anyô late miŋ hasopa yêlôaniŋ abô
takatu ba ato ami, êŋ ma ôŋgô ôpêŋ katô.
Ma nômô daim ek yani ek yani mama esak
kobom êŋ.
15 *Ma doŋtom miŋ nôŋgô yani êtôm anyô
atu ba hik vovak haviŋ o ami. Mi, onaŋ
abô imbiŋ yani êtôm mamuyaŋ ek nêm auk
mavi êndêŋ yani.

Abô anêŋ daŋ

16 Anyô Bêŋ ma yôhôk anêŋ ôdôŋ ba tem
nêm yôhôk êndêŋ môlô esak nômkama sapêŋ
êtôm wak nômbêŋ intu. Anyô Bêŋ êmô
imbiŋ môlô sapêŋ.
17 Ya Pol yahathak yahato abô daŋ êntêk
iyom hathak yada yabaheŋ hêk kapya
takatu ba yahanaŋ ba eto ek hik thô nena
kapya takêŋ halêm anêŋ ya.
18 Alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ
wapôm êmô imbiŋ môlô lôkthô.

---

* **3:9:** 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * **3:11:** 1Ti 5:13 * **3:12:** 1Te 4:11 * **3:13:** Gal 6:9 * **3:15:** 1Te 5:14

Kapya môŋ atu ba Pol hato hadêŋ Timoti Abô môŋ

Pol hato kapya êntêk hadêŋ Timoti. Timoti ma anyô Listla te (Ap 16:1). Lambô ma anyô Glik te ma talêbô ma avi Islael. Pol lo Silas bôk i enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi eveŋ ma ewa Timoti haviŋ (Ap 16:1-4). Vêm ma Pol hi hamô Epesus hatôm sondabêŋ lô ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ma Timoti hamô ba hadum ku êŋ haviŋ (Ap 19:1-22). Haveŋ yam ma Pol hatak Timoti ek eyabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Epesus ma hi plovins Masedonia. Ma Pol hayê nena tem êmô loŋ êŋ sawa daim ba intu hato kapya êntêk ek nêm Timoti sa. Hato hathak loŋôndê eyabiŋ ŋê êvhaviŋ lôk kobom nênêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ lôk eyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Hato hadêŋ 64 AD la.

1 Ya Pol, Yisu Kilisi anêŋ aposel yahato kapya êntêk. Wapômbêŋ anyô hêv alalô bulubiŋ lôk Yisu Kilisi ôpatu ba alalô aêv maleŋiŋ, thai enaŋ abô ba yahabitak Yisu Kilisi anêŋ aposel.

2 *Hadêŋ o Timoti yenaŋ okna anôŋ atu ba hôêvhaviŋ.

Kamik Wapômbêŋ lôk Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ iniŋ wapôm lôk kapôlôŋiŋ ma labali êmô imbiŋ o.

Naŋgik abôyaŋ pesa

3 Sêbôk atu ba yaha plovins Masedonia ma yahasoŋ o lokwaŋ nena ômô Epesus ek onaŋ êndêŋ ŋê takatu ba êdôŋ avômalô hathak êvhaviŋ anêŋ ôdôŋ yaŋ nena netak iniŋ ku êŋ.

4 *Ma miŋ thêlô nimbi kukuthiŋ abôyaŋ bô lôk nekatuŋ limi bôbô takatu ba êthôŋ paliŋ ami. Nôm takêŋ hadum ba avômalô leŋiŋhabui ma miŋ hêv thêlô sa ek nênêmimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ auk ami.

5 Yahanaŋ abô takêŋ ek alalôaniŋ kapôlôŋiŋ ênjêk mabuŋ lôk nasôi ba naya lôk nanêmimbiŋ avanôŋ ek leŋiŋimbiŋ avômalô vi.

6 Avômalô doho lêk etak auk takêŋ ba idum mayaliv hatôm abô anêŋ ôdôŋ mi.

7 Thêlô miŋ eyala abô takatu ba enaŋ hathak ami ba leŋiŋhaviŋ nimbitak êtôm anyô êv auk hathak abô balabuŋ ba idum hatôm thêlôda ŋê lôkauk.

8 *Ma doŋtom alalô ayala nena anyôla miŋ halela abô balabuŋ ami, êŋ ma nôm mavi anôŋ.

9 Ma bôk ayala yôv nena balabuŋ ma miŋ eto ek ŋê thêthôŋ ami. Mi. Eto ek ŋê takatu ba miŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami lôk ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ lôk ŋê miŋ êvhaviŋ ami lôk ŋê kambom lomaloma lôk ŋê miŋ matheŋ ami lôk ŋê ibuliŋ Wapômbêŋ lôk ŋê ik lami lo taluvi vônô lôk ŋê ik anyô vônô.

10 Ma eto ek ŋê idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk anyô da idum i ma avi da idum i, lôk ŋê ewa anyô vi vani hatôm iniŋ ŋê ku lôk ŋê enaŋ abôyaŋ êmô loŋ idum abô. Eto balabuŋ êŋ ek kambom takêŋ lôk nôm lada takatu ba miŋ esopa auk thêthôŋ ami.

11 Auk thêthôŋ êŋ ma abô mavi atu ba hik Wapômbêŋ atu ba ida hamô mavi anêŋ lôkmaŋgiŋ thô ma bôk hêv hadêŋ ya ek yayabiŋ.

Pol hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ

12 *Yisu Kilisi hêv lôklokwaŋ hadêŋ ya ba hayala yenaŋ ku mavi. Ba intu hêv ya ek yandum anêŋ ku. Aêŋ ba intu yahêv yaleŋmavi hadêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

13 *Sêbôk atu ba miŋ yahêvhaviŋ ami ba yahasoŋ nena yahadum mavi ba yahanaŋ abôma hathak Wapômbêŋ lôk yahêv vovaŋ hadêŋ anêŋ avômalô ma ya anyô yaleŋŋaŋa. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv kapô ek ya.

14 Anyô Bêŋ ma anyô wapôm ba haŋgasô êvhaviŋ lôk leŋiŋmavi atu ba yahapôm hêk Yisu Kilisi aleba anêŋ daŋ mi.

15 *Êntêk ma abô avanôŋ biŋ ba avômalô sapêŋ nênêmimbiŋ. Yisu Kilisi halôk pik ba halêm ek nêm avômalô kambom bulubiŋ. Ma yada ma anyô ôvathek anôŋ.

---

* **1:2:** Ap 16:1-3; Tit 1:4 * **1:4:** 1Ti 4:7; Tit 1:14 * **1:8:** Lom 7:12,16 * **1:12:** Ap 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 * **1:13:** Ap 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk 19:10

16 Ba intu Wapômbêŋ hêv kapô ek ya
anyô ôvathek kambom êŋ ek yani injik Yisu
Kilisi anêŋ maliŋyaô atu ba anêŋ daŋ mi
thô ek avômalô nêgê ba nênêmimbiŋ ma
neja lôkmala atu ba nêmô wak nômbêŋ intu
sapêŋ.
17 Wapômbêŋ ma kiŋ hatôm wak nômbêŋ
intu sapêŋ ba ida hamô lôkmala. Ma
avômalô miŋ hatôm nêgê ami. Yanida ma
Wapômbêŋ. Aêŋ ba nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ
êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.
Avanôŋ.

Timoti injik vovak lôklokwaŋ esak kobom kambom

18 Timoti yenaŋ okna, sêbôk ma plopet
enaŋ abô hathak o. Yahavatho thêlôniŋ
abô loŋ hathak ku takatu ba bôk yahêv
hadêŋ o yôv. Lemimbi abô takêŋ ek
nuŋgwik vovak mavi atu.
19 Ombaloŋ hôêvhaviŋ loŋ lôk ôsô o ba
oya. Doho bôk êpôlik hathak auk êŋ ba iniŋ
êvhaviŋ hatôm yeŋ hamô ôthôm lôk lovak
bêŋ ba hamô yeŋ vose.
20 *Himeneus lo Aleksanda bôk idum aêŋ
ba yahêv i hadêŋ Sadaŋ ek thai neja auk
ek miŋ thai nenaŋ abôma esak Wapômbêŋ
ami.

2

Nateŋ mek ek nêm avômalô vi sa

1 Aêŋ ba nodaŋô! Môlô noteŋ mek bêŋ
anôŋ ba nonaŋ môlônim lemimhaviŋ bêŋ
lôk nônêm lemimmavi esak avômalô sapêŋ.
Ma nonaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nêm
avômalô takatu ba leŋiŋmalaiŋ sa. Ma noteŋ
mek ek
2 kiŋ lôk ŋê bêŋbêŋ takatu imbiŋ ek
alalô namô labali mavi lôk namô maliŋyaô
ek alalô nasopa Wapômbêŋ ba namô yani
vibiŋ.
3 Mek takêntêk ma mavi ba tem indum
alalôaniŋ Wapômbêŋ anyô hêv alalô bulu-
biŋ lamavi.
4 Yani lahaviŋ avômalô lôkthô neyala abô
avanôŋ ek nêm thêlô bulubiŋ aêntêk nena
5 Wapômbêŋ ma doŋtom. Ma Yisu Kilisi
iyom intu anyô yôhôk ek embak avômalô
loŋ imbiŋ Wapômbêŋ.
6 *Ma Wapômbêŋ bôk hatak anêŋ
waklavôŋ te yôv ba intu hêv Yisu Kilisi
êŋ ek nêm avômalô vuli lôk injik thô nena
Wapômbêŋ lahaviŋ nêm avômalô sapêŋ
bulubiŋ.
7 *Yisu habi baŋ hayô hêk ya ek yandum
ku aposel ek yanaŋ abô mavi êntêk bêŋ. Ya
anyô yahêv auk hathak êvhaviŋ anôŋ hadêŋ
ŋê daluk. Yahanaŋ avanôŋ biŋ. Ma miŋ
yahanaŋ abôyaŋ ami.
8 Ba yaleŋhaviŋ anyô sapêŋ netak
leŋiŋŋaŋa lôk abô êkôki lôk nimbitak
matheŋ ma nênêm baheŋiŋ liŋ ba neteŋ
mek.

Avi iniŋ kobom nindum

9 *Ma yaleŋhaviŋ avi nijik kwêv mavi lôk
nipuk sôp mavi lôk nepesaŋ i mavi êtôm
atu ba miŋ êbôi ami. Ma miŋ nibutiŋ
leŋiŋkadôk detaim lôk nebanu kômkôm gol
lôk kômkôm kêkêlô esak leŋviŋkupik ma ni-
jik kwêv lo sôp lôkmaŋgiŋ ami.
10 *Thêlô leŋiŋimbi auk ek nindum mavi
lomaloma. Êŋ ma iniŋ kwêv lo sôp. Avi
takatu ba elaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba
esopa ethak idum aêŋ.
11 Môlô othak doŋtom ek nônêm yeŋ, êŋ
ma avi nêmô anyô vibiŋ iyom ba nêmô
bônôŋ ek neja auk.
12-13 *Wapômbêŋ hapesaŋ Adam hamôŋ
ma Ewa haveŋ yam. Ba intu miŋ yahatak
avi ek nênêm auk mena nêmôŋ ek anyô
ami. Thêlô nêmô bônôŋ iyom.
14 *Ma Sadaŋ miŋ hasau Adam ami. Yani
hasau Ewa ba habitak avi lêndôŋ kôtôŋ.
15 Ma doŋtom avi te tem embathu amena
ba avi takatu ba êvhaviŋ ba êmô matheŋ ma
leŋiŋhaviŋ lôk eyabiŋ i mavi ma tem neja
bulubiŋ.

3

Avaka iniŋ abô

1 *Êntêk ma abô avanôŋ. Anyôla anêŋ auk
nena imbitak avaka, êŋ ma mavi.

* **1:20:** 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15 * **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10
* **2:12-13:** 1Ko 14:34; Stt 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** Stt 3:1-6; 2Ko 11:3 * **3:1:** Ap 20:28 * **3:2:** Tit 1:6-9

2 *Ma avômalô nêgê ôpêŋ nena anyô
thêthôŋ vêmam ka nendam ek imbitak anyô
bêŋ. Ma êmô tiŋiŋ imbiŋ yanavi. Yani
anyô auk mavi lôk hapuki loŋ ma hamô
batôŋ oyaŋ lôk hawa avômalô thô ma hadôŋ
avômalô mavi.
3 Yani miŋ inum waiŋ ba endo molo lôk
lamaniŋ ba injik vovak ami. Yani êmô
yôhôk ma miŋ laimbiŋ valuseleŋ ami.
4 Yani eyabiŋ yanavi lôk nali mavi ma
êndôŋ nali ek nesopa anêŋ abô ba nêmô
yani vibiŋ.
5 Anyô miŋ hayabiŋ yanavi lo nali mavi
ami ma miŋ hatôm eyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ
avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ mavi ami.
6-7 *Anyô kambom te hiki liliŋ ba habitak
mavi ma miŋ enja athêŋ bêŋ ba indum
ku te ketheŋ ami endeba ŋê daluk nêgê
imbiŋ nena yani anyô mavi am. Yakô tem
yani êmbôi ba enja mama ba êndôk Sadaŋ
anêŋ lek ba nêm yak imbiŋ Sadaŋ êndêŋ
waklavôŋ indum abô.

Ŋê êv avômalô sa iniŋ abô

8 Ma ŋê takatu ba idum ku ba êv avômalô
êvhaviŋ sa ma nêmô thêthôŋ êtôm avaka.
Thêlô nenaŋ abô avanôŋ iyom. Ma miŋ
ninum waiŋ bêŋ anôŋ lôk netaŋtaŋi esak
avômalô vi iniŋ valuseleŋ ami.
9 Thêlô nêsôi ba neya ma nênêmimbiŋ
nômkama nômbêŋ atu ba Wapômbêŋ hik thô
ma nebaloŋ loŋ lôklokwaŋ.
10 Nutitiŋ iniŋ ku nena thêthôŋ vêmam ka
nônêm ku nênêm avômalô sa êndêŋ i.
11 *Ma vêŋi ma thêthôŋ êtôm thêlôda. Ma
miŋ nenaŋ abô kambom esak avômalô vi
ami. Ma nipuki loŋ esak auk mayaliv. Ma
miŋ nenaŋ abôyaŋ lôk neja vani ami.
12 Ma nêmô tiŋiŋ imbiŋ vêŋi ba neyabiŋ
vêŋi lôk nali ma iniŋ nômkama sapêŋ mavi.
13 Ma idum ku mavi ma avômalô tem
nebam i ma miŋ hatôm nêkô ek nenaŋ iniŋ
abô bêŋ esak iniŋ hêvhaviŋ Yisu Kilisi ami.

Wapômbêŋ hik anêŋ thêthôŋ thô

14-15 Yaleŋhaviŋ yaŋgê o ketheŋ oyaŋ.
Ma doŋtom yahakô ek nômla embaloŋ ya
loŋ. Ba intu yahato abô êntêk ek oy-
ala Wapômbêŋ anêŋ auk esak yani anêŋ
avômalô iniŋ kobom. Yani ma Wapômbêŋ
lôkmala. Wapômbêŋ anêŋ thalaleŋ ma
avômalô takatu ba êvhaviŋ. Avômalô takêŋ
ma hatôm unyak landiŋ lôk bum vumak
takatu ba havaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
avanôŋ loŋ.
16 *Avanôŋ! Êntêk êŋ ma nômbêŋ.
Wapômbêŋ hik anêŋ thêthôŋ thô aêntêk.
Yani hawa liŋkupik pik ba halêm pik,
ma Lovak Matheŋ hik yani thô,
ba aŋela êyê yani,
ma anyô enaŋ yani bêŋ hadêŋ ŋê pik
lôkthô,
ba ŋê pik elaŋô ba êvhaviŋ yani,
ma Wapômbêŋ hawa yani ba hi hadô
hamô anêŋ loŋ lôkmaŋgiŋ anôŋ.

4

Kêdôŋwaga abôyaŋ

1 Lovak Matheŋ hanaŋ avanôŋ biŋ nena
habobo pik lo leŋ anêŋ daŋ ma avômalô
doho tem nêmbôliŋ dômiŋ esak iniŋ êvhaviŋ
Wapômbêŋ ba nesopa ŋgôk takatu ba eveŋ
ek esau avômalô lôk elaŋô auk takatu ba
halêm anêŋ ŋgôk.
2 Ma avômalô takatu ba ethak esopa ŋgôk
iniŋ abô lôk êv auk hadêŋ avômalô ba enaŋ
abô mavi aleba avômalô esoŋ nena thêlô
ma avômalô thêthôŋ. Ma doŋtom thêlô ma
ŋê abôyaŋ. Thêlô êthôi ba eya ma doŋtom
idum kambom thêthô aleba iniŋ auk mavi
bôk habitak hatôm atum la. Thêlô hatôm
bok mathaŋô ba miŋ leŋiŋmalaiŋ ami.
3 *Thêlô itip ek avômalô miŋ neja i lôk
nejaŋ nôm lomaloma ami. Ma doŋtom
Wapômbêŋ hapesaŋ nôm takêŋ ek avômalô
takatu ba êvhaviŋ lôk eyala abô avanôŋ ma
neja ek nênêm leŋiŋmavi êndêŋ Wapômbêŋ.
4-5 Howa Wapômbêŋ anêŋ nôm takêŋ
ba hoteŋ mek lôk lemmavi êŋ ma nôm
takêŋ tem imbitak mavi. Anêm lemmavi
lôk Wapômbêŋ anêŋ abô hadum nôm êŋ
habitak mavi. Aêŋ ba nômkama sapêŋ atu
ba Wapômbêŋ hapesaŋ ma mavi. Ba intu
miŋ utip ek nômlate ami.

Yisu anêŋ anyô ku mavi

6 Onaŋ abô takêŋ katô êndêŋ Wapômbêŋ
anêŋ avômalô. Ma noŋgwaŋ Wapômbêŋ

* **3:6-7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tit 2:3 * **3:16:** Mak 16:19; Jon 1:14; Kol 1:23 * **4:3:** Stt 9:3; Lom 14:6; 1Ko 10:30-31

anêŋ abô avanôŋ lôk osopa anêŋ auk mavi takatu ba bôk holaŋô yôv. Êŋ ma avômalô tem nêgê nena o ma Yisu Kilisi anêŋ anyô ku mavi.

7-8 *Miŋ onja kukuthiŋ abôyaŋ ba onaŋ lôk miŋ ondaŋô avôdôŋnena iniŋ auk thôŋôthôŋ ami. Ôpatu ba hadum ku lomaloma ek nêm lôklokwaŋ êndêŋ liŋkupik tem êmô mavi dokte. Ma doŋtom ôpatu ba hadum ku hasopa Wapômbêŋ, yani tem êmô mavi anôŋ. Wapômbêŋ habutiŋ abô ek nêm avômalô sa êmô pik êntêk. Ba ema ma tem nêm i sa aêŋ iyom. Aêŋ ba nundum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nosopa yani.

9 Êntêk ma abô lôklokwaŋ anôŋ ba avômalô sapêŋ nênêmimbiŋ.

10 *Alalô lêk aêv maleŋiŋ hadêŋ Wapômbêŋ. Yani ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala ba hêv avômalô sapêŋ bulubiŋ. Ba intu yêlô adum ku lôk vovanik ek nanêm avômalô sapêŋ sa ek ôpatu ba hêvhaviŋ ma tem enja bulubiŋ êŋ.

11 Timoti yahanaŋ hadêŋ o nena ôndôŋ avômalô esak nôm takêntêk lôk osoŋ i lokwaŋ ek nesopa.

12 *O ma anyô muk. Ba onaŋ abô mavi iyom lôk undum thêthôŋ ma lemimbiŋ avômalô lôk ônêmimbiŋ Wapômbêŋ ma ômô mabuŋ ek avômalô nêgê o ba nesopa vemgwam. Êŋ ma avômalô miŋ hatôm nêpôlik esak o ami.

13 Osam Wapômbêŋ anêŋ abô êndêŋ avômalô wak nômbêŋ intu sapêŋ lôk onaŋ anêŋ abô bêŋ lôk nêm auk êndêŋ thêlô endeba êtôm wakma atu ba yahayô.

14 *Plopet enaŋ abô hathak wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv ma avaka etak baheŋiŋ hayô hêk o ma miŋ ômbi wapôm êŋ thô ami.

15 Osopa abô êntêk katô oyaŋ ba nêm anêm auk lôkthô ek undum ku êntêk ek avômalô lôkthô nêgê nena anêm hôêvhaviŋ halumbak.

16 Oyabiŋ nôm takatu ba hudum lôk auk takatu ba hôêv hadêŋ avômalô katô. Ma osopa Wapômbêŋ lôk onaŋ anêŋ abô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Êŋ ma tem odanêm o bulubiŋ lôk avômalô takatu ba elaŋô anêm abô.

5

Noyabiŋ ŋê êvhaviŋ mavi

1 Onaŋ abô yaô êndêŋ anyô bêŋ atu ba hadum kambom inaŋ honaŋ hadêŋ lemambô. Ma miŋ osaŋ yani ami. Undum mavi êndêŋ ŋê muk inaŋ hudum hadêŋ mamuyaŋ molok.

2 Ma avi bêŋbêŋ ma undum aêŋ iyom êtôm hudum hadêŋ lemtambô. Ma onja auk mabuŋ esak avi muk inaŋ hudum hadêŋ livômi.

Opalê eyabiŋ avi tôp

3 Avi tôp takatu ba iniŋ avômalô mi ma oyabiŋ thêlô mavi.

4 Ma doŋtom avi tôp te anêŋ nali lôk limi êmô, êŋ ma iniŋ ku môŋ anôŋ ma nindum thêthôŋ ek neyabiŋ yani êtôm lami lôk limi bôk idum hadêŋ i ek nêwê mavi taksêbôk viyaiŋ. Êŋ ma tem indum Wapômbêŋ lamavi. Ba intu nundum aêŋ ma miŋ nonaŋ esak abô iyom ami.

5 Avi tôp takatu ba iniŋ thalaleŋ mi ethak êv maleŋiŋ hadêŋ Wapômbêŋ bôlôvôŋ ba wak ma enaŋ hik yani liŋ ek nêm thêlô sa.

6 Ma avi tôp takatu ba êbôlêm nôm pik mavimavi lôk idum sek mayaliv, êŋ ma iniŋ leŋviŋkupik ma lôkmala ma doŋtom iniŋ dahô bôk hama yôv.

7 Ma ôndôŋ avômalô esak auk takêŋ ek anyô te miŋ hatôm enaŋ nena thêlô ma avômalô kambom ami.

8 Ôpatu ba miŋ hayabiŋ anêŋ ôdôŋ katô ami êŋ ma anyô kambom. Ma ôpatu ba miŋ hayabiŋ anêŋ thalaleŋ katô ami, êŋ ma hatôm havôliŋ dôm ek anêŋ hêvhaviŋ. Yani ma kambom anôŋ ek ŋê daluk.

9-10 Avi tôp takatu ba iniŋ sondabêŋ bôk hatôm 60 ba havôhi ma sêbôk ma êk haviŋ vêŋi iyom ba eyabiŋ iniŋ avômena lôk ewa avômalô loŋ buyaŋ thô ba ithik avômalô matheŋ veŋiŋ lôk êv avômalô ewa malaiŋ sa lôk idum ku mavi lomaloma wak nômbêŋ intu sapêŋ, êŋ ma oto iniŋ athêŋ êndôk kapya.

* **4:7-8:** 1Ti 1:4 * **4:10:** 1Ti 2:3-4 * **4:12:** Tit 2:15 * **4:14:** 2Ti 1:6

11 Ma miŋ oto avi tôp muk iniŋ athêŋ êndôk kapya êntêk ami. Thêlôniŋ thethaŋak tem imbitak bêŋ ba leŋiŋimbiŋ neja anyô
12 ma tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ Kilisi ba nepole abô takatu ba bôk ekak yôv. Êŋ ma tem nindum abô.
13 *Ba avi tôp muk takêŋ ida ethak êmô oyaŋ ba elom eveŋ lomalak. Nôm êŋ ma kambom. Lôk enaŋ abô kambom hathak avômalô lôk êv veŋiŋbôlêk yakyak hathak avômalô lôk enaŋ avômalô iniŋ abô loŋ kapô bêŋ. Êŋ ma kambom anôŋ.
14-15 Doho bôk êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Yisu ba esopa Sadaŋ. Aêŋ ba yahanaŋ hadêŋ avi tôp muk ek neja anyô ba nembathu avômena ba neyabiŋ unyak ek ŋê takatu ba êpôlik hathak alalô tem miŋ nenaŋ abô kambom esak alalô ami ma mi.
16 Aêŋ ba ôdôŋ la iniŋ avi tôp te hamô, ma iniŋ avi nênêm yani sa ek miŋ nênêm malaiŋ êndêŋ avômalô êvhaviŋ vi ami. Ma avi tôp takatu ba iniŋ avômalô mi ma avômalô êvhaviŋ nênêm i sa.

Ŋê bêŋbêŋ iniŋ abô

17-18 *Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena,

“Bokmaŋkao atu ba hêv môlô sa ma miŋ numiŋ yani loŋ siŋ ek enjaŋ nôm ami.” *Lo 25:4*

Ma abô yaŋ haviŋ nena, “Anyô ku enja anêŋ vuli.” Ba intu nônêm vuli mavi êndêŋ avaka takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ mavi. Ma avaka takatu ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk êv auk mavi, ma nônêm iniŋ vuli êmôŋ.

19-21 *Timoti, Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi lôk aŋela matheŋ lêk êyê o. Aêŋ ba yahanaŋ abô lôklokwaŋ hadêŋ o nena anyô te iyom hanaŋ avaka te anêŋ kambom ma miŋ ondaŋô ami. Ju mena lô la enaŋ ma ondaŋô nena abô êŋ avanôŋ mena abôyaŋ. Ma onaŋ ôpêŋ anêŋ kambom bêŋ êndêŋ avômalô ek lôkthô atu ba elaŋô ma nêkô. Undum aêŋ êndêŋ avaka takatu ba idum kambom. Ma anêm anyô môlô te hatôm anyô bêŋ ba hadum kambom ma osopa abô êŋ iyom.

22 Ma miŋ ômbi bahem êyômô anyô te ketheŋ ek imbitak ŋê êvhaviŋ iniŋ anyô bêŋ ami. Nôŋgô am. Yakô anêŋ malaiŋ imbitak ba nêm malaiŋ êndêŋ o. Ba dô. Ma ômô mabuŋ.
23 Timoti, o ma anyô lemhaviŋ unum ŋaŋ iyom. Ma doŋtom lemvovaŋ ba hôpôm lijiŋ bêŋ anôŋ. Ba intu unum waiŋ dokte imbiŋ.
24 Anyô doho idum kambom ba iniŋ kambom hik i thô hamôŋ ba avômalô êyê nena tem neja vovaŋ êndêŋ waklavôŋ idum abô. Ma doho idum kambom ba iniŋ kambom hamiŋ kapô ba avômalô êthôŋ aleba waklavôŋ idum abô hayô ma iniŋ kambom takêŋ tem injik i thô.
25 Kobom mavi ma aêŋ iyom. Kobom mavi vi hamiŋ yaiŋ ma vi hêk loŋ kapô. Ma doŋtom waklavôŋ idum abô ma kobom mavi takêŋ tem miŋ imbuŋi ami.

6

Ŋê ku nêmô alaŋsi vibiŋ

1 *Avômalô takatu ba iniŋ alaŋ hamô ma nindum mavi êndêŋ i ek miŋ avômalô nenaŋ abô kambom esak yêlôaniŋ abô lôk Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ami.
2 *Ma anyô ku te lôk anêŋ alaŋ thai esopa Wapômbêŋ, ma ôpêŋ miŋ indum kambom êndêŋ anêŋ alaŋ ba enaŋ nena, “Alai ma ŋê loyaŋ. Ba miŋ yamô o vibiŋ ami.” Miŋ onaŋ aêŋ ami. Anyô ku êŋ laimbiŋ anêŋ alaŋ êtôm anyô loyaŋ ba nêm yani sa êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô te. Aêŋ ba indum ku mavi êmôŋ ek ku mavi sapêŋ. Nuŋgwik auk êŋ thô êndêŋ avômalô ba onaŋ lôklokwaŋ ek nesopa.

Avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ valuseleŋ

3 *Anyô te hik auk lokbaŋ thô ma miŋ hanaŋ abô hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ abô avanôŋ lôk auk thêthôŋ ami,
4 ôpêŋ habôi ba hasoŋ nena yani anyô lôk auk bêŋ. Ŋê êŋ ma kêdôŋwaga abôyaŋ ba êthôŋ iniŋ kambom paliŋ. Lelaik hamô iniŋ auk aleba enaŋ abô lôk vovak hathak auk lomaloma ba leŋiŋdaŋ lôk êpêŋ vovak ma enaŋ abô kambom. Thêlô esoŋ nena

* **5:13:** 2Te 3:11 * **5:17-18:** Mat 10:10; Luk 10:7; 1Ko 9:9 * **5:19-21:** 2Ko 13:1; Ep 5:11 * **6:1:** Ep 6:5 * **6:2:** Plm 16 * **6:3:** Gal 1:6-9 * **6:5:** 2Ti 3:8; 4:4; Tit 1:14

anyô yaŋ hawa auk êŋ ek indum kambom êndêŋ i la.

5 *Wak nômbêŋ intu ma thêlôda idum ba êpôlik hathak thêlôda. Ma Sadaŋ hawa Wapômbêŋ anêŋ abô vani hêk i lôk habuliŋ iniŋ auk. Thêlô esoŋ nena thêlô êmô thêthôŋ ba tem thêlô neja valuseleŋ bêŋ anôŋ.

6 *Ôpatu ba hasopa Wapômbêŋ ma miŋ makilik lôk la hiki hathak nômkama pik ami, yani tem êmô mavi.

7 *Alalô alêm pik êntêk oyaŋ. Ba ama ma tem ana oyaŋ aêŋ iyom.

8 Ba intu alalô miŋ maleŋiŋkilik esak nômkama pik andô. Ma alalôaniŋ nôm lôk sôp iyom hamô êŋ ma hatôm ek alalô.

9 Ma avômalô leŋiŋ hiki ek neja valu lôk nômkama bêŋ anôŋ, ma tem auk êŋ êndôk thêlô leŋiŋ lôk êmbôv thêlô ek ini nesak gwasilim. Iniŋ auk thethaŋak êŋ habuliŋ i aleba hamô leŋviŋkupik lôk dahôlôŋiŋ sesoŋ ba mi.

10 *Avanôŋ! Leŋiŋhaviŋ valuseleŋ ma kambom sapêŋ anêŋ vêk. Avômalô doho iniŋ auk hathak valuseleŋ habi thethaŋak ba hadum thêlô etak Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm biŋ havatho thêlôda biŋ daluk lu ba malaiŋ bêŋ.

Loŋôndê nasopa

11 *Ma doŋtom o ma Wapômbêŋ anêŋ anyô. Ôsôv ba nu ek nôm kambom takêŋ. Undum nôm takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak. Ômô thêthôŋ. Osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ba nêmimbiŋ yani. Lemimbiŋ avômalô. Ombatho o loŋ lôk ômô labali. Ma ondaŋviŋ embeŋ abô nômbêŋ êŋ yam.

12 *Ma vovak êvhaviŋ êntêk ma nôm mavi. Êŋ ma nuŋgwik vovak endeba onja lôkmala atu ba Wapômbêŋ halam o yôv hathak. Honaŋ anêm hôêvhaviŋ ba avômalô bêŋ anôŋ bôk êyê o yôv.

13 *Timoti, Wapômbêŋ atu ba hêv lôkmala hadêŋ nômkama nômbêŋ êntêk thai lôk Yisu Kilisi atu ba hadum abô ba hanaŋ avanôŋ hadêŋ Pontius Pailat ma lêk thai êyê o. Aêŋ ba yahanaŋ abô lôklokwaŋ hadêŋ o nena

14 osopa abô êŋ ma miŋ undum tombeŋ ek anyôla etatale o ami. Undum ku êŋ endeba Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ endelêm.

15 *Wapômbêŋ hadum ba waklavôŋ atu ba Yisu endelêm tem imbitak. Yanida ma alaŋ ba yanida hamô mavi. Yani ma Kiŋ iniŋ Kiŋ ma ŋê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ.

16 Yanida tem miŋ ema ami. Yani hamô deda atu ba miŋ hatôm anyô te ni ebobo ami. Anyô te miŋ bôk hayê yani ami. Ŋê pik iniŋ lôklokwaŋ mi ba intu miŋ hatôm nêgê Wapômbêŋ ami. Nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ yani iyom. Anêŋ lôklokwaŋ da hamô ba tem êmô aêŋ. Avanôŋ.

Ŋê lôk valuseleŋ bêŋ iniŋ abô

17 *Nonaŋ êndêŋ ŋê valuseleŋ bêŋ takatu ba êmô pik nena, “Nônêm malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Yani anyô wapôm mavi ba intu hêv nômkama nômbêŋ êntêk ek alalô leŋiŋmavi. Ma miŋ nômbôam esak lôk miŋ nônêm malemim êndêŋ valuseleŋ lôk nômkama takatu ba tem nêm yak ami.”

18-19 *Ma onaŋ êndêŋ i ek nisup nômkama mavi lôkthô esak doŋtom. Lôk nindum mavi lomaloma bêŋ anôŋ ba nêm liŋ siŋ. Lôk nindum wapôm lôk nêpôpêk iniŋ nômkama ek nimbi sam. Nôm takêŋ ma lôkmala anêŋ ôdôŋ atu ba tem imbitak embeŋ yam ek neja lôkmala anôŋ.

Timoti eyabiŋ anêŋ ku

20 Timoti oyabiŋ o ek ku takatu ba êv hadêŋ o. Ômbôliŋ dômim esak abô mayaliv lôk auk lokbaŋ takatu ba elam nena “auk thêthôŋ”. Êŋ ma abôyaŋ.

21 *Ma avômalô doho esopa auk lokbaŋ êŋ ba eveŋ mayaliv aleba iniŋ êvhaviŋ mi.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

---

* **6:6:** Plp 4:11-12; 1Ti 4:8; Hib 13:5 * **6:7:** Jop 1:21 * **6:10:** Ep 5:5 * **6:11:** 2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37 * **6:15:** ALK 17:14 * **6:17:** Luk 12:20-21 * **6:18-19:** Mat 6:20 * **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Kapya yaŋ atu ba Pol hato hadêŋ Timoti

Abô môŋ

Pol hamô koladôŋ anêŋ Lom ma hato kapya êntêk hadêŋ Timoti. Pol lahabi nena tem yani ema. Ma anêŋ ŋê molo bêŋ anôŋ etak yani ba i. Luk iyom intu hamô haviŋ Pol ba intu yani kapô malaiŋ ba lahaviŋ Timoti ni Lom ek thêlô nêmô. Ba intu hato kapya êntêk. Malaiŋ lomaloma hapôm ŋê êvhaviŋ ba intu hanaŋ abô ek embatho Timoti loŋ ek imiŋ lôklokwaŋ. Ma hanaŋ ek Timoti eyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ba enaŋ abô êŋ thêthôŋ iyom.

Hato kapya êntêk hadêŋ 66 AD la.

1 Ya Pol yahato kapya êntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ yambitak Yisu Kilisi anêŋ aposel ek yanaŋ abô êntêk bêŋ ek alalô nasopa Yisu Kilisi ba naja lôkmala atu ba Anyô Bêŋ bôk hakak abô hathak yôv.

2 *Hadêŋ o Timoti yenaŋ okna anôŋ. Wapôm lôk lahiki ma labali anêŋ Kamik Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi alalôaniŋ Anyô Bêŋ.

Alalô miŋ mama ek Wapômbêŋ anêŋ abô ami

3 *Yahayala hêk yakapôlôŋ nena miŋ yahadum Wapômbêŋ anêŋ ku tombeŋ ami. Wapômbêŋ êŋ ma bumalô thêlô iniŋ Wapômbêŋ atu ba esopa. Bôlôvôŋ lo wak ma yahanaŋ yaleŋmavi lôk yahateŋ mek hadêŋ yani hathak o.

4 Sêbôk ba yahatak o ma malem thôk hêv yak ba lêk yaleŋhabi malem thôk êŋ. Ma lêk yaleŋ hik ya kambom ek yaŋgê o ek itu auk êŋ vônô ek yaleŋmavi.

5 *Yaleŋhabi anêm hôêvhaviŋ anôŋ. Êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ lemtambô Yunis lo libum Lois. Ba lêk yahayê êvhaviŋ êŋ intu hamô haviŋ o aêŋ iyom.

6 *Ba intu yahanaŋ hathak loŋbô ek undum wapôm takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o êtôm huyuv atum ek esaŋ bêŋ. Sêbôk ba yahatak yabaheŋ hayô hêk o ma Wapômbêŋ hêv lôkliŋyak ek undum ku êŋ.

7 *Ma Wapômbêŋ hêv dahô lôkliŋyak lôk dahô leŋiŋhaviŋ avômalô lôk dahô hapôviŋ anyô ek nindum mavi. Ma miŋ hêv dahô atu ba indum anyô ba nêkô ami.

8 Yahanaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ba intu yahamô koladôŋ. Ma Wapômbêŋ bôk hik malaiŋ sam ba hêv anêm ek onja ma anêŋ lôklokwaŋ tem nêm o sa. Aêŋ ba miŋ o mama ek onaŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô bêŋ ami. Lôk miŋ o mama ek ya ami.

9 *Yani ma anyô wapôm ba lahaviŋ nêm avômalô sa. Ma hêv alalô bulubiŋ ba halam nena matheŋ. Miŋ alalô adum nômlate mavi ami. Mi anôŋ. Anêŋ wapôm êŋ hamô haviŋ Yisu Kilisi hadêŋ sêbôk atu ba môŋ anôŋ ba hêv hadêŋ alalô.

10 *Ma lêk hik anêŋ wapôm êŋ thô hathak hêv Yisu Kilisi, ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ. Ôpêŋ intu habuliŋ ŋama ma hatak deda hayô hamô Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ek alalô naja lôkmala atu ba hamô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

11 *Ma habi baŋ hayô hêk ya ba hêv ya hatôm aposel ek yanaŋ Abô Mavi êntêk lôk yanêm auk esak Abô Mavi êŋ.

12 Aêŋ ba yahawa malaiŋ takêntêk ma doŋtom ya miŋ mama ami ek malê nena yahayala ôpatu ba yahêvhaviŋ. Yahayala katô nena tem eyabiŋ ya lôk yenaŋ ku mavi endeba êyô waklavôŋ nindum abô.

13 Abô takatu ba bôk holaŋô anêŋ ya ma osopa. Êŋ ma auk thêthôŋ. Ba hosopa abô êntêk ma Yisu Kilisi tem nêm o sa ek ônêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk lemimbiŋ avômalô.

14 *Ma oyabiŋ nôm mavi takatu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ o hathak Lovak Matheŋ ôpatu ba hamô haviŋ alalô.

15 Hoyala nena Pigelus lo Helmogenes lôk avômalô nômbêŋ atu ba êmô plovins Esia bôk êdô ya.

16-17 Yahamô koladôŋ ma Onesipolus miŋ mama hathak yenaŋ malaiŋ êŋ ami. Yani hayô Lom ma habôlêm ya lôklokwaŋ haveŋ aleba hapôm ya ma hêv ya thêvô.

* **1:2:** Ap 16:1; 1Ti 1:2 * **1:3:** Ap 23:1 * **1:5:** Ap 16:1 * **1:6:** 1Ti 4:14 * **1:7:** Lom 8:15 * **1:9:** Ep 2:8-9; Tit 3:5 * **1:10:** Hib 2:14 * **1:11:** 1Ti 2:7 * **1:14:** 1Ti 6:20

Aêŋ ba Anyô Bêŋ nêm kapô ek Onesipolus lôk anêŋ thalaleŋ.
18 Ma Anyô Bêŋ nêm lahiki êndêŋ yani êndêŋ waklavôŋ nindum abô. Hoyala loŋôndê mavi bêŋ anôŋ atu ba yani hêv ya sa hamô Epesus.

2

Timoti ma Yisu anêŋ anyô vovak

1 Aêŋ ba Timoti yenaŋ okna umiŋ lôklokwaŋ esak wapôm takatu ba halêm anêŋ Yisu Kilisi.
2 O lôk avômalô doho bôk olaŋô abô nômbêŋ atu ba bôk yahanaŋ yôv. Aêŋ ba nômbôlêm anyô mavi doho ek neyabiŋ abô êntêk lôk nêndôŋ anyô vi ek miŋ abô êntêk nêm yak ami.
3 *Ma umiŋ lôklokwaŋ imbiŋ yêlô êtôm Yisu Kilisi anêŋ anyô vovak mavi.
4 Anyô vovak miŋ hatak anêŋ auk ek indum ku malaklêvôŋ ami. Yani hapesaŋ i ek injik vovak ek indum ŋê vovak laik môŋ leŋiŋmavi.
5 *Ôpatu ba hayabiŋ i mavi ba halaŋviŋ tem lovak ba enja anêŋ vuli êmôŋ aêŋ iyom.
6 Ma ôpatu ba hadum ku kapô lôk vovanik tem êmôŋ ek enja anêŋ anôŋ.
7 Aêŋ ba lemimbi abô takatu ek batu Anyô Bêŋ nêm auk êndêŋ o.
8 *Lemimbi Yisu Kilisi Devit anêŋ lim atu ba bôk hik liŋ haviyô hathak loŋbô. Abô êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi atu ba yahanaŋ bêŋ.
9 *Aêŋ ba intu yahawa malaiŋ. Avanôŋ! Ekak ya loŋ hatôm ŋê vani. Ma doŋtom anyô te hatôm ekak Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ami.
10 Ba intu yahamiŋ lôklokwaŋ ba yahawa malaiŋ lomaloma ek yanêm avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk habi baŋ hayô hêk i yôv sa ek Yisu Kilisi nêm alalô bulubiŋ ek naja lôkmala lôk namô Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ kapô wak nômbêŋ intu sapêŋ.
11 *Êntêk ma abô avanôŋ.
Alalô bôk ama haviŋ yani ba tem alalô namô aêŋ iyom imbiŋ yani.
12 *Alalô awa malaiŋ lôk vovaŋ ba amiŋ lôklokwaŋ êŋ ma tem nayabiŋ ku imbiŋ yani.
Ma alalô athôŋ yani paliŋ ma tem êsôŋ alalô paliŋ aêŋ iyom.
13 *Ma anêŋ abô miŋ hatôm yani etak ami. Ba intu alalô avak abô ek nasopa yani ma doŋtom aêv yak, êŋ ma yani tem esopa anêŋ abô takatu ba habutiŋ.

Timoti imbitak Wapômbêŋ anêŋ anyô ku anôŋ

14 *Wapômbêŋ lêk hayê o ba onaŋ lôbôlôŋ ek avômalô miŋ nêkôki esak auk lomaloma ami. Dô. Tem imbuliŋ thêlô ma nêm i sa ami.
15 *Undum ku lôklokwaŋ lôk ôndôŋ Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ thêthôŋ. Ma Wapômbêŋ tem ênjê anêm ku êŋ ma enaŋ nena hudum ku mavi. Ba tem miŋ o mama ami.
16 *Avômalô takatu ba esopa abô mayaliv eveŋ lokbaŋ aleba ibitak kambom anôŋ. Êŋ ma otak abô lôk auk mayaliv takatu ba miŋ hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô ami.
17 *Auk êŋ ma hatôm palê hatêtô anyô liŋkupik sapêŋ. Nôŋgô Himeneus lo Piletus.
18 Thai bôk eveŋ daim ek Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ ma êdôŋ avômalô ba esau nena alalô leŋviŋkupik tem miŋ imbiyô esak loŋbô ami ba intu ibuliŋ avômalô doho iniŋ êvhaviŋ.
19 *Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ unyak landiŋ lôklokwaŋ kambom ba miŋ hatôm êŋgôli ami. Ma habutiŋ sêk nena, “Anyô Bêŋ hayala anêŋ avômalô” ma “Ŋê takatu ba elam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba esopa ma nêmbôliŋ dômiŋ esak kambom.”
20 Ma unyak bêŋ te ma anêŋ uŋ gol doho lôk seleva doho lôk uŋ adaluk doho lôk uŋ anôŋ doho hamô unyak kapô. Doho ma etak nôm mavi halôk ma doho ma etak yavoyav halôk.
21 Aêŋ ba anyô te habi lelaik thô ba hathik i ba habitak mabuŋ ma hatôm uŋ mavi atu ba Wapômbêŋ hadum ba habitak

* **2:3:** 2Ti 1:8 * **2:5:** 2Ti 4:8 * **2:8:** Lom 1:3; 1Ko 15:4 * **2:9:** Ep 3:1,13; Plp 1:12-14 * **2:11:** 2Ko 4:11 * **2:12:** Mat 10:33 * **2:13:** Lom 3:3-4; Tit 1:2 * **2:14:** 1Ti 6:4; Tit 3:9 * **2:15:** 1Ti 4:6 * **2:16:** 1Ti 4:7 * **2:17:** 1Ti 1:20 * **2:19:** Nam 16:5; Ais 52:11; Jon 10:14; 1Ko 8:3

matheŋ ba hamô ek Wapômbêŋ nêm ku mavi lomaloma êndêŋ yani.

22 *Ba intu ôsôv ênjêk ŋgôk anêŋ thethaŋak takatu ba hamô anyô muk kapôlôŋiŋ. Ma ondaŋviŋ endom loŋôndê thêthôŋ lôk ônêmimbiŋ Wapômbêŋ lôk lemimbiŋ avômalô lôk osopa auk yôhôk. Môlô takatu ba olam Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ ba osopa yani ma yani bôk hathik môlônim kapôlômim yôv ba nosopa kobom thêthôŋ takêntêk.

23 *Oyala nena abô mayaliv lomaloma hadum ba avômalô ik vovak ba ômbôliŋ dômiŋ ek abô thôŋôthôŋ takêŋ.

24 Anyô Bêŋ anêŋ anyô ku ma êmô labali imbiŋ avômalô lôkthô lôk anêŋ auk ma thêthôŋ ek êndôŋ avômalô katô. Lôk êmô maliŋyaô ma miŋ injik vovak ami.

25 Ma yani miŋ lamaniŋ ketheŋ esak avômalô takatu ba miŋ elaŋô anêŋ abô ami ma êndôŋ thêlô esak abô labali. Injo Wapômbêŋ tem nêm i sa ek nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek nesopa auk avanôŋ mena mi la.

26 Ma ewa auk mavi hathak loŋbô ma tem nêsôv ênjêk Sadaŋ anêŋ gwasilim, ôpatu ba havôv thêlô ek nindum anêŋ ku.

3

Pik lo leŋ anêŋ daŋ

1 *Odaŋô! Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ ma tem malaiŋ lomaloma imbitak.

2 Avômalô tem leŋiŋimbiŋ thêlôda lôk leŋiŋimbiŋ valuseleŋ ma nêmbôi lôk nêgê i daŋ ma nenaŋ abôma lôk leŋiŋôndôŋ kôtôŋ êndêŋ taluvi lo lami. Ma tem miŋ leŋiŋmavi esak nôm takatu ba anyô vi êv hadêŋ i ami lôk êpôlik hathak kobom matheŋ

3 ma leŋiŋhaviŋ mi lôk miŋ etak kapôlôŋiŋ kambom ami. Ma tem nenaŋ abô kambom esak avômalô vi lôk nipuki loŋ ami ma nimbitak ŋê maleŋiŋ thêlêv lôk nêpôlik esak kobom mavi.

4 Ma tem thêlô nimbuliŋ iniŋ ŋê môlô ma nindum nômkama mayaliv ma thêlôda tem nênêm iniŋ athêŋ liŋ ba nindum nômkama takatu ba indum thêlô leŋiŋmavi ma kobom leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ ma êdô.

5 *Avômalô takêŋ tem nindum thêthôŋ êtôm ŋê esopa Wapômbêŋ ma doŋtom thêlô bôk etak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ ba intu nômbôliŋ dômiŋ êndêŋ i.

6 Ma anyô takêŋ ethak êyêyê hathak bôbôŋiŋ ba êyô unyak ma êyê avi takatu ba iniŋ auk mayaliv ma ewa iniŋ auk. Avi takêŋ bôk idum kambom bêŋ anôŋ ba êmô lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ. Ma thêlôniŋ thethaŋak lomaloma hayabiŋ i ba êbôlêm auk lukmuk wak nômbêŋ intu sapêŋ.

7 Avi takêŋ elaŋô ŋê êŋ iniŋ abô lôbôlôŋ ba miŋ êpôm Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ ek nêm thêlô sa ami.

8 *Ŋê êŋ bôk êvôliŋ dômiŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ hatôm Janes lo Jambles bôk êvôliŋ dômiŋ hadêŋ Mose. Sadaŋ habuliŋ thêlô iniŋ auk aleba ibitak kambom anôŋ ba êvhaviŋ ami ba intu Wapômbêŋ hadô thêlô.

9 Ma ŋê êŋ iniŋ kambom takêŋ tem imbitak yaiŋ ba avômalô tem nêgê êtôm bôk êyê Janes lo Jambles iniŋ auk kambom. Ba intu auk êŋ tem miŋ imbitak bêŋ ami.

Timoti ombaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ lôklokwaŋ

10 Ma doŋtom o Timoti hoyala yenaŋ auk lôk yenaŋ bôk lo loŋ takatu ba yahadôŋ lôkthô katô ma auk takatu ba hamô haviŋ ya lôk yaleŋhaviŋ avômalô ma yahêvhaviŋ ba yahamiŋ lôklokwaŋ lôk miŋ yahasôv ami.

11 *Ma vovaŋ lomaloma lôk malaiŋ hapôm ya halôk Antiok lo Aikoniam ma Listla. Ma Anyô Bêŋ hêv ya bulubiŋ ek nôm kambom takêŋ.

12 *Avanôŋ! Avômalô lôkthô atu ba leŋiŋhaviŋ nênêmimbiŋ Yisu Kilisi ba esopa Wapômbêŋ tem nêpôm vovaŋ takêŋ imbiŋ.

13 Ma ŋê lôk ŋgôk lôk ŋê takatu ba esau avômalô tem nindum iniŋ auk kambom takêŋ endeba imbitak kambom anôŋ. Bôk esau thêlôda yôv ba tem nesau avômalô vi imbiŋ.

14-15 Ma doŋtom Timoti hoyala kêdôŋwaga takatu ba bôk êv o auk ba hoyala nena o ma okna ba Wapômbêŋ anêŋ abô matheŋ

* **2:22:** 1Ti 6:11 * **2:23:** 1Ti 4:7 * **3:1:** 1Ti 4:1 * **3:5:** Mat 7:15,21; Tit 1:16 * **3:8:** Kis 7:11 * **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22

hik auk thô hadêŋ o aleba lêk. Abô êŋ hik avômalô liŋ ek neja auk mavi ek nênêmimbiŋ Yisu Kilisi ma tem yani nêm thêlô bulubiŋ. Bôk howa auk hathak nôm takêŋ ba intu hoyala katô nena abô avanôŋ. Ba ombaloŋ auk êŋ loŋ.

16 *Wapômbêŋ anêŋ abô lôkthô ma hayuv halêm yaiŋ ba bôk eto halôk kapya ek êndôŋ avômalô lôk hêv avômalô sa hathak auk lokbaŋ. Ma hik loŋôndê nepesaŋ i thô ek nimbitak thêthôŋ

17 ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô neja nômkama ek nindum ku mavi.

4

Timoti enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô

1 Timoti, Wapômbêŋ lo Yisu Kilisi elaŋô yenaŋ abô. Yani tem indum abô esak avômalô lôkmala lôk ŋê ŋama. Yani tem êlêm ek eyabiŋ alalô. Aêŋ ba yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ o nena

2 onaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô. Miŋ oyabiŋ waklavôŋ mavi iyom ami. Onaŋ iyom. Nuŋgwik avômalô iniŋ kambom thô ma onaŋ ek netak. Osaŋ thêlô ek nesopa Wapômbêŋ anêŋ abô. Ombatho avômalô loŋ ma ômô maliŋyaô lôk ôndôŋ avômalô katô oyaŋ.

3 *Yakô wak te ma avômalô tem nimbi leŋôndôŋ siŋ ek nedaŋô Wapômbêŋ anêŋ auk thêthôŋ. Thêlô tem veŋiŋ thethaŋak ba nêmbôlêm kêdôŋwaga vi ek nenaŋ abô takatu ba indum thêlô leŋiŋmavi.

4 Thêlô tem nede dômiŋ liliŋ êndêŋ abô avanôŋ ma nembeŋ mayaliv ba nesopa kukuthiŋ oyaŋ.

5 Ma doŋtom o Timoti ma onja auk katô esak ku nômbêŋ atu ba hudum. Tem malaiŋ lôk vovaŋ êpôm o. Êŋ ma umiŋ lôklokwaŋ. Onaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk undum Wapômbêŋ anêŋ ku lôkthô atu ba hêv hadêŋ o.

Pol hadum ek ema

6 *Timoti, yenaŋ thalaleŋ lêk haŋgasô hatôm waiŋ atu ba haŋgasô halôk da. Ma wakma êŋ lêk hayô ek yana. Ba intu undum ku nômbêŋ êŋ.

7 *Lêk yahik vovak mavi yôv ba yahalaŋviŋ aleba hayô anêŋ daŋ. Ma yahavaloŋ yenaŋ yahêvhaviŋ loŋ denaŋ.

8 *Ba intu Wapômbêŋ lêk havaloŋ vuli mavi te loŋ ek ya aêntêk. Waklavôŋ nindum abô ma Anyô Bêŋ atu ba hanaŋ abô avanôŋ hathak avômalô tem enaŋ nena ya anyô thêthôŋ. Ba tem enaŋ êndêŋ ya iyom ami. Mi. Avômalô lôkthô atu ba êpôviŋ waklavôŋ yani endelêm ma tem enaŋ aêŋ êndêŋ i imbiŋ.

Timoti êlêm ketheŋ ek Pol

9-10 *Dima lahaviŋ nômkama pik êntêk. Êŋ ma yani bôk hatak ya ba hi Tesalonaika. Ma Klesens bôk hi plovins Galesia ma Titi bôk hi Dalmesia. Ba intu ôpôpêk o ba ôlêm ketheŋ êndêŋ ya.

11 Luk iyom hamô haviŋ ya. Ma Mak hathak hêv ya sa hathak yenaŋ ku ba intu ondom yani êlêm êndêŋ ya.

12 Ma Tikikus ma yahêv yani hi Epesus.

13 *Yahatak yenaŋ kwêv hamô Tloas ba hamô Kapus anêŋ unyak ba onja ba êlêm. Ma onja yenaŋ kapya lôkthô. Ma ya vovaŋ ek kapya ali atu ba epesaŋ hathak boksipsip kupik.

14 *Aleksanda ma anyô hadum ku hapesaŋ nômkama hathak aeŋ thekthek ba bôk hadum kambom bêŋ hadêŋ ya. Anyô Bêŋ tem indum aêŋ êndêŋ yani esak nôm atu ba hadum.

15 Yani hik vovak lôklokwaŋ hathak yêlôaniŋ abô. Ba intu oda oyabiŋ o mavi esak yani imbiŋ.

16 Yahadum abô môŋ ma doho miŋ êv ya sa ami. Thêlô sapêŋ etak ya. Ma yaleŋhaviŋ nena thêlô miŋ nindum abô esak nôm êŋ ami.

17 Ma doŋtom Anyô Bêŋ hamiŋ ya dômiŋ ba hêv ya lôklokwaŋ ek yanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takêŋ bêŋ êndêŋ ŋê daluk ek thêlô nedaŋô. Yaleŋhabi nena ya lêk yahamô alim kambom te abôlêk. Ma doŋtom Anyô Bêŋ hêv ya sa.

18 Anyô Bêŋ tem nêm ya bulubiŋ ênjêk ŋgôk iniŋ vovak lomaloma. Nômlate miŋ hatôm imbuliŋ ya ami endeba enja ya vê

* **3:16:** Lom 15:4 * **4:3:** 1Ti 4:1 * **4:6:** Plp 2:17 * **4:7:** 1Ti 6:12 * **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:9-10:** Ap 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 * **4:13:** Ap 20:6 * **4:14:** Lom 2:6

ni anêŋ loŋ lôkliŋyak atu ba hamô malak leŋ am. Nênêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani iyom wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

19 *Nêm yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi êndêŋ Plisila lo Akwila ma Onesipolus lôk anêŋ avômalô.

20 *Elastus hamô Kolin. Tlopimas hapôm lijiŋ ma yahadô yani hêk Miletus.

21 Ômbôlêm anêm loŋôndê ek ôlêm loŋ êntêk êmôŋ vêmam ka beleŋ simbak. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia lôk iviyaŋ sapêŋ enaŋ yaŋsiŋ mavi lôk lôkbôk mavi hadêŋ o.

22 Anyô Bêŋ eyabiŋ o dahôlôm lôk anêŋ wapôm êmô imbiŋ o.

* **4:19:** Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * **4:20:** Ap 19:22; 20:4; Lom 16:23

Kapya atu ba Pol hato hadêŋ Titi

Abô môŋ

Lom êv Pol vê hêk koladôŋ (Ap 28), êŋ ma thai lôk Titi i ŋgavithôm Klit lôbôlôbô ba enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ hadêŋ thêlô. Vêm ma Pol hanaŋ ek Titi indum ku êŋ endeba anêŋ daŋ lôk etak avaka êtôm malak lôkthô ma hatak Klit ba hi loŋ buyaŋ. Titi hadum ku êŋ denaŋ, ma Pol hato kapya êntêk hadêŋ yani. Hato ek embatho Titi loŋ esak anêŋ ku lôk nêm auk ek êmbôv ŋê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô anôŋ ek nêbônêlêm ma nêm auk esak êvhaviŋ lôk iniŋ ku ma eyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ.

Hato kapya êŋ hadêŋ 64 AD la.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol, Wapômbêŋ anêŋ anyô ku ma Yisu Kilisi anêŋ aposel, yahato kapya êntêk. Yisu Kilisi hêv ya ek yanaŋ anêŋ abô bêŋ ma yambatho ŋê takatu ba bôk habi baŋ hayô hêk i iniŋ êvhaviŋ loŋ. Lôk yanêm auk ek neyala abô avanôŋ atu ba halom avômalô ek nêmô êtôm Wapômbêŋ anêŋ la-haviŋ

2 *ek nênêm maleŋiŋ esak neja lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Môŋ anôŋ ma Wapômbêŋ bôk havak abô yôv nena tem nêm êndêŋ i ba miŋ hatôm esau ami.

3 Alalôaniŋ bulubiŋ Wapômbêŋ bôk hatak waklavôŋ te yôv ba hatak ku halôk yaba-heŋ lôk hanaŋ lôklokwaŋ ek yanaŋ anêŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ avômalô ek batu Abô Mavi êŋ êlêm yaiŋ.

4 *Yahato hadêŋ o Titi, yenaŋ okna anôŋ hathak alaianiŋ aêvhaviŋ.

Kamik Wapômbêŋ lo alalôaniŋ Bulubiŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ o.

Titi endam avaka ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

5 Bôk yahatak o hamô Klit ek undum ku takatu ba hêk denaŋ lôk otak avaka doho anêŋ lomalak êtôm atu ba bôk yahanaŋ hadêŋ o.

6 *Otak i êtôm aêntêk. Anyô atu ba abô mi hêk avômalô maleŋiŋ ma hamô tiŋiŋ haviŋ yanavi. Ma anêŋ nali êvhaviŋ ba avômalô miŋ enaŋ abô hathak iniŋ maleŋ thaŋô lôk leŋôndôŋ kôtôŋ ami.

7 Ŋê takatu ba eyabiŋ avômalô êvhaviŋ idum Wapômbêŋ da anêŋ ku ba intu thêlô abô mi ênjêk avômalô maleŋiŋ. Ma miŋ thêlô nesoŋ nena thêlô ma ŋê bêŋ ek avômalô vi ami, lôk miŋ leŋiŋmaniŋ kethеŋ ami, ma miŋ ninum waiŋ ba molo ami, lôk miŋ maleŋiŋ thêlêv ami, ma miŋ netaŋtaŋi esak avômalô vi iniŋ valuseleŋ ami.

8 Mi. Neja avômalô thô lôk leŋiŋimbiŋ kobom atu ba mavi ma nipuk i loŋ lôk nêmô thêthôŋ lôk matheŋ ma neyabiŋ i mavi.

9 Ma nebaloŋ abô avanôŋ biŋ atu ba bôk êdôŋ loŋ lôklokwaŋ ek nêndôŋ avômalô esak auk thêthôŋ ek nembatho iniŋ êvhaviŋ loŋ lôk nijik avômalô leŋôndôŋ kôtôŋ iniŋ auk lokbaŋ thô ek netak.

Ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ bêŋ anôŋ êmô Klit

10 *Otak avaka anêŋ aêŋ ek neyabiŋ avômalô êvhaviŋ ek nimiŋ loŋ siŋ ek ŋê nômbêŋ atu ba ibi leŋôndôŋ siŋ anêŋ Klit. Thêlô ma ŋê enaŋ abô mayaliv ba esau avômalô. Ŋê Islael takatu ba evaloŋ kobom neŋgothe kupik vê ethak êmôŋ ek kobom êŋ.

11 *Ŋê takêŋ ma onaŋ ek nêmô bônôŋ ba miŋ otak i ek nêndôŋ avômalô ami. Thêlô leŋiŋhaviŋ valuseleŋ ba intu êdôŋ avômalô hathak auk lokbaŋ ba ibuliŋ ŋê êvhaviŋ lodôŋlodôŋ iniŋ auk.

12 Thêlô iniŋ anyô lôkauk te hanaŋ hathak thêlôda aêntêk, “Avômalô Klit sapêŋ ma ŋê abôyaŋ lôk êtôm bok ŋgalewaŋ ba êk ku mi ma eyaŋ nôm hatôm bok iyom.”

13 *Abô êŋ ma avanôŋ. Ba intu osaŋ i lôklokwaŋ ek iniŋ êvhaviŋ imbitak mavi

14 *ma netak Islael iniŋ kukuthiŋ oyaŋ oyaŋ lôk miŋ nesopa ŋê takatu ba êvôliŋ dômiŋ hathak abô avanôŋ iniŋ abô majaŋ ami.

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:4:** Lom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * **1:10:** 1Ti 4:7 * **1:11:** 2Ti 3:5-6; 1Pi 5:2 * **1:13:** 2Ti 4:2 * **1:14:** 1Ti 4:7

15 Avômalô takatu ba iniŋ kapôlôŋiŋ mabuŋ hêk Wapômbêŋ ma, ma nôm eyaŋ lôk nômkama lôkthô ma mabuŋ aêŋ iyom. Ma doŋtom avômalô takatu ba miŋ êvhaviŋ ami lôk iniŋ kapôlôŋiŋ lelaik ma nômlate miŋ mabuŋ ami. Aêŋ ba iniŋ auk lôk kapôlôŋiŋ lelaik kambom.

16 *Thêlô enaŋ nena eyala Wapômbêŋ, ma doŋtom iniŋ bôk lo loŋ hik thô nena êthôŋ yani paliŋ. Thêlô leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ba miŋ hatôm nindum nômla mavi te ami lôk êtôm nôm ôvathek hêk Wapômbêŋ ma.

2

Ôndôŋ kobom mavi êndêŋ avômalô êvhaviŋ lodôŋlodôŋ

1 Oda miŋ ôtôm thêlô ami. Ma ôndôŋ avômalô ek nesopa Wapômbêŋ anêŋ auk thêthôŋ.

2 Ôndôŋ anyô boŋnena ek nipuki loŋ esak auk mayaliv ma nêmô batôŋ oyaŋ lôk neyabiŋ i dedauŋ mavi. Ma iniŋ êvhaviŋ lôk leŋiŋhaviŋ avômalô embothoŋ mavi. Ma nimiŋ lôklokwaŋ esak malaiŋ.

3 *Ma aêŋ iyom ma ôndôŋ avôdôŋnena imbiŋ ek nêmô mathen êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ. Ma miŋ nenaŋ abôma esak avômalô vi ami ma miŋ netak waiŋ ek eyabiŋ iniŋ auk ami. Mi, ôndôŋ thêlô ek neja auk mavi

4 ek nêndôŋ avi muk ek leŋiŋimbiŋ vêŋi lôk nali,

5 *ma nipuk i loŋ lôk nêmô mabuŋ, ma nindum iniŋ ku neyabiŋ iniŋ avômalô mavi lôk nênêm leŋiŋhaviŋ êndêŋ avômalô ma nedovak vêŋi iniŋ abô vibiŋ. Idum aêŋ ma tem miŋ hatôm anyôla enaŋ abôma esak Wapômbêŋ anêŋ abô ami.

6 Ma anyô muk ma osoŋ i lokwaŋ aêŋ iyom ek nipuki loŋ.

7 *Ma oda ôtôm lavôŋiŋ mavi esak nômkama sapêŋ ek apenena nêgê ba nesopa vemgwam. Ôndôŋ avômalô lôk malemdôŋ esak abô takatu ba halêm anêŋ o kapôlôm.

8 *Ma onaŋ abô thêthôŋ mavi iyom ek avômalô miŋ hatôm nêpôm anêm abô anêŋ kambom te ami. Undum aêŋ ek avômalô takatu ba êpôlik hathak anêm abô ma tem mama ba miŋ hatôm nenaŋ abô kambom te esak alalô ami.

9 *Ma ŋê takatu ba êmô alaŋsi vibiŋ* ma osoŋ i lokwaŋ ek nêmô iniŋ alaŋ vibiŋ esak nômkama sapêŋ ek nindum thêlô leŋiŋmavi. Ma miŋ nêwê abô viyaŋ ami.

10 Lôk miŋ neja iniŋ nômla vani ami. Mi, nindum nômkama sapêŋ thêthôŋ ek injik thô nena iniŋ ku ma mavi ek iniŋ alaŋsi nênêmimbiŋ thêlô. Idum aêŋ ma tem alalôaniŋ Wapômbêŋ atu ba hêv alalô bulubiŋ anêŋ abô imbitak lêlêyaŋ mavi ênjêk avômalô maleŋiŋ.

Wapômbêŋ anêŋ wapôm hik alalô liŋ ek nasopa anêŋ loŋôndê ek nayabiŋ Kilisi

11 Alalô nasopa kobom mavi takêŋ ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ wapôm bôk halêm yaiŋ yôv ba hawa bulubiŋ halêm ek avômalô sapêŋ nênêmimbiŋ.

12 *Ma wapôm êŋ hadôŋ alalô ek natak kobom avôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ lôk pik anêŋ thethaŋak ma napuki loŋ lôk namô thêthôŋ ba nasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ êndêŋ waklavôŋ êntêk.

13 Ma alalô nasopa loŋôndê êŋ ba nanêm maleŋiŋ ek mek mavi atu ba tem êlêm. Mek mavi êŋ ma waklavôŋ atu ba Yisu Kilisi anêŋ deda lôkmaŋgiŋ êlêm yaiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ, alalôaniŋ bulubiŋ.

14 *Yani hêv yanida halêm ba hama hathak alalô ek nêm alalô vê ênjêk kambom lomaloma lôk havôkwiŋ alalô ek nambitak yanida anêŋ avômalô takatu ba êk lêlê ek nandum ku mavi.

15 *Ba intu onja abô takêntêk anêŋ ôdôŋ sa êndêŋ avômalô êvhaviŋ. Lôk osoŋ i lokwaŋ ek nesopa ma avômalô leŋiŋôndôŋ kôtôŋ ma osaŋ i. Onaŋ abô takêŋ esak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ. Ma miŋ otak anyôla atu ba hoyabiŋ i ek enaŋ nena anêm abô ma nôm oyaŋ ami.

* **1:16:** 1Jon 1:6; 2:4 * **2:3:** 1Ti 3:11 * **2:5:** Ep 5:22 * **2:7:** 1Ti 4:12 * **2:8:** 1Pi 2:15 * **2:9:** 1Ti 6:1 * **2:9:** ‘Ŋê takatu ba êmô alaŋsi vibiŋ’ ma hathak abô Inglis ma ‘slave’. Nôŋgô Epesus 6:5. * **2:12:** 1Jon 2:16 * **2:14:** Kis 19:5; Lo 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pi 2:9 * **2:15:** 1Ti 4:12 * **3:1:** Lom 13:1-7; 1Pi 2:13-14

3

Nundum malêla takatu ba mavi

1 *Nuŋgwik avômalô iniŋ auk liŋ esak loŋbô ek nedovak gavman lôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ ba nesopa iniŋ abô. Lôk nêpôpêk i ek nindum ku mavi lomaloma.
2 Ma miŋ nenaŋ abô kambom esak anyô vi lôk miŋ nêkôki ami. Mi, netauviŋ i dedauŋ ba nêmô yôhôkna imbiŋ avômalô sapêŋ.
3 *Ek malê nena sêbôk ma alalô thôŋôthôŋ hatôm thêlô. Alalô leŋôndôŋ kôtôŋ lôk êvhaviŋ abôyaŋ ba atak Wapômbêŋ anêŋ loŋôndê ma amô thethaŋak lôk alak lomaloma vibiŋ. Ma amô lôk leŋiŋdaŋ ba awa auk kambom hathak anyô vi. Alalô apôlik ek i ma thêlô êpôlik ek alalô.
4 Ma doŋtom lêk ma Wapômbêŋ, ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ, hik anêŋ kobom mavi lôk anêŋ lahaviŋ thô hadêŋ alalô.
5 *Yani hêv alalô bulubiŋ hathak yanida anêŋ lahiki. Ma miŋ hathak alalôaniŋ ku thêthôŋ ami. Mi, havôkwiŋ alalôaniŋ kambom ma hadum ba alalô abitak lukmuk hathak Lovak Matheŋ ba hêv lôkmala lukmuk hadêŋ alalô.
6 *Hathak ôpatu ba hêv alalô bulubiŋ, Yisu Kilisi, ma Wapômbêŋ haŋgasô anêŋ Lovak Matheŋ bêŋ anôŋ hayô hamô alalô.
7 Yani habi anêŋ wapôm sam ba halam alalô nena avômalô thêthôŋ. Ba intu alalô awa athêŋ ek naja lôkmala atu ba tem namô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma lêk aêv maleŋiŋ ek nôm êŋ.
8 Abô takêŋ ma avanôŋ biŋ. Ba intu yaleŋhaviŋ ombatho i loŋ lôklokwaŋ ek nesopa abô takêŋ sapêŋ ek vi atu ba bôk êvhaviŋ Wapômbêŋ yôv ma neyabiŋ i ek nindum ku mavi thêthô. Abô takêŋ ma mavi anôŋ ba tem nêm avômalô lôkthô sa.
9 *Nômô daim ek auk molo takatu ba avômalô êkôki hathak lôk ekatuŋ Islael iniŋ limi bôbô iniŋ athêŋ ma abô lôkthaŋgo ma ethaŋ i hathak Mose anêŋ balabuŋ. Nôm takêŋ ma nôm oyaŋ ba miŋ hatôm nêm anyôla sa ami.
10 *Anyôla havak avômalô vose hi lodôŋlodôŋ ma onaŋ bôlôŋ ju êndêŋ ôpêŋ nena etak auk êŋ. Ma mi ma otak yani ba nu.
11 Alalô ayala nena avômalô anêŋ aêŋ iniŋ auk ma lokbaŋ ba idum kambom thêthô. Ba intu iniŋ bôk lo loŋ takêŋ da hik thêlô thô nena ŋê idum kambom.

Abô anêŋ daŋ

12 *Tem yanêm Altema mena Tikikus la ba êsôk, êŋ ma o lôklokwaŋ ek nu Nikopolis ek ôpôm ya. Yenaŋ auk nena tem yana yamô Nikopolis êndêŋ waklavôŋ beleŋ simbak.
13 *Sena, anyô lôkauk hathak abô majaŋ, lo Apolo etak môlô ba i buyaŋ, ma noyabiŋ i esak nômkama takatu ba thai mi ek nêm thai sa.
14 *Ôndôŋ alaianiŋ avômalô ek nindum ku mavi ni thêthô lôk nênêm avômalô vi atu ba êv yak hathak nômkama sa ek iniŋ êvhaviŋ injik anôŋ.
15 Avômalô takatu ba êmô haviŋ ya êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ o. Ma nêm yenaŋ aêŋ êndêŋ ŋê êvhaviŋ takatu ba leŋiŋhaviŋ yêlô.
Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô lôkthô.

* **3:3:** 1Ko 6:9-11; Ep 2:1-2; 5:8 * **3:5:** 2Ti 1:9; Hib 10:22 * **3:6:** Ap 2:17-18 * **3:9:** 2Ti 2:14,16 * **3:10:** Mat 18:15-17 * **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6 * **3:14:** Ep 4:28

Kapya atu ba Pol hato hadêŋ Pilemon

Abô môŋ

Pilemon ma anyô hêvhaviŋ te anêŋ Kolosi. Yani ma alaŋ ek ŋê doho atu ba êmô yani vibiŋ ba idum anêŋ ku. Ma anêŋ anyô ku êŋ te ma Onesimi. Yani hawa Pilemon anêŋ nômla doho vani ba hasôv ba hi. Lom iniŋ balabuŋ hanaŋ nena ôpatu ba hamô alaŋ vibiŋ hatak anêŋ ku ba hasôv ba hi, êŋ ma anêŋ alaŋ hatôm injik yani vônô. Haveŋ yam ma Onesimi hapôm Pol hamô koladôŋ ma halaŋô Abô Mavi ba hêvhaviŋ. Ba intu Pol hato abô hadêŋ Pilemon nena Onesimi ma lêk anyô hêvhaviŋ ba nêm anêŋ kambom vê.

Hatôm 60 AD la ma Pol hamô koladôŋ ba hato kapya ju êntêk, yaŋ ma Pilemon ma yaŋ hi Kolosi.

Pol hêv lamavi

1 Ya Pol, yahamô koladôŋ hathak Yisu Kilisi. Yai lôk alalôaniŋ aiyaŋ Timoti ato kapya êntêk hadêŋ o, Pilemon. O ma yaianiŋ aiyaŋ anôŋ atu ba alalô adum ku doŋtom êntêk haviŋ i.

2 *Lôk ato hadêŋ livôŋ Apia lo Alkipus haviŋ. Yani ma Wapômbêŋ anêŋ anyô vovak te atu ba hamiŋ haviŋ yai. Ma yai ato hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba ethak êv yeŋ hamô anêm unyak kapô haviŋ.

3 Alalôaniŋ Kamik Wapômbêŋ lôk Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô sapêŋ.

Pol hanaŋ lamavi hathak Pilemon anêŋ ku

4-5 Yahalaŋô hathak anêm lemhaviŋ avômalô matheŋ sapêŋ lôk anêm hôêvhaviŋ hathak Anyô Bêŋ Yisu. Ba intu mek sapêŋ atu ba yahateŋ ma yaleŋhabi o ba yahanaŋ yaleŋmavi hadêŋ yenaŋ Wapômbêŋ.

6 Hôêvhaviŋ Wapômbêŋ ba intu o anyô wapôm. Ma yahateŋ mek ek anêm wapôm êŋ injik anôŋ ba Wapômbêŋ nêm auk mavi êndêŋ o ek oyala nômkama mavi lôkthô atu ba alalô awa halêm anêŋ Kilisi.

7 *Aiyaŋ, abô hathak hôthô avômalô matheŋ iniŋ kapôlôŋiŋ liŋ hayô ek ya. Ba intu anêm kobom lemhaviŋ êŋ hêv ya thêvô lôk yaleŋmavi bêŋ anôŋ.

Pol hanaŋ ek Pilemon ênjê Onesimi êtôm yaŋ anôŋ

8 Aêŋ ba yahadum ek yanaŋ injik anêm lemhaviŋ liŋ ek undum nômlate êtôm atu ba oda lemhaviŋ undum. Nôm êŋ ma thêthôŋ mavi ba intu ya hatôm yanaŋ lôklokwaŋ ek undum aêŋ esak Kilisi anêŋ athêŋ.

9 Ma doŋtom hathak leŋhaviŋ êŋ iyom intu yahanaŋ hik o liŋ. Ya ma anyô boŋ Pol atu ba lêk yahamô koladôŋ hathak Yisu Kilisi,

10 *yahanaŋ hik o liŋ hathak yenaŋ okna Onesimi ek nuŋgwik anêm lemhaviŋ thô êndêŋ yani. Yahamô koladôŋ ma yani hêvhaviŋ ba intu habitak yenaŋ okna.

11 Sêbôk ma yani miŋ hatôm nêm o sa ami. Ma doŋtom lêk habitak anyô mavi ek nêm alai luvi sa.*

12 Lêk yahêv yani hatôm yabiŋdaluk anôŋ hathôk ek o hathak loŋbô.

13 Yahamô koladôŋ hathak Abô Mavi ba intu yaleŋmavi ek yani enja anêm loŋ ba êmô imbiŋ ya ek nêm ya sa.

14 Ma doŋtom yahadô yapôviŋ o ek undum malêla takatu ba mavi. Ba intu miŋ hatôm yandum nômlate atu ba miŋ honaŋ ami ek undum ku mavi êtôm atu oda lemhaviŋ undum.

15 Betha Onesimi hatak o vauna ek nêmimbiŋ Yisu Kilisi vêm ba havôhathôk hathak loŋbô ma tem êmô imbiŋ o wak nômbêŋ intu sapêŋ la.

16 *Yani hathôk ek o ma onja yani êtôm mamuyaŋ anôŋ ma miŋ êtôm o alaŋ ek yani esak loŋbô ami. Yaleŋhaviŋ yani bêŋ anôŋ. Ma doŋtom yani ma anêm mamuyaŋ lôk o ma alaŋ ek yani haviŋ ba intu tem lemimbiŋ yani bêŋ anôŋ êmôŋ ek ya.

17 Aêŋ ba lemhabi nena alai ma ŋê ku te iyom, êŋ ma onja Onesimi thô êtôm intu howa ya thô.

* **1:2:** Kol 4:17; 2Ti 2:3 * **1:7:** 2Ko 7:4 * **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9 * **1:11:** Onesimi anêŋ athêŋ anêŋ ôdôŋ nena, “Hêv sa” * **1:16:** 1Ti 6:2

18 Yani hadum nômla kambom hadêŋ o
mena hawa anêm nômla, êŋ ma otak êndôk
yabaheŋ.
19 Ya Pol yada yahato hathak yabaheŋ
nena tem yanêm vuli êŋ viyaŋ êndêŋ o. Ma
doŋtom lemimbi nena bôk yahik loŋôndê
nêmô lôkmala thô hadêŋ o ba anêm vuli
viyaŋ hêk haviŋ ya denaŋ.
20 Avanôŋ, aiyaŋ, yaleŋhaviŋ onja Ones-
imi thô esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ. Êŋ ma
hatôm hôthô yakapôlôŋ liŋ hathak Kilisi.
21 Yahato kapya êntêk hadêŋ o ba
yahêvhaviŋ nena tem ondovak yenaŋ abô
vibiŋ ma onja Onesimi lôk lemmavi bêŋ
anôŋ êmôŋ ek abô nômbêŋ atu ba lêk
yahato.
22 *Nômla yaŋ nena opesaŋ loŋ êmô anêm
unyak kapô ek ya. Yaleŋhabi nena tem
Wapômbêŋ endaŋô môlônim mek ma nêm
ya vê ênjêk koladôŋ ba yambô yasôk esak
loŋbô.

Pol anêŋ kapya anêŋ daŋ

23 *Epaplas ôpatu ba hamô koladôŋ haviŋ
ya hathak Yisu Kilisi, yani hêv anêŋ lamavi
hadêŋ o.
24 *Ma Mak, Alistakas, Dima lo Luk, yêlô
ŋê ku te iyom, thêlô êv iniŋ leŋiŋmavi haviŋ.
25 Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ wapôm em-
baloŋ môlô sapêŋ kapôlômim loŋ.

* **1:22:** Plp 1:25; 2:24 * **1:23:** Kol 1:7 * **1:24:** Kol 4:10-14

Kapya hi hadêŋ avômalô Hiblu
Abô môŋ

Ôpatu ba hato kapya êntêk miŋ hato anêŋ athêŋ ami. Ma hadêŋ 200 AD ma avômalô ŋaŋ iniŋ avaka te anêŋ athêŋ nena Teetulian hato nena Banabas hato kapya êntêk. Ma lêk doho enaŋ nena Apolo hato ma doho enaŋ nena Silas hato. Ma thêlô lôkthô enaŋ nena ôpatu ba hato kapya êntêk ma hato hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ.

Ôpatu ba hato ma anyô Islael te atu ba hêvhaviŋ Yisu. Hato hadêŋ avômalô Islael takatu ba êvhaviŋ Yisu. Kapya êntêk hik thô nena Yisu ma bêŋ ek Islael iniŋ plopet lôk aŋela ma Mose lôk ŋê êbôk da. Ma hik thô haviŋ nena Yisu ma anyô malêvôŋ ek Wapômbêŋ lôk alalô ma anêŋ athêŋ ma bêŋ ek Alon anêŋ lôk Islael iniŋ ŋê êbôk da sapêŋ. Lôk hanaŋ ek ŋê bôk êvhaviŋ nimiŋ lôklokwaŋ ma miŋ nendeni nesopa Islael iniŋ kobom bô ami. Yakô vovaŋ êpôm i êtôm sêbôk ba hapôm avômalô Islael halôk loŋ thiliv.

Hato kapya êntêk hadêŋ 68 AD la.

Wapômbêŋ Nakaduŋ hamôŋ ek aŋela

1 Sêbôk bôlada ma Wapômbêŋ hanaŋ abô
hadêŋ alalôaniŋ bumalô lôbôlôŋ hathak
lavôŋiŋ lomaloma hale plopet veŋiŋbôlêk.
2 *Ma lêk êntêk ma pik lo leŋ anêŋ daŋ
lêk habobo ba yani hawa Nakaduŋ abôlêk
ba hanaŋ abô hadêŋ alalô. Wapômbêŋ habi
baŋ hayô hêk yani ma hêv nômkama sapêŋ
lôk hapesaŋ nômkama sapêŋ hathak yani
iyom.
3 *Yani hik Lambô anêŋ deda lôkmaŋgiŋ
thô ma alalô ayê yani hatôm ayê Lambô
da. Ma yani havatho avômalô lôk nômkama
sapêŋ loŋ aleba ilumbak mavi hathak
anêŋ abô anêŋ lôklokwaŋ. Yani havôkwiŋ
alalôaniŋ lelaik lôkthô vê ma halôk hamô
Wapômbêŋ Lôkmaŋgiŋ anêŋ baŋ vianôŋ
hamô malak leŋ.
4 *Aêŋ ba yani hamô vuliŋ ek aŋela ma
athêŋ atu ba êv hadêŋ yani ma bêŋ aêŋ
iyom.
5 *Ma abô atu ba Anyô Bêŋ bôk hanaŋ
hadêŋ Yisu ma miŋ hanaŋ hadêŋ aŋela te
ami. Mi. Hanaŋ hadêŋ Yisu iyom nena,
"O ma yenaŋ okna,
ma lêk êntêk ma yahabitak lemambô."
Kapya Yeŋ 2:7
Lôk hanaŋ nena,
"Ya anêm lemambô,
ma o ma yenaŋ okna." *2 Samuel 7:14*
6 *Ma Wapômbêŋ hêv namalô bôp halôk ba
halêm pik ma hanaŋ abô bute haviŋ nena,
"Wapômbêŋ anêŋ aŋela lôkthô nênêm yeŋ
êndêŋ yani." *Lo 32:43*
7 Ma hanaŋ hathak aŋela nena,
"Anyô Bêŋ hapesaŋ anêŋ aŋela hatôm lovak
ma anêŋ ŋê ku takêŋ ma hatôm atum
dahalaŋ." *Kapya Yeŋ 104:4*
8 Ma doŋtom hanaŋ hathak Nakaduŋ nena,
"Wapômbêŋ, oda tem ômô anêm loŋ
lôkliŋyak wak nômbêŋ intu sapêŋ,
ma tem oyabiŋ avômalô esak kobom
thêthôŋ iyom.
9 Lemhaviŋ auk thêthôŋ ma hôpôlik ek auk
lokbaŋ.
Ba intu Wapômbêŋ anêm Anyô Bêŋ halam o ba haŋgasô anêŋ nôm lêŋlêŋ
hayô hamô o ek onja athêŋ bêŋ ek
indum lemmavi.
Ma aŋela lôk avômalô miŋ êmôŋ ek o
ami." *Kapya Yeŋ 45:6-7*
10 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,
"Sêbôk ba môŋ anôŋ ma O Anyô Bêŋ da
holav pik anêŋ landiŋ,
ma leŋlêvôŋ ma oda anêm ku hopesaŋ
hathak bahem.
11 Lôkthô tem ititip êtôm sôp ba mi.
Ma o iyom intu tem ômô thêthô.
12 Tem unduŋunduŋ pik êtôm kwêv daim,
ma tem ômbi sôp bô atu thô ma
nuŋgwik lukmuk.
Ma oda tem ômô aêŋ,
ma anêm sondabêŋ anêŋ daŋ ma mi."
Kapya Yeŋ 102:25-27
13 Ma Wapômbêŋ bôk hanaŋ hadêŋ
Nakaduŋ nena,

* **1:2:** Jon 1:3 * **1:3:** Jon 14:9; Kol 1:20; Hib 8:1 * **1:4:** Plp 2:9 * **1:5:** 1Sto 17:13; Ap 13:33 * **1:6:** Lom 8:29

“Ômô yabaheŋ vianôŋ endeba yatak ŋê takatu ba ik vovak hadêŋ o nêmô vemkapô vibiŋ am.” *Kapya Yeŋ 110:1*

Ma miŋ bôk hanaŋ abô êŋ hadêŋ aŋela te ami ma mi.

14 *Aŋela ma êtôm ŋgôk yôhôk ek nindum Wapômbêŋ anêŋ ku ek nênêm ŋê takatu ba tem neja bulubiŋ sa.

2

Nodaŋô katô ba nosopa!

1 Aêŋ ba alalô nadaŋô nôm takatu ba bôk alaŋô yôv ek miŋ natôm yeŋ atu ba lovak hayuv vôkê ami.

2 *Ma abô takatu ba hale anêŋ aŋela veŋiŋbôlêk ba enaŋ intu bôk hik anôŋ yôv. Sêbôk ma avômalô miŋ elaŋô abô êŋ ami ba leŋôndôŋ kôtôŋ ba bôk ewa iniŋ vuli kambom êŋ yôv.

3 *Ma lêk Anyô Bêŋ da halôk ba halêm pik ba hanaŋ bêŋ nena tem alalô naja bulubiŋ. Ma avômalô bôk elaŋô ba esopa ma alalô ayê nena abô avanôŋ. Aêŋ ba anyô te havôliŋ dôm hadêŋ alalôaniŋ bulubiŋ bêŋ atu ma ôpêŋ miŋ hatôm êsôv ênjêk vovaŋ êŋ ami ma mi.

4 *Ma Wapômbêŋ da hadum lavôŋiŋ lo nômbithi ma ku lôkmaŋgiŋ lomaloma. Ma hêv Lovak Matheŋ ek injik nôm mavi loma-loma sam êndêŋ avômalô hatôm Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ ek injik thô nena abô avanôŋ.

Yisu hatôm alalô ŋê pik

5 Yêlô anaŋ hathak pik lukmuk atu ba tem êlêm. Ma Wapômbêŋ miŋ hatak aŋela ek neyabiŋ pik lukmuk êŋ ami.

6 Bôk hanaŋ hêk kapya nena,

“Yêlô avômalô pik ma nôm oyaŋ.
Ma doŋtom O Wapômbêŋ ma hothak lemhabi yêlô
lôk lemhaviŋ ba hoyabiŋ anyô anêŋ nakaduŋ mavi.

7 Ma hotak yani hamô aŋela vibiŋ vauna,
ma hopesaŋ yani hatôm anyô bêŋ ba hôêv athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani,

8 ma hotak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiŋ.” *Kapya Yeŋ 8:4-6*

Wapômbêŋ hatak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibiŋ. Ba nômlate miŋ hamô vuliŋ ek yani ami. Ma doŋtom miŋ hayabiŋ nômkama sapêŋ ami denaŋ.

9 *Ma hadum ba Yisu intu yaôna lôk ek aŋela vauna ek Wapômbêŋ nêm anêŋ wapôm êndêŋ alalô esak yani anêŋ ŋama. Yani hawa vovaŋ ba hama ek nêm avômalô lôkthô sa. Ma lêk hawa athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ.

10 Ma Wapômbêŋ hapesaŋ nômkama lôkthô ba hêv lôkmala hadêŋ sapêŋ. Yani hadum anêŋ ku thêthôŋ ba Yisu habitak anyô vovak laik môŋ anôŋ ek enja vovaŋ ek nêm avômalô lôkthô bulubiŋ ek endom avômalô ba ini ek neja lôkmala lôkmaŋgiŋ. Aêŋ ba Yisu anêŋ ku êŋ bôk hayô uŋlôv yôv.

11 *Ba intu Yisu atu ba hadum ba avômalô ibitak matheŋ ma yani lôk avômalô takêŋ lêk ibitak ôdôŋ doŋtom. Aêŋ ba yani miŋ mama ek endam i nena iviyaŋ lo livi ami

12 ma hanaŋ nena,

“Tem yandam anêm athêŋ êndêŋ yenaŋ aiyaŋ thêlô,
ma tem yambô anêm athêŋ êmô avômalô êvhaviŋ malêvôŋ.” *Kapya Yeŋ 22:22*

13 Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Tem yanêmimbiŋ Wapômbêŋ.” *Aisaia 8:17*

Ma abô te hanaŋ nena,

“Yêlô lôk avômena takatu ba Wapômbêŋ bôk hêv yôv hadêŋ ya êntêk.” *Aisaia 8:18*

14-15 *Avômena takêŋ ma iniŋ leŋviŋkupik lôk thalaleŋ hamô. Ba thêlô êkô ek nema ba êmô hatôm ŋê ekak veŋiŋ lo baheŋiŋ lusu wak nômbêŋ intu sapêŋ. Aêŋ ba Yisu êntêk habitak hatôm thêlôda ek ema ek im-buliŋ Sadaŋ, ôpatu ba havaloŋ ŋama anêŋ lôklokwaŋ lôk epole yak êŋ vê ênjêk avômalô.

16 Ma miŋ hêv aŋela sa ami. Mi. Hêv Ablaham anêŋ limi sa.

17 Ba intu Wapômbêŋ hapesaŋ Yisu êntêk êŋ hatôm iviyaŋ anôŋ ek imbitak êtôm avômalô iniŋ anyô bêŋ habôk da. Yani lahiki ba havaloŋ anêŋ ku loŋ ek indum

* **1:14:** Sng 34:7; 91:11 * **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * **2:9:** Plp 2:8-9 * **2:11:** Mat 25:40 * **2:14-15:** 1Jon 3:8; ALK 12:10

Wapômbêŋ anêŋ ku ek nêm avômalô iniŋ kambom vê.
18 Ma Sadaŋ êŋ bôk halôk yani la ba hawa vovaŋ. Aêŋ ba tem nêm avômalô takatu ba Sadaŋ halôk leŋiŋ sa aêŋ iyom.

3

Yisu ma bêŋ ek Mose

1 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, môlô ma avômalô takatu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv ek nômô imbiŋ yani êmô malak leŋ ba intu môlô ma matheŋ. Ma môlô lemimimbi Yisu atu ba Wapômbêŋ hêv hatôm alalôaniŋ aposel lôk anyô bêŋ habôk da, ôpatu ba alalô anaŋ iniŋ êvhaviŋ bêŋ hathak.
2 *Yani ma anyô ku anôŋ ba hadum ku takatu ba êv hadêŋ yani ek indum êtôm atu ba Mose bôk hadum ku hathak Wapômbêŋ anêŋ avômalô.
3-4 Unyak atu ba anyô halav. Ma anyô ma bêŋ ek unyak êŋ. Ma Wapômbêŋ da hapesaŋ nômkama sapêŋ. Aêŋ ba Wapômbêŋ ma bêŋ ek nômkama sapêŋ. Ma Yisu êntêk intu bêŋ ek Mose aêŋ iyom.
5 *Mose thai lôk Yisu ma ŋê ku anôŋ. Ma Mose ma hatôm anyô ku ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ba hanaŋ anêŋ abô atu ba tem imbitak embeŋ yam.
6 Ma doŋtom Yisu êntêk intu nakaduŋ ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô hatôm unyak alaŋ. Aêŋ ba alalô nabaloŋ iniŋ aêvhaviŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma alalô namiŋ êtôm anyô ŋê ba nanêm maleŋiŋ, êŋ ma tem nambitak êtôm Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

Abô lôklokwaŋ hathak ŋê takatu ba miŋ êvhaviŋ ami

7 *Ba intu Lovak Matheŋ hanaŋ,
"Lêk êntêk holaŋô Wapômbêŋ abôlêk,
8 *ma miŋ ôpôlik êtôm
sêbôk ba libumi êmô loŋ thiliv ba êvôliŋ dômiŋ ek yani
ma elaŋ mathalaleŋ
9 lôk ethaŋ yani aleba hanaŋ nena,
'Sondabêŋ 40 ma bôk yahadum ku lomaloma ba thêlô êyê yôv.
10 Ba intu yaleŋmaniŋ hathak thêlô ŋê bôlôŋ yaŋ sêbôk atu.
Ba yahanaŋ, "Thêlô kapôlôŋ hi mayaliv wak nômbêŋ intu sapêŋ
ba miŋ eyala yenaŋ loŋôndê ami."
11 *Êŋ ma yaleŋmaniŋ ba yahavak balabuŋ nena,
"Thêlô miŋ hatôm nimbitak nêyô yenaŋ bamtu ami." ' " *Kapya Yeŋ 95:7-11*
12 Aiyaŋ thêlô, ôŋgô katô. Môlô miŋ nobaloŋ kambom loŋ ba notak unim ôêvhaviŋ ba nômbôliŋ dômim êndêŋ Wapômbêŋ lôkmala ami.
13 Lovak Matheŋ bôk hanaŋ yôv nena "lêk êntêk". Ma lêk êntêk ma lêk êntêk êŋ ba wak êŋ miŋ bôk hale ba hi ami denaŋ. Ba intu môlô nôsôam ba noya wak nômbêŋ intu ek kambom miŋ esau môlô ek lemimôndôŋ kôtôŋ ami.
14 Ma alalô nabaloŋ alalôaniŋ aêvhaviŋ môŋ loŋ endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ, êŋ ma tem injik thô nena alalô abitak Kilisi anêŋ avômalô.
15 *Lêk yahanaŋ Lovak Matheŋ anêŋ abô atu,
"Lêk êntêk holaŋô Wapômbêŋ abôlêk,
ma miŋ ôpôlik êtôm sêbôk ba libumi êvôliŋ dômiŋ ek yani ami." *Kapya Yeŋ 95:7-8*
16 *Ŋê alêla takatu ba bôk elaŋô ba êvôliŋ dômiŋ? Ŋê takatu ba Mose hawa i vê hêk Ijip!
17 *Ŋê alêla takatu ba Wapômbêŋ lamaniŋ ek i hatôm sondabêŋ 40? Ŋê takatu ba idum kambom ba iniŋ kupik hêv yak hêk loŋ thiliv!
18 Ŋê alêla takatu ba Wapômbêŋ havak balabuŋ ek thêlô miŋ nimbitak nêyô anêŋ bamtu ami? Ŋê takatu ba miŋ elaŋô abô ami!
19 Ba intu alalô ayê nena ŋê takêŋ ma thêlôniŋ êvhaviŋ mi. Êŋ ma miŋ hatôm nêyô Wapômbêŋ anêŋ bamtu ami.

4

Wapômbêŋ anêŋ bamtu

* **3:1:** Hib 4:14; 7:26 * **3:2:** Nam 12:7; Hib 3:5 * **3:5:** Hib 3:2; Nam 12:7; Lo 18:15-19 * **3:7:** Sng 95:7-11 * **3:8:** Kis 17:7; Nam 20:2-5 * **3:11:** Nam 14:21-23 * **3:15:** Hib 3:7-8 * **3:16:** Nam 14:1-35 * **3:17:** 1Ko 10:10

1 Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek avômalô nimbitak nêyô anêŋ bamtu kapô ba ini. Ma miŋ bôk hapole vê ami. Aêŋ ba alalô nayabiŋ i ek Wapômbêŋ miŋ ênjê nena alalô te intu hamiŋ yaiŋ ami.

2 Ma avômalô doho bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi hadêŋ alalô hatôm atu ba bôk enaŋ hadêŋ avômalô bôsêbôk. Ma doŋtom thêlô miŋ êvhaviŋ ami. Ba intu abô takatu ba thêlô elaŋô ma miŋ hêv thêlô sa ami.

3-4 *Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ aleba anêŋ daŋ ma hawa lovak aleba lêk êntêk. Ma hêk Wapômbêŋ anêŋ kapya bute ma hanaŋ hathak wak te baheŋvi ba lahavuju nena,

> “Wak te baheŋvi ba lahavuju êŋ ma Wapômbêŋ hawa lovak hathak anêŋ ku takatu ba hadum.” *Môŋ Anôŋ 2:2*

Ba alalô takatu ba aêvhaviŋ lêk ayô bamtu êŋ haviŋ hatôm Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena,

> “Yaleŋmaniŋ ba yahavak balabuŋ nena,
> ‘Thêlô miŋ hatôm nimbitak nêyô yenaŋ bamtu ami.’ ” *Kapya Yeŋ 95:11*

5 *Avanôŋ! Wapômbêŋ bôk hanaŋ abô atu yôv nena,

> “Thêlô miŋ hatôm nimbitak nêyô yenaŋ bamtu ami.”

6 Avômalô takêŋ bôk elaŋô Abô Mavi ma doŋtom miŋ esopa ami. Ba intu miŋ bôk ibitak êyô bamtu êŋ ami. Ma doŋtom avômalô doho tem nimbitak nêyô loŋ lovak êŋ.

7 Aêŋ ba Wapômbêŋ hatak wak yaŋ ba halam nena “Lêk êntêk”. Josua bôk hama bô ma Wapômbêŋ hêv abô hadêŋ Devit ba hanaŋ,

> “Lêk Êntêk holaŋô Wapômbêŋ abôlêk,
> ma miŋ ôpôlik ami.” *Kapya Yeŋ 95:7-8*

8 *Josua miŋ bôk hêv lovak hadêŋ avômalô takêŋ ami ba intu Wapômbêŋ hanaŋ hathak wak yaŋ ek nêm lovak êndêŋ alalô.

9 Aêŋ ba sonda leŋiŋmavi lêk hayô yôv ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô nêmô anêŋ bamtu.

10 *Ma opalê atu ba habitak hayô Wapômbêŋ anêŋ bamtu êŋ ma yani hawa lovak hathak anêŋ ku hatôm atu ba Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom.

11 Aêŋ ba alalô mathalaleŋ ek nambitak nayô bamtu êŋ ek miŋ anyôla esopa limi iniŋ veŋiŋgwam leŋôndôŋ kôtôŋ ba nênêm yak ami.

12 *Wapômbêŋ anêŋ abô ma lôkmala ba lôklokwaŋ bomaŋ. Ba anêŋ ma, ma ma bomaŋ hamôŋ ek biŋ vovak atu ba ma hêk luvi ek edabêŋ dahô lôk lôkmala ma lokwaŋ lôk tabilôk kisi. Ma hatitiŋ anêm auk lôk kapôlôm ba hayala katô anôŋ.

13 Nômlate hamô pik êntêk êŋ miŋ hatôm imbuŋ i ênjêk Wapômbêŋ ma ami. Nôm takatu ba havuŋ i, lôkthô tem nimbitak yaiŋ ba nimiŋ oyaŋ ek nindum abô esak yani.

Yisu ma anyô bêŋ habôk da

14 *Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da bôk hathak ba hi malak leŋ. Yani êŋ intu Yisu, Wapômbêŋ anêŋ namalô. Ba intu êvhaviŋ atu ba alalô anaŋ bêŋ ma nabaloŋ loŋ lôklokwaŋ.

15 Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da bôk êlôk la lôbôlôŋ ek indum kambom lomaloma hatôm êntêk ba alalô. Yani ma kambom mi. Ma doŋtom lahiki hathak alalôaniŋ kambom.

16 *Ba intu alalô ana bidoŋ ek Wapômbêŋ ma miŋ nakô ami. Ma awa malaiŋ ma tem nêm kapô ek alalô ba napôm wapôm atu ba hêv ek nêm alalô sa.

5

1 Sêbôk aleba lêk ma Wapômbêŋ da hathak halam anyô pik te ek imbitak anyô bêŋ habôk da. Hatak yani ek imiŋ malêvôŋ ek avômalô pik lôk Wapômbêŋ. Ba intu habôk avômalô iniŋ da êv leŋiŋmavi hadêŋ Wapômbêŋ lôk da êv iniŋ kambom vê.

2 Thêlô ma ŋê pik ba eyala nena alalô sapêŋ ma hatôm doŋtom iyom ba vau hakalabu alalô siŋ. Aêŋ ba intu thêlô leŋiŋhiki hathak alalô atu ba auk mi lôk aveŋ mayaliv.

---

* **4:3-4:** Hib 3:11 * **4:5:** Sng 95:11 * **4:8:** Lo 31:7; Jos 22:4 * **4:10:** Hib 4:4 * **4:12:** Ep 6:17; ALK 1:16; 19:13-15 * **4:14:** Hib 3:1; 10:23 * **4:16:** Hib 10:19 * **5:3:** Wkp 9:7; 16:6

3 *Yanida ma anyô hadum kambom hatôm alalô sapêŋ. Ba intu yani hathak habôk da ek yanida anêŋ kambom lôk habôk da hathak avômalô lôkthô iniŋ kambom.
4 *Ma anyô te miŋ hawa ku lôk athêŋ êŋ hatôm yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi. Wapômbêŋ da endam êtôm atu ba halam Alon am.
5 Ma Kilisi aêŋ iyom. Yani miŋ hawa athêŋ anyô bêŋ habôk da hathak yanida anêŋ lahaviŋ ami. Mi. Wapômbêŋ hanaŋ hadêŋ yani nena,
“O ma yenaŋ okna,
lêk êntêk ma yahabitak lemambô.” *Kapya Yeŋ 2:7*
6 *Ma hanaŋ hêk buyaŋ aêntêk,
“O ma anyô ômbôk da êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm Melkisedek.” *Kapya Yeŋ 110:4*
7 *Yisu hamô pik ma hateŋ mek hadêŋ Wapômbêŋ atu ba hatôm enja yani vê ênjêk ŋama ba hanaŋ hik ôpêŋ liŋ lôklala lôk mathôk bêŋ. Yani hamô Wapômbêŋ vibiŋ ba intu halaŋô anêŋ abô.
8 *Ondaŋô! Yani ma Wapômbêŋ nakaduŋ. Ma doŋtom hawa vovaŋ ek êndôŋ yani ek esopa lambô.
9 Ôpêŋ hadôŋ yani ba hadum anêŋ ku aleba hayô uŋlôv ba intu hadum ba avômalô takatu ba esopa yani ewa bulubiŋ.
10 Ma Wapômbêŋ halam yani ek imbitak êtôm anyô bêŋ habôk da êtôm Melkisedek.

Miŋ notak unim ôêvhaviŋ ami

11 Abô bêŋ anôŋ hêk ek nanaŋ. Ma doŋtom môlô lêk vau ba unim auk ma thôŋôthôŋ. Aêŋ ba malaiŋ ek nanaŋ abô êŋ anêŋ ôdôŋ bêŋ.
12 *Môlô bôk oyalôv yôv ma doŋtom miŋ ubitak kêdôŋwaga ami denaŋ! Ba anyô yaŋ êlêm ek êndôŋ môlô esak loŋbô êtôm ŋê daluk esak Wapômbêŋ anêŋ abô. Môlô unum sum denaŋ ba miŋ hatôm oŋgwaŋ nôm atu ba thekthek ami.
13 Ôpatu ba hanum sum denaŋ, ôpêŋ hatôm amena ba hathôŋ nôm thêthôŋ paliŋ.
14 Ma doŋtom nôm thekthek êŋ ma avômalô bêŋ iniŋ nôm. Wak nômbêŋ intu ma thêlôda nêndôŋ i ek neyala mavi lo kambom.

6

1-2 Abô takêntêk hathak nênêmimbiŋ ma avômena iniŋ auk ba môlô bôk oyala auk takêŋ yôv. Yahanaŋ hathak nede kapôlôŋiŋ liliŋ ek nôm takatu ba injik alalô vônô, nisik ŋaŋ, lôk netak baheŋ êyô ênjêk avômalô, ma ŋê ŋama tem nimbiyô lôk waklavôŋ nedaŋô abô. Alalô natak auk avômena takêntêk ma naja avômalô bêŋ iniŋ auk.
3 Ma Wapômbêŋ hêv alalô sa ek nambitak avômalô bêŋ, êŋ ma tem nambitak aêŋ.
4-6 *Ba ŋê takatu ba bôk êyê deda lôk eyaŋ nôm mavi anêŋ malak leŋ ma ewa Lovak Matheŋ lôk ewa Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi lôk lôklokwaŋ atu ba tem êlêm êndêŋ waklavôŋ êŋ, thêlô êŋ te hawa nôm takêŋ lôkthô vêm ma hatak anêŋ hêvhaviŋ. Alikakna! Ôpêŋ habuliŋ yanida ba hamiŋ piklêvôŋ ma hanaŋ abôma hathak Yisu ek nijik yani vônô esak a esak loŋbô. Ba intu miŋ hatôm êmbôv yani ek ende kapô liliŋ esak loŋbô ami. Mi anôŋ!
7 Ma pik takatu ba ôthôm hik halôk anêŋ nôm lôk ya ma halumbak mavi ek ŋê takatu ba idum ku êŋ, pik êŋ tem enja Wapômbêŋ anêŋ mek mavi.
8 *Ma doŋtom pik atu ba kapaŋgik lôk sôkôsôk ibitak ma tem miŋ nêm avômalô sa ami. Ma pik êŋ ma Wapômbêŋ tem esaŋ ba embeŋ yam ma tem êmbôk esak atum.
9 Aiyaŋ thêlô, yêlô athaŋ môlô. Ma doŋtom yêlô ayala nena nôm mavi lomaloma tem êpôm môlô. Avanôŋ! Tem noja nôm yaŋ atu ba mavi anôŋ, êŋ ma bulubiŋ.
10 *Ma môlô bôk ôêv anêŋ avômalô matheŋ sa ba êntêk udum aêŋ ômô. Êŋ ma hik thô nena môlô lemimhaviŋ yani. Wapômbêŋ ma thêthôŋ ba tem miŋ lapaliŋ môlônim ku takêŋ ami.
11 Ma yêlô leŋiŋhaviŋ môlô nundum ku lôklokwaŋ aêŋ endeba anêŋ daŋ ek lôkmala atu ba ôêv malemim êŋ ma tem noja.

* **5:4:** Kis 28:1 * **5:6:** Hib 6:20; 7:1 * **5:7:** Mat 26:36-46 * **5:8:** Plp 2:6-8 * **5:12:** 1Ko 3:1-3 * **6:4-6:** Mat 10:22; 12:31; Hib 10:26-27; 1Jon 5:16 * **6:8:** Stt 3:17-18; Mat 13:7,22 * **6:10:** Hib 10:32-34

12 Miŋ nôŋgwêk vau ami. Malemkilik
esak avômalô vi atu ba êvhaviŋ ba imiŋ
lôklokwaŋ. Thêlô tem neja nômkama takatu
ba Wapômbêŋ habutiŋ abô hathak.

Abô atu ba havak ma miŋ hatôm epole vê ami

13 Ma Wapômbêŋ halam anêŋ athêŋ ba
habutiŋ abô haviŋ Ablaham. Athêŋ la miŋ
bêŋ ek yani ami. Aêŋ ba intu havak abô
hathak
14 ba hanaŋ,
"Avanôŋ! Tem yanêm mek mavi êndêŋ o
ek anêm libumi nimbitak bêŋ anôŋ."
Môŋ Anôŋ 22:17
15 Ablaham hayabiŋ ba hamô maliŋyaô
sawa daim vêm ka miŋ hapôm anêŋ abô atu
ba habutiŋ anêŋ anôŋ.
16 Anyô te havak abô hathak anyô yaŋ
atu ba anêŋ athêŋ bêŋ ek yani ma injik abô
êŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma miŋ anyôla imbulav
nena abô êŋ ma abôyaŋ ami.
17 Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ
anêŋ avômalô yôv. Ma lahaviŋ thêlô neyala
katô nena tem miŋ injik anêŋ auk liliŋ ami.
Ba intu havak abô ek injik abô êŋ anêŋ
anôŋ thô.
18 *Ma bôk havak abô ba habutiŋ yôv ba
tem miŋ enaŋ abôyaŋ ami. Ma nôm ju êŋ
havatho alalô loŋ ba hik thô nena tem miŋ
injik anêŋ auk liliŋ lôk epole abô êŋ vê ami
ek alalô takatu ba alaŋviŋ hadêŋ yani ek
naja bulubiŋ ma tem naja nôm takatu ba
aêv maleŋiŋ hathak.
19 *Alalôaniŋ bulubiŋ êŋ hatôm yeŋ anêŋ
aŋga ek alalô dahôlôŋ imiŋ lôklokwaŋ ba
miŋ hatôm endowaliŋ ami. Ma bulubiŋ êŋ
iyom intu habitak hayô loŋ matheŋ atu ba
sôp hamiŋ loŋ siŋ.
20 Yisu intu ba hamôŋ ek alalô ba habitak
hayô unyak kapô êŋ ba hi ek nêm alalô sa.
Yani lêk habitak hatôm anyô bêŋ habôk da
wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm Melkisedek.

7

Melkisedek ma bêŋ ek ŋê Livai

1 *Melkisedek êŋ ma Selem iniŋ kiŋ ma
Wapômbêŋ Lôkmaŋgiŋ anêŋ anyô habôk
da. Ablaham hik vovak hadêŋ kiŋ doho
ba hamô i lu ma havôhi. Ma Melkisedek
hapôm ba hêv mek hadêŋ yani.
2 Ablaham hawa nômkama vovak ba habi
sam hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te hadêŋ
yani. Yani anêŋ athêŋ anêŋ ôdôŋ nena
"Anyô Thêthôŋ". Anêŋ athêŋ yaŋ nena
"Selem iniŋ Kiŋ" ba anêŋ ôdôŋ nena "Kiŋ
Yôhôk".
3 Yani anêŋ lambô lo talêbô mi ma miŋ
ekatuŋ anêŋ limi ami. Miŋ eyala anêŋ
waklavôŋ evathu lôk hama ami. Yani
hatôm Wapômbêŋ nakaduŋ atu ba habôk
da wak nômbêŋ intu sapêŋ.
4 Odaŋô! Melkisedek êŋ ma anyô lôk
athêŋ bêŋ. Ablaham ma avômalô Islael
iniŋ lim, anyô lôk athêŋ bêŋ aêŋ iyom. Ma
havak nômkama takatu ba hik vovak ba
hawa vose hi ôdôŋ laumiŋ ba hêv ôdôŋ te
hadêŋ Melkisedek.
5 *Ma abô balabuŋ hanaŋ nena avômalô
Islael nênêm iniŋ nômkama takatu ba evak
vose hi ôdôŋ laumiŋ ba nênêm ôdôŋ te
êndêŋ ŋê êbôk da. Ŋê êbôk da takêŋ ma
Livai anêŋ limi. Thêlô lôkthô ma avômalô
Islael ba ŋê lôk iviyaŋ. Thêlô ma Ablaham
anêŋ limi.
6 Yani ma miŋ Livai anêŋ thalaleŋ te ami.
Ma doŋtom hawa nômkama ôdôŋ laumiŋ
takatu te ba hêv mek hadêŋ Ablaham atu
ba Wapômbêŋ habutiŋ abô haviŋ yani.
7 Alalô lôkthô ayala nena anyô lôk athêŋ
bêŋ hêv mek hadêŋ anyô lôk athêŋ yaô.
8 Ŋê ôdôŋ ju atu ba ewa nômkama ôdôŋ
laumiŋ anêŋ ôdôŋ te. Ŋê êbôk da takêŋ ma
ôdôŋ yaŋ êlêm anêŋ Livai anêŋ ba bôk ema.
Ma yaŋ ma Melkisedek ba Wapômbêŋ anêŋ
abô hanaŋ nena yani miŋ hama ami.
9-10 Auk yaŋ ma aêntêk. Yani hapôm Abla-
ham ma hayê nena Livai hamiŋ Ablaham
kapô denaŋ. Ba intu Ablaham lo Livai êŋ
ewa nôm ôdôŋ ali êŋ ba êv hadêŋ yani. Aêŋ
ba ôpatu ba hathak hawa nôm ôdôŋ êŋ, lêk
yani hêv hadêŋ anyô yaŋ.

Da lukmuk anêŋ lôklokwaŋ ma bêŋ ek da bô

11 Wapômbêŋ hêv abô balabuŋ hadêŋ
avômalô. Ma hanaŋ hadêŋ Livai anêŋ tha-
laleŋ nena thêlô nimbitak ŋê êbôk da. Ma
doŋtom thêlô miŋ idum Wapômbêŋ anêŋ ku

* **6:18:** Nam 23:19 * **6:19:** Wkp 16:2-3 * **7:1:** Stt 14:17-20 * **7:5:** Nam 18:21

ba êyô anêŋ unlôv ami. Aêŋ ba Wapômbêŋ hêv anyô habôk da lukmuk. Anyô lukmuk atu ba habôk da ma hatôm Melkisedek. Yani miŋ hatôm Alon lôk ŋê Livai ami.

12 Ma ôpatu ba habôk da lukmuk ma yaŋda ek ŋê êbôk da vi. Ba intu abô balabuŋ lukmuk habitak.

13 Abô balabuŋ hanaŋ nena ŋê êbôk da takêŋ ibitak anêŋ ôdôŋ te iyom iniŋ thalaleŋ. Ma anyô habôk da lukmuk êntêk ma miŋ habitak anêŋ ŋê êbôk da bô takatu iniŋ thalaleŋ te ami. Mi. Ôpêŋ anêŋ thalaleŋ miŋ ethak idum ku êmô loŋ êbôk da êŋ ami.

14 *Alalô lôkthô ayala nena alalôaniŋ Anyô Bêŋ ma habitak anêŋ Juda anêŋ thalaleŋ. Ma Mose bôk hanaŋ nena Livai anêŋ thalaleŋ ma tem nimbitak ŋê êbôk da ma Juda ma mi.

15-17 *Avanôŋ! Alalô ayê katô nena anyô êntêk êŋ habôk da ma yaŋda. Wapômbêŋ hanaŋ,

“O ma anyô hôbôk da hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm Melkisedek.” *Kapya Yeŋ 110:4*

Ôpêŋ habôk da hatôm Melkisedek ma doŋtom miŋ habitak anêŋ ŋê êbôk da iniŋ thalaleŋ hatôm abô balabuŋ hanaŋ ami. Mi. Anêŋ lôklokwaŋ ma bêŋ ba anyôla miŋ hatôm imbuliŋ yani ami. Aêŋ ba ôpêŋ ma anyô lukmuk ek habôk da.

18-19 *Abô balabuŋ môŋ ma anêŋ lôkliŋyak mi ba miŋ hatôm injik ku anêŋ daŋ siŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ hêv abô balabuŋ êŋ vê. Ma hêv nôm mavi anôŋ yaŋ ba hawa balabuŋ bô êŋ anêŋ loŋ. Ma alalô aêv maleŋiŋ hadêŋ nôm lukmuk êŋ ek ana bidoŋ ek Wapômbêŋ.

20 Ma Wapômbêŋ hêv ku nêmbôk da hadêŋ Livai anêŋ thalaleŋ. Ma doŋtom havak abô hathak anyô yaŋ.

21 *Avanôŋ! Wapômbêŋ havak abô haviŋ ôpêŋ ek imbitak anyô habôk da ba hanaŋ,

“Anyô Bêŋ bôk havak abô ma miŋ hatôm injik anêŋ auk liliŋ ami,

‘O ma anyô hôbôk da wak nômbêŋ intu sapêŋ.’ ” *Kapya Yeŋ 110:4*

22 *Ba intu Yisu ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ tabô lukmuk atu ba mavi anôŋ ba hamôŋ ek tabô bô.

23 Sêbôk ma ŋê êbôk da ema ma yaŋ habitak hawa loŋ ek indum ku ba intu ŋê êbôk da bêŋ anôŋ.

24-25 *Ma doŋtom Yisu hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek enaŋ injik Wapômbêŋ liŋ ek nêm avômalô sa ba hik ku anêŋ daŋ siŋ. Aêŋ ba hêv bulubiŋ hadêŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ yani ek ini êndêŋ Wapômbêŋ. Ma anêŋ ku êmbôk da intu anêŋ daŋ mi.

26 Avanôŋ. Anyô bêŋ habôk da atu tem nêm alalô sa. Yani ma matheŋ ma kambom lo lelaik mi ma hamô seka ek ŋê kambom lôk hamô vuliŋ anôŋ ek nômkama nômbêŋ intu sapêŋ.

27 *Yisu hêv i hatôm da ek nêm kambom vê. Da êŋ ma da lôkthô anêŋ daŋ. Ŋê bêŋ êbôk da vi ma wak nômbêŋ intu ma êbôk da ek nêm thêlôda iniŋ kambom vê vêm ka nêmbôk avômalô iniŋ da nênêm iniŋ kambom vê embeŋ yam. Ma Yisu êŋ ma miŋ hatôm ŋê êbôk da takêŋ ami.

28 Abô balabuŋ halam ŋê voloŋ ek nimbitak ŋê bêŋ êbôk da. Ma doŋtom abô atu ba havak haveŋ yam ma halam nakaduŋ ba hadum ku êŋ aleba hayô unlôv ek êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

8

Yisu ma tabô lukmuk

1 Abô takatu ba lêk yêlô anaŋ yôv anêŋ ôdôŋ ma aêntêk. Alalôaniŋ anyô bêŋ habôk da te hamô. Yani bôk hamô Wapômbêŋ Lôkmaŋgiŋ anêŋ loŋ yôv hamô baŋ vianôŋ anêŋ malak leŋ.

2 Yani hadum ku hamô unyak matheŋ, êŋ ma malak yeŋ anôŋ atu ba Anyô Bêŋ da halav ma miŋ anyô elav ami.

3 Anyô bêŋ habôk da tomtom ma elam thêlô ek nênêm da leŋiŋmavi lôk da atu ba ik alim ba êbôk. Ba intu yani hadum aêŋ iyom.

4 Ŋê êbôk da êmô pik ma êbôk hatôm balabuŋ hanaŋ. Ma Yisu êntêk atu ba hamô

* **7:14:** Ais 11:1; Mat 2:6; ALK 5:5 * **7:15-17:** Hib 5:6 * **7:18-19:** Lom 3:30; 7:7-8; 8:3; Gal 3:21; Hib 10:1 * **7:21:** Hib 5:6 * **7:22:** Hib 8:6; 12:24 * **7:24-25:** Lom 8:34 * **7:27:** Hib 5:3

pik ma habitak anêŋ ŋê ôdôŋ yaŋda ba intu miŋ hatôm indum ku êmbôk da êŋ ami.

5 *Ma ŋê êbôk da takêŋ idum iniŋ ku êmô malak yeŋ. Ma unyak êŋ hik malak leŋ anêŋ dahô thô. Ba intu Mose halav malak yeŋ ma Anyô Bêŋ hanaŋ abô lôkliŋyak hadêŋ yani nena, “Ondav katô. Opesaŋ nômkama lôkthô êtôm dahô atu ba yahik thô hadêŋ o halôk dumlolê.”

6 *Ma doŋtom hêv ku hadêŋ Yisu ek imbitak tabô lukmuk ba hamô vuliŋ ek ŋê êbôk da iniŋ ku. Ma havak tabô lukmuk êŋ ba anêŋ abô hamô vuliŋ ek tabô bô. Aêŋ ba tabô bô anêŋ lôklokwaŋ yaôna lôk ek tabô lukmuk ma Yisu êŋ anêŋ ku anêŋ lôklokwaŋ ma hamôŋ ek ŋê êbôk da iniŋ ku.

Tabô lukmuk ma bêŋ ek tabô bô

7 Abô tabô bô anêŋ kambom mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêm tabô lukmuk ami.

8 Ma Wapômbêŋ hapôm kambom hêk tabô bô ba intu hanaŋ,

“Anyô Bêŋ hanaŋ, ‘Wak te tem êlêm ek yambak tabô lukmuk imbiŋ avômalô Islael lo Juda.*

9 Sêbôk ma yahavak tabô haviŋ thêlôniŋ limi
ma yahavaloŋ thêlô baheŋiŋ ba yahadadi thêlô vê hêk Ijip.

Thêlô miŋ êwê yenaŋ abô tabô vibiŋ ami ba yahavôliŋ yadômiŋ hadêŋ thêlô.
Aêŋ ba intu tabô lukmuk êntêk ma tem miŋ êtôm tabô bô ami.

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

10 Wak êŋ ma tem yambak tabô imbiŋ avômalô Islael aêntêk.

Tem yato yenaŋ abô balabuŋ ênjêk thêlôniŋ auk
lôk yato ênjêk thêlô kapôlôŋiŋ.

Ma tem yambitak thêlôniŋ Wapômbêŋ
ma thêlô tem nimbitak yenaŋ avômalô.

Ya Anyô Bêŋ yahanaŋ aêŋ.

11-12 Yahêv thêlôniŋ kambom vê
ma tem miŋ yaleŋimbi thêlôniŋ kambom esak loŋbô ami.

Aêŋ ba ku mi ek anyô yaŋ êndôŋ yaŋ mena iviyaŋ la ba enaŋ, “Oyala Anyô Bêŋ” ek malê nena lôkthô tem neyala ya, ŋê athêŋ mi lôk ŋê athêŋ bêŋ.’ ” *Jelemaia 31:31-34*

13 Wapômbêŋ halam abô tabô êntêk êŋ nena “lukmuk”. Aêŋ ba tabô bô lêk pulusikna ba mi. Ma nôm atu ba lêk hayalôv ba hatak anêŋ lôkliŋyak, nôm êŋ tem nêm yak ba ni.

9

Malak yeŋ atu ba hamô pik

1 *Tabô bô atu lôk anêŋ abô majaŋ hathak nênêm yeŋ lôk anêŋ unyak matheŋ bôk hamô pik êntêk yôv.

2 Ma elav malak yeŋ te. Anêŋ kapô môŋ ma êdô atum lam lôk balê polom matheŋ hamô. Loŋ êŋ ma elam nena Loŋ Matheŋ.

3 *Ma kapô yaŋ atu ba sôp hayaŋ kisi ma elam nena Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ.

4 *Ma kapô matheŋ anôŋ êŋ ma alapa êmbôk kamuŋ ôv mavi lôk alapa evak tabô atu ba ik siŋ hathak gol êdô hamô loŋ êŋ. Ma alapa tabô êŋ anêŋ kapô ma êdô tase gol atu ba mana hamô kapô lôk Alon anêŋ kôm atu ba havuak ma valu abô tabô.

5 *Alapa anêŋ vôv ma aŋela ju imiŋ ba Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayô hêk i. Ma anêŋ ŋgabôm ma loŋ thalaleŋ hamô ek nêm avômalô iniŋ kambom vuli. Wakma lêk mi ba miŋ hatôm yanaŋ limamôk ami.

6 *Nômkama sapêŋ lêk hapesaŋ i yôv, ma ŋê êbôk da ibitak êyô unyak kapô matheŋ ek nindum iniŋ ku wak nômbêŋ intu sapêŋ.

7 *Ma Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ êŋ ma sonda bêŋ tomtom anêŋ wak te iyom ma anyô bêŋ habôk da hawa alim thalaleŋ ba hi hayô ma hêv da êŋ ek nêm avômalô takatu ba idum kambom ba leŋiŋpaliŋ lôk yanida anêŋ kambom vê. Ma thalaleŋ mi ma ku êŋ mi.

8 Ma Lovak Matheŋ hadôŋ alalô nena kapô matheŋ êŋ êntêk hamô denaŋ ba avômalô miŋ hatôm nimbitak nêyô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ êŋ ba ini ami.

* **8:5:** Kis 25:40; Kol 2:17; Hib 9:23 * **8:6:** Hib 7:22 * **8:8:** Islael lo Juda thai ma ôdôŋ te iyom. Ma doŋtom evak i vose hi ôdôŋ ju ba intu elam nena “Islael lo Juda”. * **9:1:** Kis 25:23–26:30 * **9:3:** Kis 26:31-33 * **9:4:** Kis 16:33; 25:10-16; 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * **9:5:** Kis 25:18-22 * **9:6:** Nam 18:2-6 * **9:7:** Wkp 16:2-34 * **9:9:** Hib 10:1-2

9 *Êntêk ma abô dahô ek êdôŋ avômalô bôlôŋ êntêk. Ŋê êbôk da ethak êv da lôk nômkama leŋiŋmavi. Ma da takêŋ miŋ hêv alalô thêvô hathak kambom takatu ba adum ami.
10 Da takêntêk ma nôm leŋviŋkupik iyom, eyaŋ nôm mena inum ŋaŋ mena ithik i ek nêm lelaik vê. Ma doŋtom loŋôndê lukmuk tem êlêm ek êsô loŋôndê bô êŋ pôŋêŋ.

Kilisi anêŋ thalaleŋ hatôm da

11 Ma doŋtom Kilisi halêm ba hadum anyô bêŋ habôk da anêŋ ku ba hadum nôm mavi habitak. Yani habitak hayô malak yeŋ atu ba thêthôŋ anôŋ ba hamô vuliŋ ek malak yeŋ takatu ba hamô pik êntêk lôkthô. Unyak êŋ miŋ ŋê pik elav lôk miŋ nôm pik ami.
12 Yani miŋ hawa bokmeme lôk bokmaŋkao nakaduŋ iniŋ thalaleŋ ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ êŋ ami. Mi anôŋ. Yanida hawa anêŋ thalaleŋ ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ êŋ bôlôŋ doŋtom iyom ek epole kambom takatu ba havaloŋ alalô loŋ vê ek miŋ embaloŋ alalô loŋ esak loŋbô wak nômbêŋ intu ami.
13 *Ma ewa bokmeme lôk bokmaŋkao malô iniŋ thalaleŋ ma bokmaŋkao tiŋ atu ba êbôk ba kabukla ma epaliv hayô hamô ŋê lôŋgôlôŋ ek nimbitak matheŋ ek nêmô mabuŋ anôŋ. Ma doŋtom nôm êŋ ma hapesaŋ avômalô leŋviŋkupik iyom ek nênêm yeŋ.
14 *Ma Kilisi anêŋ thalaleŋ ma hamôŋ ek alim iniŋ thalaleŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ. Lovak Matheŋ atu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ havatho yani loŋ ba intu hêv ida hatôm da atu ba kambom mi ek Wapômbêŋ. Yani havôkwiŋ alalôaniŋ kapôlôŋiŋ ma hawa nôm takatu ba tem injik alalô vônô vê ek alalô nanêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala.

Thalaleŋ havatho tabô lukmuk loŋ

15 Tabô bô bôk hayabiŋ avômalô takatu ba idum kambom ma Kilisi hama ek hapole thêlôniŋ kambom takêŋ vê. Aêŋ ba yani hatôm alalôaniŋ anyô môlô atu ba havak tabô lukmuk ek avômalô pik takatu ba Wapômbêŋ halam ma tem neja lôkmala atu ba tem nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm atu ba Wapômbêŋ bôk havak abô hathak.
16 Avômalô ethak ik alim ek hik thô nena thêlô evak tabô ek miŋ nema ami.
17 Alim hama êŋ ma tabô hamiŋ lôklokwaŋ. Ma alim hama ami, êŋ ma tabô êŋ anêŋ lôklokwaŋ mi.
18 Aêŋ ba thalaleŋ haŋgasô ek nêm lôklokwaŋ ek embatho tabô lukmuk lôk tabô bô loŋ.
19 *Mose hasam abô balabuŋ lôkthô hadêŋ avômalô vêm ma hawa bokmaŋkao map iniŋ thalaleŋ haviŋ ŋaŋ lôk boksipsip kasa anêŋ vuluk haviŋ alokwaŋ isop thaŋaŋ ma hasoŋ halôk thalaleŋ ma hapaliv hathak kapya tabô lôk avômalô.
20 Ma hanaŋ, “Wapômbêŋ havak tabô ba thalaleŋ êŋ hêv lôklokwaŋ ba hanaŋ nena nosopa.”
21 *Ma Mose hapaliv alim thalaleŋ hayô hamô malak yeŋ lôk anêŋ nômkama êv yeŋ sapêŋ.
22 *Ma abô balabuŋ hanaŋ nena thalaleŋ tem isik nômkama sapêŋ ba nimbitak mabuŋ. Ma thalaleŋ mi, ma miŋ hatôm nênêm kambom vê ami.

Kilisi hêv da bôlôŋ te iyom

23 *Nômkama pik hik nôm malak leŋ thô ba intu ŋê êbôk da êv da takêŋ ek nômkama malak yeŋ lôkthô imbitak mabuŋ. Ma nômkama malak leŋ ma nênêm da ek imbitak mabuŋ aêŋ iyom. Da êŋ hamôŋ ek da yaŋ êntêk ek êmbôkwiŋ nômkama malak leŋ.
24 Aêŋ ba Kilisi habitak hayô malak leŋ ba hi hamiŋ Wapômbêŋ ma ek nêm alalô sa. Ma miŋ habitak hayô unyak matheŋ atu ba epesaŋ hathak baheŋiŋ atu ba loŋ anôŋ anêŋ dahô oyaŋ iyom ami.
25 Ma ôpêŋ miŋ hatôm anyô bêŋ habôk da ba habitak hayô Loŋ Matheŋ Anôŋ Biŋ lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô haviŋ thalaleŋ atu ba miŋ yanida anêŋ ami.
26 *Mi! Sêbôk atu ba pik habitak aleba lêk ma Kilisi hawa vovaŋ lôbôlôŋ e? Ai! Mi! Wak lêk ma hatôm wak lôkthô anêŋ

* **9:13:** Wkp 16:15-16; Nam 19:9,17-19; Hib 10:4 * **9:14:** 1Pi 1:18-19 * **9:19:** Kis 24:6-8 * **9:21:** Wkp 8:15,19 * **9:22:** Wkp 17:11 * **9:23:** Hib 8:5; 10:1 * **9:26:** Hib 10:10

daŋ ma pik lo leŋ anêŋ daŋ ba yani halêm hêv yanida hatôm da ek imbuliŋ kambom lôkthô.
27 Alalô avômalô pik ama bôlôŋ doŋtom iyom vêm ma tem alalô nandum abô.
28 Ma Wapômbêŋ hêv Kilisi êntêk êŋ hatôm da bôlôŋ te aêŋ iyom ek nêm avômalô lôkthô iniŋ kambom vê. Ma avômalô takatu ba eyabiŋ yani ma tem endelêm esak loŋbô ek nêm i bulubiŋ. Ma hêv avômalô iniŋ kambom vê, ku êŋ bôk yôv ba ôpêŋ tem miŋ indum ku êŋ esak loŋbô ami.

10

Kilisi da hêv i hatôm da

1 Aêŋ ba abô balabuŋ ma abô dahô hathak nôm mavi lomaloma takatu ba tem imbitak. Nômkama takatu ba tem imbitak embeŋ yam ma nôm anôŋ. Ma balabuŋ tem miŋ injik ku anêŋ daŋ siŋ ba isik avômalô takatu ba êlêm ek nênêm yeŋ iniŋ kambom lôkthô vê ami. Avanôŋ. Da êv lôbôlôŋ hadêŋ sondabêŋ lôkthô miŋ hatôm indum ku êŋ ami.
2 Ma da takêŋ hik ku daŋ siŋ, êŋ ma ŋê êbôk da tem netak iniŋ ku êv da. Ma hathik avômalô takatu ba êv yeŋ ba ibitak mabuŋ, êŋ ma tem thêlô leŋiŋmalaiŋ esak iniŋ kambom esak loŋbô ami.
3-4 *Ma bokmaŋkao malô lôk bokmeme iniŋ thalaleŋ êntêk êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ. Aêŋ ba sondabêŋ nômbêŋ intu ma ethak êv da takêŋ ek avômalô leŋimbi iniŋ kambom.
5 Aêŋ ba Kilisi halôk ba halêm pik ma hanaŋ,
“Alim lôk ya lomaloma atu ba êbôk hatôm
da ma miŋ hatôm anêm lemhaviŋ ami,
aêŋ ba bôk hopesaŋ yaleŋviŋkupik yôv.
6 Da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da
miŋ lemmavi ami.
7 Êŋ ma yahanaŋ, ‘Ya êntêk. Bôk eto hêk kapya hathak ya nena
yahalêm ek yandum O Wapômbêŋ anêm lemhaviŋ.’ ” *Kapya Yeŋ 40:6-8*
8 Abô balabuŋ hanaŋ nena nênêm da, ma doŋtom Yisu hanaŋ, “Alim lôk ya lomaloma takatu ba êbôk hatôm da lôk da êbôk hathak atum lôk kambom anêŋ da ma miŋ lemhaviŋ lôk lemmavi ami.”
9 Vêm ma yani hanaŋ, “Ya êntêk. Yahalêm ek yandum anêm lemhaviŋ.” Yani hatak nôm lukmuk ek enja yaŋ bô anêŋ loŋ.
10 *Ma hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ba hêv anêŋ liŋkupik hatôm da ek indum alalô nambitak matheŋ ba hik ku êŋ anêŋ daŋ siŋ.
11 *Ŋê êbôk da imiŋ wak nômbêŋ intu ek nindum iniŋ ku nêmbôk da. Thêlô êbôk da êŋ lôbôlôŋ. Ma doŋtom iniŋ da êŋ miŋ hathak hêv kambom vê ami. Mi anôŋ.
12 Ma anyô yaŋ atu ba hadum anêŋ ku habôk da ma habôk bôlôŋ doŋtom iyom ma da êŋ hadum ku hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek hêv kambom vê. Vêm ma hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ
13 *ma hayabiŋ waklavôŋ atu ba netak ŋê ik vovak hadêŋ yani nêmô yani vakapô vibiŋ am.
14 Yani hêv da bôlôŋ doŋtom iyom. Ba intu hadum ba avômalô ibitak matheŋ ba lêk êyô uŋlôv atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.
15 Ma Lovak Matheŋ hathak hanaŋ hadêŋ alalô hathak nôm êŋ nena,
16 * “Anyô Bêŋ hanaŋ nena,
‘Wak êŋ ma tem yambak tabô imbiŋ thêlô nena,
“Tem yatak yenaŋ abô balabuŋ êndôk thêlô kapôlôŋiŋ lôk yato ênjêk iniŋ auk.” ’ ” *Jelemaia 31:33*
17 Êŋ ma hanaŋ,
“Thêlôniŋ kambom lôk ibuliŋ abô balabuŋ ma tem miŋ yaleŋimbi esak loŋbô ami.” *Jelemaia 31:34*
18 Aêŋ ba nôm takatu ba bôk êv vê, êŋ ma tem miŋ nêmbôk kambom anêŋ da esak loŋbô ami.

Alôana bidoŋ ek Wapômbêŋ

19 *Aiyaŋ thêlô, avanôŋ! Nômla miŋ havaloŋ alalô loŋ ek nayô Loŋ Matheŋ

* **10:3-4:** Hib 9:13 * **10:10:** Hib 9:12 * **10:11:** Kis 29:38 * **10:13:** Sng 110:1 * **10:16:** Hib 8:10 * **10:19:** Hib 4:16 * **10:20:** Mat 27:51

Anôŋ Biŋ kapô ba ana ami. Ma Yisu anêŋ thalaleŋ

20 *hadabêŋ sôp êŋ kisi ba habitak hatôm alalôaniŋ loŋôndê lôkmala lukmuk atu ba hêv liŋkupik hatôm da ek ku êŋ.

21 Ba yani ma alalôaniŋ anyô habôk da mavi anôŋ atu ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô.

22 *Ma yani hapaliv thalaleŋ halôk alalô kapôlôŋiŋ ba hêv alalôaniŋ leŋiŋmalaiŋ vê. Ma alalôaniŋ leŋviŋkupik ma bôk ithik hathak ŋaŋ mabuŋ. Aêŋ ba alalô nanêm kapôlôŋiŋ lôk nabaloŋ alalôaniŋ aêvhaviŋ loŋ lôklokwaŋ ek alalô ana bidoŋ ek Wapômbêŋ.

23 Ôpatu ba havak abô êŋ ma miŋ hanaŋ abôyaŋ ami. Ba intu bôk alalô aêv maleŋiŋ hadêŋ aêvhaviŋ atu ba anaŋ hi yaiŋ lôklokwaŋ. Ma alalô nabaloŋ aêvhaviŋ êŋ loŋ ma miŋ nande lelaliliŋ ami.

24 Lôk naŋgik alalôaniŋ auk liŋ ma nambatho i loŋ esak kobom leŋiŋimbiŋ i ma nandum mavi lomaloma.

25 *Avômalô vi êdô anêŋ nesak doŋtom. Ma alalô ma miŋ nandum aêŋ ami ma nasôi ba naya ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

Alalô miŋ nandô Wapômbêŋ ami

26 *Ôpatu ba hayala Wapômbêŋ anêŋ abô anôŋ ma doŋtom hêv anêŋ auk ek indum kambom lôbôlôŋ, êŋ ma kambom anêŋ da bôk hale ba hi yôv.

27 *Ba intu ôpêŋ hakô ba hayabiŋ ek indum abô lôk êndôk atum dahalaŋ atu ba tem imbuliŋ ŋê takatu ba leŋiŋmaniŋ hathak Wapômbêŋ.

28 *Sêbôk ba anyô te havôliŋ dôm ek Mose anêŋ abô balabuŋ ba anyô ju la êpôm ba enaŋ yani bêŋ, ôpêŋ ma ik vônô ba avômalô la miŋ kapôlôŋ malaiŋ hathak ôpêŋ ami.

29-30 *Aêŋ ba lemhabi aisê? Alalô bôk ayala yani atu ba hanaŋ,

“Nijik anyô leŋkadôk liŋ, êŋ ma yenaŋ ku ba tem yandum.” *Lo 32:35*

Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Anyô Bêŋ tem indum abô ek anêŋ avômalô.” *Lo 32:36*

Ba intu ôpatu ba havak Wapômbêŋ Nakaduŋ pesa ma hayê thalaleŋ tabô atu ba hadum yani habitak matheŋ hatôm nôm oyaŋ ba hanaŋ abôma hathak Lovak Matheŋ anêŋ wapôm, êŋ ma tem enja anêŋ vuli atu ba kambom anôŋ ek ŋê takatu ba evak Mose anêŋ balabuŋ pesa.

31 Alikakna. Hôêv yak halôk Wapômbêŋ Lôkmala baŋ ba havaloŋ o, êŋ ma malaiŋ bomaŋ.

Alalôaniŋ êvhaviŋ imiŋ lôklokwaŋ

32 Lemimimbi sêbôk ba owa deda. Ma uik vovak bêŋ ba owa vovaŋ ma doŋtom umiŋ lôklokwaŋ.

33 Wak doho ma etak môlô umiŋ piklêvôŋ ba ethaŋ môlô ma ik môlô. Ma wak doho ma othak umiŋ yani loŋ siŋ ek hôêv yani thêvô.

34 *Ma môlô lemimhikam hathak thêlô takatu ba êmô koladôŋ. O kambom mi ma sôp bidoŋ ewa anêm nômkama oyaŋ. Ma hoyala nena anêm nômkama mavi takatu ba anêŋ daŋ mi êntêk hovaloŋ loŋ denaŋ. Aêŋ ba lemimmavi.

35 Anêm payeŋ mavi tem êpôm o. Ba intu miŋ ôkô ba ômbi anêm hôêvhaviŋ ni ami.

36 Ma umiŋ lôklokwaŋ ba undum Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ek onja nôm takatu ba yani bôk havak abô yôv haviŋ avômalô takatu ba êvhaviŋ.

37 Kasana iyom,

“Yani atu ba halêm ma tem êlêm ma tem miŋ esau ami.

38 Ma ŋê thêthôŋ ida êvhaviŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Ma ôpatu ba havôliŋ dôm
ma tem miŋ yaleŋmavi esak yani ami.”
Habakuk 2:3-4

39 Yôv. Alalô miŋ hatôm ŋê takatu ba êdô Wapômbêŋ ba tem nêpôm malaiŋ ami. Mi. Alalô ma avômalô aêvhaviŋ ba tem Wapômbêŋ nêm alalô bulubiŋ.

11

Êvhaviŋ anêŋ vuli

* **10:22:** Wkp 8:30; Ese 36:25; Ep 5:26 * **10:25:** Hib 3:13 * **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Lo 17:6; 19:15 * **10:29-30:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29; Sng 135:14 * **10:34:** Mat 5:11-12; 6:20 * **11:1:** 2Ko 5:7

1 *Anyô hêv ma ek nômlate ba miŋ hayê ami ma doŋtom hayala katô nena tem enja, ôpêŋ ma anyô hêvhaviŋ.
2 Bumalô thêlô idum aêŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ abô mavi hathak thêlô.
3 *Alalô êvhaviŋ ba intu ayala nena sêbôk ma Wapômbêŋ hanaŋ abô ba hapesaŋ nômkama lôkthô. Ma miŋ hawa nômla ba hapesaŋ nômkama hathak ami. Mi, hanaŋ hathak abôlêk iyom ma nômbêŋ êŋ habitak.
4 *Abel hêvhaviŋ ba hêv da mavi hadêŋ Wapômbêŋ ba hamôŋ ek Kain anêŋ da. Yani hêvhaviŋ ba Wapômbêŋ hanaŋ abô mavi hathak anêŋ da ba hanaŋ, “O anyô thêthôŋ anôŋ.” Yani hama ma doŋtom anêŋ hêvhaviŋ êntêk hanaŋ abô hadêŋ alalô denaŋ.
5 *Ma Inok, yani hêvhaviŋ ba Wapômbêŋ hawa yani lôk liŋkupik ba miŋ hama ami. Ba intu miŋ êpôm yani ami ek malê nena Wapômbêŋ hawa yani vê. Avanôŋ. Enaŋ nena Anyô Bêŋ lamavi bêŋ anôŋ hathak yani ba intu hawa vê.
6 Ôpatu ba miŋ hêvhaviŋ ami tem miŋ nêm lamavi êndêŋ Wapômbêŋ ami. Ma opalê atu ba halêm ek yani ma nêmimbiŋ nôm lokwaŋju êntêk. Wapômbêŋ da hamô aêŋ ma ôpatu ba habôlêm Wapômbêŋ tem êpôm vuli mavi anôŋ.
7 *Ma Noa hêvhaviŋ. Ba Wapômbêŋ hanaŋ hathak nôm takatu ba miŋ bôk habitak ami denaŋ. Ma hakô ba halaŋô Wapômbêŋ ba hapesaŋ yeŋ te ek nêm anêŋ thalaleŋ sa. Ma anêŋ hêvhaviŋ hik avômalô iniŋ kambom thô ma hadum ba yani habitak thêthôŋ anôŋ.
8 *Ma Ablaham hêvhaviŋ ba Wapômbêŋ halam yani, “Nu loŋ atu ba tem yanêm êndêŋ o ek oyabiŋ.” Ma halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba hi ma doŋtom miŋ hayala loŋ êŋ ami.
9-10 *Ablaham hapôviŋ ek ni pik atu ba Wapômbêŋ halav unyak lôk landiŋ lôklokwaŋ hatôm anêŋ auk. Ma Wapômbêŋ bôk havak abô nena Ablaham lôk limi takatu ba tem neja loŋ mavi êŋ. Ba intu ôpêŋ hêvhaviŋ ba hi hatôm anyô loŋ buyaŋ ma halav unyak kudum halôk hatôm bôk ba Aisak lo Jekop elav.
11 *Yani hêvhaviŋ ba Sala avi yamu atu ba bôk hayalôv. Ma doŋtom hayala nena Wapômbêŋ tem indum nôm atu ba yani havak. Aêŋ ba hawa lôklokwaŋ ba hêv amena hadêŋ Sala.
12 *Ma yani ma anyô doŋtom iyom ba bôk anyô boŋ lôk hatôm anyô ŋama. Ma doŋtom limi ibitak bêŋ anôŋ hatôm vuliŋ leŋsawa lôk thathe ŋgwêk daŋ.
13 *Ma avômalô takêntêk êvhaviŋ ba êmô aleba ema. Ma miŋ thêlô êyê nôm takatu ba Wapômbêŋ bôk havak haviŋ i ami. Mi. Thêlô leŋiŋmavi iyom ba eyabiŋ nôm takatu ba lêk êyê ma doŋtom hêk daimbô denaŋ. Ma thêlô eyala katô nena thêlô hatôm ŋê loŋ buyaŋ ba pik êntêk ma miŋ thêlôniŋ ami.
14 Ma avômalô takatu ba enaŋ aêŋ hik thô nena êbôlêm pik buyaŋ ek êtôm thêlôda iniŋ loŋ.
15 Ma avômalô takêntêk miŋ leŋiŋhiki hathak pik takatu ba thêlô etak lôk leŋiŋhiki ek nendeni esak loŋbô ami. Mi.
16 Thêlô leŋiŋhiki hathak loŋ lukmuk mavi êŋ, malak leŋ atu ba Wapômbêŋ hapesaŋ malak lôŋ êŋ ek thêlô. Ba intu miŋ mama ek endam i nena anêŋ avômalô ami.
17-18 *Avanôŋ biŋ! Ablaham ma ôpatu ba Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô haviŋ yani ba hanaŋ nena,
“Aisak nali iyom intu libumi lukmuk tem nimbitak.” *Môŋ Anôŋ 21:12*
Ma doŋtom saê hayô ma Ablaham hêvhaviŋ ba hadum ek nêm nakaduŋ doŋtom atu êtôm da.
19 *Yani anêŋ auk nena, “Wapômbêŋ hatôm injik yani liŋ imbiyô êŋjêk ŋama.” Ba intu havayuŋiŋ nakaduŋ laselo hathak biŋ ba hatôm hama ma doŋtom Wapômbêŋ hik yani liŋ ba hêv hadêŋ lambô hathak loŋbô.
20 *Ma Aisak hêvhaviŋ aêŋ iyom ba intu yani hêv mek hadêŋ Jekop lo Isau hathak nôm takatu tem imbitak embeŋ yam.

* **11:3:** Stt 1:1; Sng 33:6; Jon 1:3 * **11:4:** Stt 4:3-10 * **11:5:** Stt 5:21-24 * **11:7:** Stt 6:13–7:1 * **11:8:** Stt 12:1-5 * **11:9-10:** Stt 35:12 * **11:11:** Stt 18:11-14; 21:2; Lom 4:19 * **11:12:** Stt 15:5; 22:17 * **11:13:** Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sng 39:12; 1Pi 2:11 * **11:17-18:** Stt 22:1-14 * **11:19:** Lom 4:17 * **11:20:** Stt 27:27-29,39-40

21 *Ma Jekop hêvhaviŋ ba hadum ek ema ma habi i loŋ hathak anêŋ kôm ba hamiŋ ma hêv mek hathak Josep nali lôk hêv yeŋ.

22 *Ma Josep hêvhaviŋ ba habobo ema ma hanaŋ hadêŋ avômalô Islael ek waklavôŋ atu ba etak Ijip ma neja anêŋ lokwaŋ imbiŋ.

23 *Ma Mose talêbô lo lambô êvhaviŋ ba talêbô havathu yani ma êyê nena okna vuliŋ biŋ ba ivuŋ yani hatôm ayôŋ lô ma miŋ êkô ek kiŋ anêŋ abô balabuŋ ami.

24 Yani halumbak ma hêvhaviŋ ba hadô nendam yani nena Pelo nalavi anêŋ nakaduŋ ba hanaŋ,

25 “Yaleŋhaviŋ yamô imbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô ek yanja malaiŋ. Ma yahapôlik hathak leŋmavi atu ba halêm anêŋ kambom anêŋ ba hamô wak doho iyom.”

26 Avanôŋ. Yani ma hadahaliŋ vuli mavi atu ba tem enja embeŋ yam. Ba anêŋ auk nena, “Ya ma Mesia anêŋ avômalô te ba avômalô enaŋ abô kambom hathak ya, êŋ ma nôm mavi anôŋ hamô vuliŋ ek Ijip iniŋ nômkama mavi lôkthô.”

27 Yani hêvhaviŋ ba hatak Ijip ma miŋ hakô ek kiŋ anêŋ laŋaŋa ami. Ma hawa malaiŋ ma doŋtom hayê ôpatu ba hamô loŋ kapô ba hamiŋ lôklokwaŋ.

28 *Yani hêvhaviŋ ba hayabiŋ waklavôŋ Hale ba Hi ma hapaliv thalaleŋ ek aŋela atu ba hik amena môŋ vônô miŋ injik avômalô Islael iniŋ bôp vônô ami.

29 *Ma avômalô êvhaviŋ ba ibup êyô ŋgwêk elam nena “Thalaleŋ” hatôm pik moma. Ma doŋtom Ijip êlêm ek nindum aêŋ, ma ŋgwêk hayô i vôv ba halok i vônô.

30 *Thêlô êvhaviŋ ba êwê lawê malak lôŋ Jeliko hatôm wak baheŋvi ba lahavuju ma badêŋ haŋgôli.

31 *Ma avi sek waliliŋ Lahap hêvhaviŋ ba hawa ŋê êyê loŋ vani thô ba intu miŋ hama haviŋ ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ ami.

32 *Bêŋ anôŋ hêk ek yanaŋ ma doŋtom wakma halaŋviŋ. Ba tem miŋ yanaŋ esak Gidion lo Balak ma Samson lo Jepta ma Devit lo Samuel ma plopet lôkthô ami.

33 *Thêlô bôk êvhaviŋ ba ik vovak ba ewa kiŋ vi iniŋ loŋ lôk idum thêthôŋ ba ewa nôm takatu ba bôk havak abô hathak yôv. Ma thêlô ik avuŋ laion abôlêk siŋ

34 *ma ik atum dahalaŋ vônô. Ma idum ek nembatho thêlô esak biŋ vovak ma doŋtom êv yak. Thêlô ma vaunena ma doŋtom ibitak lôklokwaŋ ma ik vovak lôklokwaŋ ba ilupuniŋ ŋê loŋ buyaŋ ba i.

35 *Ma avi vi atu ba nali ema ma iviyô hêk ŋama ba êmô haviŋ taluvi hathak loŋbô. Ma avômalô vi ma ibuliŋ i kambom anôŋ ma doŋtom evaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ ek tem nijik i liŋ esak loŋbô ba nêmô mavi.

36 *Doho ma enaŋ abôma lôk ik hathak yak wabeŋ maŋgiŋ. Ma vi ma ekak loŋ ba êdô i hamô koladôŋ.

37 *Ma doho ma ik hathak valu ma doho ma eŋgothe hathak sege hi buju ma doho ma ik vônô hathak biŋ vovak. Ma thêlôniŋ kwêv lo sôp ma boksipsip kupik lôk bokmeme kupik ba miŋ mavi ek nipuk lo nijik ami. Thêlô unyak lo nômkama mi ma ewa vovaŋ bêŋ lôk idum kambom lomaloma hadêŋ i.

38 Thêlô takêŋ ewa athêŋ bêŋ ek avômalô pik. Thêlôniŋ loŋ nêmô mi ba intu eveŋ mayaliv haveŋ loŋ thiliv lo dumlolê ma valu abyaŋ lo pik abyaŋ.

39 Thêlô miŋ bôk ewa nôm atu ba Wapômbêŋ havak abô hathak ami. Ma doŋtom avômalô takêŋ êvhaviŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ abô mavi hathak iniŋ ku.

40 Ma alalô avômalô bôlôŋ êntêk ma Wapômbêŋ bôk hêv nôm mavi êŋ hadêŋ alalô ek endom alalô lôk avômalô bôsêbôk lôkthô ba ana nayô loŋ mavi atu.

12

Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek êndôŋ alalô

1 *Môlô olaŋô e? Avômalô bôsêbôk takatu ma ekalabu alalô siŋ ba evatho alalô loŋ. Ba intu nambi nômkama kambom takatu ba

* **11:21:** Stt 47:31–48:20 * **11:22:** Stt 50:24-25; Kis 13:19 * **11:23:** Kis 1:22; 2:2 * **11:28:** Kis 12:21-30 * **11:29:** Kis 14:21-31 * **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Het 4:6–5:31; 6:11–8:32 * **11:33:** Dan 6:1-27 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kiŋ 17:17-24; 2Kiŋ 4:25-37 * **11:36:** 1Kiŋ 22:26-27; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25

hatôm gwasilim havaloŋ alalô loŋ ni. Ma nadaŋviŋ ni êyô anêŋ daŋ ma miŋ natak ami.
2 Alalô nagê Yisu iyom. Yani miŋ makilik ek nôm mavi lôk hakô ek alovalaŋaŋsiŋ ma miŋ lahiki hathak mama ami. Ma yani hamôŋ ek alalô ba intu hik anêŋ ku lôkthô anêŋ daŋ siŋ ek nanêmimbiŋ. Ma hi hamô Wapômbêŋ baŋ vianôŋ hamô anêŋ loŋ hayabiŋ pik lo leŋ.
3 Ŋê kambom ibuliŋ yani bêŋ anôŋ. Aêŋ ba alalô leŋiŋimbi yani ek miŋ nambitak vau lôk kapôlôŋiŋ malaiŋ ba natak yani ami.
4 Môlô uik vovak hathak nôm kambom, ma doŋtom môlônim thalaleŋ miŋ haŋgasô ami.
5-6 *Wapômbêŋ havatho nali loŋ hathak abô êntêk nena,

“Yenaŋ okna, ya Wapômbêŋ yahêv malaiŋ hadêŋ avômalô takatu ba yaleŋhaviŋ
lôk yahavali avômalô takatu ba yahawa i hatôm yenaŋ avômena.
Ma wakma atu ba hik o thô ba hêv malaiŋ, ma miŋ lemimbi nena nôm yaôna ami.
Ma hudum kambom ba yani hathaŋ o, ma miŋ lemmalaiŋ ami.” *Gutpela Sindaun 3:11-12*

Bôk lempaliŋ abô êŋ e?

7 *Lami ethak êv malaiŋ hadêŋ nali ek êndôŋi. Ma Wapômbêŋ hadum aêŋ iyom hathak alalô hatôm nali ek naminŋ lôklokwaŋ esak auk thêthôŋ.
8 Ma aêŋ iyom ma avômena neja malaiŋ ek nindumbak lôk auk. Malaiŋ êŋ miŋ hapôm o ami, êŋ ma o hatôm amena loŋ sawa.
9 Alalôaniŋ wakamik pik hathak hêv malaiŋ ek êdôŋ alalô ba alaŋô anêŋ abô. Ma Wapômbêŋ ma dahôlôŋiŋ anêŋ alaŋ. Ba intu namô yani vibiŋ ek naja lôkmala.
10 Ma alalôaniŋ wakamik hêv malaiŋ lomaloma ek êndôŋ alalô bidoŋna hatôm iniŋ auk takatu ba êyê nena mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv malaiŋ ek imbi anêŋ matheŋ anôŋ sam êndêŋ alalô.
11 *Howa malaiŋ lôk vovaŋ bêŋ ba intu miŋ lemmavi ami. Ma doŋtom malaiŋ takêŋ tem injik anêŋ anôŋ mavi êtôm aêntêk, thêthôŋ lôk maliŋyaô.
12 *Aêŋ ba noto bahemim lo vemim takatu ba havuviŋ ba thotho.
13 *Ombeŋ loŋôndê thêthôŋ ek avômalô veŋvuviŋ nimbitak mavi ma miŋ nênêm yak ami.

Alalô miŋ nambôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ ami

14 Môlô lôkthô nundum ku lôklokwaŋ ek numbitak yôhôk lôk matheŋ. Matheŋ mi, ma miŋ hatôm anyôla ênjê Anyô Bêŋ ami.
15 Noyabiŋ am ek anyôla miŋ êmbôliŋ dôm ek Wapômbêŋ anêŋ wapôm ami. Ma nôŋgô katô ek livuk maniŋ kambom te miŋ indumbak ek imbuliŋ avômalô ba nimbitak lelaik ami.
16 *Nôŋgô ek anyôla miŋ indum sek walilin ami mena lapaliŋ Wapômbêŋ êtôm Isau ami. Yani ma okna môŋ ek eyabiŋ lambô anêŋ nômkama lôkthô ma doŋtom hêv nôm takêŋ vuli hathak nôm belev te.
17 *Hoyala nena malê habitak. Yani lahaviŋ lambô enaŋ abô mavi lôk nêm anêŋ nômkama êndêŋ yani, ma doŋtom hadô ba hêv yani vê. Ma halaŋ ek enja nôm takêŋ ma doŋtom miŋ hatôm injik anêŋ kambom liliŋ ami.
18 *Lemimimbi dum Sainai. Môlô ôlêm ek Wapômbêŋ hatôm sêbôk ba môlô ôyô dum Sainai e? Mi. Sainai ma hamô pik ba avômalô bôsêbôk êyê dumlolê êŋ hatôm atum hathaŋ ba momaŋiniŋ hatôm bôlôvôŋ, maputup bomaŋ lôk kakalu lôk damak.
19-20 *Thêlô elaŋô lavuak halaŋ lôk abô habitak. Ba êkô kambom ba enaŋ, “Ai! Sêbôk atu ba enaŋ nena, ‘Malêla takatu ba hasôm dumlolê êntêk, alim yaônena mena anyô, ma tem nitu vônô esak valu.’ ” Êŋ ma enaŋ hadêŋ Mose nena miŋ enaŋ abô êndêŋ i ami.
21 *Thêlô êyê nôm takêŋ ba êkô kambom ma Mose hanaŋ, “Ya lêk yahakô kambom ba yahalowaliŋ haviŋ.” Lêk ôlêm ek

* **12:5-6:** Jop 5:17; ALK 3:19 * **12:7:** Lo 8:5 * **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Snd 4:26 * **12:16:** Stt 25:29-34 * **12:17:** Stt 27:30-40 * **12:18:** Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * **12:19-20:** Kis 19:12-13; 20:18-21; Lo 5:22-27 * **12:21:** Lo 9:19

Wapômbêŋ ma miŋ hatôm aêsêbôk ami. Sêbôk ma yaŋda ma lêk ma yaŋda.

22 Lêk môlô ôlêm ôyô dumlolê Saion ba
ubitak ôyô Wapômbêŋ lôkmala anêŋ malak
lôŋ, Jelusalem atu ba hamô malak leŋ. Ma
lêk môlô ôlêm ôyô haviŋ aŋela lubuŋlubuŋ
takatu ba ethak doŋtom ba ekaksa lôk
leŋiŋmavi.
23 Ma môlô lêk ôyô ek avômalô êvhaviŋ
takatu ba ibitak hatôm avômalô ôdôŋ môŋ
ba iniŋ athêŋ bôk eto yôv hêk malak leŋ.
Ma lêk ôyô ek Wapômbêŋ atu ba avômalô
idum abô hathak lôk ŋê thêthôŋ iniŋ dahô
atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ yôv aleba
êyô uŋlôv.
24 *Môlô ôyô ek Yisu, anyô môlô atu ba
hapesaŋ abô tabô lukmuk lôk môlô ôlêm ek
thalaleŋ atu ba epaliv ba hanaŋ abô mavi
anôŋ ba hamô vuliŋ ek Abel anêŋ thalaleŋ.
25 *Noyabiŋ am! Miŋ lemôndôŋ kôtôŋ
ek nodaŋô Wapômbêŋ atu ba hanaŋ abô
ami. Sêbôk ma hanaŋ abô hamô pik. Ma
avômalô êdô anêŋ nedaŋô ba miŋ hatôm
nêsôv ami. Ma doŋtom lêk ma hanaŋ abô
hadêŋ alalô hamô leŋ, loŋ mavi anôŋ atu ba
hamô vuliŋ ek pik êntêk. Ba intu alalô adô,
êŋ ma miŋ hatôm nasôv ami.
26 Sêbôk atu ma anêŋ abô bôk hayôkwiŋ
pik yôv halôk dum Sainai. Ma lêk habutiŋ
abô ba hanaŋ nena,
“Tem êyôkwiŋ pik esak loŋbô lôk leŋ imbiŋ.”
Hagai 2:6
27 Ba hanaŋ, “Tem yayôkwiŋ pik esak
loŋbô.” Abô êŋ anêŋ ôdôŋ nena tem nêm
nômkama takatu ba yani hapesaŋ vê. Nôm
takêŋ tem êyôkwiŋ lôkthô ek nômkama vi atu
ba miŋ hatôm yani êyôkwiŋ ami, êŋ ma tem
nêmô.
28-29 *Ba alalô tem naja loŋ êŋ, loŋ
atu ba miŋ hatôm nêyôkwiŋ ami. Ma
alalôaniŋ Wapômbêŋ ma hatôm atum ek
esaŋ nômkama sapêŋ. Ba intu nanêm
leŋiŋmavi êndêŋ yani lôk nanêm yeŋ ma
nakô lôk nanêm i ni namô yani vibiŋ.

13

Abô anêŋ daŋ

1 Môlô nobaloŋ auk lemimimbiŋ
môlôviyaŋ loŋ lôklokwaŋ.
2 *Ma noja avômalô loŋ buyaŋ thô.
Avômalô doho bôk idum aêŋ ba ewa aŋela
thô ma doŋtom êthôŋ paliŋ.
3 Ma lemimimbi ŋê takatu ba êmô ko-
ladôŋ ba nônêm i sa. Onja iniŋ malaiŋ êtôm
atu ba oda hômô haviŋ i. Ma lemimimbi vi
atu ba ewa vovaŋ. Onja iniŋ vovaŋ êtôm
atu ba thêlô ewa.
4 *Avômalô takatu ba ewa i ma avômalô
lôkthô miŋ nêgê nena nôm oyaŋ ami. Ma
Wapômbêŋ tem indum abô esak ŋê takatu
ba idum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi lôk ŋê
takatu ba idum sek walíliŋ. Ba intu ŋê
takatu ba ewa i miŋ nimbuliŋ iniŋ loŋ êk
ami.
5 *Miŋ malemkilik limamôk esak valuse-
leŋ ami. Wapômbêŋ bôk hanaŋ,
“Tem miŋ yatak o
lôk yambi o ni ami.” *Lo 31:6*
Ba intu onaŋ, “Yenaŋ nômkama sapêŋ ma
hatôm ba yaleŋmavi”.
6 Aêŋ ba alalô abitak avômalô ŋê ba anaŋ
nena,
“Anyô Bêŋ hêv yêlô sa
ba tem miŋ nakô ami.
Ma opalê hatôm indum malê esak yêlô?”
Kapya Yeŋ 118:6-7
7 *Lemimimbi ŋê bêŋ takatu ba eyabiŋ
môlô lôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ
môlô. Ma ôŋgô iniŋ bôk lo loŋ lôk iniŋ
êvhaviŋ ba nosopa veŋiŋgwam.
8 Yisu Kilisi da hatôm wakbôk ma lêk
êntêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ.
9 *Ba intu miŋ nosopa auk thôŋôthôŋ
lomaloma ami. Ŋê doho enaŋ auk mavi
nena Wapômbêŋ anêŋ wapôm tem em-
batho alalôaniŋ kapôlôŋiŋ loŋ. Ma doŋtom
esau nena nôm takatu ba êbôk hatôm da ma
hêv ŋê eyaŋ sa, ma doŋtom miŋ hêv thêlô sa
dokte ami.
10 Avômalô takatu ba idum ku êmô malak
yeŋ bô iniŋ athêŋ mi ek nindum ku nêmô
alalôaniŋ loŋ êbôk da.
11 *Alim anêŋ thalaleŋ ma anyô bêŋ
habôk da hawa ba habitak hayô Loŋ

* **12:24:** Stt 4:10; Hib 8:6 * **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29 * **12:28-29:** Lo 4:24; 9:3 * **13:2:** Stt 18:1-8; 19:1-3; Lom 12:13 * **13:4:** Ep 5:5 * **13:5:** Lo 31:6,8; Jos 1:5 * **13:7:** 1Ko 4:16 * **13:9:** Lom 14:17 * **13:11:** Wkp 16:27

Matheŋ Anôŋ Biŋ hatôm kambom loma-loma iniŋ da. Ma doŋtom iniŋ leŋviŋkupik êbôk hêk malak lôŋ viyaiŋ atu. Ma miŋ eyaŋ ami.

12 *Aêŋ ba Yisu hawa vovaŋ hêk malak lôŋ viyaiŋ ek indum avômalô nimbitak matheŋ hathak yanida anêŋ thalaleŋ.

13 *Aêŋ ba alôana ek yani êndôk malak lôŋ êŋ viyaiŋ ek naja anêŋ mama atu ba bôk yani hawa.

14 *Pik êntêk ma tem êmô vauna. Ma doŋtom alalô ayabiŋ malak lôŋ atu ba tem êlêm ba êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

15 *Yisu hêv i hatôm da. Ba intu alalô nandam anêŋ athêŋ ba nanêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ba alalôaniŋ ku nanêm yeŋ hêk alalô veŋiŋbôlêk ek nanêm êtôm alalôaniŋ da ni êndêŋ Wapômbêŋ.

16 *Ba alalô ma avômalô wapôm ba nandum mavi êndêŋ avômalô vi, êŋ ma Wapômbêŋ lamavi hathak da mavi êŋ. Ba intu alalô miŋ leŋiŋpaliŋ wapôm êŋ ami.

17 *Môlônim ŋê bêŋbêŋ idum ku eyabiŋ môlô dahôlômim ma ŋê êŋ tem nenaŋ iniŋ ku lavôŋ êndêŋ Wapômbêŋ. Ba intu nodaŋô iniŋ abô ba nodovak vibiŋ ek thêlô nindum iniŋ ku lôk leŋiŋmavi ma miŋ leŋiŋmalaiŋ ami. Malaiŋ êŋ tem miŋ nêm môlô sa ami.

18 *Yêlô kapôlôŋiŋ miŋ hanaŋ yêlô bêŋ ami ba intu yêlô ayala nena yêlô leŋiŋhaviŋ namô batôŋ oyaŋ.

19 Yahanaŋ lôklokwaŋ ek môlô noteŋ mek ek yasôk ketheŋ.

20 *Wapômbêŋ bôk hawa alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu, boksipsip anêŋ alaŋ anôŋ vê hêk ŋama hathak thalaleŋ tabô atu ba anêŋ daŋ mi. Ma Wapômbêŋ labali anêŋ ôdôŋ

21 nêm môlô auk mavi lôk lôklokwaŋ ek nundum malêla takatu ba yani lahaviŋ ma indum ku êmô alalô esak Yisu Kilisi ek indum yani lamavi. Athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

22 Aiyaŋ thêlô, yahato kapya bidoŋna iyom. Aêŋ ba yahanaŋ lôklokwaŋ ek môlô nodaŋô yenaŋ abô katô ek yambatho môlô loŋ.

23 Odaŋô! Alalôaniŋ aiyaŋ Timoti bôk hale yaiŋ yôv. Ba yani hayô ketheŋ ma tem yambiŋ yani ba yasôk.

24 Nônêm yêlôaniŋ leŋiŋmavi êndêŋ môlônim ŋê bêŋbêŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ avômalô matheŋ sapêŋ. Avômalô Itali êv iniŋ leŋiŋmavi haviŋ.

25 Wapômbêŋ anêŋ wapôm êmô imbiŋ môlô lôkthô.

* **13:12:** Jon 19:17 * **13:13:** Hib 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; 12:22 * **13:15:** Sng 50:14,23 * **13:16:** Plp 4:18 * **13:17:** 1Te 5:12 * **13:18:** Ap 24:16; 2Ko 1:12 * **13:20:** Jer 32:40; Ese 37:26; 1Pi 2:25

Jems
anêŋ kapya
Abô môŋ

Jems ma Yisu anêŋ yaŋ molok. Yani hato hadêŋ avômalô Islael takatu ba êvhaviŋ Yisu ba êmô pik luvuluvu. Yani lahaviŋ iniŋ êvhaviŋ imbitak lôklokwaŋ ba hadôŋ thêlô ek neyabiŋ i esak malêla takatu ba enaŋ. Ma hik thô nena êvhaviŋ anôŋ ma anêŋ ku hêk haviŋ. Ma hanaŋ nena miŋ onaŋ abôma esak avômalô vi ami. Ma hadôŋ i nena mek ma nôm lôklokwaŋ anôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 50 mena 61 AD la. Ma 62 AD ma ik yani vônô.

Jems anêŋ lamavi

1 *Ya Jems, Wapômbêŋ lo Anyô Bêŋ Yisu Kilisi iniŋ anyô ku. Yahato kapya êntêk hi ek avômalô Islael ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju takatu ba êsôv mayaliv ba i êmô luvuluvu anêŋ pik bêŋ êntêk lôkthô. Waklêvôŋ mavi!

Malaiŋ havatho ôêvhaviŋ loŋ

2 *Aiyaŋ thêlô, malaiŋ lomaloma hapôm môlô, êŋ ma lemimimbi nena nôm takêŋ ma nôm leŋiŋmavi iyom.

3 *Môlô oyala nena malaiŋ takêŋ hasôm môlônim ôêvhaviŋ ba hadum ek numiŋ lôklokwaŋ.

4 Ma numiŋ lôklokwaŋ endeba ku êŋ injik anôŋ ba numbitak êtôm ŋê talaŋ ba nundum nômkama sapêŋ thêthôŋ iyom ek nômla yaŋ miŋ ênjêk ami.

5 *Môlô te hêv yak hathak auk, êŋ ma eteŋ Wapômbêŋ ma tem nêm. Yani hathak habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô lôkthô ma miŋ hatatale i ami.

6 Yani atu ba hateŋ ma nêmimbiŋ iyom ma miŋ anêŋ auk mayaliv ami. Anyô auk mayaliv ma hatôm ŋgwêk budum ba lovak hayuv hi ba halêm.

7 Anyô anêŋ aêŋ miŋ laimbi nena tem enja nômlate êlêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ ami.

8 Yani ma anyô auk ju ba hadum nômkama sapêŋ mayaliv.

Ŋê valu mi lôk ŋê valu bêŋ

9 Aiyaŋ mena livôŋ la atu ba athêŋ mi hathak nômkama pik ma êmô lôk lamavi. Wapômbêŋ hayê thêlô hatôm ŋê lôk athêŋ bêŋ.

10 *Ma ŋê lôk athêŋ bêŋ hathak nômkama pik ma nêmô lôk leŋiŋmavi. Wapômbêŋ hayê thêlô hatôm ŋê athêŋ mi ba tem nênêm yak êtôm kamuŋ anêŋ vuak hêv yak.

11 Wak hapup ba habi lôklokwaŋ ba habôk kamuŋ ba iniŋ vuak lôk lêlêyaŋ mavi hakapok. Ma aêŋ iyom ŋê lôk valu bêŋ idum iniŋ ku denaŋ ba ema ma iniŋ nômkama tem egelelonŋ.

Wapômbêŋ miŋ halôk anyô leŋ ek nindum kambom ami

12 Ŋê takatu ba imiŋ lôklokwaŋ hathak malaiŋ ma Wapômbêŋ lêk lamavi hathak i. Thêlô lovak ba tem neja lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êtôm iniŋ vuli. Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô ek nêm êndêŋ ŋê takatu ba leŋiŋhaviŋ yani.

13 Kambomlate miŋ hatôm êndôk Wapômbêŋ la ek indum kambom ami. Ma yani miŋ halôk anyôla la ek indum kambom ami. Ba intu nômlate halôk lem ek undum kambom ma miŋ onaŋ nena, “Wapômbêŋ halôk yaleŋ ami.”

14 Mi. Alalôaniŋ thethaŋak ma hatôm etak alim halôk lôm ek nêbôv alim esak ba hakôk alalô leŋiŋ ek nandum kambom.

15 Ma thethaŋak êŋ halumbak bêŋ ba anêŋ anôŋ ma kambom. Ma kambom êŋ anêŋ palumbak lôkthô ma ŋama.

16 Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, noyabiŋ am ek anyôla miŋ esau môlô ami.

17 Wapôm lôk nôm mavi anôŋ sapêŋ ma halôk ba halêm anêŋ leŋ. Kamik Bêŋ atu ba hapesaŋ deda leŋ sapêŋ hêv wapôm mavi takêŋ. Wak lo bôlôvôŋ iniŋ deda hathak habitak yaŋda yaŋda, ma doŋtom Wapômbêŋ da hamô aêŋ iyom hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

18 *Yani anêŋ lahaviŋ ba intu alalô abitak anêŋ nali hathak abô avanôŋ. Hadum aêŋ ek alalô nambitak êtôm anêŋ nôm môŋ anôŋ ek nômkama vi atu ba hapesaŋ haviŋ.

---

* **1:1:** Mat 13:55; Ap 15:13; Gal 1:19; 1Pi 1:1 * **1:2:** Lom 5:3-5 * **1:3:** 1Pi 1:7 * **1:5:** Snd 2:3-6 * **1:10:** Ais 40:6-7 * **1:18:** Jon 1:13

Nodaŋô ba nosopa

19 Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, môlô nodaŋô katô. Anyôla hanaŋ nômla ma nômô tiŋiŋ ba nodaŋô bônôŋ ma miŋ lemimmaniŋ ba nonaŋ viyaŋ ketheŋ ami.

20 *Avômalô iniŋ leŋiŋmaniŋ miŋ hatôm eto avômalô ba nimbitak thêthôŋ êtôm Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ ami.

21 *Aêŋ ba notak nôm lôŋgôlôŋ lôk kambom nômbêŋ êŋ. Ma nômô yaô ba nobaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô atu ba havatho halôk môlô loŋ. Abô êŋ ma hatôm nêm môlô bulubiŋ.

22 *Ma môlô nodaŋô abô êŋ ba nundum anêŋ ku imbiŋ. Olaŋô oyaŋ, êŋ ma hatôm osau amda.

23 Anyôla te halaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ba miŋ hasopa ami ma hatôm ôpatu ba hayê thohavloma halôk liyali.

24 Ma hatak liyali ba hi ma ketheŋ oyaŋ ma lapaliŋ nena yanida ma aisê.

25 *Ma doŋtom ôpatu ba hatitiŋ balabuŋ mabuŋ êŋ ma miŋ lapaliŋ ami ma indum êtôm atu ba hanaŋ, êŋ ma Wapômbêŋ tem nêm mek ek anêŋ ku sapêŋ. Balabuŋ mabuŋ êŋ hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ.

26 *Anyôla hanaŋ nena hasopa Wapômbêŋ ma doŋtom miŋ hayabiŋ abôlêk ami, êŋ ma hasau yanida ba nômkama sapêŋ atu ba hadum ek esopa Wapômbêŋ ma nôm oyaŋ.

27 Lemhaviŋ osopa Kamik Wapômbêŋ ek ênjê môlô êtôm nôm mabuŋ thêthê mavi, êŋ ma nundum aêntêk. Noyabiŋ avômena bilak lôk avi tôp esak iniŋ malaiŋ. Ma noyabiŋ amda ek pik malim miŋ esak môlô ami.

2

Noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom

1 *Yenaŋ aiyaŋ thêlô, alalô aêvhaviŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi, yani ma deda lôkmaŋgiŋ anôŋ. Ba intu noyabiŋ avômalô sapêŋ esak auk doŋtom ma miŋ nônêm ŋê lôk athêŋ bêŋ liŋ ma nosale ŋê lôk athêŋ mi thô ami.

2 Odaŋô. Anyôla halêm hêv yeŋ haviŋ môlô ba hik kwêv mabuŋ anôŋ lôk mote gol. Ma anyô siv lôk nômkama mabô habitak hayô haviŋ.

3 Êŋ ma môlô ôêv athêŋ bêŋ hadêŋ anyô lôk kwêv mabuŋ ba onaŋ, “Ôlêm ômô loŋ mavi êntêk.” Ma onaŋ hadêŋ anyô siv nena, “Umiŋ loŋ intu” mena “Ôndôk ômô biŋ.”

4 Môlô udum aêŋ ma hatôm ovak avômalô vose hi ôdôŋ ju ba udum abô lokbaŋ hathak i.

5 *Yenaŋ aiyaŋ lôkma anôŋ, nodaŋô katô. Avômalô takatu ba avômalô pik êyê nena ŋê siv ma Wapômbêŋ bôk hatak i yôv ek nimbitak ŋê lôkmaŋgiŋ hathak iniŋ êvhaviŋ ba tem nêm athêŋ bêŋ êndêŋ i ek nêmô anêŋ loŋ lôkliŋyak êtôm bôk habutiŋ abô ek nêm êndêŋ ŋê takatu ba leŋiŋhaviŋ yani. Aêŋ e?

6 Ma doŋtom ôpôlik ek ŋê siv. Ma opalê hathak hêv malaiŋ hadêŋ môlô ba havôv môlô hi loŋ idum abô? Ŋê siv e? Mi, ŋê valu bêŋ iyom.

7 Ma thêlô êŋ iyom intu enaŋ abôma hathak unim alaŋ Kilisi ba ibuliŋ anêŋ athêŋ mavi.

8 *Ma alalôaniŋ kiŋ Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ te hanaŋ hêk anêŋ kapya nena, “Lemimbiŋ avômalô êtôm atu ba lemhaviŋ oda”. Udum aêŋ ma mavi.

9 *Ma doŋtom ôêv ŋê lôk athêŋ bêŋ liŋ ma ôpôlik hathak ŋê athêŋ mi, êŋ ma udum kambom ba balabuŋ hik thô nena môlô ma ŋê ômô abô balabuŋ lu.

10 *Ma ôpatu ba hayabiŋ balabuŋ sapêŋ ma doŋtom hêv yak hathak bute, êŋ ma habuliŋ abô balabuŋ lôkthô.

11 *Ôpatu ba hanaŋ nena, “Miŋ undum sek imbiŋ anyô yaŋ yanavi ami” lôk hanaŋ haviŋ nena “Miŋ nuŋgwik anyô vônô ami.” Ba intu miŋ hudum sek haviŋ anyô yaŋ yanavi ami ma doŋtom huik anyô vônô, êŋ ma hômô abô balabuŋ lu.

12 *Aêŋ ba malêla takatu ba udum lo onaŋ

* **1:20:** Sav 7:9 * **1:21:** Kol 3:8; 1Pi 2:1 * **1:22:** Mat 7:26; Lom 2:13 * **1:25:** Lom 8:2; Jem 2:12 * **1:26:** Sng 141:3 * **2:1:** Ap 10:34; Jem 2:9 * **2:5:** 1Ko 1:26-28 * **2:8:** Mat 19:19; Gal 5:14 * **2:9:** Lo 1:17 * **2:10:** Wkp 19:37; Nam 20:7-12,24; Mat 5:19 * **2:11:** Kis 20:13-14; Lom 13:9 * **2:12:** Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16

ma lemimimbi nena Wapômbêŋ tem indum abô esak balabuŋ takatu ba hêv alalô vê hêk kambom anêŋ lôklokwaŋ.

13 *Ma miŋ hôêv kapôlôm ek avômalô vi ami, êŋ ma waklavôŋ nindum abô ma Wapômbêŋ tem miŋ nêm kapô ek o ami. Ma doŋtom hôêv kapôlôm ek avômalô vi, êŋ ma tem Wapômbêŋ nêm kapô ba nêm môlô vê ênjêk loŋ nindum abô.

Êvhaviŋ anêŋ ku mi, êŋ ma ŋama

14 Yenaŋ aiyaŋ thêlô, anyô te hanaŋ nena yani ma anyô hêvhaviŋ ma doŋtom miŋ hadum mavi ami, êŋ ma mavi e? Mi. Êvhaviŋ anêŋ aêŋ tem nêm yani bulubiŋ e? Mi.

15 *Aiyaŋ te mena livôŋ late nôm lôk sôp mi ba hêv i sêkêya.

16 Ma môlô te hanaŋ hadêŋ yani nena, “Nu lôk lemmavi, upuk sôp lôk noŋgwaŋ nôm.” Ma doŋtom miŋ hôêv yani sa ami, êŋ ma mavi aisê?

17 Ma aêŋ iyom ma êvhaviŋ atu ba hêk wavo ma ku mi, êŋ ma ŋama.

18 *Ma doŋtom anyô late hanaŋ nena, “Avômalô vi idum ku ma vi êvhaviŋ iyom, ma luvi ma hatôm.” Ma doŋtom yahanaŋ nena, “Ya miŋ hatôm yaŋgê êvhaviŋ atu ba ku mi ami. Ba intu tem yaŋgik yenaŋ yahêvhaviŋ thô esak yenaŋ ku.”

19 Môlô ôêvhaviŋ nena Wapômbêŋ doŋtom iyom hamô ba intu osoŋ nena unim ôêvhaviŋ ma anêŋ ku mi ma hatôm e? Auk êŋ ma auk mavi, ma doŋtom miŋ osoŋ nena auk êŋ intu mavi ek o ami. Mi, ŋgôk eyala auk êŋ haviŋ, ma doŋtom thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê kambom ba intu êkô ba elowaliŋ.

20 Môlô ŋê auk thôŋôthôŋ, lemimhaviŋ noyala nena êvhaviŋ atu ba hêk wavo ma anêŋ ku mi, êŋ ma nôm oyaŋ e?

21 *Lemimimbi alalôaniŋ bumalô Ablaham. Yani bôk hêv nakaduŋ Aisak hatôm da hayô hêk loŋ êbôk da. Yani hadum ku êŋ ba intu Wapômbêŋ hanaŋ nena yani ma anyô thêthôŋ, aêŋ e?

22 *Intu êŋ, Ablaham anêŋ hêvhaviŋ lôk anêŋ ku idum ku haviŋ i. Ma anêŋ ku hadum ba anêŋ hêvhaviŋ hik anôŋ.

23 *Êŋ ma habitak hatôm Wapômbêŋ anêŋ kapya hanaŋ, “Ablaham hêvhaviŋ Wapômbêŋ ba intu hayê yani nena anyô thêthôŋ.” Ma halam yani nena anêŋ anyô môlô.

24 Aêŋ ba oyala nena ôpatu ba hêvhaviŋ lôk hadum anêŋ ku haviŋ ma Wapômbêŋ halam yani nena anyô thêthôŋ. Ma miŋ hanaŋ abô êŋ hathak ôpatu ba hêvhaviŋ iyom ma anêŋ ku mi ami.

25 *Ma lemimimbi avi sek walilin Lahap imbiŋ. Yani ma aêŋ iyom. Hawa Islael iniŋ ŋê êyê loŋ vani ba hêv i sa ek elom buyaŋ ba i. Yani hadum ku êŋ ba intu Wapômbêŋ halam yani nena avi thêthôŋ.

26 Kupik atu ba auk lôkmala miŋ hamô ami, êŋ ma ŋama. Ma êvhaviŋ atu ba anêŋ ku mi ma ŋama aêŋ iyom.

3

Oyabiŋ vembôlêk mavi

1 Aiyaŋ thêlô, alalô nayala nena Wapômbêŋ tem indum abô lôklokwaŋ ek yêlô atu ba adôŋ avômalô hathak êvhaviŋ. Ba intu miŋ môlô bêŋ anôŋ nundum ek numbitak ŋê êdôŋ avômalô ami.

2 Alalô lôkthô athak avak i silili ba adum kambom lomaloma. Anyôla miŋ havak i silili hathak anêŋ abô ami, êŋ ma yani mabuŋ anôŋ ba hatôm eyabiŋ liŋkupik sapêŋ.

3 Odaŋô. Avômalô ethak etak nôm yaônate hapalaŋaniŋ hêk bokhos abôlêk ek êvôv hamô yak ma bok bêŋ êŋ hasopa iniŋ leŋiŋhaviŋ.

4 Ma nômla yaŋ ma yeŋ ŋgwêk. Yeŋ ŋgwêk ma nômbêŋ ma lovak bêŋ hayuv ma hathak hasisuŋ yeŋ êŋ ba hi. Ma doŋtom nôm yaôna anôŋ te hêk dômlokwaŋ ek havusiŋ hi loŋ atu ba alaŋ lahaviŋ ni.

5 Ma aêŋ iyom veŋbôlêk ma nôm yaôna ek leŋviŋkupik. Ma doŋtom hatôm indum ku bêŋ lomaloma.

* **2:13:** Mat 5:7; 18:32-35 * **2:15:** 1Jon 3:17 * **2:18:** Gal 5:6 * **2:21:** Stt 22:9-12 * **2:22:** Hib 11:17-18 * **2:23:** Stt 15:6; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * **2:25:** Jos 2:1-21; Hib 11:31 * **3:6:** Mat 12:36-37; 15:11,18-19

Lemimimbi nena atum yaôna hatôm esaŋ ba êmbôk kamuŋ bêŋ anôŋ.

6 *Ma veŋbôlêk ma hatôm atum. Veŋbôlêk êŋ ma hayô siŋ hathak kambom lomaloma ba halumbak bêŋ ba hadum leŋviŋkupik sapêŋ habitak lelaik. Atum êŋ halêm anêŋ loŋ atum da hamô ba intu hatôm esaŋ alalôaniŋ lôkmala sapêŋ, lêk êntêk êŋ endeba êyô anêŋ daŋ.

7 Avômalô ethak ewa menak lo umya ma alim ŋgwêk lôk alim lomaloma ba eyabiŋ ba êmô tiŋiŋ.

8 *Ma doŋtom anyô late miŋ hatôm eyabiŋ abôlêk ek ênjêk tiŋiŋ ami. Mi, kambom hapipiyap hêk abôlêk ba hatôm siniŋ habôk avômalô vônô.

9 Alalô êv yeŋ hathak veŋiŋbôlêk hadêŋ alalôaniŋ Kamik Anyô Bêŋ. Ma veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu hanaŋ ek Wapômbêŋ imbuliŋ avômalô takatu ba yani hapesaŋ i hatôm yanida.

10 Veŋiŋbôlêk doŋtom êŋ iyom intu habô Wapômbêŋ lôk hanaŋ abôma haviŋ. Aiyaŋ thêlô, êŋ ma kambom anôŋ.

11 Ŋaŋ lôk ŋgwêk hatôm nede valu abyaŋ te e? Mi anôŋ.

12 Aiyaŋ thêlô, ŋgwêk miŋ hatôm nêm ŋaŋ mavi êndêŋ alalô ami. Ma ŋgôbêŋ miŋ hatôm injik êtôm sabo ami. Ma yak te miŋ hatôm injik êtôm ŋgôbêŋ ami. Mi anôŋ.

Auk mavi halêm anêŋ Wapômbêŋ

13 Môlô opalê atu ba lôkauk bêŋ ba hayala Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ? Injik anêŋ auk mavi êŋ thô esak anêŋ kobom thêthôŋ lôk ku takatu ba hadum ba hamô maliŋyaô.

14 Ma doŋtom lemdaŋ hathak athêŋ bêŋ hêk kapôlôm ba hudum ek osale anyô vi thô ba ômôŋ, êŋ ma miŋ ômbô o ba onaŋ nena hosopa abô avanôŋ ami. Êŋ ma honaŋ abôyaŋ ba hubuliŋ abô avanôŋ.

15 Auk êŋ ma auk pik lôk kapôlôŋ bô ba halêm anêŋ Sadaŋ. Ma miŋ halêm anêŋ leŋ ami.

16 Loŋ atu ba kobom ethale anyô vi thô lôk leŋdaŋ hathak athêŋ bêŋ hêk, êŋ ma tem ôpôm nena nômkama sapêŋ hamô mayaliv ma kambom lomaloma hêk haviŋ.

17 Ma doŋtom auk atu ba halêm anêŋ leŋ ma mabuŋ anôŋ. Auk êŋ hadum ek avômalô nêmô yôhôk imbiŋ i lôk netauviŋ i ma nêwê abô vibiŋ, ma nênêm kapôlôŋiŋ lôk nindum ku mavi lomaloma, ma nindum kobom doŋtom êndêŋ avômalô lôkthô ma nesopa thêlôda iniŋ abô sapêŋ.

18 *Avômalô yôhôk takatu ba ethak idum ek avômalô nêmô yôhôk imbiŋ i ma hatôm evatho iniŋ yaŋvêk ba hik anôŋ, êŋ ma kobom thêthôŋ mavi lomaloma.

4

Anyô lahaviŋ nômkama pik ma hatôm hik vovak hadêŋ Wapômbêŋ

1 *Malê te hadum ba môlô lemimŋaŋa ba uik vovak haviŋ am? Nôm takêŋ halêm anêŋ unim thethaŋak takatu ba ibisôk ek nundum kambom lomaloma e? Intu êŋ.

2 Môlô lemimhaviŋ nômlate atu ba mi hêk môlô. Ba intu môlô malemimkilik hathak nôm êŋ ba uik anyô vônô ma doŋtom miŋ owa ami. Êŋ ma hadum môlô lemimŋaŋa ba uik vovak hathak. Môlô miŋ onaŋ hik Wapômbêŋ liŋ ami ba intu miŋ owa ami.

3 Ma onaŋ hik yani liŋ hathak nômlate ma miŋ othak owa ami eka? Unim auk ma lokbaŋ ba lemimhaviŋ noja ek injik unim thethaŋak vônô iyom. Ba intu yani havasiŋ nôm êŋ ek môlô.

4 *Môlô ma hatôm avômalô takatu ba idum sek waliliŋ ba êpôlik ek Wapômbêŋ ma evaloŋ nômkama pik majaŋ. Odaŋô! Opalêla takatu ba leŋiŋhaviŋ nômkama pik ma pik anêŋ ŋê môlô ba hatôm ik vovak hadêŋ Wapômbêŋ.

5 Wapômbêŋ anêŋ abô te bôk hanaŋ nena, “Wapômbêŋ madaluk ladaŋ hathak auk lôkmala atu ba hêv hadêŋ alalô.” Hosoŋ nena abô êŋ ma nôm oyaŋ e? Mi anôŋ!

6 *Ma Wapômbêŋ lahaviŋ nêm alalô sa ba intu habi anêŋ wapôm sam bêŋ anôŋ hadêŋ alalô. Hatôm anêŋ kapya hanaŋ nena,

“Wapômbêŋ havasiŋ ek ŋê êbôi ma hêv wapôm ek ŋê etauviŋ i.” *Gutpela Sindaun 3:34*

* **3:8:** Lom 3:13 * **3:18:** Mat 5:9; Hib 12:11 * **4:1:** Lom 7:23 * **4:4:** Lom 8:7; 1Jon 2:15 * **4:6:** 1Pi 5:5 * **4:7:** Ep 6:12

7 *Aêŋ ba nodovak Wapômbêŋ. Ma nobasiŋ am ek Sadaŋ, êŋ ma tem yani etak môlô ba êsôv.
8 *Ma unu bidoŋ ek Wapômbêŋ ma tem yani êlêm bidoŋ ek môlô. Ma môlô ŋê takatu ba udum kambom, nusik bahemim ek nundum mavi. Ma môlô ŋê auk ju, notak auk yaŋ ek unim kapôlômim imbitak mabuŋ mavi.
9 Ma lemimimbi môlônim kambom ba nodaŋ lôk lemimmalaiŋ. Ma miŋ nomalik lôk lemmavi ami. Mi, kapôlômim malaiŋ ba nodaŋ asêŋ malêŋ.
10 *Notauviŋ am ênjêk Anyô Bêŋ ma, ma tem êsô môlô liŋ.

Miŋ nonaŋ abôma esak anyô vi ami

11 Aiyaŋ thêlô, miŋ nonaŋ abôma esak môlôviyaŋ ami. Môlô takatu ba onaŋ abôma hathak môlôviyaŋ mena otatale môlôviyaŋ, êŋ ma hatôm onaŋ abôma lo otatale abô balabuŋ. Ma otatale abô balabuŋ, êŋ ma miŋ osopa abô balabuŋ êŋ ami. Mi, ubitak hatôm abô balabuŋ anêŋ alaŋ.
12 *Ma doŋtom abô balabuŋ anêŋ alaŋ ma doŋtom iyom. Yani êŋ iyom hatôm indum abô ek anêŋ mavi nêmô ma anêŋ kambom nêmbini. O opalê ba honaŋ avômalô iniŋ kambom bêŋ?

Miŋ nobam amda ami

13 *Odaŋô katô! Môlô takatu ba onaŋ, “Yaô mena yamuŋ la ma tem yêlô ana malak bêŋ te ek nandum ku valu êtôm sondabêŋ te êmô loŋ êŋ ek napôm valuseleŋ bêŋ.”
14 *Aisê ka onaŋ aêŋ? Oyala nôm atu ba tem imbitak e? Mi, ôthôŋ nôm atu ba tem imbitak êndêŋ yamuŋ! Ma môlônim lôkmala ma hatôm atum yova atu ba hamô dokte iyom ma tem mi.
15 Aêŋ ba mavi ek môlô nonaŋ aêntêk, “Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem yêlô namô lôkmala ba nandum nôm takatu ba leŋiŋhabi ek nandum.”
16 Ma doŋtom môlô othak ôbôam ba obam am. Êŋ ma kambom.
17 *Aêŋ ba opalê atu ba hayala kobom mavi ma doŋtom miŋ hadum ami, êŋ ma hadum kambom.

5

Ŋê lôk nômkama bêŋ nôkô ek am

1 Môlô avômalô lôk nômkama bêŋ, odaŋô katô! Malaiŋ lomaloma tem êpôm môlô ba intu nodaŋ asêŋ malêŋ.
2 *Môlônim nômkama sapêŋ lêk hapalê ma didu lêk edabêŋ unim kwêv lo sôp ba hatitip
3 ma da lêk hathaŋ unim gol lo seleva. Ma da êŋ tem imbitak êtôm atum ek esaŋ môlô lemvimkupik lôk injik môlônim kambom thô. Waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo, ma doŋtom ôvôlô nômkama denaŋ.
4 *Lemimimbi esak unim ŋê ku takatu ba idum ku êmô unim ku kapô. Miŋ ôêv i vuli hatôm iniŋ ku ami ba iniŋ asêŋ hi hapôm Anyô Bêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô Anêŋ Ôdôŋ ba lêk halaŋô yôv.
5 *Môlô ômô pik ma osopa unim lemimhaviŋ lôk thethaŋak ba oaŋ nôm bêŋ hatôm etak bok halôk balam lukmuk ba êthôŋ iniŋ waklavôŋ nijik i vônô lêk habobo.
6 Môlô othak udum abô ek nijik ŋê thêthôŋ vônô ma miŋ êwê kambom êŋ viyaŋ ami.

Ôpôm malaiŋ ma nômô maliŋyaô

7 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, nômô maliŋyaô ma noyabiŋ Anyô Bêŋ anêŋ endelêm. Lemimimbi ŋê takatu ba evatho nômkama halôk ku kapô. Thêlô êmô maliŋyaô ba eyabiŋ ôthôm lo wak ek nindum iniŋ ku vêmam. Êŋ ma tem nôm indumbak ba injik anôŋ mavi.
8 *Ma nômô maliŋyaô aêŋ iyom ma nobatho kapôlômim loŋ. Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm lêk habobo.
9 Aiyaŋ thêlô, miŋ kapôlôŋ diŋdiŋ esak am ami ek Anyô Bêŋ miŋ indum abô esak môlô ami. Odaŋô, balabuŋ anêŋ alaŋ lêk hamiŋ unyak abôlêk yôv ek nundum abô!
10 Aiyaŋ thêlô, lemimimbi plopet taksêbôk ba enaŋ abô hathak Anyô Bêŋ

* **4:8:** Ais 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 * **4:10:** Jop 5:11; 1Pi 5:6 * **4:12:** Lom 2:1; 14:4 * **4:13:** Luk 12:18-20 * **4:14:** Sng 39:5,11; Snd 27:1 * **4:17:** Luk 12:47 * **5:2:** Mat 6:19 * **5:4:** Lo 24:14-15 * **5:5:** Luk 16:25 * **5:7:** Lo 11:14; Jer 5:24 * **5:8:** Lom 13:11-12; 1Pi 4:7

anêŋ athêŋ. Ewa vovaŋ ma doŋtom êmô maliŋyaô.

11 *Ma avômalô takatu ba ewa malaiŋ ba imiŋ lôklokwaŋ ma ayala nena thêlô ewa Wapômbêŋ anêŋ mek mavi. Ma bôk olaŋô Jop anêŋ kukuthiŋ e? Hawa malaiŋ bêŋ ma doŋtom hamiŋ lôklokwaŋ. Anyô Bêŋ ma anyô lahiki lôk kapô malaiŋ hathak anêŋ avômalô ba intu haveŋ yam ma hadum mavi hadêŋ yani.

Miŋ alalô nanaŋ avanôŋ biŋ dake ami

12 *Aiyaŋ thêlô, nômbêŋ ma aêntêk. Miŋ nonaŋ nena avanôŋ biŋ dake esak leŋ lo pik mena nômla ek embatho unim abô loŋ ami. Mi, hudum aêŋ, êŋ ma yakô osau ba tem Anyô Bêŋ nêm vovaŋ êndêŋ o. Ba intu honaŋ nena tem undum nômlate, êŋ ma undum êtôm atu ba honaŋ. Ma hôdô ek undum, êŋ ma onaŋ nena mi ek miŋ undum ami.

Ŋê êvhaviŋ iniŋ mek ma lôklokwaŋ

13 Malaiŋ la hapôm môlô te, êŋ ma eteŋ mek. Ma môlô te lamavi, êŋ ma nêm yeŋ ek êmbô Wapômbêŋ.

14 *Ma môlô te hapôm lijiŋ, êŋ ma endam avômalô êvhaviŋ iniŋ avaka ek neteŋ mek êyô yani vôv lôk nisik esak nôm lêŋlêŋ esak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ.

15 *Ma iniŋ mek atu ba eteŋ lôk êvhaviŋ ma tem indum ôpêŋ mavi ma Anyô Bêŋ tem êsô yani liŋ. Ma bôk hadum kambom la, êŋ ma tem Anyô Bêŋ nêm anêŋ kambom êŋ vê.

16 Ba intu môlô tomtom nonaŋ unim kambom bêŋ imbiŋ am ma noteŋ mek esak am ek numbitak mavi. Anyô thêthôŋ anêŋ mek ma lôklokwaŋ ba tem injik anôŋ.

17 *Lemimbi plopet Elia. Yani ma anyô hatôm alalô. Lavidoŋ ba hateŋ mek ek miŋ ôthôm injik ami, êŋ ma ôthôm miŋ hik ami hatôm sondabêŋ lô ma wata te.

18 *Vêm ma hateŋ mek hathak loŋbô ma ôthôm hik ba nômkama pik hik anôŋ mavi.

Ôpatu ba hêv yak ma noja yani esak loŋbô

19 *Yenaŋ aiyaŋ thêlô, môlô te hêv yak hathak abô avanôŋ ba môlô te hawa ôpêŋ hatup,

20 *êŋ ma lemimimbi nena, “Ôpatu ba hêv anyô hadum kambom te anêŋ auk sa ek hatak anêŋ kambom, êŋ ma hêv ôpêŋ vê hêk ŋama ma haluviŋ anêŋ kambom bêŋ anôŋ.”

---

* **5:11:** Kis 34:6; Jop 1:21-22; 2:10; Sng 103:8 * **5:12:** Mat 5:34-37 * **5:14:** Mak 6:13 * **5:15:** Mat 17:18-20 * **5:17:** 1Kiŋ 17:1; 18:1 * **5:18:** 1Kiŋ 18:42-45 * **5:19:** Gal 6:1 * **5:20:** Snd 10:12; 1Pi 4:8

Pita
anêŋ kapya môŋ
Abô môŋ

Pita ma Yisu anêŋ aposel laumiŋ ba lahavuju takatu te. Hato kapya êntêk ek embatho ŋê êvhaviŋ takatu ba avômalô vi êv malaiŋ lomaloma hadêŋ i loŋ. Ma hato ek injik loŋôndê atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ ŋê êvhaviŋ nesopa. Hato ek avômalô Islael lôk avômalô loŋ buyaŋ haviŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 64 AD la.

Pita anêŋ lamavi

1 Ya Pita, Yisu Kilisi anêŋ aposel, yahato kapya êntêk hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ba bôk halam i yôv ba êsôv mayaliv ba i êmô loŋ luvuluvu anêŋ Pontus lo Galesia ma Kapadosia lo Esia ma Bitinia.

2 *Wakamik Wapômbêŋ bôk hayala môlô lôkthô ba bôk halam môlô yôv. Ma Lovak Matheŋ hadum ba ubitak matheŋ ma bôk hapaliv Yisu anêŋ thalaleŋ ek nosopa Wapômbêŋ. Ma wapôm lôk labali êmbôlô môlô kapôlômim siŋ.

Alalô aêv maleŋiŋ ek naja bulubiŋ

3 Nambô Wapômbêŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ Lambô Wapômbêŋ. Yani hêv kapô ek alalô bêŋ anôŋ ba hik Yisu Kilisi liŋ hêk ŋama ek embathu alalô esak loŋbô ek namiŋ lôklokwaŋ ba nanêm maleŋiŋ

4 *ek naja lôkmala atu ba ŋama lôk lelaik mi ba miŋ hatôm ekapok ami. Ma yani hayabiŋ lôkmala êŋ hamô malak leŋ.

5 *Alalô aêvhaviŋ ba intu anêŋ lôklokwaŋ hakalabu alalô siŋ ek nêm alalô bulubiŋ endeba pik lo leŋ anêŋ daŋ ma avômalô sapêŋ tem nêgê.

6-7 *Aêŋ ba môlô lemimmavi anêŋ dôêŋ. Gol ma pulusikna ba tem mi. Ma atum hathaŋ gol êŋ ek injik anôŋ thô. Ba êvhaviŋ anêŋ mavi hamôŋ ek gol. Ba intu malaiŋ lomaloma hamô vauna ba hadum ek injik unim ôêvhaviŋ anêŋ anôŋ thô ek Yisu endelêm ma tem nêm môlô athêŋ bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ ma nêm môlô liŋ.

8-9 *Môlô lemimhaviŋ Yisu ba ôêvhaviŋ yani ma doŋtom miŋ bôk ôyê yani ami. Ma lêk owa êvhaviŋ anêŋ anôŋ ma bulubiŋ atu ba Wapômbêŋ tem nêm êndêŋ môlô. Ba intu lêk môlô lemimmavi anôŋ ba ôbôam.

10 *Sêbôk ma plopet enaŋ abô hathak wapôm atu ba tem êlêm êndêŋ môlô. Ma bulubiŋ êŋ, ma thêlô leŋiŋhabi lôklokwaŋ lôk êbôlêm auk hathak.

11 *Ma Kilisi anêŋ Lovak Matheŋ atu ba hamô thêlôniŋ kapôlôŋiŋ hik auk thô hadêŋ i ba hanaŋ hathak vovaŋ takatu ba tem Kilisi enja vêm ka enja athêŋ lôkmaŋgiŋ embeŋ yam. Ma plopet êbôlêm auk hathak wak alête intu nôm êŋ tem imbitak ba imbitak aisê?

12 Ma hik abô takêŋ thô hadêŋ plopet nena ku taksêbôk bôlada idum ma miŋ idum ek nêm thêlôda iyom sa ami. Mi. Nêm alalô lôkthô sa. Ma doŋtom lêk hêv Lovak Matheŋ anêŋ leŋ ba halêm ek enaŋ Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi takêŋ lôkthô bêŋ êndêŋ môlô. Ma aŋela vovaŋ ek neja auk takêntêk imbiŋ.

Nômô matheŋ

13 Ba intu nôpôpêk am lôk nupuk am loŋ ma malem endahaliŋ Yisu Kilisi anêŋ waklavôŋ atu ba tem endelêm ek noja wapôm atu ba tem nêm êndêŋ môlô.

14-16 *Môlô nômô êtôm avômena takatu ba ethak esopa abô hatôm bôk eto nena,
“Ya matheŋ. Ba intu nômô matheŋ.” *Wok Plis 11:44-45*
Yani ma matheŋ. Aêŋ ba môlô nômô matheŋ êtôm yani atu ba halam môlô. Ma miŋ nosopa thethaŋak êtôm sêbôk atu ba môlô ŋê auk mi ami.

17 *Pik êntêk ma hatôm unyak kudum iyom ba unim unyak anôŋ ma hamô buyaŋ. Aêŋ ba ôpatu ba olam nena Wakamik intu nômô tiŋiŋ êmô yani vibiŋ ek malê nena yani hathak hatitiŋ avômalô

* **1:2:** Lom 8:29; 2Te 2:13 * **1:4:** Kol 1:12 * **1:5:** Jon 10:28; 17:11 * **1:6-7:** Snd 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:2-3; 1Pi 5:10 * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7 * **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sng 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:14-16:** Wkp 19:2; 20:7; Mat 5:48; Lom 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * **1:17:** Lom 2:11; ALK 2:23

lôkthô iniŋ ku ba miŋ hathale ŋê loŋ buyaŋ thô ma hêv anêŋ avômalô liŋ ami. Mi.

18-19 *Libumi iniŋ bôk lo loŋ sêbôk ba esopa ma miŋ hik anôŋ mavi ami. Ma doŋtom lêk oyala nena Wapômbêŋ hapole môlô vê hathak Kilisi anêŋ thalaleŋ atu ba anêŋ vuli bêŋ ba hatôm boksipsip atu ba anêŋ kambom lo palê mi lôk miŋ hapole môlô hathak nôm pulusikna hatôm seleva lo gol ami.

20 *Sêbôk atu ba epesaŋ pik ma Wapômbêŋ halam Kilisi. Ma doŋtom lêk pik lo leŋ anêŋ daŋ ba Wapômbêŋ bôk hik yani thô yôv ek nêm môlô sa.

21 *Yani iyom intu hik Kilisi liŋ hêk ŋama ba hêv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ek môlô nônêmimbiŋ lôk nônêm malemim êndêŋ Wapômbêŋ. Aêŋ ba Kilisi intu hadum ba môlô ôêvhaviŋ Wapômbêŋ.

22-25 *Môlô bôk osopa Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ lôk ôvôkwiŋ am yôv. Ma lêk môlô lemimhaviŋ môlôviyaŋ katô anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ lôkmala hamô ba tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma hadum ku ba havathu môlô hathak loŋbô. Ma anêŋ vêk atu ba môlô upup habitak miŋ vêk ŋama ami ma mi anôŋ. Yaŋ vêk êŋ intu ida hamô lôkmala wak nômbêŋ intu sapêŋ hatôm bôk eto nena,

“Anyô lôkthô ma hatôm kavik dahô,
ma iniŋ lôkmaŋgiŋ ma hatôm thiliŋ vuak;
kavik dahô hakapok
ma thiliŋ vuak êv yak
ma doŋtom Anyô Bêŋ anêŋ abô tem ida êmô aêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.” *Aisaia 40:6-8*

Aêŋ ba lemimimbiŋ am lôk nônêm kapôlômim êndêŋ am. Ma abô êŋ iyom intu bôk anaŋ hadêŋ môlô yôv.

2

1 *Ba intu nônêm nôm lomaloma takêntêk vê. Siniŋ, abôyaŋ, iluviŋ auk kambom hathak auk thêthôŋ, leŋdaŋ, lôk etatale anyô yaŋ.

2-3 *Môlô bôk osaê Anyô Bêŋ anêŋ va nena vasiŋ. Aêŋ ba nupipiyap ek nunum sum atu ba mabuŋ anôŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ hatôm amena lukmuk atu ba evathu ek môlô nundumbak esak bulubiŋ.

Alalô ma hatôm valu lôkmala ek nedav unyak matheŋ

4-5 *Yani ma valu lôkmala atu ba avômalô êpôlik hathak. Ma doŋtom yani ma Wapômbêŋ anêŋ payeŋ anôŋ atu ba halam. Ma môlô hatôm valu lôkmala êŋ haviŋ ba nôlêm êndêŋ yani ek endav anêŋ unyak matheŋ êŋ esak môlô. Ba lêk ubitak anêŋ ŋê êbôk da matheŋ ek nôbôk anêŋ da. Da takêŋ ma Yisu Kilisi anêŋ ku ba Wapômbêŋ hawa lôk lamavi.

6 *Hatôm bôk eto halôk Wapômbêŋ anêŋ kapya aêntêk,

“Ôŋgô. Bôk yahadô valu lôklokwaŋ te hamô Saion
ba tem embaloŋ unyak loŋ.
Yada yahatak hatôm payeŋ anôŋ.
Ma ôpatu ba hêvhaviŋ yani
ma tem miŋ nênêm mama êndêŋ yani ami. Mi anôŋ.” *Aisaia 28:16*

7 *Aêŋ ba môlô vi lêk ôêvhaviŋ ba ôyê valu êŋ hatôm payeŋ anôŋ. Ma vi miŋ êvhaviŋ ami ba intu Wapômbêŋ anêŋ abô hanaŋ nena,

“Valu atu ba ŋê elav unyak êpôlik hathak,
ma lêk habitak landiŋ anôŋ.” *Kapya Yeŋ 118:22*

8 *Ma abô yaŋ hanaŋ nena,

“Valu yaôna te ek ende anyô liliŋ ba imbi i pôŋêŋ
lôk valu bêŋ te ek nembak sisilimbiŋ ba nênêm yak.” *Aisaia 8:14*

Ŋê takatu ba êdô Wapômbêŋ anêŋ abô ma tem indum ba thêlô nênêm yak.

9 *Ma doŋtom môlô ma avômalô takatu ba bôk Wapômbêŋ halam yôv. Môlô ma kiŋ anêŋ ŋê êbôk da lôk avômalô ôdôŋ matheŋ. Yani bôk halam môlô ba otak momaŋiniŋ ba ôlêm umiŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ anôŋ kapô. Aêŋ ba môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ek nonaŋ anêŋ nômkama mavi takatu ba hadum lôkthô bêŋ.

* **1:18-19:** Ap 20:28; Hib 9:12-14 * **1:20:** Ep 1:4; 2Ti 1:9-10 * **1:21:** Jon 14:6; Lom 5:1-2 * **1:22-25:** Ais 40:6-8; Jon 13:34; Lom 12:10 * **2:1:** Ep 4:22; Jem 1:21 * **2:2-3:** Sng 34:8 * **2:4-5:** Ep 2:21-22; ALK 1:6 * **2:6:** Ais 28:16; Ep 2:20 * **2:7:** Sng 118:22 * **2:8:** Ais 8:14 * **2:9:** Lo 7:6; 14:2; Ais 9:2; Ap 26:18; Ep 5:8 * **2:10:** Hos 2:23

10 *Sêbôk ma môlô avômalô paliŋ. Ma doŋtom lêk ma môlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Sêbôk ma miŋ hêv kapô hadêŋ môlô ami. Ma doŋtom lêk hêv kapô.

Alalô namô thêthôŋ

11 *Aiyaŋ thêlô, môlô ma hatôm ŋê loŋ buyaŋ lôk ŋê takatu ba etak iniŋ loŋ. Ba intu yahalaŋ ek notak thethaŋak takatu ba hik vovak hadêŋ dahôlômim.
12 *Nômô batôŋ oyaŋ ek ŋê daluk esoŋ nena môlô ŋê lemimmaniŋ ba ethaŋ môlô, êŋ ma tem nêgê môlônim ku mavi atu ba udum ma nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ êndêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm.

Nômô ŋê bêŋbêŋ vibiŋ

13-15 *Wapômbêŋ lahaviŋ môlô nundum mavi êndêŋ avômalô takatu ba miŋ ewa auk mavi ami ek thêlô nesaŋ veŋiŋbôlêk siŋ. Aêŋ ba nômô gavman iniŋ ŋê bêŋbêŋ sapêŋ vibiŋ êtôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ lahaviŋ. Nômô kiŋ vibiŋ. Yani hamôŋ ek eyabiŋ avômalô lôkthô. Ma nômô kiŋ anêŋ ŋê ku takatu ba hêv ek nênêm malaiŋ êndêŋ avômalô takatu ba idum kambom ma nêmbô avômalô takatu ba idum mavi.
16 Môlô ma hatôm avômalô takatu ba bôk epole yôv. Ma doŋtom môlô ma Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku. Ba intu miŋ nunduviŋ am esak auk nundum kambom ami.
17 *Nômô tiŋiŋ imbiŋ avômalô sapêŋ. Lemimbiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô. Thêlô ma môlôviyaŋ. Ma nôkô ek Wapômbêŋ ba nônêm athêŋ bêŋ êndêŋ kiŋ.
18 *Ma môlô ŋê takatu ba udum ku hamô anyô yaŋ vibiŋ nosopa unim ŋê bêŋbêŋ iniŋ abô. Vi ma yôhôk ma vi ma leŋiŋŋaŋa ma doŋtom nômô thêlô vibiŋ.
19 Ba intu ôyê nena êv vovaŋ oyaŋ hadêŋ môlô takatu ba osopa Wapômbêŋ, êŋ ma numiŋ lôklokwaŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi esak môlô.
20 *Ma môlô udum kambom ba ik môlô ba umiŋ lôklokwaŋ ma tem nebam môlô e? Mi. Udum mavi ba owa vovaŋ oyaŋ, êŋ ma tem Wapômbêŋ lamavi êndêŋ môlô.
21 *Kilisi hawa vovaŋ ek nêm môlô sa. Ma aêŋ iyom ma Wapômbêŋ halam môlô ba hapesaŋ loŋôndê ek nosopa Kilisi vaŋgwam.
22 *"Yani miŋ hadum kambom lôk miŋ hanaŋ abôyaŋ te ami." *Aisaia 53:9*
23 *Ma thêlô enaŋ abôma hathak yani ma doŋtom yani miŋ hanaŋ viyaŋ ami. Êv vovaŋ hadêŋ yani ma doŋtom miŋ hadum nômla ek hawê kambom êŋ viyaŋ ami. Mi. Yani hêv ida hi hadêŋ ôpatu ba hadum abô thêthôŋ anôŋ iyom ek indum anêŋ abô.
24 *Yanida liŋkupik hawa alalôaniŋ kambom hathak alovalaŋaŋsiŋ ek alalô nambôliŋ dômiŋ esak kambom ma namô thêthôŋ iyom. Ma anêŋ bêlêma hadum o mavi.
25 *Sêbôk ma môlô hatôm boksipsip mathaŋô ma lêk ôvô ôlêm unim alaŋ lôk ôpatu ba hayabiŋ môlô.

3

Ŋê ewa i iniŋ abô

1-2 *Ma môlô avi nômô mayaô ba nômô unim anyô vibiŋ ek yani ênjê nena hosopa Wapômbêŋ ba hômô matheŋ. Ku êŋ tem êmbôv yamalô atu ba hapôlik hathak Wapômbêŋ endelêm esopa yani.
3 *Miŋ nubutiŋ lemkadôk ŋauŋ lôk notak mote gol lomaloma lôk noba sôp kêkêlô lomaloma ek numbitak êtôm vuliŋ biŋ ami.
4 Mi. Môlô kapôlômim indum môlô êtôm vuliŋ biŋ. Avi yôhôk labalinena iniŋ sôp takêŋ tem miŋ nema ami ma Wapômbêŋ hayê hatôm nômlate anêŋ vuli bêŋ.
5 Sêbôk ma avi matheŋ takêŋ êv maleŋiŋ hadêŋ Wapômbêŋ ba êmô iniŋ anyô vibiŋ. Êŋ ma loŋôndê êŋ hadum thêlô ibitak vuliŋ biŋ
6 *hatôm Sala. Yani halaŋô yamalô ba halam yani nena anyô bêŋ. Aêŋ ba nômô batôŋ oyaŋ lôk miŋ nôkô ek malaiŋ ami, êŋ ma tem numbitak Sala nali.
7 *Ma anyô aêŋ iyom. Avi iniŋ lôklokwaŋ ma vauna ek anêm ba intu onja auk mavi ba ômô mavi imbiŋ vônim ek Wapômbêŋ

* **2:11:** Gal 5:17,24 * **2:12:** Mat 5:16 * **2:13-15:** Tit 3:1; 1Pi 3:16 * **2:17:** Lom 12:10 * **2:18:** Ep 6:5 * **2:20:** 1Pi 3:14,17 * **2:21:** Mat 16:24; Jon 13:15 * **2:22:** Ais 53:9 * **2:23:** Ais 53:7; 1Pi 3:9 * **2:24:** Ais 53:5-6; Lom 6:11 * **2:25:** Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * **3:1-2:** Ep 5:22 * **3:3:** 1Ti 2:9 * **3:6:** Stt 18:12 * **3:7:** Ep 5:25

endaŋô anêm mek. Mamu luvi tem noja
Wapômbêŋ anêŋ wapôm doŋtom atu ba
nômô lôkmala. Ba intu undum mavi êndêŋ
vônim.

Nômô yôhôk imbiŋ am

8 Yôv. Môlô lôkthô nômô esak auk doŋtom
imbiŋ am. Ma môlô te hawa malaiŋ
ma nônêm yani thêvô. Ma lemimimbiŋ
am êtôm môlôviyaŋ. Lôk lemim injik am
esak ŋê takatu ba ewa malaiŋ ma nômô
maliŋyaô.
9 Wapômbêŋ bôk halam o. Ba intu anyôla
habuliŋ o mena hanaŋ abôma hathak o ma
miŋ nuŋgwik kambom êŋ liliŋ ami ek onja
nôm mavi embeŋ yam.
10-12 *Wapômbêŋ hanaŋ,
“Anyô Bêŋ ma hayê ŋê thêthôŋ
ma lêndôŋ hakyav ek endaŋô thêlôniŋ
mek.
Ma doŋtom mathêlêv hathak ôpatu ba
hadum kambom.
Aêŋ ba opalê atu ba lahaviŋ anêŋ lôkmala
êmô mavi,
ma eyabiŋ dahalaŋ esak abô kambom
ma abôlêk kupik esak abôyaŋ.
Ma nêm i liliŋ esak kambom ma indum
mavi.
Ma endaŋviŋ esak êmbôlêm auk êmô
yôhôk.” *Kapya Yeŋ 34:12-16*

Avômalô mavi atu ba ewa vovaŋ

13 Nôpôviŋ am ek nundum mavi, êŋ ma
opalê hatôm imbuliŋ môlô? Mi.
14 *Ma doŋtom howa malaiŋ hathak
mavi takatu ba hudum ma Wapômbêŋ tem
lamavi esak o. Ba intu
“miŋ ôkô lôk lemmalaiŋ esak ŋê kambom
takêŋ ami.” *Aisaia 8:12*
15 Ma undum ek kapôlôm êmô Anyô Bêŋ
Kilisi vibiŋ. Ma ôpôpêk oda wak nômbêŋ
intu ek anyôla hanaŋ hik o liŋ ma onaŋ bêŋ
esak nôm takatu ba hôêv malem hathak.
16 *Ma ômô maliŋyaô ba onaŋ abô êŋ ma
miŋ otatale avômalô vi ami. Ma ôsô o ba
oya ek anyôla hanaŋ abôma hathak o mena
hathaŋ o hathak hosopa Kilisi, êŋ ma tem
yanida mama.
17 Wapômbêŋ lahaviŋ onja vovaŋ ba intu
hudum mavi ba howa vovaŋ, êŋ ma mavi
anôŋ. Ma doŋtom hudum kambom ba
howa vovaŋ, êŋ ma miŋ mavi ami.
18 Kilisi hawa vovaŋ bôlôŋ te iyom ek injik
kambom anêŋ ku vônô. Anyô thêthôŋ hêv
avômalô kambom sa ek endom i ba ini
êndêŋ Wapômbêŋ. Ik yani vônô hamô pik
ma Lovak Matheŋ hêv lôkmala hadêŋ yani.
19 Vêm ma hi hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô
hadêŋ ŋgôk takatu ba êmô koladôŋ.
20 *Sêbôk ma miŋ thêlô elaŋô Wapômbêŋ
anêŋ abô ami. Yani hanaŋ hadêŋ Noa ek
epesaŋ yeŋ. Ma hamô maliŋyaô ba hayabiŋ
ek thêlô nedaŋô anêŋ abô. Ma doŋtom naju
hatôm baheŋvi ba lahavulô iyom elaŋô ba
intu ŋaŋ hêv i bulubiŋ.
21 Ma ŋaŋ êŋ ma hatôm lavôŋiŋ ek ôpatu
hathik ŋaŋ tem enja bulubiŋ aêŋ iyom. Ma
ŋaŋ êŋ miŋ hathik leŋviŋkupik anêŋ lelaik
vê ami. Mi. Ôpêŋ hathô ida ba haya ek
havak abô haviŋ Wapômbêŋ. Êŋ ma hatôm
Yisu anêŋ haviyô hêv ôpêŋ bulubiŋ.
22 Yisu intu bôk hi malak leŋ ba hamô
Wapômbêŋ baŋ vi anôŋ. Ma aŋela lôk nôm
lôklokwaŋ ma iniŋ lôkliŋyak sapêŋ êmô yani
vibiŋ.

4

Ôpôpêk o ek osopa Wapômbêŋ

1 *Kilisi hawa vovaŋ hamô pik. Ba intu
ôpôpêk oda ma onja auk êŋ iyom. Ôpatu ba
hawa vovaŋ bôk hatak kambom yôv ba
2 hathak hasopa Wapômbêŋ anêŋ la-
haviŋ iyom. Ma miŋ hathak hasopa
avômalô pik iniŋ thethaŋak lomaloma
aleba hama ami.
3 *Sêbôk ma osopa ŋê daluk iniŋ auk
takêntêk, thethaŋak lomaloma lôk inum
waiŋ ba molo ma sek waliliŋ lôk ibi
anyô leŋiŋ hathak auk mayaliv ma kobom
mama takatu ba êv yeŋ hadêŋ ŋgôkba. Bôk
udum lôbôlôŋ ba hatôm.
4 Ma miŋ hôpôviŋ o ba hôsôv halôk lôv
daim bomaŋ atu haviŋ thêlô ami ba intu
thêlô esoŋ kambom ba etatale o.
5 Ma doŋtom tem nindum abô esak yani
atu ba lêk hapôpêk i yôv ek endaŋô ŋê
lôkmala lôk ŋê ŋama iniŋ abô.

* **3:10-12:** Sng 34:12-16 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:20:** Stt 6:1–7:24
* **4:1:** Lom 6:2,7 * **4:3:** Ep 2:2-3

6 Aêŋ ba intu bôk enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô hadêŋ ŋê takatu ba bôk ema yôv. Thêlô bôk ema hatôm avômalô pik lôkthô ma doŋtom Lovak Matheŋ hatôm nêm lôkmala êndêŋ i ek thêlô nêmô lôkmala imbiŋ Wapômbêŋ.

7 *Nômkama lôkthô anêŋ daŋ lêk habobo. Aêŋ ba ôpôpêk o esak auk mavi lomaloma lôk upuk o loŋ ek oteŋ mek.

8 *Leŋiŋhaviŋ i hathak havuliv kambom bêŋ anôŋ siŋ. Ba intu ôpôviŋ o esak kobom leŋhaviŋ i. Êŋ ma nômbêŋ.

9 *Ma noja avômalô êvhaviŋ thô ma miŋ nosa i ami.

10 *Wapômbêŋ habi anêŋ wapôm sam hadêŋ avômalô tomtom. Ba noyabiŋ wapôm takêŋ ek nundum ku esak ek nêm avômalô vi sa.

11 Ma anyôla hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô ma enaŋ katô ma miŋ endela ami. Ma anyôla hêv avômalô sa ma indum esak Wapômbêŋ anêŋ lôklokwaŋ takatu ba hêv hadêŋ yani ek nebam Wapômbêŋ anêŋ athêŋ esak Yisu Kilisi anêŋ ku. Athêŋ bêŋ lôk lôkmaŋgiŋ ma yanida anêŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

Avômalô êvhaviŋ takatu ba ewa vovaŋ

12 Aiyaŋ thêlô miŋ nosoŋ kambom ba nonaŋ nena, “Aisê ba malaiŋ hapôm ya?” Môlô owa vovaŋ hatôm atum hathaŋ môlô ek injik am thô.

13 *Howa vovaŋ hatôm Kilisi ma ômbô o ek waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ hik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma tem môlô nômbô am bêŋ anôŋ.

14 *Môlô ma Kilisi anêŋ avômalô ba Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ lôkmaŋgiŋ lêk hayô hamô môlô. Ba intu anyôla hatatale am, ma Wapômbêŋ lêk lamavi hathak môlô.

15 Ma huik anyô vônô mena howa vani mena hudum kambom lomaloma mena howa ku anêŋ ôv oyaŋ hathak o ba howa vovaŋ bêŋ, êŋ ma miŋ mavi ami.

16 Ma o anyô hôêvhaviŋ Kilisi ba howa vovaŋ miŋ o mama ami. Ômbô Wapômbêŋ esak athêŋ mavi atu ba howa.

17 Ma lêk waklavôŋ hayô ek Wapômbêŋ anêŋ avômalô nindum abô. Alalô atu ba aêvhaviŋ tem ana êmôŋ ek nandum abô. Ma vi atu ba miŋ esopa Wapômbêŋ anêŋ Abô Mavi ami, kikaknena. Vuli alê intu tem neja?

18 “Aêntu malaiŋ ek ŋê thêthôŋ neja bulubiŋ,
ma malê te tem êpôm ŋê daluk lôk ŋê idum kambom?” *Gutpela Sindaun 11:31*

19 Ba intu Wapômbêŋ hadum ek anyôla hawa malaiŋ ma ôpêŋ nêm ida êndêŋ Wapômbêŋ ba indum mavi iyom. Yani hapesaŋ nômkama lôkthô ba intu tem eyabiŋ alalô dedauŋ mavi.

5

Abô ek avaka

1 Ya Pita avaka hatôm môlô vi atu ba alalô anaŋ Kilisi anêŋ vovaŋ bêŋ. Kasana ma Wapômbêŋ tem injik anêŋ deda lôkmaŋgiŋ thô ma alalô lôkthô tem naja iniŋ sam wapôm tomtom. Ba intu yahanaŋ hadêŋ avaka takatu ba êmô haviŋ môlô

2 *nena noyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ba bôk êv hadêŋ môlô hatôm boksipsip anêŋ alaŋ hayabiŋ anêŋ bok. Wapômbêŋ lahaviŋ nena nônêm lêlê esak anêŋ ku takatu ba lahaviŋ nundum. Miŋ môlô popabuk ami. Ma nôpôviŋ am esak ku êŋ. Ma miŋ nôkôkam esak valuseleŋ ami. Mi.

3 *Ômô maliŋyaô ek avômalô nêgê ba nesopa vemgwam. Ma miŋ ombam o esak ŋê atu ba êmô o vibiŋ ami.

4 Ma Alaŋ Bêŋ hayô ma tem onja kuluŋ lôkmaŋgiŋ atu ba tem miŋ imbitak yaôna ami.

Noba kwêv nômô maliŋyaô

5 *Ma anyô muk nômô ŋê bêŋbêŋ vibiŋ aêŋ iyom. Ma avômalô lôkthô neba kwêv nêmô maliŋyaô.

“Wapômbêŋ havôliŋ dôm ek ŋê ebam i,

* **4:7:** Lom 13:11-12 * **4:8:** 1Pi 1:22 * **4:9:** Hib 13:2 * **4:10:** Lom 12:6-8 * **4:13:** Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 * **4:14:** 1Pi 2:20 * **5:2:** Jon 21:15-17; Ap 20:28 * **5:3:** 2Ko 1:24; Plp 3:17; Tit 2:7 * **5:5:** Snd 3:34; Ep 5:21; Jem 4:6 * **5:6:** Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10

ma doŋtom hêv anêŋ wapôm hadêŋ ŋê êmô
maliŋyaô.” *Gutpela Sindaun 3:34*

6 *Aêŋ ba nômô maliŋyaô êmô yani baŋ
lôklokwaŋ vibiŋ ek anêŋ waklavôŋ ma tem
nêm môlô liŋ.
7 *Wapômbêŋ lahiki hathak môlô ba intu
nônêm unim malaiŋ lôkthô ni êndêŋ yani.

Uŋgwik vovak lôklokwaŋ

8 *Nupuk am loŋ ba nôŋgwêk lêlê. Ôpatu
ba lamaniŋ ek môlô ma Sadaŋ atu ba
kapôŋôŋô inaŋ avuŋ laion ba habôlêm
môlô haveŋ ek esaŋ ba enjaŋ lêvôkê.
9 *Hoyala nena vovaŋ êŋ intu lêk hapôm
môlôviyaŋ anêŋ pik êntêk ba intu nobaloŋ
unim ôêvhaviŋ loŋ ma uŋgwik vovak
lôklokwaŋ esak yani.
10 Ma tem noja vovaŋ bidoŋ oyaŋ. Ma
Wapômbêŋ ôpatu ba hêv môlô wapôm ba
halam môlô hathak Kilisi ek nômô anêŋ
lôkmaŋgiŋ atu ba tem êmô wak nômbêŋ intu
sapêŋ, yani tem epesaŋ môlô esak loŋbô
ba nêm lôklokwaŋ ma embatho môlô loŋ
lôk indum môlô numiŋ majaŋ êtôm landiŋ
havaloŋ unyak loŋ.
11 Wapômbêŋ ma lôkmaŋgiŋ hatôm wak
nômbêŋ intu êŋ sapêŋ. Avanôŋ.

Abô anêŋ daŋ

12 *Silas, ôpatu ba hêv ya sa bêŋ anôŋ ba
yahayê hatôm yenaŋ aiyaŋ hato yenaŋ auk
lôkthô halôk kapya bidoŋ êntêk. Yahanaŋ
lôklokwaŋ hadêŋ môlô nena auk nômbêŋ
êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm avanôŋ
ek yambatho môlô loŋ. Ba intu numiŋ
lôklokwaŋ.
13 *Avi atu ba hamô Babilon ma bôk elam
yani yôv haviŋ môlô, yani lôk yenaŋ okna
Mak êv iniŋ leŋiŋmavi hadêŋ môlô.
14 Nokam am tomtom esak kobom
leŋhaviŋ i. Yôhôk êmô imbiŋ môlô atu ba
ômô haviŋ Kilisi.

---

* **5:7:** Mat 6:25-30 * **5:8:** 1Te 5:6 * **5:9:** Ep 6:11-13; Jem 4:7 * **5:12:** Ap 12:2,25; 13:13; 15:22,37-40 * **5:13:** Ap 12:2; 2Ti 4:11

Pita
anêŋ kapya yaŋ
Abô môŋ

Aposel Pita hato kapya êntêk. Yani havatho ŋê êvhaviŋ loŋ ek nêmô matheŋ. Ma hanaŋ ek nindum ku ek neyala Kilisi mavi. Hato ek neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ takatu ba êmô avômalô êvhaviŋ kapô. Lôk hato nena Kilisi tem endelêm ba leŋiŋimbi nôm êŋ ba nêmô thêthôŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 67 AD la.

Pita hêv lamavi

1 Ya Saimon Pita, Yisu Kilisi anêŋ anyô ku
ma aposel atu yahato kapya êntêk hadêŋ
avômalô takatu ba bôk êvhaviŋ yôv. Ma
alalôaniŋ Wapômbêŋ da lôk Yisu Kilisi atu
ba êv môlô bulubiŋ intu thêthôŋ. Ba
yêlôaniŋ êvhaviŋ ma anêŋ vuli bêŋ hatôm
môlônim ôêvhaviŋ.
2 Bôk oyala Wapômbêŋ lo alalôaniŋ Anyô
Bêŋ Yisu Kilisi ba wapôm lo labali êmbôlô
môlô kapôlômim siŋ.

Loŋôndê nindumbak mavi

3 Yani ma lôkmaŋgiŋ anêŋ ôdôŋ ba hamô
batôŋ oyaŋ ba halam alalô. Anêŋ lôklokwaŋ
ma halêm anêŋ Wapômbêŋ ba hêv nômkama
lôkthô hadêŋ alalô ek nasopa anêŋ lahaviŋ
ba namô lôkmala.
4 Ba intu habutiŋ abô ba abô êŋ ma
lôkmaŋgiŋ ba anêŋ vuli ma bêŋ ek epole
alalô vê ênjêk pik anêŋ palê ôvathek atu ba
halêm anêŋ thethaŋak ek nambitak êtôm
Wapômbêŋ da.
5 Ba intu ôpôviŋ o esak êvhaviŋ ek ômbôlô
nôm takêntêk, ômô batôŋ oyaŋ lôk onja auk
katô
6 *ma upuk o loŋ lôk umiŋ lôklokwaŋ lôk
osopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ
7 lôk undum mavi êndêŋ mamuyaŋ ma
lemimbiŋ avômalô
8 ek nôm takêntêk indumbak ni ba ni ek
indum ku endeba injik anôŋ ek onja auk
katô esak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi.
9 Anyôla hêv yak hathak nôm takêntêk
ma hatôm anyô mabapu lôk mapusip ba
bôk êvôkwiŋ anêŋ kambom yôv ma doŋtom
lapaliŋ.
10 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô nôpôviŋ am ek
nundum nôm takêŋ ek injik thô nena
Wapômbêŋ bôk halam môlô ba habi baŋ
hayô hêk môlô ba tem miŋ nônêm yak ami.
Milôk.
11 Ma Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ tem êmbôlô môlô esak anêŋ wapôm ba
enja môlô thô ek numbitak nôyô anêŋ loŋ
lôkliŋyak atu ba anêŋ daŋ mi.

Nodaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ

12 Môlô bôk oyala nôm takêŋ sapêŋ ba bôk
olaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ ba ôêv
haviŋ lôklokwaŋ. Ma doŋtom yahavatho
môlô loŋ lôbôlôŋ hathak abô êŋ ek miŋ
môlô lemimpaliŋ ami.
13-14 *Kasana ma yenaŋ unyak kudum
tem neja vê hatôm alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu
Kilisi hik thô hadêŋ ya. Ba intu yahamô
unyak kudum êntêk ek yandum yenaŋ ku
katô ek yaŋgik môlônim auk liŋ iyom.
15 Ma yaleŋvidoŋ ek waklavôŋ atu ba
yaha ma tem môlô lemimimbi esak abô
nômbêŋ atu ba bôk yahanaŋ.
16 *Yêlô bôk ayê anêŋ lôkmaŋgiŋ hathak
yêlô maleŋiŋ ba intu anaŋ hadêŋ môlô
nena alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu anêŋ
lôklokwaŋ ma bêŋ anôŋ ba tem endelêm
esak loŋbô. Ba yêlô miŋ abi môlô lemim
hathak kukuthiŋ êntêk ami.
17 *Yani hawa deda lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ
halêm anêŋ Kamik Wapômbêŋ. Ma kaêk te
halam yani hêk Deda Lôkmaŋgiŋ ba hanaŋ
nena, “Ôpêntêk ma yenaŋ okna atu ba
yaleŋhaviŋ videdauŋ. Ma ya kapôlôŋ mavi
hathak yani.”
18 Yêlô amô dumlolê matheŋ haviŋ yani ma
alaŋô abô êŋ halêm anêŋ leŋ.
19 Ma yêlô ayala nena plopet iniŋ abô
ma avanôŋ ba intu nodaŋô abô êŋ katô ba
nosopa endeba wak ipup lôk vuliŋ lôkbôk
imbi êndôk môlô kapôlômim. Abô êŋ ma
hatôm wak hapup ba habi deda halôk loŋ
momaŋiniŋ ek nômô mavi.

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:13-14:** Jon 21:18-19; 2Ko 5:1 * **1:16:** Mat 17:1-5 * **1:17:** Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35
* **1:20-21:** 2Ti 3:16; 1Pi 1:11-12

20-21 *Ba auk bêŋ atu ba noyala ma aêntêk. Miŋ anyô da iniŋ auk ba enaŋ abô plopet ami. Mi. Lovak Matheŋ hadum ku ba hêv Wapômbêŋ anêŋ abô ba enaŋ bêŋ. Ba plopet iniŋ abô ma miŋ thêlôda iniŋ auk ami. Mi.

2

Wapômbêŋ tem imbuliŋ kêdôŋwaga abôyaŋ

1 *Ma doŋtom kêdôŋwaga abôyaŋ doho tem nêmô môlô malêvôŋ êtôm plopet abôyaŋ doho bôk êmô avômalô bôsêbôk malêvôŋ. Ma tem nimbi môlô lemim liŋ esak auk lokbaŋ ba nimbuliŋ môlônim ôêvhaviŋ. Ma iniŋ auk êŋ tem indumbak endeba nêpôlik esak alaŋ atu ba bôk hêv i vuli yôv. Aêŋ ba kasana ma Wapômbêŋ tem imbuliŋ i.

2 Ma avômalô bêŋ anôŋ tem nesopa iniŋ auk ba nindum sek lôk mama lomaloma endeba avômalô daluk nêgê ba nenaŋ abôma esak Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.

3 Thêlô maleŋkilik ek neja nômkama bêŋ anôŋ. Ba tem nenaŋ abôyaŋ lôk nimbi môlô lemim ek neja môlônim valuseleŋ. Sêbôk ma Wapômbêŋ hanaŋ nena tem thêlô nema ba yani miŋ hêk sôm ami. Ba intu tem imbuliŋ thêlô. Avanôŋ.

4 *Ma anêŋ aŋela idum kambom ba hatak i halôk loŋ atum ba havaloŋ i loŋ hamô lôv momaŋiniŋ endeba nindum abô am. Ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyaŋ ami.

5 *Ma avômalô bôsêbôk takatu ba bôk êdô Wapômbêŋ ma hêv ŋaŋbô ba habuliŋ i ma miŋ hêv thêlô vê ba i oyaŋ ami. Mi. Hêv Noa ôpatu ba hanaŋ abô thêthôŋ lôk avômalô baheŋvi ba lahavulô iyom bulubiŋ.

6 *Ma hanaŋ ba atum hathaŋ Sodom lo Gomola ba kabukla ba ema ek avômalô nêgê nena avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbêŋ ami tem neja malaiŋ.

7-8 *Ma Lot anyô thêthôŋ atu ba hamô haviŋ avômalô takatu ba êvôliŋ dômiŋ ek Wapômbêŋ anêŋ abô ma hayê lôk halaŋô thêlôniŋ thethaŋak lo kambom lomaloma. Ba yani lamalaiŋ lôk lahiki bêŋ ba Wapômbêŋ hêv yani iyom bulubiŋ.

9 Anyô Bêŋ bôk hadum nôm takêŋ yôv. Ba intu tem nêm avômalô takatu ba esopa yani bulubiŋ esak malaiŋ lomaloma. Ma embaloŋ ŋê leŋôndôŋ kôtôŋ sapêŋ loŋ ba neja vovaŋ êmô endeba waklavôŋ nindum abô.

10 *Avanôŋ biŋ. Ŋê êŋ esopa leŋviŋkupik anêŋ thethaŋak lelaik lomaloma ba êpôlik hathak ŋê bêŋbêŋ iniŋ abô ma tem neja vovaŋ bêŋ ek avômalô vi. Ŋê takêŋ êv ida liŋ lôk leŋôndôŋ kôtôŋ. Ma miŋ êkô ek nenaŋ abôma esak aŋela lôk athêŋ takatu ba êmô malak leŋ ami.

11 *Aŋela ma iniŋ lôklokwaŋ bêŋ ba hamôŋ. Ma doŋtom miŋ êmô Wapômbêŋ anêŋ loŋ hadum abô ba etatale ŋê lôkmaŋgiŋ takêŋ ami. Mi.

12 *Ma doŋtom kêdôŋwaga abôyaŋ takêŋ ethak enaŋ abôma hathak auk takatu ba miŋ eyala ami. Thêlô hatôm alim lomaloma takatu ba iniŋ auk mi ba evaloŋ i loŋ ek nijik i vônô ma thêlô intu tem mi aêŋ iyom.

13 Thêlô êv vovaŋ hadêŋ avômalô vi ma Anyô Bêŋ tem injik vovaŋ êŋ liliŋ. Waklêvôŋ biŋ ma thêlô miŋ mama ami ma leŋiŋmavi hathak nindum iniŋ thethaŋak lomaloma. Thêlô eyaŋ nôm haviŋ môlô ba leŋiŋmavi hathak iniŋ kambom ma doŋtom thêlô ma hatôm nôm palê lôk lelaik.

14 Ma thêlô maleŋiŋkilik ba idum sek haviŋ avi wak nômbêŋ intu ma miŋ etak ami. Ma êvôv avômalô takatu ba iniŋ êvhaviŋ pulusikna ek nesopa i. Thêlô bôk êdôŋ i yôv hathak auk nêbôv valuseleŋ lôk nômkama mavi ênjêk avômalô vi. Wapômbêŋ bôk hanaŋ yôv nena tem imbuliŋ i.

15 *Ma thêlô bôk etak loŋôndê thêthôŋ ba eveŋ mayaliv ba esopa Beo nakaduŋ Balam, ôpatu ba lahaviŋ kambom anêŋ vuli.

16 *Ma bok doŋki abôlêk putup ma

* **2:1:** Mat 24:11; Jut 4 * **2:4:** Jut 6 * **2:5:** Stt 6:5–8:19; 2Pi 3:6; Hib 11:7; 1Pi 3:20 * **2:6:** Stt 19:24; Jut 7 * **2:7-8:** Stt 19:1-16 * **2:10:** Jut 7-8,16 * **2:11:** Jut 9 * **2:12:** Jut 10 * **2:15:** Nam 22:7; Jut 11; ALK 2:14 * **2:16:** Nam 22:28-35

doŋtom hanaŋ abô hatôm anyô ba hayanda plopet Balam êŋ ek nêm anêŋ auk molo atu vê.
17 *Thêlô ma hatôm ŋaŋma, ma doŋtom hamoma. Wak hêk sawa daim ba thêlô ma hatôm buliv lelaik ba avômalô leŋiŋmavi. Ma doŋtom lovak hayuv vôkê. Aêŋ ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ loŋ momaŋiniŋ kambom anôŋ ek thêlô.
18 Thêlô ebam i hathak abô takatu ba anêŋ anôŋ mi. Ma avômalô êvhaviŋ lukmuk takatu ba bôk etak ŋê daluk iniŋ auk ba ik kapôlôŋiŋ liliŋ, ma doŋtom ibi thêlô leŋiŋ hathak pik anêŋ thethaŋak lomaloma ba êvôv i hatup.
19 Thêlô ibutiŋ abô ba enaŋ nena, “Yêlô tem napole môlônim yak vê.” Ma doŋtom bumalô bôbô bôk eto abô hathak ŋê takêŋ nena, “Thêlôda iniŋ alaŋ hamô ba alaŋ êŋ ma kambom takatu ba havaloŋ i loŋ ek imbuliŋ i.”
20 *Opalêla takatu ba bôk eyala Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ ba êsôv hêk lelaik pik êntêk ba i vêm ma idum hathak loŋbô aleba evaloŋ i, êŋ ma tem nêmô kambom anôŋ ek bôsêbôk.
21 *Avômalô takatu ba êthôŋ loŋôndê thêthôŋ paliŋ tem nêmô mavi ek avômalô takatu ba eyala Wapômbêŋ anêŋ abô matheŋ takatu ba hêv hadêŋ i ma doŋtom êvôliŋ dômiŋ.
22 Abô bute bôk hanaŋ avanôŋ hathak i nena,
“Avuŋ te hamoteŋ ma havôhi hayaŋ anêŋ moteŋ hathak loŋbô.” *Gutpela Sindaun 26:11*
Ma buyaŋ hanaŋ nena,
“Bok te hathik i ba mabuŋ mavi ma hathak havôhi hik tumutum hathak loŋbô.”

3

Kapya êntêk anêŋ ôdôŋ

1 Aiyaŋ thêlô, yenaŋ kapya yaŋ sêbôk lôk yaŋ êntêk ma yahato luvi hathôk ek môlô ek yaŋgik môlônim auk liŋ esak auk mabuŋ.
2 *Yaleŋhaviŋ nena abô môŋ taksêbôk ba plopet matheŋ enaŋ lôk abô majaŋ takatu ba Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ bôk hêv ba yêlô môlônim aposel anaŋ hadêŋ môlô ma nobaloŋ loŋ.

Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ

3 *Odaŋô katô. Pik lo leŋ anêŋ daŋ ma ŋê abôma tem nêlêm nêyô ek môlô ba nesopa ida iniŋ thethaŋak ba nenaŋ abôma loma-loma nena,
4 * “Bôk ibutiŋ abô yôv nena Kilisi tem endelêm. Ma alalôaniŋ kamik aposel bôk ema yôv. Ma anêŋ anôŋ êsê? Ôŋgô. Môŋ anôŋ sêbôk ba Wapômbêŋ hapesaŋ pik êntêk aleba lêk ma nôm êŋ miŋ habitak ami.”
5 *Thêlô bôk etak abô taksêbôk ba Wapômbêŋ hanaŋ ba leŋ habitak. Ma hawa ŋaŋ ba hapesaŋ pik ma hasuŋ ŋaŋ ba pik moma habitak hêk.
6 *Vêm ma hawa ŋaŋ êŋ ba hasuŋ hayô pik vôv ba habuliŋ nômkama sapêŋ.
7 Ma abô êŋ ma Wapômbêŋ da hanaŋ ba bôk hatak wak te yôv ek êmbôk pik lo leŋ êntêk. Ma hayabiŋ waklavôŋ nindum abô ek imbuliŋ avômalô takatu ba miŋ esopa yani ami.
8 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, miŋ lemimpaliŋ abô êntêk ba tem yanaŋ ami. Anyô Bêŋ hayê sondabêŋ 1,000 ma hatôm wak te iyom ma wak te iyom ma hatôm sondabêŋ 1,000.
9 *Ba intu Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek alalô nande kapôlôŋiŋ liliŋ ek miŋ nanêm yak ami. Lôk miŋ hapôviŋ abô takatu ba habutiŋ ami haleba avômalô esoŋ nena yani hasau la.
10 *Ma waklavôŋ atu ba Yisu endelêm ma tem êtôm anyô vani. Ma diŋdiŋ bêŋ tem indili leŋ ba nômkama takatu ba hamô leŋ tem imbuliŋ ba atum esaŋ. Ma pik lôk anêŋ nômkama sapêŋ tem ende liliŋ ba êmô oyaŋ.
11-12 Ma nômkama lôkthô tem imbuliŋ aêŋ iyom. Aêŋ ba tem umbitak anyô aisê? Ba intu oyabiŋ Wapômbêŋ anêŋ waklavôŋ endelêm ba ômô matheŋ ma osopa Wapômbêŋ anêŋ abô ek waklavôŋ êŋ êlêm ketheŋ. Wak êŋ ma tem atum esaŋ

* **2:17:** Jut 12-13 * **2:20:** Mat 12:45 * **2:21:** Luk 12:47-48 * **3:2:** Jut 17 * **3:3:** 1Ti 4:1; Jut 18 * **3:4:** Mat 24:48 * **3:5:** Stt 1:6-9 * **3:6:** Stt 7:11; 2Pi 2:5 * **3:8:** Sng 90:4 * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4 * **3:10:** Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1Te 5:2

leŋ ba nôm takêŋ tem vovaŋ indiŋ i ba nipulusik.

13 *Ma doŋtom Wapômbêŋ bôk habutiŋ abô yôv ba intu alalô nayabiŋ leŋ lo pik lukmuk atu ba tem imbitak êtôm ŋê thêthôŋ iniŋ loŋ.

Abô anêŋ daŋ

14 Aiyaŋ thêlô, môlô lêk oyabiŋ nôm takêŋ ba intu nôpôviŋ am ek Wapômbêŋ ênjê nena môlô ŋê mabuŋ lôk lelaik mi ek nômô labali imbiŋ yani.

15 *Lemimbi abô êntêk. Anyô Bêŋ hamô maliŋyaô ek avômalô nedaŋô anêŋ abô ek nêm i bulubiŋ. Wapômbêŋ bôk hêv auk êŋ hadêŋ alalôaniŋ aiyaŋ anôŋ Pol ba intu hato abô hadêŋ alalô.

16 Yani hato hathak nôm takêŋ lôkthô halôk anêŋ kapya. Vi ma auk lôkmaŋgiŋ ba malaiŋ ek avômalô neyala. Ma avômalô doho iniŋ auk ma pulusikna lôk mayaliv ba iluviŋ Pol anêŋ abô hatôm bôk iluviŋ Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba eto ba intu tem neja malaiŋ.

17 *Aiyaŋ thêlô, môlôda bôk oyala auk takêntêk. Aêŋ ba noyabiŋ am ek ŋê kambom takatu ba iniŋ auk ma lokbaŋ ek miŋ nêbôv môlô vê ênjêk pik thekthek êntêk ba lêk umiŋ ami.

18 Ma nundumbak esak wapôm lôk auk mavi hathak Anyô Bêŋ Yisu Kilisi alalôaniŋ bulubiŋ. Nanêm yani liŋ êndêŋ êntêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

* **3:13:** Ais 65:17; 66:22; ALK 21:1,27 * **3:15:** Lom 2:4 * **3:17:** Mak 13:33; 1Ko 10:12

Jon
anêŋ kapya môŋ
Abô môŋ

Sebedi namalô aposel Jon hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ. Kêdôŋwaga abôyaŋ bôk êlêm ba enaŋ nena dahôlôŋ ma nôm mavi ma kupik ma kambom ba thai ma nôm lokwaŋju. Ba enaŋ nena Kilisi anêŋ dahô iyom intu halêm anêŋ leŋ ma anêŋ kupik ma miŋ Kilisi ami. Ma enaŋ nena kupik hatôm idum kambom ma dahô ma mabuŋ mavi denaŋ. Jon halaŋô abôyaŋ êŋ ba intu hato kapya êntêk ek thêlô neyabiŋ i esak abôyaŋ takêŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 85 lo 95 AD malêvôŋ doho la.

Abô lôkmala halêm yaiŋ

1 *Yêlô ato hathak Abô atu ba hêv lôkmala ba hêk hadêŋ sêbôk atu ba môŋ anôŋ. Yêlô bôk alaŋô lôk ayê hathak maleŋiŋ lôk atitiŋ ba baheŋiŋ hasôm haviŋ.

2 *Lôkmala êŋ bôk habitak yaiŋ ba yêlô ayê ba ik loŋ ba intu anaŋ abô hathak lôkmala atu ba nêmô wak nômbêŋ intu sapêŋ bêŋ hadêŋ môlô. Bôk hamô haviŋ Lambô vêm ma hik i thô hadêŋ yêlô.

3 Nômkama takatu ba yêlô bôk ayê lôk alaŋô yôv ma lêk anaŋ bêŋ hadêŋ môlô ek nômô esak doŋtom imbiŋ yêlô. Avanôŋ biŋ nena alalô lêk amô hathak doŋtom haviŋ Lambô lo Namalô Yisu Kilisi.

4 *Yêlô ato abô takêntêk ek alalô lôkthô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ êmô kapôlôŋiŋ siŋ.

Alalô nambeŋ Wapômbêŋ anêŋ deda kapô

5 *Abô takatu ba bôk alaŋô anêŋ yani, êntêk yêlô anaŋ bêŋ hadêŋ môlô nena Wapômbêŋ ma deda ba momaŋiniŋ la miŋ hamô haviŋ yani ami. Mi.

6 *Alalô anaŋ nena amô hathak doŋtom haviŋ yani ma doŋtom aveŋ momaŋiniŋ denaŋ, êŋ ma anaŋ abôyaŋ ba miŋ asopa abô avanôŋ ami.

7 Ma doŋtom alalô aveŋ deda kapô hatôm yani hamô deda kapô, êŋ ma alalô amô hathak doŋtom haviŋ i. Ma Namalô Yisu anêŋ thalaleŋ hathak havôkwiŋ alalôaniŋ kambom lôkthô vê.

8 *Alalô anaŋ nena kambom miŋ hamô alalô kapôlôŋiŋ ami, êŋ ma asau alalôda ba abô avanôŋ miŋ hamiŋ alalô kapôlôŋiŋ ami.

9 Alalô anaŋ alalôaniŋ kambom bêŋ ma yani ma anyô thêthôŋ ba abô takatu ba hanaŋ ma tem indum ba injik anôŋ ba intu tem nêm kambom takêŋ vê ma êmbôkwiŋ alalôaniŋ lelaik lôkthô.

10 Aêŋ ba alalô anaŋ nena miŋ bôk adum kambom te ami, êŋ ma adum yani hatôm anyô abôyaŋ ba anêŋ abô miŋ hamiŋ alalô kapôlôŋiŋ ami.

2

Yisu, anyô hêv alalô thêvô

1 *Yenaŋ avômena, yahato abô takêntêk hadêŋ môlô ek miŋ nundum kambom ami. Ma anyôla hadum kambom, êŋ ma alalôaniŋ anyô hêv alalô thêvô hamô ba hathak hanaŋ abô haviŋ Lambô ek hêv alalô bulubiŋ. Yani ma Yisu Kilisi ôpatu ba thêthôŋ anôŋ.

2 *Yani hêv i hatôm da ek alalôaniŋ kambom anêŋ malaiŋ miŋ êpôm alalô ami. Ma yani miŋ hadum ku êŋ ek nêm alalô iyom sa ami. Mi, hadum ek nêm avômalô pik sapêŋ sa.

3 Alalô asopa anêŋ abô balabuŋ, êŋ ma hik thô nena ayala yani.

4 Anyôla hanaŋ nena, “Yahayala Wapômbêŋ” ma doŋtom miŋ hasopa anêŋ abô balabuŋ ami, êŋ ma anyô abôyaŋ ba abô avanôŋ miŋ hamiŋ ôpêŋ kapô ami.

5 *Ma doŋtom anyôla hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô, êŋ ma avanôŋ biŋ nena Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ hik anôŋ hamiŋ yani kapô. Aêŋ ba intu ayala nena alalô amô haviŋ yani.

6 Anyôla hanaŋ nena, “Yahamô haviŋ Wapômbêŋ”, êŋ ma esopa Yisu vaŋgwam.

Balabuŋ leŋimbiŋ iviyaŋ

* **1:1:** Jon 1:1 * **1:2:** Jon 1:14 * **1:4:** Jon 16:24 * **1:5:** 1Ti 6:16; Jem 1:17 * **1:6:** 1Jon 2:4 * **1:8:** Sng 32:5; Snd 28:13 * **2:1:** Hib 7:25-26 * **2:2:** Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jon 4:10 * **2:5:** Jon 14:21,23 * **2:7:** Jon 13:34; 2Jon 5-6

7 *Aiyaŋ thêlô, balabuŋ atu ba yahato hadêŋ môlô ma miŋ balabuŋ lukmuk ami. Mi, balabuŋ bô ba bôk hamô haviŋ môlô môŋ anôŋ. Balabuŋ bô êŋ ma abô atu ba bôk olaŋô yôv.
8 *Ma doŋtom balabuŋ bô êŋ ma hatôm balabuŋ lukmuk haviŋ ek malê nena hik anôŋ hamiŋ yani lôk môlô ba momaŋiniŋ lêk hale ba hi ma deda anôŋ lêk habi hayô yôv.
9 *Opalê atu ba hanaŋ nena hamô deda kapô ma doŋtom hapôlik ek iviyaŋ, êŋ ma hamô momaŋiniŋ denaŋ.
10 *Ma opalê atu ba lahaviŋ iviyaŋ hamô deda kapô ba nômlate miŋ hamô yani kapô ek indum yani nêm yak ami.
11 *Ma doŋtom opalê atu ba hapôlik ek iviyaŋ ma yani hamô momaŋiniŋ kapô ba momaŋiniŋ habuliŋ yani madaluk ba intu hasimô haveŋ ba miŋ hayala loŋ atu ba hi ami.
12 Avômena, hathak yani anêŋ athêŋ bôk hêv môlônim kambom vê yôv ba intu yahato hadêŋ môlô.
13 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêŋ môŋ anôŋ yôv ba intu yahato hadêŋ môlô.
Anyô muk, môlô bôk lovak ba ômô Sadaŋ atu lu yôv ba intu yahato hadêŋ môlô.
Avômena, bôk oyala Lemambô yôv ba intu yahato hadêŋ môlô.
14 Kamik thêlô, bôk oyala ôpatu ba hamô hadêŋ môŋ anôŋ yôv ba intu yahato hadêŋ môlô.
Anyô muk, môlô othak umiŋ lôklokwaŋ lôk ovaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ba intu lovak ba ômô Sadaŋ atu lu yôv. Aêŋ ba intu yahato hadêŋ môlô.

Miŋ lemimbiŋ nômkama pik ami

15 *Miŋ lemimbiŋ kobom pik lôk anêŋ nômkama ami. Ôpatu ba lahaviŋ kobom pik ma miŋ lahaviŋ Lambô ami.
16 *Pik anêŋ nômkama sapêŋ lôk anêŋ alak lôk maleŋkilik lôk habôi hathak anêŋ nômkama miŋ halêm anêŋ Lambô ami. Mi, pik anêŋ.
17 *Pik lôk anêŋ alak lêk hadum ek nêm yak, ma doŋtom ôpatu ba hasopa Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ tem êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Anyô hapôlik ek Kilisi

18 *Yenaŋ avômena, waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo. Ma môlô bôk olaŋô nena anyô hapôlik ek Kilisi atu tem êlêm. Ma lêk bêŋ anôŋ êlêm yôv. Ba intu ayala nena waklavôŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo.
19 *Bôk thêlô êmô haviŋ alalô ma doŋtom lêk etak ba i. Thêlô miŋ alalôaniŋ te ami. Thêlô ma alalôaniŋ ma tem miŋ netak alalô ami. Ma doŋtom etak alalô ma hik thô nena thêlô ma miŋ alalôaniŋ te ami.

20 *Ma doŋtom Anyô Matheŋ Yisu bôk hêv Lovak Matheŋ hadêŋ môlô yôv ba intu môlô lôkthô oyala abô avanôŋ.
21 Miŋ yahakô nena môlô ôthôŋ abô avanôŋ paliŋ ba yahato abô takêntêk hadêŋ môlô ami. Mi, môlô bôk oyala yôv ma abôyaŋ miŋ hamô abô avanôŋ kapô ami. Ba intu yahato hadêŋ môlô.
22 *Opalê intu anyô abôyaŋ? Ôpatu ba hanaŋ nena Yisu ma miŋ Mesaya ami. Yani êŋ intu anyô hapôlik ek Kilisi ma havôliŋ dôm hadêŋ Lambô lo Nakaduŋ.
23 *Ôpatu ba havôliŋ dôm hadêŋ Nakaduŋ miŋ hamô haviŋ Lambô ami. Ma doŋtom ôpatu ba hanaŋ anêŋ hêvhaviŋ Nakaduŋ bêŋ, êŋ ma hamô haviŋ Lambô aêŋ iyom.
24 Noyabiŋ am ek abô takatu ba bôk olaŋô hadêŋ môŋ anôŋ ma nobaloŋ loŋ lôklokwaŋ. Abô êŋ hamô haviŋ môlô, êŋ ma tem nômô imbiŋ Nakaduŋ lo Lambô aêŋ iyom.
25 Ma yani bôk havak abô yôv haviŋ alalô nena tem nêm lôkmala atu ba nêmô wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ alalô.
26 Yahato abô takêntêk hadêŋ môlô hathak ŋê takatu ba idum ek nesau môlô.

* **2:8:** Jon 1:9; Lom 13:12 * **2:9:** 1Jon 4:20 * **2:10:** Lom 14:13 * **2:11:** Jon 12:35 * **2:15:** Lom 8:7 * **2:16:** Lom 13:14 * **2:17:** Mat 7:21 * **2:18:** Mat 24:5,24; 2Jon 7 * **2:19:** Ap 20:30 * **2:20:** 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Jon 2 * **2:22:** 1Jon 4:3; 2Jon 7 * **2:23:** Jon 5:23; 1Jon 4:15; 5:1 * **2:27:** Jon 16:13

27 *Kilisi bôk hêv Lovak Matheŋ hadêŋ môlô ba hamô haviŋ môlô denaŋ. Ma Lovak Matheŋ êŋ hathak hadôŋ môlô hathak nômkama lôkthô ma anêŋ abô ma avanôŋ iyom ma abôyaŋ mi. Aêŋ ba miŋ notak anyôla ek êndôŋ môlô esak loŋbô ami. Mi, nosopa auk takatu ba Lovak Matheŋ hadôŋ môlô nena nômô Yisu kapô.
28 Yenaŋ avômena, nômô imbiŋ yani thêthô ek waklavôŋ yani hale halêm ma tem numiŋ lôklokwaŋ ma mama mi ênjêk yani ma.
29 *Môlô bôk oyala yôv nena yani ma anyô thêthôŋ lôk oyala haviŋ nena opalêla takatu ba êmô thêthôŋ ma bôk ibitak Wapômbêŋ nali yôv.

3

Alalô ma Wapômbêŋ nali

1 *Kamik Bêŋ lahaviŋ alalô bomaŋ anôŋ ba intu halam alalô nena anêŋ nali. Avanôŋ biŋ nena alalô ma anêŋ nali. Ma avômalô pik miŋ bôk eyala yani ami ba intu miŋ eyala alalô ami.
2 *Aiyaŋ thêlô, alalô ma lêk Wapômbêŋ anêŋ nali. Ma embeŋ yam ka tem alalô nambitak aisê? Injo, Wapômbêŋ miŋ hik thô ami denaŋ ba intu athôŋ paliŋ. Ma doŋtom waklavôŋ yani endelêm ma tem alalô nagê anêŋ lôkmaŋgiŋ thô êtôm atu ba yani hamô. Ba intu nayala nena alalô tem nambitak êtôm yanida.
3 Avômalô sapêŋ atu ba êv maleŋiŋ ek yani ethak epesaŋ kapôlôŋiŋ ek nimbitak mabuŋ mavi êtôm yani atu ba mabuŋ mavi.
4 Ŋê takatu ba idum kambom thêthô ma êvôliŋ dômiŋ ek abô balabuŋ. Avanôŋ, kambom anêŋ ôdôŋ nena êvôliŋ dômiŋ hathak abô balabuŋ.
5 *Môlô oyala nena Kilisi halêm pik ek nêm alalôaniŋ kambom vê, ma yanida ma kambom mi.
6 Ôpatu ba hamô haviŋ yani miŋ hadum kambom thêthô ami. Ma ôpatu ba hadum kambom thêthô miŋ bôk hayê lo hayala yani ami.
7 Yenaŋ avômena, noyabiŋ am ek anyôla miŋ esau môlô ami. Ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani ma thêthôŋ hatôm Kilisi atu ba thêthôŋ.
8 *Sadaŋ bôk hadum kambom hadêŋ môŋ anôŋ ba halêm. Ba intu ôpatu ba hadum kambom thêthô, êŋ ma Sadaŋ anêŋ. Ba intu Wapômbêŋ Nakaduŋ halêm pik ek imbuliŋ Sadaŋ anêŋ ku.
9 *Ôpatu ba bôk habitak Wapômbêŋ nakaduŋ yôv miŋ hadum kambom thêthô ami ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ yaŋvêk hamiŋ yani kapô. Yani bôk habitak Wapômbêŋ nakaduŋ yôv ba intu miŋ hatôm indum kambom thêthô ami.
10 Ba intu yêlô ayala nena Wapômbêŋ anêŋ nali ma opalêla ma Sadaŋ anêŋ ma opalêla. Ŋê takatu ba miŋ idum kobom thêthôŋ ami lôk miŋ leŋiŋhaviŋ iviyaŋ ami, thêlô ma miŋ Wapômbêŋ anêŋ nali ami.

Lemimbiŋ môlôviyaŋ

11 *Abô atu ba bôk môlô olaŋô môŋ anôŋ yôv nena môlô lemimimbiŋ môlôviyaŋ.
12 *Ma miŋ nosopa Kain ami. Yani ma ŋgôk kambom atu anêŋ ba hik yaŋ molok vônô. Ma hik eka? Ek malê nena hathak hadum kambom ma yaŋ molok hathak hadum mavi.
13 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, avômalô pik êpôlik ek môlô ma miŋ nosoŋ ami.
14 *Alalô leŋiŋhaviŋ iviyaŋ, êŋ ma hik thô nena bôk atak ŋama ma lêk awa lôkmala yôv. Ma doŋtom ôpatu ba miŋ lahaviŋ iviyaŋ ami ma ŋama havaloŋ yani loŋ denaŋ.
15 *Ŋê takatu ba êpôlik hathak iviyaŋ ma hatôm ŋê ik anyô vônô. Ma môlô oyala nena ŋê ik anyô vônô tem miŋ nêmô lôkmala êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ami.
16 *Yisu hêv anêŋ lôkmala ek alalô ba intu ayala leŋiŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ. Ma natak alalôaniŋ lôkmala aêŋ iyom ek nanêm alalôaniŋ iviyaŋ sa.
17 *Ma opalêla takatu ba iniŋ nômkama hamô ba êyê iviyaŋ nômkama mi ba êv i sêkêya ma miŋ leŋhiki hathak i ami, êŋ ma

* **2:29:** 1Jon 3:10 * **3:1:** Jon 1:12-13; 16:3 * **3:2:** 2Ko 3:18 * **3:5:** Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jon 2:2 * **3:8:** Jon 8:44 * **3:9:** 1Jon 5:18 * **3:11:** Jon 13:34 * **3:12:** Stt 4:8 * **3:13:** Jon 5:18-19 * **3:14:** Jon 5:24 * **3:15:** ALK 21:8 * **3:16:** Jon 13:1; Gal 1:4 * **3:17:** Lo 15:7

Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ miŋ hamô haviŋ i ami.
18 *Yenaŋ avômena, miŋ lemimbiŋ avômalô esak abô lôk veŋbôlêk iyom ami. Mi, nuŋgwik thô esak kobom avanôŋ nena nônêm i sa.
19-20 Kobom êŋ hik thô nena abô avanôŋ hamô haviŋ alalô. Ma doŋtom kapôlôŋiŋ malaiŋ hathak alalôaniŋ kambom, êŋ ma leŋimbi nena Wapômbêŋ hayala nômkama sapêŋ ba anêŋ lahiki hamôŋ ek alalô kapôlôŋiŋ. Ba intu umiŋ thohavloma ma kapôlômim ênjêk yaô.
21 *Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, alalô kapôlôŋiŋ miŋ hanaŋ alalô bêŋ ami, êŋ ma hatôm amiŋ lôklokwaŋ ma kô mi hêk Wapômbêŋ ma.
22 Ma malêla takatu ba alalô ateŋ yani ek nêm, ma tem nêm iyom ek malê nena alalô asopa anêŋ abô balabuŋ lôk adum nôm takatu ba hadum yani lamavi.
23 *Ma anêŋ abô balabuŋ hanaŋ nena nônêmimbiŋ anêŋ Nakaduŋ Yisu Kilisi anêŋ athêŋ lôk lemimimbiŋ môlôviyaŋ êtôm atu ba hanaŋ.
24 *Ôpatu ba hasopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ ma hamô haviŋ yani ma yani hamô haviŋ ôpêŋ. Ma Lovak Matheŋ atu ba Wapômbêŋ hêv hadêŋ alalô intu hik thô nena Wapômbêŋ hamô haviŋ alalô.

4

Noyawê ba ôŋgô nena halêm anêŋ êsê

1 *Aiyaŋ thêlô, ŋê plopet abôyaŋ bêŋ anôŋ bôk i pik mayaliv. Ba intu miŋ nônêmimbiŋ ŋê takatu ba enaŋ nena Lovak Matheŋ hêv abô hadêŋ i ami. Mi, noyawê katô ba ôŋgô nena iniŋ abô halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ mena mi e?
2 *Ma tem noyala abô takatu ba halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Lovak Matheŋ ma aêntêk. Ôpatu ba hanaŋ anêŋ hêvhaviŋ bêŋ nena, “Yisu Kilisi bôk habitak anyô anôŋ” ma Lovak Matheŋ hêv abô êŋ hadêŋ ôpêŋ.
3 *Ma doŋtom ôpatu ba miŋ hanaŋ anêŋ hêvhaviŋ Yisu bêŋ aêŋ ami, ôpêŋ anêŋ abô miŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ami. Mi, halêm anêŋ ôpatu ba hapôlik hathak Kilisi atu. Môlô bôk olaŋô nena anyô hapôlik ek Kilisi êŋ tem êlêm ma lêk anêŋ auk hamô pik yôv.
4 *Ma doŋtom yenaŋ avômena, môlô ma Wapômbêŋ anêŋ ba ôpatu ba hamô haviŋ môlô ma bêŋ ek ôpatu ba hamô pik. Ba intu môlô bôk ômô ŋê takêŋ lu yôv.
5 *Thêlô ma pik anêŋ ba intu enaŋ pik anêŋ abô ba avômalô pik elaŋô.
6 Ma doŋtom alalô ma Wapômbêŋ anêŋ ba avômalô takatu ba eyala Wapômbêŋ elaŋô alalôaniŋ abô. Ma doŋtom avômalô takatu ba miŋ Wapômbêŋ anêŋ ami miŋ elaŋô alalôaniŋ abô ami. Ma aêŋ iyom, alalô tem nayala Lovak Matheŋ anêŋ abô avanôŋ lôk auk pik anêŋ abôyaŋ.

Wapômbêŋ ma leŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ

7 Aiyaŋ thêlô, leŋhaviŋ halêm anêŋ Wapômbêŋ ba intu môlô lemimimbiŋ am. Avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ hamô haviŋ i, thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ nali ba eyala yani.
8 Wapômbêŋ ma leŋiŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ ba intu opalêla takatu ba leŋiŋhaviŋ mi hêk i ma miŋ eyala Wapômbêŋ ami.
9 *Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ doŋtom iyom ba hêv halêm pik ek alalô namô lôkmala esak yani. Kobom êŋ hik thô nena yani lahaviŋ alalô bêŋ anôŋ.
10 *Miŋ osoŋ nena leŋiŋhaviŋ anôŋ ma alalôaniŋ leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ. Mi, leŋiŋhaviŋ anôŋ ma aêntêk. Wapômbêŋ lahaviŋ alalô ba hêv Nakaduŋ ba hama ek alalôaniŋ kambom anêŋ malaiŋ miŋ êpôm alalô ami.
11 Aêŋ ba aiyaŋ thêlô, Wapômbêŋ bôk lahaviŋ alalô bêŋ anôŋ ba intu mavi ek môlô lemimimbiŋ môlôviyaŋ aêŋ iyom.
12 *Anyô te miŋ bôk hayê Wapômbêŋ ami. Ma doŋtom alalô leŋiŋhaviŋ i ma Wapômbêŋ hamô haviŋ alalô ma anêŋ lahaviŋ êŋ hik anôŋ haminŋ alalô.
13 *Wapômbêŋ bôk hêv anêŋ Lovak Matheŋ yôv hadêŋ alalô ba intu nayala

* **3:18:** Jem 2:15-16 * **3:21:** Hib 4:16 * **3:23:** Jon 6:29; 13:34 * **3:24:** 1Jon 4:13 * **4:1:** Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Jon 2:18; 2Jon 7 * **4:2:** 1Ko 12:3 * **4:3:** 1Jon 2:18 * **4:4:** Mat 12:29; 1Jon 5:4-5 * **4:5:** Jon 8:47; 15:19 * **4:9:** Jon 3:16 * **4:10:** Lom 5:8-10; 1Jon 2:2 * **4:12:** Jon 1:18 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jon 3:24

nena lêk amô haviŋ yani ma yani hamô haviŋ alalô.
14 Ma yêlô bôk ayê hathak maleŋiŋ ba lêk
anaŋ bêŋ nena Lambô bôk hêv Nakaduŋ
halêm ek nêm avômalô pik bulubiŋ.
15 Opalêla takatu ba enaŋ iniŋ êvhaviŋ
bêŋ nena, “Yisu ma Wapômbêŋ anêŋ
Nakaduŋ”, êŋ ma Wapômbêŋ hamô haviŋ
thêlô ma thêlô êmô haviŋ Wapômbêŋ.
16 Ba intu alalô ayala lôk aêvhaviŋ nena
Wapômbêŋ lahaviŋ alalô.

Wapômbêŋ ma leŋiŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ ba
intu opalêla takatu ba leŋiŋhaviŋ hamô
haviŋ i ma êmô haviŋ Wapômbêŋ ma
Wapômbêŋ hamô haviŋ i.
17 Alalô amô aêŋ, êŋ ma leŋiŋhaviŋ
hik anôŋ hamiŋ alalô ba intu tem alalô
namiŋ lôklokwaŋ ma kô mi êndêŋ waklavôŋ
Wapômbêŋ indum abô. Pik êntêk ma asopa
loŋôndê thêthôŋ hatôm yani bôk hasopa
yôv ba intu tem miŋ nakô ami.
18 Wapômbêŋ lahaviŋ alalô ba intu miŋ
nakô ami. Anêŋ lahaviŋ ma mabuŋ anôŋ
ba intu hêv kô vê. Ma opalê atu hakô
ek waklavôŋ nindum abô hik thô nena
leŋiŋhaviŋ miŋ hik anôŋ hamiŋ yani ami.
19 Wapômbêŋ lahaviŋ alalô hamôŋ ba
intu leŋiŋhaviŋ hamô haviŋ alalô.
20 Anyôla atu ba miŋ lahaviŋ iviyaŋ
atu ba hayê i ami, êŋ ma miŋ hatôm
laimbiŋ Wapômbêŋ atu ba miŋ hayê ami.
Ba intu anyôla hanaŋ nena, “Yaleŋhaviŋ
Wapômbêŋ” ma doŋtom hapôlik ek iviyaŋ,
ôpêŋ ma anyô abôyaŋ.
21 *Wapômbêŋ bôk hêv abô balabuŋ
yôv hadêŋ alalô nena, “Opalêla takatu ba
leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ ma leŋiŋimbiŋ iviyaŋ
imbiŋ.”

5

Êvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ

1 *Avômalô takatu ba êvhaviŋ nena Yisu
ma Mesaya bôk ibitak Wapômbêŋ nali yôv.
Ma avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ Lambô
ma ethak leŋiŋhaviŋ anêŋ nali aêŋ iyom.
2 Alalô leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ lôk asopa
anêŋ balabuŋ, êŋ ma hik thô nena alalô
leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ nali haviŋ.
3 *Alalô leŋiŋhaviŋ Wapômbêŋ, êŋ ma
athak asopa anêŋ abô balabuŋ. Ma anêŋ
balabuŋ miŋ malaiŋ ek nasopa ami
4 ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ nali
sapêŋ ik vovak ba êmô pik anêŋ lôklokwaŋ
lu hathak êvhaviŋ.
5 Ma avômalô takatu ba ik vovak haviŋ
pik anêŋ lôklokwaŋ ba êmô lu ma opalêla?
Thêlô ma avômalô takatu ba êvhaviŋ nena
Yisu ma Wapômbêŋ Nakaduŋ.

Lavôŋiŋ atu ba hik Yisu thô

6 *Ma Yisu Kilisi halêm pik ba anêŋ
hathik ŋaŋ lo anêŋ thalaleŋ haŋgasô hik
yani thô. Miŋ ŋaŋ iyom ami. Mi, ŋaŋ lo
thalaleŋ. Ma Lovak Matheŋ atu ba hanaŋ
abô avanôŋ iyom hik yani thô haviŋ.
7 Aêŋ ba intu nôm lokwaŋlô hik yani thô
aêntêk,
8 *Lovak Matheŋ lo ŋaŋ ma thalaleŋ. Ma
thêlô lô êŋ êlôk hathak auk doŋtom iyom.*
9 *Alalô athak êvhaviŋ ŋê pik takatu ba
ik nômla thô iniŋ abô. Ma Wapômbêŋ anêŋ
abô ma hamô vuliŋ ek malê nena halêm
anêŋ Wapômbêŋ da. Ma yani hik Nakaduŋ
thô hathak nôm lô êntêk.
10 *Opalêla takatu ba êvhaviŋ Wapômbêŋ
Nakaduŋ eyala hêk kapôlôŋiŋ nena abô
takêŋ ma avanôŋ. Ma doŋtom avômalô
takatu ba miŋ êvhaviŋ Wapômbêŋ ami ma
idum ba yani habitak hatôm anyô abôyaŋ
ek malê nena miŋ êvhaviŋ abô takatu ba
hanaŋ hathak Nakaduŋ ami.
11 Ma abô takatu ba Wapômbêŋ hêv
hadêŋ alalô ma aêntêk. Hêv alalô lôkmala
namô wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma lôkmala
êŋ anêŋ ôdôŋ ma Nakaduŋ.
12 *Ôpatu ba hamô haviŋ Nakaduŋ ma
hawa lôkmala êŋ. Ma doŋtom opalêla takatu
ba miŋ êmô haviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ
ami ma miŋ ewa lôkmala êŋ ami.

Lêk awa lôkmala yôv

* **4:21:** Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jon 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:8:** Mose anêŋ balabuŋ hanaŋ nena anyô ju mena lô la enaŋ abô te ma avanôŋ (Lo 19:15). * **5:9:** Jon 5:32-37 * **5:10:** Jon 5:36-40 * **5:12:** Jon 3:36 * **5:13:** Jon 20:31

13 *Yahato abô takêntêk hadêŋ môlô takatu ba ôêvhaviŋ Wapômbêŋ Nakaduŋ anêŋ athêŋ ek noyala nena lêk owa lôkmala atu ba nômô wak nômbêŋ intu sapêŋ yôv.
14 *Ma alalô ateŋ yani hathak nômlate hatôm yani anêŋ lahaviŋ, êŋ ma tem endaŋô. Ba intu miŋ nakô nena tem miŋ endaŋô alalôaniŋ abô ami. Mi, tem endaŋô.
15 Alalô ayala nena yani hathak halaŋô alalôaniŋ apetenak. Ba malêla takatu ba anaŋ hik yani liŋ ma nayala katô nena yani tem nêm.
16-17 Ma kobom lokbaŋ sapêŋ ma kambom iyom. Kambom vi tem miŋ endom anyô ni loŋ atum ami. Ba hôyê môlôviyaŋ idum kambom êŋ, ma noteŋ mek ma Wapômbêŋ tem nêm thêlô lôkmala. Ma doŋtom kambom vi halom anyô hi loŋ atum ba miŋ yahanaŋ ek noteŋ mek esak thêlô êŋ ami.*

Abô anêŋ daŋ

18 *Alalô ayala nena avômalô takatu ba bôk ibitak Wapômbêŋ nali miŋ idum kambom thêthô ami. Mi, Wapômbêŋ Nakaduŋ hayabiŋ thêlô ba ŋgôk kambom atu miŋ hatôm êsôm thêlô ami.
19 Alalô ayala nena alalô ma Wapômbêŋ anêŋ, ma doŋtom pik sapêŋ ma êmô ŋgôk kambom atu anêŋ lôkliŋyak kapô.
20 Alalô ayala nena Wapômbêŋ Nakaduŋ bôk halêm yôv ba hêv auk hadêŋ alalô ek alalô hatôm nayala Wapômbêŋ ôpatu ba avanôŋ. Ma alalô amô haviŋ yani atu ba avanôŋ lôk Nakaduŋ Yisu Kilisi. Yani ma Wapômbêŋ anôŋ biŋ lôk lôkmala atu ba nêmô wak nômbêŋ intu sapêŋ.
21 Yenaŋ avômena, nômô daim ek malêla takatu ba hawa Wapômbêŋ anêŋ loŋ.

---

* **5:14:** Jon 14:13-14; 1Jon 3:21-22 * **5:16-17:** Nôŋgô Mak 3:29 ma Matyu 12:31 lôk Hiblu 6:4-6 lo 10:29-31. * **5:18:** 1Jon 3:9

Jon
anêŋ kapya yaŋ
Abô môŋ

Aposel Jon hato kapya êntêk. Ŋê lôkauk enaŋ nena hato hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak te. Waklavôŋ êŋ ma kêdôŋwaga ewa Yisu anêŋ Abô Mavi ba i luvuluvu ma avômalô êvhaviŋ eyabiŋ thêlô. Ma doŋtom kêdôŋwaga abôyaŋ eveŋ haviŋ ba intu Jon hato ek thêlô neyabiŋ ŋê takatu ba esopa Yisu anêŋ abô avanôŋ iyom.

Hato kapya êntêk hadêŋ 85 lo 95 AD malêvôŋ doho la.

Jon hêv lamavi

1 Ya Biŋsu Jon ba yahato abô êntêk hadêŋ o avi atu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv lôk nalumi.* Yaleŋhaviŋ môlô hathak abô avanôŋ ba miŋ ya iyom ami. Mi, avômalô takatu ba eyala abô avanôŋ êŋ haviŋ.

2 Abô avanôŋ êŋ hamô alalô kapôlôŋiŋ ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu yêlô leŋiŋhaviŋ môlô.

3 Kamik Wapômbêŋ lo Namalô Yisu Kilisi iniŋ wapôm lôk leŋiŋhiki ma labali êmô imbiŋ alalô takatu ba amô abô avanôŋ lôk leŋiŋhaviŋ kapô.

Nobaloŋ abô avanôŋ loŋ

4 *Yahapôm nalumi doho atu ba esopa abô avanôŋ hatôm atu ba Wakamik bôk havak haviŋ alalô ba intu yaleŋmavi anôŋ.

5 *Livôŋ, lêk yahathô o lokwaŋ nena alalô leŋiŋimbiŋ i. Balabuŋ êntêk ba yahato ma miŋ lukmuk ami. Mi, môŋ anôŋ ma bôk alalô awa yôv.

6 Ma leŋiŋhaviŋ anêŋ ôdôŋ ma aêntêk nena alalô nasopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ. Ma abô balabuŋ êŋ ma môlô bôk olaŋô hadêŋ môŋ anôŋ nena nombeŋ imbiŋ leŋiŋhaviŋ.

7 *Kêdôŋwaga abôyaŋ bêŋ anôŋ bôk i pik mayaliv ek nesau avômalô. Thêlô miŋ êvhaviŋ nena Yisu bôk habitak anyô ba halêm pik ami. Anyô anêŋ aêŋ ma anyô abôyaŋ lôk anyô hapôlik ek Kilisi.

8 Noyabiŋ am ek miŋ nônêm yak esak vuli takatu ba alalô adum ku hathak ek naja ami. Êŋ ma tem noja unim vuli mavi lôkthô.

9 Ôpatu ba hawa auk yaŋda ba miŋ havaloŋ Kilisi anêŋ abô loŋ ami ma miŋ hamô haviŋ Lambô ami. Ma doŋtom ôpatu ba havaloŋ Kilisi anêŋ abô loŋ hamô haviŋ Lambô lo Namalô.

10 Anyôla hayô ek môlô ba miŋ hawa abô êŋ ami, êŋ ma miŋ nônêm lemimmavi lôk noja yani thô ba unu unim unyak ami.

11 Hôêv lemmavi hadêŋ yani, êŋ ma hudum ku kambom êŋ haviŋ yani.

12 Abô bêŋ anôŋ hêk ek yanaŋ êndêŋ môlô, ma doŋtom yahadô ek yato êndôk kapya. Yaleŋhabi yasôk ek alalô nanaŋ abô imbiŋ i ek alalô leŋiŋmavi bêŋ anôŋ.

13 Mamuyaŋ atu ba Wapômbêŋ bôk halam yôv anêŋ nali* êv leŋiŋmavi hadêŋ môlô.

---

* **1:1:** Ŋê lôkauk doho enaŋ nena, “Avi lôk nali êŋ ma abô lôk kup ma anêŋ ôdôŋ nena avômalô êvhaviŋ anêŋ unyak matheŋ te. Ma yaŋ lôk nali (2 Jon 13) ma hatôm unyak matheŋ yaŋ.” * **1:4:** 3Jon 3 * **1:5:** 1Jon 2:7 * **1:7:** 1Jon 4:1-3 * **1:13:** Hatôm unyak matheŋ yaŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ. Nôŋgô 2 Jon 1.

Jon
anêŋ kapya te lô
Abô môŋ

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêŋ Gaius. Diotlepes ma avômalô êvhaviŋ anêŋ malak te iniŋ avaka. Ma yani hadô ek enja kêdôŋwaga takatu ba Jon hêv i ba i loŋ êŋ thô. Ma doŋtom Gaius hawa i thô ba intu Jon hato hadêŋ yani ek indum yani lamavi.

Hato kapya êntêk hadêŋ 85 lo 95 AD malêvôŋ doho la.

Jon hêv lamavi hadêŋ Gaius

1 *Ya Biŋsu Jon ba yahato kapya êntêk hadêŋ o yenaŋ aiyaŋ Gaius. Yaleŋhaviŋ o hathak abô avanôŋ.

2 Aiyaŋ, yahateŋ mek ek lemvimkupik lôk anêm ku lôkthô imbitak mavi êtôm anêm hôêvhaviŋ hamô mavi.

3 *Aiyaŋ doho êvô êlêm ba enaŋ nena hosopa abô avanôŋ dedauŋ mavi hathak nômkama sapêŋ atu ba hudum ba intu yaleŋmavi anôŋ.

4 Yahalaŋô nena yenaŋ avômena esopa abô avanôŋ atu, êŋ ma hadum yaleŋmavi anêŋ dôêŋ.

Gaius hadum kobom mavi

5 Aiyaŋ, hoyabiŋ kêdôŋwaga abô avanôŋ takatu ba êlêm anêŋ loŋ buyaŋ ma thêlô ma ŋê masôm ek o, êŋ ma hudum nôm mavi anôŋ.

6 *Thêlô bôk enaŋ hathak anêm lemhaviŋ atu bêŋ hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ loŋ êŋ yôv. Ba êthôk hathak loŋbô ma mavi ek undum aêŋ ba nêm thêlô sa êtôm Wapômbêŋ da anêŋ lahaviŋ ek ini buyaŋ.

7 *Hathak athêŋ êŋ, ma thêlô i ma miŋ ewa nômlate anêŋ ŋê daluk ami.

8 Ba intu mavi ek nanêm ŋê takêŋ sa ek alalô nambitak ŋê ku imbiŋ thêlô esak abô avanôŋ.

Diotlepes hadum kambom

9 Bôk yahato kapya hi avômalô ôdôŋ êvhaviŋ yôv hathak nôm takatu, ma doŋtom Diotlepes miŋ hathak halaŋô yêlôaniŋ abô ami. Mi, lahaviŋ imbitak anyô bêŋ.

10 Aêŋ ba yahathôk ma tem yanaŋ anêŋ kambom êŋ bêŋ. Yani hathak hanaŋ abô kambom takatu ba ôdôŋ mi hathak yêlô. Ma hadum kambom bêŋ yaŋ haviŋ nena hadô ek enja kêdôŋwaga abô avanôŋ takatu ba êlêm thô. Ma hamiŋ loŋ siŋ ek avômalô takatu ba leŋiŋhaviŋ neja i thô lôk hadum ek nêm i vê ênjêk avômalô ôdôŋ êvhaviŋ.

Demitlius hadum mavi

11 *Aiyaŋ, miŋ undum ek osopa ŋê kambom veŋiŋgwam ami. Mi, osopa mavi iyom. Ôpatu ba hadum mavi ma Wapômbêŋ anêŋ. Ma ôpatu ba hadum kambom ma miŋ bôk hayê Wapômbêŋ ami.

12 Avômalô lôkthô enaŋ abô mavi hathak Demitlius ma abô avanôŋ hik loŋ haviŋ. Ma yêlô anaŋ aêŋ iyom ma hoyala nena yêlôaniŋ abô ma avanôŋ.

Abô anêŋ daŋ

13 *Abô bêŋ anôŋ hêk ek yato êndêŋ o, ma doŋtom yahadô ek yato.

14 Yaleŋhaviŋ yasôk yaŋgê o ketheŋ oyaŋ ek alai nanaŋ abô imbiŋ i.

15 Yôhôk êmô imbiŋ o. Anêm avômalô môlô êv iniŋ leŋiŋmavi hathôk ek o. Ma nêm yaleŋmavi êndêŋ yenaŋ avômalô môlô tomtom atu ba êmô haviŋ o.

---

* **1:1:** Ap 19:29; Lom 16:23 * **1:3:** 2Jon 4 * **1:6:** Tit 3:13 * **1:7:** 1Ko 9:11-12 * **1:11:** 1Jon 3:6-10 * **1:13:** 2Jon 12

Jut
anêŋ kapya
Abô môŋ

Yisu yaŋ molok Jut hato kapya êntêk. Abô Glik ma elam nena Judas (Matyu 13:55; Mak 6:3). Hato ek ŋê êvhaviŋ neyabiŋ i esak kêdôŋwaga abôyaŋ takatu ba ekopak êmô thêlô malêvôŋ. Kêdôŋwaga abôyaŋ enaŋ nena avômalô êvhaviŋ hatôm nindum kambom ek malê nena Wapômbêŋ anêŋ lahiki ma bêŋ anôŋ ba intu avômalô êvhaviŋ idum kambom ma tem miŋ nêm vovaŋ êndêŋ i ami.

Hato kapya êŋ hadêŋ 65 AD la.

Jut hêv lamavi

1 *Ya Jut, Yisu Kilisi anêŋ anyô ku ma Jems anêŋ yaŋ molok. Yahato kapya êntêk ek môlô takatu ba bôk halam yôv ek nômô Kamik Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ kapô lôk Kilisi eyabiŋ môlô.

2 Wapômbêŋ anêŋ kapô lôk labali ma lahaviŋ êmô imbiŋ môlô bêŋ anôŋ.

Noyabiŋ am ek kêdôŋwaga abôyaŋ

3 Aiyaŋ thêlô, ya vovaŋ ek yato abô esak Wapômbêŋ anêŋ bulubiŋ atu ba bôk hapôm alalô yôv. Ma doŋtom lêk malaiŋ bêŋ te habitak. Ba intu yahato ek yasoŋ môlô lokwaŋ ek numiŋ lôklokwaŋ ba nobaloŋ abô avanôŋ takatu ba alalô aêvhaviŋ loŋ. Wapômbêŋ bôk hêv abô avanôŋ êŋ yôv hadêŋ anêŋ avômalô matheŋ ek neyabiŋ katô.

4 *Malaiŋ êŋ ma aêntêk. Ŋê abôyaŋ doho lêk eyenak ba ekopak êmô môlô kapô. Thêlô êpôlik ek alalôaniŋ Wapômbêŋ. Ma ethalamuniŋ anêŋ wapôm ek nindum sek waliliŋ lomaloma esak. Ma êvôliŋ dômiŋ ek alalôaniŋ Avaka atu Anyô Bêŋ, Yisu Kilisi. Bôsêbôk ma eto abô hathak vovaŋ takatu ba tem êpôm thêlô.

5 *Abô takêntêk ba tem yanaŋ ma bôk olaŋô yôv. Ma doŋtom tem yanaŋ esak loŋbô ek lemimimbi katô. Sêbôk ma Anyô Bêŋ hêv anêŋ avômalô bulubiŋ ba hawa i vê hêk Ijip. Ma doŋtom vêm ma hik takatu ba miŋ êvhaviŋ ami pôpônô.

6 *Ma lemimimbi aŋela taksêbôk atu ba etak iniŋ loŋ ba i mayaliv ma miŋ êmô iniŋ loŋ lôkliŋyak tiŋiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ bôk hakak i loŋ hathak yak atu ba miŋ hatôm itip ami. Ma hadô i hamô loŋ momaŋiniŋ bêŋ kapô ek neyabiŋ waklavôŋ bêŋ nindum abô.

7 *Ma aêŋ iyom, bôk Sodom lo Gomola ma malak vi takatu ba êmô habobo êv i ek idum sek waliliŋ lôk ethak i mayaliv. Êŋ ma Wapômbêŋ habôk malak takêŋ hathak atum ba hik vovaŋ atum atu ba tem êpôm ŋê kambom thô hadêŋ alalô ek miŋ nasopa veŋiŋgwam ami. Atum êŋ tem esaŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

8 Ma doŋtom lêk ma ŋê abôyaŋ takêŋ idum kambom takêŋ aêŋ iyom. Thêlô esopa iniŋ niaviŋ ba idum iniŋ leŋviŋkupik habitak lôŋgôlôŋ lôk êdô nêwê Anyô Bêŋ lôk ŋê bêŋbêŋ vibiŋ ma esokwaŋ aŋela lôk athêŋ anêŋ leŋ.

9 *Ma doŋtom Maikel, aŋela lôk athêŋ bêŋ atu, miŋ hadum aêŋ ami. Mi, sêbôk ba thai lôk Sadaŋ êkôki hathak Mose liŋkupik ma Maikel miŋ hasokwaŋ Sadaŋ ba hanaŋ anêŋ kambom bêŋ ami. Mi. Yani hanaŋ nena, “Anyô Bêŋ da tem esaŋ o.”

10 *Ma doŋtom lêk ŋê abôyaŋ takêŋ esokwaŋ nômkama takatu ba miŋ eyala ami. Hatôm alim bomaŋ, thêlô eyala leŋviŋkupik anêŋ thethaŋak iyom ba nôm takêŋ habuliŋ thêlô.

11 *Kikaknena, malaiŋ bêŋ tem êpôm i! Thêlô esopa Kain atu ba hik yaŋ molok vônô vaŋgwam lôk esopa Balam anêŋ kambom lahaviŋ vuli ba havôv avômalô ek nindum kambom. Lôk êtôm Kola atu ba kapô hagiap ek Wapômbêŋ ba intu tem nema êtôm yani.

12 *Môlô othak doŋtom ek oŋgwaŋ nôm lemimhaviŋ am, êŋ ma ŋê takêŋ lêk êtôm nôm lelaik hamô môlô malêvôŋ. Esoŋ nena nôm êŋ ma nôm oyaŋ ba miŋ leŋiŋhabi Wapômbêŋ ami. Ma leŋiŋhabi thêlôda iyom

* **1:1:** Mat 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** Kis 12:51; Nam 14:29-30 * **1:6:** 2Pi 2:4 * **1:7:** Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2Pi 2:11; ALK 12:7 * **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** Stt 4:7-8; Nam 16:1-35; 2Pi 2:15; 1Jon 3:12 * **1:12:** 2Pi 2:13,17

ba eyaŋ ma leŋiŋpaliŋ avômalô vi. Thêlô miŋ ik anôŋ ami hatôm buliv atu ba lovak hayuv vôkê ba miŋ ôthôm hik ami. Thêlô êtôm alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ hadêŋ anêŋ waklavôŋ ami ba intu elav ôdôŋ thô, êŋ ma hatôm ŋama hapôm i bôlôŋ ju.

13 Thêlô hatôm ŋgwêk beleŋ lokwaŋ ba iniŋ kambom hatôm ŋgwêk budum haŋgôli ba anêŋ wapôk thapuk hik iniŋ mama thô. Ma êtôm vuliŋ atu ba i mayaliv. Wapômbêŋ bôk hapesaŋ bôlôvôŋ momaŋiniŋ kambom bomaŋ bêŋ te ek thêlô nêmô aêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

14 *Inok ma Adam anêŋ lim ôdôŋ te baheŋvi ba lahavuju. Bôk hanaŋ abô plopet hathak ŋê abôyaŋ takatu ba lêk ibitak nena, “Odaŋô! Anyô Bêŋ tem êlêm imbiŋ anêŋ aŋela matheŋ lubuŋlubuŋ

15 ek endaŋô avômalô sapêŋ iniŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ esopa Wapômbêŋ ami ma tem nêm iniŋ vuli viyaŋ êndêŋ i esak iniŋ kambom takatu ba idum lôk êpôlik hathak yani ba enaŋ abô lôklala.”

16 Thêlô ethak kapôlôŋiŋ diŋdiŋ lôk etha avômalô vi. Ma esopa iniŋ auk thethaŋak. Ma êv ida liŋ lôk ebam avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi esak i ma nênêm nômkama êndêŋ i.

Numiŋ lôklokwaŋ

17 O aiyaŋ thêlô, lemimimbi abô takatu ba alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ aposel bôk enaŋ

18 *hadêŋ môlô nena, “Waklavôŋ lôkthô anêŋ daŋ ma tem avômalô vi nimbi Wapômbêŋ lôk anêŋ avômalô liliŋ lôk nesopa iniŋ thethaŋak ma nêpôlik ek Wapômbêŋ.”

19 Abô êŋ hanaŋ hathak ŋê abôyaŋ takatu ba evak môlô vose hi lodôŋlodôŋ. Lovak Matheŋ miŋ hamô haviŋ i ami ba intu esopa auk pik iyom.

20 *O aiyaŋ thêlô, nodav unim lôkmala esak unim ôêvhaviŋ atu ba matheŋ anôŋ. Lôk noteŋ mek esak Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ.

21 Nômô Wapômbêŋ anêŋ lahaviŋ kapô lôk noyabiŋ alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi anêŋ lahiki atu ba tem nêm lôkmala atu ba tem êmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ êndêŋ môlô.

22 Lemim injik am esak avômalô vi atu kapôlôŋiŋ ju.

23 *Ma vi atu ba ebobo loŋ atum ma nôbôv i vê ketheŋ ek nêm i bulubiŋ. Ma vi atu ba lelaik hathak iniŋ kambom, kapôlômim ek i lôk nôkô esak iniŋ lelaik ek miŋ esale môlô thô ami.

Alalô nambô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

24-25 *Hathak alalôaniŋ Anyô Bêŋ Yisu Kilisi ma nambô Wapômbêŋ doŋtom atu ba hêv alalô bulubiŋ. Yani hatôm eyabiŋ o mavi ek miŋ nêm yak ami. Ma tem enja môlô takatu ba kambom mi ba etak môlô numiŋ Wapômbêŋ thohavloma anêŋ deda lôkmaŋgiŋ kapô lôk lemimmavi bêŋ anôŋ. Alalô nanêm deda lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ ma lôklokwaŋ lôk lôkliŋyak ni êndêŋ yani. Yanida intu hamô aêŋ hadêŋ sêbôk ma lêk ma wak nômbêŋ intu sapêŋ! Avanôŋ.

* **1:14:** Stt 5:18,21-24 * **1:18:** 2Pi 3:3 * **1:20:** Kol 2:7 * **1:23:** Sek 3:2; ALK 3:4 * **1:24-25:** Lom 16:27; 2Pi 3:18

Yisu hik Auk Loŋ Kapô thô hadêŋ Jon

Abô môŋ

Aposel Jon hato kapya êntêk hadêŋ avômalô êvhaviŋ takatu ba Lom iniŋ gavman lôk avômalô vi êv malaiŋ hadêŋ i. Hato hathak wêŋ takatu ba Wapômbêŋ hik thô hadêŋ yani ek injik malêla takatu ba tem imbitak ketheŋ thô. Kapya êntêk ma auk loŋ kapô bêŋ anôŋ hêk kapô.

Hato ek embatho avômalô êvhaviŋ loŋ ek nimiŋ lôklokwaŋ endeba êyô waklavôŋ Yisu endelêm. Yisu halehalêm, êŋ ma Sadaŋ lôk anêŋ avômalô takatu ba esopa yani tem nêpôm malaiŋ bêŋ. Ma avômalô êvhaviŋ tem nêmô mavi imbiŋ Yisu êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.

Hato kapya êntêk hadêŋ 95 AD la.

Abô môŋ

1 *Auk loŋ kapô êntêk ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ Yisu Kilisi ek injik thô êndêŋ anêŋ avômalô ku esak nôm takatu ba tem imbitak ketheŋ. Yisu hêv anêŋ aŋela ba hi hanaŋ ba hik thô hadêŋ anêŋ anyô ku Jon.

2 Ma Jon hayê Wapômbêŋ anêŋ abô lôk abô avanôŋ takatu ba Yisu hanaŋ ma hanaŋ lôkthô bêŋ.

3 *Ma ôpatu ba hasam abô plopet êntêk ma êmô lôk lamavi. Ma ôpatu ba halaŋô ba hasopa ma êmô lôk lamavi ek malê nena waklavôŋ lêk habobo.

Jon hato abô hadêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôŋ baheŋvi ba lahavuju

4 *Ya Jon yahato kapya êntêk hi hadêŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ malak baheŋvi ba lahavuju takatu ba êmô plovins Esia. Anyô Bêŋ atu ba lêk hamô ma bôk hamô ba tem êlêm, yani anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô. Ma lovak matheŋ baheŋvi ba lahavuju atu ba êmô Anyô Bêŋ atu anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô anêŋ wapôm lôk yôhôk êmô imbiŋ môlô.

5 *Ma Yisu Kilisi atu ba hamiŋ lôklokwaŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ abô anêŋ wapôm lôk labali êmô imbiŋ môlô aêŋ iyom. Yani anyô haviyô môŋ hêk ŋama lôk hayabiŋ kiŋ pik sapêŋ.

Yani lahaviŋ alalô ba anêŋ thalaleŋ hapole alalô vê hêk alalôaniŋ kambom.

6 *Ma yani hatak alalô ek nambitak ŋê nambôk da êmô Kamik Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô. Nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ êndêŋ yani êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.

7 *Ôŋgô! Yani hamô buliv kapô ba halêm ba tem avômalô sapêŋ nêgê yani. Avômalô takatu ba bôk ibi yani lôk avômalô pik sapêŋ tem nêgê yani ba nedaŋ asêŋ malêŋ. Avanôŋ, tem imbitak aêŋ.

8 *Anyô Bêŋ Wapômbêŋ hanaŋ nena, “Ya anyô môŋ anôŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Bôk yahamô ma lêk yahamô ma tem yasôk. Lôkliŋyak sapêŋ ma ya iyom yenaŋ.”

Jon hayê Yisu

9 Ya Jon môlônim aiyaŋ. Wapômbêŋ hayabiŋ alalô sapêŋ hamô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ba alalô athak awa malaiŋ lomaloma ba amiŋ lôklokwaŋ hathak Yisu. Yahamô ŋgavithôm anêŋ Patmos hathak yahanaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô lôk yahanaŋ abô hathak Yisu.

10 Hadêŋ Anyô Bêŋ anêŋ waklavôŋ ma Lovak Matheŋ anêŋ lôklokwaŋ hawa ya. Ma yahalaŋô kaêk bêŋ hatôm lavuak halaŋ haveŋ ya yam

11 ba hanaŋ, “Oto nôm takatu ba hôyê êndôk kapya ba nêm êndêŋ avômalô êvhaviŋ ôdôŋ baheŋvi ba lahavuju takatu. Oto ni Epesus lo Smelna ma Pelgamum lo Taiataila ma Saldis lo Piladelpia ma Laodisia.”

12 Ma yahik ya liliŋ ek yaŋgê kaêk atu ba elam hadêŋ ya, êŋ ma yahayê atum lam gol baheŋvi ba lahavuju hamiŋ.

13 *Ma yahayê anyô hamô atum lam takêŋ malêvôŋ ba hatôm anyô te nakaduŋ.

* **1:1:** ALK 22:6 * **1:3:** ALK 22:7,10 * **1:4:** Kis 3:14-15; ALK 3:1; 4:5 * **1:5:** Sng 89:27; Kol 1:18 * **1:6:** 1Pi 2:9; ALK 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mat 24:30; Jon 19:34-37; 1Te 4:17 * **1:8:** ALK 21:6; 22:13 * **1:13:** Dan 7:13; 10:5 * **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9; 10:6; ALK 2:18; 19:12

Yani hik kwêv daim ba hayô va luvi ma
havaŋgiŋ sôp gol te hawê haveŋ bôm
kabum.
14 *Ma anêŋ wakadôk ŋauŋ ma thapuk
anôŋ hatôm boksipsip vuluk lôk hatôm bu-
liv thapuk anôŋ. Ma anêŋ madaluk ma
hatôm atum dahalaŋ.
15 Ma anêŋ vakapô ma hatôm aeŋ mayav
mabuŋ mavi atu ba êbôk hamô atum ba
habi kêdêkêdê. Ma anêŋ abô anêŋ pôk ma
diŋdiŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ.
16 *Yani havaloŋ vuliŋ baheŋvi ba la-
havuju hamô yani baŋ vianôŋ. Ma biŋ
vovak daim te ba ma hêk luvi hale yani
abôlêk. Ma yani thohavloma ma hatôm
wak habi mathalaleŋ kambom.
17 *Yahayê yani ma yahêv yak halôk hêk
yani va hatôm anyô ŋama. Ma yani hatak
baŋ vianôŋ hayô hêk ya ma hanaŋ, “Miŋ
ôkô ami. Ya anyô môŋ ba haveŋ yam haviŋ.
18 Ya ma ôpatu ba hamô lôkmala. Bôk
yahama ma doŋtom lêk yahamô lôkmala
hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Ma ya-
havaloŋ ŋama lôk anêŋ loŋ iniŋ vovaleŋ.
19 Oto nôm takatu ba hôyê. Nôm takatu vi
lêk hamô ma vi tem imbitak embeŋ yam.
20 Êntêk ma abô loŋ kapô hathak vuliŋ
baheŋvi ba lahavuju takatu ba hôyê hamô
yabaheŋ vianôŋ lôk atum lam gol ba-
heŋvi ba lahavuju. Anêŋ ôdôŋ ma aêntêk:
vuliŋ baheŋvi ba lahavuju takêŋ ma aŋela
baheŋvi ba lahavuju takatu ba eyabiŋ
avômalô êvhaviŋ ôdôŋ baheŋvi ba lahavuju
takatu. Ma atum lam gol baheŋvi ba la-
havuju takatu ma avômalô êvhaviŋ ôdôŋ
baheŋvi ba lahavuju.”

2

Abô hi Epesus

1 *Ma ôpêŋ hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto
abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô
êvhaviŋ anêŋ Epesus aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba havaloŋ
vuliŋ baheŋvi ba lahavuju hamô baŋ
vianôŋ ma haveŋ atum lam gol baheŋvi
ba lahavuju malêvôŋ. Ba hanaŋ nena:

2 *Yahayala môlônim bôk lo loŋ
lôk unim ku takatu ba udum ba umiŋ
lôklokwaŋ. Ma ôpôlik hathak ŋê kambom.
Ma bôk olaŋô ŋê takatu ba esau nena
thêlô ma aposel ba oyala nena thêlô ma ŋê
abôyaŋ.
3 Ma ovaloŋ yenaŋ athêŋ loŋ ba malaiŋ
lomaloma hapôm môlô ma doŋtom umiŋ
lôklokwaŋ lôk lemimvidoŋ ma miŋ vau ami.
4 Ma doŋtom môlônim kambom te
hamô ba yahadô. Môlô miŋ lemimhaviŋ
ya hatôm môŋ sêbôk ami.
5 *Aêŋ ba lemimimbi kobom mavi
sêbôk ma tem ôŋgô nena môlô lêk ôêv yak
bêŋ anôŋ. Aêŋ ba node kapôlômim liliŋ ek
nosopa loŋôndê mavi sêbôk atu. Ma mi ma
tem yasôk ek yanêm môlônim atum lam vê.
6 Ma doŋtom môlô othak udum nôm
mavi te nena môlô ôpôlik hathak avômalô
takatu ba esopa Nikolas anêŋ kobom
hatôm atu ba yahapôlik aêŋ iyom.
7 *Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô
abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ
hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.
Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv
yak ami ma tem yatak thêlô ek nejaŋ
alokwaŋ va atu ba hêv lôkmala hamô
Wapômbêŋ anêŋ loŋ mavi anôŋ kapô.”

Abô hi Smelna

8 Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto
abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô
êvhaviŋ anêŋ Smelna aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba hamôŋ
ba haveŋ yam ma bôk hama ba haviyô
hathak loŋbô. Ma yani hanaŋ aêntêk:

9 *Yahayala malaiŋ lomaloma hapôm
môlô ba ômô thavuthiŋ, ma doŋtom môlô
ma ŋê lôk nômkama bêŋ hêk Wapômbêŋ
ma. Ma yahayala abô kambom takatu ba
avômalô vi enaŋ hathak môlô. Thêlô esau
nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô
Islael ma doŋtom mi. Thêlô ma Sadaŋ anêŋ
avômalô.
10 *Miŋ môlô nôkô esak malaiŋ takatu
ba tem êpôm môlô ketheŋ ami. Odaŋô!
Sadaŋ tem indum ek avômalô netak môlô
doho êndôk koladôŋ ek nesaê môlô. Ma

* **1:16:** Hib 4:12; ALK 2:12; 19:15 * **1:17:** Ais 44:6; 48:12; ALK 2:8; 22:13 * **2:1:** ALK 1:16 * **2:2:** 1Jon 4:1
* **2:5:** ALK 3:3 * **2:7:** Stt 2:9; ALK 22:2,19 * **2:9:** 2Ko 11:14-15; ALK 3:9 * **2:10:** 2Ti 4:8; Jem 1:12

môlô noja malaiŋ êtôm wak laumiŋ. Numiŋ lôklokwaŋ endeba noma ma tem yanêm lôkmala atu ba nêmô êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ anêŋ kuluŋ gol êndêŋ môlô.

11 *Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv yak ami ma tem miŋ neja malaiŋ esak ŋama atu ba haveŋ yam ami."

Abô hi Pelgamum

12 Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, "Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Pelgamum aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba havaloŋ biŋ vovak ba ma hêk luvi. Hanaŋ aêntêk:

13 Yahayala loŋ atu ba môlô ômô. Loŋ êŋ ma Sadaŋ da hamô ba hayabiŋ, ma doŋtom môlô ômô loŋ êŋ ba ovaloŋ yenaŋ athêŋ loŋ lôklokwaŋ. Ma hadêŋ waklavôŋ atu ba ik Antipas vônô hêk môlônim malak ma môlô miŋ otak unim ôêvhaviŋ ya ami. Yani hêvhaviŋ ya bêŋ anôŋ ba hanaŋ yenaŋ abô bêŋ hêk Sadaŋ anêŋ loŋ.

14 *Ma doŋtom môlônim kambom doho hêk ba yahadô. Môlô doho osopa plopet bô Balam anêŋ abô. Sêbôk ma yani hêv auk hadêŋ Moap iniŋ kiŋ Balak ek êndôk avômalô Islael leŋiŋ ek nindum kambom ba nejaŋ nôm takatu ba bôk hêv hadêŋ ŋgôk lôk nindum sek walililiŋ.

15 Aêŋ iyom ma môlô doho osopa Nikolas anêŋ abô.

16 Aêŋ ba node kapôlômim liliŋ. Mi ma tem yasôk ketheŋ oyaŋ ba yaŋgik vovak esak yenaŋ biŋ vovak atu ba hale yaveŋbôlêk êndêŋ môlô takatu ba miŋ ole am liliŋ ami.

17 *Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv yak ami ma tem yanêm nôm 'mana' êndêŋ thêlô hatôm bôk yahêv hadêŋ Islael êmô loŋ thiliv. Mana êŋ ma lêk hamô loŋ kapô. Ma tem yanêm thêlô valu thapuk te lôk athêŋ lukmuk atu ba eto hathak. Anyôla miŋ hayala athêŋ lukmuk êŋ ami ma ôpatu ba hawa iyom intu hayala."

Abô hi Taiataila

18 *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, "Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Taiataila aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ Nakaduŋ atu ba madaluk hatôm atum dahalaŋ ma vakapô hatôm aeŋ mayav atu ba habi kêdêkêdê. Hanaŋ aêntêk:

19 Yahayala môlônim kobom. Yahayala môlônim lemimhaviŋ lôk ôêvhaviŋ ma ôêv avômalô sa ba umiŋ lôklokwaŋ iyom. Hadêŋ môŋ ma môlô udum ku dokte, ma doŋtom lêk môlô udum ku bêŋ.

20 *Ma doŋtom môlônim kambom te hêk ba yahadô. Avi te hatôm Jesebel hamô haviŋ môlô. Yani hasau nena yani ma avi plopet te, ma doŋtom yani anêŋ abô halom yenaŋ ŋê ku ek nindum sek walililiŋ lôk nejaŋ nôm takatu ba êv da hadêŋ ŋgôk. Yani hadum kambom takêŋ, ma doŋtom môlô miŋ ôêv yani vê ami!

21 Yahêv waklavôŋ ek yani ende kapô liliŋ ba etak anêŋ sek walililiŋ, ma doŋtom mi. Yani hadô.

22 Odaŋô! Tem yanêm lijiŋ bêŋ êndêŋ yani lôk yanêm malaiŋ bêŋ êndêŋ ŋê takatu ba idum sek haviŋ yani ba miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ami.

23 *Ma tem yaŋgik yani anêŋ avômena pôpônô. Aêŋ ba avômalô ôdôŋ êvhaviŋ lôkthô tem neyala nena ya ôpatu ba yahayê avômalô kapôlôŋiŋ lôk iniŋ auk. Ba tem yanêm vuli êndêŋ môlô tomtom êtôm nôm takatu ba udum.

24 Ma doŋtom lêk yahêv ku doŋtom iyom hadêŋ môlô vi anêŋ Taiataila atu ba miŋ osopa yani anêŋ abô ami. Lôk miŋ oyala nôm atu ba elam nena, 'Sadaŋ anêŋ auk loŋ kapô' ami. Ku êŋ ma

25 *nobaloŋ unim auk loŋ endeba yatup am.

26 Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv yak ami ma idum yenaŋ yaleŋhaviŋ aleba hayô anêŋ daŋ, ma tem yanêm

* **2:11:** ALK 20:14; 21:8 * **2:14:** Nam 22:1–25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * **2:17:** Kis 16:4,14-15,33-34; Ais 62:2; Jon 6:48-50
* **2:18:** ALK 1:14-15 * **2:20:** 1Kiŋ 16:31; 2Kiŋ 9:22 * **2:23:** Sng 7:9; Jer 17:10; ALK 20:12-13 * **2:25:** ALK 3:11

athêŋ bêŋ êndêŋ thêlô ek neyabiŋ avômalô pik lôkthô.

27 *Thêlô tem neja kôm aeŋ ek neyabiŋ avômalô pik lôklokwaŋ ba nimbi thêlô ba nipup nenanena êtôm uŋ anôŋ. Wakamik bôk hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya ba tem yandum aêŋ iyom êndêŋ thêlô.

28 *Ma tem yanêm vuliŋ lôkbôk êndêŋ thêlô imbiŋ.

29 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.”

3

Abô hi Saldis

1 *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Saldis aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba hayabiŋ Wapômbêŋ anêŋ lovak matheŋ baheŋvi ba lahavuju ma havaloŋ vuliŋ baheŋvi ba lahavuju. Ma yani hanaŋ aêntêk: Yahayala môlônim kobom. Avômalô esoŋ nena môlô ômô lôkmala. Ma doŋtom mi, môlô bôk oma yôv.

2 Numbiyô! Môlônim ôêvhaviŋ lêk habobo ema ba intu nobatho am loŋ ek malê nena môlônim ku ma voloŋ oyaŋ hêk yenaŋ Wapômbêŋ ma.

3 *Lemimimbi abô takatu ba bôk olaŋô ba ovaloŋ. Ma node kapôlômim liliŋ ba nodovak abô êŋ vibiŋ. Môlô miŋ oviyô ami, ma tem yasôk êtôm anyô vani ba môlô noboloba.

4 *Ma doŋtom môlô naju iyom anêŋ Saldis intu unim sôp mabuŋ denaŋ. Unim kobom ma mavi ba intu embeŋ yam ma hatôm noba sôp thapuk ba nombeŋ imbiŋ ya.

5 *Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv yak ami tem nipuk sôp thapuk êtôm thêlô. Tem miŋ yanêm thêlôniŋ athêŋ vê ênjêk kapya lôkmala ami ma mi. Tem yanaŋ êndêŋ Wapômbêŋ lôk anêŋ aŋela nena, ‘Thêlô êŋ ma yenaŋ.’

6 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ.”

Abô hi Piladelpia

7 *Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena, “Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ avômalô êvhaviŋ anêŋ Piladelpia aêntêk:

Abô êntêk halêm anêŋ ôpatu ba matheŋ ma hanaŋ abô avanôŋ iyom. Yani hayabiŋ Jelusalem lukmuk anêŋ badêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hatôm Devit bôk hayabiŋ Jelusalem bô anêŋ. Yani hik vê ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Ma yani hik siŋ ma miŋ hatôm anyôla injik vê ami. Yani hanaŋ aêntêk:

8 *Yahayala môlônim kobom. Odaŋô. Yahik unyak abôlêk te vê ek môlô ma miŋ hatôm anyôla injik siŋ ami. Yahayala nena anêm lôklokwaŋ ma yaôna, ma doŋtom môlô osopa yenaŋ abô ba miŋ ôvôliŋ dômim hathak yenaŋ athêŋ ami.

9 *Sadaŋ anêŋ avômalô takatu ba enaŋ nena thêlô ma Wapômbêŋ anêŋ avômalô Islael, ma doŋtom mi, thêlô enaŋ abôyaŋ iyom. Tem yandom thêlô ba nêlêm ek nede veŋiŋdôŋ lêlô êndêŋ môlô ma neyala nena yaleŋhaviŋ môlô.

10 *Môlô othak osopa yenaŋ abô balabuŋ lôk umiŋ lôklokwaŋ. Ba intu tem yayabiŋ môlô mavi êndêŋ waklavôŋ malaiŋ atu ba tem esaê avômalô pik bêŋ êntêk lôkthô.

11 Tem yasôk ketheŋ. Nobaloŋ unim nômkama anôŋ loŋ lôklokwaŋ ek anyô yaŋ miŋ enja môlônim vuli ami.

12 *Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv yak ami tem yatak thêlô ek nimbitak êtôm yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ anêŋ landiŋ. Thêlô tem miŋ netak ami. Ma tem yato yenaŋ Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ malak lôŋ anêŋ athêŋ nena Jelusalem lukmuk êyôŋgêk thêlô. Malak êŋ tem yenaŋ Wapômbêŋ nêm anêŋ leŋ ba êndôk ba êlêm. Ma tem yato yenaŋ athêŋ lukmuk êyôŋgêk thêlô imbiŋ.

* **2:27:** Sng 2:9 * **2:28:** ALK 22:16 * **3:1:** ALK 1:4,16 * **3:3:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2; ALK 2:5; 16:15 * **3:4:** Jut 23 * **3:5:** Kis 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 * **3:7:** Ais 22:22 * **3:8:** 1Ko 16:9 * **3:9:** Ais 45:14; 49:23; 60:14; ALK 2:9 * **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12 * **3:12:** Ais 62:2; 65:15; ALK 14:1; 21:2

13 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô
abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ
avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ."

Abô hi Laodisia

14 Ma ôpêŋ hanaŋ hathak loŋbô nena,
"Oto abô ni êndêŋ aŋela atu ba hayabiŋ
avômalô êvhaviŋ anêŋ Laodisia aêntêk:

Abô êntêk ma halêm anêŋ ôpatu ba
anêŋ athêŋ nena Avanôŋ Biŋ. Yani ma
anyô hamiŋ lôklokwaŋ ek hik Wapômbêŋ
anêŋ nôm avanôŋ thô. Ma yani pik lo leŋ
sapêŋ anêŋ alaŋ. Ba hanaŋ nena:

15 *Yahayala nôm takatu ba môlô othak
udum ba môlô miŋ vovaŋ mena thilibuŋ la
ami. Yaleŋhaviŋ môlô vovaŋ mena thilibuŋ
la ma doŋtom mi.

16 Môlô vovaŋ dokte ma thilibuŋ dokte
iyom ba yahadô. Ba intu tem yambululup
môlô vê ende yaveŋbôlêk.

17 *Môlô othak onaŋ nena, 'Ya anyô
valuseleŋ bêŋ ma ya anyô lôkmaŋgiŋ ba
yada hatôm.' Ma doŋtom môlô ôthôŋ
paliŋ nena môlô kapôlômim daluk kam-
bom! Alikaknena, môlô avômalô thavuthiŋ
ma malemim pusip ba ômô kôlôlôŋ.

18 *Yahanaŋ ek môlô nônêm vuli yenaŋ
gol atu ba êbôk hamô atum ba mavi ek
numbitak lôkmaŋgiŋ. Ma nônêm vuli sôp
thapuk ek nupuk ek miŋ mama esak
lemvimpopam ami. Ma nônêm vuli yak
thôk ek êndôk malemim daluk ek ôŋgô tak.

19 *Takatu ba yaleŋhaviŋ i ma ya-
hayanda thêlô ma yahêv vovaŋ hadêŋ i ek
nedaŋô abô. Aêŋ ba môlô nôŋgwêk lêlê ek
node kapôlômim liliŋ.

20 *Odaŋô. Yahamiŋ unyak abôlêk ba
yahapididiŋ. Ma ôpatu ba halaŋô ya ba
hik unyak abôlêk vê, ma tem yayô kapô
ba yana ek yaŋgaŋ nôm imbiŋ yani ma
enjaŋ nôm imbiŋ ya.

21 Ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ êv
yak ami tem yatak i nêmô yenaŋ loŋ ya-
hayabiŋ avômalô imbiŋ ya, hatôm ya bôk
lovak yôv ma yahamô haviŋ Wakamik
hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô.

22 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô
abô takatu ba Lovak Matheŋ hanaŋ hadêŋ
avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ."

4

Anyô Bêŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô

1 *Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma un-
yak abôlêk anêŋ malak leŋ ida bôk hakyav
ba hamiŋ. Ma veŋbôlêk atu ba bôk yaha-
laŋô hatôm lavuak hanaŋ hadêŋ ya, "Osak
ba ôlêm ek yaŋgik nôm takatu ba tem im-
bitak embeŋ yam thô êndêŋ o."

2 *Ketheŋ oyaŋ ma Lovak Matheŋ anêŋ
lôklokwaŋ hawa ya ba yahayê Anyô Bêŋ
anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô hamô malak leŋ
ba anyô te hayô hamô.

3 *Ma ôpêŋ anêŋ kupik habi kêdêkêdê
hatôm valu te anêŋ athêŋ nena jaspa lôk
valu thalaleŋ te anêŋ athêŋ nena konilian.
Ma okutheŋuliŋ te hawê haveŋ Anyô Bêŋ
êŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba habi deda
hatôm valu saŋgek atu ba elam nena eme-
lal.

4 *Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô
hamô ma avaka hatôm 24 iniŋ loŋ êmô
eyabiŋ avômalô hawê haveŋ ba hathaŋ siŋ.
Ma iniŋ sôp ma thapuk ma kiŋ iniŋ kuluŋ
epesaŋ hathak gol hamô leŋiŋkadôk.

5 *Damak hêv ma kakalu hik ba pôk
lôklala halêm anêŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô. Ma Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ vima ma atum lam baheŋvi ba la-
havuju hathaŋ hamô. Ma atum takêŋ ma
Wapômbêŋ anêŋ lovak matheŋ baheŋvi ba
lahavuju.

6 *Ma Anyô Bêŋ anêŋ loŋ êŋ vima ma
nômlate hatôm ŋgwêk hêk ma mabuŋ mavi
anôŋ hatôm liyali.

Ma yahayê nôm lôkmala ayova êmô
malêvôŋ ba êwê eveŋ Anyô Bêŋ anêŋ
loŋ. Nôm lôkmala ayova atu ba êmô ma
maleŋdaluk hêk leŋviŋkupik lôkthô, hêk
maleŋ ba dômiŋ haviŋ.

7 *Nôm lôkmala môŋ ma hatôm avuŋ
laion, ma yaŋ haveŋ yam hatôm bok-
maŋkao malô. Ma te lu thohavloma hatôm

* **3:15:** Lom 12:11 * **3:17:** Luk 12:21; 1Ko 4:8 * **3:18:** Ais 55:1 * **3:19:** 1Ko 11:32; Hib 12:6; ALK 2:5 * **3:20:** Jon 14:23 * **4:1:** ALK 1:1,10 * **4:2:** Ais 6:1 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** ALK 3:18 * **4:5:** Ese 1:13; Sek 4:2; ALK 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; 10:14 * **4:7:** Ese 1:10; 10:14

anyô. Ma te ayova hatôm menak jeŋ hayovak haveŋ.

8 *Nôm lôkmala ayova takêŋ tomtom iniŋ banik baheŋvi ba lahavute ma maleŋiŋ hêk leŋviŋkupik lôkthô viyaiŋ ba vikapô. Wak lo bôlôvôŋ sapêŋ ma enaŋ nena,

"Matheŋ, matheŋ, matheŋ.
Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ ma anyô matheŋ.
Yani bôk hamô, ma lêk hamô, ma tem êsôk."

9 Nôm lôkmala takêŋ ethak êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani lôk enaŋ nena yani ma Anyô Bêŋ lôk êv leŋiŋmavi hadêŋ ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô idum aêŋ,

10 *"êŋ ma avaka 24 takatu êv yak êlôk êk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma, ma êv yeŋ hadêŋ ôpatu ba hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Thêlô etak iniŋ kuluŋ gol halôk hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma enaŋ,

11 "Anyô Bêŋ iyom intu yêlôaniŋ Wapômbêŋ.
O iyom hatôm onja deda lôkmaŋgiŋ lôk athêŋ bêŋ ma lôklokwaŋ ek malê nena o iyom hopesaŋ nômkama lôkthô.
Ma nômkama lôkthô habitak ba hamô ek malê nena oda lemhaviŋ."

5

Boksipsip Nakaduŋ hawa kapya

1 *Ma yahayê ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma havaloŋ kapya lôku bêŋ te hêk baŋ vianôŋ. Ba eto abô hêk vi ba vi. Ma ik siŋ hathak nôm tôktôk baheŋvi ba lahavuju.

2 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ te halam kaêk bêŋ, "Opalê te hatôm nêm nôm tôktôk vê ba ekak kapya êntêk?"

3 Ma doŋtom anyôla te anêŋ leŋ mena pik mena pik kapô la miŋ hatôm ekak kapya êŋ ba ênjê kapô ami.

4 Ba intu yahalaŋ ba yahalaŋ ek malê nena miŋ êpôm anyô late ek ekak kapya êŋ ba ênjê kapô ami.

5 *Ma doŋtom avaka takatu te hanaŋ hadêŋ ya, "Asêŋ dô. Nôŋgô avuŋ laion atu ba habitak anêŋ ôdôŋ Juda. Êŋ ma su lukmuk atu ba habiluk anêŋ Devit. Bôk hik vovak ba hamô lu ba intu hatôm nêm nôm tôktôk baheŋvi ba lahavuju takêŋ vê ma ekak kapya êŋ."

6 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ te hamiŋ ba anêŋ pôpô hêk inaŋ bôk ik vônô. Yani hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hamiŋ malêvôŋ ek nôm lôkmala ayova atu lôk avaka takatu. Anêŋ yakik baheŋvi ba lahavuju* ma madaluk baheŋvi ba lahavuju. Madaluk takêŋ ma Wapômbêŋ anêŋ lovak matheŋ baheŋvi ba lahavuju atu ba bôk hêv hi pik lôkthô.

7 Ma Boksipsip Nakaduŋ hi hawa kapya hêk ôpatu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô baŋ vianôŋ.

8 *Yani hawa kapya yôv ma nôm lôkmala ayova atu lôk avaka 24 takatu êv yak halôk biŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ ma. Tomtom ewa yeŋ gita ma uŋ gol yaôna lôk kamuŋ êbôk ba ôv mavi hamô kapô ba hayô abôlêk siŋ. Atum yova lôk ôv mavi êŋ ma avômalô matheŋ iniŋ mek.

9 *Ma thêlô êv yeŋ lukmuk te aêntêk,

"O iyom hatôm onja kapya ba okak ma nêm nôm tôktôk vê ek malê nena bôk ik o vônô ba hathak anêm thalaleŋ ma hôêv avômalô vuli.
Oda hôêv avômalô ôdôŋ lomaloma lôk abô lomaloma ma leŋviŋkupik lomaloma lôk pik lomaloma sapêŋ vuli ek hôêv hadêŋ Wapômbêŋ.

10 *Hudum thêlô ibitak alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô takatu ba nêmô anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô lôk nindum anêŋ ku nêmbôk da. Ma tem nêtôm kiŋ ba neyabiŋ avômalô pik."

Thêlô êv yeŋ hadêŋ Boksipsip Nakaduŋ

* **4:8:** Ais 6:2,3; Ese 1:18; 10:12 * **4:10:** ALK 19:4 * **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10 * **5:5:** Stt 49:9; Ais 11:1,10; ALK 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; ALK 13:8 * **5:6:** Yakik baheŋvi ba lahavuju êŋ hik thô nena yani ma anyô lôklokwaŋ kambom. * **5:8:** Sng 141:2; ALK 8:3-4 * **5:9:** Sng 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * **5:10:** Kis 19:6; Ais 61:6; ALK 1:6; 20:6 * **5:11:** Dan 7:10; Hib 12:22

11 *Ma yahayê hathak loŋbô ma yahalaŋô aŋela lubuŋlubuŋ ba dumsêlê mi. Thêlô êwê lawê Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk nôm lôkmala ayova atu ma avaka takatu.
12 Ma elam lôklala bêŋ aêntêk,
“Boksipsip Nakaduŋ atu ba ik vônô ma
yani hatôm enja lôklokwaŋ bêŋ
lôk nômkama bêŋ lôk auk bêŋ lôk
lôkliŋyak bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk deda
lôkmaŋgiŋ lôk leŋiŋmavi bêŋ.”
13 Ma yahalaŋô nôm lôkmala lôkthô anêŋ
malak leŋ lo leŋlêvôŋ ma pik lo pik kapô ma
ŋgwêk lo ŋgwêk kapô sapêŋ êv yeŋ aêntêk,
“Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ
avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ thai
neja leŋiŋmavi bêŋ lôk athêŋ bêŋ lôk
deda lôkmaŋgiŋ lôk lôklokwaŋ bêŋ
êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ.”
14 Ma nôm lôkmala ayova atu enaŋ,
“Avanôŋ biŋ”. Ma avaka takatu êv yak
halôk biŋ ma êv yeŋ.

6

Boksipsip Nakaduŋ hakyav kapya anêŋ nôm tôktôk vê

1 *Ma yahayê Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te môŋ vê. Ma yahalaŋô nôm lôkmala ayova takatu te halam kaêk hatôm kakalu ba hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.”
2 *Êŋ ma yahayê bokhos thapuk te ma anyô te hayô hamô ba havaloŋ lunak lokwaŋ. Ma êv kiŋ iniŋ kuluŋ hadêŋ yani. Ma hawa anêŋ bok ma hi pik hatôm anyô vovak laik te ek injik vovak ba êmô vovak sapêŋ lu.
3 Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te ju ma nôm lôkmala te ju hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.”
4 Ma bokhos thalaleŋ te hale yaiŋ. Ma êv athêŋ hadêŋ ôpatu ba hayô hamô ek ni pik ba nêm avômalô pik sapêŋ iniŋ kapôlôŋiŋ mavi vê ek nijik i vônô mayaliv. Ma êv biŋ vovak bêŋ te hadêŋ yani.
5 Vêm ma hakyav nôm tôktôk te lô vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te lô hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.” Ma yahayê bokhos loŋgavu te ma ôpatu ba hayô hamô ma havaloŋ skel ek enja nôm anêŋ malaiŋ.
6 Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ nôm lôkmala ayova atu malêvôŋ ba hanaŋ, “Nu undum ba bôm bêŋ imbitak pik. Anyô hadum ku wak daluk te ma anêŋ vuli dokte aêntêk: wit êtôm kilo doŋtom mena bali êtôm kilo lokwaŋlô. Ma doŋtom miŋ umbuliŋ alokwaŋ lêŋlêŋ lôk yak waiŋ ami.”
7 Yani hakyav nôm tôktôk te ayova vê ma yahalaŋô nôm lôkmala te ayova hanaŋ, “Ôlêm yaiŋ ek nu pik.”
8 *Ma yahayê bokhos mayav hatôm ŋê ŋama iniŋ kupik. Ma ôpatu ba hayô hamô ma anêŋ athêŋ nena, “Ŋama” ma “Ŋê Ŋama Iniŋ Loŋ” haveŋ yani yam. Ma êv athêŋ hadêŋ thai ek ini pik ba nijik ŋê pik ôdôŋ te ayova vônô esak biŋ vovak lôk bôm bêŋ ma lijiŋ bêŋ lôk alim kamuŋ kambom lomaloma.
9 Boksipsip hakyav nôm tôktôk te baheŋvi vê ma yahayê ŋê ŋama dahôlôŋiŋ hamô loŋ êbôk da vibiŋ anêŋ malak leŋ. Thêlô ma ŋê takatu ba bôk êvhaviŋ Wapômbêŋ ba enaŋ anêŋ abô bêŋ ba ik i pôpônô.
10 Ma elam lôklala nena, “Pik anêŋ alaŋ Wapômbêŋ, o ma anyô matheŋ ma honaŋ abô avanôŋ iyom. Aŋgê am ka tem nêm vuli viyaŋ êndêŋ avômalô pik takatu ba ik yêlô vônô?”
11 *Êŋ ma hêv sôp thapuk daim tomtom hadêŋ i ma hanaŋ nena, “Nômô yaô dokte vêmam endeba nijik môlôviyaŋ takatu ba idum yenaŋ ku vônô imbiŋ am. Thêlô ik sapêŋ atu ba yahatak, êŋ ma tem yandum abô.”
12 *Ma yahayê ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk te baheŋvi ba lahavute vê. Ma duviaŋ bêŋ te hêv ma wak habitak loŋgavu hatôm sôp êkôk ek ŋê ŋama. Ma ayôŋ anêŋ lêlêyaŋ habitak thalaleŋ.
13 *Ma vuliŋ leŋ êv yak halôk pik hatôm yaviŋ hayuv ba alokwaŋ va hagelelon halôk pik.
14 *Ma leŋ havuvi i ketheŋ oyaŋ hatôm ivuvi yêm. Ma dumlolê lôk ŋgavithôm sapêŋ

* **6:1:** ALK 4:6; 5:1 * **6:2:** Sek 1:8; 6:1-6 * **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; 14:21 * **6:11:** ALK 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mat 24:29; Ap 2:20; ALK 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** ALK 16:20

etak iniŋ loŋ.

15 *Ma pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê vovak laik lôk ŋê lôk nômkama bêŋ lôk ŋê lôklokwaŋ lôk ŋê idum ku êmô alaŋsi vibiŋ lôk ŋê takatu ba alaŋsi mi, thêlô sapêŋ ekopak êmô loŋ abyaŋ lôk valu abyaŋ anêŋ dumlolê.
16 *Ma thêlô enaŋ hadêŋ dumlolê lôk valu nena, “Nôsô êyômô yêlô ba nubuŋ yêlô ênjêk Anyô Bêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô maleŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ lamaniŋ.
17 *Thai iniŋ waklavôŋ leŋiŋmaniŋ bêŋ atu lêk halêm ba opalê te hatôm imiŋ loŋ siŋ am? Milôk.”

7

Ekavu Wapômbêŋ anêŋ lêlêyaŋ hayô hêk Islael hatôm 144,000

1 *Vêm ma yahayê aŋela ayova imiŋ pik êntêk êŋ anêŋ saŋanêŋ ôdôŋ daŋ ayova. Thêlô imiŋ pik ayova atu iniŋ lovak siŋ ek lovak miŋ iyuv embeŋ pik mena ŋgwêk mena alokwaŋ ami.
2 Ma yahayê aŋela yaŋ haviyô anêŋ loŋ wak hathak ma hawa Wapômbêŋ Lôkmala anêŋ tinde nekavu lêlêyaŋ esak ba halêm. Ma halam kaêk lôklokwaŋ hi ek aŋela ayova atu ba ewa athêŋ ek nimbuliŋ pik lo ŋgwêk. Ba hanaŋ nena,
3 *“Miŋ numbuliŋ pik lo ŋgwêk ma alokwaŋ ami endeba yêlô nakavu lêlêyaŋ êyôŋgêk alalôaniŋ Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku luvôŋiŋ am.”
4 *Ma yahalaŋô ekatuŋ ŋê takatu ba ekavu lêlêyaŋ hayôhêk i ma hatôm 144,000 anêŋ Islael anêŋ ôdôŋ laumiŋ ba lahavuju takatu.
5 Aêŋ ba Juda anêŋ ôdôŋ hatôm 12,000. Ma Luben anêŋ 12,000. Ma Gat anêŋ 12,000.
6 Ma Asel anêŋ 12,000. Ma Naptali anêŋ 12,000. Ma Manasa anêŋ 12,000.
7 Ma Simeon anêŋ 12,000. Ma Livai anêŋ 12,000. Ma Isaka anêŋ 12,000.
8 Ma Sebulun anêŋ 12,000. Ma Josep anêŋ 12,000. Ma Benjamin anêŋ 12,000. Thêlô lôkthô ma ekavu lêlêyaŋ êŋ iyom.

Avômalô lubuŋlubuŋ lôk kwêv thapuk

9 Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma avômalô lubuŋlubuŋ anêŋ pik lomaloma lôk ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma sapêŋ imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ ma. Miŋ hatôm nekatuŋ i ami. Thêlô ik kwêv daim thapuk lôk evaloŋ nôkyalô thaŋaŋ hamô baheŋiŋ.
10 *Ma elam kaêk lôklokwaŋ ba enaŋ, “Wapômbêŋ intu hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk Boksipsip Nakaduŋ iyom intu êv avômalô bulubiŋ.”
11 Ma aŋela takêŋ lôkthô imiŋ êwê eveŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk avaka takatu lôk nôm lôkmala ayova atu. Ma thêlô êv yak halôk maleŋiŋ hêk Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
12 *Ba enaŋ, “Avanôŋ. Leŋmavi bêŋ lôk deda lôkmaŋgiŋ lôk auk bêŋ lôk mavi anôŋ lôk athêŋ bêŋ lôk lôklokwaŋ lôk lôkliŋyak ni êndêŋ alalôaniŋ Wapômbêŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ. Avanôŋ.”
13 Ma avaka takatu te hanaŋ hik ya liŋ nena, “Ŋê lôk sôp thapuk takêntêk ma ŋê alêla ba êlêm anêŋ êsê?”
14 *Ma yahanaŋ hadêŋ yani, “Yenaŋ anyô bêŋ, oda hoyala.” Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Thêlô ma ŋê takatu ba bôk etak Malaiŋ Bêŋ ba ithik iniŋ kwêv halôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ ba intu iniŋ kwêv ma habitak thapuk.
15 Aêŋ ba thêlô imiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba idum anêŋ ku wak ba bôlôvôŋ imiŋ anêŋ unyak matheŋ. Ma ôpatu ba hamô Anyô Bêŋ anêŋ loŋ êŋ tem imbi anêŋ unyak êyôŋgêk thêlô vôv
16 *ek thêlô miŋ nema kisi ami ma miŋ nesakmuniŋ ami lôk wak miŋ esaŋ i ami ma vovaŋ la miŋ êmbôk i ami.
17 *Boksipsip Nakaduŋ atu ba hamiŋ Anyô Bêŋ anêŋ loŋ malêvôŋ tem imbitak

* **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16:** Luk 23:30 * **6:17:** Jol 2:11; Mal 3:2 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Ese 9:4,6; ALK 9:4 * **7:4:** ALK 14:1,3 * **7:10:** ALK 5:6-7 * **7:12:** ALK 5:12 * **7:14:** Dan 12:1; Mat 24:21 * **7:16:** Ais 49:10 * **7:17:** Sng 23:2; Ais 25:8; ALK 21:4

thêlôniŋ alaŋ ma tem endom thêlô ba ni ŋaŋ lôkmala anêŋ loŋ. Ma tem Wapômbêŋ esav thêlô maleŋiŋ thôk vê."

8

Nôm tôktôk baheŋvi ba lahavuju

1 Yôv ma Boksipsip Nakaduŋ hakyav nôm tôktôk baheŋvi ba lahavuju takatu te vê ma malak leŋ lêk taktiŋ hatôm wakma te vi.

2 Vêm ma yahayê aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ba imiŋ Wapômbêŋ ma. Ma êv lavuak baheŋvi ba lahavuju hadêŋ thêlô.

3 *Ma aŋela yaŋ halêm hamiŋ loŋ êbôk da ba havaloŋ uŋ yaônate atu ba epesaŋ hathak gol ek nêmbôk nôm ôv mavi êndôk. Ma nôm ôv mavi bêŋ anôŋ êv hadêŋ yani ek yani etak êyômô avômalô matheŋ iniŋ mek takatu ba hamô loŋ êbôk da epesaŋ hathak gol ba hamô habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô.

4 Ma nôm ôv mavi takatu anêŋ yova haviŋ avômalô matheŋ iniŋ mek hatak aŋela êŋ baŋ ba hi daku ek Wapômbêŋ.

5 *Ma aŋela havaloŋ uŋ yaô êŋ ba hawa atum êbôk da halôk kapô ma habi halôk pik. Êŋ ma kakalu lôk damak bêŋ hik mayaliv ma duviaŋ bêŋ hayôkwiŋ.

Lavuak baheŋvi ba lahavuju

6 Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu ewa iniŋ lavuak baheŋvi ba lahavuju ba epesaŋ i ek niyuv.

7 *Aŋela môŋ hayuv anêŋ ba halaŋ. Êŋ ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais lôk atum hathak doŋtom haviŋ thalaleŋ ba ibi halôk pik ma atum hathaŋ pik ôdôŋ te lô ma alokwaŋ lôk kamuŋ buêŋ lôkthô.

8 Ma aŋela te ju hayuv anêŋ ba halaŋ ma nômlate hatôm atum hathaŋ dumlolê bêŋ te ba ibi halôk ŋgwêk. Ma ŋgwêk ôdôŋ te lô habitak thalaleŋ.

9 Ma nômkama lôkmala takatu ba êmô ŋgwêk buêŋ lôkthô ema, ma yeŋ loŋ êŋ lôkthô kambom.

10-11 *Ma aŋela te lô hayuv anêŋ ba halaŋ ma vuliŋ bêŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba hathaŋ inaŋ atum abiŋ. Ma hêv yak halôk ŋaŋ lôk kasukthôm ôdôŋ te lô. Vuliŋ êŋ anêŋ athêŋ nena 'Maniŋ' ba intu ŋaŋ sapêŋ anêŋ ôdôŋ te lô habitak maniŋ kambom anôŋ. Ma avômalô bêŋ anôŋ inum ŋaŋ êŋ ba ema ek malê nena ŋaŋ lêk habitak maniŋ kambom.

12 *Ma aŋela te ayova hayuv anêŋ ba halaŋ ma wak anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk ayôŋ anêŋ deda ôdôŋ te lô lôk vuliŋ ôdôŋ te lô miŋ ibi deda ami. Wak lo bôlôvôŋ anêŋ ôdôŋ te lô momaŋiniŋ bêŋ hêk.

13 *Ma yahayê hamiŋ ma yahalaŋô menak jeŋ hayovak haveŋ leŋlêvôŋ ma halam kaêk, "Malaiŋ, malaiŋ, malaiŋ tem êpôm avômalô pik ek malê nena aŋela lokwaŋlô eyabiŋ denaŋ ba tem niyuv iniŋ lavuak ketheŋ."

9

Aŋela te baheŋvi hayuv lavuak

1 *Ma aŋela te baheŋvi hayuv anêŋ lavuak. Ma yahayê vuliŋ te hêv yak anêŋ leŋ ba habup pik. Ma êv ku neyabiŋ Viv atu anêŋ abôlêk anêŋ vovaleŋ hadêŋ vuliŋ êŋ.

2 *Ma hakyav Viv abôlêk vê ma atum yova bêŋ habitak anêŋ Viv abyaŋ êŋ ba hatôm atum dahaya bêŋ te. Ma Viv anêŋ yova hava wak lo leŋ loŋ siŋ ba habitak momaŋiniŋ kambom.

3 Ma atum yova êŋ habitak lôk kôm sopek ba halôk pik. Ba êv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô hatôm daŋgaviŋ pik anêŋ lôklokwaŋ.

4 *Ma enaŋ hadêŋ thêlô nena, "Miŋ numbuliŋ kamuŋ lomaloma lo alokwaŋ ami. Ma numbuliŋ ŋê takatu ba Wapômbêŋ anêŋ lêlêyaŋ miŋ hayôhêk thêlô luvôŋiŋ ami."

5 Miŋ êv thêlô ek nijik anyô vônô ami, ma nênêm vovaŋ bêŋ iyom êtôm ayôŋ baheŋvi. Ba iniŋ vovaŋ êŋ hatôm daŋgaviŋ layuk habi anyô ba vovaŋ kambom.

6 *Wak takêŋ ma avômalô idum ek nema ma doŋtom ŋama hêv i vê hêk thêlô. Ba miŋ ema ami.

7 *Ma kôm takêŋ êpôpêk i hatôm bokhos ba epesaŋ i ek nijik vovak. Thêlôniŋ

* **8:3:** Kis 30:1-3; ALK 5:8 * **8:5:** Kis 19:16-19; Wkp 16:12; ALK 11:19; 16:18 * **8:7:** Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30 * **8:10-11:** Jer 9:15 * **8:12:** Ese 32:7; ALK 6:12-13 * **8:13:** ALK 9:12; 11:14 * **9:1:** ALK 20:1 * **9:2:** Stt 19:28; Kis 10:12-15; Jol 2:2,10 * **9:4:** ALK 7:3 * **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Jol 2:4

maleŋiŋ hatôm anyô ma leŋiŋkadôk ma êkôk nômlate hatôm kuluŋ kiŋ ba epesaŋ hathak gol.

8 *Ma thêlôniŋ leŋiŋkadôk ŋauŋ hatôm avi iniŋ ma veŋiŋbôlêk yakik hatôm avuŋ laion abôlêk yakik.

9 *Ma thêlôniŋ bôbôŋiŋ hatôm moko epesaŋ hathak aeŋ. Ma thêlôniŋ banik pôk ba diŋdiŋ bêŋ hatôm yeŋ vovak takatu ba bokhos êvôv.

10 Ma iniŋ leŋyuk ma hatôm daŋgaviŋ ba iniŋ lôklokwaŋ hamô leŋyuk takêŋ ba ibi anyô hathak ma tem nênêm vovaŋ bêŋ êndêŋ i êtôm ayôŋ baheŋvi.

11 Ma iniŋ kiŋ te hayabiŋ thêlô ba yani ma Viv anêŋ aŋela. Anêŋ athêŋ hathak abô Hiblu nena, “Abadon” ma hathak abô Glik nena, “Apolon”. Ma athêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ nena “Anyô Habuliŋ Nômkama Sapêŋ”.

12 Malaiŋ môŋ hale ba hi, ma doŋtom malaiŋ ju tem embeŋ yam.

Aŋela te baheŋvi ba lahavute hayuv lavuak

13 Ma aŋela ali baheŋvi ba lahavute hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ loŋ êbôk da anêŋ saŋanêŋ daŋ ayova. Loŋ êbôk da êŋ epesaŋ hathak gol ba haminŋ Wapômbêŋ ma.

14 Abô êŋ hanaŋ hadêŋ aŋela ali baheŋvi ba lahavute atu ba hawa lavuak nena, “Opole aŋela ayova takatu ba bôk ekak i loŋ ba êmô ŋaŋ bêŋ Yupletis vê ek ini.”

15 Êŋ ma epole aŋela ayova êŋ ek nijik avômalô pik ôdôŋ te lô pôpônô. Wapômbêŋ bôk hakak i loŋ ek neyabiŋ sondabêŋ lôk ayôŋ ma wakma atu ba lêk habitak ek nindum iniŋ ku êŋ.

16 Yahalaŋô ŋê vovak takatu ba êyô êmô bokhos ma lubuŋlubuŋ hatôm 200 milion.

17 Êntêk ma nôm takatu ba yahatulak ba yahayê nena bokhos lôk ŋê takatu ba êyô êmô bokhos takêŋ. Thêlôniŋ moko bôbôŋiŋ anêŋ lêlêyaŋ hatôm atum ba bôsôk lôk mayav hatôm solpa. Ma bokhos takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk hatôm avuŋ laion iniŋ leŋiŋkadôk. Ma atum lôk atum yova ma valu vovaŋ solpa hale veŋiŋbôlêk kapô ba hi.

18 Nôm malaiŋ lô êŋ hale veŋiŋbôlêk ba hik avômalô ôdôŋ te lô lôkthô vônô.

19 Bokhos iniŋ lôklokwaŋ ma hamô veŋiŋbôlêk lôk leŋyuk. Thêlôniŋ leŋyuk ma hatôm umya ma umya takêŋ iniŋ leŋiŋkadôk ethak êv vovaŋ hadêŋ avômalô.

20 *Ma avômalô nômbêŋ atu ba malaiŋ lô êŋ miŋ hik i vônô ami ma evaloŋ iniŋ kambom lomaloma takatu loŋ. Thêlô êv yeŋ hadêŋ ŋgôk takatu ba epesaŋ hathak gol lo seleva ma aeŋ mayav lôk valu ma alokwaŋ. Ŋgôk takêŋ ma miŋ hatôm nêgê tak lo nedaŋô abô ma nembeŋ ami.

21 Lôk miŋ etak iniŋ kobom ik anyô vônô lôk êbôk siniŋ ma idum sek waliliŋ lôk iniŋ vani ami.

10

Aŋela lôk kapya yaônate

1 Ma yahayê aŋela lôklokwaŋ yaŋ halôk ba halêm anêŋ leŋ. Ba havuliv i hathak buliv lôk okutheŋuliŋ hêk wakadôk. Ma thohavloma hatôm wak. Ma va luvi hatôm atum hathaŋ hamô alokwaŋ daim.

2 Ma yani havaloŋ kapya yaônate ba hakak hêk baŋ. Ma havakselap ba va vianôŋ hayô haminŋ ŋgwêk ma vikeŋ haminŋ pik.

3 Ma yani halam kaêk hatôm laion te halaŋ. Yani halam, êŋ ma kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô.

4 *Yahalaŋô kakalu baheŋvi ba lahavuju enaŋ abô, êŋ ma yahadum ek yato. Ma doŋtom yahalaŋô abô halêm anêŋ leŋ nena, “Miŋ oto kakalu iniŋ abô êŋ ami ma ênjêk oda anêm auk iyom.”

5 *Êŋ ma aŋela atu ba haminŋ ŋgwêk lo pik hêv baŋ vianôŋ hathak leŋ.

6 Ma havak balabuŋ hathak ôpatu ba hamô lôkmala hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lôk nômkama sapêŋ anêŋ athêŋ. Ba hanaŋ nena, “Wakma lêk habobo anêŋ daŋ.

7 *Aŋela te baheŋvi ba lahavuju hayuv anêŋ lavuak, êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ abô lôk kup tem anêŋ daŋ êtôm bôk ba hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku plopet.”

* **9:8:** Jol 1:6 * **9:9:** Jol 2:5 * **9:20:** Sng 115:4-7; 135:15-18; Dan 5:23; ALK 16:9,11 * **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7 * **10:7:** Amo 3:7

8 Ma yahalaŋô abô atu ba halêm anêŋ leŋ hathak loŋbô nena, “Nu ek aŋela atu ba
hayô haminŋ ŋgwêk lo pik ek onja kapya atu
ba bôk ekak hêk baŋ.”
9 *Êŋ ma yaha hadêŋ aŋela êŋ ma
yahanaŋ ek nêm kapya yaôna êŋ êlêm.
Ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Onja ba
noŋgwaŋ. Tem vasiŋ mavi êtôm bio thôk
êmô vembôlêk, ma doŋtom tem eyelaŋ
lemsoam ba maniŋ kambom.”
10 Êŋ ma yahawa kapya yaôna êŋ ba ya-
haŋ ba hamô yaveŋbôlêk ma vasiŋ mavi
hatôm bio thôk. Ma doŋtom yahatôkwêŋ ma
yaleŋsoam maniŋ kambom.
11 Vêm ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Nu
onaŋ abô plopet esak nôm takatu ba tem
êpôm avômalô kupik lomaloma lôk pik lo-
maloma lôk abô lomaloma lôk iniŋ kiŋ
sapêŋ esak loŋbô.”

11

Wapômbêŋ anêŋ anyô ju atu ba enaŋ anêŋ abô

1 *Ma aŋela te hêv kôm êv dôŋ nômkama
hathak hadêŋ ya. Ma hanaŋ, “Nu otak
ênjêk Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ lôk
loŋ êŋ ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ ŋê loŋ
buyaŋ. Thêlô tem nembak unyak matheŋ
Jelusalem pesa êtôm ayôŋ 42.
2 *Ma doŋtom miŋ otak ênjêk unyak
matheŋ anêŋ piklêvôŋ ami ek malê nena
loŋ êŋ ma Wapômbêŋ hêv hadêŋ ŋê loŋ
buyaŋ. Thêlô tem nembak unyak matheŋ
Jelusalem pesa êtôm ayôŋ 42.
3 Ma tem yanêm yenaŋ anyô ju ba
thai neba kwêv kapôlôŋiŋ malaiŋ ma neja
yenaŋ abô ba ini nenaŋ bêŋ êtôm wak
1,260.”
4 *Anyô ju êŋ êtôm alokwaŋ oliv ju atu
lôk atum lam ju atu ba iminŋ pik anêŋ alaŋ
thohavloma.
5 *Ma anyôla hadum ek injik thai, êŋ
ma tem atum ende thaiveŋiŋbôlêk ba esaŋ
ôpêŋ vônô. Avanôŋ biŋ, avômalô takatu ba
idum ek nimbuliŋ thai tem nema aêŋ iyom.
6 *Anyô ju êŋ enaŋ Wapômbêŋ anêŋ abô,
êŋ ma thai iniŋ lôklokwaŋ hêk ek nenaŋ
ba ôthôm mi lôk ŋaŋ imbitak thalaleŋ ma
malaiŋ lomaloma imbitak pik êtôm thai
iniŋ leŋiŋhaviŋ.
7 *Thai idum ku enaŋ Wapômbêŋ anêŋ
abô yôv ma alim bomaŋ atu ba hathak
halêm anêŋ Viv atu kapô tem êyô ba injik
vovak êndêŋ thai ba embak thai pesa ba
nema.
8 *Ma thai iniŋ kupik tem ênjêk malak
bêŋ anêŋ loŋôndê bêŋ. Malak lôŋ êŋ anêŋ
athêŋ kapô ma Sodom lo Ijip, loŋ êŋ bôk ik
iniŋ Anyô Bêŋ vônô hathak alovalaŋaŋsiŋ.
9 Ma avômalô leŋviŋkupik lomaloma lôk
ôdôŋ lomaloma lôk abô lomaloma lôk pik
lomaloma sapêŋ tem nêlêm nêgê anyô ju êŋ
iniŋ kupik hêk loŋôndê êtôm wak daluk lô
ma wata te imbiŋ. Êtôm bôk enaŋ nena miŋ
hatôm nedav i ami.
10 Ma avômalô pik tem leŋiŋmavi lôk lêlô
ma nênêm nômkama êndêŋ i ek malê nena
plopet ju atu ba êv malaiŋ hadêŋ thêlô lêk
êmâ.
11 *Ma doŋtom wak lô lôk wak te viyaŋ
haviŋ hale ba hi, ma Wapômbêŋ hayuv auk
lôkmala halôk thai ba thai iviyô imiŋ. Ma
avômalô êyê thai ba êkô kambom.
12 *Ma kaêk lôklokwaŋ anêŋ leŋ hanaŋ
hadêŋ thai, “Nosak ba nôlêm.” Êŋ ma thai
ethak ba i leŋ ma buliv hava thai siŋ ba ŋê
takatu ba bôk ik vovak hadêŋ thai imiŋ ba
êyê.
13 *Ketheŋ oyaŋ ma duviaŋ bêŋ te hayô
ba habuliŋ malak lôŋ ôdôŋ te laumiŋ ba
hik avômalô hatôm 7,000 vônô. Ma avômalô
vi atu ba êmô lôkmala êkô kambom ba
êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ Wapômbêŋ anêŋ
leŋ.
14 *Malaiŋ te ju hale ba hi yôv. Ma malaiŋ
te lô tem êyô ketheŋ.

Aŋela te baheŋvi ba lahavuju hayuv lavuak

15 *Ma aŋela te baheŋvi ba lahavuju
hayuv anêŋ lavuak ba halaŋ ma kaêk bêŋ
anôŋ halêm anêŋ leŋ ba elam aêntêk, “Pik
lêk hamô Anyô Bêŋ lôk anêŋ Kilisi baheŋiŋ

* **10:9:** Ese 2:8–3:3 * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; ALK 13:5 * **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sml 22:9; Sng 97:3 * **11:6:** Kis 7:17-20; 1Sml 4:8; 1Kiŋ 17:1 * **11:7:** Dan 7:21; ALK 12:17; 13:7; 17:8 * **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Kiŋ 2:11 * **11:13:** ALK 6:12; 16:18 * **11:14:** ALK 9:12 * **11:15:** Kis 15:18; Sng 10:16; Dan 2:44; 7:14

ma Anyô Bêŋ tem eyabiŋ wak nômbêŋ intu sapêŋ.”
16 Ma avaka 24 takatu ba êmô iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô hamô Wapômbêŋ thohavloma êkôm ba maleŋ halôk ma êv yeŋ hadêŋ Wapômbêŋ.
17 Ma enaŋ,
“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ,
lêk hômô ma sêbôk oda hômô aêŋ.
Mavi anôŋ ek lêk hoyabiŋ nômkama sapêŋ
hathak anêm lôklokwaŋ.
18 *Avômalô daluk leŋiŋmaniŋ ek o,
ma doŋtom anêm lemmaniŋ lêk hayô.
Anêm waklavôŋ hayô ek undum abô ek
avômalô ŋama.
Êŋ ma tem nêm iniŋ vuli mavi êndêŋ
anêm ŋê ku plopet lôk anêm avômalô
matheŋ takatu ba elaŋô anêm abô,
avômalô bêŋ lôk avômalô yaô.
Wakma hayô ek nimbuliŋ avômalô
takatu ba ibuliŋ pik.”
19 *Ma Wapômbêŋ anêŋ unyak matheŋ atu ba hamô leŋ anêŋ abôlêk hakyav ba yahayê alapa tabô hamô unyak matheŋ êŋ kapô. Ma damak hêv lôk pôk lôk kakalu bêŋ lôk duviaŋ lôk ôthôm valokwaŋ hatôm ais hêv yak halôk.

12

Avi lo Wa bomaŋ

1 Ma lavôŋiŋ bêŋ te havova hêk leŋ: avi te hamô ma wak hawê haveŋ yani hatôm sôp ma hatak vakapô luvi hayô hamiŋ ayôŋ. Ma vuliŋ laumiŋ ba lahavuju hamiŋ wakadôk hatôm kiŋ iniŋ kuluŋ.
2 *Yani hasabeŋ ba halaŋ ek embathu.
3 *Ma lavôŋiŋ yaŋ habitak leŋ: Wa thalaleŋ bomaŋ bêŋ te ba anêŋ wakadôk baheŋvi ba lahavuju ma wakadôk lôkthô ma kiŋ iniŋ kuluŋ hamô. Ma wakadôk yakik hatôm laumiŋ hamô.
4 *Ma layuk havali vuliŋ ôdôŋ te lô ba havaloŋ ba habi halêm pik. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hamiŋ avi atu ba hapesaŋ i ek embathu anêŋ thohavloma ek havathu ma enjaŋ amena êŋ ketheŋ oyaŋ.
5 *Êŋ ma avi êŋ havathu namalô atu ba tem eyabiŋ avômalô pik sapêŋ lôklokwaŋ esak yani baŋ malaiŋ. Aêŋ ba ketheŋ oyaŋ ma ewa yani ba i daku Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô.
6 Ma avi êŋ hasôv ba hi loŋ thiliv atu ba Wapômbêŋ bôk hapesaŋ yôv ek eyabiŋ yani êtôm wak 1,260.
7 *Ma vovak bêŋ hêk malak leŋ ba Maikel lôk anêŋ aŋela ik vovak hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu. Ma Wa atu lôk anêŋ aŋela imiŋ viyaŋ ba ik vovak êŋ.
8 Ma Wa anêŋ lôklokwaŋ miŋ hatôm ami. Ba intu miŋ hatôm êmô malak leŋ esak loŋbô ami.
9 *Aêŋ ba êv Wa bomaŋ bêŋ êŋ lôk anêŋ aŋela vê hêk malak leŋ ba ekaliv i êlêm pik. Yani ma umya bôsêbôk ba elam nena Ŋgôk Bêŋ ma Sadaŋ. Yani hathak hasau avômalô pik sapêŋ.
10 *Ma yahalaŋô kaêk te anêŋ leŋ ba hanaŋ, “Lêk ma alalôaniŋ Wapômbêŋ hêv alalô bulubiŋ ma anêŋ lôklokwaŋ habitak yaiŋ ba yani hamô hatôm kiŋ. Ma anêŋ Kilisi hadum ku athêŋ bêŋ ek malê nena aŋela lêk ibi ôpatu ba hanaŋ aiyaŋ thêlô bêŋ hamô Wapômbêŋ thohavloma bôlôvôŋ lo wak halôk pik.
11 Thêlô êmô yani lu hathak Boksip-sip Nakaduŋ anêŋ thalaleŋ lôk Wapômbêŋ anêŋ abô takatu ba thêlô enaŋ. Thêlô miŋ lôklokwaŋ ba miŋ êkô ek avômalô nijik thêlô vônô ami.
12 *Aêŋ ba môlô avômalô leŋ lemimmavi. Ma doŋtom malaiŋ ek pik lo ŋgwêk ek malê nena Sadaŋ lêk halôk ba hathôk ek môlô. Yani lamaniŋ kambom ek malê nena yani hayala nena anêŋ waklavôŋ lêk bidoŋ.”
13 Wa bomaŋ bêŋ atu hayala nena lêk ibi yani halêm pik ba halupuniŋ avi atu ba havathu okna atu.
14 *Ma doŋtom Wapômbêŋ hêv menak jeŋ bok anêŋ banik luvi hadêŋ avi êŋ ek yani eyovak ba ni loŋ atu ba bôk epesaŋ yôv ek neyabiŋ yani êtôm sondabêŋ lô ma wata te imbiŋ ek miŋ Wa imbuliŋ yani ami.

* **11:18:** Sng 110:5; 115:13; Lom 2:5; ALK 20:11-13 * **11:19:** Hib 9:4; ALK 8:5; 15:5; 16:21 * **12:2:** Mai 4:10 * **12:3:** Dan 7:7 * **12:4:** Dan 8:10 * **12:5:** Sng 2:9; Ais 7:14; 66:7; ALK 19:15 * **12:7:** Jut 9 * **12:9:** Stt 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; ALK 20:2 * **12:10:** Jop 1:9-11; Sek 3:1 * **12:12:** Ais 44:23; 49:13 * **12:14:** Dan 7:25; 12:7

15 Ma Wa havululup ŋaŋ ba hatôm ŋaŋ bêŋ te habitak yani abôlêk ba haveŋ avi êŋ yam ek enja yani ba ni.
16 Ma doŋtom pik hêv avi êŋ sa ba hakyav abôlêk ba hanum ŋaŋ êŋ sapêŋ.
17 *Êŋ ma Wa lamaniŋ kambom hathak avi êŋ ba hi ek injik vovak êndêŋ avi êŋ anêŋ avômena vi. Thêlô ma ŋê takatu ba esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk enaŋ iniŋ êvhaviŋ atu hathak Yisu bêŋ.
18 Ma Wa haminŋ ŋgwêk anêŋ thathe daŋ.

13

Alim bomaŋ anêŋ ŋgwêk

1 *Ma yahayê alim bomaŋ te habitak ŋgwêk. Yani wakadôk baheŋvi ba lahavuju ba anêŋ yakik laumiŋ haminŋ wakadôk. Ma kiŋ iniŋ kuluŋ laumiŋ hamô anêŋ yakik. Ma wakadôk takatu ma eto abôma hathak Wapômbêŋ nena, “Yada ma Wapômbêŋ”.
2 *Ma alim bomaŋ atu ba yahayê hatôm avuŋ nyau bomaŋ bêŋ te ma va hatôm avuŋ bea va ma abôlêk ma hatôm avuŋ laion te abôlêk. Ma Wa bomaŋ bêŋ atu hêv anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ.
3 *Ma yahayê wakadôk te inaŋ bôk ik vônô ba pôpô bêŋ te hêk ma doŋtom bôk hayôv. Ba intu avômalô pik sapêŋ esoŋ kambom ba esopa yani.
4 Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ Wa bomaŋ bêŋ atu ek malê nena yani hêv anêŋ athêŋ bêŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ. Ma thêlô êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ êŋ ba enaŋ, “Opalê hatôm alim bomaŋ êntêk ma hatôm injik vovak êndêŋ yani? Mi anôŋ.”
5 *Wapômbêŋ hatak alim bomaŋ êŋ ek êmbôi ba enaŋ abômapopak esak yani lôk eyabiŋ avômalô êtôm ayôŋ 42.*
6 Ma alim bomaŋ êŋ hanaŋ abô kambom hathak Wapômbêŋ da lôk anêŋ athêŋ lôk anêŋ unyak matheŋ lôk ŋê takatu ba êmô malak leŋ.
7 *Ma Wapômbêŋ hatak yani ek injik vovak êndêŋ anêŋ avômalô matheŋ ba nênêm yak. Ma enja athêŋ ek eyabiŋ avômalô ôdôŋ lomaloma lôk leŋviŋkupik lomaloma lôk abô lomaloma ma pik lomaloma sapêŋ.
8 *Ma avômalô pik lôkthô atu ba iniŋ athêŋ miŋ hêk kapya lôkmala ami hadêŋ sêbôk ba miŋ Wapômbêŋ hapesaŋ pik lo leŋ ami denaŋ ma tem nênêm yeŋ êndêŋ alim bomaŋ êŋ. Kapya lôkmala êŋ ma Boksipsip Nakaduŋ atu ba bôk ik vônô anêŋ kapya.
9 Opalê atu ba lôk lêndôŋ ma endaŋô abô êntêk.
10 *Wapômbêŋ hatak anyô te ek ni koladôŋ ma tem yani ni koladôŋ. Wapômbêŋ hatak anyô te ek nijik yani vônô esak biŋ vovak ma tem nijik yani vônô esak biŋ vovak. Ba nôm êŋ habitak ma avômalô matheŋ lôkthô nimiŋ lôklokwaŋ ma nebaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ majaŋ.

Alim bomaŋ anêŋ pik

11 Ma yahayê alim bomaŋ yaŋ habitak anêŋ pik kapô ba halêm yaiŋ. Ma anêŋ yakik lokwaŋju hatôm boksipsip nakaduŋ. Ma doŋtom hanaŋ abô hatôm Wa bomaŋ bêŋ atu.
12 Yani hawa alim bomaŋ môŋ anêŋ lôklokwaŋ ek indum anêŋ ku. Yani hadum ba avômalô pik sapêŋ êv yeŋ hadêŋ alim bomaŋ môŋ atu ba bôk ik vônô ma doŋtom anêŋ palê bôk hayôv.
13 *Ma yani hadum lavôŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma ba bêŋ te ma atum hathaŋ ba hêv yak anêŋ leŋ ba halêm pik ba avômalô sapêŋ êyê.
14 Ma etak yani ek indum lavôŋiŋ takêŋ esak alim bomaŋ yaŋ môŋ anêŋ athêŋ ba esau avômalô pik. Yani hanaŋ ek avômalô nepesaŋ alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô te ek nênêm athêŋ bêŋ êndêŋ ôpatu ba bôk ik vônô hathak biŋ vovak ma doŋtom hamô lôkmala denaŋ.
15 Ma etak yani ek iyuv auk êndôk alim bomaŋ môŋ anêŋ dahô ek dahô êŋ enaŋ abô. Ma avômalô takatu ba miŋ êv yeŋ

* **12:17:** ALK 11:7 * **13:1:** ALK 12:3; 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** ALK 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; 11:36; ALK 11:2 * **13:5:** Ayôŋ 42 ma hatôm wak 1,260 (12:6) ma hatôm sondabêŋ lô ma wata te (12:14). * **13:7:** ALK 11:7 * **13:8:** Sng 69:28; ALK 17:8; 20:12,15; 21:27 * **13:10:** Jer 15:2; 43:11; ALK 14:12 * **13:13:** 1Kiŋ 18:24-39; Mat 24:24; ALK 19:20

hadêŋ dahô êŋ ami, ma tem nijik thêlô vônô.
16 *Ma yani hapôviŋ avômalô lôkthô ek
neja lêlêyaŋ ênjêk baheŋiŋ vianôŋ mena
ênjêk luvôŋiŋ. Avômalô athêŋ bêŋ lôk athêŋ
mi ma ŋê valu bêŋ lôk ŋê valu mi ma ŋê
takatu ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk ŋê takatu ba
alaŋsi mi lôkthô neja lêlêyaŋ êŋ.
17 Avômalô takatu ba lêlêyaŋ mi miŋ
hatôm nênêm vuli nômkama lôk nênêm
iniŋ nômkama ek anyô vi nênêm vuli ami.
Lêlêyaŋ êŋ ma alim bomaŋ anêŋ athêŋ ma
anêŋ athêŋ anêŋ lavôŋ.
18 Lêlêyaŋ êŋ anêŋ ôdôŋ ma hamô kapô
anôŋ. O anyô lôkauk bêŋ, êŋ ma undum
ku ek oyala alim bomaŋ atu anêŋ lêlêyaŋ
êŋ anêŋ ôdôŋ. Lêlêyaŋ êŋ ma anyô te anêŋ
lêlêyaŋ. Ma ôpêŋ anêŋ lêlêyaŋ êŋ ma hatôm
666.

14

Boksipsip Nakaduŋ lôk anêŋ avômalô

1 Ma yahayê hathak loŋbô ma Boksip-
sip Nakaduŋ atu hamiŋ dum Saion ma
avômalô hatôm 144,000 imiŋ haviŋ yani.
Ma anêŋ athêŋ lôk Lambô anêŋ athêŋ bôk
eto yôv hêk thêlôniŋ luvôŋiŋ.
2 *Ma yahalaŋô thêlôniŋ kaêk halêm anêŋ
leŋ hatôm ŋambô diŋdiŋ ma hatôm kakalu
bêŋ hêv yak. Kaêk êŋ ma hatôm avômalô êv
yeŋ gita.
3 *Thêlô êv yeŋ lukmuk te hêk Anyô Bêŋ
anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô lôk hêk nôm
lôkmala ayova lôk avaka takatu maleŋiŋ.
Anyôla miŋ hatôm eyala yeŋ êŋ ami, ma
avômalô 144,000 takatu ba bôk Anyô Bêŋ
hêv vuli i yôv hêk pik iyom intu eyala.
4 Thêlô ma ŋê takatu ba miŋ bôk eyov
avi ami ek malê nena thêlô itip majaŋ.
Thêlô esopa Boksipsip Nakaduŋ haveŋ loŋ
nômbêŋ atu ba yani hi. Wapômbêŋ hêv
thêlô vuli hêk avômalô pik malêvôŋ ma
thêlô ibitak hatôm da môŋ ek Wapômbêŋ
lôk Boksipsip Nakaduŋ.
5 Abôyaŋ te miŋ hale thêlô veŋiŋbôlêk
ami lôk kambom mi hêk Wapômbêŋ ma.

Aŋela lokwaŋlô iniŋ abô

6 Ma yahayê aŋela yaŋ hayovak haveŋ
leŋlêvôŋ. Yani havaloŋ Abô Mavi atu ba
hamô hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ek
enaŋ êndêŋ avômalô anêŋ pik lomaloma
lôk ôdôŋ lomaloma ma abô lomaloma lôk
leŋviŋkupik lomaloma sapêŋ.
7 Ma yani halam kaêk nena, “Nôkô
Wapômbêŋ ma nônêm athêŋ lôkmaŋgiŋ
êndêŋ yani ek malê nena waklavôŋ nin-
dum abô lêk hayô. Nônêm yeŋ êndêŋ yani
atu ba hapesaŋ pik lo leŋ ma ŋgwêk lo ŋaŋ
sapêŋ.”
8 *Yôv ma aŋela te ju hayô ma hanaŋ,
“Hêv yak, hêv yak. Malak lôk athêŋ bêŋ Ba-
bilon hêv yak. Yani bôk hadum ba avômalô
pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo
molo ba idum sek lomaloma.”
9 *Ma aŋela te lô haveŋ thai yam hayô
ma halam lôklala aêntêk, “Anyô late hêv yeŋ
hathak alim bomaŋ atu lôk anêŋ dahô atu
ba epesaŋ ma hawa anêŋ lêlêyaŋ hêk uvôv
mena baŋ,
10 *êŋ ma tem yani inum Wapômbêŋ anêŋ
lamaniŋ êtôm waiŋ. Waiŋ êŋ ma daluk ba
maniŋ bomaŋ. Ôpatu ba hanum ma tem
enja vovaŋ bêŋ ênjêk aŋela lôk Boksipsip
Nakaduŋ maleŋiŋ ba atum valu solpa tem
esaŋ yani.
11 *Ma atum atu ba hêv vovaŋ hadêŋ
thêlô anêŋ yova tem esak ba ni wak nômbêŋ
intu sapêŋ. Thêlô takatu ba êv yeŋ hadêŋ
alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ
ba ewa anêŋ athêŋ anêŋ lêlêyaŋ tem miŋ
neja lovak dokte ami.”
12 *Aêŋ ba avômalô matheŋ takatu ba
esopa Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ lôk
êvhaviŋ Yisu ma nebaloŋ iniŋ êvhaviŋ loŋ
ba nimiŋ lôklokwaŋ.
13 Ma yahalaŋô abô te anêŋ leŋ hanaŋ,
“Oto aêntêk, ‘Lêk ba hi ma ŋê takatu ba
esopa Yisu ba ema tem nêmô mavi.’ ” Ma
Lovak Matheŋ hik abô êŋ loŋ haviŋ nena,
“Avanôŋ, thêlôniŋ kobom mavi tem ni im-
biŋ thêlô ba intu tem neja lovak esak iniŋ
ku malaiŋ.”

Ewa pik anêŋ nôm anôŋ

* **13:16:** ALK 14:9-11; 16:2; 20:4 * **14:2:** ALK 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; ALK 5:9; 7:4 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7-8; ALK 17:2; 18:2,3 * **14:9:** ALK 13:12-17 * **14:10:** Stt 19:24; Sng 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Ese 38:22; ALK 16:19; 20:10 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** ALK 13:10

14 *Yahamô ma yahayê anyô te hayô
hamô buliv thapuk. Yani hatôm anyô
te nakaduŋ. Yani hakôk kuluŋ gol ma
havaloŋ biŋ kamuŋ te ba ma kambom.
15 Ma aŋela yaŋ hale yaiŋ anêŋ unyak
matheŋ atu ma halam kaêk hadêŋ ôpatu
ba hamô buliv ba hanaŋ, “Onja anêm biŋ
kamuŋ ba onde nôm esak ek malê nena
waklavôŋ neja nôm anêŋ anôŋ lêk hayô.”
16 Êŋ ma ôpatu ba hamô buliv havali anêŋ
biŋ halôk pik ba hadabêŋ pik anêŋ nôm
anôŋ lôkthô ba hasup hathak doŋtom ba
hawa.
17 Ma aŋela yaŋ hale unyak matheŋ atu
ba hamô malak leŋ ba hawa biŋ kamuŋ ba
ma kambom hatôm anyô hamôŋ hawa.
18 *Ma aŋela yaŋ atu ba hayabiŋ atum
êbôk da hale yaiŋ ba halam kaêk bêŋ
hadêŋ aŋela havaloŋ biŋ lôk ma atu nena,
“Onja anêm biŋ ba odabêŋ yak waiŋ anêŋ
maŋgayak takatu ba hamô pik ek malê
nena anêŋ anôŋ bôk hayôk yôv ba usup
esak doŋtom.”
19 Êŋ ma yani havali anêŋ biŋ hayô pik
ma hasup yak waiŋ anôŋ hathak doŋtom
ba hatak halôk loŋ evak waiŋ anôŋ pesa ek
neja anêŋ thôk. Loŋ êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ
loŋ lamaniŋ.
20 *Hamô malak bêŋ viyaiŋ ma evak yak
waiŋ anôŋ pesa hamô loŋ evak pesa ba
halom ba hale abyaŋ. Ma avômalô iniŋ
thalaleŋ haŋgasô halôk pik ba hasuŋ aleba
hayô bokhos abôlêk ma anêŋ bêŋ ma hatôm
300 kilomita.

15

Malaiŋ anêŋ daŋ

1 Ma yahayê nômbithi bêŋ yaŋ hêk leŋ
ba yahasoŋ kambom. Nôm êŋ ma aêntêk:
aŋela bahenvi ba lahavuju evaloŋ nôm
malaiŋ anêŋ daŋ bahenvi ba lahavuju ek
malê nena Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ lêk
anêŋ daŋ.
2 Ma yahayê nômlate hatôm ŋgwêk ba
thêthê mavi hatôm liyali ba eyelaŋ haviŋ
atum. Ma ŋê takatu ba leŋiŋvidoŋ ba miŋ
etak iniŋ êvhaviŋ ami ba intu êmô alim bo-
maŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk anêŋ
athêŋ anêŋ lêlêyaŋ lu, thêlô imiŋ ŋgwêk
daŋ ba ewa yeŋ gita atu ba Wapômbêŋ hêv
hadêŋ thêlô.
3 *Ma êv Wapômbêŋ anêŋ anyô ku Mose
lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ yeŋ ba êv nena,

“Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô
anêŋ Ôdôŋ,
hudum ku bêŋ ba intu yêlô asoŋ kam-
bom.

Anêm kobom ma thêthôŋ ma avanôŋ.

O ma kiŋ atu ba hoyabiŋ nômkama sapêŋ
hadêŋ môŋ anôŋ ba hi hayô wak
nômbêŋ intu sapêŋ.

4 *O iyom ma matheŋ, aêŋ ba avômalô
lôkthô nêmbô anêm athêŋ ba nêkô ek
o.

Avômalô sapêŋ êyê anêm ku ma thêthôŋ ba
intu thêlô tem nêlêm ek nênêm yeŋ
êndêŋ o.”

5 *Vêm ma yahayê hathak loŋbô ma
malak yeŋ anêŋ loŋ matheŋ anôŋ anêŋ leŋ
hakyav. Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ atu
ba hêv hadêŋ Mose hêk loŋ êŋ.
6 Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu
ba ewa malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu
êlêm anêŋ unyak matheŋ kapô ba ele yaiŋ.
Thêlô iniŋ sôp ma thapuk ba mabuŋ mavi
ba habi kêdêkêdê ma evaŋgiŋ bokŋgôp gol
hawê lawê iniŋ bôm kabum.
7 Ma nôm lôkmala ayova takatu te hêv
kabum gol baheŋvi ba lahavuju hadêŋ
aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu. Kabum
takêŋ ma Wapômbêŋ atu ba hamô lôkmala
hatôm wak nômbêŋ intu sapêŋ anêŋ
lamaniŋ halôk ba hayô abôlêk siŋ.
8 *Ma Wapômbêŋ anêŋ lôkmaŋgiŋ lôk
anêŋ lôklokwaŋ anêŋ yova hava unyak
matheŋ kapô siŋ ba anyô late miŋ hatôm
imbitak êyô unyak matheŋ êŋ kapô ami
endeba aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu
iniŋ malaiŋ baheŋvi ba lahavuju takatu
ende êndôk am.

* **14:14:** Dan 7:13 * **14:18:** Jol 3:13 * **14:20:** Ais 63:3; ALK 19:15 * **15:3:** Kis 15:1; Sng 111:2; 139:14; 145:17
* **15:4:** Sng 86:9; Jer 10:6-7 * **15:5:** Kis 38:21 * **15:8:** 1Kiŋ 8:10-11; 2Sto 5:13-14; Ais 6:4

16

Aŋela eŋgasô malaiŋ hatôm bahenvi ba lahavuju halôk pik

1 Ma yahalaŋô kaêk halêm anêŋ unyak matheŋ ba hanaŋ hadêŋ aŋela baheŋvi
ba lahavuju takatu aêntêk, “Unu noŋgasô
Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ atu ba hamô
kabum baheŋvi ba lahavuju êndôk pik.”

2 *Aŋela môŋ hi ma haŋgasô anêŋ kabum
halôk pik ba habitak palê bêŋ ba vovaŋ
kambom ba hatêtô avômalô takatu ba ewa
alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ lôk êv yeŋ hadêŋ
anêŋ dahô atu ba epesaŋ.

3 *Ma aŋela te ju hi haŋgasô anêŋ kabum
halôk ŋgwêk ba habitak hatôm anyô ŋama
iniŋ thôk mandaliŋ. Ma nômkama takatu ba
êmô ŋgwêk lôkthô ema.

4 Ma aŋela te lô haŋgasô anêŋ kabum
halôk ŋaŋ bêŋbêŋ lôk ŋaŋ yaônena sapêŋ ba
lôkthô ibitak thalaleŋ.

5 Ma yahalaŋô aŋela atu ba hayabiŋ ŋaŋ
sapêŋ hanaŋ,

“O Anyô Matheŋ, lêk hômô ba bôk hômô.
O ma anyô thêthôŋ ba intu anêm
hudum abô ma thêthôŋ.

6 Thêlô bôk eŋgasô avômalô matheŋ lôk
plopet iniŋ thalaleŋ,
ba intu hôêv thalaleŋ ek thêlô ninum êtôm
iniŋ kambom anêŋ viyaŋ.”

7 *Ma yahalaŋô abô te halêm anêŋ loŋ
êbôk da ba hanaŋ nena,

“Intu êŋ, O Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ
Lôkthô anêŋ Ôdôŋ,
ba holaŋô abô ba hôêv vovaŋ viyaŋ, êŋ
ma thêthôŋ anôŋ.”

8 Ma aŋela te ayova haŋgasô anêŋ kabum
halôk wak ma Wapômbêŋ hatak wak ek
imbi lôklokwaŋ ba êmbôk avômalô êtôm
atum hathaŋ i.

9 *Êŋ ma wak hathaŋ avômalô ba êyôk
bubulik ba esokwaŋ Wapômbêŋ ek malê
nena yani ma malaiŋ nômbêŋ êŋ anêŋ ôdôŋ.
Ma doŋtom thêlô miŋ ele kapôlôŋiŋ liliŋ ba
êv athêŋ lôkmaŋgiŋ hadêŋ yani ami.

10 *Ma aŋela te baheŋvi haŋgasô anêŋ
kabum halôk alim bomaŋ anêŋ loŋ
hayabiŋ avômalô ba momaŋiniŋ bêŋ hayô
anêŋ loŋ lôkliŋyak. Êŋ ma avômalô ethaŋ
dahalaŋiŋ ek malê nena vovaŋ kambom.

11 Ma thêlô esokwaŋ Wapômbêŋ leŋ
hathak vovaŋ lo palê, ma doŋtom miŋ ele
kapôlôŋiŋ liliŋ ba esopa Wapômbêŋ ami.

12 *Ma aŋela te baheŋvi ba lahavute
haŋgasô anêŋ kabum halôk ŋaŋ bêŋ
Yupletis ba ŋaŋ êŋ hamoma ek epesaŋ
loŋôndê ek kiŋ takatu ba tem nêlêm anêŋ
loŋ wak hathak.

13 Êŋ ma yahayê ŋgôk lelaik lokwaŋlô
hatôm kôkwêk êlêm ele Wa bomaŋ bêŋ
atu abôlêk lôk alim bomaŋ atu abôlêk ma
plopet abôyaŋ atu abôlêk.

14 *Thêlô ma ŋgôk ba idum lavôŋiŋ lo-
maloma. Thêlô i ek nisup kiŋ sapêŋ esak
doŋtom ek nijik vovak. Vovak êŋ tem
imbitak êndêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Anôŋ
anêŋ waklavôŋ bêŋ.

15 *“Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ êtôm anyô
vani. Ôpatu ba hêv lêlê ba anêŋ sôp hamô
haviŋ yani ma tem êmô mavi ek malê nena
tem yani miŋ embeŋ kôlôlôŋ ba mama
ami.”

16 *Êŋ ma ŋgôk lô atu isup kiŋ sapêŋ
ethak doŋtom halôk loŋ te atu ba elam
hathak abô Hiblu nena Amagedoŋ.

17 Ma aŋela te baheŋvi ba lahavuju
haŋgasô anêŋ kabum halôk leŋlêvôŋ ba
kaêk bêŋ te halêm hale unyak matheŋ anêŋ
loŋ hayabiŋ avômalô nena, “Lêk yôv!”

18 *Êŋ ma damak hêv ma kakalu hik
ba pôk lôklala hayô hamô ba hayô hamô.
Ma duviaŋ bêŋ te hayô ba miŋ bôk aêŋ
habitak pik ami ek malê nena duviaŋ êŋ
ma hayôkwiŋ lôklokwaŋ kambom anôŋ.

19 *Ma malak bêŋ Babilon hapup hi
ôdôŋ lô ma avômalô lodôŋlodôŋ iniŋ malak
bêŋbêŋ êv yak. Wapômbêŋ lahabi malak
bêŋ Babilon anêŋ sek ba intu hêv waiŋ
laŋaŋa kambom hadêŋ yani.

---

* **16:2:** Kis 9:10; ALK 13:12-17 * **16:3:** Kis 7:17-21 * **16:7:** Sng 19:9; ALK 15:3 * **16:9:** ALK 9:20-21 * **16:10:** Kis 10:22; Ais 8:21-22 * **16:12:** Ais 11:15 * **16:14:** ALK 19:19 * **16:15:** Mat 24:43-44; ALK 3:3 * **16:16:** Sek 12:11 * **16:18:** ALK 4:5; 8:5 * **16:19:** ALK 14:10 * **16:20:** ALK 6:14 * **16:21:** Kis 9:23-24; ALK 11:19

20 *Ma ŋgavithôm lôk dumlolê sapêŋ i ba
mi.
21 *Ma ôthôm valokwaŋ hatôm ais halôk
anêŋ leŋ ba hik avômalô. Ôthôm ais êŋ anêŋ
malaiŋ ma hatôm 50 kilo. Ba intu avômalô
esokwaŋ Wapômbêŋ hathak nôm malaiŋ êŋ
ek malê nena nôm êŋ ma malaiŋ bomaŋ.

17

Avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ hawa vuli kambom

1 *Ma aŋela bahenvi ba lahavuju takatu
ba ewa kabum malaiŋ bahenvi ba lahavuju
te halêm hadêŋ ya ma hanaŋ, “Ôlêm, tem
yaŋgik avi lôk athêŋ hathak sek waliliŋ
anêŋ vovaŋ atu ba tem enja anêŋ vuli thô
êndêŋ o. Yani hayô hamô ŋaŋ bêŋ anôŋ vôv.
2 *Kiŋ pik ethak idum sek haviŋ yani ma
avômalô pik inum anêŋ yak waiŋ sek haviŋ
ba ibitak molo.”
3 *Vêm ma Lovak Matheŋ hakôk ya liŋ
ba aŋela êŋ hawa ya ba hi loŋ thiliv.
Ma yahayê avi te hayô hamô alim bo-
maŋ thalaleŋ te. Abôma lomaloma hathak
Wapômbêŋ hatêtô alim êŋ liŋkupik sapêŋ
ma anêŋ wakadôk ma bahenvi ba lahavuju
ma yakik laumiŋ.
4 *Ma avi êŋ hapuk sôp bôsôk lôk tha-
laleŋ hatôm ŋê valu bêŋ ma evaŋgiŋ nôm
kêdêkêdê epesaŋ hathak gol lôk valu kêkêlô
lôk kômkôm. Yani havaloŋ tase gol ma
nôm ôvathek lomaloma lôk anêŋ sek waliliŋ
anêŋ lôŋgôlôŋ halôk ba hayô siŋ.
5 Athêŋ loŋ kapô te ma eto hêk uvôv nena,
“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,
avi sek waliliŋ iniŋ talêbô,
ma kobom ôvathek pik sapêŋ iniŋ
talêbô.”
6 *Ma yahayê avi êŋ hanum ŋê matheŋ
lôk ŋê takatu ba enaŋ abô avanôŋ hathak
Yisu iniŋ thalaleŋ ba intu halo molo hatôm
hanum waiŋ bêŋ anôŋ.

Yahayê yani ba yahasoŋ kambom.

7 *Êŋ ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya aêntêk,
“Aisê ka hosoŋ kambom? Tem yanaŋ avi
êŋ lôk alim bomaŋ lôk wakadôk bahenvi ba
lahavuju lôk yakik laumiŋ takatu ba hawa
yani anêŋ ôdôŋ bêŋ êndêŋ o.
8 *Alim bomaŋ atu ba hôyê ma bôk hamô
ma lêk miŋ hamô ami ma tem etak Viv atu
ba ni ek nimbuliŋ yani. Avômalô pik takatu
ba iniŋ athêŋ miŋ hamô kapya lôkmala
hadêŋ sêbôk atu ba Wapômbêŋ miŋ hape-
saŋ pik ami denaŋ, thêlô tem nêgê alim
bomaŋ êŋ ba nesoŋ kambom ek malê nena
yani bôk hama yôv.
9 “Ŋê lôkauk ma tem neyala nôm êŋ anêŋ
ôdôŋ ma aêntêk: Wakadôk bahenvi ba la-
havuju êŋ ma hatôm dum bahenvi ba la-
havuju atu ba avi êŋ hayô hamô loŋ.
10 Ma anêŋ ôdôŋ yaŋ nena kiŋ bahenvi ba
lahavuju, ba bahenvi bôk êv yak yôv, ma
te êntêk hamô, ma te ma miŋ habitak ami
denaŋ. Yani habitak ma tem êmô bidoŋna
iyom.
11 Ma alim bomaŋ atu ba bôk hamô ma
lêk mi, yanida hatôm kiŋ te bahenvi ba
lahavulô. Yani habitak anêŋ kiŋ bahenvi
ba lahavuju takatu iniŋ. Ba tem ni ek
nimbuliŋ yani.
12 * “Yakik laumiŋ takatu ba hôyê ma kiŋ
laumiŋ. Thêlô miŋ bôk ewa iniŋ athêŋ ami
denaŋ, ma doŋtom thêlô tem neja athêŋ
êtôm kiŋ imbiŋ alim bomaŋ êtôm wak te
iyom.
13 Thêlô tem iniŋ auk doŋtom ma nênêm
iniŋ lôklokwaŋ lôk iniŋ athêŋ êndêŋ alim
bomaŋ.
14 Thêlô tem nijik vovak êndêŋ Boksip-
sip Nakaduŋ, ma Boksipsip Nakaduŋ tem
êmô thêlô lu ek malê nena yani ma ŋê
bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ ma kiŋ iniŋ Kiŋ. Ma
ŋê takatu ba bôk halam lôk hatak i yôv
ba êvhaviŋ yani dedauŋ tem nêmô imbiŋ
yani.”
15 Ma aŋela atu hanaŋ hadêŋ ya aêntêk,
“Ŋaŋ atu ba hôyê ma avi sek waliliŋ hayô
hamô ma hatôm avômalô lodôŋlodôŋ lôk
avômalô lubuŋlubuŋ lôk pik sapêŋ lôk abô
sapêŋ.
16 *Yakik laumiŋ lôk alim bomaŋ atu ba
hôyê, thêlô tem leŋiŋŋaŋa esak avi sek atu
ma tem nimbuliŋ yani ba imiŋ kôlôlôŋ.

* **17:1:** Jer 51:12-13 * **17:2:** Ais 23:17; Jer 51:7; ALK 14:8 * **17:3:** ALK 13:1 * **17:4:** Jer 51:7; ALK 18:16 * **17:6:** ALK 18:24; 19:2 * **17:7:** ALK 13:1 * **17:8:** Dan 12:1; ALK 11:7; 13:7 * **17:12:** Dan 7:7,24 * **17:16:** ALK 18:8

Thêlô tem nejaŋ anêŋ vathiap ma nêmbôk yani esak atum.
17 Nôm êŋ habitak ek malê nena Wapômbêŋ da hatak anêŋ auk êŋ halôk thêlô kapôlôŋiŋ ek thêlô iniŋ auk doŋtom ba nênêm iniŋ loŋ lôkliŋyak êndêŋ alim bomaŋ ek nindum anêŋ ku atu ba yani lahaviŋ endeba Wapômbêŋ anêŋ abô sapêŋ injik anôŋ am.
18 Ma avi atu ba hôyê ma malak lôk athêŋ bêŋ atu ba hayabiŋ kiŋ pik lôkthô."

18

Babilon hêv yak

1 Yôv ma yahayê aŋela yaŋ halôk ba halêm anêŋ malak leŋ ba anêŋ lôklokwaŋ bêŋ anôŋ ma anêŋ deda habi hayôhêk pik lôkthô.
2 *Ma yani halam kaêk lôklala ba hanaŋ,
"Hêv yak, hêv yak, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon hêv yak.
Loŋ êŋ lêk ŋgathiniŋ ba avômalô lêk mi ba ŋgôk lelaik lôk menak kambom lomaloma iyom êmô loŋ êŋ.
3 Ek malê nena Babilon ma hatôm avi sek te ba avômalô pik lôkthô inum anêŋ waiŋ lôklokwaŋ ba elo molo ba idum sek lomaloma.
Ma kiŋ pik lôkthô ethak idum sek haviŋ yani.
Avi êŋ hathak hêv iniŋ nômkama mavi bêŋ anôŋ vuli wak nômbêŋ intu sapêŋ ba intu pik iniŋ ŋê eyabiŋ nômkama ibitak ŋê lôk athêŋ bêŋ hathak valuseleŋ."
4 *Ma yahalaŋô kaêk yaŋ halêm anêŋ leŋ ba hanaŋ,
"Yenaŋ avômalô, notak loŋ intu ma nôlêm yaiŋ
ek miŋ nosopa anêŋ kobom kambom lôk noja anêŋ malaiŋ ami.
5 *Ek malê nena anêŋ sek lêk hatôm dumlolê daim te ba hi leŋ ba Wapômbêŋ miŋ lapaliŋ anêŋ kambom êŋ ami.
6 *Nônêm malaiŋ êndêŋ yani êtôm atu ba bôk hêv hadêŋ avômalô vi,
lôk nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ.
Ma waiŋ lôklokwaŋ atu ba bôk haŋgasô ek avômalô inum,
ma nokapo vi êyômô loŋ imbiŋ ek inum.
7 *Yani bôk habam i ba hamô lôk lamavi hathak anêŋ nômkama bêŋ anôŋ,
êŋ ma nônêm vovaŋ lôk malaiŋ êtôm sêbôk atu ba yani habam i.
Hatôm intu hanaŋ halôk yanida kapô nena,
'Ya kwin ba yahamô loŋ neyabiŋ avômalô. Ya miŋ avi tôp ami ma miŋ hatôm yandaŋ asêŋ malêŋ êtôm avi tôp ami ma mi.'
8 *Aêŋ ba malaiŋ bêŋ lomaloma tem êpôm yani ketheŋ oyaŋ.
Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hadum abô ek yani ma lôklokwaŋ. Ba intu ŋama lôk asêŋ ma bôm bêŋ tem êpôm yani ma atum tem esaŋ yani ba kabukla."
9 * "Ma kiŋ pik takatu ba bôk idum sek haviŋ yani lôk êyô êmô anêŋ nômkama bêŋ anôŋ loŋ tem nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ asêŋ malêŋ esak yani.
10 Thêlô êkô hathak yani anêŋ vovaŋ ba imiŋ daim ba elaŋ,
" 'Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ Babilon, o ma malak lôklokwaŋ.
Ma ketheŋ oyaŋ ma anêm sek anêŋ vovaŋ lêk hapôm o.'
11 * "Ma pik anêŋ ŋê eyabiŋ nômkama nênêm vuli elaŋ asêŋ malêŋ bêŋ hathak yani ek malê nena anyô late miŋ hêv vuli thêlôniŋ nômkama hathak loŋbô ami.
12 *Thêlôniŋ nômkama ma gol lo seleva ma valu vuli bêŋ lôk gwasuŋ ŋgwêk ma sôp kêkêlô lôk sôp bôsôk ma sôp thalaleŋ lôk sôp mavi anôŋ haviŋ lôk alokwaŋ ôv mavi lomaloma lôk nômkama lomaloma epesaŋ hathak bok elepaŋ yakik lo alokwaŋ valuseleŋ bêŋ lôk aeŋ ma aeŋ mayav lôk valu kêdêkêdê bêŋbêŋ atu ba ethak elav unyak mavi hathak
13 lôk kamuŋ vasiŋ mavi ma nôm ôv mavi ma nôm êbôk ba ôv mavi lôk nôm ôv mavi epesaŋ hathak alokwaŋ thôk lôk yak waiŋ lôk nôm lêŋlêŋ lo plawa êbôk polom lôk

* **18:2:** Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39; ALK 14:8 * **18:4:** Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17 * **18:5:** Stt 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6:** Sng 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** ALK 17:16 * **18:9:** Ese 26:17; 27:30-35 * **18:11:** Ese 27:36 * **18:12:** Ese 27:12-13,22

wit eyaŋ ma bokmaŋkao ma boksipsip ma
bokhos lôk iniŋ yeŋ pik takatu ba êvôv lôk
ŋê takatu ba êdô hamô ek nênêm i vuli,
thêlô ma ŋê lôk dahôlôŋiŋ.
14 “Ma ŋê eyabiŋ nômkama nênêm vuli
takêŋ tem nenaŋ nena, ‘Babilon, nôm
takatu ba lemhaviŋ lêk êv i vê hêk o. Anêm
nômkama mavi mavi lôk nômkama kêkêlô
lôkthô lêk mi ba miŋ hatôm ôpôm i esak
loŋbô ami.’
15 * “Ma ŋê takatu ba ewa valu bêŋ
hathak nômkama takatu ba Babilon êv vuli
ma tem nêkô ek anêŋ vovaŋ ba nimiŋ daim
16 *ma nedaŋ asêŋ malêŋ nena,
“ ‘Ai, ai, malak lôk athêŋ bêŋ,
bôk ik kwêv kêkêlô mavi, bôsôk lo tha-
laleŋ,
ma ik lêlêyaŋ gol lôk valu mavi ma
kômkôm hathak o,
17 *ma doŋtom nômkama kêkêlô bêŋ êŋ
lêk mi ketheŋ oyaŋ!’
“Ma ŋê bêŋ yeŋ ŋgwêk sapêŋ lôk ŋê ethak
yeŋ lôk ŋê idum ku hamô yeŋ lôk ŋê sapêŋ
atu ba idum ku valuseleŋ hamô ŋgwêk tem
nimiŋ daim.
18 *Ma nêgê anêŋ atum yova ba nedaŋ
nena, ‘Malak alê yaŋ hatôm Babilon? Ma
mi.’
19 Thêlô ibi pik anêŋ voŋgovaŋ hayô
hamô leŋiŋkadôk ba elaŋ asêŋ malêŋ nena,
“ ‘Ai, ai malak lôk athêŋ bêŋ. Yêlô atu ba
awa yeŋ ŋgwêk bôk avôv valu bêŋ
hêk yani hathak anêŋ nômkama.
Ai, ketheŋ oyaŋ ma lêk ŋgathiniŋ.’
20 *Ŋê leŋ, lemimmavi esak malaiŋ atu ba
hapôm yani!
Avômalô matheŋ lôk aposel ma plopet,
lemimmavi anôŋ.
Yani bôk habuliŋ môlô ba intu
Wapômbêŋ hêv vovaŋ êŋ viyaŋ hadêŋ
yani.”
21 *Ma aŋela lôklokwaŋ te hêv valu
lôŋgôlôŋ bomaŋ te liŋ ba habi halôk ŋgwêk
ba hanaŋ,
“Malak lôk athêŋ bêŋ Babilon,
tem nimbi o lôk leŋiŋmaniŋ aêŋ iyom
ba miŋ hatôm nêpôm o esak loŋbô
ami.
22 *Yeŋ beleŋ lôk yeŋ gita lo abiŋ ma lavuak
tem miŋ hatôm nedaŋ esak loŋbô
êmô o ami.
Lôk ŋê takatu ba epesaŋ nômkama hatôm
nêmô esak loŋbô ami.
Ma valu êpôpêk nôm ma tem miŋ pôk esak
loŋbô ami.
23 *Atum lam te tem miŋ esaŋ deda esak
loŋbô ami.
Anyô lo avi tem miŋ neja i esak loŋbô ami.
Anêm ŋê ewa nômkama ek êv vuli bôk ewa
athêŋ bêŋ hêk avômalô pik maleŋiŋ.
Oda hosau avômalô pik sapêŋ hathak
anêm aloyak.
24 *Plopet lôk avômalô matheŋ ma avômalô
pik nômbêŋ atu ba bôk ik vônô,
êŋ ma oda hoŋgasô iniŋ thalaleŋ. Ba
intu malaiŋ êŋ hapôm o.”

19

Avômalô leŋ êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ

1 Yôv ma yahalaŋô kaêk te hatôm avômalô
bêŋ anôŋ voŋvoŋ anêŋ leŋ ba enaŋ,
“Aleluya!
Alalôaniŋ Wapômbêŋ iyom hatôm nêm
avômalô bulubiŋ,
ma yani ma lôklokwaŋ lôk athêŋ lôkmaŋgiŋ
anêŋ alaŋ.
2 *Ek malê nena yani halaŋô abô ba anêŋ
abô ma avanôŋ ma thêthôŋ.
Yani hêv vovaŋ hadêŋ avi sek walilin atu
ba hasau avômalô pik ek nindum
kambom lomaloma,
ma hik anêŋ ŋê ku leŋkadôk liŋ.”
3 Hathak loŋbô ma thêlô enaŋ,
“Aleluya!
Anêŋ atum yova hathak ba hi wak nômbêŋ
intu sapêŋ.”
4 Ma avaka 24 takatu lôk nôm lôkmala
ayova atu êv yak halôk biŋ ma êv yeŋ hadêŋ
Wapômbêŋ atu ba hamô anêŋ loŋ hayabiŋ
avômalô. Ba enaŋ,
“Avanôŋ. Aleluya!”

* **18:15:** Ese 27:31,36 * **18:16:** ALK 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 * **18:18:** Ese 27:32 * **18:20:** Lo 32:43; Ais 44:23; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34; 16:9; 25:10 * **18:24:** Jer 51:49; ALK 17:6 * **19:2:** Lo 32:43; ALK 6:10

5 Ma abô halêm anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba hanaŋ,
“Môlô atu ba Wapômbêŋ anêŋ ŋê ku
lôk ŋê takatu ba ôkô ek yani,
ma ŋê athêŋ yaô lôk athêŋ bêŋ,
môlô lôkthô nômbô alalôaniŋ Wapômbêŋ.”
6 *Ma yahalaŋô voŋvoŋ bêŋ hatôm avômalô lubuŋlubuŋ hatôm ŋaŋ bêŋ halaŋ ba pôk ma hatôm kakalu lôklokwaŋ hik hamiŋ ba halam,
“Aleluya,
lêk alalôaniŋ Anyô Bêŋ Wapômbêŋ
Lôklokwaŋ hayabiŋ nômkama lôkthô!
7 *Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi lêk halêm
ba yanavi lêk hapôpêk i yôv.
Ba intu alalô nambôi ba leŋiŋmavi ma nanêm athêŋ lôkmaŋgiŋ êndêŋ yani.
8 Sôp kêkêlô thapuk mabuŋ mavi bôk êv yôv hadêŋ avi êŋ ek ipuk.”
Sôp kêkêlô thapuk anêŋ ôdôŋ nena avômalô matheŋ iniŋ ku mavi.
9 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya nena, “Oto aêntêk: Ŋê takatu ba bôk elam i yôv ek nêyô nejaŋ Boksipsip Nakaduŋ anêŋ waklavôŋ enja avi anêŋ nôm nêmô lôk leŋiŋmavi.” Vêm ma hanaŋ hadêŋ ya nena, “Êntêk ma Wapômbêŋ anêŋ abô avanôŋ.”
10 *Ma yahêv yak hêk yani valuvi ek yanêm yeŋ êndêŋ yani. Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku hatôm o lôk môlôviyaŋ takatu ba ovaloŋ abô atu ba Yisu hanaŋ bêŋ. Wapômbêŋ hathak hêv abô hadêŋ plopet ek nenaŋ abô avanôŋ esak Yisu. Ba intu nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

Anyô hayô hamô bokhos thapuk

11 *Ma yahayê leŋ hakyav ba bokhos thapuk te hamiŋ. Ma ôpatu ba hayô hamô ba elam nena “Anyô Hasopa Anêŋ Abô” ma “Anyô Abô Avanôŋ”. Yani hathak hadum abô ba hik vovak thêthôŋ iyom.
12 *Yani madaluk hatôm atum dahalaŋ, ma anêŋ wakadôk ma kiŋ iniŋ kuluŋ bêŋ anôŋ hamô. Athêŋ te eto hêk yani ba anyô te miŋ hayala ami, ma yanida iyom hayala.
13 *Yani hik kwêv daim te atu ba esoŋ halôk thalaleŋ. Yani anêŋ athêŋ nena, “Wapômbêŋ Anêŋ Abô”.
14 Ma ŋê vovak anêŋ leŋ ipuk sôp thapuk mabuŋ mavi kêkêlô ba ethak bokhos thapuk ba esopa yani eveŋ yam.
15 *Ma biŋ vovak ma te hale yani abôlêk ek injik vovak êndêŋ avômalô pik. Yani tem eyabiŋ thêlô esak anêŋ lôklokwaŋ lôk anêŋ kôm aeŋ. Yani tem embak avômalô êtôm evak waiŋ anôŋ pesa ek malê nena Wapômbêŋ Lôklokwaŋ laŋaŋa kambom.
16 *Ma anêŋ kwêv daim anêŋ vavuŋ ma eto athêŋ hayôhêk aêntêk, “Kiŋ iniŋ Kiŋ ma ŋê bêŋbêŋ iniŋ Anyô Bêŋ.”
17 *Ma yahayê aŋela te hamiŋ wak ba halam kaêk lôklala ba hanaŋ hadêŋ menak nômbêŋ atu ba eyovak eveŋ leŋlêvôŋ nena, “Wapômbêŋ hapôpêk nômbêŋ ba nôlêm nosak doŋtom
18 ek oŋgwaŋ kiŋ lôk ŋê vovak laik ma ŋê lôklokwaŋ lo bokhos lôk ŋê takatu ba êyômô lôk avômalô lôkthô iniŋ vathiap. Ma oŋgwaŋ ŋê takatu ba êmô alaŋsi vibiŋ lôk ŋê takatu ba alaŋsi mi ma ŋê bêŋbêŋ lôk ŋê yaônena iniŋ vathiap.”
19 Ma yahayê alim bomaŋ atu lôk pik iniŋ kiŋ lôk iniŋ ŋê vovak ethak doŋtom ek nijik vovak êndêŋ bokhos anêŋ alaŋ lôk anêŋ ŋê vovak.
20 *Ma evaloŋ alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ. Plopet abôyaŋ bôk hadum lavôŋiŋ hathak alim bomaŋ anêŋ lahaviŋ ba hasau avômalô takatu ba ewa alim bomaŋ anêŋ lêlêyaŋ ba êv yeŋ hathak anêŋ dahô atu ba epesaŋ. Êŋ ma ibi plopet abôyaŋ lôk alim bomaŋ halôk atum kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa.
21 Ma ik ŋê vovak vi atu ba êmô denaŋ vônô hathak biŋ vovak atu ba hale ôpatu ba hayô hamô bokhos abôlêk. Ma menak sapêŋ eyaŋ iniŋ vathiap ba leŋiŋviyak.

20

* **19:6:** ALK 14:2 * **19:7:** Ais 61:10; ALK 21:2 * **19:9:** Mat 22:2 * **19:10:** Ap 10:25-26; ALK 22:8-9 * **19:11:** Sng 96:13; Ais 11:4; ALK 1:5; 6:2 * **19:12:** Dan 10:6; ALK 1:14; 2:17 * **19:13:** Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * **19:15:** Sng 2:9; ALK 1:16; 14:20 * **19:16:** ALK 17:14 * **19:17:** Ese 39:17-20 * **19:20:** ALK 13:12-17; 20:10

Sadaŋ hamô koladôŋ hatôm sondabêŋ 1,000

1 *Ma yahayê aŋela te halôk anêŋ malak leŋ ba halêm. Yani hawa Viv abôlêk atu anêŋ vovaleŋ lôk havaloŋ yak seŋ bêŋ te hêk yani baŋ.

2-3 *Ma havaloŋ Wa bomaŋ bêŋ atu loŋ. Wa êŋ ma umya bôsêbôk atu ba anêŋ athêŋ nena Sadaŋ, yani ma ŋgôk iniŋ anyô bêŋ. Ba hakak va lo baŋ loŋ ba habi halôk Viv atu ma hik abôlêk siŋ ma hakak loŋ ba hamô hatôm sondabêŋ 1,000 ek miŋ yani esau avômalô pik esak loŋbô ami endeba êtôm sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am. Vêm ma Wapômbêŋ tem nêm yani ende yaiŋ ba êmô bidoŋna iyom.

4 *Ma yahayê ŋê bêŋbêŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô lôk ŋê takatu ba êmô loŋ êŋ ba Wapômbêŋ hêv lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek nedaŋô abô. Ma yahayê avômalô dahôlôŋiŋ takatu bôk enaŋ abô hathak Yisu lôk evaloŋ Wapômbêŋ anêŋ abô loŋ ba intu edabêŋ leŋselo kisi. Thêlô miŋ êv yeŋ hathak alim bomaŋ lôk anêŋ dahô atu ba epesaŋ lôk miŋ ewa anêŋ lêlêyaŋ hêk luvôŋiŋ lôk bahenjiŋ ami. Ma thêlô iviyô ba ewa lôkmala hathak loŋbô ba eyabiŋ pik haviŋ Kilisi hatôm sondabêŋ 1,000.

5 Waklavôŋ êŋ ma avômalô iviyô ba ewa lôkmala anêŋ môŋ. Ma ŋê ŋama vi ma tem miŋ nimbiyô ami denaŋ endeba sondabêŋ 1,000 atu anêŋ daŋ am.

6 *Ŋê takatu ba iviyô ba ewa lôkmala hamôŋ tem nêmô mavi lôk nêmô matheŋ. Ŋama haveŋ yam miŋ hatôm imbuliŋ thêlô dokte ami, milôk. Ma tem nimbitak Wapômbêŋ lo Kilisi iniŋ ŋê êbôk da ba neyabiŋ pik imbiŋ Kilisi êtôm sondabêŋ 1,000.

Sadaŋ hêv yak

7 Sondabêŋ 1,000 anêŋ daŋ, ma tem nedate koladôŋ abôlêk vê ek Sadaŋ ende yaiŋ.

8 *Ma yani tem ni pik sapêŋ ek esau avômalô lodôŋlodôŋ ek isup i esak doŋtom ek nijik vovak. Thêlô hatôm thathe ŋgwêk ba thêlôniŋ athêŋ nena Gok lo Magok.

9 *Ma Sadaŋ lôk anêŋ ŋê vovak i pik sapêŋ ba ekalabu avômalô matheŋ hêk malak atu ba Wapômbêŋ lahaviŋ siŋ. Ma doŋtom atum halôk anêŋ leŋ ba hathaŋ i thô.

10 *Êŋ ma ibi Sadaŋ atu ba bôk hasau avômalô halôk kasukthôm atu ba hathaŋ hathak atum valu solpa. Loŋ êŋ bôk ibi alim bomaŋ lôk plopet abôyaŋ halôk yôv. Thêlô tem neja vovaŋ êtôm wak lo bôlôvôŋ nômbêŋ intu sapêŋ.

Anyô Bêŋ hadum abô

11 Ma yahayê Anyô Bêŋ hayô hamô anêŋ balê kiŋ thapuk mavi atu ba hathak hamô ek hayabiŋ avômalô pik sapêŋ. Ma pik lo leŋ êsôv ek yani ba i. Ba iniŋ loŋ mi.

12 *Ma yahayê ŋê ŋama sapêŋ, ŋê lôk athêŋ bêŋ lôk ŋê athêŋ mi, imiŋ habobo Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô. Ma ekyav kapya doho vê. Ma ewa kapya yaŋda ba ekyav haviŋ ba kapya êŋ ma kapya lôkmala. Ma Anyô Bêŋ hadum abô hathak ŋê ŋama hathak iniŋ kobom takatu ba bôk eto hêk kapya doho atu lêk ekyav hamôŋ.

13 *Ma ŋgwêk hêv ŋê ŋama takatu ba êmô yani kapô ba i. Ma Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ thai êv ŋê ŋama takatu ba êmô thai kapô ba i. Ma sapêŋ i ek Anyô Bêŋ indum abô esak thêlôniŋ kobom takatu ba bôk idum.

14 Ma Wapômbêŋ habi kobom Ŋama lôk Ŋama iniŋ loŋ halôk atum atu ba hathaŋ hêk hatôm kasukthôm. Atum kasukthôm êŋ ma ŋama haveŋ yam.

15 Avômalô takatu ba miŋ êpôm iniŋ athêŋ hêk kapya lôkmala atu ami ma ibi thêlô halôk atum kasukthôm êŋ.

21

Jelusalem lukmuk

1 *Ma yahayê pik lo leŋ bô ele i liliŋ ma pik lo leŋ lukmuk ibitak êk. Ma ŋgwêk mi haviŋ.

* **20:1:** ALK 9:1 * **20:2-3:** Stt 3:1; ALK 12:9 * **20:4:** Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; ALK 13:17 * **20:6:** ALK 1:6 * **20:8:** Ese 38:2,9,15-16 * **20:9:** 2Kiŋ 1:10 * **20:10:** Sng 11:6; ALK 19:20; 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; ALK 13:8 * **20:13:** Lom 2:6; 1Pi 1:17; ALK 2:23; 22:12 * **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; ALK 3:12

2 *Ma yahayê unyak matheŋ Jelusalem
lukmuk halêm anêŋ Wapômbêŋ anêŋ leŋ ba
epesaŋ yani hatôm avi hik nômkama mavi
ek enja anyô.
3 *Ma yahalaŋô abô bêŋ halêm anêŋ
Anyô Bêŋ anêŋ loŋ hayabiŋ avômalô ba
hanaŋ nena, “Lêk Wapômbêŋ hamô haviŋ
avômalô ba tem yani êmô imbiŋ thêlô.
Tem thêlô nimbitak yani anêŋ avômalô ma
Wapômbêŋ da tem êmô imbiŋ thêlô ba im-
bitak thêlôniŋ Wapômbêŋ.
4 *Yani tem esav thêlô maleŋiŋ thôk
sapêŋ vê. Ba ŋama lo asêŋ malêŋ ma
kapôlôŋiŋ malaiŋ lôk vovaŋ tem miŋ êmô
ami ma mi ek malê nena kobom bô takêŋ
lêk hi ba mi.”
5 *Ma ôpatu ba hamô loŋ hayabiŋ
avômalô hanaŋ nena, “Ondaŋô! Yahapesaŋ
nômkama sapêŋ habitak lukmuk!” Êŋ ma
yani hanaŋ nena, “Abô êntêk ma abô
avanôŋ ek avômalô nênêmimbiŋ ba intu oto
êndôk kapya.”
6 *Ma yani hanaŋ hadêŋ ya, “Lêk yôv! Ya
anyô môŋ lôk haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ
ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ
ma tem yamô aêŋ iyom. Avômalô lôkthô atu
ba ethakmuniŋ ma tem yanêm ŋaŋ atu ba
hêv lôkmala anêŋ onaŋ ek ninum ma anêŋ
vuli mi.
7 *Ôpatu ba lavidoŋ ba miŋ hêv yak ami
ma tem enja nômkama takêntêk. Lôk tem
yambitak anêŋ Wapômbêŋ ma yani im-
bitak yenaŋ okna.
8 *Ma doŋtom ŋê êkô ba etak iniŋ êvhaviŋ
lôk ŋê êvhaviŋ ami ma ŋê idum sek ôvathek
anôŋ lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê idum sek
walíliŋ ma ŋê siniŋ ma ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk
ŋê abôyaŋ, thêlô sapêŋ tem ini atum ka-
sukthôm atu ba hathaŋ hathak valu vovaŋ
solpa. Êŋ ma ŋama yaŋ haveŋ yam.”
9 Ma aŋela baheŋvi ba lahavuju takatu
ba bôk ewa kabum malaiŋ bêŋ anêŋ daŋ
baheŋvi ba lahavuju takatu te halêm hanaŋ
hadêŋ ya nena, “Ôlêm ek yaŋgik avi lukmuk
atu ba Boksipsip Nakaduŋ tem enja thô
êndêŋ o.”
10 *Êŋ ma Lovak Matheŋ hakôk ya liŋ ba
aŋela atu hawa ya ba hi dumlolê daim bêŋ
te ma hik unyak matheŋ Jelusalem atu ba
hamô haviŋ Wapômbêŋ halôk ba halêm thô
hadêŋ ya.
11 *Malak êŋ habi Wapômbêŋ anêŋ deda
lôkmaŋgiŋ loŋ. Ma habi kêdêkêdê hatôm
valu mavi anôŋ te anêŋ athêŋ nena jaspa ba
mabuŋ anôŋ hatôm liyali.
12 *Ma anêŋ badêŋ ma lôklokwaŋ ba daim
kambom lôk abôlêk laumiŋ ba lahavuju.
Ma aŋela laumiŋ ba lahavuju eyabiŋ badêŋ
abôlêk tomtom. Ma Islael iniŋ ôdôŋ lau-
miŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ eto hêk badêŋ
abôlêk takêŋ tomtom.
13 Badêŋ abôlêk lokwaŋlô hêk loŋ wak
hathak, ma lô hêk loŋ wak halôk ma lô hêk
vi ba vi.
14 Ma badêŋ anêŋ landiŋ ma valu laumiŋ
ba lahavuju hamiŋ ba Boksipsip Nakaduŋ
anêŋ aposel laumiŋ ba lahavuju iniŋ athêŋ
hayôhêk.
15 *Ma aŋela atu ba hanaŋ abô haviŋ ya
hawa kôm êv dôŋ epesaŋ hathak gol ek nêm
dôŋ ek malak anêŋ daim lôk anêŋ badêŋ lôk
anêŋ abôlêk.
16 Ma malak êŋ anêŋ daim lôk bidoŋ
hatôm doŋtom iyom. Ma aŋela hawa anêŋ
kôm ba hêv dôŋ hathak malak anêŋ daim
ba bidoŋ ba tibum sapêŋ ma lôkthô hatôm
12,000 stadia.*
17 Ma aŋela hêv dôŋ hathak malak anêŋ
badêŋ ba anêŋ valaluk ma hatôm 144 kubit.
Dôŋ êŋ ma aŋela anêŋ ma doŋtom anyô iniŋ
dôŋ ma aêŋ iyom.*
18 *Malak anêŋ badêŋ epesaŋ hathak
valu anêŋ athêŋ jaspa, ma malak lôkthô
epesaŋ hathak gol atu ba mabuŋ anôŋ
hatôm liyali.
19 Ma malak anêŋ badêŋ landiŋ ma valu
bêŋbêŋ ba epesaŋ hathak valu lêlêyaŋ mavi
mavi. Valu môŋ ma thalaleŋ mabômabô ba
anêŋ athêŋ nena jaspa, ma valu haveŋ yam

* **21:3:** Wkp 26:11-12; Ese 37:27; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; ALK 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37; ALK 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14; 1Sto 17:13; Sng 89:26-27 * **21:8:** Mat 25:41; ALK 20:15; 22:15 * **21:10:** Ese 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Ese 40:3; ALK 11:1 * **21:16:** 12,000 stadia ma hatôm 2,200 kilomita. * **21:17:** 144 kubit ma hatôm 65 mita. * **21:18:** Ais 54:11-12

ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena sapaia, ma valu te lô ma lêlêyaŋ thapuk ba anêŋ athêŋ nena aget, ma valu te ayova ma saŋgek ba anêŋ athêŋ nena emelal,
20 ma valu te bahenvi anêŋ lêlêyaŋ ma thalaleŋ ba anêŋ athêŋ nena sadonikis, ma valu bahenvi ba lahavute ma thalaleŋ ba anêŋ athêŋ nena konilian, ma valu bahenvi ba lahavuju ma mayav ba anêŋ athêŋ nena klisolait, ma valu bahenvi ba lahavulô ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena belil, ma valu bahenvi ba lahavuva ma thalaleŋ hayavônô ba anêŋ athêŋ nena topas, ma valu laumiŋ ma thapuk ba anêŋ athêŋ nena klisoples, ma valu laumiŋ ba lahavute ma bôsôk ba anêŋ athêŋ nena haiasin ma valu laumiŋ ba lahavuju ma bôsôk mabô ba anêŋ athêŋ nena ametis. Thêlô epesaŋ badêŋ anêŋ landiŋ hathak valu mavi takêŋ.
21 Ma badêŋ abôlêk laumiŋ ba lahavuju tomtom ma epesaŋ hathak gwasuŋ thapuk dôŋdôŋ mavi te anêŋ ŋgwêk. Ma malak anêŋ loŋôndê ma epesaŋ hathak gol mabuŋ hatôm liyali thapuk anôŋ.
22 Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ Lôklokwaŋ Lôkthô anêŋ Ôdôŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ thaida intu loŋ êŋ anêŋ unyak matheŋ ba intu miŋ yahayê unyak matheŋ yaŋ ami.
23 *Ma malak êŋ ma Wapômbêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayô hêk ma Boksipsip Nakaduŋ hatôm anêŋ atum lam. Aêŋ ba intu wak lo ayôŋ miŋ ibi ami.
24 *Avômalô pik sapêŋ tem nembeŋ malak êŋ anêŋ deda. Ma pik iniŋ kiŋ lôkthô tem neja iniŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ ba ini loŋ êŋ.
25 *Bôlôvôŋ tem ênjêk loŋ êŋ ami ba intu badêŋ abôlêk tem abyaŋ iyom.
26 Ma avômalô sapêŋ iniŋ nômkama lôkmaŋgiŋ lomaloma lôk athêŋ bêŋ tem neja ba ini loŋ êŋ.
27 *Ma doŋtom nôm lelaik lôk ŋê idum kobom ôvathek lôk ŋê enaŋ abôyaŋ miŋ hatôm nêyô malak êŋ kapô ami. Mi, ŋê takatu ba iniŋ athêŋ hêk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ kapya lôkmala iyom hatôm nêyô malak êŋ.

22

Ŋaŋ lôk alokwaŋ atu êv lôkmala

1 *Êŋ ma aŋela hik ŋaŋ atu ba hêv lôkmala thô hadêŋ ya. Ŋaŋ êŋ ma mabuŋ hatôm liyali ma anêŋ onaŋ hêk Wapômbêŋ lo Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô.
2 *Ma ŋaŋ êŋ halaŋ hasopa malak êŋ anêŋ loŋôndê bêŋ malêvôŋ. Ŋaŋ êŋ anêŋ daŋ luvi ma alokwaŋ atu ba hêv lôkmala hamiŋ ba hik anêŋ va hatôm ayôŋ lôkthô. Sondabêŋ te ma hik anôŋ hatôm bôlôŋ laumiŋ ba lahavuju. Ma anêŋ ŋauŋ hathak hadum avômalô lodôŋlodôŋ sapêŋ iniŋ lijiŋ mavi.
3 Ma malaiŋ atu ba bôk hapôm pik sapêŋ hadêŋ bôsêbôk ba Adam lo Ewa idum kambom ba êv yak ma tem miŋ imbitak esak loŋbô ami.

Wapômbêŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ iniŋ loŋ eyabiŋ avômalô hamô loŋ êŋ ba anêŋ ŋê ku tem nênêm yeŋ êndêŋ yani.
4 *Tem thêlô nêgê yani thohavloma lôk anêŋ athêŋ ênjêk thêlô luvôŋiŋ.
5 *Bôlôvôŋ mi hêk loŋ êŋ ek malê nena Anyô Bêŋ Wapômbêŋ da hamô hatôm thêlôniŋ deda. Aêŋ ba atum lam lôk wak iniŋ ku mi. Ma wak nômbêŋ intu sapêŋ ma avômalô loŋ êŋ tem nêmô êtôm kiŋ ba neyabiŋ loŋ êŋ.

Yisu tem êlêm kitheŋ

6 *Ma aŋela hanaŋ hadêŋ ya, “Abô takêntêk ma abô avanôŋ ek nênêmimbiŋ. Ma Anyô Bêŋ Wapômbêŋ atu ba hêv anêŋ Lovak Matheŋ hadêŋ anêŋ plopet, yani hêv anêŋ aŋela ek injik nôm atu ba tem imbitak kitheŋ thô êndêŋ anêŋ avômalô ku.”
7 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk kitheŋ. Ba ôpatu ba hêvhaviŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk êŋ, yani êŋ êmô mavi.”
8 *Ya ma Jon atu ba yahalaŋô lôk yahayê nôm takêntêk. Ma yahalaŋô lôk yahayê yôv, ma yahêv yak halôk hêk aŋela atu ba hik nôm takêŋ thô hadêŋ ya valuvi ek yanêm yeŋ êndêŋ yani.

* **21:23:** Ais 60:19-20; ALK 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 * **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10 * **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Stt 2:9; Ese 47:12; Jol 3:18; Sek 14:8 * **22:4:** Mat 5:8; ALK 3:12 * **22:5:** Dan 7:18,27; ALK 5:10; 20:6; 21:23,25 * **22:6:** ALK 1:1 * **22:7:** ALK 1:3 * **22:8:** ALK 19:10

9 Ma doŋtom yani hanaŋ hadêŋ ya, “Dô! Ya anyô ku haviŋ o lôk môlôviyaŋ plopet lôk avômalô lôkthô atu ba esopa kapya êntêk anêŋ abô. Nêm yeŋ êndêŋ Wapômbêŋ iyom.”

10 Ma yani hanaŋ hadêŋ ya nena, “Waklavôŋ lêk habobo ba miŋ umbuŋ abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk ênjêk loŋ kapô ami.

11 *Ôpatu ba hadum kambom, yani tem indum kambom thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom lelaik, yani tem indum kobom lelaik thêthô. Ma ôpatu ba hadum kobom thêthôŋ, yani tem indum kobom thêthôŋ thêthô. Ma ôpatu ba hamô matheŋ, yani tem êmô matheŋ thêthô.”

12 *Ma Yisu hanaŋ nena, “Odaŋô! Tem yasôk ketheŋ ba yanêm vuli viyaŋ êndêŋ avômalô sapêŋ êtôm nôm takatu ba idum.

13 *Ya anyô môŋ ba anyô haveŋ yam haviŋ. Môŋ anôŋ ma yahamô ma nômkama sapêŋ anêŋ daŋ ma tem yamô aêŋ iyom. Ya ma nômkama sapêŋ anêŋ ôdôŋ lôk nômkama sapêŋ anêŋ daŋ.

14 *Ŋê takatu ba ithik iniŋ sôp ma nêmô mavi ek malê nena thêlô hatôm nejaŋ alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va ma nimbitak nêyô malak anêŋ badêŋ abôlêk ba ini kapô.

15 Ma doŋtom ŋê takatu ba iniŋ kobom hatôm avuŋ lôk ŋê siniŋ lôk ŋê sek lôk ŋê ik anyô vônô lôk ŋê êvhaviŋ ŋgôk lôk ŋê leŋiŋhaviŋ nenaŋ abôyaŋ ba idum hi thêthô, thêlô sapêŋ tem nêmô malak êŋ anêŋ badêŋ viyaiŋ.

16 *“Ya ma Yisu. Yahêv yenaŋ aŋela ek nêm abô êntêk êndêŋ môlô ek avômalô ôdôŋ takatu ba êvhaviŋ. Ya ma Devit anêŋ ôdôŋ anêŋ su lukmuk lôk anêŋ lim. Ya ma vuliŋ damiŋ atu ba habi deda bêŋ.”

17 *Ma Lovak Matheŋ lôk Boksipsip Nakaduŋ anêŋ avi lukmuk atu ba tem thai neja i enaŋ nena, “Ôlêm.”

Ma avômalô takatu ba elaŋô abô êntêk ma lôkthô enaŋ nena, “Ôlêm.”

Opalêla takatu ba ethakmuniŋ ma nêlêm. Ma thêlô leŋiŋhaviŋ ninum ŋaŋ atu ba hêv lôkmala ma nêlêm ninum ŋaŋ lôkmala atu ba anêŋ vuli mi.

Jon hanaŋ abô balabuŋ

18 *Yahanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ avômalô lôkthô atu ba elaŋô abô plopet takatu ba hêk kapya êntêk nena anyô te hatak abô yaŋda hayôhêk kapya êntêk loŋ, ma tem Wapômbêŋ nêm malaiŋ atu ba hêk kapya êntêk viyaŋ êndêŋ yani.

19 Ma aêŋ iyom ma anyôla hêv abô plopet bute vê hêk kapya êntêk, ma Wapômbêŋ tem nêm yani vê ênjêk alokwaŋ atu ba hêv lôkmala anêŋ va lôk unyak matheŋ atu ba enaŋ hêk kapya êntêk.

20 *Yisu da hik abô takêŋ loŋ nena, “Avanôŋ biŋ, tem yasôk ketheŋ.”

Anyô Bêŋ Yisu ôlêm! Avanôŋ.

21 Anyô Bêŋ Yisu anêŋ wapôm êmô imbiŋ avômalô matheŋ lôkthô. Avanôŋ.

---

* **22:11:** Dan 12:10 * **22:12:** Ais 40:10; Jer 17:10; ALK 2:23 * **22:13:** Ais 44:6; ALK 1:8,17; 21:6 * **22:14:** Stt 2:9; 3:22 * **22:16:** Nam 24:17; Ais 11:1,10; Lom 1:3; ALK 2:28; 5:5 * **22:17:** Ais 55:1; ALK 21:6 * **22:18:** Lo 4:2; 12:32 * **22:20:** Mat 24:30-31; 1Ko 16:22